नैषधचरित काव्य (सटीकम्)
श्री हर्ष रचितम्
टीकाकारः- नरहरिः
काव्यः- दे० ना० लिपिः।
पत्र संख्या ३८४
पत्र प्रमाण ३५.५x२०.५ सैं०मी०
पंक्तियाँ २८ प्रति पृष्ठ
अक्षर ४२ प्रति पंक्ति
पाठ प्रमाण १५१५० श्लोक
सम्पूर्ण

डें स्रपीठ कंसनिवपपुंवि
तमद अःवतसंबोउरापनामि माीगम
मम्त तार्पियो मे पपुष्ठ मरिच्चाद्विम धंम्म
एहीपलाधि मपि वार्थ पलंहु तलेद्वि स्तदमे
पटेलत नंयामद्रु पालि ह्रु छक हंर पूलि
ह्लरभीव तपात्रतस्ला सेष्रिव कौंदरकता
सरहारताला पोस्वादितोभणवतासपुन्न
नेन ॥

डें तं तंप्य तनिमद तिप्रोच्यते चाह[illegible]च्या पिंपि
पिंपिग्वदतिरुपुनः प्योतरंतो दशानः
तंकं कं कंपुनरपिरुच्यते कांस तालेदंतं
बैनंरयतिहकनीनर्तकी लंगुलीमि ः॥

बौंधास्तुतिर्दत्र मनतोयरमै [illegible] मिंनजि
लोकस्यपीततसीनिंकटंगतस्य द्वर
स्थितस्य सचिता प्य [illegible] तोजनस्थय
सर्वतो भयचयात्त दसो प्रभाव ः

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नमो विघ्नहर्त्रे ॥ ॐ ॥
ॐ पारं प्रबंधांबुनिधेः प्रयातुं यत्नः किल स्वांतनवेषहं न निस्सी
मलीलानिह्नतांनवायंहे वमालंबनमाश्रयेथाः १ त्वदंघ्रि
युग्हलेशमात्रलाभादियश्च स्वांतविलगामिनी मनीषा श्रयिक
र्षति मामगम्यभूमौ शारदे भव शारदे नमस्ते २ अज्ञाननिर
सिरपाटनपटीयसीं सुभगगोल्लासितां नीराजनायकं वैषप्र
दीपिकां काव्यसम्राजः ३ नममममतिविलासो वासनाभ्या
सजाता विविधबहुनिबंधस्कंधसंवाहनं वा नवलयति मे
नो नैकेवलं नैषधीयं चरितमखिललोकश्लाघनीयं कवे
श्च ४ स्वल्पमहे गुरुकृपांशुसारं विगाहितं काव्यमिदं जडो
पि अज्ञानदंता प्रापि विखंडगोलं ऊर्ध्वं हलादाकलयंति बालाः
५ अमत्रिधावन्यनिबंधनानां कल्पोपकार्याण्युपकारमेतत् न
वेगिणो नौतरणे विभावेत्तं बोधकेनापि तरंति पारं ६ स्यादेव
मेमतिवशादिह दोषभूमा सीमानसंचलनपरा चपलत्वप्रपंचः
शाकुंतिकैः कवलनाकर्मणि सज्जनानां नैसर्गिको निजननत्वखल
सविधात्री ७ अर्थः सपल्लवः प्रतिपदं प्रज्ञाविलासस्य
दैर्व्याख्याताः प्रथितप्रबंधरचना प्रांजलप्रसादैः स्वारस्य
न पदार्पिताः सहृदय स्वांतप्रियं भावुकाये स्वनान्परं मादृशैः
हंसहमेमोहं जनो मन्यतां ८ प्रसादात्सद्गुरोर्देवि हंसस्फूर्ति यो
भीरगहने सतां रम्यार्थानां क्वाविदाधि निबंधो पि न भवेत् तथा
पि स्यादेतत्र खलु ममदोषायनाखिलं समुद्वेगं घातः कर
वजलधौ रत्नानिचयं ९ विषमे काव्य हे मा ज्ञो स्खलनं मे पदे
पदे विबुधाः करुणाप्राणाः संतस्तं तो वलंवनं १० इह हि चतु
रुदधिवलयितवसुमतीमंडलमंडनायमानेषु गंगावाणीभि
वंति महतीयः साहित्यमहिमप्राग्भारप्राप्तकविकुलगौरवो
त्कर्षैः प्रथितनिजगुणजनितसकलसज्जनसमाजहर्षैः श्री
हर्षनामा कवीश्वरः सरसरमणीयं निषधनृपतिचरितमति
दूरमाधुर्यसंतानं दांकितं नैषधीयाख्यं महाकाव्यं व्यरचयत् श्री

स्यमहत्त्वं सर्गे वैपद्यमत्वात् सर्गबंधो महाकाव्यमुच्यते ना
स्यनदी शामितिमहार्थत्वाद्भूस महत्त्वान्नु महत्त्वं व्यार्थ्यर्थं तं
गत्वाद्भुतमत्त्व इदमत्र ममातिशायितं तं यदेवाच्याद्भुतिं वु
वैः कथितमिति नायकस्यात्र धीरललितः निश्चिंतो धीर
ललितः कलासक्तः स्यात्सुखी इति शृंगारस्यात्र विप्रलं
भसंभोगात्मकौ गौणः अपरे सर्वे व्यंग्यभूताः सर्वत्र नस्य
देशकालाकालवेशभोगादिसेवनैः प्रमोदात्मा रतिः स
स्य यूनोरन्योन्यरक्तयोः प्रकृष्यमाणः शृंगारो मधुरांगवि
चेष्टितैरिति अलौकिकस्य प्राहुर्यथावलंबनः प्रतिपद्यमनु
राइति संक्षेपतो विस्तरतस्त्वासावकं नवधापवकं छेदे हत्र
भेदत्वन च तत्रैव दर्शयिष्यते ॥ अथ प्रथमः श्लोकः ॥
गैनिपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथां तथाद्रियंते न बुधाः सु
धामपि नलः सितच्छत्रितकीर्तिमंडलः स राशिरासीन्मह
सां महोज्ज्वलः ॥ १ ॥ क्षितिं पातालादिना रक्षतीति क्षितिरक्षि
णो बुधाः फणिपतिप्रभृतयः पंडिताः पातालवासिनः तथा
क्षितिं धर्मोपदेशाचरणादिना रक्षतीति क्षितिरक्षिणः बुधा विद्वां रक्षिणि १।
सो मानुषलोकवासिनः तथा वर्षणादिना क्षितिं रक्षती
ति क्षितिरक्षिणो बुधा देवाः स्वर्लोकवासिनश्च अन्यच्चो
क्षिरक्षा बुधाः क्षितिं रक्षितुं शीलमस्येति क्षितिरक्षी तस्येति
वा यस्य नलस्य कथां निपीय आस्वाद्य अमृतमपि तथा कथा
वत् कथाश्रवणात्पूर्वमेव वा नाद्रियंते देवाः फणिनश्चा
मृतमाद्रियंत एव मानुषा अपि लोकांतरोपभोग्यायामृ
न = ६ तायां नस्पृहयंति उत्साधनाय यज्ञो सोमयज्ञादिकर्मणा न ऊ = ८
प्रयतंते कथाश्रवणादेव तत्सुखोत्पत्तिरित्यर्थः अलौकिकावि
विधरसनिर्भरां कथां समास्वाद्य तामेकरसामृतावतेयाज्ञा
यते इति भावः अत्र पवर सवृत्तानि प्रायेण निपीयेत्यादिः नि
पीयेति पीङ् पाने इत्यस्य रूपं न पापाने इत्यस्य न स्याद्धि तल्य
पीति ईत्वप्रतिषेधः अथ चास्तिणः अत्राभि स्य यस्य नलः

सं

नै॰ प्र॰ टी॰ १

स्येयं हि तिः यस्य च कथां निपीयेत्यादि तथैव अथ च यस्य कथां
निपीय वर्तमानानां पुंसां मालिन्यः अतो विभीतको निवासो यस्या
स्तत्पत्नी कलिः तस्य कलेः दितिर्विनाशो भवति तथ वासो
वापि दितिरित्यमरः एवमयं त्यानलस्य च कीर्तनेपि कलिनाशान
मित्यभिप्रायोक्तेः यस्य च कथां निपीयेत्यादि तथैवास्मिन्पा
६ = हंवन्यः दद्वये वाक्यभेदाद्यस्य च तत्पुरुषः नलः आसीत् कीदृशः
सितच्छत्रं कृतं सितच्छत्रितं तत्करोति तदाचष्टे इतीति णिजंतात्
क्त = ८ क्तप्रत्ययः निष्ठायां सेटीति णिलोपः ईदृशं कीर्तिमंडलं येन स
तथा तथा महसां राशिः प्रतापनिधिः सूर्यरूपो वा सूर्योपि स
तच्छत्रीकृतकीर्तिसदृशमंडलो भवति तथा महोज्ज्वलः महैः
सवैकज्वलः अत्यंतोज्ज्वलो वा यद्वा महसां ज्वलः ज्वलतीति
ज्वलः ज्वलतिकसंतेभ्यो णः इति वैकल्पिकणप्रत्ययाभावे पचा
द्यच् महान् उज्ज्वलः शृंगाररसो यस्येति वा शृंगारः शुचिरुज्ज्व
१४ सू = लः इत्यमरः नायकनलचरित्रवर्णप्रस्तावे पलवर्णनं काव्यप्रवेय
उक्तं श्रीपीनमासिक्रयावत्तनिर्देशो वापन्नस्तोमिति अ
स्मिन्सर्गे वंशस्थवृत्तं जतौ तु वंशस्थमुदीरितं जरौ १ ॥ देवैः
कथा यस्य सुधापायीणि नलः स भूजानिर्बभूव गुणाद्भुतः सु
वर्णदंडैकसितातपत्रितज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमंडलः २ ॥
यस्य एवं विक्रस्य कथा चरित्रं तद्रूपकारविपाकरसैः शृंगारादि
भिर्माधुर्यादिभिश्च मानतिरस्कारिणी सनलनामा नृपोभूत्
कीदृशः भूजाया यस्य सो भूजानिः जायाया निङ् गुणैः शौर्या
दिभिः संधिविग्रहादिभिर्वा अद्भुतः आश्चर्यकारी अथवा गुणैः
शुद्भुतरूपकावेष्टद्भुतः आश्चर्यकारी तद्गेदानिको गुणाः गु
णौ प्रधाने रूपादौ मौर्व्यां सूदे वृकोदरे इति यादवप्रकाशः
यस्य कथा तद्रूपकारविपाकरसैः मधुरतादिभिर्विविधपाक
रचनाविशेषसाधितैः कृत्वा सुतनि जैत्रीस्त गुणेषु तद्रूपकारे
षद्भुतश्चाश्चर्यकारी सुवर्णदंडो यस्य तत्सुवर्णदंडं सुवर्णदं
डं च तदेकं च तत्सितं च तदातपत्रं च सुवर्णदंडैकसितातप

प = ३

तस्मात्तत्करोतीति तदाचष्ट इति णिचि क्तप्रत्ययः सुवर्णदं
डैकसितातपत्रितेज्ज्वलनीप्रतापावलिपत्रेशृंगेचतत्कीर्ति
मंडलेचज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमंडले सुवर्णदंडैकसि
तातपत्रितज्ज्वलत्प्रतापावलिकीर्तिमंडलयेनसतथा यद्
वा सुवर्णदंडस्यैकसितातपत्रंचनेकृते ज्वलत्प्रतापाव
लिस्तुकीर्तिमंडलंचते सुवर्णदंडैकसितातपत्रितेज्वल
त्प्रतापावलिकीर्तिमंडलेयेनसः यद्वा शोभनोन्यायोव
र्णानांब्राह्मणादीनांदंडः शिक्षाकरग्रहणंवा यत्रतत्सुवर्ण
दंडमेकसितातपत्रंसंजातमस्य एकसितातपत्रितं यद्वा ए
कसितातपत्रंयस्मिन्नतदेकसितातपत्रंतत्कृतमेकसिता
तपत्रितंज्वलन्तीप्रतापावलिःकीर्तिस्तुयत्रतज्ज्वलत्प्रतापा
वलिकीर्ति सुवर्णदंडमेकसितातपत्रितंज्वलत्प्रतापाव
लिकीर्तिचमंडलंदेशोयस्येतिविग्रहः तेनपूर्वश्लोकेनम
हत्वपुनरुक्तिःशृंगारादीनिविशेषवीर्यंगुणेराशिरेवेत्यम
दः १॥ पवित्रमत्रातनुतेजगद्युगेस्मृतारसक्षालनयेवय
त्कथा कथंनसामद्गिरमाविलामपिस्वसेविनीमेवपवि
त्रयिष्यति २॥ अत्रकलौयुगेयत्कथास्मृतासतीरसेनसं
गादिनाजलेनचप्रक्षालनयेवजगत्पावनंकरोति साक
थास्वसेविनीमेवकलुषामपिमद्गिरंकथंनपवित्रयिष्य
तिअपितुपवित्रयिष्यत्येवयद्वाकं पुण्यश्लोकोनलोराजापु
ण्यश्लोकोयुधिष्ठिरः पुण्यश्लोकाचवैदेहीचतथैनामस
लभ्यतेइतियाचासौकथाचेतिविग्रहः यस्यकथेतिविग्र
हेनयच्छब्देनकथायाअपरामर्शात्तेनप्रत्यवमर्शेनकाकुः
स्यात् नलसंबंधकथायाःप्रकरणादेवप्राप्यते ३॥
अधीतिबोधाचरणप्रचारणैर्दशाश्चतस्रःप्रणयन्नुपाधि
भिः चतुर्दशत्वंकृतवान्कुतःस्वयंनवेद्मिविद्यासुचतुर्द
शस्वयं ४॥ अधीतिरध्ययनंबोधोज्ञानंतदर्थावगाहनमाच
रणमग्निकार्यादिप्रचारणंशिष्यप्रशिष्यमालेनप्रवर्तनं प

नै॰
प॰ टी॰

नैरुपाधिभिर्विशेषणैश्चतस्रो दशा अवस्थाः प्रापयन् अयं
नलः स्वयमात्मना चतुर्दशसु विद्यासु चतुर्दशत्वं कुतः कृत
वान् केन हेतुना कृतवान् नैवाहमिदं जाने इत्यर्थः यतः
समुदायपरिसमाप्तिपक्षे चतुर्दशानां विद्यानां षट्पंचाशता
भवितव्यं प्रत्येकपरिसमाप्तिपक्षे तु एकैकस्यापि विद्यायाः
चतस्र एव न चतुर्दशत्वं संभवति इत्युभयथापि चतुर्दशत्व
न संघटते तस्मात् कुतः कृतवानित्याक्षेपः यद्वा चतुर्दशसु
विद्यासु चतुर्दशत्वं पूर्वमेवासिद्धमस्तावपि चतुर्दशत्वमेव
कुतः कृतवानपि एषणामेतत् आश्चर्यमित्यर्थः यद्वा चतुर्द
शसु विद्यासु चतुर्दशत्वं कुतो न कृतवान् कया युक्त्या न कृ
तवान् अपि तु सर्वथापि कृतवानिति वेद्मि चतस्रो दशा या
सां ताश्चतुर्दशास्तासां भावस्तत्त्वं तल्लोपेण चतुर्दशत्वं
ज्ञातव्यः चतस्रश्च दश च ताः चतुर्दशानां भावस्त्व
मिति च ४॥ अमुष्य विद्या रसनाग्रनर्तकी त्रयीव नीतांगगु
णेन विस्तरं अगाहताष्टादशतां जिगीषया नवद्वयद्वीपपृथ
ग्जयश्रियां ५॥ अमुष्य नलस्य विद्या अष्टप्रकारा विद्या अष्टा
दशतां प्राप्य कीदृशी रसनाग्रनर्तकी लोकानां जिह्वाग्रसंचा
रिणी घनशीला अंगानां मधुराम्ललवणतिक्तकटुकषायाख्या
नां रसानां गुणेनोल्वणानुल्वणत्वप्रकारेण विस्तारं नी
ता यद्वा गीति संबोधने गुणेन सत्वप्रकारेणाभिमेन वा विस्तरं
नीतेति केचित् एकैकस्य वस्तुस्त्रित्वप्रमाणेनाष्टादशतां गता
इत्यर्थः केव त्रयीव त्रित्वसंख्येव त्रित्वसंख्यापि रसेन एक
त्वप्रवर्तिनी तथा अंगैः षड्भिर्गुणेन गुणने न विस्तरं नी
ता अष्टादशतां गता इव अथ चास्य विद्या पुराणादिरष्टादश
तां प्राप्य कीदृशी अस्य च जिह्वाग्रनृत्यमाणा तथा यथा षडुप
कारकं तत्र द्वंद्वं भवतीति न्यायाद्वेदानां टीकादीनां गुणेन वि
शेषेण विस्तारं नीता केव त्रयीव वेदत्रयीव सापि अंगानां शि
क्षादीनां गुणेन अभ्यासिनीता यथाष्टादशतामागहते एकैकोव

दः षड्भिः षड्भिरंगैरुपचीयमानावयवः षट्प्रकारो भवतीत्यष्टा
दशात्व अथवास्य विद्याकीर्तिरष्टादशतो प्राप्ताष्टादशत्वा महा
जातेत्यर्थः कीदृशी स्वत्रायनंतकीर्तनीया तथाऽत्रेगणो
नसौंदर्यादिनाविस्तवनीमाययात्रयीअग्नित्रयीअग्रेगन्धयाला
दिनागुणेनदृष्यादिनाचयथाविस्तवंगाङ्क्ष्यनितयेत्यर्थः अत्र
चविस्तवमात्रे सादृश्यं न सांख्यानां सर्वत्राष्टादशत्वप्राप्तौ हेतु
माह नवानांद्वयेनवद्वयेनवद्वयचतेद्वीपास्त्रतेषांपृथग्ज
यश्रियः प्रत्येकंजयलक्ष्यः तासांजेतारमिच्छयायपकैकेनवि
घाभेदेनैकैकंद्वीपंजेतारमित्यर्थः अत्रैवजयश्रियांजिगीषाणा
मवर्णीकरणेच्छा अन्यथाजयश्रीकन्याकानामजिगीषास्या
त नहिजयश्रियःशत्रुभूताः अत्रविद्यानांशास्त्रात्मकत्वाद्विल
क्षणात्प्रयोगः उपमानभूते सावित्रित्वसंख्यादिस्वतंत्रार्थिकोविल
क्षणत्वेनसंबंधः नतस्वतंत्रइत्यदोषः अंगानिवेदाश्चत्वारोमीमां
सान्यायविस्तरः पुराणंधर्मशास्त्रंचविद्याह्यतास्त्रतुर्दश आयु
र्वेदोधनुर्वेदोगांधर्वंचेत्यनुक्रमात् अर्थशास्त्रंचतुर्थंविद्या
अष्टादशस्मृताः ५ ॥ दिगीशाहृदांशाविभूतिरीशानादिस्थां
संकामप्रसवबोधिनी त्वभावसाध्याणि इत्येकद्वयाधिकानि
जन्मत्रिनेत्रावतरत्वबोधिका ६ ॥ दिगीशामीशाद्दिगीशाइंद्राद
यः तेषांहृदंतस्यांशोः मात्राभिर्विभाष्टाभूतिर्जन्मयस्य इंद्रानि
लयमाकोणामंत्रेस्वचरणास्यच ईशविश्रेषायोस्तेवमाश्रानि
हत्यपास्त्रतीः अत्राभिश्रुतेंद्राणामात्राभिर्निर्मितोनृपः
तस्मादभिभवत्येषसर्वभूतानितेजसेतिमनुः दिशास्वामीस
नलः कामप्रसवोयथेष्टाचरणं उन्मार्गप्रवर्तनंतत्पतिबोधि
नी आत्मनःत्रिनेत्रावतरत्वस्यात्रिनेत्रस्यैकायमवतरइत्यर्थस्य
ज्ञापिकाद्वयाधिकास्तनीयाशाखाएवदृशांत्वभावस्तनीयेने
त्रेसतिहित्रिनेत्रत्वंभवतिशाखाव्यालनीयंनेत्रंदधात्वेत्यर्थः
दिशांमध्येलोकपालहृदंशेअंशोविश्रांतिरस्यर्यस्यासौवाड्
वाईशानदिक्वयानित्यास्त्रईशानाईशः शिवः यद्वादिगीशाहृदे

अंशेनविभूतिर्यस्यसर्वात्मकत्वात् अतएवदिशांसर्वासामी
शितारश्चिवः कंदर्पप्रचारपरिपाकिनीनिजाचिनेत्रभावत्तापिका
लनीयाहरशंययाविभर्तीतिध्वनितोर्थः नतत्रोषः अप्राकर
णिकत्वात् एकेनित्येनिजेत्रिषु अथ एवोन्नतेश्ववेत्यत्रो
चेजितिचजाभवितव्यं इतिचेन्नसंज्ञायाअविवक्षितत्वात्
भावेचकर्त्तरिचैवभवति तेनावतरइतियद्वावतरणंतरः अव
तनस्तरोवतरः तस्यभावस्तत्त्वं यद्वा अवतरतीत्यवतरोविग्र
हः पचाद्यच् तस्यभावः तत्त्वं यद्वा अवतरतीत्यवतरत् तस्य
भावस्तत्त्वं ६ ॥ पदैश्चतुर्भिः सुकृतेस्थिरीकृतेकृतेमुनाके
नतपः प्रपेदिरे भुवंयदेकांघ्रिकनिष्ठयास्पृशन्दधावधर्मोपि
कृशस्तपस्वितां ७ ॥ कृतेकृतयुगेचतुर्भिरपिपदैः सत्यात्तप
दमशमैः धर्मेमुनानलेनास्थिरीकृतेसतिकेजनास्तपोधर्मेन
प्रपेदिरे अपितुसर्वेपिवयतपकचरणकानिष्ठांगत्याभुवंस्पृ
शन्नधर्मोपिक्षीणः संस्तपस्वितांतपोयनत्वमनुकम्पनीयतां
चदधौतपस्वीचानुकम्प्योह्येकेइत्यपरः कृतयुगेलेशोनाधर्मोस्ति
इतीतिपुराणोक्तिः तपस्वीचभुवमंगस्पर्शेणापितिष्ठेत् तप
स्यतिकृशोपिभवत्यनशनादिनाकृतयुगेनलोकानांभूरितिके
चित् तदायमर्थः अनेनत्रेतायांचचतुर्भिरपिपदैः सुकृतेस्थि
रीकृतेकृतेसतिकृतयुगेजातेसतीत्यर्थः ७ ॥ यदस्ययात्रा
सुबलोद्धतंरजः स्फुरत्प्रतापानलधूममंजिम तदेवगत्वापति
तंसुधाम्बुधौदधातिपंकीभवदंकतांविधौ ८ ॥ अस्यनलस्य
दंडयात्रासुबलेनसेनयाउद्धतंतथास्फुरतः प्रतापाग्नेर्धूमस्ये
वमंजिमामञ्जुत्वंयस्यतादृशंयद्रजः तदेवगत्वाक्षीरसमुद्र
हृदयेचैवपतितंसत्पंकीभवत्कलंकत्वंबिभर्ति यद्वासुधाम्बुधौ
दीर्घांबुधौपतितंसत्पंकीभवदंबुजातेचैवकलंकत्वंबिभर्ति
मंजिमेतिपृथ्व्यादिभ्यः इमनिज्वा अत्ररजसः समुद्रपतनेनपं
कीभावाचंद्रांकत्वांकिंवत्तगत्याभिधीयते उत्तोक्तेत्यत्तेनता
वहत्तगत्याकविप्रणालादिप्रसिद्ध्यभावात् नाप्युत्प्रेक्षानघो

लभ-८

नकस्येवाहिपदस्याभावादितिचेत् मैवं नेयंवल्लभ्यातितीः
प्युत्येदाकिंत्वपद्भवः तथाहितदेवेत्येवकारोहि प्रसिद्धपदा
तरव्यावृत्त्यर्थमुपात्तोयेनतद्वजएवपंकतयाकलंकतामव
लंवतेनतुप्रसिद्धशशाहरिणादिरित्यर्थः अत्रत्वेवेत्येवान
वद्योतकाभावः दृष्टान्तीतिकारणपदकंपदमुत्प्रेक्षा
र्थेनयिष्यति यथाप्रस्तादिकेवल्गानिवानचात्राप्रसिद्धदो
षः तस्यपूर्वार्थसंपादनशीलाः कवयः परप्रसिद्धिमुपजी
वंति एवमन्यत्रापिज्ञेयंयथाहेतेकस्तृहृनीयं अस्माभिरप्र
पंचभियालंकारचवैवमुक्ताति ८ ॥ स्फुरदुग्रनिःस्वनत
घनाशुगप्रगल्भवृष्टिव्यायितस्संगरे निजस्यतेजःशिखिनः
परःशतावितेनुरंगारमिवायशःपरे ९ ॥ स्फुरन्तउग्रनिः
स्वनेर्येषांतास्फुरदुग्रनिःस्वनास्तनानिविजयेआशुगावा
णाः तेषांप्रगल्भाउःसहायावृष्टिःसाघनाशुगप्रगल्भवृ
ष्टिः तेननलेनघनाशुगप्रगल्भवृष्टिस्तद्घनाशुगप्रगल्भ
वृष्टिःतद्घनाशुगप्रगल्भवृष्टिःकर्तृकरणेकृतावजलमि
तिसमासः यद्वासत्रासौघनश्चनलएवमेघइत्यर्थः स्फुर
दुग्रनिःस्वनाचासौतद्घनाशुगप्रगल्भवृष्टिश्चतयाव्ययित
स्यनिर्वापितस्यात्मनःप्रतापाग्नेरंगारमिवपरःशताःशत्र
वः अयशोवर्णविस्तारयामासुः शतेभ्यःपरेपरःशताःपार
स्करादित्वात्सुट् तथास्फुरदुग्राविद्धधनुःनिःस्वनोगर्जितंच
येषांतेस्फुरदुग्रनिःस्वनाः तेचतेघनामेघास्तद्घनाःस्फुर
दुग्रनिःस्वनास्तैस्तद्घनास्तेषामाशुगैर्वारिकणैः प्रगल्भा
यावृष्टिस्तयानिर्वापितस्ययद्वास्फुरंतधनुर्घोषनिःस्वनंतत्त्व
नीतिस्फुरदुग्रनिःस्वनततःतनोतेःक्विप्रत्ययेअनुनासिक
लोपेतगागमेचतद्रूपंतादृशायेघनास्तेषामाशुगाशीघ्रगा
मिनोप्रौढायावृष्टिस्तयानिर्वापितस्यनिजस्यनित्यस्यतेजः
प्रधानस्याग्नेरंगारान्यवेलोकाययथाविनन्वनीनिर्धनिःतस्या
वर्णेपरिपाश्रिनःपलायनपराअयशोभाजनानिबभूवुरितिभा

वः अथ श्लोकः अपास्य सत्यात्त्रिदशीणां गणावतंसपताकां गालमितिवा
प्राहः ५ ॥ अनल्पदग्धारिपुरानलोज्ज्वलैर्निजप्रतापैर्वलयं
ज्वलद्भुवः प्रदक्षिणीकृत्य जयाय सृष्टया रराज नीराजनया
स राजघः १० ॥ अनल्पानि दग्धान्यरिपुराणि यैस्तैरनल्प
दग्धारिपुरास्ते च ते अनलवत् उज्ज्वलाः उद्दीपिताः तैर्निजप्र
तापैः ज्वलद्भूमेर्वलयं प्रकर्षेण दक्षिणीकृत्य जयाय कल्पजय
स्यायः प्राप्तिस्तस्मै सृष्टया जयप्राप्तये अभावहोविधिः तेन
सृष्टयेति वा नीराजनया राजाभावकरणेन राजहननास नलो
रराज राज्ञामभावो नीराजं अतस्त्वान्निदधु नीराजे करणे नीरा
जना तेनाधवृ राजवध उपसंख्यानमिति निपातितो राजघ
शाहः अन्योपि विजयी अग्निना हि पिते दीपैर्ज्वलद्भाजनं प्र
दक्षिणेन भ्रामयित्वा जयाय जयार्थं सृष्टया नीराजनया रा
त्रिकाविधानेन राजते इति अनुकूलत्वदादक्षिणः अपसव्यं
दक्षिणाद्रयमरः १० ॥ निवारितास्तेन महीतलेखिला निरी
तिभावं गमिते तिवृष्टयः न तत्यजुर्न न अनन्यविश्रमाः प्रती
पभूपालमृगीदृशां दृशः ११ ॥ तेन नलेन समस्ते भूतले ति
रीनाहु तयो यस्मात्त्रिरीतिस्तस्य भावस्तं गमिते प्रापिते स
ति नितरां वारिता निकासिताः अतिवृष्टयः अनन्यविश्रमाः
विश्रमं अन्यत्र स्थितिर्विश्रमो वा तस्य स्थानं न विद्यते न्यो विश्र
मो यासां ताः अनन्यगतिका इत्यर्थः ईदृश्यः सत्यः शत्रुनृप
स्त्रीणां नेत्राणि प्रायेण न मुमुचुः तासां नेत्राणि सततं रोदनेना
श्रूणि मुंचन्तीत्यर्थः नलनिहतत्वात् ११ ॥ सितांशुवर्णैर्व
यति स्म तद्गुणैर्महासिवेम्नः सहकृत्वरी बहुं दिशां गणानस्या
व रणे रणे गते यशः पटं तद्भटचातुरी तुरी १२ ॥ तस्य नल
स्य भटानां योधानां या चातुरी यत्क्रीडने पटुत्वं चातुर्यस्य भावः स्त्री
नृहीनपुंसकयोर्भाववृक्रिययोः ष्यञ् इति विज्ञयुज्ञ्यते यतो वि
त्यमेवाचिती मैत्र्यं मैत्रीत्यनिन या चातुर्ये चातुरी सैव तुरी वयन
साधनविशेषः सा महासिवेम्नः महान्नसिः खड्ग एव वेमान

स्यसहस्रान्वीसहकार्णोराजनिकधिकृजश्चनिवर्तमानेस
हेयैर्विक्लानिपच्चनेरचेतिड़ीपूर्वेफस्थांतादेशाःइत्रश्रीसमीटि
प्राचाणस्याच्चादकपादानवेदिगंगानानामभ्यावर्णात्रूपंबड़ं
विस्तीर्णेयशःपटयशोरूपपटसितोपवर्णोस्त्रिन्दानवदानैःवि
ताथवलायैसूनांकेसराणांवर्णेयेषांतैर्विनिचनस्यनलस्य
गुणैःशौर्यादिभिस्तैस्तैर्भिन्नानिदमोसीत् पुंसिवेमावायदंडः
दिगंगनानामाचरणमितिवाधातः ११ ॥ प्रतीपश्लेषैरिवाकिंर
ततोभियाविरुद्धधर्मैरपिभेदतोक्तिना श्रमित्राजिन्मित्राजि
दोजस्तासयहिचारद्धकारद्गाप्यवर्तत १२ ॥ विरु
द्धधर्मायेषांतेविरुद्धधर्माःतैः प्रत्यार्थेत्यैरिवविरुद्धधर्मै
विरुद्धास्तेनधर्मास्तेस्सहानवस्थानशीलैःधर्मैरपिनला
ग्नैःभेदतामेदोपाययप्रवर्तकत्वेइथीभावकरणत्वेचाकिं
त्यकेनिवितर्कःयतःकारणात्मनलःओजस्तानेजस्ताश्रमि
त्राजितेयाचुजितामित्राजिन्नत्यजिस्तुनथाविचारहस्त्रविवेक
दर्शीचारदृक्चाराणवदृगपस्यामेचारदृगध्यासीतामित्राजि
त्वमामित्राजित्वंचविरुद्धधर्मौचारदृक्त्वंविचारदृक्त्वंचविरु
द्धधर्मौएकस्मिन्नेवर्तमानौयतोदृश्यतेतस्मात्युः यंपेनगा
वःपंपंतब्राह्मणावेदवन्मघाचारैःपद्युपंनिराजानस्तस्य
भ्योमितनेजनाङ्गानि अत्रविरोधाभासोलंकारः यदुक्तंवाभ
टेन प्रापानेहिविरुद्धत्वं यत्रवाक्येनतत्त्वतः शाब्दार्थेकृत
माभाति सविरोधइतिस्मृतइतिपूर्वोक्तवाक्ययोर्हेतुहेतु
मद्भावाद्धेतुरलंकारस्तु प्रतीपश्लेषैरिवेत्युपमेत्यलंकारसंसृ
ष्टिःप्रतीपश्लेषस्तुभेदतात्त्यक्ताविरुद्धधर्मैस्तुनिसमुच्चयाल
कारउपमालंकारधन्यएव एवमन्यत्रापिप्राज्ञैरलंकाराः
शाह्यार्थनिष्ठाइह्याः १३ ॥ ततोजन्मलग्नशशांकःस्थितानवि
मौसूर्येनिचितेइकतेयदायदा ततोनिभातोःमरिवेषाकैन
वाणदाविधिःउंडलनाविधोमपि १४ ॥ तस्यनलस्यनेजसः
नस्पकोनेंस्त्रस्थितोमस्तामिमौरविचेशेत्र्यनियदायदावि
१८

नै॰
ब॰ टी॰
प्र॰ ७

नेऽङ्कस्थेनदान्तदाब्धसूत्रभानोश्चंद्रस्यापिपरिवेशव्याजेनकुंड
लतोकुंडलस्यकरणंतनोति कुंडलेनवेष्टनेवायथ्याब्रह्मा
लिखितस्यग्रंथस्यकुंडलेनयालोपःक्रियतेतेनतथानयोवपु
ब्रह्मावेयर्थ्यंप्रतिपादयतीत्यर्थः परिवेशस्यकालवपालो
पेनयाहुक्षिकत्वाघटायदेल्लक्क १४ ॥ अथदारिद्र्योभविन
तिवैपसेलिपिंललाटेर्यिजनस्यजायते स्वघानचक्रेलि
तकाल्यपादपः प्रणीयदारिद्र्यदविद्रुतोल्पः १५ ॥ अथजे
नोदारिद्र्योभावीतियाचकजनस्यभालेभासमानोवेपसोब्र
ह्मसंबोधिनीमुद्रापंक्तिसनलोल्पोदारिद्र्यस्यदारिद्र्यमभा
वंविधायास्तत्यानंचक्रेअपितस्त्यामेवयतोयमल्पितकाल्य
पादपःदानेनाल्पीकृतःकल्पपादपोयेनसःअथसंपाति
हितेपिहितदारिद्र्यपाद्यायःब्रह्मालिखितदारिद्र्यपाहुत्सार्थिजन
दारिद्र्यलक्षणार्थ्यसमस्तानिहृदीकरणेनयथार्थतामेवाकर
तेत्यर्थः १५ ॥ विभज्यमेरुंनयदार्थिसात्कृतोनसिंधुरु
त्संगजलव्ययैर्मरुः अमानितत्वेनतिजायशोयतयोद्विफा
लबद्धास्तुकुगःशिरःस्थिते १६ ॥ मेरुविभज्यार्थिसात्
ध्यीनोर्थिदेयोवानकृतइतियत् तदधीनवचनेदेयंत्राच
तिसातिश्रत्ययःदानजलव्ययैःसमुद्रोमरुर्तिजलोदत्तोन
कृतइतियत् तन्निजयोर्यशसोर्यःगमकीर्तिद्वयोर्द्विफा
लबद्धाःद्विधाफालाभ्यांभागाभ्यांबद्धाःसंयमिताःकेशाः
सन् शिरसिस्थितेनतेनंनलेनामन्यतस्मिशास्त्रसीमेतस्यपा
र्थिवहृदयेस्थिताःकेशानभवंति किंतुतदकीर्तिद्वयमेवेतिम
न्यतेस्मेत्यर्थः द्विफालेतित्रिविष्टपत्रिभागशोधावित्यनितस
मासः यद्वाद्वयोःफालयोर्भागयोर्बद्धाइत्यर्थः १६ ॥
अजस्रमभ्यासमुपेयुषासमंमुदैवदेवःकविनाबुधेनच
दधौपदीयान्समयेनयज्ञयंदिनेस्वरश्रोत्रदयदिनेदिने १७
सदैवाभ्यासंसमोपगामवताततयासर्वयोर्भेदादभ्यासम्
हानिनित्यप्राप्तवताकविनाशुक्रेणकाव्यकर्त्राचबुधेनचा

रूपाविर्भावाच्च सहृदयैर्दीयमानत्वं तेषां प्राप्तत्वं तेजस्वी च स देवह
वैणां च समये कालनयन्नागमयन्दिने स्वरश्मीः स्वयं प्रभो
देवोसज्जादिनेदिने उदयं ददौ यद्वा समये समये च समयं सुभा
वहं विधिं नयन् यद्वा समयं समयागयोपेतं नयं नीतिं नयन्
वा यानिषेवेऽः त्वं च तत्राल्पचोदितस्तान्वुधाः ददामंदारादेव च
पद्रुः देवः स्वरेच्छनेरांतिं देवमाख्यातमिंद्रियमिनियादेव
प्रकाशः वुपसुक्रोशतः प्रविसान्निहितानांवातिगातानवशादुवगम्य
ते १७ ॥ अपोविधानात्कमलप्रवालयोः शिवः सदूनानादृविल
दमाभुजा प्रवेदस्पूर्धं भवतीतिवेधसा पदं किमस्यां कितस्पूर्धरे
खया १८ ॥ पद्मपल्लवयोरधः करणानि रक्तावादधोभागे कर
णस्त्व अखिलन्दपाणिस्पूर्धंसविन्यासमांश्वास्यनलं स्पदंपदस्पू
र्धे पुराभवति भविष्यतीति यावत्सराणि पातयोर्लद्र ऊर्ध्वरेखया
वेधसा किमंकितं किं शास्त्रोविनर्कं चरणेहि भाग्यचिह्न स्पूर्धरेखा
भवति तत्रेयमुत्प्रेक्षा प्रवालोवल्लकीदंडे विद्रुमेन पल्लवे १८ ॥
जगज्जयं तेन च कोशमक्षयं प्रणीतवां शैशवशेषवानयं सखावर
नी शासनं कृतं यथा वनेव प्रसक्तथालिंगदृष्यास्ययौवनं १९ ॥ अ
यं नलो बाल्यशेषवानेव जगतो जयं कृतवान् तेन च जगज्जयेना
क्षयमविनाशनं कोशं भांडागारं कृतवान् अथानंतरं तारुण्य
मस्य वपुस्तथालिंगत् यथाकामस्य सखा वासंतं वसंतो वनमा
लिंगति ऋतुकं स्तनि प्रकृतिभावः शैशवप्रवासिद्धसाध्यत्वेन यौ
वने नैकस्थित्यप्रतिपादनेन शृंगारैकरसिकत्वं वर्णयिष्यमाणस्य
स्य भवति १९ ॥ अधारिपद्मं भुजदंड्रिणा तृणांकुतच्छयच्छाय
लेवोपि पल्लवे तदास्यदास्येपि गतोधिकारितां न शारदः पार्वण
शर्वरीश्वरः २० ॥ तस्य नलस्यांघ्रिणा चरणेन पद्मं तृणं अधा
रि पदि मांतीति पद्यानि भाग्यविकृतया चरणनलस्थितानि ते
न तेषां तृणान्तं येकृतेन त्वर्थः पदोल्लवः पल्लवं इति सा हृच्छला
त्पल्लवं किसलयं तेतस्य नलस्य करं कोति लेशोपि कृशादः पार
सं वेपी पूर्णिमा चंद्र लक्ष्म खदास्येपि अधिकारितां न गतः यतः शा

नै. ब. प्र. टी. १

५

रदोप्रतिभः प्रत्यथाप्रतिभौष्टारदौ यद्वा घातः पार्वणः पर्वतस्येव भ
वतीतियद्वा यतः पूर्वं सौख्येरावणोवि लसतीतितस्याथ स्यैर
स्थायातस्य यस्थार्थविभाषासेनेत्यादिना विभाषयानपुंसक
त्वेषष्ठं तत्पा दासेनास्थायाशालाहृदानिशाः स्याद्वाल्लसेनेस्य
निशं गोशालामिति वेचादिगित्यमरः १०॥ किंमस्यलोकांकपदे
नकोटिभिर्विविधैर्नलेखाभिरजीगणत्नुणान् नरोमसूपोच्यमिर
षाजगत्सुताहृतनास्त्रकिंहूषणसूत्याविंदवः ११॥ लोकांक्या
जेनकोटिसंख्याभिर्वेखाभिः अस्याप्रस्य गणान्नागणायत्किंकि
त्वगणायदेवरोमसूपमसूहृथ्याजेनअस्मणाहूषणसूत्यानिहू
षणाभावाः तेषां ज्ञापकास्त्रविंदवोनसूताः किमपितसूता
पवसूत्यस्यानेहिविंदवोलिख्यते तथारोमसूपाअपिवर्तते
तथाविरलत्वेनोत्पद्यते १२॥ अस्मुष्पदोर्भ्यामविरुर्गलंदनेभुवं
रहीतार्गलदीर्घपीनता उरः श्रियातत्रचगोपुरः स्फुरत्कवा
टदुर्धर्षतिरः प्रसारिता १३॥ अविरुर्गलंदनेत्राश्चियस्तेयकर
णे स्यनलस्य वाङ्भ्यामर्गलस्य दीर्घपीनतादीर्घत्वंपीनत्वं चानि
श्वयेनरहीता तत्रचाविरुर्गलंदनपर्वास्योरः श्रियागोपुरवेपु
रद्वारे स्फुरतः कवाटस्य दुर्धर्षतातिरः प्रसारिता भुवंरहीतास्फु
रतीकवाटस्य दुर्धर्षतातिरः प्रसारिताचेतिवादीर्घंचतत्पीनंच
तदीर्घपीनंतस्य भावस्तत्ता अर्गलस्य दीर्घपीनताअर्गलदीर्घ
पीनता दुर्धर्षंचतिरः प्रसारिचदुर्धर्षतिरः प्रसारितस्य भावस्तत्ता
कवाटदुर्धर्षतिरः प्रसारितेतिविग्रहः स्वरेवतभुवंवाचेत्यकथा
राणांवाचकाः १४॥ स्वकेलिलेशस्मितनिंदितेन्दुनोनिजांश
हृत्कार्जितपद्मसम्पदः अतद्वयीजित्वरसुंदरांतरेतनत्सावस्य
प्रतिमाचराचरे १५॥ स्वविनोदलेशभूतेन मंदहासेननिंदि
तचंद्रस्य स्वावयवभूतनेत्रतर्जितपद्मकांतेः तत्नावस्य प्रतिमा
साहृश्यंचराचरेस्थावरजंगमात्मकेजगतिनास्तिकोहृशोनयोः
पद्मचंद्रयोर्द्वयीतस्याजित्वरं जयनशीलं सुंदरं शोभनं सुंदरसतिभ्यत्का
रभृताहृशांतत्सुंदरांतरं वचनविद्यते तद्वयीजित्वरसुंदरांतरं यः

अतस्मिन्प्रथमाद्विवचनेवा अतस्त्रयीजित्वमस्मदंतरेचराव
देजगतीतन्नलस्यप्रतिमानुपमानेनभवतीत्यर्थः १३ ॥ सरो
रुहंतस्यदृशैवतर्जितंजितास्मितेनैववियोवधिश्रियः कुतःप
रंभव्यमहोमहीयसीनदानस्योपमितौदरिद्रता १४ ॥ तस्यने
त्रेणैवपद्मंतर्जितं तस्यस्मितेनैववचंद्रस्यकांतयोनिर्जिताःपद्मा
चंद्राभ्यामन्यत्सुंदरं कुतःनकुत्रास्ति ततस्तन्नलस्योपमानेमह
तीदरिद्रताअहोआश्चर्ये १४ ॥ स्ववालभारस्यतदुत्तमांगजैस्स
मंचमर्यैवतुलाभिलाषिणः अनागसेशंसतिवालचापलंपुन
नःपुनःपुच्छविलोलनच्छलात् १५ ॥ नलस्योत्तमांगजैःकेशैः
सहतुलाभिलाषुकस्यस्वकेशभारस्यानागसेअपराधाभावाय
चमर्येवपुनःपुनःपुच्छविलोलनव्याजेनवालचापलंशिशुत
रलतांकेशानांचपलतांचकथयति शिशुर्डिंभकोपिवालःस्यात्केशे
चेत्यमरः पापापराधयोरागःवालोयंनजानातीतिचापलंकरोती
तिचेष्टयाकथयंतीनापराधंप्रमार्ष्टीत्यर्थः १५ ॥ महीभृतस्त
स्यचमन्मथश्रियानिजस्यचित्तस्यचतंप्रतीच्छया द्विधानृपेत
त्रजगत्त्रयीभुवांनतभ्रुवांमन्मथविभ्रमोभवत् १६ ॥ तस्यराज्ञो
मन्मथश्रियामननंमतं यत्किंचिज्ज्ञानंमतोमथ्नोमन्मथःका
मःतस्यश्रियानिजस्यहृदयस्यतंनलंप्रतिइच्छयाचत्रिलोक
वर्तिनीनांस्त्रीणांतत्रनलेपेद्वाभ्यांप्रकाराभ्यांमन्मथविभ्रमोजा
तःतस्यमन्मथकांत्यामन्मथोयमितिविभ्रमोविशिष्टाभ्रांति
भवत् इत्येकःप्रकारःनिजहृदयस्यतंप्रतिवांछयामन्मथेन
विभ्रमोविलासोभवदितिद्वितीयःप्रकारःविभ्रमस्त्वरयाका
लेभूषास्थानविपर्ययः १६ ॥ निमीलनभ्रंशजुषादृशाभृशं
निपीयतंयस्त्रिदशीभिरर्जितः अमूस्तमभ्यासभरंविवृण्वते
निमेषनिःस्वैरधुनापिलोचनैः १७ ॥ त्रिदशीभिर्देवांगनाभिर्नि
मेषदारिद्र्यादृशातंनलमादरेणावलोकयंत्योभ्यासातिशयो
र्जितःअमूस्त्रिदशस्त्रियस्तमभ्यासभरंनिमेषदरिद्रैर्नेत्रैरधुनापिप्रख्या
वदते १७ ॥ अदस्तदाकर्णिफलाढ्यजीवितंदृशोर्द्वयंनस्त

नै॰
ष॰ टी॰
प्र॰
८

दृष्टीहिंचाफलं इतिस्मचक्षुःश्रवसांप्रियानलेस्तुवंतिनिंद
निहत्तानद्वात्मनः २८॥ तेनलमाकर्ण्यतीतितत्त्वकर्णाविह
श्रुमदद्वदनेत्रयोर्द्वयंसफलंजीवितंतेनलंनवीत्तनेइतितद्
वीक्षितोस्माकंनेत्रयोर्द्वयमफलंचेतिचक्षुःश्रवश्रवोसर्पयेषां
तेचक्षुःश्रवसःसर्पाःतेषांस्त्रियोनलविषयेश्रात्मनस्तद्दृष्टौ
इयंस्तुद्वास्तुवंतिस्मश्रवणफलसद्भावात् निंदंतिस्मचदृष्टिं
नलदर्शनफलाभावात् २८ ॥ विलोकयंतीभिरजस्रभाव
नाबलादमुंनेत्रनिमीलनेष्वपि अलंभिमर्त्याभिरमुष्यदर्शने
नविघ्नलेशोपिनिमेषनिर्मितः २९ ॥ भावनावासनास्मृति
जननशक्तिरितियावत् अजस्रयावासनासामर्थ्यात् नेत्रनिमी
लनेष्वपिअमुंनलंविलोकयंतीभिर्मानुषीभिस्तस्यनलस्यदर्श
नेनिमेषकृतोविघ्नलेशोपिनालंभिनप्रापि विभाषाचिण्णमुलो
रितिनुं २९ ॥ नकानिशिस्वप्नगतंददर्शतंजगादगोत्रस्ख
लितेचकाननं तदात्मताध्यातधवारतेचकाचकारवानस्वम
नोभवोद्भवं ३० ॥ कास्त्रीरात्रौस्वप्नगतंतेनलंनददर्शकाचर
कामिनीगोत्रस्खलितेतंनजगाद् नामगोत्रंकुलंगोत्रोगोत्रस्त
धरणीधरे इतियादवप्रकाशः तदात्मतयानलाकारतयाध्या
तोधवःपतिर्ययासाईदृशीचकावाकांतारतेसंभोगेनिजकामो
त्पत्तिंस्वमनोरथपूरणेनचकारापितत्सर्वापीत्यर्थः ३० ॥
स्त्रियास्वयोग्यमाहमितिस्वमीहितंकरेतमालोक्यसत्रपया
धृतः विहायभैमीमपदर्पयाकयानदर्पणःश्वासमलीमसः
कृतः ३१ ॥ अहंस्त्रियायोग्याकान्याकृत्वास्यनलस्ययोग्यापानवाऽयो
ग्येवेतिवाइतिविचार्यतंनलमालोक्यात्मानमपीहितंसत्रप
यासदर्पयाकरेधृतोदर्पणोभैमीत्यक्त्वापगतदर्पयाकयाका
नयाश्वासेनसलिलीनकृतः आत्मानंदर्पणेदृष्ट्वात्यंतहीन
तयानुकृष्टोद्यमाभिमानाकानाखेदाद्दीर्घेणनिःश्वासेन
दर्पणंनमलिनयतिस्मपितुसर्वापिदमयंत्येवमेकांतश्रेयसीत्यर्थः
प्रामद्रूपमहंरूपापिरूपानुरूपमनोज्ञयोःज्योत्स्नानमिसेत्यादि

ना मलीमसप्राप्तोनियातितः ३१ ॥ यथोह्यमानः खलुभोग
भोजिना प्रसह्यवैरोचनिजस्यपत्तनं विदर्भजायामदनस्तथा
मनोनलावरुद्धंवयसैववेशितः ३२ ॥ भोगंफणामशरीरंभुंक्ते
इतिभोगभोजिनेनवयसापातालगारुडेनउह्यमानोधार्यमा
णः विदर्भजायाः रुक्मिण्याः संबंधीमदनः प्रद्युम्नः आत्मवंधीमद्यति
प्र पयतीतिदोहवंतलपनयोहननत्वेनसंबंधीसचबलभद्रः कामः
पतित्वेनसंबंधीमदनोहरिस्तु वैरोचनिजस्यबलिपुत्रस्यबा
णस्यानलेनाग्निनावेष्टितंपुरंबलात्यथाप्रवेशितः तथाभो
गान्सुखानिभुंक्तेइतिभोगभोजिनेनवयसायौवनेनवहनेनचो
ह्यमानोवितर्क्यमानोमदनः कंदर्पोविदर्भजायाभैम्यानलेर
नाक्रांतेमनः प्रसह्यप्रवेशितः भोगः सुखेस्यादहिभृताववहेस्तु
फणकाययोः इत्यमरः वाल्यादिनोर्वयः ३२ ॥ नृपेऽनुरूपेनिज
रूपसंपदांदिदेशतस्मिन्बहुशः श्रुतिंगते विशिष्यसाभीम
नरेंद्रनंदनामनोभवाज्ञैकवशंवदंमनः ३३ ॥ निजसौंदर्य
सम्पदामनुरूपेयोग्येबहुशः श्रवणपथंगतेनतस्मिन्नलेर
साभैमीविशिष्यान्येभ्यः सकाशादतिशय्यान्येभ्योन्नृपेभ्य
आहृष्यवा कंदर्पाज्ञावशंवदंमनोदिदेशहृत्तामिवप्रेषयामा
सेतिभावः अनपवादिदेशेतिप्रायेण वशंवदनीतिवशंवदं
प्रियवशंवदः इतिविश्वरूपस्यभावेसौंदर्यंआकारेपसुषमाहृ
योः ३३ ॥ उपासनामेत्यपितुः स्मरज्यतेदिनेदिनेसावसरेषु
वंदिनां पठत्सुतेषुप्रतिभूपतीनलंविनिद्ररोमाजनिशृण्वती
नलं ३४ ॥ साभैमीदिनेदिनेतत्तत्पाठकानामवसरेषुपि
तुः सेवांप्राप्यरज्यतेस्मतेषुवंदिषुभूपतीन्प्रतिनृपान्नाडिश्य
पठत्सुसत्सुनलमाकर्णयंतीअत्यर्थरोमांचिताजाताओविव
जोः श्रीवाशमन्यत्रस्मैपदंचैनविकल्पात्प्रसंगेआत्मनेपदं ३४
कथाप्रसंगेषुमिथः सखीमुखात्तृणेपितन्व्यानलनामनिश्रु
ते द्रुतंवि[illegible]यान्यदभूयतानयामुदातदाकर्णनसज्जकर्णया
३५ ॥ मिथःकथाप्रसंगेषुसखीमुखाद्वान्नलनामनितृणेपिर

नै॰ प॰ प्र॰ टी॰ ५

श्रुतेसतितयातद्व्याख्यायांगयाशीघ्रमनस्कायेत्पञ्चाहवेण
तस्यनलयकृकमलाविवनस्याकर्णेनेनिवेशितकर्णया अभ्रू
यततद्गुणलीलाजानेत्यर्थः मिथोन्योन्यंरहस्यपि ३५ ॥
स्मरात्परासोरनिमेषलोचनाद्बिभेमितद्भिन्नवधूदाहरेतिसा
जनेनयूनःस्तवतानदास्यदेनिदर्शनेनैषधमभ्यषेचयत् ३६
परासोरपगतप्राणात् अनिमेषलोचनाच्चकामाद्बिभेमिव
स्तनोनंगत्वंदेवत्वेनानिमेषलोचनत्वंचस्थितमेवकामस्य
तस्मात्कामादन्यवधूदाहरेतिसाभैमीतरुणान्स्तुवताजनेन
तस्यकामस्यस्थानेहृष्टेनेनलमभ्यषेचयत् असौराजाकामो
पमइतियद्राजनायेकंचितत्तवंतितद्भयव्याजेनकामस्वरूप
मानंविरहय्यनलस्वरूपमानेकामयतीत्यर्थः ३६ ॥ नलस्य
पृष्टानिषधागताग्गणान्मिषेणहूतद्विजवंदिचारणाः निपी
यतत्कीर्तिकथामथानयाचिरायतस्थेऽभिमनायमानया ३७
निषधान्देशान्नागता आगतायेहूताद्विजावंदिनश्चारणाश्च
तेव्याजेनकथांनरक्षयनातलस्यगुणान्भैम्याप्रष्टागुणानां
प्रधानकर्मत्वेयानभिहितत्वाद्द्वितीया हूतादीनामप्रधानत्वे
नक्तप्रत्ययेनाभिहितत्वात्प्रथमा अप्रधानेदुहादीनामित्यु
क्तेनप्रधानत्वंचयतोमिषेणेत्याह नहिभैम्याहूतादिष्प्रष्ट
व्यतायोतात्पर्यंकिंतुगुणेषु अथतस्यनलस्यकीर्तिकथामा
स्वाद्यानयाभैम्याचिरमभिमनायमानया तस्थेअभीष्टमनो
यस्याःसाभिमनाःअभिमनाभवंतीअभिमनायमानाभृशा
दित्वात्क्यङ्सलोपश्चविमनायमानयेतिवापाठः उन्मना
विमनाअंतर्मनाःस्यादुत्कउन्मनाःकीर्तिस्वधामितिवापाठः
३७ ॥ प्रियंप्रियांचत्रिजगज्जयिश्रियौलिखाधिलीलागृह
भित्तिकावपि इतिस्मसाकारुकतेवणेलेखितंनलस्यचतस्य
चमाव्यमीषदने ३८ ॥ त्रयाणांजगतांसमाहारस्त्रिजगत्तज्ज
यतीतित्रिजगज्जयनीजिहृहिविश्रीत्यादिनाइनिःईदृशीश्री
र्ययोस्ताहशौ कावपिप्रियंप्रियांचेतिदंपतीलीलागृहभित्तौ

लिखद्भिरिति सा भैमी कान्तनवेणास्यं न शिल्पिना लेखितं नलस्या
मनसेव छायापश्यति स्म चित्रभित्तिलीलागृहभित्तीति विभक्त्यर्थेऽव्य
यीभावः नलस्य च स्वस्य चेत्थं भयथापि च सा दूःप्रातिस्विका
नुरागातिशयकृतचेष्टाविशेषद्योतनार्थः स्वयमेव नलस्य मात्रस्य
लेखने न चलने द्वितीयोनर्थकः स्यादिति एवमन्यत्राप्यनेनाशि
स्यानेर्थविशेषोबोध्यः ३७ ॥ मनोरथेन स्वपतीकृतं नलं नि
शि क्व सा न स्वपती स्म पश्यति अदृष्टमप्यर्थमदृष्टवैभवात्क
रोति सुप्तिर्जनदर्शनातिथिं ३८ ॥ सा भैमी मनोरथेन निजव
ल्लभीकृतं नलं स्वपती निद्राणा क्व निशि कस्यां रात्रौ न पश्यति स्म
पि तु सर्वस्यामपि रात्रौ निद्रा अदृष्टमप्यदृष्टधर्माधर्ममाहात्म्या
लोकलोचनगोचरं करोति दर्शयतीत्यर्थः स्वप्नः स्मृतिरेवेति
मते जन्मन्येकाग्रभिन्नेवास्यानेवास्या जन्मान्तरे यद्दृष्टं दृष्टं स्वप्ने स्व
मेनानुभूतं कदापि नेति न्यायेन जन्मान्तरस्थानामनेनानुभूतमुत्स
न्नसंस्कारमासिजन्मन्यदृष्टमप्यर्थं धर्माधर्मावेव दर्शयतः इ
त्यर्थः चित्रादौ दर्शनेऽपि साक्षाद्दर्शनाद्दृष्टत्वोक्तिः विरहि
णां प्रियावलोकनेत्रयः स्वल्पोपायाः साक्षात्स्वप्ने चित्रे तथा स्वप्नेन
स्य स्याद्दर्शनं त्रिविधेति ३९ ॥ निमीलितादक्षियुगाच्च निद्रया
हृदोऽपि बाह्येन्द्रियमौनमुद्रितात् अदर्शि संगोप्य कदाप्यवीक्षि
तो रहस्यमस्याः समहन्महीपतिः ४० ॥ निमीलितान्नेत्रद्वंद्वा
त्संगोप्य तथा बहिर्भवानि बाह्यानि बहिर्देवपंचजनेभ्य उपसंख्या
नामिति ञ्यप्रत्ययः इंद्रियाणां रुद्रस्यात्मनो लिंगानि इंद्रियमिंद्र
लिंगमित्यादिना निपातितः तेषां मौनं विषयेष्वप्रवृत्तिः तेन मु
द्रितान्मनसोऽपि संगोप्य बुद्धे संदानितं स्वप्ने बुद्धिर्न संदानितं सिन
मित्यमरः मनसो मुद्रणं निरिंद्रियप्रदेशे वर्तनं कदापि जाग्र
त्त्वमयोऽदृष्टः महद्रहस्यं स महीपतिर्नलो भैम्या भैम्या निद्रया द
र्शितः निद्रावस्थायां भैमी नलं साक्षात्कारं प्रापेत्यर्थः अथ च महद्र
हस्यमत्यन्तमतोऽयं निस्पृहपतेः जमानिरीक्षः प्राग्रूपः परमात्मा
ज्ञायत्त्वमात्रस्य योगदृष्टो निद्रया वृत्तमध्येवस्थया इंद्रियाणाम

नै॰
प॰ प्र॰
टी॰
१०

नस्त्वं वंचयित्वा प्रदर्पयन्ते इति ध्वनिः अत्र नलस्य स्वात्मभावेन प्र॰
तिभासमानात्रस्तपुस्तकस्यात्वहानिः पृथक्त्वेन प्रतिभासेन स्व
मत्वमेव स्यात् नस्तपुस्तिकामिति पृथक्चयस्याप्रियसखीपरि॰
जनं वंचयित्वा प्रियया प्रियप्रेषितेन प्रियवस्तुवासमैक्ये दर्शयन्ति त
यानिद्रासखीमनःप्रभृतीन्वंचयित्वा नलमदर्शयदिति ध्वनिः
एवं श्लोकत्रयेणावस्थात्रयेपि नलस्य साक्षात्कारो वर्णितः ४० ॥
अहो अहोभिर्महिमा हिमागमेप्यभिप्रपेदे प्रति तां स्मरार्दितां
तपर्तुपूर्त्तावपि मेदसां भरा विभावरीभिर्बिभरांबभूविरे ४१ ॥
स्मरपीडितां तां भैमीं प्रति हेमंतेपि दिनैर्महिमा महत्त्वं प्राप्ते अहो आ
श्चर्यं अल्पीयसामह्नां दीर्घत्वं तदप्येकान्ता प्रत्येवेत्याश्चर्य
हेतुः अहो अहोभिर्वा निरोधादिति प्रत्यक्षस्य सत्तायां प्रकृतिभावा॰
दृष्टांतः अहो इत्यद्भुतरसमनुभवत्रासिकः तस्मिंस्तत्त्वेविश्रामि
तीति इडकछुकव्यपदस्य पदसन्निवेशोपि न दोषाय तत्र पर्तेर्हूर्तैर्थी
ष्मस्य यापन्नतायां प्रांतेपि विभावरीभिर्मेदसां भरा भृताः अहो स्थू॰
लामहत्त्योर्जानातीत्यर्थः उत्तरोत्तरमागमत्त्वपदत्त्यमरः विभरांब
भूविरे इति भीकृञ्भृञ्हुवां श्लुवच्चेति द्वित्वं त्यत्पयोरिभावश्च ४२ ॥
स्वकान्तिकीर्तिव्रजमौक्तिकस्रजः श्रयन्तमन्तर्घटनागुणश्रि॰
यं कदाचिदस्या युवधैर्यलोपिनं नलोपि लोकादशृणोद्गुणो॰
त्करं ४३ ॥ स्वस्य कान्तीनां कीर्तीनां च ये व्रजाः यद्वा स्वकान्तेः
कीर्तयः अत्यंतं संदेह इति याः कीर्तय इत्यर्थः तासां व्रजा त एव
मौक्तिकानि सृक्ता एव मौक्तिकानि विनयादिभ्यष्ठक् तेषां स्र
जो हारस्य घटनार्थं गुम्फनार्थं गुणाः सूत्राणि तेषां श्रीर्लक्ष्मीस्तां श्रय
न्तं तत्कृणानां धैर्यलोपनशीलं भैम्याः सौंदर्यादिगुणसमूहं नलो
पि जनमुखादशृणोत् ४४ ॥ तमेव लब्ध्वावसरं ततः स्मरः श
रीरशोभाजयजातमत्सरः अमोघशक्त्या निजयेव मूर्त्तया त
याविनिर्जेतुमियेष नैषधं ४५ ॥ ततो भैमीगुणश्रवणानंतरं
शरीरशोभाजयेन जातद्वेषः कामः तमेव श्रवणसमयमेवाव
सरं लब्ध्वा शरीरशोभयात्मकीयया प्रतिहतशक्त्ये वतया भैम्यानि॰

षयं जेतुमैच्छत् मत्सरोन्यगुणद्वेषेन द्वन्द्वरूपणयोरिव श्रा
मोचौचामौ शांक्रिस्त्वेति पुंवत्कर्मधारयेत्यादिना पुंवद्भावः नि
षधानां मौस्वरो नैषधः तस्येस्यवद्दत्याण ४३ ॥ अकारितेन न
श्रवणातिथिर्गुणः क्षमाभुजा भीमनृपात्मजालयः तदुच्च
धैर्यव्ययसंहितेषुणा स्मरेण च स्वात्मशरासनाश्रयः ४४ ॥
तेन क्ष्माभुजा नलेन भैमीस्थितो गुणः सौन्दर्यादिः श्रवणगोच
रः कृतः आदरातिशयप्रतिपादनाय पूर्वेत्वंधातना यवाति
थिशब्दः तस्य नलस्योच्चैर्दृढं यद्धैर्यं तस्य व्ययाय नाशाय सं
हितः संयोजितः इषुर्येन तेन कामेन च स्वात्मशरासनाश्रयो
गुणो मौर्वी श्रवणगोचरः कृतः आकर्णं नमाकृष्ट इत्यर्थः
स्वोज्ञातावात्मनि स्वं त्रिष्वात्मीये स्वोस्त्रियां धने स्वश्चासावार
त्मा च तस्येति विग्रहः शुभ्रशोभनमात्मशरासनं तदाश्रित
इतिवा ४४ ॥ अमुष्य धीरस्य जयाय साहसी तदा खलु ज्यां
विशिखैः सनाथयन् निमज्जयामास यशांसि संशये स्मरस्त
त्रिलोकीविजयार्जितान्यपि ४५ ॥ हिताहितानपेक्षं यत्क
र्म तत्साहसं तस्मिन् तत्र दक्षा वर्तीति साहसी स्मरोस्य धीरस्य नल
स्य जयाय वशीकरणाय तदा भैमीगुणश्रवणानंतरं गुणा बा
णैर्योजयन् त्रिभुवनजयसंचितान्यपि यशांसि संशये नि
मज्जयामास खलु जयेय न वेति संशयितः पराजयेन विनाश
इति संशयः यशांसि स्वस्य नलस्य वा ४५ ॥ अनेन भैमीं घ
टयिष्यतस्तथा विधेरवंध्येच्छतया व्यलासि तत् अभेदि तत्ता
दृगनंगमार्गणैर्यदस्य पौष्पैरपि धैर्यकंचुकम् ४६ ॥ अनेन
नलेन भैमीं तथा तेन प्रकारेण परस्परानुरागातिशयपूर्वक
मित्यर्थः योजयिष्यतो मिश्रयिष्यतो देवस्यावंध्येच्छतया कर्त्र्या तत्र
थाविधं धैर्यकंचुकभेदनं व्यलासि विलसितं यच्छब्दो वा
क्यार्थपरामर्शको अस्य नलस्य तत्तादृक् तादृगभेद्यं धैर्य
कंचुकं पौष्पैः पुष्पविकारैरपि अनंगमार्गणैः अभेदि विदारित
मिति यत् तद्विधेः सफलेच्छतयातिष्ठादितमित्यर्थः यद्वा

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ ११

यत्नस्य ह्रीकरणपरीयघस्मादभेदितत्वस्माद्धियेमनोवृथेनस्य
लासित्वेलासीतिचभावेप्रयोगःकंचुकोवावाणोह्रीत्यत्रा
स्त्री तिकंचुकपदेनवावाणपदेनेचसंबभाति यतःकृपाणप
दीपकंकंचुककंचुककक्रमकवाणकवोलककीलकेइति
वालभूषणाकारःपणाट यद्वात्रकंचुकइतिपाठः तदातत्रा
हगित्येकंपदं सचासौताहक्कोतिविग्रहः तत्राह्यानेगमार्गे
णैरित्येकंपदंवातेःप्रसिद्धेःपचंतथालेपःतादृशिभर्हदृस्तदोः
रित्यर्थः अनेगत्वप्रतिघातसामर्थ्याभावद्योतनाय ४५ ॥
किमन्यदद्यापियदस्त्रतापितःपितामहोवारिजमाश्रयत्य
हो स्मरंतनुच्छायतयातमात्मनःशशाककेमनलंघितं
नलः ४६ ॥ कामस्यान्यत्किंवर्णनीयमाकृतिजेतव्यमस्तीत्य
तिवायस्माद्वाणतापितःपितामहोद्यापिजलजमाश्रयति
ब्रह्मोपितामहत्वाद्वृद्धत्वमतिपूज्यत्वंचव्यज्यते तत्स्य
वृद्धोपित्तपूज्योपियेनाह्रतापितःकृतःतस्यान्यःकोवानवि
षयइतिभावः सनलंतत्स्मरंलंघितुनशशाकेतिशंकेका
यात्स्वस्यतनुच्छायतयानतोच्छायातनुच्छायशरीरंयेतिविवे
तस्यभावस्तत्तातया यथालोकःस्वशरीरच्छायालंघितुंनश
क्तइतिभावः यद्वात्तनोःशरीरस्यच्छायाकांतिरिवकांतिर्यस्य
सतनुच्छायाःतस्यभावस्तत्तातयास्वतत्स्यतयाजेतुंनशक्त
इतिभावः तन्वीअल्पाविरहसंतापवशात्तन्वीनाकांतिर्यस्य
तस्यभावस्तत्तातयाअल्पच्छायतयाजेतुंनशक्तइतिकेचिद्व्या
चक्षतेनेतदयुक्तमनोविन्यात् नहिविरहेकांतिह्रानिःकिंत
तनोरेवकार्श्यंभवति अत्रापितंचधीरनायकस्यपराभियंक्त
स्यहीनकांतितावर्णनमिति ४७ ॥ उरोभुवाकुंभयुगेनजृं
भितंनवोपहारेणवयःकृतेनकिं त्रपासरिद्दुर्गमपिप्रतीर्य
सानलस्यतन्वीहृदयंविवेशयत् ४८ ॥ वयसायौवनेन
हृतोवयःकृतःतेननवोपहारेणनवोपायनभूतेन उपायन
मुपग्राह्यमुपहारस्तथोपदेत्यमरः उरसिभवस्तदोभूस्तेनयु

गं उरोभूः स्थानं यस्य तदुरोभु कुंभकर्णं च तेनन्तृभिनत्ति किं पीन॰
स्तनयुगमेवावनोपायनीकृते कुंभद्वयं तद्रूपतां किं शाद्रूनोत्येव
ते नत्वैवहेतुः यस्मात्स्मातन्वी लज्जासविनमेव दुर्गं प्रतीयनल॰
स्य हृदयं प्रविवेश। अन्योपि कुंभकर्णं हृदयेन निधाय नधादिकं
जलदुर्गं तरति नलादिस्तमाभ्यंतरं च प्रविशति तथेयमपि स्त
नयुगमेव कुंभयुगं समवासिनि धाय अपानदीमुत्तीर्य नलस्य हृद
यं प्रविवेशेत्यर्थः ४८ ॥ अपह्नुवानस्य जनाय यन्निजामधी
रतामस्य कृते मनोभुवा अबोधि तज्जागरदुःखसाक्षिणी निशा॰
च शय्या च शशांककोमला ४९ ॥ निजामधीरतां जनायाप॰
ह्नुवानस्य गोपयतः स्त्राचाद्रुस्याशयां तीष्यमानद्गतिसंप्रदा
नस्तत्रायां च तथी अस्य नलस्य स्मरेण यत्कृतं विरहव्यथादिकं
तन्निशा च शय्या चाबोधि दीपजनेत्यादिना कर्त्तरि चिण् अज्ञा॰
सीदित्यर्थः कीदृशी जागरे यद्दुःखं तत्र साक्षिणी साक्षात्द्रष्ट्र॰
तीति साक्षिणी साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायामिति निपातितः तथा श॰
शांकेन कोमला रम्या निशा शशांकद्वयमुज्ज्वला शय्या च ४९
स्मरोपतप्तोपि भृशं न स प्रभुर्विदर्भराजं तनयामयाचत त्यजंत्य
सून्शर्म च मानिनो वरं त्यजंति न त्वेकमयाचितव्रतं ५० ॥ स॰
प्रभुः स्वामी सहिष्णुः स नलः अत्यर्थं कंदर्पसंतप्तोपि विदर्भराज
भीमनरेंद्रं तनयां याचतु न हि कर्मकः अयाचनेहेतुः मानिनोज
ना वरमीषत्प्रियं यथा भवति तथासून् प्रियं यथा भवंतीति वा प्राणा
न्कं वा निस्मरंति च त्यजंति एकं श्रेष्ठमयाचितव्रतं न त्यजंति दे
वाहनेवरः श्रेष्ठेन्त्रिपुंल्लीवे मनाक्प्रिये ५० ॥ मृषाविषादाभि
नयादयं क्वचिज्जुगोप निःश्वासततिं वियोगजां विलेपनस्याधि
कचंद्रभागताविभावनाच्चापललाप पांडुतां ५१ ॥ अयं नलः
कस्मिन्नपि वस्तुनि असत्यदुःखाभिनयात् हिया योगजां निःश्वास
संततिं निह्नुते स्म अत्र प्रियायाः अप्राप्तिर्वियोगः अथवा प्राप्ते व
भावेन स्वाभ्यवियोगं शास्त्रार्थानां संभवात् हृदयस्थेत्यकोप्याप्तोभि
नयः वर्णकस्याद्धि लेपनेन तस्याः प्रियस्य कर्पूरांशपानाधिकत्वीकरणा

दृगस्यपांडुत्वेचापलपतिस्म ५१ ॥ शशांकनिष्क्रांतमयेनतत्
त्प्रियामयंवभाषेयद्लोकवीहितां समाजएवालपितानहैव
णिकैर्दृश्येयत्वंच मनुर्क्ष्णेनाहच ५२ ॥ अयंनलोमिथ्याह
शंप्रियायद्भाषे तन्निष्क्रांतंनशशांक अयेविषादे वीणावा
दनेशिल्पमेषांवैणिकाः शिल्पमितिठक् नैस्सभायामेवालपि
ताहपुनःपुनरुक्तानिताहृपंतमस्यपूर्वेनाहयत्वपूर्वेचमो
हप्रामःतदयेनदैवेनकथंचिन्निष्क्रांतेशशांक रागपूर्वेनाज
नितस्त्वात्तुभवपावर्वप्यव्याजेननिह्नुतवानित्यर्थः पुष्पर
साधारणेकालेपिकःहूतानिपंचमे समस्वराणामारोहावरो
होपूर्वेनाः ५२ ॥ अवापसापत्रपतांसभूपतिजितेंद्रियाणां
धुरिकीर्तितास्थितिः असंवरेशंवरवैरिविक्रमेक्रमेणतत्रस्फुट
तामुपेयुषि ५३ ॥ जितेंद्रियाणामग्रेप्रथमतएवकीर्तितस्थि
तिः सत्यपोनलःसलज्जत्वंप्राप कस्मिन्सतिसंव्रियतेप्राप्याद्य
तेअनेनेतिसंवरःसनविद्यतेयस्यासावसंवरःअगोप्यइत्यर्थः
तादृशेकामपराक्रमेक्रमेणतत्रसभायांव्यक्तत्वंप्राप्तवतिस
ति ५३ ॥ अलंनलंरोद्धुमिदंकिलाभवन्गुणाविवेकप्रभवोन
चापलं स्मरस्मरत्याममनिरुद्धमेवयत्सृजत्ययंसर्गनिसर्गईदृ
शः ५४ ॥ हेयोपादेयविचारोविवेकःतत्प्रभवोगुणोनलमि
दंचापलंरोद्धुंनालमभवत् नसमर्थोजाताःनलमितिसमस्य
थेंद्वितीयानलेस्थितंचापलमित्यर्थः यांव्रजंकलाङ्गीतिवत्स
स्मरोरत्यांसंभोगेधानिरुद्धंनिवारयितुमशक्यंचापलमित्यर्थः
तत्सृजतीतियत् अयमीदृशःसर्गनिसर्गःनिर्माणस्वभावःअ
यमेवनिर्णयइत्यर्थः सर्गःस्वभावनिर्मोक्षनिर्णयाध्यायसृष्ट
िष्वित्यमरः यद्वास्मरःजनेरत्यामनिरुद्धमनिवारितंसृजतीति
यत् अयमीदृशःकामेनसृज्यमानस्यजनस्यस्वभावः अथच
कामोरत्यामनिरुद्धमेवपुत्रंसृजतीतियदयमीदृशःसृष्टिस्व
भावइतिनिर्दिश्यमानप्रतिनिर्दिश्यमानयोरेकत्वमापादयंति
सर्वनामानिप्रायेणतल्लिंगभांजिभवंति ५४ ॥ अनंगचिह्नंस

विनाशाशाकनोयदासितेसंसदियन्नवानपि हर्णनदारामविहा
रकैनवान्निषवितंदेशामियेषनेषथं: ५४ ॥ सनलोनिक्रवेय
त्नवानांयसभायामनंगाचिक्रमाडुत्वक्कशात्वगोत्रसवलनादिकंचवि
नायदाहणं स्यातंनोशाशाकनदो पवनंक्रीडास्थमनादेशशीन
लवातादिदेशंरहः प्रदेशंचनिषवितमैच्छत् ५४ ॥ अथस्त्रिया
भर्त्सितमत्स्यलांछनः समंवयस्यैः स्वरहस्यवेदिभिः पुरोपकं
ठस्थवनंकिलेदितादिदेशयानायनिदेशकारिणः ५५ ॥ अथ
कोत्यातिरहतकामः प्रतीकारेणनिरस्तकर्तमसमर्थोपीतिभा
वः सनलः स्वरहस्यहैर्मित्रैः सहनगरसमीपस्थंवनमीहितंकि
लसाथइ एवत्वन्नंनः तेनवनमितिकर्मणिद्वितीया अनुजीवि
नोजनान् यानाययानमानेतुमाज्ञापयामास क्रियार्थोपपद
स्यचकर्मणिस्थानिनइतिचतुर्थी उत्कंठापनोदेनास्य [illegible] नतव
ननिरीक्षणंइतिकिलेत्युक्तंकिलावामालीकारुचिहेतलुंदना
ह्र ५५ ॥ अमीतनलस्यविश्वषितंसितंजवेपिसानेपिचपोत
थापिकं उपाहरन्नस्वमजस्रवंचलैः खुरांचलैः क्षोभितमन्दुरो
दरं ५६ ॥ ततोनिदेशानंतरमसीनिदेशकारिणः अलंकृतंथ
वलंवेगेपोतकषेणसत्वेनउच्चत्वेपुष्कषप्रमाणेनाधिकंप्रभा
वेनाक्रियायांचपोतकं ऊर्ध्वविस्तृतदेःप्राणांत्वपानेपोतकंषवि
षु अभ्यंतचपलैःखुरायैःप्राक्रामितास्वशालाभ्यंतरदेहप्रा
सस्थमानीवंतः खुरैःरवनः पृथिवीमोस्योलोकोवरःस्मृत
इतिशालिहोत्रे वाजिशालातुमन्दुरेत्यमरः ५६ ॥ अथांतरे
णावहुचासितनाधुनानिषीयिनीनायमहःसहोदरैः निगाल
गाद्वेवमणेरिवोथितैर्विराजितंकेसरकेशवालिभिः ५७ ॥
निगालःकंठदेशः निगालस्तुगलोद्देशः इत्यमरः तत्रस्थितो
यआवर्तः सदेवमणिः निगालजोदेवमणिः प्रादुर्भूतःस्यात्कंठ
जन्मापिचशोचमानइत्युक्तेः सएवमणिः शाकुंभलेनवार्णते न
स्माद्देवमणेः सकाशादुद्गतैरेणघ्रैर्तरेभवघ्राणहरैः तैर्नावहुगामिनो
केशग्रीवायांत्रिरेखाशावद्धर्वादाहकारिकेत्यमरः अवहुग्रीवाया

नै. प. प्र. टी. १३

सितनामार्यैर्गणोस्थितैः चंद्रतेजः सदृशैः स्कंधप्रदेशाकेशाः केर
सरकेशाः तैरेव किरणैर्विराजितेहयमारूढो हेतिजलकीतेन
संबंधः ५७ ॥ अजस्रभूमीतटकुट्टनोद्गतैरुपास्यमानंचर
णेषुरेणुभिः रयप्रकर्षाध्ययनार्थमागतैर्जनस्यचेतोभिरिवा
णिमांकितैः ५८ ॥ वेगातिशयाभ्यासार्थमागतैर्लोकस्याणु
परिमाणेनांकितैर्मनोभिरिवानवरतभूमीतलसंघट्टनोत्थितैः
पांसुभिः चरणेषुसेव्यमानंमनसोपिवेगवत्तरमितिभावः
५८ ॥ चलाचलप्रोथतयामहीभुजेस्ववेगदर्पानिववक्तुमु
त्सुकं अलंगिरावेदकिलायमाशयंस्वयंहयस्येतिचमौनमा
स्थितं ५९ ॥ चलाचलोतिचंचलः चरिचलिपतिवदीनाम
च्याङ्काभ्यासस्येति अचूडिर्भावः सर्वस्याचार्यमिश्रईदृशः प्रो
थोमुखाग्रंयस्यतस्यभावस्तत्तानयाचेष्टयास्ववेगाहंकारात्रा
तेवक्तुमुद्यतमिवविवक्षुर्हि स्फुरिताधरो भवतीतितर्हिकि
मितिनाववादित्यत आह वाचाअलंवेगवर्णनाकथनेनपर्याप्त
मयंतोयंनलः स्वयमेवहयस्यहृदयंजानीतेकिलनिश्चयेन
अस्यहृदयविद्याभिज्ञत्वात् इतिह्याशयंविचार्यमौनमास्थितं
च ५९ ॥ महारथस्याध्वनिचक्रवर्तिनः परानपेक्षोद्वहना
द्यशःसितं रदावदातांशुमिषादनीदृशां हसंतमंतर्बलम
र्वतोरवेः ६० ॥ महाकायामहात्मानोमेघदुंदुभिनिःस्वनाः
महाप्रवेगुण्यंतेतेनतेहिमहारथाः महारथस्यतस्यच
क्रवर्तिनः सार्वभौमस्यनलस्याध्वनिमार्गेपरेषामश्वानाम
नपेक्षयाउद्वहनात् परानपेक्षोद्वहनादितिपरानपेक्षं यथाउद्वह
नंचतस्मादितिवा यशःसाश्रितममतएवदंतनिर्मलप्रभाव्याजे
नानीदृशांपरापेक्षोद्वाहकानांरवेःअध्वनिअध्वनिवाहितंयथा
भवति तथाचक्रेरथांगेवर्तिनःध्वनिवाहितेचक्रेवर्तिनःअध्व
निचक्रवर्तिनइतिवामहांश्चासौरथश्चमहारथस्तस्य तस्यार्व
तोहयानांबलंसैन्यंसत्त्वंवातद्धसंतं ६० ॥ सितत्विषश्चंचल
ताभुपेयुषोमिषेणपुच्छस्यचकेसरस्यच स्फुटंचलच्चामर

गX२१

नक्रमविज्ञैरनिज्ञवानंनिजवाजिराजनं ११ ॥ धवल
फनेंद्रोचलस्यामवनः पुच्छस्यकथकेशस्यव्याजेनचल
च्चामरक्रमेनविज्ञैःविज्ञस्यकरणेनत्मनोवाजिराजत्वं
स्फुटंप्रकाशयंतंचामरवीजनंहिरात्तास्त्रिकं ११ ॥ अपि
हिजिह्वाव्यवहारयोरुषेपुत्वानुषंगायनवल्गावल्गया उ
पेयंवासंप्रतिमल्लतारयस्ययोजिनस्यप्रसभंगरुत्मनः ११
वेगगवेत्यर्थंजिनस्यगरुडस्यसर्पभक्षणयोरुषेपिपुत्वलंन
र्दिहस्यवल्गयाप्रतिभटत्वंप्राप्तंवंतंपुत्वलमावल्गाविधमा
नभुजंगवत्स्वभावंतेनैननकेवलंवेगविषयप्रवरगरुडाविजय
त्वंकिंतुफणाभक्षणयोरुषेप्रीतिभावः १२ ॥ ससिंधुजंशी
नमहःसहोदरंहसंनसुखेसुवसःश्रियंहयं जितोविलता
भ्रदनल्पलोचनस्तमारुरोहहिनिपाकशासनः १३ ॥ सधु
मीडोनलईदृशंतमस्यमारुरोहपाकादिनिगर्भीशास्तीतिपा
कशासनःइंद्रःकीदृशोजिनानिविलन्दप्रःखंडिनोविलसो
लस्य अनल्पलोचनंज्ञानंयस्य अनल्पविशालेलोचनेयस्ये
तिवा अनल्पानिलोचनानियस्येतिच कीदृशंहयंसिंधोदे
शोज्ञातसिंधोःसमुद्राज्ज्ञातमितिच तथाचंद्रस्तुल्यं अतएव
सिंधोसमुद्रेजातस्यचंद्रसोदरस्योच्चैःश्रवसोलक्ष्मीहसंतं
देशोनदविशेषेद्रोसिंधुनौसाविनिरिद्रियां १३ ॥ निजाम्बुदू
त्वादृवतीदृगादीधितिस्फुरा विंदांकितपाणिपंकजं तंमस्व
कराजवनाश्वयायिनंप्रकाशरूपामनुजेशमन्वयः १४ ॥
विकासितकमलचिह्नितपाणिपंकजंजवाधिकाश्वगामिनं
मनोजातमनुज्ञमनुवंशपालेशामीशामीह शरविप्रभारूपा
निज्ञाःकिरणाइवस्फुटंव्यक्तंयथाभवतितथाभागपविज्ञा
भ्यामरविंदाभ्यामंकितपाणिपद्मंवेगवत्तुरगगामिनंतमनु
जेशंनलंप्रसिद्धरूपात्तेजस्विनोवाक्यस्यवागाश्रुजगमुः १५
चलन्नलंकृत्यमहायहयंसवाहवाहोचितवेषपेशलः १
मोहनिस्पन्दनवादितप्रसभिर्ध्यलोकिलोकेनंगवालयैर्नलः

नै॰
ष॰प्र॰
टी॰
१४

वाहस्यास्वस्यवाहेश्रावोहणसंचरणेऽवितोयोवेषोणपश्चाद्वे
षाइतिवाचेषास्त्रविषः वेषसमानाष्ठोवावेषाषाढः तेनवे
षालंईदृषाः सनलः अतिवेगमश्वमलंकृत्यात्मनेवभूषयि
त्वागच्छन्नानेवांत्यंततिरस्कुलनेत्रपक्ष्माधिर्नगरवासिभिर्लो
कैर्दृष्टः नगरासन्नस्थानेतनगरंकृष्णहाषिप्रक्रमयोः नगरप्रा
प्राडुर्भवस्त्रीतिप्रत्ययः ६५ ॥ क्षणादथैषक्षणदापतिप्रभः
प्रभंजनाध्येयजवेनवाजिना सहैवताभिर्जनदृष्टिवृष्टिभि
र्बहिः पुरोऽभूत्पुरुहूतपौरुषः ६६ ॥ निर्व्यापारास्थितोकाल
विशेषोत्सवयोः क्षणइत्यमरः तेदृशानीतिक्षणदारात्रिःत
स्याः पतिः तत्सदृशाः पुरुहूतभूयांसिलूतान्याख्यानानियस्ते
यस्यसपुरुहूतः तस्येवपौरुषंयस्यसएषनलः अथानंतरं
वायुनाअध्येतंयोग्यवेगंनाश्वेनताभिर्जनदृष्टिवृष्टिभिः
सहैवपुरोनगराद्बहिः क्षणादभूत् यावत्तस्यकथयंतितावत्ताव
देवनिर्गतइतिभावः इंद्रोपिबहिर्निर्गच्छन्दृष्टिभिःसहैवनि
र्गच्छतीति ६६ ॥ ततः प्रतीच्छप्रहरेतिभाषिणीपरस्परोल्ला
सितशल्यपल्लवे मृषामृधंसादिबलेकुतूहलान्नलस्यनासी
रगतेवितेनतुः ६७ ॥ ततः पुरनिर्गमानंतरंप्रतीच्छावपेहि
प्रसरप्रहारंकुर्वितिभाषमाणे अन्योन्यमुल्लासितनशल्यविर
लतेवुल्लासितनउंतायेवाल्यापारितानिशाल्लाणिपवपल्लवाया
भ्यामितिवानलस्यनासेरेसेनाग्रेविगतोसादिनामश्ववारणां
वलेकुतूहलान्मृषायुद्धंचक्रतुः ६७ ॥ प्रयातुमस्माक
मियंकियत्पदंधरातदंभोधिरपिस्थलायतां इतीववाहैर्नि
जवेगगर्वितैः पयोधिरोधक्षममुद्धतंरजः ६८ ॥ अस्माकं
प्रयातुंगमनायइयंधराकियत्पदंकियत्स्थानंपदंव्यवसि
तिस्थानत्राणलक्ष्माघ्रिवस्तुष्वितितोहेतोः समुद्रोपिस्थल
यतांस्थलमिवाचरतु कर्तुः क्यङ्सलोपश्चेति ह्वीङ् इतीवनि
जवेगगर्वितैः पयोधिपूरणपर्याप्तंरजउद्धतंउत्थापितं
६८ ॥ हरेर्यदाक्रामिपदैककेनतत्पदैश्चतुर्भिःक्रमणेपितस्य

नः त्रपा हरीणामिति नस्त्रियाननेनैर्न्यवर्तितैरर्धनभः क्रान्तक्रमैः
१९ ॥ हरेर्विष्णोरेककेनामहापेन प्रदाचरणेन यदाकाशमाक्रा
न्तं तस्यापि तस्य चतुर्भिरपि पदैः क्रमणे हरीणामस्माकं लज्जेति नर
स्त्रियाननैः नैरर्धनभसि क्रान्तः क्रमस्तु रणाविन्यासो येरीदृशै
स्ताद्भिः न्यवर्तितैरित्येतैर्न हरिशब्दस्य कुलादेशापि एकस्य हरेरेके
न पदेनाक्रान्तं यदाकाशं तस्य बहूनां हरीणां चतुर्भिः पदैराक्र
मणे लज्जा तद्दृष्णादिवानन्तभावात्तत्त्वार्धमार्गात्रिवृत्ताइत्य
र्थः एकशब्दादेकादाकानिष्वासहाये इति चकारात्क प्रत्ययः
एकाकी त्वेकएककइत्यमरः १९ ॥ चमूचरास्तस्य नृपस्य सादि
नो जिनोक्तिषु श्राद्धतयेव सैंधवाः विहारदेशं तमवाप्य मंडली
मकारयन्नेत्ररितरंगमानपि २० ॥ तस्य नलस्य सेनाचराः सिंधु
देशोद्भवा अश्ववारा जिनोपदेशेषु श्राद्धतयेव तं विहारदेशं वा
ह्याली देशं प्राप्य बहुलतरं गमानपि मंडलीगतिविशेषं कारयं
ति स्म अपि शब्दात्स्वयमकुर्वन् अकारयंश्चेत्यर्थः यथा बौद्ध
सिद्धांतेषु श्रद्धावंतो विहारदेशं बुद्धदेवालयं प्राप्य मंडलीपूजा
विशेषं भूपालिमभूमिं वा कारयंति तथेत्यर्थः श्राद्धाप्रपामति
तेश्राद्धाः मत्ताश्राद्धाचीत्राद्वित्र्याने इति णः तरंगमानिति स्त्रक्रो
वन्यंतरस्यामिति द्विकमेकत्वं २० ॥ द्विषाद्भिरेवास्यविलंघिता
दिषोयशोभिरेवाद्विरकारि गोष्पदं इतीव धारामवधीर्य मंडर
लीक्रिया श्रिया मंडितिरंवरैः स्थली २१ ॥ अस्य नलस्य धाशुर
भिरेवाहिषणैर्लघिताः अस्य यशोभिरेव समुद्रो गोष्पदं क्रान्तः गोर
स्य दत्त्वदत्तायाम् ते न लंघितः इत्यर्थः गोष्पदं सेविताशेविन प्रमाणे
श्रितिनिपातिते इतीव धारां गति विशेषं निरवहन्त्य मंडलीकरणं
श्रियैवाश्वैः स्थली भूषिता मंडिभूषायां आस्कंदितं धोरितकं रे
चितं वल्गितं प्लुतं गतयो पञ्च धाराः २१ ॥ अचीकरच्चारु हय
येन वाध्रमी श्रिजातपञ्चस्य नलस्य लेनलः महालिकमधापि न ता
लिपिशिवने वितन्वधात्यामय चक्रे चंक्रमाद् २२ ॥ नलो नृपैः
सञ्चस्य नलस्य लेहयेनं याध्रमीर्भ्रमणानि समय ग कारयत् नाः

भ्रमीभ्रुवायरघापि किं न शिक्षिता तेषां पितृशिक्षिता तत एव शङ्कयाशङ्को
शङ्कामिच्छानि शिक्षितानेसानि भीमेत्यादिना सनीडे त्रैलोपाभ्यासस्य
त्यभ्यासलोपश्चिदोर्जिज्ञासायामित्यात्मनेपदं शिक्षितविद्योपाद
नेवा किंवा वातानां समूहो वात्या पाशादिभ्यो यः वात्याया हे
तोरागता वात्यामया हेतुमनुष्येभ्योन्यतरस्यां रूप्यः मयट् चेति
मयट् प्रत्ययः चक्राकारा संक्रमा सा चक्रा चंक्रमाः वात्यामयाश्च
ते चक्राचंक्रमाश्च नान्विलायनिजंस्वत्र नलै इति छत्रस्याया
मंडलात्त्रपोर्यथैनैव भ्रमी रकारयदीति कोशालानिशाप्योघोत्पत्ते
७२ ॥ विवेशगत्वासविलासकाननंततःक्षणात्क्षोणिपतिर्धृ
तीच्छया प्रवालरागच्छुरितं सुषुप्सया हरिर्घनच्छायमिवार्ण
सांनिधिं ७३ ॥ ततः क्षणप्रभृतीच्छया धृतिर्धैर्यं तयोः स
नोषेच्छया धैर्येच्छया वा पल्लवरागमिश्रितं निविडच्छायमेवमे
चकं चक्रीडावनं गत्वा प्रविवेश कः कामिव हरिर्विष्णुर्वि
द्रुमरागच्छुरितं घनसन्निभं वार्णनिधिं समुद्रमिच्छया यथा विश
ति तथेत्यर्थः प्रवयपल्लवातानां जलानां स्थानं भूतं निविडच्छा
यं वनं सुषुप्सया हरिः सिंहो यथा विशति तथेत्यर्थः छायासु
र्यप्रिया कांतिः प्रतिबिंबमनातपः ७३ ॥ वनान्तपर्यन्तमुपेत्य
सस्पृहं क्रमेण तस्मिन्नवतीर्णदृक्पथे न्यवर्तिदृष्टिप्रकरैः शरी
कसास्तुव्रजद्भिःफलसमाजबंधाभिः ७४ ॥ तस्मिन्नुपवनस्य दू
पपर्यंतं प्राप्यातिक्रांते नदृष्टिमार्गे सति पुरवासिना जनस्य हृदय
सस्पृहसदृशैर्दृष्टिप्रकरैः सस्पृहं जलान्तपर्यन्तं प्राप्य न्यवृति गो
दकान्नात्मियं प्राप्य मनुव्रजेदितिकैः प्रोक्तं पर्याप्तो वनं जलका
ननं च श्रेतो स्थ्य वृसितेन तत्रोस्वरूपेनिस्तृयानि के ७४ ॥ ततः प्र
हते च फले च मंजुले ससंभ्रावीनां गलिनाजेनाधिपः निवेद्य
मानं वनपालपाणिना व्यलोकयत्काननकामनीयकं ७५ ॥
ततो वनप्रवेशानंतरं रम्ये पुष्पे फले च संभ्रावीनां गलियस्य तेन व
नेपालस्य पाणिनां उदर्यमानं काननस्य कामनीयकं कमनी
यत्वं राजा विलोकयत् संभ्रावं हर्षपनैः संभ्रावीनां यस्या संभ्रावस्य

प्रवदर्शनेरवैः कमनीयशाखाभ्योपदाद्भृपोतमातुरवन् ७५ ॥
फलानिपुष्पाणि च पल्लवे करेवयोतिपातोद्गतवानवेपिते
स्थितेः समाधाय महर्षिवाईकाद्भुनेनदातिष्ठमशिष्टिशार
द्विभिः ७६ ॥ वयस्तलाफणप्यातिपातेशतिक्रमेनङ्गतो
योवानोवानव्याधिः तेनकाम्यितेकरपवपल्लवे श्रेयचवयसां
पंचाणाश्रुत्यनतेनोर्मतोयोवानस्तेनकाम्यितेपल्लवपवकरेफ
लानिपुष्पाणि च समाधायास्थितैः शाविभिमहर्षिवृद्धसमू
हाद्भुनेतस्पनलस्यातिथ्यंशिष्टितं वृद्धानांसमूहावाईकंद्व
ह्रास्वेतिवङ्गव्यमितिवुन्नवाईकंभाववद्द्योतिस्यमवः श्रेति
थेरिदमातिथ्यंपश्यातिथिवसतेयंज्ञवनवासिनः शाविनोपि
वृद्धमहर्षयइवातिथ्यमाचरंतीवेत्युत्प्रेक्षा शाविनइतिवेदशा
खाध्येतत्वमपिव्यज्यते ७७ ॥ विनिद्रपञ्चालिगतालिकैतवा
न्मृगांकचूडामणिवर्जनार्जितं दधानमाधत्रचविलङ्घयेशः
मकौतकोतद्ददर्शकेतकं ७८ ॥ कौतकंविनयाभोगेहा
लस्तेवेकुतहले कामोद्यानेमंगलेचेतियादवप्रकाशः कौ
तकंकामोस्यास्तीतिकैतकीविवहोमनलसत्रवनेकेतकंके
तकंपाविकारपुष्पंददर्शकीहशंविकसितपत्रपंक्तिस्थितमधु
करस्वयनाद्विपरित्यागेनार्जितंदिदद्भुच[illegible]शीलदर्यशोद्द
धानश्रमंवकदेवपवशपामत्वादपथायःश्रमितास्वभ्रमणशीला
कीनकामितिपृष्पेलगतिश्राद्धलक ७७ ॥ वियोगभाजांहृ
दिकंटकैः कट्टनिर्धायमेकाग्निश्रावः स्मरेणयंत ततोऽर्द्धाकर्ष
तयानटंनकाद्विगीयसेमन्मथदेहदाहिना ७८ ॥ राजकेतकं
त्रिभिःश्लोकेरुपालभतेभोः केतकत्वं कंटकैः कंटकैमहा
कर्णौस्तोस्पतिकाणि सचासौशावः सवियोगिनांहृदयेस्मरेण
यतोहेतोविधीयमेतन्न कारणात् ततोहृदयाद्धाडरावकर्षेत
याउद्धर्तमशक्यत्वात्तेषांविरहिणामनेकस्याणाहारीत्वं मन्म
थदेहदाहिनाशिवेनैनिधमेयेनत्वदुपाकर्षद्धिभिः शावनया
विरहिहृदयेषुनिखनसेस्वत्वंभस्मीकृतपवदद्धचेतनः पर

नै॰
घ॰ टी॰
प्र॰
१६

प्रेष्य इति केवलेनिं यमे इत्यर्थः ७८ ॥ त्वदग्रहस्त्यासविवेन
कामिनोस्तेनोभवःसीव्यति इत्यर्थः प्रदौ स्फुटं च पत्रैः कंटपत्र
मूर्तिभिर्वियोगिहृद्दारणकारणाय मे ७८ ॥ तदायमेव स्तुवी
नया महात्वेन हत्वा कामः कामिनोः कामी च कामिनी च तयोः
पुमान्स्त्रियेत्येकशेषः इत्यशासीपवपदौ सीव्यति प्रविषयपवा
नुरागकारित्वात्कामिनोऽइत्यशः कामिनोः हृते सीव्यतीति वा
कंटपत्रेदारुक्छेदनशस्त्रेन तद्रूपैः पत्रैः स्फुटं व्यक्तं वियोगिहृदय
एव दारुणि काष्ठे वा कारणाय से दारणाय वा चरसि ७९ ॥ धत्ते
मधुमधूलिव्रकरोपि भीमजा परं परागैस्तव धूलिहस्तयन् प्रस्तन
पत्वाः शास्त्र कारोति मासितिश्रूपाकृश्रपतनेन केनकं ८० ॥
धत्तेषःपुष्पमयमस्यमधुनालिव्रश्राद्दीभूतःकरोयस्पोरुह्मार
पिकामःनवपरागैर्धूलिहस्तयन् धूलिघ्नकोहस्तोधूलिह
स्तःनं कुर्वन् दमयंतीतत्पदं मां पराधीनं करोति इति कोपेन ते
नतलेनकेनकमभवत्त्वनयानुस्फोरितं दृढमाक्षिप्तमा सिद्धयेप्रा
रुन्नाकरं पस्तषीकरोति तद्धृदयमपि कामः परागैरिति भावः
८० ॥ विदर्भसुभ्रूस्तनतुंगताप्तयेघटानिवापश्यदलंतपस्य
तः फलानि धूमस्य धयानधोमुखान्सदाडिमेदोहदधूपिनि द्रु
मे ८१ ॥ दोहदगर्भिणीनोषधं दद्याशीनि दोहदः दोहदं सुवासो
धूमस्तस्यास्तीति दोहदधूपी तस्मिन्दाडिमे धूपे फलान्य
पश्यत् कानिव विदर्भदेशोद्भवभैमीतस्याः स्तनतुंगतायाः सये
त्यर्थं तपस्यतः धूमस्य धयान् पायकान् अधोमुखान् दानिव
भैमीस्तनयोरिवास्माकं लेगताभूयादितिकामनयाधोमुखा
स्सतोधूमपानंकुर्वाणाः घटाइवतपस्यंतिनफलानीतिमन्यते
सेत्यर्थः धयानिति पाघ्राध्माधेदृशः शः इत्यादिना शः नपस्यतइतिकर्मे
णोरोमंथतपोभ्यांवर्तिंचरोरितिक्यप्रत्ययः ८१ ॥ वियो
गिनीमैक्षत दाडिमीमसौ प्रियस्मृतेः स्पष्टमुदीतकंटकां फ
लस्तनस्थानविदीर्णरागिहृद्विशच्छुकास्यस्मरकिंशुकाशु
गां ८२ ॥ असौ नलो दाडिमीं ददर्श क्षत्रिजपात्रीपुत्रीवालीपेटी

उवलदादिमावित्यमरः कीदृशैर्वियोगिनीविरहिणीभि
भिः पद्भिभयकज्यते इति वियोगिनीति च कांतस्मरणहेतोः
प्रकटस्फुटंकृतरोमांचो अथ च प्रियस्तेः स्पष्टप्रियस्तैर्वि
कृतकंटकांच ईदृगतावित्यस्मान् उप्रत्यये उक्तीनशब्दः रो
मांचकेडुमांगे चकैटकः परिकीर्तितः फलपल्लवनैतावे
वस्थानेतत्रविदीर्णानि गिरकैहृतहृदयेन तत्रविशानि स्युक मु
खानेवसरस्याकिंशुकजन्तुमवाणायस्यासातान्यथ च फ
लस्तहृशालिनीनयोः स्थाने मध्यप्रदेशविदीर्णानि अनुरक्ते
हृतत्तत्रविशानि स्युकानि सहशानि सवसस्य पलाशक्रंसमा
न्येव वाणाय स्या विरहिणा: ८२ ॥ स्वर्णर्ध वैडूर्यनिभेऽक्र
शीयसांस्फुरदंपलाशोधजशोपलाशनात् सहनेतमालोका
तावंडमान्वितं वियोगिहृतवंडिनि कालावंडजे ८३ ॥ वियो
गिनां हृदयखंडिनि सवरस्यार्धचंद्राकारवाणसन्निभे अग्रपेत
हृशानां पान्थानां पलाशमांसानां समभक्षणात् स्फुरदंसत्यमे
वपलाशोपलमश्नातीति पलाशा इत्यन्वर्थनामानि किंशुक
नामानिहृतेन प्रसवबंधनेन सनलोप्रशयतु किमिवान्वितं संल
ग्नंकालंदंडाज्ञातंखंडमिवदाहिणा स्पस्यकालमासयक
तकालखंडं चरना युक्तियां कालखंडयकृतीनसमेइमेइ
त्यमरः किंशुकवृंतेन वियोगिनां कालखंडशकलमिवाप
श्यतीत्यर्थः ८४ ॥ नवालतांयं पवहेन हेतुबिनाकवेविना
गीमकरंदवीकैः दृश्यान्वेपणासितसोमिनद्रमलाहत
ताभ्यां दरकुमिनी पते ८५ ॥ मंथवहेनवांये नागांधाक्षो
नकामिनाहेतुविना मकरंदबिंदुभिः पुष्पपरागकणैरासारि
तां गौरत्यत्र स्वेदैः पथिनां गीवकांसकोभिसमुल्लासदहा
सचारुदंता चरवगी ग्रलकस्पते इति दरकामिनी ईषदर्थे दरो
ह्ययनवालतानक्तसौचदरोभयमादरः स्तैहः ताभ्यां प्रका
ताभ्यां लक्षप्रेमकुंजेनेत्रेणाकरणेन पीता हृष्टा निवघतेवाल
तायस्याः सानवालतानकाणी इत्यर्थः न समासः ८६ ॥ वि

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ १७

चिन्वतीः पांथपतंगहिंसनैरपुण्यकर्माण्यलिकज्जलच्छला
त् व्यलोकयच्चंपककोरकावलीः स्मरस्य दीपावलिदीपिका
इव ८५ ॥ पांथाः पथपतंगाः शलभाः तेषां हिंसनैर्जातानि पा
पकर्माणि भ्रमररूपकज्जलव्याजात् उपार्जयंतीः चंपककुड्म
लपंक्तीः कामस्य बलीः प्रजायाः दीपिका इव स नलो पश्यत्
८५ ॥ अमन्यतासौ कुसुमेषुगर्भगं परागमंधंकरणं वियोगिनां
स्मरेण मुक्तेषु पुरा पुरारये तदंगभस्मेव शरेषु संगतं ८६ ॥
असौ नलः पुष्पेष्वंतर्गतं विरहिणां अंधकरणं परागं मन्यते स्म किं
मिव पूर्वं हराय स्मरेण मुक्तेषु बाणेषु लग्नं हरांगभस्मेव अनेनयो
पः क्रियते नेनेत्यंधंकरणः आढ्यसुभगेत्यादिना ख्युन् ८६ ॥
पिकाद्वने शृण्वति भृंगहुंकृतैर्दशामुदंचत्करुणां वियोगिनां अ
नास्थया सूनकरप्रसारिणीं ददर्श दूनः स्थलपद्मिनीं नलः ८७
विरहिणामवस्थां पिकात् कोकिलाच्छृण्वति उदंचत्करुणे उल्लसत्कृपे वि
कसत्करुणार्द्रे देवं ईदृशे वने भृंगझंकृतैर्हुंकृतैराकर्णीय
निःसति अनास्थया नादरेण पुष्पकरप्रसारिणीं स्थलनलिनीं प
दिनं मौनं नलो ददर्श किमिदं शृणोति दुःखवार्तामिति नीत्या विकास
व्याजेन करं प्रसारयंतीमित्यर्थः करणात्तवर्णेहृदेत्कपायाः करु
णामतेनियादव प्रकाशः आस्थानयतयोरास्था ८७ ॥ रसाल
लसालः समदृश्यतामुनास्फुरद्द्विरेफारवरोषहुंकृतिः समी
रलोलैर्मुकुलैर्वियोगिने जनाय दित्सन्निव तर्जनाभियं ८८ ॥
अमुना नलेन सहकारवन्तर्हृष्टः आम्रवृक्षो रसाल इतीनो कहः कु
टः साल इत्यमरः किं कुर्वन्निव स्फुरद्भृंगध्वनिरेव रोषहुंकृतिर्य
स्य सः ईदृशः वायुचंचलैः कुड्मलैः कृत्वा विरहिणे तर्जनाभि
यं दातुमिच्छन्निव अन्योपि यस्तर्जयति स हुंकारं कुर्वन् तर्जनीमं
गुलिं चालयति तद्वदित्यर्थः ८८ ॥ दिने दिने त्वं तनुरेधि रेधिकं
पुनः पुनर्मूर्च्छ च तापमृच्छ च इतीव पांथं शपतः पिकान्द्विजा
न्सखेदमैक्षिष्ट स लोहितेक्षणान् ८९ ॥ हीनसंबोधने त्वरे रेण
उत्वं दिने दिने अधिकं कृशो भव पुनः पुनर्मूर्च्छां च दुःखं सहस्व ज्वरायायोः

नापनस्त्रुच ऊरणनौपात्राभ्येत्यादिनाऊस्त्वादेशः इतिपांथश्च
पंतद्वसोहितेदर्णान्यिकार्हिंजानादित्योग्राह्मणांस्त्व ह्रन्दपा
स्त्वादेदर्शी ग्रोधाऊलोहिलोहितादेशोभवति पिकोपित्वभा
वादेवबन्ना लोचनःपिककृतस्त्रवणान्यांयानांकाष्ठेसूक्तीनाप
स्त्रज्ञायतेइति प्रापत्वेनोत्प्रेत्यते पथीति श्रलेहृप्रोरेद्वावभा
सलोपस्त्रेनिपत्वं लोपमध्यमपुरुषैकवचनेरूपं नित्यंपन्यानंग
च्छतीतिपान्थःपथेननित्यमितिणप्रत्ययः ४९ ॥ श्रलिस्रजाऊ
द्गमलस्त्रशोवरंनिपीयचांपेयमपीवयाहृष्टा सधूमकेतंविप
देवियोगिनाःसुदीनमानंकिलवानशोकतः ५० ॥ श्रलिमालयाउ
न्नतशिरोभूषणवत् चाम्पेयंनागकेसरसंबंधिस्तऊलंभयनवल
याहृष्यानिपीयहृष्ट्वातदेवसनलोविरहिणांविपदेउदीनंधूमके
तुमयेस्वेतंपंचाङ्गागेष्टाणंउत्पातनतद्वभीतःसन्मन्यतेस्मतविह
ग्जीवनेऽग्राह्यःपुर्वानऊवतः ५० ॥ गलत्परागंभ्रमिभंगिभिःप
तत्यसक्ताभृंगावलिनागकेसरं समावनाराचनिघर्षणस्वलऊव
लत्कणंशाणमिवव्यलोकत ५१ ॥ गलत्परागोयस्मात्तंऊलत्प
रागंभ्रमणप्रकारैःपतत् इत्यादिविशेषःलमभृंगपंक्तिकंनाग
केसरंऊंऊमंसनलोदर्शी कामिवकंदर्पशरनिघर्षणेनस्वलं
तोज्वलंतःकणाःस्फुलिंगायत्रतंतादृशंशाणमिवशाणस्तनिर
कःप्रःकषःशरशल्यस्थानेभृंगाःस्फुलिंगस्थानेपरागःभ्रमित
भयत्रापि ५२ ॥ नदंगवाहिःशाङ्गगंधिप्रांतःकाःशिलीमुखालीः
ऊरुमात्कुल्याह्रशाः स्वचापदुर्निर्गतमार्गणाभ्रमात्समदःस्वनंतीब
वलोऊवलज्जितः ५३ ॥ नस्यनलस्यपरिमलनारितमंगशुहिर
श्चपुणस्पृशाःसौरायुफनयानस्याःस्त्रऊरुमाङ्ङगःसकाशार
त्यातकाःस्वनंतीःशिलीमुखानांभृंगाणांशराणांचपंक्तीःस्वचा
पस्वलितशरभ्रांत्याहृष्ट्वास्मरोलज्जितोजातःमङ्गःशरःसख
नस्त्रेतखलतित्रपोतिधनुःशास्त्रविदःगुणस्पृशःशिलीमुखाली
रितिवा गुणग्राहिणोयमुक्त्वान्यभजंतेसलज्जितोभवति नथा
स्मरोपीत्यर्थः प्रथयचगुणस्पृशोमार्गणायाचकायस्माद्दुर्निर्ग

नै· ष·टी· प्र· १८

ताङ्कः खिन्नतया निर्गताः सोपि लज्जितो भवतीति च प्रतीतिः ८४ ॥
मरुल्ललत्पल्लवकंटकैः क्षतं समुच्चरच्चंदनसारसौरभं संवारना
रीकुचसंचितोपमं ददर्श मालूरफलं पचेलिमं ८५ ॥ स नलः
पचेलिमं बिल्वफलं वारस्त्रीकुचाभ्यां संचिता उपमा यस्य तत्तादृशं
पक्वं ददर्श कर्मकर्तरि केलिमर उपसंख्यानं कीदृशं मरुता ल
लितश्चंचला ये पल्लवाः तत्र च ये कंटकाः तैः क्षतं मरुता हेववत्
ललंतः शोभमानाः पल्लवा विटपाः तेषां कंटकैः नखैः क्षतमिव
तथा तिस्मरस्य चंदनसारस्येव सौरभं यस्य समुच्चरच्चंदनसारस्य सौ
रभं यस्येति च सुरभेर्भावः सौरभं इगंताल्लघुपूर्वादित्यण् ८५
फलद्वयीवितानिमज्जनोचितप्रसूनशून्यंतरगर्भगह्वरं स्मरेषु
धीकृत्य धिया भयांधया स पाटलायाः स्तवकं प्रकंपितः ८६ ॥
सूनेः स्त्रीपुंसयोः द्वयी फलद्वयी तस्याः स्तनयोर्मध्ये निमज्जने
निवेशनेनोचितैः प्रसूनैः शून्यं तत्र यत् अंतर्गर्भितं मध्यं गह्वरं य
स्य तत्तादृशं पाटलायाः स्तवकं स्मरस्य इषुधीकृत्य इषवो धीयंते
अत्रेति इषुधिः अनिषुधिमिषुधिं कृत्वा इषुधीकृत्य भयांधया धिया
स नलः प्रकंपितो जातः ८६ ॥ मुनिद्रुमः कोरकितः शिति
द्युतिर्वनेमुनामन्यत सिंहिकासुतः तमिस्रपक्षत्रुटिकूटभक्षि
तं कलाकलापं किल वैधवं वमन् ८७ ॥ कोरकाः संजाता अस्य
कोरकितः तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच् शितिर्धवलमेच
कौशितिः कृष्णद्युतिर्यस्य स शितिद्युतिः एतादृशो मुनिद्रुमो
गस्त्यवृक्षः वनेमुनानलेन राहुरिति कीदृशो राहुः तमिस्रपक्षे
कृष्णपक्षे त्रुटिः कलाविच्छेदः सैव कूटव्याजः तेन भक्षितं यच्चं
तमिस्रपक्षस्य त्रुटिरमावस्या तस्याः कूटेन समूहाकारेण भक्षि
तं भक्षितं वैधवं विधुसंबंधिनं कलासमूहं वमन्निव स्थितः को
रकाः कलाः स्थानीयाः ८७ ॥ पुरोहठाक्षिप्ततुषारपांडुर
च्छदावृतेर्वीरुधि बद्धविभ्रमाः मिलन्निमीलं ससृजुर्विलोकि
ता नभस्वतस्तं कुसुमेषु केलयः ८८ ॥ हठेनाक्षिप्तास्त्याजिता
पांडुरा ये छदाः पत्राणि तैः कृता आवृतिर्येन अयं च हठेना

ह्रिमात्तधारवत्यांदुरेच्छयाहूतिर्वसनसंवरणंयेननस्यनुभस्वतोम
रुतः कामिनोवीरुधिलतायाःकामिन्याश्चड्डावीनोपतिणाभ्रमाःभ्र
मणानियाभिःताःबहुविभ्रमाबहूनिविलासाश्चपुष्पेषुकेलयोवि
नोदाःपुष्पेषोःकामस्यकेलयश्चप्ररोहणाःसत्यःतेननलोनिमीलि
तादंचक्षुःमिलितानिमीलायस्यतमिलनिर्मीलनं वायोरसह्य
त्वात्परसंभोगदर्शनस्यानुचितत्वाच्च निमीलनमेकवाहुणोर्निमी
लनस्यापरत्रसंकुचितत्वं ५६ ॥ गताघदुत्तंगतलेविशालतांद्रुमा
:शिरोभिःफलगौरवेणतां कथंनधात्रीमतिमात्रनामितैःसन्नंदमा
नानभिनंदतिस्मितां ५७ ॥ अस्याअंकतलेयेद्रुमाविशालतांगताः
फलभारेणात्यंतनामितैःशिरोभिःहत्वातांधात्रीमातरंभुवमभिवं
दमानास्तान्द्रुमान्सनलः कथंनाभिनंदतिस्म हृतत्वात्द्रुमाणा
मित्यर्थः धात्रीस्याउपमानापिद्वितिरप्यामलक्यपि नामितैरनिज
निजफलसंयोगसुतांस्वस्वलभनलमामत्रपसर्गोहेतिमिश्चविकल्पा
दुत्वविकल्पःलेपांयतस्मोहिमितंवनानिलैःसर्पीकृतंपुष्परसैवह
महः विनिर्मितंकेनकरांगभिःसितंवियोगिनीदूतनकौमुदीमदः
५८ ॥ जलवायाभिहिमीकृतंशीतलीकृतंमकरंदैरुन्नतीकृतंकेन
कुपरागैर्धवलीकृतमहरहर्महोदिनाउपःकांताविरहिणांसैन्दूपाय
चंद्रिकाकृताप्रदःसंतोषाप्रदत्तवान् कौमुदीदत्तवान्वेत्यर्थः अथ
वाअहर्महपवकौमुदीमुदोनादत्त कौमुदीतिषध्यदं विरहिणं
प्रतिकौमुद्याःसंतापकारित्वात् ५८ ॥ वियोगभाजोपिनृपस्यपश्य
तानद्वैवसातानूहतांस्तुमानने पिकेनरोषारुणचक्षुषामुहुःकुर
हूरुतनाहूयतचंद्रवैरिणी ५९ ॥ वियोगिनोपिनृपस्यतदेवपांडुता
द्विगुणापितमाननंसाह्लादमृतांस्तुप्रयुक्ताःरोषारुणनेत्रेणपिकेनचं
द्रवैरिणीकुहूरमावस्यातनतन्निश्चयेनाकिंतुहूत्यर्थेवामुकुवाहूताकु
हूविनिकुहूरुतं तेनापिकेनचंद्रवैरिणीविशेषणनिर्देशादेवामाव
स्येत्यर्थः यद्वारवणडत्तशहःनयाउताकुहूराहूताशेनीतिडत्त ने
नेतिवाकुहूस्याकोकिलालापनरूपेनुकलयोरपि ५९ ॥ अमोर्घ
मर्यान्वितमामतास्तुयागतांशवणंपहरहुशीचिनोधगात् अमन्यतार

च॰
नै॰ प्र॰
टी॰
१५

वंतमिवैषपल्लवैः प्रतीष्टकामज्वलदस्त्रजालकं १०० ॥ अर्थेना
न्वितेनामास्यासावर्थान्वितेनामानविचनेशोकोस्मिन्निप्रशोकं
तस्यभावस्तत्तात्तस्याश्रावशान्तमशोकंशरतोरजणेसाफः श्रावण्यः
नेगतानमहाशोचितेशीलमेषामितिशहशोचितः तरेशुचवट
हाः अशोकपादपारोहावर्यास्त्रियाः अध्वानंगच्छतीत्यध्वगास्तान् प
ल्लवैरदंतमिवैषनलोददर्शकीदृशंप्रतीष्टानिप्रतिगृहीतानिका
मस्यज्वलदस्त्ररूपाणिजालकानियस्यअस्त्राणांजालंयस्मिन्निवा
नेत्तारकोजारकोऽशीवेकालिकाकोरकः प्रमान् १०० ॥ विलास
वापीतटवीचिवादनात्पिकालिगीतैःशिखिलास्यलाघवात् वने
पितौर्यत्रिकमारराधतंक्वभोगमाप्नोतिनभाग्यभाजनः ११ ॥ क्री
डातडागतीरतरंगवाभीरध्वनेःपिकंशृंगगीतेःमयूरनृत्यवान्तर्यात्
तौर्यत्रिकंकार्त्स्वनेपितंनलंपक्षमतोषयत् सुकृतीजनःक्ववाभोगं
नलभते अपितुसर्वत्रतौर्यत्रिकंनृत्यगीतवाद्ये १०१ ॥ तदर्थमध्या
पजनेनतद्वनेशुकाविमुक्ताःपटवस्तमस्तवन् स्वरामृतेनोपजग
गुश्शारिकाःतथैवतत्पौरुषगायनीकृताः १०२ ॥ तदर्थंनलस्त
त्यर्थंपाठयित्वाजनेनतद्वनेविमुक्ताःपात्राःशुकास्तंनलमस्तुवन्
नलपौरुषस्यगायनीकृताःशारिकास्तुतंस्वरामृतेनामृततोपमेन
स्वरेणोपगीतवत्यःगायंतीतिगायन्यःगरस्यकर्तृ ल्युट् चेतिकर्तरि
ल्युट् १०२ ॥ इतीष्टगंधाढ्यमटन्नसौवनंपिकोपगीतोपिशुकास्त
तोपिसन् अविंदतामोदभरंबहिश्चरींविदर्भसुभ्रूविरहेणनांतरं १०३
॥ असौनलःपिकैरुपगीतोपिशुकैःस्तुतोपिचाभिलषितपरिमलो
पेतंवनमेवपर्यटन् परंबहिश्चारमामोदभरंसौरभभरंप्राप्तवान् भैमी
विरहेणांतरमामोदभरंसंतोषभरंनाविंदत १०३ ॥ करेणमीनंनिज
केतनंदधद्द्रुमालवालांबुनिवेशशंकया व्यतार्किसर्वर्तुघनेवनेम
धुंसमित्रमत्राप्यनुसरन्निवस्मरः १०४ ॥ सनलःस्मरइवकोलोकैर्व्य
तर्किकिंकुर्वन्निवद्रुमालवालांबुनिवेशनेइतिशंकयानिजरूपमी
नंभावरूपचिह्नंचाकरेणादधानःसर्वैर्ऋतुभिःसंपूर्णेवनेमित्रंवसंतम
नुसरन्निवमृगयमानइवभूमौगामासनवाजिकुंजरवयश्चाहृत्यपेषु

भिर्मीलातमोरजोंडलोंऊशयवैः शैलैर्ध्वजैः तोयतोः मत्स्यस्वस्तिक
वेदिकाध्वजनकैर्यस्यां कितेवनेनेपादैः पाताललेयवासभवति त्रै
लोक्यभूमीस्ववइतिवराहः १०४ ॥ लतावल्लीलास्यकलागुरुत
रुमरुतनगंधोत्करप्रसूपतोहरः अमेववतांतुमरुफगंधवाविविणाप्रणी
तलीलास्वनौवनानिलः १०५ ॥ लतावनितानांनर्तकलागुरुः
तरुकुसुमसौरभभरस्यप्रसूपतोहरः हृष्टचौरः पुष्परसगंधोदकेहृ
तविकृतेदत्वानौवनमरुदेनेनलमसेवत प्रसूपतोजनस्यहरतीति
प्रसूपतोहरः प्रसूपतंजनसनांहृत्यहरतीत्यर्थः षष्ठीचानादरेइति
षष्ठीवादिकप्रसूज्ञोफाक्तिदंडहरेसूपसंख्यानमित्यलंकृ १०५
अथस्वमादायभयेनमंथनाम्बुवतैवत्नाधिकमम्बुनिविरात्
निलीयतामित्रिवसन्नपानिधिवनेतडागोदहृशेवनीभुजा १०६ ॥
अथभूमिभुजानवनतडागोहृष्टः कइवमंथनाद्भयेनाचिरात्स्थचिते
चिरंभवानिचिवत्नानिचतानिरत्नानि चतैरधिकैः प्रहृष्टंउत्कृष्टंवा
स्वपनंगृहीत्वातासिन्नूतनेवनेनिलीयतिष्ठन्समुद्रइववर्तस्व
जातिश्रेष्ठेपिवनेसलिलकाननरूपमरः तानिरत्नान्यग्रिमश्लो
केष्ववद्यति १०६ ॥ पयोनिलीनाभ्रमुकामुकावलीरदानने
तोरगपुंरपस्यसृवीन् जलार्थरुद्रस्पनदांतभूमिदोमृणालजा
लरूपमिषात्वभारयः १०७ ॥ समुद्रथमानेवाहयसतडागोजले
नावरुद्धस्पनदांतभूमेदिनोमृणालजालस्यव्याजेनशेषपुरपस्म
मकांतीन्जलनिलीनैरावतपंक्तिदंतान्वभार अंतर्निलीनत्वा
मैरावतानांदंतपंक्तयः इवतीरंप्रांतावगाढानिमृणालानिभास
नइत्यर्थः १०७ ॥ तटांतविश्रांततुरंगमस्फुटास्फुटानुविंबेद
यचुंभनेनयः बभौचलद्वीचिकशांतशातनैः सहस्रमुच्चैः श्रव
सामिवश्रयन् १०८ ॥ तीरभांतस्थितानांस्पष्टंदप्रकटप्रतिबिंबो
दयप्राप्तावीचयः इवकशाः तदंतताडनैस्फुलउच्चैः श्रवसां
सहस्रंश्रयन्निवयत्तडागोबभौ तीरस्थितानांनलाश्वानांनवं
गाचंचलाः प्रतिबिंबान्यवनिलीनाउच्चैः श्रवसइत्यर्थः १०८ ॥
सितांबुजानांनिवहस्यविक्षलान्वभावलिषणामलितोदवश्रि

यौ नभःसमस्यायकलंकसंकुलं कुलंस्यधांशोर्वहलेवहन्निव
१०५ ॥ भृंगामेचकितमधुकांतीनांपुंडरीकाणांवृंदस्यव्याजेन
नभःसदृशाकलंकसंकुलंचंद्रस्यविशालंकुलंवहन्निवयत्त
डागोबभौ १०५ ॥ वियोगभाजांकमलानुषंगिणाशिलीमु
खस्तोमसखेनशार्ङ्गिणा सरोजिनीस्तंबकदंबकैतवान्मृणा
लशेषाहिभुवान्वयायियः १०९ ॥ वियोगं चक्रचक्रवाकस्त्रीन
भाजांकमलयालक्ष्म्याकमलेष्वनुषंगोयस्यतेनकमलानु
षंगिणाभ्रमरवृंदसदृशोनभ्रमरवृंदयुक्तेनचमृणालसदृशाः
शेषसर्पप्रवहःस्यानंयस्यमृणाललान्यवशेषाहयस्तेस्मादेवभ
वंतीनिचमृणालशेषाहिभुवाशार्ङ्गिणाकमलिनीस्तंबसमूह
व्याजाद्यत्तडागोनुगतःसरोजमस्याप्रसीनिसरोजिनीपुष्करा
ह्विभ्योदृष्टाइतीनिः ११० ॥ तरंगिणीरंकजुषःस्ववल्लभात्तरंग
लेखाविभरांबभूवयः दरोद्गतैःकोकनदौघकोरकैर्धृतप्रवा
लांकुरसंचयश्रियः १११ ॥ यस्तडागस्तरंगपंक्तीरेवांकास्थिताः
स्वप्रियात्समुद्रान्दोर्विभर्तिस्मयस्यषडङ्गतैरक्तोत्पलवृन्दकुड्म
लैर्धृतविद्रुमांकुरसंचयस्य १११ ॥ महीयसःपंकजमंडलस्य
च्छलेनगौरस्यचमेचकस्यच नलेनमेनेसलिलेनिलीनयोः
त्विषंविसंचन्द्रविधुंतुदकालकूटयोः ११२ ॥ श्वेतस्यश्यामस्यचम
हत्तरस्यपंकजानांपुंडरीकाणामिंदीवराणांच मंडलस्यव्याजे
नजलेनिलीनयोश्चंद्रकालकूटयोस्त्विषंविसंचान्वयोनले
नमेने ११२ ॥ गलीकृतायत्रतरंगरिंगणैरवालशैवाललता
परंपराः ध्रुवंदधौवाडववह्निधूमवाहनस्थितिप्ररोहत्तमसमधूम
तां ११३ ॥ यत्रतडागेतरंगचालनेश्चलीकृताःमृदूकृश्शैवाल
लतासंततयोवाततयोवाडवाग्नेरवस्थितयाप्ररोहत्तमसोत्पन्नप्ररो
हत्तधूमावाजल्यंयस्यसंतत्तदृशोयस्यतस्यभावस्ततांनिस्सु
येनदधःधूमधूमतामितिपाठेवाडवानलावस्थाने प्ररोहत्त
मोधूमधूमधूमवाजल्यंयत्रतस्यभावस्तत्तामित्यर्थः ११३ ॥
प्रकाममादित्यमवाप्यकंटकैःकरंबितामोदभरंविवृण्वती ध्रु

तस्मादस्त्रीस्तहविग्रहादिवासरोजिनीयत्प्रभवास्पदायिना १४
यन्नडागमसंभवाकमलिनीप्रसारमसुवाचरितवती गेजसोसरसो
र्नित्यंपयसस्त्वविभाषया सकारसोषानेलोपः शाहशाहविशार
दैः कीदृशी आदित्यं सूर्यमाप्यकंटकैर्भृशांकरविसप्रकामप्रक
षस्तरमादित्यदेवमाप्यरोमांचैः प्रवितेतिच आमोदभरंपरिमला
तिशायंसंतोषाधिक्यंचविस्तारयंतीभूताः सुदाविकासिताः स्त्री
रदहस्तकमलानिवीनापतिताग्रहास्तुयथाभूताः सुदाः कांतिस्था
नभूताविग्रहायस्याइनिवादिवा श्रंजिस्वर्गेणच १४ ॥ यदंबु
प्रतिविंबितायतिमकरुत्तरंगैः तरलस्ततद्द्रुमः निमज्जमेनाक
महीभृतः स्ततः ततानपक्षापक्षतसंपदतां १५ ॥ यस्यतडागर
स्यजलप्रवाहेप्रतिविंबितायतिर्दैर्घ्यंयस्यसः मरुत्तरंगैर्वायुप्रेर
णाभिः मरुद्भिस्तरंगैस्तुवाचंचलाः तीरतरुः निमज्यपक्षान्कम्प
यतः सतेविद्यमानस्यमेनाकशैलस्यसादृश्यंविनताव १५ ॥
पयोधिलक्ष्मीमुषिकेलिपल्वलेरिरंसहंसीकलनादसादरं स
तत्रचित्रंविचरंतिमंतिकेहिरण्मयंहंसमवोधिनेषधः १६ ॥
समुद्रस्त्रीहारिणितस्मिन्क्रीडासरसिरंतकामायाहंस्याः कल
नादसादरं अनेकप्रकारंयथाभवतिसयासमीपेविचरंतंहिर
ण्मयंहंसंनलोवोधिदृष्टवानित्यर्थः हिरण्यस्यविकारोहिर
ण्मयः दांडिनायनेत्यादिनानिपातितः १६ ॥ प्रियासुवालासु
रतक्षमासुचद्विपत्रितंपल्लवितंचविभ्रते स्मरार्जितंरागमहीरु
हांकुरंमिषेणचंचोश्चरणद्वयस्यच १७ ॥ वालासुमुग्धासुप्रि
यासुप्रौढासुप्रगल्भासुचप्रियासुक्रमेणद्विपत्रितंपल्लवितंच
स्मरार्जितमनुरागमहीरुहांकुरंचंचोश्चरणद्वयस्यचमिषेणधारयंतं
हंसंदृष्टवानितिपूर्वेणसंबंधः द्वेपत्रेसंजातेस्यद्विपत्रितः पल्ल
वाः संजाताअस्येतिपल्लवितः तंवालासुप्रियासुचंचोर्मिषेणद्वि
पत्रितमंकुरंविभ्रतं अवनादेरवयोमपत्वात्रतक्षमासुचप्रिया
सुचरणद्वयस्यव्याजेनपल्लवितमंकुरंविभ्रतमित्यर्थः १७ ॥
महीमहेंद्रस्तमवेक्ष्यसक्षणाशकुंतमेकांतमनोविनोदिनं प्रिया

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ ११

वियोगाद्बाधितोपिनिर्भरंउत्कहलाक्रांतमनास्तनाभूत् ८८ ॥
सद्रूपातिरेकांतेनातिशयेनमनोविनोदितंतंहंसतत्त्वांहृष्टप्रियां
वियोगान्निर्भरस्तत्रिशयेनऽःभवतोपिईषत्उत्कहलान्तु॰मना॰
अभूत् ८८ ॥ अवयपभव्येष्वनवग्रहग्रहाययादृशाथाववितिवेध॰
सःस्पृहा लक्षणानवात्येवतयात्रगम्यतेजनस्यचित्तेनभृशंअवशात्म
ना ८९ ॥ अवयपंभवंतीत्यवयपभव्यानिभव्यगेयेत्यादिनाकर्तरि
निपातितःलभ्येदवयपसःकृत्येइतिमकारलोपःतेषुअनर्हत्वाभि
निवेशाब्राह्मणःस्पृहाययादृशायावितिनयादृशात्येतेपरवशाद्रू
पेणाजनस्यचेतसासाब्राह्मणःस्पृहा अनुगम्यतेकेनकेवलक्षणेनवा
त्येवयथावात्यालक्षणमनुगच्छतितथाजनस्यचित्तमपिब्राह्मणःस्पृ
हामनुवर्तते यथाविधिःप्रेरयतितथाकरोतीत्यर्थः तेनमनलोभि
मीहृतचित्तोपिहृद्ययंगमेष्ववकृष्टवस्तुष्वविद्यमानेष्वपिहंसेसउ
त्कहलोवभूवेत्यर्थः ८९ ॥ अथावलंब्यदलामेकपादिकांनसो॰
निवद्धावुपपल्वलंखगः सतिर्यगःवर्जितकंधरःशिरःपिधायप
क्षेणावनिक्रमालसः ९० ॥ अथसअनंतरंक्लांत्याअलसःतिर्यक्कुंचि
तग्रीवःसहंसःपक्षेणशिरःपिधायपल्वलसमीपेएकपादिकामे
कःपादोयस्यामवस्थानक्रियायांतामवलंब्यतदाद्दणास्थिताप्रक्रि
यास्वभावोक्तिः ९० ॥ सनालमात्माननिर्जितप्रभंह्रियानतंकां
चनमंबुजन्माकिं अवुद्धतंविद्रुमदंडमंडितंसमीतसंभःप्रभुचाम
रंचकं ९१ ॥ सनलस्तंहंसंस्वप्रभावेननिर्जितकांतिकमतएवल
ज्जयाआनतंसनालंनालसहितंस्वर्णमयमंबुजन्माकिमत्राससीत्
यद्वाविद्रुमदंडेनमंडितंस्वर्णवर्णमंभप्रभोर्वरुणस्यचामरंकिम॰
वुद्धनलस्यसंनिधानेलज्जावनतंसनालंपद्ममिवसहंसोवलो
कितःतथानलसंनिधानेउचितत्वेनसउत्कलीकृतंवरुणचामरमि
वावलोकितइत्यर्थः ९१ ॥ कृतावरोहस्यहयादुपानहौततःप॰
देवेजनस्यविभ्रतीतयोःप्रवालैर्वनयोस्तयांबुजैर्नियोद्धुकामे
किमवद्धवमेणी ९२ ॥ ततोनंतरमस्मात्कृतावरोहस्यावतीर्ण
स्यास्यनलस्योपानहौविभ्रतीपदेवेजनतःकीदृशेवनयोर्वनयोर्जल॰

काननयोः कमलैः पल्लवैस्तुनिघोद्धुकामेसतीग्रावङ्ककवचेकि
म् १२१॥ विधायमूर्तिंकपटेनवामनींस्वयंबलिध्वंसिविडंबिनी
मयं उपेतपार्श्वश्चरणेनमौनिनानृपः पतंगंसमधत्तपाणिना १२२
अयंनलः स्वयंबलिध्वंसिविडंबिनींविष्णुतुल्यांबालमोयेध्वंसिनः
शत्रवःतान्विडंबिनीं चवामनीं ऊर्ध्वां मूर्तिंकृत्वामौनिनानिःशब्देन
पादेनपार्श्वसमीपंतंपक्षिणंहंसंपाणिनाजग्राह विश्वरूपिबलि
ध्वंसिन्याविडंबिनीवामनीमूर्तिंविधायचरणेनव्याप्तपार्श्वःमौ
निनागोपिताभिप्रायेणचरणेनाचरणेनव्याप्तसन्निधानहंसंच
ईदृशस्सन् पाणिनापतंगंस्वयंपस्पर्शेतिनैतदर्थः १२३॥ तदात्त
मात्मानमवेत्यसंभ्रमात्पुनःपुनःप्रायसदुड्डमायसः गतोविरु
त्योड्डयनेनिराशतांकरौनिरोद्धुर्दशतिस्मकेवलं १२४॥ सहंस
स्तेननलेनात्तंगृहीतमात्मानंज्ञात्वापुनःपुनःसंभ्रमादुड्डमनाय
प्रायसत्प्रयतनेस्मयसप्रयत्नेप्रषादित्वात्प्रकृतदातात्मिन्का
लेग्राह्यमात्मानंज्ञात्वेनिवा विरुत्यविकृतंरवंकृत्वाउड्डयनेनिरा
शतांगतःसन्निरोद्धुस्तस्यकरौकेवलंदशतिस्म १२४॥ ससं
भ्रमोत्पातिपतत्कुलाकुलंसरःप्रपद्योत्कतयानुकंपितां तमू
र्मिलोलैःपतगग्रहान्नृपंन्यवारयद्वारिरुहैःकरैरिव १२५॥
ससंभ्रमसंभ्रमत्पतनशीलानांपक्षिणांकुलेनाकुलंसरःउत्कंतंक
जलंयस्यतत्उत्कतस्यभावस्तयानयाउत्कंठितयावानुकंपितां
चेचलत्वंकृपावत्त्वंचप्राप्यतरंगचंचलैःपद्मैरेवकरैःतंनृप
मपक्षिग्रहणान्न्यवारयदिव १२५॥ पतत्रिणातद्रुचिरेणवंचितंश्रि
यःप्रयांत्याःप्रविहायपल्वलं चलत्पदांभोरुहनूपुरोपमा
चुकूजकूलेकलहंसमंडली १२६॥ रुचिरेणानेनपक्षिणाहं
सेनवंचितंतत्पल्वलंरुक्मापचालितायालक्ष्म्याःचलच्चरणक
मलनूपुरसदृशीहंसमंडलीकूलेचुकूज भूषणहंसाभावादे
वपल्वलमित्यन्योक्तिःवेशांतःपल्वलंचाल्पसरोवापीन्तदीर्घि
केति १२७॥ नवासयोग्यावसुधेयमीदृशःत्वमंगयस्याःपति
रुज्झितस्थितिः इतिप्रहायक्षितिमाश्रितानभःखगास्तमा

क्रमक्रमशाखैः खलु १२७ ॥ इयं हि भीमयोगपानयस्यालवोगतः
गभोः ईदृशं त्यक्त मर्यादां त्वं स्वामी इति दीनं त्यक्तानमः सोस्मि
ताः ख्वगास्तन्दयमस्यैः पाहि राजन् क्रमस्यः खलु आचक्रस्यवि
मर्यादापाराणस्थितिः अस्य संबोधनार्थकास्त्रः पाण्डुगहेहे
भोः समयानिकषाहिहक निषेधवाक्यालंकारजिज्ञासानुन
येवाल्पित्समरः १२७ ॥ नजातरूपच्छदजातरूपताद्विजस्यदृ
ष्टेयमितिस्तुवन्मुहुः अवादितेनाथसमानसौकसाजनाधि
नाथःकरपंजरस्पृशा १२८ ॥ द्विजस्यपक्षिणः इयंहेमपक्षज
नितरूपतानदृष्टेतिमुहुःस्तुवन् सन्नृपः करपंजरमध्यवर्तिना
मानसौकसामानससरोवासिनातेनहंसेनानंतरमवादि १२८ ॥
धिगस्तुतृष्णातरलंभवन्मनः समीक्ष्यपक्षान्ममहेमजन्मनः त
वार्णवस्येवतुषारशीकरैर्भवेदमीभिः कमलोदयः कियान् १२९
समकनकमयान्पक्षान्दृष्ट्वातृष्णातरलंत्वन्मनोधिगस्तु धिङ्
निर्भर्त्सनेनिंदयोः तुषारबिंदुभिः समुद्रस्येवतवामीभिः पक्षैः कि
यान्कमलोदयः कमलयालक्ष्म्यानदयः कमलस्योदकस्योद
यस्तु भवेत् १२९ ॥ नकेवलंप्राणिवधोवधोममत्वदीक्षणाद्वि
श्वसितांतरात्मनः विगर्हितंधर्मधनैर्निबर्हणंविशिष्यविश्वास
जुषांद्विषामपि १३० ॥ त्वद्दर्शनेनविश्वसितहृदयस्यमेवधः के
वलंप्राणिवधः इत्येवन किंतुविश्वस्तघातित्वमपीत्यर्थः धर्म
प्रायणैर्मनुप्रभृतिभिर्विशिष्यप्राणिहिंसनाद्विशेषेणविश्वास
भाजांशत्रूणामपिहिंसानिंदिता किमुतस्वहृदामुदासीनानांच
१३० ॥ पदेपदेसंतिभटारणोद्भटानतेषुहिंसारसएषपूर्यते
धिगीदृशंतेनृपतेकुविक्रमंकृपाश्रयेयःकृपणेपतत्रिणि
१३१ ॥ स्थानेस्थानेरुद्भटमदायोद्धारः संतितेष्वेषहिंसारसोन
पूर्यते प्रसन्नकाकुः स्वतकस्येकृपनेदीनेभयार्तेवापक्षिणिक्रि
यमाणमीदृशंतेकुत्सितंविक्रमं धिक् यद्वास्थानेस्थानेरणोद्भ
टाभटाः संतिपवतत्यापितत्वेनत्वेषमासुखेषाहिंसारसस्त्वया
पूर्यते अयः कृपणोश्चशास्त्रभीरोपक्षिणिनिधीयमानमीदृशंतेकु

स्मिन्प्रराक्रमंधिगित्यर्थः १३१ ॥ फलेनमूलेनचवारिभूरुहांमुने
रिवेत्थंममयस्यवृत्तयः त्वयायतस्मिन्नपिदंडधारिणाकथंनपत्या
धरणीहृणीयते १३२ ॥ वायोवृक्षः तत्फलैर्निवारिभूरुहः पर्यन्या
दय तेषांफलेनमूलेनचेतीत्थंयस्यसमगुनेर्वृत्तयोजीविका
तस्मिन्नेवमुनौ तत्स्वेमयिदंडधारिणात्वयापत्याइयंधरणीअद्यकथं
नहृणीयतेलज्जनेहृणीङ्लज्जायां १३३ ॥ इतीरितैनेत्संविरचय्यवा
क्यैर्नृपस्तांचिरवैलदुष्कृपंत्वन्तर्विवेशः दयासमुद्रेसततदापयानिधी
चकारकारुण्यपरसापमानिर्द १३४ ॥ सइतीरितैर्वाक्यपंचैःइती
इत्थंरितिपादेएवमेवंविधैरित्यर्थः तंन्दपंसचिरवैलदुष्कृपंप्राले
त्वात्सूर्ययोश्चिरं आत्मनःचरितेयस्यज्ञानेध्येयोप्रजायते अपत्रपा
तिमहतीतद्वैलद्यमुदाहृते चिरंचवैलद्यंचकृपाश्चताभिःसहव
र्तितइतिताद्दशंकृत्वादयासमुद्रेनलंहृदयेकारुण्यपरसनदीवंचो
निधीचकारप्रवेशयामास पतिणोमातुरेववचनैरात्मीयं आत्मनि
हेमलोभारोपणाद्वैलद्यंदीनोक्तिभिःकृपा १३५ ॥ सदेकपुत्राज
ननीजरातुरानवप्रसूतिर्वरटातपस्विनी गतिस्तयोरेषजनस्तमर्द
यन्नहोविधेत्वांकरुणारुणद्धिन १३६ ॥ जरातुरात्वेनवृद्धामाता
मदेकपुत्रा अहमेवेकःपुत्रोयस्याःसातपस्विनीअनाथा वरटाहं
सीनवप्रसूतिःसंतनेपयापत्याहंसस्याथोक्षिद्धरटोत्यमरः एषजनः
खल्वहंखगःतयोर्गतिरेतादृशंमामर्दयन्पीडयन् हेदैवभाकरुणा
नरुणद्धिप्रश्नकाकुः १३७ ॥ मुहूर्तमात्रंभवनिंदयादयासखाः
सखायःस्रवदस्रवोमम निवृत्तिमेष्यंतिपरंदुरुत्तरस्त्वयैवमातः
सुतशोकसागरः १३८ ॥ क्षणमात्रंगलद्बाष्पाःकृपालिताम
मसखायःसंसारनिंदयासंसारःखल्वनित्योऽयंश्चैकस्वरूपइति
निंदयानिवृत्तिमेष्यंतिदुःखान्निवर्तनेइतित्यर्थः भोःमातःपुत्र
शोकसमुद्रःपरंकिंवार्यमाणोत्वयैवदुस्तरःउत्तरीतुमशक्यः १
३९ ॥ मदर्थसंदेशमृणालमन्थरःप्रियःकियद्दूरइतित्वयोदिते
विलोकयंत्याःरुदतोथपक्षिणःप्रियेसकीदृग्भविताववक्षणः
१४० ॥ मह्यमिमेमदर्थेसन्देशश्चमृणालोचमदंशमृणालेनयो

नै॰
च॰टी॰
प्र॰
२३

स्ताभ्यांवालसःप्रियाकियद्दूरेइतिहृद्योदीरितेसति अथमदनोपहि
णःपक्षपत्यालवसकालोभैःप्रियेकीदृग्भविता १३६ कथंविधात
र्मयिपाणिपंकजात्तवप्रियाशैत्यमृदुत्वशिल्पिनः वियोक्ष्यसेव
ल्लभयेतिनिर्गतालिपिर्ललाटंतपनिष्ठुराक्षरा १३७ ॥ प्रियायाःशै
त्यशीतस्वभावः गुणवचनब्राह्मणादिभ्यःकर्मणिचेतिष्यञ् मृदो
र्भावोमृदुत्वंतयोःशिल्पीशिल्पंकर्म कलादिकंशिल्पमस्यास्तीति
शिल्पीईदृशात्तेपाणिपद्मात्वल्लभयावियोक्ष्यसेभविष्यसीतिल
लाटंतपनिष्ठुराक्षरालिपिर्मयिविषयेकायंनिर्गताललाटंतपतीति
ललाटंतपानि असूर्यललाटयोर्दृशितपोरितिखश् ईदृशानि
निष्ठुराणिदारुणानियस्यांसानाहिताहृशीत्याशिल्पीसंतापकारिलि
पिर्निर्मितायस्यानाहृशनचमाहृशाकठिनादरनिर्मितायस्याइत्यर्थः
१३७ ॥ अयिस्वयूथ्यैरशनिक्षतोपमंममाद्यवृत्तांतमिमंवतोदिता
मुखानिलोलाक्षिदिशामसंशयंदशापिशून्यानिविलोकयिष्यसि
१३८ ॥ स्वयूथ्येभवाःस्वयूथ्याःतैःवज्रप्रहारतुल्यमिमंवृत्तांतमद्यो
दितात्वमयिप्रियेलोलाक्षिदिशांदशापिश्रुत्वानिनिःसंशयंशून्या
निविलोकयिष्यसि १३८ ॥ ममैवशोकेनविदीर्णवक्षसात्वयापि
चित्रांगिविपद्यतेयदि तदास्मिदैवेनहतोपिहाहतःस्फुटंयतस्तेशि
शवःपरासवः १३९ ॥ भोचित्रांगिममैवशोकेनमपिनिमित्तेनैवउः
विनविदलितहृदयात्वयापियदिविपद्यतेम्रियतेतेनतर्हिहतोप्य
हंदैवेनहतोस्मिहासाम्प्रतहीनिविस्मयेतत्परतःयतस्तेतवयद्यानेवं
क्रमेणव्यसमर्थाःशिशवःव्यक्तंपरासवोमृताःस्फुरित्यर्थःहतस्या
पिहननेस्वस्वरूपपुत्रनाशेन आत्मैवपुत्रनामासीतिस्मृतिः १३९
तवापिहाहाविरहात्क्षुधाकुलाःकुलायकूलेषुविलुठ्यतेषुते
चिरेणलब्धाबहुभिर्मनोरथैर्गताःक्षणेनास्फुटितेक्षणाममः १४० ॥
चिरेणबहुभिर्मनोरथैर्लब्धाअविकासितनेत्राःतेममशिशवःतथा
पिविरहात्क्षुधापीडिताः तेषुनीडप्रांतेषुविलुठ्यमृताः हाहेतिडः
खेदवाक्येहाविषादशुगार्तिषु १४० ॥ सुताःकमाहूयचिरायचूंकृ
तैर्विधायकंप्राणिमुखानिकंप्रति कथासुशिष्यध्वमितिप्रमील्यस

स्त्रुतस्य सेकाद्भुवि पेतुषस्तृणः ॥ १४१ ॥ भोः स्तनाः चंचुकृतैः चं
कोरैः स्वितायक मौक्त्यकं पतितवाकं प्राणिकस्य नत्रीलानि सुता
निष्कृत्वा कथा स्वाशौच्चधात्रियधरानि तु वाणी मूर्छित्वा स्त्रुतस्य स्न
पात्त्रुणः सेकात्स हंसो भुवि पेतुषे चेनतिस्म मूर्छितो हि जलसेकेन चे
तति ॥ १४१ ॥ इत्थमस्य विलपंतमसुं च हीनदयालुतयावनिपालः
रूपमदर्शि धृतोसि यदर्थं गच्छ यथेच्छमथेत्यभिधाय ॥ १४२ ॥
नृपो हीनेषु दयालुतया इत्थं विलपंतमसुं हंसं मुमोच किं कृ
त्वा यद्रूपदर्शनार्थं धृतोसि तद्रूपं दृष्टमथेदानीं यथेच्छं गच्छेत्युक्त्वा
निपातानामनेकार्थत्वात् अथेतीदानीमित्यर्थे अथानंतरं मुमोचे
ति वा ॥ १४२ ॥ आनंदजाश्रुभिरनुस्रियमाणमार्गान्प्राक्शोक
निर्गमितनेत्रपयःप्रवाहान् चक्रे स चक्रनिभचंक्रमणच्छलेन नी
राजनां जनयतां निजबांधवानां ॥ १४३ ॥ स हंसो रथांगसदृशभ्रम
णव्याजेन नीराजनां जनयतां निजबंधूनां पूर्वं शोकेन निर्गमिताश्रु
पूरानानंदवाष्पैरनुगम्यमानमार्गान्चक्रे अग्रे शोकाश्रुबिंदवः
पश्चादानंदाश्रुबिंदव इत्यनेनाव्यवहितानंतरत्वं द्योत्यते सर्गांत
श्लोके नियमेनानंदपदविन्यासादानंदांकितं काव्यमिति ज्ञातव्यं
इयं वसंततिलका उक्ता वसंततिलका तभजाजगौ गः इति ॥ १४४ ॥
श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे
जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं तच्चिंतामणिमंत्रचिंतनफले शृं
गारभंग्या महाकाव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गोयमादिर्गतः ॥ १४
५ ॥ कविवरपंक्तिमुकुटभूषणहीरमणिः श्रीहीरनामा मामल्लदे
वी च जितेंद्रियसमूहं यं सुतं श्रीहर्षनामानं जनयामास तस्य श्री
हर्षस्य चिंतामणिमंत्रचिंतनसफलभूते एतेन काव्यमेतस्य कवित
णेनाद्योतिता नैषधीयचरितं वर्णनीयं नलायत्र नाम्नो शृंगा
ररचनारम्ये महाकाव्ये अयमाद्यः सर्गो गतः इदं च शार्दूलविक्री
डितं सूर्याश्वैः मसजस्ततास्सगुरवः शार्दूलविक्रीडितं ॥ १४५ ॥
यस्यास्तत्रिविलिंगात्तिलपतिसत्नजानाथिताच्छ्रिः स्वयंभूः पातिवन्त्ये
कसीमा सकविनहर्षिनालमायं चमानां यं विचारणपयोगीकर

यतिकृपयातत्कृतौ दीपिकायां माघःसर्गोतिमाय्यत्काविकुल
विजयोचारूणीराजतोभूत् काश्मीरोयामतिमतिसेवकप्रवर
रापिपे वैकुंठकंठेनानीतःप्रबंधोनैषधाभिधः ॥ इतिश्रीनै
षधीयेमहाकाव्येप्रथमःसर्गः १ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥
अधिगत्यजगत्यधीश्वरादथमुक्तिंपुरुषोत्तमात्ततः वचसामपि
गोचरोनयःसतमानंदमविंदतद्विजः १ ॥ अथानंतरंजग
त्याभुवोधीश्वरात्ततस्मात्पुरुषश्रेष्ठात् नलान्मुक्तिंमोचनं
प्राप्यसहंसस्तंहर्षंलेभेयोहर्षोवाचामपिगोचरोवाचांविषय
तमप्राप्यइत्यर्थः अथचाथानंतरंजगत्यलोकेअधीश्वराज्ज
गन्नाथात्ततःपुरुषोत्तमाद्विसोमुक्तिंकैवल्यंप्राप्यसप्रसिद्धो
द्विजोब्राह्मणोतमानंदंप्राप योवचसामपिगोचरोनयनोवा
चोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेत्यादिश्रुतिप्रतिपाद्यंब्रह्मस्व
रूपमानंदंप्राप्येत्यर्थोनरश्रुतिः १ ॥ अफनीतखगःसनैकधा
तनुरुत्फुल्लतनूरुहीकृतां करयंत्रणदंतुरांतरेव्यालिखच्चु
पुटेनपक्षती २ ॥ सहंसउत्फुल्लानितनूरुहाणितत्क्षणपक्षा
णियस्याःसोत्फुल्लतनूरुहाअतउत्फुल्लतनूरुहाउत्फुल्लतनू
रुहाकृताउत्फुल्लतनूरुहीकृतानानातंतंवपुःनैकधानेकप्रका
रमफनीतांकंमयतननत्रसमासःतथाकरयंत्रणेनदंतुरं
निम्नोन्नतमंतरंययोस्तेपक्षतीपक्षयोर्मूलेचंचुपुटेनव्यालिख
त् पक्षावितितिप्रत्ययःतनूरुहरोमलोमेत्यमरः २ ॥ अ
यमेकतमेनपक्षतेरधिमध्योर्ध्वगजंगसंत्त्रिणा सवलनदनाग
पवर्णायियेकुतकंडूयितमौलिरालय ३ ॥ अयंहंसःपरि
त्यागात्वसंवपत्सत्वरमेवजलायप्रापकीदृशःपक्षतेःपक्ष
मूलस्याधिमध्योर्ध्वगजंघंमध्येअधिमध्यंऊर्ध्वगाजंघायस्मिन्
कर्मणिपक्षांतरोल्वगामिनीजंघायथाभवतितथेत्यर्थःएक
तमेनांघ्रिणाकंडूयितमौलिभागः ३ ॥ सगरुद्वनदीर्घरंहसा
ल्कडुकीटान्दशनैःशनैःक्वचित् नखुदेतनकंडुपंडितःपटु
रंहुपटकोटिकुहनैः ४ ॥ धावीबकंडूयनपंडितःसहंसः

गहनः पत्तापपवनदुर्गः तेन गृहीतुमशक्याकर्तुमनीहितां यथाभ
वतितस्याद्दृष्टानः स्वोदनः क्वचिद्देशे पल्लोनतरालेसतः स्थितान्कोरा
नचवर्णचेहृष्टप्रानचहृनेः प्रेरयामास ५ ॥ अथमेनमेतत्तडागानी
नजैः लघुपर्यंश्रियनाय शंकितैः उड्डीयतवैकृतात्करयहृजाद
स्यविकं स्वरस्वैः ५ ॥ तडागनीडजानेहंसेरूपेत्यायांहंसः श्री
हुवेष्टिनः अष्णास्यहंसस्यकरग्रहेणजानाड्वैहृतापिकाराशंक्य
कितैः शंकासंजातेघामित्तिशंकितः नदस्य संजातेनारकादि
भ्यइत्यचृक्षतप्रविकस्वरस्वैस्तेहंसेरुड्डीयतयद्वा अथहं
सगमनानंतरंहंसस्यकरग्रहजानिनाद्धैकृतान्शंकितैः शंकागा
चैः विकस्वरस्वैरुड्डीयततान्हृष्ट्वाशाङ्खानकरोदित्यर्थः ५
वहतोवज्रशैवलक्ष्मतांधृतकज्ञांन्दमथप्रवेनोविशः सनलस्यप
यीकरंध्रुनः स्वयं कोकनदभ्रमादिव ६ ॥ सहंसः सवमः सका
शान्नलस्यकरं पुनर्ययौकीदृशात्मवसः वज्रशैवललक्ष्मतांवह्रा
नि शैवलानियस्यां मावज्रशैवलाईदृशीलक्ष्माशामिर्यास्मिंस्तद्व
ज्रशैवलक्ष्मतस्यभावस्तत्तांवहनः दपानात् कस्मादिवकोक
नदभ्रमादिवकीदृशस्यनलस्य शाविभाक्रियस्याशोभैवः तस्य
लक्ष्माणाचक्राविश्रृंखलवादीनिवहूनिशैवलक्ष्मा
णिंयस्यासौवज्रशैवलक्ष्मानस्यभावस्तत्तांवहनोदृपानस्य
कीदृशंकरंधृतात्कक्षादाणमेवमथप्रवेनायेनतंकोकनदमपिध
नक्षत्रात्समहृशंभ्रमवपक्त्रंभवति यद्वाक्षतकेनः सशाहृश्चदव
च्युतकालंकालेवशाणवज्रान्दानामथप्रवेनायत्रकोकनदेयद्वाक्षतक
नः सशाहूः वाहाः वोप्रः आगमपत्निकूः तत्तहृष्यान्यदेवाणि
येषांतेवाहानामथप्रवेनायत्रकोकनदे अर्थात्कोकनदस्यविशेष
णंनसादात् कोविन्नुसस्वसः सशाहूः कोकस्यचक्रवाकस्यनद
भ्रमात्भ्रातृदभ्रांतेः पुनर्गपिनलस्यकरंग्ययोऽत्यापियोजयंति न
दृष्कज्ञमिवयतः कवेचक्रवाकशाहूभ्रांतिर्नास्तिशाहूपवहिन
तह्रूपइति ६ ॥ पतत्रमस्त्रिकरकालिल लालनादतिविस्रंभमवापि
तोनृपः अतलेविदधेज्ञात्हृतलंभुजांतेनस्वभजान्महीभुजः ७ ॥

नै. ष. टि. ग्रं. २५

सहंसः चिरकाललालनादतिविश्वासं प्रापितः सन्नेन स्मराज्ञो भुजं
भजनन्तु परमकौतुकं चक्रे इत्यैतिपाठे अतिविश्वासं प्रापितं त्वेवं अ
न्वयः भुजो बाहौ च पाणौ चेति ७ ॥ तपमानसमिष्यमानसः स
निमज्ज‥तकामहतोर्मिषु अवलम्बितकर्णशष्कुलीकलशी
कं बचयत्नवोच्चत ८ ॥ इष्यमानमस्मदीयस्वामात्विषमानसः य
नपवमनः सहंसः कौतुकात्ववतं गेषु निमज्जतं तपमानसम
वलम्बितकर्णशष्कुलीकलशीकमवलम्बिते कर्णशष्कुल्यावे
व कलश्यौ येन तादृशं वचयत्नवाच मुनःशावृष्ववणात्मकं क
वेत्तु वाचेति भावः अन्योपि हि जले मज्जन इच्छजनस्य कलशामव
लम्बते ह्रीहि अघृतयत्नपोषः स्यात्स्वीय पंसललिलच्युते शोवाहिभा
घेत्यनुहत्रोन घृतस्त्रुतिकषमांसानः ह्रीस्वात्काचित्कृणाल्या
दिर्विवदापचयेयदि यथावनीकुटीकवीवटीकमलीत्यादि
८ ॥ मृगयानविगीयते तन्द्रपैरपिधर्मागमसमर्थपारगैः स्मरस्त
दरमांयवत्यजः तवधर्मस्तदयोदयोज्वलः ९ ॥ धर्मशास्त्रर
हस्यपारगामिभिर्न्दपैर्मन्वादिभिर्मृगयाप्यवेंडाकं नविगीयते य
द्वान्दपैः क्रियमाणामृगयाधर्मशास्त्ररहस्यवेदिभिर्मुनिभिर्न
निंघते एवं च सतिभोः स्मरसदृशमामत्यजइति यत्सनवद्यांया
उदयेनोज्वलोधर्मः यद्वा सदयः सन्नभयः अभावहीविधिर्यस्य
धर्मस्योपकरिष्यमाणत्वात् तथादययाउज्वलः भाविस्त्रुगाव
स्तु दृकं स्मरसदृशेति संबोधनं यद्वा स्मरवेति पृथक्पदं मृगयान
निघते इति यत्तद्धर्मविज्ञात्वमपि स्मरेत्यर्थः ९ ॥ अवलम्ब
कूलानि नो मृषान्निजनीडद्रुमपीडिनः खगान् अनवद्यतृणा
र्दिनो मृगान्मृगयाघायनभूभुजांनतो १० ॥ अवलम्बलगाहि
तं स्वकूलमस्मानीत्य बलमकूलानि नः तानीनान्निजनीडद्रु
मविनाशिनः पक्षिणः निर्दोषतृणाहिंसकांश्च मृगान्मुनामार
यतां राज्ञां मृगयापापायन एवं सोके मृगयादोषाभावेत्तानि
प्रमाणमभिधायात्र यत्किमपि प्रमाणाद्यनिमल १० ॥ यदवादि
षमप्रियं तवप्रियमाद्ययतत्तत्सर्वक्षमितव्य कृतमानपसंज्ञवेत

रेरभितप्ताद्यास्तमस्तम्भमानिव ११ ॥ नवयदप्रियमवोचंतद॰
प्रियंप्रमार्ष्टुमिच्छामि किंकृत्वाप्रियमीप्सितंकृत्वायीमेकृ
तमात्मनेतिशेषः नरोर्द्धमेसंतापमस्तंजलमभितप्यप्तया
यथाशमयति यद्वादिनेस्त्तर्यैःकृतंनरोर्द्धमेसंतापंनिशिचं
द्रहाप्तमन्नमभितप्ययथापनयतितथेत्यर्थः ११ ॥ उपनम्र
मयांचितंहितंपरिहर्त्तुंनतवापिसांप्रतं करकल्पजनांतरा॰
द्रियेः शुचिनःप्राप्यमहिप्रतिग्रहः १२ ॥ अप्राथितमेवोप
नतंहितंप्रियंपरिस्त्यक्तुंनवापितवयुक्तंईषदसमासःकरः॰
करकल्पः अन्योजनोजनांतरंकरकल्पंजनांतरंयस्यतस्माच्छु
चितःशुद्धाद्धिषैर्देवात्समप्रतिग्रहःप्राप्यप्रामःहियतःयद्वा॰
विधेर्देवस्यशुद्धात् करकल्पंजनांतरंतस्मात्प्रतिग्रहःप्रा॰
पीत्यन्वयः अहंराजाभवाद्दशेभ्यःकथंप्रतिग्रहीष्यामीति॰
माशांकिष्टाःयद्विधिरेवजनमुपाकाम्यमपर्पयतीत्यर्थः १२ ॥
पतगेनमयाजगत्यतेरुपकृत्येनवाकिंप्रभूयते इतिवेश्मिनतु
त्यजेतिमांतदपिप्रत्युपकर्तुमत्रयः १३ ॥ भूलोकेस्वर्गस्यतवो
पकारायपक्षिणामयाकिंसमर्थेनभूयतेपितुनभूयतएव
इतियद्यपिजानामितथापिप्रत्युपकारंकर्तुमत्रयोमंनःपीडा
मांनत्यजेति १३ ॥ अचिरादुपकर्तुराचरेदथवात्मौपयिकी॰
मुपक्रियां पृथगित्यमयाएवंवत्तमानविशेषविवक्षामिह
ग्रहः १४ ॥ अथवेतिपूर्ववचनाद्भेदउपकर्तुःकृतोपकार॰
स्यात्मौपयिकीमुपायएवौपयिकं उपायाद्धस्वत्वंचेतिदक
प्रत्वत्वंचआत्मनाऔपयिकंयस्यांसात्मौपयिकीतामात्मौचिता
मात्महेतुकामितियावत्तईदृशीमुपक्रियाउपकारंशीघ्रमे॰
वकुर्यात् इत्यंसतिमाउपक्रियापृथक्वक्तव्या॰वाल्पास्त्वइह
विशेषेमहत्वाल्पत्वलक्षणेविवक्षानिर्बंधोनास्ति अचिरादि॰
तिजीवनस्यसत्वरगत्वरत्वादविलंबेनकर्तव्यामितिघोतयति
यक्रमोपयिकंलभ्यामित्यमहः १५ ॥ भवितानविचारवाकु
चेत्तदपिस्वंवयमिदंमहीवितं स्वगवागिरयमित्यतोपिकिंनप्रदंदा

नै॰ प्र॰ द्वि॰ टी॰ २६

स्यतिकीरगीविव १५ ॥ विचारेक्षियमाणेरम्यंयद्यपिनभविता
नभविष्यति तथापीदंमद्वचनमाकर्णनीयं दृष्टपतिर्गिणावागि
त्यतोपिहेतोः शुकवचनमिवमुदांकिंनदास्यतिअपितुनोदास्य
त्येव १५ ॥ कीरोजनपदेशुकेसजयत्यविसार्थसार्थकीकृ
तनामाकिलभीमभूपतिः यमवाप्यविदर्भभूःप्रभुंहसतिद्याम
पिशाक्रभर्तृकां १६ ॥ अविसार्थेसार्थकीकृतनामधेयःसभी
मभूपतिर्जयतिकिलेतिप्रसिद्धौविभेतिअस्मादितिभीमःभी
मादयोपादानेइतिनिपातितः विदर्भदेशानांभूर्यंभीमंप्रभुं
प्राप्यशाक्रभर्तृकांद्यांस्वर्गमपिहसतिभीमस्यैकान्तेनभीतिदः
शाक्रस्तस्यानशोभिभ्योभीतोपिइन्द्रइतिहास्यहेतुः १६ ॥ दम
नादमनाकमेडघस्तनयांतथ्यगिरस्तपोधनात् वरमापसदि
ष्टविष्टपत्रितयानन्यसदृग्गुणोदयां १७ ॥ सभीमन्दपःअम
नाक् अत्यर्थंप्रसन्नात्दमननामकात्सत्यवचसस्तपोधनान्नैव
यांवरंप्रापदेवाहूतेवदनिनियनपुंलिंगता कीदृशींदिष्टानां
कालानांविष्टपानांलोकानांचत्रितयेकालत्रयेलकत्रयेचोत्प
र्थः नअन्येनसदृगनन्यसदृक्अनुपमइत्यर्थः ईदृशोगुणोद
योयस्यास्तांलोकत्रयेकालत्रयेचनास्यास्तदृशीविघनेइति
भावः १७ ॥ भुवनत्रयसुभ्रुवामसौदमयंतीकमनीयतामदं
उदियाययतस्तनाश्रियाहमयंतीतिततोभिधांदधे १८ ॥ लो
कत्रयस्त्रीणांसौन्दर्यनिमित्तंमदंतत्राश्रियाशोभयाकाद्दम
यंतीस्तपयंतीअसौभीमसुतायतनउदियायततोदमयंतीनितया
र्थार्थनामदधे तत्रश्रियाकांतिलेशेनापिदमयन्तीत्यपिप्रती
तिः १८ श्रियमेवपरंधराधिपाःगुणसिंधोःहदेनामवेहितां
वचवथावपिवाविधोःकलांमृडचूडानिलयांनवेदकः १९ ॥
परंविचार्यमाणगुणांसमुद्राङ्गीमनवेद्धातं अत्यद्ध्रादमयन्ती
लक्ष्मीमेवजानीहि अथवाथवपोदेशाकालस्यथवथाने सत्य
पिहरमुकुटस्थितामिंदोःकलांकोनवेदथवाहितापीयंकेन
नत्वायनेपिनसवैर्णत्वर्थान्तरन्यासः चंद्रकलांरूपेनाचोच्यते

१३ ॥ विजितप्रकारान्‌ जयंतितेविद्विषोमूर्धनिसाविभांनियात्‌ प
स्तुनापद्युरक्षकेननतस्तुलनामिस्क्वातिचामरेणकः १४ ॥ तेता
दृशास्त्रिकरप्रकाराःकेषांप्रकारान्‌जयंतियान्विद्विषोसाभेमीद्रु
भीविभर्तिधारयति पश्यनाधिपिशापुरक्षकेनासूजितेन अन
यतःएषतःकृतेनचचामरेणतेषांकेशानांतलानांकद्रूस्त्वं
तिनकोपिकेशास्तपंडितयादितयाशिवसिभूताःचामरेत प
स्तनामिएषतःकृतं पुष्कस्पएषलंविलादतस्त्वलानांकःक
थयेदित्यर्थः पुरक्षतःसूजितेचाप्यभियाकेयतःकृते १५ ॥
स्वद्दृशोर्जनयंतिसांत्वनांखुरकंडूयनकैतवान्मृगाः जितयो
हृदयत्यमेलयोस्तदावर्वेदानाशीभयाभयात्‌ १६ ॥ अस्याभे
म्यास्तन्नने अस्त्रियाजितयावनपरंभयाज्जायमानतंद्रीकयोः
स्वनेत्रयोःखुरेणकंडूयनव्याजेनस्त्रृगास्सांत्वनामास्वासंजन
यंतितंद्रीप्रमीलासांमप्रयोगेखुवादिःतस्याथच १७ ॥ अपि
लोकयुगंदृशावपिश्रुतदृष्टारमणीगुणाअपि श्रुतिगामि
तयादमस्वसाव्यतिभातेस्मनवाधवापते १८ ॥ भोराजन्लोक
युगमपिलोकद्वयंभुवनेजनेजनईयमपिमालेकलोपिस्वर्गेले
चेत्यर्थः/ यद्वालोकद्वयंस्वलोकपातालद्वयंदमस्वसःश्रुति
गामितयादमयंतीवार्तांश्रवणेनव्यतिभातेइ नचाभैम्यादृशा
वपिनेत्रेअपिश्रुतिगामितयाकर्णांतप्रामतयास्वंदवेविशाले
इतिवार्तावतेया व्यतिभातेभासेतेनयाभैम्याःश्रुतदृष्टाच
णअन्येषश्रुतादृष्टास्वरमणीनांस्त्रीणांकथितागुणाअपिश्रु
तिगामितयासामुद्रिकशास्त्रप्रोक्तासिद्धमन्यावेदप्रसिद्धतयाव
स्तेता व्यतिभातेभासतेश्रुतिःश्रोत्रेनयाम्नायेवार्तायांयद्वात्कर्म
णिव्यतिएवांझादौसावित्यस्माद्धातोःकर्तरिकर्मव्यतिहारेइ
त्यात्मनेपदंअन्यसंबंधिनीक्रियामन्यःकरोतिचेत्सकर्मव्यति
हारः अन्योन्यक्रियाकरणंवा एकवचनेद्विवचनेवहुवचने
चव्यतिभातेइत्येवरूपंभवति तत्रैकवचनेलोकयुगंकर्तृद्विव
चनेदृशौकर्त्रौबहुवचनेश्रुताःकर्तारः १९ ॥ नलिनंमलिनंवि

नै॰
च॰ द्वि॰
टी॰
१२

दृएवतीपृषतीमस्यशालीनदीदलाते अपिविजनंसंजनोवितेवि
दधानेकृचिगर्वद्विविधं २२ ॥ पृषतीमंजनशलाकामस्यशाली
प्रथमाद्विवचनं तस्याभैम्यानेत्रेनालिनेमलिनंऊर्वीअंजना
चिते सतीविजनंसौंदर्यगर्वंदधिद्धंविदधाते यद्यान्नलिनंमलिनं
विहएवतीतथापृषतीहरिणीपस्यशातीअवमानानेइत्यर्थः निः
स्वलडविधोहीनोहरिद्रोदुर्गतोपिचेत्पमदः २३ ॥ अधरंकिल
बिंबनामकंफलमस्याद्रितिभव्यमन्वयं लभतेधराबिंबद्वयः
पदमस्यावदनच्छदंवदन २४ ॥ अस्याभैम्याइचनच्छदमधरंव
ददभिदधानमधरबिंबइत्येतत्पदंबिंबनामकंफलंयस्मात्तच्छ
दादधरंहीनमितिकृत्वाभव्यमन्वयंलभते अधरंबिंबफलमस्मा
दित्यधरबिंबमितितत्वधरएवबिंबमितियन्नमितिभावः वद
नच्छदेवदादितिपादेवदस्थैर्येवदन वदनच्छदाभिधेयेवदनस्थि
रीभवादित्यर्थः पञ्चवटःपिटिरेपिस्यादधस्तादपिचाधरः आर
भ्यामितिपादेवदनच्छदोवरितिपादः च्छदशब्दस्यपुंलिंगत्वात्
२४ ॥ हृतसारमिवेंदुमंडलंदमयंतीवदनायवेधसा कृतम
ध्यबिलंविलोक्यतेधृतगंभीरखनीखनीलिम २५ ॥ भैमीवद
नायभैमीमुखंनिर्मातुंक्रियायोंपपदेन्पादिनाचतुर्थी ब्रह्मणा
हृतसारमिवचंद्रबिंबकृतमध्याबिलंकृतंमध्येबिलंयस्यतत्
यत्रसारोगृहीतस्तत्रबिलंजातमित्यर्थः धृतोगंभीराखन्यागंभीर
छिद्रेखिस्यावियतोनीलिमायेनतत् ईदृशंविलोक्यतेसारग्रह
जातच्छिद्रान्तर्गतव्योमनीलिमारूपेनतत्कलंक इतिभावः
२५ ॥ धृतलांछनगोमयाचनंविधुमालेपनपांडुरंविधिः भ्रम
यस्तवितंविदर्भजाननतीराजनवर्धमानकं २६ ॥ धृतलांछन
मेवगोमयांचनंयत्रतं आलेपनंपिष्टोदकंअवंटीपाणिः इतिलोके
प्रसिद्धंतेनतस्पेतंतेनेवस्वेतमितिचचंद्रमेवभैमीमुखनीराजनस्या
रार्थंयत्क्रमेवब्रह्माभ्रमयति तस्पाभ्रवस्पचंद्रशरावोनीरा
जनाचक्रोत्यर्थः शरावोवर्धमानकः २६ ॥ स्वर्गमाविग्रयेपवी
हणोनिखिलंपंचसभाजितंतमोवति अफलापिनभंगलहरोस

लिलोन्मज्जनमुज्झनिस्फुटं २७ ॥ उन्मज्जनशोभाविषये परीहासो
भैमीमालिकामीयेति जलादिष्वेन परीहासाया क्रियमाणायां भैमीमुखा
त्सकलंककमलमभाजि भग्नेभन्तेः कर्मकर्तरि चिण् भंजेश्चचि
ण्यात्यनुनासिकलोपः अनयेवाद्यापि पराजयचिह्नं जलोन्मज्जनं
व्याजमेवेन मुंचति जलादिष्वेयउ जन्माति सपराजितः यस्तुमग्न
प्रवतिष्ठति सजयतीति शास्त्रलोकप्रसिद्धः २७ ॥ धनुषी रति
पंचबाणयोरुदिते विसृजन्यायतन्भ्रुवौ नालिकेन तदुच्चनासि
केत्वयि नालीकविमुक्तिकामयोः २८ ॥ रतिकामयोः चापौ
विसृजन्याय भैमी भ्रुवौ सततात्तुल्पन्नौ तन्ध्याका उत्पन्नावेवेत्यर्थः १
त्वयि विषये नलयंत्रेण मोक्षव्यःशरो नालीकः तद्विमुक्तिकाम
योः तयोर्नालिकेतस्याभैम्या उच्चनासिकेनासावंप्रभेदादुवचन
कांक्षा नालिकेपवेत्यर्थः वितर्केवात्र अयीतिवापदं भैमीः अयी
तिसंबोधने नालिकेननतदुच्चनासिकाइति संबंधः यद्वायतनल
स्याभैम्या भ्रुवौ विसृजन्याय समर्थे इति शोषः अतएव रतिपंचबा
णयोर्धनुषी उदिते अतनस्या उच्चनासिकेवर्तेते इति शोषः अतः
अलीकं मिथ्या नालीकं सत्यत्वायि तत्पाविमुक्तिकामयोः तयो
र्नालिके अनिरर्थकत्वान्नतपवेत्यर्थः अयंचार्थः क्लिष्टत्वादर
ध्याहवेषाऊल्पास्वनादरणीयः २९ ॥ सदृशीनवस्त्रुवतापदं
जलडंगस्य मृणालाजिद्भुजा अपिमित्रजुषां सरोरुहां सरहयार
लकवलीलयाश्रियः ३१ ॥ भोः सूवसाभैमीनवैवकीवलस
दृशी कोदृशीजलडंगस्य मृणालजितौनाहुशोभुजोयस्याः सा
अपिवाक्यार्थं सतस्य येमित्रं सूर्यं सहृदं चजुषंतीतिमित्रजुषि
तेषांकमलनाश्रियोलक्ष्मीः कवलीलयाहस्तसौंदर्यादिना
स्याचरहृयालुः साहिरहिपानिंदर्यानजानेदाभ्यजाभ्यामाल
चूसाप्येवं सुरात्वमपिस्तुवः अनसुवेवसायोगेत्यर्थः ३१ ॥
वयसीपिस्त्रुनानडन्ने रसहृषिता भाविविधिविधित्सनी विधिना
पिनवोसदेवयाक्रान्तसाक्षीप्रविभज्य रज्यतः ३० ॥ शिस्त्रुताबा
ल्यंतडन्ने वयोवनं नवयसीसहृशाभैम्याः स्वाभाविविधिं निजाभिव्या

नै॰
ष॰ द्वि॰
टी॰
५८

मिंविधानमित्युक्तो ब्रह्मणा ये मे ते व या प्रविभज्य कृतम् सो ग्रीवा अपि
न वल्यत: न सन्तोष्यत: आक्रामितेमेवाभिलषत इत्यर्थ: उषिवसो
: आचोऽषपत्य स्मैपदं च ३॰ ॥ अपितद्भुवि प्रसर्पतो र्गमितेकां
तिकैर्वगाधतां स्मरयौवनयो: खलु द्वयो: प्लवकुंभौ भवत: कुचा
वुभौ ३१ ॥ कांतिह्रदैर्वगाधतां प्राप्तिते भै मीव पुषि प्लवमानयो:
स्मरताऋणयोर्द्वयोरपि उभौ प्लवकुंभौ प्लवनार्थकलशौ भवत:
खलु ३१ ॥ कलशो निजहेतुदंडज: किमु चक्रभ्रमकारिता गु
ण: सतदुच्चकुचौ भवन्प्रभा झरचक्रभ्रममातनोति यत् ३२ ॥
यदेचक्रभ्रमकारिता कथमन्यगुणो हि पतने सनिजस्यदंडस्यहे
तुभूताद्दंडाज्जात: किंसु अन्यत्र समवायिकारणगतान्गुणात्कार्ये
गुणोत्पत्ति: अत्रतन्वत्वानिमित्तकारणाद्दंडादपि गुणोत्पत्तिरा
कथ तेकार्ये यदेचक्रभ्रमकारिता कथमित्यत आहयतो हेतो स्म
दत: तस्मादमयं त्यान्तस्य कुचौ भवन् उच्चकुचता प्रतिपद्यमान:
प्रभा प्रवाहे चक्रवाकभ्रांतिकरोति दंडोपि चक्रस्य भ्रमणं करोति
३२ ॥ भजतेखलुषंमुखं शिखीचिकुरैर्निर्मितवर्हगर्हण: अ
पिजंभरिपुं दमस्वसा जित जंभ: कुचशोभया भवाद्द् ३३ ॥ भैम्या
श्चिकुरै: कृतकलापतिरस्कार: केकी षण्मुखं कार्तिकेयंसेव
ते खलु किंचैरावणोस्था: कुचशोभया जितं जंभस्य ललं खलु
शाक्रं सेवते उत्प्रेक्षायां खलु शब्द: ३३ ॥ उदरंनतमध्यपृष्ठता
स्फुरदंगुष्ठपदेन मुष्टिना चतुरंगुलिमध्यनिर्गतत्रिवलिभ्राज
जिष्णुतदमस्व सु: ३४ ॥ नतं मध्ये यस्य तन्नतमध्यं च तत्पृष्टं च
तन्नतमध्यपृष्टं तस्य भावस्तत्ता तयास्फुरदंगुष्ठपदं यस्यस तेन
मुष्टिना चत्वरस्त्र तावंगुलयस्तासामंगुलय: तासां मध्ये न स्मा
न्निर्गताया वलित्रयोवलय: ताभिर्भ्राजते शोभते इतीदृशं तस्या भै
म्या उदरं ब्रह्मणा कृतं अस्या योभिनयेकगम्य: ३५ ॥ उदरंपरि
मानिमुष्टिना कुटकोकोपिदमस्व सु: किमु धृततस्त्रिवलिरंगुली
वयद्वलिभिर्भातिसहेमकांचिभि: ३५ ॥ कोपिकुनुककी जन:
यद्वाकोअपिपकृतकीमन्मेऽस्या उदरं मुष्टिनापरिमातियतोहे

तोनदूरं हेममेखलासहिताभिः नितम्बभिर्वलिभिहृत्वाथतः
मस्तुतंगलीवपुतास्तस्यमुष्टस्तुतंगलयोयेननत्राहश
मिवभाति ३५ ॥ पृथग्वर्तुलतान्नतं बहुशान्मिहिरस्यन्दनाश्व
ल्पशिल्पितया विधिरेचकचक्रचारिणा किमुनिर्मितमा
न्मथरथं ३६ ॥ अस्याविरथनिर्माणाभ्यासेनपृथग्वर्तुले
तस्याभेस्यानितंबंकरोतीतिनाहूमोअस्यापकेनचक्रेणच
रणश्रीलमान्मथरथनिर्माणमिष्टातिकिम ३६ ॥ नकसूरू
रुयेनस्त्रंदरीकिसरंभोपाविणाहिनापरं तरुणीमपिजिस्नवेव
तोपनदापत्यतपः फलस्तनी ३७ ॥ स्नमंदरीभेमीपाविणार
हिनाविशालेनोरुयुगेनकेवलंधनदानांसम्पहतानात्तामप
त्यानितेषांतपः फलरूपाणिफलान्येवस्तनायस्याः तानरुपू
त्वहृपारंभोकदलीजिस्नः किंत्वअपितच्चनदापत्यस्यनलरूव
बस्यतपः फलरूपौस्तनौयस्यास्तांतरुणीमपिरंभाजिस्नवेवं
भाकदलीस्ववेषणचउभेअपिजिस्नवेवेत्यर्थः नलोकाम्ययेति
स्नवेभूतनितिप्रत्याहारग्रहणादिस्नच् योगेषष्ठीनिषेधाद्विती
या ३७ ॥ जलजेरविमेवयेवयेपदमेतत्पदनाममवापतःभुव
मेत्यहतः सहंसकोजरुतं तेविधिपञ्चदस्यतौ ३८ ॥ येपद्मर
विसेवयेवपतस्याभेम्यास्तुरणान्वमेवपदस्थानमधिकारंचव
णात्तुपरत्वामितियावत्ततद्वापत्रः विरिंचेः पदरपतीहंसामिथ
नेनेकमलेपाप्परुतः पाह्वानात्निस्तुयेनसहंसकोजरुतः हंसा
भ्यांसहवर्ततेइतिसहंसेसहंसेएवसहंसकोअसहंसकेसहंस
केजरुतः सहंसकोजरुतः अथवाहंसकाभ्यांनूपुराभ्यांसह
वर्ततेइतिसहंसके असहंसके सहंसकेजरुतः रुतइतिप्रथ
मपुरुषद्विवचनं वा रुतः पाह्वायेनसहंसकोजरुतस्तेत्यर्थः र
रविसेवयापद्मयोः पदत्वप्राप्तिः विधिसंवाहनेनहंसानां सहं
सकीकरणामासमर्थ्यमितिभावः ३८ ॥ श्रितपुण्यसरःसरि
त्कथंनसमाधिंदमपिनाधिलंबतं जलजंगतिमेत्तुमंजुलां
दमयंतीपदनाधिजन्मनि ३९ ॥ श्रितानिपुण्यानिसरांसिर

नै॰ ष॰ द्वि॰ टी॰ ३३

सवितर्कध्येयेनतत्समाधिनासकलीनावेनध्यानेनवागमित
सकलानिशाकंप्रभैभैमीपक्षामिदेजन्मानिभैमीचक्षात्रूपेण
न्मप्राप्येत्यर्थः मेन्नुलागतिंवस्यंगमनंपुण्यलोकप्राप्तिच
कथनेनप्राप्नोति श्रितापुण्यानासर्वसंसारितोचकथायेन
नत्वश्रितपुण्यसवः सरित्कथामितिवायडक्रं नतंत्रयानिनो
यांतियत्रयांतिबड्डकानाः श्रासिन्यदेनैतडनिकाक्रः श्रु
तवसीःपरिशीलितंमयागामिककर्मीकृतनैकनीवृता प्रति
पथित्वमनायिसाहृशोःसदसत्संशयगोचरोदरी ४० ॥ स
रसीःमहांतिसर्यासिद्धग्रामिगीमनंदकाग्निपौधानिर्दैशो
वक्रव्यानस्पकर्मीणिगामिकर्मीणिग्रामिकर्मीणिगामिक
र्माणिकृतागामिकर्मीकृताःतंपकेनैकेनसमासः नेचनैनी
वृतस्वनैकनीवृतःगामिककर्मीकृतानैकनीवृतोयेनपर्यटिता
नेकजनपदेनेत्यर्थः नीवृज्जनपदोदेशाविषयोतूपवर्तनं
इत्हेमेनमयासदसत्संशयःशालिनात्सीनिसंशयः तस्य
गोचरवडदंवंयस्यास्मानासितकोटदैमेलंजंघादंतकर्णिसमुगाराणव
तिङ्गीपसाभैमीहृशोवर्तितायित्वप्रापितास्त्वित्यर्थः ४० ॥
अवधृत्यदिवोपियौवतैर्नसहाधीतवतीमिमामहं कतमस्तु
विधातुराशयेपतिरस्यावसतीतिचिंतयन् ४१ ॥ दिवोस्या
पियौवतैर्युवतिसमूहैः सह नाधीतवतीमिमांनिश्चित्यह
वृद्धिभ्योप्यधिकांमत्वेत्यर्थः अस्याःपतिर्विधातुश्चित्रेकोवा
वसतीत्यहमचिंतयं ४१ ॥ अनुरूपमिमंनिरूपयन्नथसर्वेष्व
पिपूर्वपक्षतां युवसुव्यपनेतुमक्षमस्त्वयिसिद्धांतधियंनि
वेशये ४२ ॥ इममनुरूपमस्याःपतिंविचारयन्सर्वेष्वपियु
वसुपूर्वपक्षतांदूरीकर्तुमशक्तःत्वयिसिद्धांतधियंनिश्चयप
त्वंनिश्चयंन्यवेशयंसिद्धांतावलंबनेनहिपूर्वपक्षप्रतिक्षेपो
भवतिअन्येतरुणाःपूर्वपक्षाःत्वंतुसिद्धांतस्थानमित्यर्थः ४
२ ॥ अनयातवरूपसीमयाकृतसंस्कारविबोधनस्यमे चि
रमयाविलोकितापिसास्मृतिमारूढवतीस्वविस्मिता ४३ ॥

तवानयारूपसीमयासौंदर्यातिशयेनकृतसंस्कारोद्बोधस्य
सोचिरमवलोकितापिरम्यहासासाभैमीस्मृतिपथंगता
सहवासहचरितदर्शनादिकंसंस्कारोद्बोधकारणमितिन्या
यविदः ५२ ॥ त्वयिवीरविराजतेपरंदमयंतीकिलकिंचि
तंकिल नकणीस्तनप्रवदीप्यतेमणिहारावलिरामणीय
कं ५३ ॥ भोवीरदमयंत्याकिलकिंचितंहर्षाद्रुदितगीता
दिव्यामिश्रंकिलकिंचितंक्रोधाश्रुहर्षभीत्यादेःसंकरःकि
लकिंचितं अपरवस्तुस्पृष्टताराप्रकाटेनतारामलुपातःक्रो
धामुक्स्वहसितताराणामास्पन्दतं भयाभिश्रूपामिहर्षव
शाप्रहृतंसक्रंजनैःकनिधेःकिलकिंचितंतन् निःस्वतंतस्त्व
यिविषयेकेवलंविराजते नायकमणिवक्षहारावलिर
स्पतानकणीस्तनप्रवशोभतेनान्यत्र ५४ ॥ तवरूपमिदंत
याविनाविफलंपुष्पमिवावकेशिनः धरेसमृद्धनाद्यथाव
नीस्ववनीसंप्रवदात्यकापिका ५५ ॥ तवेदमनुपमंरूपंत
याभैम्याविनाविफलंकिमिवावकेशिनोवंध्यवृक्षस्यकुसुम
मिव नकेवलंरूपंविफलंकिंतु इयंसमृद्धपत्नावनीवृथा
वंध्यासंप्रवदतःपिकायस्यांसाईदृशीस्ववन्यापिकानकापि
स्वस्थवनीवनंतदपिनिष्फलमित्यर्थः वंध्योफलोवकेशी
स्यादित्यमरःगौणवादित्वादत्वात्थेदीपम् ५६ ॥ अनयामर
काम्यमानयासहयोगःसुलभस्तनत्वया यतसंभृतयानुरा
गमेकुमुदेनेवहिणाकरद्विषा ५७ ॥ तयाहूःसर्ववाक्या
र्थीपेत्याप्रहानवधानेनाय अमरैकाम्यमानयाप्रार्थ्यमा
नया यद्वामरैःकाम्यमानोयस्यस्त्वयानयाभैम्यासहयोग
स्त्वयानसुलभःमेघसमयेमेघाच्छादितयाचंद्रकांत्यासहकु
मुदेनेवलिकाव्यर्थेतिषष्ठीनिषेधेद्वयोतिन्दत्तीया ५८ ॥ त
दहंविदधेनयातथादमयन्त्यास्तनलिप्तनवस्तवं हृदयेनिहितस्
त्वयाभवानापिमहेन्द्रयप्राप्नीयते ५९ ॥ ततोयोगायसा
नराघत्वाकारणदहभैम्याःस्वसमीपेनवक्तोद्वंनथानयाकुर

नै॰ घ॰ टि॰ टी॰ ३०

वैयथातथाहृदयेनिहितोभवान् इंद्रेणापिनापनीयतेव
ज्याप्रार्थ्यमानेपीइंद्रेणमनोनिधत्रेइत्यर्थः ४७ ॥ तवसं
मतिमत्रकेवलामधिगंतेधिगिदोनुवादंतं ब्रुवतेहिफले
नसाधवोनलकंठेनानिजोपयोगिना ४८ ॥ अत्रदमयंती
योजनेतवसंमतिमनुज्ञांकेवलांप्राप्तांसिदंममानिवेदितो
विदितेतिधिक् साधवोहिफलनिष्पत्तिमेवस्योपयोगिताकथ
यंतिवाचानतु ४८ ॥ तदिदंविशदंवचोमृतंपरिपीयाभ्यु
दितंद्विजाधिपात् अतितृप्ततयाविनिर्ममेसतदुद्गारमिव
स्मितंसितं ४९ ॥ द्विजाधिपाद्धंसाच्चंद्राच्चनिर्गतोविस्पष्टा
क्षरंनिर्मलंचतदिदंवचोमृतंनिपीयात्यतृप्ततयासनलः
तस्यपीतस्यामृतस्योद्गारमिवसितंसितंविससर्जयोहिये
नाध्मातोभवतिसतदुद्गिरतीतियुक्तंत्वात् ४९ ॥ परिरभ्य
च्यभुजाग्रजन्मनापतगंकोकनदेननैषधः मृदुतस्यमुदेकि
रन्द्विवःप्रियवादामृतकूपकंठनाः ५० ॥ भुजायोरग्रेनर
कोकनदेनकरतलेनेत्यर्थः हंसंपरिरभ्यसनलःप्रियवा
दापवामृतानितेषांकूपइवयःकंठःतस्माज्जातावाचाःतं
स्यहंसस्यमुदेहर्षाययथाभवतितथा अकिरदवादीदित्यर्थः
५० नतुलाविषयेतवाकृतिर्नवचोवर्त्मनितेसुशीलता
त्वदुदाहरणाकृतौगुणाइतिसामुद्रिकसारमुद्रणा ५१ ॥
तवमूर्तिःसाहश्यगोचरेनतोपमानेशाक्येत्यर्थः नवसवस्व
भावनावचोवर्त्मनिनवर्णायितमशाक्येत्यर्थः शीलंस्वभा
वेसदृवृत्तेचआकृतोगुणाइतियत्राकृतिस्तत्रगुणावसंतीतिसा
मुद्रिकसारमुद्रणा सामुद्रिकसारस्यानियंत्रणाछोडीकर
णंसंप्रहरतियावत् सात्वंउदाहरणात्वमेवोदाहरणंयस्या
स्सात्वय्याकृतिरप्यस्तिगुणाअपिसंतीत्यर्थः ५१ ॥ नसुव
र्णमयीतनुःपरंननुकिंवागपिनावकीतथा नपरंपथियोयवत्
पानितान्नवलंबेकिंसमाश्रयोपुस्म ५२ ॥ ननुभोस्तवत
नुःशरीरंकेवलंसुवर्णमयीनेकिंतुतावकीवागपिमयात्र

किंस्वर्णमयीशोभनावर्णाः प्रकृतानश्वेति तथानवकेवल
मनवलंबेपथिआकाशेपक्षपातिनापक्षैः पततिगच्छतीति
पक्षपातीनस्वभावः तत्रा मानाकिंतअनवलंबेअसहायेमा
र्गेशोपिपक्षिपातितानुकूलवर्तित्वांकिंउभयत्रापिपक्षपर
र्यवसानवं ५२ ॥ भूक्षातापक्षेतामयाभवान्मकृदामादिग
षावसारवान् धनिनामिनरामतांपुनर्गुणाकृतत्रिधिवेवम
त्रिधिः ५३ ॥ अत्यंतमंतापवतामयानघार्गणसावर्वाहिम
सारयकृतोभवान्नेवमकृत् ग्रामः धनिनांत्विनरोधनात्मकोनि
धिभवति मताम्पुनर्गुणांवर्नाोमत्रिधिवेवमात्रिधिः सम्भोगोनोर
निधिः मत्रिधिविवलज्ञत्वंरूमवकारीजानामीत्यर्थः ५३ ॥
शानधाः श्रुतिमभ्यानेवसात्रिजगन्मोहमहौषधिमेम अमुना
नवधासितेनतस्वहृच्छौवाधिगतामवैमितो ५४ ॥ त्रिजगतोर
मोहहृक्षीआपणोवशीकरणोवामहौषधिः साभवामिमम अस्त्र
निशानधाः प्राप्तैवतनवामुनाकथनेनतस्वनेत्रैनेवदृष्टांजाने
नवेतिमानुषावसानाभिज्ञस्यानिर्यग्जानेवर्णोत्यर्थः ५४ ॥
अविलंविडघामनाविलंस्वहृदांचस्वहृदाचपंथपतां सवि
धेपिनक्क्वसाक्षिणीवदनालंकृतिमात्रमंक्तिणी ५५ ॥
स्वहृच्छौवाधिगतत्वमुपपादयतिस्वहृदामिश्रेणास्वहृदयेण
च अनाविलंयथाभवतितथाविलंवत्तपथपतांविडघाम
मीपेपिनक्क्वसाक्षिणीसादान्यपनहृतिसादिणीसाता
ज्ञहरिसंज्ञायामितीव् स्तलेपरमात्माहेसादिणीनतानम
मामः ईहशेआदिसीमुवालंकृतिरेव स्वअक्षयग्रहणालद
णफलाभावात्सहृत्स्वहृदयंचेतीदमेवनेत्रद्वयंदेशकाला
दिव्यवहितस्यापिग्राहकत्वात् नेत्रंतमुवालंकारमात्रमेव
अनत्स्वयास्वहृदानेत्रेणांतोअमवदृष्टांजानेइत्यर्थः त्रिपुरक
वैधमेल्पेपिद्रङ्गमात्रापरिच्छेदे अत्येवपरिमाणोसामात्रंका
त्र्यैवथावर्णोअयावथावर्णोमात्रप्राहुः ५६ ॥ अमितमथनत
कथामममस्त्रवणप्राकृतोकृतार्जनेः मदनानलभीयनेभवत्

नै॰
ष॰ टि॰
टी॰
३१

त्वगाथाम्याधिगधैर्यधारिणः ५१ ॥ अमितमधुरूपाभेमीकर
याजनेर्मेमस्त्रवणाविषीकृता अतोधैर्यधारिणोममदृना
ग्निदीपनेभोहंसथाप्याभवत् स्वकासिषेनोपाप्याच्चयास्यां
दग्नमासेधना अतोमांधुमित्यर्थः यद्वा अधैर्यधारिणःपुरुषो
धिधितिसृष्यान्वयः यत्त्वंबंधवशाद्दामतमधुरूपायाःकथा
याअग्निदीपनत्वंतानधैर्यधारिणोधुनित्यर्थः अधैर्यमेवात्राग
होहेतुः ५२ ॥ विषमोमलयाहिमंडलीविषहुत्कारमयो
मयोहितः त्वगकालकलत्रदिग्भवःपवनस्तद्विरहानलेंध
सा ५३ ॥ भोहंसकालस्ययमस्यकलत्रंदिक्दक्षिणादिक्
तत्रजातःपवनःतस्याभिस्याविरहाग्नेःकाष्ठरूपेनमयामलय
स्यशैलस्याहीनांसर्पाणांमंडल्याविषहुत्कारविकारोविषमो
ऽःसहतोहितस्तकिंतःनायंदक्षिणपवनोविषमोमलयशै
लहुत्कारइतितर्कितइत्यर्थः हुत्कारोहिवह्निसमुत्थका
ष्ठप्रज्वलनेहेतुःमलयातीतिमलयइतिदोषवतीतिशैयोर
घोत्पतेकालकलत्रोतिकृत्वंपोत्पते वतकालोतिपाठेवने
तित्वेदेविदानुकम्पासंतोषविस्मयामत्रणेवत ५४ ॥ प्रति
मासमसौनिशापतिःखगसंगच्छतियाहिनाधिपं किमतीव
तवैतःकरेममदाहायधैर्यतत्करैः ५५ ॥ भोहंसअसौ
चंद्रःप्रतिमासंयतःसूर्यंप्राप्नोतिततोरविसंगमात्तीव्रतरैर्धै
र्यहारिभिःकरैःकिंचचंद्रोममदाहायजातइतिशेषःसंगा
च्छतीतिसकर्मकत्वात्प्राप्नोतिआत्पादिनानामनोपदं ५६
कुसुमानियदिस्मरेषवोनत्वबक्रंविषवल्लिजानितत्त् हृदयं
यदतस्तथहत्तमीममयस्तानितमाममतीतपत् ५७ ॥ यदिका
मबाणाःकुसुमानिवज्रंतेनवज्ररूपानभवंतियदीत्यर्थः १
कामबाणानांवज्ररूपतायदाकाभावेज्ञाततर्हिविषवल्लिजा
निकुसुमानियतोहेतोर्मेमीइषवोममहृदयमस्तथहन् य
स्तानितमामतापयन् किमेतत्तुजावायचाहास्वइव्यमकर्ष
इत्यामत्ययः वन्नीचवनीकांवायमहर्षहर्षसूरितिपाठःईष

ग्राह्यस्योभयलिंगत्वात्स्त्रीलिंगनिर्देशात्तव्यज्यतेऽर्थमात्रियते
धृमः ॥ तं दिहानवदीनिमज्जतोममकंदर्पदुराधिनीरधौ भव
पोतइवावलंबनं विधिनाकालिक एष सन्निधिः ४० ॥ तस्मा
दिहानवयौवनमर्शिवानिमित्रमनः पीडासमुद्रे मज्जतोममदै
वेन अकस्मात्जातं आकालिकः एषः सान्निध्यं यस्य इह शास्त्रं पो
तइव प्रवहणामिवावलंबनं भव यानपात्रं शिशोश्चापोत
इत्यमरः ४० ॥ अथवा भवतः प्रवर्तनानुकथं यापियामि यापि
नापिनः स्वतएवसतां परार्थता ग्रहणानांहियथायथार्थता
४१ ॥ अथवेयं नः अस्मत्कार्ये कार्यं भवतः प्रेरणात्वं मत्कार्यं कु
र्विति प्रेषणापि यं कथनापिनाहि पिहस्यपेषणामिवत्र्यथा १
हियस्मात् सतां साधूनां परार्थता परोपकारोचितप्रवृत्तिमत्त्वं
स्वतएव परप्रेषणानापेक्षते इत्यर्थः यथासतां ग्रहणानांज्ञा
नानां यथार्थता प्रामाण्यं स्वतएव ज्ञानं स्वतः प्रमाणमिति मी
मांसकावोइमतानुसारेन तज्ज्ञानानाम यथार्थता स्वतो यथे
त्यर्थः ४१ ॥ तववर्त्मनि वर्ततां शिवं पुनरस्तुत्वरितं समागमः
अयि साधय साधयेप्सितं स्मरणीयाः समयेवयं वयः ४२ ॥
तववर्त्मनि शिवं भूयात् पुनर्वेगेन समागमनमस्तु अयिहंस
साधयसाधयइप्सितं चौरादिकः सिध्यपारलौकिके इति
इकारस्यात्वं षपापसमिद्ध इदानीं साधयसि इत्याद्ययं भावयः
पतिव समयेकार्यकालेवयमस्मत् तव्याः समयः स्यात् क्रियाः
कालेकालसंकेतयोरपि स्वकार्ययामेव प्रेषयन्नस्तुनः स्मर
णीया इति यदाहतन्नस्य हंसस्य ज्ञस्वहृनं यथा स्वार्थमिवान्या
र्थमपिकदाचित्प्रवर्तते न तद्यर्थं आनिविशेषप्रतिपादनाय वा
४२ ॥ इतितमाविसृज्य पवीयवाक् नृपतिः स्वच्छन्दनवायवृहस्पतिः
अविशदृहनवेश्म विस्मितः स्मितलवैः कलहंसशासितेः ४३
प्रियसंस्थेच स्वच्छन्दनं स्वच्छन्दनवाचि वृहस्पतिः तंहंस मासृज्य नेन प्र
कारेण विसृज्य अधैर्यवान् स्मितलवैः कलहंसस्य वचोभिः
कलेमें फलैर्हंसवचोभिर्वा विस्मितो वनवेश्म वनेकृतं क्रीडागृहं

नै० ष० टि० टी० ११

दिवविवेश ९३ ॥ अथभीमसुतावलोकनैः सफलंकर्तुमहस्तदे
वसः क्षितिमंडलमंडनायितेनगरंकुंडिनमंडजोययौ ९४ ॥ अ
थसहंसस्तदेवाद्गिनैर्भैमीदर्शनैः सफलंकर्तुंभूमंडलालंकारभूतं
कुंडिननामकंपुरंययौ मंडनमिवाचरितनृपान्मंडनायितं अंडा
जातोंडजः पक्षी अवलोकनैरितिबहुवचनेपौनः पुण्यद्योतना
य ९४ ॥ अथमंपथिलोचनातिथिंपथिकप्रार्थितसिद्धिशंसनं
कलशंजलसंभृतंपुनः कलहंसः कलयांबभूवसः ९५ ॥ स
कलहंसः पथिकप्रार्थितानांसिद्धिशंसनीतिताहृशंजलपूरितंक
लशंलोचनगोचरंप्रथमंगमनारंभएवपथिपश्यतिस्मकलनिः
कामधेनुः यद्वालोचनगोचरंकलशंकलयतिस्म स्वात्मकुलश
कुनेनयाम्रग्रहीदित्यर्थः ९५ ॥ अवलंब्यदिहक्षयांबरेक्षणमा
श्चर्यरसालसंगतं सविलासवनेवनीभुजः फलमैक्षिष्टरसालसं
गतं ९६ ॥ सहंसः शाकुनादिदर्शनेच्छायाक्षणमाश्चर्यरसेना
लसंमन्थरंगमनमाक्षा यवालः क्रीडावनेरसालेआम्रेसंगतंफ
लंददर्श अहोमहतिकार्येप्रवृत्तोहमित्याश्चर्यरसः यद्वाआश्च
र्यकारीरसोरागस्तेनमंथरमित्यर्थः फलदर्शनंशाकुनेभ
वतितदुक्तं कन्याभोगेरिपोर्हिंसांदधिफलकुसुममित्यादि ९६ ॥
नभसः कलभैरुपासितंजलदैर्भूरिवनरद्रुमपत्रगं सददर्शपतंग
पुंगवोविवपस्थवनवद्रुमपत्रगं ९७ ॥ सपक्षिश्रेष्ठोहंसोनगोप
वनेददर्शकीदृशंगगनस्यकलभैः करिशावतुल्यैर्मेघैः सेवितंभू
रयस्तरवोयत्रवेद्दृशाः पन्नगाः सर्पाश्चयत्रतं नरदक्षमृगाद
नः विटपैः शाखाभिः च्छन्नंताअत्यंतच्छन्नाः द्रुमपानीचत्तवोय
त्रतं कुत्सितशाखाविशिष्टः द्रुमः नरद्रुमपन्नगादिविशिष्टपर्वतंद
र्शनवर्णनेसंभावितंद्वादिकृतविघ्नसूचनाययद्वाभूरिमिताअत्यं
तबहुलाः द्रुमपायत्रतं तथाविटपैश्छन्नाः नरद्रवः पन्नगाश्चय
त्रतं अनेनसंभावितविघ्ननिराकारः सूचितः ९७ ॥ मययोक्त
नपदानिः हाणंदाशमूर्धायनशर्विभावकः विपुलीकृतनानिलक्ष्य
दः दाणमालोककदन्नकोतुकः ९८ ॥ दाणंचालितपदमूलः

त्वाणामूर्धगमनेनऊर्ध्वोर्थःस्तूणांविकल्पाविनानिष्कंपपतःमहंत
आलोकवोभ्योद्द्दष्भ्योदत्रैकोनकंयेनेदृशःसन् ययोआलो
कंतइत्यालोककाःएवुल्ल २८ ॥ नत्रदोर्धनिधारयारया॰
ज्ञनयालोकविलोकनामसो व्वदहेमकषत्रिवालमत्क
ग्रपाषाणनिभेनेभलले २९ ॥ अथेपहीलोकानांदर्शनेपां
मया यत्राआलोकविलोकनामालोकेप्रकाशेदर्शनेप्राप्त
यावेगात्तत्त्वकांतिपंक्त्यांशरीरकानिरोवियावाकृत्वाषा
णशिलानिभेवियतिपत्तस्वर्णकषत्रिवाशोभननदृश्नेभू
मिगतानांपतिणांजाननिर्वेदःचेष्टामाऊः २९ ॥ विनमद्भि
रथःस्थितैःखेगैरूर्ध्वदितिशपेनानिपातशूकिभिः मनिर्वादिद
शोकयोपविश्यदर्भांकारिनपत्रपङ्क्तिः ३० ॥ स्पदोजवेनिपा
तितःतेनदर्भांकाविना दर्भांकारोस्याअलीतिदर्भांकारिणीनाद
ष्टीक्लनादर्भांकाविनापत्त्रपङ्क्तिर्येनसःस्पददर्भांकारिपत
त्रपङ्क्तिरितिपाठेदर्भांकारिणीपतत्रपङ्क्तियस्यालिविधहः
सहंसोअविस्थितैःखेगैरेकयाइशोपावदृष्टःकोदृशःसू
नलिपातशूकिभिरन्नएवऊर्ध्वदितिविनमद्भिः ३० ॥ दृष्ट्वा
नजवेनयत्रसोऽभवितिष्ठायमवेक्ष्मतत्त्वणात् दिविदित्व
रितीणचदन्नपाषाणवेगडुनभ्रमोहकथः ३१ ॥ यत्नग
छन्इणगनावुमास्वन्प्रत्ययःरूणोयणप्रमोहंसः हं
सानावेगनशीघ्रमक्रोहदत्थोयेनेदृशःसनजनेननदह
शेनकोहशेननस्पहंसस्यछायातछ्यायेऽभविद्दशूनतत्त्वणाद
वव्योमनिदित्वचदत्रनेत्रेणभूमोछायाहष्टायावर्द्धधपश्य
तितावदेवततोबहुहरंगतवानित्यर्थः ३१ ॥ नयनेपार्थिवश्रि
श्रियेभुनाक्वचिदप्यश्रुतवद्धुचाहतं नसगोत्रजमन्ववादिवा
गतिवेगप्रसरद्धुवाहतं ३२ ॥ गतिवेगेनप्रसर्वतीरुक्कांति
र्यस्येदृशेनामुनाहंसेनक्वचिदपिमार्गेनश्रुतवाङ्गुणांवृत्तानां
चारुतायत्रतादृशंवचनंनाथाश्रियेसगोत्राइप्राजाननृतनवाना
न्ववादितांऩ्वादितं सगोत्रैःसहमवापोनकृतइत्यर्थः समानं

नै॰
प॰ द्वि॰
टी॰
३३

गोत्रं यस्य स सगोत्रः ज्योतिर्जनपदेत्यादिना समानस्य सभावः
पलाशोकुड्मलमागमः ७१ ॥ अथ भीमभुजेन पालिता नगरी
मंजरसौधराजिना मनगस्य जगाम हृक्पथं यं हरवशैलोपमसौ
धराजित ७२ ॥ धरांजयतीति धराजित् तेन भीमनृपभुजे
न पालिता रक्षिता वैलासमहंसौहर्म्यैः शोभिना रम्या सा कुं
डिनाख्या पुरी हंसस्य हृक्पथं प्राप हरवशैलोपि भीमस्य हरस्य भु
जेन पालितो भवतीति प्रातीतिकः ७३ दयितं प्रतियत्र संततं
नारतिहासा इव वाजिवेश्मवः स्फटिकोपलविग्रहा गृहाः शश
भृद्भिन्ननिरंकाभित्तयः ७४ ॥ यत्र नगर्यां शशिशकलवन्नक
लंकहीना भित्तयो यत्र ते स्फटिकशिलामया गृहा वाजिवे वा
जदीमो फणानां च समानानि त्यतोभ्यासल्लोपो केइव दयित
मथोद्धीमन्नृपं प्रति संततानि रंतराः प्रहृष्टा इनिवा प्रियायाभ
वो रतिहासाः संभोगसमयेन निर्मितानीव रतिख्यातिविक्रसम
ये शीघ्राणां भूर्जितहासाः अनुरचिता इति रतिहासाः स्वच्छं भिन्नेश
कलाविद्वेन्यमरः ७४ ॥ रुपनीलमणिमहाविषाश्रुपये
यत्र भयेन भास्वतः शर्वरीणामवासमवासरेष्वमदादृस्नुदया
नमेतमः ७५ ॥ नीलानां स्नाता माणिस्नातासां गृहा नीलमणिगृ
हास्तेषां त्विषकान्तिसांख्यार्थमोय त्रपुरिहृयेज्ञ येन सार्वाणां
महाहासे वेप्सुवास शार्वरी गृहवद्विशोभित्यमरः शार्वरीणासामं
हितीयाश्रिनेत्य त्रीपसर्जनस्याविवक्षतत्वात्समासः शार्मध
वाणं येनेति वा आहिताग्न्यादित्वात्पदनिपातः सुरापीत इति वत्
कीदृशं तमोस्तनीत्या हृत्रिर्यस्य न दूसदा हृत्रिश्रयत्यंत सुदूयद्र
यत्नम अस्मदा हृत्रि च न उदूयत्र मं च उदयत्र मामिति भिन्नय
देवा उदयत्येव न कदाचिन्निवर्तत इत्यर्थः ७५ ॥ सितदी
प्रमाणिप्रकल्पितेय दगारेहसदंकरोदसि निखिलान्निशि
पूर्णिमानिथीन्नुपत स्यानिथिरेकिकातिथिः ७६ ॥ सिता
दीप्तादीपाणां शीलायेमणयः तैर्निर्मिते हस्तन्यप्रकाशमाने
हासयक्ने वाप्रकरोदसीसमीपयावापृथिव्यो यस्य तद्गस

देवरोदस्तास्मिन् यस्याः प्रदोषसहे ज्ञातावेकवचनं निशिप्र
कामणिमात्रूणं मणिस्वंद्रस्य मणिमिमी नेड्इति मणिमानि
थिविनिर्विथः सन्याचक्रः सन्निविलेनालिथीन्यापस्वीस्वापित
त्रिगुणस्मिजातानितमाणिप्रभापटलेनेत्यर्थः उपनस्य इ
तिउपाद्देवपूजांसंगनकरणमित्रकरणपायिषितिवस्त्रव्यामि
तिसंगनकरणेआत्मनेपदं उपनस्ये रोपस्वरोधमीचेतिदिव्य
धूमोपथकदं सहयोधोपानयोरोपस्याविति रोधसीति
धमाणिः पक्वैवाकिकारात्रावागनोतिथिंः स्तूयीष्ट नामात्रप
विहर्तव्यः नदाद्याःतिथियोड्वयोः ३६ ॥ मुदतीजनमज्जनापि
नैच्छस्याणीयत्रकषायिताम्बया नतिषाविलयापिवापिका
प्रसत्सादग्रहिलेवमानिनी ३७ ॥ यत्रपुरिस्तदतीनांजनस्यम
ज्जनेनापितैःकुंकुमैःकलोकृतमथ्यावापिकामकलयापिर
श्चानप्रससादकेवमपत्नीभूतसुदतीजनसंभोगान्यतैःप्रिया
गाकुंकुमैःकलुषीकृतनस्तुदंयाग्रहिलाग्रहवनीकामिमीव ग्र
होस्याग्रस्तानिग्रहिलालोमादिपामादिपक्षादिभ्यः धनेलचः
शोभनादन्तायस्यास्ताःसुदतीस्त्रियोमंतायामिमिदन्त आदेशः
पहृतिप्रमामित्यादिनानिषाषाहृस्मनिषात्यादेशःकषायोरस
भेदेस्यात्कोपलोहित्यसोरभे प्राशेयःस्यादभिप्रायेमानस्याथ
रयोरपिकामलाजनगृहा ३८ ॥ वणनीलव्यायणानि
शिश्रितवप्रावलियोगपहृया माणिवेश्ममयंस्तानिर्मलंकिम
पिज्योतिरवाच्यमिज्यते ३९ ॥ निषिवर्णनिःशह्याश्रितो
वप्रावलिरेवयोगपहोयया सातया प्रथीमाणिवेश्मभिप्राग
तेमाणिवेश्ममयंनिर्मलकिमपिवक्तुमशक्यमवाच्यमातवं
वोक्तुमशक्यंवाईदृशंज्योतिरिज्यतेस्मप्राप्यतेस्मयोगिनार
चद्वर्णनिःश्राह्येनाश्रितयोगपहेननिषानिर्मलमवाङ्मनस
गोचरंब्रह्मपरमात्मरूपंज्योतिर्ध्यायते यजदेवपूजासं
गतकरणदानेषु ४० ॥ विललासजलाशयोदरे वकचनधी
रजविधिनेवया पविवाकपटस्फटिकत्वातिबानवरो

वितांभुवि ८५ ॥ यापुरीकासिंश्चिज्जडागोदके प्रतिबिंबिता र
यैः स्वर्गइवपृष्ठभेयद्वा क्वचनक्वाचित्प्रदेशे प्रतिबिंबितेत्यन्व
यः कोदृशी तडागोदके परिविवेकपदोव्याजस्तेन स्फुटं स्फुरं
त्याप्रतिबिंबेनावलंबितं मंबुयासिंस्ता दृशो यः वातस्यान्ने प्रतिबिं
बंभवति तावतिजलेन दृश्यते अन्यत्र दृश्यते इतिलोकप्रसिद्धं
८५ ॥ व्रजतेपथियत्रपंक्तिहावलीचलचेलांचलवंडयोहनीः
य्यतरवेहूणायविश्रमंस्रजतेहेलिहयालिकालना ॥ यस्याः
पुरोगृहपंक्तौ चलास्थूलाना पताकावस्त्राणामंचलाद्यायेष्वा
तैः ध्वजदंडैः कृतायास्ताडनास्ताश्रकाशमार्गेगच्छतेस्सूर्यास्य
पंक्तिप्रेरणांकुर्वतेरूणायविश्रमंस्रजत्वावस्थानंय्यतरवन् स्वय
मेवारूणास्यकषाकृत्यकुर्वतीत्यर्थः हेलिवालिंगनेदवावि
तिवैजयंती य्यतनेोदितिपाठेचलयेलांचलदंडैः कृतानाडं
नायया सेह हयालीपुरीग्रहावलीश्ररूणायविश्रमं य्यतनोदित्यन्व
यः "। दितिगर्भधरांबालयैस्तलमध्यपरिष्वाणिग्रहयस्क जग
ताकिलयाखिलाद्भुताजातिनिमातेनिजाचिज्ञयाविभिः ८६ ॥ या
पुरीग्रखिलेस्मतलेस्थले प्रद्भुताजाता यद्वा अखिलायापुरी
प्रद्भुताजनीत्यन्वयः कैः कृत्वादितिगर्भधरायामं बरेचयेप्रा
लयागृहाः तैः कृत्वा कोदृशैः तलमध्य परिचरपूरयंतीति तं
लमध्योपरिष्ठतानिप वंविधानां जगतां प्रयाग्निजाचिद्भपावि
भिः सारैः सारभूतैः पातालगृहेषुनिधीन् धरागृहेषुभक्ष्यते
भोज्यलेह्यचूष्यपेयादीनग्रंवरगृहेषुरत्नकांचनमौक्तिकार
दीनिहृत्वेवपृथक्पृथगात्मचिह्नानिधारयद्भिः पातालभूलोक
स्वर्गाणांसारभूतैः त्रिप्रकारैरपिगृहैः कृत्वासमस्ताद्भुतासोदि
त्यर्थः ८६ ॥ रुचयंत्रुटनीलकंठतां वहदत्यच्छसुधोज्वलं वा
पुः कथमस्तुनंनामयत्रनादितिशुभ्रमादिचमिंडुमौलिता ८७
यत्रपुरेराजगृहामिंडुमौलितामिंडुमौलौशिवस्वरायभावोयस्य
तस्यभावस्तञ्ज्ञानादिंडुमौलौशिवासियस्यतस्यभावस्तञ्ज्ञातांच क
थंनकस्मात्त ऋगतोपाजन्मित्यादिनादस्मादेशाः कस्मात्तवी

कथंनप्राप्नोतुकोह्रशांश्च दैनीलःकंठउपांतभागोयस्यांवृद्धव
न्नीलःकंठोयस्यवायस्यतिच तस्यभावस्तत्त्वानांदृष्टत्व अतिनिर्मल
स्तथयाउज्वलअतिनिर्मलस्तथावदुज्ज्वलेच वपुर्दधानंस्तथाले
पोस्तनंतत्कृतोहरस्याद्विभूतिभूतमंदिरेभवतिद्विभूतिरूपवंतोमंदि
रोयस्येतिवा ८० ॥ बहुरूपकशालभंजिकामुखचंद्रेषुकलं
कारंकवः यदनेककसौधकंधराहरिभिःकुक्षिगतीकृताइव
८१ ॥ बहूनिरूपाणिआकृतयःसौंदर्याणिवायासांताबहु
रूपकाःस्तुताःशालभंजिकाःस्तंभादिषुनिर्मितालिखितावा
शालभंजिकास्तासांमुखचंद्रेषुचंद्रत्वात्संभाविताःकलंकरू
पारंकवोमृगाहरिणायस्यानगर्याअनेककानांसौधानांकं
धराहस्यापितेहरिभिःसिंहैःकुक्षिगतीकृताभक्षिताइवन
लक्ष्यंतइत्यर्थः ८२ ॥ बलिसद्मदिवंतलस्थयावसुपरिस्थाह
दिवोपिनारदः अधराधकृतायथैवसाविपरीताजनिभूर्विभू
षया ८३ ॥ सत्यवाक्तनारदोबलिसद्मदिवंपातालरूपंस्व
र्गदिवोपिस्वर्गादप्यधरंचकारअवस्तात्उपरिस्थाद्विहस्तअधरभ
वोभूषणभूतयायथायापुर्याविपरीतासाबालिसद्मयोर्वधराकृ
ताज्ञाताउपरिस्थापर्येवासीत्संप्रत्यधरीकृता धराकृता अ
धःस्तात्कृताततस्तूष्णींचेत्यर्थः अथवायथाधराकृतासतीविप
रीताजातातत्रलेबालिसद्मयोर्जातेत्यर्थः स्वर्गविजयीबलि
सद्मजयेस्वर्गविजयित्वमप्युक्तमेव ८४ ॥ प्रतिहट्टपथेघर
ट्टजात्पथिकाह्वानददसक्तुसौरभे कलहाद्वचनान्यदुःस्थिता
दफलात्पुरतःस्फुरदक्षरः ८५ ॥ हट्टंपथंप्रतिहट्टपथंतस्य
सिन्हट्टनीयामस्थसंयोर्विजलामितिविभक्तेरलकपथिकाना
माह्वानंददातीतिपथिकाह्वानददंनसक्तुनस्तक्तुसौरभंयस्मि
न्निमित्तेसमर्मीचर्माणिद्वीपिनंहंतीतिवत्सौरभेतिपादसौ
रभैर्हेतुभिःघरट्टजातनघरट्टोगोधूमादिपेषणपाषाणाःतस्मा
ज्जातायस्यानमर्यादास्थितिनास्तिकहीलज्जाजातोर्ध्वचरक्षरःपुरुषा
त्फलेनापिमेत्रांत्यस्य[illegible]जातिमेघाःपौरिकान्यौडयनिसक्तुपरि

नै॰ प्र॰ टि॰ टी॰ ७५

मलैस्त्वच्चरहाजीवयंति तेनाविरोधान्मेघानांच्चरहाणांचानित्यंक
लहः किलजायते तेनज्ञातोवृत्तेरत्नरोपिमेघानेनुचलोत्यर्थः
८५ ॥ वरणः कनकस्यमानिनीदिवमंकादमराद्रिरागतां घ
नरत्नकवाटपक्षतिः परिरभ्यानुनयन्नुवासयां ८६ ॥ कनक
स्यवरणः प्राकारः सपवामयाद्रिरंकात्समीपाडुत्संगाद्वागतां
मानिनींबद्धप्रमाणवतींतथास्त्रीणामीर्ष्याकृतोमानः कोपो
न्यासंगिनिप्रियेनद्वंतोचयांपुरीमेवदिवंस्वर्गंपरिरभ्यालिंग्य
परितन्याः वेष्ट्यानुनयन्प्रसादयन्नुवास आस्थान्तागिरेरागमनेहे
तुः घनरत्नोनिघ्नेनविशालेरत्नकवाटेएवपक्षतीयस्यसतथा
अनुनयन्निवासेनिवापावः प्राकारोवरणः सालइत्यमरः ८६
अनलैः परिवेषमेत्ययाज्वलदर्कोपलवप्रजन्मभिः उदयल
यमंनयावरेवहद्वाराणपुरीपराध्यंतां ८७ ॥ यांपुरींववरुद्दय
मसमयमंतवाउदोयाल्लमयोमध्येइत्यर्थः अनलैनवाणयकके
तिद्वितीयाज्वलत्सूर्यकांतशिलाप्राकारसमुद्भवैरग्निभिः प
रिवेषंपरितोव्याप्तिंप्राप्यवाणपुरीवपराध्याअग्रगण्यानस्याभा
वलद्धातीदधेवाणपुर्योः पराध्यतावा ८७ ॥ वजकंबुमर
णिवराटिकागणनाटत्स्वकर्कटोत्करः हिमवालुकयाच्छ
वालुकः पटुदध्यानयदापगाशिवः ८८ ॥ बहवः कंबवः
शंखाः मणयश्चयत्रसवराटिकानांकपर्दिकानांगणानाशट
नस्थलेनाजनानांकराएवकर्कटाः कुलीरास्तेषामुत्करः समू
होयत्रसउत्कटइतिपाठेकर्कटैरुत्कटइत्यर्थः तथाहिमवा
लुकयाकर्पूरचूर्णाकृत्यानिर्मलत्यासितत्वायत्रसप्रापगापगावा
शिवः पटुअधिकंदधानपार्श्वमकरोदित्यर्थः समुद्रोपिकप
र्दिकागणेनाटान्हिमांन्हिमकोयस्यैवंभूतोकुलीरोयत्रतृनसा
रत्वरइसंज्ञालिनोभाहिमवालुकाः स्यात्रंकुलीरः कर्कटइ
त्यमरः ८८ ॥ यदगारघटाट्टकुट्टिमस्रवदिन्दूपललग्नदि
लापया भृशुचेनपातिवनोचितोपातिचेन्दोदयमभ्रगंगया
८९ ॥ यस्याः पुर्याअगारघटानामट्टउपरिगृहाणांकुट्टिम

हिमानिबद्धाभुवः ऊहेनानिर्हेताः भावप्रत्ययांतादिमनिज्वक्र
व्यः पाक्रिमादिवत् ऊहिमोसीनिबद्धाभूसुद्रशालाशिरोगृ
हमित्यमरः तेषुस्तंवेतोयेइह पलाशुद्रकांतालेषु तुंदिलाः
प्रहृद्धाघ्रापेयस्यास्तया ऊरकुंदेभ्यः पथ्यामनंदेइत्य प्रत्ययः
तेदमस्यास्तीतितुंदिलाः तेषांदिपइलक्ष्य ईहृप्रपाघ्राकाश
गंगायां प्रतिचंद्रोदयं पतिव्रताया औचितीनमुसुचे प्रतिचंद्रो
दयं समुद्रोयथावर्धते तथानस्त्वसौ गंगापि चंद्रकांतगलद्
दकसंपर्काद्धर्षते व्राप्ताभ्रेमुदिते हर्षप्राप्ते पतौ मालिनम्लुक्ष्ण
सतेप्रियेतयापत्यौ सावित्र्यापातिव्रतात्पादि पतिव्रताल
क्षणं ४९ ॥ रुचयोस्तमितस्य भास्वतो नासवालितायत्रनिवा
लयाः खल्व अभिसायमभाविलेपनापणकश्मीरजपण्य
वीथयः ५० ॥ सायंसायमभि अभिसायं अभिभागेइतिवी
प्सायां कर्मप्रवचनीयसंज्ञा अस्तंगतस्य रवेः प्रभानिवास्तुयाः
सत्योयत्रपुरिपतिताः विलेपनानां सुगंधद्रव्याणामापणेषु
कश्मीरजस्य कुंकुमस्य पण्यवीथयः सत्योऽभुः भांतिस्मभादी
मोलकूपाणितव्यं वस्तु पण्यं प्रवधपत्पणवर्योपणिशीपाणित
व्यानि ईधोहितिनिपातितः पंक्तिर्वीथ्योपटव्यांपि आपणस्तु
निषद्यायां विपणिः पण्यवीथिकात्यमरः ५१ ॥ विततं
वणिजापणोविलं पणितं यत्रजनेन वीक्ष्यते मुनिनेव मृकं
डुस्तुतं नाजगलीवस्तुपुरोदेहवेः ५२ ॥ यत्रपुरेवणिजाविव
क्रेतुमापणोविस्तीर्णमाविलं जगतीवस्तुजनेन वीक्ष्यते पु
नराहृवेकृतदेहस्य कंडुस्तुतं नाम मुनिनामार्कंडेयेनैव ५३ ॥
समभेणामदेयदापणेतलयन्मौवभलोभनिस्कुले पणितां
नजनान्वैरवैरापिगुंजंतमालिमलीमसं ५४ ॥ यस्याः पुर्यां
आपणे हृहे मौरभलोभेनानिस्कुलमालिनेभगीकस्तूरीभिस्त
मतलयन् पाणितान्यवहृतांवणिक्जनैरवैः कृत्वा गुंजंतम
पितेनावैतनाज्ञानात् भ्रमरत्तापकहेतोगंनेरभावाद्गुनेभ्य
जनैरवानतोहितत्वाङ्पमामाप्याग्नेभ्रमानाभेः सकाशाइदेन

नै॰
घ॰ टि॰
टी॰
३१

ज्ञानवान् भ्रमं न ज्ञानवानित्यर्थः ५३ ॥ रविकांतमयेन ते
जसा सकलाहज्वलनाहितोष्मणा शिशिरे निशि गच्छता प्र
तिचरणौ यत्र उडुनो निनोहिमं ५४ ॥ सकलं च तदहः सकल
लाहः राजाहः सखिभ्यष्टच् सकलाहं ज्वलनेनाहितरूष्मा
यत्र तेन रविकांतमयेन वर्त्मना सेतुबंधेन कृत्वा शिशिरे तौ
निशि गच्छतां लोकानां चरणो उडुराहिमं नोडुनोति यावत्सु
रानि पातयोः लङ् नोड्डराडुनोतिनाडुनोदित्यर्थः ५३ ॥ वि
धुदीधितिजेन यत्पथं पयसा नैषधशीलशीतलं शशिकां
तमयं तपागमे कलिनीप्रसृतपानिस्मनातपः ५४ ॥ इंदुरश्मि
जातेन जलेन नलस्वभाववच्छीतलं चंद्रकांतमयं मार्गं कलि
नीप्रोचमेपि थीकोनन पानिस्मं दमयंत्या नलस्य च कीर्तनेन क
लिनाशानुमितस्तक्रैः नैषधशीलशीतलमिति कालिनीप्रवृ
त्तिचयरुक्के ५४ ॥ पविरावावलयच्छलेन यान पवेषां यहण
स्य गोचरः फणिभाषितभाष्यफक्किका विषमा कुंडलना
मवापिता ५५ ॥ या उर्वी पविरावावलयव्याजेन कुंडलनां प्रा
पिता फणिना शेषेण भाषितं भाष्यं फक्किका भाष्यग्रंथा इति
विषमा एषां पवतॄणां श्रोषब्यतिरिक्तानां च यहणे साधने वा प
ने च गोचरो न भवति सर्वैव स्फावना प्रवुध्यमाना भाष्यग्रंथाः
कुंडलीकृताः प्रनरतेन कुंडलितग्रंथा इति लोकप्रसिद्धिः गोच
र इति गोचरसंचरवरवहव्रजपाणिनिगमाश्चेति निपातनादर
जहाहलिंगतं च ५५ ॥ सुवेपाणिपदादिपंकजैर्वचितांगे
षु परेषु चापकैः स्वयमादित यत्र भीमजा स्मरपूजाकुसुम
स्त्रजः श्रियं ५६ ॥ सुवं च पाणी च पदे चादिर्यणां चेन ते सुव
पाणिपदादिप्रायेणंगत्वादृंदैकवद्भावः तत्र कमलैर्निर्मिता
स्तन्येष्वंगेषु चापकैर्वचितामीयत्र पुरेस्मरपूजाकुसुममा
लायाः श्रियं स्वयमेवादित जग्रहे आङ्‌पूर्वाद्दाने र्लुङि स्या
ह्वोरिचेति न्तं आत्मनेपदेनास्यं विरहणप्रवृत्त्या आत्मनेपदं ५६ ॥
जयन त्लनभारगौरवादियदालंब्यविहर्तुमक्षमाः भुवमम

स्तोवतीर्यस्तांशातमध्यामततत्साविजनः ५७ ॥ सितंबज्ञ
चभावगृहततयाश्राकाशमालेख्यचैकमितमयाकारःशान्
मध्यास्यपवभुवंनिस्सृयेनतस्याभेस्याःसाविजनः सत्यार्य
पुरीमध्यास्ताध्यातिष्टत् अथिपीड्.श्यामाकमेतिकर्मस
न्ना सतनशाहृस्याल्पत्वस्यपूर्वनिपातेकर्तव्येजयनशाहृ
स्यपूर्वनिपातोगोरवविषयेआपिकेनाभिहितत्वात् ५७
स्थितिशालिसमस्तवर्णातानकथंचित्रमयीविभर्तुया स
वभेदरूपैतवाकथंकलितानल्पमुवाविवानवा ५८ ॥
चित्रमयीआस्चर्यमयीयापुरीस्थित्यामर्यादयाशालतेति
तिस्थितिशालिनःसमस्तावर्णाब्राह्मणादयोयस्यांसातन
स्याभावस्तत्ता तांकथंनबिभर्तु अथचचित्रमयीआले
ख्यमयीवापुरीस्थित्यामर्यादयाशालतेइतिसमस्तवर्णाः
चैत्यादयोयस्याःसातस्याभावस्तत्तातांकथंनबिभर्तु व
र्णोहिजादौशुक्लादौसततोवर्णनवादेर आलेख्याश्चर्य
योस्चित्रंचित्रंप्रकृतिरस्यांचित्रमयीतत्प्रकृतिवचनेमय
ट् यापुरीचस्ववर्णानवकाविततरगादिशाहृानांभेदस्वर
भेदंकथंनोपैतुकीदृशीकलिताअनल्पानांलोकानांमाद
वःशाहृोयस्याःसायद्वाकल्पितानल्पमुखस्यब्रह्मणःप
णुत्वस्यवावधीवेदधानिर्यस्याइदृशीपुरीस्वर्गाणाभेदंक
थंनोपैतु अथवानल्पानिमुखानिप्रकारायेषांतेनल्पमु
खावस्वादिभेदेनबहुप्रकारःकस्शाहृनदेव..मातात्रिदिन
रूच्यतेतस्याअनल्पानिआवदेवाःकलितास्तेअनल्पमुर
खाःस्वर्गतान्वातिगच्छतीतिकलितानल्पमुखाररवास्वर्गा
भेदकथंनोपैतुयद्वाकलितानल्पमुखारवानवान्नूतना
यापुरीस्वर्गाभेदंकथमुपैतु स्वर्गाभिन्नैवेत्यर्थःयतइयंन
वांस्वर्गास्त्वेतनोजीर्णप्रायः ५८ ॥ स्वकेलिकाकाव्यायनाक
यादितमवेकाणसमीकबोधयः लिलिजवज्रधास्तथाकर
निशिमाणिक्यमयायदालयाः ५९ ॥ पद्मरागमयाय

नै॰
प॰ हि॰
टी॰
४२

स्यादह्लादिनमवाप्यसमीपंप्राप्तवताहंसेनलसत्तनुलताग्रापि
पाप्ताःमतःस्वकान्त्याहृत्वाकृणायापताकयालीलिजवित्य
न्वयः यद्वास्वमित्रोचनइतिस्वकक नयास्वडचापताका
जिह्वात्स्याःमाणिक्यशाहूःपद्मरागेहृष्टःमणिशाहूस्फटि
कस्व ९९ ॥ लालिहेस्वकंचापताकयानिशितजिह्वानिभ
यास्वयाकरं भृशमर्ककरैःपिपासितंस्वपसद्यामलपद्म
रागजं १०० ॥ निर्मलपद्मरागनिर्मितंराजसद्मकलशस्वपा
करंलालिहेएवंरणयातार्थःस्वर्वस्पैवेतत्यांतानरं १०० ॥
शम्भ्रनघातिलत्स्पीनयामिलितंयद्वलभीपताकया १
वलयायितशेषशायिनःसवितामादितपीनवासमः १०१
पीतवर्णायायस्यानगरीवलभ्यास्तुपरिस्पृहेपताकयामि
लितंचंद्रलहरीनुकलंकोवलयीभूतशेषशायिनोहरेः
सवितमादितंतत्सदृशंबभूवेत्यर्थः पताकायाःपीनत्वं
कांचनवलभीजातत्वात् मांगलिकत्वेनहरिद्रत्वाद्वा १०१
शम्भ्रांतस्कृतिपादपूतनम्रनाविधृतश्चविलत्ववा जिह्मब्रह्म१
सुवौघविघ्नतनवस्वर्गक्रियाकेलिना पूर्वंगाधिसुतेनसा
मिचादितासुङ्गाञ्चमंदाकिनी यत्सादवृहलंवालिंजनिः१
लाल्लोलैरवलिह्यवि १०२ ॥ यस्याःपुर्याःसौधमूर्ध्निसप
ताकापंक्तिःवलूसीतिवायूर्वंगाधिसुतेनविश्वामित्रेणसा
मिचादिताप्रर्थनिर्मिताशृङ्गानित्रामंदाकिनीस्ववातान्दो१
लैराकाशेचिक्रीड कीदृशेनगाधिसुतेनाश्रांतस्कृतीनां
वेदानांपाठेनपूताभ्यःपवित्राभ्योरसनाभ्यःप्रकटीभूतेभ्य
स्विस्पुस्तौवेषुश्रजिह्मानासनलसानांब्रह्मणांब्राह्मणानां
ब्रह्मणोविरिंचेर्वायुवानितेषामोघत्वेनाविघ्नितानवनाक
निर्माणक्रीडायस्यतेनजिह्मस्वाजदलेलसेविघ्नवान्स्तो
विघ्नितःसामर्थ्येनयेगाम्नेवाहूशाहूलदाणयापद्मपायां
वनेनशाविन्याशुङ्कलवहिःपताकरूपेवदूर्वीत्रिशंकोवि
श्वामित्रेणकारितयज्ञस्यप्रकर्षपादवामचंडालत्वस्यपरा

स्वर्गगमनेनानुमनोविस्मापितेनानरम्यस्थनेनं हस्तमावर्त्तनं
दाक्षणात्तनः सत्रमानडुपहवनीतिशुतालिकोकवाशार्दू
लविक्रीडितं १०१ ॥ यदतिविमलनीलवेश्मवाश्मभूमंडे त
भाः स्फुरि सौधवल्लवालिः श्रालभनशामनस्वस्तः शिशुत्वं
दिवमर्कराकनलेचलालयंती १०२ ॥ यस्याः पुर्याः श्रति
विमलानांनीलानांमणीनांवेश्मानांनेघांवाश्ममभिर्थमंडी
स्ताभासी यस्याः सुधासीहितानांकांतिविन्यश्रैः सानाहसुी
विमलसौधवस्त्राणांपताकानांपंक्तिः हयस्यसमीपायां
भागेउत्तरानलेचलालटती सतीयमुनायाः शिशुत्वमल
भतवालायमुनेवाशोभितेत्यर्थः पुष्पितायाश्चेयं श्रयुजि
नयुगरेफतोयकारोयुजिचनजौजरगाश्चपुष्पिताग्रा
१०३ ॥ स्वप्राणेश्वरनर्महर्म्यकटकान्निष्पत्यहायोत्सुकं
पाश्चोदंनिजकालसौधाग्रालवालाहूकस्ययत्कामिनी सार
दाटस्फुरसौविमानकलितव्योमानएवाभवयत्रापमि
मेषमभूतरसायानीरसादध्वनि १०४ यस्यांनगर्याकामि
नीनिजंजीविनोहर्म्यशालावास्तवंभियक्रीडासौधस्यकट
केमध्यप्रदेशोत्रानिष्पत्यहायानिष्पत्वावयहणायकट
कप्राप्तयेइतियावत्उत्सुकंजलदमाकृष्ममार्गेसादास्त्र
यंरसात्त्वर्याह्लादभवतरसामवविगेनयानीनिमेषयतोहेतो
नेप्रापितः साकामिनीविमानैः कलितव्योमयाभिस्ताह
श्योप्तरसपवसादाहादभवत्त आकाशगमनेनिमेषशोहि
त्यंचाप्सरोभावहेतवः शार्दूलविक्रीडितं १०४ ॥ वैदर्भीके
लिशैलेमरकतनाशिलावराडप्यनेरमुदमैत्रस्तोडयानभम
स्यदजमदनयाक्रीडितावाक्षावलैः कस्यानोत्रानगाया
दिविसरभेरास्यदेर्गीवानायेर्यक्षोयासप्रदामवृंतरकुम्भमवि
श्रांतमुद्भृतेस्म १०५ ॥ भैम्याक्रीडाशैलेमरकतमणी
नांशिलावराडकृतैः ब्रह्मांडेऊर्ध्वकटाहरूपेरत्राच्यानः प्रतिबी
तत्तेनभग्नः स्यदजीवेराजानोमदांयेषांतेब्रह्मांडयानभग्न

दृतमदः तेषां भावस्तत्तानतया अतएवक्रियालत्तयाश्रुतम
वाभ्युखत्वंयैस्तेक्रोधितावाभ्रुखत्वाः अन्योपिपरप्रतिज्ञाते
नगालितमदालज्जावनतमुखोभवतीति नथैतेपिमणिकिर
णकृशानिजवेगमदाकृष्टाः उडभेदनाथाकृताः स्वस्थानिहत्वा
उदितवेगालज्जयेवाधोमुखाः सन्तोनिहृताइतिभावः अ
तएवादाविसर्गेउज्ञानगायाउज्ञानेवैपरीत्येनाधः स्थस्यऊर्ध्वं
पातेचगच्छतोस्तिउज्ञानगातस्याः उज्ञानावैदेवगावइतिस्वतेः
कस्याः कामधेनोस्तुल्यप्रदेशानगतास्यैः सर्वस्याअपिमुख
प्रदेशंगतानायैरित्यर्थः इंद्रवंशाः किरणतुल्यैर्दर्भैः कृत्वायस्याः
नगर्यागोग्रासप्रवृत्तंस्वर्गकृतेनिर्वृतंवृक्षमेतस्यस्यानगर्या
इतिकर्नदर्भसैवेंधोवाइयंत्वंयस्याहृत्वेत्स्वैभोयानाश्रयेणाश्रि
तानियानिफलानास्वर्गरकीर्तिनेयं १०५ ॥ विफलकपरि
रंभात्मात्मनिष्कंदपूर्णैः शाखिहृदयाउपल्लवमैशालवालैस्तहृ
णां विफलितजलसेकप्रक्रियागौरवेणविरचिसहृतावि
नृत्तत्रभैमीवनेन १०६ ॥ वेष्टवर्णसंपर्कादात्मनोनिर
ष्यंदेननिजप्रस्वेदनेनपूर्णैःस्वइकातोधोलालानिर्मितैस्तहृ
णामालवालैर्विफलितजलसेकव्यापारगौरवंयस्यैःकृ
पानभैमीवनेनतत्रनगर्यांसहसोइतनाविन्यःकृतः आलवा
लप्रयासस्वेवइकानेवक्रियतइतिभावः अथमालिनी
भोगिलोकैरिति ननमययफतेयंमालिनीभोगिलोकै
रिति नगणद्वयसंयुक्तंमकारेणान्वितंतथा यगणद्वय
मिश्रंचमालिनीवृत्तमुच्यते १०६ ॥ अथकनकपतत्रस्वरू
वतांराजपुत्रीसदसिसहशभासांविस्फुरंतीमखीनां उडु
परिषदिमध्यस्यायिशीतांशुलेखानुकरणपटुलक्ष्मीमत
लिलक्ष्मीचकार १०७ ॥ अथरूवर्णपदः सहसलत्रवने
सहश्याकांतीनांसन्निधानाद्भेभ्याः सादृश्यायद्धान्योन्यसमा
नकांतीनांसखीनांसदसिविस्फुरंतीदीप्यमानानांराजपु
त्रीभैमीसडुपरिषदांतारागणसहमध्यस्थायिनीयांशीतांशु

कोवातस्याग्रनुकारेणपटुलेलत्वीयस्यालतांसमासांनविपरीत
त्यत्वात्कवभावः यद्वापताख्यासोललत्वीख्यातिविग्रहः ललत्वी
त्रुपेत्यर्थः नाभीहृश्रीमानिललत्वीचकार अद्यालोलत्वमानिल
त्वग्रनानिलत्वमानिलत्वचकारानिललत्वीचकार १०७ ॥
भ्रमणारयविकीर्णस्वर्णभासावुरोनस्काचनपतनयोग्यंदेशंम
न्विष्यदावः स्थावविफमुदसीयसेवितेलंबमानःशाखिशाखि
थिविवोर्ध्वमंडललेनतेने १०८ ॥ भ्रमणावेगाविचित्रसुवर्णार
कोतिनास्काचिदवनरणायोग्यदेशमथःस्थालिच्छतापर्यालोच
यता रूपगतोदिवादिःअनुसर्वःपर्यालोचनेवनितेनेनहंसेना
दसीयं अनुच्छायाख्यमदसीयःनभस्त्रीमेवाधिनंस्थवचंइंसेविते
लंबमानस्वंइस्यपारिवेशाड्वोर्ध्वंमंडललेनेभ्रमणास्कृतेनत्य
र्थः अवनरतःमहिमामंडलगानिक्रियास्वभावः शाखाशाखः
सौवर्ण्यासूत्रार्थः १०८ ॥ अनुभवतिशचीत्थमाहतानाशीसाला
भिर्नसहसहचरीभिर्नंदनानंदमुच्चैः इतिसतिकृत्यासीतय
त्विणःप्रेत्यभैमी विपिनभुविसखीभिःसार्धमाबद्धलीलं १०
५ ॥ वनभुविसखीभिःसहरचितक्रीडाभैमीप्रेत्यवर्तमानः
स्यपरिणामेवंबुद्धिकृत्यमाकिमितिसाशीत्रास्त्रीचीहतानाची
स्ववैरपानत्यसखीभिःसहचारीभिःसहेत्यमेवंनंदनवनस्व
त्विमस्यर्थेनानुभवति नानुभवत्येवेत्यर्थः यद्वाकाक्वानानु
भवति अनुभवत्येवेत्यर्थः अत्रप्रेत्याणोकर्ताहंसःउदयेत्तमतः
अतोभिन्नकार्त्ककर्त्वात्त्काप्रत्ययःचिन्त्यःयद्वाप्रेत्यवर्तमानस्य
त्यध्याहारेणसंबंधःकुचिद्वाजःहंसस्यमानेभैमीप्रेत्याशुभ
योदितेत्यककार्त्ककर्त्व नदत्यक्त्वाप्रेक्षणस्यमानिहेत्वेनम
त्याप्रेक्षणस्याफलत्वादानिफलत्वेनतत्त्वानित्यात्मानुभवणा
यामेतन्मनोवृत्तिभेदनभैमीमावप्रेक्षणेवृत्त्वेनैवपाधिनाउ
दयस्चेत्येककार्त्ककर्त्वसंभवात् १०९ ॥ अहोऽहर्धामित्यादि ॥
हैनीयोकनयामितोयमवामनंस्यपवेपेमहा कोव्येचाकरणा
नैषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्वलः द्वयोःसवगणोद्वितीयःद्व

नै॰ ष॰ द्वि॰ टी॰ ३१

नीयपवह्नेतीयीकः तीयाटीकाएरक्वार्थेवक्तव्यः तस्यभावस्त
त्रातयामितोगणितः प्रबंध्यतेइति प्रबंधः तस्मिन्नैषधीयं नल
संबंधिचरितंवर्ण्यमानंत्वेनतस्मिन्शेषव्याख्यातचरंयस्यार
हूतेत्यादि सर्गः सोयंद्वितीयः प्रायिनगुणगणस्नातनोराजि
तोभूत् कथमीशांशास्ततीत्यादि ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाका
व्येद्वितीयः सर्गः २ ॥ ओंश्रीगणेशायनमः ॥ संकोचितंना
भ्यामधुपक्षतिभ्यांनभोविभागात्तरसावतीर्य निवेशदेशात
तधूतपक्षः पपातभूमावुपभैमिहंसः १ ॥ निवेशप्रतेस्मिन्नि
तिनिवेशः तादृशोदेशोप्रसारितौचपक्षौयेनसहंसः भैम्याः स
मीपेउपभैमि पपातावतस्याकिंकृत्वाकृतसंकोचाभ्यांपक्षस्तू
लाभ्यामाकाशदेशात्तरसावतीर्य अवतरणमागमनंपत
नेचोपवेशनंचेतितपोनरुक्त्यशंका पक्षाभ्यामितीयंभूत
लक्षणेत्वतीयाकरणेवा १ ॥ आकस्मिकः पक्षपुटाहतायाः
क्षितेस्तलाद्यः स्वमउच्चचार द्रागन्यवित्यस्तदृशः सनस्याः र
संभ्रांतमंतः करणंचकार २ ॥ पक्षपुटताडितायाः क्षितेः
सकाशान्नद्यःपतनसमयेयआकस्मिकःअचिंतितोपतनः
शब्दः उच्चचारोदभूत् अकर्मकत्वात्रात्मनेपदं अन्येषुअवक्ष
प्तन्यस्ताङ्गम्पयातस्याभैम्याअंतः करणंशाकशोप्रभ्रमंसध्या
निस्त्ववकार २ ॥ नेत्राणिवैदर्भसुतासखीनांविमुक्ततत्तद्वि
षयग्रहाणि प्रापुस्तमेकंनिरुपाख्यरूपंब्रह्मेवचेतांसियतः
व्रतानां ३ ॥ विदर्भाणामीश्वरोवैदर्भः तस्यसुतादुहिताएतस्य
सुतातस्याः सखीनांनेत्राणि विमुक्ताः तेषांतेषांविषयाणां र
न्तरंगीतकथालापादीनांग्रहाग्रहणानियैस्तानिईदृशा
निसंतिनिरुपाख्यरूपंवर्णयितुमशक्यरूपंतंहंसमापुः वि
मुक्तास्तेषांतेषांविषयाणांशब्दस्पर्शादीनांग्रहाज्ञानानियै
स्तानियोगिनांचेतांसिनिरुपाख्यरूपंवर्णयितुमशक्यरूपं
परब्रह्मज्ञानरूपमेकमद्वितीयंतेहंसंयथाप्रापुः ३ ॥ हंसं
तनोःसंनिहितंचरंतमुनेर्मनोवृत्तिरिवस्विकायाः ग्रहीतुकाम

मादृग्विणाशयेन यत्नाद्दसौ निस्थूलतां नयाम्यहं ४ ॥ स्वशरी
रे सन्निहितं चरतं मयालमसौ भेमादृग्विणासक्रमेण प्रदवि
णाक्रमेन वाशयेन करेण यत्नार्थं हं कामासौ भेमी निस्थू
लतां प्रापास्मि न्यहृते न नावीति सा मा प्येममसौ वदेगावः स्व
शोरते ह्रानवत् यथांगुने स्थितहृत्रि:स्थिकायां न नौहृदये
एव सन्निहितं सम्यक्छि:हितं वर्तमानं परमात्मानं प्रादविणाद
रवसाशयेनाभिप्रायेण गृहीतकामा तत्ता गमिष्णुः यत्नात्स
माधे: स्थिरतां निस्थूलतां गाहते हं सा विहंगाभे देस्याद्दकौवि
सौहृद्यां तरे योगिमत्रादिभेदे स्यात्परमात्मनि भेवजे निलो
भन्दपतौ हंसः पार्वमकरंदने दूतिविस्थः ४ ॥ नामीगिर
नैवप्यनुमायमायामयेन भेम्यावियडुत्यपान नत्याणिमा
त्मोपरिपातक कर्हमोहं विनेनेस्थतिलाद्भवेन ५ ॥ ग्रयं हं
सोभेम्यात्तांमा यां निस्थूलत्वादिलहणीकपदहृन्निचेषा
भि:त्तीत्वापिगगनेनोदपतात्किं तु ग्रात्मनः उपरि पतन प्रीर
लेभे मी कवं उत्तवनलकृतया निष्फलं चकारपातकाम
तिलघपते त्यादिनाउक्तं ५ ॥ यथा यथीहृतं पत्रवयेन तेन न
थावसायव्यवसायमस्याः परं परामपि तहृत्तनालं तत्का
लमात्तीभिवहस्य नाले ६ ॥ एवं तेन हं सेनाविफलीकृतं
भेम्याग्रहणो योगं निस्थित्य परं परत्या ददहृत्तनालं यथा
भवति तथासावी भिसत्काल मलमहृस्पत सचासौ काल
श्चेति तं ग्रस्यंतसंयोगो द्वितीयापरम्पराणि निकमेव्यानिषु
रेसर्वनाशोद्भवतदिति वज्रात्यं समासवस्तबजले बजल
मिति द्विभाव:तृतीया समस्यो वाम्भावो वक्तव्यः परस्य वये
त्यर्थः ६ ॥ उच्चाटनीयः करतालिकात्रादूनादिदानीभव
तीहि रेषः यान्येति मांडुह्यानि मह्यमेव सा त्रैकपालाभितः
यालिवर्गः ७ ॥ करतालिकानां दानाह्लादनात् इदानीभ
वतीति रेघहं स उच्चाटनीयः प्रसूकाज्ञः यात्रावसं रे मामः
त्वेति सामह्यमेव डुह्यति कोयद्वाहृष्याहृयायां नांयप्रति

नै॰
प॰ टी॰
४०

कोपइतिसंप्रधानसंज्ञाइति तथाभैम्यामाशीर्वर्गउपालंभि
७ ॥ धृताल्पकोपाहसितेसखीनांछायेवभास्वंतमभिप्र
यातः श्यामायहंसस्यकरानवाप्तेर्मन्दाक्षलक्ष्यालगाति
स्मपश्चात् ८ ॥ सखीनांहसितेसत्यल्पकोपाश्यामाह्वा
इववर्णाभवेच्छ्यामा श्यामायौवनमध्यस्थावाभैमीहंसस्यक
रेणप्राप्तेःलज्जयाहश्यासतीपश्चाल्लगतिस्मयथाहूर्यंसं
मुखंगतःपुमःछायाहंसस्यवेःकराणामसंप्राप्तेस्तश्या:
माहंसामंदाहेमंदलोचनेस्थलेहाल्यायाइत्यामतीवस्येवप
श्चाल्लगतितयेत्यर्थः ८ ॥ शशाकनहंसाभिमुखीपुनस्ते
यचैतितातादिस्खलहंसमाना साहंसनेवाशाकुनीभवे
न्नेभाविप्रियावेदकपक्षहंसः ९ ॥ दविस्वेनस्वल्दोहंसो
हंसःसन्यासीचहंसाभिमुखीनवयाशुनशस्तेतितामिःस
खीभिःपुनःशाहूस्खलेनहंसमानाभैमीवभाष भाविप्रि
यावेदकोभाविश्रुभस्तत्त्वकःशाहूस्खलेनभाविभर्तृज्ञाप
कस्त्वंपक्षहंसोमेनेवाशाकुनीभवेत्तइहानिष्टसूचकंशाकुन
नशाकुनमशाकुनंततःस्विःअशाकुनंमाभूदित्यर्थःपाणि
पदेनशाकुनिरशाकुनिस्ततःस्विप्रत्ययःअपदोसन्यासी
स्तयौवानभवेत्किंतपत्स्यवेत्यर्थः ९ ॥ हंसोप्यसोहंसं
गतेःसुदत्याःपुरःपुरस्ताकचरन्बभासे वैलक्ष्यहेतोर्ग
तिमीतदीयामयेनयकुत्योपहसन्निवोच्चैः १० ॥ हंसस्यग
भोतियस्याःसाशोभनाद्दंतायस्याःसासुदतीवयसिदंतस्य
दत्त्वइतिवर्तमानेस्त्रियामंज्ञायामितिदत्त्रादेशः तस्याःपु
रःपुरस्तात्कचरन्नस्याःपदैवलक्षजननायभैमीसंबंधि
नीगतिमयेनकुत्सोस्तेनुपहसन्निवसहंसोवभासे अपि
शब्दोभैमीशिक्षायायाहंसाशिक्षयायासस्वसमुच्चयमाह १० ॥
पदेपदेभाविनिभाविनीतंयथाकरप्राप्यमवेत्यहंन तथा
सावेलचलनालतास्तप्रनार्थतेनाचकपक्षपक्षमांशी ११ ॥
भावोयहणाभिप्रायोस्यास्यास्तीतिभाविनीसाभैमीभाविनि

अयिमेचरणान्यासेहंसंकारणंनिश्चयेननयथाजानीते
तथास्वविलेचलनातेनहंसेनवंचयित्वाक्रांतांगीललनाख्या
हसे ११ ॥ क्षणानिषिद्धालिजनांयदैनांछायाद्वितीयांकल
यांचकार तदाश्रमांभःकणभूषितांगीसकीरवमानुषवा
गवादीत् १२ ॥ कोपेननिवारितसखीजनांछायाकांतिः(
शरीरछायायाच सैवद्वितीयायस्यास्तां एकाकिनीमित्यर्थे
मंगलस्यादित्येवमाह ईदृशींतांभैमींयदाज्ञातवान् तदा
अस्वेदोदबिंदुभिरलंकृतांगीसहंसोमानुषीवाचमस्यातोऽ
दृशास्मिन्प्रकवत्वभाष १३ ॥ अयेकियद्यावदुपैषिदूरंव्य
र्थंपरिश्राम्यसिवाकिमर्थं उदेतितेभीरुरपाकिंतुबालेविलो
कयंत्यानहनावलीः १४ ॥ अयेभैमिकियद्दूरंयावदुपैषि
व्यर्थंकिमर्थंवापरिश्राम्यसिकिंक्षिपसिकिमित्यमितिपाठे
इत्थमेवानिष्कारमेवाकिंक्षिपसीतिभावः हेबालेनिविड
वनपंक्तीःप्रसूपंत्यास्तेभीरपाकिंतुनोदेति १५ ॥ वृथापयं
तीमपदेपदंत्वांमरुल्ललत्पल्लवपाणिकंप्यैः आलीवपश्य
प्रतिषेधंतीयंकपोतहुंकारगिरावनाली १६ ॥ वृथास्वैर
स्यानेपदेपदेयांतीत्वामियंवनपंक्तिर्वातान्दोलितकरकंप्यैः
कपोतानांहुंकारवाचाचसखीवनिषेधतिपश्यकिंचैतिपा
ठेकिरातिविहितप्रतीतिकिंबहुनापथन्नाश्रीकिंरः कः कपो
तहुंकारस्याकिरां १७ ॥ धार्यःकथंकारमहंभवत्याविय
द्विहारीवसुधैकगत्या अहोशिशुत्वंतवखंडितंनस्मरस्य
सख्यावयसाप्यनेन १८ ॥ वसुधायामेवैकागतिर्यस्याःसा
वैसुधैवैकामितिर्यस्याइतिवाईदृशपाभवत्याआकाशसंचा
रीकथंकारमहंधार्यः अनेनस्मरस्यसख्यावयसायौवनेना
पितवशिशुत्वंबाल्यंचापलंनखंडितंमग्नमज्ञाः अहोयौ
वनेसत्यपिशिशुत्वानपगमाद्यथंकथंकारमितिअन्यार
थैवंकथमित्यर्थंहासिद्धाप्रयोगश्चेतिलोभवत्त १९ ॥ समर
स्वपत्रासनपत्रहंसंवंशस्यपत्राणिपतत्रिणःस्मः अस्माहृ

धांचाटुवंसामृतानि स्वर्लोकलोकेन वर्डुं लभानि अस्मवाह
नेहंसवंशस्य पत्राणि पतत्रिणः खः साहाय्यकदाना त्वेषांप
त्राणि पतत्रूपाण्यवयं त इत्यर्थः वांशस्येति वेणुरूपलान्यत्रा
णीत्याह। यस्मादृशां प्रियवचनरसामृतानि स्वर्लोकजनेभ्य
इति वैर्डुं लभानि तत्किमर्थमदर्थाङ्गीकरपसीति भावः १७ ॥
स्वर्गापगाहेममृणालिनीनां नालामृणालाग्रभुजोभजामः
अन्नानुरूपां तनुरूपऋद्धिं कार्यं निदानाद्धि गुणानधीते १८
मंदाकिनी स्वर्णघटिनीनां नालादंडानृणालाग्राणि च वयं भु
ञ्जते इति नालामृणालाग्रभुजः नलसंबंधिनो नाला वयं
मिति व्याचक्षते ईदृशा वयमघमानान्नयोग्यां शरीरसौंदर्य
समृद्धिं प्राप्नुमः रूपऋद्धिमिति ऋत्यककृतिप्रकृतिभावः
कार्यं हि कारणानुरूपान् गुणाल्लभते समवायकारणगुणाः
खलु कार्यगतान् गुणानारभ्यंते सामान्यकार्यं शरीरगुणभूता
स्वर्णकांतिः कारणहेममृणालगुणोद्भवेति भावः १८ ॥
धातुर्नियोगादिह नैषधीयं लीलासरः सेवितुमागतेषु हैं
मेषु हंसेष्वहमेक एव भ्रमामि भूलोकविलोकनोत्का १९ ॥
निषधानामीश्वरो निषधः स्तावदेतेनावा नैषधः नलस्येदं वृत्तं त्रिवि
दितं इत्यण् तत्संबंधि नैषधीयं क्रीडासरः स्पष्टमितरत् १९ ॥
विधेः कदाचिद्भ्रमणीविलासे श्रमातुरेभ्यः स्वमहत्तरेभ्यः
स्कंधस्य विश्रांतिमदां तदादि श्रांस्यामि नाविश्रमविश्वगोऽ
पि २० ॥ कदाचिद्ब्रह्मणो भ्रमणीविलासे लोकभ्रमण
कौतुके श्रांतेभ्यः स्वमहत्तरेभ्यः श्रमतज्जलेभ्यो हंसेभ्यः
स्कंधस्य विश्रांतिमदां तेभ्यः श्रांतेभ्यस्तद्वारभ्य हीय तदाप्र
भृत्यविद्यमानो विश्रमो यस्मिन्कर्मणि यथा विश्रमं यथा भव
ति तथा विश्वं गच्छतीति विश्वगः श्रांतं जगदटनशीलोपी
त्यर्थः ईदृशोपि न श्रांतो भवामि २० ॥ वंधाय दिव्ये न तिर
श्चि कश्चित्पाशादिरासादितपौरुषः स्यात् एकं विना माहृ
शितन्नरस्य स्वर्भोगभाग्यं विरलोदयस्य २१ ॥ दिव्ये मादृशि

तिर्यग्जातीनांकाश्चित्पाशादिःवागुरामृगवंधनंवंधनाया
थिगानशाक्तिकोणस्यात् विरलोदयस्यविरलजन्मनोविर
लस्य्रेयसोवारनस्यैकंनत्वसिद्धस्वभोगभोग्यविनास्वभोग
विभागमेवंभातिनपाशादीत्यर्थः अथचविगतोरेफोय
स्यासौविरःलस्यलकारस्योदयोलोदयःविरलोदयस्यनर
स्यनरशब्दस्यरेफस्यस्थानेलकारसन्निवेशाकृतेनलस्येति
भवति नस्यनलस्यैकंस्वभोगंभोगविनेत्यर्थः ३१ ॥ दृष्टे
नदृष्टेननरस्यवपुषःस्वभोगमत्रापिलभंतेमर्त्याः महीरु
हादोहदसेकशक्तेराकालिकांकोरकमुद्गिरंति ३२ ॥ नर
स्यस्वभोगभागमेवजनःइत्यनुआह दृष्टेनयदृष्टेनदृष्टेनवा
पीकूपावननादिनावपुषादेवादोहदसेकशक्तेरिच्छाशक्तेः
शाक्तेःहेतोः अथदोहद इच्छाकांक्षेत्यमरःभूलोकेपिन
रस्यस्वभोगंलभंति नयाहृष्टेनाभिलषितेनदृष्टेनवपुषाम
धीनाहतास्तदोहदसेकशाक्तेः गर्भादानौषधिनिदेशसाम
र्थ्यादकालेभवंकोरकंप्रकटयंतिअत्रापिनरस्यैतानिसंति
३३ ॥ स्ववाणीशालादवनीयत्याणिस्ववाहिनीवाविकाणादको
णैः तंवीजयामःस्वरकोलिकालेपदेलिन्दपंचामरवद्भस
न्त्रैः ३४ ॥ शीघ्रंमेरोरमात्यस्वर्गंगोदकविंदुकारंविन्नेश्वः
मरैर्बद्धंसाध्यंसाम्येषत्यंयेत्तेरमरैर्देवैर्बद्धंसाक्षंप्रीतियेषुतेः
विनिवेद्दृशोःपदैलिन्दपङ्क्त्यन्तक्रीडासमयेवीजयामःचेति
चशब्दसंबद्धः देवाअपिलभंतेवयमपिवीजयामइतिस्व
र्वेल्लोकेनसमस्वयःरतिसमयेपितिर्यग्जातीनांपारावता
दीनामिवहंसानामपिसान्निध्यानंयकुक्कुमेव ३५ ॥ क्रियेत
चेत्साधुविभक्तिचिंताव्यक्तिस्तदासाप्रथमाभिधेया यासौ
जसांसाधयितुंविलासैस्तावत्प्रमाणानामपदंबहुस्यात् ३६
साधूनांसज्जनानांविभक्तिविभजनंनताधुनाक्रियेतचेत्तदासा
नलव्यक्तिःपूर्वमभिधेयाकथनीया यासौजसांनिजनेज
सांविलासैर्व्यापारैर्बहूनामपदंबमनंनामःसनविद्यतेयेषां

तो ऽत्र नामा: शत्रुबलैर्यास्यानं साधयित्वं तावत्सा कल्पेन शक्य
स्यात् अथ च समासपक्षात्रु पूर्व्वेण विभक्तीनां प्रथमादीनां चिंता
क्रियते चेत्तदा सा व्यक्तिविभक्ति: प्रथमाभिधेया तैर्वादसौ ह
गे जसिति प्रत्ययानां विलासै: प्रक्रियाख्या पावैर्बहुनाम प्रीति
पादिकं पदं सिद्धं तत्तया पदरूपेण साधयित्वं निष्पादयित्वं
तावत्समास्यादितिध्वनि: यासो जसामिति पाठे ऽत्रास्य सुव
स्य गे जसामिति नलप देर्थ: सिगे जसीति द्वितीयार्थ: प्रत्य
त्वलोप कात्रमारेण २४ ॥ राजा स यज्वा विबुधव्रजत्रा कृ
त्वाध्वराज्योपमयैव राज्यं भुंक्ते स्म नक्तं श्रोत्रियसात्कृतं श्री: पू
र्वं त्वहो शेषमशेषमंत्यं २५ ॥ यज्वा नुविधिनेष्टवान् स यज
जो: कृतिन् यज्वा राजा ध्वरेषु यज्ञेष्वाज्यसाम्येनैवाध्वनि मार्गे य
द्राज्यं तत्साम्येन च सर्वजनोपभोग्यत्वात् उपमयैवेति पाठे
तत्साहश्येनैवोत्मेदा राज्यं विबुधव्रजत्राकृत्वा देवसमूहाय
विद्वत्समूहाय च देयं कृत्वा दैयवैवेति त्रा प्रत्यय: श्रित श्रो
त्रियेभ्यो देया कृता श्री येन स श्रित श्रोत्रिय सात्कृत श्री स्तु का
रात्सातिप्रत्यय: श्लोकनिर्देशापेक्षया पूर्व माज्यं शेषमयं क्तो हु
ते भुंक्ते पश्चात्तु राज्यमशेषं समस्तं भुंक्ते होत्रयत्सर्वं भुज्यते तद्वशे
षं यत् पश्चात् शेषमिति लोकप्रसिद्धि: अत्र विपरीतमि
त्याश्चर्यं अत्र राज्यं विबुधव्रजत्राकृत्वेति श्रित श्रोत्रियसात्कृ
त श्रीरित्यनयो: पौनरुक्त्य परिहारे प्रयतनीयं २५ ॥ दारिद्र्य
दारिद्र्यविणौघवर्षैरमोघमेघव्रतमर्थिसार्थे संतर्प्य सिष्टानित
मिष्टदेवं नाथंतिके नाम न लोकनाथं २६ ॥ दारिद्र्यं दारयंती
ति दारिद्र्य दारीणि द्रविणसमूहवर्षाणि तै: कृत्वा याचकसंदे
श्रवं पमेघव्रतं यस्तं नाथामिष्टायाये: इष्टायागे: संतोषितादे
वाये न तं संतृप्तं तं न लंके याचका: इष्टानि अभिमतानि नयाr
चंते पितृत्सर्वेऽपि यजेऽज: प्रत्यये इष्ट: प्राहु: अथ च दारिद्र्यना
शकजलप्रवाहवर्षै: कृत्वा वर्षाभावे समस्तदिष्टादारिद्र्यं भवती
ति अर्थि सार्थे मोघमेघव्रतं इष्टा अभिलाषिता देवा यस्य तं लो

कनाथमिदं सत्वहमेतं केचाईस्मितानि नयाचंते तेन्यथैति त ध-
निः द्रविणं वाहो धनेजलेच स्रूयते २५ ॥ अस्मात्किल श्रोत्र सुहा-
धां विधाय रंभाचिरंभामनलोनलस्य तत्रांतरंकानमनाथभे-
जेन त्रामसंथाम्रलहूवरसा २६ ॥ अस्मात्किल अस्मादिति पंच
मी बहुवचनं अस्मात्काशात्नलस्यानुपमांभांकानिविरंकणी
म्हतेकृत्वारंभानत्रनलेनरंकासतीतंनलमलब्धानस्यनलस्य
नामलक्षणात्रलेलवहरयमंबधात्मा रंभानलकूवरऊर्वे वतनन
यमाप किलेत्यन्नेहायोलक्षोपिगंधःसंबाधो गत्यसंकट-
योर्द्वयोरित्यमरः गंधोगंधकआमोदेगर्वेलेशेभदानयोः २६ ॥
स्वर्लोकमस्माभिवितः प्रयातैः केलेषुकुञ्ज्ञानगुणात्रिपीय १
हाहेतिगायन्यदशोचितेननाम्नैवहाहाहाहेतिगायनोभूत् २७
केलीषुक्रीडाभ्रनस्यनलस्यगीतगुणानामाधेनोभूलोकात्
स्वर्लोकंप्रयातैरस्माभिर्गायन्हाहेतियदशोचि गायन्निंद्र-
गायनः हाहेत्यस्माभिर्यतोशोचिशोचितइत्यर्थः तेनैवाभिधा
नेनतेनैवहेतुनावाहाहेतिगायनोहाहाअभूत् हाहेतिप्रसिद्धो
जातइत्यर्थः यउक्तंहाहाहूहूश्चैवमाद्यांगंधर्वाइति २७ ॥
सुएवन्सदारसतइदारभावंहृष्यकजलोमपुलोमजायाः स
एषनेनालोकउलोकपालः प्रमोदवाष्पाव्रतनेत्रमालः २
८ ॥ दारसहितः शाक्रवलस्यनलस्योदार्यंस्मृत्वा एवन् अनेद्रामु-
पूरितनेत्रपंक्तिःसन् तत्समयेपवशास्त्रपावरंवारुंदंतेन
कभायेननाद्राक्षीत् शास्त्रपानलविषयेसुगावसात्त्विक
भावोरोमांचइतिकेचित् अद्भुतोदार्यस्मरणाद्रंसावेशाद्रोमां
चोदयः तद्दर्शनेशाक्रस्यसुगावसात्त्विकशोकास्पादानिंद-
र्शनमाधामस्यनद्वानिवर्यंवूमः अत्रोचितः पदः स्वहृदयेर्या स्य
तेदार्यंवर्णनेसुंगाबभावोदयःकथामित्यपिचिंत्यं २८ ॥ सा
पीयूषैः सुएवानितनहृणोद्यानमस्मृचतैतोहवनोधिशांभः अमृत
पाणोगुणोकडुकणोकदानकंडयनकेनवेन २९ ॥ इन्द्रिये-
शिवेवलासुतोहंवतोनलगुणोयोंसुएवानिसतिग्रंथेशांभोव

नै॰
प॰ टी॰
टी॰
५३

धेयांश्चः अर्धं नपुंसकमिति समासः पुंस्यर्धोर्धं समेंशक इत्यमरः
प्रसिद्धासा पार्श्वस्थापि कंठस्थनव्याजेनागत्यापि हि न कर्णौ कदा
नाश्रूदपि तत्सर्वदेवकर्ता स्तुत्या वर्त्या अपि चेतो हरेयकारीति संभा
वनया गुणोत्कर्षः श्रवणात्या वर्त्यास्तनौ त्वामित्यस्य मपि सं
पादनीयं ४५ ॥ अनलं नलं गंधर्वविधौ विधाता कृणाद्दमौ नेस्यति
षेणवाणीं उत्कंठमालं व्यवस्य नलम्मां न वेद तां वेदजडः स वक्रो
३६ ॥ धर्मकारणे प्रवृत्तं नलगत आसक्तोभवत् विधाता मौनं
स्य व्याजेन वाणीं वाचं निरुद्धे नियमयति न वक्तीत्यर्थः उचित
मेतदस्य मौनं यतः सर्वेषां नस्य नलस्य कंठमालिंग्यापि स्थितां त
था रसस्य शृंगारादेस्तत्त्वमी वक्रां व्यपलक्षणयज्ञां न वेद यतो
वेदजडः नहि सर्वदा वेदाध्ययननिष्ठो विविधरसानिर्भरां व्यण
र्थमंथरां वाचं वक्तुमीष्टे तथा विधानापि नाइ षीं वाचं वक्तुम
जानानो मौनव्याजेनानियमयतीत्यर्थः अथ च विधाता ध
र्मकर्मणि नलगमौनस्थ मनावाणीं पत्नीं नियमयति धर्मप्रव
णो हि पत्नीं तथा नियमयति यथापर पुरुषेण नाभिलाषेउ
यीत नाप्यभिलापं तथा विधानापीत्यर्थः परं तु वेदजडः स नं
लस्य कंठमाश्लिष्य वसंस्थितिवसस्यात्त्वमी वक्रां कुटिलचरि
तां तां वाणीं न वेद नहि वेदजडो वक्रचेताः स्त्रीचरितं सम्यग्वेद
यो भवति वसंस्थिति स्मरणगुणेत्यादिना षष्ठी समासनिषेध
सामर्थ्यात्कर्तरि षष्ठी प्रत्येतीयापि भवति अत्रश्लेषेणाभा
र्त्या नलानुरागो वाणीतो न स्मार्त्तादिति नानौचित्यदोषः ३६ ॥
स्त्रियः न दालिंगनभूवत्भूता व्रतादितिः कापि पतिः व्रताया
समस्त भूतात्मतया न भूतं तदुर्त्तरीयाणां कलुषाणेनापि ३७ ॥
पतिव्रतायाः लक्ष्म्याः नलालिंगनजाता व्रतहानिः कापि न जा
ता तत्र हेतुः तस्या लक्ष्म्याभर्तुर्विष्णोः सर्वभूतस्वरूपत्तया
अतएव नानाभूतं अत्र हृया तामित्र पापलेशो नापि नाभाविनले
पि स्वयं वर्तमानत्वात् नलस्यापि विष्णुरूपत्वादित्यर्थः ३७ ॥
पिकीविधेः पाणिमजातलज्जं निर्माति यः पर्वणि पूर्णमिंदुं १

मन्ये स विज्ञः स्मरतत्त्ववेत्त्रीः कृतार्थमोक्षं इव शुभियस्ते
२१ ॥ अस्मानं लमजातलज्जे कदापि कृ यः कर्ष पर्वणि पूर्णिमे
इ स्मजाति न लग्नं व समीतिभोषः अथवा मस्त्रस्माकरो वा विज्ञः
तिमन्ये यः स्मरत न लग्नं वक्रांतिः कृतैकांशं नामिं इह वशिष्यामि
शैलक्षत्रत्याजगंङ्कउत्सर्गे २२ ॥ निलीयते ज्ञौ विधुरः स्वजैत्र
कृत्वा विफलस्य गुणं ग्राव्नः हरे समुद्रस्य कदापि पूर्वेक
दाचिदभ्रभ्रमदभ्रगर्भे २३ ॥ नोऽस्माकं स्वात्जैत्रं जैत्रे न
लस्य गुणं कृत्वा लज्जाविफलस्सुइः कदाचित्तत्वे स्वर्गेनिली
यते अमावस्यायां कदाचित्समुद्रगृहे अस्तमये कदाचिदाका
शे भ्रमतो मेघस्य गर्भे घोरे दिवौशीश्रियाम अभ्रमेघो वारिवाह
इत्यमरः २३ ॥ संज्ञाप्यतः स्वध्वजभृत्यवर्गान्दैत्यारिबंधु ज्वल
लास्यनुत्ये उत्संगरुचनाभिसरोजपी... डानविलज्जंरमनेव
मायां २४ ॥ दैत्यारिविस्फः स्वध्वजस्य गरुडस्य सेवकवर्गान्
ह्लान्कमलानि शापयिन लग्नं वलोत्राय संज्ञाप्य संज्ञया आदि
श्यतया न लग्नं स्वसन्ध्या ... लीभवन्नाभिकमलेन पीनात्रि
गीर्णां दत्त्वा हिताद्रुस्स्यः सकाशाद्वेनो वा विलज्जं लज्जारहितं
यथा भवति तथा लक्ष्मीविषये क्रीडति अनुमतिक्रांतस्य
अंशुप्रयःमे वस्त्रकौलीकरणे हेतः स्तवः स्तोत्रं तनिः स्तवनिः २५
रेवाभिरास्येगणनादि वादद्वात्रिंशतादंतमयीभिरेतः चत्व
देशाश्लादशचात्रविद्यास्थापि संतीति शास्त्रसवेधाः २५ ॥
द्वौ च त्रिंशच्च द्वात्रिंशत्तद्युक्तैः संख्याया मन्ब्रजीह्याशात्यो
त्रिंशान्त्वं द्वात्रिंशता द्वात्रिंशत्संख्याभिः विंशत्याद्याः सदैकत्वेइ
तिनियमेनैकवचनं दशनस्य रूपाभिः रेखाभिः कृत्वा ब्रह्मास्य
तो स्ये मुखमध्ये चतुर्दशाष्टादशचात्रविद्याहेथापि संतीति गण
नादिवगणनं कृत्वे व शास्त्र कर्माणाल्यः लोप पंचमीवृक्या
उपाङ्गविषयं किंचिदनुपातानक्रियं मत्था अपेक्षितानक्रियये वा वि
धा पादानम्र चतुः प्रामादायाति वेत्रोसौ मेघाद्वियानतेऽऊर्ध्व
ऊनोऽभवान्क मेनेषा सदाहरणायोजना २५ ॥ श्रियानवेंद्रस्य

नै॰
प्र॰ टी॰
५५

निपीत्यनस्यस्मरारात्स्मवैङ्गावपिनस्मरान्हः वामेनसम्यक्तामयो
स्वतास्मिन्वृद्धेनदभ्रः(स्वल्पशेषवृद्धौ २१ ॥ नंस्यनलस्यस्त्रि
योषाभासम्यद्दोहृष्टाकामसाक्षावपिनस्मरामःतस्मिन्नलेभू
मिसहिस्मनयोःसम्यक्क्रियत्याप्रोषवृद्धोपाणीङ्गजेनोवृद्धौ
नदभ्रःमनसापिनस्मरामःदिनिदोन्योःहमायकजेसमःषा
केहितेत्रिषु २२ ॥ विनापतङ्गविनतातनूजैःसमीरणोरिद
णलत्तूणीयैः मनोभिरासीदनणुप्रमाणैर्ननिर्जितादिक्कान
मातरसेः २३ ॥ पतंविनागरुडैःनेत्रहृष्टपर्वाकाभिःमहत्प्र
माणैर्मनोभिस्तस्यनलस्याश्वैःकनमण्डलविनाग्रासीद
पितुसर्वापि २४ ॥ संग्रामभूमीषुभवत्यरीणामस्रैर्नदीमातृ
कतांगतासु नहाप्रवाहाणवनायुमानानांराजब्रजीयैरस्वभिः
खभिद्रं २५ ॥ वैरिणांशोणितैर्नदीमातृकतावर्षविनेवये
षुनदीजलेनसस्यानिस्यन्निस्तेदेशानदीमातृकाउच्यन्ते यद्
क्तदेशोनद्यंबुवृष्ट्यंबुसम्पन्नव्रीहिपालितःस्यान्नदीमातृको
देवमातृकश्च यथाक्रममिति नदीमातायासांतानदीमातृ
काइतितासांभावस्तत्रानांगांतासांरणभूमिषुतस्यनलस्यवाण
परंपरायरुपवनायुमानाःसप्तीःतेषांराजसमूहस्तबाधिभिःप्रा
णवायुभिःखमिद्रंभिन्नाणांसमूहैर्भवतितस्यबाणाराजस
मूहप्राणानभक्षयतीनयंतीत्यर्थः श्वश्वर्यविभक्तेत्यादिनासम
ड्वर्थेसमासःगोष्ठाश्वनिवहावृजाः २६ ॥ यशोयदस्याजनि
संयुगेषुकंडूलभावंभजताभुजेन हेतोगणाद्देवदिगापगा
लीकूलंकषत्वव्यसनेनतदीयं २७ ॥ कंडूरस्यास्तीतिकंडूला
सिध्मादिभ्योलःतस्यभावंभजतास्यनलस्यभुजेनरणेषुयद्य
शउत्पादितंनतदीयंतस्ययशसःसंबंधिदिवापगालीकूलंक
षत्वव्यसनादिशोपदापगानद्यः तासांपंक्तेःकूलंकषंतस्यभा
वस्तत्वंतद्व्यसनंहेतोःकंडूलभुजस्यगुणादेवयशसोऽदिः
कूलंकषत्वनगुणाःकारणगुणैस्तुभजकंडूयनगुणादुत्पन्नर
त्यर्थः कूलंकषइतिसर्वकूलाभ्रकरीषेषुकषइतिखश्

३९ ॥ यदित्रिलोकीगणनामवास्यात्तस्यास्समाप्तिर्यदिनाव
धः स्यात् । पारेपरार्धंगणितंयदिस्याद्गणेयनिःशेषगुणोपिसस्या
त् ४० ॥ त्रिलोकीसर्वापियदिगणनायांअवधिवतीस्यात् त
स्यास्त्रिलोक्याश्चावधःसमाप्तिर्यदिनस्यात् परार्धस्यपारेपारेप
रार्धंगणितंसंख्यायदिस्यात् तस्यास्त्रिलोक्याः पारेमध्येवक्ष्या
वेतिसमासः तदासनलगणेयैःगणयितुंशक्याःनिःशेषाग्
णायस्येदृशोपिभवेत्गणनीयंत्वगणेयंत्वगुणायोगातिवेयः ४० ॥
श्वावितद्धावनयानिवस्त्राभंतःपुरेतस्यानिविशपदाद्गः गतेषुर
म्येष्वधिकविशेषमध्यापयामःपरमाणुमध्याः ४१ ॥ निवस्त्रा
पद्मादीनामानिषिद्धावनयानस्यनलस्यांतःपुरेप्रविशपरम्ये
षुगमनेष्वधिकंविशेषंपरमाणुमध्याश्रानिस्तद्भावलक्ष्याःअं
तःपुरस्त्रियोध्यापयामःगतिविशेषांशिक्षयामइत्यर्थः ४२ ॥
पीयूषधारानयनाभिरंतःसांतःसीदन्वातिमज्जयामः रंभादि
सौभाग्यपरहःकथाभिःकाव्येनकाव्यस्तजंतादृताभिः ४२ ॥
काव्यंकव्यकर्मप्रबंधादिकंरचयतास्तुतकेणहृताभिरमृतधा
राधारावृताभिःरंभादिवशीकरणशक्तिरहस्यरूपकथाभिः
तासामंतःपुरस्त्रीणांमनहृदयमानंदसमुद्रेमज्जयामः ४२ ॥
काभिर्नतत्राभिनवस्मरवाज्ञाविश्वासमानिहेपवाणिक्लिप्येवा र
जिह्रेतियत्रैवकृतोपितिर्यक्कात्रिनिरस्त्रस्तवपतेननेन ४२ ॥
तत्रांतःपुरेप्रत्ययकामाज्ञाप्रथमावरागप्रवाविश्वासनिहेपः
तस्याहंवाणिक् काभिर्नवाक्रियेकथावावस्तकामरहस्यमपि
नक्रथ्यतेइत्यर्थः तत्रहेतुर्यतोहेतोनितिर्यक्वत्यादिः ऊनोर
पिनलज्जते काश्चिदपिनिरस्त्रः स्तकाशांज्ञलज्जतेनेनकारण
नेत्यर्थः ४२ ॥ कर्ताचसासत्यपिनान्यभोगियोगादवंधेहदि
यानिरुंधे विरिंचिनानानवादहोनसमाधिनामस्कारनिरूप
णीकरणः ४४ ॥ ब्रह्मणोवजडाक्कथनेनप्रदर्शलिनस्ययो
गसामस्यस्त्रवणेनमूर्णीकरणःग्रहयांवानींहृदियोगाद्रपा
येनहृदिनिरूपसामस्यापिवानीन्येनोनिंकिंस्वनासतीनाशाः

प्रतिषेधेयद्वासत्यपिवाञ्ञाप्रशस्तापिहास्येनामच्योदितापीति
चान्यनैनानकिंतुनसतीत्यर्थः अन्येनकाश्चितंवहसंहृदयंयथा
वयामितान्यस्त्रांवयामीतिभावः अथचाहंब्रह्मणुवाखुर्नयो
गशास्त्रेयोगात्समाधिनोयांविद्यामविद्यमानामपिहृदंयेथा
वयामितान्यंनैतित्वामन्त्ववेत्रीत्यर्थः अथचयांस्त्रियंमायया
न्वीवंभेद्दादिनियमयामितांफतस्त्वापिप्रस्वल्पापिग्राताविामद्
नात्रवा अन्यंभर्त्रव्यतिविक्तेनैतिसत्येवभवतीत्यर्थः वार्ती
हंनौजनस्क्रतोवार्तंफलत्वन्यरोगोपित्रिसफलंचहृनाहते सत्ये
साधौविद्यमानेप्रशाकूलेभ्याहंतेचसत् ५१ ॥ नलाश्रयेणत्रि
दिवोपभोगंनवापनवाप्यंलभतेवलान्या कुतद्वशीवेनुपरिग्रहे
णज्योत्स्नात्मवदुर्लभमंबुजिन्याः ५२ ॥ नवाप्राप्यंस्वभोगंन
लाश्रयेणान्यालभतेप्राप्स्यतेवनावेदेवनैमानसामीप्येवनैमा
नवहाप्रामोतीतिवाबहुवल्लभत्वात् पद्मिन्यादुर्लभंज्योत्स्ना
त्मवदुर्घ्परिग्रहेणाकुमुदिनीव ५३ ॥ तस्त्रैषधानुगतयादुरा
पंशर्मत्वयास्माल्कृतचाटुजन्म रसालवल्यामधुपानुविद्धंसौ
भाग्यमाप्तमवसंतएव ५४ ॥ ततोहेतोर्ममडुर्लभंचितंसियं
नजानेसाविलयानलेनापविणीतनयादुष्प्रापंकिमिवाप्राप्नव
संतयासहकारवल्याभ्रमरसंबंधसौभाग्यमिव ५५ ॥ तस्यैव
वायास्यसिकिंनुहृल्लंहृदंमनःकेनाविधेःप्रविश्य अजातपा
णिग्रहणासितावदूपस्वरूपातिशयाश्रयस्य ५६ ॥ अथवा
तस्यनलस्यैवहृल्लंकिंनुयास्यसिकिंनेतिपाठेनयास्यसिकिम
पितयास्यस्यैवेत्यर्थः केनवाब्रह्मणमनःप्रविश्यहृष्टंताव
त्वयममजातपरिणयनासि रूपस्यसौभाग्यस्यस्वरूपस्यस्व
भावस्यचयोयमतिशयस्तस्याश्रयस्त्वासित्रतोनलसंबंधयो
ग्यातस्यहृल्लंयास्यसीत्यर्थः ५७ ॥ निशाशशांकंशिवयाविगि
रीशंश्रियाहरिंयोजयतःप्रतीतः विधेरपिस्वारसिकःप्रया
सःपरस्परंयोग्यसमागमाय ५८ ॥ ब्रह्मणोपिमनस्सामा
न्यतोवगम्यतेइत्याह चंद्रंरजन्याहरंगौरिजयाहरिंलक्ष्म्यायो

जयतोविधेर्वापिपरस्परंयोग्ययोःसंबंधायस्वाभाविकःस्वाभा
विकःप्रयासःप्रतीतःप्रख्यातःविधिर्वापिस्वरसेनयोग्यसंबं
धायप्रयतमानोदृष्टः अतोनलस्यतवचसंबंधंकुर्यादित्यर्थः
४८ ॥ वेलातिगस्त्रैणगुणाब्धिवेणीर्नयोगयोग्यासिनलेनवे
ण् सन्दर्भ्यतेदर्भगुणेनमल्लीमालानमृद्वीभृशकर्कशेन ४
९ ॥ वेलामतिगच्छंतीतिवेलातिगाःप्रमर्यादइत्यर्थः स्त्री
णामिमेस्त्रैणगुणाःह्रीप्रेमाभ्यानाम्रत्वणोभवनादितिनल
तेषामाब्धिस्तस्यवेणीःप्रवाहरूपा ईदृशीत्वंनलादन्येनसंबं
धयोग्यानासिनयाहि कोमलामल्लीमालास्यंनकर्कशेनदर्भ
गुणेनकुशरज्जुनासन्दृभ्यतेनग्रथ्यतेइतिभयन्येअत्रांब्भुविब्रू
तेवेलाकालमर्यादयोर्वापि सेनौचवरणावेणीनदीवाहोचौ
कच्छयेइत्यमरः ५० ॥ विधिंवधूसृष्टिमपृच्छमेवतद्यान
युग्योनलकेलियोग्यां त्वन्नाममवर्णाइवकर्णपीत्वामयास्य
संक्रीडतिचक्रचक्रे ५१ ॥ यानंवहंतीतियान्ययःतद्वहंतीति
ध्ययुग्यःप्रासगामितियत् तस्यब्रह्मणोयानेरथेयुग्योहंनर
लसंभोगयोग्यांस्त्रीसृष्टिंविधिमपृच्छमेवास्यब्रह्मणोरथस्य
चक्रचक्रेचक्रसमूहेसंक्रीडतिशब्दायमानेसतिमयात्वन्ना
मवर्णाइवकर्णपीताश्रावितान् नाम्नःकथयतिसतीत्यर्थःतिस्ति
ष्ठं संक्रीडतीतिसमोकूजनेइतिवक्ष्यमाणितिप्रयुक्तमात्मनेप
सैपादित्वाच्च ५२ ॥ अन्येनपत्यात्वयियोजितायांविद्वत्त
त्वकीर्त्यागतजन्मनोगा जनापवादार्णवमुत्तरीतुंविधावि
धातुःकतमातरीःस्यात् ५३ ॥ अथवानिपुणात्वकृतयाकी
र्त्यागतवयसोविधेर्नलादन्येनपत्यात्वयियोजितायांसत्यां
जनकृतनिंदासमुद्रंलंघितुंकतमाविधाप्रकारोविधाविधा
नव्यापारोवातरीःनौकास्यात्नकापीत्यर्थः अथकृतरी
विधिरितिनिंदा नवनिस्नवतेइतितरीःतरंत्यनयेतिवाअवि
तृस्तृतंत्रिभ्यईः ५४ ॥ आलीनदप्रस्तुतचिंतयालमयाशित
त्विश्रमितातिवेलं सोहंनदांतःपतितस्तुकामः नवोशिनोकिं

नै.
घ.स.
टी.
४९

विद्येभिधेहि ५२ ॥ नन्नलवर्णनमात्रामप्रवृत्तेनविचारेण
लेभोत्ताहिमयात्यर्थंबंधसमयेवात्वेदितास्मि अतिवेलभृशा
त्ययोत्रिमात्रोद्गाढनिर्भरं अतिक्रांतावेलायस्मिन्कर्मणीति
वाक्तोहंनमप्रतार्यपरिमाहृकामःनववोश्विनोकिंकरोमिक
थय ५२ ॥ इतीरयित्वाविरराममपत्रीसराजपुत्रीहृदयेबुभुत्स
हः ऋदेगभीरेहृदिचावगाढेशंसंतिकार्यावतरंहिसंतः ५२ ॥
सहंसइत्युक्त्वाभिभ्याहृदयमाशयंबुभुत्सवोद्धुमिच्छुःसन्विर
रामतृष्णीमासीत् व्यान्याविभ्योरमइतिपरस्मैपदंगभीरेऽप्र
गाधेऽऋदेहृदयेचावगाढेप्रविष्टेज्ञानाभिप्रायेचसंतःकार्यप्र
संगाविधेयमवतरणंचाहियस्मात्कथयंति ५३ ॥ किंचित्ति
रश्चीनविलोलमौलिर्विचिंत्यवाचंमनसामुहूर्तं पतत्रिण
तंहृथिवींद्रपुत्रीजगादवक्त्रेणतृणीकृतेंदुः ५४ ॥ स्वाविन
तिरस्कृतेंदुःसाभैमीईषत्तिर्यग्रेचतिरश्चीनंविभाषांचेयदि
क्तियामितिवित्प्रत्ययःविलोलोमौलिर्यस्याःसाईदृशीसती
मनसामुहूर्तंतांवाचंविमृश्यपक्षिणंवाचमवोचत ५४ ॥ धिक्चा
पलेवात्सिमवत्सलत्वंयत्प्रेरणाडुत्तरलीभवंत्या समीरसंगा
दिवनीरभंग्यामयातदस्यत्वमुपद्रुतोसि ५५ ॥ वत्सस्यभा
वोवात्सिमावत्स्यंतस्यवत्सलत्वंवत्सोस्यास्तीतिवत्सलःवत्सां
साभ्यांलइतिलःतस्यभावस्तत्वंस्नेहवत्वंचापलेचपलस्यभा
वःचापलंतस्मिन्वात्सिप्रावाल्येनवत्सलत्वंधिक्यंस्यवात्सि
मवत्सलत्वस्यप्रेरणाडुत्तरलीभवंत्यामयातदस्यतदासीनः
त्वमुपद्रुतोसिव्याकुलीकृतोसिवायुसंसर्गाच्चंचलीभवं
त्याजललहर्यातदस्यत्वंतीरस्योयथोपद्रूयमेतथेत्यर्थः ५५ ॥
आदर्शितांत्वस्वनयाप्रयासिसंतोसतावत्स्वलुदर्शनीयः आ
स्युःकुर्वंतिसाक्षसंमांयस्यात्मनीदंप्रतिबिंबितंते ५६ ॥ त्वम
तिस्वस्वरूपंयानिर्दोषघनयाआदर्शितांप्रयासिसत्यादर्शःसतांपथा
ध्वनादर्शनीयःत्वल्लसापरापमांप्रकृत्वंतिएवंजयतितवात्म
नीदंमदीयमागःप्रतिबिंबितंनिर्दर्शनेहिआदर्शोनिदर्शनीय

निष्ठाः यमाः प्रतिबिंबिता भवंति अथ चातिनिर्मलतया दर्प
णत्वं प्रयासि सा त्वं लक्षदर्पणाः मनोविषमाना नादर्शनीय इति
दर्पणत्वे हेतुः हे त्वं नरमप्याह सापराधामापुर्वस्तउवंति अ
ग्रेऊवंति न वमथ्येदूदमागः प्रतिबिंबितं यथादर्पणे मुखो
द्रि प्रतिबिंबति तथा मयीयो परापः त्वयि प्रतिबिंबितः यदु
क्तं तदागः परिमाष्टुकाम इति तेन त्वमादर्शतां प्रयासी त्यर्थः
५६ ॥ अनार्यमप्याचरितं कुमार्या भवान्मम क्षाम्यतु सौम्य ता
वत् हंसोपि देवांशतयासि वंद्यः श्रीवत्सलक्ष्मेव हि मत्स्य
मूर्तिः ५७ ॥ कुमार्या बालाया ममाकृत्यमप्याचरितं ताव
त् भोः साधो भवान् क्षाम्यतु सहतां हंसोपि त्वं देवांशतया वंद्यो
सि मीनरूपधारी विष्णुरिव ५७ ॥ मत्प्रीतिमाधित्ससि कां
त्वदीक्षामुदं मदक्ष्णोरपि यातिथेयी निजामृतैर्लोचनसे
चनाद्वा पृथक्किमिंदुः सृजति प्रजानां ५८ ॥ तां कामत्प्री
तिं कत्वामिच्छसि या प्रीतिर्मन्नेत्रयोः त्वद्दर्शनसंतोषमप्यति
क्रामेत् चंद्रो निजामृतैर्नेत्रसेचनादन्यदधिकं प्रजानां किं
करोति न किंचित् ५८ ॥ मनस्तु यं नोज्झति जातु यातु मनो
रथः कंठपथं कथं सः का नाम बाला द्विजराजपाणिग्रहाभि
लाषं कथयेदलज्जा ५९ ॥ मनोयं मनोरथं कदाचिदपि
नोज्झति स मनोरथः कंठमार्गं कथं यातु मनोरथो हृदयवर्ति
ना मनसा धृतः तेन मुक्तस्त्वेत् कंठपथमागच्छति मनोरथस्तु
मनसा न मुक्तः तत्कथं कंठपथं गंतुं शक्नोति यथा वधः स्त
भे पतितः स्थानादूर्ध्वं मार्गे फुं न शक्नोति तथेत्यर्थः स्वकीयं
मनोरथं कथं वाचा कथयेयमिति भावः कथंचित्कंठपथमे
तु तथापि मनोचितत्वाद्वक्तुमशक्यमित्याह कानामेति बाला
का नाम द्विजराजस्य चंद्रस्य पाणिनाथहस्तेनाभिलाषमलज्जा
सती कथयेत् यद्वा बाला मूर्खा का नाम सालज्जा चंद्रस्य पाणि
ग्रहणाभिलाषं कथयेत् इच्छ्यां प्रवक्तुं पार्थनीया हि बालानां
मताना नाथ शोभते न प्रौढानामिति भावः अथ च बालाका

नै॰
ष॰ टी॰
५७

नामभोद्विजपतिर्नृराजपाणिग्रहणेभिलाषमलज्जाप्तनीक
थयेत् ५८ ॥ वाचंतदीयांपरिपीयमृद्वीं मृद्वीकयातुल्यर
सांसहंसः तत्याजतोषंपरपुष्टघुष्टे घृणांचवीणाक्वणिते
वितेने ५९ ॥ मृद्वीकागोस्तनीद्राक्षातांपरपुष्टघुष्टेकोकि
लालापेघृणांजुगुप्सांस्पष्टमन्यत् ६० ॥ मंदाक्षमंदाक्षमु
द्रांबभाषेतस्यांसमाकुंचितवाचिहंसः तच्छंसितेकिंचनसं
शयालुर्गिरामुखांभोजमयंयुयोज ६१ ॥ लज्जालाल्पोद
रविन्यासोयथाभवतितथोक्तांतस्यांभैम्यांसमापितवचना
यांसत्यामयंहंसः तद्वचनोक्तिविस्मिताद्वितीयेमुखांभोजंवा
चायोजितवानुवाचेत्यर्थः ६२ ॥ करेणवांछेवविधुंविधा
तुंयमित्थमात्थादरिणीतमर्थं पातुंश्रुतिभ्यामपितनाधिकृ
त्यैवर्णाश्रुतेवर्णाइमाननुक्षितःकिं ६३ ॥ हस्तेनचंद्रमाकलर
यितुमिच्छेवदूतीत्यमनेनक्रमेणयमर्थमादरिणीसाद्रात् अ
दरिणीतिवा अकस्मान्निष्कम्पेत्यर्थःतमर्थंकर्णाभ्यांश्रोतु
मपिकिंनाधिकारीभवामि श्रोतिमोवर्णाः शूद्रोवेदस्यातत्र
मिवश्रोतुमःअंतेभवःअंतास्त्रीतिवक्तव्यमितीदमच ६४ ॥
अर्थाप्यतेवाकिमियद्भवत्याचित्तैकपद्यामपिविद्यतेयः
यत्रांधकारःकिलचेतसोपिजिह्मेतरैर्ब्रह्मतदप्यवाप्यं ६५
योर्थोमनोमार्गोपिविद्यतेसोर्थोभवत्याइयदेतावन्मात्रंयंभो
कथयाकिंचार्थाप्यतेमयोजनत्वेनकथ्यतेवक्रियतेइत्य
र्थः अर्थवेदसतांनामासुमनःकर्थः यत्रब्रह्मणिचेतसोपि
किलांधकारः यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेतिश्रु
तेः तदपिब्रह्मनिर्मलसैःप्राप्यंभवतिकिमेवमक्रव्यमनसोगो
चरःप्राप्यतेवानवेति ६५ ॥ ईशाणिमैश्वर्यविवर्तमध्येलो
केशलोकेशयलोकमध्ये तिर्यंचमप्यंचमृषाणांभिज्ञवम
ज्ञातोपन्नसमाज्ञमज्ञे ६६ ॥ ईशास्याणिमानदैश्वर्यंचतस्यवि
वर्तःपरिणामःतद्रूपमध्येयस्याःसातस्याःसंबुद्धिःभोवानिम
द्दमध्येइत्यर्थः लोकेशास्यब्रह्मणोयोलोकेशायाःलोक

शोधनइतिलोकेशय्याःशयनासनानिखट्वाकालादीनिसमस्या
अलंकृते चतेलोकास्तुतेषांमध्येब्रह्मलोकनिवासिजनं
मध्येइत्यर्थः अहंतिर्यञ्चमपिमासोहृषामेचजानीहि कोह
शंमृषाअसत्यंनाभिजानातीतिमृषानभिज्ञाईदृशीवसज्ञा
जिह्वायस्यासौमृषानभिज्ञवसत्तःतस्यभावस्तत्रासैवोपज्ञा
आद्यज्ञानंयस्यास्मान्मृषाणाभिज्ञवसत्तोपज्ञासमाज्ञाकीर्ति
र्यस्यतं अयंसत्यवादीतिकीर्तिमन्तमित्यर्थः यद्वामृषाणा
भिजानंतीतिमृषानभिज्ञाःतेषांवसत्वादज्ञानातीतिमृषा
नभिज्ञवसत्तःतस्यभावःतत्रासैवोपज्ञाद्यज्ञानंयस्यास्मात्ताह
शीसमाज्ञायस्यतं सत्यभाषिभिःसहसंगत्यालब्धकीर्तिमि
त्यर्थः उपज्ञोपक्रमंतदाद्याचिख्यासायामितिनपुंसकत्वं
उपज्ञोपक्रमांतस्तुतदादित्वप्रकाशनेकोपक्रमादिकंकोर
शीनरनामक यद्वाउपज्ञायतेइत्युपज्ञासाचासौसमाज्ञाच
पुंवत्कर्मधारयेत्यादिनापुंवद्भावःमृषानभिज्ञवसत्तयाउ
पज्ञासमाज्ञायस्येतिविग्रहः ९४ ॥ मध्येकृतीनांप्रतिवे
शिनीनांसरस्वतीवाग्वसतोमुखेनः श्रियेवनाभ्यपक्षुलनीय
मद्धापथान्नसंसर्गगुणेनवद्धा ९५ ॥ अस्माकंमुखेवर्तमा
नासरस्वतीवाक्प्रतिवेशिनीनांसन्निहितानांकृतीनां
मध्येस्थितिसतीनाभ्यःकृतिभ्योलज्जयेवेयंवाक्संसर्गगुणे
नवद्धाअद्धापथात्सत्यमार्गान्नचलतिसत्येबद्धाजसाद्धयं
अद्धाःपंथाःअद्धापथःअहत्ववाहनत्वादपीतवेदत्वाद्धास्याः
स्तवस्तव्याःकृतयःप्रतिवेशिन्योभवंतितासुतदर्थस्यप्रति
पादिकाइतितत्संसर्गगुणेनयमपिसत्यमेवब्रूतेइत्यर्थः य
थासतीनांप्रतिवेशिनीनांसंगोपदेशाग्रस्वलितनयेति
ध्वन्यते ९६ ॥ पर्यंकतांपत्रमसवस्त्वदंकोलेकांपुरीमध्यभि
लाषिचित्ते ऊर्ध्वापिचेद्वस्त्वनितेप्रयातितदण्डवेहिहिलशाय
शायालु ९७ ॥ पर्यंकतांयोगपट्टत्वमासनःसरस्वत्यास्तमुद्रः
यस्येदृशःपर्यंकोमंचयस्यास्तांपर्यंकतानिकटवर्तित्वंवाई

हर्षो लेकांपुरीमप्यभिलाषितवचोद्धिनमभिलषतिचेदि
त्यर्थः यद्वा नासिन ऊचापिचेहगन्निप्रयाति अन्येनडलभे
पिचेदित्यर्थः नहृापिवसलेकामपिस्वहस्तोस्यितांजानी
हिनपुंसकमनपुंसकेनेत्येकवद्भावोनपुंसकत्वंच पुरीम
प्यभिलाषीतिद्वितीयापदार्थसंभावनायांसंभावेसपुत्स्वये
वाकर्मप्रवचनीयसंज्ञाकेनाभिप्राहेनयोगेयद्वाभीतिस्थ
वयंपुरीमाभिपुरीमुहिप्रपलाषिलषणशीलामित्यर्थः अ
त्राप्यभेःकर्मप्रवचनीयत्वात्तद्योगेद्वितीया यद्वाग्रामम
भ्यादिष्वाभिलाषप्राहुःनेनग्रामंग्राममीतिवद्वितीया १६ ॥
रतीरितापत्रवचनेनतेनक्षोणावहष्टाचवभाणभैमी चेतो
नलंकामयतेमदीयंनान्यत्रकुत्रापिचसाभिलाषं १७ ॥
तेनहंसेनेवमुक्तासाभैमीलज्जितासंतष्टाचवभाण क्षोणि
तिनुदविदोन्द्रानाक्षोभ्योन्यतवस्वामितिनिष्ठानत्वं मदी
यंचेतोलंकांनायतेनगच्छतिनचान्यत्रकुत्रचिद्गच्छतिसा
भिलाषंप्रयचमदीयंचेतोनलंन्दपंकामयतेन्यत्रकुत्रापि
वर्त्तननसाभिलाषं १७ ॥ विचिंत्यबालाजनशीलशैलं
लज्जानदीमज्जदनंगनागं आचष्टविस्पष्टमभाषमाणामेन
नांसचक्रांगपतंगशाक्रः १८ ॥ बालाजनस्यशीलमेवशै
लःअस्तत्रगतहननत्वात् तंलज्जानद्यांमज्जन्नेनंगएवहस्ती
स्मिन्यवंतेपिहनदीप्तहस्तिनोमज्जनंतथात्रापिताहृशं
विचार्य सहंसराजःप्रकटमभाषमाणांतांस्फुवाचहंसात्
सेनगतस्तस्यचक्रांगमानसोकसः चक्राकारमंगंवृत्तत्वा
देषामितिचक्रांगाः १७ ॥ त्वचेतसःपाणिग्रहणोसहेतिन
लेमनःकामयतेसमोन ग्राहोषितस्त्रेषकवेर्भवत्याःस्त्रीः
कहृयार्थःस्वधियामयाकिं १५ ॥ त्वचेतसःपाणिग्रहणम
मस्पृहेतिममनोनलंकामयतेइतिचश्लेषकवेस्तवका
नामवालेत्यादिवैनोनलंकामयतेइत्यादिश्लोकहृयार्थः
सवुद्धिनामयानाश्लेषाकिंनवृद्धःकिमपिनवृद्धमेवबका

र्थंप्रतिपादकोवचनसंदर्भःश्लेषः २९ ॥ त्वच्चेतसःस्थै
र्यविपर्ययंतुसंभाव्यभाव्यस्मिनदूतएव लज्जेहिबालाहृ
दिलोलशीलेदूतापराद्धेष्वपिस्मरःस्यात् ३० ॥ स्त्रीकार
द्ध्यार्थंज्ञानामीतिसत्यंकिंतत्त्वचेतसस्तुचलत्वंवितर्क्य
नदूतःस्त्रीकर्तुंप्रार्थनाभित्तएवभावीभवामिप्रजानान
थएवभाविष्यामिस्थितोस्मीत्यर्थः यस्माद्धियस्माद्धेतोःचंच
लशीलेबालाहृदयेप्रारब्धेस्मरोपिपाकीविस्तृवालितमार
यकोभवेत्तादृहेतो ३० ॥ मद्देहमहेतुःखलनेषधेंद्रःसं
बोधनीयःकथमित्यमेव प्रयोजनंसमायकस्यमीदृक्
घृज्जनेनेवसमाद्विधेन ३१ ॥ नैषधरेंद्रोविनेषधेंद्रःसर्व
भौमःखलुननुईदृक्तदेहचंचलत्वंत्यागार्थहणालक्ष
णंप्रयोजनंसमाद्विधेनप्रतिष्ठितेननीचजनेनवेत्थमेवाभि
विचार्यैवकथंसंबोधनीयःयस्मादित्थमेवेति यथात्वया
बालिशाभावयाश्लिष्टैःसंदेहजनकैर्वचोभिःबोधितःतथास
सार्वभौमोनलोविवरणेनमयामदीयाश्लिष्टवचनैर्बो
धयितुंकथंयोग्यः ३१ ॥ पितृनियोगेनयदृच्छयावायत्
बानमन्येयदिवावृणीषे त्वदर्थमार्थित्वक्लानिमग्नोनिःर
कीदृक्षायिस्यात्रिषयेस्वरस्य ३२ पितृरादेशेनयदृच्छया
वा यदिवान्यंकवानंवृणीषेयत्वंत्वमेवपश्चात्तवहेतुःत
दृक्तोर्थित्वकार्पिणभेमोत्वंस्त्रीकर्तुंविनियाचमानेमायिनल
स्यकीदृक्वमतीनिर्विश्वासःस्यात्मयात्वदर्थंसप्रार्थ्यनेनत्व
यान्यएववृियतेतदाकथंमायविश्वसेदित्यर्थः ३२ ॥
त्वयांपाकिंशांकिनाविक्रियेसिन्नाथाक्रियेवाविष्ययेनिधा
ते इतःपृथक्कार्ययमेनयपतऊर्वीतदेवीपतिश्चसर्वे
३३ ॥ शांकिनःसंभावितोविकारोन्यथाभावोयत्रतास्मिन्
श्रीस्मिन्नलयेजनेनलक्षणाविषयेनिधातुंस्थापितुंत्वयापिकिं
वाधिक्रियेऽविकारीकृतोभवामिइतोननलसंयोजनकार्यादि
न्यचपत्यार्थयमेभोराजपात्रितन्नसर्वेऊर्वे ३३ ॥ श्रुवःप्र

नै॰
ष॰ त॰
टी॰
५५

विष्टाइवनास्त्रिवल्लाविधूयवेमत्यधस्तेनमूर्भा कुचोत्क्रियोः
पिङ्गयित्वानुरोधापुनर्धवित्रीपुरस्तात्तनपुत्री ७४ ॥ तास्म
स्यहंसस्यवाचःकर्णप्रविष्टाइवानेणीकाबालाकम्पितेनशि
रसानिवस्यलज्जायाअपिपिशायिलोहृत्वानुबंधात्राजपुत्री
पुनर्धुचेप्रतिकूलत्वात्कर्णप्रविष्टानभवंतीतिगिरः अनुप
वस्रवःप्रविष्टाइवेत्युक्तं अन्योपिकाश्चित्कर्णप्रविष्टंम
लादिकंकम्पितेनमूर्भाविधुनोतितथाविधूयेत्यर्थः
७४ ॥ मदन्यदानंप्रतिकल्पनांयावेदस्त्वदीयेहृदितावदेषा निश्चेतुमेषाममेनवकांतशंकामोकावमग्रेसरसे
सकुर्याः ७५ ॥ मत्कर्तृकेमत्कर्मकेवाअन्यस्मैदानेप्र
तियाकल्पनाविचारःएषातावत्कल्पनात्वदीयेहृदिवे
दःसत्यभूनइत्यर्थः अस्यकल्पनावेदस्यमात्रेस्त्वंइत्यन्यः
कांतइतिशंकामयेमरमणेवकुर्याःवाअविद्यानिर्विक
कांतशंकेवमदन्यदानशंकेत्यर्थः ७५ ॥ सरोजिनीमा
नसरागवृत्तेरनर्कसंपर्कमतर्कयित्वा मदन्यपाणिग्रह
शंकितेयमहोमयीयस्तवसाहसिक्यं ७६ ॥ पद्मिनीर
सनोनुरागवृत्तेरर्कादन्येनसम्पर्कमविचार्यैवयंतावकी
समान्यपाणिग्रहणशंकितामहीयोत्यंतंमहत्साहसिं
क्यंसाहसकर्महोयस्थेत्यनिविक्षंसंगेपद्मिन्याअगहाति
विनिविचारोयथानोचितःतथासामान्यसंगशंकानयक
केत्यर्थः सहसावर्ततेनइतिसाहसिकःओजःसहोभसाव
र्ततेइतिठक्तस्यभावःकर्मवासाहसिक्यं ७६ ॥ साध
त्वयातर्कितमुत्तमेनदेवश्वेनानलंयान्किलसंश्रयिष्ये विना
मुनास्वात्मनिनग्रहंतेमृषागिरंत्वान्नृपतेनकर्तुं ७७ ॥
स्वेनात्मनैवानलंननलंयानिविक्तंसंश्रयिष्येकिलेतियत
तदेतत्त्वयासाधेवातर्कितंयद्वनेनानलेनाविनास्वात्मानिग्र
हंतेस्वेनैवानलमग्निंसंश्रयिष्येननलंत्वान्नृपतेनलं अथ
स्यभाषणंकर्तुमनलंननलादन्यंसंश्रयिष्येकिलेतिसंभाः

ध्येयैर्वार्त्तासंभाव्ययोः किल ७७ ॥ मद्विप्रलंभं पुनराह
यस्त्वां तर्कः स किं तत्फलवाचि मूकः अशक्यशंकव्यभि
चारहेतुर्वाणी न वेदा यदि संतु के तु ७८ ॥ यः पुनस्तर्क
स्त्वां मया वंचनीयं कथयति स तर्कस्तत्फलवाचि मूकः
वंचनाफलकथने किं मूकः त्वयि वंचने मम किं फलं स्या
त् यथा वंचनां कथयति इयं मां वंचयतीति सूचयति तथा
तस्य एव वंचनायाः फलं किमिति न कथयति अशक्याश
ङ्का येषां ते अशक्यशंकाः व्यभिचारिहेतवः अज्ञानविप
र्ययविप्रलिप्सा सन्नये यस्यास्ता अशक्यशंकव्यभिचा
रहेतुर्वाक् तर्हि के वेदाः संतु के भवंतु व्यभिचारहेतुत्वाभा
वात् वेदानां प्रामाण्यं मत्वचनमप्यशक्यशंकव्यभिचार
हेतुत्वात्प्रमाणमेवेत्यर्थः त्वदीयः तर्कः विप्रतिपन्नेष्व
लशैथिल्यात् अप्रमाणं व्यभिचारहेतुत्वाभावान्मद्वचनं वे
दतुल्यं प्रमाणमिति भावः ७८ ॥ अनैषधायैव जुहोति ता
तः किं मां कृशानौ न शरीरशेषां ईष्टे तनूजन्मतनोः स नू
नं मत्प्राणनाथस्तु नलः तथापि ७९ ॥ पुनः पिता नियो
गेनेत्यादीनामुत्तरमाह तातः शरीरशेषां मां नलव्यतिरि
क्ताय एव दद्यात् कृशानौ किं न जुहोति नलव्यतिरिक्ताय
दानं नाम अग्नौ प्रक्षेप एवेत्यर्थः इंद्रादिदेवताभ्यो दीयमानं
हविर्यथा अग्नौ प्रक्षिप्यते तथा यमपि तातः नलादन्यस्मै मां
प्रयच्छत्तु अग्नावेव किं न जुहोति जुहोतु नाम ततः तनो
याः शरीरस्य ईष्टे प्रभुर्भवति अधीगर्भदयेषां कर्माणीति
कर्माणि गृहीत्वा अपि शरीरेण नलस्यात्मना तेन स्वयं न मम प्रा
णनाथो नल एवेति स एवेति पादे मत्प्राणनाथ नलः स एव
नल इत्यर्थः ७९ ॥ तदेकदासीत्वपदादुदग्रे मदीप्सिते
साधु विधित्सुताने अहेलिना किं नलिनी विधत्ते सुधाक
रेणापि सुधाकरेण ८० ॥ हंसः पृथक्कार्यं यमेष्टस्यार
त्तरमाह तदेकदासीत्वं तस्य दासीत्वं तत्पदादुदग्रे

नै॰
प्र॰टी॰
५०

गात्मकाद्यादधिके मह्यांक्षितेनैवस्तानिनेतोविकीर्णतांयद्वर्ते
तेनस्माथकाङ्क्षानसाधित्यर्थः नलिनीहृदयव्यनिविक्रेना
म्नतालयेनापिचंद्रेणकिंविधत्रेनाकिंचिनस्तथाकरोत्ये
काद्वेष्टाक्षिः अन्यत्रयौगिकएवपदंव्यवसितिग्रणास्थान
सेंगतिवस्तुषु ८०॥ तदेकल्लेहृदिमेलितलंवंचिनान
चिंतामणिमप्यनर्घं विद्मममेकःसकलात्रिलोकीसारी
निधिःपद्मभवःसएव ८१॥ तस्मिन्नेकास्मिन्नेवानिले
लवंलोभवतस्मिन्मेहृदयेअमूल्यंचिंतामणिमपिप्रा
प्तेचिंतानास्तिविद्मेअर्थांविषयेएकःसकलःकलायुतः
समयस्त्रिलोक्याःसारभूतःसएवनलएवपद्मभवःक
मलास्यःपद्मनिधिःश्रीभवत्स्वनिधिमसाधमस्तुपद्मस्तु
शंखोमकरकच्छपौ मुकुंदकुंदनीलाश्चखर्वश्चनिधयो
नव ८२॥ अतःसहष्टस्त्वहविस्त्रमोहादज्ञानस्तुनीवं
धिनवबुद्धिधारं समाधयस्मानिवहल्पयोवाहस्तेनवाले
द्वयमेकशेषः ८३॥ श्रवणमनननिदिध्यासनमितित्रि
प्रकारेणब्रह्मोपासनंतदत्रदर्शयति सनलःअतयःज
नस्तुवातादिकमोहादृष्टस्तानिवंनवबुद्धिप्रवाहंयथा
भवतितथाध्यानस्तुअधुममनस्येनलस्यप्राप्तिःप्राणाय
वित्यागोवानवेवहस्तेद्वयशेषश्चालपतद्धितयमवाणाएं
खदधीनमित्यर्थःएकशेषइतिपादेनवहस्तेद्वयमेक
शेषास्तिष्ठति एकशेषसमासतल्यस्तिष्ठतिएकस्यावसे
षस्त्वेकशेषः एकंशेषइत्यतयातिष्ठतीत्यर्थः द्व
योर्मध्येएकेनत्ययाकर्तव्यमित्यर्थः आत्मावाअरेद्रष्ट
व्योमंतव्योनिदिध्यासितव्यःश्रोतव्यःश्रुतिवाक्येभ्योमं
तव्योपपत्तिभिःज्ञात्वाचसततंध्येयएतेदर्शनहेतवः
८४॥ संचीयतामाश्रुतपालनोत्थमत्याणविज्ञाणानजं
चपुण्यं निवार्यतामार्यहयाविशंकाभद्रेपिमुद्रेयमये
शंका ८५॥ किंचिदर्थोपियेहिरत्नसोत्रेवमाह आश्च

तस्यांगीकृतस्य प्रतिपालनजातं मत्प्राणदानजातं च पुण्यं
संचीयतां अंगीकृतमंगीकृतमंगीकृतं साक्षात्कृतं प्रतिज्ञातं र
श्रार्थं निष्फलं विरुद्धं शंकाम्यत्यतां भद्रे पि मंगलकार्येपि र
पुण्यप्रामिलहाणे श्रेयसि प्रामेपि वाग्र्येत्वं हे सत्प्रशंके यं मुद्रा
मौनं अत्रमौनं नोचितमित्यर्थः ८३ ॥ अलं विलंबेन प्रिय र
विज्ञयाज्ञाः कृत्वापि वास्यं विविधं विधेये यशः प्रथा दाश्र र
वताप दौत्यात वल्लसवाक्लिस्यात्तावलोकिताविलात् ८४ ॥
भोः प्रियविज्ञा प्रियाभिज्ञ दयितवेदिन् चाहं निकजपालया चू
नाविलंबकाले न विलंबनीयाइत्यर्थः विधेये कार्ये विविधं
वास्यं वामस्वभावं वक्रत्वमपि कृत्वाले वामो वल्लभ प्रतीपो
हावपमौन्दनज्ञात्तितौ अलाभूतं वचनानां विलाविनोदा
यत्र तस्माद् वचने स्थितं श्रास्त्रवक्तस्वभावल्लज्ञा उक्तानिर्वाहक
तातत्रपदसुयोगः तडस्यात् इत्यत्राणे माशीत्स्वविलिस्यावि र
लंबमाखवलीरित्यर्थः अलं विलंब्योः प्रतिषेधयोः प्रायोक्ता
८५ ॥ स्वजीवमप्यावमुदे ददत्मत्तवञ्चपानेहशावज्ञुसोः
मय्यं मदीयात्यदहत नदित्सोधर्मः कतमाद् यशनिकीर्तिधौतः
८६ ॥ स्वप्राणमपि इगित्वितानांसुदे प्रयच्छतो जीमूतवाहन र
नादिभ्यः सकाशादीहशल्लभ्यतवनेत्रपानकाकूकिः म
दीयात्रलहृपात्प्राणान्मय्य मदित्सोः अथ च मदीयात्प्राणा
नेवादित्सोर्नलाभावे प्राणानियौतीति तेकर्तात्कीर्तिधौतो य
मोयतः कारणाद्दृशनिकीर्तिरपि भ्रशपतिधर्मोपि भ्रशनी र
त्यर्थः मदीयमेव मय्यं न ददासि त्वकीयं किं ददासीति भावः
८७ ॥ दत्वात्मजीवं त्वयि जीवदेपि क्षुद्धास्मिजीवाधिकदेत
केन विधेहितन्मांत्वहृणे क्षरोडुमस्मद्दादिसमन्दमर
यो ८८ ॥ जीवदायिनि त्वय्यात्मजीवं दत्वापि क्षुद्रा भवा
मि जीवाधिकत्वं तल्लायिनि त्वयि केनप्रकारेण क्षुद्रास्मि
नकेनापीत्यर्थः ततोहेतोः समुद्रं मेपार्वमंयंयहारिद्रां प्रत्युर
पकारकरणं ऋणं शाद्भावः नदेवसमुद्रः तत्रमया मांत्वहृणे क्ष

नै. प्र. टी. ५१

त्वत्कृतोपकारेण प्रत्युपकर्तुमनिस्तरणीतां विधेहि यथाप्रत्युपका-
रं कर्तुमशक्तः ऋणदासो भवामि तथा कुर्वित्यर्थः ८३ ॥ क्री-
णीष्व मज्जीवितमेव पण्यमन्यन्न चेदस्ति तदस्तु पुण्यं जीवेशदा-
तर्यदि ते न दातुं यशोपि तावत्प्रभवामि गातुं ८४ ॥ मत्प्राण-
पणपण्यविक्रयं वस्तु क्रीणीष्व अपि यदा न मूल्येनेनिशेषः अस्य
मूल्यस्य दं पण्यं नार्हति अन्यद्व्यापि देयं नास्तीत्यत आह अन्यं
जीविताद्न्यत्त्वामपि चेदस्ति किं चित्त्वाहि पुण्यं पण्यमस्तु पु-
ण्यमपि नार्हतीत्याह यद्वा त्वत्कर्मोपार्जितं पुण्यं त्वया किं दा-
तव्यमित्यत आह भोः मार्गणनाथ दातः यदि पुण्यमपि दातुम-
शक्तोसि यशोपि तावद्गातुं प्रभवामि ८५ ॥ दशादिकोपक्रि-
यया पिलभ्यानिभ्याः क्रीतत्वानापि नाद्रियन्ते प्राणैः पणैः स्व-
निपुणं भणंतः क्रीणन्ति नानेव तु हेतः संतः ८६ ॥ अथ वाम-
ज्ञेनेन त्वया बहुमूल्येनाप्यहं क्रेतव्य इत्याह इभमहंतीति दुर्लभ्या-
पनिकाः कपर्दिकाप्रकारमात्रेणापि कपर्दिकादानेनापि ल-
भ्यान्क्रीतेन्ताआद्रियन्ते संतः सज्जनाः स्वप्राणैरेव मूल्यैः स्वधन-
मात्मानं वा समयभ्भणंतः तानेव क्रेतव्यान्क्रीणन्ति प्राणान्दत्वा-
पि क्रीणन्तीत्यर्थः हंतनहषैनेकस्याया वाकयांदभविषोदयोः
पणो मूल्यताद्दिशतः हृष्टः मूतो मूल्ये दं ने पि च ८७ ॥ संभ्रूभूदर-
ह्यावपि लोकपाला स्तैर्मनदेकाग्रधियः प्रसेदे नहीतरस्मा-
द्दतेयद्दे त्यक्तायंतदाभिप्रतिभूर्महाभूः ८८ ॥ सवाजाङ्गा-
वपि लोकपालाः तासि ह्लोकपालरूपेन नलपकायाचनाद्र-
यामसैते लोकपालैः प्रसेदे प्रसन्नैर्भावि यनदिन वस्मादू-
वप्रसादव्यतिरिक्तात्कारणात्राहिघटते स्वयमेन्यत्वमेवा-
गात्यत स्पनलस्य प्रामो प्रतिभूर्माभूदितियत् एतदेवप्र-
सादव्यतिरिक्तात्कारणात्राहिघटते भावेनघटनेदृत्यर्थः
स्खलनकाः प्रतिभुवः ८९ ॥ अकांडमेवात्मभवार्जितस्य
भूत्वापि मूलं मयि वीरणस्य भवात्रकिंमेवलदत्वमेत्यक-
ताहदस्त्वन्दनलेपकृत्य ९० ॥ कांडोस्वीदंडं वाणार्वेवमो

वसरवांरिषु आत्मभुवा कामेनाकांडमेवानवसरमेव मा॰
यि संपादितेस्य वाणस्य वचनस्य फडुस्य वा शूलेकारणेभूत्वा
पिविः पदेभवान् नलहृपदायितप्राप्यहृदन्तसंदनलेपकृ
त्यविरहसंतापकत्वंकिंनकर्तापितृकारिष्यत्येवआपिविरो
धयोतकः मयिकामकृतवैशसंत्वयैवोत्पादितंकामकृ
तसंतापस्तुत्वयैवकृतः त्वयैवचप्रतीकारोपिकर्तव्यइति
भावः अथचात्मभुवाब्रह्मणाअकांडदंडवाहितमेवमायि
निमित्तेहृष्टस्यवीवाणत्वाणस्यशूलंभूत्वा उपरि वहृपतीप्राप्य
भवान् नलदत्वेनलदभावंप्राप्यापिहृदयस्यचंदनलेपकृ॰
त्यंकिंनकर्तेत्यन्योर्थः अंत्रापिमाहुः मम हृदये संभावनायां
वास्याहृदीवणेवीचनर्थं शूलेस्यो शर्त्रमहिया अभयेनलद
मेव्यमहृणालेजलाशायं ५० ॥ अलेविलंब्यत्वचित्तेहिवे
लाकार्येकिलस्थैर्यमहेविचारः गुरुपदेशंप्रतिभोवती
श्रप्रतीदत्तेजातनकालमार्तिः ५१ ॥ विलंबालंअल
विल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचांश्चात्वावितस्थैर्यमयः कालम
यवेलां महतमनस्थैर्यमहेविलंबसाहिमोकार्येकिल
विचारोयकृतः नतत्कालकर्तव्येतीदृशागप्रतिभात्गुरूप
देशामिवार्तिः मनः पीडाकदाचिदपिकालेनप्रतीदत्तेप्र
ज्ञानेवनवोहृदिविशालितीप्रतिभासतेता ५२ ॥ अभ्यर्थनी
यः संगतेनराज्ञात्वयानसुजातगतोमदर्थे प्रियास्यदाहि
एपवलात्कृतोहितदोदयेदन्यवधूनिषेधः इतोगतेनत्वं
यांतः पुरवानोराज्ञामनलः मदर्थनयाचनीयः प्रियास्यदा
दाहिएपसामर्थ्याद्विहितोन्यवधूनिषेधः नदानीमिल्लम
येउदयेत् सत्यमप्पडुनागेस्वामियाणादादिएपेननिषेधंकु
र्यादित्यर्थः ५३ ॥ सुडोनसंभोगनिनांनलषेननैवथे
कार्यामिदंनियाचं अपांहितसायनवाद्रिधाराम्बाडः स्यां
पिः खदत्तेतृषारा ५३ ॥ अतः पुरसंभोगेनान्येनसंतृषे
नलेइदंकार्यंनकथनीयं तथापिमधुरापवित्रमलवतीश्री

नै॰
ष॰ टी॰
वी॰
५१

नलावारितमापोत्समायज्जनायनस्यदूते प्रयामितिसुवर्ण
गुणोत्पादितासमासानिषेपसामर्थ्यात्सृष्टो त्वमायेतिकृत्य
र्थीनांप्रीयमाणइतिसंप्रधानसंज्ञायांचतुर्थी स्वर्गांधिनि
गंधस्येऽत्स्पनिस्सुरभिभ्यइतीत्त्वं वृद्धपारःयोनलःपीनोहि
मःसमान्यालिंगकाः ५३ ॥ त्वय्यानिधेयानितिरोमदर्थाः
कृपाकदर्थेहृदिनैषधस्य पित्रेणहृनेवसनेसिनापितिज्ञा
यतेहंसकुलावतंस ५४ ॥ हेहंसकुलभूषणकोपेनेष
ऽस्मेनलस्यहृदयेमदर्थावाचःत्वयानस्थापनीयाः तथा
हिपित्तेनदूषितेरसनेऽडयेशार्करापितिक्ताभवतिकंडले
इतिईषदर्थइतिकोःकादेशः ५५ ॥ धरानृपालाहिमं
दर्थयाज्ञाकार्यानकार्यानरत्नुबिधत्ते ऽदार्थितस्यानवबो
धनिद्राविभर्त्यवज्ञाचरणस्यमुद्रा ५६ ॥ धूलीदेनलेका
र्यांतरासक्तचित्तेसतिमदर्थयाच्ञानकार्यानदार्थितस्यव
त्तेनोनवबोधएवनिद्रानादरकरणस्यमुद्रांवीनिविभर्ति
अनवबोधेजायतेतेनानादरइवप्रतीयतइतिभावःतवेवे
गंसहतेइतितद्बाधाद्दुवजलग्रहणाच्छेदासमहइतिएव
प्रत्ययेःलोकेपिनाहिदूतिदूषिद्धांधकृचिसाहतलिष्वक्ता
वितिष्टवैपदस्तैर्वेःसर्वापहारलोपसाधम्यति सहेस्साडः
सइत्यनेनषत्वंनभवतितत्रसाडूतस्यविधानात् ५७ ॥
विघ्नेनविज्ञाप्यमिदंनवेद्मितस्माद्विधेयास्मिन्नमयानिवीथ्या
आत्यंतिकासिद्धिविलंबसिद्ध्योःकार्यस्यकार्यस्यशुभा
विभाति ५८ ॥ तस्मात्कारणात्त्वरेणत्वयानिसिद्धराज
निसमयमवमहिसाइदंकार्यविज्ञाप्य अतंतेभवात्रा
त्यंतिकोआत्यंतिकोवासाचासिद्धिश्चात्यंतिकासिद्धिःवि
लंबिनीचासौसिद्धिश्चविलंबसिद्धिःआत्यंतिकासिद्धि
श्चविलंबसिद्धिश्चकार्यस्यतयोर्मध्येआद्यस्य नेकाशुभा
प्रतिभातिकार्यार्थिनोपि ५९ ॥ इत्युक्तवत्यायदलोर
पिलज्जामानोचितौचेतसिमनःचकार सुवर्णमाल्लीनद

दोषतायामुन्मादयन्तत्रदवीवदत्रो ५७ ॥ एवमुक्तवत्या
भैम्या लज्जाश्लोपीनियत् सा नो भवतीकवीनामस्माकं चे
तसि प्रकाशाता तस्या भैम्या अदोषतायां दोषवाहित्येतत्स
रःसात्तीयःस्मरस्तामुन्मादयन्तत्तद्वचनमवीवदत् बालाया
लज्जापरित्यागेनेतादृशं वचनमनुचितमिति सहृदयैर्ना
शंकनीयं यतस्त्वयमनोचितीतद्भूतप्रकाशकानामस्मा
कमेवनत्तु बहूनामितिर्यं चेवदत्या भैम्याः यद्वा स्मरकृतो दोषा
यउन्मादादेवमवादीदित्यर्थः ५७ ॥ उक्तत्त्रमासाद्य हरः स
रस्वद्वावपयसीमां मुदमुद्वहेते सर्वः परस्पर्धितया प्रहतेन त
नेद्वितीयो विरहाधिहूने ५८ ॥ स्मरपत्नीं किमर्थमवीव
ददित्यत आह हरःस्मरस्तुल्या वा पृश्नन्मत्रं थत्तुर रञ्जकमेका
मुक्तं च प्राप्य सीमामपविश्रमितां मुदं धारयतः पुनरेव संह
तकां विविच्याह एवं हरः शत्रुस्पर्धितया प्रहतेन प्राप्यमुद
पत्रे त्त्वनमुत्सेहायां यतः प्रहतेन शत्रोः कामस्य शरः तत
इत्यर्थः द्वितीयःस्मरस्तु वियोगपीडया हूनेपीडितमुन्मत्र
जनं प्राप्य निस्तुयेन मदं पत्रे अत्रापि परस्पर्धितयेति संब
ध्यते हरवेशानुकारी हि उन्मत्तजनवेषः अतस्तं वीडितं ह
ष्टा स्मरो हृष्यतीत्यर्थः अयं स्मरोयथोन्मत्तेनमोदते तथा
हमपि मोदे इति हरस्पर्धा कामस्तु हरप्रियोन्मत्तसंतापे
न परस्पर्धा तत्रातव्येतिश्लोकद्वयं कवेरुक्तिः ५८ ॥ तथा
भिधाश्रीमयराजपुत्रीं निर्णीयतां तैषधबद्धरागा अमोचि
चेहृप्रदमौनमुद्राविहाय सा तेन विहस्य भूयः ५५ ॥ तेन
प्रकारेणाभिधायश्रीसाथ फवदंतीं नलबद्धरागां तां भैमीं निर
स्थित्यायानत्तरं तेन पतिराणा विहस्य चेह प्रदस्य मौनेन मु
द्राणानियमनं भूयो मुद्राडवाचेत्यर्थः प्रतारणाय भैम्यभि
प्राय प्रकटनार्थं हि हसनं विहायः पतगः पक्षी गरुत्मत्यादि
विचारादिति हलायुधः ५५ ॥ इदं यदि क्ष्मापतिपुत्रि तत्
त्वयं पणं मिनतत्रस्व विधेयमस्मिन् त्वामस्मकेलापयनाल

नै॰
ष॰ टी॰
टी॰
प॰३

पंचपंचेषुगुणैर्वाजानियोजनेयं ९० ॥ भोराजन्नुत्रिदंत्वदुक्तं
वचोयदिसत्यंनतर्हिअस्मिन्विषयेमयाकानेव्यंनपश्यामिअतः
नइत्याह त्वोन्दर्पवात्यनेतापयतास्मरेणैवेययोजनाचटना
जनिता नलोपित्वयज्ञातानुरागइतिभावः ९० ॥ त्वद्धृदु
द्देशैर्बहिरिंद्रियाणांतुस्योपवासव्रतिनांतपोभिः त्वामेवल
ब्धुम्हनत्वमिभाजांस्वदेवभूयंचवितार्थमस्तु ९१ ॥ त्वयिवि
निवेशात्बुद्धेर्नलस्यतपोभिरुपवासव्रतवतांविषयव्यापा
रेषुप्रवृत्तयः इंद्रियाणांतपांसिविषयोपभोगाभावस्त्वोपवा
सः बहिरिंद्रियाणांघ्राणादीनांअयत्वांप्राप्ताह्यतन्दतिभा
जांसतांस्वदेवत्वंकृतार्थमस्तु अप्रतपानेहिदेवानांदेवत्वं
इंद्रियाणामपिदेवत्वंकृतार्थमस्तु यथार्थंभवतुदेवःस्य
चनेणाग्निर्देवमाख्यातमिंद्रियमितिशास्त्रतः देवभूयमिति
भुवोभावेद्वत्तिक्यप् अंतःकरणेनसर्वदात्वन्मयत्वामितिव
हिर्विशेषणं ९१ ॥ तत्त्वावयोर्मूर्तिरभूत्मदीयादर्पापरंसा
स्यनतातथैतापि इत्यभ्यहर्यात्रिवदेहतापंतस्यातनुस्त्वद्धिव
हाद्वियत्ते ९२ ॥ सचाहंचावांत्यदादीनांयचत्परंतन्नद्वियम्
तेइत्यस्मच्छब्दैकशेषः आवयोर्मूर्तिस्तत्तुल्यासीत् मदीया
मूर्तिर्दर्पापरंकेवलमस्यनलस्यसाप्रसिद्धामूर्तिर्नेतापत्ने
पिइत्यहर्यात्रवेत्रिवानतुः कामः तस्यत्वद्विरहाद्देहपत्ना
विपत्ते ९२ ॥ लिपिहंशाभिविभूषणांत्वोन्दर्पः पिवनाद
रानिमेषः चन्द्रईवैर्षितमात्मचन्द्रानुरागंविपत्रे रचितं
त्वयेव ९३ ॥ क्रमेणदर्पादर्शःकथयानिभिन्नेविभूषणालि
पिंचित्ररूपांत्वामादेशेनानिनिमेषः सन्नन्दर्पाहृशापिवन्नूने
त्रांबुप्रवाहैर्निहितस्तत्कचन्द्रेषोरागंरक्ततामनुरागंचत्व
यावाचितमिवसंपत्ते ९३ ॥ पाहृहंशालेख्यमयीन्दर्पः
त्वामाहरादरलतिमीलयाक्ते ममेदमित्यस्तुगाणिनेत्रहृत्रेःप्री
तेर्निमेषच्छिदयाविवादः ९४ ॥ चित्रमयींत्वामादराद्दत्त
निमीलयाहृशापात्रन्दर्पस्यनेत्रयोवर्तमानायाःप्रीतेर्निमे

षष्ठिदत्यासह अस्त्राणांविषयेममेदमितिविवादोवर्त्तते
त्वांविहायान्यमतोल्पमस्यास्त्वसत्यत्वेपूचद्वन्द्वप्रीतिर्निमेषाभा
वस्यचविवादोवर्त्तते इदमस्त्वमजन्यमदीयमितिचद्वन्द्वप्री
तिः एवंनिमेषाविश्वासित्वउभयथापिचद्वन्द्वप्रीत्यासञ्ज्ञो
द्वेकेणानिमेषांभावेनचवाष्पोदयात्तच्छिदेनाशिरादादि
भ्याङ् इतिश्लोकद्वयेनचद्वन्द्वप्रीतिरुक्ता १०४ ॥ त्वंहृद्
ताभैमिबहिर्गतापिप्राणायितानासिकयास्यगत्या नचित्र
माक्रामतितत्रचित्रमेतन्मनोयद्भवदेकवृत्ति १०५ ॥ हे
भैमित्वंहृदयेगत्वाबहिर्गतापिबहिर्गतासती अस्यनलस्य
कयागत्याकेनचरित्रेणप्राणायितांप्राणवदाचरितवतीर
नासि प्राणाअपिबहिर्गताहृद्गतास्त्वनासिकयानास्यार
ऽवेणास्यगत्याउछ्वासनेनचभवंतिप्राणवायवोपित्वा
हृदयंगत्वावधिबहिर्निःसरंतिपुनरंतःप्रविशंति अथवा
हेभैमित्वंबहिर्गतापिहृदयेगता अतोस्यनलस्यकयागत्या
गौणयामुख्ययावाप्राणायितानासि नासिकयानासासौंद
र्येण आस्यगत्याउछ्वासौंदर्येणप्राणायितासीतिवा एत
स्यनलस्यमनोभवतीएवंकाहृत्त्रिजीवनोपायोयस्यनत्त
यद्वाभवत्यामेकाउछ्वासवृत्तिर्यस्यनत्त ईदृशंजातमिति
यत् तत्रतास्मिन्नर्थेमाकांचित्तेकार्ल्लेआस्त्वयैकमेवैपरीत्य
नेवानाक्रामतिनप्राप्नोतियतोयत्रप्राणास्तत्रचित्रमितिनं
स्त्वयमित्यर्थः इतिचित्रासंगः १०५ ॥ अजस्त्रमारोहसिदूर
दीर्घांसंकल्पसोपानततिंतदीयां स्वासान्सवर्षत्यधिकं
पुनर्यद्ध्यानाज्जवत्वन्मयतांतदाप्य १०६ ॥ तदीयांनलस्य
वेपितांसंकल्पाएवसोपानानितेषांततिंअस्यानदीर्घामारो
हसि सनलःपुनःस्वासानाधिकंवर्षतीतियत्तदुर्यणांतव
ध्यानाज्जवत्वन्मयतांप्राप्य एकत्वात्रखस्वान्तस्तासिजानाइत्य
र्थः इतिचित्रासंगःसंकल्पस्त्व १०६ ॥ हृतस्यमन्मंत्रयतेव
हृत्स्वानतद्वाङ्ममामंत्रयतेशाविषयत् तद्वैविष्यायकथमित्र

नै॰
प॰ स॰
टी॰
५५

चंद्रमाश्चौचितीसावल्यतन्मात्वस्य १०७ ॥ तस्यनलस्यह्र
दयेत्वामेकांतेमंत्रयते आकारयतीतियत् तद्हृदयामंत्र॰
णंकर्म सावेकांतेआमंत्रयतेकथयतीतियस्मातन्मात्व
स्यनलह्रदयरिपोःस्मरस्यहृत्हृदाचंद्रेणयत्साध्यंतस्मै॰
चितीकिमावल्यितिपाठः सांप्रसाहृश्यंमेत्रीचत्वामित्रचं
द्रमित्रकामवैरिनयात्ववैरित्वात्तस्यरहस्यंप्रकाशयतीत्य
र्थः इतिसंकल्पः १०७ ॥ स्थितस्यरात्रावपिशय्यशय्यामो
हेमनःतस्यानिमज्जयंती आलिंग्ययात्वुबतिलोचनेसानि॰
द्राफनानलहृतेगनावा १०८ ॥ रात्रौशय्यामध्यास्थि॰
तस्यतस्यनलस्यमोहेज्ञानेसावावेशेचमनोनिमज्जयंती
यानिद्राभ्रंगनावानत्रालिंग्यलोचनेचुंवतिमज्जलोकरो
तिनिलेचसानिद्राफनात्वांविनेहृश्यंगनावानत्वदितिज्ञ
नेषाहृप्रयोगेपंचमीइतिनिद्राश्लेषः १०८ ॥ स्मरेणनिस्त
द्यहृथेवबाणैर्लावण्यशेषांकृशतामनायि अनंगतामप्य
यमाप्यमानःस्पर्धानसार्धविजहातितेन १०९ ॥ स्मरेणर
शरैः तद्वाणैकृत्वाहृथैवसौन्दर्यशेषांकृशतामयंनलःप्रा
पितःलावण्यमेवस्थितंशरीरेतत्त्वाणंज्ञानमित्यर्थः अयं
नलोनंगतांकृशांगतांयथाउदयकन्यासन्यपुदंकथ्य
तेसहृत्सात्वात् तथानंगतामप्यप्राप्यमानःतेनकामेनसह
संधीनत्यजतिसर्वेहृपेणवस्पर्धासौहृफलानंगत्वेनापिस्य
धतेइतिशरैःशरीरनत्वाणंकामेनहृथाकृतमितिभावःहृथ
ततावस्था १०९ ॥ त्वन्यापकात्रस्यतितेनसोपित्वय्यव
दासेपिनलज्जतेयत् स्मरेणबाणैरतिनर्द्यनीदोर्ल्लनःस्व
भावोपिकियान्किमस्य ११० ॥ एषनलस्तवप्रापकान्या॰
पादपियतोनबिभेतित्वत्यामिहेतकंपापमपिकंमृयतो
मन्यतेइत्यर्थः त्वयिविषयेदासकरणेपियतोहेतोर्नलज्ज
ते ततोस्यकियान्स्वभावोपिशिनेःशरैस्मरेनद्र्पाद्रोडितःकिं
र्णामिवशीलमापाडितोकिमइत्यर्थःविषयानिशब्दस्य

नाप्नोद्वा ११० ॥ स्मारंज्वरंघोरमपत्रपिष्णोःसिद्धागदंका
रचयेचिकित्सौ निदानमौनादविशद्विशालासांक्रामि
कीतस्यरुजेवलज्जा १११ ॥ घोरंस्मरकृतंज्वरंचिकित्सौप्र
तिकुर्वतिसिद्धवैद्यसमूहेलज्जमानस्यतस्यनलस्यविपुला
लज्जासंक्रमणेननिहृत्रासांक्रामिकीरुजेवव्याधिरिवल
ज्जा निदानाकथनान्निदानाज्ञानान्नाविशत् नलजनल
दर्शनाज्ञानेपिनिदानेमौनाद्वैद्यवर्गोलज्जतेस्म यद्वानल
स्यज्वरनिदानाज्ञानाद्वैद्यवर्गोलज्जतेस्मतत्रोत्प्रेक्षासांक्रा
मिकीरुजाऊत्पादि ससर्गादन्यंप्राप्नोतितथानलस्यलज्जा
वैद्यवर्गंप्राप्यदिति गदोरोगःसनाविद्यतेयस्यसोगदः नैक
दोत्यगदंकारःकर्मण्यण् कादेस्त्यागदस्येतिसूत्रपाना
प्रावस्था ११ ॥ बिभेतिरुष्टासिकिलेतिकस्मात्त्वांकिले
पेतिहृस्तत्पकोडे यांतीमिवत्वामनुयात्यहेतोरुक्तस्त्वये
वपातिवाक्किमोघं ११२ ॥ सनलःत्वंरुष्टासिकिलेतिनि
कारणमेवबिभेतित्वामापाकिलाधिगनवान्भौरलिङ्गत्र
मपुरुषैकवचनं इत्यसमयएवहसंतित्वांयांतीमिवम
त्वाहेतोरेवानुयातित्वयोक्तइवमोघमेवप्रतिवक्तिउन्मा
दावस्था ११३ ॥ भवादृशोयाष्ठिडपातिनियातयमस्वसुर्मे
जंतिःश्रावणः मूर्छामयद्वीपमहांधपंकेहाहामहोभ्य
ध्वदंजंतरोयं ११३ ॥ अयंराजश्रेष्ठएवहतौत्वद्वियोगं
जनितान्श्रुष्ठिडपासंततापीडापरस्परेवयमस्वसाकालिंदी
तस्यामूर्छामयद्वीपस्यमहांधरूपेपंकेतिःश्रावणःश्राव
णोसाथः श्रावणःतस्मात्त्रियतोरद्वकहीनइत्यर्थः ईदृ
शःसान्निमज्जतिहाहाहाविषादस्तुगान्निश्रुपीडायाउःख
रूपतयोश्रुपामत्त्वांतयमस्वसत्वोक्तिःद्विधायानाप्राप्नोय
स्यासौद्वीपःडंतरूपसर्वेभ्योपईतमूर्छावस्था ११३ ॥
सव्यापसव्यत्यजनाद्विरुक्तैःपंचेषुबाणैःसयशजिताद्व
दशांकशोषःखलनहृष्टायानायानयःछप्यतकोवकेण

नै॰ प्र॰ ९॰ टी॰ ५५

११४ ॥ वां मदुक्तिग्णवाङ्मोचनाद्विगुणैः कामवाणैः प्रत्ये
कमर्जितास्मि चन्द्रादृष्टीन्याघवस्याऽस्मि मध्ये यान स्पष्टं ज्ञाभी
षः खल्ववर्णानापेतयाम्लानिरूपाप का वा शिष्टा खल्वनया
दशायाकोरकेणानन्तः पुष्पमर्गसाकोरकितादशामीदृशा
नभसः पुष्पमन्नश्चत्यनमस्तनीभूयादित्यर्थः मरणावस्था
निषेधः चन्द्रः प्रीतिः प्रथमं चित्रासंगस्तलोथ संकल्पः नि
द्राछेदस्तनुताविषयनिवृत्तिः त्रपानाशः उन्मादोथ च मूर्छा
म्लानिरित्येताद्दशावस्थाः ११४ ॥ त्वयि स्मराधेस्मनना स्मि
तेन प्रस्थापितोशूमिश्न्ताास्मिनेन श्रावान्यभूतः सफलो भ
वत्याभावप्रतीत्यागुणालोभवत्याः ११५ ॥ त्वयि कामनि
मित्रमनः पीडायाहेतोः सततमास्मिनेन ह्रासह्रीनेननेन त्रा
त्राप्रस्थापितोस्मि श्रावान्यवगुणोषु लोभयक्तायाः नवप्रे
म परित्रानेन सफलो जातः ११५ ॥ धन्यास्मि वैदर्भिगुणैः
रुदारैर्यया समाकृष्यत नैषधोपि इतः स्तुतिः काखलु चं
द्रिकाया यदब्धिमप्युत्तरलीकरोति ११६ ॥ हे भैमि धन्या
सि यया त्वया उदार गुणैर्धीरोदात्तोपि नैषधः स्ववशीकृतः
चंद्रिकायाः केतः खलु स्तुतिः यद्गंभीरमपि समुद्रमुद्वे
लयति ११६ ॥ नलेन भायाः शशिना निशेव त्वया स भा
यान्निशाया शशीव पुनः पुनस्तद्युगयुग्मविधानायोग्यं
मुपास्ते न युवां युयुत्सुः ११७ ॥ चंद्रेणरात्रिव नलेन
त्वभायाः दीप्याः रात्र्या चंद्र इव सोपि नलस्त्वया भावासुनः
पुनर्वारं वारं तयोरात्रिचंद्रयोर्युगं युगनज्ञोतियुगायुगं कुर्व
युवां सुभावापियोक्तुमिच्छुर्योगाभ्यास शालां सेवते तु ने
तिपादयोर्यत्नो पालते कामात्प्राप्त इत्यर्थः योगेप्रकर्तव्ये
त्यभ्यासशालाधस्तः शास्त्रेयुजिरत्समर्थकः ११७ ॥ स्तन
द्वयेतन्वि परं तदैव दृष्टोर्यदि प्राप्स्यति नैषधस्य श्रनल्पवैद
ग्ध्यविवर्धिनीनां पत्रावलीनां वचनाः समाप्तिं ११८ ॥ भोत
न्वि विचार्यमाणो तदैवपीनोरुचयुगलेनलस्याधिकतपस्ल

विताना पत्रावलीनां रचनास्समाप्तिं यदि प्राप्स्यति तर्हि तवै
षप्यंकुरचक्रवाले प्राप्स्यति अन्यथा न पीनत्वादित्यर्थः अनल्पवै
दग्ध्यविधायिनीनामिति वा पाठे वैदग्ध्यकारिणीनामित्य
र्थः ९८ ॥ एकः सुधांशुर्न कथं च न स्यात् तृप्तिक्षमस्त्वन्न
यनद्वयस्य त्वल्लोचनासेचनकं मदन्यन्नलास्यशीतद्युति
सद्वितीयः ९९ ॥ त्वन्नेत्रयोः समस्यैकस्सुधांशुः कथमपि तृप्ति
क्षमो न स्यात् ततो हेतोर्नलमुखचंद्रेण सद्वितीयः द्वितीये
न सह वर्तते इति सद्वितीयः चंद्रः त्वन्नेत्रयोरासेचनको भवे
त तदासेचनकं तु मे नाल्यं तोयस्य दर्शनादित्यर्थः मदः नलस्य
मुखं नासेचनक इति सिद्धेः त्वल्लोचनेति पुनर्ग्रहणं प्रत्येकसं
बंधविवक्षयेति न दोषो न दूषणं १०० ॥ अहो तपः कल्पतरुर्न
लीयस्त्वत्पाणिजातास्फुरदंकुरश्रीः त्वद्भ्रूयुगं यस्य खलु द्वि
पत्री नवा पत्रे जयति यत्कलंबः १०१ ॥ यस्ते नवः पल्लवि
तः कराभ्यां स्मितेन यः कोरकितस्तवास्ते अंगम्रदिम्नानव
द्याप्तितोयः स्तनश्रिया यः फलितस्तवैव १०२ ॥ नलसंबं
धी नलीयः वा नामधेयस्येति वृद्धसंज्ञावत्वाद्वृद्धाच्छः तप
एव कल्पवृक्षः अहो आश्चर्यकारी वर्तते इति शेषः उत्तरश्लो
कस्थेनास्ते इत्यनेन वान्वयः कीदृक् तव पाणिजन्मा वा नर
घा मयैः स्फुरंती अंकुरश्रीर्यस्य त्वद्भ्रुवावाथाप्येव स्फुरदंकुर
णश्रीर्यस्येति वा यस्य कल्पतरोस्तव भ्रूयुगं प्रथमा द्विपत्री
द्वयोः पत्रयोः समाहारो द्विपत्री नवा पत्री यस्य कलंबो नाल
स्तज्जयति वरो भवति कलंबः सायके दंडे नीपे शाके कलं
बोपि यः कल्पतरुस्तव कराभ्यां नूतनः पल्लवितः यस्तव
स्मितेन कुड्मलितः यस्तवांगमार्दवेन पुष्पितः यस्तवैव स्त
नश्रिया फलितोस्ति १०३ ॥ कपालकं कंसीकृतनासीतवल्ल
मंडलीदोः संसक्तरागैस्मयकराक्षरेण नलाननाराचलता
निजैवं मिथ्यानुरागस्य समीकृतावां १०४ ॥ बाभ्रवनो बन्धो
न्यमनुरागस्य संमीकरणो तोलने [illegible] संलग्नः वरमीनां वः

नै॰
च॰ टी॰
५१

ज्जूनां किंवाणानां च समूहो यस्मात् इंदोर्मंडलीकं सीकृता
कांस्यपात्रीकृत्वा कांस्यपात्रीकृता आसीत् वल्लकं सौहा॰
मानभाजनं निजैवनाविचलता वाणविशेषण वत्सला च दं
इत्युक्तः १२२ ॥ मत्वस्तु नेत्रे दमभूत्यसांद्रे तत्याणि पद्मे
मृद्वतोत्सवेषु लग्नोस्थिताश्च तज्जच पञ्चलेखाः तत्रनिर्गता॰
स्ते प्रविशंति भूयः १२३ ॥ मृद्वतोत्सवेषु मत्वेनानंदेन स्तुतः
स्वेदः एव मधु तस्य मः सांद्रेण हे तेन सांद्रे तस्य नलस्य करस्य कमले ल॰
लग्नाः पश्चादुत्थिताः त्वत्तनुः च पञ्चलेखाः तस्मात्पाणिपद्मा
न्निर्गताः तमेव पाणिपद्मं भूयः प्रविशंति कार्यस्य कारणप
रविलयनं यतः हि शतोनलकरेण लोविताः पञ्चलेखाः
तमेव प्रविशंति इत्यर्थः प्रीत्यप्रीतिविषादात्मकाः प्रकाशप
वृत्तिनियमार्थाः सत्वरजस्तमो गुणाः यथा मधुद्रवसांद्रेप
द्मे लग्नोत्थिताः षट्पंक्तयः पद्ममेव प्रविशंति तस्मिन्नेव आन
भवंति न पृथक्त्वं भजंते न तथोत प्रातिभासिकोर्थः १२३ ॥
बंधावलिनानारत्नमलयजप्रमोदितैः कोलिवने मरुद्भिः
प्रसूनवृष्टिं पुनरुक्तयुक्तां प्रतीक्ष्य तेभैमियुवायुवानौ
१२४ ॥ क्रीडावने बंधैकवाटिकाशु प्रशस्तनानाविधरत्नमे
वमलयजेन प्रमोदितैः परिमिलितैः संतोषितैस्तु मरु
द्भिर्वायुभिर्देवैश्च मरुतो पवनाम देवाः पुनरुक्तं यथा भवति
तथा मुक्तां पुष्पवृष्टिं हे भैमि युवा नौ युवा प्रतीक्ष्य तेखीकृ
तेन उचितेहि महामलयाद्रेः देवाः पुष्पवृष्टिं कुर्वंतीति १
२४ ॥ अन्योन्यसंगमवशादधुना विभातां तस्यापि तेपि म
नसो विकसद्विलासे स्रष्टुं पुनर्मनसिजस्य तनुं प्रवृत्तमादौ
विवह्णुककृत्यपरमाणुक्रमं १२५ ॥ तस्य नलस्य भैम्याश्च
विकसद्विलासे मनसी परस्परसंगानिवशात् अधुना दीप्येतां
किमिव कामस्य वपुः पुनः स्रष्टुं प्रवृत्ते प्रथममेव द्व्यणुकज
नकं परमाणुयुग्ममिव वसंततिलकं १२५ ॥ कामः को
दमचापदुर्जयमजेत्रेन्द्रपालाधिप वल्लीमवज्ञावेशाजाम॰

पितृणामासाद्यमाधत्तसौ श्रीवालेंदुकांतिपट्टसूत्रललनयाऽऽ
श्लेकियहृल्लेवयाभ्राजिलिकंठदेवियेवाविलसल्लिंदूरसौंदर्य
या १२६ ॥ असौ स्मरः कुसुमविकारधनुषाजेतुमशक्यं नं
त्वंपंजेन्द्रं त्वां धनुर्लेनांप्राप्तनष्यनिकोहं शीत्वां धनुर्वल्ली अ
त्रणवेशाजानिष्कलमघकुलजानांसत्रणवेणजानांचाधिग
णमधिकगुणांसज्यांचतथापश्चाज्ञागेईषल्लेवमानयाविर
लसल्लिंदूरसौंदर्ययस्यास्तानयासिंदूरवदूरुणयेत्यर्थः ईदृ
शयाश्रीवालेंदुकांतपट्टसूत्रललनयाकंठदेवयेवभ्राजमानांधर
नुः पदेषष्ठभागोक्तिंविदायतनयानिवसत्तिन्दूरसौन्दर्ययाक
ष्ठदेवयापट्टसूत्रललनयेवभासमानामित्यन्वयः धनुर्योमप
वेशपरीतायांचूष्यमाणासिंहवलग्नान्विचेत्प्रविपाकेज्ञानयः
प्रत्यथानेनेतिधनुःशाक्षसेवकंठदेवेविस्मृच्यते १२६ ॥ त्वद्गुच्छा
वलिमौक्तिकानिगुलिकाल्तराजहंसांविभोवेधविद्धिमनोभ
वास्त्रमपितांमजंधनुर्मंजरीं यन्निस्थाकनिवासलालितनम
न्याभुज्यमानेलसन्नाभीमध्याविलावलासमावलंबोमालि
यालंबते १२७ ॥ विभोः कामस्यत्वद्गुच्छावलिमौक्तिकानिगु
लिकांजानीहि तेन्द्रपमेवहंसंन्दपश्चश्चलद्धंजानीहि
आत्मानमपितांनाहूशीरस्याधनुर्लतांजानीहि यस्याधनु
मंजर्यांश्रंकनिवासेनास्यंतलालितयाजस्त्रयानुभूयमानमावि
लेविलासललसंतीनाभ्येवमध्याविलेयस्यास्सारोमावलिंवा
लंबते गुलिकाधनुषः प्रत्यंचायामध्ये गुलिकावीपुणास्थानं
विलंभवतितत्पद्मनाभिवेवरोमावलिस्तप्रत्यंचा अत्रयाचि
देवधनुःसचराजहंसोवेध्यइत्यर्थः १२७ ॥ गुच्छेगुच्छिकुल
वेषुतेषुवचयस्त्वभालसूलेधनु रोढेचवल्लीपितांतिनस्तनुम
तुभाश्चचयाश्वादिंपि निर्विधाश्रयदास्रमंसांधनुर्बलवानं
नुयायाधनाः पद्मालिकत्वडुंबोजशीलानितन्वयांतस्यापिभालाय
ते १२८ ॥ तेननलेनाजितोयः कामस्तेकेशेषुनिजंभावमसू
हविदत्तेपसंकुसुमधन्विलालित्यर्थः भालशूलेभ्रुवोधनुस्त्रि

नै॰ प॰ टी॰ ५१

त्वेमदोहदेतदसंबंधिनिनेत्रेश्रुत्रुभाष्टमसि जंद्रमुख्येनेत्रत्रपेथा
श्रुद्रत्यर्थः शारीरंचिदेपमसंकुं कुशारीरोनेंगानिर्वेदप्राप्यनस्यन
लेस्यजयायाथनात्वामाश्रमेप्रापत्त्वतऊवपर्वेनवार्तिनीप
त्रावलिस्तस्यलवस्यपर्णशालावदाचर्वतिदेशाईलविक्रीडि
ते १३८ ॥ इत्यालपत्यथपनात्रिणितत्रभैमीमाख्याचिरात्दं
त्तसंधिपरास्ममीयः शर्मादत्तेविस्तज मामितिसोपुदीर्य
वेगाद्गगामानिषधाधिपराजधानीं १३९ ॥ हंसेभैमीमेवंवद
तिसति अथानंतरंभैमीपर्यालोचनपराः साव्यक्तत्रवनेताभै
मीविरात्यर्थवारयन् तेस्तात्वमत्तमामामेत्रयस्वेनिसहंसोप्य
भिधायवेगात्स्वलपुरीजगामवसंततिलका १४० ॥ चेतोजन्म
शरप्रसूनमधुभिर्व्यामिश्रतामाश्रयत्प्रेयोदूतपतंगपुंगववा
चीहैयंगवीनंरसात् स्वादंस्वादमसीमनस्थबहुभासाधिर
सिंनसानतापंप्रापतितोतमनंनवत्ललामानत्त्वमूर्च्छामपिप्रेयसो १३.५
दूतोयः पतंगपुंगवः प्रशस्तः पक्षीतस्यवोवाक्पतंगपुंगववा
चीगोवत्ताडितल्लकीतिदचु सैवहैयंगवीनंह्यगोदोहोद्भवंघृतं
हैयंगवीनंसंज्ञायांमितिनिपातितः कीदृशं काममाधिरजंसमं
वोद्दैः मेलनेप्राभुवत् तयासीमत्त्वमस्थवभि श्रमेयमधुवेल
गंपिचतद्धैयंगवीनंरसात्प्रीत्यास्वाद्यास्वाद्यत्वंसिंनशामापिसा
भैमीनितांतंतापंप्रापत्तलामेनमूर्च्छामपिजगाम दोहदेसंद
कोहिदृतेनविषंभवतितदपित्वासमयंतमेवितंभवति अन्योन
पर्यंतंतमेवितंनभवति इयंतत्प्रथममधसंमिश्रंपतिवचोम
तंपीत्वा अत्यसापिताप मूर्च्छांचप्रापेत्याश्चर्यंशार्दूलविक्रीडि
तं १४१ ॥ तस्याहृशोवियतिबंधमवजितुमात्तंवाष्पवारिन
चिरादवधीवभूव पास्थैपिविपचक्षुषेयदनेनदृष्टेवरावादपि
व्यवदधेनतदाचिरादृष्टेः १४२ ॥ तस्याभैम्याजंबंधहंसेनभाति
अज्ञवजंत्याद्दृशोनेत्रस्यवाष्पोदकंनचिरात्त्रोत्रमेवमर्यादतो
प्राप अथचदृशः स्त्रिग्धदृष्टेः वाष्पोदकंचिरात्त्रावधीबभूव अ
र्थदृयमपिसंहतंकिंचिद्याह पास्थैपीनियंतोहेतोंरनेनहं

सेनहृष्टैर्नेत्रस्यसमीपे विप्रकृष्टेनाभाविवाष्पसंवेतत्वाद्दृ-
ष्टेःचित्रन्यस्तैर्लीनस्यतद्दूरादीपिनकिवदृश्येष्यवहितेनेनाभावि
श्रावाद्दूरसमीपयोः वसंततिलकं १२९ ॥ अलितंकार्यसि
द्धेःस्फुटमयकथयन्नपत्न्योः कम्पभेदेगाया आनेहृन्नमेतत्प्रिय
पत्नवपनोसर्वमेकःप्रतस्थे कांतारेनिर्गतासिप्रियसाविप्र-
दृष्टीविस्मृतार्किंतनुरूपे माबौद्धीवेहियामेस्तुपदृलवचसो-
निम्नबन्धावयस्याः १३० ॥ अर्थकार्यसिद्धेःसत्रापत्न्योःकं
पप्रकारैःस्फुटकथयन्नेतत्सर्वहृत्रेनलेकथयिष्यन्द्वयोरन्य
तरःअस्महायोहंसःप्रतस्थेभोःप्रियसखिदुर्गममार्गान्निर्गता
सिमुद्रेन्ययेमार्गःकिंतुविस्मृतःमावोद्वीयगच्छस्वहंपृच्छामेर-
स्तुकवचसोवयस्याहंसापेतंयान्यांभेमीनिम्नःपन्नावायामे
तिलोद्भुत्रमबद्धवचनेस्तगवता १३१ ॥ सवातिन्नपसपस्यच
त्रनत्रीश्माजंस्तव्रतनलसरणेकानोकहस्योपमूले किसलय
दललतल्पस्त्रायंनप्रापतसद्यलदसमसवेपुस्याईस्रुच्छाद्रिमो
ले: १३२ ॥ यत्रानडाबोस्प्रवेन्त्यपंहृष्टवाक्तत्रीवर्वातेनज्वलन्त्का
मोशावस्याधिनीपुच्छाईयेस्याक्लपुच्छत्वात् ताहृशीमौलि-
र्यस्यताहृशस्याशोकतरोन्नलसमीपेकामविक्लवलेपलव
शय्याश्लायनंतेनलेसहंसःप्रापमालिनी १३३ ॥ पवनिद-
मर्यतित्वानार्किविहृदासि ह्रुतस्तुपनमर्किसासाहृसाघांसहे-
स इतिवदतिनलेसौनक्षघांसोपनत्रःप्रियमनुसत्कृताहि-
स्वस्सहायाविलेवः १३४ ॥ हेमराधीनेभैमित्वानार्किचिह्न
दासिह्नतिचिन्ताप्रत्यत्नीहूतभेमीप्रतिमत्स्तुकिःभोहंसपणी-
त्रमागच्छमाभेमीकिंमांहूतोह्नतिनलेवदतिसति नत्वणामे
वोपनत्वःसमीपप्रामःअतोहंसत्तहूत्रमथयन् प्रणपका
रिणांप्रियंवक्तुहिपमवेच्छायापतविलेवःइच्छायांसत्यांत
दैवसिद्धातीत्यर्थः स्वकर्मप्रापमंत्रप्रापेपुस्कृत्रइतिद्विरू
यतोनलस्मरणामनयपवमहंसलसमागतःमालिनी १३५
कथयनमापनवेदःशंमयामासहंसोकामितिनएकत्रभाषितंम

नै॰
प॰ टी॰
५८

प्रियायाः अधिगतमथ सांद्रानंदमाध्वीकमत्तः स्वयमपि मा
न स्मृत्वः तत्र या व्याचचक्षे ॥ १३५ ॥ कथितमपि प्रियाया भा
षितं किमिति किमिति पृच्छन् सद्राजा हे संभ्रमः पुनर्भाषयो
व स्ववसहक मंकत्वात् श्रोत्रेगनि द्वौत्यादिनां हृदयस्य क
मत्वमथ स्वयमपि अधिगतं तत्प्रज्ञानं सांद्रसुखमध्यनामं
नं माध्वीकेनि पाने स्वर्ष्टीकायाइदं माध्वीकं द्राक्षामध्यं मृद्वी
कारसेति नीद्राक्षा तेन मत्त इत्यर्थः तथैव श्रान स्मृत्वोवादिन
वान् श्रानवान् श्रान स्मृत्वा तस्या व्यायाः क्रियाभ्यां हृत्ग्रामाने
हृतस्य च ॥ १३५ ॥ श्रीहर्षमित्यादि ॥ तार्तीयीकतया मि
तोयमगमत्तस्य प्रबंधे महाकाव्ये चारुणि वैरसेनिचरिते स
र्गो निसर्गोज्ज्वलः ॥ १३६ ॥ तृतीय एव तार्तीयीकः तीयादी
कण्स्वार्थे वक्तव्यः तस्य भावस्तत्ता तया मितः परिमितः
वीरसेनस्यापत्यं वैरसेनिः व्याख्यानमित्यवत् ॥ १३६ ॥ यं प्रा
प्तनात्रिलिंगादीनि पतिसतताः साधितोत्रिः स्वयंभूः पातित्र
स्यैकसीमा स्तवाविन वहार्विनालमाथं चमाना यौविया प्राण
योगीकलयति स्मृप यान स्मृतौ दीपिकायां सर्गः सो यं तत्व
यः सहृदयमाहिं तस्वाकृताराजितो भूत् ॥ इति श्रीनैषधी
महाकाव्ये तृतीयः सर्गः ३ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
अथ नलस्य गुणं गुणमात्मभूः सुरभिनस्य पायः ऊरुमंध्रः
स्कृतिपयोपगतं सुमनस्तया निभमासविधाय जिगा
यतां १ ॥ अथानंतरमात्मभूः कामः नलस्य गुणं सौंदर्या
दिकमेव गुणं प्रत्यंचां विधायतस्य नलस्य सुरभिय शा एव द्र
ढमंधुः कृत्वा सुमनस्तया विद्वतया स्कृतिपयोपगतं
श्रातसम्पन्नं विख्यातं च तं नलमेव सुमनस्तया पुष्पतया
उपलक्षितं कर्णांतगतं शरं विधाय तां भैमी मानुजिगाय
जिजये संलिखितो जैविनिक्रान्ते १ ॥ यदत नैज्वरभाक्त्रुनेः
समाप्रियकथा स्वसीरसमज्जनं सपादित स्पविरां न ताथि
नी परिपाविषमाषमपयत १ ॥ अनंतरः कामः ततकुतो ज्व

रः अधिकज्वरस्फुतं भजतीति ताद्दशी सा भैमी प्रियकथैव
सरसी महत्सरः तस्मिन् रसोऽनुरागः शृङ्गारादिरसो वा तत्र
मज्जनं यतो वितनुते स्म तत्क्षणमेव तस्य मज्जनस्य चिरमां
तर्वर्तमनीति तच्छीलेति चिरान्तवर्तापिनी विषमा पारिणतिः
परिपाकः समपद्यत जातः ज्वरितस्य हि जलमज्जनेन वि
षमा संनिपातलक्षणा परिणतिर्जायते नत्वेत्यर्थः २ ॥
ध्रुवमधीनवतीयमधीवतां दयितहृत्प्रतं गमनवेगतः स्थि
तिविरोधकरीं द्रुतकोद्दीत इदिनः साह्रियोयदनंतरः द्रु
द्रुतकवडद्रयस्याः श्रान्तिहृत्क्रमत्वात् सेयं भैमी प्रियहृत्प्रतह
सगमनवेगात् गुरोर्हृतोस्तकाषात् स्थितिर्मनोधर्मः धैर्य
मर्यादावस्थानं च यतत्स्याति वंधकारिणीं चपलतां निरुद्धये
नाधीतवती प्रापेत्यर्थः तत्र हेतुमाह नियमेन यो यस्मात्
नंतरः सत इदिनः न जानीत इति यतो यस्माद्नंतरं यत्प्रियमे
न जायते न ड्रिकारणं भवतीति तथैवात्र वियोगिनीनां स्वभा
व सिद्धं तत्र चपलता हृत्सगमनवेगाद्भियत एवं भाविनो जाते
स्तस्मेदृशे ३ ॥ श्रांततां समपादि जडांशायोमिनं लवः स
वर्णेषि प्रदानेन श्रजानि पंगुरूपांगनि जांगनश्रमिकांपित
दीक्षणावेजनः ४ ॥ नस्याभैम्याश्रवं मंदहास लेशाक्षर
लौंपितमिनतवंजडाशायं समपादि श्रश्रुतचिरानपदइतिचाणर
श्रन्योपि मंदमेधाः सूर्वमनुश्रुत मपि वस्तुनस्मरतिविरहं
विषादात् स्मितलेशोपि न जात इत्यर्थः नस्याईक्षणामेवावे
जनः अपांगप्रवर्तिनं जांगनं तत्रसंचरनलेशोपि पंगुवजानिल
वलेषा कर्णाणवः नयनविलासोपि त्र्यवसीदतिभावः
दोषज्ञ नवुधैत्यादिना कर्तारि वृद्धिम्यत्यर्थः ४ ॥ किमुतदं
तरुभौभिषजौ दिवः स्मरनलौ विशालः समधिगाहितं तद
भिकेन चिकित्सितमाष्वुतां मारभुजामपि पेनानियोजितौ
५ ॥ तदभिकेन भैमीकामुकेन कः सुः कामयितामीकः
कमनः कामनोभिकः दैत्येभ्रातां भैमीनीरुजं कर्तुमाश्व

प्रेरितो दिवोभिषजौ स्वर्वैद्यौ नासत्यौ ताभ्यामेव स्मरवनलौ भूत्वा॰
नदंतः भैमीहृदयं विगाहितं तस्यास्तमाकलयितुं चाकिंच
विशतां तस्या मनस्तदंत इति स्मरवाणोत्पादनानिषेधात्स
मास्ति स्वस्यः यद्वा नाद्विवहुव्यथा विन्नमंतनृनि स्यपंचाद॰
प्रकरणात्त्वभैम्या इति लभ्यत इति समाधेयं ५ ॥ अहम
चापजनतासमाकुलेक्षमलकोमलमेद्यततन्त्वावं गृहं
हर्वेहदम्भधिकाधिकांववि स्फविरलपितस्य विधोविंधा
६ ॥ स्मरजानितसंतापव्याकुलपद्मद्वंडले भैमीस्वांदि
नेदिनेत्यंनाधिकां नवगाकिवगावलपितस्य चंद्रस्पदशाद
पदहृपत ६ ॥ नकृणतानवगाघातानिर्मितज्ञाभिमत
त्वगचकुंभयुगंकथं अनलसंगतितापमुपैतनाकृत
मचापकुलालविलासजे ७ ॥ नाकृणामेवतस्कृणाघात
वानपः तेननिर्मितो ह्याभिमायस्यतद्भैमी कुचकुंभद्वयं कथं
मचापकुंभकारव्यापारजातमनलसंगतितापं अग्निसं॰
गतिजन्यंतप्यानानलसंगतिः अनलसंगतिः नत्रिमित्रेना
पंकथंनोपैतुललललोल्ये लालालोलल्यं कालितोलाली
स्यालीति कुलालः मदनः कुंभोपि द्वयमस्तकं कुलाले
नाग्नौतापतोवत्तः ७ ॥ अस्तनयाद्विवहोष्माणि मात्रितम
नसिजेनतस्य कुचयुगंवदा स्पृशांतितत्कदनेकदलीतरुं यै
दिमकृज्वलदवरहापितः ८ ॥ तदातस्याः कुचयुगंका॰
मेनविरहोष्माणमात्रितमघनोहेतोरवस्थानानि स्यात्त्युत्रह
कुचयुगामितिवाह्य अवस्थानेधारणे च मात्रितामिताण
जेतानवः तस्माद्धेतोमेरौज्वलतोऽघवेणाज्ञापितःकद॰
लीतरुः कुदनेवणायदिस्पृशानिमाहृ पुरपभजत इति भावः
असंदेहेसंदेहः स्पृशात्येवेत्यर्थः अन्यानिवासोवायदिकद
नेस्पृशातिनाहिताहुशः कदलीतरुरेवस्पृशाति नान्यादित्य
र्थः तत्कदनेतेनोकुचयोगनसहकदनामित्वा ८ ॥ स्मरे
णवाहातिनिर्मितंच्चरेवरतयपांहमानितस्तन्मनः अनर॰

पिधानमतत्रपनात्पंउपानिपीतमस्वस्मवमीकहं ५ ॥ स्म
दृष्यवतादुनाज्ञानिनसंतापेभैम्याःपाणिग्रहंकर्त्तुंछ्रनपिधा
नेयथाभवतितथा पतेस्मपनातपोयस्मिंस्तत् तपेनग्रीष्मे
णानिपीतेसर्वस्मिपमहसनिस्मउस्मक्तु भागमत्तपः ५ ॥
मृदूनतापभेरेणविदीर्यनीयइदपानिहृदादमनस्वहृः नि
विद्धपीनकुचहृदयंत्रणानिममपराधमथात्वानिबभनी ६ ॥
स्मरशरसंतापातिशयेनकृत्वाविदीर्यभैम्याहृदयेनमत्रोद
पातियथाहद्रलोहपाषाणवद्वक्त महानलोपिस्फुटितुं वा
नोत्पततीति तथेतिभावः निरंतरस्थूलपयोधरद्वहृदेनयंत्रणा
मंदपाना प्रतिबभनीतिकथंतोमत्ती तमपराधंहृदयाज्ञत्वा
तल्लक्षणमथात्प्रावितवती १० निविशते यदि शूककशिखा
पदे सृजति साकियतीमिवनव्यथां मृदुतनोर्वितनोत्वकथं
नतामवनिभृत्तुनिविश्यहृदिस्थितः ११ ॥ शूककोशौ हृदम
तीक्ष्णाग्रेयदिशूककशिखावाकंटकाग्रंचरणेनिविशतेनविंधति
त्वात्मनेपदं साशूककशिखावाकियतीमिवमियांनोत्पादयति
कोमलांगयाभैम्याहृदिविनिविश्यस्थितोवनिभृन्नलःपर्वत
स्तांव्यथांकथंनकरोति १२ मनास्तिसंतामिवप्रियमीदितेन
यनयोःस्तहृद्यांनरूपेतयोः ग्रहणाधिकिरभूदिदमीययोर
पितस्फुटवाक्यानि वस्तानि १३ ॥ हृदयेवर्तमानोपियंइहस
स्तहृयेवांतःश्रवणंप्रापतयोःश्रवणाइमेहृदमीयेत्यदारीति च
तिहृदसंज्ञायांहृदयाक्षः तयोर्नेत्रयोः संस्तुत्वंवास्तवेसमयस्य
तत्राह्यवस्थानिवास्येप्रत्यानयनघाकिनांभक्तश्रवणःस्वांता
नरेयोः १३ ॥ हृदिदमत्वमरस्तुपाविस्तनेप्रतिफलाद्विव
हाग्रसखानितः हृदयभाजमराजेनतुंविनेनलमुपेत्यकि
लागामितन्क्षवे १४ ॥ विरहेणाग्रामाप्तस्वस्थानानियान
स्याद्भैम्याग्रहुपाविस्तनेहृदिप्रतिविंवितंनखाम्लावेहृदयस्थि
तंनलंतुविंतनलमुपेत्यागामिकिलागानिष्पादवाजनया
उवस्था प्रसर्गोस्यानिपातास्तेतितेत्रयः श्रोकायाहाविस्तेया

नै॰ प्र॰ टी॰ ६०

धानुभवेषां निदर्शनं इति किलशब्दः इवार्थे आगमिगामिवार्त्ते
दीनामुपसंख्यानं कर्तव्यं भविष्यदर्थे प्रतिबिंबभावस्याविं
बभावसंभवात्तेन तयानिर्गमनोत्प्रेक्षा १३ ॥ हृदि स्मरान्नि
मदे त्यायिते स्मरेमनासि गंधवहेन सुगंधेन स्पृशः प्रकाशितः
श्वासितेन विनिर्गमात्रामिति निकुंजवेशान्मायितान १४ ॥ मे
न्याहृदयेस्थितमात्मानः हृदयेस्मरवशेवाग्निप्रवर्धयितुं निः
श्वसितेन गंधवहेनासोदितेनानिःश्वासितेनानिःश्वासेनवाय
नेति वानिर्गमेत्यानुमिताः अहितानि कुंजप्रकटाप्रवेशनेना
याविताः प्रकाशित्रयाविप्रवेशः पूर्वकोऽहितिभिर्मलोकेहुपः
अयंचपवनः प्रविशन्नंतःनिर्गच्छति चतेनानुमीयते प्रवे
शोमायाविनास्तिइति मायाशब्दस्य शीघ्रादिपादात्पदे इति स्व
भवति १५ ॥ विरहपांडिमरागतमोमषीशितिमतांत्रित्रपी
तिमवर्णकैः दशादिशः खलनरूपकलूप्यालिपिकर्तीनल
रूपकाविचित्रिताः १६ ॥ विरहेणपांडिमाबाधोनुरागः शब्दस्य
लेनरक्तताचतमोमोहः अंधकारस्यकालत्वान्नदेवमषीनस्याः
शितिमानेलपंमतादृशानिजः पीतिमाकनकवर्णताचपतप
वर्णकाः तैः कृत्वानरूपमीदृशलिपिकरी चित्रकर्तीदिवा
विभातिशोत्यादिनाद चुप्रत्ययः रूपमिवरूपकामिवे प्रतिकृ
तावितिकन्नलरूपकेनाविचित्रितादिशः अकलप्यतचकार
दृष्भावनावशात्सर्वत्रनलमपश्यदितिभावः १७ ॥ स्मरवहृ
तोहृदयस्यमृडरंध्रांबुजवद्रिवनिःश्वासितानिलः व्यथित
नवासासितकंपमदः स्थितेवसतिकः सातिनाश्रयबाधने १८
हृदयस्यकामकृतोदशाबजात्मर्थेवदाविवकथयाद्विनिः
श्वासानिलः अहोहृदयमदः स्थितेनास्मिन्हृदयस्थितेवास
स्यकस्यचकारबहलानिःश्वासकंपकोज्ञानेवसनकस्य
सहेतकभयकारणाकन्तोमेदामथीनवत्यासेनाह आश्र
यबाधनेसतिकोनत्रस्यतिहृदोबाधेसतितदाश्रितवसनं
भयेनेवाकंपतेत्यर्थः १९ ॥ कृतपदाननलोचनतामभिः

शांतदलैःस्वतनोर्विरहज्वरे रविमहोभिरपीतचरं चिराद॑ः
निशानामपिबाडदहज्यत १७ ॥ भैम्याःपाणिचरणमुख
नेत्राख्यैःशांतदलैःकमलैःरविमहःसूर्यतेजःपूर्वंपीतंपा
नंचरंभूतपूर्वंचरवीइईदृशंवडवेत्तज्ञोविरहज्वरेणनिरंतर
तापव्याजेनोदहज्यत अन्योपिजीर्णमन्नादिकंज्वरेवमति
त्विल्ल १७ ॥ उदयतिस्मतदद्भुतमालिभिर्धरणिभृद्भुवित
त्रविस्मयपयत् अनुमितोपिचबाष्पनिरीक्षणाद्व्यभिचचा
रतापकरोनलः १८ ॥ तत्रतस्यांहिनिभृद्भुविराजपु
त्र्यांविचार्यबाष्पस्यानुमानोद्दर्शनात्सालीभिरूहितोपिनलः
तापकारीनव्यभिचारितःबाष्पनलयोरन्यथाभावाद्व्यभि
चारोपलक्षः अव्यभिचारत्वात्स्वकार्यकारीत्यर्थःनस्वाभाविदि
तियत् तदद्भुतमुदयतिस्म अथचाद्रिनिभृद्भुवितत्रपर्वत
प्रदेशेविस्मयकारित्वंएवंकेविचार्यबाष्पस्यतद्दिनोदयस्य
दर्शनादनुमितोप्यनलःतापलक्षणार्थक्रियाकारी अत
एवनव्यभिचचारेतियत्तदद्भुतमभूत् १८ ॥ हृदिविदर्भभु
वःप्रहरंशरैरतिपतिर्निपपातिपपुनेकृते हृतनदंतवगाह्य
हृछयःफलदनीतिरभूद्वलोविल्ल १९ ॥ भैम्याहृदि
नलस्यहृतेहृदयस्थितनलवेदनार्थंनलेनानुरागोत्पादना
र्थंचशरैःप्रहरन्कामःअत्यर्थंनिस्वयेनाहृत्वेत मोहंप्राप
वहृषेचमूर्छामोहसमुच्छ्राययोः यततस्याभैम्याअंतर्हृ
दयंतत्रतःसचासौसंस्थितदंतरगत्वःहृतातदंतवगत्वस्पहृ
छायपाश्चायेनहृषाविशेषन्दयमापितदंतरवर्तीविज्ञाइति
अतएवफलतोअनीतिर्यस्य भटोशात्मानंरक्तन्यंप्रहरती
तिहृदिपदेहूता तदंतरगस्यस्वस्यात्मभूतस्यनलस्यहृछा
च्छायायेन अतःफलदाफलप्रदानीतिरस्येत्यर्थः १९ वि
फलमानितयायदिभाग्रमान्कथमहोत्तजनहृदयेतया अ
पिवियोगभयाद्धकटनस्वरीकृतहृदयस्त्यमनिज्वलदंसुभिः
२० ॥ तयाचेदःस्वर्यदृश्यमानिविघन्नाथयपीत्यर्थः सप्त

नै॰ ष॰ च॰ टी॰ ४१

नस्वंज्ञोवियोगतिशयेनाक्रंदनंतेनस्फुटीकृतंतद्दृषत्स्वंपाषा
णाभावोयस्यतद्देवविधमपिभैमीहृदयंनयातांविविवांस्तुभिः
कथमाजिज्वलदहोलोकेप्यन्यदन्याकारेणकल्प्यमानंतत्
कार्यकारिनभवति अत्रतावविफलः हृदयंनयाकल्प्यमानस्त
त्कार्यसंतापंकरोतीत्याश्चर्यं १९ ॥ हृदयंयदनेनस्रोतोफलहृयाने
याकृतहृगालविवियोगानिमग्नया प्रियपत्तुःपरिरभ्यहृदाबतिः
किमनुत्तमप्रोतनाविनाचिषि २० ॥ हृदयनिहितकमले
याविवियोगानिमग्नयाविरहाग्निस्तेनमयातयाभैम्यास्तदृष्टोर
द्धावास्यातनक्कापीत्यर्थः अथवास्तोत्सत्प्रेक्ष्यामजेनाह
प्रियस्यकामस्यपत्तुःपुष्पहृदयेनालिंगपवतिःप्रियमनुत्तमस्त्रीवि
ताप्रोकिमप्रोतेस्तस्मेता २१ ॥ अनलभावमियंस्वनिवासिनो
नविरहस्यरहस्यमबुध्यत प्रशमनायविधायतृणान्यसूञ्ज्व
लतितत्रयदुज्झितमैहत २२ ॥ इयमात्मास्थितस्यविरहस्यर
हस्यभूतमनलभावमग्नित्वंनाबुध्यत नज्ञातवतीयतस्तत्रवि
रहेअनलंभूतेज्वलतिसतिप्राणानेवतृणानिविधायशमर
नायोज्झितमैच्छत अग्निरितिजानीतेचेत्तर्हिकिंनतच्छमनायतृ
णानिनिक्षिपेत ततोनजानीतइत्यर्थः अथचस्वांस्थितस्यवि
रहस्याविद्यमाननलमज्ञाकंरहस्यंनाबुध्यतकाक्वाअबुध्यते
त्यर्थः यतोनलाभावेनज्वलतिविरहेशांत्यर्थंप्राणांस्तृणा
निविधायत्यक्तुमैच्छदितिनलस्यदुर्लभतयाप्राणपरित्यागे
नैवविरहशांतिमैच्छदित्यर्थः २२ ॥ प्रकृतिरेवतवैषगुणास्तन
योषितांकथमिमांहृदयंस्तडनामयत नदिङ्गभिःकठिनैर्व
पिधन्वतामविहृतोविवुधेनमनोभुवा २३ ॥ योषितांहृद
यंमथनाम्नेतियत्नसप्रकृतिःस्त्रीस्वभावएतोगुणोमार्दवर
भैमीकथंतापैत नाकिंतेर्यंडपपात्तिमाह तद्धृदयंपुष्पैर
पिवाणैर्विध्यताविडंबासवेणकठोरव्याख्यातेयादृशस्तेनभवे
त्पुष्पैःकथंतद्यन्नापित्यत्तेचवातेनम्लाडितीविद्धतामित्यर्थः २
३ ॥ विप्रतवाभवन्मदाविनियंत्रीविफलविष्टहजालविले

ड्डीनां इतस्तथात्मनिवारणाशंकयाज्वलयित्वाविसवेशायतावि
शत् ५४ ॥ गृहांशुपवनयांतीतांभैमीतापयितुमन्यतशाद्रु
भ्रांताचेंद्रकांतिरिहवातायनरंध्रैर्विसरूपधारिणीमतीनुप्र
विशत्तजालमार्गेप्रविश्यचंद्रकांतिंदृश्यमानांमृणालव
ह्वासतेतत्वेयमत्येवानिजरूपंविहायमृणालरूपतामिति
धृतेत्यतआह इतस्याःमृणालरूपाभावेआत्मनिवारणशं
कयाआत्मानंशांतुंज्वालानिवारयेवतिविनिशंकयाविसवेश
पदासतीप्रविशादित्यर्थः अस्यंतोविष्णुःविष्णुतवाद्विवचनाद्वि
भज्योपपदेतरवीयस्तु ५४ ॥ हृदिविदर्भभुवोऽस्तुभ्रांतिस्फुटं
विनमदास्यतयाप्रतिबिंबितं मुखमहगोष्ठमरोपिमनोभुवान
इपमाकुसुमान्यखिलाःशराः ५५ ॥ भैम्यानेत्रोदकधारि
णिहृदयेविनम्रमुखतयाव्यक्तंप्रतिबिंबितंमुखंचंद्रोविद्ये
चमुखविहगोष्ठं प्राप्तपिनत्वादेकवद्भावःतस्यमुखादेरुपमाः
तस्याःप्रतियोगतयासंबंधीनिकुसुमानिकमलोत्पलबं
धूकादीनितान्येवाखिलाःपंचापिशराःकामेनकृत्वापि
निचाप्ते हृदयस्थितप्रियावलोकनायेवनतमुख्याभैम्याअ
हिवनवलोकनखेदनिपतदश्रुणिहृदिप्रतिबिंबितमुखा
दित्रयोत्पद्यते मुखादिसदृशाकुसुमरूपाःकामशराएवं
पंचापिहृदयेनिखाताइति ५५ ॥ विरहपांडुकपोलतले
विधुर्व्यापितभीमभुवःप्रतिबिंबितः अनुपलत्यसितांशुत
यामुखंनिजमुखंमुखपंकजमापणात् ५६ ॥ भैम्याविर्यो
गपांडुगंडमंडलेप्रतिबिंबितस्त्वंद्रस्तन्मुखंविधुर्बोकेवनिज
सदृशंचेकारतत्रहेतुः नउपलक्षितंशाकसितांशुभावो
यत्रमुखेतत्रयातयाशांकभूतस्वगसंक्रमणात्स्वपांडुत्वेनस
जातीयतयामुखविवेकेनसितांशुभावोनलक्ष्यतेयपामस्त्वेन
विलक्षणतयाकलंकस्तत्रहृष्टपतइति ५६ ॥ विरहतापि
निवेदनपांसुभिर्वेमुखविस्तापितपादिमभंजना विषयताबवि
साभरणादददेवतिपतिप्रतिलंभनिविभीषिकां ५७ ॥ विरहस्य

तापस्तद्भुतिविरहेणतापितिवावधुषिचंदनवेणाभिवीर्यमितोऽ
न्यसः पांडिमेवंमंडनेयस्याः साभैमीशोषमस्तृशस्माणेपलाभर
णाकामेप्रतिशाभक्ततोविभीषिकामालवेविभीषिकाविर
भीषिका तांविरहतापवशाद्देवचंदनपंकसंपर्केणनाशोभ
दपिवधुषिभूतपांडिमासर्पाभरणस्त्रु २५ ॥ विनिहितंपवि
तापिनिचंदनेहृदितयाधूतवुद्वुदमावभौ उपनमन्नहृदंहृ
दयेशयांविकिरविवांकशातोदुपतियहः २६ ॥ तयाभैम्यासं
तापिनिहृदयेन्यस्तंचंदनंधूतवुद्बुदंसदेजे कदवहृदयेसर
सिजंकामउपनमद्वउपगच्छन् शुभ्रमानतारकापरिकारसं
ड्रइवहृदयेशोतेहृदयशयः स्मरवासवासिष्ठकालादित्यं
लक्षचंदनंचंद्रस्थानीयं वुद्बुदानिचतारकास्थानीयानि
२७ ॥ स्मरहुताशनदीपितयातयावलजमुजः सरसंसरसी
रुहं श्रियितमर्थपयेक्षतमर्मनवास्थासितनिर्मितमर्मर उज्झि
ते २८ ॥ कामाग्निज्वालितयातयाभैम्याभुजवंजलमग्ना
नेकमलेश्राथितंहृदिनिहितंमर्मरमार्गकृतमथ्यपवनिःश्वा
सनिर्मितमर्मरंत्यक्तं उष्णनिःश्वाससंपर्काद्शुष्कं सन्मर्मर
शब्दकारिसंजातंत्यक्तं शुष्कमर्मरः स्वानेनेवस्त्रपर्णानामि
त्यमरः २९ ॥ प्रियकरग्रहमेवमवाप्स्यतिललनयागतवता
स्यात्किंन्विति जगदुतानिहितेहृदिनीरजे दवथुजाड्यमल
नेनपृथक्कृतनी ३० ॥ हृदिविन्यस्तकमलेदवथुकृतेनम्ल
उग्लीभवनेनाभिनयेनपीनपयोधरातांभैमींजगदुरुक्त्वः
तरिवाकिमितितवस्तनयुगमेवमस्मात्कृतमसकमलग्रहणा
दौत्यप्रियकरग्रहप्राप्स्यति तन्नस्मात्किंनाम्लानीनिदवथुः
परितापःस्यात् ३१ ॥ त्वदितरोनहृदापिमयाधृतःपतिरि
तीवनलंहृदयाश्रितं स्मरहविर्भुजिवोधयतिस्मसाविरह
पांडुतयानिजगुडस्ता ३२ ॥ त्वदन्यःपतिर्हृदयेनापिमया
नधृतोमनसापिनस्मृतइतिसाभैमीस्मरानौविरहपांडुतया
निजगुढतानिजनेवरूपंहृदयेस्थितंनलंबोधयतिस्मसंज्ञया

पिहितस्तीश्चनलप्रवेशादिनाद्विग्नेनस्वमुद्धृतांपस्येप्रकट
यतितथेयंभैमीस्मरशरैर्विरहपीडिश्चैवस्वमुद्धृतांनिजत्वा
वल्पंनिजंनैर्मल्यंचसंबोधयातिनलामिनिगातिशुद्धीत्यादि
नाकर्मसंज्ञा ३१ ॥ विरहतमतंदूगनिवेशिताकमलिनी
निमिषहूलमुष्टिभिः किमुपनेतमचेष्टताकिंपराभवितं
मेहतनतहूवथंस्पृथं ३२ ॥ विरहतत्तसेनस्याभैम्याश्रंगोन्य
स्तानलिनीनिमिषतिस्तजलीभवतिदलान्येवमष्टयले:
कृत्वामहांतंतस्याभैम्यादवथुपरितापमपनेतुंहरीकर्त
मचेष्टतउद्योगंचक्रेकिंमुकिंवापराभवितमदीयितमेस्तु
तु यान्यापिसाबीसाव्याश्रंगलग्नंविदकोविलसत्तुअपनि
नीषातिअर्दिदिषतिवासापिसंजचरंगालिर्वेदृमुष्टिर्भव
ति तथेयंकमलिनीअपीत्यर्थः ३२ ॥ इयमनंगशराव
लिपत्रगहनाविसर्पिवियोगविषावशा शशिकलेवरव
रांमुकरादिनाकरुणानीरनिधौनिदयेनकं ३३ ॥ स्मरश
रपंङ्कयपवपत्रगास्तेघोदृशोःप्रसरणशीलयाहृदियोगपव
विषेनेनविक्लवासाभैमीरविकरन्हानाचंद्रकलेवकंज
नेकरुणासमुद्रेणापिनेपापितमर्वमपीत्यर्थः ३३
ज्वलतिमन्मथवेदनयानिजेहृदितयाईस्यणालनता
पिंता स्वजयिनोस्तपयामविधुस्तयोर्मलिनतामभजद्भु
जयोर्भृशं ३४ ॥ स्मरवेदनयाज्वलतिनिजेहृदयेनयो
भैम्यान्यस्तास्तृणालनलानामालिननामभजत अत्रहेतुत्व
प्रेक्षानिकटवर्तिनोःस्वजयिनोभुजयोस्तपलालजायैवे
त्यर्थः भैम्याभुजौविलस्तृणालजयिनौअनयोःलज्जये
वात्यर्थंमालिन्यमभजतित्यर्थः ३४ ॥ पिकरुतश्रुतिकं
पिनिशैवलेहृदितयानिहितंविचलद्भभौ संततनतहृ
च्चयकेतनाहनमिवस्वनरूवनचामिणा ३५ ॥ कोकि
लस्वनश्रवणेनकम्पनशीलेहृदिन्यस्तशैवलंसततनतहु
द्दयंगतोहृच्चयःस्मरस्तद्धृतिनामीनेनस्वनतदनयाभव

नै॰ प॰ चं॰ टी॰ ६३

वतितयावर्षतिकंडूयतीतितयास्वतन्त्रवनचर्विणानादि
तमिवविचलइजेकोर्षिसानिपादेविलोविनेत्यर्थः ३५ ॥
नाविल्लमोहवशेननवाननेनलमनःशशिकांतमवोधित
न्त इतरथाशशिनोभ्युदयेततःकथमस्तुवदस्त्वमयंप्र
यः ३६ ॥ तन्नलमनःकर्तृतस्याभेम्याआननेशशिकांतेच
इवदृश्यंचेदकांताशिलामयंचनुविल्लमोहवशेनप्रेमाति
शयेनाज्ञानवशेनवा अवोधिकिंतुसत्यमेवावोधेत्यर्थः
अत्रमोहवशपदनिवेशेनतद्वोधःइतरथाशशिकांतत्वा
यामोहेनारोपितत्वे ततोभैमीमुखाभ्युदयेस्त्वरूपंजल
कथंस्रवतिस्मनस्याभेपितस्यार्थक्रियाकारित्वेपकंतोपा
स्निग्धस्त्वभ्यःकर्तृविवद्वृ ३६ ॥ रतिपतेर्विजयास्त्रमिषु
यंयाजयतिभीमसुतातापनर्थवसा स्वविशिखानिवपंचत
यानतोनियतमेहनयोजयितुंमता ३७ ॥ कामस्यविज
याहामिषुयंयाजयतिभीमसुतापितर्थवविजयास्त्रत्या
जयातितताहेतोःसकामःस्वान्बाणान्पंचतयापंचात्वसंख्य
यायथाअभ्रयुक्तजात्तथैनांभैमीमपिपंचतयासमवायेनयो
जयितुमैच्छत् नामिवेतिनिर्देशस्वविशिखानिवेतिनिर्दुनर्दं
चनमुपमानोपमेयभावसंदेहातिरासार्थं अन्यथातामिती
षुपरामर्शोभैमीपरामर्शोवेतिसंदेहःस्यात् अथप्राकार
णिकत्वात्सर्वमुपमानत्वेनोपात्तत्वास्विषुरेवोपमानंनिश्ची
यतेइतिचेतस्यपर्वसक्षप्रगल्भानांबुद्धिर्वोद्धवमाभूदितिवि
स्पष्टार्थंस्वपदेनोपादानंकृतमितिनदोषः ३७ ॥ शशिम
यंदहनात्मकमदित्वंमनसिजस्यविसृष्टवियोगिनी स्फटि
तिवाकृणमस्तुमिषाद्धसौतडचितंमानशास्त्रमुपाददे ३८
उदित्वरमुदयनशीलंइणनशाजिसर्तिभ्यः क्वरप् शशिमयं
चेद्रूपंसर्वस्यदहनात्मकंविसृष्टपानिस्त्रियात्सौभैमीअग्नस्त्वा
जात्तडुचितमाग्नेयास्त्रोचितंवारुणंवरुणादेवताकंपतितस्तू
लशास्त्रंस्फटिकस्वीचक्रे ३९ ॥ अस्तनुनानंवमेबुदंमांबुदं

स्तनतटवक्षस्तटं हृत्तमवेत्यस्मरा उचितमायतनिःश्वसितच्छलं
स्मृसनबाह्यमनुचंद्रमसंप्रति ३८ ॥ स्मरहतत्वभैमीश्वनेगेन
नदत्तं प्रयत्नज्ञानवमनुचंद्रमेवमेवानुदंवाक्काणामस्वहस्तानिवं
नवानिःश्वासव्याजेनोचितप्रतीकावसमर्थं संलयं वस्वसन
शुद्धं वायव्याहं स्मसमनुचंद्रमसंवाप्रतिग्रमुचनमेचोदृये
हिवियोगिनीनादीर्घानिःश्वासाभवंति ३९ ॥ रतिपतिप्र
हितानिलहेतितां प्रतियतीमुदतीं मलयानिले तडहता
पभयात्मृणालिकामयीमिये भुजगाह्यमिवादित ४० ॥
मलयानिलकामप्रयुक्तवायव्यास्त्रं प्रतियतीजानती
इयं सुदती तेन वायव्यास्त्रमलयानिले नैकदधिकोयः ता
पस्ततो भयाद् द्राक्स्वीकृतया मृणालिकान्मयेन भुजं प
वनाशनाहं स्वीचक्रे इव भयान्मृणालिकेति पादे भुज
गाह्वमुपादितेति पाठः ४० ॥ व्यथितनहृदि शल्यमिवहृ
यं विरहितां चतथापिचजीवितं किमयनत्रनिहत्यनिर्वा
नवान्निपातः स्तनाबिल्वफलेननतत् ४१ ॥ तस्याभैम्याहृ
दि विरहितं वियोगित्वं तथापितथैवयद्वा तथापिविरहे
सत्यपिजीवितं मरणभावं चेतिदुयं शल्यमिवः सतोव्यथि
त ग्रथनत्रनहृदयेतच्छल्यहृयं स्तनावेव बिल्वफले तयोः
द्वयेनविनिहत्य ताडयित्वा हृयोःकृत्यवा शोध्यल्यपरिहार
याकिं निर्वातवाकिं मत्येदायां ४२ ॥ अनिशावव्ययनाम
दनेन तानिखिलकुसुमयस्वशावव्ययात् स्फुटमकारिफ
लान्यपिसंचनातनुवासिस्तनतालफलाप्रिया ४२ ॥ तांभै
मीमंत्यंतशावव्याश्रतिशावव्यानां कुर्वतानिशावव्ययता मद
नेननिखिलपुष्पमयस्वशावव्यपगमात्फलान्यपिशावहृ
पेण संचिताः स्तनात्तस्याभैम्यानवासिस्तनावेव ताले तालफ
लेतयोर्यगं तस्यार्पणाव्याजमकारि अश्रान्तवेधनात्पुष्पे
गतेषु संलनव्याजेनस्थूलैर्तालफलैरप्यविध्यत् ४२ ॥ अ
यमहर्दिवजनिंदितचंद्रयास्तनाविधं तदयाचतयामहः प

तितयास्मरतापमयेगाढेनिजगाढेस्नुविमिश्रगुणौतावौ ५२
अथनयाभैम्यास्नुकरंचित्रगुणौसौनिजगाढेऽकाकीहृ
घपाङ्गुदीरंवारंबहुअनेकप्रकारंनिंदितस्नुश्रोययातथाङ्गु
ङ:स्वतोविपर्फलदोषाजयेयाविपर्फलदूतातिविपर्फलदू:विध
हसोस्तदहूनिवेशतयास्मरसंतापमयेगाढेव्याधौपतितया
अन्योपिव्याधिग्लानाप्ताधूर्तदितिप्रसाधूस्तवंतितघेयमपि
हृत्रेत्यर्थः ५३ ॥ नरस्यापिहुभुवामिवयावताभवतियस्य
फणंयदनेहसा विवाहिणामपितदतवफवत्सणामितनक
थगणितानामे ५४ ॥ यस्यनरस्यगाढेयदनेहसायस्यनरस्य
गाढेवनेहसा मासेनस्यादहोरात्रइत्यादिनाकालेनयावता
यत्प्रमाणेनफणंभवतिकेषामिवनरस्यब्रह्मणामिवतत्
फणंवनयक्रयोर्दुनो:स्पणेनामितपरिमितंगणितनगाढेवि
वाहिणामपिकथंनगणितमित्यर्थाङ्गतेनान्वय: अथम
र्थ: यस्यनरस्यफणंयत्प्रमाणेनदेवकालेनभवतियत्प्रमा
णेनब्रह्मकालेनचभवति तथायस्यदेवस्यफणंयत्प्रमाणे
ननरकालेनभवतियत्प्रमाणेनचब्रह्मकालेनभवतितथा
यस्यब्रह्मणोफणंकालविशेष:यत्प्रमाणेननरकालेनभ
वतियत्प्रमाणेनदेवकालेनचभवति इतिनरस्यब्रह्म
णः पदस्यापेक्षयाफणादिव्यवस्थाकृतागणितनगाढेत्रि
रि०५९ चत्वारिंशल्लक्षौविंशतिःसहस्राणिचमनुष्याणांफणंभ
५द्वा८ वतितदेवदेवानांद्वादशवर्षसहस्राणिभवति तद्देवचफणं
ब्रह्मणोदिनसहस्रांशोभवति एवमेकस्यमहान्कालःअ
न्यस्याल्पस्तेनपरिगणितः तथाब्रह्मणोदिनसहस्रांशोदे
वानांद्वादशवर्षसहस्रपरिमितंफणंभवतिदेवानांतफणं
मनुष्याणांचत्वारिंशल्लक्षविंशतिस्तुसहस्राणिवर्षा
णांभवतीत्येवमेकस्याल्पःकालेन्यस्यमहान्गणितःएवंच
यथानरस्यब्रह्मणांपदस्यकालापेक्षयायथाफणंगव्यव
स्थाकिमितिनकृता यथाविपक्षाणांफणंमनुदासीनानां

मल्पः कालः संप्रकज्ञानां हृमः तथा संप्रकज्ञानां हृत्गाः उ
हा सीनाना मल्पवर्षपरिमितः कालः विप्रकज्ञानां प्रगा
मितिगणित शास्त्रे कथ्येन प्रविगणनाद्भु नेत्यर्थः विरह
वेशान्तृणोपि प्रगावकल्पो भवतीति भावः ४४ ॥ जनूर
धत्र सती स्व तापिता हिमवतो नतु तस्माहिमाहृता ज्व
लतिभालतले लिखितः सतीविरहपवहस्पनलोचने
४५ ॥ सती भवानी हिमवतः सकाशाज्जनुर्जन्म स्व स
तापिता धत्र नतु हिमगिरेर्महिम्ना आहृता आदववती
आहृतौ सादराचितो किं तु हि मल्ल दहनेन पावितापापनोदा
याय च हरस्य भालतले सतीविरहते भवितेति ब्रह्मणा
लिखितः सतीवियोगपवज्वलति तत्र लोचने ४५ ॥
दहनजानप्रथतूरवप्रव्यथा विरहजैव प्रथयदिनेऽप्य
दहन मास्यविशति कथ्य प्रियः प्रियमपास्य पासितमु
हुर्नाः ४६ ॥ दहनजा निजानिता दवप्रव्यथा पति तापर
पीडा प्रथम हती नाकिं तु विरहजैव दवप्रव्यथा महती र
यदि ईदृशो न अग्निपीडाधिका न भवेत् नहि अपाहमप
गता अस्य वा च यस्मात्तेन तं प्रियमपासितमुहुर्नाः सोत्तू
साः सत्यः प्रियाः शीघ्रमेवानलं कुर्थविशन्ति तेन मन्याम
हे नलपीडातो विरहपीडैवाधिकेति ४८ ॥ हरिदि
तिकलानितयामद्दृ विरहिणीवधपंककलांकितोः अंप
दसख्यकृतं तत्ववाहहस्तः सावविलोकयडावेनयोविपोः
४७ ॥ विरहिणी वधपापमलिनिताः कलाहृयेन लदे र
ति मंथवर्तित्वात्कलंकस्य साम्यः कर्मभावो वा साम्यते र
ल्युर्यदि मिय त्मन्त्यः ऊसदानां ऊस देवा साम्यं ऊवेत्नीति
वेशाध संसास्ये नविकास कल्याद्वासाम्यं अथवा मोदं तहानि
मुहुः साधवतः साम्यं ऊर्वेनीतिपर्वविधः कलाप्रवाहहस्तः
पर्यंतस्येन त्वाश्चं ऊर्ध्वविवस्यानः पापिकानामतः पोषणानि
मेलानां वाहिकाणामिसेतोहृशंचेऊसडावेनयंपशप ४७

नै॰ ष॰ च॰ टी॰ १५

अयिविधुंपरिपृच्छगुरोःकुतःस्फुटमशिक्ष्यतदाहवदान्य
ता ग्लपितशंभुगलाद्गरलात्त्वयाकिमुदधौजडवावडवा
नलात् ४८ ॥ अयिहेसखिचंद्रंपृच्छदाहदानशौंडताकु
तःकस्माद्गुरोःशिक्षिताकिंशिवाविशिवामास्थितेनसतात्त्वया
ग्लपितशंभुगलात्कालकूटात् अथवाभोजडजलधौस्थि
तेनसतात्त्वयावाडववह्नेःशिक्षितेति ४८ ॥ अयमयो
गिवधूवधपातकैर्भ्रममवाप्यदिवःखलुपात्यते शिति
निशादृषदिस्फुटदुत्पतत्कणगणाधिकतारकितांबरः
४९ ॥ विरहिस्त्रीवधपातकैःकर्तृभिर्भ्रमणमवाप्यानभी
वितएवार्थःप्राप्येत्यर्थः दिवआकाशात्कृष्णपाषाणशि
लायांपात्यतेकीदृशःस्फुटताउत्पततानाचकणगणेनाखं
डखंडेनाधिकतारकितमंबरंयेनापिकालतावकायश्चेतद
धिकतारकंतत्क्षणमधिकतारकितंकृष्णपक्षेहितातार
कलंकंभवति अन्योपिपापीसंभ्राम्यत्रुटितोत्पततत्रास्थि
खंडंयथाभवतितथाभूमौःपात्यतेतथायमपीत्यर्थः ४९
त्वमभिधेहिविधुंसखिमद्गिराकिमिदमीदृगधिक्रियते
त्वयां नगणितंयदिजन्मपयोनिधौहरशिरःस्थितिभूरपि
विस्मृता ५० ॥ भोःसखिमद्वचसाचंद्रंब्रूहिएतादृशमिदं
स्त्रीवधपातकंकिमधिक्रियतेकिंप्रस्तूयतेकिमंगीक्रियं
तेइत्यर्थः महतिजलधौजन्मनगणितंचेत् हरशिरोरूप
निवासस्थानमपिकिंविस्मृतंमहाकुलोत्पन्नस्यनेदृशंकु
कर्मयुक्तंमहाकुलजन्माप्यवज्ञातंचेन्महापुरुषपरिग्र
होवातुमनवद्यःसोपिकिंत्वयापरित्यक्तःइतिपृच्छेत्यर्थः
५० ॥ निपततापिनमंदरभूभृतात्वमुदधौशशलांछनचू
र्णितः अपिमुनेर्जठरार्चिषिजीर्णतांवतगतोसिनपीतप
योनिधेः ५१ ॥ भोःसखेचंद्रअमृतमथनसमयेसमुद्रेनिपत
तामंदरपर्वतेनापित्वंनचूर्णितःपीतसमुद्रस्यमुनेरगस्त्य
स्यापिजठराग्नौजीर्णतांनाप्राप्तोसिवततावदेताद्वयेषु

आर्विः श्रुतः त्वत्तनुयाथोवर्तते ५१ ॥ किमहोभिर्गलितै
रिंद्रमन्यसे मयि निमज्जत भीमसुतामनः ममाकिल श्रु
ति महत तदर्थिकां नलमुखेंद्रपरां विबुधः स्मरः ५२ ॥
हे इंद्र मे तैर्गलितैः प्राणैः हे तैर्भिः भैमीमनो मयि निमज्जत
इति किं मन्यसे प्राणैरुपलक्षिता या भैम्या मनो मयि दायितं भव
त्विति किं मन्यसे इत्यर्थः मा मन्यस्थाः महतां मनः श्रु
ति विशतीति यस्याः श्रुतेर्वर्थमवश्रुभ्येव माश्याः सेतदर्थि
कां मप्रवाथीं यस्या लामेवविधां सर्वेषांव्यमहतां मनः श्रु
इं विशतीत्येवंरूपां तां श्रुतिं विबुधो भालाभिन्नः कामः न
लमुखेन्द्रपरां माचष्टेन त्वत्परां अतो हे थाशां मा कृथा
इत्यर्थः ५२ ॥ श्रुवि वयस्य यशोनाविंदितिमंजलनिधेः
ऊलमुज्वलया फना अपि महार्णवभूर्वपानकहरि
णलांछनस्य चकदर्थना ५३ ॥ हे स्य यंशासोन विदिति
मे पद्महमफनाविवयोहोघयसहश्रुयशो न विदितिम
श्रुवि वयजलनिधेः ऊलमुज्वलयविशदय अर्थं च भसी
ऊहर्वीपुपयातकमपिमहार्णवकदर्थनांजातिस्तोर्थः कदर्थः
तस्या पुर्णात्तस्कवर्णावातांमुचपीडां माकृथाः परंमारयेत्यर्थः
अपिः संबोधने वाक्यालंकारे समुच्चये वा ५३ ॥ निशिश
शिन्भजकैतवभानुतामसतिभास्वतितापययापमा श्रहम
हन्यवलोकयितास्मि ते पुनरहर्पतिनिवृत्तदर्पतां ५४ ॥
हे इंद्रराज्ञोकपटस्मयेतांभजभास्वतिसूर्ये असतिभोः पापम
मोतापय श्रहं पुनर्दिने तवाहर्पतिनानिवृत्तोदर्पोयस्य तस्य
भावः तत्ता तामवलोकयतास्मि अन्नघनेनेल्लह अहर्पतिनि
ति अहराहीनां पत्यादि श्रुपेफो वक्रव्यइति रेफः ५४ ॥ श्रुव
णपूरनमालदलं करं पनिशाकरं गलेसी विनिहितम किं
मपि तान्निलितः स्पृयत्य पुंसयादितेनननडसिसिपत्तणं
५५ ॥ अयिमाविकर्णावतंसतमालपल्लवपुटंचेंद्रऊरंग
गलेनिहितम तंदमस्यास्तीति तंदिलः तंडादिभ्य इलसुपर

नै० प० च० टी० ११

ह्ननस्तंभदलितः तेन तमालदलेन कंदलितः सहहरिणः यथ
मेवं इकिमपिस्यगयत्याच्छादयति नहि दलग्गच्छलमिति श्र
णोमि ५५ ॥ शशाकलंककभयंकर माहृशां ज्वलसि यन्नि
शि भूतपतिं श्रितः न दम्भनस्पनवेहृशा भृततनाद्भुतकरी परवृ
र्थविधूननी ५६ ॥ भोः शशाकलंक माहृशां वियोगिनीनां
भयंकर भूतपतिं शिवं श्रितस्त्वं निशि यद्दीप्यसे न दम्भनस्य
यादृपस्यतवेहृशा भृततनाई हृद्रूपता त्वत्तद्रूपता काप्यादिस
त्राचाद्भुतकरी आश्चर्यकारिणी अतएव परशिवः कम्पनी
यं कलंकस्य परपीडनकस्यात्मनः रूपनादिक माश्चर्यकारी
त्यर्थः यद्वा त्वं ते रूपस्य शिवाश्रितस्य निशि दीप्यस्पतवेहृशा
भूतनाम कलंकता भयंकरता वा आश्चर्यकारिणीत्यर्थः अथ
वा पिशाचत्वेनोपालभते शशाति उत्पवते इति शशः सचा
सौ कलंकश्च रलयोरभेदात् शशाकरकलस्य संबुद्धिः त
थामाहृशां स्त्रीबालादीनां भयंकर भूतपतिं पिशाचस्वा
मिनं श्रितोसि त्पपेव दीप्यसे न दिने यस्माद्दिवं तस्मात् अ
स्ततस्य जीवनस्तव परवृर्थविधूननीयमविशेति पिशाच
त्वस्याशिवः कम्पयतीतिनाहृष्टतना ईदृशा पिशाचता आ
श्चर्यकारिणी त्वं तोहि पिशाचे भवति न तु जीवनिम्याश्चर्य
५६ ॥ असमयेमतिकन्निषतिध्रुवं कवरानेवरातायदियं
जनः पुनरूपैति निवासनिवास्यते सहविरहविधोर्नंस्मरव पुन
वीक्ष्यते ५७ ॥ असमये अयलोवसातमातिरुदंतिध्रुवंनि
श्चयेन यतो हेतोरियं जनः कोकिलकोकिलध्वनिः शा
खलेना माव स्पाचकरगतैवान्यता सत्रैवानिका तायं दा
तानदेयसानिं भूतगता यातजायते ह्रे आलि पुनरूपैति
कोकाः पुनरूपैति चेदित्यर्थः यद्वा इयं पुनः रागस्युनीतिनि
श्चयेनेश्च: निकामनिवास्यतेस्यात्पनोविधोर्नंस्मरव पुनर्नेह
क्ष्यते जनाचं क्रोनहृक्ष्यत इति ५७ ॥ अयिमेमेघचकोर
शिशुर्षिनेवंजातासिफपिवस्यनाशाष्पतो अशितमंत्रिम

पीतवतोस्यवाशशिकरःपिवतःकतिशीकराः ५८ ॥ पिर
वतीतिपिवःपाघ्राध्मायेइ.हशाःशाःपाघ्राध्मास्थेत्यादिनापि
वादेशःसिंधोःपिवतस्तस्यात्वस्यमुनेःशिष्यतामयंममैव
चकोरप्रोतकोनव्रजतीतिकाक्काव्रजेदूषीत्याशंसागम्यते
श्राद्धिपानमभ्यस्तंवतोस्यचकोरशिशोःपिवतस्तस्यतस्तुंइकि
रणाःकतिवाबिंदवोभवंति ५८ ॥ ऊरुकेवेत्यर्मेकमयो
वनंवाहिरितोमऊरंवऊरुषमे विशालितत्रयदेववाविधत्त
द्वासाविस्तावादाहितंजाह्नितेडुते ५९ ॥ कवेपकेशरुमहा
तमयोवनेऊरुककवेणशह्नाणास्यर्थः श्रयोहत्यतेनेतस्यया
वनःलोहऊहःकर्णयोविद्धाभिस्यपूर्वभाःकादिनसंघात
मेचकादित्यमुक्तवाः इतइतिवाहियोगापंचमी इतोवस्तार
द्वाहिमेमऊरुमादर्शाऊरु तत्रवेशोयदैववाविशानिप्रतिविंवत
याभेःसाविनदैवस्तावादाहितेशत्रुभूतंचंद्रडुतंजाहितेनेर
जंः ५९ ॥ उदवपवभूतःकिमुदल्वनानाविषमोवडवानल
वह्निफः विषवडुक्तिनमध्यमुनानमस्यवहवःकिमडुतुभ
जोविभुः ६०, ॥ विषमोयंचंद्रःसमुद्रेणवडवानलवडुदव
पवाकिनभूतःश्रमुनाससुद्रेणपवित्यक्तमध्यमुचंद्रविभुःप
भुःशाक्तस्त्वममस्यवहवोविषवात्किंनवुभुजे ६० ॥ श्रासितमेक
स्तवाशितमध्यभूत्वमुनवेषमुनाविंशादाविषं श्रपिनिपीयर
स्तैर्जेनितत्त्वंस्वयमुदेतिमुननेवमार्गवं ६१ ॥ श्रर्णवा
द्रागतमार्गवेवक्तुस्तविषमेकेनस्ववेगोस्थवेणाशितंनमुनवर
प्यभूत मुननेज्ञातमित्यर्थः पषचंद्रःमुनानिर्मलोविषस्तै
वेक्त्यादिभिनिपीयजानितत्वयं प्रथमांपिवतेवाक्रिहिंती
यांपिवतेवविवित्यादिस्त्रतेःइहशमापिमुननेवं ६२ ॥ वि
राहिवर्गवधव्यसनाऊलंकलयपापमशोककलविफं स्तव
निपीतसुधाकमपापकंयहविदोविपवीनकथस्कयं ६२ ॥
वियोगिजनवधाभिनिवेशाव्याऊलंव्याऊलत्वंचैकवासिय
वत्वेनसंपूर्णोचंद्रंणपंजानीहि पवंचसतियहविदोज्योतिर

नै॰ प॰ चं॰ टी॰ ६१

ष्वकाविपरीतकथाः कथं यतः गुणेंऽस्मभयऽहं कथयंतिती
णे च पापग्रहं कथयंति लीणेन्द्रकेयमाणाः पापाद्वनियच्छाप
वे विपरीतवादिनः कथं ग्रहविदः न कथंचिदित्यर्थः ६२ ॥
विरहाभिवर्द्धमानमवापियः सबहुलः खेलपदं इह्लाजं
नि उदामितस्मकालेवापियत्रनैकथंविस्मयंतितिथिः किममी
क्षता ६३ ॥ यः पदोवियोगिभिर्वर्द्धमानमवापिप्रापितः
सहकलपदं इहलोके बहुलः खेलानिस्त्रयेन जातः यक्षं
चैतत् यः सन्पदः अपर्पदोवालोकैः वर्द्धमानैः बहुपूजां
प्राप्यते सबहुलः प्रचुरः प्रवृद्धो भवति तथाऽयः पदो वर्द्धमा
नैः बहुप्रमाणं प्रापितः सबहुलो भवति बहुलाति प्रादते इ
त्येन यक्षमेव पतद्गुनयक्षामित्याह तदामिनि विंतिसमहे
लैर्वियोगिभिर्यच्यतिथौ तदामिनिः तस्य मानस्य पूजायाः प्र
माणस्य चामितेः अपरिमितत्वाधिक्यमितियावत् अवधिर
सातिथिः किमित्यमीक्षता अमा अमावस्या क्षता अथ च
माने प्रमाणं पूजा च मा लक्ष्मीस्तु तद्रहिता अमा क्षतेत्यर्थः
यस्यां महती पूजा क्रियते सा कथमपूज्या स्यात् अलक्ष्मी
कां वा स्यादिति विरोधः तथा यस्यां बहुप्रमाणं क्रियते सा
कथमप्रमाणा स्यादिति विरोधः ६३ ॥ खविप्रतीलास्य द
र्शनाविभ्रमात्किमु विर्ध्यसने स विधुन्तुदः निपातितेवदः
नैकथमन्यतां बालिकरं वनिभान्निजमुज्झति ६४ ॥ राहुः
खविपोविंसो वधभ्रान्त्या किमु चेदं ग्रसते अन्यथैतद्गात्यभा
वे चेदं कथमुज्झयति सुखं पातितं निजं स्वापीनं पूजार्थं दृष्टिम
क्षनिर्भराहोसंदकवलनेनाभिलाषः किं तरिपुचक्रं भक्ष
णे च कृतपताभावपरिज्ञाना ग्लोक्षणा यथा पिष्टोदकं दी
रघात्पापिवत् अनत्कपानु संधानाडुज्झति तथेन्स्त्र्यर्थः इः सा
धत्वात् एवकोयत्वाद्वीरत्वाद्धापरित्यागो नत्वनुभवादित्या
ह ६५ ॥ वदनगर्भगतंतानिजेच्छया शाशितं पुज्जनितराजवसे
शायं अशितनपराजस्य यमतस्य यस्यासाविवनारपल्लनालबिला

धना ६५ ॥ राज्ञः स्वप्रतापानलेनं चंद्रं क्षेत्स्युयानिःसंभ्रमे
नोज्झतिकिं न प्राप्नोतोभविता संद्रेवायं चंद्रोत्पन्नयंनाशावि
नाकंदनालक्ष्मिद्भवस्मनानिःसरति उदयमेवभावान्नाशा
भावःप्रस्तुतह्रूपत्वाद्वा ५६ ॥ ऋजुरूपाःकथयंतिपुरावि
दोमफाभिदंकिलराजशिरश्छिदं विवाहसूर्येभिदंनिवाहं
निर्नक्षनशशिर्यादितज्जनकानलः ६६ ॥ ऋजुरुक्तानये
षांऋजुसरलमर्थं प्रपद्यंति न वक्रमितिवा ऋजुरूपाःपुरा
विदोमुनयोयामाराधाविरूराजशिरश्छेदिनंकिलानिगदं
तिविवाहेमरालकश्छेदिनंकिंनकथयंतिविवाहेहिमरालकचंद्र
वदतणाद्दिवाहछिरश्छेदपवाविस्मनाद्भुनइतिभावः यदि
ह्रदयाग्निःस्यात्द्विफःअंतःस्यात् ६६ ॥ स्ववधवोक्तविभिः
स्ववैविणामावक्रगास्पयथादालितंशिरः सपादेमन्दथ
र्नभिप्रजोदिवःसाविनयानमसोपिकरोतकः ६७ ॥ ह
वेणदालितंयत्स्वगस्याशिरःकांतिभिःकांतस्यरह्रदोसद्दु
ष्णाविप्यर्थः द्विवोभिपजोनासत्यौयथायोजयतःस्वनया
होरापिशिरःसंधानंकःकरोतनैषम्यवसावित्वात् स्ववैरि
णाकृतमन्यथाचक्रेतःप्रस्पकोवानाहुशःहृत्पर्थःयद्वाको
क्रस्यातथाकरोतसोपिहिर्विसोवैरिणांवत्सांपोलत्यादी
नांसनाभिःप्रनोक्त्यावाङयोज्जनंकृतनामित्युपात्ते ६७
नलविमलाकिंतस्यवणोविपोमिलतिकिंनकवंधगलेनंवा
स्वतिभियाव्यामृत्यनंतनलमोग्रहाशिरवत्सदत्सरह्रकबंधनं
६८ ॥ विगतंमलंकंयस्मात्द्विमलकःसहूनःविमलाकि
नःतस्पनलेनविंडितमलकस्पविपोःकबंधगलेननमोग्र
हशिरःराजशिरःतदत्सवद्वकबंधनंतस्पकबंधगलस्पव
क्रेनहकबंधनंयस्यैवंभूतंसत्तत्किंनमिलतिवियद्दर्तिनोवा
ऋशिरसःकबंधेनकथसंगतिःस्यादित्युतप्राह मवणाभ
यादत्यर्थंत्रुत्पततइति ६८ ॥ सोलज्जयापरिहृष्यनमःशि
रःसमममोदयनायिकबंधता समापतज्जवपदलयकमव

न्किमितिनव्यातिसीव्यतिकोऽलना २९ ॥ हेसखिद्विजराजल
सीतां पृच्छ अस्मौजराजरासैधवपुः खंडद्वयमिवकाबधतो
दयतां केन तनासहराजशिरः किमितिनसंयोजयतानिव्य
तिसीव्यतीतिकमंव्यातिहारोऽनविवादिताः २९ ॥ वदवि
धंतुदमालिमदोलिनैसजातिकिंद्विजराजभियाविधुं कि
मुदिवंस्पृनवेतियदीदृशः पतितपथनिषेव्यमिहवारुणी ३०
भोः सखिमद्वचनैराडुवद हे द्विजराजभियाब्राह्मणश्रेष्ठइति
भयात्तविधुं चंद्रंकिंमेंचामियद्ययमीदृशोद्विजश्रेष्ठस्तर्हिकिं
वारुणींस्वरांप्रत्यक्षांवारुणींनानिषेव्यपतितः श्रतेगलः जा
तिभ्रष्टस्सु पुनर्दिवंस्वर्गमाकाशंचाकिमेतिनैतीत्यर्थः नर
हि सुरापोब्राह्मणः स्वर्गंपुनरेतियद्वाययदिदिवमेतिईदृशः
किंदिवमेतियतोवारुणींनिषेव्यपतितः ३० ॥ दहतिकंठ
मयंखलनेनाकिंगरुडवाद्विजवाससनयोज्झितः प्रकृतिरस्य
विधंतुददाहिकामाथानिवागासिकावदविप्रता ३१ ॥ अयं
विधुर्निश्चयेनकंठंदहति अतः किंगरुडेनेवत्वयाद्विजवा
सनयाद्विजइतिप्रसिद्धयाब्राह्मणबुद्धयाचत्यक्तः भोः राहो अ
स्यप्रकृतिरेवतद्दाहिकानतुब्राह्मणीशक्तिः सातस्मात्पवा
धेप्रभवतिनान्यत्रानिरपराधायांमयिब्राह्मणेणकिंवद अतः
स्वभावोयमित्यर्थः ३१ ॥ सकयोलकिलयाकिलदंष्ट्र
यांसमवधायंयमायविनिर्मितः विरहिणीगणचर्वणसा
धनंविधुरतोद्विजराजइतिश्रुतिः ३२ ॥ समस्तयाकल
यादंष्ट्रयाजातावेकवचनंसर्वाभिः कलाभिरेवदंष्ट्राभि
रित्यर्थः ताभिःसमवधायसम्यगवधानेकृत्वासम्यक्कृत्येत्यो
जेत्यर्थः यमायवियोगिनीजनभक्षणोपायोविधुर्निर्मि
तः अतोद्विजानांदंतानांराजस्थूलदंतइतिकृत्वाद्विजराज
इतिप्रसिद्धिः नतुब्राह्मणश्रेष्ठइत्यर्थः ३२ ॥ स्फुटविस्रव
हवनेवऋताशनाज्वलादिदंचक्रमेविधिनाविधुः बडविर
घेनवियोगिवधायकसागराभिष्यदथकालिकयाकितः ३३

इदंज्वलत्कामस्त्वंविरहवलोचनाग्नेःसकाशाद्द्विपिनाविधः।
हत्वाचक्षुषेश्चयवकृप्रकारेणवियोगिवधपापेनकालिक
याकृताख्यानाद्विजितःकामस्तत्तेवकृपानकं तन्मात्विदूरे
वेदैश्चिन्नत्वेननिवेशितानामित्यर्थः ७३ ॥ द्विजपतिग्रसना
हितपातकप्रभवकुष्ठसितीकृतविग्रहः विरहिणीवदनेन
जिगीषयास्फुरतितलवृदयेननिशाकरः ७४ ॥ द्विजपतेश्च
दःब्राह्मणप्रवरस्यचन्द्रमसस्तत्तानितत्प्रजिनोत्पन्नकुष्ठधवलीकृ
तशरीरोयंवियोगिनीमुखेविंडभवन्तौच्छयाराज्येवस्फुरति अ
यंनिशाकरोनभवति ७४ ॥ इतिवियोगिवियोक्तिविरहिण्या
व्यवहितस्यमुखेपिनिविष्टपंसा अतितवांदधनीविरहज्वरेह
दयभाजमुपालभतस्मरं ७५ ॥ इत्यास्थितस्याविधोरेवंक्रिय
माणाविवियोक्तिभिर्विरहिण्यानिदामुखेपिनिविचार्यस्याभेस्मर
स्यर्थविरहसंतापंदधतीसतीहृदयाश्रितंस्मरमुपालभतञ्चा
चुक्रोश दधनमितिपाठेतितरांविरहज्वरंदधतंपोषयंतीमि
त्यर्थः ७५ ॥ हृदयमाश्रयसेयदिमामकंज्वलयसीत्थमनं
गतदेवकिं स्वयमपिक्षणदग्धनिजेंधनःक्वभवितासिहता
शहुताशवत् ७६ ॥ हेअनंगमामकंहृदयंयद्याश्रयसितदे
वाश्रयभूतंहृदयमित्थंकिंदहसिक्षणेनदग्धनिजेंधनंहृद
यरूपंयेनयएवंभूतः स्वयमपिभोःक्षतनाशा अग्निवत्क्वभ
विष्यसिवाक्षिमेंधनेनापिजायनेत्वंक्वभवसीत्यर्थः आश्रये
गतेक्ववातिष्ठसि अग्निवत्त्वयमपियास्यसीतिवार्थः ७६ ॥
पुरभिदागमितस्त्वमदृश्यतांत्रिनयनत्वपरिस्फुटिशंकया
स्मरनिवेश्यनकस्यनकामिनुःत्वयिकिमाहितवानेनयनैस्त्रिभिः
७७ ॥ त्रिनयनत्वस्यावित्रिशंकयाहरेणत्वमदृश्यतांसंप्रा
पितोसि अन्यथाकामदर्शनेनत्वस्वस्यैवसर्वस्यापितृतीयनेत्रोत्प
त्त्यास्त्रिनयनत्वंस्यादिति यतोभोःस्मरत्वयिआहितेनेहृदोम
निचकस्यचजनस्यत्रिभिर्नेत्रैर्नेनिवेश्यतेनअदृश्यत्वमपिहस
र्वस्यापिजनस्यहृदयीहृदोमवैपिस्फुरंतीत्यर्थः अथवात्वय्य

द्विनां गते कामो नामैकं नेत्रं मनो वयह्रूपत्वात् सर्वस्यापि जन
स्य त्रिभिर्नेत्रैः प्रादुर्भूतं अतो हरस्यप्रयसो वृथा जातेत्यर्थः
७७ ॥ सहचरोसि वते विनिविक्त्कान् त्वयि वसत्यपि मे न वृतिः
जातः अथ न सम्प्रति संगतिरस्ति वा मम तनान भवेत्तमियं कि
ल ७८ ॥ त्वं ते सहचरः विनिविक्त्कानि सौसाद्रिः त्वयि मे हृदि
निष्टत्यपि कृतेनानवृतिर्जाता निर्वृतिस्तु अस्ति वा तत्य भावे हेर
तविन्याह अथ वा संप्रत्य न गावस्थायो वयोः संगतिर्नास्ति
इयं वृतिः किल भवेत् तेना उत्सृता अनुसृताहि जन्मान्तेरेप त्या
सेवास्यते ७८ ॥ रतिवियुक्तमनात्मपरज्ञ किं स्वमपि मामति
वेतापितवानसि कथमतापरसृतं लवसंगमादिनवथारहद
यं मम दृश्यते ७९ ॥ आत्मानं वदन्यपरं वा मा वणीयं न जानाति
स्य मनात्मपरज्ञः नस्य स बुद्धिः मासिवात्मानमपि रतिवियुक्त
क्तं किं तापितवानसि इत्यवथा त्वया प्रभावे त्वत्संगात्मम हृद
यं कथं दृश्यते कर्मकर्तविलकारः इत्यवथेत्यनेनैवात्मतापर
ने सिद्धिः अथ्या प्रस्तुत इति वर्तमानत्वद्योतनाय ७९ ॥ अनुम
मावनसाव कथं न सा वनिवति प्राधिना पिपतिव्रता यद्दना
थवधूजनपातककोटिभिर्नयापितयासि किमुज्झितः ८० ॥
भो मार अनिविख्याता पतिव्रता रतिः कथं त्वां नानुममाव
अनुमरणाभावे हेतुमपि वितर्कयते इयती नाम नाथा नां अपि
यविवक्तानाम अवलानां वधूनां वधेन पातकौत्यं अतएव त
या प्रिययापि त्यक्तोसि किम् ८० ॥ स्वगतपवविजित्य जिते
न्द्रियात्त्वदृक्कीर्तितत्रयदनाशयत् नवतनुमवशिष्टवती
ततः सामितिभूतमयीमहवद्रवः ८१ ॥ जितेन्द्रियः स्वगतो जि
नः शोभनं गतं ज्ञानं यस्येति स एव वत्या विजित्य त्वन्महायशाः
शरीरं यतो हेतोरनाशायत् यतोयं मारजित् ततो हेतोरवशिष्टं
पंचभूतमयीं तनुं रमेहरोहरत् अप्रगतकीर्तितया गलितद
र्पत्वाहरेनाशायत् अन्यथा हरस्यापि नेदृशी शक्तिः स्यादि
तिभावः ८२ ॥ फलमलभ्यत यत्कुसुमेत्त्वया विषममनेत्र

मनंगां विरहक्लान्ता अहहनीतिर्वामभयात्ततोनङ्ग त्वमेवा
पि विग्रहमिच्छति ८१ ॥ भोअनंगात्रिनेत्रेक्रुद्धत्वमेवविरहक्ला
न्तायोथयतोन्यथाफलंविनाशात्तत्तारण्यतोहेतोस्त्वंवनतः
फललाभात्त्वामभयानीतिः पुष्पैरापनयोद्गच्छ किंपुनर्नि
शितैः शरैरित्यादि तूपापुष्पैरपिविग्रहंनेच्छति अहहेत्यद्भु
ते खेदे च ८२ ॥ अपिपथयत्रिनेत्रामरवत्क्रुध्यतिनयनाक्रुध्य
मापिक्षतांदृशं धीरावनेरपरस्यवत्सादूरादन्तमामहत्वणाः र
खिलनापिवः ८३ ॥ अन्यदेवचदन्ततेथयत्रापिपिवन्नापि
पेदूपानेहराज्ञांदृशांभस्मरूपनोत्वमापिक्षाग्रामवाजातिभ
णामन्योरत्यधरसलालमुपयाप्यामजगृष्णोस्तनमापिनापि
वः अमृतंचेदूपास्यः कथंहरतुदृशामयास्यइत्यर्थः ८३
भुवनमोहनजेनाकिमेनलानवपर्वेनबभूवपिशाचवता यद
फलाविरहाधिमलीमसामभिभवन्नश्रमालिस्मरमाद्धियां ८
४ ॥ भुवनस्यमोहनंविडम्बनंवशीकरणंचनजानेनपापेर
नभोः परेतप्रेतरूप पिशाचवनानेजातिंयतोधनमवियोग
व्याधिमलिनांमाद्दृशांतिरस्कुर्वन् आक्रमनश्रमासिपिशा
चादिरापिमालिन्यादिदोषाकुलमेवजनमाक्रामन्तीत्याश
यसंप्रदायः ८५ ॥ वनदहासिनस्त्वमापिस्मरस्वलतिने
त्रूपयानप्रसुरकरान्न अथस्तोलिसितेनचनुच्यतेनखेल
मुष्टिकरीकृतबंधनः ८५ ॥ वनाखेदेभोः स्मरकाममोवोधा
मुत्कात्वंत्वमापिनदहासिनवकरात्कृपयापतुः नः खेल
नीतिकाकुः अथवानकृपयासवलतिअतोमारयेत्यर्थः
अथवाकृपानालीतिनाकिंत्वत्वंस्तोलिसत्वनेनाप्पयोगीकृतर
बंधनोमुष्टिर्नमुच्यतेखलयथाप्रियतेजनस्तथैवनस्याग्ना
निनिष्टंतीनिस्गृहीतंधनुरेवत्वंस्तनः अतोनमुष्टेर्धनुः स्खल
तीत्यर्थः उरीकृतेनिपदे चिन्त्यं ८५ ॥ दृग्गपहत्यपस्ह
स्रविद्धापिताः अमयतेपरानिजंवेसाविता अतिशयाध्ववधुः
दूयपांडुताः स्मरभवन्तिभवन्तसंपादिताः ८६ ॥ अपरानिर

नै॰
प॰ चं॰
टी॰
१०

जेरसेवितान्यदेवोपासकत्वमथवात्वत्तोन्य: अन्यदेवोपा
सक: पुरुषइत्यर्थ: तदात्मनइतिशेष: नेत्ररोगमपस्मरं
ऊष्मादिनावैरूप्यंवशमयते हेस्मर भवंतंसेवमानस्यातिशा
येनान्यविवेकाभाव: अथतावदुष्टान्त्य: कार्श्यंत्वयरोग
स्यपांडुतापांडिमापांडुरोगस्वरूपताभवतीति ८२ ॥ स्मरत्वंश
सतस्सत्वमनोविधि:स्वमनस:कृतवान्भवदाकृतं यदिय
तदैहिफमास्युगमायसंतवसृजेत्स्मलयंत्रिजगद्भजेत ८३ ॥
भो:स्मरत्वंत्वदंशात्ततम: अस्यनद्यानक: त्वदंशोस्यानक: सु
र: अतोविधि:भवदाकृतंस्वमनस: पुष्पाणिकृतवान् यर
दिपत्रहैफसृजेद्धाणंचायसमयोविकारंसृजेत्तर्हित्रिजग
त्स्मलयंभजेत त्रयाणांजगतांसमाहारस्त्रिजगत ८३ ॥
स्मरारिभोविवरापराविपरांदृढंहत्तेजगतामपिमात्रयं इ
तिविधिस्त्वदिषून्कुसुमानिकिमथाभिरंतुवासिचदनिर्दू
न: ८४ ॥ हरस्यसरोपराविपराणाग्नि: पुरत्रयमिवतवा
पिवाणाग्नि:जगतांत्रयंमाधाक्षीदितिविचार्यकिंविधि:त्व
द्वाणान्पुष्पाणिमथाभिरंतर्मध्येअसिंचत तववाणान्पुष्पा
णिविधायतापनिर्वृत: अपरिलेह: पुनर्मथनासिंचदित्य
र्थ: किंवितर्कैं ८४ ॥ विधिरनेशमभेद्यमवेत्यतेजनमन:
खिललक्ष्यमकल्पयत अपिसवज्रमदास्यतचेत्तदात्वदि
षुभिर्व्यदलिष्यदसाविव ८५ ॥ अनेशानिरवयवंअतएव
वाभेद्यंदृष्ट्वाजनमनोलक्ष्यंकृतवान्खलुनिश्चयेमनोहि
परमाणुत्वान्निरवयवं सब्रह्मावज्रमपिचेल्लक्ष्यमदास्यत
तर्हित्वद्वाणैरसौवज्रोपिस्फोटिष्यदेव ज्ञादितीवज्रमस्तोस्या
दित्यमर: ८५ ॥ अपिविधि:कुसुमानितवाशुगान्स्मरवि
धायननिर्वृतिमाप्तवान् अदितपंचहितेसनियम्यतानलदपि
नैर्वतजर्जरितांजगत ८६ ॥ भो:स्मरविधि:तेवाणान्कुसु
मान्यपिविधायननिर्वृतिप्रापसर्वविधिज्ञानिषुविषयपंचैरे
वदत्तवान्हिप्रसिद्धो यद्वाहितेनामिजगतोहिनाद्वेन्यर्थ:

नदूपितस्थापितैः पंचभिर्देववाणैर्जगज्जीवितमतिजीर्णं
कृते उभयोर्हानौ श्रस्माघेऽः तास्यचाघचूततोणिवि
नः ५० ॥ उपहरंतिनकस्य स्वपर्वणः स्वमनसः कांतपं
चसद्‌गुमाः नवल्लहीनतयाप्यथगोकिकांधियत्तापि
नतेगाविपरहेणा ५१ ॥ पंचदेवतरवः कांतिकल्पमानिं
कस्पदेवस्यनोपहरंतितवल्लत्वंतहीनतयाप्यथकप्ये
केपाकिकांस्वमनसमुपहरंतिपत्तावत्ताप्यगभाविगर्हे
णानिदानकांक्षः धिकामितिभावः श्रंगाविगर्हणभावो
र्वविदलनेवा ५२ ॥ कल्पममप्यान्तिङ्नेयकाविनोकिमुर
वितीर्थधनुर्विधिविधहीनं किमहृतेषनवेकनदास्यदेह
यमहूदफनाहिनलभुवो ५३ ॥ कल्पमहूपमप्यस्यनार
न्यायकाविधनुर्लतेदङ्गाविधिः किमजितवान्पद्यविपित्त
ववाकिंहृतवान्श्रपितनाकिंचित् यतएकतदास्यदे
एकंचततत् नस्त्रैकततत् नस्यास्यदेएकस्यैवधनुषः स्थाने
इत्यर्थः नलभुवोधनुर्द्वयमभूत् विधेः कृत्यानिछंकलेजा
तेभवताल्पएकधनुः स्थानेधनुर्द्वयंसंपादितमिति ५४
प्रहूतवाक्रुपयास्वकमेककंकल्पममत्रमनंदितनेदनाः
दर्दतियइवतेकल्पतेभवान्पत्रविवेकामिष्ठानिवपंचतैः
५५ ॥ कल्पदेवनंदितनंदनेधैर्यलोषडुश्वरतवः स्वकमा
त्मीयमेककंकल्पममिमितिषट्कल्पमानिददातिनेधैर्थे
कंधनुर्विधनुराभासंभवात्कल्पतेतैरन्यैः पंचभिः पंचेर
निवकल्पनेतवेनावत्येवसंपादित्यर्थः अत्रयादिदानस्य
पूर्तिकमेतदाकल्पममामितिकेनसंबध्नीयात् यदिकल्प
मेकमेतदाषट्पदस्यकेनसंबंधः नापिषट्पदस्यकल्प
मेवविशेषणे सर्वनामसंख्यादीनां नित्यविशेषणपदानां
विशेष्यत्वासंभवान्नापिषट् कल्पमपदस्यभिन्नपदत्वात्
स्वतंत्रपदत्वाश्च नापिषट्पदं कल्पमपदस्यविशेषणं भिन्न
विभक्तित्वादेवनापिद्वपकत्सुभयोरेकार्थत्वात्षट्पदेना

पिकस्त्रमानामेव परामर्शात्तनापि स्वकमेकमेकं कुसुम
मिति भिन्नं वाक्यं क्रियाभावात् नचवहानमेवक्रियास्वक
मेकं कुसुमं ददाति षट्पददतीत्यनयोर्वानरवाक्ययोः
परस्परासंगतेरेकेनैव वानार्थत्वाच्च अथ स्वकमेकं कुसु
ममित्यनेन प्रकारेण षट्पददतीत्यध्याहारेण संबंधः तदा
पिवक्तव्यं स्वकमेककमिति स्वकशब्दः पकशब्दस्य प्रत्ये
कस्तत्वाभिः संबंधानाकिंवास्तु यदितेषेतिः ननावत्यत्येकं
स्वकं स्वकमित्येवैकमिति वा प्रत्येकसंबंधयोतकस्य
वीप्सादेरभावात् नहि ब्राह्मणेभ्यः स्ववर्णमेकं देहीत्युक्ते
प्रत्येकं देहीति प्रतीतिः नापि संपुटितेलत्वयामानिघम्ला
मप्येकमेव कुसुमं स्यात् नतु षट्पदस्यास्तिन्त्यमेतत् ५३
यदत्र तत्त्वमिदं जगतीहि तेषु कुसुमानिलवयः महतेहतोः
विशिखमाश्च वर्णोपरि हृदये चेदविचलद्भुजश्रुक्रितम्मोक्षि
षे ५४ ॥ त्वमनंगइति यत्र जगतीहि नाहितायाहितयोगे
चतुर्थी वक्तव्या मशुनिः स्वनवयः महारान्महते सति शा
रीरे प्राकर्णमाकृष्य विचलद्भुजं यथाभवति तथा बाणं
मोक्षुं मीक्षिषे समर्थोसि चेत्त्वं कोशनिर्यत्नाव महारान्त्व
नेइत्यर्थः ईशस्येदृतीडागमः ५४ ॥ महत्तयास्वभस्म
रोगोस्यभूः पशुपतिं प्रतियासि शुभयह्नोः भुवसभूः दंष
नावितनोः शवलत्वापिकस्वरपवसपंचमः ५५ ॥ पशु
पतिं प्रतियासि शुभयह्नोः तयेषामहत्त्वगीति भुवंनिसृय
नभस्समाद्भूः रुगितीति शबलत्वाज्ञेयवकाशाभावस्तु च
कमिदानीमशरीरस्य ते सपंचमः पिकस्वरूपवसंतोनि
श्चितमभूत्तशरीरोहि सकः सुहिंसायां सुणोतीति शरःसुख
साधारणोकालेपिकः कूजति पंचममिति अथ चापिकस्व
रपवसपंचमोवाणोभूदित्यर्थः ५५ ॥ स्मरसमङ्कविनेव
फलीकृतो भगवतोपि भवहनश्रमः सरहितायजना
न्ततः पुनर्नतु जगन्निवितत्वसमापिच ५६ ॥ भो:१

स्वरभंगोस्यात्तीतिभगवान् ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्य
यशसःश्रियः ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभगइतीरणा
ईदृशस्यहरस्यापिसनाट्टशोदहनायासोमत्वापैश्वर्यौर
हृतःसमंडारिनैरिनिपादेडरितैःसहविफलीकृतःतव
डरितान्यपिविफलानिजातानिदेहदाहोपीत्यर्थः यत्र
त्वामेवस्वर्गजन्मप्राप्तवानसिनाहिपापिनःस्वर्गजन्म
स्यात् पुनस्तत्त्वामेवजानन्त्वात् स्वर्गजातत्वाच्चहरप्र
यासस्यैवयथार्थमित्यर्थः ५६ ॥ विरहिणोविसुखस्य
विधूदयेशमनदिक्पवनासनदक्षिणः समनसोनमय
न्नटनोथजनस्तवबाडवसौम्यदिदक्षिणः ५७ ॥ चंद्रो
दयेविसुखस्यवियोगिनःशमनदिक्पवनोदक्षिणवायु
नेदक्षिणोनानुकूलः अपचप्रापपाराद्दीयमानेचंद्रप्र
तिविसुखस्यप्रत्यमुखस्यदक्षिणदिक्पवनःदक्षिणोकिं
तवामःवामांगलग्नइत्यर्थः प्राच्यांहिचंद्रोदयःनहिसु
खस्यपश्चिमाभिमुखस्यदक्षिणःपवनोदक्षिणोनभव
तिवामभागवर्तित्वादित्यर्थः दक्षिणोदक्षिणोनेतिवि
रोधाभासः यदितेदक्षिणोवाडःसमनसःपुष्पेषुपंथ
नुरटनोनमयंघातदासौवाडवर्नेदक्षिणोनानुकूलइत्य
र्थः भोःसर्वेतिशेषः अपसव्योनुकूलश्चदक्षिणइत्य
मरः ५७ ॥ किमुभवंतमुमापतिरेककंमदमुद्दथवि
योगिजनांतकं यदजयत्ततपवनगीयतेसभगवान्मद
नोपकसमसृजत् ५८ ॥ हरोमुदहर्षेणाथवियोगिज्ज
नांतकमाहितीयंत्वामेवयतोजयत् अतोसौहरःमद
नोपकस्त्वांजितांतिकिमनुवत्तयते पार्थक्येनमदन
संपकामस्वंसर्गचजितवानितितेनोमभिःकिमितिर्
व्यपदिश्यतेनैवतेरूपंत्वाहनवतोविशिष्टनाप्रव्य
पदेशःकिंनस्यादित्यर्थः ५८ ॥ त्वामिवकोपिमहाय
शतोक्वतीनदग्धशोनचमन्मथमृत्युके स्वमदहोदहना

ज्वलतात्मनाज्वलयितुंपरिरभ्यजगंतियः ९९ ॥ भोमन्मा
थत्वमिवपापकर्णोऽक्रूरः खलःकोपित्वदन्योनदृष्टोनश्रुतस्तु
यस्त्वंदहनाद्दहनंप्राप्यकर्मणाल्पलोपेपंचमीवक्तव्या ज्व
लतात्मनादेहेनजगंतिसमाश्लिष्यज्वलयितुंस्वमात्मानम
दहः भस्मीकृतवान्स्वगतोयत्त्वद्दहःनत्वद्देहेनापेक्षते ९९ ॥
त्वशुचितेनयनार्चिषिधूपःभुवनध्वंसनिकाहोमहविःकृतः
नववयस्यमुपास्यमर्धमर्धंहृतवतोहविषावतकिंकृते १००
हरेणनेत्राग्नौशांतिःप्रयोजनमस्यास्तीतिशांतिकंतदर्थंहो
मः तत्रहविःकृतत्वस्येकं पदंवानत्वमिन्द्रमर्धवसंतंसुहृत्कामम्
र्धंदानंवेमारयताहविषाकिंकृतंनवतत्किंचिदितिपर्यः वस
तोपालंभः १०० ॥ इतिकियदुच्चसैवभ्रंशांप्रियाधरपिपासु
नदानतमाश्रुतवत् अजनिपांसुलताप्रियवाग्ज्वलन्मदनशो
षणवाणहतेरिव १०१ ॥ भ्रंशांप्रियस्यनलस्याधरंपिपासुन
स्याभैम्यासुविप्रलापवचसैववचस्त्वंशांपांसुलंसुस्तंधायमासीर
त् तच्चहेतुत्प्रेक्षा एवमप्रियवाचाज्वलतःक्रुध्यतःकाम
स्यशोषणबाणघातादिव १०१ ॥ प्रियसखीनिवहेनसहाथ
साव्यरचयद्गिरमर्धसमस्यया हृदयमर्मणिमन्मथसायकैः
क्षततमाबहुभाषितमत्तसा १०२ ॥ कामबाणैःहृदयमर्म
णिक्षततमात्यंतंक्षता अतएवबहुभाषितमत्तमासाभैमी
प्रियसखीसमूहेनसहार्धसमस्ययागिरंव्यरचयत् अर्धंश्लो
कार्धमेवसमस्यतया १०३ ॥ अकरुणाहृदवस्तनशादहत्
सहजयापदिधीरतयात्मनः असवएवममाघविरोधिनः
कथमरीन्सखिरक्षितमार्थमा १०३ ॥ आपदिस्वाभाविकया
धीरतयात्मनःप्राणान्निर्दूषणात्तनशादात्कामात्अवचत्एवं
खीवचनस्योत्तरमाहोत्तरार्धेन एवउत्तरश्लोकेषुपिहेसखि
अत्यमेप्राणाएववैरिणःतत्कथंतानरीनेवरक्षितुंमांवदसि
१०३ ॥ हितगिरंनशृणोषिकिमाशुवेप्रसभमण्यवजीवित
मात्मनः मामविहितायदिमेभवतीहशोममदारिमिस्वामिया

ममजीवितं १०४ ॥ भोप्राणप्रियेवचनकारिणीममाहितांवाचं
किंनशृणोषि बलादपित्वंजीवितंरक्षअन्यथात्वंममारिःमम
जीवितेवांछसिईदृशीत्वंयदिमेहिताभवसितदात्वद्वचःशृ
णोमितनभवस्येत्यर्थः १०४ ॥ अस्तंगतदीधितिरेषविटूर्भजेभज
सितापमशुच्याकिमेभिः यदिभवंतिस्वनाःसखिचंद्रिकाः
शशभृतःसुतनदापरितप्यते १०५ ॥ भोभैमिअयमस्तंगतदीधि
तिःसुधाकरःअनष्टकिरणस्तस्यकिरणैस्तापंकिमर्थंभज
सीतिसख्योक्ते अस्तंगतेतिशब्दस्खलेनप्रत्याह भोःसखिचंद्रि
कायदिस्वताभवंतितदाचंद्रात्तकुपरितप्यते अस्तंगताइत्येवप
रितप्यतेइत्यर्थः १०५ ॥ व्रजधूलिंत्यजभीतिमहेतुकामयम
चंद्रमरीचिरुदंचति ज्वलयतिस्फुटसाउपमर्दैरननुभवंवच
सासखिलेपयति १०६ ॥ अयमचंद्रमरीचिस्तुदंडःउदेतिधूलिंव्र
ज अकारणिकींभीतिंमुंचस्तथाकेऽपत्रं भोःसखिअयंचंद्रमत
धामभिःस्फुटंज्वलयतिमहद्भवतिशेषः अनुभवंप्रत्यक्षा
नेवाचैववाक्षिनास्तिचंद्रमरीचिःस्पर्शनेंद्रियाणांनुभूयतेवचने
नत्वमचंद्रमरीचिरितिवदसीत्यर्थः १०६ ॥ अयिशापमेहृदया
यतवैवतथादिविधोनकचेवरास्तिगोचरः क्वचिफलंसखिहृदयप
नपवयज्वलयतित्वचमल्लुलयत्यलं १०७ ॥ यदिचंद्रस्प
र्शैःकांतेशोचरोनासितर्हितवैवरुदयायशापेहृदयस्पर्शो
नशापयंकरोमीत्यर्थःस्वाबाहुद्भूस्याशापांजलीमानर्द्धतिसे
प्रदानसंज्ञाहचिशब्दस्खलात्प्रत्याह क्वचितेजस्तस्यफलंदाह
कत्वमुतस्पर्शत्वात्तेजसः अचचतचेविस्थायाःफलंचंद्रस्प
र्शस्वयाःप्रदात्रिफलामित्यर्थःदृष्टपतएव यत्रचंज्वलयति
यस्त्रात्तुल्लललयत्यतवनतिललविलासेअभिषंगेस्पृहायां
चशर्भत्तोचकविःस्त्रियां १०७ ॥ विफविरोधिनियेवमभिधा
यिनीमायिनाकिंडनविश्वासिकोकिलां सखिकिमर्थंशवेध
णयामिरोकिरतिसेयमनर्थमयीमपि १०८ ॥ चंद्रविरोधिनी
तिथिःकुहूरमावास्यानस्याःकुहूनाअभिधायिनीकुहूशब्दका

रिणीमित्यर्थः कोकिलां पुनः किं नेक्षसि कुहूशब्दश्रवणेन
भीतस्त्वं दृशो नागच्छादिति भावः उत्तरं भोः सखि अभिधायिनीमि
त्यर्थगवेषणया अभिधेयपर्यालोचनया किं प्रयोजनगवेष
णया किमिति च सेयं कोकिलानर्थमयीसदुद्घोषादिवर्णनिर
र्थका अथवा अनर्थकारिणी वाचं श्रवणेन प्राणहारित्वात्
किरतिपटतीत्यर्थः १०८ ॥ हृदयपवनवासि सवल्लभात्तद
पि किं दमयंति विषीदसि हृदि परं न बहिः खलु वर्तते सखि य
तस्तत एव विषद्यते १०९ स वल्लभो नलस्तव हृदयप्रवासित्तनः
थापि भो भैमि किं खिद्यसे इत्युक्ते तत्राह यतो हृदि परं चित्त
एव वर्तते न बहिः हृदये आलिंगनलोचनादिगोचरेण भवती
ति अतएव विषद्यते हृन्मनो वेदनास्य १०९ ॥ स्फुटति हारम
णौ मदनोष्मणा हृदयमप्यनलंकृतमद्यते सखि हतास्मि तदा
यदि हृद्यपि प्रियतमः सममव्यथापितः ११० ॥ मदनाग्नि
मंतापेन हारमणौ जातावेकवचनं स्फुटति तत्पद्यते हृदयम
प्यनलंकृतं नालंकृतं न भूषितमित्यर्थः अनलं नलरहितं कृ
तमिति बुद्ध्वात्राह सखि तदा हतास्मि यदि प्रियतमो मम
हृद्यपि व्यथापितः अपनीत इत्यर्थः ११० ॥ इदमदीयत दे
व मूर्छितमानसि मूर्छितमन्मथपावका कथमहो तमवले
बलवच्छिदामनुपपात्रिमतीमपि दुःखिता १११ ॥ मनसि म
हद्धकामाग्निः सा भैमी एवमुक्त्वा तदेव मूर्छां प्राप दुःखिता अ
भवती विचारणे अशक्ता च अनुपपात्रिमतीमपि फक्किसू
न्यामपि अबलेबलवच्छिदां आधावले शस्यनलस्याभावक
कथं सहतां मनसि भावनया कल्पितेनापि जीवनावलंबनेन
आसीत् अनलंकृतमिति सखीवचनात्तस्याप्यन्तरायः स्फु
तः तत्र यद्यपि फक्किनीस्तिकाल्पितनलंभावोन घटत एव
कल्पितस्य सर्वदैवासंभावितसत्ताकत्वात् तथापि दुःखावे
शात्कथं सहतां न कथंचिदित्यर्थः यद्वा दुःखिता दुःखित्वं अ
बलेबलेनलेशस्यच्छिदां कथं सहतां कीदृशीमनुपपात्रिमतीमपि

अपि सन्तुष्टये ऽनुपपत्तिः साधनसंपत्त्यभावः तद्वतीच अव
लंबनमपि संपूर्णं नास्ति किं तु लेशप्रवासोपि गतः पुनः संपा
दने साधनसंपत्तिरपि नास्ति ईदृशीमवलंबनलवच्छिदां दुः
खिनां कथं सहे इत्यर्थः ११ ॥ अपि न कापि सखी सलिलं स
खीष्वपि न कापि सरोजदलैः स्तनौ अपि न कापि हृदि व्यज
नानिलं न्यधित कापि हिमैः स्तनोस्तनौ १२ ॥ कापि सखी
स्तनयोर्मध्ये जलं चिक्षेप कापि पद्मपत्रैः उच्चावाच्छादयामा
स कापि हृदये व्यजनेनानिलं चकार कापि हिमं तनौ चिक्षे
प विसमिनिवापादः हिमं शीतेन तुषारेण चंदनेन चाहिमं विडः वि
संस्तम्भयापि नेत्यर्थो ऽयोग्यो पसर्गयो वित्यकारलोपः १३
उपचचार चिरं मृदुशीतलैर्जलजजनालमृणालजलादिभिः
प्रियसखीनिवहः स तथा क्रमादियमवाप यथा लघुचेतनां
१४ ॥ स प्रियसखीनिवहः कोमलशीतलैः पद्मैस्तद्दंडैर्बि
सैर्जलादिभिस्तु तापमतीकारं चिरं तथा चक्रे ययैषे यं लघुशी
घ्रं क्रमाद्ज्ञानं प्राप लघु चेतनामल्पचेतनां वा १५ ॥ अपि क
लैकलयस्मितिस्फुटं चलति पद्मचलेपरिभावय अथवं
कम्पनमुत्रयमेन के किमपि जल्पति कलयलनेस्फुटं १६ ॥
भोः कले स्फुटं पश्य प्राणिति प्रसन्नकाङ्क्षः एवमयेपि भोः सुले
अंगुसंधेहि पश्य चलति भो मेनके अधरकम्पनमनुयकुरुव
पश्येत्यर्थः भोः कलयलते स्फुटं किमपि जल्पति १७ ॥ वच
य चारुमति स्तनयोर्हिमं कलय केशिनि केशपमसंयतं अव
गृहाण तरंगिणि नेत्रयोर्जलरुजावितिसुश्रावि वेगिरः १८
भोः चारुमति त्वं स्तनयोरस्याश्चन्दनं कुरु भोः केशिनि विकीर्णकै
शपंकेशसमूहं केशास्साभ्यां यन्त्रावन्यनवस्थापयितियज्ञकल
य वधान भोस्तरंगिणि नेत्रयोर्जलप्रवाहो अवगृहाण प्रमार्ज
येति वाचः श्रुताः सुज्ञानचाविभावितिरोधः १९ ॥ कला
कलः स्मनदालिजनाननमुद्दलमाद्विपुलस्तवाविनेतिनैः यः
मपि गांस्यमस्तनालीयमेनवान्धउदरः सर्विदर्भसुवंदवः २० ॥

नै॰ प्र॰ टी॰ ७४

सावीजनप्रवोद्धाविनेविनैः ससंभ्रमगमप्रस्थानालयमेतवावर
चनैः सनात्स्नोमहाः कोलाहलनदभूतयेकालकालप्राप्यप्र
नभयः सभीमनृपः प्रत्नीदहंपामवान् ॥१६॥ कन्यांतःपुरवा
धनायदयदधीकारात्रदोषान्पंहौमंत्रिप्रवरस्तुतल्पमगादंका
रस्तुनाहचतः देवाकर्णयस्वकृतेनचरकस्योक्तेनज्ञानेवि
लेस्यादस्यानलदंविनानदलनेतापस्यकोपिहमः ॥१७॥
यद्योरधीकाराद्दोषाद्व्यभिचारादयः वातपित्तश्लेष्मादयस्त्वे
कन्यांतःपुरवाधनायनप्रभवंतीतिशेषः मंत्रिश्रेष्ठोवैद्यश्चे
तितौद्दौन्पयस्तवतः देवस्माणु प्रत्येकंवक्ष्ये तदेकवचनेर
श्चुडेनकृतेनलोकसावीप्रवोध्रवणेनतथाचरपवचरकः
नस्योक्तेनवाश्राविलंज्ञाने अस्यानलदंनलन्पदायिनंविना
तापस्यदलने नकोपिपुरुषः क्षमइतिमंत्रिवचनार्थः स्वकृ
तेनयन्येनचरकवचनेनवाश्राविलंनिदानचिकित्सादिज्ञा
ने अस्यानलदस्यशरीरंविनातापस्यदलनेकोप्युपायःक्षमो
नास्तीतिवैद्यवचसोर्थः अधीकारादितिउपसर्गस्यघञ्यमनु
ष्येबहुलमितिदीर्घः ॥१७॥ ताभ्यामभूषकरापदस्यभिधीय
मानेभेदव्यपाकृतमिथःप्रतिघातमेव श्रोत्रेणतस्यपपत्रन्न
पतेर्नाकिंचिदृश्यामनिरुद्धशंकिनयाकुलस्य ॥१८॥ ता
भ्यामक्रमेणाभिधीयमानमपितश्चोभेदेनवक्तृभेदेनार्थभे
देनवाव्यपाकृतोदूरीकृतः मिथः प्रतिघातोविरोधः प्रतिबंधो
वा अश्रवणंप्रतीत्यजनकत्वंवायत्रतादृशमेवाश्रुतं तथाहि
द्वाभ्यांसकृदुच्चार्यमाणयोः परस्परमन्यार्थत्वंवास्यात् अन्यो
न्यपराहत्याअश्रवणंवास्यात् संदिग्धतयाअप्रत्यायकत्वंवा
स्यात् तदत्रकिमपिनास्तीत्यर्थः तस्यतुपुनर्नृपतेर्मरणा
दनिष्टशंकिनयाव्याकुलस्यश्रोत्रेणनकिंचिच्छ्रुतमितःस
॥१८॥ इतविरामितावित्रयोयाचिक्रमापितनयोन्नृपतिः प
दमप्राप्तो अकलयदसमाप्तगाधिमर्गोत्ठितिमरणायवे
दिनोहिविज्ञाः ॥१९॥ नृपभयात्स्वरमुपनीतविरहचिकी

मपिवदयोः प्रणतां हृतां मंचशावपीडामग्रोज्ज्ञातवान्यतोवि
ज्ञातिप्रणाः पवहृदयेवेदिनोकारितभवंति ११९ ॥ अतव
दयपिताशिषंहृतायेननशिरसेसहसोनेमन्यमौलिं दयि
तमभिमतंस्वयंवरेत्वंगुणमयमाम्रहिवाम्हैः कियद्भिः १२०·
अथपितासहसामौलिमुत्रमयाननशिरसेहृतायेआशिषं
दहौकिमिति अभिमतंगुणमयंप्रियंकियद्भिरल्पैरेवदिनैः
स्वयंवरेत्वमाम्राहदिनैरित्यपवर्गेत्स्तीया १२० ॥ तदत्रस
तनुजासावीरवाटीहृहिनकरतोगतपवहीदृशीनां कुसुम
मपिघ्राणयतेशरीवेतदुचितमाचरतोपचारमस्यात् १२१ ॥
तुहिनस्यकरतः करत्यकंडूनिप्रकृत्या तुहिनकरतोगतेवसंते
प्रामेईदृशीनांसकुमारांगीनांविरहिणीनांचकुसुममपिप्र
शरवदाचरतितनोस्यांयकुसुमपचारंकृतन तदुचितंतस्या
अवस्थायाउचितमितिवा १२२ ॥ कतिपयदिवसैर्वयस्या
वःस्वयमभिलष्यवरिष्यतेवरीयान् कशिमशामनयातया
तदात्मंतविकविताश्यभवद्धिथाभिधाभिः १२३ ॥ कष्माकंव
यस्यासख्यास्वयमात्मनैववरीयान्प्रशस्तोवरःकतिपय
दिवसैरेवकरिष्यतेअथसंबोधनेतस्माद्भवद्विधानामभिधा
भिर्वचोभिर्हेतस्मिरपिकशिमशामनयाहेतन्नूतयानयार
भैम्याकयाकचिःस्वाभाविकीकांतिर्यकोभिलाषोवाशाम
उचिताकशिमानेशामयतीतिवाकशिमशामनयानीति
वाकशिमशामनयाकविविनिकचेर्वाविशेषणं १२४ ॥ एवं
यत्रनयान्रूपेणवदतानाप्रक्षिल्लज्जापदंयस्मोहासस्वभूवक
स्यिवपुषःपांडुत्वतापादिभिः यस्याश्रीःकपटादवादिमह
शीस्यात्रत्रयासांत्वना तन्मृहालिजनोमनोत्रिमननोदानंद
मेदात्तयोः १२५ ॥ एवंवदतावाग्रामाभैमीलज्जायाःस्थानंका
रणंवानाप्राप्तिनपस्पदनियत् नयान्रूपेणतस्याअंगस्यपांडु
त्वतापादिभिःकृत्वामूर्च्छाकामजातान्नाकल्पीतियत् तत्रावस्था
यांयासांत्वनासदृशीस्यात् तदेवाणीभ्योजातस्यादीतियत् न

ज्ञात्वा सखीजनस्त्रिवेदं हर्षलज्जयोर्वशविचक्रे १२३ ॥ श्रीहर्षं
कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितें
द्रियचयं मामल्लदेवी च यं तुर्यः स्थैर्यविचारणप्रकरणभ्रात
र्ययं तन्महाकाव्येत्र व्यगलन्नलस्य चरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः
१२४ ॥ तुर्यस्तु तुर्यः चतुरश्छयतावाद्यक्षरलोपश्च स्थैर्येत्या
दिस्थैर्यविचारणेत्यत्रेति स्थैर्यविचारणं तत्सहोदरे एककर्तृ
कत्वात् व्यगलत् द्यासीत् शेषं स्पष्टं १२४ ॥ यं प्राहुरिति त्रिलिं
गाद्रिनिपतिसंततारोपितांघ्रिः स्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमा सु
कविनरहरिं नालमेयं च माता यं विचारणपयोगी कल्ययाति
कृपया तत्कृतौ दीपिकायां सर्गः सोयं चतुर्थः सुवदनस्तनस
स्वाकरणे राजतोभूत् १२५ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये च
तुर्थः सर्गः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ यावदागमयतेथनरें
द्रान्स स्वयंवरमहाय महींद्रः तावदेव ऋषिरिंद्रदिदृक्षुर्नारदस्त्रि
दशधाम जगाम १ ॥ अथ स राजा स्वयंवरोत्सवायल्पं
न्यावत्प्रतीप्सिते आनायते तावत्तावदेव नारदः नृपाणां समूहो ना
रंतद्युतिविड्यतिकलहकारित्वात् नारदः इंद्रं दिदृक्षुरिंद्र
दिदृक्षुः अथ मेजगाम त्रिदिवं समासः स्वर्गं जगाम अस्मिन्
सर्गे स्वागतावृत्तं स्वागतेति रनभाद्गुरुयुग्मं १ ॥ नात्र चित्रम
नु तं प्रययौ यत्पर्वतः स खलु तस्य सपक्षः नारदस्तु जगतो
गुरुरुच्चैर्विस्मयाय गगनं विललंघे २ ॥ पर्वतो महर्षिः तं
लक्षितमनुययौ विनियत् नात्राश्चर्यं स खलु पर्वतः तस्य ना
रदस्य सपक्षः सखा तथा पक्षयुक्तश्च सावयुः तस्मात्तगमनं ना
श्चर्यकारि जगतो गुरुराचार्यो नारदो गगनमुच्चैरुदपातीतिय
दिदत्वा आश्चर्याय जगतः सकाशादुच्चैर्गुरुत्वेन भावत्वानुत्पत
नीयाश्चर्यावहं अथवा विस्मयायाविस्मयं कर्त्तुं विललंघे
इत्यन्वयः क्रियार्थोपपदेत्यादिना चतुर्थी २ ॥ गच्छता पथि
विनैव विमानं व्योम तेन मुनिना विजगाहे साधनं हि नियमोन्य
जनानां योगिनां तु तपसाखिलसिद्धिः ३ ॥ पथि विमानं विने

वगच्छता तेन मुनिना विमानं प्रमाणहीनं वा यदाक्रांतं साध
नेगमनादिसाधने अस्मादौ नियमो वस्वरूपं भाविता अन्यजना
नां हि योगिनां तत्प्रसेव सर्वसिद्धिः अतो विमानमंतरेणापि
निरवलंबो बरागाहनं मुनेरित्यर्थः ३ ॥ खंडितेंद्रभवनादि
भिमानान्नोल्लंघते स्म मुनिर्देषविमानान् अर्थितोप्यतिथिनाम
नुमेने नैव तत्पतिभिर्विवितस्त्रैः ४ ॥ एष मुनिः खंडिता
इंद्रभवनादीनामभिमानारमणीयताहंकारादये स्तान् इंद्रभ
वनेतिपाठे खंडिता इंद्रभवनादीनां चेंद्रशालादीनामभिमा
नाये ताव विमानान्नोल्लंघते स्म वैमानिकैः सजीकृत्यापनीता
नपि नैच्छदित्यर्थः पाठपंतिते तत्पतिभिर्विमानेशैः प्रार्थि
तोप्यतिथितां नानुमेने स्वतंत्रतया वगणनया विमानाभावे
पि गगनगमनादि शक्तिप्रदर्शनाय वा स्वर्गगमनोत्कंठाति
शयेनाविलंबभयाद्वा नानुमेने इति भावः ४ ॥ तस्य तापन
भियात्तपनः स्वं तावदेव समकोचयदर्चिः यावदेव दिवसे
न शशी वद्भागतप्यतनन तन्महसैव ५ ॥ तस्य मुनेस्तापना
द्भियादाहः स्यादिति भियात्सूर्यः स्वकीयं तेजस्तावदेव प्रथ
ममेवं संकोचितवान् एष सूर्यो यावद्दिनेन शशीव मुनिम
हसैव शीघ्रं नानत्यत तावदेवेत्यन्वयः यद्वा सूर्यस्तावत्यवि
माणमेव तेजस्तस्य महसानानप्यत अल्पस्य संकोचे स्वतेज
सातस्याभिभवः स्यात् अधिकसंकोचे स्वस्यैव तन्महसाभि
भवः स्यात् तेन यत्क्रमेव संकोचितवान् सूर्येणसमतेजा
नावदइतिभावः ५ ॥ पर्यपृच्छदिनमणिर्द्विजराजं यत्कचैव
हहतेनं तदातं पर्यपृच्छत वल्लकैर्द्विजराजः कर्मकः स्वकृतर
मत्रनभुंक्ते ६ ॥ रविर्द्विजराजं चंद्रं कचैस्तेजोभिर्दृतैस्तैस्सूय
त्पर्यपृच्छत् स्वकार अहहेत्यद्भुते तेन हेतनापूतदातं रविर्द्वि
जराजो ब्राह्मणश्रेष्ठो नारदः कैः किरणैः पर्यपृच्छतवान् अ
स्य तत्कदेः पुण्यपापैरिह वफलमश्नुते इतिन्यायेन कःस्वल्प
स्वकृतं कर्म तत्कालमेवात्र लोके न भुंक्ते ६ ॥ विष्टपं नटऊ

नै॰
ए॰ पं॰
टी॰
७६

शालिभिरद्भिः पाद्यमर्घ्यमथ कच्छरुहाभिः पद्मवृंदमधुप॰
मिमधुपर्कस्वर्गसिंधवदतातिथयेस्मै ७ ॥ अतिथयेस्मै
मुनयेस्वर्गगाकूलजशालिपंक्तिभिर्विष्टवसासनमदित दत्त
वतीस्वत्नामनयोर्विष्टरइति निपातितः पादायेदंपाद्यंजलैः
पाद्यमदित मूल्येपूजाविधावर्घः अर्घायेदमर्घ्यंपादार्घाभ्यां
चेतियत् कच्छरुहाभिःशाड्वलप्रदेशजाताभिर्दूर्वाभिरर्घ्य
मदित सहस्रवीर्याभार्गव्योरुहानंतायतासितापद्मभकर
वंदैर्मधुपर्कमदित मधुनासंपृक्तइतिमधुपर्कः ७ ॥
सप्ततीत्याविषयदंतरगाधंनाकनायकनिकेतमवाप संभ्रतो
र्यभवांतिकमनादिब्रह्मशर्मभवदाकरयतीव ८ ॥ सप्तुनिद
तस्माधमनंतंविषयइल्लेख्योइभवनंप्राप स्वर्गेपीइभवनस्य
पृथक्कात् नाकनायकनिकेतमिन्द्रसद्मस्वर्गमात्रविवक्षा
यांतुनाकमित्येवालमितियतमस्याक्तीतियती अनादिम
गाधंसंसारसमुद्रमुत्तीर्यानंदरूपंदंब्रह्मैव अनादिब्रह्मेति
वापाठः ८ ॥ अर्चनाभिरुचितोत्तस्नुनवांभःसाधनंसदस्य
तातिथिरिंद्रः यावदर्हककरणंकिलसाधोःप्रत्यवायकृतये
यथागुणाय ५ ॥ उचिताभिःस्वतोपमुस्नुनवाभिस्पृजाभिः र
यज्ञायदस्मिन्ननाविंद्रस्योचितंततोपमुस्नुनवाभिः तमति॰
थिंमुनिमिंद्रःसदस्यःप्राहतवान्सपाद्यहूस्यादरानादरयोः
मंदरतीदूतिवानिसञ्जायायावान्नर्हयज्ञःसंस्कारायावदर्हं
यज्ञायावतोर्हाःपूज्याःयावदर्हं यावदवधारणेऽस्याव्ययी
भावः तस्यकरणंसत्ज्ञानस्यपापापत्त्रयेयशः प्रत्युतयेवन
गुणायेतिपावेभक्त्यतिशयप्रकटनायनइष्टायवाक्यियाय
वान किंतुप्रत्यवायपरिहारायेत्यर्थः ५ ॥ नामधेयसम
तास्तवमद्रेर्बोद्धाभिर्ज्ञानमथ्याद्रियतद्भाक् पर्वतोपिलभ॰
तांकथमचोनाद्विजःसाविद्युपमभलंबी ९ ॥ नामेवना॰
मधेयनामात्रुपभागेभ्यायेयावक्रत्वाः तेसमतासर्वनाइ
तिनामसम्यंतेनकृत्वासावानभामधेयसमतालांबेकुनिप

र्वतमाद्यभिदिंद्रः अथनारदादनंतरंपूजयतिस्म इंद्रादिः
पर्वतः कथंपूजांनलभतेत्यतआह विबुधप्रभुर्लेभेस्वर्ग
भाक्स्वाहितः पर्वतोपिमुनिः कथंपूजांनलभतांयद्यपिपर्व
तस्तथाप्याश्रितत्वाद्ब्राह्मणत्वाच्चपूज्योजातइत्यर्थः १० ॥
तद्भुजाद्वितीर्णसपर्याद्ध्याद्रुमानपिविवेदमुनीन्द्रः स्व
सहस्थितिसाहित्यतयातान्दानपारमितयैववदान्यान् ११
अस्यंतंवितीर्णसपर्यायेनेद्रस्तात्रस्येंद्रस्यभुजात्मकात्पात्
स्वः स्वर्गेसहस्थित्यापक्षवासेनस्पृष्टिशादितयादानपार
मितयादानप्रतिपादकयोर्ध्वंग्रंथविशेषेणवदानेप्रसिद्धान्
द्रुमान्कल्पवृक्षानपिवदन्यात्मनोवदन्याविवेद स्वतोनवदन्य
ताकल्पवृक्षाणां अपितुशाक्रभुजाद्अपरत्रदानप्रत्यंनेत्यर्थः
अथचदानस्यपारंपरांकाष्ठांमितयापायास्वस्यसहस्थिति
स्पर्शादितयास्पृष्टिसादेनेइतिमुनिसादिताः तेषांभावस्तत्ता
तयावा वदन्यान्वेदस्मर्वदन्यस्यतत्वदानशौंडावकृप्रदे
११ ॥ शांडितान्यजनसंकथनस्तन्नारदंबलविप्रुः समवोचदी
त् आकरः स्वपरभूरिकथानांप्रायशोहिसुहृदोः सहवासः
१२ ॥ इंद्रोनिवारितान्यजनप्रलापस्सन्नारदमवादीत् तथा
हिसुहृदोः सहवासः संगमः प्रायशः स्वेषांपरेषांचयाभूरि
कथास्तासामाकरोजन्मभूमिर्भवति १२ ॥ नंकृथातुकथ
नप्रस्तुतायांहरमालपनकौतकिनायां भूभृतांविरमतां
तिहेतत्तात्समित्युवदच्छतमन्युः १३ ॥ आलपनेकौतकि
ताकूतूहलहत्वंतस्यांहस्वमत्स्यर्धकथानामनुकथनपश्चात्
कथनंतेनप्रस्तुतायांसत्यांपाकोबडकालेवातत्रागमन
हेतुंतातामिस्युः मन्नारदमवदत् १३ ॥ प्राग्विवप्रसवतेन्व
पवंशाः किंनुसम्प्रतिनवीवकरीतान् येपरप्रहरणैः पविणा
मेविदलताः क्षितितलेनिपतंति १४ ॥ न्यपवंशाराजकुलानि
शुल्वैवसाधवश्रुवीराणवकरीतान्वंशांकुराः वंशांकुरेवकरीतान्
स्त्री तरुभेदेवंदेयनेत्यमरः क्षितितलैईवयंतीतिकरीरावीरास्व

नै॰
प्र॰ पं॰
टी॰
११

तेकरीरास्त्रेतिहासिलिहननसमर्थाइत्यर्थः वेषांकृरांश्रामिय
विपक्षाः परकृतनेस्वेदभूमौलिपतंतीति ५४ ॥ पार्थिवं हि नि
जमाजिष्वीराहत्वमूर्धगमनस्यविरोधि गौरवाहप्रवपास्य
भजंतेमत्कृतामानार्थिगौरवमरूढिं ५५ ॥ वीराः संग्रामेषु
स्वकीयमूर्धगमनस्यविपस्त्रक्रमणस्यप्रशाविरोधिपार्थि
वं राज्ञरूपं वप्रगौरवाम्माहि प्राहेतोर्विपक्षमयाक्रांतामानि
थिगौरवंतस्यरूढिरोधिकंभजंतेतेजसंरूपंप्राप्येत्यर्थः
ऊर्ध्वगमनोघनाहिवत्न्यादयः पार्थिवं पृथ्वीपरमाणवात्
ऊर्ध्वहिगौरवात्कृतनयाऊर्ध्वगमनविरोधिभवानतेननत्सात्का
मत्कृतामानितिथिगौरवरूढिंप्राप्नुवंतिगौरवत्यागोपिगौर
वध्यामिविनिविवं ५६ ॥ साभिषापामिवनातिथयमेतेमां
यदपभगवत्नुपयांति तेननाश्रियमिमांवज्जमन्येत्वाटवैक
ध्वांतिकार्यकर्त्वयो ५७ ॥ भोभगवन्नघसापवादमिवमांते
राजानोतिथ्ययोयत्रोपयांतिनोप्रसर्पंतितेनस्वजटवमात्रयो
षणाकार्येणनिंदितामिमांश्रियंवज्जनमन्येनाद्रिये ५८ ॥
एवंवप्रपविभवमयवज्राः श्रीभराविपटपवविक्षणाः पा
त्रपाणिकमलार्पणामेघोनाहशांतिकाविधिरदृष्टः ५९ ॥
एवंमार्जितानिपूर्वाणितेषांपूजानांविभवस्यसाभोर्थ्ययेनं
विनियोगेनप्रामाः श्रीलमूल्लासाविलक्षणावचाविनः मं
तोविपटपवपणांश्रीभराणांनाशविपत्क्लसज्जनकरपयान
तेपपवविधिरदृष्टः शास्त्रक्रमदृष्टः शांतिकाविधिः शांतिप्र
योजनमस्यास्तीतिशांतिकः सचासौविधिः पुण्यस्यमहत
गुणास्योदयादितिभावः ६० ॥ तद्विरहज्यममसंश्रयशालि
स्फीतमत्रविषयेसहसासं भूयतांभगवतः स्फातिसारेवभ
वाभिवद्धमस्येषांमास्राभिः ६१ ॥ तत्रसमाद्रेतोवत्रविषयेश्र
दनागमनलक्षणोसंश्रयकाविप्रहृद्धपांपंसहसाविमज्जपो
ष्याभगवतः पूज्यस्यप्रभवतः स्फातीनांसारैः स्फातीप्रवराणा
सारैः स्थिरैः सारोवस्रोस्थिरांशोबलन्यायोजज्ञैवेवैविभ्रईदृशी

भिर्वोविभंवृत्वमर्षणाक्षराभिर्भूयतां अयं स्मृष्यते ताल्यते आ
भिर्विनिग्रहमर्षणः तास्त्रताक्षरवस्तुतव वाचोमतं देहपा
पमोक्षनादत्वमर्षणाक्षरोभवान्वित्यर्थः पापेनाहि संशयो
जायते न सम्यग्ज्ञाने १८ ॥ इत्थं दीर्घमववाविनयाद्भिर्वधेय
न्ववहितत्वभरेण . चद्रश्चोदशशतीमानिमेषोनाक्षिवान्मानं
सवेप्राणिधाय १९ ॥ इंद्रपवस्रङ्कोश्रवहितत्वभरेणावधा
नातिशयेनविनयसम्ब्राड्विवर्धयन्नेत्राणांनिमेषरहितांद
शशतीमुनिसुवैविनयस्यनस्थो १९ ॥ वीक्ष्यतस्यविनयेपरि
पाकंपाकशासनपदंस्पृशतोपि नारदःप्रमदगद्गदयोक्त्या
विस्मितःस्मितपुर्वःसवमालुं २० ॥ पाकान्दितिगर्भान्शास्ती
तिपाकशासनःतस्यपदंपेंद्रपदंस्पृशतोपितस्येंद्रस्यविनये
परिणातंवीक्ष्यविस्मितोनारदःप्रमदगद्गदयावाचास्मितपु
वःसवहत्वेशेद्रस्पहेतभूतमेंद्रंपदंप्राप्तस्यापिविनयातिश
यइतिविस्मयःपाकशासनोपिपाकंप्राप्तइतिवास्मितपुवः
सवंहर्षवशात्प्रदत्तिति अस्यतिवाक्कियातिभ्योद २० ॥ भि
हितास्पतःश्रावीक्षतंयन्नत्वविश्रमविदःस्ववित्थसूतो तस्य
लेतवपदंयदिहेलाक्रोपालङ्गमाधिकादवदंत २१ ॥ शांतश्च
स्वीयंत्वांनांशांतयत्नकृतंभिहितायाविनाहिकर्मकःशांत
मात्मा:सकलशाघत्लकृतंयाचितमित्यर्थः तस्यस्कृतोपा
जेनस्ययःश्रमःतदभिन्नस्यनवतत्कृतफलेस्वावित्थितानि
जेसदैयदिहेलावत्तानत्रवेवपदंतप्तपुनःक्रोशाप्राप्तमधिका
दवदं अधिकमात्वंददातीत्यर्थः अर्जनक्रोशातहिस्त्वया
त्वमेवावज्ञांकरोषि अन्यस्त्वक्रोशलत्रेवतत्वानिनिरासाद
वेकरोतीत्यर्थः २१ ॥ सम्मदत्वव्यागिरामपिदूरान्यन्नामवि
नयंविनयंते अद्भुथानिकदृश्चेहिनमाचार्याद्भुभेवःपरमाम:
२२ ॥ नवसंपरोगिरामपिदूरावाचामपिगोचरानभवंती
त्यर्थः यतोहेतोर्विनयंनविनयंतेनभाषयंतिनामनिस्त्रये
कातीस्थेचाग्रावेकर्मणोतिन्यात्मनेपदंपरमाभासानादस्मभ:

वक्षेदाहं इहैं द्युः संपदोविनयोपेताइत्यासित्वर्थेकत्वं वनस्य
रूपानियोर्थः प्रत्यत्ततानेनरत्नयने तत्रकोनाविस्वासितीत्य
र्थः २१ ॥ श्रीभरानानितिथिसात्करवाणिस्वोपभोगपरतान
हितेति पश्यतोवाहिविवानरपीयं दृष्टिस्त्राष्टिरवधिकानवेः
कापि २२ ॥ श्रीभवान्सपद्विलासानातिथिदेयात्करवाणि
आत्मनोपभोगपरतान्हितानइतिपश्यपरत्वेबाहिविवानरपि
काप्यपूर्वावधिकादृष्टिस्त्राष्टिः बहिर्दर्शनेनेत्रस्त्राष्टिरवधिका
महत्वत्वात् अंतर्दर्शनेतानस्त्राष्टिरवधिकाविवेकवत्वात्
दृष्टित्तांनेद्विरादर्शने २३ ॥ आः स्वभावमफवैरनुभावैस्ता
वकैरतितरांतरलाः स्मः धांमधाधिगलितावधिकालेसा
फसाफविजयस्वविडौजः २४ ॥ आत्तस्यात्कोपपीडयोः
निसर्गमफवैस्तावकैरनुभावैर्विनयघोतकवचनादिभिर
तितरांतरलानत्कका: स्मःगलितावधिकालमनंतंकाल
स्वर्गसाफप्रशाधिशास्त्रअनुशिष्टौशाहाविंतिशाधादेशाः
भोविडौजः विडंनिविडमोजस्तेजः यस्यतस्यसंबुद्धिः साफ
विजयस्वयद्वासाधसाधिनित्तत्तोभिन्नंवाक्यं २४ ॥ संप्र
विहतनतनुत्वदस्वदालिनाविलानिजाद्युलहूनो यदिहा
नुपगमः स्फुराज्ञांनन्त्रगफवसुदंनसुदंतं २५ ॥ दानि
हतवपुः त्वदुपिरमदालिनानिजडविताः अतपवलय
त्तेषांयद्वानिजाद्वैः ह्यत्वालहूनोभावरहीनानांवाज्ञामिहानु
पगमोनागमनमितियत् तत्जगतोभूलोकस्यपेयफवान
तेषांमुदंहर्षंरूपंनमुदंतेवार्तास्फुरा यदित्वहनतजगादिति
पादेइहानुपगमोयः तंजगफवसुदंतंजगतरूपास्तेनोयत्व
रूपंस्फुराविस्यर्थः अंतःशाद्रःस्वरूपवाचीयद्वाजगफवसुदा
सेतंअवसानंपराकाष्ठामीदृशांनमुदंतंस्फुरविस्यर्थः २५
साभुवःकिमपिरत्नमनर्घंभूषणांजयतितवकुमारी भीम
भूपतनयादमयंतीनामयामदनशास्त्रमवोचं २६ ॥ किर
मप्यानिर्वाच्यंवर्णयितमशाक्यंभुवोभूषणामनर्घंरत्नंसाभी

मत्स्वतां दमयंतीनामकुमारीनत्र भुविजयतियाग्रहिह्रतं
कामस्य शाहं जातौ जातो यदूत्कृष्टं तद्दत्तमभिधीयते २६
सम्प्रतिप्रतिमुहूर्तेमहर्वांकापियौवनत्वेनभवंती श्रा
शिवेस्त्कृतसावक्ष्यतेसाक्वापिहानिभजतेकिलभावं २७ ॥
अधुनायौवनंवेगेनप्रतिक्षणमभिनवाकाप्यवर्णनीयला
वण्याभवंतीसाभैमीगुणस्यस्वरूपंकास्मिन्नपितगुणोकिला
नुरागंभजते २७ ॥ कथ्यतेनकतमः सइतित्वंमौविवक्षु
वसिकिंचलदोष: अर्थवत्मेनिकण्ठात्स्तनम्पृष्ठानिर्गमेनन
परिश्रमयैनां २८ ॥ यास्मिन्नैमीभावंभजतेसायकवाकत
मोनकथ्यतेकानस्माकंनकथ्यतेइत्यर्थः इतिमांत्वंकिंवि
वक्षुर्वसियतस्खलदोष: इच्छामर्थमार्गएवनकण्ठात्तिका
क्वासुत्वांतरएवरुन्धीत्यर्थ: एनांइच्छांनिर्गमेननसम्पय अ
ज्ञानत्वेनकथयितमशक्यत्वेननिर्गमनस्यनिष्फलत्वादि
त्यर्थः २८ ॥ यत्पथावधिवाणः परमस्यायोगिधीवापिनप
श्यतियस्मात् वालयानिजमनः परमाणौक्रीडार्थायहरी
कृतमेनं २९ ॥ त्वंयोगीयोगबलात्स्वहृदयास्थितमपिर
तंकथंनजानीषेइत्याशंक्याह परमोणुर्यत्पथावधिः यस्य
स्यामार्गस्यावधि: योगिधीः परमाणुपर्यंतंतत्त्वानीतिसां
ख्यसंप्रदाय: तानादृशीयोगिधीरपितंयत्नेनयस्मान्नपश्य
ति इहप्रत्यक्षदर्शनस्यैवनिषेध: आनुमानिकंत्वत्स्पेवृहद
र्शनं अन्यथाकथंसाकस्मिन्नपिभावंभजतेइत्यादिकल्प
यते तथैववक्ष्यतिचाग्रिमश्लोके अयंतुविशेष: प्रत्यक्षद
र्शनेहिनिःशेषविशेषसाहितस्यवस्तुनोनाम विशेषसंबंधि
तयाग्रहणमितिकीदृशातेनवालयाभैम्यानिजमनएवपरमा
णुः तस्मिन्नन्तर्ज्ञैवदर्शिकंदरांतरशीतेइतिक्रीडार्थाय: तादृशो
हरि:नसिंहोविस्वाँगाविकंदरान्तःसिंहस्यशयनेयकज्यनरीति
विस्मोवर्धमानस्तानवांतिते एकोदेवः सर्वभूतेषुगूढइत्या
दिश्रुतिप्रसिद्धे हरिर्विद्यतेतेननदीदृश्यात्मनिसंभावनावर

डिः स्यादिति अनाहूतोताहृशंकृतं नकोटरीशायहरीकृतं
योगिबुद्धिर्हि परमात्मपंचतमेवपश्यति ननतोपिसत्वं
श्रयंतयकवापरमात्मभूतमनः कुहरशायीततोनज्ञाना
तियंचयोगिधीरपिनवेत्तितमन्यः कोवाजानीयादित्यपि
शब्दार्थः वालयेतिसृत्रसत्वातिशायपोतनाय २६ ॥ स्म
रस्मकृतमसप्तारंक्ष्मसाविताविरहवाचिभिर्वचोः नात
विनमपिपात्रवपतेस्वस्वयंवरमहायसहाय ३० ॥ कं
समतप्तस्ववाणसकलरूपभूताविरहवाचकैःपीडुत्वकृता
त्वादियुणोपेतैर्वचैःस्वाविना विरहयोतकैर्वचैःकृतमा
धावलत्यंज्ञानेतिस्वाचितेत्यर्थः ईदृशीमापिवम्भिवमपि
निजस्वयंवरोत्सवाय धातुःसहायेकृतनवतीएवमेवव्र
त्मणास्वयंवरोनिश्चितःसंपातिपित्रापिनिश्चितइत्यर्थः
३० ॥ मन्मथाययथ्यादितनाज्ञोकृतनृत्यविधयेविधिपि
त्रा तेननस्पग्वशाः स्वार्थवीचाः सैगबेगारामिवाकलयंति
३१ ॥ अयंस्वयंवरानिश्चयानंतरंत्रस्याराज्ञामाज्ञानलद
णहतकोयायमन्मथायाज्ञाकरवान् तेनकामेननेनका
रणेनवातस्याभैम्यापरवशाराजानोवाणविधामिवमन्यंते
३२ ॥ येषुयेषुसरसादमयंतीभूषणेषुयदिवापिगुणेषु
तत्रतत्रकलयापिविशेषोयःसहर्दालिभृतामुपकर्षः ३
२ ॥ येषुयेषुभूषणेषुयदिवापियेषुयेषुगुणेषुसाभैमी
साउत्सवातेषुभूषणेषुगुणेषुवलेशेनापियोविशेषःसहि
सपवविशेषः उत्कर्षार्थं आसीत् तद्राजैनपवाभिनिवेशा
आसीदित्यर्थः ३२ ॥ शैशवव्ययदिनावधितस्यायौवनोद
यिनिराजसमाजे आदरादहरहःकुसुमेषोःफल्गुलासमस्याग
याभिनिवेशः ३३ ॥ तस्याभैम्यावाल्यापुसरणादिनमारभ्य
यौवनोदयवलिन्तपस्पृहेकामस्यदिनेदिने आदरादभिनि
वेशोनसंगयातात्पर्येवहृधे भैमीयौवनोदयमारभ्यकवा
नोराजानःकामपरवशाजाताइत्यर्थः ३३ ॥ इत्यमीवसम

तीकमित्याह: स्मादरात्त्वदतिथीभवितुंन भीमभूस्वर्भु
वोरभिलाषेहरमनंतरमहोन्द्रपतीनां ३४ ॥ इत्यनेनो
त्कक्रमेणामीन्द्रपाः स्थितिमेवकामयंतेनाद्यापिलभनतस्मा
फकारित्वेवात्वन् अतएवनवातिथीभवनायनोत्साह
वंतः भीमभूस्वर्भुवोर्दमयंतीस्वर्गयोः दमयंतीदेवकन्य
योस्त्रैवोक्त्यायायात्संहरमनंतरंमहत्त्वावनस्यग्रहोऽग्रास्त्रुये
स्वर्गादपिस्वर्गाश्रियोपिभैमीवश्रेयसीजानेत्यर्थः भीम
भूर्भयंकरासंग्राममभूमिरित्यर्थोंतरे भीमभूस्वर्भुवोरित्य
त्राकोटिः प्रस्तुतत्वात् अपराकोटिर्भैमीभैमीस्वर्गास्व
र्गसाधनाद्गुणभुवोपिश्रेयसीत्यर्थः ३४ ॥ तेनजायद
भूतिर्दिवमागांसौख्यमत्रसत्त्वमत्रुल्यात् यत्सत्यंहि
तिभूतानविलोकेतत्त्विमत्रमनसाभुविलोके ३५ ॥ भै
मीतेलभमानस्मानोराज्ञांभुविलोकेवयंयत्तोनाविलोके
नानिर्वाते तेनहेत्वनाजायत्तीविज्ञंभाणाअभूतिरस्मोति
यंस्यहृष्टोहेत्वामत्रुत्वत्समीपेयाद्वसौख्यमन्वेष्टुंस्वर्गमा
गतोस्मि अत्रुयत्समयेतिकर्मप्रवचनीयसंज्ञा त्वत्समी
पेयाद्भवेदित्याधायासमागतोस्मीतिभावः ३५ ॥ वै
दग्धयापिनकोपिभवंतंहंतहर्षयेकरणाविकर्णाद्द एक्वार
मेतदपियेनाविवेकमोहनायविषयेरसेकः ३६ ॥
हर्षप्रतिकूलकाविषकारणदयाहीनंभवंतंकोनवि
कर्णाद्दइतियद्यपिवेदज्ञानास्येवहतेतिप्राप्ताद्विनिस्त्वये
तथापिएक्कासेवाणासंपाद्विमितिशेषः येनकारणेनावि
षयेरस्वच्छनियद्वादोरसमेकः प्रीत्यातिशयोविवेक
ओंज्ञनायविचारबुद्धिनाशायभवतिविषयासंभवादि
केज्ञानानोपितत्प्रीत्यतिशयेनज्ञानीवप्रवर्ततेइत्यर्थः
यथापटादौविषयेरसेकः पंकप्रक्षालनायभवतीत्य
र्थोंतरन्यासः ३६ ॥ एवमुक्तवतिदेवऋषौ शोद्दृगाभेद
मघवाननमंदुः। उत्तरोत्तरंस्वभोहिविश्वजांकोपिमंगल

नै॰ प्र॰ पं॰ टी॰ ८०

नमः क्रमवादः ३१ ॥ देवर्षिश्रेष्ठेनारोपवमुक्तव
त्तिसतिशाक्रमात्वेमुद्रा प्रभेदिभिन्ना कमेकतेविलका
दःप्रासावसवतयास्वयमात्वेमुन्मादितेवचनोन्मात्वेना
तमित्यर्थः इयदवापिकेनोक्तवानित्यर्थः हियस्मात्
प्रभूतानिदमनमः कोपिक्रमवादः उत्रयोत्रस्तुभोभवति
उत्रैलतिङत्रैस्तुमभगोभवतियद्वाप्रभूणामुत्रयोत्रस्तु
भःक्रमवादःक्रमयोष्टीकोपिमज्जलनमोभवति ३२
कातुजेममानिजेदनुजारेजाग्रतिस्वशावणोवणवर्चो
यद्गुणोकमुपथायजयोकेशाभिणा स्वापामवीनविशोकः
३५ ॥ ममानिजेतुजेसादाद्भुतोवविसोस्वशावणोमद्भु
तिनरिजाग्रतिसतिस्वमहेवनेमानेसनीतिवा कारण
कथायस्यविसोर्जेयोकंजयाविज्ञभुजमेवोत्संगभुज
स्योत्संगंवाश्रित्यमाउपधानीकृत्यविगतविकटशोकः
हावेनस्वापिमि ३५ ॥ विश्वरूपकलनाइपपन्नेनस्य
जैमिनिमुनित्वमुदीये विग्रहसावभुजामसहिस्नुग्र
थितमदर्पानिसनिनाय ३५ ॥ तस्योपेंद्रस्यजैमिनि
मुनिरूपत्वमदीयेउत्पन्नं ईदृगनौदिवादिःकोडूशावि
श्वरूपकलनाद्विश्वरूपत्वोकारात्सर्वात्मकत्वादित्य
र्थः उपपन्नेयुक्तं यःसर्वात्मकस्तस्यजैमिनिरूपमपि
युक्तमेवात्वजैमिनिपदेनविश्वरूपाणांचरूपदारी
नोज्ञानाद्विश्वरूपनामकाशिष्यमीकागद्वागतमुनित्व
किंचजैमिनिरूपःसएवविश्वदेवानामविग्रहविरोधमस
हमानःमहस्त्रस्येवयर्थेप्रापिपत् वज्रहस्तस्यशत्रुमारणं
स्वयमेवकृतवानित्यर्थः सजैमिनिस्तदेवानामिन्द्रादी
नामेवप्रतिपाद्यानांविग्रहशारीरमसहिस्नुर्निराकृतवान्
वज्रहस्तःपुनर्देवइत्यादिवाक्यप्रतिपाद्येमहत्त्वंप्रथिता
मसत्यतांनिनायेति अयमेवपूर्वमीमांसासिद्धान्तः ३५
ईदृशानिपुनरयेविनयाद्विरतस्यचान्यवचनान्युपहस्य

अंस्मनिःश्वसितत्पुष्पचरीवांनादस्यनिरियायानिरोजाः
४· ॥ विनयमसुद्रःसुप्राकुःईदृशानिश्रान्तसत्तिव्याजप्र
कांशतत्स्वपोकपावष्टंभीनिवचनानिसुनयेयुपायनीकृ
त्यतस्यातसीबद्धवतनोनादस्यदीर्घनिःश्वासपश्चाद्ग
विनीनिष्प्रभावाकं निर्गताप्रूर्वेनिःश्वासःपश्चाद्वागित्यर्थः
ईप्सितवर्णालाभेननिःश्वासःवाचोनिष्प्रभत्वेच ४· ॥
स्वावसानतलभवाहृवशोकोनिहृणोमिनवस्त्वस्मत्पा
र्थांगतस्यहृदिमेडरुदर्कः स्वानतलंद्वयभद्राजिवितर्कः
४· ॥ स्वत्त्वसानतलेचस्वावसानतलेस्वर्गपातालेतयोर्भवमा
हवमाशाकनेहनिताहशोहं भूमौवसन्ननिर्वृणोमिनस्व
र्लोभवामिस्वर्गंगतस्यमेहृदिस्मावनतलेपातालेचतयोर्द्व
येनत्रयेभदाप्तेषामाजिः तान्हित्वकोडरुदर्कः उष्णोत्रवफलः
भूमौवसन्स्वर्गेपातालेवारणोभवेदितिप्राकयानत्वानिर्वृतः
स्वर्गमागतोस्मि ध्रुवंचवर्णाभावान्ममप्राक्तनोवितर्कोयं
थावाधितः तथैवात्रास्यितस्यमेभूमिपातालयोःक्वाविद्व
णोभवेदितिवितर्कोपिरुदर्कोनिष्फलइत्यर्थः अथःस्व
हृपयोर्वसोनलंस्यादित्यमवः ४१ ॥ वीदितत्वमास्मिमाम
थगतंतन्मनुष्यजगतेतुमतुष्य किंभुवःपरिवृज्ञानविवो
फंतंचेतामुपनतांविवदंते ४२ ॥ त्वंवीदितोसित्वद्दीदणा
फलेमदागमनेसंपत्रासिनिसत्तनिव्याजेनवीदणामेवजानि
तत्वाभिलषितवर्णावलोकनादालिंडजीतेनिर्योषेते अ
थेन्याजेतर्येसंबोधनेवानत्रतः फलामिडेदेवहेरत्रवर्णाभा
वाद्धामनुष्यलोकायगंतुमतुमन्यस्वगात्पर्थकर्मणोत्या
दिनाचतत्थीनत्रभविनाभेसौपार्श्वणेनमुप्रगताभुवःप्रभ
वोराज्ञानः किंनाविवदंतेकिंनकलहायंते भासनोपसं
भाषात्वानयंत्रविमत्सुपमंत्राणाम्रुवदंतितिविमतावासनेपदं
४३ ॥ इत्युदीर्यतयंयोत्तिर्व्वीसर्वपतिंप्रतिनिवर्त्यबले
न वातितोष्यत्रजगामसमयंतंनांकिंयंत्यपिवदान्यपरात्ता ४४

नै॰
घं॰ पं॰
टी॰
८७

सम्मुनिरेवमुख्यात्तुगंतेतमिंद्रंबलेनशापप्रसादिनाक्विन्नमेधु
वंययैसशाक्रलेनवाविनेपियंनमुनिंकियंत्सायमन्यपनपटू
नितमतुजगामवारितेप्यनुगामनायमजेनमितिपादेवाविने
पिनिवारितोकुतेपिमत्रगमनायाकियंत्पापिपादूविमजेनेल
गंतव्यपतिबलाविवेसोवीययाविरपन्वयः सजेनमितिस्था
नेसयत्नामितिवापाठः ५३ ॥ पर्वतेनपरिपीययाभीरनादट्ठी
यमुदितेप्रतिनेदे तस्यकाश्चिदपिपर्वतपत्तःस्वोदितेस्वयम
दर्शिनपतः ५४ ॥ पर्वतेनमुनिनानादसंबोधिवचनंश्रुः
त्वाप्रतिनेदेमन्नूचेतेःसत्वथैवांगीक्रियतेस्मेत्यर्थः पर्वतप
तस्वोदितेरीइआत्मनःकोपिपत्नमनोनंरआत्मनानादर्शितयथै
वनारदेनथैवरखामित्रपींदस्यपदपानेदृष्टवानित्यर्थः यद्वा
नारदस्येवमनंतमनमभूतन्नतत्पथक्यदोषूदित्यर्थः अथवना
रउदकमापोनाराइतिप्रोक्ताआपोवैनरसूनवइतिस्मृतेःन
दूदातीतिनारदोमेघः तदीयगर्जितंश्रुत्वापर्वतेनशैलेनप्र
तिधन्यतेस्म पर्वतेनचशाक्रेस्वपदस्थोदितेसतिस्वयमात्म
नःकाश्चिदपिपदोनादर्शीत्यर्थानवध्वनिः ५५ ॥ पाणायेब
लारिपोवयभैमीशीलकोमलकवग्रहमहं भेषजंचिरंविनाः
शानिवासवापदाशुपदिदेशवनीशाः ५६ ॥ अथनारदवच
नश्रवणानंतरंरतिपतिरिंद्रस्यपाणयोचिरसंचितवज्रवांसज्ञा
तमंणांचापदांसंतापानाशुचितमौषधंभैमीशीलमदुपाणिग्र
हमेवोपदिदेश इंद्रोपिभैमीपाणिग्रहमभिलषितवानिः
त्यर्थः ५७ ॥ नाकलोकभिषजोःसुषमायाःपुष्यचापम
पिचुंबतिसैव वैद्यतारगभिषजपदसौनक्षुवसंक्रामितवैद्य
कविद्यः ५८ ॥ कामःकिंवैद्योयेनवैद्योपचारोपदेशस्ताम
श्रुमित्यत्तआह. सवैद्ययोनासत्ययोर्यापरमाशोभासैवका
ममपिस्पृशति सैवसुषमाद्वारेणसंक्रामितावैद्यकविद्या
यस्यविद्याखेद्गीतिवैद्यः वैद्यएववैद्यकःतस्यापिविद्यायस्येत्य
र्थः यद्वावैद्यस्यकर्मवैद्यकंयोपपाकुरुपोत्रमाकुन नदेवे

विद्यासायम्येत्यर्थः ईदृशोसौकामः तादृक्तया वज्रवासकृ
तसंतापंभैमीकरयहेणाषयेनेत्यनेनप्रकारेणाभिषज्यतइ
तिवेद्मि नासत्यौयथोपचरतः तथोपचचारेतिवाभिषग्योगा
पत्तयनोकंडूयादिः ५५ ॥ मानुषीमत्रसरत्यथपत्यौखर्वभा
वलंब्यमघोनी खंडितंनिजमसूचयदुच्चैर्मानमाननसरोरु
हनत्या ५६ ॥ नीचत्वमासाद्यमानुषींस्त्रियंभर्तर्यनुगच्छति
सतिमघोनीशची सर्वपत्यानमनेननिजंसानमहंकारमुच्चैः
खंडितंसूचयतिस्म अथचकश्चत्वमासाद्यपत्यौगच्छतिसति
सुखनमनेननिजंमानंपरिमाणमपिखंडितंसूचयतिस्मेत्यर्थः
पत्युः सकाशात्पत्न्याः समाचितोहिखर्वभावः तथादेवात्मानं
मांमुक्त्वाप्यन्यांतत्रापिमानुषीमनुयातिपतिरितिलज्जयामु
खावनतिः मघोनः पत्नीमघोनीपुंयोगादाख्यायांङीप्श्वयु
वमघोनामतद्धितइतिसंप्रसारणं ५७ ॥ योमघोनिदिवमु
त्तरमाणेरंभयामलिनिमालमलंभि वर्णएवसावलमुज्वलम
स्याः शांतमांतरंममाषतभंगया ५८ ॥ मघोनिदिवमुत्तरमा
णेस्वर्गमतिक्रम्यगच्छतिसतिरंभयायोमालिनिमामालिन्यं
प्रापि सएवमालिनिमलब्धणोवर्णोस्यारंभायाअंतरंहृदय
संबंधिनमुज्वलंवर्णंधावल्यंशांतमभाषतनायगतमाचष्ट य
द्वासएववर्णउज्वलंधवलमांतरंहृदयंशांतमाचष्टेत्यंत
यः बहिर्मालिन्येनांतरमपिमालिन्यमनुमितमित्यर्थः अथ
वसएवमालिनिमावर्णः अदरमस्याउज्वलंगर्वितमांतरंहृदयं
शांतमाहस्मनिर्गर्वमाहस्म वर्णस्थैर्यंप्रत्याययतीति अथचम
लिनिमैववर्णः सुषीलाखिलितालिपिः सएवास्याउज्वलमां
तरंशृंगाररसंशांतमाहस्म भंगीप्रकारः व्यंजनव्यापारस्य
भंगास्तुभगास्तुतथेतितेयातियथायोग्यमर्थेषुसंबंधः दिवमुत्त
रमाणइति उदस्तरः सकर्मकादितिआत्मनेपदं ५८ ॥ जी
वितेनकृतमसमश्वरसांतत्राणअक्षिविहायतांक्षिमनीनः इत्यन
तरमवाचितनाशपादीर्घनिःश्वसितनिर्गमनेन ५९ ॥ अस

नै॰ प॰ पं॰ टी॰ ८२

दसंजीवितेनालं तत्रस्मादिहावसरेनोस्माकं प्राणमुक्तिः प्राण
परित्यागोफलिकसतीउचिता इत्ययमर्थोजृंभायाद्दीर्घनिःश्वास
निर्यापणेनानंतरमवाचि नविघ्नेतेग्रत्तवाणियस्मिन्कर्मणित
दनंतरंतथाप्रवाचि विनैववचनेननिःश्वासनिर्गमनक्रिययैव
प्राणपरित्यागलक्षणमर्थमवसरोचितंकथितवतीत्यर्थः ४
५ ॥ साधुनःपतनमेवमितःस्यादित्यभाणिपतनिलोत्तमायापि
चामरस्यपतनेनकरांङ्गान्निहिलोकनचलद्भुजनालात् ५॰ ॥
तस्येंद्रस्यविलोकनेनचलद्भुजनालेयस्यतस्मात्करपद्मात्
चामरस्यपतनेनहेतुनातिलोत्तमयापीत्थमभाणिपनाकिमिनिप
वेचामरवदेवनोस्माकमितःस्वर्गात्पतनंसाधुस्यादितिइंद्रेण
सहैववयमपिपतेमचेत्साधुस्यादित्यमुमेवार्थंचामरपतन
व्याजेनाख्यानमिवाचष्टेत्यर्थः यद्वाइंद्रविरहेअस्माकंपतन
मेवोचितमितिव्याख्यानमित्यर्थः ५॰ ॥ मेनकासनसिनाप
मुदीतंयात्यपिहारकरोदवाहित्यां तनस्फुटनिजहृदःपुटपा
केपंकलिमिमसृजद्बहिरस्यां ५१ ॥ मेनकासनस्थत्पन्ना
पंपापिहारपद्मोत्तमस्मुरवहिस्यासाकारणमिमकरोदिति
यत् तद्वहिस्याकर्णनिजहृदयस्यपुटपाकेबहिरस्यांब
हिर्वर्तिनीपंकालिमिंपंकलेपंव्यक्तमसृजत् पुटपाकेहिप
च्यमानस्यवस्तुनोबहिःपंकलेपोभवतितथापच्यमानस्यहृ
दयस्यावहित्याद्रूपंपंकलेपंकृतवतीत्यर्थः ५१ ॥ उर्वशीगु
णवशीकृतविश्वानन्तणलिमितभावनिभेन शक्रसौहृदस
मापनसीमास्तंभकार्यमसुषद्वपुषैव ५२ ॥ गुणवशीकृत
जगत्त्रयाउर्वशीतस्मिन्पदेक्लिमितभावस्यनिश्चलत्वस्यस्तंभ
लक्षणसात्त्विकभावस्यनित्यावतनिभनेव्याजेनेंद्रस्यसौहार्दं
प्रेमतस्यसमापनमवसानंतस्यसीमानत्रस्तंभकृत्यंवपुषैवकृ
तवतीयथाग्रामादिसीमावसानेस्तंभोभवतितथाप्रेमसीमा
वसानेनिश्चलंवपुरेवस्तंभंचकारेत्यर्थः ५२ ॥ कापिकाम
पिवभाणवभर्तृस्थाएवनिविदशभर्तृवाकिंचित् पंचकप्रप

स्तनामभिमंतापुष्पकश्यपसूतः शातयन्तः ५३ ॥ भर्तीक्षया
नीतिज्ञात मिक्षुकां चित्कां चिदप्रशात्रिदशभर्तारेष्टा एवेति सा
तिकिंचित्याह पुष्पशानकृतः कश्यपसूतः शाक्रः कश्यपसू
नोःपुष्पीमभिगंतायानारेनाचेत्यर्थः अभिगंतेतिभ्यूवन्नंतः अ
भिःकर्मप्रवचनीयोवा कश्यपसूतानादिःपुष्पगंतेत्यर्थः
शातयन्तोपिसन्मयिनीमेभाभिगस्यातीतिकोपावेशात्कृहो
क्तिः अतएवपुष्पकपसूतः कश्यपसूनामितिसंबोधिपदद्व
यसन्निवेशः ५३ ॥ आलिमात्मसुभगत्वसगर्वाकापिस्टे
एवेतिमचोनिवभाषे वीक्षणेपिसतृष्णांसिन्स्वर्णांकिंयासिन
त्वमपिसार्थगुणेन ५४ ॥ आत्मनःसुभगत्वेनसाहंकाराका
पिकामिनीचक्रेष्टा एवेतिसतिसावीक्षाचिकिमितिमनुष्याणां
वीक्षणेपिसतृष्णासि प्रश्नकाकुः अन्येतुमहानुभावामानु
षीसंबंधमप्यभिलषंतः रास्यंतित्वंवीक्षणेपिज्ञग्रसहीत्यपि
शाहेस्वभावःसार्थगुणेनत्वमपिकिंनयासिसंचारोवेधनाकिं
नयासीत्यर्थः सार्थसंघस्यगुणेत्यासोहः तेनैवत्वमपिकिंन
यासीतिभावः ५४ ॥ अन्वयाघातिपथःपितृनाथास्तेनगुदा
यह्नहरितांकामितारः वर्त्मकर्षणपुरःपरमेकः तद्गतानुगा
तिकोनमहार्घः ५५ ॥ अथहरितांकामितारोदिक्पालाः ते
जौजलपरेतानांपतयोवह्निवरुणयमाः तंशक्रंहर्षेणानुय
युः भैमीदर्शनप्राप्तिमनोरथेनहर्षः पकःपुरुषः केवलम
ग्रेवर्त्मकर्षणमार्गंकरोत् तद्गतानुगतिकस्तमहार्घोनसत्वा
सौगतस्यपुरुषः तस्यगतंगमनेनगतमितिवा अनुगतमस्या
स्तीत्यनुगतिकःअतइनिठनाविति ठन्तद्गतस्यानुगतिकः अ
भीष्टमार्गेण चितानुचितकार्येषु वाप्रथमंप्रहार्यविकारीदु
लभःतदनुगामिनस्तुसुलभाइत्यर्थः ५५ ॥ प्रेषिताःपथ
गायोदमयंत्यैचित्तचौर्यचतुरानिजदूत्यः तत्कुतुकपतिचतैतस्
महारोःसात्मसैन्यकपटेननिगूढाः ५६ ॥ अथनैरिदमीशैः
पथकुत्तिपुरुषभैमीमाहिप्रपाविज्ञवशीकरणानिपुणाहूत्यः

प्रेषिताः तथा तस्याभेम्या गृहंपितरंच प्रति सख्यमीति आज्ञे
ननिरूढाः पक्षताः परस्परमत्तानास्ताम्हाराजपत्यानानिप्रे
षिताः ५६ ॥ चित्रमत्रविबुधैरपियन्नैः स्वर्विहायवनभूरनुर
सहे चौर्नकाचिदथवास्तिनिरूढा सैवसावलतियत्रहिचिर
ते ५७ ॥ नैरिंद्रादिभिर्विबुधैरपिदेवैरपिमङ्गिरथचविद्वद्भि
रपिसद्भिः स्वर्गंविहायं भूरनुसृतावतात्राश्चर्यं अन्यापिभूमिर
ष्टाः क्लेशात्रूपयत्नादिकर्मनिर्माणेनस्वर्गमनुसरंति एतेतु
स्वर्गंविहायभूरनुसस्तेइत्याश्चर्यं वतेयंमहार्वप्रहूत्रिः यतोवि
बुधाः अथवानाश्चर्यं यतोचौर्नामनकाचित्रिरूढावास्तिसै
वचौर्यत्राचिरंवलतिलगंतिवृत्यनेइतियावत् यत्रात्मनश्चि
रंनिवसयः सैवस्वर्गभूमिरित्यर्थः ५७ ॥ श्रीचिल्लंघितपथै
रयवाहैर्लंभितात्रुवनसमीहरसानाः वक्रितोर्नमितकंधरबं
धाः स्फुरुद्बुधनितमध्वनिहूरं ५८ ॥ अथवेगलंघितवर्त्मभि
रश्वैर्भुवंप्रापितास्तेसहस्रेशाहूरेशाहूं स्फुरुः कीदृशावक्रि
तास्साचीकृताः पूर्वपश्चाद्भ्रामिताः कंधराग्रेषांनेवक्रितोर्नमि
तकंधराः ईदृशांबुधाः शरीरावस्थानविशेषाग्रेषांतेतादृशाःच
मत्कृत्यदूरादवलोकनेनस्वभावोक्तिः ५८ ॥ किंचनस्यजल
पेरथवेवंनैवसंशयितमप्यलभंत स्पंदनंपरमहूरमपश्यन्निः
स्वनस्फुरितसहोपनतंते ५९ ॥ अयंशङ्खःकिमेषस्पस्यान्नु
तस्मुद्रस्येतिसंशयितमपिनैवालभंत संशयमपितत्कालेम
वकाशंनालभंतेत्यर्थः निर्घोषश्रवणेनसहैवागतंरथंकेव
लेतेदिगीशाः पश्यंतिस्मशाहूं स्फुरन्वायावत्संशयंतेनावदेवो
पस्थितोरथइतिरथवेगनिरूपणं ५९ ॥ स्तनविभ्रमदकौत
किभावभावबोधचतुरंतरगाणां तत्रनेत्रजनुषःफलमेते
षपंबुबुधिरेविबुधेंद्राः ६० ॥ सावयाविभ्रांतिदायीकौतुर
किभावोयस्यतंकौतुकेनस्वयमेवास्वकालनात्रूनपरिभ्र
मापहारिणमित्यर्थः यतस्तुरंगगणामाश्रायज्ञानंनिश्चनमीदृ
शंतत्ररथेनेत्रजन्मनःफलमेतेदिगीशाज्ञातवंतःतंलावलो

कनमेवनेत्रजन्मनः फलमित्यर्थः ६० ॥ वीक्ष्यनस्यवरुणा
लरुणत्वं यद्दभावनिविडं जडभूयं नौचितीजलपतेः किमर
मास्य प्राज्यविस्मयरसास्तिमितस्य ६१ ॥ वरुणात्तस्यनल
स्यतारुण्यंवीक्ष्यनिविडंचतंजडभूयंजडत्वंप्राप्येतियत् जल
भूयमुदकभावेचबहलाद्भुतरसेनास्तिमितस्यतत्रस्यांद्रीभू
तस्यचास्यवरुणस्यजलपतेः साजडत्वानौचितीकिंमु अपि
तुऔचितीएवस्वयमेवजलपतिः पुनस्तुरसेनास्तिमितः तस्या
पिकमेवजाड्यंभवतीतियुक्तमेवेत्यर्थः ६१ ॥ रूपमस्यवि
निरूप्यतथातिग्लानिमापरविवंशावतंसः कोत्यनेयदप्फना
पिसदेवः कालएवसकलेनजनेन ६१ ॥ रविवंशस्यवतंसो
भूषणंयमोप्यनलस्यसौंदर्यंनिर्वर्ण्यतथातिशायिनीं ग्लानिंप्रा
पयतोग्लानेस्सदेवोयमोयापिसमस्तेनलोकेनकालएवगीय
तेकालइतिनामकमस्यमात्सर्यादिहग्लानिः वर्णभागोरव
लोपमवाप्योवितिग्रवणह्याकारलोपः ६२ ॥ यंवभावदह
नः खलुतापंरूपधेयभरमस्यनिरूप्य तत्रभूदनलताजनिकत्री
मातदप्यनलनैवतहेतुः ६३ ॥ अस्यनलस्यरूपातिशयंदृष्ट्वा
वह्निर्येनतापंवभारतत्रतापे अनलतापिनाजनिकत्रीजन्मवि
धायिनीमाभूत् अग्निनैववह्नितापोन्यत्रभवति अतस्तनतया य
तोयमग्नितापाद्धिलयत्वणोतिशायीचेत्यर्थः किंतर्हिकारण
मित्याहतथापीतियद्यप्यनलताहेतुर्नभवति तथाप्यनलत्वे
वह्नेतः अनलतानलादन्यत्वं एकस्यैवैकमेवप्रतिहेतुत्वम
हेतुत्वमहेतुत्वंचविरोधाभासंप्रत्याययतीति ६३ ॥ कामनीय
कमधः कृतकामंकाममप्यतिशिरवेक्ष्यनदीयं कौशिकः स्वमवि
लेप्रविविशुमन्यतेस्मावलकौशिकमेव ६४ ॥ न्यक्कृतमन्म
थेनलसंवंधिसौंदर्यंनेत्रैरत्यर्थमवलोक्यशक्रः स्वमात्मानंस
मस्तंपश्यन् कौशिकमेवोलूकमेवमन्यतेस्मावलसर्वांगीन
नेत्रभयंकरत्वात् महेंद्रगरगुल्हल्लकव्यालयाहेषुकौशिकः
६४ ॥ रामणीयकगणाद्धयवादे सूत्रधारितमसंप्रतिभाव्य वि

स्मयाय हृदयानि वितेरुस्तेन ते षुन स्मराः प्रवभूवुः १४ ॥ र
मणीयस्य भावो रामणीयकं स एव गुणस्तस्याद्वयवादः नैपत
ङ्गा रामणीयकगुणस्याद्वितीयो रामणीयकगुणो नास्तीति यो वा
दस्तमित्यर्थः यद्वा रामणीयकं गुणो यस्य स रामणीयकगुणः
तस्याद्वयवादः स एक एवायं नान्य इति वादस्तमित्यर्थः तं वादं मूर्तं
सशरीरमुत्पन्नमसुं नलं विचिंत्य ते देवाः स्वहृदयानि विस्मयाय
दत्तवंतः तेन हेतुना तेषु हृदयेषु प्रभवो न जातः पराधीनत्वा
त् तेषामाश्चर्यवशान्निजहृदयान्यपि विस्मृतवंतः इत्यर्थः १५
प्रैयरूपकविशेषनिवेशैः संवदद्भिरमराः श्रुतपूर्वैः एषएव
स नलः किमितीदं मंदमंदमितरेतरमूचुः १६ ॥ एवं श्रुताः
श्रुतपूर्वास्तैः संवदद्भिः संवादं प्राप्नुवानैः यथा श्रुतास्तथैव
दृश्यमानैरित्यर्थः प्रियरूपस्य भावः प्रैयरूपकं सौंदर्यं मनो
ज्ञादित्वाद्वुञ् तस्य विशेषाः प्रकर्षाः तेषां निवेशा यथा स्थान
मवस्थितयः तैः कृत्वा ते अमराः स नल एष एव किं इतीदं शनै
नैः शनैः परस्परमूचुः श्रुतानुरूपगुणावलोकनेन नलं व्यत
र्कयन्नित्यर्थः १६ ॥ तेषु तद्विधवधूवरणार्हं भूषणं स समयः
स च योधा तस्य कुंडिनपुरं प्रति सर्पन्पत्नेर्व्यवसितानि शशंसुः
१७ ॥ सा विधा प्रकारो लोकोत्तरत्वाभिलक्षणो यस्यास्तानि हि
धा सा चासौ वधूश्च तस्या वरणायोग्यं भूषणं जातावेकवचनं अ
लंकरणक्रिया वा तथा सता दृशः समयः स्वयंवरणकालः त
था कुंडिनपुरमभिमुखीकृत्य गच्छन्स च पथमार्गस्तु तस्य नलस्य व्य
वसितानि स्वयंवरायाभियोगान्देवेषु शशंसुः रूपेण नलमनुरुध्य
तद्भूषणादिभिश्च चिकीर्षितमस्तास्मिष्विदित्यर्थः १७ ॥ धर्मरा
जसलिलेशकृशानोः प्राणनाशितमसुं जगतस्तैः प्राप्यहृष्टच
लवित्ततनापैस्त्रीन मानि धनमेन दधाति १८ ॥ जगतः प्राण
नात्प्रियत्वं प्रेमास्पदत्वं श्वसत्त्वं वायुत्वं चाश्रितं प्राप्नुवंतमसुं
नलं प्राप्य क्रमेण हृष्टो धर्मराजः वरुणश्च चलः वह्निर्वित्तन
तापः इत्येतैः माद्र्यं यमवरुणाग्निभिस्त्रीन मानि हृष्टमेतदुच्चा

माणंचिंतितं अयमर्थः प्राणानामसूनांप्राप्तौहियमोह्या॰
प्यतिलोकप्राणापहारित्वात्–प्राणानांवायूनांप्राप्तौवरु
णश्चचलोभवतिजलात्मकत्वान्मेघरूपत्वाद्वा तथाप्राणा
नांवायूनांप्राप्तौवह्निरुदर्चिर्भवति नलश्चजगतःप्राणना
प्रेमास्पदत्वंबिभर्तितादृशंचवहुष्वातेषांहृषीदयोभावाजाता
इति १८ ॥ नैवनःप्रियतमोभययासौयद्यमुंनवृणुतेवृणु
तेवा एकतोहिधिगसौमगुणज्ञा मन्यतःकथमदःप्रतिल
भः १९ ॥ असौभैमीयद्येनंनलंवृणुतेअथवानवृणुतेउभय
थाप्येषास्माकंप्रियतमानभवतिनलवरणेपत्नीनभवति अ
वरणेप्रियकारिणीनभवतीत्यर्थः एकतःअवरणेअगुणज्ञा
गुणानभिज्ञामस्तुभैमीधिक् गुणानभिज्ञतयाविवेकहीनाय
तःअन्यतोवरणपक्षेअदःप्रतिलंभः अस्याःप्राप्तिःकुतःयमा
वचनमेतत् १९ ॥ मांवरिष्यतितदायदिमज्ञोवेदनेयमिद॰
मस्यमहत्त्वं ईदृशीचकथमाकलयित्रीमद्विशेषमपरान्नृ॰
पपुत्री २० ॥ इयंभैमीतदामांवरिष्यतियदिमत्तःसकाशादि
यमेतावदस्यमहत्त्वंगुणाधिक्यंनवेदवेदचेत्तन्मांवरिष्यतीत्य
र्थः यदिचवरिष्यतितदेदृशीपुरुषगुणानांतत्स्यानभिज्ञावा
जपुत्री अपरान्मद्व्यतिरिक्तान्मत्कारणात्ममविशेषंकथमाक
लयंत्रीनिश्चेत्रीमज्ञोनलविशेषापरिज्ञानवदन्यस्मात्ममापि
विशेषापरिज्ञानात्तन्मांवरिष्यतीतिभावः वरुणस्यवचः २० ॥
नैषधोवतवृतेदमयंत्याव्रीडितोनहिवाहिर्भवितास्मि स्वांदृहे
पिवनितांकथमास्यज्योतिमीनिलिखलदर्शयिताहे २१ ॥
भैम्यांनलेवृतेसतिलज्जितोहंगृहाद्वहिर्नभवितास्मिवनितादे॰
गृहेपिवाकथंवर्तयन्तोगृहेपिस्थितोलज्जामुकुलितंस्वांवनि
तांमुखंकथंदर्शयितास्मिहेतुगर्भत्वाच्छिकर्मकत्वं २१ ॥ इत्य
वेत्यमनसांत्मविधेयंकिंचनत्रिविबुधीबुधेन नाकनायक
मपास्यतमेकंसास्मपश्यतिपरस्परमास्यं २२ ॥ त्रयाणांवि
बुधानांसमाहारस्त्रिविबुधीइत्यक्रमेणमनसानिश्चित्य

नै॰
च॰ पं॰
टी॰
८५

कर्तव्यं किमपि न प्रत्येति स्म तमेकमिदं मुक्त्वा सा त्रिविष्टुधीर
किल परस्य अंभुवमेवालोकत ७२ ॥ किं विधेयमनेनेति
विमृश्य स्वानुगाननमवेक्ष्य ऋभवः अंशामतिस्म कपटे पटूरु
सूर्वैवचनं समभिलष्यन्नलस्य ७३ ॥ संप्रति किमत्र वितर्कविधेय
मिति प्रतिपत्तिमूढ स्वानुगानां यमादीनां मुखं वीक्ष्य ऋभुःनि
निपुणः शक्रः नलस्य वचनं मनसि विधाय वक्तुमारांभास
तिस्म ७३ ॥ सर्वतः कुशलभागसि कच्चित्वमनैषध इति प्र
तिभावः स्वासनार्थमहदः त्वयि रोचां वी वसेनन्दपतेर्विवि
घ्नः ७४ ॥ सर्वतः कालतो देशतः स्वरूपतश्च कुशलीभवर
सि मम च कच्चित्वं सर्वप्रसिद्धो नैषधस्त्वमिति नोस्माकं मतिः
कथमयं प्रत्यभैत्यत्र हेतुमाह मदीयासनार्थमित्रस्य वीवसेन
न्दपतेरिव त्वयि रोचामाकारमुद्रां जानीमः पितराकारोहि उ
वीहृषपते इति ७४ ॥ कुंथयास्यसि नलेत्यलमुक्त्वा यात्रयात्र
शुभयाजनि यत्र: तत्रैव फलमस्त्वयात्वनाध्वनोवमिदमा
गमितः किं ७५ ॥ भो नल कुत्र यास्यसीत्युक्त्वा अलं न वक्तव्यं
यस्माद्भोस्माकमत्र पृथिव्यां कार्यविशेषविषयैव यात्रया
शुभया जनि ततो हेतोः फलेनयातयैव यात्रया इदं मार्गस्या
र्धं किं नागसि तत्त्वा किं नानीतः अस्मयात्रासाफलत्यायैव समा
गतोसि ततो न प्रविष्टव्योसि क्व प्रयास्यसीत्यर्थः ७५ ॥ प्रधानै
षधस्फुटदंडभृद्देष ज्वालजालजटिलः सहमानः यादसांपति
रेष च शोषशासितारमधिगच्छ सरणां ७६ ॥ आदरायभयोर
त्पादनाय च विशिष्टविशेषणपूर्वकं यमादीन्निर्दिशति शेष
मित्यात्मानं शिहिपपस्पष्टमन्यत् ७६ ॥ अर्थिनो वयममी समु
पेमः त्वां नलेति फलितार्थमवेहि अध्वनः शरणमपास्य चावेदं
कुर्महे भवति कार्यनिवेदं ७७ ॥ हे नल अमी वयमर्थिनः सन्तः
त्वां प्राप्ताः स्मः इति फलितार्थं निष्पन्नार्थं च जानीहि शरणमा
र्गस्य श्रममपनीय कार्यं वितामिकुर्महे ७७ ॥ ईदृशीं गिरमुर
दीर्य विडौजा जोषमास तनविशिष्टभाषे नात्र चित्रमभिधाकुः

शल्लत्वेपीशावाबाधितगुरुर्गुरुत्वस्य ७८ ॥ ईदृगीदृशीवाचमज्ञा
जोघमांसत्तदृशींबंभुवनतलस्यमनोवृभक्तरीतिभावः अत्रव
चनेनैपुण्येनाश्चर्यं यतोस्येदृश्यगुरुरीदृगुसन्निःशेषावप्रभृति
गुरुत्वप्रापयितात्तदृशीमर्थेस्तावज्जोघमित्यमरः ७८ ॥ अर्थि
नामहंपिताखिलरोमास्वल्पःस्फुटकदंबकदंबं अर्चना
र्थमिवतस्यचरणानाक्षप्रणामकरणाडुपानिन्ये ७९ ॥ अर्थिना
अहंपितानिउदंचितानिरोमाणियस्यहर्षेलोमस्वितोडागा
मः ईदृशःस्वल्पःस्वमात्मानमेवविकसितकदंबकुसुमसं
मूहंप्रणामकरणात्तस्यचरणानांपूजार्थमिवसमर्पयामासपुल
कितंवपुःकदंबकुसुमसदृशंभवतीतिस्वमंगमेवमहोचित
कदंबपुष्पकदंबकंकृत्वासमर्पयामासेत्यर्थः ७९ ॥ दुर्ल
भंदृगंधिपेःकिमसौभिःताद्दृशांकथमहोमदधीनं ईदृशांम
नसिहृत्यविरोधंनैषधेनसममर्पयिचितास्य ८० ॥ अमीभिर्दि
शामधीपैःकिंदुष्प्रापंयन्ममर्थायिष्यतेइतिशेषः अथकथं
चिद्दुष्प्रापंकिंचिद्भवेत् ताहृशामेतेर्दुष्प्रापंवस्तुमदायत्तंक
थमहोआश्चर्यं ईदृशांचविरोधंमनासिकृत्यात्पंनविचार्यनले
नचिरंसमर्पयितिसंशयःकृतःमनसिकृत्येतिकरणमनसीअड़ा
प्रतिघातइतिगतिसंज्ञा ८० जीवितावधिवनीपकमात्रैर्याच्य
मानमाखिलैःफलमभयत् अर्थिनेपरिवृढ़ायसुराणांकिंवि
तीर्यपरितिष्यतुचेतः ८१ ॥ पात्रापात्रविवेकविरहेणयाच
कमात्रैःतत्रापिसमस्तैःतत्रासमस्तैर्याच्यमानेयज्जीवितावधि
वस्तु फलभंतत्रैःफलभमितिसंबंधःयद्वा यद्यस्मात्फलभं
मित्यर्थः ततोर्थिनेसर्वेज्ञायाकिंफलभंदत्वाचेतस्तुष्यतु ८१
भीमजाचहृदिमेपरमास्तेजीवितादपिधनादपिगुर्वी नत्वमेव
ममसाचनियस्याःखोडशीमपिकलांकिलनोर्वी ८२ ॥ परंवि
चार्यमाणेजीवितादपिश्रेयसीभैमीहृदिमेवर्ततेसाचममस्वमे
वनमदीयेनेत्यर्थः यस्याभैम्याःषोडशीमपिकलांनिश्चयेनस
कलापृथ्वीनार्हतिनलभते ८२ ॥ मीयतांकथमभीप्सितमेषां

नै॰ ष॰ पं॰ टी॰ ८२

दीयतां कथमयाचितमेव तं धिगस्तु कलयन्नपि वांछामर्थिवा
गवसरं सहते यः ८३ ॥ एषां हि गीश्शानामभिलषितं कथयेमी॰
यतां ज्ञायतां अयाचितमेव च सत्वं कथं दीयतां कथमपि ज्ञा
येन दीयेन चेत्याशंसा वांछामर्थिनामभिलाषं जानन्नपि योऽर्थि
वागवसरं प्रतीक्षते तं धिगस्तु ८३ ॥ प्रापितेन चटुकाकुविलं
बेलांवितेन बहुयाचनलज्जां अर्थिनां यदहमर्जितदानात्तत्र लु
पतिविलंब्यददानः ८४ ॥ चटुप्रियं वचने चटुचाटुप्रियं वा
क्यमित्यमरः नास्त्रियां चटुचाटुनीनि यादवः काकुः दैन्यविकृ
तः स्वरस्ताभ्यां विलंबं प्रापितेन बहुयाचनेन कृतां लज्जां वाल॰
भितेनार्थिनां कृत्वा दानाय त्वयाप्यसर्जितं संवृत्तानि तत्पापं विलं
ब्यददानः नताश्रायाति पापापहरणाय श्रेयःसंपादनाय च दानं
दीयमानं प्रस्तुताविनश्वरं पापमेव जनयतीति भावः ८४ ॥
यत्प्रदेयमुपनीय वदन्यैर्दीयते सलिलमर्थिजनाय सार्थनो
क्तिविफलत्वविशंकाप्रागमूर्च्छदपमृत्युचिकित्सा ८५ ॥ व
दन्यैरर्थिजनाय प्रदेयं हिरण्यादि सलिलमुपनीय दीयते तू निर॰
यत्नाचिकित्सेयं तेनान्वयः अर्थनायायाञ्चाया उक्तिः इदं मे दे
हीति वचनं तस्याविफलत्वं वैयर्थ्यं तत्र याविशंका तया जातो यस्त्रा
सः तेन मूर्च्छन्नवर्धमानो योयस्यामपमृत्युः तेन मूर्छितो मूर्छां गा॰
मितो योयमपमृत्युरिति वा तस्याचिकित्सा मूर्छाम्हननस्या हि संजी
वनाय जलं दीयते अर्थिनमुपस्थिने दानविधिसिद्धये जलानयने
विलंबोपि न कर्त्तव्य इति भावः ८५ ॥ अर्थिने न तृणावहनमात्रं
किं तु जीवनमपि प्रतिपाद्यं एवमाह कुशवज्जलदायी द्रव्यदा
नविधिरुक्तिविदग्धः ८६ ॥ अर्थिने धनमेव तृणावच्छा(?)मिव न
देयं तेन न तस्य कृया चेद्वानितिरीति वति प्रत्ययः किं तु जीवनमपि
प्राणा अपि तृणवद्देया मित्यर्थः अथ च धनं मात्रं तृणवत् कुश॰
लद्दूणात्तृणोपेतं न देयं किं तु जीवनं जलमपि प्रतिपाद्यं अत्र म
त्तः प्रत्ययः एवमनुमर्थशाक्तिविदग्धः श्लेषोक्तिचतुरः द्रव्यदा
नविधिः द्रव्यं देयमिति शास्त्रं कथयति कीदृशः कुशवज्जलदा॰

यीकृष्णेपीतजलदायीनथाकृष्णमिवकृष्णावजलदायीचकृ
शवत्सतिलोपेनदानसंकल्पपूर्वकमितिहिविधिः कृष्ण
वजीवनमपिदेयंकथयतीत्यर्थः ८१ ॥ पंकसंकरविग
र्हितमर्हन्नाश्रियःकमलमाश्रयणाय अर्थिपाणिकमलंवि
मलंतंद्धामवेश्मविदधीतसुधीस्तत् ८२ ॥ पंकसंकरनिं
दितंपद्मंलक्ष्यानिवासायनयोग्यं तत्रनोहेतोर्मतिमानर्थि
करकमलंतस्याःश्रियावासमंदिरंविदधीत यतइदंविमलं
पात्रपाणीनिवापादः ८३ ॥ याचमानजनमानसवृत्तेःपूर
णायबतजन्मनयस्य तेनभूमिरतिभारवतीयंनद्रुमैर्नगिरि
भिर्नसमुद्रैः ८४ ॥ अर्थिजनमनोरथपूरणाययस्यजन्मन
भवति तेनपुंसेयंभूमिरत्यंतभारवतीनद्रुमैर्नचापिगिरिभिः
नचसमुद्रैःएतेषामपिकृचिदुपकारकत्वात् अदातुस्तुनि
रर्थकत्वादित्यर्थः ८५ ॥ माधनानिकृपणाःखलुजीवंस्त
स्यार्पयतजातुपरस्मै तत्रसैषकुरुतेममचित्रंयत्तुनार्पय
तितानिमृतोपि ८६ ॥ लुब्धाजनोजीवंधनानित्तस्यापर
स्मैकदाचिदपिमाददातुनात्राश्चर्यमितिभावः सएषकृप
णोमंमतस्मिन्नर्थेआश्चर्यंकरुतेमृतोपिधनप्राणोपिनार्प
यतीतियत् स्वमसेदंनार्पकरोतिनार्पयति मृतस्याहिद्रव्यं
स्वल्पोमृतत्वान्नीति जीवन्नदत्तानिमृतस्तत्राहोदत्तानीत्या
श्चर्यमित्यर्थः अयमतोयाचितोपिनार्पयतिनदत्तानीतिर
यत् तत्रचित्रमित्यर्थः अयाचितोनदत्तान्येवयाचितोपिनद
त्तानीत्याश्चर्यमित्यर्थः द्वेयाचितायाचितयोर्यथासंख्यंमृता
मृतेइत्यमरः सैषेतिसोचिलोपेचेत्यादपूरणमितिविसर्गलो
पेसंधिः ८७ ॥ मामम्मीभिरिहयाचितवद्भिर्दातृजातमवम
त्यजगत्यां यद्यशोमयिनिवेशितमेनात्रिस्थयोत्ववकतमस्त
नदीयः ९० ॥ अमीभिर्देवैर्दिविवर्तमानंदातृवर्गंकल्पवृक्ष
स्तापिकमवगण्ययेहभुविमांयाचितवद्भिर्मयियद्यशोनिवे
शितंसर्वेभ्योपिवदन्येभ्यःसकाशात्स्वस्मात्कर्षंख्यापनात्

त्तुल्यंयशोनिवेशितंयदितिवासंबंधः तदीयोयशःसंबंधीए
त्निष्क्रयःएतेषांदेवानांनिष्क्रयःकतमःस्यात् यद्वातदीयो
देवसंबंधीएतन्निष्क्रयःएतस्ययशसःनिष्क्रयःकतमःस्यात्
देवानांयशःसंबंधीनिष्क्रयःयशसस्तुदेवसंबंधीनिष्क्रयःअ
थवाएतदितिपृथक्पदं यदेतद्यशोनिवेशितंतदीयोयशः
संबंधीनिष्क्रयःकतमोस्तित्यर्थः दानेनावशिष्टंत्वंयाचक
दत्तयशसोमूल्यमपिदातव्यमित्यर्थः ५०॥ लोकएषपर
लोकमुपेताहाविहायनिधनेधनमेकः इत्यमुंखलुतदस्य
निनीषत्यर्थिबंधुरुदयदयचिन्नः ५१॥ अयंजनोमरणेध
नेविहायैकएवपरलोकंयास्यतिहाप्राणात्येतयापोधन
मपिधनेतुंचतीनिकष्टं इतीववर्धमानकरुणचेताःयाच
कनामाबंधुरस्यजनस्यतद्धनमप्यमुंपरलोकंनेतुमिच्छति
अमुंपरलोकगमनमेनंजनमितिवा अर्थिनेदत्तंपरलोकेउप
तिष्ठतेइत्यर्थः उपेतेतिइणगतौलुडंतः त्वंजनोवा ५२॥
दानपात्रमधमर्णमिहैकग्राहिकोटिगुणितंदिविदायि सा
धुरेतिसुकृतैर्यदिकर्तुंपारलौकिककुसीदमसीदत् ५३॥
इहलोकेएकग्राहिएकगुणग्राहकंदिविस्वर्गेकोटिगुणितं
दायि अवश्यंदास्यतीतिदायिआवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनि
णिनिप्रत्ययःआधमर्ण्येवा नलोकेअकेनोर्भविष्यदाधमर्
ण्ययोरितिषष्ठीनिषेधः ईदृशंदानपात्रंदातारमधमर्णमृ
णग्राहिएवेतिकश्चित् नहिसाधुःसज्जनएवलभतेसोपिसु
कृतैरेवदुर्लभत्वादस्येत्यर्थः किंकर्तुं असीददविनश्वरंपर
लोकभवंकुसीदंवृद्धिजीविकांकर्तुंदातारमधमर्णंसुकृतै
रेतीतिसंबंधः ५३॥ एवमादिसविचिंत्यमुहूर्तंतानवोचत
पतिर्निषधानां अर्थिदुर्लभमवाप्यसहर्षान्याच्यमानमुखमु
ल्लसितश्रि ५४॥ ततएवमादिदानप्रशंसांमुहूर्तंविचि
न्त्यतान्सहर्षान्देवानवोचत् किंकृत्वाअर्थिभिर्दुर्लभमर्थिर
विषयेदुर्लभंवाउल्लासितकांतिकंयाच्यमानमुखंप्राप्ययाच

मानसुखं प्राप्य याच्यमानो दाता याच्यमानसुखोल्लासोऽर्थि
नोऽलभः सहर्षो याच्यमानसुखमिति वा पाठः ५४ ॥ ना
स्ति जन्यजनकव्यतिभेदः सत्यमत्र जनितो जनदेहः वीरुध
वः खलु तत्र मस्तनादौ दृष्टिः मज्जनमुपैति सुधायां ५५ ॥
जनस्य देहोऽत्र जनितः अयं तेऽस्यान्नभोज्यं तेनैव जनितः इति स
त्यं तथा जन्यजनकव्यतिभेदः कार्यकारणभेदस्तु नास्तीति
सत्यं तत्र हेतुमाह अस्तनमर्दनीत्यस्तनादः तेषां भवतां वपु
वीरुधममनेन मस्तनेनि मज्जनमुपैति खलु अयमर्थः शरी
रं भुज्यमानान्नजन्यं भवितुमर्हति नियमेन तद्रूपरसादिविशे
षवत्त्वात् स्वजन्यकुंडकनककुंडलवदिति सामान्यतो
व्याप्तिः तथा कार्यं स्वकारणादभिन्नं तद्रूपरसादिमत्त्वात्
दर्थक्रियाकारित्वात् यन्नैवं न तदेवं यथा तिलजन्यं तैलमि
ति अस्ति च प्रकृते अस्तनरूपरसादिमात्रयास्तनजन्यत्वा
तिशायरूपार्थक्रियाकारित्वं प्रत्यक्षेणानुभूयमानं देवशरी
रेषु तेनास्तनजन्यत्वमस्तनादत्यन्ताभेदश्चासिद्ध इति मज्जनं
चरुवद्व्यपदेशोपपद्यते नेन कादिने ५५ ॥ मन्त्रपः स्तुतनत्कं
फलं वायुयमीशानपर्यंतं जयेति ईदृशं परिणमति पुनर्नः
सर्वस्कंधतपांसि जयंति ५६ ॥ ननु अल्पं मन्त्रपः स्तुतमूल्यं
महानुभावादिगीशालोचनगोचरं यदिति फलेषु महद
त्फलमल्पतपसो जातमिति न युज्यते इत्यर्थः कथं तर्हि इ
तमित्याह ईदृशं भवदीक्षणलक्षणं फलं परिणमति जनय
ति अस्माकं प्राकृतनपुरुषतपांसि जयंति प्रकर्षेण प्रकाशंते
यद्वा ईदृशमनेन प्रकारेणेत्यर्थः ईदृशान्यपि ददतीति पाठे
ईदृशानि फलानि ददानानीत्यर्थः ५६ ॥ सत्यानि हि पदिला
खलु देवीकर्म सर्वसहनव्रतजन्म रूपमप्यहह सजनमस्या
यद्विजैः सहजयपायप्रयोजैः ५७ ॥ सर्वसहनमेव व्रतं तस्मा
ज्जन्म यस्य तादृशं कर्म सहनं तदुपं इलां देवीं पृथ्वीं प्रत्यानिशिर
पत्र खलु यथा प्रतिमादेवं तादृशेण प्रतिष्ठा भवति तथा

स्थात्रापिदेवतारूपेणप्रतिसाक्षात्कृतेत्यर्थः एष्वीसर्वैस्तहाम
त्तिद्वाविलः यतोहेतोरस्मान्मेरुर्यलोकपालानिर्जरेश्वर
णकमलैःप्रज्ञाकृत्य अहहेत्यद्भुते ९७ ॥ जीवितावधि
किमप्यधिकंवायन्मनीषितमिनोनरडिंबात् नेनवस्तुरण
मर्घतसोयेवतुनवस्तुनुनरत्नाकिमीदृक् ९८ ॥ प्राणपर्यं
तेकिमपिप्राणेभ्योप्यधिकंवाकिमपिवस्तुइतोस्मात्ररपोत
यड्राच्छितंतेनवस्तुनासोयंनरडिंबःकस्माकंचरणमर्चत
अर्चेतूजायांभावादिकः कथयतप्रनःईदृगवस्तुकिंनामा
स्तुकिंनामभवेत् ९८ ॥ एवमुक्तवतिवीतविशंकेवीरसे
ननंनयेविनयेन वक्रभावविषमामथशक्रःकार्यकैत
वगर्भगिरमूचे ९९ ॥ विगतविशंकेनलेप्रश्नयेणैवयु
क्तंवतिसतिशक्रोथकार्यकैतवगर्भगिरंवचनमूचे गुरु
रितिपाठेकार्यकैतवेगुरुराचार्यइत्यर्थः कार्यच्छलेनिश्रा
चार्यःशक्रोवक्राभिप्रायेणवक्रत्वेनचविषमांदुर्बोधांइक्ष
ांचवाचमूचे ९९ ॥ पाणिपीडनमहंदमयंत्याःकामयेम
हिमहीमिहकाशे इत्यमत्रजहतंःस्मरभीतिनिर्जितस्मर
चिरस्यनिरस्य १०० ॥ भैम्याविवाहोत्सवंकामयेमहि महः
उद्भवउत्सवः हेश्चंद्र सौंदर्येणविजितयावाजितकाम र
अतएवचिरस्यकामभयंत्यक्त्वानोहृत्यंजहतसर्वेषांचत्रणां
मित्यर्थः अथचनलवंचनामिवयमादिवंचनमापिमत्रापि
निधायककपटेनाह हेश्चंद्र अहंभैम्यापाणिपीडनंकामये
कीदृशंमाहिमहउत्सवःसोत्रालोति नोस्माकंमध्ये अत्रमर
स्यापाणिपीडनकार्येहृत्यंजह भोजितस्मरत्वचिरायस्मरभयं
निरस्यपरिहर असदेपणे अथचभोजितस्मरभीतिस्मरहृ
त्यस्याकरणेममसकाशाद्भीतिंजानीहीत्यर्थः चिरस्यचिर
भावेविलंबंनिरस्यत्यजसत्वरंजहीत्यर्थः १०० ॥ आसतेश
तमधिधरित्रिभूपास्तोयराशिवासिनोरगरूपाः किंयहादि
विनजायतितेनेभास्करस्यकनमस्तदलालते १०१ ॥ श्रीर

हितितित्तोविभक्त्यर्थेव्ययीभावः त्वंनोयथाशीघ्रमितियेनत्वेशानं
भूपाः हितनावामत्तेशानमिस्तपत्लवूणं असंख्याइत्यर्थः तेभू
पाः कूपाः खलत्वस्खल्वादित्यर्थः तेतेप्रसिद्धास्तुद्यादयोय
त्नाविधयाति किंनघोतंते नदापिकतमोयहत्तत्वणेः तला अा
त्तपर्मपर्मिणोरभेदत्ताशाहत्तल्पेग्रहीनः १० ॥ विस्तरस्य
नयनावयमेतेत्वद्गुणांत्रुपिमगाथमवेमः त्वामिहेवसनिवे
श्यवहस्पेनिर्हेतिनाहलभेमहिसवें ११ ॥ विसंहर्षवंतिवि
सहस्यानिहर्षाःक्वानिविनिक्कनिपात्यः एवंविधानिनयना
नियेषांतेविस्तरस्यनयनायर्थत्रनप्रगाथेत्वद्गुणसमुद्रज्ञा
नीमः इहमेमीपरिणयनलेवहस्पेत्वामेवंहृतभावेनानि
वेश्यसर्वेवयंस्वात्वंनलभेमाहि ११ ॥ श्रुद्धवंशजानितोपिगु
णस्यस्थाननामत्रभवत्रापिशाक्रः हिमवैवमज्जमास्तसपद
सायकंधनुरिवाजनिवक्रः १२ ॥ श्रुद्धकुलजातोपिविवेका
दिगुणस्याश्रयतोश्रयत्रापिशाक्रः सत्सहायमार्जवेनोपेतंन
लेभेवांछितकामःसन्वक्रोजातःकटुवाक्यवक्रोवेणुजातोपिप्र
त्यंचायाःस्थानंनोभजत्रापिसपत्रमवक्रंबाणंहिमुःधनुरिव
त्रसिंहार्थिपर्षपिहिपेःकुटिलनिक्रुमतयः अथाहियांधनुस्त्रा
पो १२ ॥ तेनतेनवचसैवमघोनःसस्मवेदकपटपटुरुच्चैः
आचरत्रडचितामथवाणीमार्जवंहिकुटिलेषुननीतिः १३
उच्चैःपटुवानिप्राज्ञः तेनतेनेंद्रस्यवचसेवकपटकौटिल्यंतान
वान् अथतस्याःकपटोक्तेःप्रचितांवाणींवाचमुवाचाहियस्मा
दार्जवंसाफल्यंकुटिलेषुविषयेनीतिर्नभवति १३ ॥ हेयद
ष्टुतविताडुरितानामन्यजन्मनिमयैवकृतानां यक्षपदीयम
पियामहिमानंजेतुमिच्छतिकथापृथुपारं १४ ॥ जन्मांतरे
मयैवकृतानांदुरितानांसेयदृष्टुतरता अत्याधिक्यं याऽस्तुत
रताकथापथ्यपारंवर्णायितमशक्यंभवदीयमहिमानमपि
प्रभावमपिजेतुमन्यथाकर्तुमिच्छतिभवदासालंघनंयस्याः
कर्तुमिच्छंतंत्यापाधिकस्यफलमित्यर्थः अयंचकपटार्थःविवादि

तार्थंत्वयक्षमदीयंमहिमानंमहत्वंत्वंवक्तुंज्ञान्महीसंचासौमा
नोहंकारस्त्वमहिमानः तेषांजेतृपराभवितृत्वंवांछंतिसेयंम
यैवश्यन्यजन्मनिकृतानामदुरितानामकल्मषाणांकर्मणां
सुस्थतरतांकियदत्यंतमौर्जित्यामिति १०४ ॥ विश्यचित्रमं
विलसन्नकुर्यांथर्यकार्यपरिपंथितमौनं ह्रीर्गिरास्त्ववर
मत्वमुनर्मास्वीकृतैवपरवागपराला १०५ ॥ समंतलोक
स्यहृदयंजानीयानस्त्वममापिहृदयंज्ञातमेवेतिभवद्वचने
नरविषयेमौनंफलं तथापिफर्याणांश्रेष्ठानांकार्यस्यप्र
तिकूलेमौनेतन्नकुर्यात् मौनेकृतेर्थिनांकार्यंप्रतिषिद्धंभव
तीतिप्रतिभवंफर्यंतस्त्वंतत्कार्यंचेति अग्रिमकार्यपरिपंथी
त्यर्थः मौनंप्रकृत्वागिरामयानक्रियतेनदीयतेइत्यादिनिषे
धरूपयालज्जालिचेद्धरमत्तःपरःपरवागर्थिवागपरालाति
राकृतासतीस्वीकृतैवमास्त्वानिराक्रियतेचेत्स्वीकृतैवस्यात्
अप्रतिषिद्धमनुमतंभवतीतिन्यायात् मौनेपरार्थहानिःनिषे
धेतत्त्वस्यलज्जाउभयोर्मध्येलज्जैवश्रेयसीसोढुंशक्येतिभावः
१०५ ॥ यन्मतोविमलदर्पणिकायांसंभवस्यमाविलंविल
नत्वं नेपिकिंविनरवेहृशामास्तांयानयस्यसहृशीविनितोतं
१०६ ॥ येषांबुद्धौविमलदर्पणिकायां सकलमपिवस्तुतत्त्व
संभवस्यप्रत्यक्षंविलानिस्वयेनप्रकाशतेइतिशेषः तेपीह
शाः सर्वज्ञत्वाअपिपृथ्वीमीदृशामीहृशीमास्तांकिंवितरथ
कीदृशीयायस्यदातेनसहृशीनोचिता १०६ ॥ यामियामिर
हवीतमहातनुकृतमानकरवाणिकथंवः ईदृशानमहतांव
तजातांवचनेममत्वणास्यदणाापि १०७ ॥ इहसमयेयाभैमी
वदीतयामिगच्छामितस्याहतंताहयरुषाकंकथंकरवाणि
ईदृशांशालिसम्पन्नानांमहतांभवतामसत्वणास्यवचनेतृणा
पिनजातावतप्रश्नापेक्षयापाकः अप्रतिवितार्थसंदेशेनलज्जेति
तावत्निष्ठततृणापिकिंनालीत्यर्थः अल्पत्वात्नम्रत्वाद्धालना
त्वे नलत्वाद्धाविनयोक्तिरियंसूचितास्व ईदृशीपरवेनम

हृज्ञानामसाक्षतांभवतांमहतांजातौमत्तरुषाणांमंचनेऽत्रजा-
नेत्टणास्यममचूर्णापिन ग्रल्पस्यममापिभवत्सृजनेचूर्णाकि
मुमहृतइतित्टणाशृङ्गस्यभावः यद्वा ईदृशांपरवंचनप्रहृत्रा
नामतएवनमहृतांनसमासोयंभवतांत्टणस्यापिजातावंच
नेऽत्रजनेचममचूर्णाअपिशाद्वोभिन्नक्रमःभवद्योपित्टणाजा
तिरेवश्रेयसीत्यर्थः १०७ ॥ उद्भ्रमामिविरहान्कृजरस्यामोह
मेमिचमूर्छ्रतेमहेसः यूतवःप्रभविनास्मिरहस्यवादितेसका-
थमीदृगवस्थः १०८ ॥ योहंतस्याभेम्याविरोधात् मूर्छ्रहृद्भ्र-
मामिभ्रान्तिंभजामिमूर्छ्रमूर्छ्रतेमोहमेमिप्राप्नोमिच एतादृगा
वस्थःसोहंवोरहस्यवादितेकथंप्रभविनास्मिशक्तोभवामिद्र्
तद्रूपमेवकथयतेति १०८ ॥ यांमनोरथमयींहृदिकृत्वायः
स्वप्निम्यथकथंसतदग्रे भावगोपमबलोविलमीशेइर्जयाहि
विषयाविदुषापि १०९ ॥ मनोरथमयींमनोरथकल्पितांया
भैमींहृदिकृत्वायोहंजीवामिसोहंतस्याग्रेभावगोपमभि-
प्रायगोपनंप्रेमगोपनंवाकथंकर्तुमीशेनयाहिविदुषापिवि
षयादुर्जयाहिविषयव्यसनपरवशास्मितोपिमूढाभवंतीत्यर्थः
यद्वामनोरथप्रत्यक्षीकृतामपियांहृदिवदासिकृत्वाश्वासिमि
चिरविरहखेदजनितंनिःश्वासंमुंचामिजीवामिवासोहंतस्य-
भैम्याःपुरोनुरागातिशयजनितालिंगनादिभावगोपनंकथंकु
र्वेयतोविदुषापिविषयादुर्जयाइति १०९ ॥ यामिकानत्रमत्
घचमाद्दृक्कांनिरोधिनमपित्वमनेकः रक्षितजयचंडचारि
त्रेपुंसिविस्मितिक्रतजुमारी ११० ॥ दर्शनेभावगोपमनेच्च
हतेरस्मकंसंप्रतिदर्शनमपिदुर्घटंप्राप्यामित्याह यामःप्रह-
रोस्तियेषांरक्षकार्थमितियामिकाःप्राहरिकाःतान्त्रपस्त्र-
घानिर्जित्यतांभैमीक्षणंतःपुरवर्तिनीमाद्दृशाःस्त्रूवःउत्तमोवा-
कोनिरोधितमपिशक्नः चौरवन्निरुद्धतयाप्रवेशापरिहारा
यमाद्दृशाइतिनात्रपस्त्रपैवनहिंगच्छेत्यतआहमदनाल-
देजस्यजयोचंडमद्धतंचारित्रयस्पद्दृशोपुंसिजडवकार्येविस्मि

त्तिनष्टापीत्यर्थः यतः सा कुमारी कोमलांगी कोमलहृदया च
अतः कथंचिदंतर्गतेपि सा विस्वासं न करोतीत्यर्थः ९८ ॥ आ
दधीचिकिलदात्यकृतार्थं प्राणमात्रपणसीमयशोयत् आ
ददेकथमहंप्रिययातत्प्राणनःशतगुणेनपणेन ९९ ॥ आ
दधीचिदधीचिमारभ्यदातृभिर्जीमूतवाहनादिभिःकृतार्थं
कृतमूल्यं यद्वा आदधीचि दधीचिपर्यंतं दधीचेरप्यतिशायि
तो दाता लोके नास्तीति दातृभिः कृतमूल्यं यशः कथं कृ
तमूल्यमित्याह प्राणा एव प्राणमात्राणि तान्येव पणसीमा
मूल्यपरकाष्ठा यस्य तत् परमं मूल्यं चेत्प्राणानेवार्हति नाऽ
धिकमित्यर्थः तद्यशः प्राणेभ्यः शतगुणेन प्रियया पणेन भै
मीलक्षणेन मूल्येन कथमहमाददे क्रेयादित्यर्थः मूल्येन हि
वस्तु क्रेयं न त्वफलेनेत्यर्थः ९९ ॥ अर्थनामपि भवद्भिरिवाऽ
स्यैकतर्जमर्हति मयापि भवत्सु भीमजार्थपरयाचनवाचेत्थ
यमेव गुरवः करणीयाः १०० ॥ अस्मै भैम्यै भैमीमुद्दिश्येत्यर्थः
भवद्भिर्मयि प्रार्थना कृता तद्वदेव मयापि भवत्सु भैम्युद्देशेनाक
र्थफलाज्ञतस्तर्हि न क्रियत इत्यत आह भीमजैवार्थः स एव प
रो विषयो यस्य तद्भीमजार्थपरं तत्र याचनं च तस्य वाचेत्थ
मेव गुरवः करणीयाः यया वाचा भवंतो भैमी नृपार्थं याच
नीयाः सा वाणी भवद्भिरेवोपदेष्टव्या अद्य यावद्याच्ञाव
चनानभिज्ञत्वादित्यर्थः १०० ॥ अर्थिताः प्रथमतो दमयंती
यूयमन्वहमुपास्य मया यत् कीर्णचेद्भातिनयमापितदुःसा
ममापिस्तृतसंगनतदस्तु १०१ ॥ प्रथममस्माभिः कृतां याज्ञाऽ
मतिष्ठाचैव प्रतिवर्त्याऽस्मानेव याचमानस्य ते किं न लज्जेत्या
ह नित्यमुपास्य भवदुपासनां कृत्वा मया यूयं प्रथमत एव भैऽ
मीमर्थिता इति यत्तन्मदीयया च वंच्यातियताव्यातिलंघमाना
नो यस्माकं लज्जा नास्ति चेत्तर्हि सा लज्जा सहतां ममापि ना
स्तु १०१ ॥ कुंडिनेंद्रसुतया किल पूर्वं मां वरीतुमुररीकृतमा
स्ते व्रीडमेष्यति परं मयि दृष्टे स्वीकरिष्यति न सा खलु भाव

परस्त्रीविषयेभवतांप्रवृत्तिरनुचितेतिद्योतयन्नाह भैम्याः
एवमेवमांवरीतुंकिलानिस्त्रयेनांगीकृतमास्ते ततःसा
भैमीमयिदृष्टेलज्जायास्यतिपरंकस्मान्नस्वीकरिष्यति
त्वत्तुवरीकृतमितिभावेन्ः ११४ ॥ तत्प्रसीदतत्रविधत्र
नत्विदंहृत्यमत्यसहृशांहिममेदं हास्यतेवसलभानतस्मा
यंतहिंविधिरभिवौपयिकेन ११५ ॥ तत्रेनहेतुनाप्रसी
दतप्रसत्राभवत कार्यसिद्धिकृतंविदंनाविधत्र इदंहृ
त्यसमात्यसहृशमत्यकं उपायपवौपयिकं अनौपा
यिकेनानुपायेनतत्कार्यचिकीर्षुभिभवद्भिहास्यतेवेवह
मनीयतेवहुप्रापानत्तसाध्यंभैमीरूपंसाध्यासिद्धेःप्रसूत
मुमैववरणाद्भास्यात्वमित्यर्थः ११५ ॥ ईदृशानिवादिता
निदानीमाकलय्यसनलस्यबलादिः शंसतिस्मकिम
पिस्मयमानःस्वानुगानवविलोकनलोलः ११६ ॥ सबा
कोनलस्येदृशानिवचनानितदाकर्ण्यस्वानुगानांयमा
दीनांमुखावलोकनेलोलःसन् किमपीषत् केनापिहे
तुनावास्मयमानोमंदंहसन्शंसतिस्म ११६ ॥ नान्यथा
यित्वयातेभवतेदंरोहिणीरमणवंशभुवेव लज्जनेनवसना
तववाम्यादर्थिमुखयसुरीकृतकाम्या ११७ ॥ भोराजन्
भवताचंद्रवंशोद्भवेनेदंवचोनान्यथायियथासोमवं
शोद्भूतस्यमहाकुलीनस्यभवद्कंप्रचितंतत्वयानोक्तमि
त्यर्थः चंद्रवंशोद्भवेनेत्यनेनकलंकित्वंजडत्वंचव्यज्यतेभ
वताकार्येनकुर्वेदनिपूर्वेनोक्तंप्रागेवतांगीकृतं श्रतएवा
र्थिमुखेनैवांगीकृतकाम्यातेजिह्वावाम्यादुक्तभावात्रजि
तेतिमस्मकाकुःकाम्यमभीष्टसंपादनं ११७ भंगुरेनविते
थेनकथंवाजीवलोकमवलोकयसीमं येनयमेयशसी
परिहातंधर्महोचलतिधीरतवापि ११८ ॥ इमंप्राणिलो
कंभंगुरंकथंनावलोकयसिनश्वरमेवभज्यतेविनश्यतीति
भंगुरं भलभासमिचोक्तंरघु इतिकर्मकर्मविकुरचान्यय

नै॰
ष॰ पं॰
टी॰
५२

वितथं मिथ्याभूतं वा कथं नावलोकयस्य येनानवलोकने
न कृत्वा भोधीरनवापि बुद्धिर्धर्मयशसीस्त्रंकेचु लतिं तवला
भवति अंगीकृतप्रतिज्ञात्यागो हि धर्मयशसोर्विनाशायभव
तीति ११८ ॥ कः कुले जनिं जगन्नकृदेवः प्रार्थकोस्मिन मं
एतिनयेन इंद्रादिर्जनि एकलंकोकष्टमत्र सभवानपि
माभूत ११९ ॥ भुवनचूडामणोभवतां कुले तादृशेनकेना
पिनाजनि येनयाचकमनोरथेन पूरितः अस्य कुलस्यादि
विंडः परं कलंको जातः कष्टमत्र कुले भवानपि समाभूत
कलंको माभूदित्यर्थः ११९ ॥ याप्रदृष्टिरपि याप्र(ख)मु
द्रायाचसात्र मन्त्र याचनं तुष्टिः त्वादृशस्य सकलः सक
लंकः प्रीतभाति शशकः परमंकः १२० ॥ याचमानमनु
याचकं ललितीकृत्य याप्रदृष्टिर्निरीक्षितं सा सत्त्या नादृष्टा
वा दृष्टिरित्यर्थः तथाप्रख मुद्राउचितप्रियवचनाद्य उक्तिः
याचनं तुष्टिर्हर्षशून्यता सा सकलस्य त्वादृशस्य गुणानः क
लंकः चंद्रेपुनः शशकः अल्पः शशः परं विचार्यमाणे अ
कास्मिन्नेनपुनः कलंकः १२० ॥ नार्थाणिपतिताकिमपा
दिविस्मृतः किमर्थ्यापतितोपि इत्यमर्थिजनसंशयदोला
विलनं विलत्वकारनकारः १२१ ॥ अर्थाणिपतितो भवर
तानकारः किंनपतितः अथवापतितोपि विस्मृतः इत्यम
र्थिजनानां संशयप्रदोलाप्रनियमेनोभयदेशगामित्वा
त् तयाविलनं नकारस्त्रकारावल्ल १२१ ॥ अब्रवीत्तमन
लः श्रुतनले दंलब्धमुद्रासि यशः शशिकल्पं कल्पवृत्तपति
मर्थिनमेवं नापकोपिशात मन्मुसि हान्यः १२२ ॥ अथानं
लः तं नलमब्रवीत् भोनल इदं चंद्रप्रभं त्वमुख्यं यशः कलि
त्रिमित्रे त्यजसि त्वत्रोन्यः कोपिकल्पवृक्षं नाधीशा शातकाल
मर्थिनमित्थं वा परृत्यमर्थिनमिति वा १२२ ॥ नवाहन्य
नकदापि मदं यः स्वः सदाप्रपन यत्रभिलाषः नत्पदेत्वद
भिषेकहतानः सत्यजात्वसमतामदमद्य १२३ ॥ स्वःस्व

देवानांसदाशुदृशमुपनयन्योभिलाषोनच्यहत्यत अमोघ
संकल्पाहि देवाभवंतीतितत्यदेभिलाषस्यानेत्वदभिषेक
कारिणांनोस्माकंसोभिलाषः अयासमनामदं आत्मनास
मोनास्तीतिमहंमुंचततवैनन्नल्पत्वादितिलक्षनिः अथचत
त्यदेत्वदभिषेककारिणांनोस्माकमयेसभवानसमनामं
दंमयासमोनास्तीत्यहंकारंमुंचत इदंदेवकार्यमांविना
नसेत्स्यतीतिमाहंकृथाः वयमिच्छामात्रेणापिसाधयामइ
तिभावः ११३ ॥ अब्रवीदथयमस्तमहंहोवीरसेनकुलदी
पतमस्ते यत्किमप्यभिबुभूषतिनान्किंचंद्रवंशवसतेस
हृष्यंते ११४ ॥ अथयमःअहं हे तंनलंप्राहभोवीरसेनकु
लस्यदीपप्रकाशकत्वांनमोमोहः अभिबुभूषतिआश्चर्य
यितमिच्छतिनात्किंनवचंद्रावंशावसतेःसहशांस्वयंदीप
स्पत्रनुम्भुद्रवंशास्थितस्पतमसाभिभवोनकृतइत्यर्थःदी
पत्वाद्युद्रवंशास्थितत्वाश्च तमसाभिभवइतिहेतुसंपाद
नादीपोपिपिशितोदेशोतमसाभिभूयतेचंद्रोपिकलंकदेश
इति ११४ ॥ तोहणाःकिमपियःकादिनानांकामयेनरापि
यापिमृषेव नैनयोरपिहृषाभयदर्थीहाविधित्सवसिवत्स
किमेतत् ११५ ॥ योरोहणोमेरुःसकादिनानांकिमपिसा
मान्यानिर्दिशात्रप्रसकत्वात् किमपिकादिनेवास्तित्यर्थः १
याकामयेतुस्तापिपमृषेवपनयोःपाषाणापमृत्रपयोमेरु
येत्वोरप्यर्थेहृयानाभवत् भोवत्सवालिशाग्रल्पबुद्धेकिं
मेतदर्थिप्रातिकूल्यचिकीर्षुरसिहाविषादेविवेकिनस्त
वार्थिवैमुख्येनयकामित्यर्थः ११५ ॥ याचितस्त्रिवयतिकु
तर्थीरःप्राणानेतृणामपिप्रतिभूःकः शंसतिविश्वनयनीह
ष्फनिर्दांद्वांड्रिःमेषामिषहृनेनधृणा ११६ ॥ धीरोबुद्धिमा
नस्याचितःकृतविलंबेन नकापिविलंबेदोषमाह त्रा
णमपिजीवनेकोनामलग्नकःत्राणानरेजीवनंसंदिग्धमित्य
र्थः यद्वाकोवस्याप्रतिभूःनस्वातंत्र्यमित्यर्थः द्राकपीत्रंनि

मेघमिषंनिमेषनामकंयद्रूणेनंतंद्रालेनपूर्णाद्दिनेवीहृद्धा
निद्रामवष्टेनेत्रनिमीलन-मेवमवगामित्यर्थः १२६ ॥ अत्र
पुष्पमपिटत्त्वानिशीतंसार्थिनाविमुखेनायद्भाजि लोकर
कस्यावेल्लचंचुपुटेनम्लानिफलमनितद्वनसंचे १२७ ॥ शीत
मभ्रपुष्पमपिजलमपितथागगनजन्ममपित्रयंनममदि
त्यर्थः दातामिच्छतिमेघजालेलोककस्याल्पस्यचातकस्य
चंचुपुटेनाकिलार्थिनामातादृशीविमुखेनापरांमुखत्वेपरं
तिमुखत्वंचयतश्रासादितनोम्लानिःकार्श्यंखेदश्चोलभ्या
तिमेघमालिन्यदानाभावेनार्थिनापरांमुखत्वंचशब्दच्छले
नोत्प्रेक्ष्यते १२७ ॥ इतिवाक्यंचिंतमहत्वमेनंपाशपाणिरपि
पाणिमुद्दस्य कीर्तिदेवभवतांप्रियदारादाननीरपूरमौक्तिर
कहार १२८ ॥ वरुणोपिहस्तमुद्यम्येनंनलंयथक्रमहत्वमु
वाच अल्पत्वाद्वचसोहस्तोद्येनानिर्देशः दानोदकप्रवाह
पवमौक्तिकहारोयस्याःतादृशीकीर्तिर्देवभवतांप्रियदाराः
भवतामिवबहुवचनंसाधारण्येनराज्ञामित्यर्थः ततोभैमी
प्रकाकीर्तिरेवग्राह्येत्यर्थः १२८ ॥ चर्मवर्मकिलयस्यनभे
द्यंयस्यवज्रमयमस्थिचनोचेत् स्यायिनाविहनवक्राण्दधी
चीनवधर्मनवधीरयधीर १२९ ॥ यस्यकर्णस्यचर्मकिल
ह्योवनभेद्यंवर्म अभेद्यंकवचंनसमासः यस्यचदधीचेर
स्थिनभेद्यंवज्रं अभेद्यंकालिकाश्रस्थिनतौचेदितिपादेयस्य
चर्मैववर्मभेद्यंनयस्यवज्रमयमस्थिभेद्यंनेत्यन्वयःतौकर्ण
दधीचीइहलोकेनस्थायिनौचेत् अन्यःकोनामस्थायीस्या
दितिशेषः ततोभोधीरधर्मनावधीरय १२९ ॥ अथयावद
दपियेननिबद्धौनप्रभूविचालितुंबलिविंध्यौ आस्थितावि
नयतागुणपाशःत्वादृशामसविडंबडंबपाशः १३० ॥ बलि
श्चविंध्यश्चतावुभौयेनगुणपाशेननिबद्धौसंतौ अथयावद
देतादृनावधिविचालितुंनप्रभूनसमर्थौसनादृशाःआस्थित
मप्रतिज्ञातस्याविनयतामत्यनामेवगुणःसपवपाशोबद्धः

भवादृशेन धीरेणदुरपासः दुःखेनापास्यते इतिदुरपासः आ
दृश्यः प्रतिज्ञानदृत्यात्मनेपदविधानाद्दृश्यः पूर्वस्यनिष्ठ
ते: प्रतिज्ञानमर्थोध्यवसीयते १२९ ॥ प्रेयसीजितलक्ष्मीप्र
सुवश्रीयों न मुंचति दिगंतगतापि भंगिसंगमकुरंगदृग
र्थैकः कदर्थयतितामपिकीर्ति १३० ॥ याकीर्तिर्दिगंत
गतापि न मुंचति हृदयगतापि न त्यजति कदाचिदपि वियो
गरहितेत्यर्थः कीदृशी प्रेयसी वल्लभा तया जितलक्ष्मी
प्रसवानां चंद्रप्रभृतीनां स्मेनवल्लनां श्रीः शोभाययाः
सा अथचजितः लक्ष्मीप्रसूयया सा तादृशी प्रसवश्रीर्यस्यास्सा
भंगोस्यास्यास्तीति भंगी नादृक्तरंगमो यस्याः कुरंगदृशः
सैवार्थस्तस्मिन्नुमित्रेन तामपिकीर्तिं कः कदर्थयति पीडय
ति स्त्रियः कृते कीर्तिर्न त्याज्येत्यर्थः १३० ॥ यान्वरं प्रतिपदे
र्थयितारः तेपियंवयमहो सपुनस्त्वं नैकतः खलुमनोर
थमात्रं सूरयद्यदिशोपियशोभिः १३१ ॥ पदेमन्येजना
वरंप्रतिवरसुहृद्भूप यानस्मानर्थयितारः तेपि वयंत्वामर्थ
यितारः अहोसपुनस्त्वं मनोरथमात्रं केवलं मनोरथात्र
पूरयसितत्र यशोभिर्दिशोपिपूरय सर्वजगदाह्लादमस्मा
कं मनोरथपूरणेन दिगंतगामिनी कीर्तिर्भविष्यतीत्यर
र्थः १३२ ॥ अर्थितांत्वयि गतेषु सरेषु ज्ञानदानजनितो
रुयशः श्रीः अद्यपांडुगगनं सरशारदीकेवलेन कलशेन
विपन्नं १३३ ॥ हरेषुत्वयियाचकत्वं प्राप्तेषु सत्सुज्ञान
दानजनितोरुयशः श्रीर्यस्य दानजनिज्ञेनि पादेज्ञानादा
नजानिजोरुयशः श्रीर्यस्येति विग्रहः ईदृशः सरउरुकः के
वलेनशुभ्रेणाद्यधवलेन भः करोति १३३ ॥ प्रवसते भर
तार्जुन वैन्य वत्सराजनिगतोपि नलत्वमभीष्टदः स्वगमना
फलतां यदि शंकसे न तदफलानि विलासवल्लमंगलं १३४ भ
भोनलत्वमपिप्रवसते याचकाय भरतार्जुनवैन्यनलं
वांछितदायी यद्भवैन्यपृथ्वीहैहयमर्जुनं च शाकुंनलेयं

भवंतंनलंच यामंचयोर्वैस्लवतिप्रयाणेनस्वार्थसिद्धिः पुनरा
गामस्त्वेतियदित्वगमनस्य:सयात्रायाअफलतांशंकसेवि
चारयसितत्राहिंनिखिलंमंगलंमंगलप्रतिपादकंशास्त्रस
माजननिमित्तादिकंवा अफलत्वंस्वलनिस्त्रयेनस्यात् यद्वा
त्वगमनस्यात्मयात्रायाअफलतांयदिशंकसेभवत्कार्येक्रि
यमाणेमदागमनंसफलंस्यादितियदिविचारयसीत्यर्थः
तत्रहिंअफलेफलाभावएवनिखिलंमंगलंअर्थिकार्यक
रणेस्वार्थहानिरपिमहतामलंकारएवेतिभावः १३४ ॥
इतिनृप:प्रतितेप्रतिभूःसावधाश्वराज्ञादिनी धर्मार्थां
स्तजतास्फूर्तिप्रतिभटीकृत्याल्विताख्यापदां त्वत्कीर्तिःपु
नतीपुनात्रिभुवनंप्रश्राभ्याद्वादेशनाडूम्याणांशिलिपीत्तले
हितद्दृविनामान्वयंल्लेपत्र १३५ ॥ नोस्माकमिष्टिमिच्छाप्र
तिश्रस्मदिच्छापूरणाइत्यर्थः त्वयाप्रतिस्फूर्ति:करोमीति
प्रतिज्ञाधाभूत कीदृशीस्वराज्ञादिनीस्वरेणमधरस्वरेणा
ज्ञादकारिणीतांप्रतिज्ञांधर्मार्थांधर्मप्रयोजनांस्फूर्तिप्रति
भटीकृत्यप्रमाणतयावेदप्रतिस्पर्धिनीकृत्वा अल्विताख्या
पदां अल्वितमनुगतंसर्वत्रव्याप्तमाख्यापदंयया तामी
दृशीकृत्प्रतिज्ञातार्थसमापादनेनधर्मकीर्तिंचसंचिनुयाइ
त्यर्थः अथचधर्मार्थांतांप्रतिस्फूर्तिं स्फूर्तिप्रतिभटीकृत्या
ल्वितमनुगतार्थमाख्यापदंप्रतिस्फूर्तिरितिनामपदंयस्या
स्तातादृशींकृत्स्फूर्तिप्रतिभटत्वेहिप्रतिस्फूर्तिशब्दःसार्थ
कोभवतिस्फूर्तिरपिदेवानामिष्टिदर्शपूर्णमासादिकास
हिस्वप्रवर्तितेनतथा आद्यंवर्णोकारवर्णाज्ञादिनी आद्यंव
र्णेतदाज्ञादिभिर्ज्ञादिनीच तथाधर्मार्थाधर्मप्रतिपादिनी
चोदनालक्षणोर्थोधर्मइतिधर्मस्यवेदैकगम्यत्वोक्तेः त
थाअल्वितमुचितमाख्यापदंयस्यास्तातादृशीस्फूर्येनेइति
स्फूर्तिरितिद्वितीयोर्थः अथचतदृशिंयागप्रतितयाप्रति
स्फूर्तिःपूर्वमीमांसाजाता पूर्वमीमांसायाःस्फूर्तिप्रतिति

धित्वात् आघोयः स्वः स्वर्गः अघोभोक्तव्योयः स्वर्ग इति च
तस्याङ्ग्रादितीयमीमांसांधर्मस्वरूपप्रतिपादनपरां कृत्वा किंकृ
त्वा स्वकान्तिप्रतिभटीकृत्य कीदृशी अन्विताख्यापदा अन्वित
स्वार्थस्याख्याकथने तत्र पदंव्यवसायो यस्यास्तायोयपतदा
न्वितस्वार्थबोधकानि पदानीत्यन्विताभिधानवादिनो मीं
मांसकाः अथवा आख्याया अभिधानायाः पदानि आख्या
पदानि अभिधानगोचराइत्यर्थः अन्वितानि परस्परसंब
द्धानि आख्यापदानि अभिधेयार्थायस्यास्तानादृशी आकां
क्षादिमद्भिः पदैरभिहिताः पदार्थाः परस्परसंसर्गमापन्नावा
क्यार्थवर्त्ताभजंते इत्यभिहितान्वयवादिनो मीमांसका इति
प्रथमार्थस्यैवन्तृतीयार्थः सर्वार्थसर्वार्थसंबंधेनोत्तरार्थव्या
ख्या पुनः प्रतिज्ञानसिद्धौ सत्यांत्वत्कीर्तिः त्रिभुवनं पुनती
पवित्रीकुर्वाणा शुभ्राद्वयादेशनात् शुभ्रः शुक्लोगुणः तं
स्याद्धयमद्वितीयत्वं तस्यादेशनान्निवेशनात् रूपाणांनी
लपीतरक्तहरितश्यामसंबंधलंपत सर्वस्यस्यैवत्रिभुवनेननी
लादिरूपाणां नाममात्रस्यापि लोपोस्त्वित्यर्थः अथ च त्व
त्कीर्तिः तत्र मीमांसारूपा त्रिभुवनमिति त्रिभ्योभवतीति त्रि
भु ईदृशगहनंवनंसंसारंपुनती शुभ्रस्य निर्दोषस्याद्वयस्य
ब्रह्मस्वरूपस्यादेशनादुपदेशात् रूपाणामित्युपलक्ष
णां सर्वरूपपदार्थानां नीलपीतादिव्यवहारंलुंपती वा
चारंभणंविकारो नामधेयमिति श्रुतेः ८५ ॥ यंपास्तन
सहस्रपाद्भवत्पादेनविजः कथं सख्यायात नयः स्मृतः
किल पितुः सादृश्यमन्विष्यति एतस्योत्तरमयनः समज
नित्वन्नेत्रसांलोचने साहसैरपिपंगुरैङ्ग्रिभिरभिव्यक्तोभ
वन्मात्रंमान् ८८ ॥ सहस्रपात्तवक्तपंगुरितिकथंच
ज्यते इत्यस्य प्रश्नस्योत्तरं अथास्माकं भानुमानेवजातः किं
कुर्वन्सहस्रसंख्याकैरपि पादैस्त्विन्नेत्रसांलोचने पंगुरभिव्य
क्तोभवान् प्रकटीभवन् पितुः पंगुत्वादेव पुत्रोपि पंगुर्जात

इत्यर्थः साहस्रैरिति सहस्रसंख्याप्रमाणमेषां साहस्राः शतस्र मानविंशतिकसहस्रवसनादूरा १३६ ॥ इत्याकर्ण्येति ह्रीं नी शाहिदशपरिषदन्तागिरस्त्राद्दृगर्भा वैदर्भीकामकोपिप्र तभाविनिहितं हास्यभारं बभार अंगीकारंगते स्मिन्नावरपारि हृष्ठः संभृतानंदपूचे भूयादं नर्थिसिद्धेः प्रत्राविहितनभवस्त्रिर नायत्रत्र १३७ ॥ इतिदेवसभायास्त्राद्दृगर्भावाचः श्रुत्वा तन लोभे मीका मकोपिबलाहारोपितं हास्यभारं बभार् अ स्मिन्नलेंगीकारंगते अंगीकुर्वतिसतीत्यर्थः देवेंद्रः संचित हर्षं यथाभवतितथा चेसंभृतानंदवचो वाकिमिति अंतर्थी नमंनर्थिः तस्याः सिद्धिरनंनर्थानुकारिणी विद्यानस्याप्रत्रवि हितमत्रम्रतं भवस्त्रिनंययामा अत्रविहितभवस्त्रिन्नानस्या भावस्तत्रासायत्रत्रसप्रेष्यस्यानेभूयात् अंनर्थानविघात्वस्त्रि नवशावर्तिनी सर्वत्रस्यादित्यर्थः १३७ ॥ श्रीहर्षं कविरा जराजिमुकुटालंकारहीरस्सुतं श्रीहीरः सुषुवेजितेंद्रि यचयंमामल्लदेवीचयं तस्य श्रीविजयप्रशास्तिरचनानां तस्य नव्ये महा काव्ये चारुणि नैषधीयचरिते सर्गोयमस्यं चमः १३८ ॥ श्रीसुविजयस्य प्रशास्तिस्तु नामास्वनानि र्माणं तस्यजनकस्य यद्वा श्रीविजयोनामराजाकाश्चिन् तस्यप्रशास्तिः तस्यारचनाग्रंथविशेषस्तज्जनकस्य यद्वा विसोः श्रीविजयेविषयेयाप्रशास्तिरचनाउज्जनकस्येत्य र्थः शेषंस्पष्टं १३८ ॥ यंप्राहसत्रिलिंगाहितिपतिसंतं नावाधितांघ्रिः स्वयंभूः पातिस्रस्येकसीमास्वकविनविह विनालमायंचमानां यं विघारणप्रयोगी कलयतिकृप यातत्कृतौदीपिकायां स्वैरंनीराजितोभूदतिसरसकथः पंचमः सर्गएषः ॥ ५ ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्ये पं चमः सर्गः ५ ॥ ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ अहत्यायदे वाधिपतेः प्रवृत्तोद्वितीयनिषधोनिषधप्रधानं सभीमभूमी पतिराजधानीं लक्ष्यीचकारायरथस्यदस्य १ ॥ अथयमस्य

र्थिनं प्रतिकर्त्तारि निषधप्रधानेनिषधेशः सनलोदेवेंद्रः
सहृत्याथमवृत्तोरथवेगस्यभीमभूमींद्रपुरीगोचरीचका
र तामुद्दिश्यरथंप्रेरयामासेत्यर्थः १ ॥ भैम्यासमंनाज
गणाद्वियोगंसहृतथमैस्थिरधीरधीशः समुद्रपानेमुनिरं
तरायंरवीरमध्योर्वीमिवौर्वशेयः २ ॥ अधीशःसनलोहृ
तथमैस्थिरबुद्धिःसन् भैम्यासहवियोगंनाजहात् अभि
लाषात्रकूलव्यापाराभावाद्भैमीसन्निधानेपियोगःकइवौ
र्वशेयःऔर्वशीपुत्रोमुनिरगस्त्यःसमुद्रपानेविघ्नरूपंर्वौ
रमध्योर्वंवडवानलंयथानाजीहात् तथेत्यर्थः २ ॥ न
लप्रणालीमिलदंबुजातोसंवादपीयूषपिपासवस्ते नला
धहस्यधर्मिवानिमेषादेशस्यतस्याभरणीबभूवुः ३ ॥ न
लप्रवणालीजलश्रेणीतयामिलन् अंबुजात्याभैम्याःसं
वादःसएवामृतंतत्पिपासवस्तेस्वेशानलमार्गदर्शनार्थ
मिवानिमेषाः अर्थेननित्यसमासःसर्वलिंगत्वाच्चवक्ष्य
तस्यदेशस्ययत्रनलेनसहसंवादःकृतःतस्यदेशस्याभरणी
बभूवुः तत्रैवस्थिताइत्यर्थः ३ ॥ तांकुंडिनाख्यापदसंवृ
तांसोमरावतीमेवरथस्तदीयः भूमींद्रभीमस्यपुरीमवाप
मनोरथःसिद्धिमिवक्षणेन ४ ॥ कुंडिनमितिनामपदेनेवा
ख्यांदत्ता अमरावतीमेवभूमेविंद्रस्यभीमस्यतांपुरीनदीयो
नलसंबंधीमरथः मनोरथःसिद्धिमिवक्षणेनप्राप ४ ॥
भैमीपदस्पर्शकृतार्थरथ्यासेयंपुरीतत्क्षणकालिकाकुलाला
त्पपोनिपीयक्षणमीक्षणाभ्यांभूषानिशश्वासस्वरैःक्षणाशः
५ सेयंदमयंतीपदस्पर्शचरितार्थवीथिकापुरीस्तत्कं
ठाकुलोल्पः तांपुरीनेत्राभ्यांक्षणमवलोक्यानयैर्निश्वा
स्वास स्वरैःक्षणाशः कुंडिनभैमीप्राप्तिमनोरथः ५ ॥
स्त्रियत्नमोत्रमृलवेनवासरोमांचभृत्याभिवस्यचद्रः
अन्यस्तुनःकंपमपिस्फुरित्वातुस्याःपुरःप्रापनवोपभोगं
६ ॥ अस्यनलस्यानंदवाष्पलेशेनास्विन्नंपत्तमभिसृपलकि

नै॰
प्र॰ प्र॰
टी॰
१५५

तेवामंचरणः तस्याः पुरोनगर्यानवोपभोगंप्राप अत्यन्तसुर
तं हृदि तं चरणः कंपनशीलं अपि शाट्यात्प्रमोदावलवेन
स्विन्नं स्फारित्वात्प्रियासंभोगसहचरं प्राप अथच तस्या भवन
नयो पस्य पुरः अथतस्याभैम्यानवोपभोगंप्राप पुरःसंदक्षि
णदक्षिणकरणं प्रियाप्राप्तिसहचरं हि उभयत्रापिकामुक
स्य वामदक्षिणरूपस्य चेष्टा अन्यत्वेवामनेत्रं वक्रप्रगल्भका
मुकावद्दाक्षिण्यनिष्क दाक्षिण्यप्रदक्षिणप्रगल्भकामुकव
दाचरितस्मेतिभावः ६ ॥ रथादसौसारथिनावतीर्णस्तनायाज्ञा
ज्ञावतीर्णायपुरं विवेश निर्गत्यबिंबादिवभानवीयात्सौ
धाकरं मंडलमंशुसंघः ७ ॥ असौराजासारथिनासतनाथा
ज्ञयारथादवतीर्यपुरीं विवेश भानोरयंभानवीयः तस्मान्मंड
लान्निर्गत्याकिरणसमूहश्चांद्रंमंडलमिव ७ ॥ चिरंतदा
क्रोडनिवेशितस्य बलस्यमूर्तिर्वहतेनदृष्टा बभूवतच्छ्रि
त्रनवं तथापि विस्मैकदृश्यैव यदस्यमूर्तिः ८ ॥ तदाक्रो
डितपुरप्रवेशितस्य नलस्यमूर्तिर्दृष्टापानबभूव न
थाप्यस्यमूर्तिर्विस्मैकदृश्यैवेतियत्तत्तच्छ्रिवनवंसंदर्श्यत्वा
द्दर्शनीयेत्यर्थः अदृष्टस्यापिसर्वदृष्टतेत्याश्चर्यम ८ ॥
जनैर्विदर्भैर्भवनेषु मुग्धैः पदेपदेविस्मयकल्पवल्ली वि
गाहमानापुरमस्यदृष्टिरथ्यानटद्राजकुलानिपित्वे ५ ॥
विदर्भैर्जनैर्भवनेषु मुग्धैः स्थानेस्थानेविस्मयकारिणी पु
रप्रति तः पश्यंती अस्यनलस्यदृष्टिः रथ्यानत्वं राजगृहाणि
पित्वंप्राप मुग्धः संदरमूढयोः इत्यमरः हेपितालोके ५ ॥
मीनस्त्रुणामीतिहृदालल्लज्जे हेलांददौ वादिजनेसमंज्जे इ
त्यामिभंमीमितिसंततोषहं तां विचिन्त्यमवमसोमुपोशाच १०
असौनलोनहितस्नुणामीतिमनसा लज्जितवान् अथैः समं
द्वैतिकवर्गेहेलामनादरं वदयो हे इत्यहो इत्यनादरं वपादि दा
दिभ्याण भैमीद्दयामीतिनिततनोषमसमात्मानंहतं विचार्य
ङः खिन्नवान् लज्जावज्ञासंतोषशोकानांभावानांशवलत्वं

१० ॥ अथोपकार्याममरेंद्रकार्यात्कन्यासखस्तामधिकृते बहू
तः भैमीदिदृक्षुर्व्रजदिदृक्षुचचार दिशात्र तौनामविषाद्विशे
कः ११ ॥ अथासौ नलः कन्यासखः प्रकोष्ठेषु रत्नायामधि
कृतैः पुरुषैरदृष्टो नपवविशो कोभैमीं द्रष्टुमिच्छुः संदिदृ
वजश्च देवः प्रेरयन् प्रकार्यामुपरिकल्याराजगृहे हस्तेशका
र्यां तामिन्नाद्विशन् उपकार्योपकारिकेत्यमरः कन्याप्र
कोष्ठे हर्म्यादेः कोऽच्यामध्येभवंधने ११ ॥ अथयं कदृत्यन्यनि
वारकाणां गिराविभ्रद्धां विविभुज्यकंदं दृष्टादयेविस्मयनि
स्तरंगोमलंचितायामपि राजसिंहः १२ ॥ विभुः स राजसिं
हो राजश्रेष्ठः केसरीद्रष्टुस्तस्मादन्यस्यानिवारकाणां दौवा
रिकाणां कोयमिति गिरा कंटं वक्षीकृत्य लंचितायामपि द्वा
रि नैरंतीनो हामानिभ्रमेणाविस्मयनिस्तुलां दृष्टोविदेपसिंहो
पि गच्छन्विभुग्नकंठः पश्चादवलोकनेवेत्त १२ ॥ अंतः
पुरांतः सविलोक्य बालां कांचित्समालब्धुमसंहनोहं नि
मीलिताक्षः परयाभ्रमेत्यासंघट्टमासाद्य चमत्कार १३ ॥ स
नलोंतः पुरमध्ये समालब्धुमुपहर्तीयितं उपलंभस्तवनुभवः स
मालंभो विलेपनं असंहनोहमपिहितोहं विलोक्य पुत्रालि
नेत्रसमन् भ्रमेत्याव्यवहरंत्याभ्रमः अनवस्यानेश्चत्यया द्रढ
संसर्गं प्राप्य चमत्कारं चमत्कृतो बभूव १३ ॥ अनादिम
गीत्सज्जिवा अभूत्ता चित्रे पुत्रवाभीमसुतानलेन ज्ञानेवयद्वा
जितशांबरस्य मायाशांबरीशिल्पमालादिदृक्ष १४ ॥ अना
दयो ये सर्गाः सृष्टयः तेषां स्वकपवस्य रात्तस्यामसनादौसरीस
जिवा तयाचित्रेष्वालेख्येषु वा अनुभूत्वा यत्राजितशांबरस्य
कामस्य शांबरीशिल्पं शांबरस्येयं शांबरी माया नस्यानिर्माणं
जाता कामेन शांबरंजयता तस्य मायापिहृता नयामाययानि
र्मितेत्यर्थः ईदृशीवसाभैमीनलेनादिदृक्ष अदर्शि बहुशुभ
वभावनयाधा मायया वा असतो वस्तुन आपरोक्ष्यं भवतीति
तदेतद्वयं संपादितं १५ ॥ अलीकभैमीसहदर्शनात्र तस्या
नाकन्याप्सरसोरसाय भैमीभ्रमस्यैव ततः प्रभावाद्भैमीभ्रमः

नै० ष० ष० टी० ९६

लेन नतास्वलंभि १५ ॥ मिथ्याभैमीभिः सहावलोकनात्तस्य
नलस्यान्यकन्यारूपाश्च स्वरूपोदेवाङ्गियोरसायप्रीतये नभै॰
मीभ्रान्तदर्शनादिनिवापादः अन्यत्रापि मिथ्योदकमृगतृष्णा
दर्शनात्स्वरसउदकमवाप्तिजलादिवसायास्वादनाय प्रती
त्यन्नये वा न भवंतीति ध्वनिः ननु सूत्याम्हादितु भैमीभ्रमः क
थं जायते निरधिष्ठानभ्रमानुपपत्तेः कन्यास्वरः स्वअधिष्ठान
भूतास्तु भैमीभ्रमः कथं वा न जायते तद्भ्रमास्वरसोपि किं॰
न जायते इत्यत आह ततस्तस्माद्भैमीभ्रमस्य प्रसादादेवता॰
स्तु कन्यास्तेन नलेन भैमीभ्रमो नालंभि यद्वा सार्वविभक्ति॰
कस्तसिल् ततस्तस्य पूर्वमुत्पन्नस्य भैमीभ्रमस्येत्यर्थः आरो
पस्य दृश्यो ह्यधिष्ठाने भ्रमो जायते नत्वसदृशे नाहि शिलाश
कले रजतभ्रमः कस्यचिज्जायते तास्तु कन्या भैमीसादृश्यले
शस्यापि अभ्रष्टा न भवंतीत्यर्थः गरुडादिसादृशात्काकवानि
रधिष्ठानोपि भ्रम उपपद्यत एव न दोषः १५ ॥ भैमीनिराशे हृ
दि मन्मथेन दत्तस्व हस्ताद्विरहाद्धि हस्तः स तामलीकामव
लोकयत्तेषु त्राणादपथपन्नस्य पदाद्विशुद्धः १६ ॥ भैम्यां निराशो
हृदये कामेन दत्तस्व हस्तात् दृत्रावलंबनाद्वियोगाद्धि हस्तो व्या
कुलः हस्तहीनोप्यकिंचित्करत्वात् अथ च कामेनावियो॰
गाय हस्तो दत्तः स्वयं च विहस्त इति विरोधः प्रतीयते अथ वा
कामेन हेतुना दत्तः स्वस्य नलस्य हस्तो यस्मै अतएव स्वयं वि
हस्त इति हेतुहेतुमद्भावस्तु प्रतीयमानो रुज्यते स नल स्ता
मलीकां भैमीं तत्रांतःपुरे विलोकयत्त्वाणेन विशुद्धो विरतभ्र
मः सन् तामनवलोकमानो व्यथदत्तदुःखिनवान् १६ ॥
प्रियाविकल्पोपहृतां सयावाहुर्गीषामंदेशमजल्पदल्पं
अहूपपवाग्भाषितभूरिभीरुभवोद्वस्तावदचेतयत्तं १७ ॥
मानसकल्पश्चात्रविकल्पः तेनोपहृतामानीतां मिथ्याहृ॰
ष्टामित्यर्थः तां भैमीमल्पत्तोकं मंदं चादिगीषानां मंदेशा
नलो यावदजल्पत्तु द्विकर्मकः अरूपस्य वाक्कृतयाभाषिता

भयोभीरवः स्त्रियः ताभ्योजातोरवः कलकलः स तावद्देवतं
नलं संबोधयत् १६ ॥ पद्मपत्रकस्याम रुतापिनद्धाः स्त्र
नैपरिस्पृष्टमिवास्तवहौ प्रदोतनपतोनहगोकमास्वं ब
भावातिर्यग्वलितंविलसः १७ ॥ तस्मिन्निशावरणेश्च नः पुरे
मरुतावायुनादेवेनापिमानुषीत्तनोपराभ्रष्टुमिवकामि
तइत्यर्थो धीयतेनिवल्लवसनोकस्याश्चित्स्त्र्याः ऊरौपत्र
स्त्रनलोविलदोलायितमन प्रदोतोमोढः पतोनहगाकः
पाणिमाचंद्रोयेनसुरवेनतत्तिर्यग्वलितंचकार यक्षेचेन
त मस्तवकामुकसंभोगेचेष्टस्यात्रोधानेनोधकारवर्णाना
मेतिविशेषणपदंश्वनति १८ ॥ अंतःपुरेवितनवागरोपि
बालावलीनांवलितैर्गुणौघैः नकालसावहविणानदाद
ढयंप्रभुर्वद्भुमधुन्मनोभूः १९ ॥ बालावलीनांस्त्रीसमू
हानांकेशसमूहानांचवलितैः कुंचितानुगुंफैः वेणीपदंप्रा
पितैर्वागुणौघैः सौंदर्याभिगुणसमूहैः डोरकसमूहैर्वाकु
त्वामसावितजालः कामः तस्यनलस्याविहृदयमेवकालसा
वहाविणं कुलस्त्रेष्टंश्रयचकुंशमुकंवधूसंयतेनशाक्रोनाभू
त् अप्रहृष्टिः कांतासुकामपरवशानाभूदित्यर्थः १९ ॥
देवूलमालोक्यकचंरुकत्सोत्तस्याः ऊरौतावत्तुलेपयंत्यः
नाभीमयैषस्मयवासत्तोउमिमीलदित्वक्रमतः क्रष्टचत्तः
२० ॥ कचंकतान्तोः संयंतामिष्टोः कस्याश्चिद्धाजमूलंविलो
क्यकश्चाचिहृश्चीतिसोषः ततोनंतरंततोन्यश्रेतिवातोऊरुताव
त्तुलेपयंत्याः कस्याश्चित् ऊरौविलोक्य अथपरतः श्री
यिलवासमः कस्याश्चिन्नाभीविलोक्यअउपसृत्याहृदित्वक्र
मेणक्रष्टचक्षुर्येनेदृशः सन् मिमीलचत्तर्थीदर्शनदृष्ट
वानेवेत्यर्थः निहृष्टदित्वकांतानांक्रमेणवाजमूलकु
चनाभीनसंविलोक्यजघनस्थलावलोकनेस्यादितिश्री
कयामिमीलेत्यर्थः २१ ॥ मीलित्रशक्रोभिपुरांवागताभ्यां
धवनिपीड्यस्तनसांतराभ्यां श्रीमान्पनोविजयोसमस्रा

त्सुमंगसंगोत्पुलकेषु नस्ते २१ ॥ अक्ष्णोर्निमीलनं नलः स्त
नाभ्यां कृत्वा सांतराभ्यां सावकाशाभ्यामभि प्राप्तमागताः
भ्याविद्विपीडप्रथन्नं न शाकितः ताभ्यां सकाशाद्रूपेनः प्राप्त
स्ततः सनलः पश्चात्त्वांगानि निंद्यं गनासंगद्भिन्नानि
निते स्त्रियोपुरुषांगसंगेन रोमांचितेजाते २१ ॥ निमीलन
स्पष्टविलोकनाभ्यांकदर्थितस्ताः कलयन्कटाक्षैः सरा
गदर्शीचस्वशीललज्जेत्वतः सतोज्ञोः परतोनिर्गवी २२ ॥
निमीलनं च स्पष्टविलोकनं च ताभ्यां पूर्वश्लोकद्वयोक्ता
भ्यां कदर्थितोद्विग्नितः सनलः ताः स्त्रियः कटाक्षैः पश्यन्
रागदर्शी च रागेण द्रष्टुं शीलमस्यास्तीनि कामी चेत्यर्थः
लज्जितवान् सतां लज्जागुणएवेत्यत आह स्वतः स्वाभावि
कीलज्जागुणः परतोजातनाज्ञवीर्डर्थम् यद्वा स्वतः सतोजा
ताज्ञोः परस्माज्जायमानायाः सकाशाद्गरिष्ठाभवति २२
रोमांचितांगीमत्तनत्कटाक्षैर्भ्रांतेन कांतेन वनेविस्त्रष्टाः
मोघः शरोघः कुसुमानि नाष्टन्नदैर्यपुंजांप्रतिपर्यवस्यन्
२३ ॥ नलकटाक्षैः पूर्वमेव नलस्पर्शपुलकितांगीमत्तर
पश्चाद्भ्रांतेन यद्वा रोमांचितांगीमनुरोमांचितांग्यनन्तरं कटा
क्षैर्हेतोभिर्भ्रांतेन पतत्कटाक्षजनितपरोमांच इतिभ्रां
तेन रतेः कांतेन कामेन विसृष्टः कुसुमानि शरौघः नल
धैर्यपुंजाग्रेपर्यवस्यन्नविद्यमानोमोघोनाभूत् कामशर
रासस्यविकारकारकानाभवन् प्रत्युत धैर्यमेवाधुस्स
न्नित्यर्थः २३ ॥ हित्वैव वर्त्मैकमिह भ्रमंत्याः स्पर्शः स्त्रियः
स्तत्यजइत्यवेत्य चत्वष्यस्याभरणावद्धवलोकावलोका
यसतोसदीपः २४ ॥ इह प्रासादे भ्रमंत्याः स्त्रियः स्पर्शोपके
मार्गेत्यक्तेवत्यक्तुं शक्यः एकस्मिन्मार्गे त्यक्तुं न शक्यते इति
निश्चित्य चत्वष्यमध्यात्त्यद्वा इह चत्वरमध्ये प्रांगणादके
पर्वविस्तंभेण भ्रमंत्याः स्त्रियः स्पर्शः स्तत्यजइत्यवेत्य एकं
मार्गं हित्वा सतां सज्जनानां दीपः सनलोलोकदर्शनायच

त्रप्यथमलेचकारेत्यन्वयः २४ ॥ उद्धर्तयंत्याहृदयेनि
पत्य नलस्य दृष्टिर्लहनडुनेव वियोगिवेशान्तऊचयोर्न
योःकैरवेषुन लोलेगलहस्तितेव २५ ॥ नलस्यदृष्टिरु
द्धर्तऊर्वत्याःस्त्रियाहृदिनिपत्यपंडुनेवत्वचिनेवन्यहृनतत्
न्यवानिष्टफडोल्लंडोनिपदस्मैपदं घनादित्वादड्.वि
हिभिःसहवेशादर्थनसदृशैःऊचयोर्नोपदैर्गलहस्तिते
वगलेहस्तोगलहस्तःतंप्रापितेवगलहस्तितेव अन्यापि
यानिष्कास्यतेसोप्यर्धचंद्राकारहस्तेनगलहस्तीक्रियते
२५ ॥ तन्वीमुखेंद्राग्विधिगत्यचंद्रं वियोगिनस्तस्यनिमी
लिताभ्यां द्वयंद्रुच्छोयःकृतमीलिताभ्यांनार्दितताचस्वं
सरोजताच २६ ॥ तन्वीमुखंचंद्रं प्राप्यशीघ्रंमीलिताभ्यां
वियोगिनस्तस्यनेत्राभ्यांद्वयंद्रुच्छोयःकृतं तस्यमुखेंदु
ताच्चस्याहृष्टेःकमलत्वंचेन्दुदर्शनेनैवकमलानिमीलि
तंभवतीतिअतिशयेनहृष्टिद्रुच्छोयःस्वतोहृलादेल्लचो
रितत्वं २६ ॥ चलत्पदयेनविनिमीलिताक्षेचलन्दिरेताः
स्वमयहीष्यन् संचद्भ्रतास्मिन्स्पर्शाभिनिमृन्नास्तापवंत
हस्तेनचेद्दास्यन् २७ ॥ चलन्दिरेताःचलन्शुभ्राद्भिभ्र
मानताःस्त्रियःचलत्पदयेस्थितंनिमीलितलोचनंनंस्वा
नायहीष्यन् तास्मिन्नलेसंचाद्भ्राभिघातस्पर्शप्राप्यभूष्णो
भियानिमृन्नाःतापवास्त्रियस्तस्यनलस्यवर्त्मनदेववर्त्मवा
नचेद्दास्यन् तर्हिस्वमयहीष्यन् अतःतेननायहीष्य
त्यर्थः २७ ॥ संचदयब्यात्तरमात्मभूषाहीरांकुरप्रोत
डुल्लहारी दिशानितंबपरिधापनन्वात्तत्पापसंताप
मवापभूपः २८ ॥ नलःस्वभूषणकेयूरादिनिबद्धवज्रा
कुरलग्नडुल्लहारीसंचदयंत्याःतेव्यानितंबंदिशापरिधा
पडुल्लाकर्षणेनाविवसनांकृत्वेत्यर्थः तत्पापसंतापं
दिगंबरीकरणनिमित्तपापसंतापमाप २९ ॥ हतःकया
चित्यार्थिकंडकेनसंचयड्राभिज्ञाकृतजैःकयापि कयाचना

नै॰ ष॰ ब॰ टी॰ ५८

कः उच्चकैः क्रमेण संभुक्तकल्पः सम्बभूव ताभिः ५८ ॥
पथिकया चित्कंडकेन हृतः कथाचित्संहृताकच्चैर्भि
न्नः कयाचन उच्चकैः क्रमेणाक्रः सन्दपत्ताभिः संभुक्तक
ल्पः क्षतसंभोग इव बभूव ५९ ॥ छायामयाप्रैमिकया
पिहारे निजे सगच्छन्नयनेदयमानः नस्थितयानतानि द
चार्पिचात्र स्वस्यैव तन्व्या हृदयप्रविष्टः ६० ॥ अथ नेद्य
मानः अदृश्यः सन् नलो गच्छन् कयापि निजे हारे छायाः
मयः प्रतिबिंबरूपः मैदि दृष्टः तस्थितया नलामकः चेत
सा तस्थितया तन्मण्डनेन ज्ञानेन हेतुनेत्यर्थः तया तन्व्याः
स्वस्यैव हृदयं प्रविष्टो यं नलस्तमसम्पादि अचायि निश्चि
तः आत्मा निस्वशोहोनपुंसकः ६१ ॥ तच्छायसौंदर्यानि
पीतधैर्याः प्रत्येकमालिंगदम्बूवनीशः रतिप्रतिद्वंद्वित
मानृतनंताप्नुवानिर्णीनरतिं कथंचित् ६२ ॥ तस्य छा
याकांतिः प्रतिबिंबत्वेन छायाविभासेनेत्यादिना न पुं
सकत्वं तस्य सौंदर्याणि पीतधैर्यं यासां ताः अदृष्टः सुंद
रीः कामः प्रत्येकमालिंगत् कामपरवशा जाता इत्यर्थः
आलिंगनेहेतुः रतीशः अप्रपुष्पहीपकथाचिद्दीपकेनाप्यु
पलक्षणेन तन्नूनं निर्णीतरतिः रतिरियमिति विवेकहो
नः अतएवालिंगत् कीदृशीः पुरतेः स्ववल्लभायाः प्रति
द्वंद्वितमाम् अत्यंतं प्रतिद्वंद्विनीः पुलावण्यातिशयेन हेतु
त्वा तएव ता सु रतिरिति भ्रांत्या आलिंगनं अथ वरतेः स्वाव
स्य प्रतिद्वंद्वितमाम् प्रतिकूलाम् विवाहितया रतिवाहिता
स्वित्यर्थः अतएवानिर्णीनरतिः रतिनिश्चिताभिलाषः अत
एवालिंगन रूपव्यापारं अथ च रतेर्भावस्य प्रतिद्वंद्वि
तमा स्वप्रतियोगिभूता सु कांतरतेः कांतालंबनत्वात् कां
तारतेः स्वकांतालंबनत्वात् अतएवानिश्चितरतिरितिभा
वः तदस्यादनायालिंगनं अथ च सपत्नीभावेनैव रतिप्रति
स्पर्धितमास्तु अनिर्णीतरतिः सम्यगप्राप्तसुरतः आलिंग

देवेन च स्वचेतन स्वात्वं प्राप्तमवाप्तमित्यर्थः नत्वेनुरागमात्रं जातं
न तु स्वचेतन स्वात्वमिति भावः ३० ॥ तस्माददृष्टपादपि ना-
तिविभ्रुः तच्छायदृष्टपाहितमोहलोलाः मन्येत एवाहृत
मन्मथास्त्राः प्राणानपि स्वाङ्गदृशा लक्षनानि ३१ ॥ तत्त्वप्र-
तिविंबलावण्यं हृतानुरागतरलाः स्त्रियः अदृष्टपादपि
तस्मात्तरलात्रास्ततेभीतवन्तः श्रोहृतौ सादरावितो भूजित
मन्मथास्त्राः स्वदृशः स्वान्प्राणानपि तृणानि मन्यन्ते पूर्व-
वर्तमान सामीप्ये वर्तमानवत्प्रयोगात्स्तमपि तृणायंतो-
तानानि विभ्रमाणि तिफल्गुमेवेति भावः ३२ ॥ जागर्तितच्छा
यदृष्टौ प्रायः स्पृष्टोपि तास्मिन्विसंसर्पकम्पः कुतेकुतेत
त्यदर्शाद्भीत्या स्वहस्तितच्छायदृष्टां पदंसः ३३ ॥ तच्छा
येद्दृष्टौ यामानः तच्छायं पश्यंतीति वा तच्छायदृशः तार
सौयः कम्पः प्रजागर्तितदभूत पविलङ्ग चास्ते चका
रात्तलद्दलङ्ग लिङ्गचतास्मिन्त्वलेस्पृष्टेव्याप चकुतंकुतेषां-
ब्राग च्छतिन लचरणा शाद्भयेन कातानांस कम्पः प्रवंहूषा
स्वहस्तितः दत्तावलंबः कृतः स्वकीयः कृतइत्यर्थः स्वो
हस्तोवलंबनभूतोयस्यासौ स्वहस्तः स्वहस्तः कृतः स्वह
स्तितः तत्करोतितदाचष्टे इति णिजंतात्क्तप्रत्ययः यद्वा
स्वस्य हस्तः स्वहस्तः सो स्यास्तीति स्वहस्तवान् ततो णिचि
विन्मतोर्लुगिति मतुपो लुक् ततः क्तप्रत्ययः यद्वा स्वह
स्तोस्य संजातः स्वहस्तितः तारकादित्वादितच् ३४ ॥ उ
त्सृष्टस्तौ स्पृष्टनखाग्रमंगं तासां न लच्छायापि वापि दृष्टिः
अत्रस्त्वं वरान्त्यासन्न दनं तपन्त्यां स्वे ह्याप्यवीयं यदद्दृष्टिलोम रूप
तासां कान्तानां स्पृष्टनखाग्रमंगं तच्छायं नखकांतिपापिनो
दृष्टिरिस्सृत्याः पश्यावि काम्यंतो अंगदृष्टाः सचेतनत्वा-
त नात्रविप्रतिषेधेदीपिकत्वेनोत्क्रियमाणोपि अर्वाधमचेतनं
यदहापि उल्लासितं संतोषितं च तच्चेनापूर्वमेव पापाणामेव
अनर्नितन्तमकार्यत अचेतनलोमहर्षणां पापाणानर्तन

नै॰
प॰ ष॰
टी॰
५५

मिवेत्यर्थः ३४ ॥ यस्मिन्नलस्य रूपकमेत्य दृष्ट्वा भूयोपि
तं देशमगान्मृगाक्षी निपत्य तत्रास्य पदे प्रसी
देति शनैरवादीत् ३५ ॥ यस्मिन्देशे नलस्य रूपकं नलस्य
शोभामिव प्राप्य यद्वा रूपकमालिंगनविशेषः यदुक्तं यद्यो
षितः संमुखमागतायारंभादियामोवेसतिंप्रियस्यांगेन
चांगं घटते स्मतन्नमालिंगनं रूपकमेतदाजगाति तं प्राक्
प्यदृष्ट्वा भूयोपि तं देशं गता अस्य नलस्य भूवेणास्थितेपदां
केनिपत्य प्रसीदेति मंदमवोचत् ३५ ॥ भ्रमन्नमुष्यामुप
कारिकायामायस्य भैमीविरहात्क्रशीयान् असौ मुहुःसौ
धपरंपराणामधत्तविश्रांतिमधित्यकासु ३६ ॥ भैमीवि
योगात्कृशतरः स नलः भ्रमन्नमुष्यानस्या उपकारिकायां राज
पुर्यांभ्रमन् आयस्तायां संप्राप्य मुहुः सौधपंक्तीनामधित्य
कासु उपरिभूमिषु विश्रांतिमधत्त अधित्यका संबंधात्सौ
धपरंपरा पर्वतप्राया इति ध्वन्यते उपत्यकात्विनिवापादः
३६ ॥ उल्लिख्य हंसेन दले नलिन्यास्तस्मै यथादर्शि तथैव
भैमी तेनाभिलिख्योपहृतस्वहारा कस्यान दृष्टाजनि विस्म
याय ३७ ॥ तस्मै नलाय हंसेन कमलिनीदले विलिख्य
यथा भैमी दर्शिता तथैव तेन नलेनाभिलिख्य भैमी प्रति
कृतिः समर्पितस्वहारा समर्पितः स्वकीयो नलसंबंधी
हारो यस्यै भैमीप्रतिकृत्यै सा दृष्टा सती कस्या विस्मयाय न
भूत् केनालिखिता कस्य वायं हार इति ३७ ॥ कौमारगं
धीनि निवारयंती हूणानि रोमावलिवेत्रचिह्ना सालिख्य
तेनैष्यतयौवनीयद्वाःस्थामवस्थापरिचेतकामा ३८
कुमारस्य भावः कौमारं शैशवं तस्य गंधो येषाम् अल्पकौमा
राणीत्यर्थः अल्पाख्यायामितीतः हूणानि चरितानि निवा
रयंती रोमावलिरेव वेत्रं उत्सारणदंडं इव चिह्नं यस्याः सा भैमी
नलेनालिख्यैष्यत कौमारी यौवनसंबंधिनी या सा चासौ
द्वाःस्थाद्वारं चेत त्रनिस्तनीति ईदृशीमवस्थां परिचेतुका॰

माभूदितिकामाग्रन्यापिह्वाःस्यतांभजंतीति हि कौंअविमा
नगंधीनिप्रतिकूलकूलकानिकोमानगंधीनितरुणास्तू
हतंस्पर्शानिवाहृज्ञानिसंचारान्चानयानिप्रालंबितवेन्न
यष्टिरपिभवति ३७ ॥ पश्यपाः पुरंध्रीः प्रतिसांद्रचांद्र
जःकृतक्रीडकुमारचक्रे चित्राणिचक्रेध्वनिचक्रवर्ति
चित्रितंदंत्रिप्रतिमाकचक्रं ३९ ॥ पश्यंतीतिपश्यपाः पा
त्राणमाधेत्सयाः शृङ्गीर्याःप्रेक्षमाणाः पुरंध्रीः प्रतिनिवि
डकर्पूरकृतलोवनेकुमारचक्रं यत्रेष्टशोभानितदंत्रिप्र
तिमाकनलपादप्रक्षतिषुचक्रवर्तिलक्षणंचक्रमाप्त्र
याणिचक्रेविदधे ४० ॥ ताकण्पपुण्यामवलोकयंता
अन्योन्यमेतोंगुणयोरभिख्यां मध्येपुरनंनसबभूव
गाढज्ञाकास्मिकस्वादनविस्मयाय ४१ ॥ अन्योन्यपर
स्परस्यताकण्येनपुण्यांरम्यामभिख्यांशोभामालोकमाना
योः कुर्वमीहृशयोर्मध्येगाढत्मनलः अकस्माद्भवमाका
स्मिकंतस्यनस्वादनंतिरोधानंचतेनयोविस्मयस्तस्मैउ
क्तंमभूतंपुण्यंचार्वपीत्यमरः अभिख्यानामशोभयोः
४१ ॥ पुरःस्थितस्यक्वापिदर्श्यभूषारत्नेषुनार्थः प्रतिबिं
बितानि ओमनयह्रूपपुनिजानपश्यमनिस्तत्यविस्मर
सहस्रकृत्वः ४२ ॥ क्वापिपुरःस्थितस्यास्यनलस्यशो
भतिप्राधारदर्शनाद्भूव्येवरत्नानि अदृश्यपभूषारत्नेषु
निज्ञानिप्रतिबिंबितानिभावेनः प्रतिबिंबानीत्यर्थः दृ
ष्टाणीत्यध्याहारोवा सहस्रकृत्वासहस्रंवारानसंख्या
यः क्रियाभ्यावृत्तिगणनेकृत्वसुचविस्मरत्यविस्मरत्या
पश्यन् ४३ ॥ तस्मिन्निमन्त्यार्थपयाज्ञयानंदधारागा
रितंनिरीक्ष्य विस्मेरतामापुरवापस्मरंत्यः हितिमामिथः के
डकामिडमाल्यः ४४ ॥ तस्मिन्नलेनिमन्त्यार्थपयपदयानः
श्चीकृतःपातःपतनंयेननतत् तथानलांगरागमिश्रितैर्नीमि
थःतिलकर्मकंनिरीक्ष्यक्षियोविस्मरतामापुःअविस्मरंत्यो

नुसंदधानाः पूर्वं पुनस्तस्यानमितिशेषः ४२ ॥ ऊर्मिस्व
भर्तृव्यतिरिक्तभूते भुत्वाप्यनीतानियमव्रतिन्यः स्वा
याश्चरूपभ्रांतिवीक्ष्यतस्यफलंरूषोवानाशिवेसाहिष्यः
४३ ॥ स्वभर्तृव्यतिरिक्तभूतेपुरुषेविषयेनीतानियम
एवव्रतंसायांताईदृशपोभूत्वापिमहिष्यः कृतानाभिषेका
भीमपत्न्यः तस्यनलस्यरूपभ्रविच्छायायास्तुप्रतिबिंबेषु
दृष्टानेत्रयोः फलमानाशिवेप्रापुः नलप्रतिरूपदर्शा
नात्रेत्रसाफलत्वंरूपदर्शनाभावात्स्वव्रतभंगोपिनजात
इत्यर्थः ४३ ॥ विलोक्यतच्छायमनर्किताभिः पतिप्र
तिव्रतस्तथापिपत्रे यथायथाकिंमदनेनयेनत्रिनेत्रने
त्रानलकीलनीले ४४ ॥ तच्छायंनलप्रतिबिंबच्छाया
मेवरूपंदृष्टानाभिः स्त्रीभिर्वितर्कितयथात्वंप्रतिप्रति
वपुर्मदनेनलज्जयापिदृष्टमहेतत्थैषापिवस्तथात्वंप्रतिभी
मंप्रतिपन्नंमदनेनपिपत्रे किमेनमितिनलरूपसाहित्यप
विधेयमदनशब्दपुंलिंगेननपुंसकत्वेकामस्यनीलत्वे
हेतुः हरनेत्राग्निज्वालानीलच्छायात्स्वतोनीलावह्नि
द्वयोर्ज्वालकीलावर्चिर्हेतिशिखाः स्त्रियांशंवौचापि
द्वयोः कीलः ४४ ॥ भवन्नरूपः प्रतिबिंबदेहस्तुष्टं वि
तन्विर्मणिऊर्मिहिमेषु प्रपंपरस्यप्रविशन्वियोगी योगी
वाचित्रंसवराजराजा ४५ ॥ निरस्तकिरणीविघयारूपस्य
भवत्प्रतिबिंबरूपदेहसमूहंमाणिनिबद्धभूमिषुविस्ता
रयन् परस्यभीमस्यपुरंनगरीप्रविशन्सराजानलः वि
योग्यपि योगीवराजाचित्रंयोगपि प्रीणामासिद्धा श्च
रूपः विविधकर्मोपभोगात्सदेहसूहंचसृजति तथा
परस्यशरीरिणः पुरंदेहंप्रविशति तथपुरमदेहहेयाद
यः शब्दाः शरीरवाचकाः शास्त्रप्रसिद्धाः तथाराजाचक्र
तेषुस्वभवति ४५ ॥ रूपंप्रतिच्छायिकयोपनीतमा
लोकिनाभिर्यदिनामकामं तथापिनालोकितदस्यरूप

हारिद्रगंगायविनीलभिंगं ४६ ॥ प्रतिच्छायैवप्रति-
च्छायिकातयोपनीतं दत्तेंदूपेनलीयंताभिःह्रीनियं
द्विनामकाममालोकि तयापिहारिद्राछायाश्वयहारिद्रः
सचासौभंगःखंडःतस्मैदत्तपराजयंगौरमित्यर्थः
अस्यनलस्यरूपेवर्णोनालोकि प्रतिच्छायायामेववि
शेषोदृश्यते नतुवर्णविशेषइतिभावः ४६ ॥ भ्र-
मातिवास्याग्रिमयाभ्रमंत्याच्छायामयाडमरुवत्क्व-
लोकि श्रुवात्रिवातार्किमयापिकश्चिदितिस्मसखीणा
गिरःशृणोति ४७ ॥ भ्रमंत्यामयाग्रहपःस्पष्टरूपम
याडमरुवच्छायादृष्टामयाकश्चिद्गणमाणइवान-
किंइतिसखीणांगिरःसनलःशृणोतिस्म सखीणामिमाः
सखीणांःसखीडंसाभ्यांतंज स्वत्नौभवानातु नाश्रुतागिर
श्रु सखीणांस्पसखीसमूहस्पागिरइतिवा ४७ ॥ पर्वप्रणा-
त्योपनताननतांगीनलेनभैमीपथियोगमाप सभ्रांति
भैमीश्रुतनतांव्यविक्रसातंचनादर्शीदृरूपमेव ४८ ॥
नमस्कृत्योपनतानतांगीभैमीमार्गेनलेनयोगंप्राप
सनलोभ्रांतिदृष्टासभैमीश्रुतांभैमीनव्यविक्रसत्येति
दृष्टिक्कातेनशाखांकसाचभैमस्परूपंतेनादर्शोदेव ४८
देवंशोणाणागणः ॥ प्रसत्प्रसादाधिगतात्प्रसत्तेनमालान
लस्योद्भवमवीदितस्य दिमापिकंठायनयोपकंठस्थि-
तेतमालंवतसत्यमेव ४९ ॥ प्रसन्नामातःप्रसादेनप्रा-
प्तपुष्पमालाभ्रांतिदृष्टस्यापिनलस्यकंठायनयाभैः
म्यादिनापिनिकटवर्तिनंसत्यमेवतंनलंतत्कंठंगा श्री
लंवत प्रसत्तंवापिभूयादोषोद्दृष्योदसौचते ४९ ॥
स्वगवासनाद्दृष्टजनप्रसादःसत्येयमित्यद्भुतमापभूपः
दिमामदृश्यत्वमितांचमालामालोक्यतांविस्मयतेस्म
बाला ५० ॥ वासनास्मृतिजनप्रसादःतयाद्दृष्टेसनप्र-
सादोयेनसत्प्रपःस्वागंयमसत्यत्वांश्चर्यंप्राप अथवाहतो

नै॰
प॰ प॰
टी॰
१०

क्वासनापारितोषिकं तया हृष्टः जनेद्रास्मृते आत्मनिर
प्रसादो येन स भूपः इयं भैमी मन्येन अद्भुतमापादिमां सहृ
पत्वं प्रापसा तामालामालोक्य मापि भैमी विस्मयते स्म
५० ॥ अन्योन्यमन्यत्र वदोद्भ्रमाणो परस्परेणाध्यासिते
पि देशे आलिंगितालीक परस्परांतरस्तथ्यं मिथस्तौ प
रिषंवजाते ५१ ॥ परस्परेणाधिष्ठितेपि देशे अन्यत्र व
दनध्यासितइव देशे परस्परं प्रेक्षमाणो भ्रांत्येति शेषः
आलिंगितमलीकं परस्परं ययोस्तयोरंतः करणेऽनु
निष्पादिन्यायात् यथा सत्यासत्यभामेति भीमो भीमसे
नइति अथवा आलिंगितस्यालीकस्य परस्परस्यांतरमेर
ध्येतौ भैमीनलौ सत्यमेवालिंगतः सख्या नातः न्यदा य
थालीकालिंगनं भवति तथात्राप्यालिंगनं क्रियमाणे
सत्यमेव जातं द्वयोर्विद्यमानयोस्तासिन्विषये संघटि
तत्वादित्यर्थः ५९ ॥ स्पर्शंतमस्याधिगतापि भैमी मे
नेसुन भ्रांतिमदर्शनेन नृपः समपश्यन्नपि तामसूदीतस्तर
भोनयन्नसहस्रशाखाक ५८ ॥ अस्य नलस्य तं सत्यत्व
नमपि स्पर्शं प्राप्तापि सा भैमी स्तननूला दर्शनेन भ्रांतिं
मेने नृपवतो वरतनः स्पर्शो दर्शनसंवादी भवति अत्र
दर्शनसंवादाभावाद्भ्रांतिं ज्ञातवतीत्यर्थः सत्यपः प्रत्य
क्षोपि सत्यत्वतयेति शेषः उदीनस्तंभ उत्पन्नजाड्यः संजात
चेष्टाभंती वातस्त्वितियावत् ईदृशः सन् तां सहस्रापतं
नशाखाक स्तंभस्यैवकृष्णा जडीभावाविन्यमतः ५२ ॥
स्पर्शोति हर्षाहृतसत्यसत्याप्यहत्रामिथ्याप्रतिलंबबा
धौ पुनर्मिथस्तथ्यमथस्पर्शौ तौनश्रद्दधाते पार्थिवौ वि
भ्रयौ ५३ ॥ स्पर्शाज्ञाताभिमानंदसौख्येन संस्पृष्टाने
न मह्ववो मिथ्याप्रतिलंभस्य मिथ्याज्ञानस्य बाधोययो
स्तौ भैमीनलौ पूर्वोक्तमार्गे परस्परं सत्यमालिंगितावप
िविश्वासेन ऊतः सत्यबुद्धिर्नजातेत्यर्थः बहुसमया

लीकालिंगनवासनयासत्यालिंगनेपिअसत्यताभ्रमोजा
नः सचहर्षातिशायानिर्लीनत्वयाथायैतज्ञानेनबाधितः पु
नरपिवस्तुगत्यासत्यालिंगनमेवप्राप्तंतथापितयोरालिं
गनसत्यतायांनविश्वासोजातइत्यर्थः प्रहृष्टयोरितिपाठेय
मर्थः स्पर्शातिहर्षोहतसत्यसत्याप्रहृष्टाविपुनर्मिथ्यैवप्रति
लब्धोबाधोयाभ्यांतौ यद्वामिथ्यालिंगनेप्रतिलब्धबाधौ
पुनस्तथ्यमालिंगंतौ अतएवहृष्टौतौनाविश्वसितांपू
र्वेसत्यमालिंगनेपुनरसत्यंपुनःसत्यमितिसत्यासत्ययो
रविशेषेणप्राप्तत्वात्सत्यत्वासत्यत्वसंशयएवनतुसत्येपि
निश्चयोजातइत्यर्थः ५३ ॥ सर्वत्रसंवादमबाधमानौदृ
ष्टिश्रियात्मनिकरंपरंतौ नशेकतुःकेलिरसाद्विरंतुम
लीकमालोक्यपरस्परंतौ ५४ ॥ सर्वत्रमिथ्याज्ञानेसंवा
दंहर्षसौंदर्यातिशयेनात्मनिकरं अलीकंपरस्पर
मबाधमानौतौभैमीनलौ आलिंगनसुखाद्विरंतुंनशेकतु
यद्यपिसंदिहानौ तथापिसंवादितयाअबाधितज्ञानत्वा
त्सहृष्टावितितुशब्दस्यार्थः ५५ ॥ परस्परस्पर्शरसोर्मि
सेकात्तयोः तृणंचेतसिविप्रलंभः स्नेहातिदानादिवदी
पकार्चिषांविमिषाकिंचिद्विगुणांदिदीपे ५५ ॥ अन्योन्या
लिंगनसुखपरंपरासेकात्तु भैमीनलयोश्चित्तेविरहः ९
तृणांकिंचित्विमिष्यसंजयपपस्त्राद्विगुणंजज्वालस्नेहः
प्रेमतैलंचतस्याधिकदानाद्दीपार्चिरिव ५६ ॥ वेसमा
पसाधैर्यवियोगयोगाद्बोधंचमोहंचमुहुर्दधाना पुनः
पुनःतत्रनलःसपश्यत्वभ्रामतांसभ्रुवमुद्भ्रमेण ५६ ॥
धैर्येणाविरहेणचयोगात्कदर्जुत्तीनमज्ञानंचदधाना
तांभैमीरहसाप उद्भ्रमेणभ्रांत्यातांभैमीपश्यन्नलःत
त्रपुनःपुनर्बभ्राम ५६ ॥ पश्चान्नलःसंचरमाणएवि
नंपरिभ्रम्यकथंचित् विदर्भराजप्रभवाधिवासंप्रासाद
मभ्रंकषमाससाद ५७ ॥ पादाभ्यांसंचरमाणःसंमला

तीयायक्रत्यादित्यात्मनेपदं पृथक्परस्परं परिभ्रमद्भैमीनि
वाससम्मस्तु सौधे कथंकथंचित्त्वाप प्राप्तवानित्वेन स्त्रा॰
नत्वात्कथंचिदाप्ति प्रश्नंकथतीति प्रश्नंकथः ते सर्वे कुतूहला
भ्रकरीषप्रकथ इति विग्रह ५७ ॥ सावीशानानां सवर्मवेसीवि
लासैः स्मरावबोधश्रममाचरंती विलोकयामास सभां स
भैम्याः स तस्य प्रतोलीमणिवेदिकायाः ५८ ॥ स नलः सावी
शानां विचित्रैर्विभ्रमैः कृत्वा कामांतःप्रबोधं निजवीर
णां तस्या भैम्याः सभां तस्य प्रासादस्य द्वारवेणी मणिवेदि
कायां ददर्श ५८ ॥ कंठः किमस्याः पिकवेणुवीणास्ति
स्रोजिताः सूचयतीति विशेषाः इत्यनरतत्य यत्र काचि
त्खेलेन बाला कलमालपंती ५९ ॥ तिस्त्रो वावायस्य
कंठस्य सोऽस्याः कंठः पिकवेणुवीणास्ति स्रोत्प्यात्मना जि
ताः सूचयतीति किंमयत्र भैमीसभायां कलमव्यक्तं मधुरं
यथा भवति तथालपंती गायंती काचिद्बाला नलेनांतःश्रु
तः कर्णाकृता ५९ ॥ पतंन लंतं दमयंतीनिमप्यत्यजानति
मित्यालिजल्पप्रबोधात् स्मृत्वा स नारीकरवर्तिशारीं शुकं
त्वमाशाकन्याद्य हष्ट ६० ॥ भो भैमि पुनमागतमेनं नलं
वा पुरुष आत्मनि मुंच इति पूर्वमभ्यस्तानि सार्वीजनसंबोधन
वचांसि नारीकरस्य शारीशुकाद्याकर्ण्य आत्मानं दृष्ट सन
लो यत्र सभायां शंकितवान् एतामिति प्रत्यक्षानिर्देशं शांकि
का ६० ॥ यत्रैकयालीकनलीकृतालीकंठे स्वभाभीम
भवीभवंत्या स्तकृत्ये दौहृदिकोपनीता शालीनमाधा
यि मधूकमाला ६१ ॥ यत्र सभायामेकया सख्या स्वया
श्रभीमभवाभीमभवाभवंती भीमभवीभवंतीनया अली
कनलीकृताया आल्याः कंठेन लडत्पर्णमार्गे दोहदे निय
क्तो दौहदिको मालाकारः तेनोपढौकिता मधूकमाला
शालीनं सलज्जं निवदिमा शालीनकौपीने अधृष्टाकार्ययोः
स्यात् दृष्टेत्र शालीनः शालां प्रवेष्टुमर्हः शालीनः सलज्जो

हिष्वालं प्रविष्टानीति ६१ ॥ चंद्रार्धमाश्रं तिलकं दधा
नात्तद्दृत्रिजास्येंद्रकृतानुबिंबे सखीमुखेचंद्रसमेसम
जे चंद्रान वस्यामिव कापि यत्र ६२ ॥ यत्र सभायां का
पि सखी चंद्रतल्ये सखीमुखे तद्दानश्रं तिलक वाना
ममुखेंदुः तत्र कृतप्रतिबिंबे चंद्रसम माश्रमश्रकसं
बंधि तिलकं निवेशयंती चंद्र परंपरां चकारेव अर्ध
के लिविज्ञामलेपकसखामुखाश्रंतिलकेद्वितीयस्यामु
खचंद्रः प्रतिबिंबितः तत्प्रतिबिंबोपेततिलकं प्रथमा
यास्तिलके इति चंद्रद्वयं भवति अनेनक्रमेण प्रतिबिं
बानामपि प्रतिबिंबे स्वचंद्रानवस्याजातेत्यर्थः ६२ ॥
दूरोदरे कांचनकेतकस्य दलान्यसौ भावुकवर्णले
वि तस्यैव यत्र स्वमनंगलोले विलोलेविभ्रमौ नावलीव
लीभिः ६३ ॥ कांचनवर्णकेतकं कांचनकेतकं तस्य
दलमध्ये भवनशीलामाधुका असौ मसौभावुका
वर्णनालेखा यत्र दलेन स्वपामीभवद्वर्णविन्यासले
खमित्यर्थः ईदृशो निजसंबंधिकामलेखकवज्ञलेख
नीभिर्यत्र सभायां तस्यैव नलस्य हृनेलिलेख नावेश्य
देष्पामीभवनं केनकस्य स्वभावः ६३ ॥ विलेखिने
भीमभुवो लिपीषु सख्याति विख्यातिभ्रताऽपि यत्र अ
शाकि लीलाकमलेन पाणि रपावि कर्णोत्पलमद्वि
नैव ६४ ॥ यत्र सभायां चित्रकर्मण्यति प्रसिद्धया सं
ख्याभैम्या लिपीषु प्रतिकृति लेखनेषु लीलापद्मेले
खितमशाकि पाणिर्नाशाकि नार्हशालावामतत्पप
त्रेः तथा कर्णोत्पले लेखितमपारि अदितनैवापा
रिता हृद्रिधमात्रत्यत्रेः ६४ ॥ भैमीमुपावीणयदत्रय
त्र कालिप्रियस्य प्रियशिष्यवर्गः गंधर्ववधः स्वरमध
रीणतत्कंठनालेकधरीणवीणाः ६५ ॥ कलहप्रिय
स्य नारदस्य प्रियशिष्यवर्गो गंधर्ववधः पत्न्यामत्यंतस्म

नै॰ प॰ प॰ टी॰ ९३

भायां भैमीमुपावीणयद्वीणायोपगायति स्म वीणया उ
पगायने सत्यापेत्यादिना सिचू कीदृशः स्वरपव मधुर
दौ इदं तेनारीणाः प्रकृष्टः संपूर्णा इत्यर्थः कृत्स्नं वीणां कृतं
कृतं तासां गांधर्वकृत्स्नीणां तस्या भैम्या वायः केटनालः तर
स्यैकानन्याधरीणां वीणायस्य सप्तवैकां धरीणां प्रशस्ता
वीणायस्येतिवा ९५ ॥ नावा स्मरः किं हृदभीनि गुप्तेः
पयोधरे खेलति झंपया इत्यर्थ चंद्राभनखांक कुंभिबिजं
चांसौ वीयत्र सखीभिरूचे ९६ ॥ हृदभीने गुप्तिः रक्षणांत
स्या हेतोः गुप्तेः इति पाठे गुप्तं रक्षणं यस्मिन् भूमिन्ने यद्वा हृ
दभीने स्मकाशाद् आत्मानं गोपायतीति हृदभीनिगुप्तः कि
वंतः ईदृशः स्मरः तेन व पयोधरे कलश एव जललडुगी ना
वा नौकया खेलति किं इत्यर्थ चंद्रसदृशनखपादक्षोभि
ज चासौ वीसखीभिरर्थवल्चे अर्थचंद्राकारनखपदमे
व नौका ९६ ॥ स्मरार्जुगी पूयविदर्भसुभ्रूवद्दोयदत्तो
भिवल्लपक्ष्मैः सृजत्सृजेत्यातदृशौ पितेषु यत्रैकया
स्त्रचिषिणावानिवाय ९७ ॥ जस्तमैः कंदर्पशरवंतां प्राप्या
भैमीहृदये यदत्तोभिप्राञ्जलीकृतं यत्रमालां रचयंत्या
एकया सख्याते शुप्रसूनेषु स्त्रचिषिणावानिवाय तदाः
प्रशोधिनियातिनं तद्वं प्रशोधितमित्यर्थः ९७ ॥ यत्रा
वदत्तामाभिभीयभैमी त्यज त्यजेदं सखि साहसिकं त्व
मेव कृत्वा मदनाय दत्से बाणान्प्रसूनानि गुणेन सज्जान्
९८ ॥ तामन्त्रजनिमीतीसखीभैमी प्रत्यनुतं प्रसित्वाय त्रैव
मवदत् भोः सखि इदं साहसिकं सहसा वर्तते इति सा
हसिकः तस्य कर्म साहसिकं युच्य मुखेचल्वमेव प्रसूना
लिबाणान् गुणेन सूत्रेण ज्यया च सज्जान् सवच्छान्का
कामाय दत्से ९८ ॥ आलिख्य सख्याः कुचपत्रभंगी
मध्ये स मध्याः मकरीकरेण यत्रालपत्रामिदमालिया
मंमन्यत्वदेकावलिनाकनयाः ९९ ॥ यत्र सभायांस

त्याः ऊरुच पद्मवच्च नाम ध्येम कंरीकरेणालीलावित्वात्तां सं
वीप्रसाध्यमानां प्रसाधिकाइदमाह सभोसुराजितवैक
वलिमंदाकिन्याइदंवाहनंजाने एकावलिहारविशे
षः मकरवाहिनी मंदाकिनीति पुराणप्रसिद्धिः १९ ॥
तामेवसायत्रजगाद भूयः पयोधियादः ऊरुचकुंभयोस्ते
मेयं स्थिता तावकं हृच्छ्रियाः प्रियास्तां विलासयशः प्र
शस्तिः २० ॥ यत्रैव प्रसाधिकातामेव पुनराह स्म
तव ऊरुचकुंभयोः स्थितासेयंतावकहृच्छयस्य तव हृदय
वर्तिनः कामस्य यो मकरस्तस्य प्रिया पयोधियादः समुद्र
मकरी विलासयशसः प्रशस्तिर्भवति समुद्रमकरी ऊरुच
कुंभयोस्तदावर्तते यदि समुद्रादपि विस्तीर्णौ भवतः वर्त
मानाचेयं समुद्रादपि विस्तारं प्रथयतीति यत्र कामस्त
त्र हेतुभूतो मकरः यत्र समकरस्तत्र च मकरी तेन तदपि
यत्नमेव ऊरुचयोः कुंभत्वादेवमकरावस्थानयोग्यता
च २० ॥ शारीचरंतीं सारिमारयेनामित्युदितार्थे कापि
नैकयापि यत्रस्वचातनभ्रमभीरुशारीकाकूत्ससाकूत
हसः सृजते २१ ॥ भोः सारिचरंतीं च रत्नांगनां शारीशा
लाकां मारयेति कयापि सारिंप्रति प्रतिदायेक यितेसु
तिं चरंतीं विचरंतीं शारिकां मारय इत्यर्थे बुद्धा स्वमरणाश
ति भीतेः पतितापाः शार्याः काकुर्दैन्यध्वनिः तद्रूपस्तज्जनि
तः साभिप्रायो हसो यस्येदृशः सततं लोऽयत्रजातः काकुः
स्त्रियां विकारो यः शोकभीत्यादिभिर्ध्वनेः २१ ॥ भैमीस
मीपेसलिलीवलयत्रतांबूलजांबूनदहंसलेसी कृतप्रिया
हृत्य महोपकारमरालमोहद्भिमानमोहे २२ ॥ यत्र
सलिलोभैमीसमीपेतांबूलस्यजांबूनदहंसःकनकहंसः
तस्य शोभाहृष्टाकृतःस्प्रियाहृत्यमेव महोपकारो येन स
चासौ मरालो हंसः तन्मोहस्यतद्भ्रांतेर्धि मानमवाहस
एवायं हंस इति महान्तं मोहं च कारेत्यर्थः २२ ॥ तांसखीत्र

नै॰
प॰प॰
टी॰
१०५

यंसेतिसात्वीसमाजेनलस्यसंदेहमप्यक्रुदस्यत् अपष्टप
वस्फुटमाचचंद्रे सकोपिहृपातिशायःस्वयंतो ७३ ॥
अत्रकावाभैमीतिनलस्यसंदेहेनिवस्यसकोपिलोकोत्र
रोहूपोत्कर्षः अपष्टपवस्त्वयंतोभैमीतस्मिन्सात्वीसमाजे
सेयंभैमीतिस्पष्टमेवाचष्टहूपातिशायेनैवज्ञातवानित्य
र्थः ७३ ॥ भैमीविनोदायमुदासात्वीभिस्तदाकृतीनाभु
विकल्पितानां नानाकिमध्येस्फुटमप्युदीतेतस्याप्रतिबिंब
मणिवेदिकायां ७४ ॥ भैमीविरहकालापनयनायर
मुदासात्वीभिर्भुविलिखितानांनलाकृतीनांमध्येमणि
वेदिकायांस्फुटमुदीतमपिनलस्यप्रतिबिंबंनलिखिता
यिलिखितनलात्प्रतिबिंबंपृथक्त्वेनज्ञातमित्यर्थः ७
४ ॥ ज्ञाताशकीनाराजलेशहूतीनिराकरिस्तोःकृतका
कुयाज्ञाः भैम्यावचोभिःसानिजांतदाशांन्यवर्तयदूर्म
पिप्रयातां ७५ ॥ कृतादैन्यस्वरवकाकायाज्ञायाभिताः
अप्रियमवरुणाहूतीःनिराकरिस्तोभैम्यावचनैःसनलः
हृदंप्रयातामपिनिजांतस्यांभैम्यामाशांन्यवर्तयत्तनिवृ
त्तोपिमनोरथःतद्दूतीनिराकरणेनपुनरुदयतिस्मेत्यर
र्थः कृतांतेप्रेमिकीनाशाःद्वरद्रकार्पिकयोःत्रिष्णु ७५
वित्तामिमंतःसभयःसभैम्यांमध्येसभंवासवशंबलीयां
संभालयामासभ्रुशांकुशाशाःतदालिहृदेवभिनंघमानां
७६ ॥ सभामध्येवासवस्पशंभलीहूतीतत्संबंधिनीविर
हसिंभैमीसात्वीहृदेवभिनंघमानांभृशांकुशाशाः तथा
ऽप्रेतहृदये सभयस्तुसन्सनलःसंभालयामासस्पष्टमाव
भलभलहृश्रामंडने श्रामंडनेनिहूपणानिहूपयासासेत्य
र्थः अस्यावचनंस्वीकरिष्यतीतिसभयः ७६ लिपिर्न
दैवीसुपटाभुवीतिसभ्रमयिप्रेषितवाचिकस्य इंद्रस्य
हृत्यांवचयप्रसाद्विताप्रयेंत्यामवधानदानैः ७७ ॥
इंद्रदूतीप्राहदैवीदेवनामसंबंधिनीलिपिःभविनस्पर

दास्यत्वेन प्रदत्ते इति ह्यप्रदाइ इति कृत्वा तत्र्यं प्रेषितं वाचि
कं रहस्यसंदेशो येन तत्सेंद्रस रहस्यात् देववाचिकं कि
ज्ञापयत्यां मयि अवधानदाने स्ववधानं चित्तैकाग्र्यं तन्द्वा
नैः प्रसादं कुरु वाचिकमिति वाचोव्याहृतायाः इति ठक्
स्वार्थिकः प्रकृतितो लिंगवचनान्यनुवर्त्तते चानिवृत्ते
च यथा मालैव माल्यं सैन्येव सैन्यं विभातमेव विभातक
ल्पाईषदसमाप्तं त्वणं बहुत्वणं बहुणापवधाङ्गणाप
मित्यादि ३३ ॥ सलीलमालिंगनयोपपीडमनामयं
प्रक्ष्यति वासवस्त्वां शेषः त्वदाश्लेषकयापि निर्दृत्तः श्लो
मभिस्यन्दिदिशो भवत्यै ३८ ॥ सविभ्रमम् आश्लेषणोप
पीड्य ईदृशत्वा मा शेषं प्रक्ष्यति समस्याचोपपीड्यर्थक
षं इति च कारात् तृतीयायां अनुपपदेणमुल् शेषोर्थस्त्व
दालिंगनवचनकुलाकितैर्विद्धरोमभिर्भवत्यै संदिष्टः
त्वय्येवमनुरागः तच्छायाप्यस्मिन्न अनुरागपल्लवितेन चेत
सां तु कस्याविधेयेति ३८ ॥ यः प्रार्थमानोपि हृदा मचे
नः त्वदर्थनायोंक्रियमाणप्रादः स्वयंवरस्यानजुघंल
मंस्पर्धानकं देववरणस्त्रजाम्ब ३५ ॥ इंद्रस्य हृदा प्रे
र्थमाणोपि यः कंटः त्वयाज्ञायां लज्जामेवापरवंप्राप
लज्जया न यया चेदृत्यर्थः स्वयंवरस्यानमाप्तादित्यस्या
सेंद्रस्य तं कंटंवरणमाल्पनाम्बवधान अपराधिनोस्य
नः खलु बंधः ३५ ॥ नैनं त्यजहीं विधिमंथ्यनायै वसन्ता
नुज्ञायोक्रमितास्वैः स्त्रीः असौ विमथ्ये दूरमोदमन्या
श्चामयंतनोत्यापयितं स्त्रियंते ८ ॥ एनं मिद्रं न त्यज
अस्यानुज्ञा यो ये ज्ञायइ स्यां वृद्धि मंथ्यनाम्ब्र यथाज्ञादिभि
रुपायैः कृत्वा अनवादीनि विमंथ्यनाङ्गेनोयैर्मैर्ल
न्मी रुत्यादि तातेदेवानसौ शाक्कायेदूरमसमर्थाविम
थ्यान्यालन्मीउत्पादयितं तोश्चास्येन अतिमथतन
यात्वमेवेदूरमसमर्थ इसंभवालनमोवित्यर्थः इदतेसे

पयोद्वारं यस्य उदकस्रोतः संज्ञायां ८० ॥ लोकस्रजिद्यौ
दिवि चादितेयाश्चाप्यादितेयेषु महान्महेंद्रः किं कर्तुम
र्थीयदि सोपि राज्ञा गानिकं त्पाकिमतः परापि ८१ ॥
लोकमालायां स्वर्गो महान् दिवि च देवयत्नं गंधर्वादिष्व
णांयो देवा महांतः आदितेयेष्वपि देवेंद्रो महान् सोपिप्रे
मायदि किंकर्तुं किंकरी भवितुमर्थी इतः परापि कार्यं
उत्कर्षस्थानं किं जागर्ति नास्त्येवेत्यर्थः ८१ ॥ यदेशानेन
नापत्रुर्व्वेयंदिंद्रस्तस्मै सत्तेया चनचाटुकारः ऊरुप्रसा
दं तदलंकुरु स्वस्वीकारेण कृत्वा नदनस्य भेमणा ८२ ॥ इंद्रं
ब्रूमस्तेनयत्नैर्यत्पदं प्राप तत्सर्वपदं ज्ञायपद्मायस्वर्गायस
इंद्रस्तेया चनचाटुकारः चाटूनि करोतीति ताच्छील्ये
कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु इति टकोन शब्दश्लोके
त्यादिना निषेधे कर्मण्यण् प्रासादं ऊरु तदैंद्रं पदं स्वस्य
यस्वीकारं करोतीति स्वीकारः कृत्वा भुवो नंदनेन चालने
परिस्पंदनेन तदेवश्रमः तेन प्रसादं ऊरु ८२ ॥ मंदाकिनी
नंदनयोर्विहारे देवे भवेद्देवरिमायवेत्र श्रेयः श्रियायाया
तरियस्त्वं सात्वा न त्वेन माभाविनिभावयस्व ८३ ॥ स्व
र्गगानंदनयोर्विहारे क्रीडायां सत्यां तत्पादेवे मायवेच दे
वरि सति देवे सति स्वामिनो देवृ देवरौ ऋकारांतः स्त्रि
यां सा त्वं यातविश्रांत्वर्णायत्नाःसत्याचयं श्रेयो भवेत्
तत्त भोभाविनिर्विनर्कानिश्च चेत् मा विचारय यातवी
ति स्वस्त्रादित्वात् ङीप्प्रत्यये प्रतिषेधः ८३ ॥ राज्यस्ये
राज्ये जगतामिनीश्वयाच्चाप्रतिष्ठां लभसे त्वमेव लाघू
कृते स्वबलियाचनेन तन्नामयेवामनमामनंति ८४
जगतां राज्येनइत्रीमव इतीश्वयाच्चाप्रतिष्ठालं मेवल
भसे न त्वन्याकाचित् बलियाचनेन कृतेन न तस्य जगात्र
यी राज्यस्य प्राप्तये लघी कृतात्मानां वामनं कथयंति य
ऐलोक्यराज्यप्राप्तये परबलियाचमानोविष्णुरपि प्रा

ल्पः सन्त्वामनोजातः तादृशात्त्रैलोक्यराज्योपभोगाय
त्वामिन्द्रः प्रार्थयते अतस्त्वमेव धन्यासीत्यर्थः ८४ ॥
यानेव देवान्नमसि त्रिकालं न तत्कृतघ्नीकृतिरौचिती ते
प्रसीदतान्यत्वणार्थिनां तं पतिष्यतस्त्वत्पदयो
स्त्रिसंध्यं ८५ ॥ त्रिकालं त्रिसंध्यं च पात्रादित्वात्पुंस
कत्वं यानेव देवांस्त्रिकालं नमसि तेषां देवानां कृतघ्नी
करणं ते नौचिती त्वत्कृतस्य प्रणामनस्य प्रतिप्रणमनं
चैवत्वर्थः तदा कृतघ्नाभवेयुः ते षां कृतघ्नीकरणं नो
चितमित्यर्थः अतएव त्रिसंध्यं त्वच्चरणयोः पतिष्यतः
तान्देवानन्यत्वणार्थिनः प्रसीद त्वयि इन्द्राणीं मत्वा
इंद्रस्यैव तव अपि चरणेषु देवाः पतिष्यंति अन्यथा नेति
भावः ८५ ॥ इत्युक्तवत्यां निहितादरेण भैमी गृहीतानाम
चवत्प्रसादः स्वदात्रिजानस्य अतेन लाभं वामेव योषा
मघ्रपूर्वदाशां ८६ ॥ इत्युक्तवत्यां दूत्यां तिरोधनेदत्ताश्रा
देरेण भैम्या च रदहीता इंद्रप्रसाद एव यः विज्ञानस्वकृतं
लाभं विनासर्वामप्याशामासीदेवमघ्रपूर्वतत्पूर्वयति
स्मं तदुद्ग्रहणे नैन्द्रवरणं शंकयानलाभं केवलं ज्ञाना
शातेति भावः आशामनोरथो दिक्षु ८६ ॥ आर्यविचा
यालमिहेति काचिपयोग्यं मा न्यस्याद् इति काचनाऽपि
श्रेकावरुणेवोत्तरं मस्तवक्त्रमंगलमत्रैति च काप्यवोचत्
८७ ॥ भोः पूज्ये इह शक्रवरणे विचार्यालं न विचारणी
यं अलं खल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचोक्ताः इति काप्यवोच
त् भोः सखि अर्हमेतत्स्यादिति काचनाप्यवोचत् गैका
रपर्वांगीकारपर्वोत्तरं मंगलं वक्त्रमस्तु इति काचनाप्य
वोचत् गैमेव परमं मतं इत्यर्थः ८७ ॥ अनाश्रयावः
किमहं कदापि वञ्चो विशेषः परमास्ति शेषः इतीरिते
भीमजया न इतीमालिंगदालीस्वगुदामियन्त्रां ८८ ॥
अहं किं कदापि वः अनाश्रवा अवचनकारिणी न भवामि

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१०६

पदंविचार्यमाणेवक्रोभेवाविषोषोक्तिरितिभीतेजेयाक
थ्यतेसातिसद्यःसतोघा[illegible]यत्राइतीमालीस्त्रनालि
गत् अथवाशेषपदस्यश्रवणान्नालिंगत् ८७ ॥ भैमी
चहस्यंचनाकिंचिदापमितिस्वयंभावयतोनलस्य श्रोः
लोकमात्राघादितंतन्मविंदोरभून्नभिन्नंहृदयादविंदं
८८ ॥ भैमीचहस्यंचेतिकिंचिदपिनप्राप असौभैमीः
इंवप्रेहस्यंचहस्यैवक्तन अतोनभैमीप्राप्तमानचहस्यंदेः
वानामितिस्वयंचिंतयतोनलस्यहृदयकमलेभैमीस
विंदोघलोकमात्राद्दर्शनमात्राद्ध्यानमात्राघयादिभि
र्न्नाभूत् विदीर्णानाभूत् विकासितेनाभूद्विदीर्णमेवः
यदितुविदीर्णंतर्हिनन्वविंदप्रकाशादेवचंद्रालोकेहि
कमलेनस्फुटतिभैमीमुखावलोकनस्यैवमेवहृदया
लंबनेजातमितिभावः ८९ ॥ ईशात्मनदालिनस्फु
विभागमहृक्तेत्याबारितनन्नदालिः स्वजानमस्हत्य
तयैवशाक्रंताभीमभूकन्नवयोबभूव ९० ॥ मंदहासम
दालिनबालप्रदेशाघ्रातिसतयैववारितानात्ताश्राल
योययासाभीमभूःतयैवस्वजाशाक्रेनमस्हत्यतांहृती
उन्नववतीकरोतिस्मउन्नवमस्याअवतीस्त्रन्नववतीनोचका
र उन्नवयांबभूवेतिविस्मतोऽलगितिमन्नपोल्लकु नतो
गिजेताद्दो ९१ ॥ स्वतोमयोनस्तुजसाहासिकंचवक्रोक
यन्नंयदिवेदवेदः हृयोन्नंसादाणिहृत्स्ततृणामस्तात्र
वित्तापिममापितास्मिन ९२ ॥ इंद्रस्यक्तनौसाहसिक
स्यकर्मेदंच तेशाक्रंवर्णाथिनंयदिवेदवेदः किंचिद्देदमा
उषकस्यकाकथेत्यर्थः तृणांस्तस्मादित्तानास्मिन्दे
अतात्तापकंसमा[illegible]न्नंहृयाश्रुत्वात्तापनायाहिव
चेनप्रयोगःसर्वंहृदयाभित्तात्वात्मपवाहिमदीयंहृदयेवे
तीत्यर्थः ९३ ॥ श्रात्तोनदीयामनुकस्यनामनकारूपाक
ष्टपैनिजिकां प्रज्ञावतांतामपिविधमालांबालापरा

ध्यामिविशेषवाग्भिः ५२ ॥ शब्दसंबोधिनीमात्रामुद्दिश्य
नेतिपरिहारपक्षमतांकस्यनाममजिज्ञाभजते किंतना
मात्रारूपोस्त्वंतांशिरसिकृत्वानभिज्ञाहंविशेषवचनेन
भिलाषस्तवकैरिंद्रियापराध्यामि ५२ ॥ तपःफलत्वे
नहेतुःकृपेयासिमंतपस्येवजनंनियंक्ते भवत्सुपायेप्र
तिहिपक्षेनाप्युपेयमाधर्यमधैर्यसंगि ५३ ॥ इंद्रस्येयं
कृपातपसःफलत्वात् इमंजनंसलक्षणेनतपस्येवनि
यंक्ते पराकृतसकृतविपाकेनेंद्रस्यहशोकृपाजनेस्या
त् यथाचकृपापुनरेवतपःउर्वतिप्रेरयतीत्यर्थः तथाहि
तःउपायमभीष्टसाधनेतपःप्रसंगतांकिं प्राप्तनघोगक्रि
यमाणेउपेयस्यप्राप्यवस्तुनोमधुरिमा अधैर्यकारिभ
वतियावल्लब्धंतावतेवसंतोषेणावस्थानेधैर्यंनधैर्यमधै
र्यंपुनःपुनरभिलाषःतदुत्पादकोभवतीत्यर्थः यथा
तपसोपायेनात्यंतदुर्लभापीन्द्रकृपाप्राप्ता एवमेवतप
साफलप्राप्तिर्भविष्यतीतिनिश्चयात् इंद्रकृपादृष्टांत
त्वेनतपसिमांपुनःप्रवर्तयतीतिभावः ५३ ॥ शुश्रूषि
ताहेनदेहंतमेवपतिंमृतेपित्वनसंपदेपि विशेषलोभो
यमदेवदेहमंशायातंत्वांतिभर्त्स्येहं ५४ ॥ ततोहे
तोरहंतमेवेंद्रंपतिंस्वामिनेवलभेचसंतोषायपातिव्र
त्यव्रतासिद्धयेचवरिवस्यामित्वात्मस्वहृत्पालनहत्या
त्मनेपदंलाटि अर्थस्तुविशेषलेपाःइहलोकेभूमीपान
यांशेनागतंपदेवदेहमात्रमहरूपामिंद्रशुश्रूषितहेन
तदेवदेहंमार्गादिंद्रामीति ५४ ॥ अशेषमिंद्रादीनिमी
गिवतेसतीव्रतानिप्रातिलोमतीव्राः सर्वप्रायाहमपादि
शिनामवायकिंनामतन्मेमनसोनिवर्त्य ५५ ॥ इंद्रे
प्राटववतीमतीव्रतस्यपानिव्रतस्यानिप्रातिकूलान्येव
वाःकंतिकटुकाश्च इंद्रशीलवर्तिराश्लेषं अहंमा
त्मानमयायनपातांकिंतनमनसधरूपायनसेइंद्रस्य

नै॰ घ॰ ष॰ टी॰ १७

नयस्माद्यांकिंनामतस्मैनलायप्रादामतःग्रतःप्रतिकूलता
ग्रप्रतिकूलतयाक्रताइत्यर्थः ५५ ॥ तस्मिन्विक
ल्पेवबृतेदैषानैंद्रीदृयामामितनापिकाभूत निर्वाते
कामंभवसंभवानांधीरस्त्वानामवधीरणेव ५६ ॥ वे
नमाविचार्यैवतस्मिन्नलेवृतेइयमैंद्रीमामभिलष्टेनिकृ
पामामनुतापिका अनुतापकारिण्यतीनाभूत अकेनो
भविष्यत्तथमप्रयोविनिमामितिषष्ठीनिषेधःयाथास्म
मार्तिकानांस्त्रणांनांन्यपक्षपातेस्वदेत्तानिनेनानुतापय
तिसंमारस्त्रीणांतिशायित्वान्मोहस्त्रीवस्यनथैंदवरणान्न
वैदंवरणंश्रेयइतिनमेपंक्तास्तपदइतिभावः ५६ ॥ वेदै
श्वयज्ञावतमार्थफर्थःस्तुवंतिगार्हस्थ्यमिवाश्रमेषु
तत्रास्मिपत्नवीरिविवस्ययाहस्त्रमेर्मिमाकिंमोवितधर्मलि
प्सुः ५७ ॥ ग्रावाङ्कंपापेभ्योयातीतिग्रायोःतेचश्रेष्ठा
स्तुते ग्राश्रमेषुब्रह्मचर्यादिषुसर्वोपजीव्यत्वाद्गार्हस्थ्य
मिव इत्याकृतादिवेषेषुयज्ञावतंस्तुवंतितत्रभावनेवषेर
र्भतेःसुश्रूषयाहंस्त्रिवपयंपरावर्षिवितधर्माभिलाषिणी
भवामिवीरविस्यानसुश्रूषापरिचर्याम्रपासने ५७ ॥
स्वर्गेसतांशर्मपरंनधर्माभवंतिभूमाविहतत्सुतेच श
क्यामविनापिस्तुहोमरागाकर्थ्यविहायत्रयमेकमीहे
५८ ॥ स्वर्गेविद्यमानानांकेवलंसुखंनधर्माभवंतिइ
हभूमौभारतेवर्षतत्सुखंतेचधर्माःदेवानामवरणे
यत्स्वापराधःसोपिनास्तीत्याह यज्ञेनापिदेवानांसुदः
केतेशक्याःतान्नितयं शर्मधर्मस्वरूपंसंतोषात्मकंत्यक्त्वे
केशर्मकथंवांछामि ५८ ॥ साधोरपिस्वःखलुगा
मितायोगामीसस्वर्गमिनःपयाति इत्यायातिचिंतय
नोहदित्येद्वयोफलदर्कः किमुशाकेन ५५ ॥ स्वःस्वर्गो
स्वर्गगतिनोपिअथःपातिनाविल्ल इतोस्माल्लोकाइम
नेसतसाधःस्वर्गगामीभविष्यतितस्मादयःगामितार्थ

दीनानुपसंख्यानं अनेन प्रकारेणाग्यानि अत्र तदभाविफ
ले विचारयतः साधोऽस्मिन्नेतयोः स्वर्गभूम्योः फदकं अत्र
फलद्वेषार्के रे किमनु खिंडविकारः शार्कराति नाप्रकार
अपवाधम्मपायान् स्वच्छर्करा स्त्रीशर्करा शार्करिलःश
र्कराकूपे रश्रोपि स्वगात्यतने स्वच्छर्करा इतो रामनोखि
उ शार्करीति द्वेषार्करे किमनेनत्यर्थः ५५ ॥ प्रतीणपवा
फाषिक मेकृष्टेन राजति एतस्य पति एतेषः ज्ञुभदने र
नाकमपथ्य कल्पं पीरतमापान स्यादिवोन्मादिकः १०
कर्मणा अरुणेनानीते आयकाषिविनष्टेपवयः स्वर्गः न
रान्मामोनिनिष्टत्याफाविनो पनिष्टने उपाहवपूजारमं
गतकरणामिन्द्रकरणा पायांपाति वक्तव्यं इति ते रानक
रणोत्रात्मने पद पथ्येन पतेन पथ्यं धर्म पुष्पार्थ्यन्यायादन
पतेइत्यनेन यत्मत्ययः नपथ्यमपथ्यं नत्वायं प्रारभप
वस्याविनुखिसाविकारिणा तं नाकं कः स्वमविभोक्ता
मिच्छति अपथ्यमपि नात्कालिक स्वादाय पश्चात्यर्थिना
पायभवति १० ॥ इतीद्दशं पतिवाचमर्थपस्तु हे
मेघाभिदं वयस्याः किंविदिवदोहूलसदोपलदनी र
जितापानि द्वहूलपंकजाम्याः ११ ॥ इंद्द इतीविषये
अर्थपवेति इहश्री प्रस्तुत्र रविहत्यऽअर्थं तत्र दद्यात् इत्यर्थः
मेघाभैमीसखीवाह कीदृशीः वक्तुमिच्छया स्फुरतो
रोष्ठयोर्लक्ष्यापाजितानि अपगतानि द्रायषांतान्यपानि
द्राणि अपानि द्राणि भवंत्यपानि द्राणी वाचरंति वाप
निद्रंति सर्वप्रातिपदिकेभ्य इत्येक इति क्विप् ईदृशा
नि दलानि येषां कमलानां तान्यपानि द्र हूल पंकजा र
नि किंविदिवदोहूलसदोपलदनीति तानि अपानिद्र
हूलपंकजानि यैः तानि आस्यानि यासां ताः ११ ॥ अ
नादृथा विस्वपरंपरायाहेन स्त्रजः श्रोतसि वेश्वे वा
आयं त्रयी रेषु जनलदायाः किमी दृषाः पर्यय त्रयज्ज्यका

नै० घ० घ० टी० १०८

यः १०२ ॥ नृविघ्नेआदिर्यस्मिन्कर्मणितथाथांविनेतो
त्पनाधिपावीनिस्वानिवसूनितेषांपरंपरानस्याअना
दिथाविनीस्वपरंपरायस्य अनादिथाविनास्वेषासात्म
नोनलभेमीलतृणानांपरंपरानस्याफणेयफगोहिनल
भैमीसंबंधःश्रूयतेनाविद्भैमीसंबंधइतिहेतुस्त्वजःहे
हेतुनाकर्मणास्वक तस्याःस्वोत्सप्रवाहेनिवर्तनप्रवृ
त्तौ ईश्वरेवापध्वजनःअधीनधीःकर्माधीनईश्वराधीनो
वायंजनोनतुस्वतंत्रइत्यर्थः किंकरोतिनरःप्रात्तःप्रेर्य
माणःस्वकर्मभिरिति किंकरोतिस्वधीवास्मिन्नीस्वराज्ञा
वशोवदतीतिच अतोहेतोर्भैमीप्राप्त्यामदिष्टविनका ईदृ
शःपरायत्तोजनःपर्यनुयुज्यतेपालभ्यपर्यस्वप्नावा
किंकारयितव्यः अनाधिपाविस्वपरंपरेतिपाठे अना
दिधने इत्यनादिथाःविज्ञेतःसाचासौविस्वपरंपराचेत
स्याइत्यर्थः १०२ ॥ नित्यंनियत्यापरवत्यशेषेकर्सविर
दानोप्यनुयोगयोग्यः अचेतनाभ्याचनवाचमहेहकाल
वक्रस्यमकर्मभुंक्ते १०३ ॥ अशेषेसमस्तेलोकेदैवेनप
राधीनेमतिसतिविधानोपिज्ञानवानपिसमोगस्स्वित्र
स्विवत्यानिश्कानिविभ्रइत्यात्मनेपदं कोनामानुयो
गयोग्यःप्रश्नार्होउपालंभयोग्यःप्रेरणाहेतुपरतंत्र
त्वानानुयोज्यइत्यर्थः नहिनियतिप्रेर्योपालभ्यइत्यत्रा
ह साचनियतिरचेतनावाचमुपालंभनार्हेतु वक्रात
नियोजकस्तुभावस्यमफलंकेवलंभुंक्तेनियोज्याभा
वात् १०३ ॥ क्रमेलकंनिंदतिकोमलेच्छुःक्रमेलकः
कंटकलम्पटस्तं प्रीतोनयोविषभुजोःसमायामय
स्यतानेकतरोपहासः १०४ ॥ कोमलेशालित्रादि
कामिच्छुःक्रमेलकमुष्ट्रंनिंदतिकंटकलोलुपःक्रमे
लकःतंकोमलेच्छुंनिंदति इष्टभुजानेइत्येष्टभुजो न
योःप्रीतोसमायांसत्यांपकतरोपहासःपकपवेकनं

ः प्रकाशस्वभावामिति इतरत्रसूच्यत्यर्थः तस्योपहासः मध्यस्थ
तानप्रकस्योपहासोनेकर्तव्यः १०५ ॥ गुणाहरंतोपिहरेर्नं
रमेनरोचमानंपरिहारयंति नलोकमालोकयथापवर्गा
त्रिवर्गसर्वोचसमुंचमानं १०५ ॥ इंद्रस्यगुणामनोहारिणो
पिमह्यंरोचमानंनरंनत्याजयंति अपवर्गान्मोक्षादर्वाचीनं
नंत्रिवर्गंधर्मार्थकाममुपमर्मुंचमानंलोकयथावीक्षा आ
लोकयथैवेत्यर्थः सत्यपिश्रेयसिमोक्षेततेन्यूनमपित्रि
वर्गंयथालोकोभिलषतितथाहमपिनलमभिलषामी
त्यर्थः १०५ ॥ आकीटमाकैटभवैरितुल्यः स्वाभीष्टलाभा
त्सुतत्कृत्यभावः भिन्नस्पृहाणांप्रतिचार्थमर्थंद्विष्टत्वमिष्ट
त्वमपव्यवस्थं १०६ ॥ कीटमारभ्यविष्णुपर्यंतंस्वेष्टलाभा
त्सुतत्कृत्यभावस्तुल्यःभिन्नरुचीनांजनानामर्थमर्थंप्रतिम
फणांकहादिवस्तुहियथाद्विष्टत्वमिष्टत्वंचव्यवस्थयारहि
तं इदंद्विष्टमेव इदमिष्टमेवेतिवस्तुनोनैसर्गिकधर्मोन
भवतः किंतुपुरुषेच्छानिबंधनावित्यर्थः १०६ ॥ अथाप
जाप्यत्रिभूतापदंफबंधुर्यदिस्यात्प्रतिबंधमर्हः जोषंजनः
कार्यविदस्तुवस्तुएष्यानिजेच्छापदवीमुदस्तु १०७ ॥
अथनिश्रयेजाप्यत्रिभूतोदृष्टापः कूपीयस्येदृशोबंधर्य
दिभवेत् तर्हिप्रतिबंधयोग्यः बंधनाजनेनेतिशेषः यदि
नभवतितादृशोबंधस्तर्हिइत्यपहार्यः कार्ययोजनस्तु
सीमालांयत्किंचित्तंवक्तव्यं नकर्तव्यंचेत्यर्थः किंतर्हिक
र्तव्यंमुदस्तुपदवीमेववस्तुसंतोषमार्गंमेववस्तु मन
सः प्रवृत्तिः प्रष्टव्या नवाकिमिष्टामितिप्रष्टव्यमित्यर्थः अ
थवापतस्वस्तुपनक्कंमुदस्तुपदवीनिजेच्छाप्रष्टव्येतिप
दवीमुदस्तुइतिपाठेमुदःपदवीहर्षमार्गभूतानिजेच्छावा
स्तुप्रष्टव्येति अयंभावः नाहमापदंतायेनाहंनलप्रवर्त
मानाचकार्येय अनस्तुसीभावोभवतीनाशंचितः अथा
पिसालीभावादवप्पवक्तव्यमेवाकिंचित्तं नहिमदभिला

नै॰
च॰ष॰
टी॰
१०५

थं प्रथमतः पृष्ठात दक्षकुलं हितमाचरणीयं एवमेवाकि
मितिनवक्तव्यमिति १०७ ॥ इत्थं प्रतीपोक्तिमतिं सावीना
विलप्य पांडित्यबलेन बाला अपिक्ष्णन स्वपतिं मतिक्ष
क्षिहूती व भाषेद्रुतलोलमौलिः १०८ ॥ एवं सावीना प्र
तिकूलोक्तौ मतिं सा बाला भैमी पांडित्यबलेन प्रमार्ज्य क्ष
नं प्रहस्यति सुभाषितामपि आश्चर्यं चंचलिनयो विवादं इती
व भाषे प्रहस्यति वचनेभ्यो भैमीवचनानां उत्कर्षो आश्चर्यं
१०८ ॥ एवेन भर्तृमुनं सेवदूतीन भवत्तेवा निलसाम्यभा
जः चिरत्वोनसेवां नृपतेः न दाश्चस्थिरता स्यमायानवतीनि
रस्यं १०९ ॥ स्थिरा आस्याव कवणाश्रुक्ति यस्मिन्कर्म
णि तथा प्रायानवती दूतीमिति सर्वत्र संबंधः यमस्य दू
ती मनस्य वननोनभिलाषाड्डेतोर्निरास्यं निराकृतवत्यस्मि
यमस्य जीवितेशत्वेन प्राणाधिनाथत्वेन मनःसंबंधात् अ
नेर्दूतीं वायकनेव निरास्यं अग्निसावित्वाद्दाद्यो वरुणाद्दूती
गंगायैव निरास्यं वरुणापनत्वांगमायाः सर्वत्र निरासे वे
गवन्त्वे हेतुः यद्वा मनसे वागतां यमस्य दूतीं वायकनेवागता
मनलस्य दूतीं गंगायेवागतां वरुणस्य दूतीं निरास्यमिति
संबंधः उत्साहवशाद्दागमनेवेगो द्योत्यते १०९ ॥ भूयो
यमेन यादिमांत्वमास्य नदापदागलभसे महोनः दूती
व्रतैकी व्रमिमंतसंतमेतस्य वं वज्रिणिमार्जितास्मि ११०
एतमिंद्रवृणोषेति प्रथं युनर्यदिमा ब्रूषेत देंद्रस्य चरणौ
हेसि इमंतुशाक्रावरण दूपंती ब्रे संतमप्राथंवज्रिणि वि
षयेसतीव्रते मार्जितास्मि त्वद्दुः आगोपराधो सेतस्य यद्वा
वज्रिणं पतस्य वेहदोस्यतं तीव्रसेतं सतीव्रते मार्जितास्मि इ
तिसंबंधः ११० ॥ इत्थं पुनर्वाग वकाशनाशान्महेंद्र दू
त्याम प्रयानवत्यां विवेशलोलं हृदयेन लस्य जीवः पु
नः द्वीवमिव प्रवोधः १११ ॥ अनेन प्रकारेण भूयोपि वा
गवकाशनाशादिंद्रदूत्यामप्रयानायां सत्यां नलस्यलो

लेऽस्यदृष्टंजीवःपुनर्विवेशतत्तानंदीवंसुतंप्रकृष्टमिव अनु
पसर्गीकृतलदीवक्षुषोर्लग्नाद्यादितिनिपातितः ॥ ११ ॥
श्रवणपुटयुगेनस्वेनसाधूपनीतं दिगधिपकृपयासा
दीहृशाःसंविधानात् अलभतमधुबालालापगावागुम्य
मिद्य निषधजनपदेंद्रःपात्रमानंदसांद्रः ॥ ११ ॥ दिगी
शकृपयामाप्तमासादीहृशास्त्रिवक्षुविशीहृपात्संविधाना
त्स्वकरोपायात् स्वकीयेनश्रवणमात्रयुगेनोपनीतंबा
लायाभैम्यावागवाक्येमेववचनंतनगन्निष्टनीतीहृशामधु
आनंदसांद्रोनलःपात्रंप्राप ॥ ११ ॥ श्रीहर्षंकविराजरा
जिमुकुटालंकारहीरःसुतं श्रीहीरःसुषुवेजितेंद्रिय
चयंमामल्लदेवीचयं षष्ठःखंडनखंडतोपिसहजात्क्षो
दक्षमेतन्महा काव्येऽयंव्यगमन्नलस्यचरितेसर्गोनिस
र्गोज्वलः ॥ ११ ॥ खंडनमेवखंडःशर्कराततःसकाशा
त्क्षोदक्षमेचर्षणयोग्येयथायथाचूष्यतेतथातथास्व
दतेऽस्यार्थःव्याख्यातमितरत् ॥ ११ ॥ यंप्राहततिलिंगादि
तिपतिमनताराधिताद्रिःस्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमा
स्वकविनरहरिर्नालमायंचमाता यंविद्यारण्ययोगी
कलयतिकृपयातत्कृतौदीपिकायां सर्गःषष्ठोविरि
ष्टःक्षितिपतिचरितेःचारुणीराजितोभूत् ॥ इतिश्री
नैषधीयेमहाकाव्येषष्ठःसर्गः ६ ॥ श्रीगणेशायनमः
अथप्रियासादनशीलनादौमनोरथःपल्लवितःपुरायः
विलोकनेनैवसराजपुत्र्याःपत्याभवःपूर्णविदभ्रमानि
१ ॥ प्रियाप्राप्तिपरिचयकरणादौव्यापारेयोमनोरथः
कदाभैमीप्राप्स्येकदापरिचेष्यामिकदानदालपनमा
करणियामीत्येवंरूपःपूर्वंपल्लवितआसीत् सःपत्या
नलेनसमनोरथोभैम्यादर्शनेनैवसंपूर्णइवमेने १ ॥
प्रतिप्रतीकंप्रथमंप्रियायाः अथांतरानंदसुधासमुद्रे
ततःसमोदाम्बुपरम्परायांममज्जतत्तत्रसहर्षोऽल्पस्य २

नै॰ ष॰ स॰ टी॰ ११०

नलस्यनेत्रेप्रथमंप्रियायाःप्रत्यंगंसमज्जतवयस्यहृदयेमग्र
खोमग्नजलधौनतत्रानंदबाष्पोर्मिषु ३ ॥ ब्रह्माद्वयस्या
न्वभवत्प्रमोदंरोमाग्रपर्वाग्रनिरीक्षितेस्याः यथोचिती
त्यंतदशेषदृष्टावयस्वराड्वैतमुदंतथासौ ३ ॥ असौनलः
अस्याभैम्यारोमाग्रपर्वरोमाग्रमात्रेग्रनिरीक्षितेप्रथमंदृ
ष्टेसतिब्रह्माद्वयस्यप्रमोदमन्वभवत् अथासौतदशेष
दृष्टौभैम्याअशेषदृष्टौसर्वांगावलोकनेजातेसतिका
माद्वैतानंदंतथान्वभवत् तथेतिकथंयथायोगौचितीक
स्यदृस्यमेतस्यप्रकारस्यायमर्थः केशाग्रमात्रावलोक
नेब्रह्माद्वयसुखंजाते एवंद्वितीयकेशाग्रदर्शनेब्रह्मा
नंदतल्पः स्मरानंदउचितएवंलोमाग्रपरिमितसर्वशरी
रावयवैकदेशलेशानांप्रत्येकंदर्शनेप्रत्येकंतावानेव
स्मरानंदउचितः इत्थंयथायोगौचितीभवतितथायोगौचित्या
त्याप्तब्रह्मानंदादनेककोटिगुणितः स्मरानंदः तस्याःस
र्वांगावलोकनेनभूतइत्यर्थः ३ ॥ वेलामतिक्रम्यपृ
थुंमुखेंदोरालोकपीयूषरसेनतस्याः नलस्यरागांबु
धिवीचिविक्षुब्धेतेंगौकुचावाश्रयतिस्मदृष्टिः ४ ॥ तस्या
मुखचंद्रस्यावलोकनरसात्तेनमहतींवेलांकालंसीमां
चातिक्रम्यरागसमुद्रेविक्षुब्धेनलस्यदृष्टिस्तुंगौस्तना
वाश्रयतिस्म अब्धिंवुविक्षुब्धौवेलाकालमर्यादयोर
पि आलोकोदर्शनोद्योतोअन्योपिलोकःस्थलेजलप्
लावेसति तुंगंदेशमाश्रयते तथादृष्टिरपितुंगौकुचावा
श्रयतीतिभावः ४ ॥ मग्नासहायाकिमुतत्स्थावेदो
लैत्नास्थितानानकुचयोः किमंतः चिरेणतन्मध्यममुंच
तास्यदृष्टिःकृशीयःस्खलनाद्भियान्नु ५ ॥ भैमीमुखे
दोस्तुधायामग्नाकिमुचिरेणास्थितानाकिंवातनकुचयोर्म
ध्येलग्नाकिमुचिरेणास्थितानलस्यदृष्टिर्भैम्याःकृशानतंर
मध्येस्खलनाद्भयातनुचिरेणामुंचत अन्योपिदृढोपादे

खचितत्वात् पंकिलविषमभूमौ स्खलन्नपि कृशानं कोमलल
तादिकं स्खलनभयात्राश्रयति नथैव दृष्टिरपि मुग्धत्वाद्दमय
न्तीकृशानं मध्यं चिरेणालंबते ईषद्देवालंबतेऽन्यर्थः मध्य
मतिसूक्ष्मत्वात्रयत्नात्तानीतिमोत्तशब्दस्य भावः ५ ॥ प्रि
यांगप्राप्त्या ऊरुयोर्निवृत्तिं निवृत्त्यलोलानलदृग्भ्रमंती ब
भौ तमांतः मृगनाभिलेपतमःसमासादितदिग्भ्रमेव ६ ॥
प्रियायाअंगेनितंबप्राप्त्याप्रयोगानिनिगमतानिः अतएवजी
वभावः नलस्य दृष्टिर्निवृत्तिं निवृत्य ऊरुयोपर्यंतीबभौ
नमां अतिशायेनेतमविहनौ किमेति ऊव्ययवादा मृद्व्य
प्रकर्षे कोदृशीव नयोः ऊरुयोर्मृगनाभिलेपप्रवतमः ते
नसमासादितोदिग्भ्रमो यया सा तादृशीव ६ ॥ विभ्रम्य
तस्याः नितंबचक्रे दृतस्य दृक्स्यावल्लस्खलंती स्थिरा
चिरादासीत् नदृष्टकरंभास्तंभावुघश्लिष्यकरेणगाढं ७ ॥
दमयंत्याः अस्या नितंबचक्रे नलस्य दृष्टिर्विशेषेणाभ्रमित्वा
स्खलंती आवल्लस्खलंतीव भैम्या ऊरुकदलीस्तंभौ करेण
दृष्टेन किरणेन च गाढमाश्लिष्य स्थिरा चिरादासीत् एत
अन्योपि जनस्तु अक्रेणभ्रमन् स्खलनभयात्स्तंभं गाढं क
रेणालिंगति दृतस्य सतो नितंबे दृष्टिस्खलनमयक्रामि
तिव्रत्वशब्दप्रयोगो हननशब्दप्रयोगस्तु ७ ॥ वासःपर
नेत्रमहं न नेत्रा किमुद्धमालिंगयतन्मयापि उरोनितंबोरु
ऊरुप्रसादमितीव मानत्पदयोः पपात ८ ॥ स्यात्त्वगं
शुकयोर्नेत्रं वस्त्रमेव नेत्रं अहं किं नेत्रं न न तत्त्वं नेत्रेण प
ट्टवसनेनेव नेत्रेणमयापि उरोनितंबोरुप्राण्यंगत्वादेक
वद्भावः आलिंगयपरिधापयप्रसादं ऊरुदृतीव सानल
दृष्टिर्भैमीपादयोः पपात ८ ॥ दृशोयथाकाममथोप
हृत्यसप्रेयसीमालिऊलंचनस्याः दृष्टंप्रमोदाद्भुतसंभ्र
मेन महीमहेंद्रो मनसाजगाद ९ ॥ सनलः प्रियां भैमीं
तस्याः सर्वांगं चक्षुःयथा दृष्टोरुपायनीकृत्य संतोषाद्भु

नै॰ ष॰ स॰
१११

र्यमुखिनेनचैत्रेनमाइदंवत्यमाणांगभाषे ९ ॥ पदेविधात्र
र्यदिमन्मथोवाममाभिषिच्येतमनोरथोवा नदाद्यचेटेना
पिनवात्तदेनत्यात्तिमतीकाङ्गनहूपशिल्पे १० ॥ शृंगाररु
सप्रधानोमन्मथः श्रृङ्गतारूह्यासंभाविनवस्तुर्दृशीमम
मनोरथोवायादिस्रष्टुःस्यानेधिक्रियतेतदानन्नाइशमे
नस्याभैम्याःप्रत्यवयवास्रुयंरूपनिर्माणंचेटेनापिनवाद्य
टेत १० ॥ तरंगिणीभूमिभृतांप्रसूतांजानामिशृंगाररु
ससस्येयं लावण्यसूरोजनियौवनेनयस्यानयोस्तैःस्तत्र
ताच्युतेन ११ ॥ सेयंभैमीभूभृतोवानजाजानाशृंगाररसस्यक
लोलिनीनिजानामियंस्याउच्चैःस्तननयाचनेन उत्तुंगश्रृ
चनयागाढेनप्रवृद्धेनयौवनेनतथालावण्यप्रवाहोजं
नितःयद्वाद्यनेननिविडेनयौवनेनलावण्यसूरोजनि तया
उच्चैःस्तननाउत्तुंगश्रृंचताचनघणुदकमयीभूभृतःपर्व
ताज्ञायतेतस्यांचपरउच्चैःस्तननागजेताचनेनमेघेनतथा
जन्यतेयद्वामेचेनसूरोज्ञायते तयाउच्चैःस्तननाउच्चैःशाद्व
ताचस्तनशाद्व ११ ॥ अस्यांवपुर्व्यूहविधानविद्यांकिंद्योत
यामासनवांसकामः प्रत्यंगसंगस्फुटलब्धभूमालावण्य
सीमायदिमामुपास्ते १२ ॥ सकामोस्यांभैम्यांनूतनांशरी
रसव्यूहनिर्माणविद्यांकिंप्रकाशयामास व्यूहोहदेह्या
हिर्हद्वेयौवनेनहिवपुःप्रतिलक्षणमन्यथान्यथोत्कर्षेण
विपरिणमतितेनप्रतिक्षणपरिणामिस्वबजस्पशरीरेष
व्यूहनिर्माणवितर्कोघटते यद्यस्माद्धेतोःप्रत्यवयवसं
गेनस्फुटंलब्धभूमावाडल्पययासालावण्यसीमासौंद
र्यपरकाष्ठाइमांभैमीसेवते १३ ॥ जंबालजालात्किम
कर्षिजेह्यनयानहारिद्रनिभप्रभेयं अप्यंगयकम्मस्यनसं
गाचिह्नमुन्नीयतेदंतवत्ताखदत्र १३ ॥ हरिद्रयावर्णहा
रिद्रंतद्वन्निभातीतिहारिद्रनिभातादृशीप्रभायस्याःसा
इयंभैमीसुवर्णीनघाःपंकसमूहात्किंनाकर्षिजालंसमु

शानायोगवादत्वात्त्वकावपि स्वर्णकर्दमजत्वेहारिद्रति
भत्वमेकहेतोःहेत्वंतरमप्याह यस्मादत्रभैम्यांश्रंगद्वय
स्यतोयाविकृदंतरत्वानिष्टोत्रतत्वमपिनयोत्यते १३ ॥
सत्येवसाम्येसदृशात्दृशोषाङ्गुणांतरेणोत्कृष्टयदंगैः श्र
स्यास्तत्तःस्यात्तुलनापिनामवस्तत्वमीषामुपमापमानः
१४ ॥ गौरत्वरूपसौगंध्यादिसाम्येसत्येवश्रेष्ठोषामद्दृशात्स्व
ष्टादेःसकाशादस्याभैम्याअंगैःकांत्यादिगुणविशेषण
यतउत्कृष्टोउत्कृष्टैरभाविततोहेतोरस्याभैम्यास्तुलना
पिस्यान्नाममात्रंविनाउत्कर्षोनासिद्धमिति साम्यमप्य
स्त्वनामन्यूनाधिकयोरपिष्ठ्मवागंजाफलयोस्तुलनं
परिमाणंस्यादेवेतितुलनाशब्दध्वनिःवस्तुतपरमार्थस्त
अमीषामंगानामुपमानेतिरस्कारः १४ ॥ धराकृतिःहै
णमिमांविधातमधृहितारतःस्वल्हदलेलवः येयंभव
द्भावितदंष्ट्रहृष्टिःसाम्यैयशास्तजयजेप्रदाते १५ ॥ वि
धातुःधराकृतिःपूर्वकृतिःरंभाहल्यादिस्वैर्णस्त्रीसमूहः
द्रुमांभैमीनिर्मात्रंहस्तलेलवःहस्ताभ्यासोहस्तकौशल
स्वल्वभूत इयंयाभवंतीभाविनीचस्त्रीसृष्टिःसाम्यैभैम्ये
नजयजेसृष्टिंजयोदितियशःप्रदातेसकलांस्त्रीसृष्टिंजि
तवतीयमितियशःजेयसृष्ट्यभावेनसंभवतीनिताकर
रोतीत्यर्थः १५ ॥ भव्यानिहानीवगुरोस्तदंगायथायथा
नीतिंतथानयातेः अस्याधिकस्योपमयोपमानात्तानप्र
तिष्ठांस्वल्वतेभ्यएव १६ ॥ भैम्यवयवसकाशाद्भव्यानि
रम्याणिचंद्राद्युपमानवस्तुनिहानीरपकर्षान्यथायथा
प्रापुःस्वलालज्याहाभ्योतिः तथातथातेस्यचंद्रादिभिरुन
तिंप्रदेतिशेषः नत्वहेतरधिकस्यास्यभैम्यंगस्यसादृश्ये
नोपमानाकांक्षिःतेभ्यश्चंद्रादिभ्यएवस्वल्वप्रतिष्ठांदास्य
तिभैमीमुखसदृशश्चंद्रइतिवर्ण्यमानस्तदुपमेयतामप्र
तिष्ठाप्राप्स्यान्त्यतीत्यर्थः स्वकविसर्गत्वमेनन्यन्नमुपमि

नै० ष० स० ११२

मीते १६ ॥ नास्त्यीदृशापिविमोहिकेयंदोषैरशेषैःस्वभि
येतिमन्ये अन्येषुनैराज्ञालिनतस्मादस्याववसत्यसापत्न्यमाली
गुणौघः १७ ॥ विमोहयतीतिविमोहिकादर्शनमात्रेण
वविमोहिकेत्यर्थः ईदृशीयंभैमीसकलैरपिदोषैःनास्पर्
शितचहेतवश्चभियेतिजानेयदिमामाश्रयनेनसर्वोपिगुण
इतिस्वयमाश्रयतोदोषाभावान्नवस्वरूपाःश्च्यवतेइतिभी
तेरित्यर्थः तस्मादन्येषुभैमीव्यतिरिक्तस्थानेषुनैदोषैरा
ज्ञालितोगुणौघःनविद्यतेसपत्नःशत्रुर्यस्यासावसपत्नःत
स्यभावःअसापत्न्यंतेनसहावसिदत् अस्यांभैम्यांवसति अस
बाधसहावमितिवापाठः १७ ॥ गौरित्र्यियांगेर्द्युणैवबहुला
नवारिदुर्गोद्भवराटकस्य नकंटकैरावरणाच्चकांतिर्धूली
भृताकांचनकेतकस्य १८ ॥ भैम्याश्चवयमेवराटकस्यप
द्मबीजकोशस्यहृद्यकांतिःहृदयस्यप्रेमापविज्ञोसोइत्य
मरः अतएवद्गुणरुपयैवपद्मकाउक्ताउत्सर्गेवाविदुर्गोद्भन
असाध्यजलदुर्गमाश्रितोतिनकांचनकेतकस्यकांतिःधू
लीपूरितानपत्रकाननकंटकावरणात् इष्यावेशात
यानस्फनमनायकोत्यंतनीचैर्वैविणास्तत्रहतिबीजको
शोवरटकइत्यमरः १८ ॥ प्रत्यंगमस्यामभिकेनरत्नोक
र्हैर्मघोनेवनिजास्त्रमाक्ति वज्रंचभूषामणिहृतिधारिनि
योजितंतद्भ्रुतिकार्मुकंच १९ ॥ कामनःकामकोभि
कंःभैम्याकामुकेनमघोनाप्रत्यंगंरत्नोकर्हैर्नियोजितंम
वभूषामणिरूपधारिवज्रंहीरास्यंजलिमंचतेषांवज्रा
दिभूषामणीनांघटनेरेवपञ्चस्वानिहितनयंनिजास्त्रविघ
ते १९ ॥ अस्याःसपदैकविधोःकचौघःस्थानेश्मवस्था
पविवास्वभाय पदस्यनावद्दङ्गचेंद्रकोपिकलापिनांये
नजितःकलापः २० ॥ सपदःसदृशापदकोविधर्यस्य
श्चवस्यभाषितयेस्वकत्वात्संवद्वावःश्चवस्यापविकचसद्
हःस्थितिमाप स्थानेयुक्तंयेनकचौघेनपदोस्यनात्ता

वंतोवहवसुंदकामेचकासुंडासुयवेडशोपिवर्हिणांवहो
जितःसुविस्मैकपवसमदःचंडःकचौघस्तवडपदस्यचं
द्रकंकलापमपिजितवानितिमतेनडाव्यस्योपरिस्यानु
चितमित्यर्थः १० अस्यायदाखेनप्रवासियवसुतिरस्कृतेनपो
तकृचांधकारं स्फुटस्फुरद्गंगकदाक्षलेनतदेवपश्चादिद
मासिवहुं ११ ॥ अस्याश्रवेनपीनकृचाग्रेतिरस्तुपास्येयो
स्तुतदंधकारंतिरस्कृतेस्फुटस्फुरभंगःपराजयेपालत्वे
चयेषांकचानांतस्फुलेनतदेवेदमंधकारंपश्चाद्गगोवहुम
तिनामीकेषाःकिंत्वंधकारमेववहुमित्यर्थः अपरापीह
प्रभाणानिरस्कृतःपश्चाद्धुख्यतइति ११ ॥ अस्याकेचानां
शिखिनस्तुकिंतुविविधकलापैविमतेरणानां तेनायमेभि
किमपराजिपुष्पेरभसितद्गासकिमर्थचंद्र १२ ॥ अस्याःवे
शानामपूर्वस्यचकलापैसंज्ञावर्हीविमतेर्विप्रतिपन्नः अ
हमेवरस्याहमेवाख्यइतिविवादाद्विधिमथास्यांकिंतु प्रा
पन्नः तेनविधिनायंकेशकलापःपुष्पैरुपाजिकिंसवर्हः
अर्धचंद्रमेचकंगालहस्तेचदत्वा अभर्त्सिकिंअगानामितइ
णोलात्वडीतिगाजादेशोरूपं कलापोभूपणेवर्हेतूणीरेस
हतेपिवेत्यमरः १२ ॥ कोशांधकारादयहृशपभालस्थला
धचंद्रास्फुटमष्टमीयं प'' यदामायजगज्जयायमनोभवाः
सिद्धिरसाधिसाथ १३ ॥ अथकेशांधकारोनंदर्शनीयंवा
लस्थलमेवार्धचंद्रोयस्याःसेयंभैमीव्यक्तमष्टमीतिथिः य
तःकामेनजगज्जयाय तामष्टमींभैमीरूपामासाद्यसाथसि
द्धिरसाधिजयातिथित्वादष्टमीजयार्थिनोभजंते १३ ॥ पु
ष्पंधनुःकिंमदनस्यदाहेशुपामीभवत्केसरशोषमासीत् व्यधा
द्विधेपालदपिक्रुधाकिंभैमीभ्रुवौयेनविधिर्धनुः १४ ॥ म
दनस्यदाहेपुष्पंधनुःकिंशुपामीभवत्केसरःकिंजल्कःशोषो
यस्यतत् ईदृशंजातंकिंजल्कःकेसरोस्त्रियां ईशःक्रुधान
दपिपुष्पर्दपंधनुःकेसरशोषमस्त् द्विधाधनुर्धवाकिंयेनद्विधा

भूतेनधनुषाविधिर्भैमीभ्रुवौव्यधत्त २४ ॥ भ्रूभ्यांप्रियायाः
भवतामनोचापेनचापेत्वनसाबभावः निर्जायदृष्टोपदृशा
मपिद्रूपसंप्रत्ययेनाधिकवीर्यतापि २५ ॥ प्रियायाभ्रूभ्यां
भवताभ्रूभावंभजतेत्यर्थः कामचापेनत्वनसाबभावः अ
धिकसारवत्त्वेकर्षणत्वंचप्रापेप्रासःत्वनसारत्वंइसंतःय
स्मात्ऽहेतोर्निर्जामस्मोपदृशामदाहावस्यामपिद्रूपसंप्रतिह
ह्वानेनत्वमेनद्भ्रूभावेजातेधिकवीर्यता आपिप्रासाकर्षेरो
पितयायउक्तंकेर्षरेदृवदृग्योपिप्रागिक्रमान्योजनेजने नमो
स्त्ववार्यवीर्याय नस्मैमकरकेतवेइतिप्रियायाभवतीति
अधिकवीर्येतेति संधिसमभिव्याहारकृतासांलेचित्य
२५ ॥ स्मार्तधनुर्यद्विफलोक्तिनास्यायास्येनभूतेनचलत्सं
लेवा पतद्भ्रुवौजन्मनदापृथग्मंलीलाचलत्वोचितबाल
भावं २६ ॥ यत्स्मारंस्मरसंबंधिधनुःयाचास्याभैम्याआस्येन
भूतेनास्यत्वंप्रास्येनेत्यर्थः विफलात्यक्ताकलंकलेखाच
सकलंकस्यैतन्मात्रविभावोनयज्ज्यतइतिकलंकत्यागःतया
गतंकलंकधनुषोर्द्वन्द्वंभैमीभ्रुवाजन्मप्राप भैमीभ्रूरूपमित्य
र्थः कीदृशंजन्मलीलयाविलासेनचलत्वंपरिस्पंदित्वंवि
नोदेनविभ्रमवत्त्वंवानत्रोचितोबालानांलोकानांभावःसत्ताय
त्रजन्मपदोत्थलीलाचापलोचितोबालभावःशिशुत्वंयस्मा
तत् २६ ॥ इषुत्रयेणैवजगत्रयस्यविनिर्जयात्स्मृष्टमयाश्रु
येन शेषाद्विबाणीसफलीकृतेयंप्रियाक्षिगंभोजपदेभिषि
च्य २७ ॥ बाणत्रयेणैवजगत्त्रयस्यविजयात्तन्निष्पाद्ययोजन
त्वेनावशिष्टाइयंद्विबाणीबाणद्वयोशुष्टमयाश्रुगेनकामे
नप्रियानेत्रकमलस्थाने अभिषिच्यसफलीकृता २७ ॥
सेयंमृदुःकौसुमचापयष्टिःस्मरस्यमुष्टिग्रहणार्हमध्या न
नोतिनःश्रीमदपांगमुक्तांमोहाययाहष्टिशरौघवृष्टिं २८ ॥
सेयंभैमीकामस्यमुष्टिग्रहणयोग्यमध्यभागाकोमलाकुसु
मविकारचापयष्टिःयाकांतिमत्कटाक्षमुक्तांदृष्टिबाणसमूह

हृष्टिं अंसाकंमोहायविलासयतिचापयष्टिरपिकदाल्
भागपर्यंतमुष्टिमुक्तांशरवृष्टिंतनोति २८ ॥ आचूर्णितं
पक्ष्मलमतिपद्मपांशुघातिस्वैत्यजितामृतांशु अस्याश्च
स्याश्चलदिंद्रनीलगोलामलश्यामलतारतारं २९ ॥ आर
चूर्णितंविकासविस्तृतंरं पांशुघाति अधिककांतिकंधाव
ल्यजितंचंद्रं धावल्यजितपीयूषकांतिकं वारस्यानि पक्ष्मा
एयस्यविद्यंतेइतिपक्ष्मलं सिध्मादित्वाल्लुः भूमनिंदाप्रशं
सास्वनित्ययोगेतिशायनेसंसर्गेऽस्तिविवक्षायांभवंतिमत्व
बादयः चलदिंद्रनीलमणिगोलवदमलंश्यामलंनयनार
तारतारंच उज्ज्वलोज्ज्वलंच उक्तांशुशैचतारः स्यादित्यमरः
श्यामलंचतत्तारंचश्यामलतारमीदृशंतारंमध्यगोलकंय
स्यनदीनियद्वाश्यामलतारा महतीवर्णलावानारकनीर
निकायस्येदृश्यमस्यानेत्रकमलं अस्यानेत्रकमलमिवक
मलमपिविकस्वरंकेसरोपेनमधिककांतिकंसमानानां
राभावान्यरस्यमेवसादृश्यमितिभावः २९ ॥ कर्णोत्पले
नापिमुखविसनार्थलभेननेत्रकनिनिर्जितेन यथेनदीयेन
ततःकृतार्थास्त्वचदन्त्रीकिंकुरुतेऽवरंगी ३० ॥ यथेनदी
येनभैमीसंबंधिनाभैमीनेत्रकांतिनिर्जितेनकर्णोत्पलेना
पिसनाथंयुक्तंमुखंकुरंगीप्राप्नुयात ततस्तल्लाभात्कृता
र्थासतीत्वचदन्त्रीकिंकुरुतेनेत्राभिमानंत्यजतीत्यर्थः
३० ॥ त्वचःसमुद्रायदलानिवीत्यामोचत्वचःपंचघयांटना
ना साबैधर्हीनैर्विधिकृत्यलोचनादस्याभूदीक्षणद्वयमशिं
ल्पी ३१ ॥ कदलीत्वचःपंचघोत्पाटनानांप्रकाराणांत्वचो
दलानिसमुत्पाटोत्पलसमूहाद्दृहीनेकृत्स्नशिल्पीबस्याभे
म्यानयनद्वयमनिर्माणाविधिरभूत् पंचधामोचात्वचउत्पा
द्य ततःसारभूतानांदलानामादायनेत्रयोःरचनंताद्यथातत्प
कारेणैवोत्पलानामपिदलद्वयमानंत्योनिरस्यततःसारभू
तंरूपांतमादायनेत्रयोर्बद्धघनेत्यर्थः ३१ ॥ चकोरनेत्रैण

नै॰
ष॰ स॰
टी॰
६४

हगुत्पलानांनिमेषयंत्रेणकिमेषकृष्टः. सारःसुधोद्गारम
यः प्रयत्नैर्विधातुमेनत्रयनेविधात्रा: २२ ॥ चकोरनेत्रैण
मेणहृशामुत्पलानांचैषः अमृतोद्गाररूपः सोधोभैम्यानेत्रे
विधातुंविधातुःप्रयत्नैर्निमीषियंत्रेणनिमीलनशृङ्खली-
भावाख्यपीडनोपायेनकिंकृष्टःगृहीतः इत्यादेः सारोयंत्रे
णनिष्पीड्ययथारसयनेनतथाबहुकालनिपीतचंद्रामृतानां-
चकोरनेत्रादीनामपितारोनिमेषाख्ययंत्रेणैवनिष्पीड्यभै
मीनेत्रद्वयंविधातुंगृहीतइत्युत्प्रेक्ष्यते २२ ॥ अरणीकृतां-
किंहरिणीभिरासीदस्याःसकाशान्नयनद्वयश्रीः भूयोगुणे
यंसकलाबलाघत्राभ्यांनयालभ्यतविभ्यतीभ्यः २३ ॥
अस्याभैम्याःसकाशात्कुरंगीभिर्नेत्रयुग्मलक्ष्मीः किंऋणी
कृतासीत् यतोनयाभैम्यात्रस्यंतीभ्यः ताभ्योहरिणीभ्योभू-
योगुणाभूयांसयाह्लादकत्वादयोगुणायस्यातथा सकला
सुविलासामंसृणाचेयंनेत्रश्रीबलाकृहीता यतइयंचलकु
रंगलोचना उत्तमर्णोप्यधमर्णादेवमेवस्वद्रव्यंभूयोगुणवृ
द्ध्याणांद्विगुणंवानयासकलंसहृद्धिकंबलात्कारेणगृह्णा
ति २३ ॥ दृशौकिमस्याश्चपलस्वभावेनदूरमाक्रम्यमि-
थोमिलेतां नचेत्कृतःस्यादनयोःप्रयाणेविघ्नःश्रवःकूपनि
पातभीत्या २४ ॥ अस्याभैम्याश्चलस्वभावेलोचनेदूरम
धिकमार्गावधि आक्रम्यान्योन्यंकिमितिनमिलेतामपि-
तुमिलेतामेव अनयोर्दृशोःप्रयाणेश्रवसीएवकूपौतयो-
र्निपातः ततोभीत्याकर्णौविघ्नश्चेत्रकृतःस्यात् २४ ॥ के-
दारभाजाशिशिरप्रवेशात्तपणायमन्येसनमंबुजिन्या जा-
तायतत्तनुजस्तमेतद्गणेयंयनस्वतल्केरकहद्गाकोरः २५
केदारःशाल्यादिनिबद्धदेशेंतज्जाजानत्रोत्पत्रयोरंबुलिन्याःशि
शिरस्यशिशिरर्तोःप्रवेशात्तपणायसुगुणंप्राणांस्त्रतामितिम
न्येभावेक्तः यतःसुगुणादियंभैमीतस्याउत्पलिन्याःजन्मप
वेदानेयस्याःसाइंदृशीजानायनस्यचकोरःतस्याउत्पलिन्याः

कोरकोपमनेत्रोज्ञानः अन्योपिकेदारण्यंतीर्थंप्राप्यशि॰
शिरेहिमेप्रवेशान्मरणात्तस्मायेनेत्रमेजन्मलभते २५ ॥
नासादसीयानिलपुष्पत्वाणांजगत्रयेव्यक्तशास्त्रत्रयस्य स्वा
मांनिलामोदभवात्रमेयांदधात्तुवाणौऊर्समाख्यातस्य २
६ ॥ अस्यास्यमदसीयानासाकाशस्यानिलपुष्पत्वाणां
तद्रूपत्वाणामानिविधेयं कीदृशंजगत्रयेव्यक्तययासं॰
ख्यानिवक्तशास्त्रत्रयंयेन ईदृशस्यकामस्यावाशिष्टांद्विवा
णीदधत्कथमेतज्ज्ञायतइत्यतआह स्वसितपवनपरि
मलाधिकत्वात्रमेयांतत्रऊर्समदूपवाणाभावेस्वतोभिःप
वनःकथंनिर्गच्छेत् तस्मादस्तीतिगम्यतइत्यर्थः २६
बंधूकबंधूभवदेनदस्यास्त्रविंडनानेनसद्योजिहानं राग
श्रियाशैशवयौवनीयांस्वमाहसंध्यामथरोष्ठलेखा २७
भेमस्याअथरोष्ठलेखावाप्रुवचंद्रेणसंहोदयत् बंधूकबंधूभ
वद्बंधूकऊर्समतत्तल्पंभवदेतत्स्वमात्मानमरुणिमकां
त्याकृत्वाशैशवयौवनसंबंधिनीसंध्यांसंधौभवासंध्या॰
तांकथयतिअहमेवसंध्यानिव्याचष्टेइत्यर्थः संध्यापि
चंद्रेणसहैवोदेतिरक्ताभवतिदिनरात्रिसंधौचभवति
२७ ॥ अस्यामुखेंदोरधरःस्तथाशुबिंबस्ययत्कांतिःप्रतिबिं
बपणः तस्याथवाप्रीतुमभाजिदेशे संभाव्यमानास्यत्न
विद्रुमेपि २८ ॥ अस्यापघोपरोबिंबस्यमुखेंदोःस्तथापि
स्तथायांभवतीतिस्तथाशुःप्रतिबिंबोयत्कांः अथवातत्क
कांइत्याह अथेतिप्रदीप्तत्वेनस्यचंद्रस्यलक्ष्मीःकांतिःद्रु
द्रुमभाजि अप्राप्तवानेहृदंतराहितेइत्यर्थः ईदृशेदेशे॰
भवति अस्यापरस्यास्माललक्ष्मीविद्रुमेविशिष्टद्रुमेवि
शिष्टद्रुमवत्यपिदेशेसंभाव्यमाना अतोवेलक्षण्याच्चं
द्रप्रतिबिंबतानयत्कांतिभावइतिकेचिदर्थांतरंव्याचक्ष
ते तदयुक्तंमुखचंद्रस्यैवबिंबत्वेनास्यातिमुखचंद्रस्यैव
वाक्यात्परामर्षोबक्रमःतस्यहृदंतहीनेदेशेकांतिरधर॰

स्यात्सहृदेपीतिकृतोविशेषावगतिर्विनितस्माद्विसप
वार्थः अस्यामुखेंदोः संबंधीतथास्यानभूतोधरः बिंबस्य
बिंबफलस्यप्रतिबिंबासदृशोयकृतः रागमार्दवरसवत्वा
दिमात्स्यात् अथवानयकृतः तस्यबिंबीफलस्यदुमवत्तिर
देशोवृत्तिः लतासंबंधएवशोभमानत्वात् अन्यत्रगृहीतिर
विशीर्णशुष्कत्वात् अस्याधरस्यवसाकांतिर्विद्रुमेप्रवार
लेद्रुमरहितेपिसंभाव्यमानातेनयकृतः प्रतिबिंबभावरू
त्यर्थः ३८ ॥ जानेतिरागादिहमेनिबिंबंबिंबस्यचव्यक्त
मितोधरत्वं द्वयोर्विशेषावगमाद्प्रमाणंनाभ्रिभ्रमोभूद
नयोर्जनानां ३९ ॥ अतिरागाद्त्यकृतिमः अत्यनुरागार
श्चेदमेवत्यधरस्ताहृष्यबिंबंबिंबफलमितिजाने बिंबफ
लस्यचेतोधरादपरत्वंन्यूनत्वंस्पष्टं अनयोर्बिंबाधरयोर्न्यू
नाधिकभावलक्षणविशेषग्रहणे अज्ञानांजनानांनि
निबिंबमधरश्चेति नाभ्रिविभ्रमोव्यत्यासोजायते अधर
स्यबिंबंनामबिंबस्यफलस्यचबिंबाधरनामयकृतं तत्रवि
शेषदर्शनप्राज्ञयभावाज्जडाः कवयोधरेबिंबाधरपदंव्यव
हरंतिबिंबेचबिंबपदमितिभावः ३९ ॥ मध्योपकंठावध
रोष्ठभागौभातः किमप्युच्छ्रसितौयदस्याः तत्त्वसमसं
भोगविनीर्णदंतदंशेनकिंवानमयापराद्धं ४० ॥ मध्य
श्चोपकंठावधरमध्यरेखायाः समीपभूतावधरोष्ठस्यपूर्वा
परभागौकिंचिदुच्छ्रसितौयतोभातः भासेते अधरस्यम
ध्यरेखास्थानेकिंचिन्निम्नत्वात्स्वदंशोकिंचिदुच्छ्राविति
स्वभावस्तत्रेयमुत्प्रेक्षातत्रः त्वमसंभोगेदंतदंशनखंड
नेनमयाकिंनापराद्धं मत्कृतखंडनेनकिमुच्छूनतांजा
तेत्यर्थः ४० ॥ विधाविदर्भेंद्रसुताधरोष्ठेन्नूनंत्रिकत्रयंत
वलाभभाजः इतीवरेखाभिरपश्रमस्ताः संख्यातवान्कौ
तुकवान्विधाता ४१ ॥ भैम्याअधरोष्ठेअंतरेमध्यमेवर्लं
भमजंतीति मध्यमलाभभाजः अंतरभेदभाजइतिपाठेअं

नै॰
ष॰स॰
टी॰
११७

ऽेमनागंगुलियंत्रणेव ५१ ॥ इयंभैमीस्तनसुमापरमशोभा
तस्याः समासेनिर्माणानंतरे अस्याश्चवमनमय्यवेदसाकिं
विलोकितास्यात् यतोहेतोःचिबुकेरेषात्रिनेधृतइवाभाव
राजाना अंगुलियंत्रणेव अंगुल्याक्रमणानिम्नीकृतमिवराज
ते ५१ ॥ प्रियासुखीभूयसुखीहिमांशुर्जयत्ययंराजभयव्य
येन दृष्मांदृधाराधरबिंबलीलांनसेवबालकरचक्रवाल
५२ ॥ अप्रियासुखीप्रियासुखीभूत्वाचंद्रोराजभयस्यव्ययोप
गमस्तेनसुखीसंजयति बालंस्तमधंप्रत्ययंवानसेवचंद्रस्ये
ववाधिमंडलाभिमांदृष्यमानामधवलीलांप्रभाव वाघलाभि
तिष्टयक्यदंवानसेववावाधिमंडलमत्यर्थमधरलीलांव
भावेत्यन्वयः ५२ ॥ अस्याश्चवस्यात्तनष्टर्णिमास्योष्टर्णिम
जित्वामहिमाहिमांशु श्चलत्माखंडंदपदर्धमिंदुर्भालस्तृ
तीयःखलयस्यभागः ५३ ॥ अस्याभैम्याःपूर्णिमास्यंहिमां
शुंजित्वास्थितस्यपूर्णस्यश्चवस्याधिकंमहिमानात्तत्काः
श्चाकथंनात्विवत्यर्थः श्वरेवकलंकाखंडंतत्पूधानोयस्यसुः
खस्यतृतीयोभागोभालः अर्थमिंदुःखल्लपंस्यबोधेसमेश
केसुखस्यतृतीयोभागः चंद्रस्यार्धमतस्तुशकलखमधक
मेवेत्यर्थ ५३ ॥ व्यधत्रयातासुखमग्रमास्यात्संघ्राजमंभो
जकुलेविलेपि सरोजराजोस्तुजतोदसीयानेत्राभिधाना
वतपवसेवां ५४ ॥ विरिंचोस्याश्चवकमलेसकलेपियद्य
कुलेसम्राजमकरोत् राज्ञांराजासम्राट् ततयनाख्यौसरो
जराजौसरोजानांराजानौ अदसीयांसुखसंबंधिनीसेवाम
तएवसंबंधात्तकुरुतः ५४ ॥ दिवाब्जन्योरविसोमभीते
चेद्वौवुजेनिर्हिषतःस्वलक्ष्मीं आस्येयदास्यानतदातयोःर
श्रीरेकाश्चियेदंत्वकदानकांते ५५ ॥ दिवारात्र्योर्यथाक्र
मेसूर्यसोमाभ्यांभीतेचंद्रकमलेमत्वशोभांभैम्यास्यवेयदानि
हिषतःतदातयोस्यूर्येदूपद्मयोःश्रीर्नंपकस्यअन्यनत्वस्यश्चि
यांते इदंश्चवकदाकांतंरमणीयंनआपितुसर्वदैवतोनत्ता

नोंचास्यपणानांपंक्तौराजदंताःराजन्‌ अंतःस्वरूपंयेषांतेऽत्रो
त्रियाणांविभ्रमंयतोविभ्रतिपतेचत्वारोपिद्वेषाणामित्यो
ल्लिनास्याडिःतयास्याडाःसंतोप्रकामोद्गताइतिज्ञानेदू
त्यर्थोंतरध्वनिःचेंदाल्पगःअप्रकोशवाकःखङ्गोस्यत
फलमुद्देगमेनेचेत्यमरः ४६ ॥ शिरीषकोशादपिकोम
लायावेधाविधायांगमशेषमस्याः प्रायप्रकर्षःसुकुमार
सर्गेसमापयद्वाचिमृदुत्वमुद्रां ४७ ॥ विधिःसमस्तम
प्यास्याभैम्यावपुःशरीषकुसुमकेसरपुंजादपिकोमलंनि
र्मीयसुकुमारवस्तुसर्गेपिगतोत्कर्षःसन्‌ अस्यावाचिमृदु
त्वमुद्रांकोमलत्वोत्कर्षेणावनस्यंसमापयत्‌ वाचोप्य
पिकंकोमलेनास्तीत्यर्थः ४७ ॥ प्रसूनबाणाद्वयवादि
नीसाकाचिद्द्विजेनोपनिषत्पिकेन अस्याःकिमास्येद्विज
राजतोवानाधीयतेभेदभुजानरम्भः ४८ ॥ साकाचित्‌
कामाद्वयवादिनीउपनिषदेस्याअस्याद्विजराजतोषुवच
द्वाद्विमोत्रमास्युद्विजेनपात्रिणाविप्रेणचपिकेनकोहेषो
नतरम्भोभेदंभिदासमूहंभजानेनाकिंवानाधीयतेपि
कादपिमधुरभाषित्वमस्याइत्यर्थः ४८ ॥ पद्मांकसद्म
नमवेक्ष्यलक्ष्मीमेकस्यविष्णोःश्रयणात्सपत्नी अस्येंदु
मस्याभजतेजिताब्जंसरस्वतीनाद्द्विजिगीषयाकिं ४९ ॥
एकस्यविष्णोःश्रयणाद्धेतोःसपत्नीलक्ष्मीपद्मस्याकउप
विभागःसपत्नस्तस्यास्यास्तानामीदृशोहेतुस्तानाहदजिगीष
याकिंवाणीजितकमलमस्याननवेंदुंभजते ४९ ॥ कंठेव
संतीचतुरायदस्याःसरस्वतीवादयतेविपंचीं नदेववाग्भू
यमुखेभगास्याःश्रोत्रःश्रुतोयानिरूपारसत्वं ५० ॥ अ
स्याःकंठेवसंतीविचक्षणावाणीवीणांयद्वादयतेनदेववा
दनेनगात्स्यामुखेवाग्भूय अवाक्‌वांकभूत्वाश्रोत्रःकर्णौ
अमृतरसत्वंभजते ५० ॥ किलोकितामुखान्तरखेस्तुतमय
किंवेधसेयंसुषमासमासो धत्तेडुवायाशिवकेचकालिनि

नै॰
प॰ स॰
टी॰
११६

सोहेतोः करकुवक्तुनानां कठिनानां चंद्रिकाणामीदृशीत्वं
यद्वा घनानां चंद्रिकाणां मेघविंदघुकिरणे पुनः पुनः स्तेव
णं तस्मादीदृशायते पुनः कीदृशी पुवः सरंतीति पुवः सत्वाणि
तानि च तानि स्वस्तानि च पुवः सरस्वस्तानीदृशानि एषांति
द्वितीयानि यस्य तत्सवः सरस्वस्तषाद्वितीयं अयमर्थः चं
द्रिकाणां केचिद्विंदवः पूर्वं पातितः संतः अयत्नेन दंतपंक्ति
प्राया जाताः पुनस्तासामेव चंद्रिकाणामुपरिभागे सल्लग्नाः
पुनः पुनश्चंद्रिकाक्षरणेन कठिनीभूताः अतएव धानैर्लं
बमानतया किंचिद्दीर्घायतास्ये बिंदवस्ते उपरिदंतपंक्ति प्राया
जाता इति यथा घनानामपि पटलान्तलंबिनो बिंदवः केचि
त्पतंति केचित्तत्रैव लंबमाना ईषद्दीर्घायता भवंति चनयाहू
र्यद्योत्योर्थः केचिद्विंदुहृंदमित्यनेन पातिता बिंदवो हृद्य
ते पुवः सरस्वस्तेत्यनेन पतंतो बिंदवः कथयंति तत्रोपप
त्तिर्विद्वद्भिर्विचारणीया नास्मांकमल्पमतीनां प्राज्ञिवस्तो
स्तद्धासितं ४५ ॥ सेयं मदेनाद्विरहार्तिमूर्च्छां तमीविभात
स्यविभाति संध्या महेंद्रकाष्ठागतरागकंडीद्विजैरमीभिः
समुपास्यमाना ४५ ॥ तमस्येषायाविरहपीडातयामूर्च्छा
मेवतमी अंधकाररात्रिः तस्याविभातं तस्येयं भैमी संध्या र
विभाति कीदृशी महेंद्रकाष्ठा प्राचीदिशं गतस्य रागस्य र
कंठीमहेंद्रस्य काष्ठा उत्कर्षं गतो यो रागो नुरागस्तस्य कंठी
चकाष्ठोत्कर्षे स्थितोदिषि द्विजैर्ब्राह्मणैर्दंतैः समुपास्यमा
ना ४५ ॥ राजीद्विजानामिह राजदंताः संविभ्रति श्रोत्रि
यविभ्रमं यत् उद्वेगरागादिहजावदाताः स्वत्वावपुतेन दैवे
मिमुक्ताः ४७ ॥ इहद्विजानां दंतानां पंक्तौ राजदंता दंता
नां राजानः राजदंता दिमुपरमिति प्रवर्तिपाताः यद्यस्मात्
श्रोत्रियविभ्रमं श्रेष्ठविलासं धारयंति ततोहेतोः रुद्वेगानां
क्रमुकानां रागः तदादिनामलजा मार्जनं तयानिर्मलाप्ते
चंद्रारोपि राजदंताउनाश्मौक्तिकानि जाते अयचद्विजा र

नरभेदभेजंतीतिईदृशोविधाःकतिविलसंतिदृतीवानिरल
सोविधानाकौतुकवान् नाविधावेत्ताभिरज्ञीगणान् अथवे
हिस्तदलवेत्ताःस्वाभाविकयः ५२ ॥ संभुज्यमानाघमया
निशांतेस्वमेनुभूतामथफलाधरेयं असीमलावण्यरदच्छदे
स्यैकथमयैवप्रतिपद्यतेवा ५२ ॥ इयंमथफलाधराभैमीम
यानिशांतेप्रातःस्वप्नेसंभुज्यमानानुभूताहृष्टा इत्यमसीम
निरवधिलावण्यंयस्यनादृशोरदच्छदओष्ठोयस्यास्सा इयं
भैमीमयैवकथंप्रतिपद्यतेवा प्राभातिकःस्वप्नःसद्यःफ
लंदर्शयतीतिममप्राप्तिर्ज्ञातैवेत्यर्थः ५२ ॥ यदिप्रसादीक
रुतेस्मथांशोरेषासहस्रांशमपिस्मितस्य तत्कौमुदीनांक
रुतेतमेवनिर्मंछ्यदेवःसफलंसजन्म ५३ ॥ एषाभैमीमंद
हासस्यसहस्रांशमपियदिप्रसादीकुरुते अनुग्रहेणदद्या
त्तत्रमेवसहस्रांशंनिर्मंछ्यनीराजयित्वा सचकलंकनेकौ
मुदीभिःसाधनभूताभिःपूजयित्वेत्यर्थः सचंद्रःकौमुदीनां
जन्मसफलंकुरुते एतन्नीराजनाकरणेनसफलंकरोते
इत्यर्थः सहस्रांशमितिसहस्रंचासावंशश्चसहस्रतमो
ऽंशः सहस्रांशउच्यते यथात्रिभागशेषासुयथावागुद्दमि
श्चापानागुड्यानाइति ५३ ॥ चंद्राधिकैतन्मुखचंद्रिका
णांदृशायतंतत्किरणांकुरानां एवःसखस्तपुष्पाढ्ढितीय
रदावलिद्वंद्वनिविडवृंदं ५४ ॥ चंद्रादधिकंचंद्राधिकं
एतस्यामुखमेतन्मुखंचंद्राधिकंचतदेतन्मुखंच चंद्राधि
केतन्मुखंतस्यचंद्रिकानांसांकीदृशीनांकुरानांनिविडानां
विडवृंदंविडसमूहोरदावलिद्वंद्वनिवृत्तपंक्तिद्वयमिवाचर
तिकीदृशंतत्किरणांकुरतोमुखचंद्रात्किरणांदूरागणंतस्माद्दू
रेःदशायतमीषद्दीर्घं अथवाचंद्राधिकैतन्मुखचंद्रिका
णामेवकुरानांमेचानांतन्नाहृशायत्किरणेनस्मादीषद्दीर्घं
यद्वा तस्यचंद्रस्यकिरणान्नेजसोहेतोःकरकवद्दानांक
ठिनानांचंद्रिकाणांमीषद्दीर्घंयद्वा मस्यचंद्रस्यकिरणान्ने

यतेचेंदुपद्माभ्यांस्वस्वकांतिःपर्यायेणैनकदाचेनिक्षिप्यते
इति ५५ ॥ अस्यास्तुवक्त्रप्रतिबिंबमेवजलात्तुताताम्भः
उत्थान्त्रमित्रात् अभ्यर्थयन्तःखलुपद्मचंद्रौविभूषणंयाचि
तकंकदाचित् ५६ ॥ तातात्जनकाज्जलात्मकात्तस्माल्ल
ब्धात्मदृशत्वेनमित्रात्रूपेणात्तुंद्रस्तुभैमीमुखशोभाप्रतिबि
बंविभूषणंयाचितकंकदाचित्अभ्यर्थयन्तःखलुजलेप्रति
विंबोजलक्रीडादिष्वद्यायाद्रष्टिकःनतुबुद्धिपूर्वंजलेप्रतिबि
बावलोकनंतस्यानिषिद्धत्वात् ५६ ॥ अकीयपत्येखलुति
ष्ठमानाभ्रूर्वीभिर्तामादिभिरंबुकेलौ भैमीमुखस्यास्यमंबु
जिन्योयाचंतिविस्तारितपत्रहस्ताः ५७ ॥ पत्येस्तखोयातिष्ठ
मानाःआत्मानंप्रकाशयंत्यःप्रकाशानस्थेयाखियोस्त्रेत्या
त्मनेपदंस्नाप्रकृस्याश्यपांत्नोपस्यमानइतिसंप्रदानसंज्ञायां
चतुर्थीईदृश्यःपद्मिन्यःप्रसारितपत्रहस्ताःसत्यःजलके
लौभ्रमरैरेवादिभिर्मितांप्रमितांदृष्टामित्यर्थः भैमीमुखस्य
शोभांयाचंतिउभयपदीधातुः ५७ ॥ अस्यामुखेनैवविजित्य
त्यनित्यस्पर्धीमिलत्कुंकुमरोषभासा प्रमस्यचंद्रःखलुनश्य
मानःस्यादेवनिष्यन्त्यविवेशपाशः ५८ ॥ मिलन्तीकुंकुमरो
षभायस्येदृशेनभैम्यामुखेनैवविजित्यनित्यस्पर्धीचंद्रोबला
द्वध्यमानःतिष्ठत्यविवेशएवपाशोयस्येदृशःस्यादेव ५८ ॥
विधोर्विधिविंबशतानिलोपंलोपंकुहूरात्रिषुमासिमासि
अभंगुरस्त्रीकमिमंतनस्यामुखेंदुमास्यापयदेकशेषं ५९
विधिर्मासस्यमासस्यमावस्यानिशास्वचंद्रस्यबिंबशतानिलब्ध्वा
लब्ध्वालभ्य छेदनेनभीतोपगमलब्धकावात्स्यांचाभी
लापेत्वेभवत्इतिवक्रयंभजनेस्वयमेवेतिभंगुरमभंजभास
मिदोघ्कुरच् अभंगुरःश्रीर्यस्येदृशानस्याभैम्यामुखेंदुमेकशे
षमास्थापयत् यथाशब्दःशास्त्रेस्वरूपाणामेकशेषएकविभ
क्तावितिसरूपाणांशब्दानामेकशेषोभवतिअन्येचल्लप्यंते
शिष्टएवशब्दःसर्वेषामर्थंस्वरूपेणाभिधत्तेएवंसेकशेषंकृतो

श्रवचंद्रपत्रसर्वचंद्रकांतिं बिभर्तीतिभावः ५९ ॥ कपो
लपत्रात्मकवात्मकेतुर्भ्रूमपि जिगीषुर्धनुर्धाजगाति इहा
वलंब्यास्ति रतिमनोभूवरूपहृदयस्सोमथनाथवेण ६० ॥ क
पोलालिखितपत्ररचनारूपात्मकराकेतोः सध्वजाद्भ्रूभ्यां
धनुर्धाजगातिजिगीषुः अथर्वेणमथनावसंतेनवज्यहृदय
स्यः अत्र रक्तस्यवः वयसिजातोवयस्यः तथाअथर्वणाभै
नमथनामैत्रेयेणक्रणीभवहृदयस्यस्वार्ईदृशाः कामः रति
प्रीतिंनिजप्रीतिंनिजाप्रियांवावलंब्यहृहभैम्यामास्ते ६० वि
योगवाष्पांचितनेत्रपत्रस्य शापितोत्तर्गपयः प्रसूनौ क
र्णौ किमस्याः रतिततस्य तिर्भ्यां निवेषपूर्णौ विधिशिल्पमी दृ
क् ६१ ॥ वियोगस्यवाष्पेनांचितनेत्रकमलव्याजेनदत्त
दानजलपुष्पंचययोः तावीदृशौ अस्याभैम्याईदृशंविधिशि
ल्पंविधिशिल्पभूतौकर्णौ रतिकामाभ्यां देयोनिवेषपूर्णौ
किं रतिकामाभ्यामितिंचतुर्थीनिवेषतेइतिनिवेषोनैवेष
रूपेपात्रक्लृप्तौकिंअइत्यर्थः अथवाविधिनिर्माणानिवेप
पूर्णौ ब्रह्मणाभैमीसर्गप्रारंभेकर्णौनिवेषतयास्थापितावित्य
र्थः ६१ ॥ इहाविशाघेनपथातिवक्रः श्रवाहोत्रनिष्पन्दरस
धाप्रवाहः सोम्याः श्रवः पत्रकरगोप्रणालीरेखिवयावत्पनु
कंटकूपे ६२ ॥ अतिवक्रोवंगपहृदार्थयकक्रोडवेधस्यांतः
उस्सश्रवाहोचनिः ध्यंदरसधाप्रवाहः येनमार्गेणास्याः कंटकू
पेप्रविशात् समार्गोस्याभैम्याः श्रवः पत्रकरगोनाडंकद्वयेप्र
णालिकायारेखिवकंटकूपसंज्ञावेधावाति अयमर्थः यादृ
शीवप्रणालिकातादृशापवप्रवाहोभवति अत्रचताडंकप्र
णालिके ऊंडलाकारह्राह्वके अतस्तत्रगच्छन्प्रवाहोपिवक्रो
यत्नाइति अथवायादृशः प्रवाहस्तादृशोमार्गोपिभवति
अत्रचप्रवाहोवक्रः कंटकूपंप्राप्तः अतस्तन्मार्गोपिवक्रताड
कयकगमप्रणालिकेवकंटकूपेप्रविष्टइति इत्र[illegible]नामि
त्यर्थे उत्प्रेक्षायां ६२ ॥ अस्यायदर्शादशामांविभज्याविधाः स्म

नीदप्रनवर्थसार्थं कर्णेनहल्कीर्णगभीरलोचः किंतस्य
सेव्यैवनवानवीकः ९३ ॥ अस्याभैम्याः श्रुतौ श्रवणात्र
णादृशाविषाः खंडयित्वा अर्थमर्थंनवनवदथतः कर्णा
मध्योल्कीर्णगभीरलोचायत्रेदृशोनवीकः तस्यैवोर्धस्य
संख्यानवाकिं नवीकएवेत्यर्थः कर्णमध्यास्थितात्हिदेर
खानवीकरेखासहस्राभवतीतिनचप्रतिष्ठादर्शनाद्दूया
योगः एकंपदंनेत्यर्थेनवायथानहि ९३ ॥ मन्येमुनाक
र्णलतामयेनपाशद्वयेनाच्छिद्ररेनवेण एकाकिपाशंव
रुणंविजिग्येनंगीकृतायाःसततीवतोषः ९४ ॥ छिद्रवे
णनवेणाभंगरेणत्वयमेवाच्छिद्यतेइतिच्छिद्रंविघाभिद
छिदेः उरवेश्च अनाकर्णलताद्रूपेणपाशद्वयेनकृत्वानं
गीकृता अप्राप्ता आयासस्यनतिर्विकतावोद्येनसः अनंगी
कृतायाससततिःकामः एकाकिपाशंवरुणंविजिग्येइति
मन्ये अनायासेनजितवानित्यर्थः वरुणाच्छिद्रैकपाशः
अयंत्वच्छिद्रपाशद्वयवानित्युत्कर्षः ९४ ॥ आसेवता
तस्यवतभंजस्यजातस्यन्तदौकाचितःस्मरोपि तस्याप्ययो
कर्णलतेध्रुवोर्ज्यंवंशाद्गुणेषोचापिदौकिमस्याः ९५ ॥
जनकस्यविस्नोरात्मेवस्वरूपमेवजातःस्मरोपिचतत्वी
दृकाचितःआत्मेवपुत्रनामासीतिश्रुतेः तस्यापयोःका
मचापयोर्भुवोःकर्णलतेज्ये अस्याभैम्याचापिदौकर्णे
तयेर्योर्वशात्वगंशोकिंप्रतयंचांतभागःकिं ९५ ॥ श्रीवा
दृतैवावदृशोभितापिप्रसाधितामाणवकेनसेयं आलि
ग्यतामप्यवलंबमानासद्रूपताभागविलोर्धकाया ९६
सेयंग्रीवास्वर्यंकाविलेपेवअवदृशोभितापि अवदृनार
निस्त्रप्रदेशेनशोभितापिमाणवकेनार्धहारेणालंकृता
अवदृचीवाहृकाटिका अर्धहारोमाणवकइत्यमरः अ
थचावदृशोभिता अवालेलंकृतापिमाणवकेनबाले
नप्रसाधितेतिविरोधः अथचयाग्रीवा आलिंग्यतां आलिं

नै॰ ध॰ स॰ टी॰ ११५

नद्योर्ग्गतांदृष्टस्यापि सद्रूपताभागाविलोर्ध्वकासमानंरूपं
यस्यसमरूपःतस्यभावःतत्ताताभजनीतिसद्रूपताभाक्
ग्रीवलड्डर्धकडपरिभागोयस्याःसा अथच आलिंग्योस्
दंगाविशेषः तथाऊर्धकश्च यदंकस्तदंगास्वरवाभेदाग्रे
क्याल्लिंग्योर्ध्वकास्त्रयः हरीतक्याहृतिस्तपकोयवम
ध्यस्तयोर्ध्वकः आलिंग्यश्चैवगोपुच्छइति आलिंग्यतांद
धतीसद्रूपताभागाविलोर्ध्वकेतिविरोधः ६६ ॥ कवित्व
गानप्रियवादसत्यान्यस्याविधाताव्यथिताधिकंदेरेखा
त्रयन्यासमिषादमीषांवासायसोयंविबभाजसीमाः ६७
गवित्वंगीतंप्रियवचनंसत्यंच एतान्यस्याभैम्याअधिकं
देकंदेविभक्तचर्यैक्यथीभावःविधातानिरमासीत् अमीषां
कवित्वादीनांवासायसोयंविधाता रेखात्रयन्यासव्याजेन
सीमामर्यादांविभाजितवान् कंठेस्वाभाविकंरेखात्रयं
भवतितत्रोत्प्रेक्षतारेखात्रयेणहिचत्वारिस्थानकानिभवं
ति ततःकवित्वादीनांचतुर्णामपिरेखात्रयेणचतुःसी
माविभागःकृतइतिभावः ६७ ॥ बाहुप्रियायाजयतांमृ
णालेद्वंद्वेजयोनामनविस्मयोस्मिन् उच्चैस्तनाष्टिचमत
ध्यभग्नस्यालोक्यतेनिर्व्यथनंयदंतः ६८ ॥ प्रियायाबा
हूमृणालंजयतांद्वंद्वेकलहयुद्धमयोःद्वंद्वेउभयोर्जयोभ
वत्येव नामनिश्चयोबाहोर्द्वित्वादेकस्यमृणालजयोयुक्त
एवनाश्चर्यं अथवाद्वंद्वयुद्धेजयःप्रातिकोभवत्येव
अस्मिंजयेनविस्मयःततउच्चैस्त्विदं आतिचित्रंभग्नस्य
पराजितस्यत्रुटितस्यचाग्रस्यमृणालस्यमध्येनिर्व्यथनं
व्यथनस्याभावः अभावेव्ययीभावोनिर्मक्षिकवत् तथा
देशेचयदालोक्यतेपराजितोहिसव्यथोभवति इदंचनि
र्व्यथनमितिमहदाश्चर्यमितिभावः छिद्रंनिर्व्यथनंरो
कइत्यमरः ६८ ॥ अजीयतावर्तसुभंयतानाभ्यांदोर्भ्यांमृ
णालेकिलकोमलाभ्यां निःसूत्रमालोच्यतनंपकस्तस्तसू

नौस्तनाकीर्तिस्तनत्रिमर्शं २९ ॥ स्तभमस्यविघनेइतिस्त
भेयकः अहं स्तभमोयके आवर्तरेव स्तभंकनाभियस्याः स्यात
स्याः कोमलाभ्यां भुजाभ्यां मृणालमजीयत जितं तन्मृणा
लं निविडपंकमृत्तिकारूपास्तमृतौ त्व अकीर्तिस्तुतिः मृ
त्रेस्तत्राख्यवस्यातो निगीतं निश्चयवस्यं नाक्तेकाष्ठाप्राप्तपवे
त्यर्थः अथ च निस्त्रिंत्रं स्तवंतं तर्थं स्यमृणालस्य निर्निस्तुय
निषेधयोः स्तवं तं तत्र्यवस्यायोरित्यमरः २९ ॥ वज्रात्राव
स्यांगुलिपंचकस्य मिषात्सौहेगुलपद्महृाग्णे हैमैकपुंख
त्तिभिस्तदुपर्व प्रियाकरे पंचशरी स्मरस्य ३० ॥ वज्रोभ
वत्रावस्यांगुलिपंचकस्यछद्मनाहिंगुलेन वज्रो हैंगुलः
पद्मपवत्तृणाः तद्रूपेप्रियाकरे हेमत्राविकारो हैमः एकस्त्रा
सौपुंखवस्त्रहेमपकपुंखोयस्याप्सा विस्तुडानि पर्वाणिग्र
थयः संधिरेखास्तु यस्याप्सानाहृग्रपीस्मरस्यपंचशरीविघ
ते ३० ॥ अस्याः करस्पर्धनयाधिक्राइद्विवालत्वमापतवल्ल
पल्लवोयः भूयोपिनापाधरतासमगर्वजऊर्वल्कघंकरत्वन
सप्रवालः ३१ ॥ करस्पर्धं नगर्वयति गस्थतीति वा करः
स्पर्धनयाधिनी हृभयभिकांक्षायां गर्व अभिकांक्षायां वा
द्वेदृग्यौक्वयद्धिः शोभायस्येदृशोयः पल्लवः बालत्वं पूर्वत्व
मौशावं च प्रापतवल्लस्तु नरथपधरसाहृश्याहंकारजंवल्कं
घंवासपल्लवः प्रवालोनास्त्व प्रवालो वल्लकीदंडे विद्रुमे
नवापल्लवे प्रकर्षेणवालो पूर्वः प्रवालः पल्लवस्त्रकरः
स्पर्धनादेव बालत्वं माप अधरस्पर्धया प्रवालः कथं ना
स्ति वित्यर्थः ३१ ॥ अस्येव सर्गाय भवत्क वस्य सरोजसृष्टि
मैमहस्तलेखः इत्याहवेधा हरिणेदृणायोकिं हस्तले
खीकृतयातयास्मा ३२ ॥ भवत्याः करो भवत्करः तस्यस
र्गेनाश्लोहृत्विमात्रे पूर्वं परस्य पूर्ववद्भावः अस्येव भवत्करस्य
सृष्टये कमलहारिमेमहस्तलेखो हस्ताभ्यासइत्यंकुम
श्रम सौमेभ्यांहस्तेभ्या परावेकृतयानयास्मा सरोज सृष्ट्या

नै. ष. टी. १२०

वेधाः किमाह स्मकरेभाग्यलक्षणं पद्मविक्षं विधायैवं कथ
यति स्म पद्मानि मीनाभ्यासेन त्वत्करे रेखाः विहितवानस्मीति
भावः ७२ ॥ किं नर्मदाया मम सेयमस्याः दृष्टाभितो बाहु
लता मृणाली कुचौ किमन्तस्यतटं नरीपस्मरोष्मशुष्यद्
बबाल्यवारः ७३ ॥ मम नर्मलीलां हृदानीं तिनर्मदा देवा
चतद्रूपायाश्चस्याभैम्याश्चाभितउभयतो दृष्टा बाहुलताकिं
मृणाली तथास्मरोष्मणा कामाग्निना शुष्यद्वं बाल्यवाः
शैशवोदकं यत्र शास्मरोष्मशुष्यद्ववाः तस्या भैमीनर्मदा
याः कुचौ अंतरीपे मध्यद्वीपे किमुत स्यतः अंतर्गताआपो
ययो स्ते अंतरीपे शौषानपशुष्यमाणायानद्यामध्यद्वीपो
द्भवतस्तयोः मृणालावली च यकृक्षे वावल्लद्वीपोस्त्रियामं
तरीयमित्यर्थः ७३ ॥ तालेप्रभुस्यादनुकर्तुमेनावत्रात
स्यौपतितेन नावत् परंच नाश्रित्यनहं महांतं कुचौ कु
शांगयाः स्तनपर्वतंगो ७४ ॥ पतितेन तालफलेन नावद्नस्या
नेन सस्यौ सात्रिविष्टोक्ल मनेनास्थिरी भूतावित्यर्थः अस्या
नं पोक्षेते त्रेसात्रिविष्टोक्लमो पिच ई दृशौ कृशांग्याः कु
चौ अनुकर्तुं न शक्तं पतितत्वादेव परं चापतितेन चनाले
महांतनरुमाश्रित्यतं गामितिशेषः अतः स्तनपर्वतं गो
कुचौ अनुकर्तुं न प्रभूतानि संबंधः तरुरत्र महान् इयं कृ
शांगी इत्यपि विशेषः ७३ ॥ पतनं कुचस्पर्धितया तटः
स्थया तस्य शास्त्रे श्रुति दर्शनत्वं तस्मात् सुशालयामणि
कादिकारी प्रसिद्धनामाजनि कुंभकारः ७४ ॥ भैमी
स्तनपर्वतया शास्त्रे श्रुदृष्टान्तत्वप्राप्तस्य घटस्य तस्मात्
दृष्टात् प्रसिद्धानिर्गतो नामे वृण्णान्मणिकादिकारी कुंभ
कारः प्रसिद्धनामाजातः अलिंजरः स्यान्माणिकः मणिक
शरावादिकारीत्यर्थः कुंभकारः कुलालः स्यात् कुंभा
पिकं मणिकादि सद्भावेप्येतत्स्पर्धितया घटः शास्त्रे श्रु
निदर्शनत्वेन स्वीकृतः तत्कर्त्तः कुलालस्यापि कुंभकार

वर्तिप्रसिद्धिः नतु माणिक्यादिकावर्तीत्यर्थः ७४ ॥ ग्रथ्नं
लयस्वस्तनमोदबिंदुवृन्दाभमुक्ताफलफेनिलांके मा
णिक्यहारस्यविदर्भराजप्रयोधरेरोहतिरोहितश्रीः ७५
हारभेदायाष्टिभेदाकुस्स्रगुस्रार्थमोत्तनाःग्रस्रालयानि
स्वस्तनमोदबिंदुवृंदाभानिमुक्ताफलानितैःफेनिलःफे
नोस्यास्तीतिफेनादिलस्त्वतीलच्प्रत्ययः ईदृशोकउपर
विभागोयस्येदृशेभैमीपयोधरेस्तने मेचेचमाणिक्यहा
रस्यनिरूपपदंमाणिक्यंपद्मरागेवर्तते रोहितश्रीरक्त
कांतिरिंद्रधनुःखंडकांतिस्सुरोहितायते इंद्रायधनुःप्रा
धनुस्तदेवऋजुरोहितं ७५ ॥ निःशंकसंकोचितपंकजो
यमस्मात्कृद्दीनोस्त्वाविमिंदुबिंबः चिरंतनयापितनकोक
करम्मेनस्तोकमपंचतिविप्रयोगं ७६ ॥ अयंनिःशंक
मुक्तालिनकमलोमुखेंदु मंडलोमस्याभैम्याकृद्दीनःउदयः
निस्मतयापिऊचचक्रवाककरम्मेईषदपिवियोगंविरह
चांतरंचनप्राप्नोतीतिविजं भातीत्यतानिवाचणपद्यानिःशं
केत्यादिविशेषणं ७६ ॥ आभ्यांऊचाभ्यामिभकुंभयोःश्री
रादीयतेसाचनयोःकृताभ्यां भयेनगोपायितमौक्तिकौ
तौप्रव्यक्तमुक्ताभरणाविमौयत् ७७ ॥ एताभ्यांगजकुंभ
योःश्रीरादीयते अनयोःऊचयोरसौश्रीस्ताभ्यामिभकुं
भाभ्यांकृतादीयते यतस्ताविभकुंभौत्रासान्निगूढमौक्तिकौ
रमौऊचौतुप्रकटमुक्ताभूषणौपराजितास्तत्वरस्तुगोपा
यंतिस्वामीतुप्रकटमेवव्यवहरतीतिभावः ७७ ॥ कस्या
श्रजागस्तनकोटियोर्योरिमौतौलयेनकुचौचेन्म
वेतदाश्रीफलमुन्नतिस्त्रजातेवलीमप्यधनानललब्धं ७८
यातंकोटयोयस्यवत्रस्यस्तनकोटिःकराग्रेजागस्तनको
टिर्यस्येदृस्यययोःऊचयोःश्रोणीयौ ऊचौमवश्रीफलं
बिल्वफलंतुलयेस्वेन श्रनुकारयेस्वेतत् तदानन्मतिस्त
श्रोतेसतनवलीमपिस्तव्रमपिवटवृंदमपिलजुंगजानं वस्तु

नै॰
ष॰स॰
टी॰
१३१

गत्याश्रीफलंनवदन्तूनमर्हतीति अपितुबिल्वतुल्यमेवेति
अथचक्रवाकेजायत्यःस्तनेकोटयोर्द्वयस्तयोर्व्यायस्यसोपि
ययोर्वर्धीसोपिजचौसर्वलक्ष्मीफलतुलयाश्चनतदाउ
न्नतिस्समृद्धीमपिवर्णिकामपिलब्धुनजानेनयोग्यमि
त्यर्थः ७८ ॥ स्तनान्तटेचन्दनपंकिलेस्याजातस्ययावद्ध
वमानसानां हारावलीरत्नमयूखधाराकाराःस्फुरंतिस्ख
लनस्यलेखाः ७९ ॥ चंदनेनपंकिलेपिच्छिलेस्तनान्तटे
स्तनयोस्तटःप्रपातस्तत्रतटोभृगुःनिरवलंबस्तंसनतूपः
प्रदेशोन्तटः तत्रयावंतोधवानोयावद्धवेस्मात्कल्पव्ययो
भावः तस्यमानसानांजातस्यतस्यस्खलनस्याधैर्यस्येत्य
र्थः लेखाहारावलीरत्नमयूखधाराकाराःस्फुरंति ७९
क्षीणेनमध्येपिसतोदरेणयन्नाप्यतेनाक्रमणंवलिभ्यः
सर्वांगशुद्धेनतदनंगराज्यविजृंभितंभीमभुवोहिचित्रं ८०
मध्येपिक्षीणेनसतोदरेणवलिभ्योरेखाभ्यआक्रमणंयत्र
प्राप्यतेतदनाक्रमणंसर्वांगानांशुद्धिःसौंदर्यंयस्याःस्तन
स्यांचित्रंमदराज्यविजृंभितं अथचेहभीमभुविभयंकरदु
र्गेमध्येपिसताउदरेणक्षीणेनसर्वेषामंगानांस्तनास्यमा
स्यादीनांशुद्धौसत्यांवश्यतायांसत्यामपिबलिभ्योबलवद्भ्यः
सकाशादाक्रमणंनप्राप्यतेइतियत् तदंगहीनस्यराज्य
विजृंभितमितिचित्रं अयमर्थः योहिस्वयंप्रक्षीणःप्रक्षीणां
गःशत्रुकृतोपरोधमध्येपतितःससर्वांगसंपन्नैर्बलिभिरा
क्रमितेयत्नः इदंचोदरमेवंविधमपिनाक्रम्यते एतदंग
हीनराज्येविजृंभितंभयंकरभुवोदुर्गस्यावष्टंभमात्रादिति
चित्रमित्यर्थः ८० ॥ मध्यंतनूकृत्ययदीयमीयंवेधानदः
ध्यात्कमनीयमंशं केनस्तनौप्रतियोविनेस्याःसृजेदन
न्यप्रतिमौयदीमौ ८१ ॥ अस्याइदंमदीयमीयंमध्यंतनूकृ
त्यसूक्ष्मंविधायवेधानिर्माताकमनीयमंशंयादितदध्या
त् नस्थितंप्रतिमिमीतेइतिअन्येनप्रतिमायस्याःसेतिचन

ईदृशी शृंगकांतिर्यस्याः सा न एवास्या भैम्याः स्तनौके
नाशेन संप्रतियौवने सृजेत न केनापि पतञ्चलत्यवस्तत्व
भावादित्यर्थः ८१ ॥ गौरीव पत्या सुभगा कदाचित्कर्तें
यमप्यर्धतनूसमस्यां इतीव मध्ये विदधे विधाता रोमाव
लीमेचकसूत्रमस्याः ८२ ॥ इयं सुभगा भैमी कदाचित्प
त्या महार्धतनूसमस्या मर्धभागे रसंबंधं गौरीव कर्तास्त्र
न यत न ल इ इति विचार्येव विधिरस्या मध्ये रोमावलिमे
चकसूत्रं निचिक्षेप यथा शिल्पी काष्ठादौ सूत्रेणाधिकभा
वपरिहाराय मध्ये सकज्जलं सूत्रं पातयति तथेत्यर्थः ८२
रोमावली रज्जुमरेज कुंभौ गंभीरमासाद्य च नाभिकूपं
मज्जद्दृशि तस्मा विरमे यदि स्यात्तैर्घा वनैर्घा सिचयेन गुप्तैः
८३ ॥ रोमावल्येव रज्जुस्तां तथा कुचकलशौ गंभीरं ना
भिकूपं च प्राप्य मज्जद्दृशि तस्मा विरमेत् तस्मिन् स्पृहापिपा
साढ्ये स्मरः विरमेत् स्यादपरिभ्यो रम इति परस्मैपदं
निवर्ततेत्यर्थः पश्चात्कुंभादीनां सिचयेन वस्त्रेणाच्छादि
भिर्न स्यात् कूपपक्षे घासिचयेन कुंभाः प्रविष्टा नीति नव
नेलं तदाच्छ्यासि मतां वेष्टयाविणां स सूतहेनेत्यर्थः पपा
ति: वदात यदि न स्यात्तद्वनाविंदे ८३ ॥ उन्मूलितालान
विलाभनाभिच्छिद्रे सवलसन्मृणालबलरोमदामा मत्तस्य
सेयं मदनद्विपस्य प्रस्वापवप्रोच्चकुचा वास्तवा स्त ८४ ॥
उन्मूलित उत्खातं यदालानं बंधनस्तंभस्तस्याबिलं तत्
सदृशी नाभिर्यस्याः साच्छिद्रे सवलसन्मृणालमेव रोमदा
मस्याः सेति समासः प्रस्वापवप्रावुच्चकुचौ यस्याः सेयं
भैमी मत्तस्य मदनद्विपस्य वास्तवेषमभूः गजशालास्त
८४ ॥ रोमावलीसूत्रकृतसभेः स्वर्भोमीचापयष्टिभिर्मध्यला
लाटसूर्भिं व्यक्तेरपिस्यापस्तुभिरेनदीयेजैत्रः सचित्रवरतिजा
निवीरः ८५ ॥ स्वस्यभ्रौचीचचापयष्टिर्इपथ्वस्वनैस्त्रनूपैरे
नदीरोदृशमयन्तीमेवेधाभिः रोमावलीचभ्रुवौचजज्ञेमा

नै०
प्र०स०
टी०
१३२

निचतैर्मध्यंचललावेरवसूर्यांच प्राप्यगत्वादेकवद्भावः
तास्मिन्व्यक्तैःपरस्परासंबद्धैःस्थितैरपिसंकामवीरोजैत्रो
जयनशीलपतद्गुते ८५ ॥ मुष्ट्याणिवाणाःकचमं
डनानिभ्रुवौधनुर्भालमलंकारिष्टः रोमावलीमध्यवि
भूषणंज्यातयापिजेतासतजानिरनैः मुनरुक्तोयंगता
र्थः ८६ ॥ अस्याःखल्वग्रंथिनिबद्धकेशमल्लिकादंबप्र
तिबिंबवेशात् स्मरमशास्त्रीरजनात्वेयंष्टष्टस्यलीहा
टकपट्टिकायां ८७ ॥ पृष्ठस्यलेवकनकफलकंतत्र
ग्रंथिरूपेणानिबद्धानांकेशानांयामल्लयःपुष्पाणितासां
कदंबसमूहस्तस्यप्रतिबिंबेनस्ववेशात्रजनाद्धा इयं
स्मरप्रशस्तिर्दृश्यतइतिशेषः नायंमल्लीकुसुममाला
प्रतिबिंबः किंतुपृष्ठस्यलकनकपट्टोलिखितावजना
त्वमयीमदनस्यप्रशस्तिरित्यर्थः ८७ ॥ चक्रेणविश्वं
युधिमत्स्यकेतुःपितुर्जितंवीक्ष्यसुदर्शनेन जगज्जिगी
षत्यसुनानितंबमयेनकिंदुर्लभदर्शनेन ८८ ॥ पितुः
विष्णोःसुदर्शनेनचक्रेणजितंविश्वंवीक्ष्य कामोनेनानि
तंबमयेनदुर्लभदर्शनेनचक्रेणजगज्जिगीषतिकिंविष्णो
श्चक्रंसुदर्शनं अस्यतुदुर्दर्शमितिविशेषः ८८ ॥ रोमा
वलीदंडनितंबचक्रेगुणंचलावण्यजलंचबाला नाक
णरूपस्यचकुंभकर्तुर्बिभर्तिपार्श्वेसहकारिचक्रं ८९
रोमावल्येवदंडःनितंबएवचक्रंतेद्वे तथागुणंसौंदर्या
दिकंसूत्रंचतथालावण्यमेवजलंतान्कामएवरूपस्यकुचयोः
कुंभकारस्यसहकारिकारणसमूहंबालाबिभर्तीतिशे
षःकुलालस्यकुंभनिर्माणेदंडचक्रसूत्रसलिलादीनि
हिसहकारिकारणानिभवंति एवंनाकाणकुलालस्ये
त्यर्थः ८९ ॥ अंगेनकेनापिविजेतुमस्यागवेष्यतेकिंच
लपत्रपत्रं नचेद्विशेषादितरत्वचूदेभ्यस्तस्यास्तुकम्पस्तु
कुतोभयेन ९० ॥ केनापिवक्रमपतविनेनांगेनचलपत्र

स्यास्वस्यस्यपत्रंजेतुंगवेष्यते किंगवेषणो मार्गेऽद्युरादिः न
चेद्गवेष्यते इतरवृक्षेभ्यः अन्यवृक्षाणांपत्रेभ्यः सकाशाद्वि
शेषेणातस्यास्वस्यपत्रस्यऊनतोभयेनकस्मादीत्याकम्पस्त्व
क्त्ते अन्यपत्राणांकम्पोनास्ति अस्यतदूनतःस्यादित्यर्थः
५० ॥ भ्रूस्थिरलेखा चातिलोमासाना साचंभा चयदृ
ष्टिः दृष्टान्तः प्रत्ययनीयमेकानेकाक्षरः प्रेक्षणको
तुकानि ५१ ॥ अस्याभ्रूस्थिरलेखा चित्रालेखारोमाव
लिर्यस्याः सानासाचातिलोमातिलपुष्पादप्युत्तमा ऊ
रुदृष्टिः रंभाकदलीचयतोहेतोस्तत्र इत्यंभेमीपक्षेवाने
काक्षरसां चित्रलेखादीनांप्रेक्षणानि मित्रकौतुकानि ह्व
यति ५२ ॥ रंभापिकिंविज्ञायति प्रकांडे नचात्मनास्थेन
नचैतद्दृ स्वस्यैवयेनोपरिमादृशानापत्राणिजागर्ति न
योर्भ्रमेण ५३ ॥ रंभापिकदल्यपिस्वप्रकांडमपिनैववि
ज्ञायति नविज्ञेन विवच्यजानाति एतस्याऊर्वोर्नविज्ञा
यतियेनहेतुनानयोरूर्वोर्भ्रमेण स्वस्यैवोपरिपत्राणिदृष्ट्वा
नाजागर्ति अन्योपिवादीप्रतिवादिनिपत्रालंबनंकुरु
ते इत्यंतस्वपरविवेकाभावात्परस्मिन्कर्तव्यमात्मनिक
रोतीत्यर्थः ५४ ॥ विधायमूर्धानमधस्त्वचंचेन्नंचेन्नरोभिः
स्वमसारभावं जाड्यंचनोचेत्कदलीबलीयस्तदायदित्वा
दिदमूरुचारुः ५५ ॥ अथस्त्वचंमूर्धानंकृत्वाकदल्यमस्त
कमहप्रास्याधोवर्तित्वात् यद्वामूर्धानमुपरिभागमधस्त्व
चंकृत्वा स्थूलमूलभागस्योपरिकरणेक्रमोद्गीर्णेनानव
स्याग्रभागस्याधःकरणपरोक्रमाभ्यंभवतीतितयोभिरा
लीयमसारत्वमुत्रेचेत्सुत्र बलीयोजाड्यंचपकानतयोरत्यंस्तू
रिवलंचनोचेत्रगच्छेत्स्वत्र ऊर्वोस्तत्तत्रमयोविनयोतो
सादिस्पर्धवस्त्राद्वैकांतयोतता तदाकदलीदमूरुचारुः
अस्याऊरू इदमूरुतद्वद्वाःकारणादिस्पादयिपर्यसिसाहेनपा
त्विकंभवनंघोत्यते ५६ ॥ ऊरुप्रकांडाद्धितयेनतन्व्याःक

रः पराजीयत वारणीयः यत्कांक्षियाऽरुद्दलनच्छलेन गोपा
यति स्वश्रुवपुष्करं सः ५४ ॥ यस्याः स्तार्थकृतं प्रकाण्डे कृतस्ते
भौवानयोर्द्वितयेन वारणसंबंधीकरः पराजीयत सकरः स्व
वलनव्याजेन स्वश्रुवपुष्करं श्रुवकमलं श्रुवरूपं पुष्करं च र
लज्जया गोपायति निरोधने पुष्करं करिहस्ताग्रे वाद्यभाण्डमु
खेपि चेत्यमरः ५४ ॥ अस्यां मुनीनामपि मोहमोहे भृगुर्महा
न्यत्कुचशैलशीले नानारदाह्लादिमुखं श्रितोरुर्व्यासोऽ
महाभारतसर्गयोग्यः ५५ ॥ भैम्यां मुनीनामपि मोहमज्ञा
नमनुद्याधतां चरुहे नर्कयामि यतो हेतोर्महान्भृगुर्महर्षि
रधिको विस्तारश्च कुचशैलौ शीलयतीति तादृशाः शीलस
माधौ तत्र समाहित इत्यर्थः तथाहमुखं नानारदाह्लादि नार
दाह्लादोस्यास्तीति नारदाह्लादिन नारदाह्लादिश्च न नारदाह्ला
दि नाहृषं न भवतीत्यर्थः नसमासो वा नानारदाह्लादीति
तथा नानाविधैर्दंतैर्ह्लादयंतीति च महाभारतस्य सृष्टौ
योग्यः समर्थः व्यासो मुनिः श्रितो रुः तथा महत्याभया कांत्या
भारत सर्गयोग्यो वा सो विस्तारः श्रितो रुः विस्तारो विग्रहो व्या
सः ५५ ॥ क्रमोद्गता पीवरताधिजंघं वृक्षाधिरूढं विदुषी
किमस्याः अपि भ्रमीभंगिभिरावृतांगं वासोल्लतावेष्टनकप्र
वीणं ५६ ॥ अस्या भैम्या अधिजंघं क्रमेण पर्यायेणैव गोपु
च्छन्यायेणैव गोपुच्छन्यायेन क्रमेणालिंगनविशेषेण वा उद्ग
ता पीवरता वृक्षाधिरूढमालिंगनविशेषं विदुषी किं अथ
चापि भ्रमणप्रकारैरावृतांगं वासश्च लतावेष्टनके आलिंग
नविशेषे प्रवीणं किं प्रियमङ्गुकं नवल्लीविभ्रमावेष्टयंती
ङ्क्तामिव सरलांगीमंदसीत्कारितदीयं. वदनमुद्रितलोचनाङ्कं
दमाचुंबनार्थं नमयति विनसंनीतलतावेष्टितं स्यात् रम
णचरणमेकं नाद्रिणाक्रम्य वृक्षस्थितमपरपादेनाश्रयं
नीतहस्ते भिजमथ भुजमेकं पृष्ठतोस्यार्पयंती तत्क्षणमिव कामि
नारं चुंबनायाधिरोढुं यदभिलषति नारी तद्वृक्षाधिरू॰

ढंमित्यादिलक्षणानिकामशास्त्रेप्रसिद्धानि ५६ ॥ अरुं
धतीकामपत्नीरतिलक्ष्मीजंभद्विषद्भार्यानवाविकानां चतुर्द
शीयंतदिहोचितैव गुल्फद्वयामाायदस्त्रपसिद्धिः ५७ ॥
अरुंधतीवसिष्ठस्यपत्नीजंभद्विषद्भार्याःशचीनववाविकान
वदुर्गाकात्यायनीतासामियंभैमीचतुर्दशी चतुर्दशसंख्यापूरि
काचतुर्दशीनिधिसुतन्तुल्येत्यर्थः ततइहास्याउचितैव
यतोहेतोरस्त्रपसिद्धिः गुल्फद्वयोनामाहंधत्यादिसान्निधा
नेअस्त्रपसिद्धिर्यस्तैवचतुर्दशीनिधावस्त्रपसिद्धिर्जायते
इतिचागमसंप्रदायः गुल्फयोस्थानमभिव्यक्तत्वेसुलक्षणे ५७
अस्यापदेचाकृतयाधिकेनेअपेत्यसौख्यात्लवभावभाजः
जानाप्रवालस्यमहीरुहाणांजानीमहेपल्लवशाखलाद्भिः ५
८ ॥ इस्यनयाधिकावस्थाःपादावपेत्यसौख्यात्ल्यूनत्वाल्ल
वभावंलेशभावंभजतीतिलवभावभाक् अथवालवभामो
घत्वंतिमवभजतीतिलवभावभाक् तस्यतरूणांप्रवालस्य
पदेलवःपल्लवइतिशब्दप्रामिर्जानीतेतिजानीमहे ५९ ॥ जग
द्वशत्यूर्धमहंपदपांशयेनयाधायिपदारविंदं तत्सोङ्गसिंद
रपरागरागैर्द्वयंप्रवालप्रवलाकृणेनतत् ५५ ॥ पत्याभैमी
जगत्कामिनोशिवःस्पर्शोर्ध्वमदात्यदारविंदंयदधायिय
त्रिहितंतेपांजगद्वशस्त्रभोमांडोयस्मिन्सिंदूरपरागःतेनरंज
नैःद्वयंपदद्वयंप्रवालवत्पल्लवमत्यंतमरुणांततोहेतोर्ज्ञात
मितिशेषः ५५ ॥ कृषाकृणामवंगुणोर्जयेत्याभैम्यापदंश्री
स्तविपेहृणीतै ध्रुवंमनात्सच्छलयघनस्मात्वाकणोतस्पद
भागिविभाति ९० ॥ कोपेनाकृणालक्ष्मीःशोभाचसर्वगुणे
र्जेयव्याःसर्वोत्कृष्टतयाप्रकाशमानायाभैम्याःपदस्यानेच
वर्णंचब्रह्मणाःसकाशाद्वृणीतेस्म पदंव्यवसितिस्यानत्रा
णालक्ष्म्याच्चिवत्सपसविधिस्तोलक्ष्मीध्रुवमवंचयत् यतः
साश्रीवस्यंताकृणाभैमीचरणाभागिणीभाति ९० ॥ यानेनत
न्याजितदंतिनायोपादांशुराजोपरिस्पृष्टपार्सी जानेनस्पृ

घयितं स्वमिच्छन्ननेन सूनीकृतनरस्य राज्ञः १०१ ॥ यानेनं दंडया
त्रयागमनेन वाजितं हंतीं श्रीपादपयमल्लपौ परिष्वङ्गः पालि
स्वरणप्रसाङ्गागः पास्त्वात्यो राजावायुयोलौकस्यल्लपस्य
ननेन शिरसात्मानं सेवायितुमिच्छुर्वर्तेनेन जाने अन्योपिंजि
तराजपतिः परिष्वङ्गपालिस्वराजाप्रस्थानेन राज्ञाशिरांसि
नमयतितत्येत्यर्थः १०१ ॥ कर्णालिदंतच्छदबाहुपाणिप
दादिनः स्वाविलानल्पजेतः उद्वेगभागद्वयताभिमानादिहै
वबेधाव्यधितद्वितीयं १०२ ॥ स्वस्याविलयन्नल्पं वत्सकाम
पाशोत्पलबंधूकादितस्वजेभ्यं ताहगस्य अवणान यता पुर
करतलपदादिनः नपुंसकत्वं अद्वयताभिमानादस्माकं द्वि
तीयो नास्ति वयमेव स्तंदरा इत्यहंकाराद्वेगयुक्तो ब्रह्मा इ
हैमैभ्यं द्वितीयं कर्णाघेगंव्यधित भैमीकर्णादेर्भैमीकर्णादिवे
वास्तहृशोनान्यं इतिभावः १०२ ॥ तपाटनिःशोघितमङ्गसं
गैविधात्तकामस्य पुनर्विधातः पंचास्त्रिहास्यात्रिकरेषभि
ल्याभिहंतांध्वनामाफकरीसहक्षा १०३ ॥ तद्धिननिर्मूलितक
मलसर्गेपुनः सृष्टकामस्य सृष्टः पंचस्तम्भावहत्रचरणहस्ते
षधिकरणस्यैतावत्त्वं पंचत्वं विवदितं नेनाधिकरणेनांव
त्वेचेति एकवद्भावप्रतिषेधः अभिख्याभिवाशोभाभिहांमा
फकरीसहशी पंचभ्यो गृहीताभिहामाफकरीतत्सहशीत्य
र्थः अन्योपिहि कृषीवलः स्वबीजनाशे अन्येभ्योबीजानिभि
क्षित्वावपतितत्येत्यर्थः १०३ ॥ पष्पातियावद्गणानाहिंगिता
त्रपाः स्मरार्तः शरणं प्रवेष्टुं इमे पदाब्जे विधिनापिसृष्टास्त
वत्यपवागुलयोऽवरेखाः १०४ ॥ यावत्गणानां संख्यायस्य
तस्माहिंगितान् स्मरार्तान्तपाइमेपदाब्जेशरणं प्रवेष्टुमेष्यंति
तावत्यपर्वागुलयोरेखाः पदाब्जे विधिनासृष्टाः हिंशोपिपदश
पदाब्जयोरपि दशांगुलय इतिभावः १०४ ॥ प्रियानलीभूत
वतोमुदेदंविधाद्विपिः साधदशोत्वामिंदोः पनात्पदच्छयस्मरा
गमग्नसौभाग्यभाग्यंकथमन्यथास्य १०५ ॥ विधिः प्रियानल

भावंप्राप्तस्येंदोर्विंदंसाफल्यदशात्वंमुहुर्व्याघातस्साधीदृशाः
यस्यासौसाफल्यदशःतस्यभावःसाफल्यदशांभं उत्तमावस्था
साफल्यमयदृशात्वंदृशांतंव्याकात्वेवा अस्येंदोर्वन्यथासा
फल्यदशात्वाभावेभैम्याःपदृक्षाजस्रागपद्मयोर्वशीकरण
शक्तिःकथंस्यात् यदिचेदस्यसाफल्यदशात्वंनस्यात् तर्
हिंशत्रुवःपद्माःसरागाःकथंभवेयुरित्यर्थः १०५ य
शःपतांगुहनावोगुवेचविभर्तिमृणोडुचतुष्टयंया क
लास्तुतःषष्टिरूपेतवामृतस्यकथंस्तुभुविनामनासा
१०६ ॥ याभैमीयशःकीर्तिपतांगुहनावैगुवेचोतिमृणो
डुचतुष्टयंविभर्ति चतुष्कक्राषष्टिस्तुतःषष्टिःकला
नोवतःषष्टिःतस्योताद्दृश्यामस्योस्तुभुविभैम्याकथंवा
स्तेनोपेत एकस्यहिचंद्रस्यषोडशकलाभवंति अनया
गणनयाचतुर्णांचतुःषष्टिःकलाचक्राद्दृस्यर्थः १०६ ॥
स्त्रष्टानिविश्वाविधिनैवताववस्यापिनीनोपरियौवनेन
वैदग्ध्यमध्याप्यमनोभुवेयमवापिताबाक्पथपारमेव १०७
विश्वमतिक्रांतास्त्रातिविश्वातादृशीविधिनेवस्त्रष्टातस्या
तिविश्वत्वस्याप्युपरियौवनेनतीतातनोष्यतिरम्याज्ञाता
त्यर्थः कामेनवैदग्ध्यंकलाचातुर्यमध्याप्यवाक्पथपा
रंस्तुत्यगोचरत्वमवापिता १०७ ॥ इतिस्मविज्ञस्तदर्भ
नानवावधिवर्णयन्हरिणारमणीनेत्रांचिज्ञोवभूपोतरवेन
वः हृदयभस्योहैलानेतःसावीन्नतभीमजा नयनविष
येभावेभावंदपारयताधिपः १०८ ॥ एवंसनलःचिज्ञस्तद
र्भ्यनवावधि नवाश्रवधयोयस्मिन्कर्माणितथायत्नांज्ञ
वेगीहृशीवर्णयन् चित्रांत्रुपावास्तुयंसमुद्दे स्तवमानानः
करणः हृदयस्थतोनोहेलयानंदोयस्यसःसावीपरिहृत
भैमीनयनंगोचरीभवनेभावमभिप्रायंवभार भावोली
लाक्रियेष्टभृत्यभिप्रायजंतुषिनियादवप्रकाशःभावः
सत्त्वास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मास्वित्यमरः १०८ ॥ श्री

नै॰
प॰ग्र॰
टी॰
१२५

हर्षंकविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सु
षुवे जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं गौडोर्वीशकुलप्रश
स्तिभणितिभ्रातर्ययं तन्महाकाव्ये चारुणि नैषधीयच
रिते सर्गो गमत्सप्तमः १०५ ॥ गौडोर्वीशस्य कुलप्रशस्ते
र्यो भणितिस्तस्याभ्रातारिकाव्ये पकवत्कत्वाद्भुतत्वे
१०५ ॥ यं मास्तुत त्रिलिंगाहितिपतिसततनाराधितांघ्रिं स्व
यंभूः पातिव्रत्यैकसीमा सकविनरहरिं नालमाय च
माता यं विद्यावारांपयोगीकलयति कृपया तत्कृतौ नैदी
पिकायां सैवं नोराजिताभूदतिललितपदः सप्तमः स
र्गपथः ॥ ७ ॥ इति श्रीनैषधीये महाकाव्ये सप्तमः स
र्गः ७ ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ अथाद्भुतेनात्मनि
मेषमुद्रमविद्धलोमानमसुं फवाने दृशापपुस्ताः स्वर्द
शाः समस्ताः सुतनाचभीमस्य महीमघोनः १ ॥ अथाताः
समस्ताः स्वर्दृशाः महीइस्य भीमस्य सुतनाचामुं फवाने
नलं दृशापपुः कीदृशं अद्भुतेन लोकोत्तरभैमीलाव
ण्यजातेनेनाश्चर्येणाहत्वा अस्तापगतानिमिषस्य मुद्रा
यस्य तं तथा उद्दंचितपुलकं यद्वा अकांडप्रकाशितनल
दृपालोकजनितेनाश्चर्येणास्तानिमेषमुद्रं यथा भवति
तथा दृशापपुरितिसबंधः भैम्याः स्पृष्टदिदेशाः प्राधान्यद्यो
तनाय १ ॥ कियच्चिरं दैवतभाषितानि निक्षोभमेनं प्रभा
वेन नाम पलालजालैः पिहितः स्वयं हि प्रकाशमासाद
यतीद्धदिंबः १ अहं रूपं भवति दैवतवचांसि कियत्काल
मेतं नलमाच्छादयितं प्रभवंतु नाम पलालजातिलेतृणा
नजालैः पिहितः इद्धाग्निभः इद्धंज्वलः स्वयमेव प्रकाशमा
सादयति हि नमस्यही होरं उज्ज्वलं तार्थं उपतिदितं पला
लजालम्रुद्धि घयत्यादेति तयेत्प्रर्थः २ ॥ अपां गमय्याप
दृशो नवाशिमनं लस्य भैमीमभिलक्ष्य यावत् स्मरास्त्रभाः स
भ्रविनावदृस्यां पतं गमापंचविधावि मसज्ज ३ ॥ नलस्य

इष्टोवशिनम्भैमीमभिलष्य यावद्रूपांगमपि नाप तावद्देव
कामवाणोप्यभैम्याः प्रत्यवयवमापुंगाणितवमाघुवोयम
मत्र उभयोरप्यनुरागोदयो जात इत्यर्थः ३ ॥ यदक्रम
विक्रमशक्तिसाम्यादुपाचरद्द्वावपि पंचवाणः कथं न
वैमत्यमनयोश्च चक्रे शरैरनर्थीवविभागभाग्भिः ४ ॥
कामो द्वावपि भैमी नलौ विक्रमशक्त्योः साम्यादेकदेव
यदुपाचरत् विक्रमतुल्यो नलः शक्तितुल्या भैमी अ
तो विक्रमशक्ती एव ता भैमी नलौ सकृद्देवं स्ववाणजन्म
भिः पूजितवानित्यर्थः अर्थार्थविभागं भजंतीति अर्थार्थवि
भागभाजः न अर्थार्थविभागभाजः अनर्थार्थविभागभाजः
तैरनुष्य कामस्य शरैर्वैमत्यं कलहः कथं न चक्रे विषम
संख्यात्वात्पंचानां विभागो न घटते तेनैकस्य द्वैधीकरणे
प्राप्यमाणमविशेषात्सर्वस्यापि प्राप्नोति यस्य च प्राप्नो
ति स एव वैमत्यमनंगीकारः कथं न चक्रे अथवा तैः शरै
रनुष्योपचरणस्य वैमत्यमनंगीकारः कथं न चक्रे अप्रा
प्यभूयादनुराग एव ४ ॥ तस्मिन्नलो मा विनिसान्त्वराज्य
न्यपिंदत्ताणिं ह्रोहमहस्मदाता पुनः स्मतस्यावलनेस्य चेतः
पुनः स्मृहत्येनबलाभ्यवर्ति ५ ॥ तस्मिन्नयनः स्थितेपु
रुषेप्रसो नल इति सा भैमी हृणानाम्नवन्नाजाता इहमन
लः क्रुनितणञ्चहासीनाजाता अस्य नलस्य चेतः पुनस्त
स्याबलनेस्मपरिभ्रमतिस्म अथ पुनस्तद्दूनेन बलाद्वि
र्तितं अथ तूनस्यस्यकारित्वेनलस्यानुरागानिष्ठायः स्त्रवितः
वरणात्व उन्नमनायकतास्तत्व्यनेइति ५ ॥ कयाचिदा
लोकय नले ललज्जे कयापि तं द्रामिहृदा ममज्जे नकापि
मेने स्मरमेव कन्याभेजे मनोभूवशभूयमन्या ६ ॥ तस्मि
न्नलकान्ते मनोभूवशभूयं कामवशत्वं भवाभाव इति
कंपस्पष्टमन्यत् ६ ॥. कालंवज्ञतोवेति न जातवेदाःकांत
मप्युमध्यप्रतिभातिभावात् उत्तस्फुरश्ञुत्थितिवांछयेव

नै॰ प॰ प्र॰ टी॰ १२६

निजाम्बुनाद्वैकरसाः कृशांगयः ७ ॥ कस्त्वं कुतोवासमागा
तइतितं नलं प्रष्टुमपितानद्रमाबभूवुः कुतः प्रतिभा
तिभाराद्दृष्टानाधिक्यात् अप्रस्थाने स्थैयेववस्तुतोप्र
स्थानेकर्तव्यमिति बुद्धेरभावात् सर्ववधाः कृशांगयः नि
जासनाद्भ्रष्टाः ७ ॥ स्वाक्षेपमानेदूपरपराणां भैमीत
मालोक्य किमप्यवाप्य महार्घ्यं निर्झरिणीवचानमासा
यथा रायपरकेलिकाले ८ ॥ भैमीतं नलं दृष्ट्वा हावेसत
तीनां स्वाक्षेपविसंभविलासं किमपिवक्रमशक्यं प्रा
प स्वेदः पदे भिलाषेच स्वआत्मीयः स्वेदोभिलाषोयस्य
सः स्वस्वेदोनिवग्रहः तस्य भावः स्वाक्षेपनदीमेघक्री
डाकालेवर्षासमयं प्राप्यवारिजलानां महावेगं यथाप्रा
मोति तथाच ८ ॥ तथैवमन्यायदूपपपद्येनास्या दृगसं
गमयाम्यदन्यत् मा ताभ्यदस्येयादित्रुडिधारां विच्छिद्य र
विरान्निमेषः ९ ॥ नलांगमेवमन्याभैम्याहृष्टिर्यदं
सनलस्यांगं पूर्वमपश्यत् ततोंगान्तरं नागामिष्यदेव
यद्वाप्रस्यादृक् अस्य यदंगमद्येप्रपश्यत् तत्रैवांगे मग्ना
नान्यदंगमपश्यदित्यन्वयः यादृनिमेषः धारावाहिबु
द्धिपरंपरां छित्वा छित्वास्य भैम्यैविनायनाशासात् निमे
षएवबुद्धेरंतरायोजातः तेनांतविनादृगन्यदंगमालिंग
त् तत्वेकदृक्मनयापरमंगमिति भावः ९ ॥ दृगापि
स्यालिंगितमंगमस्यजयाहनाधावसतांगहर्षे प्रगानवे
नेतवमीलितेतानिहृष्टमस्मारनदुर्वहृष्टे १० ॥ श्राभैर
मीदृशाद्दृष्टमस्यस्यनलस्यावयवेततः प्रथमदृष्टांगज
नितहर्षेनजानीतेस्म तत्पुनः पश्चाद्दृगानेवेनीलिते सति
अभिलाषाभावेनिमेषवत्यादिनिशेषः निहृष्टं दृश्यमा
नांगविषयकहृष्टपूर्वमेगं नस्मार दृश्यमानात्प्रथमदृ
ष्टंस्यदृष्टादृश्यमानांगे रम्यामितिकृत्वाद्दृष्टादृष्टविवे
केनप्रायेनिभावः १० ॥ हिदैकमस्यापद्यनेविशंतीतदृर

शिरंगांतरभुक्तिसीमां चिरंचकारोभयलाभलोभात्तद्
भावलोलागतमागतेच ११ ॥ अस्यनलस्यैकमंगंतु
स्वर्गनिमेषादिवशाद्गतं नरवलोकनमयीयांविशन्ती
प्रकृतिंचंचलाभैमीहृक् उभयोरंगयोर्लाभलोभाद्गर
तमागतेनचचिरंचकार अंगांतरभूमिसीमामितिवापा
ठेभूमिसन्निवेशःअंगमाभावयोन्नतार्थः स्वभावशाद्भूः
अंगप्रतीकोवयवोपघनइत्यमरः ११ ॥ निरीहितेनचां
गमवीक्षितेचहृषापिवंतीरभसेनतस्य समानमानं
दमियंदधानाविवेदभेदंनविदर्भसुभ्रूः ११ ॥ इयंवैदर्भी
तस्यनलस्यहृष्टमहृष्टंचांगंसंभ्रमाद्दालोकयंतीतेष्टांगे
ष्वगल्पमत्सुनानिविद्वंस्तांवदधाना इदंहृष्टमिदमहृ
ष्टमितिभेदं नाज्ञासीत् लोकेहिहर्षेनादरोभवति अ
हृष्टेचोत्साहःतथानात्रउभयोरपिलोकोत्तरत्वादिति
भावः १२ ॥ स्वस्मेगुणेनैषधकेशपाशेनिपत्यनिःस्यं
दनरीवभज्ज्याः तस्यात्तबंधनाविमुच्यगात्तमपारितेलो
चनेनखंजनाभ्यां १३ ॥ स्वस्मेनिविडेनलग्नस्यकेशास्मृहे
निपत्यास्यंतनिसलौभवद्भ्याभैमीनेत्रखंजनाभ्यांतस्य
केशपाशस्याङ्ग्बंधनिबंनरदर्शनप्रहिताविमोच्यगंतु
नापारि यथास्वस्मेनिविडेकेशजालेनिपत्यानिस्सला
भ्यांखंजनाभ्यांकेशपाशस्यात्तबंधंबंधनंविमोच्यगंतुं
नशक्यते तथेत्यर्थः दोषोत्पादेदबंधःस्यात्प्रकृत्यादि
विनश्वरे शाब्दात्रुयायिनिर्णिशौप्रकृतस्यात्तुवर्तते १४
इलोकभर्तुर्त्तावपाणिपादपद्मैःपरीरंभमवाप्यतस्य
दमस्वसुर्दृष्टिसरोजराजिस्थिरंननत्याजसगंधबंधं १५
राजस्तस्यनलस्यवदनकरचरणकमलैरालिंगनमासा
द्यभैम्यादृष्टिराजीवराजीसगंधबंधंचिरंनमुमोच आलि
गैवास्थितेत्यर्थः क्रियाभेदेनवक्रत्वदृष्टीनांसंबंधोबंध
रुच्यते उभयोरपिकमलत्वाद्गंधत्वं १५ तत्कालमानंद

नै॰ ष॰ प्र॰ टी॰ १२०

मयीभवंतीभवन्नानिर्वचनीयमोहा साउक्तसंसारविदूषा
रसाभ्यांहित्वादथूलासमभंक्त सम्यक् १५ ॥ मत्वासौका
लस्यतत्कालः तमभिव्याप्यआनंदःप्रचुरोस्याआनंदम॰
यीसाभवंती अत्यंतंभवन्भवन्नरः अनिर्वचनीयोवक्तुम
शक्यःनिरूपयेनन्नवचनीयोवामोहोयस्याःसा भैमीउ
क्तानांसंसारेणांचद्वयोर्वस्ययोरसाभ्यांक्तत्वाहित्वा
दंद्वौसादौयस्येतिउलासंहर्षंयथेस्थमभंक्त आनंदमय
त्वान्कउरवाश्यारसःमोहमयत्वात्संसारविदूषारसः १५ ॥
हृतेनलक्ष्मीभ्रांतिभाविभावाकलंकिनीयंजनिमेनितल्त
ने नसव्यधान्नैषधकायमायंविधिःस्वयंहृतमिमंप्रतीर
हे १६ ॥ नलकांतिधारिणाहृतेउत्पत्स्यमानस्वेहा इयं
भैमीनिरूपयेनकलंकिनीसाजनीनिसकृत्हाभैमीप्रति
नैषधधारीरमेवमायायस्येहशामिंद्रस्वयंहृतमात्मनेव
हृतेनव्यधात् इंद्रएवमायानलरूपंकृत्वास्वस्पहृत्यक
रोतिचेन्नाहिनलवुद्ध्या इंद्रेभावदूषानाभैमीकलंकिनी
स्यादितितथेंद्रस्यवुद्धिंनाज्ञीजनादितिभावः १६ प्राणम
नःकस्यकनेरापस्यात्प्रमाणमात्तेयदद्योपिधावत् नास्मिं
तिचित्रंपरमेस्वरत्तभक्तस्यहृष्यत्कर्णेफणाडि १७ ॥
नलरूपेणागतेपइंद्रेभैम्यामनोनलमेवकामयते नास्मिंइ
तिनवक्तव्यं यतोऋनेरापकस्यजनस्यमनःप्राणपव
स्यात् यन्मनोयतोहेतोर्वाधापभिधावृत्त्याप्रियमनाप्र॰
माणमात्तेमनोहिप्रवर्तकंतस्यप्राणःइवपापेपिप्रवर्त
यतिनतच्छुमएवप्रवेत्यर्थः अस्मिन्नप्यर्थेमनएवप्रमाणमि
ति प्रमाणपदंद्योतयतितच्छुनेर्भक्तस्यनास्मिंतिधापिचेर॰
नकंचिन्नमुलस्तरूपःपरमेस्वरोनिवारयति ईस्वरप्रसा
दात्पापंपरित्यज्यधर्मएवमनःप्रवर्ततेइतिभावः १७ ॥
सालीकहृष्टमदनोन्मादस्थ्यैर्याअपशालीनतयानमौ॰
ने नथैवतत्थ्यापिनलेनलेभेऽसंस्पेप्सकःसातपश्चाविवेकः

साभैमीमिथ्यादृष्टेपिनलेभदूनविकालाहतीशालीनतया
शालीनकौपीनेग्रहहाकार्येयोविनिनिपातिना शुपीवत
याप्रुगपतयाचमौनेननलेभे तथैवनष्टापिसत्यभूतेपिनले
मौनेननलेभे इदंसत्यमिदंमृषेतिविवेकोमुग्धेमुकोनामर
मुग्धःहृदरमृष्ठयोः १८ ॥ व्यर्थीभवद्भाववपिधानयत्नाख
वेणसाधस्त्रगगद्गदेन सावीचयेसाधसबद्धवाचिस्वयंत
मूचेनमदाननेदः १९ ॥ प्रकारांतवेणत्नायमानत्वाद्व्यर्थी
भवन् भावगोपनेयत्नोयस्याःसानथ्यानमज्ञाननेदुर्यस्या
साभैमीस्त्रगगद्गदेनास्निग्धस्ववलिनेनस्वरेणस्वयंतेनलपू
चे सावीचयेभयबद्धवचनेसति १९ ॥ नत्वाशिरोवत्नर
चापिपाद्यंसंपाद्यमाचारविदातिथिभ्यः प्रियाक्षरालीरस
धारयापिवैधीविधेयामधुपर्कत्लसिः २० ॥ आचारविदा
जनेनातिथिभ्योनत्वाप्रकटमशिरकोत्यापिपाद्यंसंपादनी
यं प्रियवचनमालारसप्रवाहेणापि वैधीमधुपर्कतलिभिः
मधुपर्केणजन्यात्लसिर्विधेयासात्राजलदधिमधानयता
समर्थोपिनमनादिनापिपाद्यादिकंसंपादयेदेवेत्यर्थः वि
धेरियंवैधीशास्त्रोक्तेत्यर्थः २० ॥ स्वात्मापिशीलेनत्नणांवि
धेयंदेयाविहायामनभूतिजापि आनंदधाश्रेरपिकल्प्यम
भःप्रक्षाविधेयामधुभिर्वचोभिः २१ ॥ शीलंस्वभावेसद्
व्रेशीलेनसत्स्वभावेनसदाचारेणवास्वात्मानिजशरीरम
पित्नणांविधेयंप्रतिपद्यदेइतिशेषः स्वकीयामनभूतापिवि
हायदेया आनंदाश्रुभिरपिजलमुपनीयं मधुभिर्मधुरै
र्वचोभिःप्रक्षाविधेयात्लणानिभूमिकदकंवाक्षरथीचस
त्वनेत्यर्थः २१ ॥ यदेपहारेरुपनम्रनापिसंभाव्यतेपात्व
रसापराधः तत्कर्तमहांजलिसंजनेनसंसंभृतप्रांजलता
पितावत् २२ ॥ चरणपूजायांवेगेनोदकस्यानयनमप्यप
राधः संभाव्यते यद्वाश्रुपातेत्वरयानमस्कारोप्यपराधएव
जलानयनव्यग्रेवेयंनतंमननपासितेनितमोंजलियोजनेना

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
११८

पिनावृत्तत्वसंभ्रान्तिप्रांजलता कर्तव्यकृत्यत्वेन संभ्रियते इ
ति स्वसंभृतिः स्वयमेव संभृतिः सामग्री यस्याः इति वा सा
चासौ प्रांजलता ऋजुता च ४२ ॥ ममापि त्यज्य मयान्य
सर्जि स्वमामन्तेनान्किमिति हृदयेन अनर्पमप्येन दृलंक्रिये
न प्रयातमोहायादिवान्यतोपि ४३ ॥ मयानिजाननं स्व
स्वाग्रूवमेवाहाय हीजनाधिष्ठितमितिकृत्वा अयोग्य
मप्येतदाननं हृणं किं नालंक्रियेत यद्वा अन्यतोपि अ
न्यत्रापि प्रयातमिच्छाय हावाशाहोप्यर्थे यद्यन्यतोपि प्र
यातमिच्छा तथापि दृणमलंक्रियेनेति ४३ ॥ निवेदयतो
हे तस्मापयतो शिरीषकेशप्रदिमाभिमाने पादो कियर
द्वमिमौ प्रयासे निधित्सते नत्वच्छदयं मनस्ते ४४ ॥ कष्टं
तामेतन्नहे तभोः त्वच्छदयं कृपाशून्यं ते मनः कर्त्तृशिरीष
कुसुमकोमलता हे का रविल्वमंतो इमो पादौ कियद्दूरं
चंक्रमणक्लेशे निधातुमिच्छति स्थापतोसि कृतगस्त्रसि दृणं
मुपाविशोतिभावः ४३ ॥ अनायि देशः कतमस्त्वयाद्यवस
न्तमुक्तस्पदशां वनस्य त्वदाप्तसंकेततया कृतार्थां अद्या
पिनानेन जनेन संज्ञा ४४ ॥ सकलमे देशः यो वसंतमुक्त
स्य वनस्य दशां प्रापितः त्वत्परित्यागेनानिर्मुष्ठापो जातइ
त्यतो देशादागतोसीति भावः त्वद्याप्तः संकेतः संबोधो यया
सा तस्याभावस्तत्वा तया कृतार्था धन्यासंज्ञानामधेयम
प्यनेनमलक्षणेन जनेन श्रोत्रयोग्पानप्रसन्नाकांक्षः ४४ ॥
तीर्णः किमर्णोनिधिरेव नैषस्त्वद्विनेभूदिह यत्प्रवेशः
फलं किमेतस्य तु साहसस्य न नावदयापि विनिश्चिनोमि
४५ ॥ त्वद्विनेइह घोरेप्रवेशोभूदिति यत्तु एषमद्भुतः किं
न तीर्णः एतत्समुद्र नवरााणमिवेत्यर्थः एतस्यापवरगह प्रवे
शसाहसस्य नावदयापि फलं न निश्चिनोमि किमत्र मयो
मत्रागतोसीति भावः ४५ ॥ तवप्रवेशे सहृतानि हेतं म
न्ये मदन्तो रपि नावदत्र नलादितो रादिभटैर्यदाभ्यां पीतो

सितन्वाजितपुष्पधन्वा २६ ॥ अत्रांतःपुरेप्रवेशंमत्रेत्र
योःसकृतानिहेतेमन्ये हेतमेन्येइतिपाठेमन्येसकृता
निहेतरित्यन्वयः यतेवादिभिर्दैर्नेदृष्टःअदृष्टःसन् नस
मासःशरीरेणजितकामसत्तमाभ्यामश्विभ्यायोनोसितदृ
ष्टइतिभिन्नपदेवा वादिभिर्दृष्टोनमयाचदृष्टइतिभावः
२६ ॥ वयाकृतिःकांचननेयथावादौवारिकांधंकरिणी
चशक्तिः कथ्योरुचीभिर्जितकांचनाभिस्तथासिपीयू
षभुजांसनाभिः २७ ॥ यथानवाकृतिराकारःकांचन
लोकोत्कृष्टाद्वारेनियुक्तोदौवारिकाद्वारादीनांचेत्सेजा
गमःतेषामंधाकरणी अनंधाअंधाःक्रियंतेनयेत्यंधंका
रिणीशक्तिरपियथा आच्छुरुभगोत्पादिनात्मन् यथाच
जितकनकाभिःकांतिभिःरम्यस्तुतथादेवानांवपुरसी
तिमन्येइतिशेषः आकारशक्तिकांतिभिरमानुषीभिर्दे
वोसीतिप्रतिभासीत्यर्थः २७ ॥ नसन्मथस्त्वंसहिनास्ति
मूर्त्तिर्नचाश्विनेयःसहिनाद्वितीयः चिह्नैःकिमन्यैर्वय
वानवैयंश्रीदेवताभ्यामधिकोविशेषः २८ ॥ त्वंसन्मथो
नसहिकामःआत्तमूर्तिःनअत्तिमद्वेरुषोक्तावुसंमश्वेन
नयेत्वयीत्यन्वयेक्षमरःयद्वाक्रियापदस्येवास्तितीवादेव
त्समासः आत्तमूर्त्तिर्यस्यसःकामोश्विनेयःत्वंतुसोगइत्य
र्थःअश्विन्याअपत्यमाश्विनेयस्तु नसहिदस्रःअद्वितीयो
न सद्वितीयएवेत्यर्थः अथवान्यैःसमूर्त्तित्वादिचिह्नैःकिं
नवेयमधिश्रीदेवताभ्यांकामदस्राभ्यामत्काशाद्विशेषः
उदीयोयपर्नःत्वयिनसंभवतिकेवलंनास्तिउत्वदीयोपिशो
भातिशयस्तयोर्नास्ति अनंतत्वमन्यएवकोपीत्यर्थः यद्वा
सतिसाम्यसंभवेचिह्नैर्विवेकःकर्तव्यः नवलोकोत्रअस्मा
कंत्वाद्राभ्यांसाम्यमेवनास्तीत्यर्थः २८ ॥ आलोकनस्मी
कृतलोकयन्त्वामसक्तपीयूषमयावमेनं कःसोधिनंधा
वतिसाधसार्थमुदलुतानन्वयमन्त्रवायः २९ ॥ आलो

नै॰
प॰ अ॰
टी॰
५५

कौतूहलीनो द्युतो आलोकहत्तीकृतनलोक पतंत्वां वेदयो
वेशाः प्रास्तत्तनत्तु संबोधने अयं कोन्वयः सप्तदेण स॰
हस्तस्य कस्य विवक्षुफके ॥ २९ ॥ अधोपि वालानलस्य दरेन्ते
मह्णामंदशास्ति जनात्रिबंधात् आतिथ्यचार्यत्नपदिश्यत्
तस्या अप्रियं प्रियस्यात्तन्न वक्तुं तमां ३० ॥ नलवनां दूर
नेहं नवक्तुजनात्रिबंधाद्देतो रमरेत्तात्वा सामेमो आतिथ्य
सत्काराद्दहीणामप्रियवचनानिव्याजी कृत्यहन्तस्थितानल
स्यलक्ष्मीपरमार्धेतः अस्तुतस्तुनवतीइत्तीवयंतीनलेति
वापाठः ३० ॥ वाग्जन्मवैफल्यमसह्यशल्यं गुणाधिके॰
वस्तुनि मौनिता चेत् खलत्वमल्पीयसि जल्पिते पितद
स्तवं दिश्रमश्रुमितैव ३१ ॥ गुणोत्कर्षाधिके वस्तुनि
विषये स्तकत्वं क्रियते चेत् नर्हि वाग्जन्मनो वैफल्यं ने
रर्थक्यमेवासह्यशल्यं वस्तुस्तवत्त्वपफलाभावात्
असंतमल्पे जल्पिते संति धूर्तत्वं धूर्तो हि गुणोल्लस्यतीति
ततो बहुवर्णनेस्तुतिपाठकोयमिति भ्रमो जायते तन्ना॰
चरत्वमेवमेस्तुशल्यं खलत्वं च न सहे वंदित्वं च सहे दो॰
षाभावादिति भावः ३१ ॥ कंदर्पप्रवेदमविदं तत्वां प्राप्य
नमन्ये सुचिरत्नजन्म चक्षुश्चचेषादिकृतार्थमंडे जहा
वयामंदिरमिंद्रियाणां ३२ ॥ अहं मन्ये कंदर्पं प्रवपुनर
पिइदं वीमन्यजन्म त्वद्रूपमन्यजन्म प्राप्य नाविंदत यत
इंद्रियाणां मंदिरं शरीरं हरकृतनेत्राग्निकंडे अहं बीस्त
स्मायिमवे शालदणास्य तपस्य तत्फलमित्यर्थः ३२ ॥
शोभायशोभिर्जितशैवशैवंकरोषिलज्जानतमौलिमेल
दस्रो हरश्री हरणादरस्त्वं कंदर्पमप्युञ्जितदर्प ३३
॥ विक्रमादिमहिम्ना कृष्ण आननाद्याप्तिः प्रतापःदानमा
नाद्या वर्जिताख्यातिः कीर्तिर्यशस्तु शोभा नमिश्रैर्यशो॰
भिर्जितं कैलासेन तनोपि यशामालिनत्वात् बहुलत्वाच्च
ईशस्यापि मेलं प्रवक्तुरवसंक्षीनत्वात् संकरोषि प्रसस्य लक्ष्मी॰

ग्रहणाद्रास्विनेयौनिर्गच्छदस्तूकरोषिकामंचत्यक्तत्त्रमम
वैकरोषि २३ ॥ अवैमिहे मावेलयोवेलहाः खस्कानिकी
तेस्त्रूपलाः प्रलाकाः उड्डीयतत्त्रप्रतिताः स्रवंतीवेशांतस्
वंपरितःस्रवंते २४ ॥ धवलाहंसपंक्तयः नवकानिविध
यायाःकीर्तेःलोलाः प्रलाकास्तस्थान्यानिनिःसारत्वा
त् स्यात्प्रलाकस्तस्थान्येसंतेपेभक्तामिकूकेनेचोड्डीय
नदीपल्वलप्रवाहान्परितःपतिताःस्रवंतेयत्तमेवनत्
प्रलाकाग्रव्येनाहुपाभवंतिकीर्तयःसर्वस्वेताःहंसास्तुचे
छ्रुवरणरक्ताइतिप्रलाकत्वमुच्यतेवलताइत्यत्रवलाका
इतिवापाठः २५ ॥ भवत्यदांगृहमपिप्रविताप्रीश्रुवंन
लभ्राजस्त्रमायकयेन वनीयाजेतःखिल्वचिकामास्मिन्नवेड
राक्तेनावकैतवेन २५ ॥ भवत्यदांगृहमाप्रिनापिप्राभार्क
मेननिश्चयेननप्रामाख्येननंकामंजेत्रवीशस्यैवचिक्तसर्वेन
रस्मिन्नेगृहेनावस्थयनाह्लेकामजयिनोहरस्यार्थेनुचिक
त्वमस्यचांगृहस्यातःकामजयित्वमस्येत्यर्थः यद्वात्वजे
तारमीशमपिजित्वानस्थिजंयेनापहृतंतस्यांगृहप्राप्रियंका
मःकथंनलभतेइतिभावः ३५ ॥ राजाद्विजानामनसाप्त
भिन्नःपूर्णोनतत्कृत्यतत्नतमोभिः ऊहहस्पुरश्रपेतवनामि
धेणसायुज्यमाप्नोतिभवत्त्वावस्य ३६ ॥ प्रतिमासभिन्नचं
द्रःअनेनचंद्रवजत्वमुक्तं सचपूर्णोनत्तंदेवतासमर्पण
दितपोभिःकृष्णीकृत्यदर्शावाविष्णुअह्मपताभेत्यभवत्त्वावर
सायुज्यमाप्नोति अन्योपिद्विजःतपःक्षपितशरीरःपरम
ब्रह्मसामरस्यमेतितथाचायमितिभावः ३६ ॥ विधायर
चितेनवदीरनेत्रेकिंहसभावस्यहर्षोहृगस्य अहूरजाय
द्विदवप्रणालीच्छलादयस्थाद्विधियैर्येचवंद्रं २७ ॥ भोवीर
तवनेत्रेचित्रिचस्तेनहसरक्तादिवर्णाचित्रितोनिर्मायतद्देवा
स्मिनानिर्माणाभिलाषिणाहेविनास्यहर्षोश्रिकारेयंनीयमा
नाविदवप्रणालीव्याजेनवेलामयस्थादितिपाटेप्रणालीवर

नै.
प्र.
टी.
१३०

त्वामेवार्थयं इंति स्कामनसुद्रांकिंविधिरयस्तत्र हरिणनेत्र
योरयोगतौ इत्यपेते तेपवप्रणालयोनद्धाजेनेत्यर्थः विदर्ः
स्फुटनेभिदा ३७ ॥ भ्रुवः समोहात्स्वभगान्नेदेहात्रूदृद्ध्वः
भ्रूरचनायचापं भ्रूभंगजेयस्तवयन्मनोभूरतेनतद्रूपेणयदा
नेदाभूत ३८ ॥ भवद्भ्रूरचनायचापंप्रयसन्तकामोमोहा
त्स्वपोसूढः स्वभगाद्देहात्रसुरथोनसंदवः सुरथस्तंदवत्रू
ढयोः कामस्यसुरथत्वप्रसिद्धिः प्रतिस्पर्धिनोभवतस्त्वापदा
नात्रमितात्मोहात्रतशरीरसौंदर्यादित्यर्थः यतोहेतोः का
मस्तवानेनरूपेणयस्मिन्कस्मिंश्चित्काले भ्रूभंगेनजेयोजा
तः लीलामात्रेणजेयइत्यर्थः अथचस्वचापरूपाया भ्रुवो
भंगेननिवारकधत्वाघदाकदाचिज्जेयइत्यर्थः ३८ ॥ मृगस्य
नेत्रद्वितयंतवास्यविधौविधत्वानुमितस्यरूपं तस्यैवच
चलत्कचपाशवेषः पुच्छः स्फुरस्त्वामरपुच्छपक्षः ३९ ॥ तव
मुखेचंद्रेचंद्रत्वानुमितस्यायंमुखचंद्रः समृगोभवितुमर्ह
ति चंद्रत्वात्संप्रतिपन्नवदित्यनुमितस्यमृगस्यनेत्रद्वयंरू
पंतस्यैवमृगस्यचलत्केशपाशव्याजवान्स्फुरच्चामरत्व
वकथज्ञपक्षपुच्छोरूपः अत्रमृगशब्देनहरिणादिवि
शेषाप्राविवदितत्वात्सामान्यमात्रोपादानेन नेत्रवच्चचा
मरवच्चचफक्र्यते ३९ ॥ ग्रात्मानमंगीकरणाद्भवेन्नरू
पः स्मरोनेतिपुराणवाणी नवैवदेहस्थितयास्त्रियेतितव
रुवत्तप्रतिभातिवादः ४० ॥ हरेणतत्पुरीरकुरणात्मनरो
रूपोनेतिचिरंतनवाणीचनिश्चत्र चिरंतनत्वाज्जीर्णप्रा
यानार्थक्रियाकारिणीत्यर्थः यद्वापुराणानामर्थवादत्वा
ज्जल्पादविश्वासास्पदत्वमितिभावः नवदेहस्थितयाका
त्यानंगीकरणादस्वीकरणादिनितनरोस्माकंतावद्वादो
स्माकंवत्तपरमार्थः प्रतिभाति त्वत्सौंदर्यविलोकयाका
मोलजरूपोनेतिवादः साक्षीयानितिभावः ४० ॥ त्व
याजगत्सुस्थितकांतिसारेयदिंदुनाशीलिबालतेंद्रतिः

श्रारोपितन्मार्गणवकोपिमौलौसयज्ववाज्येपिमहेस्व
रेण ४२ ॥ त्वयाभुवनेशपौकृतकीर्तिसर्वेसति चंद्रे
णशीलौंछवृत्त्रियंतोभ्यलालूनतोज्ञातिपतितसम्य
मजयोहानेशिलः उल्हावलादिसमीपपतितकण
हानसंचयः तयाकीर्तिक्रोडीकरणस्यानपातितकी
तिकर्णेः शिलौंछवृत्तिर्विडंनायदर्शीलिततोवालो
पीडमैहेस्वरेणमौलौन्यधारिमार्गणवकोपिहारमध्य
मार्गणवपिमौलौन्यधायीत्यपिधनिः यज्ववाज्येपियज्व
नाविधिनेष्टवान् स्रयज्वे '' निष्ठ सोमयाजिनामाधि
पत्येपीत्यर्थः समर्थपवाहिकास्मिल्केविदर्थकावि
णमेवसत्यदेनियंत्रे नयेशोपिचंद्रमिति ४२ ॥
श्रादेहदाहंकुसमायुधस्यविधायसौंदर्यकदादविदं
त्वदंगशिल्यात्स्तनवीस्वरेणचिरेणज्ञानेजगदन्यकोपि
४३ ॥ कामस्यदेहदाहमारभ्यजगत्सौंदर्यकथावहिते
कृत्वाचिरेणत्वदंगनिर्माणक्विवेनजगत्सृतवल्यका
पिश्वल्वदहृयतेनिजाने ४३ ॥ महीहृतार्थीयदिमा
नवोसिजितंदिवायद्यमवेणुकोपि कुलंत्वयालंकृ
तमौरगंचेन्नाधोपिकस्योपरिनागलोकः ४४ ॥ यदि
त्वमानवोसितर्हिमहीहृतार्थोयद्यमवेणुकोपितर्हि
दिवाखवेणजितं शेषगुरुगासंबंधिकुलंयदित्वयाल
कृतंचेत् तर्हिप्रथोपिवर्तमानोनागलोकः त्वाहृशेन
कुमाधिष्ठितः कस्यलोकस्योपरिणसर्वोकृष्टइत्यर्थः
प्रथममेवमानवोकिः संभावनयात्वामभिलापिनत्वास्त
४३ ॥ सेयंनपत्रेणप्रपानिष्कुल्मेसिन्नहानिः स्वयिवि
न्यमाने ममोसभंदलकेसमुद्रत्वयातगांभीर्यम
हत्वमुद्रः ४४ ॥ त्वदाकारेविभाव्यमानेसतिसेयंमं
मनोहानिविमामुद्रेरत्नपत्रविभयकृतासंभाविता
पत्रेतयामहानांभीरस्त्रसमुद्रोगातेनकश्चित्लकिन

नै॰
ष॰ टी॰
१३२

इति मास्म त्वं हृदि कृतिनः पूर्वमसंभावनामधात् तां सं
प्रति त्वयि हृष्टमनसो चेत्यर्थः यतः त्वया गृहीत्वा गां
भीर्यमहत्त्वयोः इयं चिह्नं यस्य सः ईदृशः समुद्रः चुलु
के सम्यगेव मसौ त्वया गांभीर्यमहत्त्वयोः रूपादानेन।
तुच्छत्वात् समुद्रः कृतेसमावित्यर्थः ५४ ॥ मुक्तासि
पावत्त्रविंवमग्रजागर्तिज्ञानेनववैरसेनिः विंवानुर
विंवौ हि विहाय यान्ति जात्वहष्टान्ति समूपस्तु हि:
५५ ॥ इहभवसिंधौ न लक्ष्णवप्रतिविंबं जागर्तीति
जाने अन्यत्रापि जलादौ प्रतिविंबामिति सिंफयदग्र
हणं यतो विंवप्रतिविंबौ त्यक्त्वा यान्तः कदाचिदप्य
तिसहृशाद्यपि वयोर्ज्ञपगुणपरिणामादिभिः सर्वैर
पि समानरूपाः स्त्रीपुरुषा न नास्ति विंवप्रतिविंवयोरेव
केवलं सर्वसादृश्यं नान्यत्र अतस्त्वं प्रतिविंवमिति भा
वः ५५ ॥ इयत्सुकृतेकेन महौजगत्या महोमहीयः सु
कृते जनेन पादौ य स्त्रीहस्तपन्नवापि पद्मावृजः स्मपद्मस्य
जमारभेते ५६ ॥ महीजगत्यां भूलोके केन जनेनेय
न्महत्तरं सुकृतं कृतं अहो पद्मासिनद्मप्य तेइति पद्म
मार्गः तन्न्यां सत्पुत्रवापि चरणौ यत्सुकृतिन स्त्रीहृत्प
पद्मस्त्रजे स्तु जनः अपि शक्नोनालौकिकमहत्त्वानि प्रा
यो योत्यते भाग्य पाचिह्नः पद्मैर्मालानिर्माणाविवादिने
यत्रिहृ पत्नमागतोसीति भावः ५६ ॥ ब्रवीति मे किं
किमियं न जाने संदेहदोलामवलंव्य सा वत्त् कस्यास्य
धन्यस्य गृहानतिथिस्त्वमलीकसंभावनयेथा वाले
५७ ॥ संविज्ञानं वंचलत्वात् संदेह एव दोला वहोला
नामवलंव्य मो कि किं कथयतीति न जाने त्वं कस्य धन्य
स्य लोकोत्तरभाग्यसमग्रस्य गृहानतिथिरसि अथवा
अलीकसंभावनया अलं समानातिथिरसीति संभावना
अनेनायोग्यत्वान्न कर्तव्येत्यर्थः यद्वा उचितसत्कारक

रणप्राक्रेहृयासनिसंभावनयासादित्यर्थः यद्वाभि
ख्याविचारेणलोकस्यानिधिष्टस्यासेइत्यर्थः ४७ प्रा
मैवतावन्नवतूमसशिनिपीयहृहिहर्निजुषः फलमेश्र
पिभ्रुतीनामृतमादियेतानयोः प्रसादेऊरुषोगिरंचे
त् ४८ ॥ नवतूमसर्गहृस्तासेहाशिस्तावजन्मनः फ
लेप्रामा कर्णावध्यमृतनादियेनोकिमितिशेषः प्र
स्वकान्तः नयोर्गिरं प्रसादीकुरुषेचेत् त्वद्वचःश्रव
णमप्यमृततुल्यमित्यर्थः ४८ ॥ इत्थंमधस्येवसमाङ्गं
तीनदोष्टवंधकपञ्चविमुक्ता कर्णाद्यमृतनाग्रुगावच
वाणीवाणीमिषेणास्यमनोविवेश ४९ ॥ एवंमधु
दितेवसंवादमुक्त्वांतीभैम्याओष्ठपवबंधकचापः तेन
विसृष्टाकाभपेचबाणीवाग्व्याजेनकर्णौप्राप्यनद्वारा
स्यनलस्यमनोविवेश कर्णादितिल्यपःलोपेपंचमी ॥
४९ ॥ अमज्जदामज्जमसौसुधासु प्रियंप्रियायावदना
न्निपीय द्विषन्ववेपिस्वदतेस्फुतियोतन्हृष्टतामेष्टमु
वित्वमेया ५० ॥ असौनलःप्रियायावदनात्मधरंवचो
निपीयसुधासुआमज्जंमज्जपात्पर्यंतंममज्ज रसास्वादो
न्ममेदोस्थिमज्जप्तधात्वाधातवःमज्जन्शाहृस्वाव्ययीभा
वेअनस्वेतिटचिअकारांततात्वोपराजेयासुनिःषा
त्रुणोपिस्वदतेनस्वाःसुतेहृष्टतामधरता इष्टजनमु
खिमानभवकालंकाकाशाशंकैवेत्यर्थः आकेदमि
तिवापाठः ५० ॥ पौरस्त्यशैलंजननतापिनीतांगदत्तल्य
थानःपतिरर्चिषांजा तयातिथेयीमयसंप्रतीच्छत्स्या
वयस्यामनमासमाद ५१ ॥ पुरोभवतीतिपौरस्त्यः
शैलउदयाचलस्तं जनानां समूहोजनतात्रामजनकं
फसहायेभ्यस्तल्त्वतयोपनीतामध्यैर्णकृतांसत्कृत
न्यथ्यादिनेधात्वस्तेनतथास्याभैभ्याप्रतिथोस्यामंजीमार
तिथेयीपूजांश्रतत्नपथ्यानियवसतिस्वपतेर्फकर्णरे

नै०
ष०प्र०
टी०
१२२

भैम्याः स्वालीविलुठितेनपविवेशास्वयंहृतनयाभैम्यास्तनं
युक्तामालामस्तने उपवेशनेकृतवानित्यर्थः ५० ॥
भ्रूयोपितद्वैर्यमनोभवाभ्यांतामेवभूमीमवलंब्यभै
मी आहस्मयत्रस्मरचापमेतत्छिन्नंभ्रुवोउज्जयभंगवा
ती ५१ ॥ तामेवभैमीभूमिरणभूमिप्राप्यनलस्यधै
र्यकामाभ्यामन्योन्यमकथ्यत यत्ररणभूमौमयास्थि
वेकेदर्पचापमेवभ्रुवौ तयोर्धैर्यकामयोर्जयभंगवा
तामाहस्म कामस्यधनुर्भंगात्पराजयः धैर्यस्यजयइ
तिभ्रूरूपंचापमकथयादित्यर्थः ५२ ॥ अथयस्तराज्ञा
मवधार्यधैर्याद्वृचेतनद्वारापवीणितोपि विवेकधा
राशातधौतमंतः सतांनकामः कलुषीकरोति ५३ ॥
अथस्मनलोधैर्यात्स्मरात्तांकामकृतविकारांतिरस्कृ
त्यदमयंतीवाचाउपश्लोकितोपि इचोविवेकधारा
णांशातेनधौतंसाधूनामंतः अंतःकरणंकामोनक
लुषयतिनमनोलिनयतितासुरागोवचनेनउपश्लोकि
तस्यधैर्यंच्युतिर्यन्नापिबलान्नलस्यापिशात्पार्थः
५४ ॥ हरित्पतीनांसदसःप्रतीहित्वदर्थमेवातिथिर
मागतेस्मा वहंतमंतर्वेज्ञनावदेनप्राणानिवस्वःप्रभु
वाचिकानि ५५ ॥ दिक्पालानांसदसःआस्थानात्पागतं
मांत्वदर्थमेवातिथिंजानीहित्वामेवाहृत्यागतोस्मी
त्यर्थः कीदृशंस्वःप्रभूणांवाचिकानिसंदेशान्प्राणा
निवांतःकरणेवज्ञनावदेनवहंतं ५५ ॥ विरस्यतांभू
नवतीस्मपर्यांनिविश्यतामासनमुज्झितांकि याहृतता
नःफलितामविधेयासेवातिथेयीपथकृद्भिधी ५५
निवर्तितासइज्ञानेवयतोविरम्यतामित्यर्थः उपवि
श्यतां आसनंकिंत्यज्यतेयानोहृततासाफलितापल
वतीविधेयाफलवन्हाव्यानितद्वसेवामिद्धाहृतता
अधिकाआमीयपूजाभाविनी ५५ ॥ कल्याणिकल्पे

नितवांगकानिकाश्चित्रमाचित्रमनाखिलंवा अलंविल
वेनागिरंमदीयामाकर्णयाकर्णमथायतनात् ५१ भोः
कल्याणितवकोमनत्ययानितिरामयानिकाश्चित् तेवि
त्रमथ्याकुलंकाश्चित्रमामतिप्रायेनकाश्चित्इत्यादिकु
शलप्रश्नकृतेनविलंबेनालं कर्णायतलोचने मं
दीयांगिरंशृणु ५१ ॥ कौमारमारभ्यगुणानुगणानांहृ
दीतितेभीमादिशामधीशान् ह्याधिराजेसलिलाधिपं
चकृतार्थानेचार्यमनंदनंच ५२ ॥ हेभैमितवशैशावमा
रभ्यगुणानांगणादिशामीशान् वशायंतिकंकामित्या
ह इंद्रंवरुणमग्निंयमंच ५२ चरास्त्वंशैशावयौवनी
यत्वेराज्यभाजित्वयिविदस्मीति तेषांकचश्चोरतवेणी
चित्रंप्रचेष्णुणालचितधैर्यवित्तं ५३ शैशवयौवनयोः
संधौपिहेराजन्हृदयोराजतोःकर्मभजतीति तंमंत्वायाचि
रंचरत् तेषांदेवानांचित्तंवित्तंभजते कीदृशातेषांका
तेरतितस्करेणकामेनहृतधैर्यमर्वस्वहृदयोराज्ञोविरो
धयत्रतत्रचरंतःचौरैर्हृतधनाःखिद्यंतेइतिध्वनिःत्वद
नुरक्तानांतेषांत्वदलाभाईर्ष्यकांतिस्त्रागनांचित्रमपि
विरहातिप्रघतीतिभावः ५३ ॥ तेषामिदानींकिल
केवलंस्याहृदिन्वदाशाविलसत्यजस्रं आशास्तुनाम्ना
घृतनष्टकूदाराःपूर्वादयःपूर्वविवाहदाराः ५४ ॥ इदा
नींतेषांदेवानांहृदयेकिलानिश्चयेन त्वदाशात्वयिम
नोरथःकेवलमेकंविलसति आशानामदाराःपूर्वादयश्च
पूर्वदिशादाराविशालारमणीयास्तुतन्नदःप्रदेशान्त्व
प्रेषिचप्राप्य पूर्ववतहृदयेनविलसंतीतिसंबंधःप्रि
येत्यासक्ताचित्तेसंतिदाराःपूर्ववदुदारवपुषोनभवं
तिकिंतुकृशाभवंतितथादिशापीतिनिजानितत्दिगाउ
त्थानेनत्यजंतित्यर्थः ५५ ॥ अनेनसार्धंनवयौवने
नकोदिनंप्रणाम्याक्षिडयोपधारितत्र प्रेमापितत्त्विकदयिवा

सवस्यगुणोपिचापेसुमनःशरस्य ६० ॥ भोक्लान्विवासव
स्यास्थिरुरः प्रेमापिप्रतेनयौवनेनवयौवनेनस्ताकंत्वायप
रांकोटिमुत्कर्षमध्यरोहत् काममयचापेप्रास्थिरुरोगुणोपि
मौवीचपरांकोटिमध्यरोहत्कोटिःप्रटनी प्रेमुत्कर्षाश्च
यः कोट्यः ६० ॥ प्राचीप्रयानेविरहादयंतेतापाश्रुरूपास्र
शशांकश्यांको परापराधैर्विदधानिभानोर्हषारुणलोच
नाहितमिन्द्रः ६१ ॥ अयमिन्द्राहवियोगात्पूर्वदिगवस्थि
तेरवौ उदयकालेउष्मत्वाद्रूपारुणत्वाच्च चंद्रशंकी सन्
चंद्रापराधैःसंतापकत्वादिभिःकोपेनारुणंनेत्रसहस्रंदि
पति ६१ ॥ त्रिनेत्रमात्रेणरुषाकृतंयन्नदेवयोगापिनसं
वृणोति नवेदरुष्टेघसहस्रनेत्रेगंतासकामःखलुकाम
वस्थां ६२ ॥ त्रिनेत्रमात्रेणयत्कोपेनकृतंतन्नदंनंगत्वंयःका
मोयोगापिनसंवृणोतिभ्रपतिकरोतिनाच्छादयतिवासका
मोघसहस्रनेत्रेकोपितेसतिकोदृशीदशांप्राप्स्यतिनवेद
नजाने ६२ ॥ पिकस्यवाङ्मात्रकृताद्धलीकात्त्रसप्रभेदं
दानिनंदनेपि बालस्यचूडाशशिनोपराधान्नाराधनंशीलति
शूलिनोपि ६३ ॥ हरेर्यथावाङ्मात्रेणउक्तमात्रेणकृ
तादपराधात्त्रन्दनवनेपिननन्दतिध्वनिरेवडःसहोनत्वर्थ
इतिमात्रार्थःनंदनेवने नंदयतीतिनंदनेनस्मिन्नपीत्यपि
शब्दार्थः अल्पीयसःकिरीटेन्दोरपराधात् त्रिलोचनस्या
पिपूजांनशीलतिनाभ्यसतिशीलसमाधौ ६३ ॥ तमोमं
यीकृत्यदिशःपरागैःस्मरेषवःशक्रदिशंदिशंति उक्त्वाग
रस्वेचुप्रटहिजस्यराकारजन्यामपिसत्यवाचं ६४ ॥ का
मबाणाःस्वसंधृतैःपरागैःदिशास्तमोमयीकृत्येंद्रनेत्राणां
दिशंतिविरहवशादयानिजानानीत्यर्थः तमःप्रकृतिरा
संताः नमोमयःततःस्थिः तमोमयीकृत्य उक्त्वाविनिर्गी
स्यतस्याद्विजस्यपिकस्यचंचुप्रदेशेणीमारागावपिसत्यवा
चंदिशंतिप्रभावस्याहिउक्तपर्वस्यार्थः साबसर संतापक

तादंधकाराज्जायतेइत्यर्थः द्विजोब्राह्मणोपिसत्यमेवा॰
वदतीतियत्नं १४ ॥ शरैःप्रसूनैरद्दतःस्मरस्यस्मर्तें
सांकिंनाशनिनाकरोति अभेद्यमस्याहहहवन्मनस्यादनें॰
गताचेद्विरिशप्रसादः १५ ॥ ऊरुस्मेर्बाणैर्विध्यतःस्म
रस्यस्मर्तेसमाक्रःवज्रेणकिंनकरोतिकथामात्रावशेषं
किंनकुर्यादित्यर्थः स्मरस्यस्मर्तेमितिअपीगर्यदयेशोक
र्मणोषष्ठी अस्यकामस्याशावानुप्रहदूपानेगतात्यमभे
घंकवचंयदिनस्यात् अहहआश्चर्ये १५ ॥ धृताक्षतेस्त
स्पभवद्वियोगात्रानाईशाय्यारचनायल्लूनैः अप्यन्यहा॰
रिद्रुमहराःप्रवालैःभूतादरिद्राख्रवःस्मराणां १६ ॥ त्व॰
द्विरहाद्रुताधैर्यस्यशाक्रस्यनानाविधनवतल्पनिर्माणाय
छिन्नैःपल्लवैदन्येषांदारिद्र्यहाविणोपिकल्पद्रुमादरिद्रा॰
जाताः १६ ॥ रवैर्गुणास्फालभवैःस्मरस्यस्वर्नायकर्णौब
धिरावभूतां गुरोःस्मृणोतस्मरमोहनिद्राप्रबोधदूनाणि
किमद्वाणि १७ ॥ कामस्यशिंजिनीसमास्फालनजात्
नैःशब्दैःस्वर्गेशाकर्णौबधिरौजातौस्मरकृतोमोहएवनि
द्रातस्यप्रबोधनेनदूनाणिकहूनिअक्वाणिगुरोर्बृहस्प॰
तेःसकाशात्किंस्मृणोतुकिमित्यादेपदत्वणीतिवापाटः
१७ ॥ अनंगतापप्रशमायतस्यकदर्थमानामृडराजुणा॰
लं मथोमथोनाकनदीनलिन्यांवरंवहंतांशिशिरेतुरागं
१८ ॥ तस्येंद्रस्यवसंतेवसंतेस्मरसंतापशांतये आसृ॰
णालंमृडुर्लयमानाःस्वर्गंगापद्मिन्यःशिशिरेतुरागंवरं
समग्रवहंतेदेवाहूनेवरःश्रेष्ठेविष्णुर्वीर्णमनाक्रियेयेव
संतेमृणालानामप्यभावात् शिशिरेतुतेषांविद्यमानत्वा
तुशिशिरमेववरमन्यंतेस्म १८ ॥ दमस्वसस्मेयगुणैः॰अ
स्मानिमोजगत्यश्रमलोम्लिलन्मी यनोहगाडिस्तवना
महासिविभागलोभातिमलोविभर्ति १९ ॥ भोभैमिघार
कस्यमेयंतस्मालोके अभिभवमग्रिमअयपंक्तादिमच

नै॰
प॰ प्र॰
टी॰
२७४

आदेशेनिवक्तव्यं लोहितंयोगिलोलुपम् अग्निमंचनहो
त्रिचतस्पलक्ष्मीःमातुपतिअग्रेगणेषत्यर्थः यतोहृयाम
त्रिरसाविद्धःनवहाष्टविभागलोभेनार्निविभर्त्येवनामम
काशासंभाव्यक्रोधोपरामकृत्सने २९ ॥ अग्र्याहिताःश्र
स्वइपासतेयांदेदीप्यमानांतनुमष्टमूर्तेः आशापतिस्ते
दमयंतिसोपिस्ववेणदासीभवितेत्यपेदाया ३० ॥ आहि
ताग्नयोयेत्तेअग्न्याहिताःवाहिताग्न्यादिषुपूर्वनिपातः
शिवस्ययांदेदीप्यमानांतनुमग्न्याख्यांसदासेवंतेहेभैमितो
प्याशापतिर्दिक्पालोवह्निःस्ववेणनेकिंकरीभवितेत्या
देशानियन्ताःनकेवलामिन्द्रएवत्वदर्थी अपितुवह्निर
पित्वदर्थीत्यपिशब्दार्थः ३० ॥ त्वद्गोचरस्तावेल्लपंचबाणः
करोतिसंतापमथाविनीतं स्वयंयथास्वादितनम्रभावः
परंनसंतापयिताससूयः ३१ ॥ त्वंगोचरोयस्यकामस्य
सतमपिसंतापमथाविनीतंशिवादितंकरोतियथासोग्निः
स्वयमनुभूतनम्रभावःभूयःपुनःपरंनसंतापयितासज्ज
नोहियेनस्वयंदुःखमनुभवतिनतदन्यस्मिन्करोतितथा
ग्निरपीत्यर्थः अग्निकामेननिर्जितत्वात्तुपरसंतापसम
र्थइतिभावः ३१ ॥ अद्याहियस्तेनदशार्धबाणःपुरापुरारे
र्नयनानलेन सनिर्दहंस्तंभवदादिवासीनवैरशुद्धेरध
नाधमर्णः ३२ ॥ हरस्यनेत्राग्निनेत्ननेनवह्निनायोदशबा
र्धबाणःकामोदग्धःसकामस्त्वन्नेत्रवसाति[?] नेवह्नि
निर्दहन् अधुनावैरशुद्धेर्वैरप्रतीकारादधमर्णोनतेनः
कृतेदाहेनसेपुनःप्रत्यादितिनाधमर्णस्त्वमित्यर्थः वैर
शुद्धिःप्रतीकारःअंगनानामपांगेषुनयोवसतीतिविद
ग्धासिद्धः ३२ ॥ सोमायकुप्यन्निवविप्रयुक्तःसमोम
मोचांभातिहन्यमानं नामापिजागर्तिहियत्रवाग्वोमोज
स्विनस्तेकतमेसहन्ते ३३ ॥ विरहीसवोजन्नुद्धायुक्तःसा
विवहन्यमानंसोमचंद्रंलनामसंवधिरमंभजयति अपि

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१२४

निधत्ते स भवद्वियोगात्पांडूनि चंडज्वरजर्जराणि ७८ ॥
स यमः त्वद्वियोगात्पांडूनि अधिकं त्वदशोषितिलितानि
चांगानि धत्ते पांडुत्वेऽज्वरशोषित्वे च हेतुः त्वद्वियोगात्काम
स्य कीर्त्यासितानीव कामबाणप्रतापेन तापितानीव
७८ ॥ यस्त्वन्निभर्तांक हरणेन सायं दिशः समालंभन
कौतुकिन्याः तत्रुभ्रं उदास प्रजिगाय चित्रं गतो यदा या
ति पुनर्न मान्यः ७९ ॥ भोस्त्वन्नि सायं कुंकुमेनालेपनालं
पन कौतुकिन्या दिशः पश्चिमायाः यो भर्ता स्त्रिवरुणः त्व
भ्रंतदा चित्रं प्राहैषीत् यस्मिन्काले गतः पांथः पुनर्न
निवर्तते तत्काले तिलतिनालिवर्तते चित्रं नानिवर्तन्ता सूर्या
दिथकालेऽस्य सर्पः संध्यायां स्वभावात्स्वरुणनया कुं
कुमावलेपने तुक्तिः इह एवमरुणरागिणः पांथसत्यामपित्व
यि नितांतमत्रवक्त्र इति भावः प्राजिवायेति हेवचडीति
कत्वं ७९ ॥ तथा न तापाय पयोनिधीनामास्मामु वो
र्यः स्वधितः पिपासावान् निजः ``निःसंप्रतिवारि पोपि
यथा हृदिस्थः स्मरदाहदस्थः ८० ॥ वडवाग्नावसंभू
तोऽग्निः स्वधितोऽपि वारि पिबोऽपि हृदिस्थो जलहृदि मध्ये
वर्तमानः पयोनिधीनां तथा तापाय नाभूत् यथा संप्र
ति वारि पोजलवदकोऽपि स्वस्वामी वरुणाः स्मरदाह पी
डितो हृदिस्थः चिंत्यमानः संतापयति ८० ॥ यत्त्वत्सुत
नुकंडवाङ्वल्लिस्फातिस्तजेरुणफालिहरविनीता ततोऽवि
धत्तेऽधिकमेव तापं तेनाश्रिता शैत्यगुणाम्बुणाली ८१ ॥
तेन वरुणेन तापशांतये श्रिता शैत्यगुणा डविनीता य
तो हेतोः प्रस्तुतवैपरीत्यने त्वत्कोमलभुजलता स्फातिमं
तानि रचयति ततो हेतोऽधिकमेव तापं विधत्ते स्मरणा
त्वद्भुजलताः सुहशात्वात्स्फातिवर्धनत्वं संतापशांतये
श्रिता संतापमेव करोतीति दुर्विनीतत्वं ८१ ॥ त्वत्ति
न त्तेन स्मरणालदंडवंडकभाजि संदिनाप भाजि नाचित्रम

यैर्मदनस्य बाणैः कृतं यत्तच्छिद्रमिव लक्ष्मेण ८१ ॥ सा-
कलामृणालीयततापंकयोनिततोमृणालदंडशाक
लेताप्रभाजिर्हृदि तेन वक्ष्यमाणेन घ्नलंवभासे कोऽहमामि
ववक्षणस्य हृदयमयैः कामबाणैः लक्षेण शतच्छिद्रं-
कृतमिव ममशरव्यं हृदयं त्वं किल लेमृणालवल्लसी
ति रूपेव कामेन शरैः शतच्छिद्रं कृतमिवेति भावः ८
१ ॥ इति त्रिलोकीतिलके प्रतेष्ठ मनोभुवो विक्रमका
मचारः अमोघमहं भवतीमवाप्य मदांधतानर्गलचा
पलस्य ८२ ॥ त्रिलोक्यास्तिलके श्रेष्ठे प्रतेष्ठद्दैवे
प्रत्तोत्सफलमहं प्राप्य मदांधतयानर्गलचापलेय-
स्य कामस्य तस्य विक्रमस्वेच्छा हृत्निवर्ततेऽति शेषः
८२ ॥ सारोद्यधारेव स्वापारसस्यत्वयं वरोभविता न
वेत्ति संतर्पयंतीं दमयंति तेषां क्रतुनिःक्रतीनां कृ
शामयासीत् ८४ ॥ अथानंतरमस्य सारः सारभूता
धारेव प्रवाह इव संतर्पयंती त्वं स्वयं वरो भविते-
ति वार्तां तेषां देवानां कर्णाप्राप स्वारोद्यधारेति धारे-
सारं जनितधारेत्यर्थः श्रूयते इति क्रतुवार्ता ८४ ॥
समं सपत्नीभवदुःखतो द्यौः स्वदारुनाशापायिकेम
हाद्रिः अनंगशोचीनलतापदुःस्थैर्यप्यनस्येहरितां-
महाद्रिः ८५ ॥ अस्माकं सपत्नीभविष्यतीति सपत्नी
संभवेन दुःखेन दुःसहः सपत्नीनाशामार्गसंचारिभिः
स्वसितैः स्वाकं कामप्रतापानलतापविकलैर्देवैः प्रत
स्थित्वा शुद्धरूपेति शेषः हरितां महाद्रिरिति स्वस्वामिसं
बंधवर्षी ८५ ॥ अपायस्तपायेय स्वधीपयोयैस्त्वत्स्तुवि
नैव स्वमनोरथेन हार्दं च निर्वापयता भृशं च स्वादीय
स्वाधीयामितः स्वावितैः ८६ ॥ त्वत्कर्मार्गसंबलमपा
हितानुभवैः उपयोगाभोगिनेकवोसमुपयकज्यनेरति
प्रयोगात् तैर्देवैः त्वत्स्तुभिर्निवर्ह्यं प्राप्यामहमित्वदिषये

नै॰ ष॰ च॰ टी॰ १३६

ऐवद्रुथं भ्रंशं च निर्वापयता स्वोदीयमानिजमनोरथे
नाधाराद्र मुहूर्तं चिन: त्वयिनिविष्टचेतसा तेषां द्रव्याभ्र
षा च नाभूत् अतएव मनोरथस्यास्त्र तानि षायितया
अस्तनत्यागान्तृत्यर्थः ८६ ॥ प्रियामनोभूपारवावदाह
देवीस्त्वदर्थेन निमज्जयद्भिः स्मरेषुसारैः क्रियते फना
नैपाटापर्णानुग्रहहभूरियंभूः ८७ ॥ प्रियादेवीः शाच्या
दीः त्वत्कारणेन कामशरदावाग्नौ मज्जयद्भिः स्मरस्वैरे
रियंभूःस्वरणानि देपणादणानुग्रहस्थानमफना क्रि
यते ८७ ॥ अलंकृता तस्त्र महीविभागे रथं जनस्ते रम
वैर्भवत्यां अवापितौ जंगमलोवलक्ष्मीनि विप्यसंदेश
मयाक्षराणि ८८ ॥ भूषितनिकटभूप्रदेशैस्तैर्देव
रहंत्वयिसंदेशानूपाक्षराणि निक्षिप्यजंगमपत्रश्रियं
प्रापितः अहंसंदेशहारीकृतइत्यर्थः ८८ ॥ प्रत्ये
कमेते परिरभ्यपीनस्तनोपपीडं त्वयि संदिशंति त्वंच
ख्येतेनः स्मरभिल्लशल्यैर्मृग्योविशल्यौषधिवल्लिरेषि
८९ ॥ एते देवाः एकैकं पीनस्तनयोरुपपीडं पीनस्तनो
पपीडं ससम्यगोपपट्कृटकर्षद्रानि एगुल्ल तथाआलिं
गपत्वयि संदिशंति संदेशमेवाहस्मरएवभिल्लोव्याधः त
स्य लैः भल्लैनिपादैस्मरभल्लानां शल्यैः सूच्यनां मोहंप्रा
प्रवनाम सांकंविशल्यौषधिवल्लिर्विगतानि शल्या
नियया सा विशल्या सा चासावौषधिश्च तस्या लता सा
ऽपि भवतास्ते लोहिमध्यमप्रकृषैकवचनेन सोढेड्ढाव
त्यासलोपश्छंदत्वं ८९ ॥ त्वत्कांतिमस्माभिरयंपिपा
सुमनोरथाशामनयैकयैव. निजः कटाक्षः खलुवि
प्रलभ्यः कियंतियावद्गणवासराणि ९० ॥ त्वत्कांति
पिपासुरयंनिजः कटाक्षः कियंति वासराणि यावत्
एकयैव दमयंतीलप्स्यामहे इति मनोरथरूपाशासन
याविलभिष्यते नवंचनीयः अथ कथयति वालोहिडले

मेवत्त्वमाचमानो यथावच्यते तथायं कटाक्षवालाकिय
द्वपि वंचनीयः कुतो दैन्यादि हेतुमेदेरतिभावः ५०
प्रियेहत्त्वजास्माहभुजेभजेत्यावादित्यवेणीपरिवेषवेषं प्र
सीदनिर्वापयतापमंगेरनंगलीलालहरीतधावैः ५१
आदित्याद्देवाःसूर्यास्तेषांवर्गवर्तमानेषस्मास्मभजेत्या
वालिंगन्तोभुजेएववपरिवेषस्तजयकृत्कोहिसूर्यस्यपरिवेषः
आकारांतोभुजाशब्दःनिजेइतिपाठेनिजेभुजेइतिसंबंधः
प्रसन्नाभव काममलीलेवतनेंगसंततितयाशीतलैवगैःता
पंनिर्वापय ५१ ॥ अतएवहेस्मान्तःयादित्वदीयानदेहिदे
हितुतमंकपालीं चार्वगिनिर्वापयतापमंगैरनंगलीला
लहरीतधावैः ५२ ॥ इतिश्लोकांतरंस्पष्टार्थं यदुक्तंकिं
चातयसित्वमस्माननंगचंडालपावैरहस्यैः भिन्नावयंती
क्ष्णाकटाक्षबाणैःप्रेमलत्वप्रेमरसात्यविश्रैः ५३ ॥ इद
यांऊहस्थहस्यैरनंगचंडालपावैःकिंमारयसिचंडालोप्य
हस्यएवबाणैर्हंति प्रेमरसात्यविश्रैस्तवकटाक्षवाणैर्वि
दारितावयंसम्यक् प्रेमःश्रियामहेचंडालहस्तेनमरणं
नश्रेयः त्वत्कटाक्षैस्तुमरणंश्रेयइत्यर्थः ५३ ॥ त्वदीयं
नःसतपरःसहस्राःप्राणास्तनःत्वत्सुखप्रसादः विशं
कसेकेनवनादितेचेदनस्वरःपंचशारःप्रमाणं ५४ ॥
सहस्रात्परेपरंःसहस्राःलोकास्तुकासंतु नःप्राणाःत्व
त्पादयोर्वत्प्रहःत्वदनुग्रहादेवप्राणाजीवंतीत्यर्थःइ
दमस्माकंचनेकपदनार्तिंनशंकसेचेद्गुदिस्यःकामःप्रमा
णं ५४ ॥ अस्माकमथ्यासितमेतदंनत्वावदुवत्पाहृद
येचिराय बहिस्त्वयालंक्रियतामिदानीमुरोसुवंविद्विष
नःश्रियेव ५५ ॥ नयनवंनेहृदयमनस्तावदुवत्पाचिर
राययाधिष्ठितंसंप्रतिबहिर्हृदयमपित्वयालंक्रियतांमु
रेविद्विषतोविस्मोकवःश्रियेवद्विषामिवेश्रात्रप्रत्ययः
द्विषःपाक्तिवांवचनमितिविकल्पेनषष्ठी त्वयेतिमुक्तवच

नमन्यस्याः सर्वथानिवृत्तिं योनयति ५५ ॥ दूयोदयस्त्वेत
स्मिचेन्नवाभूदलंकरिष्याविफलोविलंबः भुवःस्वरादेषा
मप्याचरामोभूमौभूतिंयास्मियदिस्वभूमौ ५६ ॥ दयेतिप
त्वांतरेयदितवचेतसिदयायाउदयः तर्हिस्वर्गभूपर्याविः
लंबोव्यर्थः यदिनिजस्थानेभूमौप्रीतिंयासि तर्हिभूमेः
स्वर्गहृत्यादेशंकर्मः इमामेवभुवंस्वर्गंकुर्महृत्यर्थः इमामे
वदेवालयतांनयामइतिवापाठः ५६ ॥ धिनोतिनास्मा
जलजेनपूजात्वयान्वहंतन्वितितन्यमाना तवप्रसादो
पनतेनमौलौपूजास्तुनस्त्वत्पदपंकजाभ्यां ५७ ॥ भो
स्त्वन्वित्त्वयानित्यंक्रियमाणाकमलेनपूजास्मान्नधिनोति
नप्रीणयतिकमलेनेतिजातावेकवचनं तवप्रसादेना
योपनतेनोस्माकंमौलौत्वत्पादकमलाभ्यांतुपूजास्तु ५७
स्वर्णैर्विनीर्णैःकरवामवामनेत्रेभवत्याःकिमुपासनाम्
थ्रंगात्वदंगानिनिपीतपीतादर्पाणिपाणिःखलुयाचतेः
नः ५८ ॥ भोस्त्रीकनेत्रेत्वयाहूजाम्तसमर्पितैःस्वर्णकुः
सुमैः किंकरवामलोकू नःपाणिःनिपीतपीतादर्पाणि
प्रपहृतहरिद्रादर्पाणित्वदंगानियाचतेखलुअंगसंबो
धने निपीतपीतदर्पाणीतिपाठेनिपीतःपीतानांसुवर्णा
दीनांदर्पोयैरितिसंबंधः ५८ ॥ वयंकलादाइवडविंद
रयेत्वद्भ्रौविमस्पर्धिदहेमहेम प्रसूननाराचपराशनेन
सहैकवेषाप्रभवश्चबभ्रु ५९ ॥ कामेधनुषात्तहैकवेषो
पभवोययोस्तेईदृषाणाभुवोयस्यास्मानस्याःसंबुद्धिः भोप
कवेषाप्रभवश्चुभैमि वभ्रुप्रकर्णविपुलेनकलेविसोब
भुःस्यात्पिंगलेविविमित्यमरः त्वद्भ्रूविभ्रमासपर्धिधनपवृ
विदग्धमतिशुणमनाल्लेनसुवर्णकलादाइव सुवर्णा
कारइववयंदहेमसुवर्णकुसुमेपुनास्माकमादरइति
पूर्वश्लोकार्थपवोपपतिरुक्ताभवति ५९ ॥ सुधासरः
सत्वद्गनेगतापःपीतोननःकिंतुनरस्मरःस निर्वीतिरु

द्रुन्ममतात्तरेण स्तनाभ्युगोघोर्मध्यप्रीकरेण १०० ॥ अस्मा
कंत्वन्निमित्तानेगतापो म्हतस्वरः स्तनयोः अस्वरः स्त्र्य
पोस्वरः स्वस्त्वर्वेषयोस्च किंपुनः पंचवाणस्य मकरंदवि
दुरूपेण यूयं मदीया इतित्वन्ममतात्तरेण तु कामतापो
निर्वापितः तान्यथेत्यर्थः १०० ॥ खंडः खल्वत्वक्त्रि एव खंडः
किंशर्करानत्य यशर्कैरेव कुर्याणिनद्भंगिरसोत्यकच्छ
त्वरेणांतदितं प्रापितं तदित्व १०१ ॥ खंडो मध्यमाय शर्क
रात्वद्वचनस्य खंड एव एकदेशाप एवाकिं शर्करासितातस्मा
त्वद्गिरः पथि शर्कराशिलाशकल एवाकिंदित्यभ्युत्त्वा
नेयदित्वत त्रस्मात्त्वद्गिरो भंगीनां रीतीनां रसो माधुर्यं न
ज्ञातकच्छत्वेणांकिं नदीपूरमार्गेपि शिलाशकला भवंति
कच्छदेशेष्वपि चहूर्वा १०१ ॥ ददामकिंतेस्वधयाधरेणत्व
दास्य एव स्वयमास्य नेहि विधूविजित्य स्वयमेव भाविभ
वत्कावेत त्वावेभागभोजि १०२ ॥ नभ्यं किंवितरामश्चस्व
तेचेत्त त्वत्कावे एव स्वयं मात्रादस्त्वनुमयेनापरेणस्वीय
तेहि यत्रभागस्त्वेद्धीयते त्वत्कावेवद्विजित्वा स्वयमेव तस्य
यत्रभागयाहि भाविभविष्यति तन्नदापि न देयमित्यर्थः
देवानां सारभूतं वस्तुद्वयं यत्र तन्नूत्वदायन्नमेव नतो निर
तिरुं किं ददामेत्यर्थः ददामेति लोटू १०२ ॥ प्रियेहरणेष्ठा
मरभावमस्मादितिविपाकुद्वचनेन किंनः त्वत्पादपंयेशार
णं प्रविश्य एव स्वयं वयं येनाजिजीविषामः १०३ अथामरभावो
दात्त्यइतिनत्राह प्रियेहरणेष्वेति अस्मत्त्वकाशादमरत्वे
हणेष्वेति वचोस्माकं लज्जाकारि किंन येनवयं त्वत्पादप
द्मेहे अपि शरणं प्रविश्य जीवितुमिच्छामः १०३ ॥ अस्माक
मस्मान्मदनापमृत्योस्त्राणाय पीयूषरसोपि नालं स्तथा
त्वत्सादप्यधिकं प्रयच्छ प्रसीद वैदर्भि निजाधरेन १०४ ॥ अ
मोस्वर्गं तु भूतः स्तथा रसः कामकृतापमृत्योः सकाशादस्मा
करक्षणाय न [illegible] इत्यर्थः अस्माभिरस्मादप्यति

शायिनं निजाधरमस्मभंचेहिभोमेमिप्रसन्नाभव १०४ ॥
स्लष्टः स्वेषुष्पापरोपेरपिसहमकरेणात्मभूः केतनाभूद्द्र
न्नानः त्वत्प्रसादादयमनसिजतामानसोनन्दनस्सन् भू
भ्पातेनन्विधन्वीभवत्तनवसितैर्जैत्रभल्लैः सितैःस्तांदत्त
त्वन्नेत्रचचच्चत्र शफरव्यफगाथीनमीनध्वजाकः १०५ ॥ का
मः स्वैर्थत्रबाणैः सहकेतनामकरेणापिसहदग्धोभूत्
उष्मलेषोषितादग्धेउषस्तुप्रदाहेश्वयत्वत्प्रसादादस्मा
कंमानसोनंदनस्सन् आनंदयितासन् पुत्रस्सन् म
नसिजतांधत्ते अस्मन्मनोजानत्वात्कामस्यमनसिजत्व
यथार्थमास्त्वित्यर्थः भोतन्विनवभ्भ्यापधन्वीभवत्ततः
वासितैर्हसितैः सदाजैत्रबाणैःस्तात् सशायोवभेदात्सितैः
सितैरित्यप्यर्थः त्वन्नेत्रैएवचंचत्रैशफरैमीनैनयोर्थ
गेनाथीनोमीनरूपोध्वजोकेयस्यसई दृशोस्तुशफरवध
गमेवाथीनःस्वायत्तोमीनध्वजोकोयस्येतिच १०५ ॥ स्व
मेनप्रापितायाः प्रतिरजनितवश्रोत्रमनःकदाचः श्रो
त्रैगीतामृतनाड्योत्वगपितनुतन्तमेजरीसौकुमार्यै नामसा
स्वामाधिवासेधरमफनिरसत्ताचारित्रेणचित्रं नवस्तत्व
गिकैश्चित्रकरणहारिणीवाग्गलेचितास्ति १०६ ॥ प्रति
रात्रिस्वमेनप्रापितायास्तवकानिक्षनः कवादोमश्रःत
वगीतामृतनस्मगुद्देश्योत्रेमननहैभिनवतनुरेवमंजरी
तस्याः सौकुमार्यैहृत्तंचकृहमाबंकोमलस्पर्शलस्पर्द्धि
यमरः तस्यभावः नासिंत्वगिंद्रियमपि नवस्यासपरिम
लेनासामपातवाधरमफनिजिह्वामपानवविलासेषु
चित्रंमयहेतन्वंगि ननोहेतोनेकोस्मिदपींद्रियहारिणीवा
गवात्वंनलेचिता त्वयिवागरायामर्वोपलयातस्त्यर्थः
१०६ ॥ इतिश्चतसृहसार्यवाचिकसांड्रि जरमनानलपग्रहा
रकस्य सफलयममरूतनानिणोप्रस्वयमवधार्यदिमी
पमेकमेषु १०७ ॥ मनासूरमर्त्त्रमन्लेभपरंमपरायेनेषु

शंतिनजिह्वानलमेवपत्रंनस्यहारकः तस्यममहृतः
तामफलयु एतेष्टदेवेष्टकेस्वयंनिस्तुत्यहृणीष्व
१०७ ॥ श्रानंदयेंद्रमथमन्मथमत्रमग्निकेलीभिरुद्ध
तनुदीविन्हतनाभिः श्रासादयेदितदयंप्रामनेस
नोवा नोवायदास्यमथतद्वरुणंवृणीष्वाः १०८ ॥
इंद्रमानंदयश्रथवाहेकृशोदरिन्हतनाभिरतदयोन्य
श्चक्राभिः क्रीडाभिर्मन्मथममग्रमग्निमुद्धर यद्वाय
मेजानदयंमनोविदेहियदिवादृश्यतो एतान्यदितरहृ
णीषेइत्यर्थः तत्राहिंश्रयानंतरंवरुणंवृणीष्व १०९ ॥
श्रीहर्षंकविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्री
हीरः सुषवेजितेंद्रियचयंमामल्लदेवीचयं तस्याग
दयमष्टमः कविकुलादृष्टाध्वपांथेमहाकाव्येचारु
णिवैरसेनिचरितेसर्गोनिसर्गोज्वलः १०९ ॥ कवि
कुलेनादृष्टेपथ्यनिपथिपथिकेश्रस्यकाव्यस्यार्थोना
न्येनकविनादृष्टोनिबद्धोवेत्यर्थः शेषंव्याख्यातंपूर्वं
१०९ ॥ यंप्रास्तनत्रिलिंगादिनिपातिसनतनारायितनाद्रि
:त्वयंभूः पातिव्रत्यैकसीमास्कविनरहरिनालमा
यंचमाता यंविधाविणयोगीकलयतिकृपयातनस्फु
तोदीपिकायां स्वेरंनोवाजितोभूदुपचितमहिमाचा
रुसर्गोष्टमोयं ८ ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येश्र
ष्टमः सर्गः ८ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ इतीयमक्षिवि
रविभ्रमेंगितस्फुटामनिच्छांविवृणोत्यसुत्यका नलोपि
मात्रश्रवणोत्कयाशृणोहिगीर्धमदीपयितनोररवा
त १ ॥ इयंभैमीश्रवणाद्विभुवोचापि श्रुतेश्चचतुराद
स्तूत्रेणनिपातिनादृकावातः तस्यविलासः तदेवेगितं
तेनैवव्यक्तामनिच्छांप्रकटयितमसुत्यकाजातेनिषोधः
यद्यनिच्छातर्हिकिमर्थंविरंसंदेशापरंप्रामस्तणोदि
त्यतश्चाह इयंभैमीनलवचनमात्रश्रवणोत्कयाइति

नै॰ ष॰ टी॰ नं॰ १३५

सर्वेषांमानसस्यसंदेशगिरंशुश्रावयतोवचोवाग्मस्तुवैद्गोव
वानेत्यर्थः १ ॥ तदपितामसृष्टनवद्विधायनादिशी
शसंदेशमयीसरस्वती इदंतत्सृष्टीतलक्षणेतलक्ष
तिंविभाणवैदर्भनृपनंदनानंदना २ ॥ तेननलेनापिता
वत्सादिगीर्वाह्नपाताबाचमसृष्टनवन् सृष्टतेनतद
र्पणंविधायभूनलेंद्रेतेनलंइदंवक्ष्यमाणंवैदर्भीप्राह
२ ॥ मयागसः पृष्टःकुलनामतोभवानस्तुविमुच्यैवर
किमन्यदुक्तवान् नमह्यमत्रोत्तरंयथावद्यस्यांकिंक्रिये
पिसेयंभवतोधमर्णता ३ ॥ अंगभोःमयाभवान्
कुलनामनीपृष्टःअसूकुलनामनीविमुच्यान्यदेव
किमुक्तवानसि अनभिधेयवचनत्वादनामोसीति
भावः अत्रकुलनामप्रश्नविषयेमह्यमुत्तरंयथावद्यस्य
ते सेयमधमर्णताक्रियेकिंनधावयतीतिधावयः अ
उपसर्गाल्लिमेत्यादिनापाःउत्तरस्यधावयः तस्यधावेरु
त्तमर्णइतिचतुर्थी मह्यमितिअधमर्णोहिस्वविणाया
च्यमानोदातमसमर्थस्वलज्जतेतेनत्वमयोत्तरंयाच्यमाणोया
च्यमानोपिनददासि अन्यदेवासंगतंवदन्यतारयसि
तत्तेलज्जापिकिंनास्तीतिभावः यद्वा अर्णशब्दोवः
र्णेषागमप्रसिद्धोदशार्णमंत्रइत्यादौतेनत्वमधमर्णता
अधमाक्षरतानवाकिंनलज्जावहेत्यर्थः ३ ॥ अहंपृच्छ
मानानांक्वचिदीदितानांक्वचिन्ममानुयोगेभवतः सरस्वती
वीचित्यकाशंक्वचिदस्पष्टाक्षरंसरस्वतीजेतुमनाः
सरस्वती ४ ॥ ममानुयोगेप्रश्नेक्वचित्पृच्छमानाकिम
र्थमागतोसीतिप्रश्नेउत्तरदानात्पृच्छमानाक्वचित्कु
लनामविषयेप्रश्ने अहंपृच्छमाना ईदृशीतवसरस्वती
वाक् औचित्यकाशंपृच्छमानजलौक्वचित्तस्यानेप्रस्प
ष्टाक्षरंअप्रकटोदकांसरस्वतीनाम्नीनदींजेतुमनाः इ
लंकषानिर्झरिणीवोयावक्रासरस्वतीत्यर्थः ४ ॥

गिरः कृतापवनत्वश्रवः स्पृथाः स्पृथाभवन्नाप्रितनकृ
तिस्पृहा पिपासिताशांतिमुपैतिवारिजानजानदृष्या
न्मदनोधिकादपि ५ ॥ कर्णयोरमृतद्रूपास्तववाचः
कृताः पवंतत्वन्नाप्रिकृतिस्पृहाश्रवणस्पृहाश्रवण
श्वानस्पृयाननिवृत्तेत्यर्थः वारिणिविषयेजानापिपा
सा अधिकादपिदृष्यादोदास्युकदाचिदपिशांतिंनोपै
तिकिंतुजलादेवेत्यर्थः ५ ॥ विभर्तिवंशोकतमस्त्व
मोमहं भवादृशोनायकरत्नमीदृशं तमन्यसामान्य
धियावमानितंत्वयामहांतंबहुमंतुमुत्सहे ६ ॥ नर
मोमहंनीतितमोमहंस्वकीयंपाथकारस्फोटात् अत्ता
नेसहवर्णाता अपेक्षेशानमसोरितिउप्रत्ययः ईदृ
शोदृश्यमानेनैर्मल्यादिगुणोपेतंत्वादृशोनायकरत्नं
न्यपश्चेष्ठंकतमोवंशोविभर्तिकस्मिन्कुलेत्वमुत्पन्नो
सीत्यर्थः वंशोवेणुरपितमोमहंनायकरत्नंहारमध्य
मणियोग्यंरत्नंविभर्तिवंशावराहादयोहिमुक्ताजन्म
स्थानानीतिनिधिमाशास्त्रप्रसिद्धिः अन्यसामान्यधिया
अयोपिवंशाः अयमपिवंशइत्यन्यसामान्यबुद्ध्यातिर
स्कृतंवंशंत्वयानायकरत्नेनकृत्वामहांतंसंतंबहुमं
तुमुत्सहे अन्यसादृश्यमेवातिरस्कारः यद्वामहांतंवं
शंबहुमंतुमुत्सहे कीदृशंअन्यसामान्यबुद्ध्यात्वया
अवमानितं रत्नस्कोपित्वमन्वाचितहूतंत्वस्वीकारात्
प्राकृतजनतुल्यबुद्धिस्सन् वंशमवमानयसीतिभा
वः ६ ॥ इतीरयित्वाविरतांपुनर्गिराऽनुजयाहतरोनर
राधिपः विरुत्यविश्रांतवतीनपान्ययेचनाचनस्वात
कमंडलीमिव ७ ॥ सनलएवमुक्तास्तसीभूतांताभै
मीपुनर्वाचानुजयाहतरां अत्यंतमनुगृहीतवान्यो
माधगमेविकतंकृत्वाहंसीस्यितांचातकमंडलीमेव
इवमेघःस्वगर्जितेनचातकमंडलीमानंदयतियथाते

नै. ष. नं. टी. ५०

येत्यर्थः शाङ्गचातकमत्तेभवार्णकाह्वाचनाचना: ७
श्रयेममोहासितमेवाजिज्ञयाद्दयेपितास्मिन्ननतिमयो
जने गगैगिरःपल्लवनाथलाचवेमितचसारचवचो
हिवागिमिता ८ ॥ वह्नप्रयोजनराहितेजलनाम्नात्त
स्मिन्द्वयेममजिज्ञयाउदासितमेवगिरःपल्लवनेप्रपं
चनमर्थलाचवंच गगैविषेपदविनाशकत्वात् श्र
त्यंसारंगुर्वर्थंचवचोहिवागिमिता ८ ॥ हृष्ट्याकथयेयं
मयिवर्णपद्धतिःकयानुपूर्व्यामममकेतिकोनिव ह
मेममत्तंव्यवहारस्मावयोःपदीविधातंवल्लयकस्मद
स्मदो ५ ॥ मयिहृतेजलनाम्नावर्णपंक्तिःकयाप
रिपाद्याममकेतिसंकेतितानिच किंरूपेतिचभवति
इयंकथावार्ताहृष्ट्याजलनामानभिज्ञानेत्वंव्यवहारः
कथमितिचेत् श्रावयोःपत्यत्वंव्यवहारंकोतेयकस्म
दस्मदीपदवपदेत्तमे कस्मत्कहोःमच्छहृत्वव्यवहारा
यपर्याप्ताविस्त्यर्थः समकेतीतिकितनिवासेत्तंपूर्वः
श्रयतनीनदूच ५ ॥ यदिस्वभावान्ममनोज्वलंजलं
ततस्तदुद्भावनमौचितीजनः श्रथावदातेनदहोवि
दंवनाययातयामेषितयोपसेदुषः १० ॥ नामाकथ
नेहेतुमक्काजलाकथनेपिहेतुमाह प्रकृत्याममज
लेनोज्वलंचेन्नहितस्यजलस्याद्भावनंप्रकटनंजनत
उचितोश्रनुचितमेवेत्यर्थः श्रथनिर्मलंतन्नहियथा
तथाकेनापिप्रकारेणहृततयागतस्यमेतत्प्रकटनेवि
देवनाश्रहोनहिसतःजलमप्रहृतःप्रकृषःपरमेष्ठोभ
वति बलात्यार्थनयावापरप्रेष्यत्वमित्यनुशयेनय
यातस्येत्याह १० ॥ इतिप्रतीत्यैवमयावधीरितेतवा
पिनिर्बंधरसोनशोभते हवित्पतीनांप्रतिवाचिकंप्र
तिश्रमोगिरांतेघटनेहिसंस्यति ११ ॥ इत्थंनिश्चितै
वावधीरितेजलनामपक्षेतवापिनिर्बंधरसश्राग्रहो

तथोभते दिग्गीषानां गिरं प्रतिवाचिकं प्रस्तुत्त्वं प्रस्तुत
वस्तुप्राप्तिश्रमो यत्कोऽपि यद्वा दिग्गीषानां प्रतिवाचि
कं प्रति तव गिरां श्रमो व्यर्थ तेहीति संबंधः त्वया महान्
त्वाकृत्श्रमः कर्तव्यः ततः कुलनाम प्रश्नेनाग्रहः कर्त
व्य इतिभावः ११ ॥ तथापि निर्बंध ततेयथा स्पृहामि
हान्नु हे पेमितयान्न किंगिरा हिमांशुवंशस्य करीरसे
वमां निशम्याकिंनासि फलेग्रहि यद्वा १२ ॥ तथापि
कुलनामकथनस्याप्रयोजकत्वेऽपि हे निर्बंधनितनिर्ब
धं कुर्वाणे अथवा ते इह प्रश्ने स्पृहां एमि तया वाचा किंना
नुसरामि अथवेति प्रकथनात्पक्षांतरविकल्पः अ
थवा स्नेहे पेणा किमर्थं न कथयामीत्यर्थः मां चंद्रवंश
स्य करीरसंज्ञ वंशोत्वा फलेग्रहत्तानीति फलेग्रहिः फ
लितइत्यर्थः फलेग्रहिरात्मंभरिश्चेति निपातितः ता
दृशो ग्रहो निर्बंधो यस्यास्मां ईदृशी किं नासि फलितनि
र्बंधाभवेत्यर्थः द्लोपि वंहोनिर्बंधो परागात्काद्योग्र
हाइत्यमरः स्याद्वंध्यः फलेग्रहिरित्यमरः १२ ॥ महा
जनाचारपरंपरेदृशी स्वनाम नामाददतेन साधवः अ
तो विधात्रेनतत्र उत्तहे पुनर्जनः किलाचार उच्चैर्विगाय
ति १३ ॥ ईदृशी वृद्धाचारपरंपरा सज्जनाः स्वनाम नि
श्चिंतेन कथयंति यद्रक्षो दिनमेकं हरत्याकर्णात्मान
स्य गुरोः स्त्रियः गृहीतनाममत्यस्येति श्रुतस्तन्नामवर
र्जनोत्तहे किललनिस्पृयेनजनः छनवांऊलपेनाचारत्यं
गिनं विगायति निंदति १३ ॥ अदोयमालप्यगिरंवीव
सारदो वभूवन्नली गृहितापकारकः अथास्यरागस्
दृपापदे पदे वचांसि हंसो वाविदर्भजाददे १४ ॥ सार
दो निपुनः गृहितामामपकारकस्य त्वयेन लः श्रदद
दमगन्नक्रांत्नलीवभूवयस्यास्पदः प्रातकाविंधी अहीना
सर्पाणां तापकारकः गिरावीमोनं भजते अथास्यनल

स्य पदे पदे रागस्य दृष्टान्नीति दृष्टाद्दृष्टानि दृष्टान्त्यो विभाषे
तिशयः ईदृशी भैमीवचांसि बभाषे यस्याः पदे पदे द्वयोः पा
दयो रागस्य च दृष्टा यद्वा पदे पदे आस्य रागस्य आस्यस्ये
व रागः न स्यद्यथा आर्यादास्य पादयोस्तु रागस्य दृष्टेन्य
र्थः हंसी यथा शरदि भाषते तथो नियतं चैतन्न शरदि
मधुरस्य मौनं हंसस्याम्बुवारि विलास इति १४ ॥ त्वयापि
वंशाभरणे भवानि निश्चितेऽपि नापि तु विशेषसंशयः
कियत्क्षमो नेविन ना कियत्स्व वा सहत्य हो वचनचात
रीनव १५ ॥ भवांस्तु वंशस्याभरणमिति वचनेन ज्ञाते
पि तत्रापि कतमो राजा किं नामेति विशेषसंशयो नापै
ति कियत्त्वर्थेषु नामादिषु मौनं कियत्स्वर्थेषु देवा
तरागादिषु वाक्यपंचिता अहो ते महते वंचनीयचा
तुरी १५ ॥ मयापि देवं प्रतिवाचिकं न ते त्वनाममत्क
णे त्वथा मऊर्वते परेण पुंसा हि ममापि संकथा कुला
बलाचारसहा सना सहा १६ ॥ त्वनाम त्वन्नाम मत्क
णे त्वथा मऊर्वते ते न भ्यमयापि परपुरुषेन देयं ममा
पि परपुरुषेण सह संकथा संलापः कुलस्य प्रतिपादि
काथ बलातासामाचारेण सहासनं महावस्थानं न स
हते इति कुलाबलाचारसहासनासहा कुलस्त्रीणा
मनुचितेत्यर्थः १६ ॥ हृताभिनयप्रतिवंघनत्रः प्रि
यागिरः संमितमाह सस्मिता वदामि वामाहि परेष्व
मानिपः त्वमीदृशं मादिकमादि पद्मचः १७ ॥ सदा
चारभंगभयादात्मनाम न कथयसि चेत् कुलस्त्रीस
माचारानुचितेन परपुरुषसंवादं महमपि न करोमीति
प्रतिवंदी प्रतिवचननिषेधः अस्याग्रेतनत्रवउत्तरहीनः
मनस्कलो हृदापि प्रियागिरः भैमीवचांसि वा अभिनय
ता भैमी सस्मित माह स्मरे वामा दिवदामि तु पदिशा
मितो ऽहं निरमऊर्वेत ईदृशं मफरं वचः परेषु सादि

पः किंतुदेवेषुवह्निपेत्यर्थः अथवा आह्निपेत्रिहृरीभव
तु वचएवमाह्निकंपरेषुदेवेषुमाह्निपः सर्व्वेवत्वन्मनो
विपरिवर्तिनीकिरेतिभावः तथाचस्त्रीधर्मोपिनहन्यते
इतियद्वावदामिनामकथयामि ईदृशंपरेषुपरविषये
देवविषयेवक्तव्यं मधुरंवचोनहरीज्वत्यर्थः नामा
कथनप्रतिवेधावक्तव्यंवचोनत्यक्ष्यामीत्यर्थः यद्वा आ
ह्निपद्वचोयस्यास्मानस्याः संबुद्धिः भो आह्निपद्वचः भोवा
मात्तिवदामिनामकथयामि ईदृशंहृतेनागतंस्त्रवः स्थि
तेमामा माह्निकंपरेषुमाह्निपः अहमाह्निकंतया[illegible]तो
नलः अतोमांपरपुरुषबुद्ध्यामावजानीहीत्यर्थः १७ ॥
करोषिनेमंफलिनंममश्रमंदृशोनुहृत्लामिनकंचनप्रपं
त्वमित्यमहांसिहरानुपासितंस्त्वराहृतस्नानपवित्रया
गिरा १८ ॥ इमंममश्रमंफलिनंनकरोषिप्रसन्नकाङ्क्षः
कंचनदिशः प्रसंनानुहृत्लामि प्रसन्नकाङ्क्षः इत्थंमहृत
प्रेमरसामृतस्नपनपावनयावाचाहरानुपासितंत्वयुक्ता
सियथाहृतेमयिप्रेमरसभावितांवाचंब्रूवीषितयादेवानु
पासितंत्योग्यासीत्यर्थः फलमस्यास्तीतिफलिनः फली
वानं फलवद्दीभ्यामिनच्प्रत्ययः इनिप्रत्ययोवा फलवा
न्फलिनः फलीत्यमरः १८ ॥ हरेषुसंदेशायसीहृशोव
लंवसस्त्ववेणात्तिमितांनभारती महर्पितादर्पकतापिने
प्रियाप्रयातिद्रावाद्दिनदावहाह्निना १९ ॥ प्रेमरसस्त्रव
णेनात्तिमितामार्द्रीभूता अंगेसांगेक्लिन्नंनिमितंस्तिमितं
समुन्नमुन्नंचेत्यमरः ईदृशीवङ्भारतीहरेषुनसंदेशा
यसिकाङ्क्षः यावीक कामपीडितेषुतेषुमयार्पिता दावा
नलदग्धवनस्यहृद्दिष्टत्वप्रयातितांप्रशमयतीत्यर्थः द
वदावौवनारण्यवह्नीजन्महरौभवौ १९ ॥ ययाययेहृ
न्वरूपेत्तयानयानिमेषमप्यसुजनोविलंबते कृपापर
वीकरोदिवौकसांतथातयाघनत्वरनेरतिः २० ॥ इ

नै॰
च॰ टी॰
१५२

हावसरेअनयात्वद्रूपेणत्वयानवोढारणाभावेचपक्षेनतोनिमे
षमपियथायथाविलंबनेनयानयावनेःपतिःकोपेनदे
वानांलंधिनाकरणेत्वरते २०॥ इयास्विरसावदूधंतिम
त्पर्येकिमिदंनेत्राणपक्ष्माणिनंनिर्मेमे पिपासत्वसांसंत्वर
कार्यमस्तुत्वंस्थितःपरप्रेष्यगुणेपिसत्वरेन २१॥ एतावद्बहुं
कालपर्यंतंसदागमनमार्गेअवदधंतिसावधानानिइंद्रने
त्राणिवक्त्रेननिर्ममेवक्त्रजनितानिकिंनभवंतीत्यर्थः नो
चेत्कथमेतावत्पर्यंतमस्फुटानानिप्रेष्यकारित्यर्थः उत्ताल
कर्तव्येकार्येविलंबितेमापिपासत्व यत्रमयिपरप्रेष्यस्पदा
सस्यगुणोपिनास्थितःसत्वरकार्यकारित्वंहिदासधर्मःसो
पिमयिनास्तीत्यर्थः २२॥ इदंनिगद्यास्थितिभर्तरिस्थितेत
याभिधायिस्वगतंविदग्धया अधिस्विनंहूतयतांअवःस
रंसनोदधत्यानयनैप्रणामये २३॥ एतदुक्त्वाराजनिन
लेविरतेस्थितेसति चतरयातयाभैम्यास्वमनस्येवाभि
हितंकोहृपाश्लोककामंतंनलंअधिस्विन्नंयाहूतंज
र्वतांदेवानांनीतिचात्यर्थभावेमनोदधत्यास्तीमुकुलितन
हूपोहिहूतःप्रेषणीयइतिनीतिः अयंचसंदेवतरःप्रेषि
तइतितेषांनीत्यनभिज्ञातं २४॥ जडाधिपःत्वामदिशत्स
यिभुवंपरेतराजःप्रजिघायसस्फुटं मरुद्वतेवप्रहितोसि
निस्विनंनियोजितस्वार्धसावेनतेजसा २५॥ वरुणोज
लानामधिपःतथाजडानामपिपरस्त्वामादिशत् परेत
राजोयमःपिशाचानांस्वामीचसयमःत्वांप्राहैषीत्मरु
त्वताइंद्रेणवाहूपेनलेनचनिस्विनंप्रहितोसिकुधर्मवे
नाग्निनाकार्यानभिज्ञेनचनिस्विनंनियोजितोसिअवक्त्रा
हूपत्वात् मनसैवनलंसंबोध्येयमुक्तिः २५॥ अथप्रका
शंनिभ्नतस्मितास्तीसतीऊलस्याभरणंकिमप्यसौ प्रन
लंदाभाषणविभ्रमोन्मुखंमुकावदर्भाधिपसंभवादये २६
निशम्यमंदहासासतीसतीनांपतिव्रतानांऊलस्यकिमस्य

र्णनीयसौभाग्यमाभरणमसौभैमीत्वंप्रकाशयंयथाभ
वतितथानलेनसहसंभाषणोविलासोयस्मिन्कर्मणि २४ वृथा
परीहासइतिप्रगल्भतानतेतिचत्वाहृशिवाग्विगर्हणाभ
वत्यनुत्ताचभवत्यत्रनएतत्तःप्रदित्सुःप्रतिवाचमस्मिते
२५ ॥ त्वंदेवैर्नप्रेषितइतिवृथा किंतुमयासहहसनार्थ
मागतइतिवचःप्रगल्भतात्वाहृशांमहतांनतेतिचदेवा
नाभिलषसीतिचवाग्विगर्हणांनिंदाभवति नतेनेति
देवानांप्रत्युक्तिर्नदेशोवीप्साभवतित्वय्यननुरागइत्युक्तेनदद
मिचेत्तदेवानांनवचावक्ताभवतिअनतप्रस्तावदित्यवास्मि
२५ ॥ कथंनुतेषांकृपयापिवागसौवसावपिमानुष्यकेलो
कवेजने स्वभावभक्तिप्रवणांप्रतीश्वराःकयानवाचातु
दन्तुदंतिच २६ ॥ मनुष्यस्यभावोमानुष्यकंतदेवलो
कस्तंकलंकोयस्यतादृशिजनेमयितेषांदेवानांकृपया
पिअसौत्वंपत्नीभवेतिवाक् कथंनुअसौविउत्पादिता
यद्यपिकृपास्तितथापिपत्नीभवेतिकथमुक्तंदासीभवे
तिउक्तोनोक्तमितिभावः अथवाप्रकृत्याभक्तिनम्रेजने
प्रतिस्वामिनःकयावाचाहर्षेनप्रकाशयंति २६ ॥ अ
होमहेंद्रस्यकथंमयोचितःस्वरांगनासंगमयशोभिताश्च
तःक्रदस्यहंसःवलिमासलास्त्रियोबलाकयेवप्रबला
विडंबना २७ ॥ स्वरांगनासंगमेनयशोभितानाबिभर्तीतिन
स्यमहेंद्रस्यमयात्कृत्वाकथंसौचितीअहोशाक्तालीला
मादिमसतीमुमानुषीमभिलषतीतिप्रसिद्धिश्चाचिने
त्यर्थः मरालमालामेउरकौतेःतडाकस्यबलाकयेव
मयानरस्येंद्रस्यविडंबनैवकेवलमहतीभवति २७ ॥
प्रवःस्त्रीणांभवकेवमानवीनयत्रतास्तत्रतमापिशो
भिका अवकांचनेकिंचननायिकांगकोकिमारकृगाभ
वणेननंस्त्रियः २८ ॥ स्त्रीणांदेवस्त्रीणांमध्येमानवी
केवनकापिसंस्त्रीणामापत्तयोयादाल्म्यमितिडीमृयत्र

नै॰
घ॰ न॰
टी॰
१४२

स्यलेताः स्वर्गस्त्रियो न संति तत्र सापि मानवी शोभिताभ-
वति स्वर्गस्त्रियस्तत्र विधेनेतेन मानवी न शोभते इति भा-
वः प्राकिंच नो दृष्टिः तस्य नायिका या केवलालोकावही
ने प्राकृताभरणेनापि त्रिलिकाभरणेन श्रियो न काङ्क्षाश्रि
यो भवंत्येवेत्यर्थः २८ ॥ यद्यानयानामपि वः किं तत्ते
स्फुतीप्सुनर्मे बाधिते तदत्त्वे दृष्टाल्किशोरेजकृतामसंगतो
कथमनोवृत्तिमपिहिपाधिपे २९ ॥ यद्यानयाग्राचिता-
ग्रवचिताचाचाचः ते देवाः किं तत्ता मत्तदत्तावेदेवात्तवि
षये पुनर्मम स्फुतीबाधिते ग्रदत्त्वमपि न शक्तोनः किं पुनर-
र्थमिति भावः दृष्टाल्किशोरीहरिणशाविकाग्रसंगतास
संभाविनी मनोवृत्तिमपिहिपाधिपे कथं कृता तेऽवि
तानभित्ततया यात्किंचिद्दत्तग्रहमग्रचितेकर्मणि कथ
प्रवर्तते इत्यर्थः २९ ॥ ग्रहोनिरायेव नता स्यया नयास्फु
तोलगित्वाभिहितालिशलपत्त प्रविश्य यन्मे हृदयं क्रि
यार्पितास्ति निर्घटाकर्णयमन्यानवाधना ३० ॥ पतङ्क्षेव
नताननयानयाभेम्याकर्णेलगित्वाभिहितातवीबभा
षा किमिति इयं लज्जया वक्तुमशक्ता सेहृदयं प्रविश्य य-
दाहत मन्यन्नवमार्गेणाविनिसवत्सुण ३० ॥ विभेमि
चितामपि कर्तुमीदृशो चिरायचित्तार्पितनैषधेश्वरा म-
णाल्लतं तच्छिद्रयासती स्थितिर्लवादपि श्रुद्यातिचापला
त्किल ३१ ॥ चित्ते प्रहिता नैषधपवेश्वरः पतिर्यया साह
ईदृशी देववरणरूपां चिंतां कर्तुमपि बिभेमि मनोव्या-
पारेपि भयं किं पुनः कायव्यापारे इत्यपि शब्दार्थः पत्यु
मितस्य वर्तमानत्वाद्भयं बिभेमीति भमीव चना स्मा वी
प्रयोगेण पुत्रमपुरुषः न केवलं भयमन्यदप्यस्तीत्याह
विसतंतुच्छेदन शीलास्तती स्थितिः पतिव्रता चारः ल-
वादपि चापलात् ईषद्दोलल्यादपि त्रुट्यति ईषदपि पर
पुरुषचिंतामात्रेणापि न श्यतीत्यर्थः ३१ ॥ समाशयः

स्वमदृशात्तयापिवाननलंविलंघ्येततस्यशापादि अतः
पुनस्तत्रसमस्तसाक्षिणोनिजेवबुद्धिर्विबुधैर्नपेक्ष्यते
२१ ॥ स्वभावस्यायाभ्रांतानयापिस्वमेपीत्यर्थः ममदृ
दृश्येनंलमतिक्रांम्यात्यंप्रकृष्टयथस्यशात् अस्यतामत्य
वस्तुविलासनिर्माणानियानिः स्वमदृशाब्रह्मादीनाम
वलोकनीयमहिमा तस्याभ्रांत्येवाज्ञानकृतमोहः तथा
प्यत्यंनपश्यतिकिमनजाग्रदवस्थायांस्वस्वंदवर्तिनी
तिभावः सर्वेषांसाक्षिणीस्वबुद्धिरेव स्वमेपिनलेतवं
नभजतीत्यस्मिन्नर्थे अतः पुननेपेक्ष्यते सर्वज्ञत्वाद्देवाप
वजानंतीत्यर्थः २२ अपिस्वमस्वममदृष्टपत्रमीपृष्ठस्य
द्वाराननवेत्तमेवमा स्वयंदुर्बधाणिवनाविकाः कथस्य
शांतविज्ञायदृहृदापितादृशी २३ ॥ अमीदेवाः परस्परा
न्मामज्ञात्मेवस्वकीयस्यस्वमसापिनिज्ञंस्वभावाव
ज्ञागरावस्थानिविलवस्तुज्ञानामितियावत् अहृष्ट्य
न्निद्रामनयन् किमर्थमेवतेपाकिंदुर्विज्ञानादित्यर्थः
दृष्टाश्रासावधाइराधाअनाचारः उपसर्गादधनदृत्यचु
सप्तार्णवः तस्यनाविकाः अज्ञानकाः स्वयमीदृशाः सं
तोपिमांतादृशीपरहिय्यंज्ञात्वाहृदापिकथंस्यशांतम
त्यत्तीयंभवात्विनिकथस्मरत्वित्यर्थः नावाचरंतीति
नाविकाः नौहश्चष्टब् २३ ॥ अन्ययहाकेवलमेषमादृ
शोमनुष्यजन्मन्यपियन्मनोजने सचेद्विधेयस्तदमीन
मेवमेप्रसयभिवांवितरीतमीशातो २४ ॥ मनुष्यजं
न्मयस्येदृशोमादृशोजनेमनोभिलाषइतियद्यकेवल
मनुग्रहएवनिर्णीते केवलमितित्रिलिंगत्वेकस्मत्व
योः निर्णीतेनान्योस्तीत्यत्रार्थेसचेद्विधेयः सोनुग्रहः क
र्तव्यस्त्वेतत्तर्हि अमीदेवाः प्रसयप्रसन्नाः सत्वातिनलमे
वभिवांदात्मीशातापभवंतत्वाम २५ ॥ अपिदृढोयः
स्वाधेमतत्यांतिष्यातंसपोइयेत्ताणामिमनचेतन्नपः अतः

नै॰
ष॰ न॰
टी॰
१४४

शानोहंधनवारिवारितांनिजाकर्षबलत्करवैस्ववैरितां २
५ ॥ अपिभोइत्यर्थेहृच्छ्रतरमत्मानिरुद्धनेमत्मनिज्ञानेस्
ए३ सनलोमेपाणिग्रहणानऊर्पाद्धेत नहिंनिजाकर्षः॰
स्ववैरितां साञ्चासौवैरिताचतास्वंमांप्रतियावैरितांता॰
मितिवा अस्मद्धनादकेवैरितांनिषिद्धांकरवै वैरंहि
मरणावधिशत्रुमरणोसतिवैरंनिवर्तते तथातत्रशत्रोर्नि
जाकर्षःशत्रुतामत्यादिनावारितांशांतांकरोमिपाभिर्नि
जाकःत्वपयामीत्यर्थः आकर्षःशत्रुत्वंचनलाविरहह
पतिष्ठानुभावकत्वं इष्टानुभावकत्वंचमित्रत्वमिति
अनुभावयतीत्यनुभावकः २५ ॥ निषिद्धमप्याचरणी॰
यंमापदिक्रियासतीनावतियत्रसर्वथा चलतांचलनाराजप
थेनापिपिच्छिलेक्वचिद्दुर्पथेपथेनगम्यते २६ ॥ निषि
द्धाम्रहननाक्रियादोषायेत्यतआह यत्रापदिसर्वैरुपायै
ःसमीचीनाक्रियाव्यापारोनवर्तते तत्रनिषिद्धमस्मद्ध॰
धनादिकंनव्यमेव अत्रशिष्टाचारएवप्रमाणमित्याह
मेघोदकेनराजमार्गेपंकिलेसतिविद्वद्भिरपिकुमार्गेण
गम्यतएव २६ ॥ स्त्रियामयावाग्मिस्तुतेसुशक्यतेनज्ञा
तसम्यग्विनतीतम्नत्तरं तदत्रमज्ञाविनस्तूत्रपहुतोप्रबं॰
धतात्त्वमानिबंधतानने २७ ॥ स्त्रियामयानेस्तुदेवेसुम॰
स्यगुत्तरंकदाचिदपिवितरीतुंदातुंनशक्यते अप्रगल्भ
त्वघोतनायास्त्रियेतिवाग्मिस्तुवाचोयुक्तिपटुस्त्वत्तत्तो॰
हेतोःअत्रमदंकस्तत्रसंदेहे त्वत्प्रबंधताव्याख्यात्वात्वम
त्त्व मतिबंधतामतिक्रान्ताहर्षकत्वेनात्वस्त्वचिनबंज्ज
र्थैवाक्यंहृत्वं २७ ॥ निरस्यहृत्तःस्मतयाविसर्जितःप्रि॰
योक्तिरत्याहकइत्यमत्तरं जल्लहलेनेवसुजःजल्लवे
विडंबाडिंवेनापिकःप्रकोपितः २८ ॥ तथानाहृष्टानम
स्यत्तरेणमांस्वपविसर्जितोविस्मृष्टोहृतःप्रयोक्तिरपि
स्वभावतःकइत्यकटिनमत्तरमुवाचसुजःजल्लहलेन

कुहूरवं विडंबयन् कूजन्परिडिंबेन बालेन प्रकोपितः पिक
इव यथा प्रकोपितः पिको मुहुः कुहूरवं करोति तद्
वदित्यर्थः ३६ ॥ अहो मनस्त्वामनु तेपि तन्वते त्वमप्यमी
भ्यो विमुखीति कौतुकं कथानिधिर्निर्धनमेति किंचनं
सवाकपाटं च घटयन्निरस्यति ३७ ॥ तेपि देवा अपि त्वा
मनुभवंती मुहुर्ह्यपत्रयीत्यर्थः मनो विदधते अहो त्व
मप्यमीभ्यो देवेभ्यः पराङ्मुखीति महदाश्चर्यम् उत्तमानां
नीचानुरागः नीचाया स्त्रियानुरक्तेन परांमुखत्वमिति हृद
यमप्याश्चर्यकारीत्यर्थः निधिर्दरिद्रं कथा भजते किंच
सदरिद्रस्तं निधिं कवाटं च घटयन् कथानिरस्यति ३८
सहाखिलस्त्रीभिरुवहे वहेलया महेन्द्रगाङ्गुकमादरं
त्वयि त्वमीदृशि श्रेयसि संमुखे पित पराङ्मुखी चेदरं
मुखीत्वमविवेहितः ४० ॥ सर्वस्त्रीभिः सहादरेण महेंद्रानुरा
गाद्धयि महेंद्रानमादरं वहे इंद्रस्त्री इंद्रानुरागाद्रूपे श्रेयसि
संमुखेपि त्वं परांमुखी सती नमादरं न्यवीहितः व्यनाश
यः ४१ ॥ दिवौकसं कामयते न मानवी नवीन मश्राविं
तवाननादिदं कथं न वाडर्यहृदोषपूषते हितेन सम्य
गुरुणापिशाम्यते ४२ ॥ मानुषी स्वर्गवासिने देवेना
कामयते इदं नूतनमपूर्वं तव मुखाद्देवाकर्णितं एष
नेडर्यहृदोषः इंद्रायत्रहृदोषः प्रत्यंतेहितेन गुरुणापि वा
पि कथं न वा शाम्यते अथवा पूषतेन वडर्यहृदोषः इर्यहा
णां अंगारकादीनां दोषः सम्यग्विचिह्नितेन प्रभुभके बृहादिस्या
नस्थितेन गुरुणा बृहस्पतिनापि न शाम्यते इंद्रकार्यत्वा
दत्यंतं हितो बृहस्पतिरितिभावः ४३ ॥ अत्र यहादेवादि
वौकसां नरो निरस्य मानुष्यकमेति दिव्यतां अयोधिका
रस्वरितत्वमिष्यते कुतो यतः सिद्धरसस्पृशामपि ४४
मानुषी देवेन कथं संगच्छते स्ति निमार्गचरः यतो देवाना
मेवानुग्रहा मनुष्यमनुष्यभावं परित्यज्य दिव्यतां प्राप्नोः

नै॰
प्र॰न॰
टी॰
१५५

तिन च पुनरपि मनुष्यनाशं कृनीया लोहानां सिद्धरसस्य
स्यामपि सुवर्णीकरणरससंगिनामपि अयोधिकारस्व
रितत्वं कुत इष्यते लोह इति व्यवहारप्रवृत्तिनिमित्तभू
तलोहत्वमपि त्वं कुत इष्यते न कुतोपि स्वरूपहानोपतापयोः
स्वर्णत्वे सस्वरितः तद्भावे लोहप्रकरणे लोहशब्दवाच्य
त्वमितिवा पाणिनीयव्याकरणे स्वरितेनाधिकार इति
सूत्रेण परिभाषा कृता स्वरितेनालिंगेनाधिकारो वेदित
व्य इति यथा अनभिहिते प्रत्ययः परश्चेत्यादि तथात्रापि
स्वरितत्वमधिकारप्रवर्तकत्वमित्यर्थः अयोविकारेति
पाठे लोहविकारशब्दवाच्यत्वमित्येक एवार्थः नत्वव्या
करणसंबंधी द्वितीयोर्थः ५२ ॥ हरिं परित्यज्य न लाभि
लाषुकान लज्जसे वा विदुषि ब्रुवा कथं उपेक्षितेन्दोः कर
भास्त्रमीरतां कुरु वदत्वा करभोरु भोरु इति ५३ ॥ इदं मुर
स्कानल लाभिलषणं शीलत्वं विदुषि ब्रुवा विदुषी ह्यते वि
दुषि ब्रुवा कुत्सिता विदुषीत्यर्थः वह्न्यपेत्यादिना कुत्स्वाः
ईदृशी कथं वा न लज्जसे विमुक्तेन्दोः श्रीमीहद्देशूलमध्यता
त्करभाउरुपाउरुस्त्रावितागणेनाधिकांत्वोत्तात्वाभोः कर
भोरु इति वदेभामनोपसंभाषेत्यादिना ज्ञानार्थे आत्मने
पदं त्वयि करभाउरु इति अर्थसाहचर्यादन्वर्थेन करभो
रु पदेन संबोधयामीत्यर्थः ननु करभवदूरू यस्याः इत्यर्थ
मास्त्रित्येत्यर्थः ननु करभावउरु इत्यर्थे समासे सति ङ्का
त्विस्य गुणा इति गुणेन भाव्यं करभोवोरु इति यथा येनोरु वेइत्या
दिना तत्कथं ऊरु इति उच्यते संज्ञा एव केवा विधिरनित्य इ
ति परिभाषात्र ब्रावक्ष्यं भादिहविषये ऊरुसंज्ञा मास्त्रित्य
प्रवर्तमानो गुणः पाक्षिकोन प्रवर्तते तेन ऊरुरभवत्येव
करभवदूरू यस्याः इत्यर्थे ऊरूत्तरपदादौ पम्ये इत्यूत्तात्यये
श्रवार्थे न यो ऊरुरिति ऊरुरेव करभोरु इति सिद्धं पदं न चा
त्र ऊरूत्तरपदादौपम्ये इत्यूतः न्यायः करवाविधानानर्थक्यप्रसंगात् केचित्

करभोरु इति पदे गुणस्याविष्कारं मन्यमानाः स्म
मादधते अत्रकरणशाहृत्वादमामविकारमिति अ
नेत्वाङः न्तुतनाथस्य स्वयमुत्थितत्वाज्ञानकरण
मेवैतत् किंतु करभोरुभोरु इत्येकं पदमिति नेनस्म
मासमध्ये गुणोऽवनीति ४२ ॥ विहाय हा सर्वस्म
र्वनायकं त्वया धृतः किं नरसाधिमभ्रमः सुखेवि सु
चमसि तिनस्पधारयाहृथैवनाशापथधावनश्रमः
४४ ॥ हा इत्येसकलस्य रक्षामिनं मुक्त्वा न रस्यमनु
ष्यस्य नलस्य च साधिमासा फलं न स्य भ्रमो भ्रान्तिः किं
त्वया धृतः सुखेत्यक्त्वा स्वा मम पुरं परया कृत्वा नासि
का मार्गेण धावन श्रमो मिथ्यैव सुखं पिधाय स्वासस्म
स्पधारया नाशा मार्गेण निर्यापणं वृथैव न तु ४४ ॥
तपो न लेभे कान्तिमस्तु रयलान्दिवफलाय न्यजनभ
विलवे कवेडनः कर्षति मेव विकलाबलादिव त्वा
वल सेन वालिशो ४५ ॥ स्वयं खुधात्मनः शासे ण
णाश्रन्यासिं जन्मनि भाविने स्वर्गरूपाय फलाय तपो
न लेभे कान्तिमेव धीः स्वित्वा हृषास्त्री वलाभावाद्विकला
सती वलाङ्गां करे कर्षतीव हृदवालिशो मूढत्वेपुनर्ने
वलसेन वलामिशिषावहे च वालिशाः ४५ ॥ यदि
स्वमुहृक्षमनाविनानलं भवेद्भवतीहारिवं नविङ्गा
दिविस्थितानां प्रार्थितापतिस्ततो हरघ्नातिन्यायमुपे
तेनेहिकः ४६ ॥ यदि नलं विना श्रात्मानमुहृंक्षमता
भावेः उह्यनेन मर्त्यकामास्याः तर्हि दिविस्थितानां दे
वादीनां वस्तूनां च प्रार्थिनः स्वामी शक्रो नलं विना वसते १
श्रेतविह्नगां भवतीजायमानानां हारिष्यति न्यायादन
पेतं न्याय्यं कोनामोपेक्ष्यते ४६ ॥ निवेदयसे यद्यनले
नलो जितामस्वेनदासि न्नमहतीयाभ्रामी विशाददेना
र्थयतापि दुर्लभं त्वयेत्व वैवाश्रयदेवमर्थ्यते ४७ ॥ य

नै॰
ष॰न॰
टी॰
१५१

दिनलत्यक्तात्वमयौनिवेद्यसेनेविंशाइत्यात्मनेपदं ।
तन्नहिअस्मिन्नरेअयौमहतीदयाधुना अंगहेभैमिव
ञ्ञकालमनेनानलेनप्रार्थ्यतापिइलेभमंगोत्वयैव॰
त्वयंबुद्धिपूर्वकंयतोप्यनेनोदिष्यते ४७ ॥ जितंजि॰
तेनत्वत्पाशपाणिनाविनानलंवारियदिप्रवेद्यसि
तवात्वदात्मात्वहिरण्यस्तनसोपयःपतिर्वतांसिवद्य
नेतरां ४८ ॥ नलंविनामरणायपदिवारिप्रवेद्यसि॰
नहिवरुणेनजितंजितंअत्यर्थंजितं तदाजलप्रवेशस
मयेअसौवरुणोवहिरपिहृदयेत्वदात्मात्वदूपान्न
णात्वद्यनेनगंभ्रंशंधारयिष्यतिवहप्रापणाइदोनीमं
तर्हृदयेवहतितदावाहिर्हृदयेपिवद्यतीत्यपिशहा॰
र्थः अत्रपयःपतित्वमेवहेतुः ४८ ॥ करिष्यसेयद
तपवहषणाइपायमन्यंविड्डषीन्नहत्यवे प्रियानिर्थि
त्वेनगतारहान्कथंनधर्मराजंचारितार्थयिष्यसि ४॰
अतपवहषणाइन्नदोषयफाक्रिभिविड्डषीत्वमितिसो॰
हृदंतं हत्यवेअन्यत्रपायंयदिप्रनविधास्यसितर्हित्व
तपवरहानानाप्रियानिर्थित्वंधर्मराजंकथंनचरि॰
तार्थयिष्यसि अत्रहृतायममेवोपसर्पतीति ४९ ॥
निषेधवेशोविधिरेषतेथवानवेत्यफक्राविल्लवाचिव
क्रोता विजृंभितंयस्यकिलध्वनेरिदंविदग्धनारीवद॰
नेतराकरः ५० ॥ अथवानेषदेवानभिलाषःनिषे
धरूपोविधिः पूर्वश्लोकोक्तपदात्पदांतरग्रहणं अथ
वेतितवैवविड्डषावाचिवक्रतानयपताप्रकारःनाभिल
षामीत्यभिलाषइत्यादियक्तानथैवेतिपाठे वाचिव
क्रतानथैवनिषेधस्यविधिरूपतयाविधेश्चनिषेधरूप
तयेत्यनेनैवप्रकारेणयक्ता. यस्याकिलध्वनेरुद्गमका
व्यस्येदंविजृंभितंविधिर्निषेधरूपत्वानिषेधस्यचाविधिर॰
रूपतीति विदग्धस्त्रीमुखेनसंबंधेपकाव्यविभ्रमस्पा॰

कथं खल वक्रोक्तिचतुरः स्त्रियइत्यर्थः इदमुत्तमम
तिशायेनिकं गेयेवाच्यानुद्धेनिबुधैः कथितः निःशेषच्यु
तचंदनंस्तनतटंनिर्दिष्टरागोधरो नेत्रेदूरमनंजनेपुल
किनातन्वीतथेयंतनुः मिथ्यावादिनिदूतिबांधवजन
स्याज्ञातपीडागमं वापींस्नातुमितोगतासिननुतस्त
स्याधमस्यांतिकमित्यत्रस्नानविधिः प्रियोपसरणवि
धौतत्त्रिविधइति ५० ॥ भ्रमामितेभामिसरस्वतीरसप्र
वाहचक्रेषुनिपत्यकस्यपः त्रपामनाहृत्यमनाककुंकु
मस्तदंतहस्तनाथनीयःकतमःस्मरोत्तमः ५१ ॥ हेभामिनव
सरस्वतीरसप्रावर्तेषुनिपत्यकस्यदःकतिभूम्निभ्रम
णानिपतनानिवायस्मिन्कर्मणिकानिवाणानित्यर्थः भ्र
मामिभ्रांतिंप्राप्नोमि अन्योपिनयावर्तेपतितःविभ्रम
ति ईषल्लज्जांत्यक्त्वा कुचकुंकुमाक्तदंतहस्तः तयोर्हिकतमोदे
वः त्वयावरणेनकृतार्थनीयः ५१ ॥ मत्तःकिमेरावत
कुंभकैतवप्रगल्भपीनस्तनदिग्धवस्त्रव सहस्रनेत्रात्व
पृथक्त्वैतेममत्वदंगलक्ष्मीमवगाहितेत्तमः ५२ ॥ ऐ
रावतकुंभावेवकैतवंययोस्तौप्रगल्भौकठिनौपीनौस्त
नौयस्याईदृश्यादिशः प्राच्याधवः पतिरिंद्र इतिया
वत् संकिमतःममसतेइद्रात्दन्यस्तवच्छरीरसौल्द्यम्स
कल्येनजातेनेत्तमः अयंतसहस्रनेत्रत्वात्कथंचित्तम
इत्यर्थः ५२ ॥ प्रसीदतत्त्वेदमयांतिसंततंत्वदंगसंगप्र
भवेजगत्प्रभुः पुलोमजालोचनतीक्ष्णकंटकैस्ततं च
नामानतुतासकंटकैः ५३ ॥ भोभामिनितस्मैइंद्रायप्रसी
दसजगत्स्वामीइंद्रःत्वदालिंगनजानितेरोमांचरतिवे
दकाविनयाशचीलोचनयोस्तीक्ष्णाकंटकाःक्षुतैर्निविडा
निजातं तेनतुना ५३ ॥ अवोधितत्रापदहमेननवाज्यमेत्वयुवे
स्वत्स्वियगोजजन्मनः विनातिमोजाहितिमन्यतेःकथं
मनोवयस्तैवलनविलासिनि ५४ ॥ परमार्थोत्तानःस्वयं

नै॰
ध॰ न॰
टी॰
१५०

त्वं दहनेन रक्ष्य से न त्वं विना दहने पतामीत्यस्य वचनस्य वह
स्यं मया वगतं दहनेन रक्षासीत्यर्थः भो विलासिनि त्वद्विय
वेशजातायाः ते मनोरथः खल्वनमो जस्विनमग्निं विनान्य
स्मिन्कथं प्रवर्त्तते त्वद्वियजाते तेजसि तया तेजस्विन्यग्नाव
नुरागो युक्त इत्यर्थः समानशीलव्यसनेषु सख्यमिति न्या
य्यो ५४ ॥ त्वय्येकपत्न्या तत्तापशांकया मनो निवर्त्यं न त
तः कथंचन हिमोपमा तस्य परीक्षणक्षणो सतीषु वृत्तिः श
तशो निरूपिता ५५ ॥ पतिव्रतया त्वया शरीरतापभयेन
अतत्तापोधिकतापः तद्भयेन वा ततो वह्नेः सकाशान्मनः
कथमपि न निवर्त्तनीयं तत्र हेतुः पतिव्रतासु परीक्षावसरे
तस्याग्नेर्वृत्तिः तुषारतुल्या शतशो निरूपिता निश्चिता न पु
नः काकतालीयन्यायेन कदाचिदेव ५५ ॥ स धर्मराजः त्व
त्वधर्मशीलया त्वयापि चिरात् निधितामवापितः ममापि
साधु प्रतिभात्ययं क्रमः चकास्ति योग्येन हि योग्य संगमः
५६ ॥ धर्मः शीलं यस्यास्तया साध्वल्व प्रसिद्धो धर्मराजो म
नो गोचरतां प्रापितः अयः क्रमः धर्मराजेन धर्मशीलायाः सं
गम इति क्रमो ममापि साधु प्रतिभाति योग्येन हि योग्यसंब
धः शोभते यत्र ५६ ॥ अजातविच्छेदलवैः स्मरोत्सवैः गम्य
त्वभासा दिशि निर्मलत्विषि गतावधिं कालमसूत्रशांकिर
ता निमेषवर्त्तेन नयस्व केलिभिः ५७ ॥ अगस्त्यतेजसा नि
र्मलकान्तौ दिशि दक्षिणस्यां तेन धर्मराजेन सह अत्यन्तवि
योगलेशैः कामोत्सवैः एव केलिभिः मर्यादं कालं निमेषतु
ल्यं नय न स्मयोः शंकिता अत्यन्त शंकिता यमपरिग्रहे णैव
सत्वभयरहितासतीत्यर्थः ५८ ॥ शिरीषमृद्वीव कणिकाकिर
मीहसे पयः प्रकृत्या मृदुवर्गवासवं विहाय सर्वान्वृणुते स्म
किं न मानिशापि शीतासु मनेन हेतुना ५८ ॥ शिरीषको
मलात्वं जलस्वभावेन मृदुवर्गजातस्येंद्रस्य एवं कणिकामी
हसे प्रश्नः प्रकारियो नि लिंगे चकोशाकया आशंक्य इत्यम

दः सर्वान्स्वर्थादीन्स्वान्कन्यकासानिशाम्यनेन हेतुना स्वद्रव
र्गश्रेष्ठत्वं इदानि हेतुनाशीतांशुवंशं किंनश्रुणोतेस्म अतो
मार्दवगुणेनद्वयोरपिसंबंधोयोग्यइत्यर्थः ५८ ॥ असेव्य
यःस्वकादिवादिवानिशंश्रियःप्रियेणनागरमणीयकः
सहायुनातत्रपयःपयोनिधौक्षीरोदधिक्रीडयथामनोरथं
५९ ॥ भुक्तःस्वर्गेणविलिनाअधिकरामणीयकोयःक्षीरोद
दिवानिशमसेवितत्रपयःपयोनिधौक्षीरोदे अमुनावरुण
नसहनभोःक्षीरोदधियथेच्छंक्रीड ५९ ॥ इतिस्फुटंतद्वचा
सःनयादरात्त्वरस्यहारोपविडंबनादपि करांकस्थैकक
पोलकर्णयासक्तंचतज्ज्ञापितमश्रुतंचतत् ६० ॥ तयाभि
ध्यातत्ताहर्षात्तस्यनलस्यभाषितंव्यक्तंश्रुतमश्रुतंचतत्त्व
हेतुःकरतलेस्थापकःकपोलःकर्णस्त्रयस्याःअतएवैके
नकर्णेनाश्रवणंअपरेणचश्रवणं अथचद्ररुग्नद्भूतनलवच
नस्यादरादितिश्रवणेहेतुःहारेणस्यहातस्याआरोपणव
विडंबनंतस्मादपीत्यश्रवणेहेतुः ६१ ॥ विषादनध्यायमा
वांशुवीशुवेततःश्वसावासयतेदमस्वसा क्षणायतस्यास्
विमोक्षणायतेंक्षणाद्भभाषेकरुणंविचक्षणा ६२ ॥ ततो
नलवचनानंतरंसाभैमीअवांशुविशुवेविषादनध्यायंत्वि
स्त्रीभावमवासयत नपादस्याअश्रमादिनिर्णयंतात्यरसैपद
निषेधात्मनेपदं देवेषुप्रीत्यारोपक्तनवैलक्षणादथोश्रु
त्विवं अथक्षणात्कृतंदीर्घश्वासनिर्गमास्ततोचक्षणसाक
रुणंयथाभवतितथाभवाषे ६३ ॥ विभिंदताडक्षतिनीर
ममस्फुतिंदिगिंदुर्वाचिकक्षविसंचयैः मयातजीवामि
वमाप्रतिस्फुटंकृतंत्वयाघ्नंकहृत्ततोचितं ६४ ॥ दि
गीषड्दृष्टसंदेशापूवस्तचयःतासांसंचयैःपापिनीममश्रु
तिंकर्णौविदारयतात्वयाक्षतामिवसांप्रतियंमहत्ततोया
अवितंव्यक्तंकृतंयमरूनाहिसवस्यदृक्षतिनःकर्णौतस्य
च्याविधंतित्वयापिवतत्रास्यादृष्टमत्वात् अपिशाहतकपा

नै॰
घ॰न॰
टी॰
१४८

वत्तापीत्यर्थः अपिर्भिन्नक्रमः अनेकान्हतोचितमपीति
वानलावलीकनोत्कंटायाममायंदिवसोनरायःसत्या॰
एणनपहरतीवेनिभावः ६२ ॥ त्वदास्यनिर्यन्मृदुलोकड
येणोमृषीमयमलिपिहूपभागिव क्रांतिममाविष्यभव
हुर्वरहृजत्पदःकीटवदुत्कटारुजाः ६३ ॥ पतदुदुर॰
दंरंडमत्कंडशब्दरमयंवचोवात्यन्महावानिसरन् म
मीलीकमसत्यरूपंदर्यशापवमधीनत्मयैसत् लोचना
कारयक्रंमिवममकर्णौप्रविश्यकीटवदुःसहाःपीडा॰
स्त्रजातिअन्यदन्यरूतमनरंमध्यालिखितंसत् लिपिभा
वेभजतेतद्येदमथ्ययशोमृष्याइत्यर्थः ६३ ॥ तमालिह
वेघविदर्भजेरिताप्रगाढमौनव्रतयैकयासखी अपांस॰
माराधयतीयमन्ययाभवंतमाहस्वरसत्त्ययामया ६४ ॥
अथभैमीप्रेरिताखीतंदूतंबभाषे किमितिइयंसखीभै॰
मीगाढमौनयक्त्याखरसत्त्ययाआत्मजिह्वयालज्जामा
राधयति अन्ययामयाखरसत्त्ययाखाभिप्रायविदामद्रूप
याजिह्वयाइतिचभवंतंब्रूते ६४ ॥ सतमर्चितंसद्दरगणा॰
स्वजात्वपंस्वयंवरःसंभवितापरेद्युवि ममास्त्रभिर्यंतमनाः
पुरःसवैत्तदंतरायःपुनरेषवासतः ६५ ॥ तंचपंसद्दगण
मालयार्चितंपरेद्यविपरश्वःसद्यःपरुदित्यादिनानिपाति
तःस्वयंवरःसंभवीबहुविघ्नतयापाक्षिकत्वात्संभवितेत्यु
हविघ्नमेवदर्शयतिपरःपुनर्दिवसःअयेसंवैर्ममप्राणैः॰
सनिर्जिगमिषुःतस्यस्वयंवरदिवसस्यविघ्नःअयमेवांत
रायोव्यवधानमित्यर्थः ६५ ॥ उदयाविस्तस्यदयाल्लवोपि
मेदनंनिनीषामिभवाद्विलोकिनी नावैःकिलाख्यायिवि
लिख्यपात्रिणातवेवरूपेणासमःसमास्त्रियः ६६ ॥ ततो
हेतोर्वयास्मद्दहेस्थित्वामेदयालवभव त्वदीक्षणपरादिने
नेतसिक्रमेणपरपुरुषंदृष्ट्वापरपरस्मीत्यत्आह पत्रिणा
हंसेननवेवरूपेणासमःसमस्मप्रियोनावैर्विलिख्यकथि

नः अतस्त्वयि नलस्याहृपं प्रपश्यंतीदिनं नयामीत्यर्थः ८६
हृष्णोर्द्वयोते विधिनास्तिवंचिता अवस्य लक्ष्मीतवयत्रवी
क्षते अस्तावपि स्वस्तादिमां नलानने विलोक्य साफल्यमु
पैतु जन्मनाः ८७ ॥ तवनेत्रद्वयी ब्रह्मणावंचितास्ति यत
स्तवमुखस्य कांतिं नेक्षते ततो हेतोरसावपि नेत्रद्वयी स्व
अगामिनि दिने नलानने रमांत्वन्मुखलक्ष्मीं वीक्ष्य जन्म
नः साफल्यं व्रजतु ८७ ॥ ममैव पाणौ करणे प्रसादिकं
प्रसंग सम्पादितमंगसंगतं न हा सहापीति धृतः स्पृहाक
थं तवापि प्रत्नीयमजर्यमार्जितं ८८ ॥ ममपाणौकरणे प
वविवाहे प्रवहस्ते पाणाबुपयमने इति पाणिवित्यस्य गति
संज्ञा अग्निः साक्षीयस्य संगतस्य आमरूयी वसंगतवान् ख
यंवृप्रसंगेन सम्पादितं आर्यस्य स्वस्य प्रत्नो नलस्ते
स्य संबंधि अजर्यमविनश्वरं अजर्यं संगतं इति निपातितं
ईदृशं संगतमुपार्जितं सहापीति धृतः रूपविषये सहाध्या
यकस्य तव स्पृहाकथं न अंगसंबोधने हा कष्टे रूपेण त्वल्प
स्य तवनलेन स्पृहाविनाशिनी मैत्री मद्विवाहप्रसंगाद्वि
त्रीनं पेक्षितयत्केत्यर्थः ८८ ॥ दिगीश्वरार्थेन कथंचन
त्वयाकदर्थनीयास्मि कृतोयमंजलिः प्रसघनो नाघनि
गाद्य मीदृशो दधे दृशोः वास्यरयास्य देक्षुशां ८९ ॥ दिगी
श्वरनिमित्तं आयकथंचन ईषदपि न कदर्थनीयास्मि खेद
यितव्या नास्मि अयमंजलिः कृतः अस्मदर्थे याचितं
भवत्प्रसादनाय चेत्यर्थः प्रसघनो प्रसन्नेयतां इदानीमी
दृशामिंद्रादिवरणांकर्तव्यमित्येवं रूपेन निगादेन वक्रत्वं
गद्गदत्वरयमस्याः अनुपसर्गीक्यपः पर्यक्वासात् कृतलो
णपितु अथाम स्तु वेगस्याने नेत्राबिभर्मिदृः खास्तु वेगान्त्
रूपावलोकनांतरायो भवेदिति भावः ८९ ॥ हृणोति दिगी
शानिति काकथा न यात्वयीति नेदेनलभा[illegible]हृतास
ती त्रते नोत्स्वणयामि जीवितं स्मरस्तोकिंवरतां तदस्तु भस्म

नै०
ष० न०
टी०
१४५

यः ७० ॥ दिशीशान्नतोऽहत्यत्रकाकथावज्ञमप्यनर्हसे
तदित्यर्थः याहं नलकांतिमपीहत्वममरपुरुषइतिईदृ
शीनलकांतिमपितयानलाभिप्रायात् श्रास्यापूर्वकं
नेत्येपतिव्रताव्रतरूपेश्रेयश्चतीव्रतासहितेयोजीवित
मपित्तणायामितत्करोतितदाचक्षेणाचु यःस्मरस्तभस्म
रूपःहरदग्धत्वात्ततःस्मरःकिंवस्तुकःपदार्थः
अतःकामस्यविलोभशंकानकर्तव्येत्यर्थः ७० ॥ त्यवे
णिरत्नचितयेजिनेनयःसधर्मचिंतामणिरुज्झितोययाः
कपालिकोपानलभस्मनःकृतेतदेवभस्मस्वकुलेस्तं
तया ७१ ॥ नित्यानित्यवस्तुत्तानंज्ञानरत्नंदीनानुकम्पा
दयभक्तंनिजाचारोधर्मरत्नं तेषांचितयेयोजिनेनत्यवे
णिपरिणामितःसधर्मचिंतामणिर्ययास्त्रियाहरकोपा
ग्निभस्मरूपस्यकामस्यकृतेत्यक्तः तयास्त्रियास्वकुलेत
देवभस्मप्रसारितंकुलपांनत्वात् ७१ ॥ निपीयपीयूष
रसोरसीवसीगिरःस्वकंदर्पजनाग्नानाजनीः कृतांतदूतं
नतयायथोदितंकृतांतमेवस्वममन्यतादयं ७२ ॥ पीर
सघरसस्योरसीःहताःअरसानिर्मितइत्यण् निजका
मान्नेराज्याजनीःतदीपकत्वात् ईदृशीर्भैमीगिरःश्रुत्वा
तयाभैम्यायथाउक्तंकृतांतदूतोचितंकृतमितितथाश्रा
त्मानंकृतांतदूतंनामन्यतकिंतुनिर्दयंस्वंकृतांतमेवाम
न्यत ७२ ॥ सभिन्नमर्माभितदार्तिकाकुभिःस्वदूतधर्मात्र
विरंतमैहत धात्रैरथांसत्रिभुतंविनिःस्वसविचित्रवाक्चि
त्रशिखंडिनंदनः ७३ ॥ तस्याभैम्याःपीडानिमित्तदीनस्व
रैःछिन्नमर्मापिसनलोदूतधर्मान्निवर्तितुनेच्छत्तानिश्वस्तंसूढं
निस्वसन् विचित्रवचोबृहस्पतिःसनलोसंदमब्रवीत्
वलाङ्गोपितस्यकीयभावप्रकटनशंकयाश्वासेनेविति ७४
दिलोपक्रत्सरादिकलप्रापविदेककदापियाचेतनिजांग
वालयं कथंभवेरस्यनजीवितेस्वानमोचयांजः सहिभी

कृष्णकृतः ७४ ॥ स्वर्गस्वामीशक्रः कदापिनिजगृहांग
नवास्मिन् कल्पवृक्षं यदित्वां याचेत नहिंकथमस्यापि
यानभवेः हेभीक सहि कल्पवृक्षो निष्फलप्रार्थनोहि
यत्नंभवति ७४ ॥ शिवोविधायत्वद्वामिकामनां
स्वयंजनस्त्वांशुद्धहविः स्वमूर्तिषु क्रतौविधत्तेयदिसार्व
कामिकंकथंसामिथ्यास्तुविधिस्तुवैदिकः ७५ ॥
त्वद्वामिकामनांभैमीमेभूयादितिकामनांकृत्वास्व
मूर्तिषु अष्टौतिभेदभिन्नासुस्वयमात्मनाजनस्त्वांशु
द्धंतंहविर्दत्तेनासौवाक्यैःसर्वकामेभ्यःप्रभवतीतिसार्व
कामिकंक्रतुंयदिविधत्तेसर्वत्रयज्ञेषुदेवानामिवान्ने
रपिहविर्दशास्तेनितानावकीयानेशान्वमूर्तिषु जुह्वा
क्रतंजपोस्त्वेदित्यर्थः सतवेदप्रतिपादितोविधिः
अतःकथंमिथ्यास्तु ७५ ॥ सदानतुष्टाशामथितिष्ठतः
करंवरंप्रदातुंचलिताहुलादपि मुनेर्वरात्याहुणतेस
धर्मराद्यादित्वदाशिर्भणकानदागतिः ७६ ॥ सदान
स्यमस्यदिशामथिवसतोगस्त्यान्मुनेःशापितःप्रच
लितादपिवरद्रूपंकरंप्रदातुं यतावंतंकालमिहम
हेशेस्थितोभूःतन्मेकरंदेहीतिसयमोयदित्वत्यामि
याचते तदानवकागतिःभण ७६ ॥ क्रतोःहुतेजाग्र
त्तिवेत्तिकःकतिप्रभोरूपांवेषमनिकामयेनवः त्वद
र्थमेकामपियाचतेवचेत्मचेतसःपाणिगतैववर्तते
७७ ॥ यज्ञस्यकृतेवरुणस्यगृहेकियत्योवाकामयेन
वंःसंतिकोवेदयज्ञे हविषेदीयेसतत्रस्यसाचेदानीम
चेनमदतिसवरुणःत्वदर्थंत्वमेवार्थःत्वदर्थंहवि
ग्रहःत्वत्कृतेद्रतिवाष्पकामपियेन्तुंयाचतेतदासचेत
सोहस्तस्थैवास्ति ७७ ॥ नसावित्रिधात्रीयाहविच्छसिद्धये
पतिव्रतापस्वनिस्त्वयंवाची शापवराजहन्तैषस
त्वाग्रेपरस्परस्पर्धिवरःस्वयंवरः ७८ ॥ पतिव्रतास्ता

नै॰
प॰ नं॰
टी॰
१५०

श्रीमत्त्वराज्ञाव्यतिरेकेन स्वयंवरविघ्नसिद्धये यदि नस
न्निहितवर्त्तिनी भवेत्तमाल्पपूजासमयेऽहि इंद्राणीमा
ताम्पूजनीयास्तानतत्समये यथा वाहितामिना गच्छेदि
त्यर्थः परस्परस्पर्धिनो वरा यत्रासौ सपवने स्वयंवरो
राजराजसमूहवेषात्सात्वक्व राजसमूहविरोधात्तु
नःस्यादित्यर्थः विशसनं हि नश्लीति विशसः नस्यक
र्मिवेषात्संतस्मात् ७८ ॥ निजस्य स्वज्ञानमजानतो मि
थो मूलविस्परोषात्तृषाणि जल्पतः स्वधां किमच्छ चक
दंडतां इव भुजाभुजि दोर्णा भुजादिद्वदसे ७९ ॥ अ
न्योन्यं रोषात्तृषाणि जल्पतो निजस्य मूलविस्पहंता
नमजानतो रोषावेषात्स्ववचनमपि नाजुधवन्तामि
त्यर्थः ईदृशां राज्ञां स्वचेष्टाच्छिन्नेषु अस्त्रचकायेदंडा
तेषां तां इव यत्र द्वेदृशं भुजाभुजि फडांकि दिद्वदसे बले
षु दलितेषु चूर्णितेषु पाशेष्वस्त्रेषु अच्छिन्नेषु भुजयु
द्धं भविष्यतीत्यर्थः यद्वा अस्त्रचकानां दंडानामिव तत्ता
इव यत्र युद्धे इति समासः भुजानां स्वचदंडाकारक
त्वात् भुजेन भुजेन स्वकृत्वा इदं युद्धं प्रवृत्तमनेन तेनेद
मिति स्वरूपे इति समासः अन्येषामपि दृश्यते इति पू
र्वपदस्य दीर्घः इच् कर्मव्यतिहारे इति इच् समासांतः
तिष्ठद्गुप्रभृतीनि चेत्यव्ययत्वं कुतो दिद्वदसे इति ज्ञा
श्रास्मृदृशां सनइत्यात्मनेपदं ७९ ॥ अपार्थयन्या
जकफूत्कृतिश्रमं ज्वलेद्दुपाचेद्धुसुधानानलः अ
लेनलः कर्तुमनाप्तिसात्विकं विधिं विवाहे तव सारसा
क्षिकं ८० ॥ भावंवाताजुकरणं फूत्कृति शाहूः याज
कानां फूत्कृतिश्रमं व्यर्थी कुर्वन्ननलः कृशाज्वलेत्
वपुषात्तनज्वलेच्चेत् भोः कमलाहित वा विवाहे न
ऽलः अनाप्तिसात्विकां विधिं कर्त्तुं साक्षी एकमेव कर्त्तुं सम
र्थः ८० ॥ पतिंवरायाः कुलजे वरस्य कायमाकमप्या

वरितानिथिंयदि कथंनगंताविफलीभविष्यतांस्वयंवरः
साधिसस्पृद्धिमानपि ८२ ॥ पतिंवरायावरस्यपरिणेतुर्वी
कमपिकुलजंवंथंयमोयपतिंथिमाचरिताकर्त्तामारये
दित्यर्थः भोःसाधिहेसमीचीनेसस्पृद्धिः सम्पद्भिः तत्सम्पन्ने
पिस्वयंवरःविफलीभविष्यतांकथंनगंतापतिंवरेतिसंज्ञा
याहृत्रहृजीत्यादिनाखिच् ८२ ॥ अपांपतिःस्वामिनयाः
परःस्वःसतानिषेधेयदिनैषपक्षुधा नलायलोभात्नउपा
णयेपितत्पिताकथंत्वांवदसंप्रदास्यति ८२ ॥ सपरःस्व
रःअन्योदेवोवरुणःअपांपतिरनयप्ववजलस्वामिनयानाग्र
पःयदिनलकोपेननिषेधेत् नत्राहिलोभान्नतोलोभप्र
सारितःपाणिर्येननस्मैईदृशोपिनलायापिनाभीमस्त्वां
कथंसंप्रदास्यतेवद सजलंहिसंप्रदानंभवतीतिजलाभा
वेकथंदानंस्यादितिभावः नलस्तुलोभेनजलंविनापि
त्वांप्रतिग्रहीष्यतिसकथंदास्यतीत्यपिशाहृस्यभावः ८२
इदंमहत्त्वेभिहितंहितंमयाविहायमोहंदमयंतिचिंतय
सुरेषुविघ्नैकपरेषुकोपरःकरस्थमप्यर्थमवाप्तमीश्वरः
८३ ॥ मयालभ्यंमहद्धितमुपदिष्टंभोभैमि अज्ञानंमूर्वे
नांचमुक्त्वाविचारय देवेषुप्रत्यूहपरेषुकोनरःकरास्थि
तमप्यर्थंप्राप्तंसमर्थः ८३ ॥ इमामिराःतस्यविचिंत्यचे
तसातथेतिसंप्रत्ययमाससादसा निवारितावग्रहनीर
निर्भरेनभोनभस्यत्वमलंभ्रयंभूषणी ८४ ॥ साभैमीइमा
वाचःमनसाविचिंत्यतथेति सत्यमेनदितिविश्वासंभेजे
निवारितेवग्रहःप्रतिबंधोयस्येदृशोनीरनिर्भरःप्रवाहः
ययोस्तेदृशोनेत्रेमुखाभाद्रपदत्वंप्रापयत् सवेदोवा
मुकत्वात् ८४ ॥ स्फुटोत्पलाभ्यामलिदंपतीवतद्वि
लोचनाभ्यांकुचकुड्मलाशया निपत्यविंदुहृदिकज्ज
लाविलौमणीवनीलौतरलौविरेजतुः [illegible] सि
तोत्पलतुल्याभ्यांभैमीलोचनाभ्यांमकाशात्कज्जलमलिनौ

नै॰
प्र॰
टी॰
१५१

बिरहज्वलमन्कलापयाहृदयेनिपत्यतद्वलौस्फुरंतौहावमा
ध्यगौमणीविलसन्नः दंपतीवमणीवेति ईदादीनांप्रशस्य
त्वेमणीवाथीनांप्रतिषेधोवक्तव्यः ५५ ॥ फलापतन्तस्तब्ध
शिलीमुखोच्चगैः सुचेलदासीत्सरसीरसस्यसा रयायब
ह्लादरयास्फुधारयासनालनीलोत्पललीललोचना ५१
पतत्कामबाणैः कम्पितासाभैमीसुचेरससस्फुंगावरसस्य
सरसीनदाजाना कीदृशीरयायानिरंतरप्रवृत्तयेबलाभि
निवेशाया अस्फुधारयाकृत्वानालोपीतनीलोत्पललीला
यतः लोचनाअस्फुधारानालतत्यालोचनेचोत्पले अथच
सुचीग्रीष्मस्यसंबंधिनीरसस्योदकस्यसरसीराजानासाच
पतत्स्तब्धाशिलीमुखोच्चगैर्फलापतंतिस्तब्धाणिशिलीमु
खोच्चयेस्तेचतेश्चासुगावायवस्त्रैः कम्पिता यद्वापत
द्भिः पालिभिः स्तब्धैः शिलीमुखैर्वायभिस्तुकम्पिताभवति
उद्वेत्रजलजसंभृताचभवतिग्रीष्मसरसीसाम्यात्कृशात्वे र
संतापातिशायस्तुघोत्पते ५२ ॥ अथोद्भ्रमंतीरुदतीगानल
मामसंभ्रमाल्लसरतिः स्खलन्मतिः अथात्प्रियप्राप्तिविघा
तनिस्त्रयात्मरूपनिन्हुनाभिदेवितानिसा ५३ ॥ भृशंती
रोदनंकुर्वाणागलितलोतिः सावेगाप्रमत्तप्रीतिः प्रच्युत
बुद्धिः प्रियलाभविघ्ननिस्त्रयात् दुःखितासाभैमीकृपाज
नकानिपरिदेवितानिदीनवचनानिव्यधात् ५३ ॥ त्वय
त्वमेवेष्ठजतापानात्मनः तन्नष्टमद्यमममयेयशास्त्रयं वि
धेयरेहाफलभवदप्राग्नीपताघल्यग्नसमभिर्ममाफलैः
५५ ॥ भोः कामाग्नेउज्ज्वालोभवममभस्ममयेस्वस्ययशः
सहृदंकुरुभोविधेभागधेय मममनोरथफलमेवभव
यामीतिव्रतंयस्यासिभागधेयान्हिमनोरथफलानिभक्ते
इतिरूढ्ढश्चत्वयाधममफलराहितैः फलान्येवप्राप्तैः त्व
[illegible] व्रतलेपेनपातितभवतीति ५५ ॥ भृशं
वियोगानलतापमानाकिंविलीयसेनत्वमयोमयंयदि

स्तरेषुभिर्भेद्यनवज्रमप्यसित्ववीषिनस्त्वांतकथंनदीर्यसे
४८ ॥ वियोगाग्निनाताप्यमानभोहृदय त्वंयदिलोहमं
यंकिंनविलीयसे अयोह्यग्निसंयोगाद्विलीयतेभोःकाम
बाणैर्भेद्य वज्रमपिनासि वज्रंह्यभेद्यंभवतिकिंनकथय
सिकथंनभिद्यसे ४९ ॥ विलंबसेजीवितकिंद्रवद्रुतंज्व
लत्यदस्तेहृदयंनिकेतनं जहासिनाद्यापिसुघाश्रवासि
कामसूर्वमालस्यमहोतवेदृशी ५० ॥ भोजीवितकिंवि
लंबसेद्रुतंपलायस्व इदंतेगृहंहृदयंज्वलति अद्यापित्व
घास्रवेवसतिनत्यजसि अहोतेनूतनमालस्यं ५० ॥ हृ
श्रोस्वघापातकिनोरथाःकथंमृषुवामापिविप्रलेभिरे
प्रियश्रियःप्रेक्षणयानिपातिकंस्वमश्रुभिःक्षालयतेर
पातंसमाः ५१ ॥ स्वघापातकिनःअसत्यरूपपातकोपे
ताःनलंदर्शयिष्यामहेइत्यादयोमनोरथाःहेहृश्योर
ह्यफवामपिकथमवंचयन् महतांस्वल्पावंचनेनाल्प
नमहानिति अतोदयितदर्शनाभावात्प्रायत्यानिस्वकीयंपा
तकंपातंवत्सरान् अश्रुभिःप्रक्षालयते पातकिनोहि
मनोरथानिष्फलाभवंतीति ५१ ॥ प्रियंचस्वप्नेनलभे
त्वदीक्षितंनदेवनस्यान्ममयत्त्वमिच्छसि वियोगमेवैर
स्यमनःप्रियेणमेनवप्रसादात्त्रभवत्यसौमम ५२ ॥
भोमनःत्वदीक्षितंभर्तारंनलभे तदभावेस्वप्नमभिलष
सितमपिनलभे एवंयत्त्वमिच्छसितदेवममनभवेत् अ
नःप्रियेणममविरहमेवेच्छ नवप्रसादादसौवियोगो
ममनभवति ५२ ॥ नकाकुवाक्यैरतिवाममंगजंद्विष
त्कियाचैवनतद्दांतिदिशापिमत्कृस्मापिकिरत्वयंनः
याप्रियोययालेरविधिरर्धावधिः ५३ ॥ अंगजमपिर
कामममपिप्रतिवक्रंदीनस्वरैर्याचे अनिदुकत्वादेन शा
त्रुमवर्तमानमपिदंडेनपवर्णदानात्याद्देवता
शात्रुरपिद्रव्येणःश्रेयान् स्मृददापनवामःश्रेयानितिभा

वः अयंपवनोमङ्गस्तनयाद्दिषणाकिरतं यथादिषणाप्रियो
नलोवर्तते वैरकारणंहिवधपर्यंततन्तःपवनात्तीति ५३
असूनिगच्छंतियुगानिनदृणःकियन्माहिष्मेनहिमन्त्स्व
त्तिमे नमांतकांतःस्फुटमंतरुज्झिताननंमनस्तान्नका
यवायवः ५४ ॥ असूनिनिमेषादीनियुगानप्राणागच्छं
तिनतद्दणाएकपवदणोबजहूपतयागच्छंतीतिभावःसो
पिनगतोवर्ततएवेतिवर्तमानोविवादितः कियत्तहिष्मे
नहिमन्त्स्वरक्तिसेऊतहत्याह कांतोनिश्चितंममांतःहृदं
येनोज्झितानत्यद्द्यतिबाह्यकरणानित्यजंति अंतःकरणं
तनत्यद्द्यतीतिशब्दार्थःतंकांतेनत्वंमनोनत्यद्द्यति त
च्चमनःकायवायवःप्राणानत्यद्द्यंतिअतोमरणंनसंभव
तीत्यर्थः ५५ ॥ मद्दयतापव्ययशाऊषीकरःस्वराःसर्वः
नयपेक्षपार्श्वः उदेतिकोटिर्नमुदेसद्धनमाकिमास्मसंक
ल्पकणास्रमेणवः ५६ ॥ हेस्मराःममोद्यतापनयनसमर
र्थतघावेवःकृपासमुद्रःकेनपीनःअयंतकेनतपीतहत्य
र्थः सत्तकाशाङ्कपादिभिरुत्नमाकोटिःस्नीकल्पायकस्मा
कंसंकल्पलेशपवश्रमस्तेनवोमदोकिमास्मनजायतेभ
वतांसंकल्पमात्रेणमत्स्पर्शोमद्धनमाश्रावियःपरःशतः
सलभाः अतःस्नीलोभान्माकिंतापयथेत्यर्थः ५७ ॥
ममैववाहान्दिवमस्तुहर्दिनैःप्रमस्यवर्षाहरूस्ततोप्रसंजि
ते कथंतस्पणंवतस्मप्सुध्यदेवताभवंत्वरणेपकदिनंनमेगि
रः ५८ ॥ अहस्वदिवाचाहर्दिनमजुदिनामित्यर्थः ममै
वाहुहर्दिनैःप्रमस्यबलाद्वर्षासहस्रतोप्राह्यपिप्रसंजिते
अपादिनेसतिस्मप्सुप्यसम्पर्कमादेवताकथंस्पणंवत
मेगिरःअरणेपकथितंचकथंनभवेत हलोनादित्यल्लक
वर्षासहदेवताःस्वपंतीतिप्रवादप्रसिद्धिः ५९ ॥ इयंन
तेनै [illegible] नियःत्वदेकमानाःपजनस्पयाउना क्ष
देक्षदेहानाकियत्त्ववेषितःसर्वेधर्माऽपिवगोपिवक्रियः

९७ ॥ हेनैषधपक्षेतातानोनन्यहृन्निवेदिकायैकमनाअपि त्व
यिपक्षेतानस्यजनस्यमलक्षणमेयेयातनातीत्रवेदनात
वलोचनगोचरोनप्रश्नकाङ्क्षः कदेकदोकियन्नत्रान्वेषितः
सहंसोपिवेपसागोपितःकिंयोनलस्यमेवानोकथयनिहा
विदे मङ्गः(विं)योनलस्यवेदयतिसोपिहंसोस्वयपमाणोपि
नरूपपते अतःसोपिवेपसानिगोपितःकिमित्यर्थः ९७ ॥
ममापिकिंनोदयसेदयाधनत्वदङ्घ्रिलग्नंयदिवेत्थमेमनः
निमज्जयंस्तंतमसेपराशयंविधिस्त्वयाच्यःकृतवागसःका
था ९८ ॥ ममसनोयदित्वत्स्वरणप्रवणंजानासितर्हिभोद
याधन ममापिकिंनोदयसेमामपिकिंनरक्षसि अथवायं
दयेषांकर्मणांषष्ठी संतमसेमहाज्ञानेअवसंबंधेभ्यःतम
सस्त्वच पराशयंपरहृदयंमज्जयतिविधिस्तूपालभ्यःनवा
पराधकथान्त्र ममैवदैवकृतमज्ञानमेतत् त्वेत्तनोपाल
भ्यस्त्वमर्थः ९८ ॥ कथावशेषंतवसाकृतेगतेकपेक्ष्यतिश्रो
त्रपथंकथंननं दयाणनामांसमनुग्रहीष्यसेनदायिनाव
घदिनाथनाथना ९९ ॥ तवकृतेसाभैमीस्त्वत्प्राप्तेनिः
वार्तानिकर्णगोचरंकथंनयास्यति भोनाथइदानींयदि
नानुगृह्णासितदापिताववृक्षपालेपेनमांसमगानुग्रहीष्य
से ९९ ॥ ममादरीदंविदरीतुमांनरंतदार्थिकल्पद्रुमाकिं
चिदर्थये भिदांहृदिद्वारमवाप्यमेवमेहतासुभिःप्राणसा
मःसमंगमः १०० ॥ इदंममांतरंहृदयंविदारीतुमादरीसाद
रं आदरोस्यास्तीत्यादरि तत्रतोहेतोः अर्थिकल्पद्रुमाकिं
चियाचेप्राणसमसत्वंमेहृदिभिदांविदलनमेवद्वारंप्राप्यहृ
तप्राणैस्साकंमेवगमःप्रियमप्राप्यगतत्वात्प्राणानांहतत
त्वं १०० ॥ इतिप्रियाकाकुभिरुल्लिखन्नसौशोकदिग्धेषुहृदयेन
हृदिस्थिरीकृतः स्वधैर्यात्प्रियवियोगमन्त्राथः स्वानेन
ज्ञातमजीजनत्पुनः १०१ ॥ एवंप्रियादीनोक्तिभिरुल्लेखम
नुध्यमानोदिग्धेशाहूत्येनहृदिस्थिरीकृतोनिरुद्धआम्नादि

नै॰
ष॰न॰
टी॰
१५३

तइतियावत् ईदृशात्मवियोगमन्मथः योगोपिदर्शनप्राप्ति
लक्षणोयोगसंज्ञोवापिवियोगस्तंभितःकामःभैमीसंयोग
पितेन्दपंक्षणपुनरुद्भावितमन्मथंचकार १०२ ॥ महेन्द्रदूत
त्यादिसमस्तमात्मनस्ततःसर्वविस्मृतिमनोरथास्थितैः क्रि
याप्रियायाललितैःकरंबिताविकल्पयामित्यमलीकमा
लपत् १०२ ॥ अथसनलआत्मनोमहेन्द्रदूतत्वादिकं समस्त
मपिविस्मृत्यमनोरथास्थितैर्भैमीविलासैरुपपादिताःक्रि
याःचेष्टाःपल्लवयन् सारंसारंमिथ्याइत्यमाहस्म १०२
अयिप्रियेकस्यकृतेविलप्यतेविलुप्यतेतेमुखमस्रबिंदु
भिः पुरस्त्वयालोकितमत्रयंनकिंतिरस्कुलक्षलोचनलील
यानलः ३ ॥ अयिप्रियेकस्यकृतेरुद्यतेमुखमस्रुबिं
दुभिर्विलप्यतेहा अथैनमत्रयंनलःअपांगलीलयाकिंना
लोकितयेनैवंरोदिषीत्यर्थः यतोस्मितरस्कुलत् अतएवपुरः
स्थितंनपश्यतीतिभावः ३ ॥ चकास्तिबिंदुच्युतकातिचा
तुरीघनाश्रुबिंदुच्युतिकैतवात्तव ममासरसायादिमसारमा
त्मनातनोषिसंसारमसंशयंयतः ४ ॥ निविडाश्रुबिंदुपत
नव्याजेनतवबिंदुच्युतकातिचतुराताशोभतेभोःइंदुनील
रम्यनेत्रे यतोहेतोरात्मनाकृत्वानिःसंदेहंसंसारंससारंत
नोषिसंसारंशब्दोबिंदुलोपेससारइतियतोबिंदुच्युतका
द्भवतीत्यर्थः बिन्दुच्युतकमितिचित्रकाव्यविशेषः ४ ॥
अपाङ्गपाथोरुहिपुनायितेकरेकरोषिलीलानलिनंकि
माननेततोषिहारोकियदस्रुणःस्ववैरदोषनिर्वासितभू
षणोहृदि ५ ॥ निवस्कृतपद्मविभ्रमलीलापद्मेचकरे
स्थापितमुखविलीलाकमलंकिंकरोषि अदोषएवदोषंवि
नैवापनीतभूषणोहृदयेअस्रुणःहावैहारोकियत्पर्यंतंनि
र्मासितितरांपतितोस्रुबिंदवोहारतत्वंदधातेइतिभावः ५
इ[illegible]रम्यम[illegible]मदामिलज्जलकंबलनावत्पाविमार्जयामि
ते अथापराधभवदंघ्रिपंकजद्वयीरजोभिःसममात्मनो

लिना १९ ॥ इदममंगालकारि नेत्रयोर्दह्यमानं जलं प्रथ
मं करेण प्रोंछयामि अनंतरं माञ्छिवसाहकृत्वा भवत्याद्यप
रजसा साकमात्मनो पराधं च मार्जयामि रजोपि मार्जयामि
अपराधं चेत्यर्थः १ ॥ ममत्वदङ्घ्रिनखाङ्कितहृतः कि
रीटमाणिक्यमयूखमंजरी उपासनामस्य करोत्वरोहिणी
त्यजत्यजाकारणरोषमेकृषे २ ॥ ममगूढमाणिक्यकि
रणमंजरी रोहिणी रक्तारोहिणी तारा च त्वदमल चरण न
खरूपचंद्रस्यासमसेवां करोतु हे अनिमित्तकोपने कोपंत्य
जत्यज संभ्रमवशाद्दृढकांक्षि: २ ॥ ततोपि मानं माभि चेन्म
नागपित्वयि अयेतद्बहुमानमानतः विनस्य वक्रे यदि व
र्तसे कियन्नमामिते चंडि नदापदावधि ४ ॥ मयि मनाग
पि मानेतनोपि चेत् ह्रीणामीर्ष्याकृतः कोपो मानोन्यासं
गिनि प्रिये उन्नहित्वयि प्रणतः सन्नहं बहुमाने गौरवं अय
कियद्दीर्घं वक्रे विनस्य यदि तिष्ठसि तदा हे चंडिकोपने नेप
दपर्यंतं नमामि स्वल्पमाने बहुमाने ईषन्नमने बहुनमनं
करोतीत्यर्थः ४ ॥ प्रभुत्वभूरुमनंस्पृहाणामाहृत्य प्राणामम
मात्रापि वामोपिकः श्रमः त्वया च नांकल्पलतासि मां प्र
निकृहाष्टिदानेनतवबद्धशिता ५ ॥ प्रभुत्वबाङ्कल्पेना
नुग्रहकृतमाहृत्य प्रणामस्वीकारेपिकः श्रमस्ते अर्थि
नां कल्पलतासित्वं मां प्रतिदृष्टिदानेपि न वलबता क्र
५ ॥ स्मरेषमाथं सहसे नरङः कथं हृदिदृह्यतोयः कचसंह
नेनव निपत्य वैसार्णकेतनस्य वाकजातिवाणाविसृतो
स्यांतिस्मृतो १० ॥ न्हडत्वे कामवाणाक्रांतमायपीडां कथं
सहसे अथवा हृत्पनं जवसत्राहे हृदये मीनकेतनस्य वा
णाः पतित्वा विसृता इत्यतिस्मृतां व्रजंति विसर्वीनिलिसा
दीपवे सावणाः विसारिणामसम्ब इत्याणं १० ॥ स्मितस्य
संभावयस्त्राक्षिणाक्षणान्विपाहि लीलाचलमंचले भ्रुवोः
अपांगपर्याणविकां च हेलया प्रसहस्तेपहित्रपीमसोपवि ॥ ॥

नै॰
प॰ न॰
टी॰
१५४

सृगिवणाओष्ठप्रांतेनहासलेशान्समानय भ्रुवोरंचलंली
लावंचलंकुरु प्रसन्नाश्वत्वाममोपविष्टः पाविलासेनकटा
क्षसंचारिणीभवत्वं १० ।। समापयप्राङ्घमह्यविश्रणोसि
तेनविश्राणायकौमुदीमुदः कृपावितःखेलनखेजनद्वयी
विकासिपंकेरुहमल्लनेऽवं १२ ।। नेत्रोदविंहनोवर्षोःस
मासिनयेत्यनेनशारदृदयोत्रवर्णितः मंदहासेनचंद्रिका
नंदात्वि श्राणाय वितरवणशाणाम्राणादानेइतोसिंजनेर
थोखेजनत्वयीखेलतनवचक्रपद्मविकस्वरमत्व १२ ।।
कृपारसोद्वेलनकोलिमदव स्वजाम्हजोतन्ममकर्णकूप
योः कृशोमदीयेमदिरालिकावयस्मितप्रियापासपारणा
विधिं १३ ।। श्रद्वरपंक्त्याममकर्णकूपयोरंतरमथकृपा
रसोद्वेलनकोलिहजवेलाम्रुहेत्ववर्तनमुद्वेलनं मदय
मोहषियतइतिमदिरेगेणादिकःकिरच् मदिरेक्षणादित्वीय
स्यास्याम्रुदिराक्षी भोमदिराक्षिमदीयेकृशोहासप्रियाकृ
त्वापारणसभोजनेकारयचिरकालम्रुपोषितत्वात्पारणा
व्यपदेशःकृत्कोवत्यनतंस्यामितिविकर्मत्वं १३ ।। ममास
नार्थंभवमंडनेननप्रियेमडनसंगविभूषणेभव भ्रमाद्भ्रमा
दालमपंगस्यष्यताविनाममोरःकतमन्नवासनं १४ ।। भोः
प्रियेममासनार्थंमंडनेभव ननैवंकितमसंगविभूषण
णेभव इदमपिभ्रमाद्भ्रमादवोचं अंगाभोःसहतो ममोरः
स्थलंमत्काकतमन्नवासनं अन्यदासनमयोग्यमित्यर्थः
१४ ।। अथीनपंचाशुगवाणवंचनेस्थितामदंतर्बहिरेषि
चेद्दरः स्मराशुगेभ्योहृदयंबिभेत्तनप्राविशपतन्वमयस
पुदेमम १५ ।। अथीनपंचाशुगवाणानांवंचनायथानं
स्याःसंवुद्धिः अंतर्हृदयेतावत्स्थितासिबहिर्दृष्टेत्याभो
षितम्रुयांतर्बहिःस्थितत्वद्रूपमत्पुरेप्राविशमेहृदयंस्मर
शरेभ्योनविभेत्तु १५ ।। परिष्वजत्वानवकाशवाणानांस्मर
स्थलयेहृदयद्वयेत्वतो हृदम्बमुदंतजचयोःकुचयोर

हरस्तटीयं परिचारिको विना १६ ॥ आलिंगयप्रावयोर्ल
मेहृदयद्वये स्मरस्यानवकाशबाणाय स्य तस्य भावो नव
काशबाणानामत्र निःसंधिबंधत्वात् हृदयद्वयमध्ये प्रवे
शावकाशं न लभंते इत्यर्थः ऊरुमबाणा सह हृदयं ऊ
दिनौ ऊरू चौ कथं सहते इत्यत आह ममकटिने यस्तरवक्षोर
टी कटोरयोस्तव तु ऊचयोः परिचारिका उचिता सह शात्वा
त् १६ ॥ तवाधराय स्पृहयामि यन्मथ स्तवैः स्रवः सात्वि
कमात्विकागिरः अधित्यकास्तनयोस्तनोन्नते ममेन्दु
लेखाभ्युदयाङ्कुरेन नावः १७ ॥ तवाधराय स्पृहयामि स्य
हे रीप्सितं इति संप्रदानसंज्ञायस्याथ स्वस्मधप्रवाहैर्गिरः
स्रवः सात्विकमात्विकाः स्रवतीप्रवसात्विणीयस्मिंस्ता
दृशां सात्विकं याश्चकांति सात्विकवचोमाधुर्यकारणी
भूतस्यापि माधुर्यमनुमापयतीत्यर्थः तवस्तनयोरूपरि
भागोष्ठु मम नाखदंडलेखायाअभ्युदयकृत मङ्कुरं तेन नोर
त फलं च गिरितटोपमे स्तनोपरिभागे चंद्रलेखोदयर
ति १७ ॥ नवर्तसे मन्मथनाटिकाकथं प्रकाशरोमावर
लिसूत्रधारिणी तवांगहारेक्ष्यविमेति नायकः शिवाम
णिस्त्वद्विजराजदूषकः १८ ॥ त्वं मन्मथनाटिकामन्म
थस्य नर्तयित्री कामजीवप्रतिपादनात् नाटिकावाकथं
नवर्तसे न भवसि यतः प्रकटरोमावलिरूपं सूत्रधारयसि
नाटिकापि सूत्रधारादिवती भवति अंगभोस्तव हारेण नार
यको मध्यमाणिःकांतिमांतिनाद्योपिने ता अंगहारैर्नावि
दे पे हर्षं भजते पाकोपंक्ति शिखरमध्यवर्तिनेनाविनायकः
दृष्टावर्णनीयो वानायकः नायकवनेशिवामणि द्विजरा
जस्तूदस्य विदूषकः १९ ॥ सुभाष्पवर्षी खदने राजन्मनः
तवाधरे लिख्यत यत्र लेखया मदीयदंतक्षतराजिरंजनेः
सभूर्जितामर्जतिबिंबपाटलः २० ॥ भवत्काम स्योत्तसाउौर
सुभाष्पवर्षीः ज्योतिः शासेप्रसिद्धः तवयत्राधरलेखया लि

नै॰
ध॰ नं॰
टी॰
१५५

एवमुत विंबाहरणः सोदरः मद्वृन्तविद्वानपंक्तिकृतत्रंजनैर्भ्रू
जेतोप्रामोत भूर्जत्वक्कस्वनः पाटलापाटलेर्वाखोचिता
च १९ ॥ गिराजकंपस्वदयस्वचुंबनैः प्रसीदस्त्रुषिय
तेमयाऊचो निरोवचांइस्यकरोत्करस्ययन्ममत्वमेका
सिनलस्यजीवितं २० ॥ वाचाजकम्पयस्वचुंवनैर्दयस्व
मयाऊचोसेवायितेप्रसीदयत यतोहेतोस्तुइसंवंधिनः
किरणस्तमूहस्यएवत्रिविव ममनलस्यत्वमेवेकाजीवि
तमासि २० ॥ मुनिर्यथात्मानमथप्रवोधवान्प्रकाशवे
तेस्वमसावबुध्यत अपिप्रपत्रांप्रकृतिंविलोकितामवा
मसंस्कारतयाहसृजद्भिरः ३१ ॥ अथज्ञानवानसोनलः
स्वप्रकाशवेनमात्मानमबुध्यत यथाज्ञानीमुनिः स्व
प्रकाशवंतस्वप्रकाशमात्मानंजीवंबुध्येत अथप्रपत्रां
तांप्रकृतिंहृतत्वाल्यस्वभावंविलोक्यप्राप्तमहत्वसंस्का
रतयागिरोसृजत यद्वाप्रकृतिंप्रपत्रांतांभैमींहृष्ट्वागि
रोसृजत मुनिरप्यात्मानंप्राप्तांप्रकृतिमविद्याज्ञाना
प्राप्तभवसंस्कारतयागिरःसृजति व्यावहारिकोभवति
अथवाप्रकृतिपुरुषविवेकज्ञानात्मोदइतिआत्मानंप्र
कृतिंचज्ञात्वाप्राप्तज्ञानतयामुक्तः सन्वागिरोवायादिव्य
वहारान्सृजति कुंचनेस्सृजाविसर्गेपतावत्पर्यंतंमोहाथो
भवतिसंप्रतिप्रवुद्धःसन् इतोवितात्येववचनानिजगाम
दित्यर्थः ३१ ॥ अयेमयात्माकिमनिद्भुतीकृतः किमत्र
मेतामन्नमोपातकृतः परःस्वभद्भयाघनमर्क्रियाविलो
विलोकितामहेनतदागितान्यपि ३२ ॥ अयेइतिविषादेम
याआत्माकिंनगोपितः अत्रापिसयेमन्नधानकृतःमांकिं
मेताधापमसामर्थ्ययोननायशानकोठाविति अथस्वभद्भया
इस्यायातोनभवन् लज्जयाव्याकुलः अनपगात्यंतनत्वा
देवसंबंधस्यकामचिह्नानिस्तुभंगादीन्यपिनविलोकिता
हेलाइ यद्वापरःपूर्वस्वभद्भ्यानतः अप्रानंतलज्जयान

मन् नादिंगितानि न विलोकितानि हे २२ ॥ स्वनामयन्नाम
न्मुधाभ्यधामहो महेंद्र कार्यं महादेव ह्यकृतं हन्त मदाचे
ष्टया सामयाकृतं नहिं षाहं मेदृन्त्यपघः स्मितीकृतः २३ ॥
यतो हेतोः स्वनाम व्यर्थमेवाकथयं नामावेदे महादेवः
न्महेंद्र कार्येत्यजं ग्रहो हन्तमत्यभूतिर्दृत्यमायोयथास
ध्वलितः मयाकृतं शक्तहास्यैर्थवलितः शत्रूणां हसनी
योस्मीत्यर्थः २३ ॥ धियात्मनस्तावदसाधुनाचरं पर
स्तत हे दस्य यद्वदिष्यति जनावनायोघमिन जनार्दनं ह
ये जगज्जीवपि वं षांवं वदन् २४ ॥ आत्मनो बुद्ध्यानावद
न्याय्येनाकार्षं देवकार्यं विनष्टं पत्विति परपवतज्जानीते
स्मपरो यद्वदिष्यति मद्विषये अन्यो जनो यद्वदिष्यति
निंदास्तुतिं वा स जानीते नाहमित्यर्थः कीदृशो जनः जन
वनाय यो घनः हे हरि जनार्दनं जनान् अर्दयति जनार्दनः इति
तथा प्रलयसमये जगत्प्राणाहं वंशावं मंगलं मंगलं वह
वदन् अनर्गलो लोक इत्यर्थः २४ ॥ स्फुटत्यदः किं हृ
दयं त्रपाभराद्यदस्य शुद्धिर्विबुधैर्विबुध्यते विदन्तु ते तत्व
मिदं तु दन्त वैजनानने कः कवमर्पयिष्यति २५ ॥ इदं
हृदयं लज्जाभरात्किमर्थं स्फुटति यतोस्य हृदयस्य शुद्धि
र्दैवैर्ज्ञायते ते देवास्तत्त्वं जानंतु इदं तु दंतवंतो विषमं जनम
विकः कवं ददाति देवानामपराधलज्जया हृदयं न स्फुट
तु यतस्तेषु पापाभावं जानंति अनिविषमं जनस्तु वोदितां
निंदात्मकं यं मोक्ष्वेत्यर्थः २५ ॥ ममत्वमस्तुतं नयानं
यां फली बलीयस्या लोपि चसे व वेषसा न व सत् देवस्व
साद्गिनस्वं वस्त्वे श्रेपापि प्रतिकर्तुं मीश्वरः २६ ॥ अनया
चेतनया सम अयाम्रो हत्यफलः सफलो जातः स्यात् सै
व चेतना बलीयसा देवेभ्यो लोपि नाशिता स्वकीया बुद्धिः
किं न रक्षिते त्याह दैवस्वरसात् स्वस्याप्रो वर्षस्य स्वसंः वे
स्मादैव स्वैश्वर्यात् लि ना पि वमरु वाक्कोपि प्रतिकर्तुं न शक्तः

दैवश्चेन्नबुद्धिवैशसात्परथोयं न ममापराध इत्यर्थः २६ ॥
इति स्वयं मोहमहोर्मिनिर्मितप्रकाशनेशोचति नैषधेनि
जे नयाव्यथामग्नतडाहृपीषियाद्रूयाल्लगालकहेमहं
मराद् २७ ॥ आत्मनैवत्तानपरंपराकृतंनिजंप्रकाशनेन
नैषधे शोचति सति ताहृशाव्यथामग्नं नलो द्रवणेच्छया
दयालुर्हेमहंसराजः शीघ्रमाजगाम तयाहृपीव्यथात
थाव्यथातस्यामग्नत्वात्सोस्तचनयाव्यथामग्नःतस्यो
हृपीषया २७ ॥ नलस्य तत्पलवबोधवीणामपव
दीतिभणितमभ्यधात् नयाद्दैत्यनामातिमानिराशातामम
हान्विहातेयमतःपरंपरं २८ ॥ सहंसोहंसपत्त्रधनितो
धंदर्शनं सपषपत्नी अस्माकमुपकर्त्ताविहगइतिवद
तेनलमवोचत् भोःप्रद्युप्रनोभैमीमानिनिराशातामा
नय अतोनंतरंकेवलामियंप्राणान्विहातालइत्यत्य
तीत्यर्थः असमत्तस्याध्यातपदस्पर्शप्रयोगावहितस्यस्वनं
त्रेसंगतिशाहृस्यप्रयोगास्थितः २८ ॥ स्वरेष्वपपन्निजस
पराधितामियत्त्वयस्यागमनदर्थसिद्धये नेकूटसाक्षीभ
वनोचितोभवान्स्मताहिचेतःप्रचितात्मसाक्षिका २९ ॥
देवकार्यसिद्धयेएतावत्प्रयासंकृत्वास्वरेष्वपिविषयेश्रा
त्मसापराधतांप्रमुपन् भवान्कूटसाक्षीभवनेनोचितोन
सतांचित्तप्रवृद्धिआत्मसाक्षिकाहि अनपराधेपपराधस्व
स्यात्वंकूटसाक्षित्वं २९ ॥ इतीरितापक्षस्थनलोविदर्भजा
मपिप्रयातेनावगेनसान्त्वितः स्वरेबभाषेभगिनीदृगस्य
सपाणस्यचितेनहरंवित्यतीनलः ३० ॥ इत्युक्तवतानले
विदर्भजांचापृच्छ्यामंत्र्यप्रचलितेनहंसेनाश्वासितःकृपा
लुःसनलःचेतसादिशोपाशान्प्राणास्पृहसत्यभाविनीभवा
वेप्रयातेनोनिश्चादिकर्मणाक्रःकर्त्ताविचोतिक्तःप्रत्ययःप्र
चलितंप्रावर्द्धनेत्यर्थः ३० ॥ ददोपितभ्यांकियतीःकदर्थ
नाःस्वरेषुरागस्मरवाधकेपिनीः अदंभनूतेनभजंतवा

दर्यादिशांववादंडमनीममागमा २९ ॥ देवेष्वगतोत्यंत्रोनि
ष्फलावंध्याफलावकेशीचेत्यमरः कियतीयांतनात्वभ्य
मपिगुणावत्यैप्रियायैप्रक्षामियावतीःकदर्थिनःकरोमि
ताःसर्वानकेवलंदःखहेतवः किंतुदेवानुरागमपिनोत्व
पादयंति अनुनःकिमितिकुर्वंत्यर्थः अपीतिगर्हायांवा
यद्वादेवानुरागंडेनोःखदुःखहेतवस्ताअपिकदर्थिताःकु
र्वंयतोनिष्फलंदृत्यंकातंयामित्यर्थः मयाकृतेनानिष्फल
दृत्येतामीदेवाःकृपांकुर्वंतु अस्मत्कार्यविनाशितेस्वका
र्यंसाधितामित्यपरायेनममदंडंवादिशांतु अतःपरंकर्मणःक
दर्थनानकुर्वंइत्यर्थः ३० ॥ अयोगजामन्त्वभवंनवेदनाहि
तायमेभूयादियमल्पदिग्धता उदेतिदोषादपिदोषलाघवं
कृशात्वमज्ञानवशादिवेनसः ३१ ॥ अमेयमन्मन्नतोहि
तायजातायतोविरहजानितांवेदनात्वभव नवहेतःकचि
द्दोषादपिदोषलाघवंदोषाल्पत्वंजायते यथाज्ञानदोष
वशात्पापाल्पत्वं ३२ ॥ नवेनयोवास्मदपावकोपिमेकदर्थ
नात्यर्थंतयागमद्या प्रकाशमन्माचयदघकारयन्मया
त्मनत्वामनुकम्पतेस्मसः ३३ ॥ नवेनिविषयाविषयभा
वसंबंधीषष्ठीत्वद्विषयकोमन्निष्ठोवियोगजानितःस्मरा
मिरितिइयंपीडाधिक्येनैवदयामगमत्यद्वा ममस्मरा
ग्नेरेवंमत्कृतेनतवकदर्थनाधिक्येनदयाप्राप्येत्यर्थः य
द्वानवायंविरहस्मराग्निर्मत्कृतनकदर्थनाधिक्येनदयांप्रा
प यतःकारणादघोन्माघमयाममैवप्रकटंकारयन्स्ववि
योगस्मराग्निःत्वामनुशकातिस्म यत्वोन्माघमयात्मनः
स्वस्यप्रकाशकारयन्त्वामनुकम्पतेस्म स्वस्येवावियोगा
ग्नेरपिप्रकाशनात् ३३ ॥ अमीसमीहैककपरास्तवामराः
स्त्वाकिंकरंमामपिकंतेनीशिषे विचार्यकार्येस्त्वजमाविधा
त्वधाकृतोनुनायःत्वयिपार्थिवग्रहं ३४ ॥ पतेदेवास्त
वेक्षायांतात्पर्यंवर्ततेत्वत्कृतात्ललापंवोत्नोतात्पर्यः मा

मयिनिर्जरान्संकर्तुमीप्सिष्वे पर्यालोच्यविधेयंकुरु कृत:१
पश्चात्तापः त्वयिपार्श्वविग्रहंपाश्चात्येनरागाक्रियमाणंवि
रोधंव्यर्थमेवमाकार्षीत् . व्यर्थकोपंस्वदागुदाकृतोनुतापः
इतिवापश्चात्तापङ्:त्वंमाल्वभूरित्यर्थः २४ ॥ उदासितेनैव
मयेदमुच्यतेभियानतेभ्यःस्मरतानवान्नवाहितंयदिस्यान्म
दस्ववाक्येननेतदानवप्रेमणिप्राप्तिलब्धये २५ ॥ नेभ्योदेवे
वेभ्योभियानेवमुच्यतेकामनिमित्तकार्पण्याच्चनउदासीनेन
मयेदमुच्यते यदितेमत्प्राणव्ययेनहितंस्यात्तर्हितवप्रेमणि
प्राप्तिलब्धयेतेप्राणाःपावणीकरणीयात्वयामयिवत्प्रेमकृ
तंपतत्यतिकारयमाणानेवप्रयच्छामि नचवक्तव्यंदेवभ१
यात् कामकृतंतत्कार्पण्यतयावाप्राणान्नंचसि नमदर्थमिति
यतोनमेतेभ्योभीतिःनापिकार्पण्यंकिंतुउदासीनएवाहंब्रवी
मि तवहितंचेत्प्राणान्नूत्पजामीत्यर्थः २५ ॥ इतीरितेनैषध
सूनुनाम्नतैर्विदर्भजन्माभृशमुल्लासमा ऋतोरपिस्त्रीः
शिशिरानुजन्मानिपिकस्वरैलीवविकस्वरैर्यया २६ ॥ प
वमुक्तेनेलसूनुनाम्नतेःसावैदर्भीसंत्तनोषशिशिरानुजन्म
नऋतोवसंतस्यापिकश्रीरत्यंत्यादितैःकोकिलशब्दैरिव २६
नलेनदावेत्यनमाशयेनिजेच्छणांविगानंचमुमोचभीमजा
जुगुप्समानाहिमनोभृतंतदाहसत्तीधियादेवनहूतपाविसा
२७ ॥ साभैमीस्वचेतसितंहृतंनलेनिष्ठितस्य नदाजुगुप्सांनि
दांचतत्याजनलप्रार्थनाशयाभार्गवेच्छणापरभृतषसंवादर
यंकयानिंदा नेदंशापिमुमेचेत्यर्थः कीदृशीतदानलात्तान
वेलायांसतीवुद्ध्यापतिव्रताभावेनभृतंदेवहूतयाहिमनोन्य
वेशायामितिनिंदनीत्यर्थः २८ ॥ मनोभवःतेभविनामनःपि
तानिमज्जयतेनसिन्नलजसे मम्रुद्धिमस्त्वत्रकथात्वयेनि१
साधितास्तनीत्रमथानिन्दिनीधिया २८ ॥ हेमन्मयमनो१
जन्मचोभवतःसंसारिणांमनएवंपितानत्यापेनिमज्जयन्नल
जसे मम्रकान्नुःत्वयासत्रूवकथासाङ्गिःउत्रैरपितवःप्राणा

ल्लोकान्यांतीतिकथाप्रसङ्गिन्यषेधिद्दतिमनस्तामन्यथानिंदि
नीस्तनीसास्थितामतीपतिव्रतावा ३८ ॥ प्रसूनमित्येवतदंग
वर्णनानमाविशेषात्कतमन्नदित्यभूत् तदाकदंवेतद्वर्णि
लोमंभिन्नदन्तुणःप्राहृषिहर्षमागतैः ३९ ॥ भैम्याश्रेगवर
र्णनासौकुमार्यसौगंध्यादिगुणेनपूर्वंप्रसूनमित्येवसामान्याप
कारेणाभूत् सावर्णनाविशेषाद्विशेषापादानेनतत्पुष्पंकत
मदितिनाभूत् अतएवतत्पुष्पंकतमदित्याकांक्षासादित्यप
न्वयः तदाश्राकांक्षायांवातदातस्मिन्समयेवा आनंदवाष्प
स्यवर्षाकालेविकासंप्राप्तैःपुलकैःतत्कुसुमंकदंवमित्यव
र्णि पुलकितांगस्यकदंवतुल्यत्वात् कदंवंचवर्षास्वेवविक
सतीतिहर्षांशुणःप्राहृषीत्याह आनंदवाष्पएवतापुलकिता
चजातेत्यर्थः ३९ ॥ मयैवसंबोध्यनलंव्यलापियत्त्वमाहसे
वुद्धमिदंविस्मृतमपतनत् अमावितिभ्रांतिमसाहमसवहःस्वभा
षितस्त्वोड्रमविभ्रमक्रमः ४० ॥ मयैवनलमभिलक्ष्यवीहृत्यय
द्विलापितः असौनलःतदिदंविलापितोविचार्यमयाज्ञातमात्मा
नमाह अहमनयाज्ञातःनत्किमित्यहंनकथयासीत्यात्मानंके
थितवान् मतमसावस्येनेतिदमयंत्याभ्रांतिमसौनलःअस्मात्
वेदितवान् षोश्रेनकर्मणाविभाषाश्चार्थेश्वाख्यातइतिसिवोर
ल्लक् कीदृशःस्वेनभाषितःस्वोड्रमस्यविभ्रमाणांविलासार
नोक्रमोयेनसःभ्रांतेनमयास्वनामकीर्तितंनतत्वयाज्ञातमि
तिस्वभ्रांतिवर्णनव्याजेनज्ञापयतिस्मेत्यर्थः मदाभिलापजनि
तावेगभरभ्रांतेनानेनस्वनामोक्तमितिज्ञात्वासाभैमीत्रतोषेति
भावः ४० ॥ विदर्भराजप्रभवाततःपरंत्रपासर्वीवकृमलेन
सानलं पुरस्ससूचेभिमुखेयदत्रपामभजनैनैवमहाह्रदेह्रि
यः ४१ ॥ ततःपरंनलेज्ञातेसानिलज्जावनीसाभैमीनलेव
क्तुंनाशकत् यतोयंनएवसंभावितेनलेनिर्लज्जावभाषेपुरः
पूर्वंवा तेनसंलापसंभाषणेनैवलज्जयामहासरसिमग्ना ४२
यदापवार्यापिनदातस्मैत्तरंप्रापाकसंख्याःश्रवसिक्रियायसा

विहस्य सखीं वचनमब्रवीन्न दाक्षिण्यात्कन्नासौनयनाभवत्प्रिया
४२ ॥ साभैमी यदा त्रपवार्यापि हंसस्य संकेतेन कृत्वा व्याहृत्या
पि तत्रैवालिनाननापीत्यर्थः सख्याः कर्णे प्रियाय नलाय उत्त
रं दातुं न शशाक उदासा तदेव विहस्य तेन नलमब्रवीत् किमि
ति इदानीं त्वत्प्रिया लज्जया मूकीभूता ४२ ॥ यदा तिर्यगालि
खितस्य ते स्वयं वितन्वती लोचननिर्झराणि यं जगाद स्या सैव मु
खान्ममत्वया मत्तन बाणोपनिषद्विशम्यतां ४३ ॥ चित्रे लि
खितस्य ते पदयोः पाचधूतान सु प्रवाहान्स्वयं वितन्वतीदृयं
भैमी यां जगाद नलागमात्पूर्वमित्यर्थः सैव कामोपनिषत्का
मदेव रहस्यं मम मुखान्त्वया श्रूयतां ४३ ॥ अंसं श्रयं सत्वयि
हंस एव मां प्राणासनत्वद्विरहाम संशयां कश्चन्द्रवंशस्य मनः स
मद्व्याजशस्ता संभविनी भवादृशो ४४ ॥ त्वद्वियोगात्प्रा
णाः संदेहास्पदाः हंसो निश्चितं त्वयि विषये नत्यवेदयत् भोः
सोमवंशभूषणात्वादृशो जनेमद्व्याजज्ञानकर्ता कः संभविनी
महिवहृदः खापविज्ञानादेवत्वं सामिथनं कालेन संभावितवा
नित्यर्थः चन्द्रवंशजत्वं सोमत्वयोतनाय ४४ ॥ जितस्त्व
यास्येन विधुः स्मरः श्रिया कृतप्रतिज्ञो ममतौ वधेजनः नवे
ति कृत्वा यदि तज्जितं मया नमोघसंकल्पधराः किलामराः ४
५ ॥ त्वया मुखेन विधुर्जितः कांत्यास्मरश्च जितः तौ स्मरचं
द्रौ जनः वधो मम कृतप्रतिज्ञो परिपन्थिनं त्वां परित्यज्य निरा
गसो मम वधे जनः कृतप्रतिज्ञो न वेति कृत्वा न वेयमिति कृत्वा
मम वधे यदि कृतप्रतिज्ञो स्यातां तत्राहं मया जितं यतो देवा वि
फलसंकल्पधारिणो न भवंति किलेति प्रसिद्धो नवा हृदसि
ति यन्नाभ्यां संकल्पितं न तत्फलं भविष्यतीति जितमित्यर्थः
४५ ॥ निजांशुनिर्दग्धमदंगभस्मभिर्मुधाविधुर्वीक्षितिला
छनोन्मृजां त्वदास्यतां यास्यति तावतापि किं वधूवधेनैव मु
नः कलंकितः ४६ ॥ चंद्रः स्वरश्मिभस्मीकृतमदंगभस्मि
नैः स्वकलंक लंक प्रोञ्छनं व्यर्थमिष्यति भस्ममादेहदर्पणादेः

कालिकादिदोषउन्मज्यतेनत्येत्यर्थः तावतापिकलंकोन्मा
र्जनमात्रेणापिविधुस्त्वन्मुखेनांकियास्यति यतःसर्वथैवपि
नैवसुन्दरोपिकलंकितः ४९ ॥ प्रसीदत्वमहसुदारान्मनोभुवे
संतमांनेर्धतकोहमायथः त्वदेकचित्ताहमस्तत्विमुंचती
त्वमेवभूत्वाक्षणवर्जयामिन ४७ ॥ हेप्रियेनिशेषःप्रसन्नो
भवस्वबाणान्कान्तेपस्यदेहिमुक्तउत्तमबाणान्सकामस्त्व
च्छरैर्मांहिनस्त श्रहंत्वदेकचित्ताप्राणान्विमुंचतीत्वमेवभूत्वा
तेकामंक्षणवर्जयामिमरणोयाहशीजंतोर्वासनायस्याजाय
ते ताहशंलभतेजन्मसभूयापिस्वकर्मभिर्विनिध्यानेन ४८
स्तुतिःस्तवणंगुणगायनोयदित्वदग्रेमयास्यजनस्यकिंत
तः तावेदवेदप्रसिद्धतास्तवैःस्तुतेनेनतुष्टतीजातभवेत्तउतुष्ट
ती ४८ ॥ वेदप्रसिद्धत्यादेवाइन्द्रादयःकिंनाद्रियंतेइत्यत
श्राह वेदोयदिदेवानांगुणानायनितत्सत्येनस्तुतिगानेन
त्वस्तवणमयास्यजनस्यकिंस्यात् नाकिंचित् जलेस्तुतेनमज्ज
नैर्जनैःसूर्यस्यस्तवेस्तुतेउतुष्टतीसंतोषवतीकदापिनभव
ति हिवेदप्रसिद्धत्वेपिदेवेषुमेनादरइत्यर्थः ४८ ॥ कंथा
हृशिष्येवरमघनाभियेमस्तावगंतास्तिनभावमन्यथा त्वद
र्थमुक्ताहतयामृषयमांप्रतीहिजीवाधिकत्वदेकका
४९ ॥ वरंकथाहृशिष्येकथाशेषाभवानि श्रघनप्रिये
प्राणान्नधारयामि यद्यानतिष्ठामिहृदं श्रनवस्थानेधारणे
च श्रन्यथामरणाभावेममाभिप्रायमन्यतंनत्वातास्ति हेजी
वादधिकस्वामिन् श्राभ्रुत्वन्निमित्तत्यक्तप्राणानयात्वदेकि
कांत्वमेवैकोगतिर्यस्यास्माजीवादप्यधिकः त्वमेवैकोयस्या
स्तामीहृशीजानीहि ४९ ॥ महेन्द्रहेतेरपिरक्षणंभयायद
र्पिसाधारणमक्षभर्तोव्रतं मसूनबाणादपिमामरक्षितः
दनंतउस्त्रैरवकीर्णिनस्तव ५० ॥ वज्रादपिभयाद्रक्षणाय
दर्पिसुस्ररणागतेम्रसाधारणमक्षभर्तोव्रतं पुष्पमयाद्वा
णादपिमामरक्षतोवकीर्णितोभयव्रतेस्तव तदुक्तमस्त्रैः

नै. ष. न. टी. १५५

दापत् कृतमिति पाठांतरेकंदर्पबाणान्मामरक्षतःभोनल
तवेत्यन्वयः ५० ॥ तवास्मिमांचात्तकमप्युपेक्ष्यसेनघाम
रहास्तवगौरवात्मरं अवेहिचंडालमनंगमंगतेस्वकांडका
वस्यमधोस्मात्वाहिसः ५१ ॥ अहंतवास्मित्वमसंबोधिनीजाः
तास्मित्वमित्याद्देवेस्मरंमांचात्तकंहंतारमपिग्रस्मराइति
गौरवाउपेक्षसेनाप्युपेक्षामाह अंगभोःतमनंगंचंडालंजा
नीहि यतःस्वस्यकांडकारस्यवसंतस्यसखाहि ततःतत्सं
योगाचपंचमहापातिग्रनंगोपिचंडालइत्यर्थः चंडालोपिका
डकारोभवति ५१ ॥ लघौलघावेवपुरःपुरेबुधैर्विधेय
मुत्तेजनमात्मतेजसः तृणान्तृणाग्निज्वलनःखलुज्वलन्क्र
मात्करीषद्रुमकांडमंडले ५२ ॥ पूर्वंस्वल्पेस्वल्पएवपु
रोविद्वद्भिरात्मतेजसःप्रवर्धनकर्तव्यं तथाहिप्रथमंतृणा
ज्वलन्नग्निःक्रमात्करीषाणांद्रुमकांडानांचमंडलंतृणादि
हिनस्तिभस्मीकरोतीत्यर्थः तृहिहिंसिहिंसायां अतोहि
ततयाप्यवगणनाकामस्यनकर्तव्येत्यर्थः ५२ ॥ स्तवाम
न्वारस्तवकियानयंस्वयंवरायामनुकंप्रतामयि गिरा
पिवद्यंतिमुखेषुतर्पणाद्दिदंनदेवामृवलज्जयैवते ५३
स्वयंहूणीनेइतिस्वयंवरातस्यांमयियदनुकंपनात्क्रपात
वायंदेवेषुअपराधःकियान्वा यत्तेषुतर्पणाद्देवाख्येदाद्दि
एपनैवेदंहत्याकरणानिमित्तमाभोवाचापिनवदंतिकिं
पुनर्मनसेत्यर्थः ५३ ॥ व्रजंतिवेनेपिवरंस्वयंवरंप्रसा
धनानेवमयावरिष्यसे नसर्वथातानपिसंस्पृशेहृयानते
पिताव्भदनस्त्वमेववा ५४ ॥ तेपिदेवास्तवअंबरंस्वयं
वरंव्रजंति तानेवप्रसाधमयात्वंवरिष्यसेसर्वथातानपि
दयानस्पृशेदपिनकिंतस्पृशेटेव यतस्तेपिदेवास्तावत्क
ल्पनैन त्वमेवतानउभावपिभवंतौनिरुह्मप्रोतेतलुपावंत
पवेत्यर्थः ५५ ॥ इतीयमालोक्यगतेपिवीक्षितेत्वयिः
स्मरश्रीःसमस्यातनया पदेपदेसौनमयांततीपिणीमः

वर्त्तिनास्मावच्चसारंसारणी ५५ ॥ इत्यमुनाक्रमेणानयाभैस्मा
चित्रगतेपित्वयिदृष्टेसतिस्मरलज्जायाःसंबंधेनस्मरलज्जासं
वेपार्थदूषयासर्वांगकामोपनिषदावाकृत्वापदेपदेवच
नेवचनेस्थानेस्थानेचमौनदूषमध्याद्दीपवती द्वीपोस्त्रिया
मेंतरीपंयदंनवाविणास्तटमित्यमरः मध्यसारज्ञल्पाइयंप्र
वर्त्तिनामरद्वामध्यमद्गिकानस्याःसंबंधिसारवंमध्यनस्यसा
रत्तस्यसारणीजल्पाख्यल्पनदी ५५ ॥ चंडालस्तोविषमवि
शिखेःस्पृश्यतेनाख्यातोनंगःत्वयिनिजभियःकिंतुकृत्तांगु
लीकः कृत्वामित्रमध्यमधिवनस्थानमंतस्थवित्वा सख्याः
प्राणान्हरतिहरितःत्वयशोनोजंघंता ५६ ॥ कामःत्वत्सं
बंधीचंडालःचंडालान्क्रूरोघातान् आसमंतात् लातिआद
त्तेइतिचंडालःविषमविशिखोभवतिविषेणामीयंतेइतिवि
षमाःविशिखायस्येतियतोनस्पृश्यतेनदृश्यतेअनंगत्वात्
चंडालोपिदर्शनस्पर्शनयोग्योनभवतित्वयिसतिस्वभिया
छिन्नांगुलीकः किंत्वनंगइतिख्यातःचंडालोपियस्यभव
ति नदर्थमंगुलिंछिन्नतीतिलोकरीतिःत्वत्संबंधित्वात्का
मस्यत्वयिविषयेछिन्नाअंगुलयोयस्यतद्भावेनकथंत्वत्त्स्
नेपारमोदः अन्येषुशरमोदंकरोतिचंडालोप्यन्येषुशरां
मुंचतिस्वस्वामिकृतेछिन्नांगुलिविवभवतिवनस्थानमध्ये
वसंतंमित्रंकृत्वासाख्याभैस्याअंतःकरणमासाद्यप्राणान्हर
तिचंडालोपिवनेचरंस्थायिकप्राणान्हरति नत्वदीययशो
दिशःसेवतामित्युपालंभः ५७ ॥ अथभीमभवैवरहोभि
हितानतमौलिरपत्रपयासनिजां अमरैःसहराजसमाजग
तिंजगतीपतिरभ्युपगात्ययौ ५८ ॥ अथस्वरवणाकृतल
जयानम्रशिराःसल्हयःपर्कानेभैम्येवाभिहितानास्वसंबंधि
नीदेवैःसहराजसमाजगतिंराजसभासमागममंगीकृत्यय
यौ ५८ ॥ सखस्याःप्रियमाननम्रवधियोधारःसजेत्या
यात्रस्रोनम्रकपोलपालिपुलकैर्वैर्दृग्भिर्वस्त्रेण चत्वारः

नै. प. त. टी. १६०

प्रहराः स्मरार्तिभिरभूत्सापि त्रयाङ्कःस्या तत्रस्यांक्षपयाखि
लैवविधिनाराद्रित्रियामाकृता ५८ ॥ सः प्रियं प्राप्तमुपक
क्रमतेः तथाहि तत्र गंडस्थलयो मांचैः कृत्वा वेतनस्य कंकाग्र
स्नुणो धाराः प्रवाहान्वेगान्मैवेत्याः तस्या भैम्याः क्षपायितमः
प्राक्या साप्येका रात्रिः स्मरपीडाभिः कृत्वा चत्वारः प्रहराश्र
भूत् प्राक्रियंते पुभिरिति प्रहारा याचात्मिकायामास्त्र ततोहितो
त्तस्यां भैम्यां क्षपयासमस्तापिरात्रिविधिना त्रियामाकृता
त्रयो यामा यस्याःसा आद्यंतयोस्तु तस्वरुपघटीषु दिनव्यव
हाराद्रियामेति हीरस्वामी ५८ ॥ तदाखिलामिह भूतेभूतग
त्याजगत्याः पतिर्भिलपतिस्मस्वात्महृतत्वतन्वे त्रिभुवन
जनयावद्दृतत्तद्दृंतसाद्रात्मकांतिकांतिपुनिरस्तानं दमिन्द्र
मिन्द्राक् ५९ ॥ जगत्याः पतिर्नलः इह भैमीसमीपे जाते
तदाखिलं स्वस्यात्महृतत्वस्य च स्वद्रूपमिन्द्रादिष्वगानसंतोषं
यथाभवति तथा शीघ्रं तत्स्वद्रूया कथयत् तत्कार्यासिद्धेः
संतोषराहित्यं कर्कैत्यादावृतेषु तं प्राणिनीते समे त्रिषु
कीदृशेषु त्रयाणां भुवनानां समाहारः त्रिभुवनं पात्रादिभिः
प्रतिषेधो वक्तव्य इति ङीवभावः तत्र ये जनास्तेषां यावद्दृ
तं यावन्नावस्रमाकल्पेयावान्हृत्नो यावद्दृत्तं यावदवधार
णे इत्यव्ययीभावः तस्मात्तोद्दृत्तं तस्माद्दृत्तं तःस्वात्मकरणे
प्रकारे कात्स्न्येवार्तयोः तस्मासादात्करणे कांतिनोविस्मे
सतेषु ५९ ॥ श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः
सुते श्रीहीरः सुषुवे जितेंद्रियचयं मामल्लदेवी च यं सन्
ध्याद्यर्णववर्णनस्य नवमः तस्य व्यरंसीन्महा काव्ये चारुणि
नैषधीयचरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः १६० ॥ चरितसमुद्रव
र्णनाख्यकाव्यस्य कवेः ग्रंथितं ग्रथितं तदृष्टिं व्यरंसीत् समा
सः व्याङ्परिभ्यो रम इति परस्मैपदं यमरमनमां स्कुकेतीः
इडगागमस्तु शो[illegible]व्याख्यानचयं १६० ॥ यं प्रांस्ततविलि
गांदितिपतिसत[illegible]राधितांघ्रिः स्वयंभूः पातिव्रीपिकसीमा

स्वकाविनवहरिंनालमार्यंचमाना यंविधात्रणयोगीकल
यनिकृपयातत्कनैषीपिकायां सर्गोयंनवमसर्गः चिरमि
हनवमः चारुनीराजितोभूत् कश्मीरांगनासनिसनिसेकंध
रपताधिपे वैकुंठकंठेनानीतः प्रबंधोनैषधाभिधः ॥ इ
तिश्रीनैषधीयेमहाकाव्येनवमःसर्गः ९ ॥ गैंश्रीगणेशा
यनमः ॥ गैंरथैरथाश्वैः कुलजाःकुमाराःमाहेषुसा
हेषुचहस्तपाराः स्वयंवरंशांबरवैरिकायव्यूहस्त्रियःश्री
जितयत्नराज्ञः १ ॥ अथानंतरंकुमाराःरथैःकृत्वाश्वाश्वैः
रथानाकृष्याश्वानाः तत्रवाहनांतरेषुस्वादिषुसत्स्वपि रथा
ग्रहणंप्राचुर्यादिवाहेषुरथानामभ्यर्हितत्वाज्ज्ञात्वा राज्ञांरथि
त्वात्तिरथित्वादिप्रशस्तिप्रख्यापनायवा श्वाश्वैरितियाभ्या
पणेश्राद्धे पूर्वेः ल्पड्ढे कोहरूपाःकुलीनाः तथाकुमारास्तरुणाः
अविवाहितास्तुतथामाहेषुसाहेषुचप्रामस्तीमानस्तथा
शांबरवैरिणःकामस्यकायव्यूहस्यशरीरसमूहस्येवश्रीर्ये
षांतादृशाः कामस्यशरीरव्यूहसमस्तत् शांबरवैरिपदयोनि
नमायाविनयातयाश्रियाजितोयत्नःयाद् कुवेरोयैस्तेता
दृशाः वरोचिताःगुणाःसर्वेपिवर्णिताः यदुक्तंकन्यावरय
तेरूपंमातावित्तंपिताश्रुतं बांधवाःकुलमिच्छंति मिष्टान्नमि
तरेजनाइति १ ॥ नाभूदभूमिः स्मरसायकानांनासीदगं
ताकुलजःकुमारः नास्यात्पंचायवाणैःकणोपिवजेषुतां
त्रांयकगापदुजत्तः २ ॥ कोपिकामबाणानामभूमिरविषयो
नजातः सर्वोपिकामपरवशोजातइत्यर्थः तथाकुलीनःको
पिकुमारःस्वयंवरमगंतानाभवत् अपितुसर्वोपिगंतारास्तां
तसूहेषुयकगपकुत्त्यत्तसत्तभुवोलेशोपिअमार्गोनाभूत्
सर्वोपिभूपादेशोमार्गएवजातःइत्यर्थः ३ ॥ योगेपेत्रंजाद्भि
र्ल्पजांवरीतंवीरैरनर्हैः प्रसभेनहर्तुं इइष्टंपरेस्तानगरोद्भु
मन्येःस्वमात्रपोषाःकुभोवस्वुः ३ ॥ येतुपार्श्वमिवर्हैः
तेवरीतसामानाःश्रनहांस्त्रवीराबलानार्त्र(?) पनाः प्रवीरास्त्र

इष्टमागताः इष्टमप्यनर्हात्स्तान्सर्वोन्क्रान्त्येविलम्बमागताइ-
तिप्रवंसर्वैर्व्याख्यातैः स्वमात्रपोषः ककुभोजाताः स्वयमेव-
स्थितान्पुनस्तत्रत्यालोकादित्यर्थः ३ ॥ लोकैर्दपोषैरव-
नः श्रियंताम्रहिष्यदिक्ष्येविहितेप्रयाणे स्ववर्त्मतिकुज्जन
यंत्रणार्तिविश्रांतिपायकः ककुभांविभागाः ४ ॥ भुवोल
क्ष्मीतांभैमीमुद्दिश्यपादिशिभवोर्दिश्यपल्लैः सर्वैर्जनैः प्रस्थाने-
कृतेसृतिदिशांप्रदेशाः स्वास्मिन्वर्तिनस्तेतेजनास्तेषांयंत्र-
णायासबाधेनयाश्रान्तिः पीडानतोविश्रामसुखावस्थानमा-
पुः ४ ॥ तलेयथेयकर्मनतिलाविकीर्णाः सैन्यैस्तथभाजप-
थावभूवुः भैमीसलज्जामिवतत्रमेने यः प्रापदृष्टंद्रविडंपु-
रस्तात् ५ ॥ विकीर्णात्तिलाग्रयोभागोयस्यानप्रापुः त-
थाराजपथाः सैन्यैः संकीर्णाआसन्योराजानआजन्मदृ-
ष्टेस्ववंववेवाग्रेभविष्यत्प्रापसभैमीलज्जामिवमेने ५ ॥ न-
पः पुरस्थैः प्रतिरुद्धवर्त्मापश्चात्तनैः कष्टमनुद्यमानः यं-
त्रस्थसिद्धार्थपदाभिषेकं लज्जापिसिद्धार्थममन्यतस्वं ६ ॥
कष्टमनन्नपः अग्रेस्थितैर्न्येरुद्धमार्गः पृष्ठभागवर्तिभिः प्रेर्य-
माणोयन्त्रस्थस्तस्यप्रपदाभिषेकं प्राप्याप्यात्मानमसिद्धार्थं-
मदोनिर्हृन्नदमयंतीप्राप्तिलक्षणकार्यमन्यतेस्म स्वतप्राय-
त्वात् सिद्धार्थोबुद्धस्तस्यपदमसिद्धार्थपदेभिषिक्तोपि असि-
द्धार्थइतिविरोधाभासः ६ ॥ राज्ञांपथियस्यानतयात्रसर्वी-
विलंबनाशाक्तिविलंबनाखभाजां आज्ञानचेष्टामिवको-
टिकस्पर्दण्डविदर्भेन्द्रपुरीपताकाः ७ ॥ मार्गेराज्ञांस्यानत-
याचनीभूततयातेषांपाह्नसंचानयोः निष्टाउकारस्थसयो-
गादेशात्तेन्यानोयावतद्दिनिनत्वेसर्वेपूर्वमनुयानतः आनुपूर्वेः
तस्यभावआनुपूर्वी वर्षपाटीआनुपूर्व्यंचतेगोविन्द्यमोचितीः
तिवत् तस्याअतिक्रमणेअक्षमामार्थ्येनविलंबभाजांराज्ञांकुं-
डिनपुरपताकाध्वजाः कम्पव्याजात्करणचेष्टांदण्डैरिव अन्योऽन्यु-
त्रमितनर्तकायन्ते यावत्स्वमाकारयामासरिवकुजनस्मप्यत्रा

र्त्तिनंच ७ ॥ प्रागभूद्यंककर्कोटकश्चाचकर्ष स कंबलेनागब
लेयइस्त्वैः भुवस्तले ऽन्हिगामिराज्ञां तद्वासुकेस्त्वाश्वतरोऽ
गस्त्वत् ८ ॥ अटनीत्यटकः कर्कः सितोस्यः हृद्यः स्थौरी
स्थितः कर्कः चलन सर्वः स्वेतोस्य इत्यर्थः स प्रागभूद्याश्वे
सरोऽभूत्वा राज्ञां भूमौ ऽन्हिनस्तु यत्संचारियत्स्मकस्वलेस प्राव
रस्यात् ऊरंगोपिकमलः प्रावारेपि च कंबलः नागबलेह
स्तिबलमाचकर्ष तद्बलमस्यास्तरः अल्पोस्यः वत्सोदाम्ब
घिभ्येस्तुतत्रात्वइतितरप्रत्ययः अल्पाश्वांतयत्नोबड्गः
दंभोश्वास्त्वाश्वतरो वेसवइ नियम प्रसिद्धिः अन्वगस्त्वत्पूर्व
हालिनः ततोस्याः ततः पदातयइति सेनारीतिः यत्रनच
लंति तत्राश्वा अग्रे सराभूत्वा चालयंतिह अथचकार्कोट
कः सर्पविशेषः उरः सरोभूत्वा वासुकेर्नागेंद्रस्य यत्कंब
लेकंबलः सर्पविशेषः उक्तं नागबलेसर्पबले भुवस्त
लेपाताले ऽन्हिनसुहिप्रगामि उस्वैतत्स्वकर्षतत्सर्पबले
अश्वतरः सर्पविशेषः अनुगस्त्वादितिभूमौराज्ञां बलेपाता
लेवासुकेर्बलंचचालेत्यर्थः वासुकिरितिपादेवासुकि
स्त्वाश्वतरस्त्वान्वगस्त्वादित्यर्थः अथःस्वहृपयोरवहीनलं
स्यादित्यमरः ८ ॥ प्रागस्त्वर्वीड्च भूतसन्त्यैर्दिवौकोभिः
प्रांहुरिताश्रवस्त्रीः विस्पष्टमाचषह्रद्धभूतान्द्रूपेपतिः
भागदष्णानुहूपं ५ ॥ प्रागस्त्वत्रपसेनासमस्थितैः भूपा
लभिः प्रांहुरिताद्दिव्यवेषतांमुत्वेम्प्रीः स्वाप्रियष्ठतपरित्या
गावस्योश्चतंद्र्पमस्पष्टमाचष्टलोकेभ्य इतिशेषः प्रोषित
प्रियाः पतिव्रताभूत्वांग्योहिभवंति ५ ॥ प्राखंडलोदंड
धरः शिवावान्याशीतिनाथैः ककुभांचतुर्भिः भेस्यवब
द्धास्वगुणानकृष्टयेयेतडद्दाहबसात्रशोभैः ९ ॥ भेस्यावब
गुणानसौदर्यैणवद्गुवाश्राकृष्टेरिवचइंद्रीयमोनिर्वरुण
इत्येतैस्त्वत्राभिर्यमादिकृताथैर्भसौविवाहहासायात्स्यचालितं
अन्योदिगीशोनतत्रहेतस्क्रमोपावदान्ति १० ॥ मंत्रेषु बंभी

नै० च० टी० १६१

मण्डरोहितस्य तद्ध्वदवतं विशातिक्ष्वावतः अत्रोधमंदिक्या
तिरा तुतानयातेन तेनोजातनयातधानः ९ ॥ भीमप्डरोहि
तस्य मत्रैर्बद्धवतं तस्यैरत्नोरादमजानकर्यविशानं न
तोहितो स्त्रत्रषु रेयातथानोदिक्यातिःकदाचिदपियातसु
धमनचक्रे ९ ॥ कर्तेशापाकाभिमुखेन तभैम्याः स्वराहृशो
भोकहानिर्जितेयत अस्याविवाहाययर्योविदर्भास्तदाहे
नस्तेनन गंधवाहः १२ ॥ भैम्या नेत्रकमलनिर्जितंस्वर्गभै
म्याः संमुखीनंयतोहेतोः कर्तेनशापाक तेनतदाहेनो
स्वर्गवाहनोमारुतोभैम्याविवाहायविदर्भान्त्रजगाम १२
गतौनाविद्रीनेनगुणेनकामः सौदर्यप्रवणः स्ववासः
स्वच्छस्वशैलेतिन कृत्सवेरतां प्रत्यगान्नाखितराकुवेरः
१३ ॥ उन्नमवंशोकामः प्रवणोननापिविद्रीनधनेनगुणेनत्या
गप्रेणायोदार्घ्यतिसवका: कामः सौदर्यप्रवतात्यर्यवान् अ
नःस्वच्छो योयंकैलासोनामस्वशैलः तत्रेदितंकृत्संकृत
स्तितेवेरंवपुर्येणाहृषाः कुवेरः तांखितरांनारी श्रेष्ठांप्रातना
गात वस्पकल्पचेलडित्यत्राखि योन्यतरस्यामितिडस्वः
कलेवरशब्देत्रदस्ययलोपेमात्राविपर्ययवेरइतिप्रयो
गः सत्यभामेतिवत् १३ ॥ भैमीविवाहंसहतेस्मकस्माद
र्थेतउर्याभिविशास्यगौरी तेनाव्रजेत्याविदर्भेविदर्भानीशा
नयानाययतूष्णातृणायः १४ यागौरीईशस्यार्धतनुःसाईयस्य
भैमीविवाहंकथंसहतेस्म तेनहेतुनाविदर्भदेशान शास्त्रं
त्यातयागौर्याशिवगमनायविज्ञोभ्भवविदर्थे शरीरस्या
र्धेप्रचलति अर्थेकथंयात्विनितात्पर्यार्थः अर्धेतत्रविनि
सनाशाकल्यान्नग्नस्वकत्वद्धस्याथीर्थंसमर्थाकेइत्यमः १४
स्वयंवरंभीमनरेन्द्रजायादिशःपतिनंप्रविवेशशेषः प्रया
तभावंसन्निवेशाकासित्रहितस्महीसासहितवासिकोन्यः १५
दिशः रुधोदिशः स्वामीशेषः वैदर्भ्याःस्वयंवरंनप्रविवेशान
वहेतत्सेषः असिआवासितदिप्रयात शेषादन्यःसपो

कोनाममहीसासहिः पातालेसर्पादन्यस्यस्यात्क्षमत्त्वचिन
ह्लादाहिरित्युक्तं सहनशीलः भृशंसहतेइतिसासहिः सास
हिवावदिचाचलिपापतिप्रभृतयइकारांतानिपातितः १५
ययोर्विरुद्धयोर्द्विशः पतिनेस्वयंवरंवीक्षितधर्मशास्त्रः
कुलोकिलोकेक्वानिषुक्वतोवासमीविवाहःक्वपितामहे॰
न १६ ॥ ऊर्ध्वदिशःपतिर्ब्रह्मापर्यालोचितधर्मशास्त्रेनएव
धर्मतत्त्वंविचार्यभैम्याः स्वयंवरंनययोजनइत्याहपितामः
हेनविवाहोनोकेलोकाचारेक्वविलोकितःक्वानिषुवेदेषुवा
क्वश्रुतःलोकशास्त्रविरुद्धइत्यर्थः पितामहोब्रह्मापितुः
पिताच १६ ॥ भैमीनिरस्तंस्वमवेत्यहन्तीशुद्धवान्किलेंद्रप्र॰
मुखादिगीशः संदेशवैदेहोचवितत्यमांघचित्रस्यतेराजस
माजमेयः १७ ॥ तेइंद्रादयोदिक्पालाभैमीनिरस्तमात्मा
नंहन्तीमुखात्किलश्रुत्वायेनज्ञात्वाराजसभामाजग्मुः किंकृत्वा॰
चित्रमांघंभैमीनिरासजनितलज्जात्रंसंदेचलनेशुद्धवेहोचवि॰
त्तार्थसंदेमांघंशानैस्तंसुखेमांघमलिनतापनतांकृतयमा
घेनिचित्रस्यापिमांघप्रकाशितमितिभावः १७ ॥ नलंत्व
मेणापिवृणीतेभैमीकदाचिदस्मान्नितिघोषितायया अभू
त्महेंद्रादिचतुष्टयीसाचतुर्नलीकाचिदलीकरूपा १८
नलंत्वंत्याभैमीकदाचिदस्मान्नवृणोतीतिघोषितायया किं॰
चिदवशिष्टाश्चाशायस्यास्सा किंचिदवशिष्टमनोरथेत्यर्थः
चत्वारोवयवायस्यसमुदायस्यचतुष्टयी सामहेंद्रादीनां॰
चतुष्टयीकाचिदसत्यरूपाचतुर्नलीजाता मायानलत्वंप्रा
नवतीत्यर्थः १८ ॥ प्रयस्यतांनद्वविलंबरणाणाएष्टेनदृष्टेन
परस्परेण नद्वैतसिद्धिर्नवतात्मनेस्वाभाविकात्माविसम
न्यदेव १९ ॥ प्रसःसभाविलंबरणाणामएष्टेनदृष्टेनपरस्परे॰
णतद्ववितेनलीभवितंप्रयासंकुर्वताएष्टेनाहंनलवैनेन॰
वेतिएष्टेनप्रस्वात्कृष्टेनपरस्परेणनस्यनलस्यद्वैतासिद्धिर्नी॰
यतयासिद्धिःनलस्यतत्वंनेतिनयावत् नदमताअन्नवेदंपा

नै॰
घ॰ द॰
१६३

दंतैर्नलस्यास्यसिद्धर्नलानल्पनाप्यामिनैर्वानुमेनेइत्यर्थः
यतोनैसर्गिकाद्धस्तनः कृत्रिमेवस्तु अन्यदेवभवतिविलक्ष
णंभवतीत्यर्थः १९ ॥ पूर्णेन्दुमास्यविदधः पुनर्नलेपुनर्द्रुते
चक्रुर्मानेंद्रमंजं स्ववक्त्रसादृश्येनलेयदृश्यादर्शंभिभंजन्नतथा
तिमेच्छ २० ॥ तेदेवाः पूर्णचंद्रमेवप्रथमंपुनः पुनर्विदधुः र
पुनः पुनर्विनिर्दंभ प्रथमंपूर्वविदधुः प्रथमंचंद्रप्रयोक्तल्पर
कृतवंतइत्यर्थः अथदर्पणेस्वमुखंदृष्ट्वादृष्ट्वातयानलमु
खंवक्त्रानिरम्यंबभंजः डः खंडंखंडमुखंभंगकृतते २० ॥ ते
षांतदाल्पनुमनीषाणांप्रियंनिजास्येननलाननीयं नार
लेनरीत्यपुनरुक्तिदोषंबहिर्मुखानामनलाननत्वं २१ ॥
तदानलरूपनिर्माणावसरे नलाननलसंबोधिनीलक्ष्मीप्रार
ब्धममसमर्थानांतेषांबहिर्मुखानांदेवानामपिमुखानांचा
नलाननत्वंनलमुखग्राहित्यं अग्निमुखत्वंचपुनरुक्तिदोषं
नवीनंनालमभूत एवमेवबहिर्मुखत्वादललाननेसिद्धेपु
नलाननत्वमितियादृक्कलास्यपुनरुक्तिदोषः २१ ॥ प्रियाप
वियोगात्कथितात्किमेलास्य द्राक्षाशरजयहपीडितात्र्यथा
तास्थ्यसौरेमदनात्रुहीतेर्नलानुकल्पंरचयांनिस्म २२ ॥
तेसंनलानुकल्पंतन्मुखसदृशंचक्रुरितिमात्रस्यपनद्धमि
तितत्रोत्प्रेक्षतेवितर्कमुखेनकथनेनप्रियायाउर्वशावि
योगे कथितादेलास्यरूपवसोमहीनैः साधैः किंवारुहेण
राजरणायंचिंतास्वेदाहाहरनेत्रानलेनभातास्वस्यार्द्धाद
हीनैः सुत्यसदृशः प्रतिनिधिरनुकल्पः मुख्यः स्यात्प्रथमः
कल्पोनुकल्पस्तततोदमइत्यमरः पावानेवेत्युक्तिसर्वत्रानु
कल्पः अन्यत्रापिवक्तृणांसार्यहणोक्ताथोयंवेणापीडनम
धोभानेचेस्यपायाः यथाक्वाथेनकर्पूरादेः पीडनेनतिला
देः धमनात्सुवर्णादेरिति २३ ॥ नलस्यप्रपाल्यियदंतवंने
भैमीतिभ्रूपान्विधाराद्रुनास्ये स्पर्धाद्दिगीशानपिकारयि
त्वा नस्यैवतेभ्यः प्रथमानस्नाचे २३ ॥ नलस्यनैन्द्रैपेःसह

यदंतरं विशेषं भैमीपश्यत्विति द्रष्टाभैम्यै रूपानानीतवान्
दिगीशानपि स्वस्पर्शं कारयित्वा तेभ्यो देवेभ्यः सकाशात्त्र
स्य नलस्य प्रथिमानं भैम्यै व्याचख्यौ इन्द्रेरन्यतरस्यामिति
कर्मत्वं दिगीशानिति २२ ।। सभा नलस्त्रीयमकैर्यमाये
नलं विना भूद्धुतदिव्यवृत्तैः भामांगनप्राङ्गणके चतुर्भिर्दे
वद्रुमैर्घौरिव पारिजाते २४ नलस्य कांत्या प्रतिनिधिभि
र्यमायैश्चतुर्भिरपिसासभा नलं विना घौरिवाभूत् की
दृशी घौः पारिजातेसतिभामांगहानियोसनिचतुर्भिर्देव
द्रुमैर्यक्ता श्रेयेसत्यर्थीभिन्नानां सदृशानां सापुनः स्त्रातियं
मर्कं २३ ।। तत्रागमद्वासुकिरीशभूषाभस्मोपदेहस्फु
टगौरदेहः फणीन्द्रवृंदप्रणिगद्यमानं प्रसीदजीवाघत
जीविवादः २४ ।। ईशालंकारो वासुकिः स्वतएवस्वेतः
पुनर्हरभसितलेपेन व्यक्तगौरदेहं यस्य यद्वा ईशभूषा
भूतस्य भसितस्य लेपेन व्यक्तं गौरदेहं इतिवा फणीन्द्रस
मूहेन कथ्यमानः प्रसीदजीवेत्यादिशब्दोयत्रेद्दृशो ऽज्जी
विनां सेविकानां वादः कोलाहलोयस्य सः तत्र स्वयंवरे
आगच्छत् प्राग्भूय कार्कोटक इति श्लोके पातालास्थल
भमात्रमेवोक्तं इह तत्सभागमनं स्फुटमिति न पौनरुक्त्यं
२५ ।। द्वीपान्तरेभ्यः पुटभेदनेन तत्क्षणादेवापेतः सदभूमिभु
पैः तत्कालमालंभितकेतकीनामस्मेरपत्रानिलतल्ललली
ला २६ ।। सत्वादिद्वीपादेवभूमयः तत्रस्वयंवरे द्वीपान्त
रेभ्यः सकाशात्तत्र गीर्वाणादपाये प्रापुरत्नास्मिन्काले तत्का
लेकालाधनोत्पन्नसंयोगोद्भूतिनिद्धतीयाकेतकीनामस्मेरपत्रा
रपत्रमारुतेन ललीलाकापीसमास्यंनालंभिप्रापितः
सर्वेणापि स्मरशरास्त्रात्रितः सर्वोपिजातइत्यर्थः २७ ।।
सपर्ययाक्रौंडिनकाननाथो वेश्मस्मरस्येषु निवेशनेन प्रि
योऽक्षितान्नादरतप्रणाभिरूपाचरत्स्मानरराजवृन्दं २८ ।।
वेश्मसूसौधेषु वत्तारणेन तथामर्यादयापूजयातेषा वाइ

नै॰
प्र॰ टी॰
१६४

वचनविनाशनैः आदेशानतिष्ठादिनाविनयाद्यैः कर्मभिः
सभीमोराजसमूहसमयउपचचार शास्त्रेषु मत्स्यैषितिपाठे
मत्स्येषु रहेषु २७ ॥ चन्द्रःसमुद्रीपरिविल्लप्राणमंतःप्र
देवासितकीर्तिदाने दानेदयासूल्लनमातियौयौचलप्सयो
र्दत्तणसौविदुल्ला: २८ ॥ चन्द्रःसमुद्रीपवपरिवासयस्यत
स्मिन् भूमंडलेपवराज्ञामंतःप्रीकीदृशेवासितानिवेशि
ताःकीर्तयपवदानायत्रतस्मिन्दानेदयासूल्लनमातियै
यौ अतिथिसत्कारःअतिथिषुसाधीक्रियाइतिदानादि
चलप्सयोर्दत्तणार्थंसोविदुल्लाःकेचकिनःसर्वज्ञोकोक्ता
तिथ्यमेवलोनिर्गोदार्यंदातिाणपदयादमानामितिवापा
ठः २८ ॥ अभ्यागतैःजंडनवासवस्यपरोलदूत्रेषपितेषु
तेषु जिज्ञासितवोसितलाभलिंगस्वल्पोपिनावापिल्ल
पैर्विशेषः २९ ॥ भीमल्पप्रस्यपरोदमाचरितेषपिनके
वलंप्रत्यलदूत्रेष्वाकिंतपरोलदूत्रेषपीत्यर्थः उपायन
दानादिषुतेषुतेषुव्यापारेषुअभ्यागतैर्न्दपैःज्ञातामप्सि
त्वोसितस्यलाभस्यविचित्रवस्तुप्राप्तेर्भैमीप्राप्तेर्वाज्ञापकं
लिंगंविशेषःस्वल्पोपिनप्राप्तः अतिथिसत्कारानंतरंभी
मेनकस्यान्यप्रस्याकिमिष्टमितिपरोदितःप्रख्यमानान्दृ
पाःप्राप्तसकलवस्तुतयाकिमस्माकमभिलषितमिति
विशेषंनजानन्तेस्म अथवाभीमेनक्रियमाणेषतिथिसत्
कारेषुदमयंतीमह्यमेवदास्यतीत्यत्रार्थेलिंगंनावाप्तुःस
र्वसाधारणत्वात्परिचर्यायाःअभ्यागतइतिपाठेभीमस्या
भ्यागतेसात्वात्कृतेषुआतिथ्येतेषुतेषुपरोलदूत्रेषपीत्
न्वयः २९ ॥ अंकेविदर्भेन्द्रपुरस्यपांकेनसंममौनैषनयाः
समाजः यथापयोराशिरगाल्पहस्तेयथाजगज्जाजठरेमु
रारेः ३० ॥ यथासमुद्रोगस्त्यहस्तेममौयथावाविश्वमुद
रेजगन्ममौतथैवप्रजानसमूहःजंडिनपुरस्यकोडेनसंममा
वितिन किंतमंसमाविनिशंके ३० ॥ क्रोडेपरिवेद्धावस्पहाण

तत्रचित्रीकृतानस्तत्स्ववंश्यैव नभोपिकिर्मीरमका
रितेषांमहोभ्रजामाभरणप्रभाभिः ३१ ॥ तत्रपुरेमार्ग
द्वारःरहद्वाणिद्वारमथानरहद्वाणियद्वापन्थानःद्वाराणि
च अथवापथिद्वाराणियेषांतानिपथिद्वाराणितानिरू
पाणिगृहद्वाणिभैमीस्वयंवरविवाहोत्सववांछयैववि
चित्रीकृतानितेषांराज्ञांभूषणकांतिभिःनभोपिकिर्मीरं
विचित्रमकारि चित्रंकिर्मीरकल्माषशबलैताश्चकर्बु
रेइत्यमरः ३१ ॥ विलासवैदग्ध्यविभूषणश्रीस्तेषांन
थासीत्प्रविचारकोपि अत्रासिषुःस्त्रीषुचबालिशास्ते
यथागतंनायकमेवकंचित् ३२ ॥ विलासाःशरीरवि
भ्रमाःवैदग्ध्यंचतुरताभूषणानिचएषांश्रीस्तेषांराज्ञां
सेवकोपिनथाआसीत् यथास्त्रियोबालाअज्ञातायामी
णांस्त्रीषुशावृत्तेचबालिशाः तेसेवकंकंचिदागतंना
यकमेवत्रातवंतः ३२ ॥ अस्वेदयात्राश्चलचामरौघैर
मीलनेत्राःप्रतिवस्तुचित्रैः अम्लानमालाविमलातप
त्रैर्देवान्देवाश्चभिदांनभेजुः ३३ ॥ चलचामरसमूहैः
स्वेदरहितशरीराःतथाप्रतिवस्तुचित्रैवस्तूनिआश्चर्यैः
अविद्यमानामीलायेषांतानिअमीलानिनेत्राणियेषांते
तथाविशालछत्रैःकृत्वा अम्लानकुसुमस्रजःईदृशादे
वान्देवाश्चरूपाश्चभिदांनप्रापुः ३३ ॥ अन्योन्यभाषा
नवबोधभीतेःसंस्कृत्रिमाभिर्व्यवहारवत्सु दिग्भ्यःसमे
तेषुनरेषुवाग्भिःसौवर्गवर्गोनजनैरचिह्नि ३४ ॥ प
रस्परभाषानवबोधभयात् संस्कृत्रिमाभिःसंस्कारेणप्र
कृतिप्रत्ययनिर्वचनेननिष्पन्नाभिर्वाग्भिर्व्यवहारवत्सुदि
ग्भ्यःसमागतेषुनरेषुमध्येस्वर्गेभवाःसौवर्गादेवास्तेषां
वर्गःइंद्रादीनांचेत्येजागमः जनैर्वाग्भिरपिनाचिह्नि न
ज्ञातःसर्वेस्लोकेरूपादिनाभेदेनाप्रदिश्यत्वे वाग्भिरपिभे
देनाप्रदिश्यत्वाते ३४ ॥ तेनत्रभैमास्वीकृतानिचित्रैविचित्रा

नै॰ प्र॰ ८ टी॰ १६५

णिपौरैः पुरिलोकैर्विनानि निरीक्ष्यनिन्युर्दिवसंनिशांचतं
त्वमसंभोगकलाविलासैः ३५ ॥ तेन्दपात्तत्रपुरेपुरा
लोकैःपौरैर्लोकैर्विनानि अद्भुतानिभैम्याःपुरिग्रामाणिनिरीक्ष्य
दिवसंनयंतिःसभैमीत्वमसंभोगकलाविलासैस्त्वानिशां
निन्युः ३५ ॥ साविभ्रमंत्वमगतापितस्यांनिशिस्वलाभ
स्पदृदेयदेभ्यः तदर्थितांभूमिभुजांवदन्यांसतीसतीपूर
यतिस्मकामं ३६ ॥ साभैमीतस्यांनिशिस्वयंवरात्पूर्व
दिनरात्रौत्वमगतापिराज्ञांस्वमंप्राप्तापिसुप्रिसंभावना
यांस्वलाभस्यात्मनासहरमणस्यविभ्रमंयांतिविलासं
चतेभ्योन्दयेभ्योयद्दूदे ततोहेतोर्वदन्यासतीपतिव्रता
चसतीतेषामर्थितानांराज्ञांकाममिच्छांपूरयतिस्म इच्छा
मनोभवौकामौजागृदवस्थायांसात्मसंभोगादानात्सती
त्वंवदितंत्वमेदानाद्दान्त्वमपिरदितमित्यर्थः विभ्रमस्यभो
तेर्दानात्सतीत्वंविलासदानाद्दान्त्वमितिच ३६ ॥ वैद
र्भैहृतानुनयोपहत्तैःशृंगारभंगीरनुभावयद्भिः स्वयंवर
स्यानजनाश्रयलैर्दिनेपरत्रालमकारिवीरैः ३७ ॥ भीम
हृतैरनुनयेनप्रश्रयेणाकारितैःशृंगारभंगीरनुभावयद्भिः
प्रकाशयद्भिःशृंगारभंगीषुनुभाववद्भिरितिपाठेहृद्गता
भिप्रायोभावः तद्व्यापकंचिह्नमनुभावः कटाक्षभुजा
क्षेपादिःतद्वदित्यर्थः तैर्वीरैःस्वयंवरस्यस्थानभूतोजना
श्रयोमंडपःपरत्रदिनेआगमनदिनाद्द्वितीयदिनेअलंकृ
तमंडपोस्त्रीजनाश्रयः ३७ ॥ शुभाभिरुच्चैरपिसंस्कृ
तोयंवीक्ष्याकृतप्राकृतवृद्धिमेव प्रहृत्तबाणैर्विबुधाधि
नाथस्तेनाश्मसाशोभिसभानलेन ३८ ॥ विबुधाधिना
थःइंद्रःयंनलेहह्लाभूषणैरत्नमलंकृतेनपिकामेप्राकृ
तवृद्धिमेवनीचबुद्धिमेवकृतवान् अथतेननलेनसास
भाश्रृंगारैभिर्विबुधाधिनाथोविद्वत्श्रेष्ठः संस्कृतेप्राकृत
बुद्धिमकृततेति विरोधाभासः ३८ ॥ भूतांपाराणाबालिनय

शोभां तस्मिन्सभां चुंभति राजचंद्रे गगनावनीतलयोर्विषयं विलं
घ्यकृत तद्वनतद्व कुलस्य कांतिः ३१ भूतोगरागः ऊरुमाघ
वुले यन द्वयं येन तस्मिन्राजचंद्रे नले प्राप्त स्वर्गशोभां कृता
आकाशस्य शोभा ययेति वा तां सभां चुंबति प्राप्नुवंति सति तद्
वाण्येव वनं तद्वाणि यस्तद्वाद्वाणि न तद्वाणि तद्वादि न वाणि
वे न समासः तद्वियाणां तद्वितराणां चेत्यर्थः तेषां कुलस्य
कांतिर्दृग्गोचरं विलंघ्य कृ गगनानजाने अथ च भूतो गरागो गा
गोरूपाणि माये नेतद्द्वे राजचंद्रे राजा चासौ चंद्रश्चेति तस्मिन्
कलिता काशशोभा सभा दीप्तिमती ज्योतिर्मंडलीं चुंभति स
ति न तद्वनतद्वकांतिः क्वापि गतेत्यर्थः ३१ ॥ स्वाग्रहष्टयः
तोणिभुजामतुषि निता स्वयंपर्कात्स्वकिता निपेतुः अनंतरं
दंतरि न भुवांतनितांतमीर्ष्याकलुषा दृगंताः ४० ॥ राज्ञो
दृष्टयो ग्रामितले विस्मयोल्लासितात्फादति निपेतुः अनंतरं
दंतरि न भुवां कुटिल भुवां राज्ञामत्यर्थमीर्ष्याकलुषाः क्रु
द्धा दृगानि पेतुः प्रतिस्पर्द्धोस्मिन्स्तिना स्मान्वैमीवरिष्यते
इतीर्ष्या ४० ॥ स्पर्धा स्मरेष प्रथमोऽप्रवीति स्मरोद्वितीयः
किमसाविती मं दस्त्रः त्वतो योयमिति द्वितीयाः स्त्रनिषु
लान्मत्सरिणोनिनिर्मुः ४१ उभामेव आद्यस्तु इः प्रस्त्राः
त्यमकाकः असौ द्वितीयः किं स्मरः अयं किं त्वतीयो दस्त्र इति
मत्सरिणो स्पः कृतिः व्यजान्नलानि मसुः किमयं चंद्रः
स्मरो दस्रो वाये नैवं लोकाः संभावयंतीति मत्सरानिंदा ४१
आद्येविपोर्जन्मसपक्षभूमौ द्वैतं कवासौ वनिवल्लभस्य नाम
त्वयोर्वृत्तितृतीयतायामिति स्तनेतैः किल मत्सरांतः ४२
द्वितीयः पादः द्वैते द्वयो भावाः द्विता द्वितैव द्वैतं तेन्चपैः स
नलः शोषं गता तर्थं ४२ ॥ इहेदृशाः संति कतीति तेषां दृशानि
तालीकनलावलीतैः आत्मापकर्षं किल मत्सराणां द्विषः
परस्पर्धनया समाधिः ४२ ॥ इह सभायामीदृशा नलतुल्याः
कतिसंति वदत वः संतीतिडेषोर्दोपामीक्षाणां नलपंक्तिः दृशांनि

नै॰
ष॰ टू॰
टी॰
१६१

नानलस्त्वत्कान्मतीतिशेषः इष्टः प्रक्रान्तस्यार्थस्योत्तोलिस्व॰
योत्रोनदृष्टान्तः ग्रंतोह्यवसितेहन्योस्वरूपेनिस्वयेनिकेइ॰
त्यमरः इष्टान्तः हनाहृष्टांतितामत्सराणामीष्यावतां नेत्तसा
हिनवयःसमीदयनेइतिवत्क्रूपणानांवा स्वस्यन्यूनताभ्यास
त्याशास्त्रोः परेणसहस्पर्धाकरणेनसंद्यघात्पादनेनसमाधिःस
दोषपरिहारः अथवाशास्त्रोःपरस्पर्धनयामत्सराणांसमाधानेप
वतिस्तः समर्थनतीवाकनियमाशुसमाधयः ५२ ॥ गुणेनके
नापिजनेनत्वयेदोषांतरोक्तिःखेलतनत्वलत्वे रूपेणतत्सम
दूषितस्यस्वैरेनैवत्वंयदूषितस्य ५३ ॥ गुणेनसौंदर्येणाक्र
त्वाततयाप्रसिद्धयाप्रभया अदूषितस्यतस्यनलस्यनरत्वंस्वैव
दूषि नरत्वंमनुष्यत्वंमरणधर्मत्वंनिन्दितंदोषनयागृहीतं अ
थचैनाहृषोदेवत्वंयत्कंनरत्वंनयत्क्रामित्यहृषीतियत्तनत्वल
खेत्वंखेल खेलत्वस्यस्वरूपमाह केनापिगुणेनसौंदर्यादि
ना अनवद्यपेजनेदोषांतरोक्तिः पतंहकवलत्वेदेवानांजात
मित्यर्थः ५३ ॥ नलानलीकानवदत्तसत्यःकृतोपवेशान्
सविधेहवेशान् नोभाविलाषः किमुदर्पकस्य भवंतितासः
त्ययतोभवंतः ५४ ॥ समीपेउपविष्टान्हवेशानसत्यनला
न्देवान्सत्योनलोवदत् भवंतः प्राप्तिनेयसाहितोप्रभूरवाः
कंदर्पस्येत्सभोकिमुनभवंतिप्रश्नकाक्रः यथान्येषांनलद
र्शनेविस्मयस्तथानलस्यापिमिथ्यादर्शनेनविस्मयोजातइ
त्यर्थः सतिब्रह्मणाणिसाक्षसत्यप्रशंसेभ्याहितेचसतत् अवि
द्यमानेसत्यंययोस्तावसत्यो नअसत्यौनासत्योनश्चात्रपादि
तिप्रकृतिभावः ५५ ॥ अमीतमीहृग्जगत्त्रमध्येकस्यापिनो
त्पत्तिरभूदिलायां अदर्शकाःस्मःसविधेस्थितात्तेनासत्यता
नाद्यबिभर्तिकश्चित् ५५ ॥ इलादिशाहनामर्थोनत्रग्रहणे
नस्थूलोन्नमाऊः अमीदेवास्तेनलमीहृशवचोजगुः अत्रच
तणांमध्येकस्यापीलांयामुर्व्यांजन्मनाभूत् देवत्वात् अप॰
चेलायांत्रयपत्न्यासत्यात्रजनेभूत् इलाभूवाकत्रयोस्यास्त

गोवाचास्ति नाइल्ला: नव समीपे स्थिता अदर्पका: कामा
दन्ये च स्म: न विद्यते दर्पको मदनो येषु ते ईदृशा अपि न भ-
वा स्म: तथा त्वत्सान्निध्यैर् निर्गर्वा: स्म: अत्र नासत्यता दस्रता
कश्चिन्न बिभर्ति तथा चासत्यनलतां न बिभर्तीति न अपि
तु बिभर्त्येव अथ च अत्रास्मासु कश्चिन्नाननेन सत्यतां बिभ-
र्तीत्यर्थ: ५५ ॥ तेभ्य: परात्र: परिकल्पयस्व श्रिया विदू-
रीकृतकामदेवान् अस्मिन् समाजे बहुषु भ्रमंती भैमी कि-
ला समाहृच्चादिष्यते सौ ५६ ॥ तेभ्य: पुरंदरादि: प्रभृतिभ्य:
परानन्यानुत्कृष्टान् सुसमयदानिवृत्कृतमन्मथान् न: नि-
श्चिनु अथ च भो: स्वश्रिया आत्मकान्त्या विदूरीकृतकाम
तोऽस्मान् देवान् जानीहि भ्रमंती अटंती नलरूपधारिष्वस्मा-
सु बहुषु भ्रांतिमती वा भैमी त्वा दिष्यते प्राप्स्यते इत्याशया
आगता: स्म इति शेष: ५६ ॥ अस्माभिर्यत्नात्मनवेहरूपं स्व-
नाधिगत्य श्रितमुग्धभावा: तत्रोधिगतोशापतितान्न वैद-
पिसंजोदमस्माद्विबुधत्वमस्तु ५७ ॥ अस्माभिर्नैव नवेदं रूपम-
धिगत्य ज्ञात्वा प्राप्य च स्वीकृतसौंदर्या: ग्राममूढभावा-
स्मः यत्नात्मं अस्माभिर्दीप्यामहे अस्मत्यानिदीप्याहानेषु वर्ती-
महे वा अस्मत्सु विड्भय त्रापिलोदृ ततो हेतोरस्माकमा-
शापतितां मां शापतितत्वं धिक् अथवा आशा यावांछया आ-
पतितान स्मां धिक् अथवा आशाय: पतितं पतित्वं आशा-
यत्राणपतित्वं धिक् इदमस्माकं विबुधत्वं देवत्वं च धिक्
धिग्योगेद्वितीया ५७ ॥ सा वाग्भवाज्ञायितमानलेन तेषा-
मनाशंकितवाक्छलेन स्रीवत्नलाभोचितयत्नमग्रमेने-
हिन स्म प्रतिभाति किंचित् ५८ ॥ अनाशंकितवाक्छ-
लेयेन तेन नलेन. तेषां वाक्यवाता यितसामनि शायेय-
नावस्थाना स्रीवत्नलाभोचितेयत्ने स्मृंगारादिकवर्णे अप-
क्रमेन प्रतिकिंचिदपि न भाति प्रतियोगे द्वितीया अत्र
त्वात्मानभासीतविंतत्वनवदितत्वादि निभाव: ५८ ॥ य:

नै॰
प॰ टी॰
१६७

स्पर्धयायेननिजप्रतिष्ठांलिप्सुः सएवाहंतदन्नतत्वं कःस्प
र्धितःस्वाभिहितस्वहारः स्यनेवहेलावहेलानकयोत्‌ ५५
तेषांवचनेनलः किमर्थमवज्ञानवान्‌उत्तरोकिंनदत्तवानि
त्यत्रेदमाह यःपुरुषोयेनसहस्पर्धयानिजमहिमानंलि
प्सेत्‌ सएवतस्योत्तरमाह अतःस्वेनैवाभिहितास्वस्यहा
निःपराजयोयेनईदृशास्पर्धितर्वलहांभूयसीमवहेलाम
नादरंकोनकुर्यात्‌ एतत्स्थानेएतदुचितं ५६ ॥ गीर्देवता
गीतयशाःप्रशास्तिःश्रियानडित्वलुलितामिनेता मुकुन्द
दावेत्तनकेशावलंस्वयंवराडंबरमंबरस्यः ५७ ॥ गीर्देव
देवतागीरवादेवतातयागीतायशःप्रशास्तिर्यस्याःप्रतिपा
दकोग्रन्थोयस्यसःश्रियालक्ष्म्यापूर्णामलयाकलंकोत्पाद
कत्वाविघट्टतोविघटनकस्यमेचस्यविलासानामनुक
र्तानडित्वतावल्पइत्यर्थः केशावशाकाशास्थितःसन्‌ तंस्व
यंवरसंनद्वामुद्रापेहतापश्यत्‌ विघत्वतइतितस्पोमत्व
र्थेहानिभवेज्ञायोजशात्वाभावः ५८ ॥ अष्टौतदाष्टास्वहर
वित्कहृष्टीःसदोदिदृक्षुर्निदिदेशदेवः लैंगीसहस्राणिर
शिरःश्रियंयोदृष्टौसहस्रावादितकेतकीका ५९ ॥ सदेवो
ब्रह्मासदःसभांदिदृक्षुःसन्नष्टावपिदृष्टीरष्टसुदिक्षुनि
दिदेशव्यापारयामास लैंगीशिवसंबंधिनीशिरःश्रिय
महसस्राणिदर्शनविषयेअसत्यंभाषिताकेतकीयेनईदृ
शोभवत्‌ ६० ॥ एकेनपर्यायलिपनांत्मनाङ्घिचन्द्रमरवैर
भवत्परेण नेहाऽदशात्मादशभिस्तशेषैर्दिशोदशालोक
नलोकमध्याः ६१ ॥ एकेनात्मनानिजदेहेनमेरुप्रदक्षि
णोचकार अन्येनविस्मेनैत्रमासीतविधात्मदिग्ज्ञायमाणो
वरुणोऽभगाशावःहृषाविवस्वाल्पजेत्यः त्वष्टाविस्मादि
नेश्वरइतिद्वादशात्मास्त्वयः शेषैर्दशाभिस्तैर्देहैः लोकेए
णांदशापिदिशोपश्यत्‌ ६२ ॥ प्रदक्षिणीदेवनहर्मपुरि
सदेवजर्वेत्रपिशार्वरीषः इष्टामहेन्द्राज्जहाशिमुर्णानमा

पतद्दर्शनविघ्ननाशं ५२ ॥ दैवतानां हर्म्यं तद्रूपं तुङ्गिमे हंसदाप्र
दक्षिणां कुर्वंत्यपि चेद्धः विस्तुनेत्ररूपेणद्रष्टा सत् तस्य स्वयेव
वस्य दर्शनविघ्नेन तापं नाम ५३ ॥ आलोकमानावरलोकल
क्षीतात्कालिकी मस्वरसो रसोत्काः जनां बुधो न त्रनिज्ञाननता
निवितेन तं भो हहकाननानि ५४ ॥ तत्काले भवांतात्कालि
कीपरिणीतजनं शोभं पपंत्यः प्रीतास्तकैदिनाश्रप्रसरसः तत्र
वंजनसमद्धे निजमुखानि पद्मवनानि चक्रुः हर्षविकसितत्व
त्वात्तन्मुखानां कमलत्वं जलाशयेच कमलानि यत्कानि सम्
द्धेच कमलानि कृतानीत्यपूर्वोध्येतस्यादनावा ५४ ॥ नयत्त
लदैः किमलदिनो वासिद्धैः किमध्यासिसभामशोभा सा
किन्नवैः किन्नवमादसेविनावर्षिहर्षेणमहर्षिभिर्वा ५५ ॥
गुह्यकानीलदैः प्राप्तशोभासासभाकिं नाध्यासि अधिष्ठिता
किन्नरैर्वमादादरात्किंनासेवि महर्षिभिर्वा नादर्षि अपित्व
लदीत्यादि ५५ ॥ वाल्मीकिरस्नाचतनामनेकशाखात्रयी
भूरुहराजिभाजा क्लेशं विनाकंटपथेनयस्य देवीदिवः प्रा
ग्भुवमागमत्वात ५६ ॥ अनेकाः शाखायस्याम्नावेदविभा
गोविटपस्तु शाखाक्रग्यजुः साम रूपास्त्रयोवयवायस्यास्ता
त्रयीएवरूद्रापंक्तिस्तां भजतीति तादृशेन यस्य कंटपथेनवा
देवीदिवः स्वर्गात्सकाशात् भुवं क्लेशं विना प्राप्तागमत्प्रा
क्तोहि दूरदर्शनलेन मार्गेण प्रवेन चलतीति स वाल्मीकि
स्तां सभां तत्वाव ५६ ॥ प्रापत्तिसंतत गुरुणापि चार्वाकचा
र्वाकनासर्वविदूषकेण आस्थानपदं वसतां यदीयां जाना
सिवाचामधिदेवतायाः ५७ ॥ चार्वाकनासर्वविदूषकेण
गुरुणापि चार्वीस्तं दरीसभा सता चार्वाकाहि सर्वशून्यवा
दिनः उन्मत्तप्रवर्तको गुरुवृहस्पतिरपि सभां स्तनवानित्यर्थः
यस्य गुरोः संबोधिनी जिह्वा स्वरस्वत्याः सिंहासनं जानामि ५७
नाकोपि दी… सदिव्यावाचिवचः … गाचार्यकवित्वविदः
दैतेयनीतिः पथि सार्थवाहः काव्यः सकाव्येन सभामभाणी

त ५८ ॥ अतिशयेनप्रकाशमानसंस्कृतोल्वणोपियः सूक्तः व
चः सजिविचित्रवचनरचनायां आचार्यकमाचार्यस्वभावउप
देशः योपथाज्ञत्वपोतमाद्युत्र तेवेन्नीतीदृशाः कविः प्रस्तुनी
तिमार्गे सार्थजनसंघानंवाहयन्तिप्रवर्त्तयतीति सार्थवाहः ब
हस्पतिरितियावत् तादृशः सकाव्यः सूक्तः काव्येनप्रबंधेन
सभामवर्णयत् तमेववर्णनाप्रकारमाह ५८ ॥ अमेलय
न्नीमन्दपः पतनेनाकर्षदेतान्दमनस्वसैव इदंविधातापिवि
चित्यसूनः स्वशिल्पसर्वस्वमदर्शयत्रः ५९ ॥ पतान्नृपान्भी
मनृपः पूर्वनामेलयत् तापिकेवलाभैमीआकर्षत् ब्रह्मा
पीदंस्वयंवरप्रस्तावादिकंविचिंत्यस्वनिर्माणचातुरीसर्वस्व
भूतांसलक्षणांनस्माकमदर्शयत् भीमोभैमीब्रह्माचत्रयोप्य
मेलयन्नित्यर्थः ५९ ॥ एकाकिभावेनपुराप्रुरारेः पंचतां
पंचशरंविनाय्य नत्रोऽसमाधानमनुष्यकायनिकायलीलाः
किमुभीरुवानः ६० ॥ एकोमहायएवैकाकीएकाकिनि
ष्ठामहायैकामस्यासहायनयाक्रत्वायः पुरारिः पंचतांपंच
शरंविनायकामस्यशरीरसमूहकांनयोमीनकृणाः शिवाद्दि
यः समाधानंकिंप्रतीकारः किंअसहायत्वात्पूर्वंभयमासी
त्संप्रतिबद्धत्वान्नतद्भयमित्यर्थः ६० ॥ पूर्णेन्दुबिंबानशुमा
सभिन्नानास्यापवतस्यापिनिधायवेधाः तैरेवाशिल्पीनिरमा
दमीषांभुवानिलावण्यमयानिमन्ये ६१ ॥ ब्रह्मामासिमा
सियत्ताधासंभिन्नात्पूर्णचंद्रबिंबात्कश्चित्त्विधायस्वप्रयत्नी
त शिल्पक्रियाकौशलमस्यास्तीतिशिल्पीनिर्मातावेधाः
तैरेवचंद्रबिंबैरमीषांनृनाभुवानिसौंदर्यप्रधानानिनिर्मितवा
नितिमन्ये ६१ ॥ इयातिननृपस्वरत्नमेभियत्नामनतानिस्वय
मेएव स्वतः प्रकाशोपरमात्मवोधवोधानांरत्नस्मरणार्थमर्थो
६२ ॥ एभिर्नृपैः शिरः स्वरत्नंव्यर्थमेवन्यस्तंयतोहेत्तोरेतेनृपाः
स्वयमेवतानिरत्नानिजातोजातीयद्रत्नानिसंज्ञत्वंसमभिधीय
तेरत्निनषांहिस्वयंप्रकाशोपरमात्मरूपेज्ञानेज्ञानोनरप्रकार

शानार्थेन याचनीयं ९२॥ प्रवेक्ष्यतः स्वंदरहूंदमुखैर्विदेशु
दाचेदित्यवेतवंनल नशाश्यतोललाटायतेविमिस्त्रंदस्तोत
हृस्तैवपिवत्सराणां ९३॥ नासत्यो इदमत्यर्थं सदूराणां
हृदं सदा प्रवेक्ष्यत स्त्रैणत्रुहि राजस्थामालतं परस्यैव वर्षा
णां सहस्रैरपि ललाटायितेन प्राप्स्यतः अयं दस्रो मे भ्रानेति
ज्ञात्वमसमर्थौ भविष्यत इत्यर्थः ९३॥ स्थितैर्वियद्भिरव
भिर्विदग्धैर्दग्धैरपि कामेजयतः क्षतिः का एको बुधिं विद्ध्याय
मं बुधाघोः पूर्णस्यकः शांसति श्चाघदोषं ९४॥ एकस्मिन्का
मे दग्धेऽपि विदग्धैस्त्रुन्नैर्वैदोह वा हते वाथ स्थितैर्वियद्भिः राजभिः
परिपूर्णस्य जगतः का क्षतिः एकः कामोऽस्त न स्त्रुत एताव
ता का हानिर्बहुराजपूर्णस्य भुवनस्य न काचिदित्यर्थः पू
र्णस्यां बुधैरेकोदविद्ध्यायेश्चाघदोषकः कथय तिश्चाघप
वदोषवत्तामित्यर्थः ९४॥ इति स्तव कृष्णान्ति वर्गणाभिरां
धर्ववर्गाणां समगायतेव अंकारवश्चमापदतेव वेदान्महर्षि वृं
दे नत्तथान्वमानि ९५॥ अंकारवर्गस्य कवर्णाण्णानाङ्
क्रान्ति वर्णा स्ताभिर्गीनेष्ट अंकारकवर्णैरित्यर्थः ताभिः
कृत्वा गायतैव गांधर्ववर्गाणां समूहकः प्रत्वमानि तथा ओं
कारवश्चमापदणवबाहुल्येन ओमेवपरमं मतेचपदतैव मह
र्षिवृंदे न समूहकोन्वमानि अंगीकृतः ये परवचनमन्यंते
तेऽपि अंकारेणाओमिति चांगीकुर्वंतीहि तथा स्वकृत्यं
गानपाठादिकं कुर्वाणा एवामी गंधर्वमहर्षयो गाकुर्वंति
मित्यर्थः ९५॥ न्यवीविशन्नानय राजसिंहासिंहासने
वैष्णविदर्भराजः स्वर्गेषु यत्र त्रिदशैर्विवैभिवशोभिकांत
वधूपरस्म ९६॥ अथ विदर्भराजस्तान्राजश्रेष्ठान्सिंहास
नोच्चैष्णनिवेशायंतिस्म यत्र केचसिंहानां सिंहासनेऽपेतपवे
ष्टानमिति यत्र सिंहासने स्थितैर्वभिः मेरोः शिखावेषस्थि
तैर्देवैर्विकमसभमम् ९६॥ विचिल्पनानाभुवनागतोत्तान
मर्त्यैर्मकौत्यचरित्रगोत्रान् कृष्णाकर्णकारममीसनाया

नै॰
प॰ द॰
टी॰
१९५

मितिख्यापादिवितिपेन तेन १७ ॥ नानालोकागतादैवै
देवनिर्वर्णनीयानि चरित्राणि वर्णाश्रयेषा तान् ईदृशान्
विचिन्त्य अमी नृपाः कथं कार्यं हतानायाविषये कथ्या इति
तेन भीमेन ख्यापादि कथयितव्ये योग्याः कथ्या इति यत् १७
श्रद्धालुसंकल्पितकल्पनायां कल्पद्रुमस्याथ रथांगपा
णेः तदाकुलो सो कुलदैवतस्य स्मृतिं ततान त्वरितमेकता
नः १८ ॥ तदाव्याकुलो भीमः श्रद्धावतां संकल्पितस्य व
स्तुनः सिद्धौ कल्पतरोः कुलदैवतस्य कृष्णस्य ध्यानं तनोति स्म
त्काले एकतानो नन्यमनाः त्वरणं च कार्यविषये एकः ता
नो बुद्धिसंतायि यस्य एकतानः एकतानो नन्यवृत्तिरित्य
मरः १८ ॥ तस्मिन्ननानंतरमेव देवः सरस्वतीं सस्मितमा
हस्म त्वं वंशवे राजकयोत्र वृत्र वक्रीमिहत्वाकरवाणि
वाणि १९ ॥ तस्य भीमस्य ध्यानानंतरमेव स देवो हरिः स
रस्वतीं सस्मितमाहस्म किमिति भो वाणि अत्र त्वयं वै
राजसमूह कुलनामचरित्रव्याख्यात्रीत्वाकरवाणि १९
कुले च शीले च बले च भूनां जानासि नानाभुवनागतानां
एषामतस्त्वं भव वावदूका सूकायितं कः समयः खलायं
२० ॥ नानालोकागतानां तृणानां राज्ञां कुलं च शीलं
च बलं च जानासि अतस्त्वमेषां कुलादीनां वक्त्रीभव सू
केवाचरितं न वायं कः समयः कालसमयवेला अत्र त्वं न
वावदूक एव वक्त्रारि २० ॥ जगाद त्रयीपंडितमंडितैषा सभान
भूतानच भाविनीवा राज्ञां गुणज्ञापनकैतवेन संस्त
वतः श्रावय वाङ्मयानि २१ ॥ त्रिलोकीपंडितैर्मंडिता
ईदृशीं सभानभूतान् च भाविनी राज्ञां गुणख्यापनव्याजेन
वाङ्मयानि वा कथनानि वा विलासानि नियावत् सर
स्वती श्रावयभूतान्यं डितान्वा श्रावयस्याख्यावान्यं इति तः कवि:
२१ ॥ इतीरितानस्त्र [illegible] गीर्वाणि [illegible] मानिन्हस्पे
षं तस्यप्रसादेन महात्मयात्मा वादांय सर्वाधिरसावभाव २२

इत्युक्तासतीतस्यचरणान्यरागंरंजयत्याचय तस्यहृदेशान्नू
पेणानुग्रहेणासहसादूराकृतादेशासतोभिरसावभारवूभा
विभर्तिस्मस्त्रीचकाशकिंभूतरजेयीवाणानामोलेर्यन्नृष्प्रो
क्षिप्तंतस्यशेषमवाशिष्टं ७२ ॥ मध्येसभंसावततारबाला
गंधर्वविद्याधरकंठनाला त्रयीमयीभूतवलीविभंगासाहि
त्यानिर्वार्तितहृत्कुरंगा ७३ ॥ साबालावाणीमध्येसभमव
ततार कीदृशीगंधर्वविद्यागीनकलातस्याधरःकंठनालो
यस्याःसागंधर्वाचविद्याधराचतद्रूपकंठनालाच त्रयी
मयस्त्रयीमय्योभूतास्त्रयोमयीभूतावेदरूपाइत्यर्थः व
लीरचनायस्यास्सात्रित्वसंख्याकानवलीविभंगाच साहि
त्येनेमेलनेनकवित्वादिगुणेनचानिष्पादिताहृष्टिपरम्परा
यस्यास्सामरभावसम्पन्नत्वात् ७३ ॥ आसीदथर्वात्रिवलि
त्रिवेदीमूलाद्विनिर्गत्यवितायमाना. नानाभिचारोचितम
चकास्तीःकृतिर्यदीयोदररोमरेखा ७४ ॥ अथर्वाकृतिर्य
स्याःसरस्वत्याःसंबंधिनीउदररोमराजिःकीदृशीतिस्रणां
वलीनांसमाहारःत्रिवलितदेवत्रिवेदीवेदत्रयीतेवमूलंत
स्माद्विनिर्गत्यविस्तार्यमाणा अथर्वकृतिरपितादृशीत्रिर
षुब्राह्मणक्षत्रियवैश्येषुनित्यनैमित्तिककाम्येषुवाबल
तइतित्रिवलिनीईदृशीत्रिवेदीमूलंयस्याइति नाभौचरणा
उचितानाभिचारोचितानाननाभिचारोचिता अनाभिचारोचि
तापुनर्नसमासः नानाभिचारोचिताद्रूपामाश्रीयस्यास्सा
अथर्वकृतिरपिनानाविधेष्वभिचारेषुहिंसादिव्यापारेषु
उचितानतएवपापद्रूपत्वाच्छ्यामाकांतिर्यस्या ७४ ॥ शिवादे
वतास्वरितंयदीयंकल्पश्रयाकल्पविधिर्यदीयः यस्या
स्समस्तार्थानि`` क्रिद्यौनिकाक्रिविद्यावल्लपर्य्यासीत् ७५
शिवाश्रयाविशेषउपदेशा ---------- दीयंचविनसार
उपदेशापलकारबीयंप्याविशेषःतस्यसम्पदा यदीयश्रार
कल्पविधिःश्रृंगाररचनायस्याःसर्वांगवस्त्रनांनिर्वचनेवि

नै॰ प॰ टी॰ १७०

विधुकथनेनतत्स्वरूपैर्निरूपितानामान्यःपरिणामःवाण्या
वचोरूपेवनिरूपितविद्यारूपेणानिश्चयेनपरिणतानीत्यर्थः
३५ ॥ जात्याचवृत्तेनचाभिधमाने छंदोभुजंगप्रयातमभूद्यदी
यं श्लोकार्थविश्रांतिमयीभविस्मपर्वद्वयीसंधिस्तमध्य
विरुद्धा ३६ ॥ जात्यामात्रावृत्तेनवर्णवृत्तेनच भिद्यमाने
छंदोयदीयंभुजंगप्रयातमभूत् कीदृशंश्लोकस्यार्धेनत्रवि
श्रांतिःतन्मयीभविस्मःयःपर्वद्वयीसंधिः सएवशोभ
नेमध्यंविरुद्धंयस्यतत् श्लोकस्यार्थेविरतिर्भवतिभुजस्या
पिमध्येपर्वभवति तथाचश्लोकरूपस्यभुजगस्यश्लोकार्थ
विरतिरेवमध्यपर्वेत्यर्थः ३६ ॥ अस्तंशायस्मागुणादीर्घ
भावकृत्तौदधानाविततिंयदीया विधायिकाशब्दपरंप
राणांकिंवारविव्याकरणेनकाची ३७ ॥ किंचयदीया
साकांचीनिःसंदेहंव्याकरणेनरचिता कीदृशीगुणस्य
सत्त्वस्यदीर्घभावेन कृतांविततिंविस्तारंदधाना व्याकर
णेचगुणस्यदीर्घस्यभावप्रत्ययस्यकृतस्तेनेषांविस्तारं
धत्तेशब्दपरंपराणांशिंजितानांकर्त्री ग्रंथचवृत्त्यादिशब्द
परंपराणांसाधकंव्याकरणं ३७ ॥ स्थितेनवंकटेपरिणा
म्यहारवलनेवभूत्वोदितेनतारहेन्ना ज्योतिर्मयीयद्गणनाय
विद्यामध्येगसंकेनभूतेनिशांके ३८ ॥ मध्येगंशशीवमध्ये
अंकेनक्रोडेनवर्तमानायकमणिनावाधृतानातयाउदितोज्ज्वा
तरतारगौज्ज्वल्यंयस्याःसाचासौहन्नाचहारलताचईदृशीहार
लतेवज्योतिर्मयीविद्या कांतिमत्तयाभासमानत्वात्यस्याः
मेवायेपरिणाम्यकेटेस्थितेनेतिशंकेज्योतिर्विद्याहारवल
ताभूत्वाकटेस्थितेवेत्यन्वयःज्योतिर्विद्यापिमध्येगंशकणा
नांमध्ये अंकेनगणनेनधारितानतयाउदितंनकथितंनतारगणा
नेनचगणंवृत्तंययासाकटेस्थितापाठतश्चायानीतिशंकेप
विणामौल्यथाभावः ३८ ॥ अवैमिवादिस्थमिवादिगाफ
लपत्तरागेणविरजमाने नोपर्वपदोत्तरपदलघानेयदस्य

दीक्षितवनीयदीयौ ७९ ॥ वादिप्रतिवादिनोः प्रवृद्धोयः स्व
पक्षेयाग्रोभिनिवेशः तेन विराजमाने पूर्वपक्षोत्तरपक्षशाखे
यदीयौ तौ प्रसिद्धावधीक्षितवनौ जानात्वि निज्ञानामि अथ
शाखापि वदत इतिवादिनौ वादिनौ च प्रतिवादिनौ च उक्ति
प्रत्युक्तिच तत्रैव तयोर्योगाढोनिविडः स्वस्वरागः प्रीतात्कर
णिमानेन विराजमानौ भासतः ७९ ॥ ब्रह्मार्थकर्मार्थक
वेदभेदाद्द्विधा विधायास्थितयात्मदेहं चक्रे परस्यादनेचा
रुयस्या मीमांसया मांसलरूपया मम ८० ॥ ब्रह्मैव चा
र्थः कर्मैव चार्थः प्रयोजनं ययोर्वेदयोस्तद्भेदात्ववशरीरं द्वि
धाविधाया स्थितया मीमांसया पूर्वोत्तररूपया यस्याः रूप
गं चक्रे कीदृक् परस्य प्रतिवादिन आच्छादनेयामोहने
चारुतया परेणाश्लेषेणाच्छादनेन वसनेन चारु मांसलरूप
ले वल वस्त्र ८० ॥ उद्देश पर्वोदित लक्षणोपि द्विधोदितैः षो
डशभिः पदार्थैः आन्वीक्षिकीं यदृशानेद्विमालीतां मुक्तिकामाक
लितां प्रतीमः ८१ ॥ यस्मात् दृशानद्विमालीदंतपंक्तिद्वयीत्वं
प्रसिद्धामान्वीक्षिकीं प्रतीमः अत्र पुनः पुनरीदृशां प्रयोज
नमस्याः आन्वीक्षिकीन कैवियातांजानीमहे कीदृशीं
नामतः कथनमुद्देशः तस्यावसांचसमानासमानजाती
यव्यावच्छेदकलक्षणं तस्यावसरे च द्विधा उद्देशपनया स्याः
आन्वीक्षिकीन कैवियातांजानीमहे कीदृशीं नामतः कथ
नमुद्देशः लक्षणयानिर्दिष्टैः षोडशभिः पदार्थैः रूपलक्षि
तां तथा मुक्तिकामैर्मुमुक्षुभिराकलितां दंतपंक्तिद्वयी च
उद्देशपत्र लक्षणरूपं यत्तपर्वोत्सवः तत्रोदितैर्जितैः तथा
लक्षणेपि सामुद्रिकशास्त्रेपि उदितैः रुक्तैः द्विधा षोडशभि
र्द्वात्रिंशत्संख्याकैः पदार्थैः श्रेष्ठस्थलैर्दन्तैः रूपलक्षिता भव
ति तामेवामान्वीक्षिकीरूपां दशानद्विमालीमाकलितां
गुम्फितां मुक्तिकां प्रतीमः मौक्तिकानि जानीम इत्यर्थः
८१ ॥ तर्कोदयाय द्विदनस्य नर्क्या वादस्य शक्तिः कृतयावि

नै॰ ष॰ द॰ टी॰ १७१

नृत्तैः पत्रैर्भक्तदाम्नं गुणशालिपूगैर्भक्तं वा दूतः खेडयितुं प्रभु-
त्व ८२ ॥ यस्याः स्वरस्वत्यावदनस्य संबंधिनो रदाः तर्कार्ह-
कर्याश्चस्याः अस्य मुखस्य नैर्दन्तैर्विना तयावादे अभिलापेश-
क्तिः खनसद्वेतो वक्तुं शक्नः अदन्तो दन्तरहितस्य नैर्दन्तैर्विना
अदन्तो भवत्यन इतिवा पत्रैर्नागवल्लीदलैर्दाम्नं खेडयितुं प्र-
भुत्वं क्र गुणैः कषायादिभिः शालन्त इति गुणशालि ईदृशं
पूगं क्रमुकं वा खेडयितुं क्र प्रभुत्वं नाहृदन्तहीनः पर्णानि पू-
गानि वा भक्षयितुं समर्थो भवति अथ च तैस्तर्कैर्विना स्यमु-
खस्य वादे कथायां तथा शक्तिः क्व नाहि न कोनभिज्ञो वाद
समर्थो भवति तथा तैस्तर्कैर्विना पत्रैर्दाम्ने पत्रावलेखने क-
र्तुं क्र शक्तिः तथा वदनो वादे न गुणशालिना विडम्बपूगं स-
मूहं खेडयितुं क्र प्रभुत्वं नाहि न कोनभिज्ञः पत्रालेखने पूग-
खेडने वा समर्थो भवति ८२ ॥ सपल्लवं व्यासपराशराभ्यां
प्रणीतभावाद्द्वयीभविष्णु तन्मत्स्यपद्माद्यकपलक्ष्ममाने
पुराणिकरमेव वहन्ते पुराणं ८३ ॥ यस्याः करयुगलं पुरा-
णं वहन्ते जानकीदृशं सपल्लवं पल्लवसदृशं अव्ययं विभक्ति
त्यादिना सादृश्ये व्ययीभावः सदृशः किंखं सकिखीति
वत् तथा तैर्मत्स्यपद्मादिभिर्भाग्यचिह्नैः रूपलक्ष्म मार्कण्डेयपु-
राणं च सपल्लवं सविस्तरं सोपपुराणं वा व्यासपराशराभ्यां
मुनिभ्यां प्रणीतभावान्निर्मितत्वाद्द्वयीभविष्णु द्विधा जातं
तथा मत्स्यपद्मादिना श्रीउपलक्ष्यमाणं च ८४ ॥ आकर-
ल्पविच्छेदविवर्जितो यः स धर्मशास्त्रव्रज एव यस्याः प-
दपाभिधपूर्वी स्कन्धशूलशालीकण्टस्थितः करसम्पुटेन दृष्टः
८५ ॥ कल्पपर्यन्तविच्छेदेन प्रचयपरम्पराराहित्येन विव-
र्जितः तथा स्कन्धविर्वेदपवस्तूलेनेन शालीकण्ठस्थितः पाद-
तत्र आगतो यो धर्मशास्त्रव्रजः स्मृतिसमूहः स एव यस्या पूर्वा-
हृतः शाखाभावं प्राप्तः … सम्पुटेन इति पदेयानि कीदृशो
… र्शैवांगस्य विच्छेदेन विवर्जितः तथा कण्ठ

योर्म्हलाभ्यांमूलयोर्वोमाली तथाग्रीवया`` मूत्रो
वर्त्तेलस्व ८५ ॥ भ्रुवौरूलाभ्यांप्रणवस्यपस्यास्तद्विन्देन
भालतमालपत्रं तदर्थचंद्रेणविधिर्विपंचीनिष्काणेन
कोणधनुःप्राणिन्ये ८५ ॥ विधिरोंकारस्योभाभ्यांभागा
भ्यांयस्याःप्राणपा भ्रुवौचकार नागरिकायामर्धचंद्राका
रत्वात् ओंकारस्येनबिंदुनाललाटतिलकंवर्त्तुलत्वात्
ओंकारस्यार्धचंद्राकारेणचयाविंदोरधःस्थितयावीणा
याःवादनायकोणाकारंधनुःकृतवान् विश्वावसोस्त
ह्रहृतोतुंवुरोस्तकलावती महतीनादस्यस्यात्वस्व
स्यास्तकच्छपीकावीणादिवादने ८५ ॥ द्विकुंडलीसूत्र
समासिलिप्याःकरांगुलीकोंचनलोचनीना केशपमषी
णांस्मितभाःखटिकाःकार्येयदीयेनिरमाय्यमारः ८६ ॥
द्वयोःकुंडलयोःसमाहारोद्विकुंडलीसूत्रावर्त्तलाससमासि
ज्ञापिकालिपिविसर्गलिपिः यडक्रंशृंगारवहालचत्तस्य
वालिकाऊचकलमवत् नेत्रवत्कमलसर्पस्यसविसर्गाइति
स्तंतः तस्यास्मारेद्विकुंडलीनिर्मिता कर्णकुंडलद्वयंनि
रमायि स्त्रवर्णलोचनीनांमारेःकरांगुलीनिर्मिताजात्या
एकवचनं केशानांसमूहःकैशंकेशाश्चभ्यांयस्त्वाक्त्यत
रस्यांतकृदेकोशकंकैशपंतम्नीणांमारेनिर्मितंहास्यकां
तिःखटिकायाःमारेनिर्मितायदीयेकार्येइतिसर्वत्रसंबं
धः ८६ ॥ यासोमसिद्धांतमयाननेवशून्यात्मतावादमये
देव वितानसामलयमयोतरेवसाकारतासिद्धिमयाविव
लेव ८७ ॥ सोमइतिसिद्धांतस्तस्याविकारःतन्मयं ग्रथच
सोमसिद्धांतःकापालिकशास्त्रंचतन्मयंचयस्याःमु
खशून्यआत्मास्वरूपंयस्यतत् तस्यभावस्तत्तानस्यावादस्त
न्मयंग्रयच आत्मानोनसंतीतिशून्यात्मतावादःबौद्धसि
द्धांतः तन्मयंसुंदरंयस्याःसेवविस्तानानांसामरस्यंतन्मयं
ग्रथचसमनस्केंद्रियजन्यनीलपीताद्याकारसंविद्रूप

नै॰ प॰ टी॰ १७२

कान्निर्विकल्पकवासनोपाहितचित्संततिरात्मेति योगा-
चारसिद्धान्तः तत्सर्यं इदयं यस्याः सेव साकारतायाः प्रश
स्ताकारतायाः सिद्धरूपा या पाविलान्यगानि यस्याः सा च
चाकारेण सह वर्तते इति साकारं ज्ञानं तत्सभाववत्त्वात्
स्यात्सिद्धिः तत्सया न्यायविलान्यगानि यस्याः सेव विषयस्फु
ते घटादिकं नास्ति किं तु ज्ञानमेव तदाकारं परिणमति प्र
तिभासते इति सौत्रान्तिकवैभाषिकसिद्धान्तः प्रतिभासते
इति ८७ ॥ श्रीमत्तया गाघतमोदितं ते वेला किलेयं नल
दलविषय सयानिगाद्यं जगतीपतीनां गोत्रं चरित्रं च वि
चित्रमेषां ८८ ॥ श्रीमत्तया वाग्याश्रयणीयतत्तव
मो दित्तं किलेयं वेलाकालसमयवेलाकालतस्मुव् ततो वि
षयइः खंडितानाश्रलेइः खंतकार्यं एषां महीपतीनां विचि
त्रं गोत्रं चरित्रं च मया कथनीयं ८८ ॥ अविंदता सोमक
दलीलां मंदाकिनीयत्स्वर्णारविंदे अत्रावतीर्णा गुणावर्ण
नाय राज्ञां तदाज्ञावशगास्मि कापि ८५ ॥ असौ गंगाया
स्यहरेस्वर्णकमले गुण्यरमस्थियं प्रापत स्यहरेवादे साव
शागाग्रहं राज्ञां गुणवर्णनाय अत्र सभायामवतीर्णा ८५ ॥
तत्कालवैद्यैः शाकुनस्वराद्यैर्यामामवासांलपतिः प्रतीत्य
तां लोकपालैकफरीणपष तस्यै सपर्यां ज्ञचितां दिदेश
९० ॥ तत्कालमतीयमानैः शाकुनैः कप्ञ्चत्यादिभिः स्व
रैः सोमादिभिः आदिशब्दे नाग स्कुरणादिभिः कृत्वा आ
मां हितां प्राप्तां तां निश्चित्य तस्यै वाण्यै लोकपालानामेक
फरीणपर्भीमः सहर्षीनुजां दहौ ९० ॥ दिगंतरेभ्यः पृ
थिवीपतीनामाकर्षको नत्रहलसिद्धविद्यां ततः क्षितीशाः
सनिजीतत्र्ग्ञांमध्ये महाराजकमाजुहाव ९१ ॥ राज्ञा
मन्यदेशेभ्य आकर्षणाकारकस्य सिद्धविद्यां निर्जीतत्र
जां ततोनंतरं क्षितीशो भीमो मत्स्यमहाराजकमाजुहाव
मामसत्तां महाराजकं गोत्रोदाहत्यादि नात्युत्तस्यम

यैमध्येमहाराजकं पार्श्वेमध्येषष्ठ्याश्चेतिसमासः ५१ ॥ दा-
सीषु नासीरचरेषु जातेष्वपीनैकमेणालिषु वीदितास्व-
प्यागेषुरूपोस्य मधाद्भुतानि शुद्धेलयन्तीमवलोककानां
५२ ॥ नासीरचरीषु अग्रगामिनीषु दासीषु दृष्टासु जाते-
तनो हृष्टास्वसावीषु प्रवृद्धं अथ दृष्टेषु भैमीस्वयंवरेषु रूपो-
स्य मवलोककानां विस्मयसमृद्धं शुद्धेलयन्ती भैमी प्रपा-
वर्णागौरस्य राजराजिर्विनिवृत्तः षोडशेन संबंधः ५२ ॥ स्नि-
ग्धत्वमायाजललेपलोपसयत्नरत्नांशुसज्जांशुकाभा
नेपथ्यहीरस्फुरितावलिर्निरच्छायछायान जालिजालं
५३ ॥ स्निग्धत्वं च मायाजलं च लेपश्च निरत्नानां दोषाः
तेषां लोपस्तत्र सयत्नानि कृतयत्नानि अपनीतदोषाणी-
त्यर्थः ईदृशानि यानि रत्नानि तेषामंशवः किरणाः तेषां
सज्जांशुकं तेन लब्धमिति यावत् नेपथ्यानि यान्यंशुका-
नि तैराभातीति ताहृशीनां निष्कलंकरत्नप्रभासन्निभव
सनविराजिनामित्यर्थः यद्वा भैम्याएव यान्स्निग्धत्वंनदे-
वमायाजलं तस्य लेपः तस्य लोपे सयत्नारत्नांशव एव स-
ज्जांशुकं प्रोंछनवस्त्रं तेनाभातीति ताहृशी अतिस्निग्धश-
रीरप्रभायाः सकाशाद्रत्नानि रत्नप्रभाः अनएव तदाश्च्यात्तक-
त्वेन तत्प्रोंछनवस्त्रमिवाभासते इत्यर्थः अन्यत्राप्यंगसं-
लग्नसलिलादेः प्रोंछनवस्त्रं भवति नष्टादिति यद्वास्निग्ध-
त्वमायाजलं लेपकोद इत्येते रत्नदोषाः तेषु सयत्नाप्रती-
कारयत्नसहिता रत्नांशून्यासज्जांशुकसदृशी कांति-
र्यासां ताहृशीनां सपत्नीनि पादे स्निग्धत्वमायाजललेपानां
लोपेनापनयेन नष्टत्वात्सपत्नानि श्रेष्ठप्रतिस्पर्धीनि रत्ना-
नि तेषामंशुसज्जासेवांशुकं तेनाभासते इति ताहृशी लो-
पेन कृत्वा सपत्नी रत्नांशुसज्जायस्याः सा ईदृशी वांशुका
भायस्याः इतिवा समासः निष्कलंकरत्नकांतिवेनदंशुक-
कांतिप्रतिस्पर्धिनीत्यर्थः नथा नेपथ्यहीरस्याग्रमंतिरेव वा

नै॰ घ॰द॰ टी॰ १७३

ति नत्रवर्त्तने प्रतिविंबतीति ‥‥‥‥‥ निवारिवर्नि स्वच्छा
येन स्वकान्त्या सच्छायायाः सहृष्णोयानि जालयो नि जसाध्यः
ता ‥‥‥‥‥ यस्या सा ता ‥‥ रत्नोष्णु मत्तजां स्मुकेत्यनेन नही
वक्ता निवारीत्यनेन च जलकीलि सन्नुन्नीर्णो व प्रतिभातीति र
घोत्यते ५३ ॥ विलेपना सोदस्तुदायाते न तत्कसीसूबोत्यल
सर्पिणाच रतीशाहूतेन मधमनेन कर्णो वहः किंचिदिवोच्य
माना ५४ ॥ कान्तेन राजानं हृष्टिवनिकामस्यात्र ‥‥‥ ५४
विरोधि रत्नाभरणस्वभासा महाजि कौतूहलमीदमाणा
स्वरत्वचा ‥ भ्रमचालिते न भ्रुवो विलासाद्धुलिले वहंती
५५ ॥ पद्मरागहीरमुक्तादिमणिकांतीनामन्योन्यावमर्द
नसमर्थं पश्यंती स्वरेणात्स्वधनुर्भ्रमाख्यालिते नुविलासाद
लिते भ्रुवौ वहंती यथा कश्चित्स्वर्णवत्तबल्यं वत्त हस्ता मं
दीयमेतद्भवति वा नवेति चालयतितथा चालिते इत्यर्थः
५५ ॥ सामोदपुष्पां सुगवासिताङ्गी किशोरश्यालीरपुष्पा
प्रालिमाला वसंतनलक्ष्मीमिव राजभिक्तेः कल्पद्रुमेवष्प
भिलष्यमाणां ५६ ॥ सहर्षकामेना धमिवतशारीरांको
मलांगुलय यकवसावीपंक्ति यक्ता ईक्षितार्थदातत्वेनक
ल्पद्रुमेवाभिष्टूषणानि प्रायवस्त्रात्वत न कृस्तपेल्पैरपिप्रा
र्थ्यमाणां सपरिमलपुष्पवाफनावासित स्वहस्तपां कोमल
विटपायपाणिभ्रमरपंक्तिकांवसंतलक्ष्मीमिव कल्पद्रु
मैरप्यर्थ्यमाना ५६ ॥ पीताववदातारुणनीलभासांदे
होपदेहात्किरणैर्मणीनां गोरोचनाचंदनकुंकुमेणना
भीविलेपान्सनरुक्रयंती ५७ ॥ पीतासितरक्तमेचककां
तीनांकिरणैः कृत्वादेहोपदेहादंगानुलेपाद्वतोः गोरोच
नाचंदनकुंकुमकस्तूरिकाविलेपान्सनरुक्रयंतीद्वितु
णीकुर्वाणा ५७ ॥ स्मरंप्रसत्तनेन शरासनेन जेतारमस्याहृ
यतीं नलस्य नसैवसक्षपात्हपदंस्मिशिल्पं वलद्विषः कार्मु
कमर्पयंती ५८ ॥ पुष्पमयेन धनुषा कृत्वा समरंनलस्य र

जेतारमस्त्रहृत्यंतीऽस्मेनयत्रपाकामोनलंजेष्यतीत्यस्मिन्न
र्थेविस्मयस्मऽवीणा अनपवरस्वभूषामणिकिरणव्यतिकरे
णजातेशक्रस्यधनुःस्मरायार्पयंती ५८ ॥ विभूषणेभ्योवर
मंस्तकेस्तनतोषरंसांद्रमणिप्रभाहं सम्यक्तुनःक्वापिनराज
कस्यपातेहृषणाधात्स्यतावकाशा ५५ ॥ विभूषणेभ्योवरस्य
षाभ्योभ्यधिकमंस्तकेस्तवमनेस्तनतोस्तकेभ्योवरंनिविडवं
त्नकांतिस्तराजसमूहस्यहृष्णासम्यक्प्रतिहृणास्तुनःपात्र
क्वापिनब्राह्मणाधृतावकाशांविभूषणांस्तकमणिप्रभाव्या
मतयाकिमपंगंराजहष्टिगोचरंनाभूदित्यर्थः ५५॰॥ प्राक्
पुष्पवर्षैर्वियतःपतद्भिःद्भुतंनदन्नामपतन्तद्विरेफैः तद्धीति
भुत्येनततोपुष्पेनविपेरहोवांछितविघ्नयत्नः ६० ॥ प्रथम
माकाशाद्देवक्रीडार्थागलितैः अथवाभैमीसाहाय्यपादितैः
पुष्पवर्षैर्द्भुतंनदन्नां अयपुष्पस्यश्रमरैनतोभ्रमरभयजु
दिननेन`` `` ``भैमीमुखदर्शनेविघ्नः नन्दयत्नोवि
धेःअहोआश्चर्यकारी ६०॥ यनद्धवंस्यामिनिराजेकेनतु
मनोरथानिच्छमवापितायसावीमुखायोसृजतीमपांगा
न्कर्षकस्त्वविकयोःप्रवाहं ६१॥ वरस्येतन्मावीमुखमहं
भवेयमितिराजसमूहेनमनोरथगोचरत्वंप्रापितायसावी
मुखायकटाक्षान्हष्टिरूपंकर्षकस्त्वविकयोःप्रवाहंमुंचं
तीव``हास्यसितामितरूपत्वात् ६१॥ स्मितेस्तुदंतस्वद
कस्यकिंचिद्दिगंबरीभूतवदंस्तुहृदैः आनंदितोवीन्दुमुखो
रविदैर्न्मैर्दंतुदंतोष्ठदिकोमुदीनां ६ ॥ द्रष्टुंतोनीस्तुःविद
रिस्तुविनिर्गमानितः संतोषितनन्दमखुखंबुजेः हासाभिला
ष्यधरचलनेनाकिंचिद्दिगंबरीभूतेः किंचिद्दीघह्यपांवसनी
कृतेस्तुदंतकांतिसमूहैःज्योत्स्नानांहृदिस्थितमदंष्प्रपन
येतीनंदितनारविंदत्वात्कोमुदीमदहरणाननोप्यधिककांति
कत्वास्त्र ६ ॥ प्रत्येकपृष्ठास्तमीनाक्षलेनयल्लभतनिस्तुल
लोकनेत्रां हारायश्रायत्नकृतडांस्मवरयिमतीनाभ्यनाभीजहतार

धकारं ३ ॥ प्रत्यवयवालंकारविमलमणिव्याजेनयस्मिं
न्नंगेलग्नानितस्मिन्नेवनिस्खलानिलोकनेत्राणियस्याःभूषणम
येइंद्रनीलहीरादिमणयोनिवेशितास्तद्व्याजेनलोकनेत्रा
ण्येवलग्नानीतिभावः हारायस्कृत्वन्मरकतमणिप्रवर्धितकां
तिर्नाभीकुहरांधकारोयस्यास्तां ३ ॥ तन्द्रोत्तुंगसावसितविस्मि
तेंदुप्रभाशिरःकम्पमिवाभिनेतुं विपांडुतामंडितचामराली
नानामरालीकृतलास्यलीलां ४ ॥ भैमीविषदोत्कृष्टहा
सेनविस्मितायाइंदुप्रभायाःशिरःकम्पमनुकर्तुमिवविपां
डुतामंडितचारुरपंक्तिरेवनानाअनेकामराल्यःनानानेको
भयार्थयोःताभिःकृतालास्यलीलायस्यास्तांचालितचामर
पंक्तिर्विस्मयान्दोलितचंद्रिकानुकारिणीत्यर्थः अन्यापिन
नर्तकीअनुकुर्वतीलास्यलीलांकरोतीतिहि ४ ॥ तदंगभोगा
वलिगायनीनांमध्येनिशाक्रिकामकौदितानां स्वयंधृतामप्र
रसांमसादंक्षियेहृदोमंडनमर्पयंती ५ ॥ भैम्याअवयवा
नांभोगावलिःभुजगेनेश्नतभोगास्वंदनाउल्लेपादयःतत्पात
पादकोग्रन्थःतद्गायनीनांमध्येअंतरेवनिःशेषेणोक्तिर्निरु
क्तिः साकल्येनावयवोपभोगवर्णनंतत्क्रमेभूकीभू
तानामप्ररसांस्वयंधृतांक्रियमेवहृदोमंडनंप्रसादंप्रयच्छ
ती निर्वक्तुमशक्ताअप्सरसोलज्जितास्ताजाताः स्वयंतद्दृष्ट
तयासंभाविवेशेत्यर्थः लज्जापिहृदयानिष्टंसौख्यंभूषणं
५ ॥ ताराररदानांवदनस्यचंद्ररुचाकचानांचनभोजयंती
आकंदमुक्तोद्भिनयमभूनिमहीभुजाकस्यनभोजयंती ६
दंतानांकांत्यानक्षत्राणिजयंतीवदनस्यरुचाचंद्रंकेशानां
रुचाकाशंजयंती कस्यराज्ञोनयनद्वयमाकंदंयथेच्छम
भूनिनभोजयंतीनपाययंतीप्रत्यवसामार्थत्वाद्विकर्मक
त्वं ६ ॥ अलंकृतांगाद्भुतकेवलांगीस्तवाधिकाध्यदानिवे
घलक्ष्मी इमांविमानेनसभाविशांतीपप्रांवपांगेरथराज
राजिः ७ ॥ भूषितांगादधिकेनकेवलमभूषितमंगंयस्याः

ल्लं स्तूयमानाया लक्ष्म्या अनुभूयमाना लक्ष्मीरधिकेत्य
र्थः अथ सभां विशन्तीमिमां भैमीं राजपङ्क्तिः करादैर्दृ
ष्टेति ऊलकादेः संबंधः १० ॥ आसीदसौ न तत्र न कोपि
भूपस्तन्मूर्तिरूपोद्भवदद्भुतस्य उल्लोमरंगाणि मुद्रानय
स्य विनिद्ररोमांकुरदंतुराणि ८ ॥ तत्र सभायां स कोपि
भूपो नाभूत् सदृत्निकः भैमीरूपाद्भवज्जायमानमद्भुतं य
स्य ईदृशस्य यस्यांगानि विकसितरोमांचदंतुराणि सन्ति
नोल्लसन्ति स्म सर्वो व्याप्त्र्यभरेण रोमांचितो जातः इत्यर्थः
८ ॥ अंगुष्ठमूर्धार्थनिपीडिताग्रमध्येन भागेन च मध्यमा
याः अस्फोटि भैमीमवलोकयन्तत्र न तर्जनीके न जनेन ना
म ९ ॥ तत्र सभायां केन नाम जनेन भैमीं दृष्ट्वा तर्जनी अंगु
लीनास्फोटिराहारायिताच्छोटिकादत्तेत्यर्थः कीदृशी त
र्जनी अंगुलिः अंगुष्ठस्य मूर्धा अग्रभागेनार्धं निपीडितमग्रं
यस्याः सा तथा मध्यमाया अंगुलेर्मध्येन भागेनार्धनिपी
डिताग्राश्च भिन्नयन्तास्फोयमर्थः ९ ॥ अस्मिन् समाजे मनु
जेश्वरेण नाख्येवं जनाद्दीमवलोकयकेन पुनः पुनर्लोलि
तमौलिना न भ्रुवोरुदक्षेपितरांकूयीवा १० ॥ अस्यां सभा
यां केन वा राज्ञा खंजनलोचनां भैमीं दृष्ट्वा आश्चर्येण उ
ऊर्ध्वं इतस्ततो दोलितकिरीटेन सता भ्रुवोर्द्वयी न तदक्षेपि नरो
नास्येन मुदृचिंनातिडुम्बितेतितरम् १० ॥ स्वयंवरस्याजिर
माजिहानां विभाव्य भैमीमय भूमिनाथैः इदं मुदा विजल
चित्रभावाद्वादिवृजाद्रजिस्साजिम्भ ११ ॥ अथ भूपैः
स्वयंवरांगनमागच्छन्तीं भैमीं निर्वर्ण्य हर्षेणोदं वक्ष्यमाणं वा
ऊलहृदयनयास्वैजेरपोक्तैर्वेत्ववर्दैजिह्नाकादिलाजि
ज्ञायथाभवतिनथाप्रवादि ११ ॥ रंभादिलोभात्कृतकर्म
भिर्मीमूर्त्येव भूस्वर्गमयीमियान्यैः इतोनयालोपिदिवो
पिपुंसां वैसत्यसत्यपरस्परामसायां १२ ॥ रंभादिवांच्छया
कृतयज्ञादिकर्मभिः स्वर्गगामुभिनेतैर्भूः सत्यैव साभूदित्ये

नै॰ प्र॰ ८॰ टी॰ १२५

नयाभैम्याअत्यस्वरूसा अस्य रसोनिक्रांतवत्यादिवोपिसुंसांदे
वानामपिस्पृहावैमत्यमनिष्टाअर्चाहत्वंवा अलोपिदेवाना
मपिभुवि महतीस्पृहाजाताकिमुवक्तव्यंमानवानामिति
१२ ॥ रूपंयदाकर्ण्यजनाननेभ्यस्तदादिगंतान्धयमागताःस्मः
सौंदर्यसारादनुभूयमानादस्याभृतदस्यांइनाकनीयः १३ ॥
तद्रूपंतदाजनमुखेभ्यःश्रुत्वावयमागताःस्मःतस्मिन्इदंरूपंआ
दिगंतादितिवा अस्याभैम्यातद्रूतंसौंदर्यं अस्मादनुभूयमाना
त्सौंदर्यसारादतिशयेनकनीयःन्यूनं अथवाबह्मकनीयो
नकिंतुकनीयएव १३ ॥ रसस्यशृंगार इतिश्रुतस्यकुनाम
जागर्तिमहानुदन्वान् कस्मादुदस्यादियमन्यथाश्रीर्लाव
ण्यवैदग्ध्यनिधिःपयोधेः १४ ॥ शृंगार इतिप्रख्यातस्यरस
स्यमहान्समुद्रःक्वनामदेशेजागर्ति अस्तितावदस्यकस्मिन्दे
शेइतिप्रश्नः अस्तीतिकथमवगतमित्यतआह अन्यथा
शृंगारसमुद्राभावेसौंदर्यचातुर्यनिधिरियंभैमीलक्ष्मीःक
स्मात्सलिलनिधेरुद्गतातनोत्पन्नेत्यर्थः १४ ॥ साक्षात्सुधांशुर्
मुखमेवभैम्यादिवःस्फुटंलाक्षणिकःशशांकः एतद्भ्रुवौभ्रु
वमनंगचापंपृथक्पुनःतद्गुणमात्रवृत्त्या १५ ॥ अस्याभै
म्यामुखमेवसाक्षात्मुख्यतोव्यवहितःसुधांशुरमृतकरः
दिवस्तुगगनेशशांकोलाक्षणिकःसुधांशुलक्षणेनचिह्ने
नशशादिनादीव्यतीतिलाक्षणिकःभैम्यामुखंसाक्षात्सु
ध्यःसुधांशुशशांकस्तुलाक्षणिकलक्षणयाहृत्याचरतीति
लाक्षणिकः यदुक्तं मुख्यार्थबाधेतद्योगेरूढितोथप्रयोज
नात् अन्योर्थोलक्ष्यतेयत्सालक्षणारोपिताक्रियेति इह
चसुधांशुशब्दःसुधानिधित्वप्रवृत्तिनिमित्तमुपादायमुख
स्याभिधानंकुर्वन्नेव साक्षात्संकेतितंतयोर्थमभिधत्तेस्तवा
चकइतिअयमेवसुधांशुशब्दःचंद्रेप्रयुज्यमानः तथाभू
धावत्वाभावेनबाधितोयात्किंचित्कांतिमत्त्वादिलक्षणयो
गमुखत्वमेवबंधास्तरेलक्षणयाप्रयुज्यतेइत्यर्थः अस्या

भैम्याभ्रुवौसख्यंकामधनुः अथभ्रुवौसख्यंकामधनुस्वेभवं
सख्यामितितन्तुष्येधनुर्गुणमात्रहृत्याशि``
`` . . हृत्यावर्ततेइत्यर्थः
``धुनस्तय```` `` `` ``गुणसंबंधाद्गुणेथ
नुः पुष्पधनुः शाङ्गीगोणइत्यर्थः यथाग्निर्माणवकइत्यत्राग्नि
शब्दोमानवकोपिंगलत्वादिगुणयोगाद्वर्ततेतथेत्यर्थः मुख्यगौ
णयोः सख्येकार्यसंप्रत्ययइतिभ्रुवोरेवकामधनुःकार्यंजाय
तेनपुष्पधनुषीतिभावः १५ ॥ वक्षोधृतंकुंडलिकेस्तदस्या
ल्लाङ्कफगंसमवधान्विनेकिं सव्यापसव्यविशिखावविहृत्य``
``नयोर्वैनिकिमंतरेव १६ ॥ स्तदस्याभैम्याल्लाङ्कफगंका
मधान्विनेकुंडलिककुंडल````लक्ष्यहृत्वाधृतंकितेनकामे
नसव्यापसव्यसक्ताःशरापवनयोर्लक्ष्ययोरंतरेवकिंयाति
१६ ॥ ततोत्यकीर्तिकुसुमासुगस्यसैषावनेन्दीवरकर्णपू
रौ यतः सर्वःकुंडलिकापराङ्मुखशरैर्लक्ष्यःव्यापयितामाभ्यां
१७ ॥ सैषाभैमीइंदीवरकर्णपूरावेवकामस्याकीर्तिंतनोति
वनइन्दीवरस्यधूपामलत्वात्कीर्तिनयाव्यपदेशःयतोऽर्जुन
स्त्राभ्यांकर्णपूराभ्यांकृत्वाकर्णकुंडलिकापराङ्मुखशरैनकास
व्यापयिता लक्ष्यासूननाबाणलक्ष्यमुभयतोयातिहिकुंडल
मिवकुंडलिका इवेतिप्रतिकृतौकन् कुंडलिकामध्यमुद्दि
श्यप्रमुक्ताःशराःकुंडलिकाकर्णमध्येप्रविष्टइतिस्वलितत्वे
इंदीवरंहिकुंडलकर्णयोरंतरालेध्रियते १७ ॥ रजःपदंष
ट्पदकीटजुष्टंहित्वात्मनःपुष्पमयंपुराणं श्रयत्यसौभ्रूवादि
यतांसभैम्याभ्रूफगममंतर्हितमप्यचापं १८ ॥ पराग्रास्पदं
णस्थानेचभ्रमरकीटेनजुष्टमन्यत्रभ्रमणशीलकीटजुष्ट
पुष्पमयंपुराणंधनुर्हित्वात्यक्त्वादृधानेहिंजहातेस्त्वाकि
तिहिव्यादेशःसकामोयभैम्याभ्रूफगममेवचापमाद्रियता
कीदृशं अंतर्मध्येधृतास्त्रमपिधर्मेस्यतत्र भ्रुवोर्मध्यविच्छिन्न
त्वान्मध्येस्थितचापमध्यमिवलक्ष्यते १८ ॥ धन्यास्मिमेप्राह

नै॰ च॰ टी॰ १२१

षित्वंजरीलान्तिमुर्यमाद्यायाविधिः कुचिन्नान् सावेणानेनम्रा
निवर्षमुखैः प्रसाति हृदिस्थयमेनदीयं १९ ॥ विधिर्यैस्सावमा
दायतान्यस्मान्प्रनिवर्षाहिमन्नौ प्राह्मषित्वंजरीटास्त्वकुचाविदूनि
हृयिनस्थानेलिम्ननिवासितात्रसिद्धधित्पिः कुः तेनपद्मत्वंजर
रीटेभ्योरहीनेनसावेणभैमीसंबंधिनेत्रद्वयं प्रनिवर्षमुखैः प्र
साति १९ ॥ पनेदृग्गोवृत्तहैविशेषधेगोजनः प्रच्छन्नतनु
णज्ञौ इतीवधातानृतनावकालिस्त्रीपुंसमाध्यस्थमिहाति
फग्मे २० ॥ अस्याभैम्यानेत्रयोः पद्मैः सहविशेषमुभयोः
पद्मनेत्रयोः तावतस्यवादिनौ गणज्ञौ धेगौम्भगीचन्भगाच्चनो
जनः प्रच्छन्न इतीवास्मसर्थकथयन्निवइहभैमीनेत्रफग्मेता
वकालिस्त्रीपुंसमाध्यस्थमकृतस्त्रीचपुमांश्च स्त्रीपुंसौ अ
लिनौचनौ स्त्रीपुंसौच अलिस्त्रीपुंसौतावकेकनौनि··

··

केपवालिस्त्रीपुंसौतयोर्माध्यस्थं मध्यस्थभावमध्यमा··
··· ··नेत्रमध्यवर्तिकनीनिकयोर्भ्रमरत्वमुत्प्रे
क्ष्यते··············रतिकामयोलंडकं वयोस्याहृदि
वासभाजोः नदयजाग्रत्सप्रकषानकुंभकुंभोनसंभावयति
स्तनौकः २१ ॥ भैम्याहृदिवसतोरतिकंदर्पयोः नसेवकेयि
योयौवनेहर्म्येद्वेव्यधत्र तयोः सौधयोः शिखरस्कंधत्सयलक
नककुंभभूतौ स्तनौकोनसंभावेति २२ ॥ अस्याभुजाभ्यांवि
जिताद्विसाल्किं प्रथककरोरूह्यनतत्यस्तनेतदीत्यमेनेहर
स्ताः श्रियः कैर्नगीयतेवाकरएवलोकैः २३ ॥ अस्याभैम्याभु
जाभ्यांविजितान्मृणालात्मत्यकेतत्यस्तनंपद्मंकरोवालिरबृ
ह्यनाकिं अथचपद्मंकरः पाणिरहृतांकिं इहभुजयोस्तत्कर
हृपेणरहीनपद्मं श्रियोरहाइतिकेनतरद्यते कैर्वालोकैः
करएववानगीयते श्रीरहतत्वात्पद्मत्वंप्रावप्राहृवाच्यत्वाह
लित्वंचेत्यर्थः २३ ॥ छायैवतस्कंवरजांबिलिन्याः तत्पद्मस
स्यास्वभुजायस्य अन्केदृक्काडक्रमवेलनालाडन्केटकंषानः

शिवैर्नैर्वैर्यत २३ ॥ पश्चिन्यास्तब्धेव वजंजलजंच्छेव अ
थ च पश्चिन्यास्तत्पद्मं पांबराब्याद्रुतसोजानं छद्मैव मायेव
अस्यास्तभुजाग्रस्यं यन्नं ताम्रपद्मं यनो हेतो कृद्रुन कंटका
स्तुलकिनास्तभुजनालाद्रुवनेनेजन्मनानो हृत्तगूनैवैः
उत्कंटकं कंटकोपेनपद्मं तु उत्कंटकनालाद्रुन मपिनो
त्कंटकपद्मे कंटकाभावात् अनेनतस्याःकिंतभैमीपाणि
रेवकार्येहि कारणगताग्गुणा हृश्यन्ते २३ ॥ जागर्तिमर्त्ये
ष्वतलार्थमस्यायोग्यपेतियोग्यानुपलंभनंनः यद्यस्तिना
केभुवनेष्ववाथ स्तदानतानतनलोकवाधः २४ ॥ मर्त्ये
ष्वअस्याभैम्यास्तलार्थं योग्याजागर्तिइत्यत्र नोस्माकं योग्या
नुपलंभनं द्रष्टुं योग्यस्यानुपलब्धिर्योग्यानुपलब्धिः यद्येत
त्तुल्याकाचिस्यात् दृश्येत आलोकेंद्रियसन्निकर्षस्त्वे
च्छादेशकालादृष्टादिसामाग्र्यविद्यमानतया यथा घटादि
रुपलभ्यते न च तथा तस्मात्तुल्यास्तीति भावः यदि नाकेस्ति
अधोभुवने वा पातालेन तदा ततः तत्र आगताः स्तानस्तानस्ते
लोकाः स्वर्गीत्यानालास्त्वागताये लोका इत्यर्थः तेषां बा
धः सस्मर्दो न भवेत् जानस्तु सस्मर्दः तेन तत्र अपि नास्ति
अतोलोकत्रयेनैनतुल्यास्तीति भावः २४ ॥ नमः कवेभ्यो
त्तविधेर्नवास्तस्पृष्टंधियाप्यस्य न किं पुनस्तैः स्पर्शादिदं
स्याल्लुलितं हि शिल्पं सनोभुवोनंगतयानुरूपं २५ ॥ वि
धेः कवेभ्यो नमोस्तु ईदृशालोकोत्तरशिल्पनिर्माणप्रणम
हत्त्वादित्यर्थः अथवा नास्तविधेर्धियापिनेदं भैमी रूपं शि
ल्पं स्पृष्टं किं पुनस्तैः करैः इदं हि शिल्पं निर्माणस्पर्शादपि
लुलितं स्पृष्टं स्यात् अतइदं शिल्पं कामस्योचितं कुतः अ
नंगतया अशरीरतया स्पर्शराहित्यः कामो स्य कर्ता उचितमि
त्यर्थः ॥ इमां नसद्दीम स्तजन्मकराभ्यां वेधात् ऊपरा
नकर्कशाभ्यां स्रगादधाराम नस्मानशांतिविश्रांतिपस्त्वा
धमहीरुरुणा २६ ॥ विधानां कशाधावरात्कर्कशाभ्यां क

नै॰
प्र॰टी॰
१७७

राभ्यामिमांकोमलांगींभैमींनाहंजनुर्नोत्पादिता अत्रकरक
र्कशत्वमेवहेतुः शांतेरसस्तस्यविश्रांतिस्तस्याधर्याधामह
देयामार्गः तत्रहेतुः तत्रुप्रणशांतरसप्रधानेनेत्यर्थः मनर
हापिशृंगाररसप्रवाहहेतुपायेनेनाहंजनतुशांतिशृंगारयो
र्विरोधात् २६ ॥ उल्लासस्यधात्मभ्यगलिताकरेणश्रोणीकिमे
षाऽस्तनयोरुद्धर्वां तेनांतरालेहिबिभिरंगुलीनामुदीतमध्य
त्रिवलीविलासा २७ ॥ एषाभैमीकिंनितंबेगुरुःस्तनस्तन
योरितिब्रह्मणःकरेणोत्क्षिप्यगलितातेनोल्लासस्यगलनेन
नांगुलीनांत्रिभिरंतरालैरुत्पन्नामध्येतिसृणांवलीनांवि
लासायस्याःसानाहृष्टीजातेतिशेषः २७ ॥ निद्रास्तनो
घस्ववनीतजातांगीमेतांक्रमोन्मीलितपीनिमानं कृत्वेंदु
रस्याग्रवमात्मनाभून्निद्राल्वनाद्वंदमंबुजेन २८ ॥
स्वास्तनोदितनवनीतेनजातांगीभैमींक्रमेणवयः क्रमे
णजातपीनभावांनवनीतमपिमंथ्यमानंपीतंभवतीतिरं
हस्यंकृत्वाचंद्रआत्मनैवास्यानुखमभूत् निद्रालुनाचेंदु
संपर्कवशात्कुलताकमलेनेदंमुखेनिमीलनमपाक्य
अतःस्वयमेवाभूदित्यर्थः २८ ॥ अस्याःसचाहर्मधुदेव
काहः श्वासंवितेनेमलयानिलेन अदूनिपुष्पैर्विदधेंग
कानिचकारवाचंपिकपंचमेन २९ ॥ सम्प्रसिद्धोहंस्याः
वासंतपवास्याःशिल्पीमलयमारुतेनास्याःश्वासंनिर्मे
मे अद्भूत्यंगकानिकोमलतयाउक्तरूपस्यांगानिकुसुमै
स्वकारकोकिलानांपंचमस्वरेणगिरःसमुर्जकारुःशि
ल्पी संहतेस्तैर्द्वयोःश्रोणिःसजातिभिःषड्जमध्यमौवद
तिसचमञ्जः सपंचमं पुष्पसाधारणेकालेपिकः कूजति
पंचमं देवतेःऋषभंगावस्तेचमञ्जः सपंचमं अजाविकाः
स्वगंधारंक्रौंचःक्वणतिमध्यमं धैवतंहेषतेवाजी सचम
ञ्जः सपंचमं निषादंगर्जतिगजइत्यादि २९ ॥ शांतिःसं
वसेवनपात्रेषानांस्याहिंशिल्पीप्रवंकारुजेयः तपस्य

शिल्पेयस्तापिवेधानिर्जीयतेसस्मरःकिंकरोण १३॰ ॥ एषाभे
मीस्तस्यैवशिल्पेनब्रह्मणःहियस्मात्स्वस्याःशिल्पीनिर्माता
अन्यैःकारुभिर्जेयोनसवेधात्तस्मरस्यदासेनयोवनेनरूप
स्यशिल्पेजीयतेब्राह्मणयाहृष्टीसृष्टानतोपियोवनेपिकंरू
पवतीतिभावः १३॰ ॥ उरोरसीमांभणदोष्टकंसंनिरुक्षिग
र्वेच्छिदयाविनेतुं श्रमःस्मरस्यैषभवंविहायशुक्तिंगतानां
मनुतापनाय २१ ॥ इमांभैमीवर्णयन्नहस्पतेःउरोष्टकंटनि
रुक्षिगर्वच्छेदेनशिक्षितुंकामस्यैषश्रमःसर्वंवस्तुनिर्वचने
शक्तिरस्तीतिगर्वंवहसिचेत्तर्हिएतद्रूपंनिर्वर्णयेतिकेपणे
नविनेतुंकामस्यश्रमइत्यर्थः तथासंसारंत्यक्त्वाशुक्तानांप
श्चात्तापजननायचस्मरस्यैषश्रमः किमर्थंवयंशुक्ताभैमी
सल्लब्धेतिसंतापायेत्यर्थः अयवेदृशाहीरत्नेनसंसारएवस
रोनशुक्तिरिति २१ ॥ आत्मानमस्तित्वजसर्वपीताभैमीतदे
कांगनिर्वाणतटस्थ गाथास्वपाश्लेषकलाविलासैरलंचका
रानेनचंद्रमिंद्रः २१ ॥ अहणंवजैःसर्वांगेषुदृष्टाभैमीतदे
कांगमवलोचनेषुराजस्ववर्णयितुंगायाश्लोकएवस्वथा
तस्याःश्लेषकलाःबहूर्थकशब्दरचनातस्याविलासैर्द्विवचं
द्रंस्वकीयामिंद्रोयोजयतिस्मचेद्रोपिस्वथाश्लिष्टकलाविर
लासैरलंकृतः २१ ॥ स्मितेनगौरीहरिणीदृशोयंवीणाव
तीस्वस्वरकंठभासा हेमैवकायप्रभयांगशेषैस्तन्वीमतिं
कामनिमेनकापि २२ ॥ गौरीधवलाचहरिणीरुक्अंगीच
वीणावतीवीणायुक्ताचहेमैवस्ववर्णहेमाचशेषैरंगैस्त
न्वीमेनकापिमेमतिंकामनिमेस्मरतिप्रथमार्द्धा अयशे
षैरंगैःकापिमेमतिंनकामानगौरीहरिणीवीणावतीहेमा
मेनकेत्यप्सरसस्तु २२ ॥ इतिस्तुवानःसविधेनदिक्पालोकि
तःपंक्तिनमानसेन आहृत्यमर्त्यांश्चितमर्थशुक्तंगार्वंललःत
स्यजलोदध्नीका ३४ ॥ इतिस्तुवन्शक्रःसमीपेनदिक्पा
किनचेतसा अवलोकितःस्वांकमेर्न्योचितमर्थंगौरीत्वम

नै॰ ष ट॰ टी॰ १७८

गीत्वाहित्यात्त्र्यायनलस्यशंकांतनोदृ ३४ ॥ त्वंनैषधादे
शमहाविधायकार्यस्यहेतोरन्येनानलस्मिन् किंस्थानिव
द्भावमथत्रइष्टतांहृत्क्तालयाकरणःस्मृतस्मः ३५ ॥ भैमी
प्राप्तिलक्षणस्यकार्यस्यहेतोरात्मानंनलादेशरूपंविधाय
त्वसंबंधिनंनलस्यादेशानमेषणांकृत्वाचनानलेनलप्रवभ
वन्नषाक्रःस्मृतस्त्वाहृग्विहितस्तोकव्याख्योनोपिस्थानिव
त्प्रसंगवानिव इष्टभावंकिमथत्र नलोहंभवेयमितिइ
राणायस्थानंप्रसंगापकर्षनिहृत्त्वयस्त्रीतिस्थानषाह्रूर्थः
दभीणांस्थानेशवैःप्रस्तावितत्वं अस्मस्यस्थानेगोर्बध्यतांस्त्र
मणःस्थानेकटकमौषधंस्थानमस्यास्तीतिस्थानीनत्व
अथचसान्वित्वानेषनाहृकृत्तनव्याकरणशास्त्रापिसशाक्रः
त्वंनिजकर्तृकंथादेशानहेधइत्येवमादिमादेशांनअलत्र
नल्विधतेनेअनल्यस्मिन्कार्येनत्तनानल्तस्यअलंबे
धिनइत्यर्थः कार्यस्यक्तनेइष्टंस्थानिवद्भावंकिंनाथत्र अ
पिलचकारस्थानिवदादेशोनाल्विधावित्यलाश्रितेकार्ये
स्थानिवद्भावोनिषिद्धःनेनपक्ष्यमस्याशुद्धासादित्यात्वेक्त
नेआकारगतंस्थानिवद्भावगतं हलत्वमाश्रित्यहल्ङ्याब्भ्य
इतिसुलोपोनभवतिविद्वानिडुत्त्वनत्रापिस्थानिवद्भावंअ
थत्रत्याश्चर्यंअथचसइद्धःइष्टंस्थानिवद्भावमादेशित्वं
किमथत्रदेवत्वंविहायमनुष्यत्वंकिमितिकृतवान् को
हृशोनापुरुषःतादृगपएवंकृतेविशिष्टमाकरणमाकारो
येनसइंद्रप्रभृतिदेवनलरूपेणपरिणतेत्यर्थः किंकृत्वास्व
मात्मानंनैषधादेशंकृत्वादमयंतीप्राप्तिलक्षणस्यकार्य
स्यहेतोःप्रयोजनेसत्यपिकृतेनैवकृतंवाअमितिभावःको
हृशःसन् अनलःअनलःसन्देवत्वंत्यक्त्वामनुष्याकार
त्वादाश्चर्यं सर्वेहिदेवत्वायपतंतेअन्येयाचदतेसविद्वान
यत्नोस्थानिवद्भावंकिंकृतवान् यत्रस्थानिवद्भावोनयत्नः
तत्रकिंकृतवान्तादृक्कृतंव्याकरणशास्त्रसर्वंयेनतादृ

पि अतएव चित्रं स्वमात्मना नैषधावेशं कृत्वा कार्यस्याप्र
क्रियाविशेषस्य हेतोः अनलः अल्पहितस्य कार्यस्य न इ
ति एष एकपदं निषिद्धानलः कार्यस्यानितान्तस्थित्यं ३५ ॥
इयमियमथ वर्ण्या यानि नैपथ्यमञ्जु वर्णितानि विधानि वेदी
सर्वशृङ्गीसेयमुर्व्याः इति निजनजानि तेस्मानेदनादैर्विजिह्वे
नलहृदि परभैमीवर्णनाकर्णनाभिः ३९ ॥ नितान्तवीक्ष
योरिति हि भावः वर्ण्या यामथिवर्ण्यं स्वगात्रभ्याइयमियं
यानि मे यं पथ्याउर्वश्यां वेदी स्वयं वरस्याने विधानि विधा
ति इति जनजानितैः सहर्षं शाहूविजिह्नता नलहृदि वर्तमाना
नापवैः क्रियमाणाभैमीवर्णनाकर्णनाभिः ३९ ॥ श्रीह
र्षं कविराजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषु
वे जितेन्द्रियचयं मामल्लदेवी च यं तर्केष्वप्यसमश्रमस्य
दशमस्तस्य व्यरंसीन्महाकाव्ये चारुणि नैषधीयचरिते स
र्गो निसर्गोज्ज्वलः ४० ॥ तर्केष्वसह्यशाभ्यासस्येनैनाहृ
शः श्रमः कस्याप्यस्तीति भावः व्यरंसीत्व्याङ्परिभ्यो र
म इति परस्मैपदं शेषं व्याख्यानचरं ४० ॥ यं प्राप्य नवविलि
गतिनि पतिं सहितासायितांत्रिः स्वयंशः पाति वन्येकसी
मा स्वकविनवहृतिं नालमायं चमाना यं विधावरुणयोगी
कलयति कृपया तल्लनोदीप्यकाव्यो सर्गः सोभावप्रभा
मपावधि विहृदशमः चारुणी राजितोभूत् ॥ इति श्रीनैष
धीये महाकाव्ये दशमः सर्गः १० ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः
तां देवतामिव मुखेन्दुवसत्प्रसादां महानवसादनिमिषेण
निभालयन्ती लाभाय चेतस्य भूतस्य वरस्य भीमभूमीन्द्रजा
न दनुराजसभं बभाज १ ॥ ततोनन्तरं भैमी ताराजसभां
देवतामिव वहृदयेस्थितस्य वरस्य पक्षिणोनः आमयेनिषेवे
देवतामिव वरस्येष्टस्य लाभाय जनः सेवते कीहृशीं मुखे
दौवसत्प्रसादो यस्यास्तां प्रसादोनुग्रहो नैर्मल्यं च तं
घारे सात्यनीते व निमिषेण दृशा निभालयन्ती निरूपयन्ती

नै॰
ष॰प॰
वी॰
१२५

भलभल्लधाभंडनेधाभंडनंनिरूपणंदेवतापिअनिमिषि
लोचनाभवति अत्रनिभालनेभैमीकर्म १ ॥ तत्रिर्मल्लाव
यवभिन्निष्पुतहिभूषादत्तेप्रतिफलन्निजदेहदंभात्
हष्यापरंनहृदयेणनकेवलंनैःसर्वात्मनावमज्जनेनोफव
भिर्ममज्जे २ ॥ भैमीनिर्मलांगाभिन्निष्पुतदूगभूषामाणिष्पु
चप्रतिबिंबितनिजदेहव्याजेननैःनकृणैवाजभिःनस्या
हतनोभैम्यांकेवलंदृष्यानलिलीनेनापिहृदयेणवाकिं
तसर्वैणापिदृष्टीन्द्रियवपुःस्वरूपेणादृष्यामज्जनंप्रतत
गोणनिमिषमवलोकनं हृदयेणमज्जनेनदेकवशात्वं १
देहस्यमज्जनंप्रतिबिंबितमितिभावः २ ॥ यामंततावदु
मतीमपियाधिजन्मायधन्यमेवलिवमास्यनेनाकलोकं
चारुस्तयाहृगभाविष्यदहृष्टिमानैःनाहृक्तदृष्टमवलो
कितमागतानां ३ ॥ यांभूवमप्यनराश्रंतरानेणयकं
द्वितीयाभूवियतोमध्येविश्वामित्रायधन्यमेवस्वर्गलोकं
कृपास्यात् सचलोकोयाहृग्रम्योभविष्यत् तत्रहिंयुष्ट
मागतानांवैमानिकानांविमानेरथेनाहृगभूतदेवैःसंकी
र्णत्वात् ३ ॥ ऊर्वीद्रिणम्भवसोरभसंप्रदानेभूपालच
कंचलचामरमारुतोपि आलोकनायदिवसंचरतांसुरा
णांतत्रार्चनाविधिरधिष्टदधिवासधूपैः ४ ॥ नृपस्यहं
दस्यचंचलचामराणांमारुतलहूहंस्वजातपरिमलप्र
तिग्रहीतारंऊर्वींद्रःसंप्रदीयतेअस्मैइतिसंप्रदानं ईदृ
शोदधिवासधूपैःअधिवास्यंतेसुरभीक्रियंतेप्रभिरित्यधि
धिवासाःतेचतेधूपाश्च नैःकृत्वातत्रस्वयंवरेआलोक
नायवियतिसंचरतांदेवानामर्चनाविधिरभूत् धूपःस्व
सौरभंचामरवायुनाप्रतिग्राहयंतःसुराचीविदधारि
वेत्यर्थः ४ ॥ तत्रावनीन्द्रचयचंदनचंद्रलेपनेपथ्यगंध
मयसिंधवहप्रवाहं आलीभिरापतदनंगमदात्सारीसंक
द्यसौभमगाहतभृंगवर्गः ५ ॥ तत्रसभामालप्रवेदिम

लयजकर्दमलेपसुगंधगंधप्रचुरमारुतपरंपराप्रसर्पत्कामधा
वल्यः पतत्सपाद्भगामीवाङ्गगवर्गः आलीभिः सेवकाभिः पंक्ति
भिस्तुवत्यानिरुद्धासौरभवायूनिदं परिमलं प्राविशत् अ
न्योपिसेत्यादिनाप्रवाहंनिरुद्धापश्चात्प्रविशतीति ५ ॥ उत्ते
गमंगलमृदंगनिनादभंगीसर्वात्रवाद्यविधिवोधितसाधुमे
धाः सोदस्तजःस्नानपानकथाभिनिस्पर्मन्येजनेपुनिजनोड
वपंडितत्वं ६ ॥ बलहमंगलार्थवाद्यध्वनिप्रकाराणांसर्व
प्रकारानुवादकरणेनज्ञापितसम्यग्धारणाशक्तयोहर्म्यपंक्त
यः चलकेतुकतयास्वरूपतोडवेग्रभिज्ञत्वंजनेषुभिनिस्थवि
तिमन्येहर्म्येषुप्रतिशब्दोदयादनुवादोक्तिः हृदयनिष्ठवस्तु
स्तचकोंगव्यापारोभिनयः मृदंगादिनिनादानुसरणप्रकटित
मज्ञानर्तक्योयथाहस्ताद्यभिनयेनहृदयस्थितमर्थमभिनये
तीतिध्वनिः ६ ॥ संभाषणंभगवतीसहर्षाविधायवामदेवता
विनयवंधुरकंधरायः इचेचतुर्दशजगज्जननानमस्यानत्र
स्थितासदासदानिणपनसमस्याः ७ ॥ भगवतीपेश्वर्यादिगु
णोपेता चतुर्दशभुवनजनसमूहनमस्करणीया वाणीतासि
न्सदासिविनयनभ्रकंधरायाग्रस्याभैस्मादृतिणंप्रदोस्थितानसतो
भैषीसहर्षांसंभाषणंविधायेदंवक्ष्यमाणंवभाषे पूजितपाद
दिणभागाश्रयणं ७ ॥ अभ्यागमन्मत्वेभ्जामिहकोटिदेवा
येषांपृथक्कथनमहत्तानातिमाति असंख्याहणीक्षमनसापरि
भाव्यकांचियंचित्रमूर्त्तिवतथावनितावकीना ८ ॥ देवाना
मेषाकोटिरिहसभायामागतायेषांदेवानांप्रत्येकवर्णनम
हत्तमत्यन्तिक्रामति असंख्यदेवकोटीमनसाकांचित्रिस्थि
त्य तृणीषयंतावकीनाचित्रमूर्त्तिवतसरतितवेयंतावकी
नातवकममकावेकवचनेस्निखिजितवकादेशः ८ ॥
एषांत्वदीक्षणरसादनिमेषतैषास्वाभाविकानिर्निमिषिता
भिलितस्यथाशुत्वज्ञासेनथैवनवनन्तधरोपभोगेंडयेवि
धायस्नानपानमपिहित्वास्त ९ ॥ एषांदेवानांमहिलोक

नै॰ ष॰ प॰ टी॰ १८०

नरागाज्ञातायाअनिमेषतात्वदृशोनैकताननयाअनिमेषता
प्रघात्स्वभावाज्ञाना स्वाभाविकोयाअनिमिषतानामिलिताम
तीयघाद्विधाज्ञानानत्रभोगुण्ये तथैवतवमुखेचेद्विचद्वथापा
नमापिद्विधात्वदेवमुग्ध्येइतिमुखेविधौचकैरवयोपभोगेसुखे
नयवाव्यतिरिक्तोपभोगैःस्वोपभोगोविस्तम्भः ९॥ पश्चाति
रेःसकलरत्नफलस्तरुस्मामाउदयभूमिहंवभेः त्वत्पंचशा
खः मुक्ताफलेफलनमान्वयनामनत्वमाभातिबिंदुभिरिव
क्कुरितःपयोभिः १०॥ यस्यतरुकल्पवृक्षःसकलरत्नफलः
सकलानिरत्नान्येवफलानियस्यताहृशः तथापंचशाखः
पंचशाखाःशाखाग्राणियस्यपंचाहिकल्पद्रुमाःसंतीतिसकल्प
तरुदेवानांगिरेर्मेरोः पंचशाखःत्वत्पंचशाखाअग्रमंगुल
योयस्येतिपंचशाखःकरः कीदृशास्यमाकरःउदयाभूमिरे
वस्तरभिर्येननस्य अयंकल्पवृक्षाख्योमेरोःकरःफलनेना
सार्थकनामकंमुक्ताफलंतत्वंनदुग्धैःकरंबितइवभास
तेकस्यचिद्वृक्षस्यफलंहिफलशब्देनव्यपदिश्यते तथामु
क्ताफलस्यापिफलत्वंकल्पवृक्षत्वफलत्वादितिभावः अय
मर्थःगोरूपांभुवंदुहानस्यमेरोःकरःकल्पवृक्षएवआसीत् सर
चरत्नफलभूतैर्मुक्ताफलैर्भवितोदोहनसमयलग्नदुग्धबिंदु
करंबितइवावभासते अन्यस्यापिदोग्धुःकरोदुग्धबिंदुभि
र्व्याप्तोभवतितथेतिपयोभिरितिपाठेक्षीरसमुद्रस्यबिंदु
भिरंचितइत्यर्थः तत्रोत्पन्नत्वात्कल्पतरोःदोग्धुःकरोपिप
योबिंदुभिःक्षुरितोभवतिपयोधीयते अत्रेतिपयोधिःतो
लस्याइति १०॥ वक्त्रेन्दुसंनिधिनिमीलितदलारविंदद्वन्द्व
मद्भ्रमयोजलिमात्ममौलौ कृत्वाप्रणयभयचंचलमील
माणमान्यत्रयंत्वममवैःक्रमयाचमान ११॥ [illegible]
धौनिमीलनपीलदलवत्ययकरमर्ज्ञानिजननघाक्रमंज
लिशिरसिकृत्वा अपराधाद्वयेनचंचलंयथाभवतितथाप
श्यंतीसाभेमीअन्यत्रगंतुंदेवैःक्रमयाचज्ञानापूर्वकृतनईशादी

नांतिवासप्रवासपराधः इदानीमनभिलाषरूपोवाग्रयं वर्णनीय
इतिनामग्रहणपूर्वकं अकथितत्वेन साधारणपादोदासीन्यदे
वेष्वनिषेधतयाभयाद्वा कल्पवृक्षभयादन्यानपि मत्तद्दृशीः
सम्पादयेयमितिवा ११ ॥ तत्राह्विरागमुदितं शिविकाधरस्याः
मात्राद्विरुः स्वनमनासापियानपर्याः आसन्ननायकविवर्णनु
खोत्रमेयभैमीविरक्तिचविताननमयात्मजस्य: १२ ॥ शिविका
याख्ययानं तस्यात्र्यधोस्थितायानस्य फर्यीधरं वहंतीतिफर्यीज
नाभैम्यास्तासिंस्तस्मिन्नृपेजातं विरागं सास्रादीषदपिनाविदन्
किंतु सविधन्नपविष्कायसुखेनानुमेयानां भैमीविरक्तिचविताना
मूहेनागच्छन् भैमीवैराग्यातवल्लरान्त्रां सुखिम्नुवैवर्ण्यंभवति १२
रदः स्वरदानमवेत्यनिजंनिन्हूत्रोविद्याधरेषु धरनावसुस्थैवभै
म्याः गंधर्वसंसदि नगंधमपिस्वरस्य नस्याविमृशपवित्रखोजनि
यानिवर्गः १३ ॥ यानमीषामस्तीतियानिनः तेषांवर्गोरदस्वे
सुस्वकीयमरदानमवलोक्य भियानिन्हूत्राएतेषस्मान्वुभदत्सु
नकोपिरदक इतिविद्याधरेषु भैम्याः सकाशाद्भुष्ठैवाधरता
मवेत्यनिन्हूत्रः गंधर्वसंसदिभैम्याः स्वरस्यगंधमपि नलेशमपि
नावेत्यविमृशखोजनि १४ ॥ दीनेषु सत्स्वपिकृतार्थफलविनरदे
भहैवदर्शिनसुखं त्रपयैव भैम्यां तेजानतेस्म स्वरणाविपतिं
व्रतां किंतां कल्पवीरुधमधिरितिनावतीर्णां १४ ॥ दरिद्रेषु
सत्स्वपिकृतनव्यर्थधनदरताः यदैर्गुह्यकैर्लज्जयैवभैम्यांस्वमु
खेनदर्शितं पतेयदानारहंतीति गुह्यका इतिनाम्नाप्रसिद्धाः
तेयदातांभैमीदितिनावतीर्णां स्वरणाविनः पतिव्रतां कल्प
वल्लींकिंनजाननेवदन्यत्वान्नलपवस्वरणांवितस्यप्रियां क२
ल्पवल्लीमितिभावः पतिव्रताहिपत्युर्विनानुसारिणीभव
तीतिकल्पवृक्षवदृनशीलायदाताल्पव्रषैवधरदका इतिने
षांभैमीसकाशात्प्रकर्षालज्जा १५ ॥ जन्यालतनः कणएक्षणा२
मधिपेक्ष्यरोचान्मानाजिह्मर्मजिमविगाहिमदोषप्लुष्टौ तांमान
सेनिखिलवाष्टिचयात्रवीनार्हसावलीभवचनागमयांवरस्य:

नै॰
ष॰ प॰
टी॰
१८१

जनीपरिणेतव्यानांवहंतीतिजन्यादेवसमूहास्ताःकिंतांभैमीप्रा
पयन् कीदृशींमंजिष्ठयारक्तांमांजिष्ठंतस्यमंजिमानंविगाहते
इतिईदृशीपदोष्ठस्यलक्ष्मीर्यस्याभैम्यास्तांकेकामिवमांजिष्ठ
मंजिमवगाहिपदोष्ठलक्ष्मीहंसावलीनवीनामेघाःकृतंनज॰
लोत्पादमनीयमानसंसर्गदिव १५ ॥ यस्याविभोरखिलवाङ्म
यविलसरोयमाख्यायतेपरिणतिर्द्विर्निभिःपुनःसा उद्गत्वराह्मत
कराधपरार्धभालांबालामभाषतसभासतनप्रगल्भा १६ ॥
अखिलवाङ्मयप्रपंचोयस्याःसर्वव्यापिन्याःपरिणतिरितिबु
निभिःकथ्यते सभासुसंततंप्रौढासावाणी उदयशीलचंद्रा
र्धस्यभालांबालांभैमींपुनरूचे गोरोचनाकुंकुमादिलिप्तत॰
याभालस्योदयदिन्दुविंबसाम्यं १६ ॥ आश्लेषलग्नगिरिजाकु
चकुंकुमेनयःपट्टसूत्रपरिवेषणशोणशोभः यज्ञोपवीतपद
वींभजतेसशंभोःसेवास्यवासुकिरयंप्रसितःसितश्रीः १७ ॥
आलिंगनलग्नगौरीस्तनकुंकुमेनयोवासुकिःपट्टसूत्रपरिवेष
णेनेव शोणशोभायस्यसईदृशःसन्शंभोर्यज्ञोपवीतपदवीं
भजतेयज्ञोपवीतानामपियोयिस्यानेपट्टसूत्रवेष्टनंभवति सो
यंशंभोःसेवास्ववासुकिःकोटीरादिषुतत्परोनित्योयस्कज्ञोथव
लक्ष्यविर्वासुकिःतत्परप्रसितात्मकाविष्णुप्राप्तार्थोफक्अस्तकः
ईदृशस्यनमेसत्त्विवतयानिर्लज्जभांडत्वाद्द्योतनात्सूचिता
१७ ॥ पाणौफणीभजतिकंकणभूयमेशेसोयंमनोहरमणी॰
रमणीयमूर्त्तेः कोटीरबंधनधराणियोगपट्टव्यापारपारगा
मतांभजस्वतत्पर्तृः १८ ॥ सोयंवासुकिरीशासंबोधिनिकरे उ
ष्णैर्मनोहररमणीभिश्चारुकंकणभावंभजते ईशस्यमौलिबंध
नेधरणीयोगपट्टंच पर्णाव्यापारेषुपारगमस्तुभज पत्नावम
बद्धीभिरवस्याभिःसदापरसेवासक्तोयंत्वदुपभोगस्यापूर्व॰
काशंनलभतेइतिवैराग्यहेतुःसूचितः १८ ॥ प्रत्येकयारस
नयामननमीस्वरोदारप्यनन्ययात्वदधरस्यरसंद्विजिह्वःस्वा
दयन्नुगापदेशपरंविशेषेनिर्गतमनतडुभयस्ययदिमःस्यात

पकयाजिह्वयाहृदैंद्वोवम्रतं अन्यया त्वदूधत्सपवसंधृत्वाथ
गायदाखादयन्नेवाहिजिह्वापतङ्गभयस्पोतवंयादिनिर्णेतः
दमःस्यात् एषएवस्पात्रात्यद्भुत्यर्थः पतङ्गुनङ्गभयमेत
ङ्गभयंतस्पात्रहिजिह्वत्वेहूषणसर्पेणादूषानेच १९ ॥ आ
पूर्णीविषौषेणवदनश्छदङ्घुषादानमेतेननेग्रनवनर्थनयान
गणय वाधांविधातुमथेनहितावकीनेपीहप्रसादत्वादि
तेवृहतेस्यशक्तिः २० ॥ आपीतात्वगतादंष्ट्रानयाविद्वे
नजीवति आपूर्णाविषंयस्यसत्तेनपतेनवासुकिनानवाप
वेदंषाद्दानेमवणदायितयानगण्ये यतस्तावकेनेश्रम्रतमा
वनिर्मितेअधवे अस्यदंष्ट्रादानस्यशक्तिःपीडांविधातुंनशक्नो
ति अत्रापीविषत्वमेवदोषंनिषेधत्रूपेणपिधत्ते २१ ॥ नहि
स्फुरत्फणविलोकनभूतभीतेःकम्पंचवीक्ष्यपुलकंचत
तोनुतस्याः संजानसात्विकविकारधियःखभर्त्यान्नसमुपे
धत्रुवगाधिपतिर्विलंदं २२ ॥ तस्याविस्फुरंतीफणानांवि
लोकनाज्ञातायाभीतेर्हेतोस्ततोनुभयानंतरंभेम्याज्ञातेः
कम्पंपुलकंचदृष्ट्वासंजातः सात्विकजानितोविकारइतिधी
र्येषांतानिजदारसान् तांप्रतिताजितोवासुकिर्नृत्यान्नोपेधत्त
अनुरागात्कम्पपुलकोद्गमइतिभ्रान्त्याहृष्टोऽत्यंतःफण
तोनुषेधत् न्यस्यनाफणाडंबरेणाधिकंभयंस्यादितिस्वयं
स्त्रतनया अनुरागाभावज्ञानाद्गुनिषेधःसात्विकस्यसवेर
ससाधारणत्वेपि अत्रसात्विकशब्देनानंदजन्याविवक्षितः
२३ ॥ तन्रूर्मिभिःखवर्णफणाभिनिर्वाशेषैर्निःश्वस्यनान्किं
मपिहृत्सुमनाग्नलीने यत्रान्ययात्नमनसोपिविमानवाहा
हाहाप्रतीपपवनाशुजुनाञ्जजघुः २४ ॥ वासुकिवेलदन्य
दर्वीभिःखवर्णेनिवाशेःकर्कोटकादिभिःसर्पैःनिःश्वास
स्यानात्महिनंतान्किमपिसत्सु आत्मनीहृनमात्मनीने आ
त्मनिस्वजनभोगोतरपदानवः यतोहेतोस्तानांत्रकामाश्र
विभिभीयानितःप्रतिकूलवायवःपाशजुनाञ्जघुः हाहा

नै॰
ष॰ प
टी॰
१८१

साचेच्चेद्भुनेनैत्रेक्रोदीर्घोनिःश्वासएवप्रतिकूलवायुः २२ ॥
क्रोसंकुचत्पंकजाणामाणडवगप्रधानानांवारिजसंघमनयंनविमा
नवाहाः संध्यानमहूलकूलान्कमलाद्वितीयकल्हारामिंदु
किरणाइवहासभासं २३ ॥ लज्जामकुलीभवत्पंकजाण्येवहा
हकेः तांभैमीनन्दपद्देदंजन्याश्रनयंनसंध्यांसंकुचहूलजाला
त्पद्मादपनीयचंद्रकिरणविकासकांतिकल्हारंयथानये
ति २३ ॥ देव्याभ्यधायभवनीकष्टनावधानाभूमीभुजोभजन
भीमभुवोनिरीक्षां श्रालोकितामपिपुनःपिवतांदृशैनामिं
द्राविगाद्भतिनवस्नवकोटिभिर्वः २४ ॥ वाणानिगदितार
साकिमितिभोभैकवाहकेः दर्शनत्रतेभूतविन्नैकाग्राभव
भोन्नपाःभैम्यादर्शनंभजतदृष्टामपिपुनःपिवतांवाव
किकोटिभिरपीद्भुतानापयाति श्रतःपुनःपुनरवलोकयधुमि
त्यर्थः २४ ॥ लोकेशकेशवशिवानपियश्चकारशृंगारसांत
रभ्रशांतरशांतभावान् पंचेन्द्रियाणिजगतामिषुपंचकेन
नसंक्षोभयन्निनकुतांविनकुदेवा २५ ॥ यः कामोब्रह्मवि
ष्णुशिवानपिशृंगारेणसांतरः स्मरणवधानोभ्रंशोभूयावोन
रःशांतभावोयेषांतानीदृशांश्चकारजगतांपंचेन्द्रियाणिश्च
पंचकेनक्षोभयन्नानगोवोद्भदेवितन्नतांन्नपादृढ्हपदंच
चःपंचानांसंघःपंचकंसंख्यायाःसंज्ञासंघसूत्राध्ययनेषिति
तिकन्प्रत्ययः २५ ॥ पुष्पैष्ठणाभुवमहूनिषुवर्षंजमिकुं
कारमंत्रबलभस्मितशांतिशाक्तीन् शृंगारसर्गरसिकट्ठा
णकोटिवित्त्वंहीपाथिपात्रयनयोर्नयगोचरत्वं २६ ॥ कामन
निश्चितामिष्ठणेवर्षंतसपत्नाजिनजेप्यते इतिजातिःभक्त्पत
भक्तिवतसचासौॐकारमंत्रःगुणाभूतालिगंजितं इषुपद
धनिर्वानस्वबलेनभस्मितादरपाशांनिशाक्रियेषांतेतानमुत्र
हीपेशान्शृंगारसरसर्गोत्सुकंद्भाणकमेवोदवंयस्याःताह
शिभैभीमिनयनयोर्गोचरत्वंप्रापय २६ ॥ स्वाहूदकेनलान
धोसवनेनसार्धंभव्याभवंतनवधाविविग्रहलीलाः द्वीपस्यते

पनिमस्तुंभजपुष्करस्यनित्तंइपुष्करनिरस्करणदमादि
२७ ॥ मफरसलिलेसमुद्रेसवनेनराज्ञासहनवजलावगाह
नलीलारम्याभवंतभोविकामिनु कमलजयसमर्थनयनेपु
ष्करांच्यस्यद्वीपस्यस्वामिनंतमस्तुंभज अत्रपुष्करनिरस्करण
मेवनिरासहेतुः २७ ॥ सावर्तभावभवदद्भुतनाभिकूपेस्वभो
समेनतइपवर्तनमात्मनेव स्वाराज्यमर्जयसिनस्त्रियमेतदीया
मेतत्कहेपरिरहाणशचीविलासं २८ ॥ सहावर्तभावेनव
र्ततेइतिसावर्तभावः अतएवभवदद्भुतेयत्रनाभिकूपेयस्याः
कूपेआवर्तभावाद्दास्तूर्यंभोस्तोहरिः आत्मनेवहृदयवक्कलात्स्व
तएवव्यापतइपवर्तनमेतस्यसवनस्यदेशोभोमेस्वःभूलोकस्व
र्गःदेशाविषयोऽपवर्तनमित्यमरः एतल्लक्ष्मीमेवस्वर्गराज्यं
नार्जयसिकाङ्क्षाकिंनार्जयसीत्यर्थः निषेधएववाभूस्वर्गस्था
त्वात्दस्यग्टहेशचीविलासंभज अत्रसाक्षादहिंसावसानित्याशो
णोऽइत्वहेतुःआत्मनेवेतिचस्त्रिष्टंपदं २८ ॥ देवःस्वयंवसति
नचाकिलस्वयंभून्यग्रोधमंडलतलेहिमशीतलेयः मत्वावि
लोक्यनिजशिल्पमनन्यकल्पंसर्वेष्वकाण्डकरोत्तुंकरेण
दर्पं २९ ॥ अत्रपुष्करेवटस्यमंडलाकारेतलेयादेवोब्रह्मा
स्वरूपेणैवास्तेनतुप्रतिमादिरूपतयेत्यर्थः ईषद्समासम
स्तदन्यकल्पंनअन्यकल्पमनन्यकल्पं अनन्यसदृशमित्य
र्थः ईदृशंनिजशिल्पंलोकष्टासर्वेष्वशिल्पिष्वमध्येहस्त
कौशलेनगर्वंधत्तेअत्रपितामहस्यनिवासइत्येवरूपेण २९ ॥
न्यग्रोधनादिवदिवःपततोउपादेन्यग्रोधमात्मभवधारमिवाव
रोहैः तत्रस्यपक्वफलनीलदलघनकांतिभ्यांद्वीपस्यसमग्रस्यशिव
पत्रजमातपत्रं ३० ॥ आकाशात्पतन्तमेवशाटैः अंतरासंरोध
नादिवन्यग्रोधशाखावासंप्रवरोहैःशाखोत्पन्नैर्मूलैःस्वभावधारि
णमिवस्थितंतस्यद्वीपस्यपक्वफलनीलपत्रकांतिभ्यांवर्हिंव
र्हेजंछत्रंतन्तोहेताः पपपपक्वंसलेनयनेनवर्तकालेपसिद्धर्हस्यव
हमेवच्छत्रंपश्यपदान्वयःन्यद्रोधैःसुरत्वाख्यांबर्हिःस्पृःन्यग्रोणाङ्गीनिन्य

नै॰
ष॰ प॰
टी॰
१८३

रोधः नीलच्छत्रं मंडले स्वरोचितं तत्र सार्वभौमोचितमिति द्वी
पस्थानादरे हेतुः ३०॥ नसूतनांचरत्नवाभुवनेषु राजहंसस्य
नृपियतमा क्व यमस्य कीर्तिः चित्रं तत्र यद्विशादिमाद्वयमाति
पंतीनीरं च नाम्बु च मिथः पृथगातनोति ३१॥ अस्य नृपस्य
एष हंसस्य च प्रियतमा कीर्तिर्हंसे कथं नम्भोततां तथ च लोभ
वत्र स्थिता वर्णैकत्वं वा लोकेषु न च तत्र इदं तु विचित्रं यद्विशा
दि श्रोधवलतायाः अद्वैतं कुर्वंती सती नीरं दुग्धं च मिथः पृथ
क्कु करोति राजहंसी च राजहंसस्य प्रिया भुवनेषु जलेषु चर
ति स्वेतां च कीर्तिं स्वेनाऽपि शोभते राजहंसी च नाऽयमत्यर्थे श्रा
स्चर्यं राजहंसी नीरं नीरं विविचयति इयं तु तयोर्भेदं करोति
इत्यत्र अविवेकहीनत्वान्नित्वे दोषः ३१॥ स्मरेपि त्वद्विपौ रिषत्यथ
मार्चितोपि स्फुंगार भंगिमथ करेपि कलाकरेपि तस्मिन्नेव घ प्रिय
मापत दैवनामयत् कोमलेन किल तस्य नलेति नाम ३१॥ स्म
रोपि विदुलसभार्या प्रथममार्चितोपि स्फुंगारविलासे कंदरोपि क
लानिधानेपि तस्मिन्नल वने राज्ञि इयं भैमी तद्दैवनाम हर्षणं प्रा
प........ न्येस्मर त्वादयो वरगुणाः संत्येव अथापीदमेव हर्षणं
मेनेत्यर्थः यतो हेतोः कोमलेन लेति नाम तस्य नास्ति तदेव हर्ष
णमियं भैमी प्राप ३२॥ भूवालारिकं च न तिजं च नामिति तस्या लि
गी च कार तदनादरणस्यापि तत्रा राज्ञोपि तस्य न दलाभजनाय व
ज्ञिचिनोबभूव मलिनस्य .... ३२॥ विदर्भीस्तात तस्य
वनस्य नादरणं तस्य भूलतायाई घत्संकोचनेनमव चेष्टितं स्नापक
विनं च कैतस्य राज्ञोपि तवनस्य मालिनकातिबाज ल्पमेव भूमी
भैम्या अप्रापितः तजस्य तंडानितस्य तापामेलिंगमासीत् अथ भैमीहि
भूमालिंगं ३३॥ राजांतराभिमुखीविमिंड स्तावी मध्ये नो जन्याज
नी हृदय वेदितयैव निन्दः अन्यानपेक्षितनाविवथैनावल्कप्रथा
नवाचांभवत्यवसरः सति भवा अत्ये ३४॥ जनीं वहंतीति जन्याः
संज्ञायां जन्यैरन्यनिपात्यते हृदयज्ञतयैव नाभिंडस्तावीक्षनीच
भूं भैमी राजांतराभिमुखं निन्दः यतोहृदयज्ञाः अनपेक्षितोन्य

उपदेष्टायस्मात्सोन्यानपेक्षितः सर्वनामसंख्ययोरुपसंख्यानमि
त्यन्यशब्दस्य पूर्वनिपातः ताहृशो विधिर्यस्य अन्येनानपेक्षितो
विधिः प्रेषणं यस्येति वा तस्मिन्नस्ति निमित्तो भृत्यः स्वामिनो वाचाम
वसरोनास्ति खल्लु यावत्स्वामी कार्यं नियुक्ते ततः पूर्वमेव स्व
यं करोतीत्यर्थः ३४ ॥ इचेपुनर्भगवतीन्दुपमन्यमस्यै निर्दि
श्यहृश्यतमतावमताश्चिनेव आलोकयतामयमयेकुलश्री
लशालीनतानतम्बदस्य निजाम्बिबिं ३५ ॥ अत्यंतं हृश्यो
हृश्यतमः तस्य भावस्तत्ता तया तिरस्कृतः आश्विने यो येन तं
ताहृशमन्यं इन्दुमस्यै भैम्यै निर्दिश्य पुनर्भगवती वाणी वभाणकि
मिति अयि भैमि लज्जया ननं स्पमुखमंडलमुन्नमय्य उज्वलश्रीला
भ्याशालीप्रसिद्धो यं इन्दुर्विलोक्यतां शालीनको पीने अरुष्टा
कार्ययोः ३५ ॥ एतस्येरः पदृपञ्चमवेदिहृदवाद्धं बरेवन
वकाशानवेंबरेस्मिन् उत्पन्नमात्मिपदमेवतसैत्यदानामर्थ
पिनार्थयुनकाक्षिपाठकानां ३६ ॥ एतस्यारः पूर्वः पदता
मपञ्चमाणं वेदितांहृदस्य वचनाद्दोषैरत्यन्तसंकीर्णेस्मिन्त्रा
काशे महद्वचनानामुत्पन्नमवकाशप्रवनास्ति आकाशश्रि
ताहिशब्दाजायंते अर्थं पुनरकाक्षिदोषिपाठकानांमत्पदा
नामर्थोपिनास्ति मयाभिधेया अर्था वेदिभिरेवाभिधीयन्तेइ
त्यर्थो पोनरुक्तं परस्य तिरेव नत्त्वर्थ इतिरहस्यम् ३६ ॥
नन्वत्र हृद्य इति विस्फुतनाम्निशाकद्वीपप्रशासिनि स्वधीश
स्वधीभवंत्या एतद्दुर्जादिवद्वेदिजयानयापिकिंराजराज
निराजनिनां न वेत्ते ३७ ॥ भैमि शाकद्वीपस्वामिनि हव्य इ
ति प्रसिद्धनाम्नि अस्मिन्राजनि विद्वत्वत्तमतायमानया एतद्दु
जादिं पाटकवेदिजनं जातयागिरापि नेहृदयंगिरांकिंनाज
निप्रश्नकाक्वः एनहारिवे सर्वजनार्दनकामिनांकिं न विचार
शीलानां विरह मामे वेत्य यमर्थः स्वधीभिरस्मानेनयो त्यनेनृत्य
स्मिन्नोपः ३७ ॥ शाकःस्वकस्वदसमस्त्वविपद्ममालभारी
हारिष्यतित्तस्तवनग्नविज्ञे एनहावेयापारिरंभविज्ञेभितेनार्थ

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१८४

ताजगत्महरिणोहरितः स्फुरंति ३६ ॥ शाकवर्बरवर्बकाः शुक
पत्रतल्पकांतिकपत्रमालाविभ्रतीतिद्वंद्वैकेषीकामालानांचि
तत्वलभाविषिनिक्रमत्वंदद्रूपः शाकत्वकत्वद्वीपेतवचेतोह
विष्यतियत्पल्लवसदृहानांसर्वतोव्यापनवैजत्वंभ्याजगत्महरि
तहरितान्यात्तादिशोजयंतिशाकपत्रकाव्याहारिणत्वात ३७ ॥
स्पर्शेनतत्रकिलतत्रूपत्रजन्मायन्माकृतः कमपिसम्मदमाद
धाति कौतूहलंतदनुभूयविधेहिश्रयः श्रद्धापराथरनुरागक
थांतरेपि ३८ ॥ तत्रशाकद्वीपेतन्नकपत्रजातोमारुतः स्पर्शेनः
कृत्वाकमपिकिलसंमदंहर्षमादधातीतियत् तत्कौतुकमत
भूयभूयोपिपरार्थेणप्रोक्तस्पनुरागस्यकथांतरेपिविश्वासंकु
रु पककार्त्स्न्यकवचनसंदोहाकिंचिद्वचनंयथार्थंदृष्टंचेततत्र्या
यितन्यायेनविश्वासोभवतीति ३९ ॥ तीर्णाविवर्त्तवकटाक्ष
विभ्रुटानामच्छेलतत्रविकटायितमायतादि वेलावनीवनत
तिप्रतिबिंबचुंबिभिकिर्मीरितोमिचयचारिमचापलाभ्यां ४० ॥
तत्रशाकद्वीपेदृग्याद्धिः तवापांगकांतिहृद्रानांविलासंस्मवत
त्वापिजलक्रीडांकृत्वागताथामितिभावः अत्रदृग् अध्ययनेधा
तुरेव आत्मनेपदेनभवितव्यंदृक्स्मरणेचेत अधीगार्थदये
शांकर्मणीतिविकटायितस्येतिषष्ठ्याभवितव्यमिति उपपदवि
भक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयसीतिकर्मत्वाद्द्वितीयैव अन्वेति
तिवापाठेविकटायितंकौटिल्यंविलासंवाअनुकरोतीत्यर्थः
वेलावनविपावनततिः तस्याः प्रतिबिंबचुंबीवीचिव्रजेनोयस्तरंग
चयः तस्यचारिमाचारुत्वंचापलंचंचलत्वंताभ्यांकुत्यस्यच्छेद
कटाक्षाणांलितालितत्वपत्वान्नरेणानामपिस्वाभाविकत्वस्येत्र
तत्प्रतिबिंबकृतकालिम्नावाचिरत्वादनुकरणंयुक्तं सदृष्ट
दर्शनात्मदृश्यातरस्मरणंचयुक्तं ४१ ॥ कल्लोलजालवल्लन्नो
पनतेनपीवाजीवातुनानवरतेनपयोरसेन आमन्द्रविडपरिमं
डलितोकृशतिवज्जनस्यनेमफलभिदाभजगाधिराजः ४२ ॥ कल्लो
लमालासमन्यग्दालितोपमतेन अनवरतेनमजीवनोपायभूतेन

नंदगधवृत्तेनपीवास्थूलःपीनपीव्नीतुस्थूलपीवरेइत्यमरःसंपू
र्णपाविमंडलितावर्त्तलीकृतानंतर्येनेदृशाःप्रोथः आसिनुगया
श्रोहरिणाग्रध्मायते ४१ ॥ त्वद्रूपसंपदवलोकनजातशंका
पादाब्जयोर्निजकरांगुलिलालनेन भूयास्थिरायकमलाक
लितावधानानिद्रानुबंधमनुरोपयितेधवस्य ४२ ॥ त्वद्रूपद
र्शनेजाताशंकायस्याःमाश्रीर्धवस्यविष्णोःपदाब्जयोर्निजक
रांगुलिभिर्लालनेननिद्रानैरंतर्यमनुसंतेकलितावधानाभू
यात् अयंमेपतिरस्याःसौंदर्यमस्यदेमाद्राक्षीदितिशंकमाने
त्यर्थः ४२ ॥ बालातपैःकनकगैरिकताकृतांहिः तत्रोदया
चलशिलाःपरिशीलयंत त्वद्विभ्रमभ्रमणजश्रमवारिधारा
पादांगुलीगलितयानवलाक्तयापि ४३ ॥ तत्रशाकद्वीपेबा
लातपैःक्तद्विलाभ्रमणजनितस्वेदजलधारायुक्तचरणांगु
लीसक्तयानवलाक्तयाचाद्रिःकृतांद्रिशाहात्क्रियाभ्यान्गिरिग
णेनेद्विविचत्तभ्यंःस्वद् कनकगैरिकतात्तदयगिरिशिलात्र
नुभावेत ४३ ॥ स्वर्णकरंविनमद्दाम्रदयनम्रगांकाशंकास्त
जत्वनवजंघिपरिभ्रमंत्याः ततोदयाद्रिशिखरेतवहृष्यमा
स्यकप्रमीरसंभवसमारचनाभिरामं ४४ ॥ अनवजंघेयस्याः
सातस्याःसंबुद्धिः नासिकोदरोष्ठजंघादंतकर्णशृंगात्त्वेति
विकल्पेनङीप् अनवजंघितत्रोदयाद्रिशृंगेपरिभ्रमंत्यास्त
वदर्शनयोग्यंकुंकुमानुलेपनंस्यहविमुपचितानंदनालोजना
नामुदयस्युद्धशांकांजनयत विषमेषुशैलशिलासंकटेषु
चरणानहंत्वंघोनयति अनवजंघीति ४४ ॥ एतेनतेविरह
पावकमेत्यतावत्कामस्वनामकलितान्वयमन्वभावि श्रेयो
करोपियदितन्नवनंदनायैलब्धान्वयंस्वमपिनन्वयमाननोत
४५ ॥ तवविरहाग्निंप्राप्यप्रद्युम्नंयद्देहुमेतेनस्वनामहृत्प्य
इतिनाम अन्वितानम्न्वभूयत अयोपतिनंदहविंयथाज्वल
तितथैवस्वयमपिहव्यन्वादज्वलदित्यर्थः यद्येनमंकरोपितत्त
र्हि तवपुत्रपौत्रादिभिरात्मानेमपितथैवस्वयमपिहव्यन्वादज्व

नै॰
ध॰ प्र॰
टी॰
१८५

लादित्यर्थः यद्येनमंगीकरोषि तर्हि हितं वक्ष्यत्र प्राप्तवंशमानतो र
ते तत्र भोः अन्वयः संबंधो वंशश्च नामकं लिनान्वयेजातेस्वमा
मानमपि लब्धान्वयं करोत्वितिभावः यद्यंगीकरोषीतिपाठे
कोंगीकारं रचयति तत्त्ववस्वपुकार्यमित्येवाहं वोहेतः ५५
लक्ष्मीलतासमवलंबभुजद्रुमेपि वाग्देवतायतनतुंगमुखांबु
जेपि साम्रज्यलक्षणमजीगणदेन देवनाथो बभूवमघवायदमु
ष्य देवः ५६ इंद्रोदेवः अमुष्य हत्यसाध्वीनवभूवेनियत्त एन
देवाचहत्यसाभिमीद्दक्षणेगणयतिस्म ईचगणाइतीकारादेशः
कीदृशोपि लक्ष्मीलतायाः अवलंबभूतौ भुजावेवद्रुमौयस्यता
दृशोपि तथासरस्वत्याः स्थानभूतंयस्यमुखंकमलंपि अनेनत
लोनभवतीत्यर्थः अथचेंद्रेणास्वीकृतेहत्यंसदोषंभवतीतिशं
काच ५६ ॥ लक्ष्मीविलासभवनात्स्वमनःस्वमुख्यात्दूष्माद्वि
क्रष्यभुविलब्धगुणप्रसिद्धिं स्थानांतरंतदनुनिन्युरिमांविमान
वाहाः पुनःसुरभितामिवगंधवाहाः ५७ ॥ श्रीविलासस्याना
न्नृपात्स्वमनःस्वविद्वत्सुश्रेष्ठाद्दस्माद्भाद्यात्दमनीयलब्धगुणैःप्र
सिद्धिर्ययातां इमांभैमींविमानवाहाजन्याःतदनुहत्यत्यागानं
तरं स्थानांतरंप्रापयन् श्रीविलासस्यानात्स्वमनःस्वमुख्यात्समा
दमनीयभुविलब्धगुणइतिप्रसिद्धिर्ययागंधस्यापिगुणमध्ये
परिगणनात् तादृशींसुरभितांगंधवाहावायवःस्थानांतरंय
थाप्रापयंतितथेत्यर्थः ५७ ॥ भूयस्ततोनिखिलवाङ्मयदेव
तासाहेमोपमेयतनुभासमभाषतैनां एनंस्ववाडवदवानि
वारितारिविंविचित्रेकरुस्वकरुकारविंदमकांतिदंतिं ५८ ॥ हेम्नाउप
मातुंयोग्यादेहकांतिर्यस्याः सातांभैमींसावाणीपुनरब्रवीत्
भोःपद्मरागमणिसमानकांतिदंतिं एनंवक्ष्यमाणनामानंर
निजभुजाभ्यांवडसमयुपराभाविताविंविचित्रेकरुस्व ५८ ॥ द्वी
पस्यपश्यपदवीयतंकृतिमंतमेनंक्रौंचस्यचंचलदृगंचलविभ्रमे
ण यन्मंडलेमाकलमंडलसन्निवेशः पांडुश्चकास्तिदधिमंड
पयोधिपूरः ५९ ॥ क्रौंचनाम्नोद्वीपस्यस्वामिनंधृतिमन्नामानमे

नेत्ररलनेत्रांतविलासेन पश्यपयस्यदेशोमंडलोवर्तुलः सन्नि
वेशोवस्थानं यस्यपविवाद्रूपइत्यर्थः सप्रसिद्धः सितोदधिमं
डुपयोधिपृष्ठशोभासनेकिलसर्वेसमायेमंडमाह्रियामंडूदधिभ
वेंमत्त ४९ ॥ तत्राद्रिरस्तिभवदंघ्रिविहारयोग्यःक्रौंचःस्फु
रिष्यतिगुणान्निचयःत्वदीयान् हंसावलीकलकलप्रतिना
दवद्भिःस्वंदेशकंदविवरैर्विवरीतुकामः ५० ॥ तत्रक्रौंच
द्वीपेभवत्पदचंक्रमणार्थीक्रौंचनामाशैलोस्ति यःशैलः
हंसपंक्तिकलकलप्रतिशब्दरूपवचनोपेतैःकार्तिकेयश
रकृतछिद्रैर्हेदेवतल्पेवत्वदीयान्गुणान्विस्तारयितुकामस्स
वस्फुरिष्यति ५० ॥ वैदर्भिदर्भदलपूजनयापियस्यगर्भेज
नःपुनरुचेतिनजातमातुः तस्यार्चनंरचयतत्रमृगांगमौ
लेस्तन्मात्रदैवतजनाभिजनःसदेशः ५१ ॥ यस्यशिवस्यकु
शापत्रपूजनेनापिजनोमातृगर्भेनकदाचित्स्थितेनरुदेनिमुक्तो
भवतीत्यर्थः तत्रतस्यशिवस्यपूजांकुरुसदेशःसएवतन्मा
त्रंशिवएवदैवतंयेषांते तेचतेजनाश्चतेषामभिजनउत्पत्ति
स्थानंवेफद्रूपेणावानत्रजातामाहेश्वराइत्यर्थः शिवैकश
रणतयानित्यंतपस्विनाद्दोषःकुलेप्यभिजनोजन्मभूम्याम
पथ्यहायतइत्यमरः ५१ ॥ हूडागयज्ञेविमिहिरोदयशैल
श्रीलस्तेनाःकानंधयस्तथाकरुणोवरस्य तस्मिन्स्ववर्णविसमृ
षणवस्यहर्म्यभूमृद्धटाचटयहेमघटावनंसः ५२ ॥ तस्मि
न्द्वीपेबालेंदुमौलेःशिवस्यकनकद्रवलेपरम्याणिहर्म्याणि
देवालयाःतएवभूभृतःशैलाःतेषांचटाःसमूहाःताःकनकक
लशाशिरोभूषणाःसतीःशिवरात्र्यास्यर्शितपनस्योदयशै
लस्यशीलंतस्कतेनाःचौराःकुरु तद्रूपस्यानाहारविणीःकुर्वि
त्यर्थः उदयत्यस्मादित्युदयः स्वर्णकलशालेखंतनःस्वत्का
वितादेवालयाबालस्तर्यंत्रुविनोदयशैलशिवरत्नल्याःसं
तेभास्वतामित्यर्थः ५२ ॥ तस्मिन्कालिलच्चवरवस्यरक्षोलिका
न्यचमोदविडमयमौक्तिकमंडनेने जालैर्विलन्स्यपिमहोदधि

नै० ष० प० टी० १८६

स्वलोलकल्लोलचामरमरुन्नरुजिक्षितनन्नु ५३ ॥ भोस्तरुणि
तस्मिन्नौ वद्वीपेन वरुरनक्रीडाजातस्वेदबिंदुरूपमौक्तिकाः
भरणांगवान् तैरागछन्त्यपिसमुद्रप्रवाहवेचलनरंगरूपचामर
मारुतस्त्रोरस्वापहरत्न मत्तिबोधिपरास्कोदिपटस्त्वरमंलिः
ल्वचाइत्यमरः चौरैर्मौक्तिकाभरणहरणसमंगले ५३ ॥ प
तयशोनवनवंवल्लहंसवेशांवेशांतस्तंतरणहरगमंक्रमेण
श्रभ्यासमर्जयन्तिसतनावित्तंसमुद्रानंतेचानिःश्रमस्मितःसकला
न्दिग्वंतान् ५४ ॥ हंसस्येववेशाश्राकारोयस्यनत्पुनःपुनःन
वनवमेतस्यघतिमतोयशःपल्वलनरणहरगमणयोःक्रः
मेणपरिपाश्चानितयासमद्रोह्लंघयित्रेहरगमणक्रमेणस
कलदिगंतांस्त्रुगंतमभ्यासंसंविनीतीत्यर्थः एतेनोदययदल्प
कीर्तित्वमेवदोषोभिहितः ५४ ॥ तस्मिन्नगुणैरपिभूतेगणना
दरिद्रैस्तत्वीनस्माद्दृढयत्नंथमवापभूपे दैवेविरुद्धतिनिबंधन
तांवहंतिहंतप्रयासप्रकृषाणिनपौरुषाणि ५५ ॥ गणना
यादरिद्रैरसंख्यगुणैस्तस्मिन्नपितस्मिन्नृपेतिसतिभूपेसातन्वीभै
मीमनोभिलाषंनावाप दैवेवैतयमाणयद्भादिप्रयासैनकर्के
ण्यान्यपिपौरुषाणिनकारणतांविभ्रति हंताश्चर्येगणनयाद
रिद्राश्रत्यंताल्पसंख्यत्वादित्यर्थांतरेणदोषोक्तिः ५५ ॥ ते
नित्यवेल्लपतिमन्यामिमास्सनुभादसावनंमांशिविकास्सभृतः
प्रमांसः रत्नाकरादिवत्सयारमशवलेलवोलेलवात्तुजोविस्त
रुषाणिविशेषोत्तमांगे ५६ ॥ स्कंधयोराभरणभूतायाः शिवि
कायाश्रेसधारिणः तेवाहकाः श्रमुष्माद्भूमिमनः सकाशाद
त्यभूपस्मिमांभैमीनिन्यिरे पथादेथ्यानारोलिलिख्यंतइतिलेखा
देवाःसत्त्वकजनाःसमुद्रादिदंडकलाहरणशोभयथानयातिः
स्म ५६ ॥ एकैकमुक्त्वगुणश्चुतरूपाणांचाहित्वान्यमन्यमुपं
गत्यपरित्यजंती एनांजगादजगदर्चितपादपद्मापद्मामिवाः
च्युतभुजांतरविश्चुतांमा ५७ ॥ गुणाधिकेदोषहीनेचैकैकं
त्यपंहित्वापरमपरंप्राप्यमेमपित्यजंतीमेतांभैमीमावाणीबभा

ण उरूगुणोपेतानां विस्तवत्तः चसुनीलस्रामेव लक्ष्मीरपिगु
णानेत्यजनितजगदाराध्याच भवति ५७ ॥ ईशः ऊपेशायमः
नाभिप्रायेऊशेनद्वीपस्य लांछितनतनोयदिवांछितस्तेज्यो
तिषांतासममनेनवनीचनास्तनत्वं विनोदयहृतोदनदीपु
चेतः ५८ ॥ हेपरममहोदरकरेऊषेनिचिह्नितस्यद्वीपस्यऊ
शाद्वीपस्यत्यर्थः स्वामीयदितेवांछितः नहिं अनेनज्योतिष्म
न्नाम्नान्दपेण महाटवीनिविडास्हृतोत्रिवेलासमनोविनो
दय हृतमुदकंयस्यसहृतोदः उदकस्योदस्संज्ञायांयदीत्यने
नयातिकोविधिः नत्वेकांततः ५८ ॥ वातोर्मिदोलनचलद्
लमंडलाग्रभित्राभ्रमंडलगलज्जलजातसेकः स्तंबः ऊषास्य
भवितोब्रचुंविचूडः चित्रायतत्रनवनेत्रनिपीयमानः ५९ ॥
वातपरंपराकृतचालनेनकम्पमानपत्रैर्मंडलाग्रैः खड्गैः य
हाटलानांमंडलंस्पृहः तदग्रैर्विदारितमेघमंडलाद्गलता
उदकेनजातसेकः ऊषास्यगगनस्पृगग्रः स्तम्बः नवनेत्रनिपी
यमानश्चास्त्वायायभविता ५९ ॥ पाथोधिपायसमयोत्थित
सिंधुपुत्रीपर्यंकजातिपणपवित्रशिलास्तनत्र पत्रास्महावह
विहारमयैर्विलासैआनंदमिंद्रमुखिमंदरकंदरास्तु ६० ॥
समुद्रमथनावसरजातायालक्ष्म्याश्चरणकमलन्यासपवि
त्रशिलास्तुमंदरशैलगुहास्तुज्योतिष्मतापत्यासमहविहारान्
क्रीडयाहेतोगगनाविहारमयास्तैर्विभ्रमैर्युदंसेपादयन्त्र
ऊशाद्वीपेमंदरकंदराणांदेवभूमितयामात्रुष्णाणामयोगि
तास्त्वविता ६० ॥ आरोहणायतवसज्जइवास्तितत्रसोपान
पंक्तिभिवप्रवप्रमवलिसुत्दाभिः भोगीन्द्रवेष्टशतनद्युषिकृताभि
रश्मिद्दक्षाचलः कनककेतकगौरगात्रि ६१ ॥ कनककेत
तकस्यगौरंयस्यकनककेतकेगौरंयस्यानिवा गात्रंयस्याःसं
स्याः संबुद्धिः आगात्रकंदरपोवतिडीपुभोगींद्रस्यवासुकेर्वे
ष्टावेष्टनानितेषांशतैनेनवृद्धीचीकृतेनत्कृताभिवप्रमणीव
लिसुत्दाभिः कृत्वासोपानैरिवप्रकाशमानवपुः समुद्रमंथा

वलः तवारोहणायसन्नद्धइववर्त्तते दत्तअस्यानेति मन्ये तु तत्र
शोभानिपातितः ११ ॥ मंथानगः मथ्यन्तेनगप्रभृवेष्टश्चापिलोला
वलञ्चवलनिर्झरवारिधारः त्वन्नेत्रयोः सुभगयेत्रिनदृष्टिपीष्टशोष
शेषांगवेष्टितनतुभ्रममाननोऽत्र १२ ॥ वासुकिवेष्टनचर्षणा
ज्जातास्तलोलाः सभ्रमश्चाथवलानिर्झरवारिधारा यस्य समन्यः
शैलो मंदरः निजस्य मंदरस्य भवेणयैत्रिनानिपीडितानि षीघ
णायस्यैरुद्धप्रास्यशेषस्य शेषांगेनवेष्टितानतुर्यस्यानाद्वास्यवे
ष्टिता यातउक्तस्याद्वनिवाश्चानित्वन्नेत्रयोस्तनोऽत्र मंदरभा
त्ववाहनायाथः कृतावित्वसः शेषस्य शरीरेणावेष्टितो घापिवर्त्ते
तेऽद्वनिश्चानितिर्थवलानिर्झरवथावासुकितेमंदरेजायते इत्यर्थः सर्वा
प्याक्रामिनाश्रितामत्तमाक्राम्सिनारवेष्टयतीनिजानिः १२ ॥ प
तेनतेस्तनयकगेनक्रेरेभकुंभोपाणिद्वयेनादिविषद्रुमपल्लवा
नि श्रासेनमस्सरकनीरपिमन्येनोऽयस्वच्छेदमिंदुमपिस्मंद
विमंदनाद्धिः १३ ॥ तवाननेन ऊचद्वयेन स्वर्गगजकुंभौ स्मरव तवक
रद्वयेन कल्पद्रुमपल्लवानिः स्मरत्त शुत्वेनचंद्रमपिस्मरवत्व
मस्तुद्रमन्यनोऽस्यामिनस्वच्छंदमानि च सर्वत्रसर्वेधः छन्दः
पर्यभिलाषेचुनतुसकमनतुसकेनैवक स्त्रान्यतनवस्यामित्य
कवद्धावानतुसकत्वंच १३ ॥ वेदैर्वचोभिरखिलैः कृतकी
र्तिरत्नहेतुंविनैवधृतनित्यपरार्थयत्ने मीमांसयेवभगवत्य
सृता शुभोलीनांकिल्मही भजितयाश्रमतिर्नभेजे १४ ॥ स
वैर्वेदतत्वैर्वाक्यैः कृत्यादनयशोवत्नेवेदरूपैर्वाक्यैः स्वकारे
णंविनैवधृतोऽनित्यपरार्थेयत्नोयेनेदृशोषीवेमीमांसयेवे
हृशोत्तामिनर्ह्य तयाभेम्योगीकारोत प्राप्तः एवंमीमांसकाः
शिवंनाम्रमन्यन्ते १४ ॥ तस्मादिमानरपतेरपनीयतन्वीः
राजन्यमत्यमथजन्यजनः सनित्ये स्त्रीभावधाविनपदामर
विस्तृपयाज्ञामथोनिवर्तविधवादिवविन्नविन्ने १५ ॥ अ
थसुजन्यजनो वाहकलोकः स्त्रीभावेनस्त्रीत्वेनचालितच
रणांगरस्थतेनिचरणचालनेनैवसंज्ञाप्रदंतीमिनीमित्यर्थः

ईदृशीमिमांतन्वींतस्माद्रूपोत्तिष्ठ्यतोविचार्येवापनीयान्यंप्रा
पयामास यत्नयाचयतविघ्नप्रच्छद्धोतद्धि.त्वत्र यत्तःया
त्नायत्नःविघ्नःप्रच्छ्नःरत्नाःएतेषांड्डलिंगानांमध्येह्वाभावे
नह्लीलिंगतयाभाविते घ्नोधिते याज्ञेतिपदंयस्याःसातांया
ज्ञांयाचकथनह्नीनादविचार्येवरुणादिनिवर्त्यधनेनद्यात
यथाप्रापयति प्रथनेनेमुख्याधनेनेयाचतेइत्यर्थः तथा
सोतांभैमीमन्यमनयत् विज्ञोभोगप्रत्ययोविलितिपाति
तःविज्ञविज्ञोविचारित्येइत्यमरः १५ ॥ देवीपवित्रितच
तुर्भुजवामभागालपश्वनविमांगाविताभिरामां अस्थाविनि
ष्ठुपड्क्तपाणमनाथ्यमानेःपाणिग्रहादनुगृहाणगणंगुणा
नां ११ ॥ पवित्रितचतुर्भुजस्याविस्नोर्वामभागोययातांवा
णीमहत्त्वेनरमणीयांभैमीमवोचतकिमितिं अविष्णुर्ति दे
यास्मियत्नभुजस्यास्यत्नपमगुणाणांविवाहात्सार्थकंकु
रु त्वयास्वीकरणमेवास्यगुणानामनुग्रहः ११ ॥ द्वीपस्य
शाल्मलइतिप्रथितस्यनाथःपाथोधिनावलयितस्यहवा
वुनाथं अस्मिन्वपुष्मतिनविस्मयमेगुणाब्धौरत्नानिलप्रस
वनास्मिकिंनास्मिकिंवा १७ ॥ नवैवांवुयचत्तेनसमुद्रेणाव
लयितस्यशाल्मलनानाद्वीपस्यायंहवामीभोस्मिलप्रस्त
नरत्नस्यनास्मिकेवपुष्मनाविश्वरूपस्मिन्नपेपवगुणासमुद्रे वि
स्मयंनभजसेकाक्षःकिमितिवा अनुरागवतीवास्मि नास्मि
कोदरोषेत्यादिनाडोप् अत्रसमुद्रत्वमित्यमेवदोषः
किंनविस्मयमेकिंनरत्नाकीत्यादेपपवोदासीत्यंघ्रोनयति
१७ ॥ विश्वथयस्वदपिमेकमलंत्रसत्तयत्नेपंचसुविभा
यनशीफासिंधः तास्मित्रनेनेनचानिजाल्लिजनेनचत्वंसाकंवि
धेहिमधुरामधुपानकेलीः १८ ॥ एकं समुद्रेमगवत्यापि
वतिसातिनेषुनेषुसमुद्रेषु पंचस्त्रविभक्तमन्वयः स्वरस
सुद्धेनरक्ताःप्रवेशयाचाहुन्द्वास्याणस्यातिनेतरसमुद्रे अ
नेनत्पेणस्वसाविजनेनरमासाकंरम्यामधुपानक्रीडाःकुरु इ

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१८८

द्रोणः सततविततरिच्छत्तिभाग्यमलभ्यसौभाग्यकर्मणामयीश्रय
दीगिरिस्ते तद्द्वीपदीपइवदीप्तिभिरोषधीनां हूद्रामिलजलद
कज्जलदर्शनीयः २८ ॥ तत्र शाल्मलेसद्रोणाख्योगिरिर्भाग्य
न प्राप्यं यत्सौभाग्यं वशीकरणलावण्यं तस्य मूलकर्मतद्रूपा
मुपधामुपायनं दास्यति तत्रगिरौ वशीकरणादिकर्मस्वप्र
तिहतमणिमंत्रौषधादयः स्वाबेन लभ्यंते अन्यत्र भाग्येन ल
भ्यंते इत्यर्थः मूलकर्म तत्कर्मणामित्यमरः ओषधिलतानां
दीप्तिभिः शिखरसंरुध्यमानमेवांजनेन दर्शनयोग्यो र
म्यो योगिभिः तस्य शाल्मलद्वीपस्य दीपइवचकास्ति २९ ॥
तद्द्वीपलक्ष्म पृथुशाल्मलिरूपजालैः द्रोणान्तलेखदुडुनिभा
कृतचारुकीर्णैः लीलाविहारसमये चरणार्पणानि योग्या
नि ते स्तवकसाम्बसकोशसाद्धि ३० ॥ तामनास्यगात्तीर्णैः
तद्द्वीपविक्रमहतत्र शाल्मलिनुतकार्पासमसंभूतैः कोमलेष्व
तले भोः नवकमलकर्णिकाकोमलांगि ऊरूमलकोमलां
गीतिर्वा नवविनोदचंक्रमणसमये पदविन्यासायकृताम
वेत्तीति शेषः ३० ॥ पत्तङ्गणश्रवणकालविजृंभमाणतन्हो
चनांचलनिकोचनसावितस्य भावस्य चक्रकांचनशिविका
भूतस्ते नामेकतः क्षितिपतेः प्रपंनयंतः ३१ ॥ पतनस्य वक्रश्र
तो गुणकर्णनसमय समयत्र भैमीनेत्रांतसंकोचनस्वावितस्य
भैम्याभावस्य अनभिलाषाभिप्रायस्योचितं तत्कर्तव्यं तेनाशिवि
काभूतचक्र तदेवविशेषणाद्वारेणाह तां भैमीमेकतः क्षिति
पतेरन्यस्माद्धस्यन्नत इत्यर्थः अपरे राजानेप्राप्यनत्तः शाल्मल
तूलपानश्रवणानेत्रनिमीलनामिनिप्रानिभासिकोप्ययः ३२
तां भारती पुनरभाषत नन्वलघुस्मिन्का अमीवपूर्वकानिभलपज
नानुरागे श्रीखंडलेपयमयादिगजयकीर्तिराजिराजद्भुजे भज
महीभुजि भैमि भावं ३३ ॥ वाणीभैमीं पुनरभाषत नन्नु भैमि
कुंकुमकर्दमवाजोतलाम लोकानुरागे चंदनलेपद्गुपदिग्विज
यकीर्तिपंक्तिभाममानवाहावास्मित्राजानिप्रेमभावं भज ३२ ॥

द्वीपेद्विपाधिपतिर्मेदुरपदे प्रशाल्मलिस्तोपलक्षितमर्थं विति
पमत्तदस्य मेधातिथेस्त्वमवाप्य सस्कृतमन्दहासौ त्यामालाद्य थे
वकमलाय मलाज्जेनावेः ७३ ॥ भोः गजेन्द्रमत्तगमने प्र
यं त्वं परः स्तोपावित्वजितेंतें द्वीपरत्नानि तनो हेतोरस्य मेधातिथि
नेतो राज्ञोवत्नमितिदत्तसंतो पालव्रजस्येयमलाज्जेनो गातसौ
तयोः शुभ्राजोः कुसुमसौवर्णिश्रीर्यथाशोभते ७३ ॥ स्तदेमहस्य
सिमहीवलयातनपत्तेन त्रैतिनेविल्लनवापिमानिर्भविष्यी त्विं
लोविपातमपिधावविलेविदोलालोलाखिलांगजनिता
जनितानुरागे ७४ ॥ तत्रद्वीपे शुभिवस्यसत्त्वमन्ते सदेहस्यम
तिनवापि क्रौडंकतैस्तुद्गिभविष्यतिकौतुकशीघ्रावाल्वत्रपि
घावंविलेविनीप्सुदोलास्वचालितसर्वागेनजनमस्कृहेन
कृतानुरागे ७४ ॥ पीत्वातवाधरसुधां वसुधाधसुधांशुने सद्द
धाब्धसामिच्छरसोदवारो द्वीपस्यतस्यदधनोपरिवेषवेषांसो
यं च मज्जतवकोरचलाचलाहि ७५ ॥ भो सुकिनचकोर
चंचलनेत्रे सोयं भव्यचेद्रौमेधातिथिः तवाधरसुधां पीत्वातस्य
द्वीपस्यपरिवेषाकारांविभ्रतामिक्षुरसोदवारां इक्षोरसस्तं
द्वासः स्वप्नोदकंयस्य तस्यवारिजलानिनेषामक्वादंनकौ
त्वंत्व अन्यत्रचकोराबुंद्रस्यसुधापिबंतिएवमत्र सचेद्रस्वकौ
तुत्याः तवाधरसुधापिबतुविनिश्चमत्कारकारीशाह्यार्थसन्नि
वेशः ७५ ॥ सुवेनसोवरस्वनेंदुमवीक्ष्यतन्मित्रासात्तियत्त
ल्किंतवचित्रदशानभिज्ञः तस्यैन्दवस्य भवदास्यनिरीक्षयोर्वहा
शीघ्र तोपि नभवत्यवकीर्णिभावः ७६ ॥ सुवेभाज्जितस्य सौरो
जनः स्वयमस्कृष्टायथानाश्वानितयानास्मिन्द्वीपेनस्मात्सवेदा
दत्यदेवतानाभिज्ञः तमेवदर्वैमन्यमानोयंपदैवानापुरूषान
भुंक्ते तस्यैडुभवतुस्वात्वचकाबोंडपीनेनेवामावास्यायामस्त
तोपित्वमुखनत्वेनभवतान्नत्रद्वीपेवंदैकभक्तयोजनास्ववेद
नरुस्कृष्टानभुजान्नेतेषांचदर्शचेद्राद्दर्शनादुपवासःपतानिस
त्वक्त्ता वचेंद्रावलोकनामास्पदितव्यार्थः ७६ ॥ तत्वापिपीन

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१८९

नाकिलनत्वनरंगिणीयात्वत्रेत्रयोरहहनत्वविपाशाजाता नीरा
जनायनवनीरजराजिराजतामत्रोजमानुरजराजनिराजमाने ७७
नत्रद्वीपेयाविपाट्नदीमस्त्ररनशीलानाविभवतिकिलनत्रजा
नत्वादन्यद्वीपेष्वमस्त्ररेतीहृश्यतेविपाट्नत्वेनेनिष्ठराणामसिद्धिः
नत्रनस्याविपाशि जातानवपद्मपंक्तिः त्वत्रेत्रयोत्रीराजीना
यालां श्रहेत्यद्भुते श्रत्रासित्राजनिराजनिसांकल्पेनानुरज
श्रत्वरक्ताभवविपाशात्तविपाट्‌क्रियामित्यमरः ७७ ॥ एनय
योभिराखिलोम्भानिसंतहंसाउग्यीकृतेनडभयत्मानिवेकत्रग्याः
दीरेमयस्यापिपदेत्वयवाचिभूयंनानार्थकोशाविषयेयमस्त्रो
यमत्त ७८ ॥ श्रस्यकीर्तिभिःसकलेजलेदुग्धताप्रापितेसा
ति दुग्धपयसोःपृथक्कारणेहंसाशूत्ताभवत दीरेपदेपय
सिचपदेदीरमितियदुनिचयत्पदंतास्मिन्नित्यर्थः नानार्
र्थशाद्गसंयाहिनिवंदोषमरकोशादेर्विषयःप्रतिपाद्यंहृद्य
वाचित्वंपयःदीरंपयोम्बुचेतिपयःशाद्गस्यदीरजलवाचित्वं
यत्नादयमस्त्रोधेमस्त्रोउयतेकथ्यतेइतिमस्त्रोधंभवत राज
हंसस्तयमस्त्रोघक्रव्याकृष्याकृष्टमपमात्यथाइतिनिपाति
तः श्रस्ययशसादीरनीरयोरेकत्वेकृतेद्वार्थवाचित्वमयक्रा
मित्यर्थः ७८ ॥ भ्रमःकिमस्यनलमप्यलमाजुहूर्षोःकी
र्तिस्तवैषवसमादधानःसकार्णे सद्वीपसीमसविदीस्तवहृ
रपारवेलाचलाक्रमणविक्रमसक्रमेण ७९ ॥ नलमप्य
स्यर्थेस्पर्धयाश्राकारयतोस्यमेधातिथेःकिंभ्रमःपूनदीर्यं
णादिकंवर्णयामःविस्मातिशायित्वात्तयोर्द्वेकीर्तिसमा
दिशतःसउभयोर्मध्यवर्तीसमुद्रःनलःकीर्तिस्तयावमाह्वा
मायितामिच्छति श्रयंचैतन्यावमित्यर्थःस्पर्धायामाट्ट्रइत्या
त्मनेपदविधानादाङ्पूर्वस्पर्धयतेःस्पर्धार्थत्वंगम्यते ७९ ॥
श्रम्भोजगर्भरुचिराद्यविदर्भसुभ्रूस्तगर्भहूपमापितृपजितत्रि
लोकं वैराग्यहृस्तमवलोकयतिस्मतत्पेरुह्यहिःप्रवरत्रयार्थ
पोविरप्रपंचामा॰ ८० ॥ पद्मगर्भेदमयंतीभैमीहेसुभ्रुप्रमा

ल्लोगर्भे बालः प्रशंसायां रूपं गर्भरूपमपि रूपजितत्रिलोकम
पि तेन त्वं पंहरस्य हाष्टिः पुष्पचापमिव विवरूपानि ष्टुवंतीरसंय।
थाभवति तथापि पपतिस्म स्वप्राणेभ्यश्च नलस्याधेनया सखेः घ।
त्वात्स्तुं रूपावलोकने ८० ॥ तेनानंतनोपि चक्रमुजगदेकदीपा।
दं मस्यलक्षितसमानविमानदंडः चंद्रकनेरुदयिनी मिवचं
द्रलेखां सोत्कंठकैरवनीरुहक्रता वरोहाः ८१ ॥ श्रमस्य लोक्य
तासमानारूजवो विमानदंडा येषां तेतादृशा जन्या जगदेक।
दीपान्नस्मात्स्वपादपि तां चक्रमुरपनीनवंतः सोत्कंठरूमदव
नरूहकृतारूरा उदयवतीं चंद्रकलां जगदेकदीपान्स्वयां घया
कर्षतितनथेत्यर्थः रूमुदरूहकृतान्तवल्ल चंद्रमसउदयः ८ ॥
भूते षुते पुनमनागपिदत्तचित्ताविस्मेरयावचवचनदेवतया।
तयाघ वाणीगुणोदयत्नणीकृतपाणिवीणानिक्वाणया पुन
रभाणि महेति सा ८२ ॥ वर्णितेषु तेषु नृपेषु ईषदपिन
दत्तचित्रासारूरंगातीभैमीस्मास्वयंयानया वाणया ध्रुयोष्प
भाणि कीदृशया निजवचनमाधुर्याणिगुणोदयेनावगणित
करस्यकच्छपवीणारूवनया ८२ ॥ यन्मौलिरत्नरुदितासि।
तपद्मजंबुद्वीपमत्वदर्थमिलितैर्भवभिर्विभाति दोलायिते
नबड्रनाभवभीतिकम्पः कंदर्पलोकइवावात्यतितस्त्रुटिवा
८३ ॥ यस्य द्वीपस्य शिरोभूषणाभूत्वान्त्वं जानासि सोयंजंबुद्वी
पं त्वदर्थमिलितैस्तरुणोर्विभाति कदवहरभीत्याकंपनशी
लः श्रमंतचलनेनाकाशात्रुटित्वा कामलोकइव ८३ ॥ विस
रन्ततः परिजनैरयमंतरीपेतेषामधीशइव राजतिराजपुत्रि हे
माद्रिणाकनकदंडमहानपत्रः कैलासकपिमवयचामरचक्र
चिह्नः ८४ ॥ भोजरापुत्रि विषंतरीपे द्वीपेः परिजनैरिव सर्वेतो
वेष्टितः समंततमलमपवितः सर्वतो विष्टागिन्यपि श्रयंजंबुद्वीपा
तेषांद्वीपानां राजेवराजति मेरुणाणाकुल्याकनकदंडमहातप
त्रकनकदंडं महद्रूतनपत्रं यस्य तथा कैलासितरश्मिमचंपयवचा
मरचक्रं तदेवचिह्नं यस्य सः तारा तोहि स्वरेणाचामरचक्रेणचभ

नै॰
ष॰ प॰
टी॰
११०

वितन्वामिति ८४ ॥ फलानि कल्पकर्णिकाराजन्ति राजजंबूः स्थूलो
पलानिव फलानि बिभ्रत्युपयस्याः सिद्धस्त्रियः प्रियमिदं दानि
गदंति दंतिस्थूलानि केननाफणाफजः प्रथेति ८५ ॥ भोः फलकर
णि भस्य जंबूद्वीपस्य विकर्तनकः राजजंबूभासते यस्या जंबूवाः
फलानि गंडशैलानिव हस्ताग्रस्थाः सिद्धांगना दयिनमिदं व
दंति केन मार्गेण गजकुटानकमानाइति ८५ ॥ तजांबू
वद्भवभवास्य स्वधाविधा भुजंजंबूलता द्विहति सीमानि कंबुकं
टि जांबूनदं जगानि विश्रांति मानि हस्तानि स्वर्णानि पिनानवक
चाविजितस्त्रियस्याः ८६ ॥ भोः कंबूवफलकोटिनस्या जंबूवाः
फलरसाज्ञाता अमृततरंगोदका जंबूनदी जंबुद्वीपस्य सीम
नि प्रवहति विधाविधो प्रकारे च प्रकारः स्नाह स्वर्ण स्वधायाविं
पायसतत्त्वधाविधं नाहयामेवयस्याः सेत्यर्थः यस्याः स्वत्र
घाः स्नाप्रसिद्धा सर्वा प्रशस्ता स्वत्रिकान वकोत्याजितचोभजां
बूनदामानि विख्याति प्राप्नोति स्वदाति कन् स्वात्रिका मस्तोप्र
शंसायां स्वल्पा स्वतन्त्रा च ८६ ॥ अस्मिंजयंति जगतीमनयः स्व
हस्तम हस्ता हस्तांइरिडतद्वन्तितेष्वनेषु ंभोकवाककानिचित्र
वापिहू पान्नहूपयमुदा हमुदा हवामि ८७ ॥ अस्मिंजंबुद्वीपे
सहस्रं तल्पाजयंति रक्तेनाहस्तिभिस्सांद्राः क्रमेण विपवस्त
हनिता स्वयैस्तेषु पांद्रसांद्रा लिक्त्रं तानिमिनता लिमितेसमुद्राणुं
त्रैच हेरंभोकतेष्वनवाचत्रं वभाति वशीकरोतानिचित्रवापि
नाहमायेषां ता स्वित्रहारिहूपान् कंनिचिदहं वर्णयामिता
न्मदाचाकसम्पद्धिं हूपयपरूप अथवाकानिचित्रिहूपयानि
स्वित नान्यदाहर्षेणाहं वर्णयामीति संबंधः ८७ ॥ प्रत्यर्थि
यौवतवनं तमालमालोन्मोलतमः प्रकरनस्कृवपौर्यहृदये
अस्मिन्नवंति न्दपनो गुणामंततीनावि श्रांतिधामनिमनोदमयं
तिकिंते ८८ ॥ अरीणांयौवनं रूपवतिसमूहः तस्यावनं तमधु
नाः तमालमालोच्छूदयंतित न मालिते च समूह स्यान स्कृवं
वस्य कर्म पौर्यं पौर्यमेव हृदयं यस्य स्कंलिप्तापौर्यंगाक्रत्वा सृयं

इतिवा ईदृशेगुणपरंपराणांविश्रांतिमंदिरे अस्मिन्नवंतीश्वरे
तवमनः किंमत्स्याकांक्षः ८८ ॥ तत्रानुतीरवनवासितपक्षिवि
प्रासिप्रानवोर्मिभुजयाजलकेलिकाले आलिंगनानिददती
भवितावयस्याहास्यानुबंधरमणीयमसौरहास्या ८९ ॥ तत्रा
वंतिदेशेनीरसमयाअनुनीरंयङ्गानीरवदेवायतमनुनीरं तीरा
यामेनवनायामेलद्व्यने अनुयेत्समयेतियस्य वायामइतिर
वासमासः तत्रवनेवासपत्तीलाकपक्षिनोब्राह्मणायस्यासार
सिप्रानदीतवजलक्रीडासमयेनरंगहस्तेनालिंगनानिददाना
विकासनिरंतरदृश्यंपद्ममेवमुखंयस्याःसानेमावीभविष्यसखी
चहास्यानुबंधारम्यपद्मोपमसुखीभुजाभ्यांसखीमालिंगानित
पक्षिमेवासादेवोपभोगायोगपनाहसिता ८९ अस्याधिशाख्य
९ रमुज्जयिनीभवानीजागर्तियाहभगयोवनमौलिमाला
पत्यार्धकायघटनायस्त्रगाहितस्याःशिष्याभविष्यसिचिरंवर
विवस्ययापि ९० ॥ स्कंदरवनिनाहृदशिरोमालायागौरी अ
स्यपुरीमुज्जयिनीमधिष्ठायजागर्ति भर्त्रास्त्रहृकायस्यार्धमर्ध
कायः तद्घटनायचिरंस्त्रस्त्रघयापि तस्यागौर्याः शिष्याभवि
ष्यसिरूपेणत्वंशिष्याजानेवउपासनयापिशिष्याभवित्यर्थः
९० ॥ निःशंकमंजलिवितीर्णनिवलुभस्यदेवः स्वचंद्रकिरणा
मृतसेचनेन तत्रावलोक्यसहसाहृदयेमुरूढः तद्देहदाह
फलमाहसाकिंनविद्मः ९१ ॥ देवोहरः तत्रोज्जयिन्यांहृदी
णांनिजमौलेंदुकरस्याभिषेचनेनानाभिर्येकामस्यप्रादुर्भावेह
ष्टाकामदेहदाहफलंसाहरः किंतेनजानीमः ९१ ॥ आगः
पातंविदधतोपिसहृद्धकामानाधीयतेपरुषमत्तरमस्यवामाः
चोद्गीनतत्रहरमौलिसुधायालंदेकानध्यायहेतुतिथिकेतरपे
तिलेखा ९२ ॥ अपराधंशतेकुर्वाणस्यापिअस्यावंतीशस्यमहे
ह्यानेगावक्राःस्त्रियोनिष्ठुरंवचोनवदंति यततत्रपुरेहरशिरः
स्थितं अनध्यायस्यहेतुर्यातिथिःप्रतिपत्तस्याःकेतरप्रतिपल्लेख
काचांद्रीकलानर्त्तितिनाकमेति प्रतिपादिकलामात्रतोपिसत्यर

ज्ञेनत्वचैकाकलानित्यमेवशिवाशिवसिद्धिनातेनानध्यायनयाना
धीयतेइतिभावः प्रतिपन्नात्तद्यौल्लस्यविधेवतन्नुतांगतेति अस्या
प्रबाधकावित्वेपिस्त्रीणांपरुषवचनानुजन्मास्यनिष्ठुरत्वादुद्वेगदुःखं
घोत्पतेइत्ययमेवदोषः ५२ ॥ रूपमालोकनतनृह्त्वनराजुरक्तांसाः
ऊंडिवनिष्ठुरंटरनेदनातं अन्यानुरागविरसेनविलोकनाद्राजाना
मिसम्यगविलोकनमेवरम्यं ५३ ॥ साभीमजाश्रीसनरांमनुरक्तम
पितंनरूपेनापश्यत् अन्यास्मिन्ननुरागेणाविरसोरसाभावोविरुद्ध
रसोवा तेनोपलक्षिताद्विलोकनाददपि अदर्शनमेवरम्यमिति
सम्यग्जानासि ५४ ॥ भैमीशिलानिशितविकासमथैवहंतःसाक्षा
न्नयद्यपिकथंचनजाननेस्म जगत्तुत्तथापिसविधस्थितमंतुरुवी
न भूपालभूषणमणिप्रतिबिंबितेन ५५ ॥ अथत्तांविविकोंद
धानातेजन्याभैमीभावताप्रकचोष्टितानियद्यपिकथमपिसाक्षा
न्नजानानेस्म नयनसन्निकर्षाभावात्प्रत्यक्षप्रमाणेननाज्ञासि
षुः तथापिसमीपस्थंतंमुर्वीनंनृपभूषणरत्नेषुभैम्याःप्रतिबिं
बेनज्ञात्वाकुर्वंतेस्म विकल्पार्थेत्रआहुः अन्यथेनभवितव्य
मितिमंमुर्विहस्यंतेसंमुलीनः यथामुर्वीसंमुर्वीत्यदर्शनात्तवः
५६ ॥ भैमीमवापयनजन्यगणस्तदन्यंगंगामिवांबितितनलेव
कुबेरशादीपः गांगेयपीनकुचकुंभयुगांचहारहूडासमागमव
शेनविभूषितांच ५७ ॥ वाहकद्वंदंभैमीनस्मादन्यंन्तंपमनय
त् भागीरथ्योगंगांघ्रुतलामिवस्तवर्णगौरकुचकलशद्वयांभै
मींगांगेयेनकुमारेणभीष्मेनवानिपीनंस्तनद्वयींगंगांहारस्य
चूडस्यतत्संपर्केणालंकृतांहारस्यचूडाअश्वतत्संयोगेनालंकृ
तांवा भैमीहरस्येयंहारीसाचासौचूडाचततःसमागमवशेन
विशेषेणभूविभूषितांगंगां ५८ ॥ तामत्रपलाशनदशांचितचा
पभासानीराजितभुवमभाषतभाषितेषा। क्रीडाजडेकिमपिहृ
चयचेनसाचेत्क्रीडारसंवहसिगौडविडौजसीह ५९ ॥ आभिप्रा
याखेकामेनैषदशांचितस्याहंसपत्रघःकोदण्डनीराजितभुवंबां
भैमीभामिनेषावाणीभवाणीवभाषाभालडायाजडेकायानभि

विरहलोचीरोनिवर्त्तते कोपेन तद्दृश्येसौ भदोइत्याकस्तत्वरेसंम्भावमाग
छन्नपिमहेंद्रनाथसेतस्यच्छुरिकायावेगेनच्छिन्नमतएवापस्त
पच्छिरोयस्यहृष्टोविमुखतो यपरान्मावत्वंप्राप्नोतिसंमुखेग
च्छन्विमुखतांप्राप्नोतीतिविरोधाभासः २०॥ ततस्तद्वचीन्दुग
णान्नुतादिवरवक्रपयंत्तलिनालधायिनी विधीयतामानत
मङ्गणितिसाऽऽज्ञापादवेदग्धमयेङ्गितेवतामृ २१॥ ततस्तस्यरा
ज्ञोगुणश्रवणजादाश्चर्यादिवत्वमुखाब्जंगलिमेवनालंदधाना
सा भैमी वैदग्ध्यप्रचुरमिंगितंयस्याईदृशेवतासरस्वतीत्वया
ननमत्रगणेमोनंकार्यंकिमप्रस्तुतभाषणेनेत्युवाच अथचके
नवैतेनायंमुखेगलिन्यासोऽद्भुतरसानुभावः किंततद्गुणव
र्णनंनिषेधायेत्यर्थः २२॥ अनंतरंतामवदन्नृपांतरंतदाथ
हंसकारवनवेंगतिगण त्वणिभवत्वभ्यशारंसरस्वतीसरस्वतीवतेजः
परिश्रुतश्रुतले २२॥ अनंतरंमहेंद्रनाथवर्णनादनंतरंयंतंरा
स्यवर्णिषस्यतस्यहेतोर्ह्रंकांवेधीनितान्तराणि अन्यन्नलानितरंगा
णामिवरिंगणानिप्रचारायस्यास्तासरस्वतीत्वणिभवत् भुव्य
वानेयस्मिन्सौंदर्येणाजितकामेतयासरस्वतीवणातेजसाजितभू
मण्डलेनृपमन्यतोभैमीमवादीत् अत्रत्वणिभवत्वभ्यशाखमित्य
र्थोनुरा भासेनशांतरूपापोषणाःत्ंगार प्रतिकूलेनिषेधस्यसूचना
य २२॥ नदेवकिंनक्रियतेनकाहतिर्यदेषहृतस्यभावेनकां
चीतिः प्रसीदकांचीमथमाच्छिन्नतनेप्रसह्यकांचीपुरवक्षस्स्तंदरः
पएकांचीपतिःहृतस्यमावेनयद्हरणंवोच्छतिनदेवत्वयाकिं
ननक्रियतेक्रियतामेव किंन्विति निपातसमुदायःकथमित्य
र्थे हतिर्हानिःकात्वंप्रसीद अथंकांचीभूपतिःप्रसह्य बला
त्कारेणकांचीमावलामपकर्षेत् अथचकिंनप्रश्नेनदेवनक्रि २२
यतेमाक्रियतो अयंनवकांचीमाच्छिन्नतकाकामाच्छिद्यादि
त्यर्थेकैतवेनेः २३॥ मयिस्थितिर्नेमनतेयवलभ्यतेदिगेवतस्स
वतयाविरहमे इतीववाप्येदयदाभ्रगोहिपत्रयंनयेलमग
पादिशाहिनीम २४॥ वापंदधतस्वलहस्तेरहसन्नवाणविस्त्रंनयं

नै.
च.टी
१०२

नृपः यो हि प्रणमति स मृदुः स मत्सार्यते समयात्त्वेन यस्त्वहंकारा
न्न प्रणमति इतीमं नयमिव द्विषां सम्यगुपदिदेश २४ ॥ अद
स्त्रमित्तमस्त्रव वैरियोऽवततुंदाङ्गजाकमत्तनृणां लहरिणी
द्विषन्नृणास्त्रैणाद्गगन्नुनिम्ङ्रेयसोमरालावलिरस्य वेल्लति २५
अन्नद्धसमितिरणे मंभ्रवाञ्छयंते मंनाशने वैरिणां तेषां फव
ति सम्नहस्यतुंदातो विपवन्दादपसार्यमाणान् भुजाभूषणी
भूतान् शावबलयानेव भिसानि हरंती अस्य नृपस्य खड्गलतामे
वहंसानां पंक्तिः शत्रुगणस्त्रीसम्नहनेत्रजलप्रवाह वेल्लति
कैतवेन वैरिणामनेकत्वमेवात्र निष्पकम् २५ ॥ सिंदूरद्यु
तिमुग्धमूर्धनि धुतस्कन्दावधि श्यामिके व्योमांतस्पृशि सिंधु
रस्य समरारंभोद्धुरं धावति जानीमो नु यदि प्रदोषतिमिरव्या
मिश्रसंध्यापियैवालंयांतिसमस्तबाहुजभुजातेजस्सहस्रांशवः २६
सिंदूरस्य द्युतिभिर्मुग्धो मूर्धा यस्य तादृशेन तथा धुतस्कंदाव
धिपर्यंतं सर्वांगे श्यामिकया वेदृशेनात्र व्योमांतस्पृशि
रणारंभाय सन्नद्यते अस्य नृपस्य गजे धावति जानीमः नते
क्षामहे अन्यगजधावनानंतरं निखिलानां क्षत्रियाणां भुजप्रता
पएव सूर्यः रजनीमुखकालीनेन तिमिरसंमिश्रायाः संध्यायाः
स्तानेनैव यथास्तंयांति तदस्तं यांति नन्त्संध्याज्ञानेनेति सम्भाव
नायामत्र यदि शब्दः संध्याया अरुणाया प्रदोषतिमिरश्यामायाः
रविरस्तंयाति २६ ॥ हित्वादैत्यरिपोरुरस्थभवनं शून्यत्वदो
षस्फुटासीदत्मर्कटकीटकृत्रिमसितच्छत्रीभवत्कौस्तुभम्
उज्झित्वा निजसद्मपद्ममपि तद्भल्लावनद्धीकृतं लूनं तद्भिरं
नरस्य भुजयोः श्रीरस्य विश्राम्यति २७ ॥ मर्कटकीटेन ऊर्णना
भकृमिना कृत्रिमं कृतं च तत् सितछत्रं तदिव भवत् कौस्तु
भं यस्मिन्नीदृशमत एव शून्यत्वदोषेण अयज्ञानां नाभःस्तैश्छ
त्राकारं करोति तद्गृहं शून्यी भवतीत्यमंगलरोषेणासीद
त् यद्विपाशोणं दृष्टोदैत्यरिपोर्वक्षः एव निजं भवनं त्यक्त्वा
तथा लूनमातंतसद्मं पद्मं तदभिर्व्यक्तं प्रकटमेवावन्द्रीकृतं तेषु

रिंतं नत्पश्चमपि निजगृहं त्वत्कास्यद्रूपस्य भजयो मध्ये घश्री
विश्राम्यति २८ ॥ सिंधोर्जैत्रमयं पवित्रमस्तृजत्त्वत्कीर्त्तिपूतोद्भु
तेयत्रस्नाति जगन्ति संनिकवयः केवा त्वा वाचंयमः यहिद्धश्रिय
मिद्धवैवनिजले वा विशत्यद्दस्रेपतराय स्यासौ जलदेवतास्फटिक
भूर्जागर्ति योगेश्वरः २८ ॥ अयं न्दपस्त्वत्कीर्त्तिरूपे च तत्सृतंतत१
टाकमेवाश्चर्यं पवित्रं सिंधोस्समुद्रस्य जैत्रमति विस्तीर्णंसदृशं
वा सृजन् यत्र कीर्तिपूर्णं जगन्ति स्नाति मज्जंति यत्र केवा न कव१
यो लोको त्तरावर्णनानि प्रणवित्तुधा वाचंयमा मौनिनो वर्ण
यितुमशक्तास्संति इद्धर्धस्य कीर्तिश्च नेस्य विंदसाम्यं प्राप्नो
ति यस्य च जलमाविशत् द्रष्पास्फटिकभूमिरेव जलानां दे१
वता जागेश्वरः एषो दरादित्वाज्जागरदीश्वरः श्लेषेण जयोरैक्य
दर्शनाद्वाभानो यज्जानानामीश्वरः फलदो जागर्ति भासते जले१
स्फटिकस्याभेददर्शनाद्दृश्यत्वं समुद्रोऽपि जगंति स्नाति वा सम
स्थेके जले च कवयो हंसा वाचंयमा न भवंति श्राद्धयं न द्रत्यर्थः
तथा चाद्भुतं यस्याति विस्तराद्दिंद्ध विंदुरिवाभाति यस्य समुद्र१
स्य जलमाविशज्जलेस्थितास्फटिकधः सत्वैकप्रकृतिर्जलदेव१
ता आपो नारा इति श्रुतेः जलानामधीश्वरो जागेश्वरो नाराय
णोजागर्ति समुद्रे शाये हरेः शयनमत्र नजागरणमित्यद्भुतम् २८
श्रुतेः संतोषवाष्पैः स्नपयति नदृशं त्वाभिराकर्णयिष्यन्नंगेनानां
क्लिरोमा रचयति पुलकश्रेणिमानंदकंदं नद्दोणीभंगभीरुः
कलयति च शिरः कम्पनं तत्रविमः श्लाघते न स्य कीर्तिः कथमु
रगपतिः प्रीतिमाविष्करोति २९ ॥ वक्त्रैः श्रवत्वाज्जात्मि तैर्विभ्रे
वैतस्य कीर्तिमाकर्णयिष्यन् श्रोष्यन्सन् उरगपतिः शेषः सं
तोषवाष्पैर्दृशो नतिरोधत्ते एवमंगेनतास्त्रिलोमथस्यासौप्रन
क्तिलोम [illegible] न् हर्षस्यकन्दमंकुरभूतारोमांचपंक्तिं न
रचयति [illegible] भ्रमेभंगत्यनना डीकृतस्वलः शिरः कम्पनं च न क
लयति [illegible] नीमहे षनस्य कीर्तिं श्लाघत्मनुरगपतिः केन प्रकारे
ण प्रीतिकीर्तिं श्रवणजनितं हर्षं प्रादुर्भावयति अद्भुतः श्रवण

नै. प्र. टी. १२

जनितस्य हर्षस्यानुभावानामानंदबाष्पादीनामप्रकाश
नात् तथाचोक्तं अभीष्टश्रवणादिभ्यो जातो चेतः प्रसन्नता
हर्षस्तत्र दृशोर्माचस्वेदाश्रुगद्गदवचनानि लक्षणं हर्षः प्री
तिराह्लेनोच्यते स चाद्भुतरसस्यानुभावः तथाचोक्तं अतिलो
कैः पदार्थस्तु विस्मयात्मा रसोद्भुतः विस्मयः स्थायिभावो
ऽस्य वस्तुलोकातिगं पुनः निर्निमेषनयनावीक्षणमोऽभ्रमा
वाचनं अस्वेदो वः शरीरस्य हर्षस्तुलो वलक्षणं अनुभावैरेव
मादिभिस्तस्याभिनयमाचरेत् शरीरसंकोचः शिरः कम्पना
दि ४९ ॥ आह्वादयन्नमग्नयन्नयपदं स्वल्पदानेनैवं संव
र्भ्यरिपुराजकुंजरघटाकुंभस्थलेषु स्थितान् मामेवास्यपदो
षः प्रसीदति तथा नाम्नो कृतत्वक्तुचस्पर्धी गर्वितुनेषु नं
स्तनवते दानाच्च वारणानपि ५० ॥ अयं नृपो जयार्थं पदकृतसां
हीनं रम्भेजाने को परिहत्य पाणीगजसमूह कुंभस्थलेषु
शल्यं दानात् तोमरशरात् आह्वादयंस्तु वनावत् यदमन्न
यत्रिवातवान् सा पतनस्य शल्यनिवनन क्रिया एक महती
तोऽपति सेवा तया सेवया स्मेन्द्रपायत्वक्तुचस्पर्धी मिलाषि
तेषु गजकुंभेषु दानात् तोमरानेवापरोपि दमनप्रकारो
तवतेऽत्रोन प्रसीदमीति प्रश्नरूप एव घोतकः ५० ॥ स्मित
श्रिया हस्तकिरणं लीयमानया विनीर्णया तदुणार्णवोऽवसः
उपाहरत्कीर्त्तिमहत्त्वमेव तेऽतिशिरहिहृदिनिषेधेन्द्र वैभवम् ५२
हस्तकिरणगेहपोतेन लीयमानया मिलन्त्या स्मितस्य श्रिया संपत्यान
सान्त्वस्य गुणश्रवणजेन संतोषेणेव वनयासाभेमी कीर्त्ति
वर्णयितं शक्यं न तवर्णयितुमशक्यमपरिमितं माहात्म्य
गिरां पारे वाचामगोचरे वर्त्तते गुणार्णवकैव तेऽवपाहस्य वा
क्यालेकार्यत्वात् तद्गुणार्णवात्तयोर्भेदः ५१ ॥ नि
जातलक्ष्मीहसितेन प्रावकामसावभाणीदपरे परेतप्रमु
परेवत हि बलश्रियो भ्रुवां भ्रुवा विनिर्दिष्टसभामभाजितं ५२
सावाणी परेव भ्रूरा यथा न्यदन्यपार्श्वके तवं निर्दिष्टाः तथैवमया

नमेवतस्यान्यस्यदिशिविषयेवलनस्त्रियोभ्रमाणशोभायाः
स्यानेनभ्रुवानेनरूपेणमभ्यासमभाणितंप्रीत्याहृष्टेतिदिशपनय
नशोभाहसितहरिणशिशुमेनोभेनीमपरमन्यपरेनपम
कथयन् ४२ ॥ कृपान्दपाणामपरिक्तिचित्रेनेननेनहाहाधि
रसारसाहृशाम् भवेन्ननावत्रवलोचनोचलानिपीतनेपा
लनपालपालयः ४३ ॥ हाहाविदेननेनइयमस्मान्नह
णतीतिचिंतया ब्रीडयानम्रीभूतेनशिरसारसांधूमिंपश्यं
तीति साहृशामधोमावितत्वनिश्रूमिंपश्यपतोन्नपाणामप
रिकृपानास्ति प्रश्नकाकुवातावक्रपाविरहेनवलोचन
चलाकटाक्षः हृष्टिलेशावानिपीतानेपालनपाणपाल
यः पंक्तयोयेस्ताहृशोभवेत यद्यप्यभिलाषोनास्तितथापिह
ष्टग्रमाक्षेणेनेहृश्यंतामितिनिषेधसूचना ४३ ॥ अजत्व
मोनअतिपारगामिनायदीयमेतत्परमेवहिंसितमप्रती
तविश्वासविधायचेष्टितेबकुमहानस्यसदास्तिकस्मरः ४ ४
अजत्वेसरलत्वेमोनेनिःशहयानेअतिपारगामितंस्वा
रूपेणनकांतावत्सीमि[illegible]तियदीयंयस्याशरस्यसर्वेधिचे
ष्टितेपरंशत्रुमेवहंतमतोवान्यथैवगतः स्मासाःशाणघा
यवोयत्रतहिंसामेवरणनस्यविधायकाःराणशीलमस्ति
मशीरोस्याराज्ञोमहानतिशयितोबकः प्रवृत्तोदांभिकोभव
ति दांभिकस्यापिवुजेनस्यापिचेष्टितमजत्वपरप्रभावना
र्थमचानत्वेमोनेमन्दभाषित्वेअतिपारगामितायासम्बल
ता तथाविश्वासविधायिप्रतीतिजनकेपरहिंसायभवति ४४
रिक्षनवाष्पाणिगानेवकीर्णितामयेनयावज्जनरंजनश्री
भूरोविरक्तानपिरक्तवनेरात्रिकृत्यययनानमजामजघ
पि ४४ ॥ यदनेनप्रोषापितेनाजनायावज्जनेसाकल्येनहृषीभा
वः यावज्जनस्यनकलजनानारंजनेसंतोषणंप्रतविद्यते
यस्यनाहशः सन्नपिदूनकाणपि स्ववकीर्णितोभयत्रनवे
नगतः सतृणामपिरंजनमेवकृतमित्यर्थः तदेवशाह।

नै.
प्र.टी.
टी.
१·२

च्छलेनाह यद्भुतोहेतोभ्रंशोविरक्तोनपिरागेणस्नेहेनहो
नानेवाभूगानयाहीनानापि कापिरणनिहृत्यच्छित्वाता।
नस्त्रजामकापिरणवक्रचक्रवानत्यर्थरक्तवतोकपिरयक्तोने।
वसंतोषिणश्रमजव रक्तवदित्येकत्रविद्यमानेवनप
ग्रन्थत्रऊर्वेत: ४५ ॥ एतन्वेतमेजोऽकृतभजिकदाचिद।
दितदापतंग:स्यादेगीकृततन्यपतंगापङ्कदय: यशोम्बु।
च्छेवोपार्जयितुमसमर्थेनविधिनाकर्येवित्वीभाम्भोनिधि
रपितनतत्यातितिनिधि: ४६ ॥ एतस्यतेपार्जैयशस्यतेजोम्रो
यतंग:स्तर्येणवशालभोयदाकदाचित्पततिनि तदात्पथ्यवेगी
कृताम्वीकृतापतंगवच्छलभवदापहृदयायेनेदृश:स्यात
भस्मीभवन्येवेत्यर्थ: ४७ ॥ यावत्योरस्तवनस्यभवद्दयह
रिह्लोमलेवोत्तरीयेसतपालेयशैलोवरतिनरपतेस्तावदेत
स्यकीर्ति: यावत्प्रावत्तत्यगाशापरिहृढनगारारम्भाणास्तथ
मुद्रावर्द्दीसमन्धापताकारुचिरविहृतशिखाशोणशोभाद्धि
भोव ४८ ॥ पौलस्त्यपौरस्त्योधिपतेरावणस्ययत्ताधिपते
ऊवीरस्यवनाषगृहीभवंत्यावत्ते उभेहरितोदिशोदक्षि
णा उत्तरावतयोरमेरमेवचउत्तरीयमेवचमेनहिमा।
द्रिश्चयावद्भवतितावत्त्वत्पर्यंतमेतस्यकीर्तिस्त्वतिहि प्रत्र
मेतोदक्षिणादिग्योमरेवालेनारोप: हिमानयस्ततेरवि
गुत्तरीयत्वेन चपुन:पूर्वपश्चिमदिशो: परिवृढयोरिंद्रस्य
वरुणस्यचनगरारंभाणायस्तंभयोरिवमुद्राविच्छतिर्ययो
स्तैतयो:संध्येप्रात:सायंच संध्याद्वयमेवपताकाद्वयंतयो
रुचिभिर्दीप्तिभिरविनाशिखायोशिखावराग्रेशोणशोभारुण
दीप्तियेयोस्ताहृशावुभावद्रीउदयास्तमयशैलौयावदेतस्य
कीर्तिस्तुप्तत ४९ ॥ यज्ज्वाबाभिमतंवेरणस्यवरुणस्यवादसी
यस्यवाउज्वावात्सपुरांतरेनिपततामन्मथस्याज्ञावली:
च्छिन्नंवावतनीभवन्निजभिय:शिन्नेभवेगाद्भवोज्ञातेनतद्

मुदिहलोज्झितमप्युद्भावरीणां शिरः ४८ ॥ अद्वितीयस्येत्यत्ता
न्वयिनोरणस्याभिमुखे युद्धस्य परस्यचान्तरं विशेषं व
लावलेत्युद्धानांत्वा निपततां गच्छतां शरपंक्तिं क्रन्स्यद्य
च्छिन्नं शत्रूणां शिरो येन नृपेण स भूमौ हृष्टा विलोकितमप्यन्त
अयवा स्वस्य परस्य चान्तरं विशेषं युद्धादसीयस्य चरणस्यपा
दस्यैवाभिमुखे निपततां नम्रीभवतामेतत्पदवपरपंक्तीत्य
क्त्वा निजभयोभरेणातिशयेन खिन्नमतएवानतीभवन्नम्री
भवच्छत्रूणां शिरः सोल्लासेन नेन प्रतापातिशयो वर्णितः ४८
नन्तणादुद्धारेनवृणवदनेनाकृतिशिखे समाकृष्टो दृष्टि
नैवियति न लक्ष्येन च भुवि न्नरणपश्यत्यस्य कश्चन विशि १
खा किंत्ववपतितद्विपच्चत्वंदशुभ्रैरनुमितिरमस्यगोचरयति
नृणां दृष्टिरस्य राज्ञो विशिखं कृष्णा निषंगादुद्धारणसमये
न पश्यति आकृतिशिखं कर्णपर्यन्तावदाकर्षणसमये पिन
पश्यति एवं लक्ष्येपि न पश्यति न च भुवि किंचन लक्ष्ये भि १
त्वाग्रेक्षापि भूमौ पश्यति पातालगमनात् किंत्वस्य शार्व्वणा
भटस्यवेनेसिद्धेपि द्विपत्तो वदान्सि सुभेः शराघातहतेरन्यै
रनुमितिरनुमानं मनःस्नाणगोचरयति बोधयति अपिच
दः स्वच्छुभैः कार्यैः कारणानां शराणामनुमानेन ज्ञानमि
त्यर्थः ४९ ॥ दमस्वसुश्चित्रमवेत्य हासिकाजगाद देवी १
कियदस्य वत्स्यसि एकत्र संकीर्णनिवासभीरुभिर्गुणैः
तावत्कथमास्यतेगुणैः ५० ॥ हासिकानाम काचित् महीस १
खेनी दासी भैम्याश्चित्तमभिप्रायं ज्ञात्वा देवीमवाच अस्यन्द्रप
स्यकियच्चरित्रं वदिष्यसि तावद्वर्हि समाधत्स्व अत्रैकत्रैस्मि
न्नेकस्मिन्नृपे संकीर्णनिवासात्परस्परसंमर्देसंकटात् भीते १
भीरुभिर्गुणैः कथमास्यते परस्परविरोधिनो हि कथमस्मिन्ने
कत्र तिष्ठन्तीति परिहारो प्रश्नः ५० ॥ अवीतिदस्मी दकि
मप्यसेरानंततनोति नो वयमियत्तं लभते अहो सभासाधु
रितीरिणः कुथान्यषप्रदेतत्क्लिनिपानुगोजनः ५१ ॥ इह

सभायोदासीकिमध्यक्षेगतेगुणवर्णनाविच्छेदकेप्रस्ता
ते प्रतिनीचावामोदासीततःप्रश्नेतिहेतोरियंप्रगल्भते
धार्ष्ट्यं धत्ते अहोप्रशस्तुयैसभामाधुःप्रश्नकाऊःयस्मिन्नीचः
प्रगल्भतेततकिंसाधुत्वम् इतीत्थंकोपेनवदतएतस्यांक
तिमस्यानुगोजनोमध्यस्थलोकोनिषेधनिवारयतिस्मको
धादितिशेषः ५१॥ अथान्यमहिष्पुंपनःपंक्तिपामथीमुखे
नतहिंस्यवेस्वभावेनसा दमस्वसारंवदतिस्मदेकन्तायि
रामिलाक्ष्वदतिस्वरश्रियम् ५२॥ अथानंतरमिरादेवता
सरस्वतीक्षपामयीश्लोभूःपुत्रत्वातङ्कत अतिस्मत्राका
मादप्यतिशायिनीश्रीशोभायस्यहृष्टामपरेन्दपमहिप
तहिंस्यवेस्वभावेनमहेनोवाच ५३॥ विलोचनेदीवरवा
सवासितैस्सितैरपांगाध्वगचंद्रिकोच्चलैः उपामपाकृत्य
निभाविभालयहितिनिदितेमालयमालयेक्रद्रः ५४॥
भैमिनिभाफुकोतराउपामथाकृत्यतवः कोनेरालये
स्थानेमालयमलयशैलाधीश्वरंवि… भूमिवि…निवि
वासइत्ययनोरहतीति हिनिसितश्यपालेनेशैनयल्यो
निवासेनवासितैः स्वभीदितैःमितैपूर्वलेरपांगेषुनेत्र
प्रांतेषुकगागनागतविधायिनस्वतेचंद्रिकोच्चलाउद्यो
तात्राणितैर्निर्गतैनिभालयनिरूपय अपिवाउनिभा
द्यागादितिनत्वनराणादितिनिषेधस्यवचनम् ५५॥इमे
परित्यज्यपरंरणाधीरःस्वमेवभमःशरणमधाविशत् नवे
त्तियवानमितःकृतस्मयोनउगीयाशीलभ्रवापिशक्यते
रणाङ्गमःपराजितोरिपुरिमेनरूपपरित्यज्यनरूपादस्माहि
मृर्तीभूयमधावाच्यमेवपरंश्रेष्ठंस्वबैपशरणमाविशत्
रवितारमाश्रयत् यदयंनवेत्तिनजानातियोलभुवाहि
मालयाज्ञातयाउगीयाभवान्यापिकृतस्मयःसगर्वइतो
स्माहैपाज्ञातेरहितेनशक्यते अथवेमेपरित्यज्यपरमन्य
शरणंव्यर्थमाश्रयत् अथमेवाश्रयःगीयोभिदित्यर्थः अथ

५४

घराणाङ्कमोरिपुभिर्मनं परित्यज्य परं विचार्यमाने त्वमेव की
यमेव शरणं गृहं सम्पाविशत् तदयेनवेत्रियं सत्कृताभिमा
नोजनैर्नांदुर्गा प्रवेष्टुमशक्यया शैलभूत्वा पर्वतत्रम्यापीत्
स्वांतेनशक्यते ५४ ॥ अनेनराज्ञार्थिषुङ्कभंगीकृतो भव
त्येनधानजरत्नमेडुरः तथाविद्रुराद्रिरहूरतोगामीयया
मगामीतवकेलिशैलताम् ५५ ॥ अनेनन्त्रपेणार्थिषु
याचकेषुङ्कभंगीकृतोनादरणीयअयाचनीयःकृतः अनेनार्थि
थिनस्तयातपिनागयाविद्रुराद्रिं कोपिनयाचतेत्यर्थः र
त्नैर्मेडुरोमांसलोभवन्विद्रुराद्रिस्तथाहूरतोमामीयंगमीं
गमिष्यति यथातवक्रीडाशैलतां प्राप्स्यति ५५ ॥ तत्वप्र
त्यर्थिस्थीपतिमुखकमलस्नानतांभृंगजातच्छायोतःपा
तवंद्रायितचरणतवश्रेणिरेणायतेत्रे हमारिभाणवाता
मृतरसलहरीभूरिपानेनपीनेभूलोकस्य प्रभर्ताभुजभुज
गफणांसांफणीनेबिभर्ति ५६ ॥ तस्याणांपराजयक्रिया
योमुखानांप्रणतानांचवैरिनृपाणांमुखकमलप्रालित्य
मेवश्रृंगजातेभ्रमरसमूहस्यच्छायायापवच्छायायःकल
कस्यांतः पातेनप्रतिबिंबेनचंद्रइवाचरिताचंद्रयिताव
रणानखपंक्तिहसेरहषापथभूलोकस्यभर्ताभोपेणायनेत्रे
भृगारिभेभिरहमानानामरीतांप्राणवातापवामृतरसल
हरीतस्याभूरिबहुतरंपानेनपीनेस्थूलीभूतेभुजयोरेव
भुजगयोःफणांसंफणवणांसांफणांसांफणीनेबिभर्ति ५६ ॥
अथाहारःस्मरहरपरिष्वंगदशेषस्यशेषस्याहेर्भूयःफण
समुदितःकायवृहीतिकायः दुरयोभोपेषुनिचुलक
नत्रासनाशाभ्युपायः कायव्यूहः क्वजगतिनजागर्त्यदःकी
र्तिसरः ५७ ॥ शिवशिरसियचंद्रःकलामात्रंतस्यचःशे
षोवशिष्टोंशःतस्याथ्याहारःपूरकः तथाशेषस्याहेःस
हस्रशीर्षस्यनागस्यभूयांसःसहस्रसंख्याकाश्चतेफणाः
प्रोद्धीलेषुसमचिताः यावंतोहिफणास्तावद्भिरेवउद्धार

नै.
ष. टी.
टी.
२०५

कैर्भीर्व्याप्तिर्निर्योग्यतालभ्योदेहलतानांनिकायःसमूहः
यथायोगीकायव्यूहमिव्याप्तमहाद्देवबहूत्देवांपृथक्प्राप्तिन
यार्द्वीपोदेनागस्त्यपानत्रासनाशायैनत्कीर्तिसमरंरूपेणका
यव्यूहःकृतः बहूनिद्वीपादीनिदृष्ट्वामनिर्भीतःसन्केवलक
इतित्रासनाशायोपायीभूतोस्यकीर्तिसमरःकृतनजागतिजागर्ति
सर्वत्रैवदीप्यतइत्यर्थः ५७॥ राज्ञामस्यशांतेनकिंवलयतो
हेतिशांतत्रीकृतंलक्ष्येलेव्यभिदोदृशेवजयतःपद्मानि
पद्मैरलम् कर्तृसर्वपरिच्छिदःकिमपिनोशक्यंपराधेन
वांतत्त्वंख्याप्रणामेविनास्तिनगतिःकाविदंतेतद्विषाम ५
शांतत्रीगदाभेदमेवशांतलोकहृत्रीहेतिमायरूपधारयतो १
स्यनृपस्यराज्ञोवैरिनृपाणांशांतेनकिंकृतेनकिंचिकर्तुंश
क्यते लक्ष्यभिदःशरव्यभेदकस्यराज्ञोलक्ष्येलेव्यसंख्यैः
किंकृतं एवंदृशेवपद्मानिप्रलमतिशयेनजयतोस्यरा १
ज्ञोपद्मैःपद्मसंख्यैःकिंकृतम् वासमग्रोयेसर्वान्यराजवैरि
णांछिनत्तीतिसर्वंवैरिभेदकस्यास्यराज्ञोपरेषामर्थेनैवपरा
र्धसंख्ययाकिमपिकर्तुंनशक्यम् वतखेदेएतस्यद्विषांसे
ख्यातंप्रणामादृपयातंविनानकाविज्ञतिरस्ति बहवोपिवि १
मित्ताअपिवैरिणोनेनहन्यंते अथवपरार्धेनावदेवसंख्या
प्रतःसंख्यायाअपणामेविनानकाविज्ञतिः ५८॥ वयस्य
याहृतविदादमस्त्वसः स्मितेवितत्याभिदधेथभारती उत्तः
परेषामपिपद्मयावतीभवन्त्यावेनस्वनियोदनन्वरा ५९॥
अथाभिप्रायवेदिन्याभैम्याःसख्यास्मितंकृत्वास्तवस्वतीप्रोक्ते
तत्यच्यात्वम् इतोन्दपात्परेषामन्येषामपिराज्ञांनवक्तव्यैव
हारास्वात्मनोभिवेदनेत्वरायावतीयत्नपरिकराणामस्ति एनमेव
किंवर्णयसि अन्यानपिवर्णयेत्यर्थः ५९॥ कृताउदेवीवच
नाधिकारिणीत्वमत्रनंदासिदहासिकासती इतीरिणास्त्वनृप
पारिपार्श्वकोस्त्वभर्तृदेवमुत्रउदिनैर्वर्तयत् ६०॥ देवीसर
स्वतीअत्रस्वयंवरेवचनेराज्ञांवंशादिकथनेधिकारिणीकृतास्ति

हे देवि त्वं का सती का भवंती उत्तरं ददासीनीत्यं वदन् स तत्रपा र
नवगान्निजस्वामिनो भुजाद् एव प्रत्यावर्तयतिस्म ९० ॥ धरा
धिराजेन निजगाद भारती तदुन्मार्वेष द्वलितोगसूचितं दमस्व
सारं प्रति सारवर्तनं रं कुलेन शीलेन च राजसूचितं ९१ ॥ सरस्व
ती तस्मिन्नृपे उन्मार्वेन द्वलितेनांगेन सूचितं कुलेन शीलेन
च नृपे कुमारवर्तनं रंश्रेष्ठतरमतय वोचितं वर्णयितं योग्यं धराधि
राजे भूपतिं जगाद ९१ ॥ अतः कृते वेवरलोकमागतप्रतिप्र
तिज्ञानवलोकनायवः प्रणीयमेनं मिथिलापुरंदरं निपीय
दृष्टिशिथिलास्तु नेवरम् ९१ ॥ एवं साभिलाषमागतं वरलो
कं प्रति प्रवलोकनायादर्शनाय अतः प्रतिज्ञा कृतः वा प्रश्रेः
प्रपिकृतायामपि प्रतिज्ञयामेनं मिथिलापतिं निपीयते दृष्टि
वरं शिथिलास्तु अन्यं पुनर्मोपश्य वरं हीनोत्कर्षं प्रपञ्चप्रकटप
व केन वार्थः ९१ ॥ न पाहि पाहीति यदब्रवीर्मम मोहनेनै
वमभूदिति कुधः रणात्तितावस्यविरोधमूर्धभिर्विदन्य देनेति
जमोहमास्यते ९२ ॥ स्वभावतः कुशानां वीराणां वंदनदशोपा र
नितत्तणमनेन न विज्ञानीत्यवो स्थेस्यते पाहि पाहीति पकार र
स्यो प्रयुत्वा पुस्वारणामो हाधीनम् भोमदीयो एषमं मिथिला
धिपं त्वं सगवात्पाहि पाहि रवरदेति दीनं वचनं यत्त्वावोचः ते
नैवं मम मरणमभूदिति क्रुधेव संयामभूमा वस्य वैरिणां शिरो
भिर्निजमोहं दंनेर्विदधाख्यायते ९३ ॥ भुजे पसर्पन्त्यपि दक्षि
णोगुणामहे भुजादायपुरः प्रसर्पिणि धनुः परीरंभमिवास्य तेस
दान्महाहवेदित्मतिवामबाहवे ९४ ॥ शरेणसह प्रत्यंचमा
दायदक्षिणे भुजे पसर्पति आकर्षति सति अस्य धनुः महतिर र
णे पुरस्तात्प्रसर्पिणा वीला यवामाय भुजाय हर्षादालिंगनमि
वदातमिच्छति दक्षिणहस्तेना कृष्टमाउलीभूतं धनुः हर्षा र
दिव वामबाहुमालिंगितमिच्छतीत्युत्प्रेक्षा तथा चात्र शाश्व
त्रिसलोधनिरपि यथा दक्षिणास्वरता यं प्रवीणो भुजे भीतवि
भ्रेसे गुणं वीतनादिकं स्पृहीत्वा महति रणे पलायमाने सति

यथास्वामीपुरःप्रसर्पनेकार्यकालेपुरस्तात्कृच्छ्नेवामार्यश्रो
यैकत्वंपरत्वाहकार्यवाहवे बाहुलोदनेइत्यस्यबाहुरिति
पत्वात् शत्रुप्रतिग्रातनेवीरपुरुषायथयास्मेपंदानमिच्छती
ति ९४ ॥ अस्योवीरमणस्यपावर्णाविधुद्धैराज्यसज्जंयशःसर्वो
ज्वलशर्वपर्वतमितस्त्रीगर्वेनिर्वासितयत् तत्कस्यप्रतिबिंबितं
किंमशभत्यजैन्यराजिस्थयः पर्यायःकिंमडुपसितफयशो
सर्वानिवादःकिंम ९५ ॥ पार्वणस्यहरितिमासमध्येपिनोविधोश्च
इस्यहैराज्येपरिपंथित्वेसा॰ [illegible] मतिधवले तयासर्वैस्स
गैरवयवैरेवहस्त्यंश्वादिसेनांगैरुज्वलः सितपवोइतस्त्यासो
शर्वपर्वतःकैलासस्तस्यसितनाग्याः शुक्लायापर्वविष्णुझाया:
त्रियाःकांतेरेवसंपन्नेवहंकारापहारकेयद्यशोस्यितहंसाः
केहृतांशंखानांप्रतिबिंबःकिं शारदानांमेघानांपंक्तेःशो
भायाःपर्यायःकिं क्षीराब्धिलीसणांसर्वानुवादःसमस्ता॰
नांपुनरभिधानंकिं ९५ ॥ निस्त्रिंशत्रुटितारिवारणघटाकुं॰
भास्थिकूटावटास्थानस्थाफकमौक्तिकोत्करकिरःकैर॰
स्यनायंकरः उन्नीतस्तुरंगसैन्यसमरव्यंगत्तुरंगत्वणाद्व॰
स्मानसितिपुंहिपत्रिवयशःक्षोणीजबीजव्रजम् ९६ ॥ नि
स्त्रिंशेनखड्गेनखंडितानांवैरिगजसमूहानांयेकपालास्या
कूटाराशयः तेषामवटस्थानानिरंध्रस्थानानितेषुस्थाकु
कावर्तमानास्तेमौक्तिकानामुत्कराःपुंजास्तान्किरतीति
तीहृशोस्यकराःपाणिःकैर्नजनैस्तुरंगसेनासमरेत्वंगे
तउत्ताले चलनस्तुतेन रंगात्रुस्वात्मैःक्षणमात्रेणदत्तस्ताहपि
णाकभूमिशुयशांसीवक्षोणीजास्तरवस्तेषां बीजसमूहं
लिपन्नवमत्रिवोन्नीतस्तर्कितः सर्वैरेवोस्यकर ईहृपोजात
इत्यर्थः मौक्तिकोत्करकिरइत्यत्रेगुणंथस्ताहृकिरःकः ९६
अर्थित्वेशावहुभवत्फलभरव्याजेनजंमायिनःसत्यस्मिन्नति
दानभाजिकथमप्यास्तांसकल्पद्रुमः अस्त्वेनिर्धनवत्नसंप
ददयोदयःकथंयाचकश्रेणीवर्जनहर्यशोनिविडितस्त्रीइस्मं

रत्नाचलः ॥ अस्मिन्नृपे तिशयेन दानभाजि सति अर्थिनां श्रेणी
नाप्राप्यावहृभवं सौफलभरस्तस्य व्याजेन कुब्जीभूतः सक
ल्पतरुः कथमप्याप्तानि हृत्त् क्रियानमनेनोनधीनासिद्धेः एव
मेव निर्व्ययाव्ययहीनाचासौ रत्नानीसम्यंत्रस्याउदयेनोदयोन्मु
न्नतश्चासौ रत्नाचलः याचकलोकवर्जनजातेनापयशसानि॥
विडिता बहली भूताब्रीडायस्य हृशः कथमास्तेक्रियानिजगोप
नस्यासंभवात् ९७॥ स्रजामि किं विघ्नमिदं नृपस्तता विनीगि॥
नैः पृच्छतितांसाविजने स्मितायवक्त्रेयद्वक्रयहृक्ष्लदेवै
लक्ष्यमलक्षितं नृपे ९८॥ इदं नृपस्ततोश्रस्यानृपस्य वर्णने॥
विघ्नं किं स्रजामीति ईर्षितैर्नेत्रनिकोचनादिचेष्टाभिः सावी
जने तांभैमीपृच्छतिसति वधूभैमीस्मितायहासार्थमन्युत्वेयद
वक्रयत्रिर्थगवाबलयत्नदेवतास्मिन्नृपे वेलक्ष्यं विस्मयत्वं लक्षि
तम् ९८॥ हृशाथ निर्दिश्य नरेश्वरांतरे मथ त्वराव क्रमधीश
रासिता अनूपयामासविदर्भजाकृतीनिजांस्य चेंद्रस्फुटपाभि
रुक्तिभिः ९९॥ अयानंतरेमथत्वरागिरामधीश्वरासरस्वती
हृशानिर्दिश्य दर्शयित्वा स्वमनस्यैवचंद्रस्यास्फुतपारान्हृपा
भिरुक्तिभिर्विदर्भजायाः कृतीकर्णो अनूपयामास अनूपमि
वचकार अनुगता आपोस्मिन्निति योगात्स्थयाणदाद्रीचकार
आवयामासेत्यर्थः ९९॥ सकामरूपाधिपपहहात्वयानका
मरूपाधिकईत्यतेपियः त्वमस्य सायोग्यतमासिवल्लभास्त
लेभायत्प्रतिमल्लभापरा ७०॥ यस्त्वयाने तत्तेपिसपप्रकामा
रूपेणाधिकः कामरूपदेशस्याधिपोराजास्ति अपरायस्याः
प्रतिमल्लभासदृशाकांतिः स्फुटं लेभास्ति सान्त्वमस्ययोग्यत
मा वल्लभासि अत्र नेतत्ते इति स्पष्टएव कैतवार्थः ७०॥ अ
कर्णधारास्त्रवासे भ्रंतेगानागनैरंरित्रेणविनास्य वैरिभिः वि॥
धाययावन्नरणोभिदामहोनिमज्ज्यतीर्णः समरेभवार्णवः ७१
अरित्रेणाकवचेनविनानकर्णधारकोंश्रोधावयंति अकर्णधा
राः कुजशाल्यधारिणः चेत्याश्रस्रवाः धाराः सैः संभ्रतंपरितोव्या

नै॰
ष॰ टी॰
२०७

समंगोयेषांतेषांभावंगतैः यावद्भिस्तूर्येणनरणेः सूर्यस्याभि
दंविधायसमरेसंग्रामेमरणात्सूर्यस्यमण्डलंभित्वा भवःसं
सारएवार्णवः अहोआश्चर्येणनिमज्य प्राणांस्त्यक्तानीर्णामुनि
प्रमाइत्यर्थः निमज्यमग्नेनरणंवाञ्छाश्चर्यकारि तथावरि
त्रेणकीर्तिपातनसेनेनतारणप्रकरणेनविनाप्रकीर्णाथवा
र्णनाविकहीनानि अतएवाश्चर्यभूतानिवार्यंवामानिचं
चलीभूतानिअग्रेगानिमहिमाश्चर्यतयानौकानाविकाटविका
अपि अन्तर्भूतंतेनयात्र्यश्वसेनौगानौचत्वाद्युमितिनीतिशास्त्र
दर्शनादेगानिनौकायेषांतेषांभावंगताः अतएवंतरणेर्नौका
याभेदंकृत्वानिमज्यमग्नैर्दीयतेइत्याश्चर्यम् ७१॥ यदस्य
भूलोकपुरुजोभुजोप्यभितप्तपत्त्रैरेवक्रियतेरिपुभूमिप्रपांन
तत्रारिवधूस्तपस्विनीदृदातिनेत्रोत्पलवासिभिर्जलैः ७२॥
अस्यभूलोकरक्षिणःभुजप्रतापेस्तप्तपत्रैरेवान्यत्रापि ग्रीष्म
एवक्रियतेयत् तत्रग्रीष्मेतपस्विनीवराकीतपश्चारिणीवा
शत्रुस्त्रीनेत्रोत्पलेअश्रुवासःस्थितिःसौरभंचविद्यतेयेषांतैःप्रपां
पानीयशालांकर्यंनददाति अन्येपितृष्णाभिलाषिणस्तपस्वि
नःपथ्याधिवासिनःप्रपांकारयन्ति ७२॥ एतद्दृढाखिलात
त्ववदन्यगस्तद्धंशसाईन्धनैतद्दोर्दह्यप्रतापज्वलदनल
मिलद्धूमभूमभ्रमाय एतद्दिग्जेत्रयात्रासमसमरभरंपश्य
तःकस्यनासीदेनत्रासीरवाजिव्रजाहृतरजोराजिराजिस्थ
लीषु ७३॥ एतस्यराज्ञोनासीरसेनामुखेवाजिव्रजस्यास्य
समूहस्यखुरेभ्योजाताचासौरजसांराजिः एतस्यदिग्जेत्रादि
गजयकारिणीयात्रासौयात्रातस्यामसमसमरतपमसमरस्यभरम
ति मयंपश्यतःकस्यजनस्यएतेदत्तेः एडुरजोनैःखवत्लो
र्णितानांशत्रूणांवोधाः जल्पान्येवचेयत्हलासौएव सांईन्ध
नेबकृतवेष्टीपतेत्रतेकाहेच यस्यदृशाश्वासोएतस्यभुज
योरुद्दः प्रतापएव ज्वलन्वह्निस्तत्रमिलन्योधूमः तस्यभू
म्नोवाकुल्यस्यभ्रमायनासीत प्रवित्तसर्वस्यनेयसेनास्य

त्रिगर्तेण पंक्तिः किंतु एतत्प्रतापाग्नेर्धूमशिखासमूह इति
सर्वेषां समेषां भ्रान्तिरभूदित्यर्थः ७३ ॥ क्षीरोदन्वदपः प्रमथ्य म
थितादेशैस्तैर्निर्मिते स्वाक्रमेस्मिन्सृजतनन्दस्य यशः क्षीरोद
सिंहासने केषां नाजनि वाजनेर्जगतामेतत्कवित्वामृत।
स्रोतः प्रीतपिपासकर्णकलशीभाजामभिषेकोत्सवः ७४
सुरैर्देवैः क्षीरसमुद्रपयसां प्रमथ्यामृतमथनेकृत्वा मथिता
देशा तत्क्रमं दृष्ट्वा मथितेपाठो ह्यधो भूनिर्जलमिति मथित
स्य निर्जलस्य प्रदेशे कृतेन निर्जलदीर्घतां प्रापितेसति तदी
दृशात्क्षीरसमुद्रमेव सिंहासनं स्वाक्रमं निजस्थानार्हं कुर्वन्त
एतन्नृपसंबंधिनो यशसः एतत्कवित्वमस्य नृपस्य प्रशस्ति
वर्णनमेवामृतप्रवाहस्तेन प्रीतो भरितो पिपासा स्रोतमेव पा
नेकर्त्तुमिच्छन्तो कर्ण एव कलशो यैस्तैर्भजन्ती तीदृशेन।
केषां न जगतां जनेनाभिषेकोत्सवो जनि जनितः क्षीरोदसिं
हासनात्त्रुद्धस्यैतादृशस्य चक्रवर्तिनः एतत्प्रशस्तिकाव्या
मृतभरितैः कर्णैरेव कलशैः त्रिजगज्जनेनाभिषेकः कृत इति.
वाक्यार्थः जलस्योपरि नितरां द्रवत्वेनोपवेशनासंभवात्।
घनीभावेनोपवेशनयोग्यतां संपादयितुं मथितादेशात्क्रमि।
तिं नरहरिः ७५ ॥ समितिपतिनिपातान्कर्णनद्वागदीर्णप्र
तिनृपतिमृगालीलदर्पदः शिलास्तु रचितलिपिरिवोरः
स्फोटनव्यस्तहस्तप्रखरनखरटंकैरस्य कीर्तिप्रशस्तिः ७५ ॥
रणेभ्रमे मरणाश्रवणात्तत्कालमस्फुटितानि वैरिनारीलक्षा
णो वक्षांस्येव शिलास्तासु शोकाद्वक्षस्ताडनसमये व्यस्ताय
तत्र विकीर्णास्तेहस्तानां प्रखरा अतितीक्ष्णा नखरा एव
टंकैः पाषाणभेदनैरस्य नृपस्य कीर्तिप्रशस्तिः कीर्तिख्या
पकोत्कविशेषो रचितलिपिर्लिखितास्तीति ७५ ॥ विधा
यतो हूलपटीकरंकवीणव भाणतोहलकरंकवाहिनी दम।
स्तभीवमवेत्यभारतीनत्यवयावक्रपरिश्रमं शान्तम्य ७६ ॥

नै॰
ष॰ टी॰
१०८

भैम्याः अभिप्राये प्रमाणं ज्ञात्वा ततो हलस्ते पुटं धारितौ द्वाभ्यां ततो हल
पुटं ततो हलपल्लववीटिकाकरमध्यगतां कृत्वा सत्वरमेव ता मवो
चत अनया वीटिकया मया खस्यास्तेदं प्रामयं जोषमासीनामिति
भावः ७९ ॥ समन्नमावीकृत्य भावभावनीरलीशाकल्येन्यन्न
पेनिभंभजम् ततस्तस्मिन् हालए पद्धिलोचनाशाशा ससंसज्जन
रंगनीजनीम ७७ ॥ स्वरस्वती कामन्नत्ये नयास्मि नृपे विजंभजे
समन्नमावीकृत्य दर्शनाभिनयीकृत धारयामास ततोनंतरं
चत्स्रगामाववदृशं सभाजनानुरंजनीजनीपतिं वृ भैमीमु
वाच ७७ ॥ अयं गुणोघैरनुरज्य कुत्कलीभवनग्रावालोकनसे
त्कलोचनः स्पृशन्नपि पाणिनापि नन्वमेनवापि दृक्कारणं
रामंगयः ७८ ॥ गुणौघैः वयविनयादिभिरनुरज्यन्वशीभव
न्कुत्कलीनामदेशीयस्य सोयं राजा भवत्या मग्रावाल्लोकनाय से
त्कमस्तकोपि तेलोचनेयस्य पृष्टोस्ति भोला वापि पाणिना तच्छकी
तिभिर्मितवापि दृष्टा स्ता या अस्तु ज्वलाक्षरंगाभंगायः तोलव
लनानि नूनं निश्चयेन नामस्पृशांतु केन वेदनवितर्कै अमन
स्पृशांत्विति ७८ ॥ अनेन सर्वार्थिकृतार्थतां कृतां कृतार्थिनौ
कामगवी सुरद्रुमौ मिथः पयःसेचनपल्लवाशने प्रदाय दान
व्यसनं समाप्नुतः ७९ ॥ सर्वेषामर्थिनां कृतार्थता धनेस्तस्मि
कुर्वता नेन राज्ञा कृतार्थिनौ येभ्य ईदृशौ कृतार्थ प्रामयाच
कौ कृतौ कामधेनुः कल्पद्रुमस्तावान्योन्यं क्षीरसेवनं पल्लवसे
वनं च प्रकर्षेण दत्वा दानस्य व्यसनं समाप्नुयतः कामधेनुः
कल्पवृक्षं पयसा सिंचति कल्पद्रुमः कामधेनुं पल्लवान् भोजयति
नृपः कराभ्यामदत्तो लयत्रिजेनृपानयं यान्यवतः पदद्वये तदी
यमूर्धाकुरु बिन्दुरश्मिभिः स्फुटेयमेतत्करपादरंजना ८० ॥
अयं नृपो निजपदद्वये प्रणामाय पततां यान्नृपान् कराभ्यामत्या
पयामास तेषां नृपाणां संबंधिभिर्मुकुटप्रमरागकिरणैः कृ
ताद्वयमेन स्पृनृपस्य करयोः पादयोश्च रंजनाशोणीकरणं
किं स्वभावतो स्य न हस्त पादशोणिमा किं तु चरणपतितवै
रिनृपमौलिमणिकांतिस्पर्शकृते एव ः ८० ॥ यत्कस्यामपि

भीतमात्रकरूभिरभ्येमानमालम्बनेजानत्यद्धनकाननैकश
रणप्रामेनदावाग्निना पंषेनकुजतेजस्सा विजितयोर्यावते
योस्वितीपितंवाडवमम्भसित्विषिभियायेनप्रविष्टंपुनः ॥
यद्द्विः कस्यांचित्करूभिरभ्येयेनाश्रयते प्रत्यहंभ्रमयेवयत्
तथादावाग्निनामनिविडस्यवनस्यकेवलंप्रारणप्रामेनयज्जातंभू
तं यावदवधारणेपतस्यभुजप्रतापेनजितयोः स्वयंस्वदावाग्नि
स्तैवाग्निसितीयोगपनेव भीतोहिकार्दिशीकोभवतिकापि ।
प्रकोस्थानेलीयतेच बलवंतमन्यंकंचित्तत्वपत्समाश्रयति
वानंवाडवाग्निर्गिमक्त येनैनतस्यतापभयेनद्धिधप्रतिपद्धेजले
पुनःप्रविष्टम् ८१ ॥ अस्यद्योर्वीभर्तुः प्रसृमरचत्तूसंफरभ
येवैमिप्रालब्धेवमयूखभिरत्नप्रायसमये नकंपेतामतः
प्रतिभटनृपाख्यायनत्ततद्धपृवज्ञोभोजेभवतुनशतेषांरू ।
दिवसः ॥ अस्यभूभर्तुरुत्तलत्सेनागजसंश्रुवैर्वमयूखभिः कर
षीकरैरेवअपायस्यनुहिनस्यसमयेहेमंतेप्रालब्धेसतिप्र
तिभटनृपायाख्यायनत्रुअंतमैनसितनकंपेताम् काकाकस्यना ।
मेवतद्धृत्तोमवयमेनक्षायत अपितज्ञानमेवभवतत्सम
मयस्तेषांरूदिवसः रुन्मितोनिर्योदिवसएवरूदिवसमेवेच्छ
न्नेरूर्द्दिनान्वेषदिवसेनभवत भरदेवहेमंतसमयेचितमिद्दमि
त्यर्थः ८३ ॥ आत्मन्यस्यसमद्धिनीहानलगुणस्याहोचित्ताम
चितीयद्ब्राह्मंतवजनादजनयद्गजानिरेषद्विषाम् भूयोहं ।
क्रियतेस्मयेनचदृदांकदोनयच्चानमनंतंमर्माणिदलंदलं
समिद्दलंकर्मीणवाणाःव्रजंतः ८४ ॥ येनहृदान्तृदयेनभूयोव
हृतरमहंक्रियते स्मगर्वःक्रियतेस्म यच्चकंदोननमति
स्मएषभूजानिर्भूपतिः समितिरणे अलमतिशायेनकर्मणे
प्रभवतुलंकर्मीणः अतिशायेनकर्मसमर्थोवाणसमूहोय
स्येदृशः सन् द्विषामन्यायवान्यवित्यज्यतयोर्हंतव्यंदया
मर्माणिदलंदलंबाणैर्यद्जन्यप्रकार तद्रूस्यनृपस्यात्म
नित्वस्मिनवसिद्धीकृतगुणस्यगुणानांसंचयंसंग्रहंरूर्वे ।

नै॰
प॰ टी॰
टी
१०४

तः प्रतिच्छायाच्छलेनोचितौ योग्यतायै हि ग्रहं कारं करोति।
पक्षेन नमति नयोरेव स्वादनफलमित्यर्थः अलंकारोत्प्रे
क्षा दौर्गा सित्तं स्थितवादिना वः ८३॥ दूरंगोभयानरहं हतिम
तां जैत्रांगकारे वरत्येन हायेशास्ति प्रयाति क्रमं दं विभ्रमेन शांत
शि धम्मिल्ले नव मल्लिका समनसां माल्यं भिया लीयते पीयूष
स्रवके तवाकृतदरः शीनच्छविः स्विद्यति ८४॥ केत्य गृणेषु हं
कारिणा पदार्था नां जेत्रे जिस्नो अंक कारिणा प्रति मल्लेभृते वे त
स्य दोषो भुजयो येशास्ति दूरं चरति प्रसरति मति विभ्रमस्य।
दिवक्रमं दंराज्ञो निशां नयाति मल्लिका पुष्पाणां माल्यं नव।
केशिपाशे लीयंते नैन हि नत्ति इति भयस्पद्धः पीयूषस्रव
णव्याजेन स्विद्यति स्वेदवान् भवति प्रतीयमानोत्प्रेक्षा ८४॥
पतत्रं धगाजस्त्वनिभ सितं भृशं कण्ठान्तमज्जन्नकः फेनैः पाण्डुरि
तः स्वदिक्करि जय क्रीडायशः स्पर्धिभिः दंतद्वंद्वजलानुबिं
बनचतुर्दन्तः करोभोवमी व्याजादभ्रमुवल्लभेनाविरहं निर्वा
हयत्यंबुपेः ८५॥ पतत्रस्य गांधगजो मत्तद्विपः तृषापिपास।
या भृशं जले कंठ पर्यंतमज्जन्नीनत्तुर्यस्य दृशः अत एव दिग्गजज
य लीलाया यशः स्पर्धिभिः फेनैः पाण्डुरीकृतः दंतद्व
यस्य जले प्रतिबिंबनेन चत्वारो दंता यस्य दृशः तथा करांभो
वमी करशीकरं वमन् व्याजात्केनवानस्मुतस्याभ्रमुवल्ल
भेनैरावणेन विरहं वियोगं श्र्योद्विरहजनितं संतापं निर्वाप
यति शामयति ऐरावणस्येतद्रूपत्वात् ८५॥ अयेतदुर्वी
पतिवर्णिनाद्भुतं न्यमीलदासादयिनं हृदीवसा मफलजा
नैषधनामजापिनी स्फटीभवद्यानपुरः स्फरन्नला ८६॥
अथानंतरमफलनोमा फयस्य सकरस्य देवमधूकमाला मु
याहेतुनोपकरणेन वा नैषधानामजापि श्रीनलनाम मंत्रंधी
किमपि मफरं नास्तीति मनसा चिंतयंती नलनामैव श्रीराम
नामवद्रूपां जपंती च अत एव स्फटीभवन्मूर्त्यानीभवं ध्या
नेनानिरंतरचिंतानुसंधानेन पुरःस्फरं भासमानो नलो

यस्याः सेहरणीभूतात्रिदिं यतदुर्वीपतिवर्णनाद्भुतरससास्वादयिन
मिव परमार्थंतस्तु नास्वादयितं न्यमीलद्भ्रायैरिंद्रियेभ्यो विरताभूत्
रवशाद्भेन संभावनावाचकेन न लक्ष्यानेनैव निमेलनेन त्वेतद्वर्ण
नाद्भुतरसेनेति ध्वनितम् ८८ ॥ प्रशंसिते समद्रुपांतरजितं जया
श्रियं तं जगदीश्वरं जिनम् गिरः प्रतस्तार परावदेवतादिनो नसं
ध्यासमयस्य देवता ८९ ॥ संसद्रुपांतं सभाप्रदेशं वं जयतीति निर्
शंता श्रीलेपहिनिता श्रियाकांत्या जितं तडुपावनारं हरिं जयंतं ज
गदीश्वरं भूमीश्वरीं वर्णयितं सायंसंध्याया देवता सरस्वती पुरा
वदागवदेवगिरो विस्तारयामास ९० ॥ तथापि ऊर्णोकचिरेणचि
रैषिता यथोत्सकः संप्रतिसंप्रतीच्छति अपांगरंगस्थललास्य
लंपटाः कटाक्षधारास्तव कीकटाधिपः ९१ ॥ भोस्त्वचिरेमन्दीर
भैमित्वं कटाक्षाणां परंपरास्तथापि ऊर्योः प्रेरय यथोत्कंठितो
यं कीकटानां राजा चिरेप्सिताः चिरकालमारुम्भिष्टाः अपांगो
नेत्रांत एव रंगस्थलं नृत्तस्थानं तत्र लास्येन नर्तनेन लंपटास्तृष्णये
न लग्नाः कटाक्षधाराः सम्प्रतीदानीं प्रतिगृह्णातीति ९२ ॥
इदं यशांसि द्विषतः सथास्तवः किमेकमेतं द्विषतः किमानन्न ८५
यशोभिरस्याखिललोकधाविभिर्विभीषिता धावति तामसी मसी
अखिले लोके धावद्भिः क्षालयद्भिरुज्ज्वलैरिन्दुव धावगति सुभ्रोः
अस्य राज्ञो यशोभिस्त्रासिता तामसी चासौ मसी कज्जलइव कृ
ष्णिमा तमसा काइ दं यशांसि अस्य नृपस्य कीर्ती र्द्विषतः स्पर्धमान
स्यांकं इस्यांकमन्तसंगलोच्छनन या किं धावति गच्छति तयेत द्वैरि
णीमुखे किं गच्छतीनत्प्रेक्षा यथा यथा मलोके नराज्ञा जितस्तथा शत्रु
र्दिशान्त्रिष्कासितस्तस्तः तदविषये कापिन द्वेषिदंशेन तिष्ठति न
चामालिन्यमप्येतद्यशसा सर्वतो निष्कासितं यशः प्रतिस्पर्धिन
श्चंद्रस्यांके कलंको नैतेन स्पर्धते ऽविमुखेवेत्यर्थः अत्र द्विरूपकोशान्न
सारादनश्रासस्मिद्वयेससीतिरंत्यसकारतः ९३ ॥ इदं नृपप्रार्थि
भिस्तर्जिततोषिभिर्मणिप्ररोहेण विवृद्धिरोहणः कियदिने रंब
रमाविरिष्यते सदस्य धाम्न निविशंस कथ स्पृरम ९४ ॥ इदं नृपप्रार्थय

नै॰
ष॰ टी॰
१२॰

मौनैरर्थिभिर्याचकैरुज्झितः कृतस्तान्याचात्यक्तोप्रार्थितः अतए
वमार्गणानांप्ररोहणाप्रत्यहमनेनविहङ्गविशेषतोवृद्धिप्राप्य
रोहणशीलः कतिपयैः स्वल्पैरेवदिनैराकाशंछादयिष्यति अतो
मृषावाद्यमेवमुनिरगस्त्योविंध्याचलेकृतवान् ९०॥ द्विषत्कस्यय
शांसिविक्रमभरेणोपार्जितानिक्रमादेतस्यस्तमहेमहेभरदन
स्पर्धीनिकेवलैः लिपङ्क्तिः कृतकेतनोपिरजतं राज्ञोयशः पारते
रस्पस्वर्णगिरिः प्रतापतपनैः स्वर्णपुनर्निर्मितः ९१॥ एतस्यभू
मीन्द्रस्यपराक्रमातिशयेनक्रमार्जितानिमत्तगजदशनतुल्या
नियशांसिकेवलैरवर्णयामः वर्णयितुमशक्यत्वात् इतरेषां
नृपाणांयशोभिरेवपारतैः कृतकेतुभिर्भरजतंकृतेनोपिकन
कशैलएतस्यप्रतापाग्निभिः पुनः स्वर्णमेवकृतः अत्रकृतकेकृ
तेपिरजतंस्वर्णपुनर्निर्मितइत्यत्रचप्रकृतेर्विकृतेर्वापियत्रो।
क्तिः स्याद्द्वयोरपि वाचकः प्रकृतेसंख्याशृङ्खलानिविकृतेर्नतु
इत्यत्रसंख्याग्रहणस्योपलक्षणत्वाद्वाचकः प्रकृतेरेवलिङ्ग
मपिगृह्णाति यथावीरणानिकटीभूतानीतिविवेचितत्वात्कृ
मनिर्मितशब्दोक्रियावाचकोप्रकृतिभूतस्यशैलस्यलिङ्गंगृ।
ह्णातिः नविकृत्योरजतस्वर्णयोः ९२॥ यद्भर्तुः कुरुतेभिषे
णनमयंशक्रोभुवः साधुवेदिर्वंहेहिविभस्मभिः मेघवताद्वहैः
कृतोह्नलना योभोगमाकिलसोथिवेलनदनेभाजिव्रतंशालिनि
दोगणीतन्त्यतिमन्तिंशुववपुषोमग्नाहिसंख्यायिया ९३॥ अयं
भुवःशक्रोनृपोयद्भर्तुर्यस्याभुवोभर्तुर्दिपस्याभिषेणनेनसेनया
भिगमनं करोतितस्याभात्यात्यलक्षणानि अस्मभयेदिवसाहे
रेणवर्षणांकृपिरग्निहिरुकमपश्चजायते तत्रेयमन्यबद्धभुवंसभा
वेनायोअस्मन्नृपहिरेवानुरक्तत्वात्तद्यातस्यापियात्रानेनसंधि
वेलनदनेसंधिवेलायांभुवंसंधिवेलायांफलतुनद्वभ्यापिणानित्रि
णिमंधिवेलच ततटनेनतनंतदेवव्रतमवधुपकनेख्यातन्मा
भाजिभग्नेमाभूत कर्मकर्तृरिणिवृ इतिहेतनासौद्वितिजला
दीनिवसुंधिपस्यतस्यशिवस्यमार्गःसाहनीणीदिग्दाहापवदिशा

तद्दार्ढ्यं पदार्थानो दाहाज्वलनानितैः कृत्वा मत्ववता स्त्रैरुदु
त्यादितैर्भस्मभिः कृतोद्दूलनाम्भंगा किलनिश्चयेद्राकौरीं दि
न्तत्यति ॥ ५२ ॥ प्रगेतद्युगा मत्वैं द्वुसृजतः स्तद्रुःशामयिविवा
कोषाः शोद्यमगाधगायजगतीशिल्पैघ्नतल्यायितः निःशे
षघातिमाएरलाव्ययवशादोषहलभैदेषवाशेषः को यामयः
किमेथतमसस्तोमस्ततोनिर्मितः ५३ ॥ प्रगायेषुमितेजग
त्याभुवः शिल्पेनिर्माणकलायामपिघ्नतल्यायितः परिपूर्तिं
मप्रामः स्तद्दूरिथैः समस्तोदीमीनोकोशानिधिः प्राकरवमा
स्ताविद्रुमत्वचंद्रपदंतेमेनस्पराजः शशीदंस्तजनः शोषेदयंसमासिम
गामत् ततः सकलदोषिसमस्तद्व्ययवशाद्दापुनर्दोषहलभैवदु
द्रुप्राप्येरंघतमसस्तोमेर्गाम्भोधकारसमस्तैदेषकेपामयः शे
षोभागः किं निर्मितः ५४ ॥ तत्र द्विजे त्वयात्रा द्दरुरगात्वया
ग्राद्दैते रंधकारंनिर्वाणाविप्रतानलजमिवस्तजत्पराजारजो
भिः भूगोलच्छायमायाम्भयपाणितविडुनैयकायोभियाभूदे
तत्कीर्तिप्रतानेर्विधाभिविवस्पेपाद्धराद्दूयमानः ५४ ॥ ता
तोतासोदिशांजेत्वोक्तिस्त्वस्पुतायात्रास्तास्तद्दराणानभ्रगाणां
द्दरायोत्यापितेषोभिरेषवाजानिर्वाणः शमितस्त्वासोवैरि
प्रतापाग्निस्मात्ज्ञातमिवांधकारंस्तजति वकुभिमिलितैश्च
द्दैरिवैतस्यकीर्तीनांप्रतानेर्फेदेयज्ञार्थमाद्दूयमानोराकृः शु
वोलच्छायमेवमायातस्पयोगाणितविङ्गिणाकैत्वेयकृत्स्वः
काघ्योरखेतादृशोभूरुयेन एतत्कीर्तिप्रतानदूपेवकुभिश्च
दैवोदमस्तकोभीत्याभूगोलच्छायामायाद्दूपोजातद्दत्यर्थः ४८
प्राप्ति द्दामोदरीयामियमुदरदरीयावलेभ्यस्त्रिलोकीसमातुं
शक्तिमंतिप्रपियमभवव्यादत्रनेतद्यशांसि तामेतांपरियि
त्वांनिरस्तुविवमफधंसिनः पाएपद्यच्छद्मापन्नानि तानिहि
पुद्यानसनाभीनिनाभीपद्येन ५५ ॥ यात्रिलोकीदामोदरस्य
वेपिनीमुदरमेवदरीमाक्रियपास्तेयदुदरंदामावधाने तेत्र
कियन्तानीत्यर्थात्तस्त्वपरिमाणेत्यर्थः प्रयेहदशपांरूत्वापवि

नै॰ ष॰ द्वा॰ टी॰ २॥

माणायांत्रिलोकींसमानमेतस्यगुणांसिप्रथिम्नोबाहुल्यस्य
भरवशादतिशयाद्धेतोर्नंपातिमेतिशक्तिहीनान्निराजदन्तत
ल्यानितामेनांत्रिजगदाश्रितामफुल्लोकदरदरीशूरयित्वाना
भीमार्गेणपाण्डुकमलव्याजप्रमानिरगान्निर्ययौइवनेनहि
सोनीभोकमलंकिंत्वेतस्ययशांस्येवत्रिजगद्व्यामानि भीवि
स्वंभरस्योदरदरीपूरयित्वानाभीमार्गेणांवहिर्निर्गतानीत्यु
त्प्रेक्षा ५५॥ अस्यासिर्भुजगःस्वकोशात्बिलाद्बहिःस्फुरत्कृसि
माकस्योन्मीलदरालशीलवलनस्तेषांभियेभुजाम् संग्रामे
प्रतिजांगुलीमयमहासिंदोषधीवीक्ष्यःसर्वाभिरेवनिवेशप्रजांगु
लिकनाथेनोमनालेबिता ५६॥ अस्यन्तपस्यासिःखड्गःभुजगः
पाणिगतएवसर्पःस्वकोशविलमेवविलंतस्मादाकृष्टःनयाल
तन्कालस्य पर्वकम्पनेन्मीलत्वादुर्भवदरालशीलवक्रलीला
कृतवलनेयस्यहस्ताःसन् तेषांराज्ञांभयायभवतियेनृपेनोप
तिष्ठन्तेनिजांगुलीमयास्तकीयांगुलिरूपावासोमहतीसि
द्धौषधिर्लेनानस्याः पर्वंग्रेप्रगुणस्वेविहत्वाजांगुलिकनाविष
वैद्यनानालेबिता मंत्रविदस्वांगुलिन्यासोहिस्वापराधकथनस्त
वनाहैत्याभापकोजीवयति वीराणांदीनहननिषेधात् ५७
यःस्फुटकीर्तिदर्शयत्यरिभटश्रेणीभ्रुयोवक्रतामस्मिन्नेवविभर्ति
यत्किरतिक्रूरंधनिर्निष्ठुरः दोषंतस्यतथाविधस्यभजतश्चा
पस्यपृक्ततांगुणंविख्यातःस्फुटमेकएषनृपतिःसीमागुणग्राहि
णाम् ५८॥ यश्चापोरणेशत्रुवीरपंक्तिपृष्ठंपश्चाद्भागंदर्शय
तियश्चापोपिधनुरिन्द्रपेएववक्रतांधत्ते यश्चनिष्ठुरःकठिना
कर्षणीयःक्रूरंधानंटंकारंकिरति तस्यतथाविधस्यसर्वो
क्तगुणवतःदोषंबाहुंभजतश्चापस्यगुणंज्यांपृक्तांत्वं एष
एकोगुणग्राहिणांप्रत्येवाकर्षिणांवीराणांसीमापराकाष्ठा
स्तीत्यर्थः अथचसर्वेगुणग्राहकःस्वशत्रवेसान्तवादीपवास्यः
रणेपरवीरपंक्तिपृष्ठंदर्शयतिवैमनस्येदत्ते अस्मिंस्तामि
न्येवकैाटिल्यधत्ते यःकठिनहृदयःक्रूरंप्रत्युत्तरंददाति न

यावित्पस्तनस्य वापस्य गुणोवापत्यादिकं गृह्णन् जानन् गुणो
निजदत्तोभूतिर्वा गृह्णन् प्रत्याददत गुणग्राहिणो गुणज्ञानोस्मी
मास्ति ५७॥ अस्याति प्रकरः शरस्तूर्णपतंस्तस्खलित्वा पतन्ताउभौ सी
त्कारेण न च संमुखे रचयतः कस्य चन प्राप्नुतः तत्फलं न च पुन
र्निवृत्तिरुभयोर्जीवार्तिं यन्मसृणत्वयोरेकत्र तत्र अभिन्नत्विमित्रमपर
स्यामित्रमित्यद्भुतम् ५८॥ अस्य व्याख्या: शत्रुसम्बद्धः शरस्त्वोभौ
रणे संमुखे पतन्तौ सीत्कारे वेदनास्तव के शास्त्रले तथा प्राप्नोति बोध
केवा शास्त्रेण कृतः कस्य चन प्राप्नुतः त्रिः शास्त्रानिष्क्रम्य स्खलि
तः शरः हृत्स्थानीलत्वभेदीच भयनीतिधनः शास्त्रसङ्कयोः
वीरधर्मान्सञ्जि प्रामस्य गुणान् च्युतस्य वोभयोरिष्टगुणस्य
शरस्य च न पुनर्निवृत्तिः पुनर्जन्मान्तरं च प्रत्यागमनं यन्नजा
नाति तत्फलं संभवितमेव द्वयोः समानधर्मत्वात् तत्र तयो
र्मध्ये एकः शत्रुगणो मित्रं स्वर्ग भिनत्ति अभिहतस्य वीरस्य
हृदयभेदप्रसिद्धेः अन्यः शरः अमित्रं शत्रुं भिनत्तीत्याश्चर्यम् स
मानधर्मयोरपि शत्रुगणशरयोर्मित्रामित्र भेदनक्रिययो
र्विरोधादाश्चर्यमित्यर्थः ५९॥ धूलीभिर्दिवमंधयन्नपि रथग्रा
मः स्वर्गाणां रवैर्वीतं संयति विजयं जवजयैः स्तोत्रं गुणानां क
यन् धर्माराधनसन्निधावृजगता राज्ञा मनापिहितः सोद्धोर्तफ
लमि वाहिनी गायति पदात्स्वहृदं रंगेपि गाम् ५४॥ स्वर्गाणां ध॥
लिभिः स्वर्गवान्यापि नेरणभिर्दिवमंधयन् ग्रंथ रुद्धा यसंहारेस्य
गायन् स्वर्गाणां रवैर्दिशो बधिरयन् शाङ्गं तदाग्राहिणः कुर्वन्
स्वर्गाणां जवस्य वेगस्य जयेन ते कदापि वीतं हेजयं ददाति वा स्वनोऽ
र्वन् संयति संग्रामः इति सर्वत्र संबंधनः गुणैरेवमादिभिर्गुणैः
कीर्त्याख्यानोक्तस्तुतिकथां कथयन्कुर्वन् ममसमयो कुर्वन् धर्मारा
धने सन्निधौ प्रयोजितं जगद्येनेदृशो नाम्ना राज्ञा ग्रहितः स्वरंगो
पि सोद्धा गणानि रंतवाणा गुलाला नाम्ना ललाटवानो व्याजेन
गोभृदवमधन्वे चरणे नमस्कृत्य विना यति स्वराणां करोति गौः पदा
न स्वहृदयो निधर्ममनुतिष्ठतीत्यर्थः ५५॥ एतेनोक्तं ते कारणं।

नै॰
ष॰ टी॰
३११

प्रतिस्वभटनटारंभनाट्याद्भुतानां कबंधैर्वनासीद्विसमरर
मालोकिलोकास्पदेपि प्रसैरस्वैरवेगैः कृताभ्ररभ्ररलीमद
विद्यमानत्वात्पुष्टोनिहृदंथकबलात्मज्ञातारेणुधारांधकारा
त् १०॥ समररसस्यसंग्रामेवीररस्यालोकिलत्वेनलोकाः तेषा
मास्पदेस्थानभूतायामपिभुविपतितानांकृत्तकंठाच्छिन्नग्रीवाश्च
तेवैरिवीराः वाहूणांकवंधपवनटास्तैरारब्धानांनाट्याद्भुतानां
कबंधैर्वनासीत् कोपिद्रष्टानाभूत् प्रवद्धमाहप्रसैरस्वैरवेगैः
मंदत्वच्छेदयोःस्वैरमित्यमरात् प्रमंदवेगैरश्वैःकृताचासौरे
णुणांभ्ररलीचपणानांसेपणापरस्पराभ्यासः तथामंदसीघ्रवि
द्यमानत्वादिरत्नेपधणांहताप्रमानेवतद्रूपहेतनस्माइतिहेतनी
वासौरणकरायांसंग्रामाग्रभागेरेणुधाराब्जसांपंक्तिरेवांधका
रस्तस्मात् १०॥ उन्मीलल्लीलनीलोत्पलदलदलनामोदमेर
दभिसरकोडक्रीडदृद्भृंगालीगलदृदितमरुत्फालवाचालवीः
चिः पतेनाखानिशाखानिवहनवहरित्पर्णसत्ताद्रुमालीव्या
लीढोपांतपांतव्यथपथिकहृशांदत्तरागास्तभागः १९॥ उन्मी
लल्लीलानांविलसद्विलासानांनीलोत्पलदलानांदलनेविका
सेआमोदेनसौरभेणमेदस्वीपरिपुष्टस्त्वासौनिर्भरस्त्वासौमृरुत
तस्यफालेनवालनेनवाचालाःशब्दायमानाः) सरःप्रवाहःत
स्यक्रोडेमध्येक्रीडंत्याःपद्मिनांपंक्तेर्गतद्भ्यःपतेभ्यनत्तत्त्वासौ
वीचयोयस्यसः एवंभाखानांनिवहेषु नवान्तनाहरितानी
लास्त्वतेपर्णास्तैःपर्णाचासौद्रुमाणांपंक्तिस्तयाव्याप्तस्त्वतेउ
पांतास्तेषुव्यपगतमार्गखेदास्त्वतेपांथास्तत्तद्दृशोरदत्तोरागोभि
लाषोयेनेहशस्तडाकोनेनाखानिाखातः क्रोडादोडमयोरेका
हृतेरागस्ततागहस्यनप्रासः १९॥ दृष्टोवाधिवसौतरंगवलि
भेविभ्रहृषःपाएरंहंसालीपल्लिनेनयुष्टिकलितस्तावद्दृयो
धंहिमा विभ्रद्धोइंकियावकेविकवयोयोगपस्फरत्संगतस्या
नेस्नानविधायधार्मिकशिरोनत्यापिलित्याहृतः १०२॥ तरंग
पवैवलयत्वसूर्मयोत्विघेनेयस्येहसैवलेरत्याद्यंभः एवंहसपं

नैवपलितेनजरसापाण्डुरंवपुर्बिभर्त् तथायष्टिभिःकोयष्टि
सैतैःपक्षिभिःकलितः तावान्वयसापलितार्थंहिमावाकृत्य
यस्यविकचयाविकसितयावेदिकयान्योन्यंयायागपस्फुरत्से
गतंकेजलंबिभर्त् स्थानेस्थानेविधायितस्थातेधार्मिकजनाने
घोषितोनम्रनेनापिनित्यमाहतःसन् वृद्धःप्रहृष्टोसौतडागः
वारिधीयतेस्मिन्निति वार्धिजलानामाश्रयोस्ति अथवहृष्टो
वर्षीयान्सन्हृष्टोभवेदित्यारोपः वर्षीयान्नपिहिवलितेनपा
ण्डुरंवलियुतंचवपुर्बिभर्त् यष्ट्यादण्डेनकलितः तावान्व॰
यसोजन्मकालस्यार्थंहिमायस्यहृष्टाःविकचयापगतकेशया
वेदिकयावार्धकोन्यत्रेनवालति तभेदेनयोपपस्फुरत्संग॰
तंकंशिरोविभर्त् धार्मिकानांशिरोनम्यानित्याहतोभवति
हृष्टोहिधार्मिकैःशिरसाप्रणम्यते १॰२॥ तस्मिन्नेतेनखनास
हविहरपयःकेलिवेलास्ववालेनालेनास्त्वंदक्षिप्रतिफ॰
लनभिदातत्रनीलोत्पलानाम् तत्यायोदेवतानांविशान्तत
वतच्छायमेवाधिकारेतत्फलंभोजराज्येभवत्वभवदी॰
यानतस्याभिषेकः ३॥ हेबालेतस्मिन्हृदेपतेनतरुणेनया
तासहक्रीडांकुरु तत्रनीलोत्पलानांवनेत्रप्रतिबिम्बेभ्योभे
देनालैनवास्ति सनालान्युत्पलानिनालहीनानिनेत्रदक्षि
प्रतिबिंबानीतिविवेकोस्ति तत्रजलदेवतानामधिकारेतवत
च्छायंशरीरप्रतिबिंबएवविशतु त्वच्छरीरस्यच्छायैवजलदे
वतात्वेनभासतां तस्यविकसितानांपद्मानांराज्येस्वाम्येच॰
त्वन्मुखस्याभिषेकोस्तु ३॥ यतत्कीर्तिविवर्तैर्धौतनिखिल
त्रैलोक्यनिवासितैर्विभ्रांतिःकलितःकथासुजरतांयामैः
समग्रैरपि जगतेकीर्तिमयादहोभयभरेतस्मात्कीर्तेःपुनःशा
यत्रास्यकथापथेपिमलिनच्छायावर्णंपरस्थितिम् ४॥यत
त्कीर्तीनांविवर्तैःपरिणामैरेवविस्फुरद्भिः धौतान्युज्वलितानि॰
निखिलानित्रिभुवनानितन्निवासितैःसमस्तैरपिलोकैःपदार्थैर्ज॰
तोहंज्ञानोकथासुविभ्रांतिःकृतानाहंवचनेष्वस्थयतेनतत्का

नै·
ध·टी·
द्वा·
२२१

पिहृश्यंपतेइत्यर्थः कीर्तिप्रचुरादस्मादकीर्तेः संबंधिनोभय
स्यभरेणनिश्वासैः पुनर्जितं यद्यतो हेतोर्मलिनछायासाप्रकी
र्तिरस्यकृथापथेपिस्थितिंनबबंध प्रकीर्तिः कथास्वपिनश्रू
यतेइत्यर्थः ४॥ प्रयावदस्मीमस्तनैर्मितातामावीजनेरकीर्ति
र्यैदिवास्यनेष्यते मयापिसातः खलुनेष्यतेपरं सभाश्रवः सुर
तमालवल्लितम् ५॥ नलाभिलाषकातर्येनदूयमानत्वपव
णिनाविच्छेदैभैम्यास्त्रभिप्रायात्सावीप्राह अस्यनृपस्याकीर्ति
र्लोकैर्यैदिवानेष्यतेनाभिलष्यते नहिंसामयापिनाभिलष्यते
परंविचार्यमाणामालोकैरनिहाप्यस्याकीर्तिः सभाश्रवःसुरत
मालवल्लिनामयानेष्यते श्रावयिष्यते एतदकीर्तिरग्रिमश्लोके
नाभावास्यदवचोरूपत्यासर्वेजनाः श्रावयिष्यंतेइत्यर्थः ५
अस्यद्योणिपतेः परार्थपरयालक्ष्यीकृता संख्ययाप्रज्ञाचक्षुरवे
क्ष्यमाणतिमिरप्रख्याः किलाकीर्तयः गीयंतेस्वरमष्टमंकल
यताजातेनवंध्योदरान्मूकानांप्रकरेणकूर्मरमणीदुग्धोदधे रो
दसि ६॥ परार्धात्परयासंख्यागणिताः प्रज्ञाचक्षुषांधेन
दृश्यमानतिमिरतुल्याअस्यराज्ञोकीर्तयोष्टमंस्वरंकलयता
वंध्यागर्भाज्जातेनमूकानांसमूहेनकूर्मस्त्रीदुग्धसमुद्रतीरेगी
यंते अत्रपरार्धसंख्यादेरत्यंतासत्वात्खपुष्पिकैवप्रतीतिः अकी
र्तेरत्यंतासत्वंभावार्थः ६॥ तदद्भुतैः सस्मितविस्मिताननंनि
पीयतामीक्षणभंगिभिः सभाम् इहास्यहास्यं किमभूत्रयेति
सविदर्भजारूपमपिन्यभालयत् ७॥ तस्यादासाद्भुतैर्वच
नैः सहासासार्थवदनांतांसभामीक्षणानांभंगिभिर्विच्छित्तिप्र
कारैर्निपीयसम्यक्कृत्याद्दृष्ट्वाभैमीइहास्मिन्दासीवचनेस्यनृप
स्यहास्यंकिमभूत्रवेतितन्रूपमपिनिरूपयामास ७॥ नला
न्यवीतांविदधेदमस्वसुः कनीनिकाराः खलुनीलिमालयः
ववकाशसेवास्सुचिरंकृतोचितोमिलन्नपांगः सविधेनतेनघे ८
नीलिमः कालत्वस्यालयोभैम्याः कनीनिकानेत्रतारानला
दन्यंराजानांवीतांदर्शनमेवाचोपरार्थंविदधे खलुकिंचक्रे

कुलस्यउद्धृत्यापवाधकरणंशोकमेवेतिभावः तदुनः
सविधेनिकटश्वासेनलेभिलेकदाचः स्वैवेःसुहृस्यदन्नोऽ
स्याकुणास्यवभावेनोचिंतासेवांभैम्यांडुकार स्वविरन्नाऽ
गीचसेवांकरोत्येवेत्यर्थः नलादन्येषांशपामयानारयावीत्
णाजगृश्चाक्चनायनलस्यतकटाक्षेणवीक्षणमनुरागवो
धनार्थं तथाचोक्तं हृष्टपृष्ठोमम्रहिग्रामंपनन्तःटनारका
श्रीस्तियालोकिनीयथामाहृहिक्तकाजगुश्चिता मनाक्स
मन्नतेकान्तःसानुरागाकटाक्षिणी विकासिनीहृष्टिरु
क्ताक्तियेतिरतिभावजा ८॥ हृष्यान्नलस्यकृतिघुम्बिंत
गुणाकरेपिचक्रस्खलनस्यकार्मुकः स्मरःपराणैरनुकल्प
धन्वितांजनीमनंगःस्वयमादेयतन्ततः ९॥ नलस्यनेत्रेणेवा
कर्णाकृष्टेनबाणेनोपलक्षितः तथानलस्यैवपाणिविषये
भावचिह्नस्यचक्रस्यव्याजेनमंडलीकृतचापःकामःस्वय
मनंगः शरीरहीनोपिपरस्यनलस्यांगेर्धन्वितमनुकल्पध
नुर्ग्रहणयोग्यामंगितांसमर्थ्यतांजनीवहभैमीविधायनल
लेहस्ताकामाद्यतेस्मेत्यर्थः ९॥ उत्कंटकाविलसदु
ज्वलपत्रराजिरामोदभागन्यपरागतराततिगौरी स्तनकुपल
हरिकामथितानलेसावार्थितामधनकांचनकेतकीव १०
उत्कंटकासमुद्भूतरोमांचाविलसंतीउज्वलारम्याउज्वल
स्यशृंगारस्यवासंबंधिनीपत्ररचनायस्यासाश्रासमंतामोदं
संतोषंभजतीत्यामोदभाक् अपगतोरागोभिलाषोयस्याः
साअपरागानअपरागाअनपरागाअन्यस्मिन्रागाअनपरागातता
अत्यंतंसाभिलाषा अतिगौरीपांडुरांगीस्तनहृषीसाभैमीस्त
नविकेतकीवशिवेकोपांडुतोनलेनस्यषिवस्यधातुर्दासौ
कामस्वस्यवानेनवासार्थितास्यात्तमिच्छोदयौ कीनकीचो
त्कंटकाविलसदुज्वलपल्लवपंक्तिरामोदभाक्सौरभभाक्
अविद्यमानःपरागःकिंजल्कोयस्याःसाअपरागाश्रुतिमाप्य
नानपरागाअनपरागानतराबहुपरागवतीश्रुतिगौरीनतरी

पाण्डुराभवति १०॥ तत्रालीकनलेचलेतरमनाः साम्या
न्मनागप्यहृदयाग्रेयत्तरः स्थितात्वत्तरापातेऽहस्त्वानेषधा
त्र श्राद्धादाम्बुनिधौ निमज्ज्य निजतोहृदंगतातत्रवालेका
रीभवनाज्जनायदयनीपातालकन्याभ्रमम् ११॥ तत्राली
कनलेमप्रथमदृष्टस्त्वासौ नालीकः सत्यस्त्वासौ नलस्तस्मि
लेतरमनाः स्थिरमनाः सती साम्यात्समदृपतयाग्रे उज्ज्वला
त्स्थितानपि चलतरस्त्वतः संख्याकान्नैषधान्नलप्रकृतीन्द्रिड
दीदृशा यान्तं वीक्षितं मनागपि चलत्वानाभूत् नरदर्शनान्य
र्थः उक्तः श्रद्धादाम्बुनिधौ निमज्ज्य सत्यनलदर्शनसमका
लमेवानंदसमुद्रे स्नपतलालंकारीभवनात्रैवस्थिरीभावा
दन्यदर्शनानवकाशादित्यर्थः निमज्ज्य हृदंगतांकामपि
र्यानिषधकोटिप्रमाणतस्यानंदसमुद्रे अनपवर्जनायपाता
लकन्याधमंदयतीपातालकन्यापिसमुद्रे निमज्ज्य हृदय
योदेशंगतापातालनलालंकारीभवनात्दूर्भागावस्थितात्र
पश्यतीत्यर्थः नअलीकः असत्यः नालीकः सत्यः नैकवि
धशब्दवन्निषेधवाचकेननशब्देनसमासः नैषधस्यप्रतिकृ
तयोनैषधाइत्यत्र इवेप्रतिकृतौकन्नितिकनस्यकतोजीवि
कार्थेचापण्येइत्यनेनलुक् अत्रअलीकेषुनत्रालीकनले
इतिपाठेनोरहरिव्याख्यानोपपादपव ११॥ सर्वस्वेवेनस
ल्लोन्दपतिरपिहृष्टोप्रीतिदायंविधायप्रापत्नहृष्टिमिष्टाति
थिसमरङ्गतापामपायोनरागाम् आनंदोध्येनवंधानकृतंत
दपाकृतपातान्तरत्याः पत्यापीदृष्टधारावलनविरचिता
नास्त्रंगेनास्तुलीढः १२॥ तलोपिचेतसः सर्वस्वभूतांनांभी
मीमेवप्रतिदेयंदानंप्रदायप्रीत्याहृष्टाप्रपायोहृतंरंगादर्शना
भिलाषादत्यथंगतागतंऊवैभी अमैवैविंडाघैःपीदृत्तोनड
लेभान्तस्याभिस्याहृष्टिमवदेवैडेलेभमिष्टमतिथिंप्रापसन
लोवन्धाप्रत्याकामेनाश्रुमत्वरमाश्रुगेनशासनालीढोरड
तमंपीसृष्टधारावलनेनामृतधारामिश्रलोनविरचितान

तस्याभैम्याः भैमी हृष्टे वाग्र परामाकृतपातान्नाभिप्रायप
तेनानि स्मितमित विकसितानां कलस्फुलतानामस्तम्
कलितानां प्रांतविस्तारभाजो प्रतिनयननिपातं किं
चिदाकुंचितानां विविधमहमस्थं चपात्रमालोकनानामि
नीत्येकविभिर्वीक्षणानि विविधानि परस्परानुरागबो
धकानि वीक्षणानि श्रानं दोघेन कृत्वा वैध्यानिष्फलान
कृतैः प्रथमपतितया यापवहृष्टैः मैतो क्षणपरवशीकृतः
न किमपि ह्यानाह्वीनमाणे तपलोपोक्ष्तः परागि भैमीहृक्के
ष्टितानि न ददर्श इत्यर्थः ॥ ११२ ॥ श्रीहर्षं कविराजराजिमु
कुटालंकारहीरः स्वतं श्रीहीरः सुषुवे जितेंद्रियचयं मा
मल्लदेवी च यम् तस्य द्वादशपक्षमात्रचरणांभोजालिमौ
लेर्महाकाव्येऽस्मिन्व्यगलन्नलस्य चरिते सर्गो निसर्गोज्वलः
११३ ॥ आनंदस्य कृतौ निबद्धविमनो सत्सुंपदाद्यान्वयादस्या
नैषधतत्त्वकाव्यविवृतौ तत्त्वात्मना बोधितः ॥ इति नैष
धकाव्यतत्त्वविवृतौ द्वादशः सर्गः १२ ॥ श्रीगणेशाय
नमो नमः ॥ ॐ स्नानसांगस्थितिरत्नमालाविधायक
धाकुं भविधेरदिनाशिनः चंद्रावतंसावचहंसयानास्ततोप्य
स्ततौ च सरस्वतीनः ॥ एवं सर्गद्वादके भैमीनलयोः सर्व
लाभविप्रलंभस्यभावोजन्यानुवंधोप्यनिष्पत्तिः पुष्टिसेके
तैकृत्सा भाभासौ शासः सोघयति भेदस्तु दर्शितेनेषापि पुनरपि
त्रयोदशे सर्गे नेजलिमिन्याये न नलस्य सकलत्रिलोकी
नायकेभ्य उत्कर्षख्यापनाय देवेश्वरेषु पाभासत्वं प्रश
मत्वं शोघत्वं च प्रख्यापयति ॥ ॥ कल्पद्रुमान्परिमलाद
वभेद्यमालामात्माश्रयोनिखिलनन्दनशाखिवृन्दात्
तैराजवादयतां मध्यविमानपर्यन्निस्तनलाङ्ग्निमधरानय
पंक्तीरात् १ ॥ परिमलोजनमनोहरो गंधो विद्यतेयत्वा
त्वैनैकोमिन्यपर्याप्तविपरिमलागंधवहाः विमानपुरं
हंतीतिविमानहृद्धोवायवः आत्माश्रयांगंधान्सारिणी

नै.
ष. च.
टी.
११५

भृंगमालो निखिलानां नंदनशाखिनां हृन्नादपगमय्यैव
कल्पद्रुमान्प्रापयंति तथा विमानरूपो भैमीयानवाहकः
प्राप्नोत्यंगो स्वबहूनीयो तां भैमीं राजसमूहादपगमय्यायं न
लहूपथगान्वीणान्यं च निम्नः १ ॥ साक्षात्कृताखिलजगज्जनि
तावरित्राणन्त्रायि नाथमधिष्ठानपदं विस्तथा सो इवेयं यासव
शचीपति र्भ्यर्थायि प्रकाशितस्य नचनैषधकायमाया २
प्रत्यक्षीकृतसकलजगज्जनसमूहहृद्गतानां सा सरस्वती तत्र
सभायामिदमुद्दिश्य तथा नेन प्रकारेणाश्लिष्टशाश्वत्वेनव
भाषेय यासचनलरूपं शचीपतिरिंद्रश्चाभ्यर्थायि प्रार्थितः एवं न
लोरूपनैषधकायमायानतानां प्रथयकाशान प्रकाशि
कित प्रकाशितेव २ ॥ ब्रूमः किमस्य वरवर्णिनि वीरसेनोद्भू
तिं द्विषद्बलविजित्वरपौरुषस्य सेनाचरीभवदिभाननदान
वारिवासेन यस्य जनिता सुरभी रणश्री । ३ ॥ द्विषतो बलस्य
सैन्यस्य विजित्वरं पौरुषं यस्य तस्यास्य वरवर्णिनो नलस्य
वीरसेनान्नृपादुद्भूतिमन्वयं किं ब्रूमः किय द्वदामः
यस्य सेनायां सचलीभवतां शैलायमानानामिभानां करिणां
माननदानवारिणां मदजलानां वासेन गंधेन सुरभिः
सुगंधि रणश्रीः संग्रामलक्ष्मीर्जनिता इति वचनाशयसंत्या वै
भो वरवर्णिनि भैमि अस्य वरस्य द्विषतो बलस्य बलनाम्नो
दैत्यस्य विजित्वरं पौरुषं यस्येदृशस्य बलारातेरिंद्रस्य वीरा
णां सेनायामुद्भूतिमो द्भवं किं ब्रूमो वर्णयितुमशक्यात् य
स्येंद्रस्य रणश्रीः संग्रामसंपत् सेनां चारयन्तइति सेनाचरी
भवतां सेनानायकीभूतयोर्विमाननस्य गणेशस्य दानवारे
र्विस्रो वा सेन स्थित्या जनिता प्रसूरगणां दैत्यानां भीर्भयं स
सेहृशीभवति अथवा सेनानायकभूतयोर्गणेशस्कंदयोर्निर्मि
द्भिस्थित्या युस्येंद्रस्य सुरभी रणश्रीः सुरभिया देवभी[illegible]ना
शी वा एपहद्वी देवभयनाशिनी वा सो [illegible] संपन्निजजनिं जनि
तया वा स्पितां हशा स्पेंद्रस्य वीरसेनान्नृपादुद्भूतिं जन्म किं ब्रू

मः नह्यमप्यविकिमाकेपेनार्थनलयतिमायास्तूचनम् ३ ॥
स्तुभ्यं स्तुहारगणहारिपयोधरांकचुंबीइचापविचित्रघम
णिप्रभाभिः अन्वास्यते समितिवामरवाहिनीभिर्यात्रासु चैव
वज्जलाभरणाश्रितानाभिः ४ ॥ स्तुभ्यं स्तूनां स्तुनकांतीनां हा
रगणेमुक्ताकषणानां गणेन हारिणौ मनोहरौ चनौ पयोधरौ
स्तनौ तयोरेकवर्तिन्यो मध्यवर्तिभ्यः तथेंद्रचापेन वखचिता
दीपिता घौराकाशौ स्ताभिस्ताहृश्यस्तुमणीनां प्रभा यास्ताः
नानारूपाणां मणीनां हि प्रभा दिवि शक्रचापत्वेन भासंते तथा
वज्जलानि श्रयांसि चनानि आभरणानि तैराश्रिताभिः भूषिताभिः
चामरवाहिनीभिश्चामरधारिणीभिः दासीभिर्यात्रासु महो
त्सवेषु सह मित्यामानेनादरेण यथा स्यात्तथा समितिसादर
मन्वास्यते सेव्यते इति वचनात्सत्यार्थस्त स्तुभ्यं स्तुदृइस्तुहा
राहरणिसावोदेवता येषांते गणाः प्रमथा स्तुहारिणस्तहारका
स्तुते पयोधरा मेघाः हारिपयोधरास्तैर्वर्तकमेघास्तु अंकचुंबी
अंतरालस्थितं इंद्रचापायस्पृष्टौ चतत् एवमाकाशास्तस्मिंस्थि
तस्तासोघमणिस्तद्दीः श्रेकचुंबीइचापविचित्रघमणि
स्तुतेः प्रकर्षेणभानीतोहप्रीभिः तथाव ज्जलः कृतिकास्ता
साभरणे नघादिभ्योयः वज्जलाभरणाः कुमारस्तेनाश्रिता
भिः चमरवाहिनीभिः देवसेनाभिः समितिसंग्रामे अन्वास्य
ते सेव्यते अनुचर्यते तथा समितिमितिस्तम्यक्त्वात्त्रिश्चिद्भिः
तया सह समितिसविचारमेव शाक्रमन्वास्यते कर्मकर्तृ
योत्मनेपदम् अनपस्तादास्यते स्वयमेव शाकटूपेणेतिह
र्त्रीति मायास्तूचना ४॥ भूमीभृतस्समितिजिस्तुमपथ्य
पायं जानेहि नत्वमनयंवंतमनं कथंचित् गुम्मेघटप्रतिभट
त्तोनिबाढनेवनालोकमेतिशायमहुतमेतदीयम् ५ ॥
भोयस्य प्रतिभटस्तानिभेमित्वमनंनलं कथंचिदयवंतमपि
नेनजात्रेहि कीहशं समीशतः प्रतिभूपतीनां समितिसंग्रामेजि
तेजनत्यं तनम् पवमप्रगतो भूपायोविघस्तेहषांस भोवंट

नै॰
च॰
टी॰
१९

प्रतिभटस्तन्निग्रमेरहस्यश्रुतेभ्यानमशक्यं बहूनांनेत्रभावेबा
हूनेत्रंबहूनायकत्वमितिभायमद्भुतसत्याश्च येनालोकस्तेप्र
श्नकाकूः बाहूनेत्रमित्यत्रप्राणिअङ्गत्वोवचनोद्वाद्वादिभ्यो
रन् इतिविवेचना अथसत्यम् भोयद्वतिभटस्तन्निसमितिस
विचारंयथास्यात्तथाप्रोदृश्यपद्मनः अभयवंतमच्युवतःश्रा
क्रादन्यंकथंचिन्नजानीहि असंमद्यवंतमेवजानेहीत्यर्थः
अस्मिंदंकीदृशंभूमीभृतोगिरीजयंते तयानविद्यतेपवेर्व
ज्रस्यापायःप्रभावोयस्यतमपव्यपायवज्रपाणिनं भोभेवि
शयेपाणिमतिक्रांतमतिशयेपाणिनास्यपरिमेयंविस्तीर्णं
यत्तदीयमेतस्येंद्रस्यसंबंधिबहूनांनेत्राणामिदंबाहूनेत्रंब
हूनेत्रसंबंधितस्येदमित्यण् अद्भुतमाश्चर्यंयेनसमायावशा
न्नृपनपश्यसिइतिमायासूचना ५ ॥ लेख्यानितस्मिन्निबला
दिसमृद्धराज्यप्राज्योपभोगोपिमुनादपत्नेसरागम् पत
स्यपाणिचरणंतददनेनपत्यसारंशचीवहरिणामुदमद्हस्व ९
भोनितस्मिन्निभेमिपतस्यनलस्यसरागमरुणपाणीचचर
णौचपाणिचरणंप्राण्यंगत्वात्समाहारः लेखाभागपचिह्न
रेखादृष्यतेधारयति दधधारणेभूयादिरेकवचनं लेखाकी
दृशीबलादिभिर्बलेपराक्रमः तदादिभिःसैन्यैर्दाहविनः
वप्रभृतिभिः गुणैःसमृद्धस्यराज्यस्यप्रकृष्टोपभोगसूचिका
स्निग्धस्मादनेनभाग्रेसहयथाशचीशक्रेणभ्रंशसहमृद्धंधा
रयतीतिविवेचना सत्यार्थस्तु भोनितस्मिन्निलेखादेवाबला
दीनांदैत्यानांसमृद्धिचनराज्यंतस्यप्राज्योपभोगोपिमुनात्र
सहनापत्तस्येंद्रस्यपाणिचरणं सरागंमाभिलाषंयथास्यात्त
थादधतेभजंतीत्यर्थः तददनेनपत्याहविणाशक्रेणसाकं
शचीवमुदमद्धहस्व प्रेक्षानिसर्गप्रासकालेनकुरुतस्ववि:
मृत्यंकथंधारयसि माधारयेतिमायासूचनम् ... श्रीक
ल्पितंतल्पमविलांमृदनीलरंगेनीमालाद्दलपिवकलपिच
वांचनेतम् त्वंसमानमभयत्रविग्रहमानाश्रोत्रावनिल

यमवापदसौनलेनाम् ७॥ मुहूर्तेभैमीशक्रेनलेवतुले
साहृष्येपनैवलगंतीप्रवर्तमानाप्तावाचंकृत्वाश्रोत्रानि
र्णीयंनाय उभयत्रद्वयोर्नलशक्रयोस्तुल्यंरूपंविगाहमा
नावीक्षमाणाणासौभैमीनेत्राद्दपितिलयंप्रापत ७॥
शक्रःकिमेषनिषधाधिपतिस्सएवेत्रिदोलायमानमनसं
परिभाव्यभैमीम् निर्दिश्यतत्रपवनस्यसखायमस्याभूयो
सृजद्भगवतीवचसांसृजेसा ८॥ एषशक्रःकिंभवति
एषसएवनलोदृष्टोनलोवाभवतीति संशयानचेतसं
भैमींपरिभाव्यनिश्चित्यसाभगवतिसरस्वतीतत्रनलपूर्व
कमध्येपवनस्यसखायंवह्निंनिर्दिश्य भूयःपुनरप्यभि
ख्यावचसांसृजेपंक्तिमसृजत ८॥एषप्रतापनिधिरद्र
तिमात्वदर्थेकिंनामनार्जितमनेनधनंजयेन हेमप्रभूत
मपिगच्छमुचेरमुष्मान्नास्यैवकस्यचनभास्वररूपसंपत् ५
एषनलःप्रतापस्यशौर्यस्यनिधिःकुद्भूतिमान्धीगावान्
अनेननलेनजयेनकृत्वासदाशंसन स्वेष्टःप्राप्तउत्य
त्रियस्यहृशोदायेनपित्रधनेनवामहितंकिंनाम धनंविन्न
जयेनकृत्वानार्जितम् अपितुसर्वमेवधनमर्जितं सुचैवं
मलादस्मान्नलात्प्रकृतंवकृतरंहेमाधिगच्छप्राप्नुहि यथा
स्यनलस्यभास्वराशोभमानार्थरूपस्यनास्तीतिवचना
थयसत्योर्थः एषवह्निप्रतापस्यप्रकृष्टस्यतापस्योस्पस्य
निधिः तेजस्येवोस्यस्यतह्रतिशास्त्रदर्शनात् सदासर्वै
देवार्यवह्निरुद्भूतिमान् धंज्वलनाद्दधंगतिमान् अनेन
धनंजयेनवह्निनाकिंनामवस्तु नप्रार्जितमत्रकृतंकृज
प्रख्यातस्त्व्यातेगिर्भितास्यः वक्रमपिकाष्ठादिवह्निना
पतेज्वलभवति हेमरुवर्णमस्मात्प्रचंवह्नेःप्रसूतंजातम
पितंच हिरण्यरेताकृतभगितिवचनात् भास्वरस्यप्रप
काशकस्यरूपस्यसंपत्तयाकस्यवनान्यस्यपृथिव्यादेर्व्यस
नभवति इतिमाष्यवचनम् ५॥ अन्यार्थ्येदेतिपदुनाकंवं

नै॰ ष॰ ३॰ टी॰ १०७

२४७

लीभवन्नत्यार्थिवाधिकरणांप्रभवास्यभूतिः अप्यंगरागज
ननायमहेस्वरस्यसंजायतेनकश्चिरकर्णिनपश्चिनोपि १०
अत्यर्थंहेतौनामाकथारोपटुनाथोकवलीभवंतस्तेनपार्थि
वान्नपायसिन्नीह्यादधिकाइणाष्कजात्प्रभवउत्पत्तिर्यस्य
स्सा भोश्रेणभेमिश्रस्यमहतः प्रभोनंनलस्यभूतिस्तेपथिश्र
पिस्तेभावनायानपश्चिनोपिवीनस्पहस्यापिरागजननायो
त्यंभेश्रयामित्यभिलाषजननायभवतीतिवेचना अत्यर्थो
वकुनराश्चौतौहेतयोज्वालास्तासुकवलीभवंनिवतानिना
नितानिपार्थिवानिपृथिवीद्रव्यप्रकृतीनि अधिकरणानि।
तृणकाष्ठादयोनिजाश्रयास्तेभ्यः प्रभवोयस्यास्ताहग्भूतिः
भस्ममहेश्वरस्यशिवस्यांगरागजननायालेपनायभवति
भोकश्चिरकर्णिनपश्चिनोपिमुनेरपि अंगरागजननायभव
तीतिमायाप्रकाशनम् १०॥एतन्मुखेविबुधसंसदसावशे
षामाध्यस्थ्यमस्यथमतोपिमहेंद्रतोपि एतंमरुत्स्विनन
वेहिसदाकृतौकेश्यैनामनापिहृद्गुविप्रियतेकदस्त्रीः ११
अशेषासर्वाविबुधानांसत्ताणांसंसत्सभाएतन्मुखेपवन
लेमुखेप्रधानेयस्यास्ताहग्भवति अथवाअशेषादेवानांशक्रा
दीनांसंसदेतस्यनलस्यैवमुखेयस्यास्साहशीतिसंबोधना वा
अस्यनलस्यथमतोपि आन्तर्यांसस्यदमास्तत्यादिभ्योयमेभ्यो
हेतुभ्योमाध्यस्थ्यंसमपक्षतानास्ति त्वमेनंनलंमहेंद्रतोपि.
शक्रादपितेजस्विनमवेहिजानीहि भोःपितृर्नात्विमैभ्रिये
नामनानाम्नासदाकृतौनाभिरिन्द्रेनैसहितेनकराणां।
किरणानांश्रीशोभाप्रियतेइतिमायास्तवना ११॥ नैवाल्पमे
तस्मिपरोक्षश्चिसत्त्वमस्यमध्येसमितिरविसतोअरिपवस्तुणानि
उत्थानहानिहयवामविततेनरस्त्रीशाकुरःपुनर्भवतिकेनविलो
पितायम १२॥अस्यनलस्यपटोःप्रगल्भस्यदहनस्यायमुप
स्तिमन्दउडोनृपैविकचिमतत्त्वमभिलाषत्वंनेवासि सामिनो
रोग्रस्यमध्येमध्येसमिन्त स्थितवतोनलस्यारिपवस्तृणाणि

नित्रणावदल्पसारत्वात्मावर्जेयानि भवंति उत्थानवान्योक्तवा
न् नरस्त्रीस्तलोयंनलः इहभूमिंकिंनविरोधिनाविद्धुणापरा
भवितुंशक्येनकेनापीत्यर्थइतिवंचना अयसत्योर्थः हेपदोप्र
गल्भेप्रवीणेवाभैमि अस्यांगेरोधमित्काष्टविषयोल्पकृचिमत्वं
जवलावत्वंनैवकिंतुमहत्तरमित्यर्थः समिधांमध्येमध्येसमि
त् स्थितस्याग्नेस्तनानिविषवोदाहत्वान्महांयाणीत्यर्थः उ
त्थानवाउद्यगमनवान् नरस्त्रीवृषवान् अयंवह्निरिहलोके
पुनर्विरोधिनाविरोधवताकेनजलेनपराभवितुंशक्यः १२॥
साधारणीतिरमणत्रयनैषधाभ्यांएतांनिपीयनविशेषमवाप
वर्यां उच्चेनलोयमितितांप्रतिचिन्हमेकं त्वंतेस्वचान्यदनलोय
मितीदमेव १३॥ उभाभ्यांयेनाग्निनानैषधेननलेनचसाधारणीं
समानार्थामेतांवाचंनिपीयश्रुत्वा वर्यापतिंवराभैमीविशेष
मयमग्निर्वानलोवेति निश्चयंनवापनलेभेसंदेहान्नाशुदि
त्यर्थः पतिंवराचवर्यावेत्यमरः तेउभौवर्ततेनेप्रतिइदमीय
मस्याभैम्याःसंबंधिचिन्हंकर्तनलोयमिति एकपक्षेत्वंचे
पुनर्भैम्याचिन्हंप्रनलोनलादन्योवह्निरयमित्यपरपक्षेत्वं
चे १३॥ एतांहशीमयविलोक्यसरस्वतीतांसन्देहचित्रभयवि
त्रितचित्तवृत्तिं देवस्वमरविंदविकासिरश्मेर्हस्तपदिन्य
तिमृदीनयितुंप्रचक्रे १४॥ एतांदृशींविशेषेणासवतीअनप
वांयंसनलोवानलोवेति संदेहेनकथंबहूनामेकंरूपतोनि
तिविशेणात्स्वयंणाघ्रवकेनोत्पायेननलंलभेइति भवनेचि १
त्रिताव्याप्तानानाप्रकारीहतावाचित्रहतानिर्यस्यास्तांभैमीवि
लोक्यापानंतरंसरस्वतीकमलविकासिकिरणस्यदेवस्य
रवेस्तनंदिकालेदहिणादिपीडयमन्त्रेहिप्रपप्रारभेस्म १४
द्वारिविभ्रमंगमहेजगतस्तनस्याकम्याकुलस्यसकलस्यन
पंक्तिः स्वैर्वैघपोरोपमदध्यायदायिनीभिरेतस्यकृतिभवम
रःकिंनवाच्यमिदंस्ति १५॥ अहोआश्चर्येयंनलःदानेचतुर्थेमु
पायंबिभर्ति ततोदपदात्कम्याकुलस्याभीतस्यसकलस्यजगतो

पंकेऽङ्कुतोपातोनास्ति यमहाऽभयादेवजनोऽङ्कुतेनेनकरो
तीत्यर्थः अन्यस्यदृढाऽधाराणामन्यस्यपंकेकर्दमेपतनाभावइ
त्यसंगत्याभासाद्दृढोऽश्लिष्टाश्रुर्ययोतकः स्वैर्वैद्ययोरपिगदै
नाशदायिनीभिरेतस्ययमस्यकरिभिरेतन्माहात्म्यभूतैरोगैः
कृत्वाकिमकश्चिदमरोमरणहीनोस्ति एतन्माहात्म्येस्वैर्वैद्या
भ्यामपिचिकित्स्येरोगैःसर्वैम्रियतएवेत्यर्थः १५॥ मित्रप्रि
योपजननंप्रतिहेतवस्यतेनाऽङ्कितानलहृदयंनजनस्यकस्य छा
येहृतस्यनचऊत्रविदध्यगामितमेवयमेननियमेनतपोभ्ययैनेव १६
मित्राणांप्रियकरणंप्रतिहेतुरस्यनलस्यसत्राहस्तांचेत्यर्थस्त
वनाकृतः अयंनलःकस्यनजनस्यस्वहृत्सर्वस्यैवमित्रमित्य
र्थः ईदृक्छत्यदहृश्यमानस्यनलस्यछायायोभोऽऊत्रविदन्य
स्मिंजनेनाधिगता अनेनैवनलेनयमेनान्दृशांस्यादिनानियमे
नशौचादिनातपस्तु्रैनमितिवंचना अथसत्योर्थः मित्रस्तूर्यस्य
पत्नीसंज्ञानामास्यंयमस्योपजननेमुत्पादनेप्रतिहेतुः कृत्वा
जननीत्वेनख्यातेत्यर्थः कस्यजनस्यायंयमःअसुहृत्प्राण
हारीचपुनःछायानामईदृकअस्योपजननेप्रतिहेतुःऊत्रचि
त्राध्यगामि क्वापिपुराणेनकृत्वासंज्ञायापर्वायपुत्रोनछाया
याः अनेनैवयमेननियमेनावरुपतपस्तमम् १६॥ किंचप्र
भावनमिताखिलराजतेजादेवःपितात्वरमणीरमणीयमूर्तिः
उत्क्रांतिदानकमनप्रतिभातिशक्तिःकुसत्वमस्यचपरेषुग
दानियोक्तः १७॥ प्रभावेनप्रतापेननमिताःप्रह्वीकृताअखि
लाराजानोयेनेदृशोतेजोयस्यसःतथाम्बरेवसेमेमणीमिस्तुरम
णीयमूर्तिः देवोराजावीरसेनोनामास्यपिताभवति अस्यनल
स्यशक्तिःपराक्रमः उत्क्रांतिमुत्केः पदक्रमणमुत्क्रुष्टपदप्रा
प्तिंददातीतीदृशोकमनेनप्रतिभाति अस्यशक्तिरुत्कृष्ट
पदादायिनीतिज्ञायतेइत्यर्थः परेषुशत्रुषुगदामौर्वीवि
शेषनियोक्तः कुसत्वकलस्यैवविलोकिवभावः कुमेवभव
ति विश्वजनहृदयाशांतहन्तीत्यर्थइतिवंचना अथसत्योर्थःकिं

वप्रभाभिरवनमितं तन्नूनी कृतं श्रीविलेशाऽत्र सुंदुस्यतेजो येने
हशोरमणीयस्तंतिरत्नवरमणिः स्त्रयोदेवोस्ययमस्यापिताभ
वति उत्क्रांतिं मरणोद्दातीत्यन्वयी उत्क्रांतिदानामयात्रिरा
कृथविशेषोस्यकमन्ननप्रतिभातिसर्वैरेवज्ञायतेइत्यर्थः
परेभुलोकेभ्रगदात्रोणांत्रियोक्तः प्रोरुयेनरस्यकृसनेवरूपाम
रूपत्वमस्ति ।१७।। एकः प्रभावमयमेतिपरेवराजोतत्रजीविते
शापियमत्रतिथत्वमन्येषु भूतेष्वयस्याखिलभूरियमस्यवरूप
भावंसमाश्रयतिदस्यमहोदरस्य ।१८।। अयेनलःपरेवतेइत
रेवतेषांशात्तृणांमित्राणांवरुणास्मर्थभागेचप्रभावमुत्कर्षमे
ति समेत्नंशोशरणाप्यजिरित्यमरः तत्रस्माद्धेमुग्धेनन्दीप्र
त्रासिन्नलेजीवितेशापियेप्राणानाथत्रइंधत्व यस्यास्सदप्र
मुहोदरस्यत्रूपेणदस्तनत्यस्यभूतेषुमहाभूतेषुमध्येइयंभूःपृ
थिवीवरूपभावंभूपतित्वात्पारतंत्रंश्रयतीतिवचनाश्रयसन्त्यो
र्थः अयंयमएकः परेनानोअनानोराजोपंथोप्रभावमापिपा
तिमेतिभजते अथवापरेनानोपंथोप्रभायायाश्रवमयः परिव
र्तीनाशोवातंप्रभावमयंरूपामत्वमेति हेमुग्धेसुप्केनत्रस्मा
दत्रास्मिन्पुरोदृश्यमानेजीवितेशापियंयमोयमितितिन्नश्रयंध
त्व दस्ययोस्सहोदरस्यभ्रातुः यस्ययमस्यभूतेषुप्राणिषुम
ध्येखिलनिश्शेषेभूरिजानावेकवचनेनबहुवः प्राणिनोवरूप
भावंसमाश्रयतिअत्रयमस्यदस्यपोश्चान्योन्यवैमात्रेवत्वेपि
हिरण्यगर्भोगभुवमितिभ्रातरिलाक्षणिकःप्रयोगः ।१९।।
चिंतामनेकनलदर्शनजातशोकेचित्तेविदर्भवसुधाधिपतेस्त
नयाः गुम्फोगिरांयामननेनवयोस्समानोयतित्रिमेखिलन
हेषुविपिविपिपिहम् ।२०।। वहूनलवीक्षणेत्यत्रभमेभैम्याः
चिंतेयमतुलयोःसहशोवाचांगुम्फःप्रबंधः चितामननविवि
नतेयस्त्रक्रांतदेवानांगुम्फःपिहिपिपिध अनेकनलवेक्ष
णादेवचिंतायाउनपेवाचांगुम्फस्यचक्रांतत्वमितिभावः ।२१
नत्रापिनत्रभवतीमनोसंभाषालोकालोकसाविधिनिषेधविह

त्रिमख्याः पाद्यापतिप्रतिभृत्ताभिन्नवोटलीकपाणिः क्रमो
वितमुपाक्रमताभिधानम् १०॥तत्रभवतीमृज्यासावाणीभृ
शसंशयाल्लोरत्याथ संशयवत्याः प्रसाभेम्याः नत्रापिप्रमो
पिविधिनिषेधयोरंगीकारानंगीकारयोर्निवृत्तिंदोलायमा।
नत्वमालोक्य पाथःपतिवमनप्रतिभृताभिन्नवोटलीकः
सम्नवोटलीकनःपाणिर्यस्य हृशीक्रमोचितमभिधानमु
पाक्रमतारंभे १०॥यासर्वतोभावतयाव्यवतिष्ठमानायादो
रणोजोयस्तिनैकविदारकाया पतस्याश्चरित्तरवारिनिपिष्ठ
स्तस्मायस्याः प्रतीतिविषयःपरतोनबोधः ११॥पतस्यनल
स्यश्वरीणांतरवारीणामेकधारायांत्विकुविशेषाणांनिधिः
सामेनाजयति साकायासेनासर्वतोभावतयाव्यवतिष्ठमा
नासर्वत्रप्रधान्येनाभिमुख्येनवाविशेषणावतिष्ठमानाया
वदोरणःदोषांभुजानारणोक्रयकडैः नैकान्विदारयंती
तिनैकविदारकायादेहायस्याःसहृशीजयतिजयंप्राप्नोति य
स्याःपरतःशत्रुतःरोधप्राक्रंदनप्रतीतिविषयोन पतस्यव
रूणस्यसावन्नःसेनापरितरवारिनिधयःसमुद्रायस्यामी
हृशीभवति साकायासेनासर्वतोभावतयाजलत्वेनव्यवतिष्ठ
मानाव्यवस्थावनीभवति नैकेप्रनीकविदारकाःस्रोतोदै
धकाविणोजलस्यास्तरूपिलादयोयस्यासापताहृशीयासे।
नायादंसांजलजंतूनांवोणाकडैर्जयति तथाक्रूपकोजल।
तरंगसंतानप्रसक्तनादिपवनोगाणाद्धमेरनिधराणिः यस्यास्तुप
रतोबोधः परंपारंनप्रतीतिविषयोनज्ञायतेइत्यर्थः २१॥
नासीरसीमनियनधनिरस्यात्कुम्भीरवान्समकरस्सह।
दानवारिः उन्मत्तकाननसरवःसखमानतोनिरंतैवलेक
राणभावमितैर्नदीनः २२॥ अस्यनलस्याथयान्बरुसंख्याः।
कुम्भीहस्तीजानावेकवचनम नासीरसीमनिसेनाग्रेरवांग
जिनानि सावस्त्रावनातनोति कीदृशोसनवल्नोपयवर्द्धनिय।
स्यमगनधनिःतयासमः नान्मचनीचःकरःमुराशायस्य

हृद्याः तथा सहृदानवारिणा सदाम्बुनावर्ततेयस्स सहृदानवारिः
तयोक्तानि पद्मकानि बिडजालानि यस्य नद्यानन सावायस्येह
शः तथा नदीनः कान्तेन तथालंकरणाभावे श्लेषणानागतेरत्नेकु
पलविनः २२॥ सस्यन्दनैः प्रवहणैः प्रतिकूलयानेकावाहिनी
नतनुते पुनरस्य नाम तस्याविलासवतिककर्कशानाश्रितायाक्षमः
कथं बहुतया सिकताव्यथनाः २३॥ नामतिस्फुरयेनास्य न तस्यः
कावाहिनी सेना पुनः स्यन्दनैस्सरथैः प्रवणवहणैः कोरथ्यः
प्रतिकूले प्रयाने यात्रा न तनुते अपितु सर्वे एव कोरिथ्यः प्रवहण
सिन्धुमरः भोविलासवतिककर्कशानां नाश्रितानां शानाम्याश्रि
तायास्तस्याः सेनाया व्यथना ताहस्याः बहुवो व्यथावाधा भवन्ति
विति बहुगणा वर्द्धन्ते तिसंख्येति बहुशब्दस्य संख्या संज्ञा वा लक्ष
ख्याया अवयवे तदर्थ बहुतया अनेकसंख्याः आसिकाः असिः
प्रहरणं येषां ते खड्गधारिणः यस्यांसा बहुतया मासिका तस्याभाव
स्तस्याः किं भूमइति व्यवनाः अथ समस्तो अर्थः अस्य वरुणस्य काना
म वाहिनी नदी सस्यंदनैः सप्रस्रवणैः प्रवहणैः प्रवाहैः कूलेन
ते प्रतिप्रतिकूले यानेन न तनुते कांकां तनुते पद भोविलासवति
तस्या न द्यायाः सिकताः कर्कशानया कठोरतया आश्रिता सं
तता बहुतया बाहुल्येन व्यथकयंतुमः २३॥ पूर्णां पदप्रन।
यिने गुणामस्य पयपकिंचास्य सेवन परे व सरस्वती सा पदे भजस्व
सुभगे भवनाधिनाथे के वा भजंति न सिमं कमलाश्रयानो २४
अस्य न तस्य पदप्रणयिने च मा गाश्रितं योगेगुणामरुणानो पश्य
सार्थे सिद्धा सरस्वती वा वादिनी अस्या सेवन परैव सा वमेवा।
न्यैरेवास्ति हे सुभगे पद्ने भुवनाधिनाथे नः पं भजस्व न सिमं नले
के वा न जना कमलया लक्ष्म्या आश्रयास्पृहयानो भजंति अपितु
सर्वे एव भजंतीति निर्वचना अथ समस्तो अर्थः अस्य वरुणस्य योगेन
देगुणमप्रधानं सेवकत्वात् पदप्रणयिने चरणौ सेवंते पयपकिंचा
स्य वरुणस्य मा प्रसिद्धा सरस्वती नाम नदी या का च न नदी वा सेवन
परैव हे सुभगे पद्ने भुवनेस्य जलस्याधिनाथे वरुणं भजस्व के वा न

कमलयाश्रिया कमलानि जलान्याशेरते ये शुकमलाश्रयायान।
लाश्रयवइदानभजेति अपितु सर्वे ऽपि इदं भजन्ते एवेत्यर्थः २४ ॥
शर्केलनानतिमनेकनलावलेवा वापीनवर्धयत्तनावदभेदिकेयं
भीमोद्भवा प्रतिनले च जले स्थरे च नल्येन यथापि यदवर्धयदत्रवित्र ५५
अभेदिकानभेदयतिविशिष्यकथयति इत्यविशेषणद्वावेवक
थयंती ये वाणी अनेकनलानैषधा एवं तेषां विशेषाश्र वलन्यायस्था
स्ताः इयं शंकानामेवलनानानति नावत्र वर्धयन्तनच्छिनत्त अ
विशेषेण अयाकथनेहिशंकाभवति नथायच्छेदकेनभवति
सकथं लनाच्छिनत्तिवर्धच्छेदनस्परयोः चुरादिः नथापि वर्धके
वेपीयं वाणी नलोवरुणो चत्तल्यं यथा भवति तथाभेमी प्रतिशं
कोल्लनायदवरयदिदमनयत् अत्रास्मिन्विषये चित्रं मत्प्रभेद
नोक्तोपि सरस्वत्या भेम्य वकथं नविस्तष्टमित्याश्चर्यम् अथ
चावर्धनेपिवर्धनमिति विरोधाभासपोषणादाश्चर्यम् २५ ॥
बालं विलोक्य विबुधैरपि मायिभिस्तैरभ्यामिता पियमलीकनली
कृतैः स्वैः आर्यस्तनो भगवती निषधादिनाजे निर्दिश्य राज
परिषत्परिशेषभाजम् २८ ॥ अलीकनलीकृतानि स्वानि आ
त्मानो यैस्तैर्मायानलरूपधारिभिरतएव मायिभिः कपटिभिर्वि
बुधैर्विशिष्टैर्देवैरभ्रामितानामवंचिता बालां भैमीं अथ च विबुधैर्वि
द्वद्भिरप्यवंचितां बालां शिशुं विलोक्य दृष्ट्वा विचार्य च भगवती
वाणीतां भीरुं इयं भैमी परिषदः सभायाः परिशेषभाजं प्रांतव
र्तिनं नलं निर्दिश्याहस्म २६ ॥ अत्याजि लब्धविजयप्रसवस्त्व
याकिं विज्ञायते रुचिपदं न महीमहेंद्रः प्रत्यर्थिदानवशानहि
तचेष्टया सोजीमूतवाहनगिरायं न करोति कस्य २७ ॥ लब्धो
विजयनामोस्त्र नयो येन मदेशस्त्वयाकिमत्याजि महीउत्सेव
वाव महेंद्रः शक्रः रुचिपदमभिलाषस्थानं न ज्ञायते अयुक्ता
ऽः अयोशाक्रः प्रत्यर्थिनो वैरिणो दानवानोपानेषु अहितया
पकारिणा चेष्टयाजीमूतवाहनसारितया जीमूत वाहनग्रयितिबुद्धिंक
स्यनकरोति सर्वेरेव शाक्रोयमिति ज्ञायते इत्यर्थः इतिवंचना

त्तिवचनाच्च प्रथमस्तोर्थः प्रतिशायेनाजिष्णुरोण कुलब्धो विजया
स्वविशिष्टस्य जयस्य प्रमत्तकृत्यन्निर्येनेदृशः तथा स्तवीनां को
तीनोपदेस्थानेमत्याश्मीमिहेरुः प्रभुः किं न त्रायते न लोयमि
तिकर्येनन्निस्तीयते प्रसोनलः प्रथि षष्ठिपुत्र स्यर्थिवीश्वायो
प्रव्ययीभावः प्रतियाचकंदानेत्यारोनशनयाहितयापृतया
चेष्टयाव्यापारेण जीमूतवाहनेनाम शाहवरोयमितिपियंश्रो
तिं कस्य न करोति १७॥ येनाम्भुना वक्रविगाढस्व देस्वसाध्वरा
ज्याभिषेकावि कसन्तमहसा बभूवे प्रावर्जनेन मन्तुतनेन साफना
मग्राहे मयानलम्बुदीरितमेवमत्र १८॥ येनाम्भुनामिनावक्रभु
विगाढेषु विशालेषु स्तरे स्वराणां देवाधिपतीनां मध्ये भुवनेष्वा
ज्यस्यव्रतस्याभिषेकेणापरितमसेदेनविकसन्महस्तेजोयस्येदृ
शेनवभूवेमायतेस्म मयानमेनमनलमन्तुवन्हिप्रतिसाफय
यस्यावृयाप्रसहमिनामग्राहेनामगृहीत्वा. अः अणियकोपेन
उनिष्टुयेनतवबर्जनमेनमावरयेति लिपः उदीरितेउक्तैः प्र
कटयमके इतिवचनास्तवनाच प्रथमस्तोर्थः येनाम्भुनाने
षपेनवक्रत्यक्तविगाढेव्यामास्तरेस्वराणां मधामार्गप्राकाशो
येनेदृशेव्यामाकाशेतयाराज्याभिषेकेन कृत्वा विकसद्भिस्ति
णिभवन्महस्तेजोयस्येदृशेन बभूवे श्रूयतेस्म तन्तुनिष्टुयेन
मयां साफनाम्नोग्राहोग्रहणं यस्यतमेतेनलनेषपमनभवा
त्याः प्रावर्जनमासन्निरुदीरितं पनेवरयेतिप्रोक्तम् २०॥
यस्तुणिरमारणाविधिव्यसनेवनत्वेवृद्धापायाच्छितममुष्यच
दवितात्वं सैषानलोमहजरागभरादमुष्मित्रात्मानमर्दयितु
महेसिधर्मराजे २१॥ हे चारिभेमिमारणाविधोव्यसनेयद
स्तितदमुष्यवद्धासीत्वाच पुनः श्राषावाहिषाच्छितंदति
णात्वं दत्तिणादिगीशवेचामुष्यवद्धा सैषात्वेनेषपेसहजरा
गभयाद्वेतोरमुष्मिन्धर्मराजोयमेषात्मानसर्पयितेनार्हसिद
तिवचनास्तवनाच प्रथमस्तोर्थः चारुस्वभावस्तुणिमाक्रो
दमेवराणांस्यकदस्यविभोव्यसनेचभवति तत्त्वंचपरमार्थेन

नै॰
च॰ टी॰
३३।

स्वभवति अस्मृष्य तद्दुक्तावचस्तनराशयाश्रितं हृदयाश्रितं वेद
त्तिगुणं प्रावीण्यं वक्तुं समर्थात्वं सहजरागभरात्स्वाभावि
कप्रीत्यतिशयाद्दमयन्त्याह राजे धर्मप्रधानो राजानं लेखा
त्मानमर्पयितुमर्हसि ॥ १९ ॥ किं भो तथामतिरमघ्यययाशा
यास्यात्वल्पानिपीडनविनिर्मितये न पाशः कान्मानवान्
वतिनो भुवने च विलसनी मा वसुत्रनरता भवतीति फक्कम् २०
अन पाशः हिनात्समासेन पाशसहितः अमघ्यवरुणस्य शायः
करः तत्वं प्राणिपीडाकरणाय यथा स्यात् तथा किं ते सजितौ
ऽपाशसहितो वरुणस्य करो मम करो व्ययपनीतिजाभासिकि
मित्यर्थः अपि वरुणो भुवनमदकं च विलसः जालं वर्तमानः का
जलान्मनवान्नो भवति नरहतिमारयत्येवेत्यर्थः अत्रास्मिन्वरु
णे नरता रतयोरैक्यात्वलतां नैषधरूपत्वेन भवतीति फक्कं व
रुणो भावयेत्यर्थः इति वेचनाः सहवनाच प्रथमस्यार्थः अथ घा
मघ्यनलस्याशावस्थितं त्वं न वपाणिपीडनस्य विवाहस्य विनिर्मि
तये करणाय अत्र न पाशः न प्रपगता प्राणायस्य हृचाः अप्राशा
कतो यथा स्यात्तथा किं ते मतिः भुवने लोके वरिस्लुः चारे वौ
च्यन्मानवान्मानसहितः कान्त्रोऽभवति तथापि तु सर्वो नेव रचि
ति प्रेम्णेटकरोऽपघात्वमत्रास्मिन्नलेन रतानारकेति फक्कं न भ
वति २१ ॥ श्लोकादिह प्रथमतो हरिणाद्वितीयं यमधुजेन
पाश्नेन नमनेतनीयात्तु तर्याश्च तस्य वरुणेन समानभावं सा
जानती उनरवादितयाविमृश्य था ॥ २२ ॥ इहास्मिन् श्लोके चतुर्थ
तस्य नलस्य प्रथमत्वाद्याद्यश्लोकात्यघाद्धरिणाश्शक्रेण समं
समानभावं सह घार्यत्वं जानती तथा द्वितीयाः श्लोकाद्यद्वि
नाम सह सह घार्यत्वं तृतीयाः श्लोकाद्यमेन सह सह घार्यत्वं
जानती चतुर्थाः श्लोकाद्वरुणेन समं समानभावं जानती
अनयवाविमृश्य था सर्वेयथा शक्रादीनां क्रमेण नलेन सहैक
रूपता विबोधाय श्लोकानां चतुष्कं श्लोकचतुष्टयकृतानां वर्णानं कृते
तेषामेव नलस्यापि शक्राद्यैः सहैकरूपताविबोधनाय श्लोकच।

तच्छेनश्लिष्टेनवर्णनेष्टकृतमितिज्ञानाद्विमोहहीनासाभै
मीनयासरस्वत्याप्रुनर्वंचनायावादि प्रवाप्रथमश्लोकादि
द्वेणसमंसहृशंद्वितीयाद्विज्ञिनातृतीयाद्यमेनचतुर्थाद्रू
ऐन्नतस्यनलस्यभावस्याभावादिकंनजानतीअतएव वि
मृष्याविमोहवतीतयासमाभावादिज्ञानाज्ञानयोःफलकथाप
कर्षहीनासाभैमीनयासरस्वत्याप्रुनर्वंथयार्थज्ञानाद्यमया
दिश्लेषेणैवप्रोक्तः भावश्लेषास्वभावाभिप्रायश्लेषार्थजन्म
स ३२ ॥ त्वंयार्थिनीकिलनलेनप्रुभायतस्याःकस्यानि
जार्पणमत्रचतुष्टयेते इंद्रानलार्यमतनूजपयाःपतीनां
प्राप्यैकरूपमिहसंसदिदीप्यमानम् ३३ ॥ त्वंनलेनभर्त्रा
र्थिनीनलमेवभर्तारंवांछतीतस्यात्तवेंद्रादिप्रियमवरुणा
नांचतुष्टयेनलैकरूपतांप्राप्य सभायांदीप्यमानेसति
प्रुभावनिजार्पणंकस्यात् क्वापिनस्यादेव सभायांदीप्य
मानेष्विन्द्रादिषुमत्सकः परोवराकस्त्वांवरयितुंसमर्थःइ
त्यर्थः इयंविभीषिकापूर्वोक्तंवचना प्रथमतयार्थः यात्वंनले
विषयेप्रुभायतर्थिनीमयावर्णितमपि नलंनिजश्रेयसेत
प्रार्थयसे तस्मात्तवेन्द्रादिप्रियमवरुणानामेकरूपमसौयस्मै
हृदयस्यभावंप्राप्य प्रातोदिक्पालांशेभ्यस्संभवात् अतएव
चतुष्टयेचत्वारोदिक्पालसंबंधिनः अवयवाः अर्थान्नलेहि
क्पालगुणाः लक्ष्मीकोपनेजःप्रसादायस्मिन्नीदृशोप्रमुष्मि
ष्मिन्नलेसंसदिदीप्यमानेएककदरूपेअनादरीसमभूमी ईदृ
शोनलमनादत्यक्वाकस्मिन्नलादन्यत्रनिजार्पणंस्यात् एवं
नलेवरयेतिभावः ३३ ॥ देवःपतिर्विदुषिनैषधराजगत्यानि
लीयतेनकिमुनक्रियतेभवत्या नायंनलःखलुनवातिम
हानलाभोयद्येवमुज्झसिवरःकतरःपरस्ते ३४ ॥ भोविदु
षिशास्त्रज्ञोभिमिदेवःपाकाद्दिदिशांयज्ञानावेकवचनेनै
षधराजस्यनलस्यरूपाद्रूप्रादेनभवत्यानविलीयतेन
लद्रूपधारिणाद्देवोसानितिनंगयनेभवत्यादेवःपतिर्भर्त्ताकि

नै॰
प॰ ३॰
टी॰
११२

मनम्रियतेकथंनक्रियते महांश्चासौवनलोभिस्तन्महद्या।
भादीभिर्यस्यहृशोयंदेवः तवत्वदभिमतोनललोनेष्टयोना।
स्ति खलनिश्चयेनयद्येनंदेवंत्यजसितत्किंतरः परेनोवरं
स्यात् अनयरमन्येषांसभायामविद्यमानत्वादितिवंचनास्तूव
नाच अयमत्यार्थः भोविद्वद्विभेमिएषदेवोनास्ति यराजना।
त्याभोलोकस्यपतिरस्तिभवत्यानंनिर्णीयतेप्रश्नकाकुः
कथंनज्ञायतेइत्यर्थः किमनम्रियतेकथंनस्वीकृते अयंना
ममनम्रोनेलोनेष्टोस्ति यद्येनंनलमन्जासिनहिनवखल
निश्चयेनातिमहान् अतिशयेनमहान् अलाभोलाभाभा
वःहानिस्यादित्यर्थः कतरःपरोनलादन्यस्तेवरःस्यात् प
नमेववरयेत्यर्थः अत्रनयदसम्बइमेवार्थचतुष्टयेनरह
रिणाव्याख्यानंतद्येलक्षणेविचक्षणाएवप्रमाणं नह्यन्या
नस्यकस्यापिकस्यचिदर्थस्यहिलक्षणेनसंगच्छते कवेश्व।
चतुरर्थत्वेनाभ्यहंनास्ति तथाहिभैमीयाच्यानोद्वयेत्वमपा।
कथदिति नचतुरर्थत्वमिति यच्चवाश्रिमश्लोकेचतुर्भिर्
द्वादिभिस्समवार्थवाचंप्रमाघेतिचतुरर्थत्वशंकानदापि
नतत्रश्लोकेचतुष्टयेनलवणेनापरेभिप्रायात् नत्वस्मिन्नत्र
कस्मिन्नप्येतिनिश्चयः २४॥ इंद्राग्निदंडिदिगीश्वरपा।
शिभिस्तांवाचंनलेनरत्निनाथसमप्रमाय सामिफलेति
विवचोडववांतिहोत्रलावण्यभूःकर्थमपिथभिमनापता।
पम २५॥ तांनलेवाचंनलवर्णानविषयितां लिकिमि।
द्राग्नियमवरुणेस्समामद्दशाक्षोद्वाधानेनेवंनरत्निना
व्याकुलीकृतालावण्यस्यताभानस्यभूस्थानभूतासाभैमी
कमप्यतिशयितंनापंप्राप केवलंमिथोः समस्सवेणि।
अवाहइवसिंफवेणिरपि लावण्यस्यतारत्वस्यभूस्तत्पात्रि
स्थानभूतावाडवाग्निर्यथाप्राप्नोति २५॥ प्रान्तप्रयच्छति
नपरचनष्टयेतानलाभशासिनिनांचमकोटिमासे स
दृष्टपेनिषधराद्भिमतोसतानामदैन्नतेज्वइवसत्यनलोपि।

लोकः ३९ ॥ एतच्च नन्वेयस्मिन्साधयितव्ये नियमे विशिष्टोपमीप
त्रे इति शास्त्रीयत्वलक्षणानुगमात् विवादास्पदास्तितायेन लेपिनः
धिपरांजकीयं रूपं च त्वादिति साधयितुमिष्टस्य नलस्य संबंधिना
रूपेण विशिष्टत्वान्मतभूतानां नलरूपधारिणां शाक्यादीनां च
तदृष्टेः नलाभशंसिनि न स्याभिन्या लाभस्य शंसिनि वाञ्छनशीलेन
रूपभाषायाः कर्तरि सति नो भैमी पंचमी कोटिं कलामात्मेन ला
भशंसिनि सत्यनलेपि विषये प्रामेन प्रयच्छतिसति शाक्यादि।
हृष्टमनलचन्द्रके भैमी प्रायोसत्यनलस्यं विचुकाविशिमतिम
तानां मन्मनप्रकाराणानि षष्परार्हिमतो प्रयमेवानि षथराद्
द्वितीयो वा तृतीयो वा चतुर्थो वा पंचमो वेति द्विभिन्नायां प्रति
पत्तौ संशये जाते सति लोकाः कौतुकदर्शी जनः सत्यनलेपि।
स्पष्टोनदृश्ये प्रथमेव नलः पंचम इति निश्चयेन लेभे सत्यनले
कस्मिंनिवाहे ततत्वे इव यथाहि लोकस्तत्तं दृष्टाश्लतंत्वान भि।
तेः सामान्यः श्रोतृजनः पवचैतदृष्टे प्रधानतत्वमेव सदा।
निर्विकारं सद्विश्वस्य कारणमिति सत्कारणवादिनो सांख्याना
पक्षः सिद्धतायांहि क्रियाविभागन्यायेन सर्वोन्मगतिरूपि
लव्याहृष्टापृथेभ्यश्चात्माणुसंयोगेभ्यः परमाणुषु कर्मोत्प
त्तौ हृणुकेनेपि विभ्यणुकमिति क्रमेण महांति भूतानि जाता
नीति महतः कार्यद्रव्यस्य कार्यद्रव्यारंभकत्वानियमादिति।
कार्यमेव द्व्यणुकं महत्कार्यद्रव्यारंभकं नत्वसंयक्तावहृवः प
रमाणवएव तयासत्तिघटादिद्वनिष्टेवस्यात् नचतयात्रहेवि
परोव्याघट्टर्शनादिति यत्कार्यं तत्सदिति नियमात्सतो विनष्टा
देवबीजादेः कारणादंकुरादिकार्यं सोत्पन्नो कारणानुपमृद्य
कार्याणामनुत्पत्तिर्दृष्टेरसदेकारणमित्यसत्कारणवादिनो वै।
शेषिकाणां द्वितीयः पक्षः मन्तस्यामतो देवदत्तस्य पुत्रजननव
त्रहस्यकारणस्य कार्यं जनकत्वमयुक्तमिति बीजादेरंकुरादि
जननी शक्ति नाम पदार्थो नींद्रियः सदसत्त्वरूपे जायते इति स
दसत्कारणवादिनो मीमांसकानां तृतीयः पक्षः मीमांसितं च

नै· ष·उ· टी· स३

तैःज्योतिष्टोमेनस्वर्गकामोयजेतेत्यत्रज्योतिष्टोमाख्योया
गोहिमंत्रोद्देशेनाग्नौहविः प्रक्षेपरूपःक्षणिकएवतस्यस्वर्ग
प्राप्तिकार्यकारणत्वम् स्वर्गोहिनिरतिशयसुखलक्षणोमोदः
केषांचिद्देवजातौजायतेचेति बहुतराकालेनप्राप्तःयागस्तु
चिरभ्रमेत्रोच्चारेनिर्वाणोग्नौभस्मीभूयोद्भूतेहविषीतिक्षणिकः
कथंवेतिचिरध्वस्तः कालान्तरभाविनिस्वर्गादिलाभेकथंका
रणं कार्यकारणयोःसमानकालीनत्वनियमात् तदित्थंस्वर्ग
प्राप्त्यादिकेकार्येयागाद्युत्पन्नाशक्तिरेवकारणं साचक्षणि
केभ्योद्योहविर्याणांक्षणिकाणामेवप्रभवेयत स्वर्गादावुदये
निःसदसत्कारणपदस्तनीयः नदेवंयागेनशक्तिर्जन्यतेशू
न्याचइतिभवन्मतेस्वर्गप्राप्तिजननशक्तिमतियागेकारणे
नष्टेनिराश्रयायाः कार्यायाःशक्तेःकथमवस्थानंनचशक्तिः
कार्योन्मेषावाहियद्रूतेवोपलभ्यते नतूत्तेवाभ्यपेतआश्रया
यान्याश्रयापिवे न्नशक्तेःकार्यगतेवास्त्वितिवाच्यं कार्यंहित
दानीमसिद्धमेवकथंतस्याश्रयीभवतीति किमपिसद्
सद्विलक्षणंकेनापिरूपेणनिरूपयितुमशक्यमनिर्वचनीयंका
रिमायाख्यमेवतत्त्वमविद्यापर्यायंजगत्कारणं दृष्टैवेतनत्पैं
न्द्रजालिकानांप्रत्यक्षमित्यंतंभयानककारणंवाद्येनोक्तत्वर्थः
पदः चक्षुष्पथेतुपहोत्राडमरुकरणस्पृश्यकः चेतनःकर्ता
वस्तुप्रभृत्युपगतेनच्युतिकर्तृकारणकार्याणांभेदाद्वैतापाप
वेत्यस्मिन्पदेचतत्रएवैतदद्वैतमनेनात्मैकात्म्येनप्रसिद्धंश्रुतौ
नित्यमद्वैतंतन्मात्रेएकमेवाद्वितीयंब्रह्मनेहनानास्तिकिं
चनेति ऐतदात्म्यमिदंसर्वंतत्सत्यंसआत्मातत्त्वमसि इदं।
सर्वंयदयमात्माब्रह्मैवेदंसर्वंआत्मैवेदंसर्वंनेहनानास्तिकिं
चन सोऽकामयतबहुस्यांप्रजायतेयतदैक्षतबहुस्यांप्रजायते
येत्यादिश्रुतीनांवाक्यार्थावगमाद्दृष्टंस्वेवैकेजगति कर्तृक
रणकार्यंचनन्तुब्रह्मणोभिन्नमनन्यत्किंचिदपिवस्त्वस्तिपरमार्थ
तोऽनेन तेलाभप्राप्तिस्तिति ॐतत्सदितिनिर्देशोब्रह्मणस्त्रिविधः

स्मृतेरितिस्मृतेस्तच्छब्दवाच्यस्य ब्रह्मणः प्रतिपादके पंचमको
टिमास्मे पंचमींकोटिं ततः परमत्वस्य पदस्य स्फुरणात्परमाव।
धिं प्राप्ते इत्यनेनाहंशब्दे तत्त्वविषये प्राप्ते नश्यच्छ्रुतिसति प्रप
रमार्थश्च नेपदत्वबहुत्वे लोकस्य परमार्थप्राप्तौ विघ्नकारिणि स।
ति मतानां सांख्यादीनां विमतौ सदाकारणमसदाकारणमसद
सदाकारणमनुभयात्मकं वाकारणं सर्वं कार्यस्येति विमतौ
संशये जाते तल्लाभशंसिनि पंचमकोटिमाने द्वेतत्त्वे प्रख्यानय
ते तथा चबालकृत्यत्रये कृत्यत्वादयेन कर्तृकरणकार्याणामे
कात्म्यं स्फुटीकृत्यलिखिते नदेवलतमसोकामयतेति सर्वज्ञस्य
ब्राह्मविकयास्यात्वेन प्रवृत्त्याकर्तानिमित्तकारणं ब्रह्मैवेतिग।
म्यते बहुस्यामितिबहुवचनेच्छायाश्चोपादानकारणमिति न
यादिह वा इमानि भूतानि आकाशादेवोत्पद्यंते आकाशे
प्रत्यस्तं यांतीति श्रुत्या ब्रह्मैवोपादानकारणमाद्यस्य जगतः
प्रलयोदयावाम्नातौ यदि वस्मान्नवतियस्मिंश्च लीयंते तन्न।
स्योपादानं यथा ब्रीहियवादीनां पृथिवीति प्रजायेवति कर्मक।
र्तृरियके निर्देशेन पशुपतन्नाणुलस्त्वयमेवनिवाकर्मणापब्र
ह्मणः कर्तृत्वेनाविक्रियते तत्कर्मेति निर्देशात्स्फुटमेवकार्य
त्वम् तथा च तदात्मानं स्वयमकुर्वतेतिश्रुतौ स्वयं द्वितीयक्त्वेद
करणादिकमनपेक्ष्यात्मैव कर्तात्मनेत्युपादनेनात्मानमकुरु
तकार्यत्वेन परिणमयामास इहैव मृदादीनां प्रकृतीनां घटादि।
विकृत्या परिणाम इतिस्फुटमेवार्थः ३९ ॥कारिष्यते परिभवः
कलिना नलस्य तं द्वापरस्तत्तनमधुनात्सुरस्तात् भैमीनलो
पयमनं विगुणो सेहते न द्वापरः किल कलिस्तु युगे जगत्याम् २०
कलिना युगेनैव घूनकालहेतुनलस्य परिभवं करिष्यति रवाकार्क।
रिष्यते भावाक्षिश्रमणिः प्रयाक्ष्यते नसुनः द्वापरः अयं देवमा।
यावानलो वेति सन्देहयवतृतीयेयुगे सतनं भैमी पुरस्तात्कलि
परिभवान्मागेवाध्वन्येवरूपतापयतिस्म किल प्रसिद्धो द्वापरः।
कलिश्चयुगेयुगाद्यविकृतद्वगणोऽजनैर्विप्रनिपतिजनकौच

नै॰
ष॰ ३॰
टी॰
२२४

भैमीनलयोरुपयमने विवाहे जगत्यां लोके न समहेतौ ३७ ॥ उ
त्कंठयन् पृथगिमां कृपणं नलेषु प्रत्येकमेव परिमोहयमानबा
णः जानेमहे निजशिलीमुखशीलिसंख्यासाफल्यमापसा
तदा यदि पुष्पचापः ३८ ॥ पुष्पचापः कामः इमां भैमीं पृथक् प्र
त्येकं नलेषु एकमेकं नलं प्रति कृपणं पुत्समकालमेवोत्कंठयन् प
ञ्चनलेषु विशेषेण उत्कंठां कुर्वन् तथा प्रत्येकमेषु नलेषु समकाल
मेव परिमोहयमानाश्चयमेव नलोयं तनेति प्रकारेण परिमोहम
तस्मिंस्तज्ज्ञाने कुर्वाणः बाणा यस्येह शस्सन् निजशिलीमुखशी
लिनी स्वशरसंख्या वा सौ संख्या पंचत्वसंख्या तस्यास्साफल्यं तदा
स्वयंवरसमये यदि प्राप यदि संभावनायां तद्देवानेभवेत्किमिति
जानीमहे पंचस्वनलेष्वेकैकेन शरेण कृपणं उत्कंठायाः परिमो
हस्य च करणात् पंचसंख्यायाः साफल्यमिति ३८ ॥ देवान् निसंनिष
धराजरुचस्त्यजन्ती रूपादरज्यत नलेन विदर्भसुभ्रूः जन्मांतराधि
गतकर्मविपाकजन्मा भावो लतिक्त न च न कस्य च नानुरागः ३९
इयं विदर्भसुभ्रूः जन्मांतराधिगतम् भैमी निषधराजरुचः नलरू
पतेजोधारिणो देवान् निंदादीन् त्यजंती नलेविषयेरूपादेतोनानुर
जत्मानुरक्ताभूत् तत्र हेतुमाह कुत्रचित् नैकस्यचिज्जनस्या
नुरागः जन्मांतरे प्राग्जन्मनि प्रापितस्य कर्मणो विपाकाज्जा
तमयस्येह शापव जागर्ति ननु रूपादि संबंधजन्मस्य वृकारार्थः
भैम्या नलेनुरागो रूपहेतुकेन किंतु प्राक्कर्मफलसंबंधात् यदि
तु नलेनलसंबंधिरूपहेतुकोनुरागस्यात् नलसंबंधिरूपधा
रिणो देवान् भैमी कथमत्यक्ष्यदिति भावः ३९ ॥ कुप्राप्यनेसप
तगः परिपृच्छ्यते यः प्रत्येमि नस्यहि मुरेव नलेनिरेति सस्मार
मस्मरमतिः प्रति नैषधीयेन त्रामरालयमरालमरालकेशी ४०
स नलसंदेशहारी पतगो हंसः कुप्राप्यने कुलभ्यते यः परिपृच्छ्य
ते पतेषु नलः क इति पृच्छ्यते हि यस्मात् हंसैव प्यागिव नस्पहंसस्य
गिरा नलं प्रत्येमि परिजानामीनीय्ये समस्मा मकामामतिर्यस्या
स्माग्रमरालकेशी सुंदरी तत्रतस्मिन् समये नैषधीयेन लसंबंधिने

हृतममरालयमरालेंद्विग्रहेमेप्रतिसस्मारसस्मरणंचकार ४
एकैकमेतेतमज्ञनाबरेणभेदंसमवेदनचपंचमंकिंचिदेषी
शोकाशानवितरताहृतातुनस्तंतुनमादिनेवमनसेदमियंतु
गाह ४१ ॥ एवाभैमीपंचसमध्येकोयंनलःस्यादितिमहताद
रेणैकमेकंमुहुर्वारंवारंपश्यतिस्म नचकेचिदिदंजानातिस्म
शोकानाशनेदक्षतातुनस्तदेवशोकाशनंहरता अतस्तोन्मादे
नेवमनसोपलक्षितेयं भैमीइदंवक्ष्यमानंतुराहब्रुवीतिस्म
पुरिलद्धस्मइतिभूतेवर्तमाना ४२ ॥ अस्तिद्विचंद्रमतिरस्ति
जनस्यतत्रभ्रांतैर्दिगंतचिपिटीकरणादिहेतोः स्वच्छापसर्य
णमपिप्रतिमाभिमाने भेदभ्रमे पुनरमीषु नमेनिमित्तम् ४
जनस्यकस्मिन्नपिचंद्रेद्विचंद्रप्रतीतिरस्ति तत्रतस्याद्विचंद्र।
भ्रांतौदृगंतचिपिटीकरणादिः आदिशब्दाद्दृगंतयोःचिपिटी
करणमनाग्निमीलनेरेखातिमिरादिरोगस्त्वादिःकारणमा
स्ति प्रतिमाभिमानेपकस्यैवमुखस्यदर्पणेचप्रतिबिंबना
ह्रमत्वप्रतीतौस्वच्छस्यदर्पणादेरूपसर्पणमपिकारणमस्ति
अमीषुपंचसुनलेषुपुनर्भेदभ्रांतौकारणंममनास्ति उक्तादि
तवत्वचः प्रमानंदेहाद्वहिर्निस्सृतानयनरश्मयः स्वच्छेवी
स्वदर्पणादौसमंतस्तत्प्रतिफलिताः अप्रतिहताःपरावृत्त
स्वमेवमुखंस्पृशंति दर्पणेतुमुखमितिभ्रांतिरियम् तथा
वान्योन्यसंमुखादर्शाभ्यस्त्वबहुतरमदंतयहृतात्मकदंतर
भ्रंमइतिन्यायविधिः ४३ ॥ किंनामनोनिमयिनैषधएवका
यव्यूहंविधायपरिहासममैतिलासी विज्ञानवैभवभृते
किमुतंस्यविद्यासाविघ्नेननरंगाप्ययवेदितेव ४४ ॥ असौ
विलासीनैदरसक्रीडितलीलापरः नलएवकायव्यूहमेक
धावहुशरीरग्रहसिद्धिंविधाय मयिपरिहासमग्राम्यमपिस्पा
वर्जेद्रूपंतस्यपर्यायंपरिहासंकिंवितनैंनालनोतिकाकुःवि
शिष्टयोगाभ्यासर्जनज्ञानेनवैभवभृतेलोकिमादिश्च्छिप्राप्ति
र्गामिस्यनलस्यतुरंगाणामावायोभिप्रायः तद्वेदिनोभावहुषा।

विद्यास्तिनत्येवकार्यस्तर्हिविद्यासाकिंनविद्यतेप्रश्नकाकुः
उभयत्रापिकाकुः ४३ ॥ एकोनलःकिमयमन्यतमःकिमे
लकामोपरःकिंनुकिमद्वयमाश्विनेयौ किंद्रूपधेयभरसीम
नयासमेषुतेष्वेवनेहनलमोहमहवहेवा ४४ ॥ स्पष्टं एवंम
याविरहनिःसहयापिदृष्टस्मेयंप्रियंस्ततइतोनिषधाधिपात्कः
स्वयःकिमागतवतीममसादशायांपश्यामियद्विलसितेननलान्
लोकान् ४४ ॥ विरहेणाविप्रलंभेणनिस्सहयाप्रशान्तयामया
एवंमपिसोयंनलस्ततइतोदृष्टः विप्रलंभेननत्वगावस्थयाभो
त्यासर्वत्रविपर्यीकृतः सेयंविप्रलंभदशाद्यःपुनःकिमागता
यस्माद्दशायाविलासितेनालीकान्नलान्पश्यामि ४५ ॥ मन्मया
दधामिकथमित्यमयापश्चोकास्संक्रंदनादिकपटःस्फुटमीदृशो
ये देव्यानवैरचितोहितयानयेनागाथायायथादिगीपपानपि
तान्स्पर्शंति ४६ ॥ अथपद्यान्तरे अथवास्मुत्थास्मार्वाहमित्यमे
नेनाप्रकारेणापश्चोकाद्विनकेकथंधारयामि अथमिंद्रादी
नामीदृशः कपटोमायास्फुटमेवास्ति हियस्मादनयादेव्या
सरस्वत्यैवगाथास्तंयानयाविरचिता यथातागाथादिगीध
पानिंद्रादीनपिस्पृशंतिदिगीशानपिवर्णयंतीत्यर्थः ४६ ॥
एतन्मदीयमतिवंचकपंचकस्यैनाथेकथंनुमनुजस्यचका
स्तिचिह्नम् लक्ष्माणिभांतिकिमुमीनवहंतिहंतबाहिर्मुखा
धनरजस्वलतामवाप्तानि ४७ ॥ एतेचतेचमदीयाधीसतेव
चकाभामकानलाकारास्तत्पंचकस्थितेनाथेनलेमनुष्य
स्यचिह्नंकथंभासतां अमीवाहिर्मुखावादेवान्नतरजोरेणुस्प
र्शस्वत्पानवदेहत्वात्तेवसाधवमादियेषांतानिपोस्मुग्नंस्पर्शा
रत्वादीनिलक्ष्माणिचिह्नानिनवहंतिकिम् ४८ ॥ याचेनलं
किमभरान्नयवानदर्येनित्यार्चनादपिममाफलिनेरलैः केव
पेशोधगाधिपाश्लीममुखपानपीनकाभूणपनीयसिपिगाढफलोवचि
नैः ४९ ॥ किंवादेवान्नलंयाचेहिकममैकः अथवानलोयोनि
त्यसजनादपफलिनैःफलहीनैरमीदैवैरलं नयाकामस्य

यमेयेणवाणपातेनपीतेकारुणंपकहतोवनीरनिधियेस्येहशाम
नपवगाहूरंगेनहृपेकरुणामृतंयेवोरंभीछांचित्तेशेषोतैरलम ४७
ईशादिषांनलभ्वंपतिपघलेत्वोवर्णाम्भ्रियंगुणवतामपित्व
त्कयेवा मत्वांवापद्मपयतनादिवपुत्रकानामसंगमेवतमरोप्र
हेतिष्ठतित्वम ४८ ॥ भोदिशापीशादिकनयः शक्राद्याले
त्वोदेवाः नलोश्चः स्यानेयस्मांस्तांनलसंबंधिनीवर्णास्महपस्त्रि
येस्तेपत्रिंप्रतिपद्यगुणावतामपि कस्माकेवलंतोवेदपरोपकारेत्व
मेवत्वमसंगते केषामिवपुत्रकानामिवयथानलभ्वंवेन
लत्वाणमम्यालेवन्याजतोरेवावर्णाम्भ्रियंलिप्पदत्वलंतमीप्र
तिपद्यगुणावतेबंधनस्तत्रवतामपि पुत्रकानामूर्वोपवांध
त्रपस्तत्रपतनानान्तलवशोभवनात्यरंप्रकृतिव्रतित्वमसंग।
मेभवतिस्वार्थीहिपरस्मैपुत्रकेनददाति. ग्रथवापरवासातु
पहृतिः पदपदार्थस्त्वानेनतत्रव्रतित्वेनहृ रणमीलितमसं
गच्छति पुत्रकेहिमूर्वेहस्तगतेस्तानेनोन्यादयति ४९ ॥
यस्येस्येषायदलेखिललाटपट्टेतन्माधवोपमपिशोध्यस
माप्यतस्य कावासनाहृत्विमेयामिहृयोहृदाहंनाकांतपै
जलजेमेनिहिमेस्तदाहम ५० ॥ ईस्वेरणविधात्राययस्यजन
संभालेपवमहेयदलेखिलेखितं नहिपिलिखितमयोग्य
मपिफलप्रदानमिलनमपितस्ययोगपकस्मिमिलितंस्वेह
त्यस्यादेवणोहमस्मिविचारेयोवासनांचित्तेनमनसाविधया
धारयामि साकावासनाभागनास्त्यनेकाचिदत्रभावनेन
र्थः तमेवविचारमाह पद्मेस्तृयंगर्भमभिदाहेनप्राप्नोतिप्र
त्वंतविंकस्तनेवतत्पुनस्तदेव पद्मेहिमैःप्रालेयैर्दाहमेति ५०
इत्यंयथेहमद्भाग्यमनेनमत्येकल्पद्रुमेपिसमयाखलः
याचमानः संकोचमजत्वरदलोगलितपलवाग्रपाणीभवत्येव
तिमांप्रतिवृद्धमहि ५१ ॥ इहास्मिन्समयेहंत्यमनेनप्रकारे
णाभीष्टस्यानलस्यप्राप्तोविघ्नसंभावान् यन्मतभाग्यमेवमा
भाग्येनाहमुत्पेते त्वलंनिश्चयमवाप्रायोमानस्सकेल्पद्रुमा

नै. च. ३. टी. ५७

पिसंकोपीनदानाभावाद्दलद्योगवशात्कालेनेनमज्जवराणिसंततमा
निदलान्येवांगुलयोयस्येदृक्कालवापवाग्रपाणियस्यसतोऽदभव
न्नाप्रतिबद्धोंगुष्ठिद्वयेनेदृगिवबद्धमुष्टिः कदर्यस्स्यात् ५२॥ देव्या
केनवरणमाल्यमर्थार्थंदेवायोवैरसेनिर्हितत्र्विवेशयेति से
घामयामलवभ्रजोदिग्वतीकृतास्यात्तत्सैवत्राणायनविहन्मिनवद्ध
रत्नम् ५३॥ अथवाहंसवस्त्वन्याहंस्लेवरणमाल्यंदास्यामि इहा
स्मिन्नलपंचकेशोवीरसेनस्यापत्यंभवति तस्मिन्निदंमाल्यंनिधे
हीति सैवाइतीत्यर्थिनादेवीमयादेवानांदिग्पालीशाचुक्ता
स्यात् इदंसरस्वतीनामकेवेफलतेस्वस्मैत्राणायत्राणाभूतस्या
त्मनोर्थेनवितर्केनविहन्मिमाविहन्यामहमितिवितर्कः ५२
यस्मादमीषुपरमार्थनलस्यमालामंगीकरोतुवरणायममेति
वैनाम् तांग्राहयामियद्यत्रनविसृज्यलज्जोऊर्वैकथंजगतिप्र
पत्तिहीविडम्बः ५३॥ अमीषुपंचस्वयस्मान्मध्येयस्सत्यो
नलोस्तिसममवरणमालामंगीकरोतु इत्यनेनप्रकारेणातां
मालांयदितंनलंप्रापयामि तन्नहिलज्जोन्यत्कोजगतिसर्वे
स्मिंलोकेपथपतिकथंऊयोहीविस्मयेचउवेचविडम्बनोप
हासोयम् ५३॥ इतरनलतुलाभागेषवशोवसुधाभिःस्वपद
तिममचोतोनैषधःकस्यहेतोः प्रथमचरमयोर्वाशाहयोर्वर्ण
साम्येविलसतिचरमेनप्रासभासोविलासः ५४॥ एषःपोषी
तिसोनलः इतरनलेस्वतुलाभाक् तुल्योपिकस्यहेतोर्ममचित्त
मत्वनेस्वतिवाशहृउपमायांप्रथमचरमयोर्वाशयोः श्रु
हृयोरवरसाम्यसत्यपियथांतिमवर्णेन्प्रासदीप्तीनोविलास
सःस्फुरति यथाद्वैवश्लोकेतिसंपादसंकोरस्येति ममचित्त
मत्ततोकथंसिवतीत्यनयः ५४॥ इतिमनसिविकल्पानुद
तस्सेन्यजंनीकाचिदपिदमयंतीनिर्णयंनासमाद स्मलमय
परितापास्कंदितानंदमस्याःमिहिरविरचितावस्कंदमिंदुनि
निन्दः ५५॥ इतीत्यंमनसिउद्योनज्ञायमानाननविकल्पान्
वितर्कान् मन्यजंनीभैमीकाचिदपिकस्यचिदपिनिकनेवा

तायोनिश्चयेनयापः अथानंतरंपरितापेनचिंतयाक्रंदितः
शोषितःस्कंदिरणोवाता आनंदोयस्येदृशंचिंतयापगतानंद
मस्याभैम्यामुखविसिंहिरेणात्तयेणविरचितात्रास्कंदःपराभवो
यस्येदृशमिंदुंनिनिंदचिंतयाछायनेसान्वयः ५९॥ श्रीहर्ष
राजेकेविराजिमकुटालंकारयोरुद्भुतंश्रीहीरस्सुषुवेजितें।
द्रियचयंमामल्लदेवीचयं तस्यात्यादभूतिश्रयोदशतयादेश्य।
तदीयेमहाकाव्येचारुणिनेषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्ज्वलः ५७
त्वाङ्मेफल्गुस्तानतंपादःपदपदार्थव्रतनाउहतिदर्पणोगायः।
आनंदस्यकर्तानिरस्तविमनोसत्वेप्रदायान्वयादस्यानेषधत
त्वबोधविहीनौतत्सपीवाकस्तैतो सर्वेस्मिन्निवृत्तस्तयोदशा।
नयाख्यातेदिर्गापाञ्छलेभैम्यासंक्षतविप्रलंभजनितावेष्टाप
रीक्षक्रमः ५८॥ इतिश्रीहर्षकविविरचितेनैषधाख्येमहा
काव्येत्रयोदशःसर्गः॥१३॥ ॐश्रीगणेशायनमः॥ श्रीयसे
गेवाख्यातिमवादिहवाचकेपुसत्केलयंतीमभिधानहत्रिम
विभक्तियाप्युक्तकसत्वरूपांपुनान्तसावाऽत्रयदेवतास्मान्॥
तदेवंपूर्वसर्गेसमासन्यनविप्रलंभंवर्णयित्वा इदानींनविनावि
प्रलंभेनसंभोगः पुष्टिमश्नुतेकथयितेहि वस्त्रादेश्यानुरागो
नपज्यतेइतिकन्याप्रस्तावमरे दर्शनस्पर्शनादीनिनिषेवि
तेविलासिनो यूनानुरक्ताववन्योन्यंसंभोगोयमुदाहृतः सोपि
सर्वानुरागादेरनंतर्योप्सुत्वविधइतिलक्षणासंभोगसुरागंवर्णयि
तुं भैम्यानलदर्शनोपायेनावदाह ॥ ॥ अथापितान्निषधे
श्वरंसाप्रसादनामाङ्क्रियतामराणाम् यतेस्मरागाणिहृत्रभिन्दे।
तोत्तसावेधसाम्रजतकामधेनुः १॥ अथानंतरंमंगलधसा
भैमीनलमधिरेन्द्रप्रास्तुंगीतेवदेवानांप्रसादनाप्रसन्नीकरण।
क्रियामाराधनामाद्रियतनिश्चयेनेसान्वयः यतोहेतोःवेध
सात्रलखणास्त्रराणांकामधेनुःकामायधयंतितासितिकामध
दायिनीस्वरभितामधेनस्तृष्णा नपुनर्दक्षिणांकामधेनुरभिल
षितदायिनीसासत्प्रसादेनेवामजत धामाभ्योरीतिनुप्रत्यये

नै.
ष. चे.
टी.
२२८

पेडइद्वेनीतिचयेन्द्रितिसिद्धम् १॥ अथापिगंतेनिषधे शमे
छोअस्मादनंतादानवशात्रवाणाम् अप्रचेष्टनासोमहन्तीष्टसिद्धि
रमाधनादेवहिदेवतानाम् २॥ पूर्वश्लोकमाहोत्तरत्वादवगन्त
र्थोयंश्लोकः ॥ प्रदक्षिणाप्रक्रमणालवालविलेपधूपावरणोत्र
मेकैः इष्टंचमिष्टंवफलेस्तवानोदेवाहिकल्पद्रुमकाननेनः २
प्रदक्षिणाप्रक्रमणंप्रदक्षिणावृत्तिभ्रमणमेवप्रदक्षिणावतिषा१
यप्रवीणोः प्रक्रम्यते प्रारभ्यते इतिनंदादित्वाद्यः इतीदृशंवत
दालवालेसेकाधारस्थविलेपश्चंदनाद्यभ्यंगएवगोमयादिलेप
श्च धूपोगुग्गुल्वादिधूपएवदोहदंधूपश्च आवरणमाच्छादिका
करणमेवकंटकादिवृत्तिश्च अस्तुसेकोमहामंत्रस्नानमेवज
लसेचनंचतैरेतैः कृत्वा इष्टमभिलषितंमिष्टंश्रेष्ठं इष्टंचफलं
स्तवानाउत्पादयेतः देवाहिनिश्चयेनास्माकंमनश्चिंताणांकल्प
द्रुमवनंभवंति ३॥ अद्धामयीश्वयस्तपर्वणोस्तात्रनामनामग्र
हणायकेसा सरेशुहिंस्वहृथनानमस्यासर्वोपसिद्धंगमिथःस
मस्या ४॥ अद्धामयीश्वयप्रातुर्येमयदृ प्रतिपादनश्रद्धावती
भूत्वानामग्रहणेशक्रेनमामीत्यादिदेवनाम्नांग्रहणमग्रेप्रता
पयथास्यात्रथासाभैमीनान्देवानिंद्रादीन्ननतिस्म हियस्मात्कार
णतोस्यश्रद्धाउंधेनोचनानांदेवेषुनमस्याप्रणामः सर्वार्थसिद्धे
रंगानांपूजनादीनांमिथोन्योन्यंसमस्यासंक्षेपेणस्मरणंप्रणामे
नैव पूजनादीनामपिलब्धिरित्यर्थः श्लोकस्यैकेनपादेन१
द्वाभ्यांस्मरणंत्रिभिः समस्यास्यान्समाचिंत्याभिरुक्ताः ४॥ यमी
भिजेसाहृदिभावनायाबलेनसाक्षादकृतासिकल्पस्यान् अद्र
दभीष्टमपतिदृस्तनस्यावरहिदृष्टादनेपदंने ५॥ साभैमीअ
खिलस्यान्विश्वव्यापिनस्तान्देवान्भावनायाध्यानस्यबलेनान्नि
जेहृदियन्साक्षात्कृतप्रत्यक्षीकार. सदेवानांध्यानेनसाक्षा
त्कारएव तस्याभैम्याअभीष्टेनलजानेप्रतिभूःप्रापकोभूत हि
यस्माद्धेतोः परंकेवलंदृष्टमत्यक्षीभूतापदवंदृश्यने अदृष्टयन्तरू
ग्निभिन्नलिंगान्वयः सर्वाणिसर्वनामानिलिंगापाधिकरणान्यपि

स्वेच्छया गृह्णते लिंगमत्र वाच्यविधेययोरिति परिभाषा सिद्धः ५॥
हन्त यस्य समन्यथिवास्य ब्रह्मादस्यावस्थेनानियमैकतानानरूपवे
णाहि स्फुटभावनायस्माद्देवं रूपफलभावनायाः ६॥ प्रयस्याभे
मीनियमैकताना एकतानोनन्यवृत्तिः केवलं नियमे बहिरिंद्रि
यव्यापारादिदमणेनत्यथानि स्फुलविना हन्त यत्प्रपवचसे हेतुस्या
भावनयाथिवास्यनिवेशयतानदेवानत्यायति स्म हि यस्मान्देवानं
या स्फुटभावनाख्यानेन प्रत्यक्षीकरणेनैव फलसंभावनायाः
प्राप्तेः सर्वे हयमेज्ञरादिः पूर्वावस्थातः प्राप्तो इत्यादिः ६॥ सभा
जनं तत्र समसर्जतेषां सभाजने पशुपतिर्विस्मितेस्ता प्राप्तउते
यत्तु मनोभिरेवं फलस्यसिद्धेर्हेतुमनोभिरेव ७॥ सभाजने प्र
दाकल्पके विस्मिते किमत्रस्याहितिस्या एवं पशुपतिर्मति माभेमी
तत्र सभाथ्यानेषां देवानां सभाजनध्यानेन प्रत्यादर्शने समसर्ज स
प्रेमाज्ञासीदित्यर्थः यतो हेतोः समनोभिः शोभनैः सुबुद्धिभि
तैरेव समनोभिः पुष्पैः फलस्यसिद्धावेवमनेनप्रकारेणानुध
ते संलक्ष्यते सर्वागपीभूयते च ७॥ वैबुध्यहृद्यैर्देदिमाभिरामैर
भोदिभिस्तानथजातजाते श्रानवैगीत्यान्वितबहुपदैस्तास्त
वप्रसूनस्तवकैर्नवाकैः ८॥ प्रयसोभमीकैर्वीनस्तवैः स्तुति
भिरेव प्रसूनस्तवकैः पुष्पगुच्छैस्तान्नानर्चकीदृशैः वैबुध्य
नप्रसादगुणेनैवनैर्मल्येनहृद्यैर्मनोहरैः सुदिम्नाकोमला
त्वरत्वेनव सौकुमार्येणरम्यैः एवसामोदयंति चमत्कुर्वंतीत्या
मोदिभिश्चमत्कारकारिभिरेव सौरभयुक्तैः तथाजातानि भ्योवि
घमयपदत्वे च भयइवज्ञादिभ्यएवमालतीउष्णेभ्यो जातैर्गीतिभ्यो
समासावृत्तेनदन्वितैर्बहुपदैर्नामैवच्छेदोयेषुतैर्गीत्यान्वितैर्बहु
पदैरेव गीत्यान्वितैः गानयुक्तैः षट्पदा भ्रमरायेषुतैः ८॥
भक्तिस्तयैवप्रसादत स्यास्त प्रेम्णयं देवचनपीयं नतत्स्वेनानं
तस्य स्फुटमाथियासोः फलत्वन्यपेक्षाकिं यतो खलस्यात् ९
स्वयंस्तत्वान्नैव तत्पूर्वमेव प्रसन्नं तेह देवानां च नपीयं त्रयैव तत् ८
कालस्वल्पया भिक्त्या प्रसन्नीबभूव स्वेन स्वयमेव स्फुटं तो॥

नै. ष. वे. टी. २२८

यथासो: ज्वलितुमुतोवह्नेः कृत्स्नतो मूर्च्छितेन धमनस्यापेक्षाक
येतीस्यात् स्वल्पेनैव कृत्स्नकारागा ज्वलतीत्यर्थः ९ ॥ प्रसाधमा
साधस्तुरैन्द्रपतेस्तासस्मा रसा रस्वनस्तक्षिप्तैः देवा हिनान्यकृत
रेतिकिंतु प्रसाधने साफल्यं प्रियं ददते १० ॥ साभ्रमी स्तुरैन्द्र तं प्रसा
दं प्राप्य सरस्वती प्रोक्तां तां सरस्वती नाम्नः कीनो स्पष्टैः क्रमेणैव
तस्य स्मारः सरस्वत्या केन क्रमेण गृहीतयो वहारनित तदभिप्रायं
चिंतयतिस्म हियस्मादेवाः प्रसाधप्रसन्नीभूयान्यत्किमपि न प्र
यच्छंति किंतु ते प्रसन्नीभूताः देवा साफल्यं प्रियं समीचीनो वि
शेषदर्शितैः त्रुटिं ददाति १० ॥ शेषेन लं प्रत्यमरेशा गाथायाय
समार्था वल्गु येन येन तो नां तदन्येन महालगेनैत दाविशेषं
प्रतिसंदधेस्म ११ ॥ शेषमंतिमं नलं प्रति याया गाथा येन येन दे
वेन तुल्यार्था तो तो गाथा तदन्येन तस्मात् पूर्वमानादितरेण
देवेन महालगं नीमन्वयेन भुजंती गाथामेव विशेषमन्यस्या अव
च्छेदकं धर्मं प्रतिसंदधे स्फुटमपि मनसि तुन विसस्मारेतिस्म
प्रथमा गाथा नलस्य शक्रेणैव सहैकार्थेतयान्वयं भजंति नतु
वरुणादिभिरन्यैः स्तथा वह्निनापि सहैकार्था गाथा नशक्रादिभि
रितिविचारयतिस्मेत्यर्थः ११ ॥ यापाशिनैव शुनिपातितानै
व गाथा यमेनैव सहाग्निनैव तामेव मेने मिलितान् नलस्य संघा
विशेषायनदानलस्य १२ ॥ सर्वेणागतार्थमेवतत् १३ ॥ एकै
कवृत्तेः प्रति लोकपाले प्रतिप्रयातान्वजगत्कृदिशाय: वेदस्य गाथा
मिलितास्तदा सा वाशाइवैकस्य मलस्य वश्यपाः १४ ॥ प्रति
लोकपालं लोकपालान् प्रतिएकैका वृत्तेः एकस्मिन्नेकस्मि
न्नेव लोकपाले वर्तनात् या गाथा दिशासंबंधिप्रति प्रयातात्वंप्रा
च्यैवरीतीत्यंदिग्वल्केवलस्येन्द्रस्यार्थसंगमिजनरक्त: स्वीचक्रे:
तेन तस्य वह्न्यादेः तापव गाथा स्तदा स्वप्रसादसमये स्त्री प्रा
दिशा इवमिलिता नलेन संगताधीएकस्य नलस्य वश्या
सो भैमी जानाति यथा शक्रादीनां पूर्वादिदिक्कैकैवाह वश्य
तां पराने लस्य त्वेकस्तवकवति ताच्चुतस्मेदि प्राप्यवश्यपा जाना

तिरस्मेत्यर्थः १३ ॥ निश्चित्यतंशेषमशेषवेशंप्रमोदमेदस्वि
नरीनरीतः देव्यागिरांभावितभंगिगाढश्लिष्टेनचित्राणिवयां
दसेदम् १४ ॥ प्रमोभैमीतंचतसृभिरपिधायाभिः प्रतिप्रांत्यं
शेषमतिमेतिनिश्चित्यायमेवनलोराजेतिनिश्चयंकृत्वा प्रमो
देनहर्षेणमेदस्विनः मतिंएतद्दृदयेयस्यास्ताहृशीवभूव दे
व्यागिरांसरस्वत्यावाचांभावितामहानोचितांभंगिरभिप्रायः
प्रकारोवाययेदृशींचितायामेवसम्यगीयादसोजेनलजेनश्लेषे
नसेचरताचित्रेनइदंवक्ष्यमाणमाख्यदवोचत् १४ ॥ सांभे
गिरस्यावरवाचिकापियाभावनीसतिमतीयमेव श्लिष्टं
निगद्यहृतवासवादीन्विशिष्यमेनैषपमप्यवादीत् १५ ॥
अस्याः सरस्वत्याः वादिवदनेसाकापिभंगिर्विच्छित्तिर्वैदग्धी
प्रकारः यद्यस्याभंगीहेतोरियमेवभ्रूतिमतीसरस्वतीश्लि
ष्टेद्व्यर्थप्रतिपादकंवचनंनिगद्यत्वा शकादीनाहृतशकादी
नांमनोरंजयामास विशिष्यतेभ्योव्यवच्छिद्यमेनंनलमप्य
कथयत् १५ ॥ जयत्रमेयंमदनुग्रहेणवचः स्रजस्तद्दा
यितुंवतस्तः हेतेनलंलदयितुंसमेतेममैवमोहोयमहो
महीयान् १६ ॥ सोयंसरस्वतीमयिकृपयाचतुरस्रचतुष्प्र
कारावाचांस्रजः स्पष्टयितुमन्योन्यविशेषेणनलंवाबोधयितुं
जयत्वत्यर्थितवतीतान्तुद्वैपवनेवचः स्रजोभेदेनपरस्परो
पमर्दितात्रलप्रतियोगिनिरूपणान्यायेणबोधयितुंसमर्थे
षोषस्यचद्वयस्यवृत्तस्मरणमात्रत्वमेवासीत् अहोआश्चर्यं
ममैवायंमहीयानतिशयितोमोहोजाड्यंमयैवतत्कालेन
स्मृतमित्यर्थः १६ ॥ श्लिष्यन्तिवाणीयदमूरमुष्याः कवित्वश
क्तेः खलुतेविलासाः भूपाललीलाकिललोकपालाः समा
माविशन्तिव्यतिभेदिनोपि १७ ॥ एवंलोकपालवर्णनेश्लेष
वितर्कप्रयोजने उक्त्वानलवर्णनेश्लेषप्रयोजनमाह अम
ष्याः सरस्वत्याः अमूर्वाचोयच्छ्लिष्यन्ति एकेनापिशब्देनार्थद्व
येवदन्ति खलुनिश्चयेनकवित्वशक्तेस्तेविलासाइतिभः

दिनः परस्परविलोकनाल्लोकपालभूपालस्य वैषम्यस्यली
लाः समाविशन्त्यपि अपिसंभावनायां यत्तु नलेन गाया चतु
ष्कक्रमेण शक्राद्यार्थत्वे तद्भूपालस्य दिक्पाला आसंते ततः
संभवेदित्यर्थः १८॥ त्यागं महेंद्रादिचतुष्टयस्य किमभ्यने
दत्कमस्तुवितस्य किं प्रेरयामास नले चनन्माकाश्चास्ति रस्या
ममकः प्रमोहः १९॥ शक्रादीनां चतुष्टयस्य क्रमेणास्तावि न
स्यत्यागं किमभ्यनंदत् एकं त्यक्त्वान्यस्य वर्णनमिति प्रका
रेणात्यागं कथमस्तवयत् अत्रस्त्वेव किं शब्दश्चास्वर्थे मा च
नलपर्यंतवर्तिनि किं प्रेरयामास नन्वनो स्याद्देव्याः का
सक्तिममचकः प्रमोहस्तत्रास्ताने १७॥ परस्पदारावलम
न्यमानैरस्पृश्यमानामरैर्वरिवीम भजैरभर्तु स्वरणोद
यानां नलस्य तत्कालममपदेशा १५॥ प्रबाभेमीतत्कालं त
स्मिन्प्रसादसमये परस्यान्यस्य राजोदारावल्यपरस्त्रियमिव
मन्यमानैर्देवैरस्पृश्यमानोऽभवमपश्यत् नत्थानलस्यभर्तुर्भ
नेव पादोधारयंतीभुवं ददर्श मनुष्यापवभूमिंस्पृशंतिनन
देवा इति विशेषं जानाति स्मत नेयमुत्येवा १८॥ सुरेषुनापि
श्यदेवतानामानिर्मेषमुर्वीहृतिसंभावीसा इहनलमाग
यनेनामिलेति संज्ञानदानेनेव भाषमाणाम् २०॥ साभैमीसु
रेषु नयोर्निमेषेनापश्यत् समुखीसाउर्वीहृति नलेनेत्र १
निमेषमवेक्षत कीहृशी भोभैमिइह नलेत्व मागत्य मिलस १
गच्छस्वेति संज्ञानस्याकानचेष्टायोदानेनेव भाषमाणाम् २१
नाबद्धवालाविष्वपेष्वनेषुहोदंदिते नैर्वेक्षतनेषयेन पत्ये स
जन्याः परिरंभमुर्व्वीसं स्पृष्टं संभेदमसशायसा २१॥ साबा १
लाभैमी तेषु विश्वपेषु नलम्बानिषु शक्रादिषु द्विनेः सोदंदे
तेनात्प्रहनापश्यत् तेषुनः साभैमीपत्ये स्पृतयेन लाय प
रिरंभमालिंगनेस्त्वजंत्या भुवस्तकाशात्सं भूताजानः संभेद
संयोगोयस्य स्पृष्टामिवरोऽनले प्रसक्तं येनिस्वदेनापश्यत २५
विदः स्वेदहस्या वियोगतापनिवापयिष्यत्निव संसिक्तजोः

हीरांकुरच्छायाकृतिमिहेमतीवनलेनयालोकितेदेवतेषु: २१ ॥ त
याभैम्यासंक्षिप्तेतोनलेनसंयोगमिच्छोस्वदेहस्यवियोगतापं
निर्वापयिष्यन् शमयिष्यन्निवस्वेदस्यकणिकाश्रवर्णोहीरांकुरस्य
वनलेदृष्ट: देवतेषुतनदृष्ट: २२ ॥ स्वरेषुमालामनलास्यपश्य
नलेनमाला मलिनीभवंतीम् इमोकिमामादयनलेनमहीस्रज
स्यनेमामितिचिंतयेव २३ ॥ बालाभैमीस्वरेषुदेवेषुमालाम
म्लानामपश्यत् नपुनःनलहमोमहीकोमलांगीभैमीमासा
द्य प्राप्यमांकिंग्रहास्यति मयिकथंग्रहालस्यादितिचिं
तयेवमलिनीभवंतीनलेमालामपश्यत् २३ ॥ श्रियंभजंतो
कियदस्यदेवाच्छायानयाद्यस्ति नलस्यनैषाम् इतीवयंतो
वतयानिरैक्षिमानैषपेनत्रिदशेषुनेषु २४ ॥ अस्यनलस्यदे
वा: श्रियंशोभांकियद्भजंतो नकिंचिदपिलभंतेतयाहिदर्श
नेनलस्यनलसंबंधिनीच्छायाप्रकाशाभावद्वापिस्यंतमोवि
शेषस्यव्यक्तिशोभाचपश्यदेवानांनास्तीतीदंकथयंतीवसाच्छा
यानलेननिरैक्षिरचिह्नानेषुदेवेषुनदृष्टा २४ ॥ चिह्नैरमीभिर्नल
संविदस्या: संवादमापत्प्रथमोपजाता सानलद्राणाव्यक्तिभिरे
वदेवप्रसादमासादितमप्यबोधि २५ ॥ अस्या: प्रथमोपजा भैम्या:
तानत्वालीकनलेचलेनरमनाइनीत्येप्तर्वमेवजानाअथवास्व
स्वतीस्वक्तिविमर्शनाद्धासर्वमेवजानानलसंविदयमेवनलइ
तिज्ञाने पभिर्भैम्यादीनांस्वर्शादिभिश्चिह्नैरभिज्ञानैसंवादमादं
निश्चयंप्रापत् साभैमीलक्षणानांचिह्नानामभिव्यक्तिभि:प्रा
दुर्भावैरेवदेवानांप्रसादमपिप्राप्तमबोधिअज्ञासीत् देवप्रसा
देनैवतेषांचिह्नानामभिव्यक्तिर्जातेतिजानातिस्म २५ ॥ नलेनि
धातेवरणस्रजंतोस्मर: स्मरामात्ररयत्नार्थिनाम् अपत्रपांत
स्यनिषेधदेवत्वयानवोर्धत्रलितंदृशोसा २६ ॥ अथविदर्भसंवा
दानंतरंस्मर: कामपत्न्याराज्ञांभैमीनलेनांवरणस्रजमर्पयितुं
त्वरयेत्रिस्मत्वरितांचकार तत्पुन: अपत्रपालोकेसुरेरहस्या
ज्ञानाज्ज्ञायमानाद्भी: नांवरणमास्रांनलेनिधानमनिषेधदेव

निषेधमेवाचरत्‌ साभैमीश्रंतर्हृदयेस्मरलज्जयोरन्तरोधंतु।
लितंसहर्षशंदधौ नलेनवरणमाल्लांनिक्षेप्तुंनप्राशाक नचनिव
र्तयितुंशशाकेत्यर्थः प्रज्ञानिषेधादितिनिषेदशाह्वानामधातोः
आचारेर्थेसर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वक्तव्यः इतिक्विबेनस्व।
धातुत्वात्परित्यागात्ज्ञक्तन्यात्रूपम्‌ निषेधतीवेतिप्रुस्तकेषु
पाठस्तत्रवर्तमानार्थस्यासंगतेश्चिन्त्यपदवेति ३९॥स्वजास्रमालिं
गयितुंप्रियंस्मारसादथद्वैववक्रप्रयत्नम्‌ स्तंभत्रपाभ्यांसभवत्त
दीयेस्पंदस्तमंदोपिनपादपद्मे ४०॥साभैमीस्वजाप्रियंसमा।
लिंगयितुंसंयोजयितुंरसादभिलाषाद्वक्रप्रयत्नमनेकमुद्यो
गंदधेएव तत्पुनःस्तंभेनशृंगारस्यानुभावेनचेष्टाप्रतीघातेन
त्रपयासंचारिभावेनतदीयेभैमीसंबंधिनिपादपद्येमंदोपिस्वल्प
तरोपिस्पंदःकायिकीचेष्टानाभूत्‌ तथाचोक्तं स्तंभोहर्षभया
श्चर्यविषादामर्षसंभवः तत्रवागादिराहित्यंनैश्चल्यंशून्यताद
यः नवीनसंगमाकार्यस्तत्रावत्तादिनाकृता अदृष्टताभवेद्व्रीडा
तत्रमौनंविचिंतनम्‌ अवगुंठनमूलेखोनतयाधोमुखतादयः
आदिशब्देननिष्क्रियत्वमिति ४०॥तस्याहृदिव्रीडमनोभवा।
भ्यांदोलाविलाससमवाप्यमाने धृतंधृतेनोत्कलिकातपत्रे
शृंगारमालिंगदधीश्वरश्रीः ४१॥व्रीडेनमनोभवेनचदोला
विलासमालोलितांप्रवृत्तिनिवृत्त्योःप्रकारंचचलतांप्राप्यमा
ने तथाधृतमेणांकजलस्यचेद्रवशास्यातपत्रेनलोनामेद्रूपात।
स्याभैम्याहृदयेधृतेस्थितेशृंगारेनामरसमधीश्वरश्रीसर्वोपि
पत्पलक्ष्मीरालिंगादितीत्यर्थःसर्वोत्रसान्निध्यानाद्वागोजितशृंगार
एवभैमीहृदयेप्रबलीबभूवेत्यर्थः अधीश्वरोहिसछत्रउभय
तश्चेष्टाभ्यांदोलायितेचमनस्थादौसुखानिभजतेइत्याभासः ४१
करस्रजासज्जनरस्तदीयःप्रियोन्मुखस्तत्विरराममुद्यः प्रिया
ननस्यार्धपथेययौचप्रत्यायययौचानिशाह्यःकदाद्यः ४२॥दोला
विलासमेवाह स्रजावरणमालयासज्जनरोतिशयेनसज्जःतत्
स्याभैम्याःकरोनलस्तत्प्रियस्यान्मुखःपुनर्विरराममनिवर्तते क

दात्तः प्रियम्बस्यार्थं मार्गं च ययौ प्रतिबलः प्रत्याययौ च प्र
वृद्धयोरभिलाषवृद्ध्योर्भावयोः शबलत्वम् २९ ॥ तस्याः प्रि
यं विनम्रपेतमेव प्रश्नवश्यवादिनं तत्र प्रयान्तम् सत्यः कृतः स्प
ष्टमश्रुत्वदानीतयादिग्रात्मल्लोतिजनप्रवादः ३० ॥ तस्याभैम्या
श्चित्तं नलं प्राप्यैव तत्पुनः श्रुतिनेत्रं नलं प्रयान्तं न प्रश्नवश्यवनमा
श्वाक श्रुतिानेत्रपवलल्लोतिजनस्य प्रवादः तस्याभैम्या नदा
नीं स्पष्टं प्रकटमेव सत्यः कृतोऽभूत् ३१ ॥ कथं कथं चिद्विषये
रस्य कृत्वा स्वपद्येषु तद्दीदिनं तस्त्रि वाग्देवता यो वदनेऽपि विं
द्ररूपावती सा कृतसामिदृष्टम् ३२ ॥ सा भैमी नलस्वरूपम्यं के
नापि प्रकारेणादरमीषद्दीप्तिनाश्रीः शोभायस्य दृशं कृत्वा ल
ज्जावती सा भैमी सरस्वत्याः स्वरूपं सामिदृष्टमर्धदृष्टं चकार
अत्रानया दृष्ट्या स्मरस्वती किं वक्तीति शंका भावसंधिः तथा
चोक्तं नातिस्थिरा निर्हेतुरागा [illegible] भावो व्याख्येवा
यतातिर्यक्स्मृत्स्खलितता रक्ता दृष्टिः साशंकिता यो वशां केया
मेतिरेवृधाः ३३ ॥ अजानती वेदमवो वदन्ती सा कृतमस्यास्तद
वेत्य देवी भावस्वरूपोर्मिं प्रतिसीरयानेति नीयैनेलहृत्यिन्दन
मेपि ३४ ॥ देवी सरस्वती प्रस्या भैम्यास्तदा कृतमयमंतिमूप
नलो मया वरणीयइत्यभिप्रायं ज्ञात्वा अजानानैव तां भैमीमि
दमवोचत् अपोर्मिलज्जालहरिकैव प्रतिसीराजवनिका वगु
ण्ठनपट्टः तयात्वदीयोभिप्रायोऽमयापि लक्षयितं न चीयते ल
ज्जया छादितो मयापि न ज्ञायत इत्यर्थः ३५ ॥ देव्याः [illegible] तो ने
निनलार्थनाम्नि गृहीतएव अपयानिपीतो प्रयोगुली रंगुलि
भिः स्पृशंती हरं शिरः सा नमयांचकार ३६ ॥ अयं नलो मया
वरणीय इति वक्तव्यति अपयाग [illegible] देवा हेत्याः सरस्वत्याः अ
नो कृतेनेति नलस्यार्थनाम्नि गृहीतएव वक्तव्यशेषमन्य
पि अत्रपानिपीता [illegible] नः एवं वक्तुमशक्का सा भैमी अन्या नेत
रम्गुलीभिरंगुलीः स्पृशंती हरं शिरो नमयांचकार विहतभा
वमभिप्रायम् वक्तव्यकालेपवचो त्रीडयाविहतं हि तत् ३७

नै॰
घ॰ वे॰
टी॰
२३२

करेविधृतत्वेस्वरयागिरांमार्गायायापथीइस्पहृतानाविहस्य वामे
तिनामैवबभाजसार्थ्यमृगरश्मिसापारगासैविभागम्॰ ३४॥गि
रामीश्वरायासरस्वत्याकरेविधृतत्वेशाक्रस्यमार्गोपायाकृतानाशक्रा
भिप्रायमार्गसंचारिणीकृतानापुरंध्रीभिः स्त्रीभिस्सापारगाः से
विभागोयस्येदृशंसकलस्त्रीसामान्यवाचकंवामेतिनामसार्थं
वक्रीभवनादन्वर्थंभेजेशक्राद्वक्रीकृतेत्यर्थः ३४॥विहस्य
हस्तेपविहस्यदेवीनेतंप्रयातामिमहेंद्रमेनाम् भ्रमादियं
दत्तमिवाहिदेहेततसूक्ष्मसत्कल्पकरंचकर्षं ३५॥प्रयानेत
रेदेवीसरस्वतीविहस्यतांभैमींहस्तेविधृत्यविधृत्याभिमहें
द्रमिंद्राभिमुखेनेवप्रयाता प्रस्थितातदेयंभैमीभ्रमात्सर्पदेहे
दत्तमिव करंचमत्कृत्यसाध्वसीभूय ततस्सरस्वत्याचकर्ष
एवंश्लोकस्यपाठांतरमिदम् ३५॥भैमीनिरीक्ष्याभिमुखी
मघोनः स्वाराज्यलक्ष्मीरधुनाभ्यसूयाम् हस्तेनतस्मात्परि
हारिणींतांव्रीडांविभोजाप्रवणाभ्युपादि ३६॥मघोनइंद्र
स्याभिमुखींभैमींवीक्ष्यस्वाराज्यलक्ष्मीरभिसूयामभजत प्रह
यान्यगुणहीनांमोउत्पादसहिस्थिता ततोनतरेणशक्रेपरि
हर्तुंपरित्यक्तुंशास्ताहसीभैमीहृताविभोजः प्रवणाशक्रेक
परवशास्वाराज्यलक्ष्मीव्रीडामभ्युपादितज्जामगमत् भैम्या
यस्त्यक्तस्तमहंभजामीति अभ्युपादीति पदगतोविन्यस्यल
ज्जात्मनेपदेकर्त्तरिविहस्तस्यक्लेशःशिष्टादेशात्तरूपम् ३६॥।
त्वत्तःश्रुतंनैतिनलेमयातःपरंवदसैन्यमुदितायवाणप्पाक्री
सत्मस्यदेरयवंगभूमीभैमीहसाभाषितनैषधाश्चत्त ३७॥
त्वत्तःत्वत्सकाशात्तेनत्वदतरनलेवतकोव्ययाग्रान्त अतःप्रवेव
दश्वेज्ञानासिवत्त्रि भासनोपसंभाषाज्ञातानयत्तविमर्दपा
निसंग्रणेप्रवच्छन्निहतेगात्तानेषधोत्सेवदमसैरात्मनेपदम् इ
त्यनेनप्रकारेणवाणाप्रा उदितायप्रेक्ष्यसाभैमीकीमन्मथयो
स्वयाभिलाषयोर्त्तरयायात्योन्यविजेभावायरंगभूमौत्र
प्रयावेक्ष्मनीशाभिलाषेणचवत्सत्कसुत्कर्केतिभावहस्या।

त्योन्याभिभवेनोदयत्रयश्रीभूताहं प्राङ्कन्वाभाविनैव।
धारित वाचं विनैव हंसेनैव प्रथमकथयदित्यर्थः २१ ॥ हंसस्त
भैमीदिविषन्तःपाणौ पाणिं प्रणीयास्तरसां रसात्सा आलि
गणनीत्वाकृतनमाऊ दुर्गो भूपालदिक्पालकुलाधमध्यम् ३ ८
स्तास्मिनोदादक्षरसां पाणौ पाणिं प्रणीय दिविषत्सहंसस्त
सा भैमी भूपालस्य नलस्य दिक्पालकुलस्य चाधमध्यनीत्वा
पाथाचासौ दुर्गो चेति पशुदुर्गो ना हंसी चकार नलपाथागत
मनस्काशंत दिग्गीशकुलेन दुर्गी दुःखी न गच्छतीति इतिवा।
क्यानः तथावामेवार्थमग्रिमेण श्लोकेनाह २८ ॥ आदे
शिनामप्यवलोक्य मंदं मंदं नलस्यैव दिशावलंतीम् भूयःस
रादर्धपथाद्यासौ तेनैव तां नेतुमनानेनोद २५ ॥ आदेशिना
मपि रहागच्छेति कृतादेशामाकृष्टामपि मंदं मंदं नलस्यैव
दिशावलंतीं नलमेवप्रतिवर्तमानां ताभैमीमवलोक्य अथा
नंतरं मसौ सुरस्वती भूयः पुनस्तां सुरान्प्रति नेतुमिच्छुरर्ध
पथान्नलस्यार्थमार्गान्नेनोद प्रतिनिवर्तयामासेत्यर्थः ३५ ॥
मनोविज्ञमावर्तनेनलोलनालंकृत्वालिङ्कुरेवलन्मल्लम्
भीमोद्भवातां नन्दे कपालीदेव्यानवोच्छव हंसो विवोद्धः ४
भैमीमखपद्ममावर्तनेन नलोलंनालेर्थीवायस्य हंसेनयाग्रो
लीनामालिङ्गमावीसुवाकृकृरेवापव कृकामापवालीनोभ
मराणां कृकृरेवा गुंजितानि तेषांलक्ष्येण यीद्धाकृत्यनल।
लंभ ऊपितमेवज्ञेयं कृत्वाहंसच्छेदेव्याश्रेकपालीवाकृशात्राणा
नन्दे विभेद स्वतस्याश्राकर्षयदित्यर्थः भीमोद्भवाकेवलवो
ध्वव तवोध्वावधूरपिहि पताहंशाभैवमुखपद्मं कृत्वाभवे
कपालीवाकृयं त्राणाभिनत्ति ४० ॥ देवी कथ्यं चित्तबन्धुना।
मदेव द्वैवीभवंतीस्मिन् न स्मिकस्यकृा आह स्म मां प्रत्यर्पितेपु
नः कोशीकाश्रशोकं दर्पिकातिविध्रे ४१ ॥ तेन निश्चयेक
यं चित्ते नाप्युपायेनादेवद्वैवीभवंती न देवानं चनिगच्छ।
तीति देवाभिमुखेन गच्छतीं तां भैमीं स्मिन स्मिकस्यकृा आहे

नै. च. टी. २२२

यत्स भासितो हं प्रोक्ता देवी सरस्वती आह स्म भोः श्रोणो काद
थिकास्य बिंबेति शयजडे भैमि मां प्रतिश्रपि त्वंडिनोपदेशी
नीयथार्थवादिनी वा प्रतिते पुनः काशीका विष्णुदेवयोञ्च
टे शृंहचनाव प्रदृश्य इति सत्वे देव शाहस्पटे र प्रत्ययोतीवेतो
परेष्यादेशः ४२॥ एषाम कृत्वा च रणप्रणाम मेषामनुत्ता म
नवाप्य सम्यक स्वरूपवैवेदेनवर्वेरसेनिं वरीतुमीहा कथमौ
चितीयम् ४३॥ एषां देवानां च रणप्रणाममकृत्वा प्रणामो
यावन्न क्रियते एषां सम्यक्त्रेत्रहतया नश्यमनवाप्य यावदा
ज्ञान प्राप्यते अत एव स्वरूपवैस्वदेवेषु वैरे विरोधे सति ह्य सन्नि
नवनलं वरीतुमीहा वांछा कथमौचितीति निर्वहेचेवेत्य
र्थः ४४॥ इतीरिते विश्वसितो पुनस्तामादाय पाणौ दिवि
त्वद्देवी आह स्म नन्नां प्रणिधाय सा ता भक्त्येयमर्हत्यधुना न
कम्पाम् ४५॥ इत्युक्ते सति सविश्वासी भूतो नो भैमी पुनः क
रे गृहीत्वा देवेषु प्रणतां संस्थाप्य सा सरस्वती तां देवानाह स्म
इयमधुना भक्त्या मेव की भूता नुकंपा कृपा मर्हति इयं भव
द्भिरनुकंपनीयेत्यर्थः ४६॥ कथ्यान्युपायानेन बहुत्वमीयं
शोधावसानाशु भवत्स्वनेकम् न हस्तमेतान्यमेनमेषा
वरीतुमन्विच्छति लोकपालः ४७॥ इयं भैमी सतीपकप
तीव्रता कथ्याद्बहूत्वं वृणोति च पुनः शोधावमानादेकस्मिन्
नेपरेषामवगणनाया हेतोः भवत्सु कथ्या केमध्ये एकेन ह
णीते भो लोकपालास्तस्मादेनं रूपं नलमेव कथ्याकं मिलि
तानं शान्वरीतुमन्विच्छति साजयति ४८॥ भैम्याः स्वज्ञामे
जनया पथि प्राक्त्वयं वरं सृजनया बभूव संभोगमालिंगने
यास्यवेधाः श्रीवत्सकेहं त्वमियहतधम ४९॥ सर्वं हत्यावसे
यास्त्र प्रसादाद्धिगता प्रसून मालेत्यादि एकिस्तन्नया विधिरस्य
नलस्य पथि भैम्याः सृजे संजनया भौ मे यो जनयास्त्वयं वरं सज
नया बभूवोत्पादयामास तया पश्चाद्वालिंगनया संभोगमपि
सृजनया बभूव तत्पुनर्भो देवाः के मे श्री वहं हंत्र स्य यामिय यहस्त धमि

नैषधचरितम् - १९६०७
नरहरिटीकायुतम्
नरहरिः

नैषधचरितम् – १९६०७
नरहरिटीकायुतम्
नरहरिः

कार्तवीर्यविधि – १९६४८
तन्त्रशास्त्र ।
बंगाली + उड़िया

पं० रामचन्द्र शर्मा
मु० सराय बलभद्र
रेवाड़ी

हागमनेयत्त्वंऊत्थ स्वयंवरस्संभोगस्तुजातएवसंजन
यैति. संजसंगेइत्यस्यफचित्रूपम ४५॥ वाणिग्रमाचारपया
त्यजाभिः स्वाभिः सहैवासवलतेनेनलाय प्रसेदुषष्ठेदृष्टाबृ
तेभंगपादिस्सैवकीर्तिर्भुवमानयद्धः ४६॥ अथवास्वाभिः
प्रजाभिः सहैववर्णाश्रमाणांविहिताद्याचारमार्गादस्वल
तेनपततेनलायकीर्तिर्दानमिवैव प्रसेदुषः प्रसन्नीभूता
त्सुधान्भुवमानयत् नलस्यकीर्तिमेवदानेस्वयंभुवमाग
तोनतस्वयंवरेछया ४८॥ इतिस्फुतेस्यावचसेवदास्याः
स्फुत्वामलस्याधरमाम्यबिंबम् भ्रूविभ्रमाकूतकृताभ्यनु
ज्ञैषनेषुतोमायनलायनित्ये ४७॥ इत्यस्मिन्वचसिस्फुरते
सतिप्रस्याहृद्यावचसैवजातादास्याइतोःमात्तास्याधरंनवि
नोष्ठबिंबमुखेमाल्लेकृत्वा भ्रूविभ्रमेणासविशेषप्रमाणेनभ्रू
संज्ञयाअकृतेभिप्रेतेनलवरणेकृत्वाभ्यनुज्ञायेगेहृष्टोष्ठैतेमुदे
वेषुजातेष्वसत्स्वथानंतरंसादेवीतोभैमीनलायनित्ये ४७
मंत्रानिस्पंदनेनान्मनोभूकुष्ठेरमध्यानयातिस्तस्याः मधू
कमालामधुकरांसाकाण्टपकेटवस्ववाधस्यापाशोः ४८॥सा
देवीमंदादेननिस्चलवपुषोस्याभेस्याःकामेनापिप्रेरयितुमश
क्यमपिमधूकमालयामधुकरंवस्यकरवस्वधास्यपाशोनेल
स्यकंठसमीपंनिनाय ४८॥ अथाभिलाप्येवमर्मणमानारा
जिंनिजस्वीकरणातराणाम् हृष्टांऊराक्षुप्रनलकाण्ठनालेव
ध्ममधूकस्रजमासमंज ४९॥ अथानंतरवेषभैमीत्वामहंवृणो
इत्येवानिजांगीकरणपत्राणांपंक्तिमिवलिखितारीयमानां
दूर्वांकुरसरितांमधूकपुष्पमालांनलस्यकंठएवनालेप्रास
संजयोजयामास ४९॥ नाइवैयापरमलयातिवेलंस्तृंगार
भासविभयातिशोभं मालोपमत्ताकम्यपाशाभासंकंठेनसस
हिमसेवपव ५०॥ स्तृंगारेजलेदपपामइतिभरतोक्तेःसृंगा
रःश्वमर्वरीतिसहृदयाःस्तृंगाररसदीस्येवयमलयाइवैयाति।
वेलंम्बशाभातिशोभामनिशयितछविंकामपाशस्यसहृशीन्नां

नै.
२२२
वे. टी.

मधूकमालां नलः कंठेन बभार कामपाशो हि शृंगारभासा
तिशायितशोभो भवति ५०॥ दूर्वाग्रजाग्रत्पुलकावलिर्नो
नलांगसंगग्रहणानुहृष्यसतीम् मानेन मन्यनमिताननासा
मास्त्रं यमालोकत पुष्पमालाम् ५१॥ दूर्वाग्रवज्जाग्र
ती नदद्वनी रोमांचपंक्तिर्यस्यास्तां तथा नलस्यांगसंगाद्गृह
मूलसंनीलोलनीतां पुष्पमालां नमितनाना सा भैमी मानेने
ष्यकोपेनेव साक्षं यं वक्रमपश्यत् प्रेममन्ये शोहृतन्येदावी
वक्रद्रवसाकूतं यथा वाग्रानुरागजनितस्य वक्रालोकन।
मालाया प्रतिनायिकत्वारोपान्मानहेतुकत्वमुत्प्रेक्षितम् ५
कापि प्रमोदास्फुटनिर्जिहानवर्णावयामंगलगीतिरासीत्
सैवाननेभ्यः पुरसुंदरीणामुच्चैरुलूलुध्वनिरुच्चचार ५२
प्रमोदेनास्फुटमव्यक्तं सगद्गदं वा निर्जिहानानि गच्छंतो व
र्णा यस्यां मी दृशी या काचिन्मंगलगीतिरासीत् सैव पुरसुंद
रीणां मुखेभ्य उलूलुध्वनिर्भूत्वा उच्चैरुच्चचार गानेन हि
सत्वरं मंगलशब्देन गायंति पुरस्त्रियस्त्वनुच्चैरुच्चारयंति
तत्र मंगलगीते उलूलुध्वनेश्च समकालमेव श्रवणादेका
त्म्यं संभावितम् ५२॥ तानि मेलेन स्वमधूकमाला हृदि
स्थिता च प्रतिबिंबिता च कियत्त्वमथाक्षिपतीव मप्राप्तवो
पुष्पामालिरिव व्यलोकि ५३॥ तस्य नलस्य हृदि स्थिता
प्रतिबिंबिता च सा मधूकमाला जनैर्व्यलोकि केव किंचिदुप
रिस्थिता किंचिदंतर्मग्ना कामस्य शरपंक्तिरिव ५३॥ रोमा
णि पशोघाणि पि बालभावाद्रश्मियं वीक्षितम्नुत्तकानि न
स्याम्लद्राकेदकिं नोगयच्छत्सत्त्रीविकाद्वानमिवान्वसर्व ५४
प्रयसंभोगशृंगारानुभावान्सात्त्विकभावादीन्दर्शयति न
दानुरागाड्रोमांचिता गलता याल्लस्याभैम्याः स्नवोपि रोमा
णि बालभावात् वृद्धयोरेकयोगमत्वादेव पिशुनाह स्यमना।
लस्यास्त्रियं शोभा वीक्षितम्नुस्मकानि उक्रनायीय वास्या ।
किंचाद्या सात्त्वीविकान्स्या प्राराने ग्रहणमिवान्वभूवन् को

तकिंनोहिबालावरस्त्रियमुद्रीविकयापसंपतिनत्रेयमुत्येदा ५५
रोमांऊवैर्दंतरिताखिलांगीरम्यापरास्मासुतरांविरेजे प्रारब्धद
रोडिश्चितमाउनस्त्रीः स्मारीप्राशेपासनवेदिकेव ५५॥ रोमाणि
ऊवैरैःप्रथमोद्भेदैर्दंतरितानिनिस्नोन्ननीकृतानिप्राखिलानिअ
गानियस्याःसारम्यापरात्वदीभैमीप्रारब्धालब्धीकृताद्युतेदार्ढ्यैः
नैश्चितमाउनस्त्रीः भूषितास्मरसंबंधिनीप्रारोपासनवेदिकेव
सुतरांरेजे प्रारोउपास्यंते अभ्यस्यंतेसमीपात्क्षिप्यंतेवास्यामिति
प्रारोपासनाचासौवेदिकेतिसमासः रम्यमपरंतलंयस्याःस्येति
वेदिकाविशेषणमनुगामि अन्यत्रबिंबप्रतिबिंबभावः इति
श्लोकद्वयेनभैमीरोमोचवर्णनम् ५५॥ चेष्टाव्यनेशन्नखिला
स्तदास्याःस्मरेषुवातेरिवताविधूताः अभ्यर्थनीताःकलिना
मुकुर्तल्लाभायतस्यावकुचेष्टितेनवा ५६॥ अस्याभैम्यास्तदासर्वा
एवतास्चेष्टाःकायपरिस्पंदाः व्यनेशन्नष्टानिसंसस्तंभाभूदि
त्यर्थः स्तंभश्चेष्टाप्रतीघातोभयहर्षामयादिभिः इतिस्तंभल
क्षणम् अत्रचेष्टानाशोहेतुमुत्प्रेक्षते चेष्टाकीदृशीरिवकामस्य
भवातेरीरितइव वाअथवा तस्यालाभायवकुचेष्टितेनितरां
अर्थितेकलियुगेनतासामभ्यर्थनीताइव व्यनेशन्नित्यत्रा
नपकहल्मध्येनाद्देशादेर्लिटेतिसूत्रेनप्रोक्तलिटिद्वित्वत्वाबेत्व
च उपधालिडादा ५६॥ नव्यस्तनमाल्यस्तप्रियबलस्यस्वेदंकरे
पंचशरस्यकार भविष्यदुद्वाहमहोत्सवस्यहस्तोदकंसंजनयां
बभूव ५७॥ स्पष्टम् ५७॥ तेनेनतस्यास्तुलनास्तदोस्तक
स्यास्तुसामन्मथबाणवातैः विजीयितेनत्वनलोयवृक्षैरम्
नोदंतस्त्रयकवेपथुकैः ५८॥ तद्धेतोर्यतोहेतोः मदोकोम
लायास्तस्याभैम्यास्तुलेनतुलनासाम्यमस्ति अतःसाभैमी
कामशरवातैःकस्मात्तु तद्धेतुविशेषावधारणव्याहृत्रिषिभ्य
वायवृत्तिः तद्उनखिजीयितेचित्रमाश्चर्यंजातम् सनलउद्वे
कान्हरोमाञ्चद्दाउैवशैलस्तंभन्मथवाणवातैरतिप्रयितकंपो
भूत ५८॥ दृशोरपिन्यस्तमिवामृताराणांज्ञात्वाइयान्मुप्रतिबिं

नै॰ ष॰ ६ टी॰ २३४

विमाल्यम् न्टपस्य तत्पीतवतोरिवाद्गुणोः प्राप्तं तमालेव तत्यथाक
मेन ॥ ५५ ॥ अपि संभावयोरागज्ञो नलव्यतिरिक्तानां न्टपाणां दृशो
विषये प्रतिकूलतयाविंबप्रतिविंबीभूतं माल्यं नलकंठस्य वरेण
मालायत्र तथा यथा स्यात् तथा रागाड्ढाघ्राकृणत्वाज्ञाय मानमिति
शेषः दृगम्बुधस्तु न्टपस्तेन दिनमिवास्तं तत्कालमस्त्ववदित्यर्थः
न्टपस्य नलस्य रागादभिलाषात्पालेवं माल्यं पीतवतोरिवाद सति
प्राये न पश्यपनेरक्ष्णोरं तनैवमध्यायफक्तमुदितं यथास्यात्तथा दृग
म्बुधस्तु न्टपस्तवति स्म प्रालम्बमृजलमिवस्यात्कंठादिव्य मरः
फलमिति पूर्वी पद्यया रागज्ञा दृशोः माल्यस्य प्रतिबिंबमात्रेणाथ
स्तु पद्दृश्ये तु पुनस्तस्य न्टपस्य साक्षात्परिरंतरे पीतवतो रक्ष्णोर्मध्या
त्क्षयेन प्रावर्तिष्यतेतिशाह्दृशाज्ञाधनितं एवं श्लोके यथाविषयभे
दाद्वपयोःत्क्रमप्राप्यर्थयोरिति इतिनलेसात्विकवाच्योक्तिः ५५ ॥
स्तंभस्तयालंबितमानलेन भैमीकरस्पर्शभवः प्रसादः कंदर्पल
क्ष्मीकरणोस्त्यितस्य स्तंभस्य दंभस्त्विचिरं यथापत् ५६ ॥ भैमीकर
स्पर्शजनितस्य हर्षस्य प्रसादः हर्षजनितः स्तंभाख्यः सात्विक
भावस्तयाते न प्रकारेण नलेनालंबितमामतिप्राये न लक्ष्यःतु
लभव्याप्तो यथा स नलः शरव्यीकरणायोत्थितस्यातभीविन
एयर्थत्वाद्रूत्यापितस्य स्तंभस्य स्तंभनाया दंभव्याजं स हर्षप्राप
हर्षलक्षणं च अभीष्टलाभादिजानाचेनाप्रसन्नता हर्षोत्र
स्वेदरोमांच स्तंभास्तु सात्विकफलनेनिभरतः ५७ ॥ उत्तरज्यसा
माज्यमिवाग्रभितांताक्षणमृह्लीसमजराभिवारात् तं चारुमा
कारमुपेक्ष्य याते निजानन्दमोदविहैरदिगीशाः ५८ ॥ अथाने
नरेंद्रकालेसाम्राज्यस्यक्ताभिनामिवताक्षणमलक्ष्य तस्मै
पस्या जरामिव नलसंबंधिनं रम्यमाकारमुक्त्वा स्वकीयामेव
तनुंस्वीचक्रुः किंकर्तव्यतास्वर्गमिति शेषः ५९ ॥ मायान
लेत्वत्यजनोनिलीनस्य वैरहम्यविकथ्यामघोनः भीमोद्भवासा
त्विभात्वशोभादिहत्तयेवाविरभावि मैत्रेः ६० ॥ कपटनलत्वे
नचनःपाकस्यनिलीनस्य वैः सर्वमंतर्हितेनेत्रेभैमीसात्विक

भावशोभाद‍ृशीनेच्छयेवाहंपूर्विकयाप्राडुरभावि ९२ ॥ गोत्रा
न्तकुलत्वभवेविवाहेनत्यातिकुल्यादिवगोत्रशत्रुः प्रवरस्यका
रप्रवरंवरंयमायन्सावायंद्दृशेतयासः ९३ ॥ यथागोत्रशत्रुः
सहजोरिपुर्वैष्णवरयोर्गोत्रान्तकुल्येनशास्त्रोक्तगोत्रविचारण
भवेजायमानेविवाहेतत्यातिकुल्यात्तयोर्वैष्णवरयोर्वैराद्विवा
ह्येमाभूदितिहेतोस्तत्पवरंवरंप्रस्करोति परिणीयासगोत्रांसमा
मानप्रवरांतथा त्यागंकृत्वाततस्तस्याद्विजश्चान्द्रायणंचरेत
इत्यादिस्मृत्यर्थपर्यालोचनयागोत्रभेदाद्विवाहेगोत्रान्तकुल्ये
सतिप्रवरैकत्वेतदाविवाहोनभवतीति प्रवरपरीक्षैववरीतिप्र
काशयति तयातत्रभैमीनलयोर्गोत्रान्तकुलत्वभवेविवाहेगो
त्रशत्रुरिद्रोवरंमत्वायंश्रेष्ठमितियंप्रवरंपुरस्कारादेकत्वा
त्ततयाभैम्याद्द‍ृशे प्रवरंनाममत्वायमथैक्यत्वंद्रष्टुमागच्छन्भै
म्याद्द‍ृशेइत्यर्थः ९३ ॥ स्वकामसंमोहमहान्धकारनिर्वाप
मिच्छन्निवदीपिकाभिः उद्भूतरीभिस्फुरितेतिविनेनेन्निजंवपुर्वी
फसावधिशाखाभिः ९४ ॥ स्वस्यकामहेतोर्यः संमोहोविवारा
भावःसएवान्धकारस्तस्यशांतिमिच्छन्निवद्दीपिकाभिरिवोल्मुम
त्रशीलाभिर्ज्वालाभिरात्मदेहंस्फुरितंप्रकाशितंचक्रे ९४ ॥ पत्यो
हृतेभीमनृपानवन्त्रावश्यासमन्त्रायनिजरूपवेषः जनादपत्रप्य
सहास्सहायस्तस्यप्रकाशोभवदप्रकाशः ९५ ॥ भैम्यानलेपत्यौ
हृतेसति ग्रंथेनहृतेसतियःप्रकाशएवप्रकाशोग्निस्तुप्रसन्नतांज
नादपत्रप्याद्राय मत्वरमेवान्तानस्मिन्स्वयंवरकालेलावमालि
त्योत्पत्तेः स्वमात्मानंनिजरूपवान्प्रवेनस्तानस्यवहेःसप्रकाश
स्तोलोनत्वप्रसन्नताचाप्रकाशोनलमायर्योर्तर्हितःसन्नपि
हास्वेदाकुतयोस्सं[illegible] प्राडुर्बभूवेत्यर्थःअग्नेस्त्यपवर्गीत्त
तीया ९५ ॥ स्ववासमालक्ष्यकरेनत्रवपाइतमःकिरेकायमथानिका
लः तत्कालमंतःकरणान्दप्राणमभ्यासितंकोपइवोपपन्नः ९६
सदाइकालदाशेपेतंअनलंकेनवनेथालक्ष्यकेवगादग्रा ग्राल
क्ष्यकाभ्यामिवनेत्राभ्यांपाण्डुकारुद्रदंशी नमःकिरत्नीतितमःकिर

घ्यामेद्गुणदात्मकः ईदृशं कायं देहं कालो यमो दधार कदन
त्काले तस्मिन्नलवरणसमये न्द्रपाणौ चित्तमाश्रयितुं क्रोध इव
प्राप्तः क्रोधेनापीन्द्रपाणौ कायोदण्डेन प्रहरणेन धृतः प्रा
लंबकेनेत्रस्य सौचारणेनेत्यतकोमनश्च न मसंकिरः तमः शत्रु
स्यापलत्तणत्वात् कुर्वं चनानि समुद्गिरन्नासीत् १६॥ हृष्यमोच
रोऽहृदयचित्रगतः कायस्य ऊद्धेगेणाप्ततदीयः कृष्णचपत्रस्य म
षीदण्कोमषेर्दधत्तोपरिपत्रमन्यः १७॥ अथानन्तरं मे नदीयो
यमसंबंधीकस्ये तत्त्मोगुणाः सेवकश्चित्रगुप्तो नाम कायस्थो
लेखकः तथा चित्रेणाश्चर्येण गुप्तस्त्विरोहितः कायस्थोदे
हे स्थितः गुणः कालिमादिर्धर्मे स्पृहृग्गोचरः प्रत्यक्षोभूत् तयोरे
कोलेखकः पत्रस्योधमषीदश्चासीत्त्तन्व्याकरलिखनात् अन्यः
शरीरस्योधर्मः कालिमामषेरुपरिपत्रं दधत् अतिकालिम्ना
मषीपत्रं दधदासीत् १७॥ तस्यो मनोबंधविमोचनस्य कृतस्य
तत्कालमिव प्रचेताः पाशं दधानः करबद्धवासं विभु धर्मावाप्य
मवाप्य देहम् १८॥ आप्यमपामीश्वरमप्यधिपतिं वा देहमवाप्य
विभुरीश्वरो भवन्प्रचेता नाकरुणात्स्यो भैम्या मनोबंधविमोचन
स्य कृतस्य सचासौ कालः तत्कालाद्धनो रत्यंतं संयोगोद्वितीया
तत्कालमिव मनोबंधविमोचनसमये इव करबद्धवासं करायि
तपाशं दधानो बभौ अत्र पाशस्य स्वाभाविके नित्ये करस्थाने मनो
बंधविमोचनकालमिवोत्प्रेक्षितः १८॥ सहद्वितीयास्त्रियम
भ्युपेयादेतं सडुंडुभ्य नयोपदेशम् अन्यासभार्यो कथमिच्छ
तीति जडोऽपि पाशभृद सहाय एव १९॥ सहद्वितीयः द्वितीयेन
सहितः स्त्रियमभ्युपेयात् स्त्रीजातिसमीपं गच्छेत् पत्नी पा
र्श्वीसमीपं न गच्छेत् तथाचोक्तं जनयित्र्या दुहित्रा वा स्वस्रा ने
कत्र संविशेत् बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति इत्येतं
नयोपदेशं नीतिशास्त्रोपदेशं सभार्यः सत्सरूपः कथमन्या स्त्रि
यं गच्छतीतीत्येतद् बुद्ध्वा पत्नी पाणिग्रहीतो वद्वितीया सहधर्म
मिणीति पत्नी पर्यायश्रमेणा तात्पर्यं मत्वा जडोऽपि पोतकल्पव

महान्तर्वं:अत्र सहायोऽभूत् शक्रादीनां प्रवरादयः सहायामि
लिताः वरुणस्त्वेकाकेवासीत् इत्थं इन्द्र त्रयः शास्य इयं वा
नमित्य वहुविविगमार्थत्वेन तात्पर्यानवबोधोर्थः १६॥ दे
व्यापि दिव्यान्तेनः प्रकाशीकृतामदस्य क्रमभूतस्तजंती
श्रनिष्ठतै स्मामवधार्य विडेस्तह्याचिबाला शिथिलाङ्गनाभूत्
देव्यापि वा देवतयापि प्रनुशक्रादि प्रादुर्भावानेन तदिव्या
कृतिः प्रकटीकृत्य कीदृशी वक्रमतः श्रीविलोः हर्षदायि
नी प्रनिष्ठतैः प्रकटीकृतैः स्वतनुभेजवादिभिस्ताबाधिवना
मिवनिश्चित्य तस्याववचनेबालाभैमीशिथिलाश्चर्यजाता इ
दानीं तावदस्याभैम्या मनस्यद्भुतं भासते स्म कथमनया त्रिभु
वनाधिपतीनां सर्वेषां नामगोत्राणि शक्रादयो वा नलत्वेन व
र्णितमिति साश्चर्यासीत् साक्षाद्देवतां निश्चित्य किंयदिद
माश्चर्यमस्या इति शिथिलाङ्गतासीत् १७॥ विलोकके व्यवाय
कमेलके स्मिन्नृपान्यता कौतुकदर्शिभिस्तैः वधो वनेचादिभि
रिन्द्रजालविद्याविदां हतिवधाद्यधायि १८॥ अस्मिन्नायका
नां मेलके संघे विलोककानां कौतुकदर्शिनि नृपान्यत्वं स्वरूपे
ण नलरूपत्वेन लरूपत्वे च स्वरूपत्वमेव कौतुकदर्शिय द्विस्ते
रिन्द्राद्यैः वनलेचरेन्द्रजालविद्याविदां हत्ते जीवितोपायस्यैव
धारणनात् वधः शरीरहननमेव हतम् देवानां मायया सुम
त्कार हसाप्रेत कलौ कार्ये इन्द्रजालिकानकचे नस्सेन्यर्थः १९॥
विलोकयन्ताववसमये यथा काम्भीपस्य च प्रमदसाभिवामो प्रथम
सः प्रीतमना वभाषे जाम्बूनदं दीनायर्क सार्वभौमः २०॥ तौ भैमी
नैस्मिन्नाम [illegible] मननो मयोः प्रातयवान्योन्य प्रीतिरसेनाभिरामौ
सहर्षी हृष्टा शक्रः सन्नहृदयः सस्मितं वभाषे २१॥ वैदर्भिद
त्तस्ववतां वेदेशवरो इत्यापः पृथिवीशापव दोत्येतयत्नेहतेवा
नमायेनलप्रसादत्वं यितन्नमायम् २२॥ सो भैमिनवत्यु
यस्य यात्तरङ्गं येन प्राप्तमपाकरप्रसव पृथिवीशेनलपव तावद्वेगे
दत्तमत्यभ्यमिति शेषः तावस्तुहे नान्येषामपि वचनादिमात्तु

नै॰
ष॰चं॰
टी॰
१३९

विना भीनलयज्ञममायेवाजेनविनाहृत्यंकृतवांस्तन्नस्मा
त्कारणाद्यंममप्रसादोवस्त्वयि ७३ ॥ प्रत्यदत्तलच्चामवलं
व्यमूर्तिकृतानियज्ञेषुहुतवोपभोक्त्व मेषोवनेस्वाभिरवीत्यभु
क्तेमुखेहिमत्रापिकदेवभावे ७४॥ प्रत्यवहृषणेसाक्ताहृषीनी
यो सहस्वनेत्रत्वादिधारिणीमूर्तिमाश्रित्य तुवयज्ञेषुकृतानिहू
वीषिग्रसासि हियस्मात्तनामीमांसकादयोस्वाभिस्तधारीर
रैर्देवैर्भुक्तेयत्नमवीत्याहहामंत्रापिकदेवभावेमंत्रादधिको
न्यस्तेनमंत्रेणजानितस्माहहृष्यपिहानादेवोस्तीत्यास्मन्माभवेतं
श्रीवते मेषायंभजेते श्रेतस्तस्यसंदेहस्यव्युदासायत्वयज्ञेषु
प्रत्यक्षीभूयहवींषिभोक्तोत्र त्वयि: ७४॥ भवानपित्वहृषिता
पिशेषसायकुज्यमामादयताशिवाभ्यां प्रेत्यास्त्रिकीहृग्भवि
तेतिविनासंतापमेनसन्नतेद्विजेतो: ७५॥ शुभेषुभाग्यभक
मेभोगानंतंत्वमपिवत्स्त्रियाभम्यांशिवाभ्यांशिवेनशिवया
चसहसायकुज्यमेकात्म्यंलभेता हियस्माज्ञेतो:प्राप्तिन:प्रेत्य
मृत्वाकीहृशोभविष्यामीतिचिंताश्रेतमेनसिसंतापेनलेने
तवोपवाणासिनामविद्वांवासायपारेस्मिस्तुरेस्तुरालेने निर्वा ७५
तुमिच्छोरपितत्रभैमीसंभोगसंकोचपिपाधिकोषि ७६ ॥
उपवाणासिवाराणस्या समीपेसीनामनदीनस्या:पारेपा
रेमध्येषष्ठ्यावेतिपारेशहस्यषष्ठ्येनेनसमास: परंमत्वंचनि
पातिते तत्वनामविद्वंतलपुरमितितवंवासायस्थित्येपुरा
स्तेभविष्यति निर्वातुमोक्तुमिच्छोरपितवभैमीसंभोगसंको
चस्यपियोपाकयापिकाशिवाःपातनत्र रेतवंवासायनेभ
विष्यति ७६ ॥ धमावलिरभस्युतनत:स्तुपर्वाणुवेश्यावेन्ये
विदांतमत्वे कामंमदीवाभयकामयेनो:प्रयायताभूदयत्व
दीय: ७७॥ स्त्रवोस्त्वादविदांदेवानांधूमावलिरेवरभस्युविद्धेय
स्येहशोस्तुरवेदेवानांयज्ञोशभोगसाधतंस्तुपर्वदेवोवाङ्गिस्तंनूतंत्व
वे त्वदीयोभ्युदय:स्वदीतामयीमहृषीनत्रपाकामोकामयेन
त्सस्यापरायणापय:क्षीरमिवाचरतां महृषीनस्यफलंतवो

दयोस्त्वित्यर्थः ७७ ॥ यादाहपाकोपयिकीतनुर्मेश्रयाज्ञ्यदि
छावशावर्तिनीस्या नयापराश्रतनो र्नगात्रस्याः प्रभुःस्तन्नपि
केस्त्वमेधि ७० ॥ दहनपचनयोरुपायभूतायामदीयातनुः
भौमाग्निमूर्तिः सात्वदिच्छावशागाभूयात् यत्रत्वमिच्छसितत्र
प्रादुर्भूयादित्यर्थः तस्याभौमाग्निमूर्तेःप्रभुरात्तासासन् तया
भौमाग्निमूर्त्यादस्वदेहादनंगात्कामात्त्वमपिकोभवद्भ्रमि
त्वंमादहत्वित्यर्थः ७८ ॥ श्रस्तत्वयासाधितमन्त्रमीनरसा
दिपीयूषरसातिशायि वज्रूपविषमस्तवस्तूपकारक्रियास्तुको
तहलशालिशीलम् ७९ ॥ त्वयासाधितेयाक्तिमन्त्रेशमीनेन्द्र
मत्स्यानांसंबंधरसःशर्करादिवनदादिन्धवस्तूनिकंभक्ष्यमस्मत
रसाउत्कृष्टंभवत येषुवयहृन्नस्तवशीलंस्वभावंस्तदकर्मस्तुकु
तहलशालिमाभिलाशंविमः ७९ ॥ देवस्त्वंतोऽपिमत्तएवत्वगृहो
देवस्त्वमावहृयतापिराजन्य वरप्रदानायनवापवांनेस्त्विंम
दीयारसनोऽद्भुवेयथ ८० ॥ यमोऽपिदेवःस्वयमेवमस्तन्त्रस्तन्त
पंनत्माह तवापदानेवदूनवरिनेःक्रीत्वावरदानायंमदीया
जिह्वाचिराद्धुद्भरसोत्कंठास्ति ८० ॥ सर्वाणिशास्त्राणिमहा
गवक्रैरविर्भवंतित्वयिशत्रुजेते अवाप्यमस्मादधिकंनकिं
चिज्ज्ञानिर्विवरत्नदीक्षितानाम् ८१ ॥ शत्रुजयशैलिनिव
यिसर्वाणिशास्त्राणिशास्त्रविद्याःश्रंगवक्रैरंगाभूतानोदेवता
नांसहस्रैःसहस्रविधानभजंतो वीरव्रतेदीक्षितानांनियमव
तां यस्मादस्याम स्माच्छत्रुंजयात्मोऽहन्यदधिकंवस्तुवाप्यप्राप्य
नीयंकिंचिन्नास्ति ८२ ॥ [illegible]स्यापिदशाविपाकंधर्मान
वेतःस्व[illegible]दीयम् श्रमुचतः पुण्यमनन्यभक्तेःस्वहस्त
दास्तव्या इवत्रिवर्गः ८२ ॥ दशानामनेकविधावस्थानांविपा
कंपरिपाकभूतमवश्यभोग्यंकृष्ट्वेकर्माहं विपदप्रामस्थापितवंवि
त्वेधर्मानष्टपवतो पुण्यधर्मसोविवित्यजत्तः अनपवानन्यहनेः
धर्माद्दिनत्रचकामेषुवर्तमानस्यत्रिवर्गोधर्मार्थकामाःस्वह
स्तेवास्तव्याःकिंकरइविभवंति ८३ ॥ सितांविताचमवोच

नै. च. टी. २३०

देनं प्रसन्नचेतान्दपतिं प्रवेताः प्रदायभैमीमफनावमेनेदद्या
मिनधौतककोटकेन ८२ ॥ प्रसन्नहृदयोवरुणो प्रसन्नेन्दपं
नलेमीखड्गमस्जितोवाचउवाच भैमीदत्तवेदानीनस्तिभैमी
दानेयोकटकास्सवदायस्यकोटकेनसहृहयानभ्यंवरहयंददा॥
मि ८३ ॥ यत्राभिलाषस्तत्रवतत्रदेशेनन्वमरुधन्वन्यपिहृानि
णिः श्रापोवहंतीहहिलोकयाश्रेयंयानभूतानिनयापराणि एव
भेमाजन यत्र नवेछ्हास्यात्तत्रदेशेधन्वन्यपिनिर्जलेपिहृणिसत्व
स्नेवजलमस्तु इहलोकेयथाजनानांजलानिलोकयाश्रेजावि
कांवहंति जलानामेवंजीवनत्वप्रसिद्धेः ८४ ॥ प्रसादितापन्नु
विभानुनास्तमरुत्सम्भृतत्वमपिप्रपद्य भवन्मनस्कारलवो
द्गमेनक्रमेलकानांनिलयः पुरेव ८५ ॥ मरुन्निर्जलेपिदेशाः
भवतानवमनस्कारलवस्पछालेशस्योद्गमेसतिसम्भूतत्वम
पिप्राप्य सुविभानुनाप्रधोमनावेशेणप्रसादितापापोजला
नियस्येहशास्तन प्रपद्यतिसमासीतः नयानक्रमेलकानां
मकरसंघानांनिलयमाश्रयीभूतोपि पुनर्भवतोमनस्कार॥
लवोद्गमेनपुरेवत्वदिच्छया सर्वनिर्जलेयथासीन्नयथास्मस्की
हशाः सुवेशाधामस्पभानुनाभतैणप्रसादीनापोद्गमीयस्येह
शाः तथाक्रमेलकानांमत्स्यादीनांनिलयः स्थाने त्वदिछ्हावशा
न्निर्जलेयथाजलोद्गमः तथासजलेपिनिर्जलत्वस्यादितिश्लो
केद्वयेनवरद्वयदानं यत्तुनक्रमेलकानामित्यवतरनीयपाद्गा॥
तेननकारेणसहचनद्येपारादिस्यस्पक्रकारादस्यमकरवा
चकत्वंतच्चिन्त्यमिति नलहरिणास्येनतत्रकिंचित् स्नेहयम॥
केपवक्रुशोहृष्टामात्यादहृयोनभूतयोः पदयोसं॥ स्नेव्यस्त
त्वेनसंधेः ययाभाव्येतस्यकथयतिविरायहृयमजनताजग
त्पतभिमानिताद्यदिति ८६ ॥ श्रद्धानिराभोदभरस्यदिव्यः
प्रघोषशुभ्रयाद्भवदंगसंगात् इहप्रसन्नोपमयान्युवरुणपमे
धामेभयकर्मठयत्न ८७ ॥ भवतोंगानांसंगात्सुघोषसुप्रसूनानि
सौरभ्यावः चप्रनदिव्योद्भुतः प्रामोदस्यसौरभ्यस्यातिशाय

सुहृदयात् यद्यस्तोहेतोः प्रसन्नोपमयाद्युष्मिवान्यदस्त्य
मस्यशामेणास्रोभयेदेहे केमंटे कमेणिं समर्थेन हृत्सम् यथा
पुष्पंदेवारोन्यस्तेयमेकरोतिस्वस्मिन्नन्यस्तेशमेसावंकरो
ति अन्यद्वस्तु तथाभयंनकरोतीत्यर्थः ८६ ॥ वामदेवनापिमि
त्रसर्वमस्वीत्स्वपर्वराजेभमाद्रभावे त्वमेयमीमेसदमाचर ।
त्वामुक्तिंनकिंचिद्गृहाणापितेने ८७ ॥ श्रीमतस्त्वत्पिदृश्मी
इनलेभसाद्दीत्मस्मितमुवाच त्वद्गृहमायाः भेमाः संतो
पेक्षवैत्यामत्स्यकाध्यात् त्वद्ग्रहणापितेकिंविकिंनभवति
किंतुमत्समकाशादवयंपंकिंविज्ञायमित्यर्थः ८७ ॥ अथैवि
वैवार्थनयोपसीदमात्यात्यिपीरेवपीवणीयः मात्येनमत्य
विधिनावितीर्णः सप्रीतिदायोबभूमेतुमहः ८८ ॥ अर्थन्या
याज्ञयावितैवप्राथेवत्रयः स्वल्पोपिधीरैर्विइष्टिनानाद्व ।
णीयः मत्येउत्तेवायाममात्येनान्नलेख्यशासनेनविधिनादैवे
नप्रीतिदायः प्रीतिसर्वकेदानंदनः मत्स्वल्पोप्यरीवकृतात
योप्यः ८८ ॥ एवंमायामापिसकलमभयाकारदानासि
धाभ्रतेस्वपंभगवद्दभिधेयंभवतियत् तदेतमंत्रेमेस्मरहस्म
यवेहममलेनिराकारेशास्वतपनरुपेनेस्तिध्यनसत्ते ८९ ॥
अथओंकारेणामाभकारेणानेछेनेचनिअवामाओंकारेणान
येवावामा ओंकारेणचेतिद्धिकतत्यप्रणवहृदयेनार्पेस्वस्वभा
वउभयाकारदानात् उभयोराकारयोरायंतयोराकृतयोभी
रायोर्वदंनात्संयोजनात् द्विधाभूतंसकलंमायाबीजहृदयंह्री
ङोरहृदयंभगवतःशिवेनाशिवीयप्रकाशितेशिववर्णितत्वादस्य
मंत्रस्य: अथवाभगवतीशक्तिरेवाभिधेयावाच्यायस्यतत् मा
याबीजकशक्तिबावत्वात् यद्रूपमनयावर्णानस्वयामेव
वाभिरवरूपभवति उदंतमस्यप्रणवहृदयमुदितस्यमायाबीज
हृदयस्थानमंध्येमेमंत्रवाभवंस्मरचिंतय हरमयंहरोविंदुस्त
त्स्वरं तदर्क: उत्पकाशमात्रयोस्पतंधामश्रेयस्मिन् उक्तं।
विंदुमयाग्राशिवोविंदुरेतोमनइति सेतुसार्धवर्णे अथेन

ष्ठं निराकारं नादनादांतक्रमेण व्यापकं शाश्वतं सदा जप
मानं स्पतेसौयं मंत्रस्तं वसिद्धं तं जपात् फलेदाखलं सकलेति
मायाबीजाय ब्रह्मरकोशस्थाणमानं कारारव्येप्रसृतिस्तथा
लेखामालापिमकलानथा समस्तापितथाद्यामादेवीप्रणव
वीरकौ वाग्यां सुधाबीजं क्लिमाएप राणि वेति तथाच
समस्तस्थनीमन्योह्यारः श्रीप्रपंचसारेषिवोक्तः प्राघंतप्रण
वजशक्तिफलमक्षयेमागस्योभवतमरस्वतीचंद्रे तानंत्यो नो
मनुरयमीशोमेव्यवर्त्तः मंत्रोमेकुविभजमानयाविजातः शा
रदातिलके न वेतदेवस्यमंत्रहीनयथा तारमायाधोविदुःश
क्तितारंसरस्वती उंग्नानंत्यं नकोमंत्रप्रोक्तः पकादशाक्षरः इति
तथाचान्यत्रापि भावेलज्ञावाग्भवं चप्रवाप्रणवपवच बीजं पंच
शिवोक्तं मंत्रेस्मेयोनमस्तथा इत्यलंविस्तरेण च परमरहस्ये
श्रीशुकवरणसंप्रदायेकागम्येलवीगमप्रकाशमनभेदप्रका
शने यत्तनरहस्यंमंत्रोद्धारः हृतनस्तस्याउमंवधोलेश
तोपिनास्ति तथाहिमनद्रकोमंत्रः सकलप्रपंचमूलभूता
याःपरायाःप्रकृतेरेव तथाचोक्तं श्रीप्रपंचसारप्रवदशमे
पटले यथाभिवत्येतकलप्रपंचमूलात्मिकायाःप्रकृतेय
यावत् मंत्रेतां समकृतामभिषेकजपार्चनाद्यैः सकलार्थसिद्धिः
उं चनवर्णमकस्मगानि शांतिविंदुभिः कथितः परप्रकृति
वाचकोमंत्रः उंरितापहार्यस्मात् भवतमोत्तदोजगतामशेषज
नरंजनत्वम ऋनवर्णमहकारः कस्मगति रेफः शांतिः उंका
रः विंदुवनस्यागाउत्पन्न द्विवर्णी अस्य च बीजस्य प्रणवः स्व
यस्य इति तं जपाय विदितमेव विंदुको ध्यानं चास्या ना उद्य
दंशुवन्सिमाभोविजितनवजपाप्तिंदूरवरादावनकृपानुमो
लिविनेत्रां विविधमणिलसत्कुंडलां पद्मगां च हारग्रैवे
यकां वीयुणमणिवलया चौदीतिगात्रवर्णस्वपद्याम्नाया
शोकाभयवरदकराम्बिकां तां नमामिति ध्यानं ग्रंथमंत्रा
राध्यदेवतायाध्यानं ग्रहदेवाग्रिम श्लोके हंसवारदेनवेनाख्या

पयति संगच्छते चानेनैकादशानेराः सरस्वतीमंत्रेणास
हृतज्ञानतत्त्वैवप्रपंचसारे हंसारूढाहर्षहसितब्रह्मासेंदुकेदाव
दातवाणीमंदस्मितंफलमुखीमौलिबद्धेंदुलेखा विद्या र
वीणाहृत्तन्त्सगादीसिहस्तास्वभाज्ञस्याभवदभिमतप्राप्त
प्रभावतीस्यात श्रांबदामिल्लकेचेनन्मनावाराध्यदेवतायाइत्य
मेवध्यानंयथा वाणीमूर्तीनिशाकरोज्ज्वलमुखीकर्पूरकुंद
प्रभांवेदार्थीकिल्मल्लकानिजकैर्हस्तैर्बिभ्रतीमादरात् वी
णामत्तगुणामयाघ्रकलशौविद्यांचतुंगस्तनींदिव्यैराभर
णैर्विभूषिततनुंहंसाधिरूढांभजेत् ८५॥ सर्वांगीनरसामृत
स्तिमितयावाचमवाचस्पतिः सर्वांगीयमगीदृशामपिवर
शीकारायमारायते यस्मेयः स्पृहयन्नेनेनसमनदेवामेति
किंश्रेयसः येनायेहृदयेकृतःसुकृतिनानन्मंत्रचिंतामणिः
येनसहानिनाजनेनायमहीयोमंत्रइवचिंतामणिरभिलषित
पदः हृदयेकृतोनाधावितः समन्मंत्रधारकः सर्वांगीनानि यान्य
नयोरसानामीतीरसाश्रयात्तेः सः स्पृताणिदिव्यामृतेसर्वा
ह्लादकानितेनोस्तिमितयाद्रयावाचावाक्स्त्वावाचस्पतिर्भवति
सर्वांगीयाणांस्त्रीभावानामपिमृगीदृशामोहनायकंदर्पह।
वार्यति किंपुनः ऊलोकेजातानामित्यपिशब्दार्थः किंतुयमा
वऊनोकेनाले योयस्मेवसन्तेस्पृहयतिसमंत्रीतन्नहृदकेनेनम
त्रेणाप्नोत्येव तयावोकेश्रावदातिलके चिंतामणिवमस्यम
त्रस्य वऊलाकिमिर्गविद्यामजत्याकामदोमणिरिति ८०॥
पूर्वैरप्यकोवार्थादिभिर्वपिभंगेस्त्राकृतहंमेनमाचोनिर्णीतीम
त्रमहिते जर्धीतिमाद्यमनिन्दसमयेवभक्तः तस्यामेवनामाने
शिवमिक्रवमसोयुस्यकस्यापिप्रत्रेसोपिस्त्रीकानकार्यवचय
तिकविरोकोलकेहृदयमस्य ८१॥ मय्येवभक्तः सर्वाग्रन्यादेव
तापतिन्यज्यतामेवाराधनं तामेवसर्वाराध्यांजानंजित्येवका
रः इहयोजनेवाकर्णाहसिनगच्छेनीहसर्वाह्ननामामेवरति।

नै. च. टी. २३५

मेतन्मंत्राराधद्देवतोसरस्वतीपुण्यैरभ्यर्च्य तयागंधाद्यैरा
प्यभ्यर्च्य मयिमतिविभ्रन्यस्य सदैकाग्रमनः मंत्रार्थचिंतरा
परस्तुतयावारु तस्मीमननिति मंत्राणांजल्पनं स्यात्तपसि
पा परैः स्मृताः सशब्दस्याघः सशब्दस्त्वः प्रकीर्तितः शेषसंदन
मात्रं तद्यज्ञोप्रोक्तस्तदुच्यते स्मृत्वाजिव्हानिर्विकल्पोचिंतयेत्तदि
मानसम् इतीत्यस्य त्वयोनरक्रमेणारभ्ययथास्यात्तथाहमेतन्ह
कारेणबहिर्यातिसकारेणविशत्युनः इति स्मृतिप्रसिद्धेना
प्राणप्रवाहेणनिर्यांतीसमन्तुत्तरतीमंत्राक्षराणि यथाकेमत्रेणाग
वेनपति तत्तर्हिवत्सरांतेप्राप्तेसति प्रसीमन्मंत्रजापीयस्य
कस्यचिद्रस्यैःस्रोतमपाकस्यापिपिपासितकरेनस्पाति सोप
काराःपटनादिक्रमेणविनैवतत्क्षिप्रंमणीयस्त्रीकाकरो
ति तद्वत्प्रपंचसारेवाणीस्तुतौत्वर्त्त्वभोरुहयोःप्रसाद
नः पुनर्हिजातिरपिस्यादनेनलक्षकः त्वत्प्रभवतिदेविसर्वे
तरीति कौतुकमित्याराध्ययेम प्रयमवमप्रकोककर्त्वोहमप
वामम् ५१॥ गुणानामास्थानीनृपतिलकनारीतिविदितांरस
स्फीतामंतस्तवयवनदन्तेनकविताः भविचीवेदभीमधिक
मधिकंदेवयितुपरीरंभक्रीडाचरणशरणामनवहमहम् ५२
भीमल्पतलकहवेदभीभमीनवाधिकंदेकेदपरीरभस्यालिग
नस्यलीलायाश्चाचरणंकरणमेवशरणांरवलंकयस्यास्तांहशी
प्रतिदिनेकर्तुंभविचीभमीप्रत्यूहयथेहशीस्यात्तथाकृपत्वव
णित्यर्थः भैमीकीदृशीगुणानांसौदर्यादीनामास्थानीनिवास
तयानिलकनारीतिविदितांतिलकभूताजगद्दीपाभूतावाके
नारीइयंसर्वांस्मात्स्त्रीतिविख्यातांप्रत्तहृदयेरसेनानंरागे
वर्णो स्फीतांसाम्प्रां च पुनस्त्वन्मतेत्वत्प्रसादेनकविः काव्यकर्तानृपित्वदे
केदैस्त्रावयकत्राचेदभीनामसाहाय्यमंयुटनपरीरंभक्रीडाच्चर
णाशरणामनवरतमत्युवत्णशीलाकर्वेनित्यभविचीकीदृशी
रतिगुणानामोजःप्रसादमाधुर्याणामास्थानीनयाभीमल्पति
लकराजश्रेष्ठप्रवीतिविदितांनदीतिवृत्तयेवविदितामित्यर्थः

तयारसैः शृंगाराद्यैरंतःस्फीता तयावरीतिलक्षणा ध्वनिग्रंथे
प्रसमानसमासेन मध्यमेन च भूषिता तयादीर्घसमासेतित्रिधा
संघटना विता गुणानाश्रित्य निष्ठेती माधुर्यादीन्यनतिसा
रस्तस्मिन्यमेहेतवे चिन्त्ये वाङ्मयवाच्ययोः एतदेवानुतत्य का।
व्यप्रकाशकारेपि माधुर्यव्यंजकैर्वर्णैरूपनागरिकेष्यते ओजः
प्रकाशकैस्तैस्तु परुषा कोमला परैः केषांचिदेता वैदर्भीप्रमु
खारीतयो मताः ५२ ॥ भव हृत्स्तोत्रमेतदुपहितं केदस्य कीर्त
नेवात्पुण्यैः श्लोकैस्त्वयि चत्रनमदेयं जनमदे ततः पुण्यश्लो।
कः त्रिनिभुवनलोकस्य भविता भवानाख्यातस्तत्कलिकल्
षहारी हरिरिव ५३ ॥ मया भवस्तोत्रोपहितः प्राप्तितः केटो
यस्य हृशस्यत्वच्चरितानां स्तोत्रः कवेर्मावादहं पुण्यनिर्दोषैः पु
ण्यप्रदैः स्तवयिश्लोकैस्त्वद्विषयकैस्त्वच्चरितवर्णनैः श्लोकैर्जे
नानां मदेहर्षाय चनेनिवेतरमदेयं प्रोक्षयामि ततस्त्वं यथा
हरिः श्रीविष्णुः पुण्यश्लोकैरितिख्यातः कलिकल्मषहरनित्।
यं भवान् पुण्यश्लोकः आख्यातः कीर्तितस्सन् त्रिनिसंते
भुवने लोकस्य जनस्य कलिकल्मषहारी भविता तदुक्तं पु
ण्यश्लोको नलोराजा कीर्तितः कलिनाशन इति ५३ ॥ देवीस
तेत्र जगद्धजेगद्धत्रमोगरत्नायिते कथय किंविनाशकाम
किंचित्त्वयानहि पतिव्रतयाद्रुवापमस्मात्त्वयस्तवनरोव्रतलो
पमिक्षुः ५४ ॥ तेवते शाक्रादयो लोकपालास्तांच शास्त्राद्यास्य।
स्तौ चेद्देवी शक्ती भैमी च शाह्याननलेवजगद्धः भोभैमित्वंकथ
यजगन्मौलिभूषणात्मतायेत्वंपकेकामसमभिलाषवितराम
हित्वंसीव्ययापतिव्रतया किंचिद्दुर्लभेनास्ति योनरस्तवव्र
तलोपेसमीव्रतनाशामिक्षुर्भवति सभस्मात्तत्भस्मीभवतु
तयाचनलपते भोनलत्वंकथय जगन्मौलिरत्नायतप्रभ्यक
मभिलाषंवितराम हित्वसात्त्यविव्रतयाभैम्यानचैवदात्वात्त
या किंचिद्दुर्लभेनास्ति यः किंचिदाख्यसितत्डेभ्यवददातीत्य
र्थः योनरस्तवव्रतलोपमिक्षुस्सभस्मात्त्व ५४ ॥ द्युटकेव

नै॰
ष॰ वे॰
टी॰
२४

मपहाय नो वपुर्विभ्रत स्त्वमसि वीक्ष्य विस्मिता। श्रोत्रमाकृति
मनोमनीषितां विषयां हृदि तवाप्युदीयता ५५॥ कूटकाय
मायाशरीरमपहाय वपुः स्वशरीरं बिभ्रतो दधानात्त्वत्तोस्माभि
द्दश भो भैमि त्वं विस्मितासि साश्चर्यीभूतासि अतो मनीषितां का
क्षितामाकृतिं श्रोत्रं तवापि हृदि विषयो दीयतामुद्गम्यतां स्व
श्रोत्ररूपमाकारं कर्णं तवापि चित्ते स्फुरत्वित्यर्थः एवमेव
नलपक्षे विस्मितेत्यत्र स्मिङ् दक्षादिहिंस्वाकृणाभावपक्षे रूपशो
भंतल्पम् ५५॥ इत्थमविनीय वरमम्बरमाश्रयन्ते ते पुत्र
णाद्वहलेस्रहि पुलः प्रामदः उन्निहूतो परिजनालपनैर्नदेव
ताः स्ववीसितुं देहत द्वंद्वभिनादमारैः ५६॥ एवं वरं दत्त्वा दे
वेषाकाशमाश्रयत्सु सत्सु रञ्जनात्स्वयंवरस्यात्त उच्छलता नल
प्राणो सेवकजनानामन्यालपने स्वाधिकारसङ्गभवनशब्दैः
कृत्वा विपुलो महत्त्वं प्राप्तः प्रमोदः स्ववीसितो देवानां हृदं नर
ताश्च नेर्द्वन्द्वभयः तेषां नादेन मोहोपनीभूत उच्छलस्ततुच्च वार
देवेषु नलेषु च स्वयंवरस्यानाद्रुच्छलितेषु द्वितयदं दहभयोन
दंतिसेत्यर्थः ५६॥ न दोषविद्वेषादपि निरवकाशगुणाम
येवरेण प्राप्ता स्तेन समरसमारंभसदृशाम्। जगुः पुण्यश्लोके
प्रतिनलपतयः किंतु विदर्भः स्वनिःश्वासैर्भैमीहृदयमुदय
निर्भरहृदयम् ५७॥ निरवकाशया यया स्यात्तया गुणामयगुणो
कपक्षुरप्राचुर्यमयद् पुण्यश्लोके नले प्रतिनलपतयः प्रत्य नो
र्थिन्त्यपाविद्वेषाद्वेषादपि नो दोषं जगुरकथयन् एवं गुणाम्
वान्योन्यसंसर्देनावकाशो नास्ति तत्र दोषस्य पुनः क्वावका
श इति दोषाकथने हेतुः नंषा क्षणाद्रादिभ्यः प्राप्तस्त्रिप्रतिका
दिव्यानि येन तया श्रुतेन नले समरसमारंभसदृशे जगुः दि
व्यास्त्वप्रा सभीषिता रणाकथा अपिनादवितर्थः किंतु नि
जदेत्यप्रकाशकैः निःश्वासैर्भैमीहृदयम्। उद्यंती निर्भरे
दयायस्य तं विदर्भस्तु कुरु एवं पुण्यश्लोकप्रतिनलपतनस्तुतिपा
ठपुस्तकेषु गुणमये इति प्रामास्ते अतिविशेषात्तहृदयस्यापि यो

प्राकथनात् मृणालकोकं प्रतीतिपदस्यकर्मीनरक्रियानरयो
र्णाकयावान्वयः सवलतीलापपाठपव ५७ ॥ भृंगिभिर्विना
सौकरुणारसनदीमहतिमहेवतात्वेतोनेभ्यभ्यर्थयोरपास्यप
दि निजसावीदापयामासतेभ्यः वेदभ्यालेपाल्लाभात्कृतगम
नमनः प्राणवांछाविजह्नुःसाध्यः सैषाद्याविधेयोभूतसततवयः
स्यानुकम्पाभिराभिः ५८ ॥ भृंगिभिरसौभैमिकरुणारसनदीम
तिमहेवतात्वेलाविनामहतिमहयालम्बद्रव्यप्रापितातेभ्योन्यपे
भ्यः सपदितत्कालमभ्यर्थितातेननिजसाविदापयामासदी
यमानाः प्रथककजे नेभ्रूक्षतोपिभैम्याः प्राणैः कृतगमनमन
सश्वेनेप्राणानां लेखांवांछामवगणितीयमाभिभैमीसखीभिः
प्राणाभिर्निजह्नुः करुणेतिनीयः प्राणिभिःकोऽपिभैम्यास्त
थिल्यविधेयोप्राणस्तमाकृतिमतोमनीषितात्विधेयाइतिनवाप्य
दीयते इतिवरप्राणाविधेयोभैमीसखोप्राणैरपिदत्तेपादायमि
त विधेयोपादानेप्रतंसननेवद्यस्याथाभैम्याअनुकाभिर्भूमिका
याभिः हमोदमयत्यावेतिताहज्ञानेनभैमीप्राणत्वेनतया
प्राणानजऋरित्यर्थः प्राण्यातोपदेशोऽतत्वेषापादानसं
तयाभैम्या इतिपंचमी प्रतक करुणरसोदयवीताख्योनचप्र
कस्यायिभावः भैमीशोकस्यात्रावर्णनीयत्वात् दयोत्पन्ने
वसर्वलोकेवर्णितत्वात् तथाहि करुणदयानिरुपाधिपर
दुःखप्रहाणेच्छा मानुभवनयाप्यस्मिन्निति ग्रश्रीघादिकरु
णेदयानुभावस्त्राम्मौ रसोदीवान्यत्स्यनदीनिवतनप्रवाहः
नवसर्गिमहेवतावैसातातान्मद्रव्यप्रापितेनेनव्याख्येयम् न
चावेक्षे कार्यारंभेषुसंरंभः स्थेयानुत्साह उच्यते उत्तमप्र
कृतिर्वीर उत्साहस्थायिभाववान् माहेन्द्रोमोचकपीस्पाहा
नधर्मदयायावैरितिति अतोस्मिन्न्यायेभैम्यानरूपेषुदयावीरभवे
तावीदानाह्नेवीरत्वंचमत्कारमेव ५९ ॥ अहहसहमचोना
श्रीप्रतिहासमाने निल…नलेखस्थप्रतिहासमानेप
पतदमरभर्ता…कीतिगलदलमफलाख्याक्षुत्कर्षा

ष्टिर्नेभस्तः ९९ ॥ अहहा त्वर्थमयो नाशा केण सहह्रियाःको
नेःसपत्नेस्त्र प्रतिहृत्ये यकेषाम्समानेत लन्न लत्वं खलु यशा विर
प्रति प्रतिष्ठा समानेप्रस्यात्मि स्थाति गलतः पततो भ्रमरो यास्मि
मीह शोमधेव बाष्पं स्यास्याः सुष्टि हिर काबाद रमभत्तः शाक्रस
न्वेपि नो वर्त्ति मती कीर्त्ति विपतत् अन्याप्यपि हि पततो सामुने
त्याभवति ९९ ॥ स्वस्यामरेन्द्रपतिमेशम मुन्य जङ्गरे शपच्छि
दाकदनमेव नदाय्यगामि नत्कास्यपशपति निहत्य निहत्या
तीवाग्देवता पि निजविभ्रमपाम भैमीम् १०० ॥ स्वात्मनोपा
ङ्गत ममरेन्द्रपत्य जङ्गस्य स्वाद्विं वज्रजाङ्गः देवेशस्यच्छिदयाः
कदनेपीडेवा ध्यगामि प्रासा प्रवयवच्छेरपीडयायतुः एवतन्या
नमित्यर्थः गणानेन नेत्पक्षमशाङ्गा वृक्षित्यर्थः वाग्देवता
पि निजविलासरहे गच्छन्नुत्कदि ना भैमी निहत्यनिहत्यप
शपति स्म १०० ॥ सानंदंननुजाविवाहनमहः भीमस्तपस्मीपति
वैदर्भीनिषधीश्वरौ न्टपजनानि छोकि निहत्यये स्थानि स्थानि
पराधिपवशिविताणइ हि शपयानः क्रमादेको छौवकृतवस्त्र का
रेहजतः स्मातेनि रेमं गलम् १०१ ॥ एकोभीमोन्टपति स्तनुजा
याविवाहसमयेव शपकोतं वामंगलं स्थानंदं चकार द्वौवैदर्भी
निषधीश्वरौ भैमी नलौ न्टपजनस्यानि हत्य वचनानो प्रोच्छना य
मंगलं स्तुजतः स्म बहवो नराधिपा स्वं भ्रमात्म मान्यानि स्वा
निशि विराणि गच्छन्तेमगलमानेनि रेस्वयं वरसभायां निविद्य
स्थिविरप्रात्या मंगलवक्राः १०२ ॥ स्त्रीहंसकविराजिराजमूज
टां लेकार हीनमनेपी हीवः स्वयं वजितेन्द्रियच धैर्यमहत्रे
वीचयं यातस्लस्पवनदं शाशारदि जज्योत्स्नाकृत्स्नमहाका
व्येचारूणि नैषधीयचरिते सर्गोन्विस्लगो ज्वलः १०२ ॥ शारदि
जातो शारदिजा प्राहृट्शारदि त्यादिना सप्तम्या अलुक शारदि
जा सो ज्योत्स्नाजन्ददच्छानि निर्मलप्रसादगुणा त्यं कृतिर्यस्य
तेवः प्रौढस्पहम् १०२ ॥ श्री हर्ष कृतो निबद्धविमनो मत्तं ।
दरापात्वधाद स्पानेषधनत्वदीपवि बोहेवप्रसादास्थितम्

वैदर्भ्यानलदर्शनान्मुदयत्संभोगमसिद्धिगीतसर्गस्तेषचतुर्दश
स्यादर्शादिष्वादिषु नैषधे १०२॥ इति श्रीहर्षकविराजविर
चिते नैषधाख्ये महाकाव्ये चतुर्दशः सर्गः ।१४॥ ॐ नमः सर
स्वत्यै ॥ ॐ प्रयोजना द्विवशाङ्लोकेद्वित्तस्वनावः परिवृ
र्तयंतीम् यालवणाधारयते दमालामिवादर्सोपातु सरस्वती
नः ॥ ॐ अथास्मिन्पंचदशे सर्गे रम्यवेशकलाकालदशभोगा
दिसेवनैः प्रमोदात्सारतिः सेवश्लोकान्पन्यस्पयोः ॥ उद्दिष्टप्रथा
तासंभोगशृंगारानंत्यकारिणीत्यादिश्रवणात्कालशाहूपविगृ
हीतभैमीनलयोर्विवाहवर्णयन्विवाहोपकरणानि शृंगारका
णिवर्णयति ॥ ॥ अथोपकार्यां निषधावनीपतिर्निजां मया
सीद्वणास्वजौचितः वस्त्रनिवर्धनैर्बहूनिवंदितो विशिष्य ।
भैमीगुणकीर्तनाकृतो १॥ अथानंतरं वरणमात्नयोचितोप
जितप्रास्थितस्तु निषधश्चपति नलः भैमीगुणावर्णनोर्धवैतोव
दिनो विशिष्यान्ययाचकेभ्यो विप्रादिभ्यो बहूनि धनानि वर्षन्
निजामुपकार्यां शिबिरंम्हसौ कल्पितं राजगृहमगच्छत उपा
यिकं क्रियते इति करणीयाणि उपकार्या राजोचितं गृहमित्तिः ।
रायमुञ्जवी १॥ तथापदिन्याभामर्योवितीर्णवान्ययानिभावधि
गमनमारोधेः तणीकृतं रत्ननिकायमुच्चकैश्चिकायलो । संचितवान्
कश्चिरमुच्छमुत्सुकः २॥ अथनलोमार्गदानेन तथादनवा ।
नु अथा मागधैरतिशायितस्पवोढमथात्यस्यभारस्पाधि
ग[illegible]नतृणीकृतं रत्नावडुपयपवित्य कंमुत्कैर्रत्नानां निका
यं म[illegible]भिमुत्सुकः सो श्चर्यो जिरहवी लोकः उंछं देशा
द्वहोत[illegible]समस्य करणा आयेचिरं बहु कालं चिकायचिनते स्म १
अपार्धन स्यात्सदसि विद्यान्वयातु जनो भिरूपः सुखभाजनेज ।
नः अस्त्रकृशीतस्य विवर्द्विवर्णीने वाक्कृता राजकरं जिलोक
वाक ३॥ [illegible] नलस्य सदसि [illegible] तिम्मानि स्थिताः सद्यान्वयात्मे
गमा[illegible]कुलीनेन प्रापास्यात् [illegible] निर्म जनः सामान्यलोको
लोकापवादात्भीता [illegible] नोभिरूपः आदिसमासः [illegible]
[illegible]यते

नै. ष. पे. टी. रघर

काभिलाषीनतत्प्रतिष्ठाद्यभिलाषी स्तवभाजनं भवति नलेन
क्रियेत्यक्काहवेलब्धमित्यर्थः अथवास्तवस्वामिनस्सभार्या।
स्त्रीसंगात्रपानस्यात्का कास्यादेव उपावशाद्देवायसभार्याभैमी
नाश्रयदित्यर्थः अभिहूपोविद्वान्विमर्शकः जनः स्तवभाजनं
ऊनोभवतिनभवेदेवेत्यर्थः प्रामस्तपस्त्वहूपाभिहूपाश्रधमनोज्ञ
योरित्यमरः अभूहृष्टीड्त्यनाहृशीराज्ञोनलादितरेषांसन्दे
राजकेतडेजकेलोकस्यसेवकजनस्यवाक नस्यनलस्यकवीनं
वंदिनांचवर्णनेरवाक अवाधोवतीत्यवाक कृतावश्येगामि
नीकृता अथवविडनेवाक समाधानेयस्यास्ताहृशीनिरुत्तरा
कृतेत्यर्थः ३॥ अदोषतामेवमतोविहायवतेद्विषांस्मघदोषक।
णाधिरोपणाः नजातसत्येसतिहृषणोभवेदलोकमाधातुमव
द्यमद्यमः ४॥ द्विषोकर्नेरिषहृषीद्विषत्कृतानिदूषणानीत्यनेये
वदोषलेशस्याधिरोपणानि मतोमत्कृतदूषणानिदोषत्वमेव
प्रकटयतिहेतुं वितर्कयति मत्येदूषणोविद्यमाने सतिअली
कमसत्यमवद्यदोषमाधातुमारोपितुमद्यमोजातनभवेत्
नलेन्यदोषाणामभावात्सदसित्स्त्रीग्रहणाननिरूपणेनामदो।
व्य ११ षोद्दृष्टिक्रमद्येवारोपितइत्यर्थः ५॥ विदर्भराजोपिसमेनतज्ज
याप्रविश्यहृद्येनवरोधमात्मनः शशंसदेवीमनुजातसंशयांप्र
आनीहि १० तीक्ष्यजामातरमत्रकेनलम् ६॥ भीमोपिहृद्यत्सानंदतःभै व्य
म्यासाकंनिजांतःपुरंप्रविश्य जातसंशयांकिंस्यादितिसंदि।
ग्धांदेवीमहस्वराज्ञीप्रतिशशंसोवाच भोडत्रकोतुकं
दिनेनलजामातरंडहितःपतिंप्रतीक्ष्यजानीहि प्रतिसंदर्हाणा
स्पृहयस्वच ७॥ ननुश्रियायस्यतोमामसमन्वयः उर्वीश्रियावः
पवित्रोस्तदन्वयम् जगत्त्रयीनायकमलकेवर्तनवदेवि
वेत्समीहृपाम् ८॥ यस्यनलस्यवपुःकांत्याहृतेनासप्रेम
ड्रोमन्वयःहृतात्ताववडपेन्द्रः यानलः ऊलस्य[illegible]पाः
सोकेऊलपावित्रीकृतो जगत्[illegible]कानामनेक[illegible]नि।
[illegible]सामामरूपहेदृशंवरवि[illegible]तं सतामभीपरवेकेवल

वेद मेनीविनान्यईदृशंवरंविवेक्तुंनजानातीत्यर्थः ५ ॥ कृजेत
पाणिग्रहमंगलोचिताःईदृशाःस्त्रीसमयस्पृशाःक्रियाः कृति
कृतीनांतुवयंविदद्यमहेविधीनिति स्माहविनियंयोचितः ६ ॥
ईदृशाः स्त्रियः क्रियाकर्माणि जनक्रियाःकीदृशीः विवाहमंग
लयास्त्रीणांसमयमाचारंस्पृशंतीतीदृशीः समयः शपथाचारका
लसिद्धांतसंविदइत्यमरः तत्पुनर्वयंकृतिस्कृतीनांविधेकर्मी ।
णिकुर्महे इतीत्यं सभीमोब्रवीतिस्मचपुनरंतः शुभात्रिजेगाम ७ ॥
निशीयहृपननिशीहितानननाशाशामसोहूर्तिकंसंदेशाकम् गौ
रीणोत्दयास्तनिस्तुवंनदामदांतेननेयाप्रचक्रमे ८ ॥ अंतःपु
रात्रिगत्याभीमेननिवीहितमाननेगस्यास्माहूतमेनाभोहूर्तिनि ।
कानोज्योतिविदोसभा श्रवीणोत्सहशीगुणैःकृत्वा उदयेतनस्या
नेप्रस्तमयेसप्तमस्थानेचनिस्तवंनिर्देशमेषाकं कार्यकालीन
स्यमेषादेर्लग्नस्यनवधाकृतंभागाषांशस यस्मिन्मेषादेशेवि ।
वाहःकार्योभवतितत्त्वाणीनमंशोपदृपनं तत्रैवास्थितोवावट
स्योरागपकरः एवंकार्यकालीनमेषाद्यंशात्सप्तमोऽप्यापिपस्त
मेषांशपसूपस्तत्रैवास्थितोवधाःशुभदः तदुक्तंसत्रीश्वरेण उदयग
तेनवांशैःस्वेशाहष्ठोयकतोवानभवतियदिमत्तुः सप्तमाद्रीवर
स्य परिणायसमयेवदवमस्तोदयांशाः स्वपतिसहितदृष्टोस्त ।
स्तुकारीहिवधा इतितदामोहूर्तिकोक्तेकालेसभीमोदुहितृदा
नंप्रचक्रमे ९ ॥ अयावदद्भुतस्तुवस्तनेपपंक्तलेवबालाप्यन
मृतांमम सपल्लवतघसनोरथोऽरस्तिवरेणानस्तत्त्वशोणादके
रिति १० ॥ प्रयानेनवंदनेनोवमालियस्पहृशाः सभीमोनलमि
नीत्यमित्रवीत हृतस्त्वेनसंदिदेश इतिकथ्यममकेत्यमन
रथ्याःसप्रसारीक्रियतां ममबालास्तृताप्यन्तुरत्यन्तौप्रतिगृ
ह्यतां प्रयतनवतरणोदकैःसाकेसप्रोक्षस्तनःमेनोरथः न
लेकस्यं... अंङ्गइत्यभिलापः ... बोऽकुरःपल्लवतत्पल्लवद्देवाय
...पटल... हाद्दानवर्तिः ... इस्तलोपश्चेति सर्वत्रप्रचारप ।
गत्यहेदेभ्यः किशोनि ... यतेसर्वप्रतिपदिकेभ्यः किंकि...

इतिमत्तोतरात् धालोहूदनीतिवर्तनेक्विबाचारेयेक्विपः सर्वापहारी
लोपः ततःकृत्वान्तेकृतिइत्याप ५॥ नयोत्थितंभीमवचःप्रतिध
निंनिपीयहंसस्यसवज्ञगद्गरात् व्रजामिवंदेचरणौगुरोरिति ब्रुव
न्प्रदायप्रजिगायतंबकः ९॥ हंतस्यप्रावादेवरणाहृहायडस्मि।
तंभीमवचसः प्रतिध्वनिंनिपीयहंतस्त्रावोक्तंभीमसंदेशंरुक्त्वास
नलः गच्छामि गुरोश्चरणावभिवादयामीतिवदन् बकरूपनृदत्वा
तंहंसंविसर्जयामास ९॥ निपीतहंसालपनस्तदानलंविदर्भभर्तृ
गमयांबभूव सः निमावमानेपूर्ततनाप्रहृदवागपथाश्रयोगस्त।
पनेधृतादरः ११॥ यथाप्रीतःकृतकृत्यहृदयनिश्चकवाकस्मात्
रसत् नृपंप्रतीत्यनेनयेवकृतहंसवचनःसभीमस्तदानलम्।
गमयामासप्रतीतांचक्रे ११॥ क्वचित्तदालेपनदामपंडितोकम
प्यहंकावमगान्प्रवसहृतना प्रलेबितंनामनतंसंनिवेशनादस्पूर्णनि
मीणविदग्धयादरः १२॥ तदाविवाहोत्सवेप्रालेपनदानेनिमा
दौसइधालेपनादिकमीणप्रवीणाकापिस्त्रीकाचित्त्वरहनाग्र।
कृताग्रेकरणादेवपूजिताहमितिमन्यमानाकमपिगर्वंप्राप
तेयेवाल्पपानोनिमीणविदग्धयाकयाचिदमनाक्मनापवंशानादादर
गोलवः १३॥ श्रावनिस्तुकामयतोवाप्तम्रक्षमसीचिभिःपौयवि
लासमाश्रितैः पुरस्यतस्याविलवेशमनामपिप्रमोदहासच्छ
विनानिरेजिरे १३॥ तस्यनगरस्यसर्वेषांगृहाणांभित्तिपंक्तयः
मदासत्कामणिमयात्प्रावाणोत्पायविलासमाश्रितैःनिर्गच्छद्भिः
मरीचिभिः हासावाप्रमोदहासेनेवच्छविनानिरेजिरे प्रत्येवश
हृस्यसमासमध्यमदत्वाहोपः १४॥ पयामनीयेननमापि
वासनासफलनानामपिदत्तविभ्रमाः वितानतामतिप्रति।
भर्यामसापटक्षिदाकालिकसुगजसजः १४ तदाविवाह।
समयेशिल्पिजनेनपटक्षिदाविर्दुकाचः हतानिवता।
नितान्तंकालेनजवंतिवतानिश्शयाणिनेभ्योः [illegible]ालाः प
योमा[illegible]णाविताननतामनीयं[illegible]ते कीह[illegible]स्तेयाविता
[illegible] यथैवयमस्पृष्टयस्पृजपत[illegible]गांपीका[illegible]णान मफव

तानां तत्तत्सुख्यमेवं भवद्धस्तिवेदनामपि भ्रमवाणां दक्षोविभ्रमः
तदेवं दुःखमिति भ्रान्तिर्विशेषोपतनं चं याभिसत्ताः एवमानयाति
भैयाच्छन्नानः पटच्छिदाकालिकैतिमध्यापदलेपसमासः १४॥
विश्वकर्मणः कंडुकिनावषूः प्रजाविचित्रचित्रैः स्थापितविघोरहाः
बभूवतास्मिन्मणिः कुट्टिमैः पुरेव दुःखमुख्याः परिवर्तितोपमम् २५
कंडुकिनाः कंडुकेवस्त्रेराच्छादितः प्रातिपदिकाङ्गावयर्णाव् प
रिहितरम्यवस्त्राः प्रजाविश्वकर्मणोरलंकारैर्वजः तथास्थापिताः १
बालितासुतेष्टानपवविघंतिदीप्यंतीतिक्षिपिविघोदीप्यमाना १
च्च गृहाः विचित्रैः नानावर्णैश्चित्रैरालेख्यविभेः तस्मिन्पुरेमणि
कुट्टिमेरत्नैर्निबद्धभिर्भूमिभिः उर्ध्वभूमेः स्वपार्थिववत्सुपरिवर्ति
तोपमं परिवर्तितेविनिमथितमिवबभूव भुवापार्थिवेदृपंनपस्त्राने
जममिवपराहीतमित्यर्थः यथाभुवास्वपरिवर्तितं कुधोधोविपर्यये
ण परिवर्तितमिवपातालतां प्रापितामिव तथाहिपाताले प्रजाः कं
चुकिनास्तं जातनिर्मोकाः विश्वकर्मणारत्नालंकारैर्भान्ति गृहास्तु नि १
विघ्नाम्रकृताश्चित्रा नानाप्रकाराः स्थापितानि मंलास्त्वघ्नोयेषामीह
शाभांति कुट्टिमानिचमणिमयानिभवंति २५॥ तदानिखवानत
मेघनेवनेननादत्तास्मिन्नरोतनततं भ्रमानमावद्भुमियन्त्रयाध
नीदवाप्रकृतैः हृषितानितानितानाम् २६॥ तदाधनेनिविडेधनेकं
स्पतालादिवाघेनिस्वानतमोमतिघ्रध्येनस्वनतिस्म तस्मिन्पुरेततं
विस्तीर्णवाणादिवाघनेनाद इयत्तयाप्रमानंसंख्यारहितं परिमाण
रहितंवाप्रानंदेमरजादिकमध्वनीत स्वषिराणिसर्वेआणिवंशादि
कानि [illegible] चिवर्णानीत्याद्युक्तानुः तेषामभावमन्याच्छैः शुश्रूयमानेव
सवाद्यैः २९॥ विपंचियाद्यादिनवेणुभिन्ने प्रगीतगीतैर्वैतेपि
जर्जरैः ततेकुतुकैर्ननमसोपिदुकुयानमंदलेस्थापिनतेपिष्ठिक
या २८॥ वेणुभिः सुषिरवाद्यभेदैर्वंशैर्विपंचिभिर्वीणाभेदैर्नाद्या
दिनां [illegible] प्रणीतानि [illegible] मन्यितानाभेरुरोहृक्कंटस्वर्धम
विवरस्याश्रमस्थानप्रा[illegible]उच्यते इत्येवंलक्षणैः कंटाद्युच्चा
रितानिगीतानियेस्तैर्गायते नेवेणावीनतितोहिनाः [illegible]

भेदे स्ते गायनाभिनवत्तिरोहिताः नेजर्फवाक्रु ढकेयानतिरो
हिताः ड्रेक्कायाम ऋडुक्कापि न तिरोहिताः मर्दलः साडुक्कापि ढक्का
याते मर्दवाद्यपि न तिरोहिताइत्यन्वयः अत्र सर्वोन्वयः परस्परान
कोलतास्त्व संभूयैवोद्वाविताः नत्वक्रमेणभेदेः तथा च तन्न
लक्षणम् वाद्यध्वनेन्क्रियद्गीतं रनितानोलयं गति विराममन्द
रंगीतिवर्णा जात्यंशकादिकान अन्योन्यस्वामिवापन्नं तद्वाद्यं
तत्वमुच्यते जर्फवादिलक्षणादि संगीतग्रंथाल्लक्षणाणि १२ ॥ वि
चित्रवादित्रनिनादमूर्छितः सुहृद्वरार्थीजनतामुखारवः नमो
नकोणाष्टदिगंतदंतिनां पयोपिसद्वप्रतिनादमेदुरः १८ ॥ वि
चित्रोनानाप्रकारकः कांस्यादिवादित्राणांनिनादस्तेन मूर्छितः
उच्छ्रायंप्रापितः अतएववरूद्वरगामीजनतायाजनसमूहस्यमु
खारवः मुखोद्भवमंगलशब्दः समुद्रप्रवाहे प्रतिध्वनिभिर्मेदुरः
पुष्टीकृतः दिगंतदंतिनां कर्णाष्टनमसो अपि ध्वनिः समुद्रानदि
गंतं च प्राप इत्यर्थः १८ ॥ उदस्यकुंभीरथशातकौंभजाश्चतुष्कचा
रुत्विषि वेदिको दरे यथाकुलाचारमथावनीन्द्रजो पुरंध्रिवर्गः
स्नपयां बभूवतां १५ ॥ अथानंतरं चतुष्केनवतस्ते भस्यालाभेदे
नुचारुतया वेदिमध्ये तां भैमीमयमंगलपुरंध्रिवर्गः सुवासिन
याजलकलशानुत्याप्य यथाकुलधर्मस्नपयामास्तः अत्र वादे
मङ्गनचीरेहोरेत्यादि स्त्रोकोक्तिक्रमेणायथाद्यरंगगायकपोड
शवर्णानमित्याधनिकातयाचेदं मज्जनम् १५ ॥ विजित्यवास्यादि
ववाभिवाहितामवापिनात्तत्कुचयोर्द्वयं नताः शिवामवाहःश्र
हकारि शातविनम्रपाभरांमानिमिवानने मे देवैः २० ॥ अ[illegible]भे
म्याः कुचयोर्द्वयेन विजित्य प्रा भया न्यनी कृतं वैवर्ण्यमेदादस्यादि
वानतः मावैरेवमुखे स्मह कारन तोषा शावाशावाग्रेस्नानिमिवादः
देत्यचिंताकुतोमलिननामिवव हदिम्म प्रवाहाद् रेनिवह [illegible] पाणि
लेडिसिचिपरम्मेह होरूपमिदं घने[illegible]हिजनावि[illegible]जत्यदा
सीकृत्यजलाहरणादिदास्यकारिता [illegible] वासिनयास्नायेवे
इनि[illegible]नेयेदा २० ॥ विरेजिरेन[illegible]कोतं[illegible]कैमाः[illegible]

मलवारिविमुक्ताम् तमस्स्तनद्वयामरनिर्जयर्जिताः सितावयवैः तत्र
लकीर्तिमौक्तिकाः २१ ॥ तस्याः भैम्याः कुलनलस्य हृदः गलत्तास्वच्छा
नो जललवि हृतांकितावविलेपकाः सेतः तमः स्वहृदः प्रथमस्य चामर
स्य निर्जयेनार्जिताः सिताः कीर्तिरिव मौक्तिकाः मुक्ताफलानीव
रेजिरे खलु स्वतायाम् २१ ॥ इदमञ्जनम् ॥ प्रसेमम्रुजीतजला
भिषेचनाक्रमाङ्कुशलेनसितोस्रुनोज्वला ह्रयस्य वक्षोऽभ्रदानदा
नीसनाभितामाफववेपसंपया २२ ॥ प्रसेमस्रुः हत्तां संपत्रजला
भिषेचनाक्रमान्स्नानानंतरं सेगोस्य सपरिधाप्य प्रावृतेनसि
तोस्रुनाम्रुक्तान्तेननाङ्गुलेनोज्वलासितहोमे परिधानाङ्गम्या
सतीवक्षोणाप्रावृदोवद्वयस्य इद्धस्य सेधिनासह तदानीताका
लिकीसनाभितासहसूतानदानस्मिन्समयेसाधसम्यक्करयावक्षे
ध वर्षाशरवन्तेधिरपिजातजलाभिषेचनामिनास्रुनावर्हणेणचोज्व
लाभवति २२ ॥ प्रदीयमानानजलमथवासमाप्रमार्जनेनाधिक
मुज्वलीकृता अदश्वमभ्राजतसाप्रमप्रातननात्मिकाप्रावोविःप्र
तिमेवहेमजा २३ ॥ प्रदीयसातिकोमलेनवस्त्रेणस्नानजलस्य
प्रमार्जनाङ्गेनात्यर्थमुज्वलीकृता साभैमीप्रदर्थवज्जलेमस्म
नापिनिलयाप्रातनाङ्गप्रनप्रकाशावान्त्रीभूतवोविदीमिवस्थास्ता
हृशीसौवर्णीप्रतिमेवरेजे २३ ॥ इदमुद्वर्तने ॥ तदानदेगस्य
विभर्तिविभ्रमेविलेपनामोदमदःस्फुरद्गुणः द्रवस्य कस्त्वोचन
केतकीदलात्सवर्णिमभ्यस्यतिसोऽत्रभैयदि २४ ॥ स्ववर्णिदर
फाकं तेः किंचिद्विकोसितः सुवर्णकेतकीदलात्मिकाशाकेसावभैय
पुष्पस्यनि आसेचेत्स्यय तत्र नहि विलेपनस्याभागगस्यामोदमतिम
नोहरं धवतिकिरतीतीर शास्यनयास्फुरत्कांतेस्वस्याभैम्या
शुभस्यविलासं विभर्ति प्रसंभवोपमा २४ ॥ मौगंध्यमिदं ॥ ॥
प्रवापितायाः श्रुविवेदिकांतरं कलास्तु तस्यास्सकलास्सपंडिताः
दाणेनतस्य दृशिलाणास्य प्रतिप्रतीकं प्रतिकर्मचक्रिरे २५ ॥
सकलासु कलासु शिलाप्रवीणाः प्रवृद्धयः तस्याभैम्या निमे
ल वेदीमध्यं प्रापितायाः चरकालेशिलाणानाभ्यसनेन

नै· ध· टी· ४४५

हंप्रतिकर्माणसंस्कारंतेनप्रत्यंगवक्रः २५ ॥ विनानिभूषामव
पिश्रियामसौव्यभूषविज्ञाभिरदर्शि चापिकम नभूषयेयातिचको
स्तिकिंतमानयेतिकस्मात्तविचारचातुरी २६ ॥ असौभैमीभूष
णंविनापिकांतौनामवपिस्मतीविज्ञाभिर्भूषयितुंप्रवीणाभिर्व्य
भूषभूषिता चपुनरधिकंभूषणप्रागवस्थानोविशेषणारूढाव य
थाभैमीभूषयेयवक्तव्यानिनरांशोभते किंतुसाभूषैवानयाभैम्याति
नरांचकास्तीति विवेकचातुर्यंकस्यजनस्यास्ति २६ ॥ विधायवं
धूकपयोजमज्जनेकृतोविधोर्गंधफलीबलिश्रियं निनिंदतल्वध्या
धरलोचनंजनेमनःशिलाचित्रकमत्यतन्मुखम् २७ ॥ तन्वंतो
वृनेनाधरेणलोचनेनसुगंधेनेहशोनेत्राधरसहितेनास्याभैम्यामु
खंमनःशिलायाश्चित्रकंतिलकंप्राप्य विधोश्चंद्रस्यशोभांनिनिं
दजयतिस्म विधोःश्रियंकीदृशींबंधूकेनमज्जनेनपयोजेनपद्मेन
नमज्जनंविधायकृतांसंपन्नां तथागंधफलीनामचुचुमेवबलि
र्यस्यास्तांहृष्टांश्च तथात्रेणबंधूकनिंदातिलकेनगंधफलीनिंदाश्च
क्षेनचेंदुनिंदा २७ तिलकं ॥ महीमघोनांमदनाधतनमीत(
मः पहारंभातंतुसंततिः प्रबंधनञ्चर्यजपाशमंजरीकयापि
धूपश्लक्ष्णकोमला २८ ॥ महीमघोनोभूमीन्द्रात्तां मदनेनोध
नेवतमीनृमःपटस्तस्मिन्यायात्रेपकारमयःपटः तस्मारंभ
णायतंतुसंततिरूपा [illegible] स्याःभैम्याःकेशपाशालतांधूपश्लक्ष्ण
मेनकोमलाक्ष्मवत्कोमलावाकयाचिद्दवधि २८ ॥ पुनः पुनः
कोचनरूचेनीकचस्फटोपियाक्ष्पजक्ष्मसयमे सखीमिनिस्ल्यकि
ततविजक्ष्ममावबंधनञ्चर्यजपामरोचिताव २९ ॥ कावने [illegible]:के
शपंतिश्चोत्याक्ष्पजानांक्ष्मानोसेयमेवंधनेकुर्वतीसखी[illegible]तोहाने
तस्मिन्नुमेतिनोश्रमोऽथोतिह्येदृशीतस्याभैम्याःकेशचामरे(
विरेणबंध २९ ॥ बलस्यहालेवहलेनभातियत्कालिंदकन्याघ
नभंगभंगुरा तदापिनैस्याःकचपाशकं[illegible]कुद्यलजेहा[illegible]याः कुटिला
कचबंधु ३० ॥ यायमुनाहल[illegible]स्यालेनकृष्टेववनेनेनिविडेभं
[illegible]ः कुटिलाभाति तामीदृशीयमु[illegible]नस्याः कुटिलावांकच्छ

दातस्मिन्नमयेन्दुसैः कृतावाडम्बरस्यकोरकैः कृत्वाजहासेव २:
धृतानयाहाटकपट्टिकालिकेवच्छवकेशान्तुदविधुदेवसा म
विंदुसंबंधवशान्नभाजाघास्थिरत्वमूहेनियतेनतदाकषा २१ ॥ अन
याभैम्यालालाटेधृतास्तुवर्णपट्टिकाकेशान्तप्राणाविधुदेवाऽस्त्व
यदसौविधुस्तस्यस्थिरतातिसितवविहेतूभूतस्यात्तेन सत्वमेवंउत्सस्य
संबंधवशाद्दृतनसेविनातस्याविधूतनाकर्षानियतेनिश्चयेनस्थि
रत्वमूहे ऊह्यतेस्म वहमापनेपरोक्षायाः कर्मणपात्मनेपदेकुत्व
नम २१ ॥ ललाटिकासीमनिदृष्टिकुंतलास्फदेवभूमीमनेरेइ
जन्मनः मनःशिलाचित्रकदीपसंभवाधूमीभृतःकज्जलधूमव
लयः २२ ॥ ललाटस्यालंकारोललाटिकाकाण्डिललाटात्कनेका
लंकारे तस्याःसुवर्णपट्टिकायाःसीमनिप्रान्तेदृष्टाःकुंतलाःवक्रःस्फ
टमुत्प्रेक्षायां केइवमनःशिलामयंतिलकंएवदीपःतस्मात्तेसंती
धूमीभूतोविलसमानाःकज्जलधूमस्यमेजयइव २२ ॥ इतिकेशपा
शवर्णना ॥ अपांगमालिंग्यनदीयमुच्चकैरदीपिरागाजनितांजने
नया अपांगितस्तुनेतदिवाद्वितीयवानदः स्त्रियावर्धयितुंविलोच
ने २३ ॥ अंजनेनजनितायारागोवानदीयंभैमीसंबंधिनमपांगमा
लिंग्यप्रदीपिस्तुभे तदंजनरागायाःशोभनेद्वितीय[illegible]
यायेवनसंपत्यालोचनेवर्धयितुंविस्तारयितुंस्तुत्रमिवापातितन्त
स्याःअंजनरेखेतिवा सर्वाणिसर्वनामानितल्याधिकवर्णान्यपि स्वे
च्छयांगकृतेलिंगमन्वायुविधेययोविनिविधेयस्तु अपापेक्षयान
पुंसकत्वंवा २३ ॥ अनेवालीलाभिरपांगधाविनः कनीनिकानील
मणेः पुनःपुनः तमिस्तवंशप्रभवेनरश्मिनात्वपठ्ठतिःसाकिंस्व
जिष्णजनैः २४ ॥ अनेगस्यलीलाभिविलासैः कृत्वापुनःपुनःने
त्रोनेभावत चलितायाः कनीनिकायाएवनीलमणेरश्मिनानमि
त्ववंशादवजातेनातिहस्मेनसाक्षपठ्ठतिनेत्रोतमार्गः किमरा
जिह्मतानेत्र[illegible] अंजनेनरंजितश्च्ययेनेत्रोतःकनीनिकाप
भैवकृष्णः[illegible]नेनेत्याद्यं २४ ॥ अथैवविधानोवक्रमोविदर्भजा
ष्टयाववाष्पांजनरेखयान्वयम् गजेन्द्रभाजाकिणपङ्कतिस[illegible]वो

नै॰ प॰ पं॰ टी॰ २४९

स्मरेण बाणीकृतयोः पयोजयोः २५ ॥ भैमीदृशावब्जनुदे स्वयायो
रीप्राप्य स्मरेण शरीकृतयोः अब्जद्वये सव्यापसव्ययोरमोक्षात ज्या
वज्रे किं जपद्धतिहृदयस्य शानोः कमलयोः समसामसेविधानात् २६
तदद्वितनकालजल्लागसानावेनिखाय कसस्य स्मरस्य चक्रवर्ती वि
धियं इंद्रे मिये घनतत्रयोरहृदवर्तिलितनास्म शंसति २७ ॥ तस्या
भैम्यास्तत्कालमंजनदानाव सरेयान्तुलासाम्यकरणमेव स्पर्धी
करणं तयेवागमायसाधनेन कुसुमशरस्य विपिने खनिखाय चक
वीयइतं यदि देयं श्रृंगारवर्तिनः तत्स्वभावः तदसाधनेन नेत्रे
न्याटने छंसाशसेम हरिणानेत्रयो वधोनाखाक सहसो यच्छिदंने ते
यमुन्सेना नखनिखायेति एकत्र वधावेण इत्यस्य इपमेवानुप्रा
सेनिखननक्रियायां च प्रयोजकम् तत्तन्निपायेति प्राक्प्रसक्तक
पादाजमेद्रूपम् २९ ॥ क्षेपकं ते ॥ विलोचनाभ्यामतिमात्रपीडिते
वतंसनीलाम्बुरुहद्वयावलिं तयोप्रतिद्वंद्वितयाधियोपयौ वद्धव
तभीमसुता स्मृतीततः ३० ॥ हरभ्यामतिमात्रपीडिते विस्तारेण
ध्यासे देववक्रुव्यथिते भैम्याः स्मृतीकर्णे तेनोनेत्राजनानंतरावे
लतेयानयोर्दृशोः प्रतिद्वंद्वितया शत्रुबुद्ध्या ववतंसनीलोत्प
लद्वयी मधिरोपयौ वध्वतः दधवतरेवस्वराज्यस्थापयामास तत्
लोके हि यो येनातिपीडितो भवति स तस्य प्रतिद्वंद्विने तत्स्थानव
लेप्राग्मत्पक्षस्य तस्थाने स्थापयति ३१ ॥ धृतेवतंसोत्पलकर्म
मेतया व्यराजदस्याप्रतिते हृशाविव मनोभुवाकृष्यगामितसंपथप
तः स्थिते गलितावासिकस्य कस्यचित् ३२ ॥ पतया भैम्या धृतं
कर्णाभरणमुत्पलयुगकस्यचिद्धनिकस्य तेपाय्यतेमनोभवा
कामेनोध्रमविचारित्वमेवांध्रतो स्थापितस्य ग्रस्याभैम्या पतिते रा
त्वा स्थिते दृशाविव व्यराजत् नेरमुत्पलयुगं मे कर्णयोः किं तु कस्य
चिद्धनीकर्णौपशयतः नेत्रयुगमेवाचलमस्ति न एव चेतस्याधे
निनयनत्वमिति वाक्यार्थः ३३ ॥ ब्रिहृभैमसभू [illegible] वासिकामणी
महः किंशुककान्तकोटरे उदयतनेत्रोत्पलबाणानि भरतिने लपरे
[illegible] मलत्पनस्मरः ३४ ॥ भैम्याः [illegible] भरणभूता चासौ [illegible]

तस्या महोदीप्तिरेव किंशुकं पुष्पमयं कोडकं तस्य मध्ये उद्देताजा
तानेत्रोत्पलस्यैव शारस्य संभृतिः सामग्री यस्य हृदृशः स्मरः नलमे
व लक्ष्यं शरव्यमवेत्त तदृदृशी ३५॥ अनाचरत्तल्यमप्रविचारणात्
दाननेकारिलताफलेन किं वबंध जित्वा मणिकुंडले विधुद्धिचा
रुरुद्याकथिनावस्तूयकौ ४०॥ सत्यासत्यविचारेन कुर्वन्नस्या भै
म्याः श्रवणमणिकुंडलेऽपवचं द्वौ द्विवेदुर्द्राहौ च द्वौ मिलित्वा गता
विति ताने नास्तयकावर्थान्म्रवरिकोनेरस हतौ कथितौ तावपि नौ
जित्वा कर्णयोरेवलतयोः पाशयोर्योगेन किं बबंध ४०॥ अथवा द
भैमी परिधाप्य कुंडले वयस्यया भ्याम भित्तस्समन्वयः त्वद्दानने
दोः प्रियकामजन्मनि प्रापत्ययं पौरप्रीफरं ध्रुवम् ४१॥ क
र्णाभ्यां कुंडले परिधाप्य सख्यो भैमी प्रोक्ता त्वन्मुखेचंद्रस्याभ्यां
कुंडलाभ्याम भित्त उभयतः समन्वयः संबंधः प्रियकामजा
न्मनि नलस्याभिलाषोत्पत्तौ पौरफरीफ स्फरणाख्ययोग संबंधि
नी फरं वहतीति किं ध्रुवमत्येतत्ताया यथा फरफरायोगे जातः पु
रुषो लोके विख्यातः स्वजाति श्रेष्ठो भोगादिगुणसंपन्नो भवे
ति तथास्मिन्कुंडलद्वय प्रश्लेषितेन भैमीस्त्रावो जातो नलाभिलाषो
लोकविख्यातत्वादिगुणवान्भवतीत्यर्थः तथा चोक्तं चेद्रसो
भयपार्श्वस्थे सर्पे परा प्रोच्यते बुधैः फरफरास्ते भवो लोके विख्यातो
नृपतिर्भवेत् दाता भोक्ता कुटुंबस्य पोषकोऽधनवानपि ४१॥
इति कुंडलं ॥ निवेशितं यावकरागदीमयेऽमलं नदीयाधपश्री
श्रितसित्यकं रराजतत्रैव निवस्तमञ्जकं मध्यनिर्धयस्थापास
धर्मीति ४२॥ यावकस्यालक्तकस्य रागदीमये तस्याः श्रीधरसी
म्नि निवेशितं स्थापितं गलद्वीवीकृतं सित्यकं मदनपर्यायं मध्ये
श्रिष्टे माधुर्ये निदोषे इणित्वक्ता स्थापाया आप्रमत्तस्य सधर्मीति समा
नगुणात्तत्रैवाधरश्री मध्येवस्यान्तमन्तकं टिते रराज ४२ ॥ इति ते
हले ॥ स्वर्णे ... सिन्धविवोधे ... प्रकारस्फरन्नदीयावल्लकं दके
दली अथवाध्यत्तत्रैव मराडनिका समरानरराजन्त्यारिवाटिनी स्फ
टम् ४३ ॥ विलसितं स्थितं तस्या भैम्याः कंटकं दलीस्वरणात्त्वी

नै॰
ध॰ पं॰
टी॰
२४८

वीणात्वविशेषणे सामान्यतो विशेषणमिति तन्त्रीसंबंधादिके वा विनैव
प्रयत्नप्रेरणां स्फुरन्त् । अथानंतरं सा सहक्रिका संगतं मौक्तिककलित
कायवन्तीरवाक् स्फुटं प्रकोपमेव परिवादिनी तमन्तर्वीणा
भेदो रराज परिवादिनी वीणा यथा उत्कृष्टवादिनीव ४३ ॥ हारः ॥
उपास्यमाना विविधाद्भिर्नेतनोऽसह्उत्वम प्रौढमृणालनालया
विवेजनहर्मी मालिकेन संगतो भुजोऽसहदंत्यावलयेन कम्बुनः ४४
सहदन्या भैम्या मांगलिकेन कम्बुनः पोत्वस्य वलयेन संगतो भुजो
नतो भुजः सकाशात्कारु तत्वमभ्यसितः सप्रौढ नूतनाचासौ मृणा
लनाला मृणालदण्ड स्तयेनोपास्यमानो सेव्यमानो रराजतुः
नालानालमित्यमरः ४४ इति कोकणं ॥ पदद्वयेस्यानवयावा
रंजनाजनेस्तदानी मुदनीयता पिना छिवायपर्यौ परिरंभजा
यती निशीव विस्त्रिध्यनवारविष्फत्तिः ४५ ॥ ग्रस्याभैम्याः पाद
फके पिनानवेन यावेनालक्तकेन रंजनात दानीं जनेस्मुदनीय
नव्यतर्किके वनिशिराजविवविस्त्रिध्यस्तयोद्वि छिद्यविरंपणा
वालिपजायनीदीप्यमानो निशिभजती चनवावाली रवेदीसि
विव ४५ ॥ कृतापरा धस्मतनोः नेनरंविचिन्त्यकालेन समेत
मागमे स्फुटं स्तिषेवे कुसमेषुपावकः स्मरानविन्नस्वर्गान पा
वकः ४६ ॥ स्मतनोः भैम्याः कृतापराधो विप्रलंभकाले तेनाय
नोन्नकुसमेषुपावकः कामाग्निरनेनरं विवाहकालेन तेन स
हास्यास्ते योगे विचिन्त्यरागोहणानेवानुरागस्त्रिद्रयस्यैद्रवाः स्फु
टमनेन हायो च रणोस्ति षेवे इव यावकोलक्तकस्वरोणानसिषे
वे किंतु का मध्यरेवायमकृणास्वर्गोणास्तिषेवे इत्यर्थः अन्योपि
कृतापराधः स्वापराधदमणाय स्वामिनः पाद्मसेपदः पादौ
सेवते इति प्रसिद्धिः ४८ चरणायोगः ॥ स्वयंतदंगेषुगतेषु
चाकृतेः परस्परेणैव विभूषितेषु च किमस्य हिरेलं करणानि तानि
नहृथेवनेघाकरणं वभूवयन ४८ ॥ तस्याभैम्याः अंगेषु स्वयं
मात्मनेवरम्यतां प्रापेषु तथान्योन्येनैवालंकृतेषुसत्स्तानि
भ्रषोनावालंकरणानि किमिहिरे अंगैः किमर्थं धारितानीत

तेषां भूषणानां करणं हृद्यैव निश्चयेनान्नमेव यद्वस्त्व प्रथमालंभू
षणपर्याप्तमीत्याथवीरूशालंकरणंपर्याप्तिकरणं हृद्याव भवेत्या
भासम्व ४७॥ क्रमाधिकामन्वरमन्तरंक्रियंपुपोषयाभूषणाडंबने
विंयं पुरः पुरस्तस्याविरामणीयकेनयाबबाधेवधिवृद्धिपोरणिः ४८
इयं भैमी भूषणानां डंबनेनैकं तरमन्तरमग्रेक्रमेणाधिकोवर्धमानो
क्रियं कांतिपुपोषतयाक्रियारामणीयकेभ्यतायामग्रेग्रेमिमाद्वृ
त्ति श्रवधिवृद्धिपोषणी र्वतः पूर्वशोभापरानभवेदिति ज्ञानस्यमार्गी
बबाधे बाधितः एकस्मिन्भूषणे भूषितेततः परंशोभानभवेदितिज्ञा
नेजाते ततोपरस्मिन्भूषणे भूषितेसर्वभूषणादधिकाशोभाजा
तातदन्यस्मिंस्ततोप्यधिकेतिक्रमेणशोभानामनवधित्वम ४८
मणीसनाभौमकरस्यकंकणेलेखभौनिजास्यप्रतिबिंबदर्शिनी
विधोरहं रंत्नमृर्त्वनिधायसानिरूपयंतीवविशेषमेतयोः ४८
मणीमानिकंतयासहितानाभिमेध्येयस्येताहृशेमणीसनाभे
माणिकयास्थितमध्येमकरस्यकंकलेनिजास्यस्यस्ववदनस्यप्रति
बिंबेएकेमाणिक्यगतेप्रतिबिंबाहृतीयंदर्पणागतेचेति प्रकारेण
प्रतिबिंबद्वयंदर्शयितुंशीलयंतीसाभैमीविधोश्चंद्रस्याहृरंतम
पेस्वमृगंवनिधायस्थापयित्वा एतयोश्चंद्रस्यमुखस्यविशेषनि
रूपयंतीव कलंकेनयोरन्यदस्तिनिश्चिन्वंतीवविबभौ ४९॥ जि
नस्तदास्येनकयानिधिर्दयोहिचंद्रथीसात्त्विककायमायनो
तयापिजिवेपकमापन्नमहीयसा प्रदर्शितादर्शविहृश्यविसृना ५०
तस्याग्रोवक्त्रजिनाकलानिधिपश्चद्रूपववकालानापितत्यानेति।
पिः द्वौचंद्रौइतिवृद्धिःसादितीमात्ताहृशीयिद्रीयमास्से
ताहृशीहिचंद्रवृद्धेवान्त्मीयमानाकायमायापकदेववक्त्र
शरीरदर्शनविधायस्येताहृशस्यभावंधात्स्यंतिस्म येयामाया
विनोदेत्याजितनाभाषयावक्त्रतिरूपात्पादर्शयंति तथैवद्विचं
द्रद्रष्टाचंद्रदीपमायादर्शितेन्स्पर्धः कापत्समकालमेव
मत्वीयकेनप्रदर्शितयोर्द्दर्शयोर्विमश्येवक्त्रभविस्तुनावक्त्र
स्तवोधनेनभैमीमुखवनमयापिद्विचंद्रपीमायिकंकायस्से

नै· च· पं· टी·
२४५

योपि जितस्त्वं देशाद्वावेव कायौ दर्शितौ मुखेन त्वं बहुरूप इति भावः
सर्वस्मिँल्लोके एकस्मिन्दर्पणे प्रतिबिंबद्वयदर्शनफलोक्तिः अत्र तद्द्वयोः
दर्पणयोः प्रतिबिंबबाहुल्यं स्फुटमेव ५०· अत्रैवोत्तरमाह ॥
किमालिरस्यार्पितदर्पणद्वयेन दास्यमेकं बहुरूपयोन्यवक्त्रज
हिमेषु निर्वाय निशासमाधिभिस्तदीयमालोकयसितन्मयलोका
त ५१॥ सखीकरेण धृतेन दर्पणाकरे प्रतिबिंबानां मध्ये एकं किं
मुखमासीत् अन्यत्तज्जाते वेकवदनेन्यापि वदनप्रतिबिंबा
नि पद्मानि भवेयुः किमंबुजं कीदृशं निशासमाधिभिर्मुकुली
भावैरेव चित्तवृत्तिनिरोधैर्हिमेषु निर्वाप्य विनष्टं एवं सक्तिं प्राप्य
तदीयमालोके तस्य मुखस्य सलोकतामितं प्राप्तं आलोकेन चि
त्तवृत्तिनिरोधः समाधिरिति समाधिलक्षणेन संकोचो लक्ष्यते ५२
इति दर्पणः ॥ पलाशदामेति मिलच्छिलीमुखैर्हृता वियुक्तासि
शरपिकामुकैः अलंविलंबेत्य न धाम सौनदाबनीशा सर्वसत्तया
भिरविता ५३॥ पलाशानां किंशुकानां दाम मालीयमिति अ
त्यासिर्वनः शिलीमुखा वाधमरा एव शिलीमुखाः शरायेषु तैः
वियुक्तामुग्धा शरपिकामुकैः कामुकैरिष्वाधैर्हृतास्मि भेमी तदाधव
बोलत्येवनीशास्य सर्वसत्त्वतयाभिरविता नाल्नविलंता यथा नाजस
वैलंवनधैरावेष्ट्य रक्ष्यते तथेत्यर्थः ५४॥ विपोपनीयैर्बिसजैः
दृश्ये नरनागुणैर्विवाजानिकरागभूमिता जगाम भामेयविदर्नीति
मुचैरीविभूषाल्लसत्कधमामहाक्ष्वेनाम ५५॥ विशोपनीयैः प्र
रागादिभिर्भूगा यथा महाक्ष्वेनामेति यथा चक्रवर्तीस्त्री तस्याः
प्राजनितउभयधाः प्राजनिकाः अध्यान्त्रमारेखाकृतिनगणत्वा
त्वम् अन्नजनिकादीनो वेनउभयपदवृद्धिः स्त्रियमभ्युपाय
जाना चासौ रागभूमिता भिन्नाभासादत्वस्त्रियं प्रत्यभिलाषश्च
ये: गुणैः कृत्वा महान्त्यतायामि यस्यो भारोपः कृत्वानीति मिदा
वेनाया तितयोच्चवैर्भूषणैः कृत्वा तस्याः संभ्रमाभूमाद्येभा
स्तुहाकौतुकाजगाम उच्चवैर्विनिसर्वधर्पणीयादिदक्षमानेषु
योग्यम ५६॥ नलान्त्वयशासमनातसमानतानस्पुष्पिपाभीम

महोत्सवागतः तदंघ्रिलाक्षामदधन्मंगलेशिरःस्थसिंदूरमिव
प्रियाकृथे ५४ ॥ नृपप्रियाः पत्न्यो भीमस्य महोत्सवेआगतानलाक्त
कोशान्स्ववेशस्य विंशतिविधवासमेतस्य मरः स्ववेधव्यमना
सुमानतानिजभर्तृजीवनायप्रणतास्तस्याभैम्याः मालक्तामे
वप्रियाणांमायकृथेमंगलश्रुतेशिरस्थसिंदूरमिवादधत दधा
रणाध्रुवादिदात्मनेपदी ५४ ॥ प्रमोदभावेनमनाभिनताः प्र
सन्नैर्गीर्वाणवरादरस्रजो ततः प्रणम्यापिजगामसाक्रियागुरु।
गुरुत्रलपतिव्रताशिषः ५५ ॥ ततोनंतरं साभैमी क्रियागु
रूरतिशयभीनेवगुरुभारवतीप्रनप्रवप्रणम्यानम्रकुर्वतीप्र
वनताच गुरूणांपित्रादीनांब्रह्मणांविप्राणांपतिव्रतानांचाशि
षः प्राप्तकीदृशीः प्रसन्नानांदेवतानांवरदानादरपंक्तिनाम्नमो
दभावेनसाफल्येनमनाभिनम्रस्रपोगताः ५६ ॥ तयैवतत्का
लमर्ध्यानजीविभिः प्रसाधनासंजनशिल्पपारगैः निजस्यपाणि
ग्रहणोत्सवोचिताकृताजनस्यापिविभोर्विशेषणा ५७ ॥ अथतत्
कालेभैमीप्रसाधनमस्ययेपवतयैवभैमीवद्धेयानजीविभिर्भृत्यैः
प्रसाधनायानेपथ्यस्यसंजनशिल्पसंयोजनकलायांपरंगतेभ्य।
स्तैर्निजस्यविभोः स्वामिनोनलस्यापिविवाहोत्सवयोग्याविभूष
णाकृता ५८ ॥ नृपस्यतत्रापिहृताः पुनःपुनर्विवार्यतांधर्यभम।
वायिपर्कीचाम् कलापलीलोपनिधिर्गरुत्मतः मयैरपालापिक
लापिसंसदः ५९ ॥ तत्रप्रसाधनायामपिहृतः शिखिनाशास्तमा।
वाभ्यस्याः पुनः पुनर्विवार्य कंकतिकातिकाभिर्विश्लिष्यविश्लिष्य।
तोकेशाबंधमवापसत्व प्रवामृताः प्रायेजनबबंधानिर्यः
तोन्कथानकानयैः कचैर्गरुत्मतः पक्षोस्यजत्यामधूराणांसम
दः समूहस्यकलापानांवर्हाणांलोपनिधिर्विलासानांनिधानम
पालापिनिहनुयतेस्म येमयूरस्यकलापावर्हाइवरेजुः अथचकाः क।
स्त्रिकस्यचिद्रूपनिधिर्विनिहतेपेनिहुते सराजापिकाविभिः पुनः
पुनर्विचारेकोत्यानिबध्यतइतिध्वनिः ६० ॥ यतिज्ञिग्राह्यि
मशालिनाधनश्रीजानसंयोगाजबभमनोभवः कवेनतस्याजित

मार्जनश्रिया समेत्य सौभाग्यमलम्बि कुन्तलैः ५८ ॥ प्रार्जिता
मार्जनेन कंकतिकादिशोधनेन क्षालनेन वा श्रीः शोभा यस्ये
दृशेन नलस्य कचेन कुन्तलैः उत्तमकोरकैः समेत्य दीर्घत्व
गुणभिन्नाधन्वनो गुणेन प्रत्यञ्चया संयोगं भजता कामस्य धनुषा
ण सौभाग्य सादृश्यमलंबि प्राप्तमिति ५८ ॥ अनर्घरत्नौघमयेन
मण्डनोच्चराजराजा मुकुटेन मूर्धनि वनीपकानां सहि कल्पभू
रुहस्ततो विभ्रं चक्रिवमञ्जमंजरीम् ५९ ॥ महामूल्यमणिगण
मयेन मुकुटेन शिरसि भूषितो राजा नलो रम्यान्मुकुटाद्रम्यामु
कुटाद्रम्याः पुष्पमंजरीकृद्विकर्णविवराज हि यस्मान्नलोर्थि
नां कल्पवृक्षोस्ति ह्येवं मंजरीमिव बहुपं भाव्य पुष्पमणीनामेव
मंजरीत्वं ५९ ॥ नलस्य भाले मणिवीरपट्टिकानिभेन लग्नः प
रिधिर्विधोर्बभौ नदाशशांकाधिकरूपतामनेन दानेन मानुष
शक्तिमुद्वहन् ६० ॥ नलस्य ललाटे मणिभिः कृतायाः वीरप
ट्टिकायाः भूषणविशेषस्य व्याजेन लग्नः चंद्रस्य सम्बंधी परिवे
ष इव बभौ यो हि परिवेषो हि परितः चंद्रं वेष्टयति वीरपट्टिकाल
ललाटमेवेति परिवेशोपि चंद्रमेव संभावयति परिवेशांके कु
र्वन् नदामंगलिकभूषणसमयेवशादधिकरूपता शोभाधि
क्यमेव परिमाणाधिक्यं प्राप्तेन स्यनलस्य सत्वमानं परितो वेष्ट
यितुं स्यात्तमशक्तिमसामर्थ्यमिवोद्वहन् ६० ॥ बभूव भैम्याः
विलुमानसौकसं जिघांसतो धैर्यभरं मनोभुवः उपभ्रु तद्वते
लचित्रतिपणाधनुः समीपे गलिकेव योजिता ६१ ॥ भैम्याः
मानसौकसे हृदये स्थितं धैर्यस्य भरं मनीषायमेव मानसौ
कसं हंसं हंतुमिच्छोः कामस्य उपभ्रुवोः समीपेन न्यासिद्धं
वर्णलेखक चित्रं तिलकं तद्रूपिणी गुलिकेव धनुः समीपे यो
जिता बभूव ६२ ॥ अखंडबिंबाद्बदनबिंबमंडलीनलीयवक्त्रेण
सरोजजन्मना श्रियं श्रिता काचन नायकासावोकृतापाशांक
स्यतया कवर्त्तिनी ६३ ॥ पंकजजन्मना नलस्य संबंधिना सा प्रेम
यां चेदनविंदुमाल्लीवनेन तिलको पुष्पिका श्रिता नयामंड

ल्पावेदस्योत्संगवर्तिनी अतएवश्रियमलंकर्षश्रिताकावने
ष्यकदाचिदपि नरद्युतारकासाचीकृतास्फुहशोभितता ९२ ॥
नयायदंष्ट्रिसमेन्दुरूढ़तानलस्य भैमीविहरेरयाशया सबिंदु
दिंदुः प्रहिताकिमस्यमानवेतिभालेपटिलेलिपीमिव ९३ ॥
भ्रमिभ्रमेयावदिन्द्रदक्षिणापर्यंते भैमीनलस्येदृश्यतापत्नीव
नप्राप्नोति तथाचस्मृतिः नोदकेननवाचावाकन्यायाःपतिस्मृ
त्यते पाणिग्रहणसंस्कारात्पतित्वं सप्तमेपदे इतीयंदर्वी
इसंख्याशयानलस्यकाष्ठापिकिंमामेवनदृष्टाउयादिति
स्पृहयासस्यनलस्य साभैमीपत्नीस्यानवेति लिपिंवालप
टितं सबिंदुर्तिलकएवचंद्रः किंप्रहितः ९४ ॥ कपोलपाली
जनिजास्यविंबयोःसमा समागमे कुंडलमाण्डलद्वयी नलस्यतर्कि
ल्यवाप्यचित्तस्मरयस्फुरच्चक्रचक्रवाकतां ९५ ॥ कपोलपा
ल्योःगाढफलकयोःजातेकपोलपालीजेदंते निजेस्यवदनबिंबप्र
तिबिंबेतयोःसमागमात्नलस्यकुंडलमाण्डलद्वयीतत्कालेन
त्समयेचित्रभुवः कामस्यरथस्फुरच्चेततत् चक्राणामिवतर्कि
तस्यवाकृतामवाप ९५ ॥ स्मितांशुकंदंशुकृवैप्रवेदंनाहिनं
स्यमौलेश्चिरकण्ठलंबिनी अवापमुक्तावलिरस्यचंद्रमःस
वर्णपात्नीदलबिंदुवृंदता ९५ ॥ अस्यनलस्यगुणविशा
णावेदनान्नमस्काराहैतोः नमितमौलेसतोच्छिंत्रकण्ठलंबिनी
भवंतीकंठे श्रिता मुक्तावलिः आस्यान्याद्वादेवचंद्रात्स्रवो
नीचामैस्तथापीयूषवंतस्यातलेदिलाः एवबंधवेविंदवत्लेषा
भावमवाप ९५ ॥ अङ्कुराक्षीवलयोवलेहिप्रमसवयस्या
जिष्णुवारिसान्तः पपारयस्योकमलार्पिनोदीनान्तस्यभा
वंसवभारतद्भुजः ९६ ॥ यस्माद्भुजाद्रुताक्षीः सेपलिगमीत
सनलोबलेशत्रुसैन्येदिग्वजाजिष्णुसंग्रामेषुवासमस्तुयेपस्यच
तेभुजस्यशोनवलवान्यवुधोभुजःकमलार्पितोलक्ष्मीया
वमानार्थीनोवाकजेनापपारस्वग्रामास तनस्यभुजस्यहस्तइया
गुलीयकेनवृतेते समस्तवः सांगुलीकस्यभावमेवसमुद्र
स्यातलधंभावबभार समुद्रपदे यस्मात्समराद्भुताक्षील

नै. ष. पे. टी. २५० स्तोः वलेद्दिषन्मडेद्रः यस्य संबंधिना वारणेन गजेन रावणेन यह्येभलवान्वभूव यस्तम्भुज्ञा कमलार्थिनो जलार्थिनो वनीमे यान्यपारपरंपरयामा मुह्यपालनपरागयोः २४ ॥ कृतार्थयन्नर्थि जनान्नेनार्तवन्वयोस्या मलकल्पवृक्षः तदीयमूलेनिहि तेद्वितीयया भुवं दधे केकेणमालवालताम् २५ ॥ अस्यनलस्यः पूर्वज्ञोकाउघोभुजो यिजनान्यायकोल्लोकानामवनेसदाकृता र्थयनमलः शुद्धः कल्पवृक्षोबभूव तस्य भुजस्यैव कल्पवृक्षत्व स्य संबंधिनि मूलेनिहिते द्वितीयेविधतेयस्य द्वितीयवत् द्वि तीयकेकेणधृतकेकेण भुवं संभावनायामालवालतामिवदधे १३
रराजदोर्मडलमंडलीजयोः सवज्रमाणिक्यसितांशुणा विधोः सितेपदवर्षयदीयप्रतापपावकाग्निजन्मा जितो २६ ॥ सवलोदोर्दाडनानोकेकेणादीनो माडलीसमूहे स्थितयोः वज्रमणिहीरमणीनां माणिक्यानां च संबंधिन्योः स्वेनाकृणायोः प्रभयोः व्याजेनपृथ्वीजयार्जितौ यशोदुग्ध प्रतापौ वभूवराज २७ ॥ हेनसमस्तापणेनावलेविनोविश्वपणानां संनिमंडले नलः स्वरूपलेखामवलोक्य निष्कलीचकारस्ववाचा नादर्पणानां पणान् २८ ॥ हेनेतिवि डैम्बनेहावृष्टिनां भूषणानां मणिसमूहे स्वस्य रूपरेखामवलोक्य मनलः स्ववधाप्रख्याताः स्ववाचनाः स्वाभासैः कृतां दर्पणा र्पणाख्यां चकार दर्पणकृत्यस्य भूषणेष्वेव जातत्वात् तेन विनाभूषणपणायो २९ ॥ व्यलोकिलोकेननकेवलंचलत्कटान दीयाभरणार्पणाकृतिः प्रदर्शितविस्फारितरत्नलोचनैः प्रवस्य भेणाविभूषणैरपि ३० ॥ तदीयानलसंबंधिनी आभरणानां मर्पणान्यमनेनजाताकृतिः चलन्मुदाउल्लसन्तेनोभराणा लो केनकेवलेनव्यलोकि किंतुविस्फारितानिरत्नान्यवलोकना नि येषांतहराभूषणानिमपिपर्यव्यवरोधाभरणार्पणाकृतिरदर्शि ततोनवाञ्छितनिर्यन्तरकेरथ्यापि ततानि विहितान्यावृत्तयः नृपः प्रयाणमतिवाधितकृतयासन्नजन्यवारामदितः किरीट वान् ३१ ॥ ततोनुनदनंतरवासीयस्ततानियंता वाहकोयं

स्मिन्नीदृशोयं स्तनलोपि दृष्टवान् एवं दृशान्तर्ये वशा गमनस्तम
येस्तु तविस्त्रमदकोनकिभावमिन्दुकान्तास्वयमेवास्था नलके दयाक
लयन्निर्येनासीत् प्रभ्यन्तस्तु तपवतत्रनिर्यंतास्वयं तविस्रांतइति
नृपः कीदृशः स्वतास्तुनेत्रयोरिपवस्तेषांक्तितिं बिभर्ति स्वीकरोती
तीदृशः तथाजयदृथोयस्य जन्याया आधाविवाहस्तदिनादृष्टः।
किरीवान्मुकुटयुतः कइवहृयास्तन्निरिव अर्जुनोपिजन्यस्यक।
दुस्य या आधो मुदितः किरीटवान्किरीटीति प्रसिद्धः कपिरथोत
तः अविदितिभृत्यतिकृलन्दपोजयदृथोनामयेनेदृशः वासै
यः स्त्रीकृमः नियतः सुतोयस्येदृशो वयमपि स्तोह ७१॥ अनःपा
देनलदर्शनान्तवरस्त्रीणांचेष्टाअनुभावश्र तान्दीपनायकसंभोगो
द्दीपनायात्र वर्णयति॥ विदर्भनाम्नस्त्रिदिव स्यवीथिकेवसोदया
दयवसस्तनभ्रज्वले शहारेशहादेत्य धृतप्रसादनावराजेयन्त्राज
पथादयाधिकम् ७२॥ अथविदर्भाख्यस्य स्वर्गस्याप्सरसः पौरां
गनाः उज्ज्वलेभूषितेनेनलदृष्ट्वरसस्याभिलाषस्योत्पत्रैः धृतप्र
सादनाः कृतनेपथ्याः शहात्कृहादारात्यराजमार्गानधिकमदं
दयन् ७२॥ अजानतीकापिविलोकनोत्सुकासमीहृताभिम
पित्वनोसुकम् कुचेनतस्मैचलतेकरोत्यरः पूर्णांगनामंगलकुं
भसंभृतिं ७३॥ कापिपुरस्त्रीविलोकनेनलदर्शनेउत्सुकाता
एव वातेनहृतीकृतार्धमपित्तनयोरंशुकमजानतीतस्मैगच्छ।
तेनलायकुचेनकृत्वामंगलकलशसामग्रीचक्रे मंगलकल
शोपिसावोद्धाटितवस्त्रोभवति ७३॥ साचीनलेदर्पीयमानया
कतोजवाष्टदस्तस्यकावस्पकेंकणा विवज्यहारैस्त्रुटितेरनर्कि
तैः कृतंकयापित्वणालाजमोक्षणम् ७४॥ कयाचित्स्त्रियाचीःन
लेपश्यंती प्रथकृजानचाशंकृतोवचोमध्यात उत्तिमस्यकरस्य
कंकणाविवज्यसमादाचानप्राप्य त्रुटितैः दर्शितैनन्तकर्णांदत
किंतेहारैः स्त्रणालाजमोक्षः कृतेः मंगलायाः वर्षेयत्लाजमो
क्षणंउक्तहारैवकृतमित्यर्थः ७५॥ न्समकालादर्पमात्वा लजुसि
त प्रसूनवाणि मफपाणिपलवे यियामननस्तस्यन्तपस्यजारे।

नै:
च. पं.
टी.
१५।

प्रशस्तवस्तूनि नदेवयौवतम् ७५॥ प्रसन्नलक्ष्यशिया सतनः नदे
वयौवतेयत्वतिम्नमह: ॥ लेसंनोनवापवादर्शः म्नुखान्येवाम्बुजानि
स्मितान्येव पुष्पाणिवाण्येवमधुपाणायेष्व पल्लवाय स्पृहं शा।
प्रशस्तवस्तूनि यात्राकाले दर्शनोपयोगपानि मंगलवस्तूनि।
जातानि तथाचापरार्के ग्रन्थेष्टानि प्रवक्ष्यामि यात्रायां मंगला
नि ते सेतास्तु मनसाः श्रेष्टाः स्त्रीणां भैचपल्लवाः जलजानिच
पुष्पाणि मांसमत्स्याम्बुभागीव प्रसन्नाम्बुतयाम्बुखास्तयादर्प
णएवच खंजनेरोचनेवंवर्भुगागेमाद्दिकेतयेति प्रत्र प्रकृतियौ
वनेविकृतिः प्रशस्तंवस्तूनितत्र प्रकृतेविकृतेवापि यत्रोक्तिः
स्यात्तयोरपि वाचकः प्रकृतेसंख्यारश्मातिविकृतेनेतु इतिज
जिनेदृति बहुवचनमसंबद्धमितिन शंकनीयं प्रत्रप्रशस्त
वस्त्वपुत्तिकृतिषुवेक्षानदपेक्षयैवक्रिया बहुवचनं तथाचो
क्तकान्तत्रमीमांसायां प्रकृतिविकृतिसमुदायाणापद्यत्र कर्माणि
कन्तेतीक्ष्णावणान्तत्र लादयास्तु द्वयोरपीति प्रकृतिविकृत्योर्म
ध्येयदेवकर्त्रीरीप्सितं तदपीहितन्येवक्रियापिभवति यथा
हिरणेयकाण्डले क्रियतामित्यत्र हिरण्यमेवकाण्डलेक्रियतेनेतो
प्यादिकामितिप्रकृतिविवक्षिता तदपेक्षमेवैकवचनं हिरण्य
कुंडलेक्रियतेइत्यत्र कुंडलेषु वक्रियेतेन वलयादिकामिति
विकृतिविवक्षिता तदपेक्षमेव द्विवचनमिति ७५॥ करस्यतां
कूलजित्वक्त्ररैकिकाविलोकनेकाथविलोचनोत्पलां मुखे
निचितेपमुखाद्दिराजताकदेवलीलावकमलेविलासिनी ७६॥
पकेवपाकिकाखायेकन्यकाकाचिद्विलासिनीनलविलो।
कनेपकायनस्परविलोचनोत्पलंयस्याईदृशीकरस्यतांकूल।
मत्रभक्तितनिरुद्धः लीलापमेमुखेनिचितेप नोकूलश्रमेणाप
श्रेभक्तयानिस्म अत्रहेतुमुखेकृते कपवमुख स्पष्टिराजनादेवा
जे स्पर्धीकरणानहोक्षणेव विभ्रदोनामभावयं ७७॥ कया।
पिवीक्ष्याविमनस्कालोकने समाजपवोपपतेकपेकचः तनेस
वित्रपरिश्रमाहमेतदानतालोकनमन्वभूयत ७८॥ कीलया:

नलादर्शनेनहेतुनात्वाविमनस्केनदन्यवस्तेनवीक्ष्यमानेनलोचनेन
स्यतांकिमनीहृशेतमाजेजनेमसहसम्येव कयाचिद्घनेननिविड
तयामिलितस्याज्ञानस्याश्लेषैः कृत्वामविद्यमांतराधेनलालो।
केनमनुष्ठेन श्रंतरांतरादुपपतिरप्यालिंगितोनलोपिवीक्षि
तइतिभ्रांतरायवे श्रत्रचनलालोकनेलोकानांतयाचित्रेकता
ननाश्रेत्र यथासमीपेजारमालिंगत्यपिवञ्चनेइहेतिभावः ११
दिहृदस्यान्याविनिमेषवीक्षणाद्रूपामयोस्पादयतीतिनन्द्रियच
पदाग्रमात्रेणायदस्पर्शनमहीननावतातकेवलमप्सरोभवत् ७६
श्रन्यानलेदृष्टुमिच्छुःवतएवनिर्निमेषमीक्षणान्मनुष्याणांस।
निमेषाणामयोग्यायोनहीमानिआयतेत्वाद्धोद्रवितोदेहको
निःदधतीपदाग्रमात्रेणाक्षमिंचदस्पर्शान् तावताक्षस्पर्शमा
त्रेणाकेवलवाप्सरोभवत् अनिमिषक्षणाद्रूपानिआयाचासिद्दे
प्यप्सरत्वेभूस्पर्शमात्रान्मानुषीतिज्ञातेत्यर्थः अप्सरोभवदि।
तिप्रभृतनज्ञावेकावक्तियोगेहेलोपेद्ररूपमिदम् ७७॥विष्
णास्वमनशासनार्पितैः वज्रप्रहारैरपिकम्पनेपि असातम
तःप्रसभपराड्रुवामाविषुसमापयतीवमंसदम ७८॥पराका
चनसाक्षीणनलविलोकनेकतनूवन्यात्स्वस्तमपिस्तविष्णुणा
मजानतीप्रुविक्षणास्वमनस्यशोभनायप्रतिक्षणमवधीदिति
वोधुनायार्पितैःकरतांडनेरपिनसाद्देहकंपनेरपिकृत्वा श्रंत
र्हृदयेच्छमांतममितोभवतेसमदनलदर्शनजहर्षप्रसभवला
त्कारेणासमापयंती यथावृद्धादवमानेकर्षणादिकताडनेष्वनना
भोजनेमापयतितथेत्यर्थः ७९॥ वतेस्मनीलाम्बुरुहेणाकिं।
दृशाविलोकमानैविमनीबभूवतुः अपिस्फुरतोदर्शनसंकोचेत
तानतेनतेम्बुरुहवत्क्षीणदृशाम् ८०॥ यथानलहरिभिःपक्ष
त्योरन्योन्यहृष्टाविमनीभूताःनलदर्शनाभिलाषेणहृदुनान्यस्मा
द्विषयाद्विनिवर्तितमनोयायाज्ञानंतीहर्षीभूताः अन्यनिजव्या
पारंजहुः तयास्फुरतीकार्याविपिवतस्त्वेडीबहृशोणवहृशानलपक्ष
योर्द्दिविमनीबभूवतुः विमनीबभूवतुः विवितेनविमनीभवने

नकारेणानदर्शनमक्तेनसंतसमंबोधितोक्तनीत्रन्यनसुक्त्व
तदित्युत्मेक्षाविमनीवश्चवनविषव अ्त्तन्मनसुत्क्षेतोरक्षो
रजसालोपस्येनिद्रामनोप्रभ्यस्याविंत्यसुवाणस्येकावाधोव
दीर्येमिश्च ८०॥ कांचित्तमीयचत्त: प्रकृतितुलकितनास्वशा
कोनकोनामोगत्याद्रामूलमोहेनितुलितमिवतं भक्तमानभ
णीनो साहस्रीभिर्निमेषाकृतमतिभिरखंडूगिमतालिंगित:
किंज्योतिष्टोमादियज्ञकृतफलजगतीसार्वभोमधर्मेण ८८
तोस्वपयंपनोपुत्स्त्रीपुमध्येकाश्चित्वांतामूलंपादाशाक्षि
त्वांतभ्रमाणमणीना मोहेस्सनहेनितुलितंसंवलितइवतेनल
चत्त:प्रकृतितुलकितेविधाघवत्वेवप्रकृतिनिकुल:पाणि।
रुद्रिलेत्ताण्स्वभावात् तस्मिन्नाचमनीयजलबिंदु:चुलकस्त।
दिवहेत्व समंताद्व्यापकतयानि:शेषवीत्वमोहादेवमशक्त
त अ्पनलाज्योतिष्टोमादियागकर्ताज्योतिष्टोमेनस्वर्गकामो
यजेतेत्यादि श्रुतिभ्रुत्कृत्यतफलजगतीदेशा: स्वर्गस्वपत्स्यसा
र्वभोमोराजाइंद्रस्तस्यधर्मेणानिमिषाभि:सहस्त्रसंख्याभिर्दृष्टि:
किमालिंगितो: अ्वरत्नेषनिमिषनेत्रत्वमुक्तेदंपश्रुकि:अन
चोल:प्रकृदपटइत्यत्रत्रिरूपकाशाविडलेकत्वमध्यमपीति
येनास्ततेनस्ततेनवावस्तंचनतेपिधीयतेतस्येदंनामेतिवायमु
क्तेदर्शनात्त्रिरोधायकत्वववाचकात्रिचुलशाहात्तारकादि
भयहृतविनिडलितमिमिसिइस ८८॥ भवनस्थापनाहीनरप
तिरभयस्यजननीतन्वंवष्या:प्राणानापिविजयमानस्तस्यकु।
पा हृताण्यकोपेन्धनमदनसिंहासनममसावलकमीणाक्षी
तदेभवदलंकतेमेफना ८८॥ सत्यक्रतोनामराजास्त्रीभवन
इलातपत्वपास:यस्यमानासीत् तन्वंवपा:प्राणानप्रियम
तरवसमपिदेहकोन्याजयत् अ्सौनलेषनाहरेणाकृतस्यकोपा
येरिपुनीभतस्यकामस्यासिंहासनमलंकहमलकामीणाशाक्षा
स्त्री:शोभायस्यहशोभवत दस्यकोमेतत्सिंहासनेस्वन्यमहत
यफलानतदलंकतेमेमयायदिनीयामरनीजानइत्यर्थ: आल

कर्मणो लोकमीशः अप्यहमीशितं तल्लोकमेत्यादिना स्वार्थयेयः प्र
र्थयीम सर्वस्वरूपं प्राणपतिं स्ताविन स्यप्नः इतेन प्रपृत्याजिविदर्भ
राजसुतया यत्फलं विशेषतया अस्मिन्नामतया हृते समनसः स
तोपि यदि जिराज्ञा तादृमेन सोन सोढुमुचितात तेषां समानावि
ती ८२ ॥ विशेषतया उरूपतारतस्य विहाभैम्यं तस्य नलस्य हृ
ते सर्वदेवप्रभृति इन्द्रोपि प्रार्थ्यमानो यत्फलं यया स्यात्तया प्रार्थ्या
जि परित्यक्तः प्रार्थ्यमानोपि इन्द्रो यन्न दृतं तत्फलमेवाप्तुमिति
मित्यर्थः इत्थं नवीन मनिशं व्ययेन तया विशेषतया अस्मिन्नलं लेखे
स्वतिनिर्जरा देवाः सुमनसाः सन्तोपि सुमनसः ज्ञात एव शोभन
चित्ताः सन्तोपि न सोढुमीर्ष्यया नलान्तं दुर्मन सोढुमुचित्ताः दुः
खित चित्ता जाताः सातेषां सुमनसां दुर्मनस्कता नोचिती
भैम्या विशेषतया विवेकत्वेन सा वृत्त स्य नलस्य ग्रहणाम
सारस्य च शक्रस्य निराकरणमुचितमेव सुमनसां दुर्मन
स्कत्वमनुचितमेवेत्यर्थः ८३ ॥ अस्योत्कंटितं कंटकलोचिवरण
स्य कासाहिभिर्दिग्भटैः स्वैवसः स्वयमस्फुटं न कि मदः शास्फूट
पिस्फोटितं व्याहृत्योपगतेन हाशातमुखेनाघ प्रसाद्याकस्यभै
म्यात्मस्यमनोरथेन न शाची सा वीक्षिता स्यात्कुजा ८४ ॥ अस्य नल
स्योत्कंटितं वयमीहशा कथनं जा इति सोत्कंठं कंटलोटिनी विवर्त
मानोवरणमाला सा द्वात्यस्पाङ्गः दिक्पालैर्निजं हृदयमिदं स्वय
मस्फुटं दृष्टमिघमानं शान्ता दपि किं न स्फोटितं शतधा किं न वि
दारितं अपि च भैम्या सफलितमनोरथेन भैमीप्राप्तवता प्र
त्याहृत्यागतेन शक्रेण हा खेदे सा वीक्षिता स्यात्कुजा मानेन वि
वलितमुखपद्या इदानीं शाचीकथं प्रसाद्या ८४ ॥ माजानीत
विदर्भजा मविदुषी कीर्तिमदः श्रेयसी सेयं भइ मवी करन्मय
वतोनं स्वाहुतीयाशची कस्साद्यो रचयाचकार चरितेनकाव्यम
नःकथ्यनामेम [illegible] कथितेरसफलीपाडेवरिडेनवैः ८५
इयं भैमी मदः प्रीतेः सकाशात्कीर्तिं [illegible] जानतें मा
जानीत मदः श्रेयसी कीर्तिं जानीत्य वेत्यर्थः मेयकीर्त्यतिगजा

नै.
ष. पं.
टी.
२५३

भैमीभर्तृसम्यक्त्वयाख्यमात्मानमेवबवनाद्वितीयांशाक्रस्यपत्नी।
शचीनाचीकरत् इंद्रस्यपत्नीभूयशच्याःसपत्नीशानाभूत् नृद्व
इमितिहृत्तमेववाक्यार्थः अत्रहेतुमाह. कःकविःशच्यावरि
त्रैकाव्यंलोकोत्तरवर्णनोचकार सोस्माकंकथ्यतांनकेना।
पिकृतमित्यर्थः नत्पुनःरसधनीनांशृंगारवसनदीनांपात्रेप्र
वाहाधारत्वेपेपत्स्याभैम्याश्चरित्रेकेनकाव्यंक्रियतेकिंतुसर्वे
रित्यर्थः पारावारेपराचीनावेपाठेनदनरमित्यमरः ८५॥ वै
दर्भीवक्त्रजन्मदीपिततपःशिल्पेनदेहश्रियानेत्राभ्यांस्वदनौ
कवाय मवनीवासःप्रसूनायकः गीर्वाणालयसार्वभौमसुकृ
तप्राग्भारदृष्ट्यापयायोगंभीमजयानुभूयभजेनामंस्तमर्यस्त्रि
याम् ८६॥ अथपंक्तिवाहनलवासीकामानलःभैम्यानेकजन्मा
तरकृतानांतपःसांशिल्पेनभैमीतपोभिरेवसिद्धयादेहश्रियास्या
नेत्राभ्यांस्वदनेनेनवक्त्रे अधेदानींद्वंद्वमस्मत्कृतोत्कर्षकोटि
भिरपिप्राप्तुमशक्यायाभैम्यासंयोगमनुभूयप्राप्यास्त्रीकोटी
नामंह्वेनमयंनलोभजानां एवंकौतीनोभैम्याभ्युदयेननलाभ्यु
दयेनचवसंधिकस्यगर्वस्यानाक्रेतमभूत् अत्रनलोभैम्यामेकस्त्रो
स्त्रियामपिसंयोगाद्दृढेनमित्यर्थः ८७॥ स्त्रीपुंसव्यतिषंजनं।
जनयतःपत्युःप्रजानामभूदभ्यासःपरिपाकिमःकिमुनयो
र्दांपत्यसंपत्तये आसंसारपुरंध्रिपूरुषमिथःप्रेमार्पणक्री
डयाप्येतन्मयनिगाढरागजननात्प्राकर्षिचेनोभुवः ८८॥
स्त्रीपुंसयोर्व्यतिषंजनमन्योन्यसंयोगंजनयतेविधेरभ्यासोन
योर्भैमीनलयोर्दांपत्यसंपादनार्थमेवकिंपरिपक्वोभूत् अ।
घनावन्नत्वेतयोर्नलभैमीदांपत्यसंपादनार्थमेव प्रजानां
विधिरन्यस्त्रीपुंसयोजनाभ्यासमात्रायैवाकरोत् ययाविध
होदंपत्योरित्यर्थः तथाचेनोभवःकामस्यासंसारंसर्वस्या।
मेवसृष्टौस्त्रीपुरुषयोःप्रेमार्पणानुरागोत्पादनमेवक्रीड
नेननसाध्यतयोरेवकार्यं तथाप्रेमार्पणक्रीडयाप्यतन्मयत्या
भैमीनलयोरतिनिविडानुरागजननात् न्यत्रीयेपेक्षी

अनुरागजननं श्रावणमासेन प्राकर्षिप्रकर्षः प्राप्तः एवं काम॰
स्याप्येतदनुरागजननार्थमेव अभ्याप्रवृत्तिः अन्यलीलामात्र
इत्यर्थः ८७॥ ताभिर्हृष्यत एव तत्पुण्ये महाज्यैष्ठीमहे मन्महे
यहृशिभिः पुरुषोत्तमः परिचितः प्राज्ञमेचमे चन्दितः साक्षीराद्
पतेयात्तभिः शितिसितैः स्यादस्यहृद्यामरैः मास्त्रे माघ मया ति
वर्तितयमुनागंगासंगमायया ८८॥ यासां स्त्रीणां हृशिभिः महा॰
ज्येष्ठीमहे ज्येष्ठस्य पौर्णमासी महाज्येष्ठी तस्यां उत्सवे मत्वरय माप
एव पुरुषोत्तमः श्रीविष्णुप्रतिमा प्राक्तावृषमं परिचितो हृषः
कृतः ताभिः पथिमार्गे यत्नागच्छन सोदानुपुरुषोत्तमो यं हृष्य
तेएवं प्रतिकृतिदर्शनात् सात्तात्कृतिमनुपुरुषोत्तमदर्शनं भ
वेदेवेत्यर्थः निर्णयामृते गर्गः [illegible]द्री गुरुः शची चैव प्रजापत्या
रविस्तथा पौर्णमा ज्येष्ठमासस्य महाज्येष्ठी प्रकीर्तिता तथा
सालिग्रामे महावेदी कृता स्यात्पुण्यहेतवे गंगाद्वारे च वैशाखी
ज्येष्ठी च पुरुषोत्तमे इत्यादि यथा यो स्त्रियो माघे कालानुनार॰
त्यतसंयोगहितौ यावत्र न वर्त्तितं तया सर्वस्मिन् माघे मास्ति प्र
यातिख्यातौ पापापहारौ वा सौ यमुनायां गंगायां नयोगः तस्मि
न्सितासिते तीर्थराजे तत्र स्नानेन हेतुना सातासितासिते वस्तन
तस्य हृशिभिर्वचामरैः एतेन श्रीलोकपलतितामस्त्री पुराजते शो
भते इतीह श्रीस्त्रीणां राजावा भवति राजाहि वामरैरुपलक्षि
तो भवति तथा यदेगंगु माघे सितासिता तीर्थराजवारिधाराः
एतेतितत्स्थामफलानं महिषं नलस्यसितासिता हृष्य एव
चामराणि एतेति यत्रयमुनागंगायोरिति रंडोन गंगाया हाभ
हितत्वात्सहनिपात प्राप्तेः किं[illegible]यमुना शाहूस्याबो[illegible]योग
शाहेनतत्तीयामसमितेन सहत[illegible]रुपेसर्वं स्वस्यामिदं ८८
वैदभीविपुला[illegible]केलन्ना सौभाग्यमद्याविलदोणी वक्र
प्रातक्रतौ निज[illegible]हूतरत्नक्रमेः किंचास्मा कनवे भक्त
भगानामे [illegible]तयेलमकरे वे[illegible]प्रमारितप्राचीनिप्रा
णिनाप्रीवैतः ८९॥ तहृतत्वत्नक्रमेः तानिप्रसिद्धानिहृत्ता

नै·
ष· पं·
टी·
२५४

निव्यतीनानिवतानिहत्तानि चरितानि शाक्राद्युवरणाद्रूपाणि
तेषां क्रमेः होणी चक्रुः शान्तक्रतौ नले वैदर्भ्याः स्वबुद्धिनो विस्तल ।
स्वानुरागस्य कलनाख्यानेन तद्रूपसौभाग्यनिजरागदे शक्रस्य
नले सौभाग्यशालिन स्याकथमिन्द्रादीन्स्पृक्त्वा एनमेव भैमीवृणु
यात् किंचास्माकमस्मदीयछात्रामानरेन्द्रोभीमस्तस्माद्रूवनीति
अस्माकं न रेंद्रभृत्य मीतत्स्यास्तं भगतीसंपन्न येन लवशीकारि
सौभाग्योत्पत्तये शाक्रस्य वरणाभावात्समादिनया शच्या विश्वा
णिजे दत्ते पत्युः स्वभगाभवत्त्यादिक तिप्रसिद्धमाशीर्वचनमेव
लभते प्रतिष्ठः शच्याशीर्वादेनैव भैमीस्वभगाभवतीत्यर्थः ४९
अस्मद्वाममपास्तं नान्यवरभुजो भैम्या वरीजवने तादृश्यागमनान्
रोधपतद्याककार्जिलज्ञानान्सजा अन्नानन्निविदाः कथानवसरः
स्पृहः स्वराणामपि ५० शापप्रसादफलतांपत्यं विधायानयाक्रोधपय
नादर्थेन नलो दितैर्वृवागमनरोतां मानयन्नेनास्मिन्नज्ञानोधन्व
तिनेनत्रपरयानलं परानार्थमवत्रिजगन्नायकानामानयनेनान्य
र्थवत्याभैम्यव आत्तनामं स्वरामन्त्रा अन्नच्छेतिजन्ममासीनः
शाक्रादीनां देवानां त्यामादेवहतो राजसमन्ते हेलज्ञायामस्याना
मः प्रभावः स्यात्तेव आजिसंपादितेत्यर्थः यत्र शाक्रादयपवन
वृतास्तत्रास्माकं वरणाभावे कारीर्विनिकोस्यकेत्यर्थः अन्या
नेलवृणीकनान्यर्थवत्यास्यात्मानं पत्येनलायचित्रदशप्रसादफ
लतां विधाय देवप्रसादस्य फलेनैव तेनैव भैमील ब्धेति ख्याप
नात् देवानामपि भैमीनास्मान्नवृणोदिति कोः अस्मासुपद्य
स्तु नलेकथमहाणादिति रोषः देवानयोग्यो ज्ञात्वा नलमेव यो
ग्यतयावृणोदिति पद्यमः एतत्र्यकथनं नस्यानवसरः स्पृहः
देवानां स्वयंदत्तेव स्वानि क्रोधाघाय प्रसाकथनावसरपवन
त्वादित्यर्थः ५० ॥ इत्यालडवनप्रतीकनिलपालकारसारविस्र
याहं कवैरनुरामणीयकमस्तुरामनोऽपोषितोः सानंदः कल
विदसंदरकरस्यानंदनंस्पवेनस्यापामस्यतः शाक्रादहरि
त्कीडितहिमिन्दोविव ५१ ॥ कल्पितविश्वस्वत्यप्रवाग्बलक्षेत्रहराःस्वाः

किरणाय स्येह शास्य तथा शान कौ इहितः प्राचीदिशः क्रीडारि
मद्दयशोल माकान्यगच्छतः चेंद्रस्यवनस्य नलस्य ऊरुविंदेन पा
पराग भूषणेन शोभित हलस्य आनंदने मे नो घकेंवयमा कृत्यग
च्छतः अनुप्रतीकानिलयात्मक हृशोभया अहं ऊर्वत्मगर्व
मिव भवंत अस्तुंत्वमे तनोदेहस्य रामणीयकेन मणीयताम व
लोक्य इतिएवोक्तप्रकारेण नलः ऽः बभाषिरे ५१॥ श्रीहर्षं क
विराजिराजमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितेंद्रिय
चयं मामल्लदेवी च यं यातः पंचदशः कृशेतरसस्वादो वि
हार्ये महाकाव्य तस्य कृतौ नलीयचरिते सर्गो निसर्गोज्वलः ५८
आनंदस्य कृतौ निरस्तविमतो सत्संप्रदायान्वयाद्यस्यो नैषध
नृपविहंत्री शृंगारलीलानिधे वंशोनायकयोर्विशेषवनफरवे
ष्टासुपो रस्तु यो सर्गपंचदशः क्रमेणा विहृतं संभोगसंदीपनं ५२॥
इति श्रीहर्षविरचिते नैषधाख्ये महाकाव्ये तत्व्याविहृतो पंचदशः
सर्गः समाप्तः ॥ ॐ नमः सरस्वत्यै ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥ ॥
ॐ पदेवसंकृतमलत्यमेव मध्यजयंतीकि भूपिरत्न वणा याव्यज
नामेवं विपर्विरमयो विभर्ति तां नामिमिह रामयी शीघ्र ॥ अथास्मि
षोडशे सर्गे मा नायकं भोगशृंगारेक मंगलं विवाहं सविस्तरमाह ॥
ॐ वृत्तः प्रतस्य समरथ्ये रथ्यारथी गृहान्विदर्भाधिपतेर्धराधिपः पुरो
पसंगेन समागमं विज्ञमंद्विधा प्राङ्कस्त परगृहीतमंगलः १॥ अथो
नृंतरं सपरापिपीनलः रथी रथ्यारूढः महार्घ्य गणोवा रथ्येर्जद
णायारथ्या रूढवीरैः परिवारितः गृहीतमंगलः स्वीकृतवैवाह
कनेपथ्याचिरात्म वित्तमे स्वभावविस्मितो ब्रह्मा विदांच अयुंगेनम
नामस्पुरोहितेद्विधापरकृत्यागे कृत्वा पूजयित्वा च भीमस्यपुर
हान्प्रनस्य गृहीतमंगलमिति गेन मविशेषणेवा तथा च मंग
लविवाह्येण्यक्तौ वा पिदवीदिकं आम्नायकत्वो भूति ऊर्द्धिः स्वभा
वो प्रबलवर्ष्यो [illegible] १॥ स्वभूषणाम्बुप्रतिबिंबितैः स्फुटं भ
प्रावदाते रचनिश्वसितैर्मिणीगणैः [illegible] मणीनामुपासितस्मर्व
स्य मानः सविधप्रभेः [illegible] २॥ मणीनां [illegible] दासीनामिव पर्यमा

नै॰
ष॰ षो॰
टी॰
५५

नैः प्रकीर्यमाणैः स्वामरैः स्वप्रभुर्नलो सेवितः कीदृशैः स्वाम
रैर्विद्रुमभस्मइन्दुकांतिभिः सितैः तथा भृशावदातैर्वत्पुनर्निर्म
लैः एवं निजभरणरत्न प्रतिबिंबितैः स्फटिकरूपमायाकैरिव
स्वानिवासिभिर्भृगेन्द्राणांस्त्रितैः स्वात्मास्त्रितैर्वीणैरिव गुणा।
स्यपि भृशावदातो भवति २॥ पराध्र्यवेशाभरणैः परैस्तैरैः स्त
मेजिहानेन निषधावनीभुजि द्वयेकनासीरपदाभिधेयतामल
छिमात्रार्थविवशः शात्रवः ३॥ उत्कृष्टेन पथ्यालंकारैर्वेशैर्वैः
स्वनिषधेभ्यर्वल्पतिमतितास्मिन्समयेहूयशात्रवः शाक्रः स्व
नासीरपदेनाभिधेयतामभिधानयोग्यता सज्ञां लब्धिर्मीयान्न
लयोगाद्विदधे यदि संभावनायां स्वनासीरपदाभिधेयतायो
गापेक्षया नलमेवासीदित्यर्थः तथाहि स्वशोभनानासीरस्याग्र
सरायस्येति पदार्थयोगः सतुनल एव संगतः शाक्रोऽनेनलपा
यिकः शाक्रवड्डमर्यसत्तायात्राछिमात्रदेवेत्यर्थः ३॥ नलस्यना
सीरस्रजोमहीभुजो किरीटरत्नैः पुनरुक्ता दीपया प्रदीपित्रै
त्रैव रघात्रयातया स्मसृजो मिश्रितमित्त्वसपदा ४॥ तयाक्ष
स्याचयमात्रिसमये नलाग्रसराणां मौलिमणिभिः पुनरुक्ता।
द्विगुणीकृतादीपाययेदृश्या तयासेनारजोभिर्मिश्रीकीर्णता
तमित्त्वाणां तमसा संपत्स्यासीदृश्या प्रकाशि अथवाराज्ञ इ
ति अहंतांणां कर्तृत्वेन हाणामकर्तृत्वेन च्छपरीत्य वेत्यनेनाक्।
त्वातिस्पष्टस्मतः नरसीतिवत्ससमीक्षा तथाचन्द्रपमौलिमणि
भिः पुनरुक्ताव्यथीकृतातामिस्त्रसंपद्यस्यासीदृशावरयात्र
यात्रावदीपिरात्रावपिदेपात्कृषयाभावीतिव्यतिरेकालंका
रध्वनिः ४॥ विदर्भराजः क्षितिपानतु दानामुभद्राणांसनत
स्वमत्वरः दिदेशाहूतान्यपियान्यायोत्तरं वस्त्रमभूषापवि।
कायकञ्चुयः ५॥ सुभस्यदाणांस्य मोऽभूतिर्वशिमितम्भूतानस्या
सनत्तरवेननेदीयसस्तथा सत्वरो भीमोपानुष्ठानैर्वस्त्रान्यथोत्तर।
मन्त्रप्रतिदाणाप्रहिणोत् भैमीराजेश्वरः मनुहुः [illegible]
पविकायादर्शयन् भीमोनलाकान्त्यानेकान्रूपानिवहस्त्वा

हिणोदिनि वाक्यस्योक्तिः योग्यताविप्सापदार्थाननतिवृत्तिस्सा
दृश्यानित्ययार्थः नदेवं यथा मातृरूपइति सदृशा मातृरूपा
दन्यत्रार्थे यथाशक्ति सम मनाद्यथेत्र रमित्यत्रान्नरात्ररमिति
वीप्सायामव्ययीभावः ४ ॥ हरिद्विपद्वीपिभिरग्रकैर्नभोन
भस्त्वदायापनमीनिर्नवभो नरस्त्वदस्य ध्वजिनीध्वजैर्वनैर्वि
चित्रवीनाम्बरवल्लिवीक्षितं ५ ॥ नभआकाशो वनैर्वभौव
नमिति भानि भाति स्मेति वाक्यार्थः कथंभूतैर्नरस्त्वत्तो यो यव
नेभ्यस्ते स्यास्तेषां ध्वजिन्याः सेनायाध्वजैरुपलक्षितं कथंभू
तैर्ध्वजैर्नभस्त्वतावायुनाभ्यापनीनपीडितैः स्फुलीकृतैः तथा
ग्रोग्रकैः ग्रग्रकस्यवस्त्रस्य विकारैर्वस्त्रकृतैरित्यर्थः तथा
हरिः सिंहः द्विपो हस्ती द्वीपी व्याघ्रस्तेषां पतितानिभिः हरि
द्विपद्वीपिभिः ग्रग्रइवाग्रतिकृता विनिकृतस्य वस्त्रः देवपा
वादिष्वभेतिलप नभः कथंभूतं विचित्राणि नानावीनाम्बराण्ये
व वल्लयो लतास्ताभिर्वेष्टितं वनमपि सिंहकरिव्याघ्रादिभिः
समुपलक्षितं लतावेष्टितंच भवतीत्युपमा साधके सिंहस्य
द्वीपिनस्तु भिन्ननामत्व ममरविहितत्वात्तो हरिः चित्र।
कायो द्वीपीति उदाहृतंच सिंहो द्वीपित्वमापन्नइति भारत।
भवः ६ ॥ ध्रुवाकृषंती निजतोरणाश्रजागजालिकाणिनिल
विलयानतः ददर्शाहतीमिवभीमजन्मनः सतन्यनीहारम
हीमहीपतिः ७ ॥ समहीपतिर्नलः कारिपंक्तीनां कणपव
नेनकृतावेल्लयाचलया विलसचलने विलसतीति विलापचा
देवाकृतिगणत्वात्कर्तर्येव निजतोरणमालये व ध्रुवाकृ
षंतीमाकारयंतीं तस्य प्रसिद्धस्य प्रतीहारमहीहारश्मिभीमज
न्मनो भैम्याहुतीमिव वरदवस ७ ॥ स्वर्यैर्दलैः सभयगमस्यलत
योस्तुकाविनिचायातक मणिपं सा स्वस्सा त्रिधा सखीवास्य मनः
स्थितिस्फुटस्थितिः प्रविश्य नत्तपनिः स्वना ८ ॥ रम्भयोरेव
लैर्भयगमस्वरमनागा येरभीकृतवेहेतीः वारललिलतयोः स्त
धैः मंदाक्षिप्यलीभृतैर्दलैर्वचवारान कोरवोत्कर्षैर्दस्त्रविशेषै।

नै॰ ष॰ षो॰ टी॰ २५१

भूषिता तयामनसोभ्यंतरस्यचिह्नस्यैवबहिर्नैभ्याहेस्फुरन्न
स्तवोगतनयस्थितःसागातइवप्रसन्नहृतः तदूर्थनिःस्वनोयथा
ताहशीसाप्रतीहारभूमिःप्रियायाभैम्याःसावीवभातिस्म ८
विनेतृभर्तृद्वयभीतिदांतयोःपरस्परस्मादनवाप्तवेशसः
अजायतद्वाविनरेंद्रसेनयोःसमागमःस्फारमृगावारवोद्भमः ९
विनेतारौप्रशास्तारौयौस्वामिनौभर्तारौभीमनलौतयोर्द्वया।
द्भीत्यादांतयोःमहतयोःनरेंद्रसेनयोःहारविषयसमागमः
स्फारःप्रचुरोमृगावारवस्यप्रतीक्ष्यप्रसरेत्यादिशब्दस्यउद्भमो
यस्मिन्नीदृशः तथापरस्परस्मादन्योन्यस्मादप्राप्तबाधीकृत
परस्परस्मादितिपरशब्दस्यकर्मव्यतिहारेसर्वनाम्नोद्विर्वाच्ये
समासवच्चबहुलंबहुलग्रहणादन्यपरयोरसमासवत्त्व।
भावा॑ पःस्ववक्तव्यः ९ ॥ निवेशपर्वक्षितितरुद्रदीरितंदमे
नक्षात्वार्धपथेकृताईणं विनीतसाहारनपवर्णिनांगतेन
मैत्रिसुदाविदर्भराट् १० ॥ वरस्यह्यवरान्निवेशपत्तव्याइत
ग्रामांपतामिनीयेदमनार्धपथगत्वाप्रोक्तेकृतेनसजनैर्वि।
नीतंप्रश्रितमितमार्ग्याहारनः हारादारभ्यवप्रयुक्तोपादेन
संचारशीलत्वेप्राप्तेतनलेमदाहर्षेणाभीमोददर्श निवेशप
र्तिनिवेशपः शिबिरंकटेइतिनिवेशशब्दार्थस्तिविरान्नाख
तास्याप्तिपट्टिकाशीत्वर्थेइति ...चिह्नेप्रत्ययेनिवेशपति
रूपम् १० ॥ अयायमृत्याशविस्मायदा`` गंगदायतीयेभृते।
मात्मजन्मनः स्वरस्ववत्याइवपाञ्चमानगतेष्टताभिनोवीचि
गतिःसरित्पतिः ११ ॥ अयायभीमप्रार्तनात्तस्यायभुज।
द्वयंप्रसार्यतमात्मजन्मनः स्वतायाःपात्रेस्तनायस्मैदीयते
उद्दानपात्रमित्यर्थः ईदृशोनलस्तदानंदेनप्रतीयेषालिलि
ग यथासमुद्रःस्वतास्मितउभयतोवीचीर्नातातिर्थेनेदृशः
स्वरस्ववत्यापात्रगंगाशंबोधिनेजलप्रवाहेस्वीकृतेति पाव्वा
रीपराचीचीतीरेपाञ्चतदवमित्यमरःसप्रसार्थद्वौहस्तामितिभू
ताभितेवीचिगतानिरीतिविवप्रतिबिंबभावः ११ ॥ यथावदस्मै

पुरुषोत्तमाय तं समाफललक्ष्मी बहुवाहिनीश्वरः शिवामयस्व
स्याशिवाय नदत्तो ददे पतिः सर्वविदे महीभृतो १९ ॥ अथवा नेना
रे सभीमो बहूनां वाहिनीनां सेनानामीश्वरः महीभृतो राज्ञा प
तिस्तेन नलाय पुरुषेभ्यः उत्तमाय तया सर्वविदे सर्वज्ञाय तेनान
दत्तो भैमी सा फललक्ष्मी संपत्करूपा भो शिवा कल्याणी स्वस्य शि।
वाय शुभार्थं यथावदद्यौ तथा च बहुवाहिनीश्वरो बहूनां वा
हिनीनां नदीनामीश्वरः समुद्रः पुरुषोत्तमाय विष्णवे साधम
मनुयाल लक्ष्मीं ददौ यथा च महीभृतां शैलानां पतिः स्वस्य।
देहजा शिवा गौरी सर्वविदे सर्वज्ञाय शिवाय ददौ तथेति
ग्राह शक्तिमूल उपमाध्वनिः १९ ॥ अमितं ददत्तन्मधुपर्कस
र्पितं मनस्याधाव्रः कन्दर्पदर्शिनो किमेष पास्यन्मधुभीम
जाधरं मिषेण प्राणा हविष्यितदाहृत १७ ॥ सनलः शास्त्रार्पि
तं मधुपर्कं यददसि तदत्तवदति स्म तन्मधुपर्कास्वादनं उत्तरका।
लफल प्रेक्षिणां जनानां तर्कमन्त्रहामहात किमिति पद्मनलो भै
मजाधरमेव मधुपास्यन् तदामिषेण मधुपर्कास्वादनव्याजेन
प्राणा हविर्विधि किं महात प्राणाहेहिन वक्तारं भाटोन तृ शुभा
दिभा विसर्गसंधिर्भोगायजनायाचितकानामपि रत्नास्वादीनां।
दधिमधादेश्च मंगलद्रव्याणां दर्शनस्पर्शनभोजनाद्यैः किंवि
ज्ञेया उर्वीति तथा च नलो निर्विघ्नो भीमजाधरामृतम नवच्छिन्ने
पातुमिच्छन् मधुपर्कमधुकिमास्वादितवानिति वितर्कः १७
वरस्यपाणिः परयाति कौतुकीवधूकरः पंकजकोनितत्करः। १४
स्माद्वित्तत्रविद्धर्भमाड लेततोनिबद्धो किमुक्क कौशः ऋशेः
वरस्यपाणिः परेणानि ह्तनोवातेहन नेकौतुकीवधाः करः पद्म
कोनीनां चौरोस्मि ततपद्महस्तवाल ददौ कात्वाहु स्मावितषो
भनो विचारकोराजायस्मिन्नो पुष्पोत्तंसिन्विदर्भाणां मंडलेक
कौशः ऋषेः किं मुनिबद्धो विवाहसमये ऋशेः करबंधः प्रसि
द्धः तत्रायं वितर्कः स्मृतगतीति नंदुर्गा सुनीति समासांतत्वा।
भावः १४ ॥ विदर्भजायाः करवारिजेन यत्र लक्ष्मपाणिनपरि।

नै॰ ध॰ प्र॰ टी॰ १५२

स्थितं किल विशेषकत्वं उरुणायितस्य तङ्क्षविघ्नतो स्नापिते
दानदालिभिः १४ ॥ वाग्दानसमये हि वधूकरो वरकरोपरि
दीयते इत्येतदुल्लिखति किल निश्चये भैम्याः पाणिपद्मेन नल
स्य हस्तोपरि यत् स्थितं तत् परिम्लानमेव बभौ विघ्नतोग्रे भाविनः
उरुणायितस्य विपरीतत्वं तस्य हस्तनिवर्तनिकादिरूपाणां विस्तारेण
निश्चयतः सत्रप्रायं विशोक्य अथवा महतोपि प्रमादादोषेत्युक्ती
षिनस्य कान्ताभिः पात्यमानं सकौलहार्णि रवा सत्रमिव विशोक्य
तदा तस्मिन् समये तस्याः आलिभिः सखीभिरुस्मायि हसितं १५
तावाद्यदस्मै किल भीमसंज्ञया सघनसत्त्व्यापि नदैवतेनवः
ददे नदेवसस्त्ररसत्त्वैरवितं नलाय चिन्तामणिदामकामदं १६
किलालौके उद्देशाय भीमसंज्ञया किल भीमसेनेन नाम्नैव सत्त्वा
नितं सभवोत्कृष्टं स्मै भीमाय राजेय वानुक्रवेदात्तस्त्वेन अग्रामेय।
चिन्तामणीनां माल्यं ददौ नदेव चिन्तामणिदामपण्यः स्वगुणे।
भीमः स्वगणायोग्यमभिलषितप्रदं नलाय ददे १६ ॥ वरोहत्स
रोपस्य वराय वस्त्रनः चित्तस्य दातं प्रतिबिम्बकैतवात् बभौ न।
समेतवस्थितं दददद्यदर्थ्यमभ्यर्थितदेयमर्थिने १७ ॥ प्रतिबिं
बव्याजेन वरोहरस्य तस्य उल्लेभस्य वस्त्रनः वराय देवेभ्यो यद्धिय
ते सवरः नदर्थदातं चित्तस्य संचितस्य ज्ञातावेकवचनं निर्धा
रणावष्टौ अमेयो नाडुल्लेभानाव स्तनामध्यात् अर्थिनेभ्योच्च
कावाभ्यर्थितं चेतदेयं च एवमेतन्मेतवस्थितमर्थयन्नेबि
भ्रत् यश्चिन्तामणिदामबभौ तरां १७ ॥ असिभवान्यः हेतुका
सवाहवेवरायभीमः स्मददाडिभास्वरं ददेहितस्मै धवनामपा
तिमोमग्रेभुसभोगा निमग्नयानया १८ ॥ भीमो राजा स्मै वराय
नलायदत्तः कासरोरोमहिषाह्वरोयेनतंभास्वरं दीप्रभा
वान्यासंबंधिनं विहारं ददौ भवान्यः शुद्धदसि भीमेन कयेदत्तं इ
त्याह हियस्माद्धभोः संभोगेन नाद्विसक्त्वै नीराविनिमग्न
यानिमग्नप्रारब्धया आदिकर्मणि क्तः अनया भवान्यापिवस्य
भीमसंज्ञस्य प्राभीनामधारिणोनस्मै भीमन्तपायद्ये १८ ॥
अथाधियुक्तः प्राज्ञाहिताह्वरविशेषकृपाणमस्मै नदददत्तंजे

दः अहायितस्याहितस्य वार्धमन्त्रिणामुदन्तिणार्थेन पराङ्गदाशत्रा: १५
मोहिताः स्वर्ग्रहिष्टदेव्या प्राक् श्रुयनारिषु स्वभावान्मरवंशः कृपा
णः धृतामन्त्रकृत्यालेहिताकन्यायोददातिमहात्मउदः भीमो
स्पेनलायनेविद्वामथत्र हियस्मान्नस्यादेव्या दन्तिणार्थेनथव
स्यपत्स्वर्थेक्षितानि लीयमानेनसत्त्वविद्वापरांगानोशत्रुदेहा।
नोदाराणाभेदकः अहायिपरित्यक्तः अतहितेदन्तिणोपाविद्वा
स्यधारणायायाद्विनिशषः १५ ॥ उवाहयः मात्मतरागकान
नः स्वशौर्यस्योदयपर्वतवन सनिर्झरः शाणानयौतधारया
मवाहतंधः तत्र शत्रुजासुजा १६ ॥ साद्वेनराणिश्रृंगकानि
शौर्यकोरणप्रत्नमनोहरविद्वानियोस्मिन्नेहशोभानूनयस्यस:
तयाशाणेनशाणाशाह्मस्य प्रतिपादिका ज्ञात्वर्येणाज्झजे
तस्यग्योगात उत्तेजनेनधौतानिर्मलाधारासोधारानयोपल।
क्षितः उपलक्षणात्तृतीयातयास्नः हृच्छावमध्यतत्राधारितास
ध्याम्यां सपानयेनसः पर्वतस्ताश्रुतेशत्रवः तेभ्योजातेनास्त्र
जातरुधिरेणसनिर्झरेणलक्षणयात्मपानीयः तत्त्वीकृतानिविद्व
द्रादीन् रुधिरादिसहितेपानीयपाययतीतिप्रसिद्धिः तथा
चोक्तंवाराह्यां इदेमोशानसंहिताः तत्पानकाभिराणिभिश्रयामि
कृतोप्रदीप्तो पर्वविधायः विद्वा लेवतन्तस्योदयपर्वतस्य
व्रतेष्वीलम्भवाह यथोदयाद्रिप्राप्य सूर्यैनितरांदीप्यते तथा
रुप्राप्येनउज्ज्वलाभासनेइत्यर्थः शौर्यंयन्नवीर्यंतदेवसूर्यस्त
स्मैतदर्थमुदयपर्वतवनं उदयाद्रिपक्षेउच्चवनानिनिविड
वयवानिकाननानिवनानियस्यसः तथा सनिर्झरः शिखरा
दवतीर्णाजलधारायन्नः शाणानादिवपीतयाधारयाशिखर
णाग्रभूम्यान्तउपलितस्मसूर्यध्याधारितासंध्याप्रातःकालीनायेन
नेहशः धृतपर्वतत्रशत्रुजामजेवापलक्षितः इत्यांछुप
मात्रकाशाहरुकावयोनिन्द्रापादिकयथकदेवाग्रेयदराभूमीभव
सहर्तिस्नोवेविक्रि १७ ।। यदंगभूमीभवनामयोषिता सराजप
ञ्चतिलनेत्रकाजले गणस्थलमूर्ताहुलं प्रापितापशेरहीतदी

नै. ४. प्र. टी. १५८

त्तैरिव दत्तिणीकृते २१ ॥ शुभ्रास्थलमेव स्थपि(?)तेन प्रयनृशी
लत्वमेव युद्धेन भवशावारणीयत्वात् तस्मिन्विषये गृहीतदी
तैवीरेवीरसेनिना त्वनदत्ते इव सर्वाणास्तृनपत्रत्वेनानेत्रक्रु
ल्लत्व यस्याच्छुरिकायाश्रंगेन्द्राचीका स्नेवाद्वक्रंशमिताभी
गृस्यानेवभवतः स वस्त्रवन्न यस्याच्छुरिकायाइ मेश्रृंगतश्मीन
किंनरीपुत्रकानाभिस्तपके: रेजपत्ररवनानेत्रकञ्जलेवेत्यर्थः
श्रंगशक्ष पुलकपर्यायाः माद्य पुलकश्नतोधिकं पर्वमिति श्र
ग्रागस्य पत्ररवनाद्वंशमेने त्रदावलत्वय स्वजनरहितः श्रंगा
नांश्रमीपास्यप्रदेशाः विदिनत्रु पेत्यमेव २२ ॥ शुभेवजिह्व
प्रहितवद्यानिजात्मात्मजायाविव्दमैर्यनाशत्रा संतानददे
स्मैपरिवारशोभिनीकरग्रहाहां भूमिपत्रिकामपि २३ ॥ भू
शमत्यर्थं मैथिनाभिलघनायमेनतभीम आत्मजाभेमीप्रावि
तुनिजाजिह्वया प्रहितानामसित पत्रिकामपि छुरिकाम
पिपरिवारेण कोशेन शोभिनीं करेण धारणायोग्यां स भीमा
नलायददौ परिवारेण दासीदासादिना शोभिनीं करग्रहे वि
वाहे योग्या पुत्री यथा दत्तां तथैवासिपत्रिकापि दृष्टोद त्तेत्य
पिशब्दार्थः २४ ॥ इंवैरधत स्मिन्समदेशिमत्पनामिकेनयुः
तो सूदनादिनाग्निना नलायविश्राणयति स्मनेपथ्यं नृपः स्वलं
याद्दिसमुद्गकापयत् २५ ॥ तस्य भीमस्य सनामभिकाम
यमानेनातपवसो सूदनादिना सो सूदनादयतामिश्चवन्हि
हिः प्रकाशयनाग्निना पुर्वेव प्रागेवतस्मिन्भीमेयो रथः समद
र्शिविवहुः सभी मत्तेरथ स्वलवानिमत्तविनलंयायिनंशकपा
निश्चयः समुद्राकापर्याति दुर्वधानिचयेनेहृशानेवयं नला
यददौ २६ ॥ प्रस्तवती नलकंसान्वय प्रकाशिता तस्यापि म
हाराष्ट्रस्यापत्यं कुवेरहृष्टेन वलेनपुष्पकाख्यं महत्तार्थस्यतनो
ऽभिमीयते २७ ॥ नलवेगविशेषवत्तिमगुंन्सकुवेरोफलं
धरस्तस्यान्वयेन संबंधेन प्रकाशितास्य महतो रथस्य प्रस्तु
वतोप्रकृष्टः स्तनस्यादर्यावेपनेयस्यतंस्पभावसलातिस

ततोहेतोरलकाधिपस्यकुबेरस्यहठेनबलेनवैश्रवणात्हठेनावलंबे
नपुष्पकाख्याद्धिमानात्अपहृतेनाक्रमीयते कुबेरस्यापिमहा
रथस्यमहावीरस्यनलकूबरनाम्नःपुत्रस्यान्वयेनवंशेनप्र
काशिताप्रकर्षाणामन्वयेनस्मेतिकुर्वतःप्रतनवान् प्रकर्षाणां
त्पादयितातस्यभावस्तत्त्वमस्ति तथापुष्पकेनविमानेनप्रकृ
ष्टःसंचारितस्तस्यभावःपुष्पकप्रकृष्टताप्यस्ति २४ ॥ महेन्द्र
मच्चैःश्रवसापुत्रतापदविजेनपत्याकृतांसिंधुजन्वितं सूनहृदेसे
हृदयंतमन्वितेपुत्रानुबंधेवरुणेनबंधताम् २५ ॥ सिंधुःसम
द्रश्चैःश्रवतामहेन्द्रप्रतापीमिथ्याक्रांत्यापीवयित्वायदक्षस
त्वंनिजेनस्वामिनावरुणेनान्वितंसंयोजितमकृतचसोस्व
स्वामिनेपरवीन्दूरपरत्नेवरुणेबंधतामनुबंधस्नेहकवरा
धार्पितेप्रेषितेसभीमोस्मीनलायदर्दौ २६ ॥ जवादवारीकृतत्वर
हूकयःतथाहिकमायसदददेनयः दटहिहरवीदरवदास्
तायपातयैवतन्मोसलकंटनालताम् २७ ॥ योहयोदिहवायो
रुष्ठामिद्धायोऽपादरस्यकीदृशोधेकधुंबाधावतीत्याध्यत्कंटा
निशायस्यदासनौपरवपानादृदत्त तयैवनस्यागछ्वंतःपांसु
भिर्वृतःतत्पोसलः कंटनालोयधातेषांभावस्तत्त्वादृदत्त वी
हरयंकयमागच्छतीत्यज्ञैर्विकयापक्षपतीजनानाहूयोक्ति
भैःस्वपादपांसुभिःकंटनालंधूसरीकुर्वन् यथापसद्ददेहय
धनिस्स योहयोजवाद्वेगादवारीकृतःअवधार्यतेतत्काले
व्याधाजसानेहतिव्यास्पर्धेनावधाहेनोपलक्षहरणनाधानोहगा
रिहयुग्वारपाहयोगात् प्रवाक्रातत्वप्रापितःकंटिनिलेवितः
हयोहरिमार्गीयेनेहशःसकेवकयंतथाहयनदतौतपदेगयो
निश्चयान्तपत्रैः यथवारीकृतःनिजलौकृतोयःपंथाःनल
यलोकनेच्छापर[illegible]वापिपांशुपापोसुलकंटनालतांकुर्व
न मृदेनदहे[illegible]तनिः २८ ॥ दिवस्पतेवादवर्दिपितांदरा
[illegible]लोकियल प्रतिविधि[illegible] तमेवकाणाकमयेंसहामं
निपनरूहयाहितवान्नलेनसः २९ ॥ तंभीमप्रतिदिवस्पतेःपा

नै॰ ष॰ टी॰ २४५

कृत्यादरदर्शिना विश्वकर्मणा देवशिल्पिना दत्तान्यभोभयेनाद
रादेव वाध: पतद्ग्रह: तांबूलोद्गारभाजनं तं भीममिव प्रीतिपू
र्वकं उपायनीकृतस्तत्पतद्ग्रहमेकमेव माणिक्यं प्रकृतिर्यस्य
केनैकमाणिक्येन घटितं स भीमो नलेन शंख्यमाणप्रयत्नकृतवा
न गृहीतवान् नलाय ददावित्यर्थ: २७ ॥ नलेन तांबूलविलासि
नोज्झितैर्भावस्पशः स्पर्शकोर्णभेनेनवा इतिक्ष्य वेविस्वम्माव मे
उलाउदं च उच्छारूणाचारूणाच्छिवान् २८ ॥ म्लावस्यतांबूलेन
विलासं कुर्वन् नलो नत्यक्तैः पगस्य क्रमुकस्य कर्पा: चर्वितले
शोरयं पतद्ग्रहात्प्रत: स्वितनो वान वेत्ति संदिह्यानैव [illegible] पतद्ग्रह: उ
द्रच्छरस्य नारूणा वमणीयान्त्रा किरणा मंडलाडेतोच्छिरणाच्चवे
चिंनिश्चित: माणिक्यपात्रस्य रागको: महारूणानयेकैयुन ए
श्युरभेदाभावात्संदेहे जातेपि माणिक्यपात्रे किरणोद्गमादेव
विभ्राउदेन विराज्ञानमित्यर्थ: २७ ॥ मयेन भीमे भगवंतमर्चता
न्दपेपि पूजाप्रभुनाष्क्रियाकृता अदत्तभीमोपि सनैषधाय तांह
रिन्मणी भोजनभाजनं महत् २९ ॥ भगवंतं भीमेन ह्यमर्चता म
येन दैत्यशिल्पिना प्रभो भीमाध्य स्वकइस्यनामयस्मिन्नीहृषा
भीमसुतेनेन्द्र पेपि यः पूजाहरिन्मणिपात्रं रूपं ाकृतां स भीमोपि
नलाय वहाड्रस्तीर्णमरकतमणीभि: कृतं भोजनपात्रं एकृतो
पूजा नलाय ददौ २९ ॥ च्छदे सदेव च्छविमस्य बिभ्रतो नकोक
नो सर्पविषं प्रसर्पति न नीलकंठत्वमधास्यदत्र चेत्स कालकूट
भगवानभोत्स्यत ३० ॥ च्छदे पदे स्य हरिन्मणिपात्रस्य संवीधि
नीच्छविं नीलादीप्तिं बिभ्रतो महद्रत्नाणां सदैव सर्पविषं न प्रसर्पति
किं पदे स्थिन च्छविधारणादिव मद्रत्नाणां सर्पविषं न प्रसर्पति
इतिकाकुगम्यो वितर्क: अत्रास्मिन्पात्रे स भगवान् कर्दं कालं
कूटं चेद्भोत्स्यत तदा नीलकंठत्वं नाधास्यत् ३० ॥ विराज्य [illegible] वी
सममम स्थलहिव: स्वजन्यजन्मस्य [illegible] प्रफुल्ल: अदत्त नस्मै
समदच्छलात्सदायमभ्रमातंगमवेप्य [illegible] प्राप्यकम् ३१ ॥ अभ्रमा
गनया मत्रश्चियोणाजस्य के [illegible] विसंदानित्यं मदस्याद्यहाजल

स्पृष्ट्वाजेनवार्षिकंवर्षाणांशीलेयंराजंसभीमस्तस्मैनलायददौ
सरंइस्मिफद्वेरावाणपवकिं अस्मदुर्वासःसजंत्पजन दुर्वास
साप्रमादीकृतामपिमालामदाद्दमौविक्षिपन् अतएवदुर्वास
सेविराध्यापराध्यदिवोमुवलन्तवगोन्यतितः भीमेननलायया
राजोदत्तः सदुर्वासः शापात्स्वर्गपतितनपेरावाणपवकिंभवेत्त त
स्यावाभ्रमानेगतनयामदमेवजलंमदावर्षनीतिवाक्यार्थः २२॥
मदान्मदश्रेभवतायवाभियापरंदिगंतादपियानजीवेत इतिस्म
योदिक्करिणः स्वकर्णयोर्विनाहवाणस्तजमागतैर्गतैः २२॥
मोहिवानाः अराइतोयुयंममाग्रेभवतमदोहंकारश्चेन्मयासह
योद्धुमागच्छत अथवाहकाणभावेभयेनदिगंतादपिहवेयात
गच्छत जीवनप्राणान्धारयध्वं इतीत्थंयोराजःवर्णस्तजमचरपे
क्विंविनेवस्वकर्णयोर्गिनागतैर्दिग्गजानाहूस्म २२ ॥ अदत्तवी
जकतत्येवदोद्विषामकीर्त्येवल्लदानविप्रुषः सुवः स्थमेः ऊभ
ऊर्वापिरःश्रियमुदामदत्वेदवतीमुपास्तयः २२ ॥ विलत्ये
तायोयेभाजोदंतैर्निजकीर्तयेनादस्थौचतुर्योनिजकीर्तयेयं
बीजंदध्रे तयादानविप्रुषोमालिनामदजलबिंदुद्विषामकी
र्त्यैवीजमधत्त ऊभोपवऊर्वायस्यानामेवऊंभोसहप्राप्तनोप
रमुश्रियंशोभामेवविप्रावस्यतोलक्ष्मीमदस्वेदवतीमदेनेवस्वेदे
नयुक्तोम्बवस्तोः कर्णयोःसुमैः गजागतेरवायीच्छामरवीजनैः
मुदाहपेणासितिषेवे २३॥ ननेनबाहप्रविवाहदक्षिणीकृतेषु
सोध्यान्नभवेभवत्सम: नशातकुंभेषुनमत्रऊंभिषुप्रयत्नवा
न्कोपिनरत्नराशिषु २४॥ विवाहदक्षिणीकृतेषुब्राह्मणे
भ्योदत्तेषुस्पृहामन्पत्त २४॥ करग्रहेवामथनयस्तयोःप्र
मोदभेमयानुचदक्षिणीकृतैः कृतः पुवःकृत्न्यततोनलेनसप्र
दक्षिणस्ततताकाम्य स्वकताः २५॥ योग्निः स्वयंवरका
लेनयोर्भेमीनलयोःकरग्रहविग्रहे वामवकृतामवपसव्य
होमपत्र वपुनः श्रुनपरीतभेम्योःभनयोःपसमीकृत्य
दक्षिणीकृतःसाक्षीकृतपवमस्थीकृतःदक्षिणीमलस

नै॰ ष॰ टी॰ २१

गाविन्यमरः सम्राजस्तुचभिरभिमतो नेत्रतं नलेन पुरस्कृत्य
मेएज्यप्रदानीकृतेः दक्षाणतःप्रक्रमेणाप्राजिपत्प्रकैष्ठ
णासरलेःकृतः ३५ ॥ स्थिमात्वमश्मेव भवेति मत्रवाणेनेश्म
दाशास्पकिमाश्चताङ्गि शिलावलेनत्रणाथान्नाणामपिस्थिते
स्तुनावालिविडीजसोपमा ३६ ॥ अश्मेवत्वंस्थिरभवेतिवेद
मंत्रोक्तिःनोभैमीमाशासास्याशिषामंतयोज्यक्रियाकिमासुस्तवर
मनेशाश्मश्मपनिस्मनिलेयनेसम मत्रवाचोवर्णामयत्वादाशुनरेव
नाशित्वंस्वाभाविकंतस्यास्तिकिंनक्रियेतिहेतुत्वेनाक्रीकाणा॰
माह शिलानाणामपिप्रेरणेनवलेनत्रप्तनःसा भैमीप्रकोणा २१
पिस्थितेःस्थानात्पतिव्रताधर्मात्रचालिप्रियांपुत्रकर्षयिनिवद
वासतेनदाडुवेधाविदधद्विदर्भजा जगीषविस्थिघपटप्रया
सतोनलादविस्रासमसिवेहविस्थाविव ३७ ॥ नदाविवाहका॰
लेसाभैमीप्रियस्पवद्वप्रेष्यानिवद्धवासोऽश्वंचस्पाल्लाहर्षाद्ध्वं
स्नुवेहितोनलादविस्रासमप्रतीतिमिवजगाद ३७ ॥ भुवाव
लोकायनर्ध्मेविभुवानिदेशापत्याभिदध्धेविदर्भजा किम
स्पनस्याद्वलिमाहित्सादिकासयापितयोर्महिमागमोघ
तः ३८ ॥ पत्यानलेनभुवसोत्रानपादेवलोकायतविभुव
उन्नलयाभुवानिदेपभूसंजयाज्ञाप्यभैमीअभिदधेप्रोक्ता
प्रश्नभुवस्पाणिमात्तद्दत्वमहिसाहिकोहपोवरःकिंप्रश्न॰
नस्यात् प्रध्नवाकिंनस्यात्स्पादेवेत्यर्थः तथापिआगत्वेस
त्यपिप्रश्नभुवस्पागमोदितःशास्त्रोक्तः महिमामहत्वविमाणा
त्वंमाहात्म्यंचतयामसत्यएव यद्यपिसर्वोपरिवर्तिनेनागत्वा
नेत्कालहृहिमागहेनभवति मयाप्यसादर्शनेकृतिपुमा॰
हात्फलोक्तेरवश्यंपवीलोणायपदेहत्यर्थः ३९ ॥ पवेनसादर्पी
वध्वरूक्षंतीमतीमिमोपश्रुगानामिवाणीवो हृतसपर्वेर्हरि
नृपतेःकृतेतृणीकृतस्वर्गपभेजनोहगा ४० ॥ पवेनपत्या
नलेनसावधूभैमीअरुधंतीपंधुपतीयकाद्दर्शि एवंहरिवि
नस्यभवःपनेहतेमदर्शीमितियावत् क्रियापताहेणान्तो

क्रियेव मन्त्रोपायीगमनिशायनतापनिवर्तनेनतित्रपयेवाणउनोक्त्रुश
तोगतामिमांसतीमहृत्यतीपयुप २५॥ प्रसूनततानत्करपल्लव
स्थितैरुरुच्छविर्भमविमातिभिःपथि मावेमराणामनलेर
दावलेरभाजिलाजैरनयोज्झितैर्धृतिः ४०॥ अनयाभैम्या उज्झि
तैः आदिकर्मणिक्तः वर्ह्मोन्यत्रेहोतेप्रकीर्तेलाजैस्तस्याभैम्याः
करपल्लवस्थितैः वर्तमानैःपुष्पत्वमसौविडम्बवहोपतेस्मेत्य
र्थः पथिकानात्पतनस्समये वैव्योमस्त्रिविमर्दनैः उद्गीनोनत्तशाणां
छविरसेवित्रपराणांमत्रवश्चनेवद्वीरदावलेर्दनपंक्तेर्धृतिरसे
वि ४१॥ तयाप्रतीष्टा कृतनिह्नुतपदतिर्गता कपोलस्थानाभिप
त्रतो यथोहृष्टोरंजनतोम्फतोऽस्त्रितातमाललीलामलिकेल
कायिता ४२॥ तयाभैम्या प्रतीष्टाप्रगृहीतानाशाकृतेर्धूपपद्धति
कपोलयोः कस्तूरीपत्ररचनात्वंगतानेत्रयोरंजनतां ययौ कृ
तोकर्णेतमालपल्लवस्य लीलांस्थिता अलिके ललाटे चूर्णांकुंत
लवदास्थितवत्त ४३॥ अपकृतः स्वेदभरः करेणतयोस्वपाज्ज्वा
दीनजलैर्मिलन्त्कृतः दृशोरपिप्रसूतमसूतावकं तवनैः समा
धीयतधूमलवैनैः ४४॥ सात्विकभावाष्टकमध्यसंभोगविषु
ये वैवर्ण्यप्रलययोर्वह्न्यमनर्हत्वादन्यसात्विकभावषट्कम्ने
नाहनवसंगमलज्जितयोस्तयोर्भैमीनलयोः करे सात्विकः स्वेद
भरोतिशायः स्फुरुवार्रवार जलैर्मिलनेनिकृतआसीत् नायकेरे
सात्विकः स्वेदभरः किंतुदानजलमिदमित्यपह्नवः कृतः अवं
दृशोरपिप्रवृत्तसात्विकं नयनजलेयनैर्निवंतैरेर्धूमानालंबनैः
स्त्रीकरणैः समाधीयत नाश्यामिति विशेषः नेदंसात्विकमस्त
किंतुधूमलवनजमितिसमाधानं कृतमभूदित्यर्थः ४४॥ वहू
निर्भीमस्यवस्त्रान्दिहिताणिप्रयच्छतः स्तवमवेत्यनताणि जने
षुरोमांचविनिर्भर्मितायत्यासयोः कटकउरुमलश्रियः ४
तयोर्वंशववर्योः कटककनधनत्नानेरोमोऽकराणांश्रियः संपन्नयः
भीमस्यवह्नेनिश्चय्याणांनिर्गोप्रपद्धतः सत्वसन्तसहातिशाय
हेष्ट्रालन्वाणामङ्गताजेमोचोमनाप्रासेषुजनेषुमिव्रतायकः

नै॰
च॰ षो॰
टी॰
११

यथान्यजनानां दानाद्भुतदर्शनाद्विस्मयो जातस्तथानयो
रपीत्यपलपितमभूत् ४३ ॥ प्रवर्तितास्तंभविजित्वरी तयोः
प्रतिक्रियारंभपरस्परं त्वरा न कंपनं पत्रिमलेपदग्रतः स्थि
तोपि वह्निसमिधा समेधितः ४४ ॥ तयोर्वधूवरयोः स्तुत्यक्रा
न्तेः क्रियाणां कर्मणां प्रारंभपरस्परयोस्त्वरा स्तंभविजित्वरीन
स्तंभविजित्वरी प्रवर्तितस्तंभं जेतृ न प्राप्ताक त्वरा हि चेष्टाका
रयत्येव न तु प्रतिहंति तथापि त्वरा स्वकर्मणि प्राक्ता आसीत् स
मिधा समेधितो दीपितो वह्निः यतः स्थितोपि कंपः सात्त्विकभा
वस्य से पदेनालभ्यत यथा सात्त्विकास्वेदाद्यो दानजलादिभिर
पहृतः तथा कंपमपि सात्त्विको स्तंभकंप्यावितिभावः ४४ ॥
दमस्वस्वःपाणिमग्रहीष्ट सत्तः पुरोधसा संविदधे न वेदविधेः मह
र्षिणांगिरसेन मंतान्पुलोमजाम् ऊढ हृतः शतक्रतोः ४५ ॥ यथां
गिरसेन महर्षिणा बृहस्पतिना शचीमूढवहतः शक्रस्य विधेः प्रोत
स्य कर्मणः संगतां संपूर्णत्वं संविदधे तथा प्रतिपादयेन सम्यक्त्वको
तथैवास्माभिर् नलस्य भैम्याः पाणिं गृहीतः प्रांगिरसेन पुरोहितेन
गौतमेन विधेः संगतां संविदधेत्याम ४५ ॥ स कौतुकागारमगा
त्पुरंध्रिभिः सहस्ररंध्रीकृतमीक्षितंततः प्रशान्तसहस्रासानन्तर
मित्वतामधिष्ठितं यत्तवलजिस्सुनाम्नाना ४६ ॥ ततो नंतरं स न
लः स्त्रीभिरीक्षितं वधूवरयोः चेष्टां द्रष्टुं सहस्राणि रंध्राणि छिद्रा
णि यस्य तत् प्रसहस्ररंध्रं सहस्ररंध्रकृतं प्रसृतं द्रावच्छिः ईदृशं
कौतुकागारं मंगलगृहं पत्यानिर्मितं प्राय नगृहमगामत् किल
निःस्वदेजिस्नुनाजयनशीलेनैव शक्रेणाग्मनानलेनाधिष्ठितं य
त्कौतुकागारं सहस्रालं सहस्रांक्षिचं वत्तद्धमेतस्यामित्वतोसाहपय
मगात् ४६ ॥ तयोः शयानानि वयोर्विनोदक्रियासु संसम्यगालोकितम र
स्परक्रिया विसृष्टसंभोगमशाय्यसक्तहं वरेणवधा गयोविपि
च्यहम् ४७ ॥ वरेणवधीचविवाहकालेभिसंभोजसक्रियमाणा
पिक्रियाप्रशयाप्रभुक्तानानिरशीभि... प्रयतेन भुक्तं प्राचारानु
रोधात्किंचिन्मात्रमेव भुक्तमित्यर्थः तयोः कृतान्योन्यक्रियापरिपु

स्नानादिरूपा सम्यक् नालोकि एवं यथाविमेवत्सरे ब्रह्मचर्यं चरतो।
द्वादशवार्षिकं ब्रह्मस्तपकावेतिशास्त्रवचनमनतिक्रम्य अहमस्य स्नेहेय।
थास्त्रां त्रयीविभक्तसंभोगमशायि स्पृहायोमत्यामपिशास्त्रवच।
नाद्वेषादेवसंभोगत्यागः ४७॥ कटाक्षणाज्जन्यजनैर्निजप्रजः
क्वचित्परीहासमवीकरत्तरां धराभृतोभिर्वैदयात्रयागतान्भोज
यन्भोजकुलांकुरः क्वचित् ४८॥ भोजस्य विदर्भभूपतेः कुलांकुरः
पुत्रो दमः जन्यजनैर्वरस्य बंधुजनैः सह कटाक्षणात्स्वाभिप्राय।
सूचकचेष्टाकरणान्निजप्रजाः क्वापि परीहासेन नर्मलीलामवीक
रत्तरामतिशयेन कृतवान्। आर्यकंक्त जन्याश्चिन्तयावैदर्भ्यसंबंधं इत्यमरः
तैर्येव धराभृन्भावप्रसेवाभिः भूमिभर्तारिभिर्दिव्यांगनाभिः स्वदासीभि
वैदयात्रयागतान्लोकान्भावीभोजयामास ४८॥ सकंचिद्रुहसेरचय।
तवेमनोपहारमत्रांगरुचेर्यथोचितं पिपासतः काञ्चनसर्वतोमु
खेनवार्पयंनामपिकाममोदनम् ४९॥ स दमः कंचिज्जन्यजनं
रुचेयुंगभोः अत्र काञ्चनदास्यउवतेमनस्यरसइव्यस्योपहारमा।
नयनरुचेर्यथोचितंयथाभिलषितंरचयंतुअयमन्नकातोऽपिपास
तः पातुमिच्छत उवकाञ्चनसर्वतोमुखेजलमर्पयंताम् त
थाचकटाक्षणात्परीहासः अत्र काञ्चनअंगानांरुचेकांतिहेतोर्य
थोचितं तनेवमननम् अपहारमपहरणंरचयंतु पिपासतो लाल
सावतस्त्वकाञ्चनकामं मोदयंतीति काममोदनमन्नयोहीप
नेसुखेसर्वतः तसिल्सर्वविभक्तिकः सर्वस्मिन्कालेर्पयंताम् ४९
सुखेन तत्रोपशात्वमसाविति प्रयाच्य हृष्टान्नमतिखलाहसत्त
वरांगभागः स्वसुखमतोमुनासहिस्फुटंदयेअकिलोपवेश्यते ५०
प्रसेोते तवसुखेन संस्थाव मत्रोपविशात्वितिदमं प्रति प्रश्नेन प्रयाच्या
भ्यर्थ्य हृष्टान्नमतिसुखेनोपविशामीतिहेतोर्गीकारं जन्यायत्ना
दासीअहसत् ज[illegible]समेवाह अनुमासुखेनोपविशामीतिहृष्टा
न्नमतिनास्य सुखं वदते[illegible]भागः गुह्यभागोमतः अंगीकृतः हि
यस्मात्तगुह्यभागः स्फुटंनिर्भवति येन कृत्वाचउपवेश्यतेउपवे।
शनंक्रियते वरांगंस्तु गुह्ययोः[illegible]विशाहकृत्वात् दंपरिहासः ५०

नै॰
घ॰घो॰
टी॰
२२२

कवामिममेस्थितमेइतीशोभलेनयोक्ता निजगुच्छमेकिका
नभास्यदस्तच्छगलोवदन्निति न्यधत्तजन्यस्यननःपराक्रमस्य ५१
इमंकथांभवन्त्यामत्तेवंधिन्योस्थितमेप्रतिशयितेस्त्रियाविति वदतो
जन्यस्यगलेहयोमध्यादेकाप्रदपतद्दन् नुच्छगलःप्रन्यवदो
नभासितनशोभसेइतितयोक्ता निजगुच्छं स्वहारमेदं न्यधत्तस्था
पयामास पराद्वितीयाततःकंठाद्गुच्छमाचकर्ष उपहासस्तक
वामिममेस्थितमेइतीरितोजन्यस्यैकिकाततपुनःप्रदपतन्नेइ
तिवदन् छागलःछागःसन्नभासिछागस्यगलेगुच्छोभवति
तेविनानराजसेइतितयोक्ता गलेगुच्छंन्यधत्तपराद्वितीयाततो
गुच्छादाचकर्ष गुच्छंगृहीत्वाकर्षतिस्म ५१ ॥ नलायवालव्य
जनेविधुन्वतीदमस्वसास्यानिभृतंपदेर्पितात् प्रहासिलोकैः
सदान्यदोज्झिनीभयेनतेचाथतिलेखिरेहसः ५२ ॥ नलायवा
लव्यजनेधनानानलचामरंग्राहिणीदमस्वसास्यानिभृतंयथा
लक्षितंनभवति तथापदेचरणेर्पिताञ्चस्तान्तथाजेचायोआ
यत्यासंचारेणाक्रांवालेखिउत्क्षिप्तिशीलंहंहोवेगोयस्येदृशात्मरदा
ह्रीकलासाद्भयेनपदोज्झिनीपदंन्यक्तवतीलोकेरहासि चामर
धुनतीहियकंपदंपश्चात्तस्याप्यद्वितीयमग्रेसंसार्यचामरंय
नोतिइतिस्वभावोक्तिः तथाकृतेसतिउत्पतितस्सोःसरदाद्भीत्याव
लग्नापगः ५२ ॥ पुरस्यलानलमदानबलात्तृमीप्युपाविशत्तत्रं
जवरोद्विजः पुनस्यमृत्याप्यनिजामतेर्वदादहस्तपश्चात्कृतगुच्छ
नयदा ५३ ॥ केलादासीपुरस्यसंमुखस्यलापलङ्कस्थघतया
वृसीमासनपद्दिकादंदो ऋज्जुर्विशेषानभिज्ञःवरद्विजःनत्रैव
विपेपवासनेउपाविविशा निजायाक्रमतेरज्ञानस्यवदाग्रन्नाना।
न्यैवेस्यापितेतिवदंतीपुनस्तेद्विजमासनात्पुत्थाप्य पश्चात्क
पुच्छाचासौमाहसीतस्याःप्रदाजहासच प्राकेलापूर्वमुपवेस्याप
नस्यपिप्रान्तेदर्शनव्यंजनादेकउपहासः पुनःपृष्ठस्यपश्चात्क
रणेनप्रथमव्यंग्याबोधात्पश्चरेवचगमितिद्वितीयउपहासः ५३
त्वयेकयामिचरपत्रस्यभ्रूवः॰यशिक्तानायाःप्रदरुस्यममनस ।

परेणपश्चान्निभृतंन्यधायियहृदर्शेचादर्शितलेहसन्खलः ५४॥
खलोविटःस्वयंस्वात्मनाकयाचित्स्त्रियाभिहृतायाःवरपक्ष
भुवःपादद्वयमध्येनिभृतंलक्षितंयथानभवति तयादर्पणत
लेपश्चात्पृष्ठभागेन्यधायिस्थापयामासचपुनर्हसन्दर्शि
तवपदद्वयमध्यस्थितेदर्पणेप्रतिबिंबितस्यवरांगस्यदर्शनेन
गपमुपहासाय ५४॥ अथोपचारोद्धुरचारुलोचनाविलासनि
र्वीक्षितधैर्यसंपदः स्मरस्यशिल्पंवरवर्णिविक्रियाविलोककेऽ
लोकमहासयन्मुहुः ५५॥ अथानंतरमुपचारेजनसलोकासून
नेउद्धुराणांव्याप्टतानांचारुलोचनानांस्त्रीणांविलासैर्वीक्षि
तापहृताधैर्यसंपद्याभिस्ता स्मरस्यशिल्पस्वाक्षात्कामकृताप
वकलावरवर्णस्यविक्रियाःशृंगारानुभावाःदृष्ट्वालोकेमुहुः
वीरंवारमहासयन् ५५॥ तिरोवलद्धक्रसरोजनालयास्मिते
स्मितेयत्नवलत्तूनिबालया तदातदीयेहृदयेनिखायनद्धधीय
तासमुल्लसल्लब्धवीथिना ५६॥ स्मितेनकेणहसतिसतितिर्यग्व
लितग्रीवयाबालयायदीषद्धसितंवलनतदातदीयेकवसंब
धिनिहृदयेतस्मिंनेनिखायशल्यवत्रोपयित्वा बालयाप्र
संमुखेवलितमुखेयथास्यात्तथालब्धवीथिनाशरव्यहृतंश्री
वःव्यधीयतचक्रे यथाशल्यवीथिकंवीरस्योत्कर्षीयतयेवा
संमुखेवलदेवीथिकमपीत्येतदेवोत्येक्षितमत्र ५६॥ हान
यदन्यत्कथंगोचितन्यजादिहृल्लवत्तर्थबत्वांविबालया हृद
स्तदीयस्यतदेवकामकेजगादवानीभविलासवेलावल ५७
करणायोचितप्रस्तंतस्यजंतयाअन्यदप्रस्तुतंमेवयत्कृतंतेन।
यायदुसुमित्कसितक्कटापिपल्लवदेवाविविबलितंतदेवपूर्तिको
मुकेतदीयस्तब्बालायाम्नसोविलसवानीमन्नुरागाविर्त्यादे
जगादाखलब्बवीव विलन्नस्यालायातथाचानुरागचेष्टितानि
हृष्ट्वादर्शयतिश्रीडांसमनुविनेवपश्यति प्रच्छन्नेवाश्रमंतेबा
लिक्रांतंपश्यतिप्रिये/बाधापहकुमानापिमंदंमंदमपोपावी
स्वाङ्गदस्वरकिंचिन्निय्ययायेणभावते स्पृशोतत्पुदमानीषि

नै. च. टी. २५३

धावालान्नसाविणी ८७ ॥ जलंददत्याकलितानलेनत्वावेक्ष्यवसि
ताम्राहस्तिकेनचुंभितं पदेपतद्वाविणिमंदपाणिनाप्रत्यद्दि।
तोन्येसणावीचिमन्नमः ८८ ॥ पादद्वालनायजलंददत्याप्रत।
एवकलितानलेनमंन्वीक्षतायाऊंभितंव्यवस्यवाउद्योगंकुर्वता
केनचित्स्वाहस्तिकेनपतद्वारियास्मिन्हशेचरणेमंदःप्रद्वाल
नव्यापारालसः पाणिएयस्येहशेनसमाद्रन्येषामीहास्यवंचना
यत्नणःकाल्पप्रतीक्षितः ८८ ॥ फवानमालोकविदग्धलील
यात्वपाणिपायोरुहनालनिर्मितः स्मरोपिसाक्षाद्परिधिः
कलानिधौदद्रावहोतं प्रतिगाढबंधनं ८९ ॥ कवानंप्रेक्ष्यसा
नागयाचत्रत्त्वभावयाकयाचित्कलनोचतच्छाहिमांव्यानां
निधिभूतायांमात्यांसंघः ग्रहोग्रावर्यैनंप्रतिगाढबंधनंतोनि
विडानुरागवमेवहृद्बंधनंदधे: साध्वोहानस्यपरिवेष्टनस्य
एनिहृद्बंधमनवमास्वर्याय ८९ ॥ नतभ्रुवःस्वच्छनखानविंभ
नच्छलेनकोपिस्फटकंपकंटकः पयोददत्याश्चरणंभृपांत
तःस्मरस्यबाणेःशरणान्यविक्षत ९० ॥ कोपिफवास्मरस्य।
बाणैर्भूर्धान्वतःअतएवस्फटोकंपःसान्त्विकोवेपथुःकंटक।
रोमांचश्चयस्येहशःपयोजलंददत्याःनतभ्रुवःस्वच्छशुनखे
षुप्रतिबिंबव्याजेनचरणेशरणान्यविशत प्रविष्टःनैर्विघाइ।
त्यात्मनेपदं अत्ररोमांचानांशरवत्वनोत्प्रेक्षाकंपस्यचधारकत्वे
न ९० ॥ स्ववियदस्मायिविभुज्यस्वभुवःक्रियायदालंभ्यनताभि
मास्मितं अवादियद्वाग्भृद्भृगञ्जदफवानदेवजयाहनदोमिल
भकं ९१ ॥ स्वभुवःडोविविभुज्यपराहूत्वायदस्मायिकिंचिद्ध
सितंयस्यात्क्रियमाश्रित्यनतभ्रुवयाभवतिगङ्गदंवयया
भवतिनयैवावादिभानोनदेवनस्यैवासौलाभेलमकंप्रति
भवंजयाह ९१ ॥ विलोक्यहन्नाव्यजनंविधुन्वतीसवामसत्वेन
भृशंप्रसिस्विदे उदस्तकंटेनभृषोसिमोदिहिमाविजित्यलज्जां
दहशानदाननं ९२ ॥ व्याजनंधुन्वंतीस्वियंवीक्ष्यावयामंसत्व
मभिलषितंकृतोमनोविकारोयेनेहशेनहन्नाभृशंप्रसिस्विदे

खेदवतांश्रुतेस्तयामित्येवंभ्रष्टामृतमानेसंतापमभिनवताउक्ति
मकंधरेणालज्जोन्यत्काम्यवेतस्याहृदेशे ९१ ॥ सतत्कुचस्पृ
कचेष्टदोलेनाचलइलाभज्यजलानिलाकुलः प्रवापनाना
नलनालस्यावलानिबद्धनीडेइवविभ्रमंफवा ९२ ॥ सख
वातस्याःव्यजनेविधन्वत्याःकुचयोःस्पृष्टयेआलिंगनविशेषे
चेष्टायायोस्ताहृष्टपाचनेदोलेनेतयोलेनयोस्थलइलोपमेचेत
व्यजनेतस्यानिलेनाकुलइवाकुलःकामविवशः नानाउभौ
चतौनलनालौनलदंडानयोविषयेयास्यावलानयानिबद्ध
ड्स्यपक्षिणोविभ्रमंसाम्यमापनानानेकोभ्यार्थयोरित्यम
रः प्रवदोलितयोः नलानलाभ्यांचलनोव्यजनस्यस्यावे
लेयामास्यम ९३ ॥ प्रवक्त्रटाकापिकटाक्षणास्यसातयेव
भंगीवचनस्यकाचन यथाफवाभ्यामनुनाथनेमिथःक्षोभा
पिहितस्यनशोषितःक्रमः ९४ ॥ साकापिकटाक्षणास्यक
टाक्षणासंज्ञाकर्णस्यावक्रटारीतितासीत् तयेववचनस्य
साकाचनभंगीवक्रोक्त्यादिनाविच्छित्तिरासीत् यथावक्र
टयावचनभंग्यावक्रोक्त्याचवत्याद्वेनाचमिथोन्योन्यमनुना
थनेयाज्ञायोस्तल्पापिहितस्यक्रमोनशोषितःसर्वेहृत्ययेव
मेवकृतमित्यर्थः ९४ ॥ पपौनकेपिक्षणमास्यमेलितंजल
स्यगेहस्थमदीतसंपदः चुचुंबनत्रप्रतिबिंबितंमुकुलैवस्फु
रत्यास्मरकार्मुकभ्रुवः ९५ ॥ कश्चिदुत्यन्त्रणागःसुखेसंयोजि
तमपिजलगेहस्थंक्षणेनपपौ अर्थादंजलावेवदधेतत्रहेतु
माह स्फुरःस्फुरत्यागेहस्थजलदानयायेवनेमानयाःस्मर
कार्मुकभ्रुवःस्वेदधीःतत्रगेहस्थजलेप्रतिबिंबितंमुखचुंचुंभ ९५
हस्मिक्षणोभोजनभाजनेपितेगताःप्रकोपिकलवारयात्रि
कः स्वेनमार्गःप्रवितीर्णामन्नितवक्तिघेदमेवंहरितेनिबो
धिताः ९६ ॥ वेश्यावांयमागतावारयात्रिकाःजन्याःभवक
तमयेभोजनपात्रेहृतेसीहुकिलनिस्वयेमप्रकोपंगताःशा
कपाककापाकादःसनोः इदंवेयकंक्षमभ्यंप्राकसांतनदन्नमक्ति

नै॰
प॰ बो॰
टी॰
२२४

किं तु हरिततालयाऽतिवप्रांडंदं मरकतमणीमयं पात्रमेव शा
कह्लीमिव भातीति पविवेषानीमिवोधिताः सहासमिति शेषः २२
भुवं विनीतः स्मित पूर्वं वाग्वा किमप्यहेच्छन्विलोकयन्भ्रावे
स्थितोऽभूत् मात्रिक कुट्टिमेव क्षेत्र तदविशेषगमावनिमध्यवद्
हक १८॥ भुवं सभ्वि नायावि नीतः स्वपञ्च वधू वनविलोक
यन् सस्मितं वदन् स्फाटिके कुट्टिमे भिन्नो तस्याः पाद्द्वयमध्ये
वदद्दृष्टि प्रतिबिम्बितं कामदृष्टेहेप इयन्तित्यर्थः कवाऽपदवस्थि
तो व संकिमप्यहेच्छन्नरस्थिरी करणार्थं किंचित् प्रस्तुतप्र
च्छ विनीतोपिहि मुग्धवमपश्यन्स्मित सर्वाभिभाषी हेच्छति १
अमीव मघाप्यमवीड्तापिलंविपकत्वमन्योन्यसमन्तकमार्द
वं रसोत्तरंगौरमपीवरं वलात् भुंजना ... मोदने जनाः १८
अमी अन्यजनाः वमन्दच्छन्नाघ्रोष्मिकाऽभ्याय स्पेहेपा
वमावेडिता कणिकाहीना प्रविलासवैभावाः अर्थात् इला
यस्मिन्नीहृषां अन्योन्यविधक्ते परस्परमयत्ते अमन्दकमार्दवमति
कोमलं वसनमापत्यादिनान्तरे अहेगौरपांडुरं अपीवरं स्थूल
मामोदनं स्वरभिगेदनं सामिलाषादभ्ञजन्त यत्न स्वावेडितावि
लसमकथं वमहाघ्राः स्ववदस्तु यस्त्रान्योन्यविधक्तः विमो
दपामस्मकथं मसन्नत्वन्मार्दवोपेतः यस्त्रमोत्तरः समकथं
रसाद्पीवरः अमोदन मोदनमिनिचाविरोधाभासः १८॥ वये
वेषास्यो कवि कास्वरक्तनीति द्विशिरः सुमिन संदेहदृशा स्ववयं
किलस्वस्य पुरस्यमंवरं गुरुकत्तनीहीनतरापराद्धे १९॥ वयसो
शेषा वयोवनयोः वशानस्तोकमीषद्विकस्वरो प्राडुर्भवनोत्तने
यस्या स्तो बालो संदेहदेतृतागानिर्यकः विरोधयथा स्यात्तथा हेपी
वस्त भति स्रातिअपराद्धे तत्तनीयो छन्नानातरासवीबालोवा
च्छति नतद्योमामिनिस्वास्मि अनुरागवशात् इति चाचेन कीन
वेकिल्लोत्तमत्वायोशिथिलीकृतं हृदयस्थितं संविमंवरं धारयति
स्म १९॥ यदादि हे तन्स्वरभिः समुद्रवे भवेन दाजां संवरभिन्न
वैततः वहुमिरीभ्यः स्ववितीर्यपोयमतदाचठत्यानदसंस्कृत

क्रते ७८॥ सुरभिः कामधेनुस्तेव सुरभिभिः सुगंधिभिः समुद्भवे।
यस्याज्यस्यादिकारणं भवसंभावनायां तदाज्यं ततः सुरभिसमु
द्भूतत्वात्सुरभिः सुगंधिभिर्भवेत् वक्ष्यमिरम्याजनेभ्यः पायसस्ती
रस्याधिनमनेप्रकर्षेणाददात् स्यातस्याज्यस्यप्रवाहं कुल्यानीनदेसे
कतेमसरक्षेसकादित्वात्कृतानामधेनदेहक्रते कृतकुल्यानो।
पायसंमैकतवद्वाधकेवर्द्धितेत्यर्थः ७९॥ यदप्यपीतावसधाभ
वैः स्वधातदप्पदः स्वादुततोनुमीयते अपिक्रतब्रह्यपदगपगे।
पितेस्पृहायदस्मैददते स्वधाधमः ८०॥ भूलोकेमनुष्यैर्दत्तं
यद्यपिनपीतंतथाप्यदयतद्भूतंततः स्वधायाः सकाशात्स्वास्
अनुमीयते तदनुमानमेवाह स्वधाधमः अमृतभोजनोदेवा।
यज्ञाभिदरत्यपरिमलाधाय्यपेहृतायदत्तस्पृहयंति ८१॥ अ
बोधिनोक्रीनिष्ठतं मरिचितं अनीत्यवानाहतवत्यसाविति ल
नातिस्मनःस्वाधियंकिपक्तनिक्षिप्यबालाधरस्पर्शेनपुनाभ्रु
अमोबालाक्रियानिभृतंनिर्भरंयथास्यात्तथाक्रीभवपशामम
तितमाकारचेष्टानाबोधिकाता: नज्ञातेकिमथवाप्रतीत्य
बुद्ध्वासोतनुमाहतवतीकिमितिप्रियंचितंबालाकियंत्
चिन्मार्गेषानानिक्षिप्यपश्चात्मादरवीक्षिणेनेवपुनाशरण
लुनातिस्मप्रतिनिक्षिप्य मादवीक्षणेन संदेहमपाचकारेत्य
र्थः अबोधीतिकर्तरिणिच् ८२॥ नवाजिकाछन्मभोजितव
कैर्मिविनुमीत्वारक्तातादपहोपि धनीतभोगैः केदुभावपादवा
दकोदकाइयितस्पर्धतालभिः ८३॥ कटुत्वस्यनीतात्वस्यपा
टवाड़क्कषोक्कमितशिरस्कैरयवानवसरनेवकेश्रियितस्पर्ध
नाल्वैयस्ताहषैः केनजनैः सीत्कारकृतानापुवेनक्वाचवाजि
काराइंराजिकाकृतंसिद्धिविशेषंदधानेदपिअभोजिभुक्तेरा
इमितिभावेक्तः यत्तुनरहरिः दापदधद्राजिकाभिः सिद्ध
शाकादीतिव्याख्यातंतत्रयोमसोकेनात्तेणतं शाकादेर्वाजि
तत्वात्प्रथवाराजिकाराइभिलैकप्रसिद्धाराधेतमिति अ
सेवाइतिवादपिमिस्मिनेरलाधावेर्डः कृतमितिव्याप्यं ८३

नै॰
ष॰ चो॰
टी॰
५२५

विघोगिदाहायकदृभवस्विघस्तघारभानोरिवावाउमाहृतं
सितंमह्रुप्रागयदाहृदायिनतवलः स्वहृत्सर्वेमिवाहृतस्तनः ७४
तद्दाजिकाराइदधांसितंम्पृत्नेततः प्राकृयमंम्हउप्रंयपञ्चा
हृहृदायितीत्तामासीत किमिवविरहिणादाहायकहृभव
त्योउस्महृत्वान्नीत्तोभवन्यस्त्विषोयस्यहृशस्यचेन्मस्याहृतंव
उमिवतघासर्वेस्यहृत्प्रियःततः पश्चाद्दहितोप्रियःउजेनहृव ७४
नवोयवानैनिजभावगोपिनागक्षमिष्ठप्राग्विहितश्चमिक्रम
हृशोविदन्नस्मयहृक्ष्ययाकिलत्वभागमन्योन्यउहेउनःपुनः ७५
नंबोप्रथमानुरागिनोकवानोकवतिस्थयकवाचश्चक्षमिष्ठप्र
स्यानेष्ठुपरस्तवनशंकास्यानेष्ठुनिजंभावेनिजमनुरागोहृयवे
हितंनिह्नवानोप्राकर्वेविहितंश्चमीणोक्रमोयस्यहृशोयवत
त्वश्रमनशीलमितिलोकेष्ठुज्ञापितहृशोस्विभागोपरस्परप्रावेपु
नःपुनःयहेक्ष्येयेवृत्त्वभावनैवविरथःनक्ष्नुरागोगातिभावो
प्रगमनंभावःसत्नात्त्वभावाभिप्रायवेष्टान्मजन्मस्त ७५ ॥
व्यधक्तमोनेम्हगमामसाधितंरसादशिवामहुतेमनंमनः
क्षिशाकुरोत्सराजरंगजेरदःपलैःसपीष्टुषजेलेःकिमस्त्रापि ७६
म्हगाणामोसेत्साधितम्हउकोमलनेमनव्यंजनंरसादभिला
षाइम्हेमनोव्यघस्तमाप्रतिशयेनवितर्कयामासइत्यर्थः
प्रदपतत्रेमनवंउस्याकहृविणजानेरनपवसाहृनजलैःपलैः
मांसैःकिमस्त्रांबिघ्नपाचिविकिं स्वापाकोरणजनान्डुकोचिणि
घटादित्वाइस्येरूपम ७६ ॥ परस्परवाहृतनजहृनहृत्स्योवनं
गमारोपयितंतंणांप्रति निमेषणोनेवकियस्त्रिरायकवाजने
पुहृनोकदपादिनिर्णायः ७७ ॥ परस्परस्याहृतादनुरागवे
षाविशेषानजातहृतंक्षनंययोस्तयोर्मनोःकियत्त्विरायकवा
निजकालादपिकंकिचिविहनानिमिषेणाप. जनेष्ठुपरप
स्परयथाजनैर्नज्ञातंतथासाकामभारोपयितंतेणोनिर्व्यापारे
स्थितिपर्यायसमयंप्रतिनिर्णायंउदपादिउत्पादितःपदेनि
जेतान्कर्मणिचित्तत्वाणाधीयमेत्तेतिभोपितमित्यर्थः ७७ ॥

अहर्निशायैनिरतायहस्त्यतिक्रमोस्यधीनाक्षकरापंगाद्विदे ।
क्रियाविदग्धाकिलतन्निषेधिनीन्यधत्तसंध्यामधरे धेगुलिं ७६
रतयेदिनवागत्रिवीतिक्रमेणोस्येशीनलेखानेकरस्यापनादेवचे
ष्टाविशेषाद्धन्नेहस्यति। चोत्रतस्त्रीक्रियाकृत्वातस्योसानकरा
पंगास्यकिलालीकेनिषेधिनीवसंध्यामधरेंगुलिन्यधत्त अध
रेंगुलिदानंहिनिषेधाभिनयवैदग्ध्येनतमंकेनस्यकालस्यसं
ध्यायाव्यंजनं ७७॥ [illegible]स्मृश्वानोक्षणाःप्रदंसितंचशीतं
पतद्रेणावीक्षिता दधौविदग्धाकर्णातेधरेंगुलिमेनोचितीचितं
नविस्मिताकिल ७८॥ अथमेशीनाक्षस्पर्शःनदन्नसानस्य
शीत्वंउचितंअत्रतद्विपर्ययादनौचितीशैत्यस्यहृत्तरम् ७९॥
कियत्प्रजनोदनमानमानयन्किथत्करस्यपश्चाद्गतागतेन
यो अहमिमेध्यामिकिमेष्यसीतिसाव्यधत्तनत्रंकिलतद्वया
ननम् ८०॥ किथत्किंचिदोदनेनप्रजनंबहिःकुर्वन् किंचिदोद
नमानयन्नीकुर्वन्स्यकरस्यगतागतेनप्रसारणाकुंचनाभ्या ।
कृत्वाकिमहमेध्यामिकिंवात्वमेष्यसीतियाक्षस्यपप्रच्छसा
त्वीलतयाकिलतद्रूपयैवाननेननम्रंन्यधत्तउत्वमनेनगृहमहम
वेष्यामीतिसूचितं ८१॥ यथामिषंजगद्भवनामिषंश्रमं निशामि
षंचामिषमोहमूहिरे तथाविदर्भेपरिकर्मनिर्मितंविचित्रमेते
परिहासभोजिनाः ८२॥ एतेजन्याआमिषंयथानामिषंअमंज ।
ग्मुः यथाचानामिषंशाकादावामिषंभ्रमंशूहिरेवहूतेसोतयाते
नभकारेणविदर्भेः विद्यातिशायिभिःसूदैःपरिकर्मणादेशाचारा
धापस्कारेणकृतमतएवविचित्रंरूपान्तरेणादिनास्वादयंमन्यमेते ।
जन्यजनाःपरिहासस्यपरिहासंसर्वेभोजिताः ८३॥ अनेकमंयो
जनयानतयाकृतेनिष्कृष्यनिःक्षिप्रस्यचनाद्वगाद्गर्जनात धमीकृता
कालिकवल्लविस्मयंजनावकृत्यंजनमभ्यवाहरन ८४॥ अने ।
केषांनानाविधानांव्यंजनानांसंयोजनेनतयाकृतेनाकालिकवस्त
मकारेणकारणात्तवडनःगनिहाव्यावृत्तयित्वानिक्षिप्यचूर्णीकृतपच
नरहगर्जनात नाहपाकाकरउद्धाटानामभ्यादनानन्दजन्यःअका

नै·
ष·चो·
टी·
२९९

लिकेवस्तुनिविस्मयोयेनेहृशंवरूव्यंजनममीजनाअभुंजत ८०
नंखेनहृत्वावायस्तन्निभानिभाघफकखंडव्यंजनमांसफालिकां
ददृशुर्देवैः प्रथाशामतउसंविहस्यपश्यन्परिवेषिकापरम ८१ ॥
फवापरिवेषिकायाअन्नादिकंमापयंत्याअपरंपश्यन् खंडनोव्यं
जनीकृतस्यमांसस्यफालिकाखंडंनिभात्वेनबाहूयेवनावेनापरस्त
हृशीफव्याविहस्यदेवैर्द्देशितिस्मतइमेनहृष्टावव ८२ ॥ पिपासुरा
स्मीतिविवोधितामुखंनिरीक्ष्यबालासहितेनवारिणाः पुनःक
वेकंतमनागलंतिकाहसात्मावीनासहसान्यवर्तत ८४ ॥
वाविशाःस्वहितेनहसेनव्यपगतलस्मेनापिपृष्टनापिपासुरह्मि
नःपातुमिच्छुरस्मीतिमुखेनिरीक्ष्यबोधितात्मापिनावालाकेन
वानभिज्ञापुनर्गलंतिकाकर्करीकेन्वाहमममादातुमिच्छुः स
खीनोहासाद्देतोःसहसान्यवर्तत कर्कर्यात्वगलंतिकेत्यमरः ८४
फवासमेतदिक्षुरसमवगाहुमनाविलोक्यतत्रैगाहशोन्दुबिंबितम
वकारतन्नीविनिवेषितंकरंबभूवतस्यस्फुटकंटकोत्करम ८५
कश्चिफकवापीअसेत्पत्तंरहीतुमिच्छस्तत्रहृतोस्त्रियःप्रतिबिंबह
पुतस्याःप्रतिबिंबितायाः स्त्रियोनीवीस्थापयितंकरंचकार
वेपुनस्तत्प्रतिबिंबस्फुटःकंटकानारोमांचानामुत्करःसमूहो
यस्यैतृशोबभूव पुनातयाहृतयावनावतरागाढ्ञोभावितायो
नायास्फुटमेवतत्प्रतिबिंबेपिरोमांचनम ८५ ॥ प्रहेलजास्वे
हहृतान्नविबनोच्छुदुभकोपिपिबनभोजनरूलः स्फुरूपरिस्ट
पकरांगुलीमुखेवेल्लतोन्नविकैःस्वमवापितेसावम ८६ ॥ कौ
पिफवास्थितभोजनस्थलेभोजनेनहृतान्यपृवान प्रहेलजेभिर्ह
पिकागातायाप्रतिविबिताकांचितुतोन्नस्यपादन्नविकैःप्रहेलं
विनदरवैमुखेप्रापितेःवांगुलीनामग्रैर्वारंवारंपरिस्पृष्टपुनुलुं
वप्रहेलीवेष्टकेप्रसिद्धः ८७ ॥ अपाचिगुन्मीबिस्मगाजपदिनाः
फलेखंडस्वाडुसौपितमनं भुशापिलोकेःअनएववाशितेनन
नूनेख्यातमपिसंपाकृतं ८८ ॥ स्पष्टम् ८९ ॥ कृतार्थनस्थाकमि
तिगिनैःसुप्रसामिद्यःकिंचनऔचितध्रुवा निपत्न्यविभोजनलील

यांगुलीपुनः प्रसत्त्वाननयान्वकम्पिमः ८६ ॥ चाटुभिर्विगि
तैः अनुरागबोधिकाभिः सेनाभिः कृतप्रार्थनाय सरूपाः पु
रा प्रथमं कोऽपि हृद्रीकृतनवीवापरामि अप्रसन्नेयाणाविणा निर
स्तभोजनस्य लीलयाव्याजेनांगुलिमुखेनिक्षिपन्न्ये।
गुलिदानेन दैन्यप्रकाशयन्पुनः प्रसन्नमुखेन धातयान्व
कम्पि अननुरक्तैः ८७ ॥ अकारिनीहारम्भेप्रभंजनादस्य
पियस्यागुरुमारुदाकृतिः निपीयभृंगारकसंगिनाचैतेन व
र्णिवारि प्रतिवारमीहशाम ८८। यद्वारिप्रभंजनादुज्ज्वलनवा।
तादिनानीहारस्यातुष्णिनस्य सदृशमानिशीतलमतिस्वच्छं
च कृतं च पुनः यद्वारि गुरुरकारि स्पर्धिपतिनद्वारि भृंगारसंगि
केन कालसंगतेन नवेनैतेर्जन्यैर्धारं वारमीहशं वद्धमानप्रका
रेणवर्णितं ८९ ॥ त्वयाविधातयदकारि वाम्नतं त्वन्नेचयज्जी
वनमब्रुसारतत्त्व हृदयेदमार्भिनसर्वतोमुखेनयाचितः।
कर्तेमितोपिवसुव ९० ॥ भोविधातः त्वमत्र नूनं यथाजलमम्नृते
मस्तनेशाहवाच्यायदकारि यज्जीवशब्दवाच्यं कृतं तत्ताभ्यां।
योगमेवान्वितार्थत्वात तत्पुनः त्वयेदं जलं सर्वतो मुखं सर्वैः
प्रसरणाल्हादनासर्वतोमुखशब्दवाच्यं तथा भिव्यर्थमेव कृ
तमिदं जलं पिवतो निपादन्यायेह दृश्यते इति शास्त्रमूयप्रस्य
जलस्य पानशीलः कुरुत्यासर्वतोमुखेनयाचा तत्त्वाचितः
एकमुखाजनः कियज्जलंपिवेत्सर्वतोमुखस्यान्तेहिप
धेपिवेत ९१ ॥ सराजकोशाभिनवस्तपाणिना स्थितोपिवह
रेम्भक्षेवयाचिते सलिलमसेवितवर्त्वाभिसम्भमि यानुवादा
दहतः किलोदनं ९२ ॥ हरेगंदनेपाञ्चोनतर्वनेमानेपिकमल
मुकुलानुकारिणा करण योर्वाचितेनोदनयाजात्कचे
प्रार्थयने सनेउभित्रयो तत्त्वमेव देहि अभिन्त्यो न्यविवादोदनं दत्तः
किल ९३ ॥ इयं विश्वानुकूलं निपयितपयः प्रदायाः हृदयम
नाहृतं भुवमनो नात्यन्तरयोद्भवरविमिवेणभृंगारकानेः कोऽहं।
यी ९४ ॥ इयं किपरिमितो कुचोरस्पादाद्यन्सलिनजलंददत्याः।

नै॰
ष॰ पे॰
टी॰
४९०

ख्रियाः चतुराख्यादितं वक्तः प्रपपते स्वेनेनस्याः कवयोर्द्वयीभे
गारस्य कनकं लभस्य धृतेर्मिषेणाधारणाव्याजेन यदुक्तं तदेव प्र
तावंमात्रकं वेतिसमाधानं व्यतरत तत्ततो हेतोः कवर्द्वयीर्भ
वेसंभावनायां मनोज्ञानस्यैवाभिप्रायवेदिनी किंभवेत्त ५१
ग्रमीभिराकृष्टमभोजितं हहेतु घारधाराख्यदितेवशर्करा हय
द्विय हृष्कयिनी पृथस्वतनतधाफदात्यकामिवाहूतं दीय ५१
ग्रमीभिराकृष्टमदोजितस्य भीमस्य रहेत्यदितानेघारधारेव
शर्करासिताभोजि नयाहयाफदाडूहृतेपकामिवाकृष्टंद ।
धभोजि कीदृशं दीयहयद्विषेनीमिहहर्षीवासीवक्षयिणी
नरुणावत्मानस्याः पयसोद्गपात्तुतनस्तनयत्र पीडायकीत
लोककानिपयचूर्णिपेत्तवशावेहृडक्षयिणी प्रवक्षो द्योवि
याथाप्रकधृतेर्भातिरितिसमासे विशेषणस्य पूर्वनिपातः ५२
तदंतरंतः स्थितस्य बिडंभिः कवितकल्पयताजगन्नन्वता
इतस्ततः स्य भ्रमचारिमायिनानिरीक्ष्य तस्माच्चलजिह्वता
मता ५४ ॥ तद्दृयितस्य वरस्यजानात्विवेकवचनरत्नानामेत
दंतमध्ये मध्येचिदूरीभिर्मिश्रितंजगन्नता चलनाः
स्य ह्मत्स्ने नाया निरवेद पिहब्दात्तमयालोभेन चलजिह्व
नोविध्रनामायावशात्पारहृष्टेपनेतत्त्वतो मध्ये मध्ये किमेथे
ति मध्यमध्येयाभिरंशाणिनानि चौविर्तस्यदृभः न्यस्यान
नायां पीतिस्तन्येन ता ५४ ॥ ददातिमेतन्मकृतवेद्येदासस्यदनयत्र ।
तावासितनयाह्वाननया इनीरिणाबिंबफलफलकस्तादद
यिविंबाधरयाहृद्वस्तनत ५५ ॥ यदुद्वरमिलाषस्य स्याने
नभवतियत्रस्याकृतानाद्रेमवनात्तेनन्म महद्दास्तित
यैतयाहृद्वेनस्यानीत्तयाराग हीनयाचसितायाशर्करया
लभ्मतिकथयनेस्याज्योत्स्ना रुचिसूक्ष्मानं सभागवाधरयाचा
मानायकिंटायाथरोपमानंबिंबफलविबोधीददा तद्देवबिं
बफलतस्स्वत्वदनस्यवदनंत्वनस्यदनया ५५ ॥ समंयथा
रिगितवान्वयस्यस्याभयाविहायोपद्दमप्रतीगितं प्रकारि

नाकृतमवारि मायया विदग्धया वंजितचैव भावितत्व ५१॥ वर
स्यया: साव्यो: समकाले इंगितवान्सतामकृतनकर्नरिऊवक्त्रा
वोरूपस्तनप्रतिसंज्ञावक्त्रे नारीविहाय यया पुन: प्रतिसंज्ञाभिप्रा
येनसाविता: अन्यभिप्राय सूचिका वसावीनिषद्धानयैवविदग्ध
याभावज्ञो यमरंजि तथा चोक्ते प्रसन्नावालोकनमाभिनुव्येप्र
स्तत्र रंगपुरणमेववाचा निषेधयवान्तमितिप्रकारेणवांगनानोन
वण्वपंथ्या: ५४॥ सावी प्रति स्माहनवेंगिनेति लीक्रमेणानेयं
तमनेनदितस्तो विलोमव्यंजनमर्पितवया वरंकिमस्मैननि
तोतमर्थिने ५५॥ काचित्पूर्वेनइंगितमनुरागवेष्टांपश्यंतीस
खींब्रवीतिस्म अयंयवाक्रमेणापर्यायेणतवदित्सतांव्यंजनदा
तुमिच्छोर्भावेनसहते नतस्मात्तमन्वादस्मैपूर्वेनवारंवारंनितांते
याचमानायवरंश्रेष्ठव्यंजनंविलोमंतिक्रियाविशेषणंक्रमवि
नैवकथंनार्प्यते त्वयैकवारमेवसर्वंकथंनदीयते श्रुत्वान्यथन
वसवीन्तामलोमत इति पत्यादि एवविदेवाज्ञिवधानाहिलोमेति
नांतं अयंपूर्ववरंहीनोत्कर्षश्रेष्ठमनितांतमर्थिनेत्वयाविलोमरी
त्यासून्येव्यंजनगुह्यंकिंनदीयते इत्युपहास: ५६॥ समासिलि
प्यवभजिक्रियाविपर्ददेलोचनरंवतलयालयीहृतेन: अलेहनंदी
रवटैस्तदग्नतां रवाजपाकापिनवेगिकस्त्रया ५८॥ अस्ततोभो
त्राणांभजिक्रियाविषभोजनकर्मविधानस्यसमासिबोधिकय
लिप्येववनलयात: परंग्रन्यझेजनंमिष्टनास्तीतिसूचयंत्येवपा
केनापिनयभोगिकस्त्रयापिग्राकांत्यालयीहृतैनपाश्चितै: चीर
वटै: चीरसिद्धैर्वटकै: पक्वान्नविशेषैरलेहनेन तदनंदरपत्र
पुटकमध्यरवाजंर्यसमासिलिपिहृंगोविकादिहृतनावटेला।
चभवीतनत्स्याध्मेयंगोपमार्हो ५८॥ चुचुंवनोवीवलयोर्वंशी
परेपुवोयिपारिमतिविंवतांविट: पुन: पुन: पानकपानकेनवा
चकावतनकेभनचुंवतान्यपि ५९॥ विट: कृपिपारिपारीपा
नपात्रेतस्मिनविभक्ताव्यवीभिर्य: पानपात्रीप्रतिविंविनोधनलो
वशोकांविदग्नाप्रकेवलेनचुंवनंभविन्पुन: पुन: पानकरत

नै॰
ष॰ टी॰
५९८

स्यपानव्याजान्नस्याः तुंभनेकार्त्तस्तचितानि तुंक्तनान्यपिचकार ५५
यैनैरमीषांपरिवेषिकैर्जनैरवर्षिविषैषप्लगोलकावली चलत्तु
जाम्बषाणावत्नंसिच्चिषाधृतेङ्चापैः श्रितवांङ्मौरभा १००॥ चल
त्सांभोजनदानायचेष्टमानास्तताभजास्तासामाभरणावनदीस्या
त्तस्याधृतङ्चापोयस्यैनेवक्रमिः परिवेशकैः भव्यपरिमापिकै
र्लोकैः श्रितंवांङ्कर्पूरसेवेपिसौरभंसौगंध्यंयपेह्षीवधीय
लाकाणांगोलकानांशर्कराभक्ष्यविशेषाणांपंक्तिरमीषांज
न्यानामवृषियथाधृतेङ्चापैःचैनेमेधैःश्रिनावांङ्गीवेङ्संबंधि
नीमेषीस्वयंसंबंधिनीचभाकिरणांयस्यामीहषीवषीपलगोल
कानांकरस्कामामावलीवर्षनेनयापरिवेशकैरमीषांवधीय
लगोलकपंक्तिरवर्षीन्तुपमाधनिःशान्तिदिव्यतेजोवहहस्यज
लस्यकरकीभावप्रसिद्धाश्रितवांङ्मौरभीनिविशेषाणां १००
कियद्वक्रव्यंजनमेतदर्प्यतेसमेतिरत्सेवदत्ताप्नुनःपुनः प्रघ्न
निस्तेस्यातमसावच्छौकिनेच्छलेननमेषाविदनीवक्ष्यसी १०१
ममकियत्कतिसंख्यमेतद्वक्रव्यंजनंदीयतेइतीत्यंत्वमेहेतो
वींरवारंवदतांजन्यानांतैः परिवेशकैःश्रमोगोलकावलीरक्त
निव्यंजनानिगणयितंक्षयसीवक्रतरवादिनीलावनमाधनङ्
क्यमिवाच्छोकिमक्षीकृत्यदत्ता १०२॥ विदग्धबालैर्गितनुमि
चान्तधीप्रववृद्धिकोन्यानपुपादवेहृदः निजस्पदीकाःप्रवंब
धकाम्बुकास्पृषाद्धिनाकृतशोनेत्तदोचितीम् १०३॥ विदग्धा
याबालायाईगितस्पकामकृताघाम्रनागचेष्टाषभोगोपने
उपेक्षायांवाचाल्यमेवप्रवव्हिकाव्यथीहत्स्पकामप्यर्थेस्व
नृपार्थस्पगोपनात यत्रबाकार्यंसंविद्धाकथ्यतेसाप्रववृद्धिका
तुर्विज्ञातार्थस्यपृच्छाचकथितान्त्रवृद्धिका तस्याउन्यादनाय
पृच्छायैद्धादनायप्रापास्येपविषयेतदोचितीविदग्धयायाधिक
ते ध्येनत्वामितितस्यांविदग्धायाग्रगेचितीविनर्कयोग्यतांमुष्मा
द्विनिजेहृदोमिप्रायुष्टतेःकाम्बुकादीकांविवरणाग्रस्यान्व
वेयवक्रकान्तिभिविंचार्यामास १०४॥ ततस्तेभोजनभा

जनेभ्यः स्फुरत्सुखंपि प्रतिविंबनाकृतेः एवानिधायोरसि
लड्डुकद्वयेन तैन वालेवत्सममन्दमिदूयं १०३ ॥ चूतेषूणां
भोजनपुत्रोपुत्रः स्फुरंत्याः परिवेषिकायाः पुरंध्राः सविंपि
तीप्रतिविंविताबामावाकृतिस्तस्याव दासिलड्डुकद्वयंविन्य
स्यत्तेन ह्दयभावनयाचोप्य एवान लड्डुकद्वयेन ववेलिविन
श्रयनिदंप्रागाढममन्द १०३ ॥ विलोकितेरागिन वेणामुस्य
तोक्रियायेवे प्राप्यमितेमावोजने ततालिरानीयकृतोपिशा
केवीकरेदवीन स्यानिहस्तस्तवित्रिकां १०४ ॥ अनुरागातिशा
यवता पुनामस्मिते हूष्टमावोजने अयनयादर्शनाद नेनतं
क्रियामशास्त्रविलविप्राम स्त्रानितस्यावीताया श्रालिः सर्वोकृता
पिशाकंशाकृतापुत्रिकांश्रानीयनस्यपुनः करेविहस्यददोप
तामिव स्वसावीमपिप्रापयामीति भावः १०४ ॥ निरीक्ष्यर
म्याः परिवेषिकाभुवनभुञ्जमेवैभिरवामृत्यसिनिः अशाकृ
वद्धिवंशभुक्तवन्नयानयोज्झितावंजनपुंजराजयः १०५ ॥
रम्याः परिवेषिकावीक्ष्यप्रामत्सिनिभिरेभिर्जन्यैः भुवस्तंभा
वनायानभुक्तमेवकिमु अथवाअनानाप्रकारकंभक्ष्यभु
क्त्यवतोभावेननानाप्रकारकभोजनभोगान् अशाकृवाद्धिः
भोक्तुमसमर्थेरेवतैर्जन्यैः वंजनपुंजानानानाप्रकारभक्ष
विशेषाणांनाशायनयोज्झितायथापरिवेषितानापित्यक्ताः
नयैभिर्व्यंजनराशयस्त्यक्ताः एभिः किमपिनभुक्तमेवेतिज
नैर्ययात्ताताभित्यर्थः १०५ ॥ इत्यप्रकारैरागिनश्चेषंगताश्राये
एवायथोदासितयापिनापितः ततोनिरासाः परिभावय
न्पराभयेनयातोषिसहोष्ययेवसः १०६ ॥ नानाप्रकारैरीति
तेः स्वचितानुरागोएवाययाविदासितयापितापितः विस्रो
कत्वांतिगर्वेणवस्त्रनीहिष्यनादरुणितिविंबोकादनाहत
तदेगितयानापितः सानुरागंकृतोऽस्न ततः तस्यानि
रासाः सन् परावतांनाघटितस्यनानुरागंपप अयेश्राश्व
येनशेषयामेष्ययानयाप्राप्तश्रामिमशैवान्यकात्सि अन्यार

नै॰
षो॰ टी॰
३१५

संगिनीप्रियेऽत्र सखे कामिनां रोषो भवतीति तस्याः स्वस्मिन्प्रिय
त्वज्ञानात्तुष्टोऽभूदित्यर्थः १०६ ॥ पयः स्मितं नाम मण्डलमेवोज्ज्वलो व
दावदानं नेत्रः पृथक् गण्डूकस्तनी पर्यङ्कं भुजे भोज्यभुजां भुजिक्रि
यां प्रियावधूवोज्ज्वलं हृत्करहारिणी १०७ ॥ पयः क्षीरमेवास्मि
न्यस्याः सा मण्डकानां सुप्रविशेषाणां मण्डलान्येवांबरं वस्त्रं
यस्याः सा वटपत्रमण्डपे इडः यस्याः सा उज्ज्वलेन हृत्करमोदनविशेष
मेव कठिने हारं धारयंती रुचे भोजने स्वाया यापवकोनेः पर्दथ्या
न ध्वनाम्रपूनिलड्डुकान्येव स्तनौ यस्याः सा भोज्ये भोजनस्य क्रि
या भोज्यभुजां भोज्यानि यस्याः सा भुजवनां जन्यानां प्रियाद्रू
यैव वल्लभा वस्त्रवल्लभापि स्मितादिका भवति १०७ ॥
चिरं रुचा कृतपानैः स्तनार्पणैः चिरं सरोषेंगितया चानिर्धृतः
स्तनकं करतालनलीलया जालिन्यधोधाकिंचिद्विप्रतांवुधार
या १०८ ॥ चिरं कालमाकृतानामनुरागवेष्टाणां पानैः कृ
तप्रार्थनोपि च पुनः सरोषेंगितया रोषवेष्टाणां पानैः कृतप्रा
र्थनोपि च पुनः सरोषैः भ्रूभङ्गादिभिः सहितया निर्धृतः
निरस्तो नोअवाकरप्रतालनं व्याजेनांजलिस्तजन्त्वभूत प्र
सादनाय प्रणामं दर्शयन् किंचिद्विफनां विकीर्णांजलस्था
रायये हृष्ट्वा पाशपि अंजलिकरणान्यवारि प्रक्षयादंजलि
विघटनेन प्रमादो जापितनांत्यर्थः १०८ ॥ न षड्विधः पाकजं
नसभोजने तयाय यथावीवतविभ्रमोद्भवः अमारस्तु गारमयः
मनोन्नि घनः प्रपांरतस्तोषमपन्नसनमः १०९ ॥ भोजने षड्वि
धो मधुरादि प्रकारो रसः विटलोकस्य न यथा सतोषं नापत्न न
याभवति सह हातानां विलासेभ्यो जातः अनवपि स्तुंगारेरसक
चुरः भ्रमामाडुर्भवन्तसमोरसः संतोषमपत्न १०९ ॥ अमीक
नय्यान्दनरत्नजानयो विदर्भराजाफनिनांत चारणाः स्वयं र
हहाणिकमिहेन्द्रदीयनञ्च यददौ षा षाजितं नवेहसन ११० ॥
नथ्यरथ्यानां जाते समूह वीफसि प्रसन्नतं चादिकाल्पनं र
त्नजातेति षायितरमैर्च निर्धराणि समभी अनयो मध्यादेकस्वा

द्वेसमर्थ्यंनंवास्मिन्नौनेंद्रेउपभोगेछ्याचेनसावहसेचेत्तर्हिकिम
पिस्त्वचय इच्छानुरूपचेष्टामित्यर्थः येनैतत्कुर्णयामेवर्णयामि
५६. ॥ एतद्यशोभिरमलानिकुलानिभासांसत्यंत्वयारविकिरण
स्पर्शणीकृतानिस्थानेनतोवसतिनत्वस्यथाबुमाथोरंकुलन्दुक
ववनीकुवलाभिलाषात् ५७ ॥ अस्ययशोदेशास्यकीर्तिभिःचंद्र
स्यकांतीनानिर्मलानिहृदानिसत्यंत्वर्णीकृतानित्वर्णान्येवकृ
तानि श्रवणानितानिचततोहेतोवस्तनोदकवस्थेनत्रैदोहदिणः
तेषांकांतिन्दुणानामंकुराःतेषांवनीसमूहःतद्भुसाभिलाषाद
सतिस्थानेयुक्तं तत्रस्थानेवसतीनिवा यत्रत्रणामृदकंचभव
तितत्रमृगानिवसंतिसाध्वेप्यपिचत्रिष्विष्यमरः ५७ ॥ आलिंगि
तःकमलवत्कवकःद्वयायेपामःसमेकशिवयेवनवःपयोदः
कंदर्पमूर्धरुहमंडनचंपकस्रग्दामत्वदंगरुचिकंचुकितस्त्वमर्क
स्त ५८ ॥ भारघविकचकमलोपेनःकरोयस्यसकमलवत्करकः
घपामोयंत्नपःत्वयालिंगितोभासतांकइवसलिलेकमलेजल
तयक्नाकरकावर्षीपलायस्येहशःश्यामोनवोमेघःसमेकशि
लयाश्लिष्टइवकोहक् नृपःकामकेशालंकारचंपकदामत्व
दंगकांत्याकर्बुरितःकंचुकःसंजातोस्यकांचुकितः ५८ ॥ एते
नसंमुखविपतत्करविजृंभमाणाःकौक्षेयकाभिहतिनिर्भरविप्रविप्र
क्नाः एतद्गजोष्मशिखानिःसहयाविकीर्णाःप्रस्वेदबिंदवइवाभि
नवेंदुलक्ष्मा ५९ ॥ कुलोभवःकौक्षेयकःकुलजादित्यश्चोवाभ्यः
घासस्थलेकारोषितिछिकयात्ययःएतेनराज्ञाक्लिष्टप्रहारैःस्थानाः
च्याविताःसंमुखापतत्करिजृंभमाणाःमौक्तिकानि एतस्यदप
स्यभुजप्रतापानितेनभयावेरिल्वपलन्मयाविकीर्णाःप्रस्वेदबिंद
वइवभांति ५९ ॥ आस्त्रयमस्यकजभामवधीकृवापदाजात
गांगजयकगांइदितःप्रतापः व्याप्तस्तदाधायविसारितसमनंत
जन्माचलत्रदेशाजगंतियशःपदकं ६० ॥ अस्यत्वपस्याजानुभुजा
गच्छतीतिआजानुबाहुस्तस्माद्गजयकगांगानःप्रतापोदिशामंतान
व्यापत एतच्छिवंभुजोतजानुमात्रगामिवैजनपःप्रतापकृतदिग

नै॰
घ॰ प॰
टी॰
१९२

नगामीत्यासुभमित्यर्थः सदा सर्वदा शायाभ्यां प्रसावितेभ्यः सप्तभ्यः
स्तेभ्यो जन्म यस्य इत्थो यशः मदः चतुर्दशजगंति व्याप्य दिनिचि
त्रे सता आशायेन निष्कलंपेण हृदयेनाविस्तावितेभ्यो जन्म यस्य
नितदुक्तोर्थः सप्ततंतुमुखः क्रतुः फड़ाभिलोलुपत्वमेव नस्पंगा
दरसिकत्वमित्येवास्मिन्दोषः १०० ॥ औदास्यसंविदवलंबिनस्तू
न्यमुद्रामास्मिन्हृप्रोर्निपतितामुवगाम्य भैम्याः स्वनैव जन्यजन
तामजोगमज्ञां मुद्रं प्रतीगितविभावनमेव वाचः १०१ ॥ अस्मि
न्नौडेप्ये विषये निपतितां भैम्या दृष्ट्योकदा सत इस्तदासः तस्य भाव
औदास्यं तेन वुडितया वलंबिता स्वीकृता या शून्यमुद्रा प्रेमराहि
त्यचिन्हं तज्ज्ञात्वा फथ्र्यजनसमूहः स्वत एव निदेशं विनैव तां भैमी
मन्यं नृपमनयत् यतस्तुतरं प्रतिचेष्टाप्रकाशनमेव वाच उप
देशः १०२ ॥ पतां कुमारनिपुणां पुनरप्यभाणीत् सरोजमीविनि
र्भरमावभस्व अस्मिन्नसंकुचितपंकजसाप्यशिक्षानिस्सानहृष्टि
परिरंभणाज्जृंभणानि १०३ ॥ कुमारी चासौ निपुणा च कुमारनि
पुणा कुमारः श्रमणा दिभि विनिकर्मथावयेसनिपुंवद्भावः ता
मीदृशीं भैमीं वाणी पुनरप्यभाणीत् किमिति भोः पद्मवदने अ
स्मिन्नृपे विकसितपद्मसाम्याभ्यासनिपुणानां दृष्टीनामालिंगन
विलासानामतिशयेनोपक्रमस्व सम्यगवलोकितं प्रयोगं कुवि
त्यर्थः नितरां स्नातं कुशलो निस्नातः निरुदोभ्यां स्नातेः कौशल
इतिषत्वं स्नानकौशले विहितोपि कुशलमात्रे वर्तते १०४ ॥
प्रत्यर्थिपार्थिवमयोनिधिमाथमन्थपृथ्वीधरः पृथुरयं मथु
राधिनाथः अस्य स्मरजातमनुयाति न शार्वरीशः श्यामाकक
र्बुरवपुर्वदनाज्जुमस्य १०५ ॥ तस्यैस्वरः तत्र विदितइत्यर्थयोः स
वेशमिह पृथिवीभ्यामणजौ पार्थिवः अरिपार्थिव समुद्र मन्यने
मंथ यो लोमंदरः वैशाख मंथ मंथानमंथानो मंथदंडक इत्यम
रः ई हृशो मथुरानगरीप्राः पृथुर्नामायं राजा कृष्णकलंकेन वि
वदे हस्वंडो स्पत्तपस्य स्मरजातं नुवेनानुकरोति न जानाति
स्मस्तायस्य तदस्मरजातं निशायाः पूर्वनिपाते जानिका

लहरीणां दिभ्यः परस्वचनमाटोपमकस्मात् १०३ ॥ बालेयमाथ
वितनैकविधप्रवाले पाणौ जगद्विजयकोमीणामस्य पश्य ज्या
यानजेनरिपुराजकधूमकेतनतायमानमनन्यमणिंकि
णेन १०४ ॥ अथवेणाथवितन्नितंबकृतनेकविधप्रवालो विद्रु
मनवपल्लवादिर्यया तस्याः संबुद्धिर्हे बाले अस्मत्पमस्यक
देमौर्वीताडनजातेन किणेनाकाणीभूयशत्रुनृपहृदयस्य धूम
केतनता एवाचरंतं जगद्विजयवशीकरणमाणिं पश्य १०४ ॥
पतगजावलीसमुद्भवविक्रमाग्निचिह्नं पत्रगंणकिणःखल
धूमलेखा जातं यया विपरिपन्थप्रकार्थ्य यात्र विस्तारणाय
विपुदारहृगं भुजेभ्यः १०५ ॥ अस्मत्पस्य मौर्वीघातकिण
पतस्य भुजे प्रवारणैः निर्मेयदारुणी तज्जातमनतापाग्निलिं
गं धूमलेखावेल्लया किणधूमलेखया अरिहृदमावक
निहृत्प्रियोजनवन्यातपाग्निलिंगधूमलेखावेल्लयया
किणधूमलेखया अरिहृदकमपकनिहृतिप्रयोजनवत्या
शत्रुपत्नीनेत्रांबुजेभ्यः सकाशादस्त्रस्रावणाय जातं अर्थो
भियेयवैवस्त्रप्रयोजननिहत्निषु अत्रानिहत्त्यर्थोर्थशत्रूः धू
मोपिमषकं निहृत्येस्रुपातायचजायते १०५ ॥ श्यामीकृ
तोम्नगमदैर्विमापरीणांयौतैः कालिंदतनयामयि मध्य
देशे तत्रामकालियमहाह्रदनाभिशोभारोमावलीमिवर
विलोकयितामिभूमेः १०६ ॥ तत्रमथुरायां मथुरीणाम
थुरायां भवामाथुर्यः तासां प्रक्षालितैः मृगमदैः कृष्णतां
नीता तया श्यामा श्यामा कालियनागस्य यो महाह्रदः सएव
वनाभिस्तस्याः शोभा यस्यास्तां यमुनां मध्यदेशे रोमाव
लीमिवविलोकयितासि त्वं १०६ ॥ गोवर्धनाचलकला
पिचयप्रचारनिर्वासिताहिनिचने हरभिप्रवन्ने तस्मिन्वने
नमहतिर्विशानिर्विशंकं हे दावनेवनाविहारजातहलानि
१०७ ॥ गोवर्धननामशैलमयूरसमूहसंचारनिष्कासितनस
र्पेनिविडेस्वगंधिकसमेतासिन्दावने सौ ५ सहस्ररंदमक

नै०
प्र० प०
टी०
११३

तीनिह्वंदावनेमथुरासमीपवनंतत्रानेनप्रथनामहद्भ्रोगाकौ
तुकानिनिःशंकमुपभुक्त ८७ ॥ भावीकरः करहंहाऊरवको
वकोपिनहलिपल्लवचयेनवमौव्लिलह्यः अनेनत्ववदासह्न
मारन्घारभानुशोभानुकारिकारिदंतजकंकणांकः ८८ ॥
नावापवांकुरः नपवकोरकायसमः मथ्वेनवसुखेनत्वन्म
त्वायवाह्नमारस्यंदोः शोभानुकारिदंतजंकंकणांसकोय
समनेकरोह्वंदावनलतामल्लवजालेस्मवेनद्रेयोभावीभैमी
मुखेनिर्माणायमथमसारोह्नतेस्तानिमथमह्नत्पसुंद्रोयाह्सो
भवतिताह्शिकारिदंतेनांकितइत्यर्थः अनेनैवमहावलह्यइ
त्यर्थः तत्रत्याः स्त्रियः प्रायशोदंतवलयानिबिभ्रति ८८ ॥
ततः श्रमांबुस्रवतांतमुदानितांतमुत्कंटकेनतयकेतवसंच
रिस्तैः विजन्प्रभंजनजनः पथिकः पिपासुः पानाकुरंगमद
पंकिलमप्यशंक ८९ ॥ तस्मिन्वनेजातःसंभोगावल्ला
नेहर्षेणप्रभृषांरोमांचितेनतवऊचयकैसंचरन्वायकजननामाया
न्यः विजन्पगुभवन् पिपासुःकस्तूरीपंकयक्तमपिस्वेदो
दकंपास्यति अन्योपिनिश्चोनेतेसंचरन् विजनितस्वांतेभ
वतितास्कित्स्वेपंकिलमपिजलंपिवति ८९ ॥ प्रजाविधौ
मावप्रजासुपयोगिनोयेविहुकराः कमलनिर्मलकांतिभा
जः लक्ष्मीमनेनदधतोनुदिनंवितीर्णेस्तैहाटकैःस्फुरदवरा
टकगर्भगौराः ९० ॥ पमवन्निर्मलकांतिभाजोयोविडंघोह
लादेवानांप्रजाविधावुपायभूताः तेअनेनराज्ञाप्रतिदिनंद
त्तैःस्वर्णैर्लक्ष्मीदधतःसंतःस्फुरत्कोशानगौराःपीताहणांगा
भूयेषांतेताहशाभवंतिवीजकोशोवराटकःकमलान्यपी
हशानिदधतेतिपाठेलक्ष्मीदधानानेनेत्यन्वयः ९१ ॥ वैरि
श्रियःप्रतिनियुद्धमवाप्यवन्यःकिंचित्रमत्रयदिनिधरावलये
कवीरः सत्वामवाप्यनिपतन्मदनेषुह्रदस्यंदीनित्यप्यतम
स्ससनिपवित्रवायं ९२ ॥ भूमंडलेकवीरोयोल्पःप्रतिनियु
द्धवाजयुद्धेबाजयुद्धेरिपुश्रियोलभमानोपिकिमपिनत्यप्य

तिसर्वेप्राप्यतिएतत्कामसारजालात्स्यन्दीनिमधूनिप्रष्ठ्यवं
स्तान्मयानिचपिवत्निवत्प्राप्यतोछ्रियोपित्वमेवश्रेयसितवेत्य
र्थः नियङ्गमितिसहायानपेक्षात्वेन ११ ॥ तस्मादियेहि
तिपतिक्रमगम्यमानमध्वानमोदत्तनन्दपादवत्ताविनाहीनङ्गा
वबोधभुपतानिजचेष्टयैवव्याचष्टेनेसशिविकान्ययनेनियु
क्ताः १२ ॥ तस्माद्रूपादाकृष्टाद्वीयभैमीरात्रामनक्रमेण
गम्यमानंमार्गंददर्श अयमपिदानयङ्कदसिकोनस्वंगाव
रसिकद्वयोदासंवाहकाभैमीभावज्ञानेवैदर्भ्यनिजव्यापारे
नैवव्याप्तेन १२ ॥ भूयोपिभूपमपरंप्रतिभावतीतंत्रस्पष्ट
भूरचलचक्षुषमाचचष्टे एतस्यकाशिन्पतेस्त्वमेवेदृशल
क्ष्मीमद्वाणः शृवंजनयात्वंजनमंजनेत्रे १३ ॥ वाणीअन्यं
भूपमुद्दिश्यचहरिणलोललोचनांभैमीप्रतवभाणीतकिं
मितिभोः एवंजनेदृस्यलोचने अस्यकाशीश्वरस्यलक्ष्मीहं
ष्टत्वंनेत्रयोःशृवंजनय १३ ॥ एतस्यसावनिभुजः उज्वल
जयानीकाशीभवाब्धरणाधर्मनदिः स्मरादेः यामागतोद्रवित
मूर्तिचेतसोपिपापैनिरस्यविरजोविरजीभवंति १४ ॥ ए
तस्यराज्ञः उज्वलनगरीसाकाशीशिवस्यसंसारोल्लंघनेधर्मार्थे
नौका अनयाहिकाश्यानौकयाशिवः संसारसमुद्रंलोकां
स्तारयतीतियांप्राप्ताः पापपंकिलचित्ताअपिजनाअत्रैवका
लोपार्जितंपापेनिरस्यविरजीभवंतिविगतरजोयेषांतेविर
जसः अविराजसोविरजसोभवंति अरुणनस्वद्वस्वेतोवहो
रजसांलोपश्चेतिस्त्रिः सलोपश्च १४ ॥ आलोकयभाविवि
धिकंल्कलोकहारिकष्टानिरोदितिप्रवाकृपयेवरुद्धः ना
मेस्वयेतिमिषमात्रमयंत्रयत्नात्संसारवनातरणतरीमसज्जन्
रीसः १५ ॥ रुद्रोभावीनिवृत्तरस्यशाया लोककल्कषैर्दत्वा
निवीत्य कृपयैवप्रवणेरोदीति अरोदीत् यावत्रतपानयोः
लेडितिसोरोदीचदरोदीतद्रद्रस्यरुद्रत्वमितिश्रुतेःरोदनात्
रुद्ररतिचनामवांछया अरोदीदितिव्याजमात्रमयंतरुद्रःखैने

नै० ष०प० टी० ११४

वशेदिनेस्येत्यर्थः यतःसंसारवनावरणनौकोतोकाशीमहत्त
योमहान्पवङ्गःखेनङःखीभवतिसमस्तवंशयाउत्तरणोपायकैवा
रोतीतिततीचवन्केवलोक्षमपति ११४ ॥ वाराणसीनिविश
तेनवसुंधरायांतत्रस्थितिर्मखभुजांभुवनेनिवासः तत्रस्थिमु
क्तवपुषामतएवमुक्तिःस्वर्गात्परंपदमुदेतुकीदृक् ११६ ॥
काशीभुविनतिष्ठतिकाशयांस्थितिर्देवलोकेनिवासः अतएव
काश्यास्तीर्थेषुमणिकर्णिकादिषुत्यक्तशरीराणांनराणांमो
क्षःतस्तुनःस्वर्गात्परंपदंमोक्षस्थानंकीदृक् मुदेउदेतुयतः
स्वर्गात्परंपदंमुक्तिरेवअतःकाशीस्वर्गःतस्मात्परयाम्भनयाभ
वितव्यं अथवास्वर्गात्परंस्वर्गादन्यत्स्थानंकीदृक्निरतिशा
यानंदोत्पत्तयेभवतितस्मात्काशीस्वर्गः ११६ ॥ सायुज्यमृच्छ
तिभवस्यभवाब्धियादःतोपत्यदेव्यतनयांनगराजपुत्र्याः भूता
भिधानपटुमयनतीमवाप्यभीमोद्भवेभवतिभावमिवास्तिधा
तः ११७ ॥ सहयुक्तनकीतिसयुक्तक् तस्यभावःसायुज्यंसंसार
समुद्रजलचरोजनोगौरीपतेःभवंतीतांकाशींप्राप्यहरस्यसायु
ज्यमेतियुक्तेत्माद्दाहनेभूतं प्राणपतीतेसमेतिविमुक्तंसत्यंत
त्यतिपादननिपुणांकाशींतथाभूतकालपतिपादनपटुमयत
नीलङमवाप्यअस्तिधातुः अस्तभवीतिभवतिभावंरूपातत्त्वं
यथाप्राप्नोतिअस्तेर्भवश्चअभूदित्येवद्रूपंभवतितथेत्यर्थः आ
र्धधातुके अस्तेर्भूरितिविधानात् भीमोद्भवे ११७ ॥ निर्विश्य
निर्विशंतिकाशीनिवासिभोगंनिर्मायनर्मचमिथोमिथुनेयये
ह्यं गौरीगिरीशघटनाधिकमेकभावंशर्मोर्मिकंचकितनसंच
तिपंचतायां ११८ ॥ काशीनिवासिमिथुनमन्योन्यंनिर्विशति
अवसानहीनंभोगंक्रीडांचमैवेरुपभज्यमरणेजातेसावयव
रस्यादितंपार्वतीशिवयोर्योगाधिकमेकंप्राप्नोति अन्यत्र
वह्नौकेशादरूपेणतपसायोगाभ्यासेनवानमुक्तिःकाश्यांत
सांसारिकस्तावात्तभवैनैवेत्यर्थः ११८ ॥ नश्चहूधामियादितः
भमसौनमदनकथानिजामतमयैवतवात्तभूत्वा तस्मात्कनी

यस्तिनयायदिनामकाश्यपाराजन्वनीमदिवंमेडनयन्वनाभूः १४ ॥
यदिमडवोनविस्मितिसिनहिममौनमेवान्तमेवालेकावयत्रया
ईदृणराजन्वतीभूःस्वर्गःकाश्यपाःसकाशाद्यदिनामान्यंनेकनीय
मीनस्यात् नहिंजिज्ञामननमयेवनवात्रभूत्याकश्यपाकाशीनःस्वर्ग
भूतनिहीनेत्यस्मिन्नर्थेनवात्रभवएवप्रमाणमित्यर्थः अतिशायेना
ल्पाकनीयसीयकवाल्पयोःकन्नन्यतरस्यामितीयस्कन्वरूपेत्यादि
नाङ्कस्वः १५ ॥ ज्ञानाधिकासिद्धकृतान्याधिकाशाऊर्याःकार्यं
किमन्यकथनेरयियत्रतत्योः एकंजनायसननाभयदानमन्यञ्च
न्येवहत्यम्तनमत्रमवाग्निनार्थि १६ ॥ ज्ञानेनाधिकासिकाश्यपास्
कृतानिरहस्ययोग्यानिविपेहि अन्यवर्णानेवनाइशावस्प्रतिर
पादैनैःकिंकार्यंयत्रकाश्यपंस्तयोस्मसकाशात्तवदाजनाद्याभय
दानसेकंवहनिवर्तनेअन्यत् अवाविनाआर्थिनोयत्रनदस्तनमत्र
सत्रमाश्चादवेयन्नेसदादानेवनोपिच मोहस्यनित्यंदानेयंगोद
कदानंवावर्तनेन बोधनेअन्यत्रसत्तभयंभवति अत्रतमरणने
तदृषिवस्तामरस्यप्रामेनभयंप्रत्तुताशास्येमस्सःकृतकन्याःप्रतो
दतेमस्तेप्रियामिवालिपिमित्यभियकञ्चवचनात् १८ ॥ भूभर्तेर
स्वदानिदेधिनंगानिभूतौसोयंनवालऊहमायकथएवभूर्नःभानं
चत्ताविवयद्दांगिदिशोविवाडमावाडुमाक्षुडरितत्रहतावनावै
२१ ॥ हेसगानिअस्यवातःप्रावीविणोवनिर्भवसोयंराजानवशावी
वीकामप्रवाक पूर्वविवाडेहरसेविलंनत्रडरिकृतावनावैवतिर
कामाविवयकवामाश्वयोभिषां २२ ॥ कामानुशासनतनेस्तनर
वामधीतीसोयंवहोनाव्यपदैमेहतवलनोते हशाङ्जाचवणऊँऊम
पंकवांगसंकीर्णिशंकवशाशांककलांककावैः २३ ॥ कामशास्त्र
शाने अत्यर्थमधीनमध्ययनमस्यास्तीत्यधीतीकस्येन्विषयस्यकर्म
एयुपसंख्यानमितिसप्तमी सोयंराजावहातिनवपदैस्तवऊँचोस
जयत्रुकोडशेःऊपितमोदीपदऊँऊमपंकवागसंवालितहवऊँ
टघाघाकलाप्रतिमहैः अंकंइहयकडऊवैनीत्यंककावाः २२ ॥
एष्टीभाषमतनत्रासहनंगानामाविलिपकोर्तिमयचामवचाकसः

नै॰
ष॰प॰
टी॰
१५५

पः संग्राममंगनविरोधिशिरोपिदंडखंडितत्वमशावसंमसत्त्वमना
पः २३ ॥ अयंराजात्वामालिंग्यत्वत्कामसेनापहरत इतिवात्व
द्विनिभिन्नेपदंवात्वत्रोजातमित्यर्थः कीर्तिरूपेणवामवेणआत्मस्त्रा
पोयस्यतः समरमिलिताविकंधरादंडखंडनशीलस्त्वमाखंशारे
भ्यः संप्रसत्त्वमनापोयस्य अयंधत्तः शावसहायः कीर्तिप्रतापाभुपा
जीयत् अतस्त्वदंगनापापनयनमेवास्यकर्तव्यमनान्यद्विनिभावः
२३ ॥ वदत्त्वद्वयविग्रहादपिनास्यचीर्णवज्रायतेयतनकुंठितश
त्रुशस्त्रं नत्कंदकंदलनयाभुजयोर्नतेजोवह्निर्नमत्यविवभूमय
नांबुनापि २४ ॥ अथवत्त्वद्वयविग्रहादपिनविदलितंनथाम
तनेनकुंठितानिशत्रुशस्त्राणियत्रेदृशं अतएववज्रायतेवज्रमा
पिनविदलतिपतनकुंठितशस्त्रमपिभवति इतोपिहेतोवदत्तो
वज्रत्वमित्याह नद्दतएवकंदः तदंजनयाभुजयोः प्रतापाग्निः
शत्रुनारीनेत्रांबुनापिननमतिनशाम्यति अस्यवज्ररूपस्यवत्तःकं
दस्याकुरवरूपयोभुजयोरपितेजोनेत्रांबुनापिनशाम्यतीत्यर्थः व
ज्राग्निरपितोदकेनशाम्यति २४ ॥ किंतदुमाजगतिजायनिल
दसंख्यामत्तल्यापनीतककाकफलोपभोगाः स्तत्त्वत्तकल्प
विटपीफलसंप्रदानेऊर्वन्नसपक्षविबुधानस्तैककह्वत्रीन् २५ ॥
तल्पशुपनीतः पिकानांकाकानांचनिजफलेनोपभोगोयैस्तेद्रु
मालदसंख्याभुवनेप्रकाशंतेपरंत्वमत्तैककल्पद्रुमान्देवान्फलसंप्र
दानेफलप्रदीनूनऊर्वन्नसपक्षकल्पनतनस्तत्त्वः अथवाम्मत्तै
कल्पद्रुमान्वद्धा यत्त्वामिहैककल्पद्रुमान् विबुधान्विशिष्टविदुषः स्व
लक्ष्मीफलसंप्रदानेऊर्वन्नसपक्षकल्पनतत्तुल्योराजात्तमस्तीत्यङ
त्यर्थः अन्यतेविवसोयत्तशेषभोजनशेषयोः यत्तशेषमन्नंभोज
नशेषविघसः इत्यचिंतायाचितयोर्यथासंख्यमत्रनामत इत्यमरः
२५ ॥ अस्मैकरंप्रवितरंतन्त्यपानकस्माद्दस्यैवनत्रयदभूत्यानिभृः
कृपाणः देवाचदिप्रवितरंतिनतेनदैवनेदंकृपानिजाकृपाणक
रग्रहाय २६ ॥ न्यपाअस्मैकरंकथंनप्रयच्छंत नत्रकरदानेअस्मै
शत्रुक्षयेयतः कारणमत्यनिभृः तेन्यपादैवाघस्त्वाकरंनददतिनदेवा

स्वकृपाईदं कृपाकृपाणाकर्षग्रहायणाकृपाणस्यकर्षेणग्रहः त
त्रास्यकृपानजायते अथचकृपाणान्कर्षग्रहः तत्रकृपानप्रति
भूतत्वात् २६ ॥ एतद्बलैः क्षणिकनामपिभुवा अस्पर्शा एषां
वृषवसादसमापयद्भिः ह्यकेषेत्र्यकेवलनभः क्रमणप्रवाहैर्वी
हैर्बलप्यतमहत्वहगर्वगर्वः २७ ॥ भुवः भुवायैः महयेस्पर्शाः
तेषामाधूंषितेषांभवक्षणिकनामपिनिमेषस्यचतुर्थोभागः क्ष
णः सोस्यास्तीतिनस्वभाववत्तज्ञानांवेगावेशेनासमापयद्भिः
भूभुवस्पर्शैः क्षणमेवजीवंतितज्जीवनमप्यल्पवयद्भिरित्यर्थः
हेहेषैः तयानेत्रहृष्पाः केवलानभः क्रमणप्रवाहायेषांतेर्वेत
स्तेनाहृपैरस्वैः महस्वहृगर्वेनउच्चैः श्रवसोगर्वोलोपितः भुव
स्पर्शांतोनाहृष्यंनाकिंतुगगनमेवेत्यर्थः २७ ॥ तद्गुणेनासम
यएवसमेनलोकशोभावलोकनपरान्नमसौनिवासे मानीर
तयागुणविधायदनाह्नतोमेतद्दृष्टांतामदासिफर्येशासैवम
लौ २८ ॥ काश्मीशासवनकाले एवागतलोककांतिदर्शी
नेतादगासौभमीनांनिवासेउपसर्गादस्यतस्याध्वविचनमित्या
त्मनेमदं गुणहृयानयायतोसौनिवहृतः ततोसौमानी
राजसभायांदक्षोत्पैवज्ञानोजातः हैगात्रविरामे एताहृर
शः स्हृहृत्रोपिभेम्यानहृतः अतोगुणोर्द्धनद्दनिवृत्यर्थषाः २८ ॥
सानेतानाप्यतेजः सावनिखिलमकत्यार्थिवान्द्वसभाजास्व
त्रेनाशाहृषक्तांन्नमननसमगुणान्कंचनीहृष्टभावा पावेवा
र्वानिहृपंयुकृषमतृवचिदंभोपमेकंस्तुभागानिः सीमानंदमा
सौडपानिषद्धमसानस्पर्शीभूयभूयः २९ ॥ अनेनानसंख्यानांदि
हृभाजोभाग्यवनः चित्रेनाशाहृषः मनसाभेमीलएपामहह
निवांछादृष्टानाम् असमगुणान् अनुपमेयगुणान् नविधेत
समोयेषांतेअसमालोकाविलक्षणः ताहृषागुणायेषांनार
नूतेजसासरवायस्तेजः सावातेजस्विनोनिखिलान्द्वेवान्द्र
पांस्तुप्राप्यकृचनो अलहृयाभिप्रायास्तुभागासाभेमीवाचः
पारेमावेवाकृतत्रवर्णितृपंयस्यानेविदंभोधिज्ञानमस्तुद्विहंस

संनिः सीमानंदमेकमुत्कृष्टमनुलमुदितिरूपमद्वयोतिशायेन त
त्पराभूत्वाउपनिषत्सु दृष्टाआसीत् उपनिषत्पदेन नविघते
अंतो विनाशो येषां ते अनंता नित्याः सामान्यजातिविशेषसम
वायास्तैः सह वर्तंत इति सानंतास्तान् आपाः परमाणवः प
दार्थावा नेत्रा सिचावेन सह वर्तंते इति सत्वोआकाशायकाः
शान्त्लवायवः पार्थिवास्तु पदार्थास्तान् दिग्भाजः कालयत्क्रा
त्मनसोपलक्षितान् आत्माजद्योदिच्युक्तान् नानसमगुणा
न् असमंकर्म पंचसंख्याकत्वात्स्तु गुणान् रूपादयः षट्पदा
र्थाः तान्अंचंतीहेयत्वेन प्रतिपादयंतीति तथा एवं ज्ञानिवस्तुतो
भावः सत्ता यथाकस्यापि वस्तुनः सत्वममन्यमानेत्यर्थः अ
थवा शून्योरद्विनोभावो ब्रह्मणः सत्ता यया सा अभंगापडंगो
पेता उपसंहारादिनाम्यर्थलिंगवतीवानप्रमादकावकुवाक्यो
पेनावायसायंगोपेतावा अवाङ्मनसगोचरमेकं मुत्कृष्टम
द्वितीयतत्त्वरूपत्वासीदित्यर्थः ५५ ॥ श्रीहर्षं कविराजरा
जिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितेंद्रियचयं
मामल्लदेवी चयं शृंगारामृतशीतगावयमगादेकादशस्त
न्महाकाव्येस्मिन्निषधेस्वरस्य चरिते सर्गो निःसर्गोज्वलः
५३० ॥ शृंगाररूपवामृतेन तस्य चंद्रे सस्मिन्काव्येमृतसाविणी
त्यर्थः शेषं व्याख्यातचरं ५३० ॥ ये प्राप्ता नाविलिंगादित्वं निप
तितन्नाराधितान्नि हरियेभूः पानिवृत्यैकतीमास्तुकाविन्व
हरिं नाल मायं च माता येविचारणप्रयोगीकल्पयन्निह मया
तत्कृतौ दीपिकायां सर्गो नीराजितोभूदिह हविषादयप्ताः स्वे
न्मेकादशोयं ॥ इतिश्रीनैषधीयेमहाकाव्ये एकादशः स
र्गः ११ ॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ प्रियाङ्गियाल्लंव्यविलं
बमाविलाविलासिनः ॐ द्विनमंडनायितं समाजमाजगाम्
वयोर्वयोत्रमात्तमासमद्वादपरे पुरेन्द्रपाः १ ॥ अथोअथ
त्यर्थः अस्मिन्परित्यज्याभिलाषेणयानिततदिगंतानिनिनि
जश्रीणलज्जयाविलंबप्राप्यव्ययचेन मः कामिनोयेन्द्रपा

आसमुद्रात् अपरे अर्वाचीनः परे परतीरवर्तिनः यद्वा अपरे
अपरे अन्येऽन्ये नृपाः कौंडिनपुरालंकारभूतं स्मराज्ञमाज्ञ
ग्मुः रथैरुत्तमाः १ ॥ ततः सभैम्यावहूते हूतेनृपैर्विनिःश्वस
द्भिः सदसि स्वयंवरः चिरागतैस्तैः किनतद्विरागतैः स्फुरद्वि
रानंदमहार्णवैर्नवैः २ ॥ तर्किंतानस्याविरागतायैर्ह्रीहित
भैमीविरागीर्वित्यर्थः अतएवविनिःश्वसद्भिश्चिरागतैः पू
र्वमागतैर्नृपैः तथाविलसद्भिर्हर्षसमुद्रैर्नवैः संप्रत्येव स
मागतैर्नृपैरुपहूतेभ्यामेतेसदसिभैम्याः स्वयंवरः प्रवृत्तः २ ॥
चलन्नयद्वलत्सुदयवर्णैर्गिनस्थापयामासयनिस्मराजके
ष्वमंगलायानगतावपीयमित्युदीर्यध्वर्यैः कपटाज्ञनोजनः
३ ॥ चलंतिपदानियस्य स फयेंजनः तस्या भैम्याः पदयत्र
णाद्रूपचेष्टामकटाभिप्रायांतांजनीभैमीयानेनगमनेपीयं
ष्वमंगतेतिकपटाड्ढ्या राजहंदेश्रासयानिस्मउपावेशयत्
३ ॥ नृपाणमुपक्रम्यविशेषितास्मनात्मनानतनीसास्वमवेस
रस्वती विहारमारभ्यसरस्वतीः सधास्सरस्वतीवाड्तनन्तवृत्त
स्थिताः ४ ॥ स्वैवेवालंहृतनाम्नानात्राङ्गःप्रारभ्यायायासावाणी
सरस्वतीर्वाचः स्वषुवेअर्वाचनत्कोहृषी अत्रनवरसरवःस्फो
डोपक्रम्याउपश्रुत्यादितीवस्ताङ्गनन्तत्कृत्नाश्रुतिमफराइत्यर्थः
४ ॥ हृणीष्ववर्णेनसवर्णकेनकोप्रवृत्तनपणोहृतपणीमा
हृतं निजामयोघामपिपावनीमयंभवन्मयोध्यास्पतिनाव
नोपतिः ५ ॥ वर्णेनकांत्याकनककोनकेऽपुष्पदयालाद
प्याहृतंमेमापमदीकृतन्मत्रपर्णीनामानेन्नपहृणीष्व अयंभू
पतिर्भवन्मयस्त्वदेकतानोनिजांपावनीमप्ययोध्यांपुरीन
ध्यास्यतिनस्मरिष्यतीत्यर्थः ५ ॥ नृपीयतांनामचकोरजि
ह्मयाकथंचिरेणनन्नावचंद्रचंद्रिका इमांकिमाचामयसेन
चत्स्त्रषीचिरंचकोरस्यभवन्नावस्पृषी ६ ॥ तस्यक्रतनपणी
स्पत्रावेंद्रकौमुदीचकोरस्यजिह्मयाकथंचिदपिनपीयतना
नामवन्कालेनवंदनतनोतितिनीचकोरस्यनेत्रेइमामेनन्नावर

नै॰ दा॰
घ॰ टी॰
५८

स्पृशीसतीर्इमांज्योत्स्नामाचामयंतीकिंनप्रयोजयसिअवलोकये
त्यर्थः अत्रचटीकाकृतायदुक्तमाचामेर्निगरणार्थस्यनिगरणाच
लनार्थेभ्यश्चेति परस्मैपदविधानादात्मनेपदंचिंत्यमितितन्नअथ
मणिजंते नियमोनतुद्वितीयणिजंते तथाचोक्तमणावकर्मका
च्चित्तवत्कर्तृकादितिसूत्रे अणावितिपर्युदासोदाहरणंचेतयते
इति आरोहयतेइत्यासोऽसौक्रामयंतानेचेतयंतेतमारोहयमाणो
यदान्यः अर्केणेनदाहितीयोहेतुमाञ्णिच् तदंतात्मिचेत्यात्म
नेपदंभवति तथाचसिद्धांतकौमुद्यामप्यनेनैवाभिप्रायेणप्रयो
महेतुमणिचिदर्शयंतेतितिपरस्मैपदम् पुनर्णिजर्थस्याविवक्षायांद
र्शयतेइत्यात्मनेपदमुदाहृतम् ६ ॥ अपांविहारेतवहारवि
भ्रमंकरोतुनीरेपृषदुत्करस्तरन् कठोरपीनोच्चकुचयोनदाद्युदं
तरस्मारवसारवोर्मिणः ७ मारवास्तशब्दाञ्चुतेमारवास्तरपूर्व
स्वैवितनुर्मयस्याज्ञातः पृषतांबिंदूनामुत्करस्तरत्सहो - - - -
- - - - - - स्तोकंप्लवनकरणकरणात्तदाद्यर्थंतुदंशकली
भवेजलेतरन्हारस्यविभ्रमंभ्रांतिंकरोतु ७॥ आवानिमिन्द्र
स्समस्पृतिरंगयाकुलैःकिलासप्रसभंप्रभेत्स्यते विलेप्यतेचा
स्ययथाश्शनैरहोमतोमहत्तम्मारवभाविपोक्हम् ८ अस्यकु
लैः कुलेनानेकैःपोविंदःसहशःसमन्वः प्रसभंबलात्कारेणाभे
त्स्यते अद्यउच्यते अस्याचयशास्त्रैर्विलेप्यते अहोआश्चर्येम
तोमहत्याःकपिसंस्वावभावविस्त्रंम्मवक्षमेवागच्छति निष्प्रयत्नस्मा
प्यमित्यर्थः दाशरथेर्भीमाद्येवबोत्तरकालीनत्वाद्भेत्स्यतेइ
तिभविष्यत्प्रयोगः ८ ॥ पतत्पयाःतीरपिपृषगाहिपतन्नयार्गधं
वचनेकपीनाम् पतङ्गणानोगणानोकपाततःप्रत्यर्थिकीर्तीःख
टिकाःस्तृणोति ९ पतयमस्मपयकीर्तयीःपुरंप्रवाहंगाहिगाहि
तेपदृत्रे कवीनांवचनमगाधेनिकेपतामिमज्जति वन्हमगा
कृत्वाव्यारेनप्राप्नोतिइत्यर्थः पतङ्गणानांगणानांयत्स्यलाव्या
पातस्यप्रतिपक्षकीर्तीरेव खटिकाद्दिरणंतिसंपृथति वङ्केक
विनावृद्धिकांनेयोभवति अत्रकविवरमगाधपतन्त्या

जोऽन्वयानिषेधस्तूचनम् ९ ॥ भास्वद्वंशाकरीरतोदधद्वयेवीरःक
थंकथ्यतेसमावापिहिकोटिसमरेरोमाणिसन्तोऊरः नीतसं
यदिवैद्विभिःक्रान्तिपदेगार्वापवाणिवल्लीमेत्रःस्तम्भयति
तिम्हंतोदोस्तंभऊंभीनमान् १० ॥ भास्वतःसूर्यस्यवंशेऊल्लेकरी
रतोकरिणोराजानीरथति करीरत्नस्यभावमेवभास्वतोदीप्यमा
नस्यवंशस्यवेणोः करीरतामेऊरतोदधद्वयेवीरःकथ्यते वर्णि
तोवीहानिशायस्यवक्तुमशक्यत्वात् अस्यरोमाणिसमाथापि
कोटीरोमाणिकोटित्रयंसार्धमेवसंग्राममत्रस्यधैर्यस्यऊरः विं
शत्याघासदेकात्वेतुल्यासंख्येयसंख्येयोरितिरोमविशेषणात्वे
पि कोटिशब्दस्यैकवचनंवेदिभिर्वैतालिकेसंग्रामेकणिपयेश
पितायवासावरपंक्तिरेवमेत्रावैरिणांभुजस्तम्भानेवऊंभीनस
न्सर्पान्स्तम्भयति अत्रकरीरतामेऊरतोशिशुतामेवदधन्नेसक १
येवीरःकथ्यते तस्मिन्वीरशब्दप्रयोगोनभवतीतिनिषेधस्तूच
कम् १० ॥ नाहंयदीयैर्विरिंचिवासरविधौजानामियत्कर्तृतो
शोकेयत्प्रतिबिम्बमम्बुधिपयःपूरोदरेवाडवः व्योमव्यापिवि
पत्तराजकयशाम्ताणपराभावुकः कामीमस्यनमप्रतापतपनः
पारेगिरांगाहते ११ ॥ अहंपाकेनतेदेनाहंयदीयैर्मानवमाने
नस्रष्टिपर्यंतद्वपश्चासोब्रह्मणोदिवसः तत्करणोयत्प्रतापरवेः
कर्तृतामहंयस्यदिनकरत्वेप्रसिद्धेः वाडवाग्निरेवयत्प्रतापरवेः
समुद्रप्रवाहमध्येप्रतिबिंबःसोम्यप्रतापएवतपनोव्योमव्यापी
निचतानिन्नपशाक्रुसमन्तूहस्यपयशोसेवतावास्तामोपराभावुक १
स्तिरस्कर्ता कामोनतिरोपरंगाहतेवक्तुमशक्यइत्यर्थः अत्र
मोदयोवर्णितपराप्रतापात्युक्तिरेवनिषेधस्तूचिका ११ ॥ देष्या
कीर्तिकलिंदराजस्तनयानद्यांस्यधर्मोःत्वयीकीर्तिश्रेणिमयी
समागमसंगाद्धांवलशोगाने तत्रास्मिन्निनिमज्यबाहुजभयै
रावभ्रिरम्भापरीरम्भानन्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराडम्बरः
देष्याणांवैरिणामकीर्तिरेवमलिनत्वाद्यमुनानायांघासहा
स्यभजदेशेऽत्रकीर्तिपरस्परैव प्रकृतिहस्याईद्दशोर्वेत्तासंग्रा

नै॰
ध॰ हा॰
टी॰
१५८

सोगनेयत्संगमेयातातनस्तस्मिंगेगायन्ननामेगमेप्रयोगेनिमज्य
स्नात्वा ग्रंवर्भ्यस्तत्वावाबाहुजभटैःहस्त्रियवैरैःरम्भानास्योप्स
रसःपरीरंभानन्दस्यालिंगनप्रमोदस्यनिकेतःस्थानीभूतेवतन
न्दनवने तस्मिंक्रीडाडंबरस्याडम्बरःआरम्भिप्रारब्धः ग्रयंचास्य
हेष्यानिन्द्याचासावकीर्तिस्तैवयमुनाकीर्त्यैवगेगयायस्तमा
गममगादित्यर्थोवभासेतिनिषेधयोतनाय १२ ॥ इतिस्तुतिस्वा
दितनुर्णास्तुतिःसरस्वतीवाङ्मयविस्मयोन्मया शिरस्तिरःक
म्पनैर्वधभीमजाननेमनोरन्वयमन्वमन्यत १३ ॥ इतीत्येस्तु
तिभ्यामेवस्वादितानतमनसारूपाणांस्यगुणानांस्तुतिर्ययेह
शी भैमीसरस्वत्यावचनास्तुयोंढनयाशिरसस्तिर्यक्चालनयै
वतेमनोरन्वयमनुरूपाणांनोवीचकारविस्मयजोपिशिरःकम्पप
वतस्यनिषेधकोभूदित्यर्थः १३ ॥ कवांतरेसावचसामधीश्वरा
स्वरामृतंतत्यकृतमत्तकोकिला शशंससंसत्तकरैवतद्दिशानि
शापतिज्ञानिमावीमिमोप्रति १४ ॥ स्वरामृतेतत्यकृताम्मत्तको
किलावीणाभेदःमत्तापिकीचययेहशीसावाङ्मयदेवतातस्य
नृपस्यदिशासंसत्तःकरोयस्यास्ताकरेणादर्शयंतीचेइसमान
माविमिमोप्रतिफवांतरमन्यंकवानेशशंस १४ ॥ नपाणस्यह
इमांतामेणलोचनेविलोचनेनापिनृपोपिपासति शशिप्रका
शाननमेनमीक्षितेनरंगयापांकृदिशाद्दृशोस्विषः १५ ॥ भौ
स्माक्षितेनसिपाणयानांशिरोवस्तमेनंनृपंविलोचनेनापिनपिपा
सतिनपातुमिच्छसियस्तकाक्षः चंद्रकांतमाखमेनंनृपमी
क्षितेकटाक्षदेशेननेत्रयोःप्रभास्तरंगयः अपिवात्रमनसा
तनाभिलषस्येवहथात्रपश्यतिनिषेधवचना १५ ॥ भूविभ्र(?)
मित्वानवलास्वमस्त्रे(?)विहंतुमभ्यासपरस्परापरा ग्रहोमह
वेशामसंसमाश्रितामकौतुकेन्तत्यतिकीर्तिनर्तकी १५ ॥ की
र्तिरेवनर्तकीकाविभ्रमित्वासर्वांभुवं व्याप्यानवलम्बंनिरा
धारमाकाशेक्रीडयितुमभ्यासपंक्तौलमाग्रहेग्रास्त्रयं ग्र
हंमहावेशमहाङ्गलीनमाश्रितामकौतुकेन्तत्यति नर्तकी

वहिर्भमौम्भमणानि कृत्वाकाशेनिरवलम्बं भ्रमितुमभ्यासपरम्प
रायेभ्यो हहवतीमहोतमन्तु उच्चैःवंशेवे ऐ समाश्रितामकौतुकी।
न्नत्पति १६ ॥ इतोभिषाभूपतिभिर्वनेवनादटाङ्किरुचैरटवीत्व
मीरुषी निजापिस्मावापिचिरात्पुनः पुरीपुनः स्वमध्यासितविला।
समंदिरम् १७ ॥ इतोस्मात्पाएत्र्याङ्ग्येन वनाद्वनेभ्रमद्भिर्नृपैरत्वे
नमटवीत्वंशमास्वपुरीचिरात्पुनरप्यवापि पुनर्निजविलासग्र
हमाश्रितम् वनरूपत्वात्स्वपुरीस्वगृहविवेकेनाभूदितिभावः १७
आसीदासीमभूमीवलयमलयजालेपनेपथ्यकीर्तिस्समाकूवार
पारीसदनजनवनोङ्गीनचापप्रतापः वीरादस्मात्परः कः पदरुग
रुगपर्यतिभूय ---- चूडारत्नोदुपत्नीकरपरिचिरणानन्दन
न्दर्नेवेंदुः १८ ॥ आसीमोस्मस्तेचनह्रूमीवलयेतस्यचन्दनलेपा
नेकारभ्नाकीर्तिर्यस्यतमानामकूवारपाराणांसमाहारस्समा।
कूवारपारीसदने येषांतेसमसमुद्रपारवासिनस्तु तेजनास्तैर्
नंवाहूल्यंनोङ्गीनस्त्वापप्रतापोयस्य पदंपदरुगोरुगापत्तैहेव।
पतिनोन्नपाणामितिभ्रूयासचूडामणयएवतारारूपापत्नस्तासा
करस्समयएव हस्तास्तैःपरिचरणेनसममंताद्यास्यैवसंवाहनेने
नाभिनंदतोनालाएवेंदवोयस्यैदृशः कोस्मान्वीरादपरः नक।
श्चिदीदृशइत्यर्थः किंशब्दश्चात्रेपेश्रयचास्मादीदृशाद्वीरात्परोन्यः
कइतिप्रश्नेननेवयस्तूचनम् १८ ॥ भंगाकीर्तिमषीमलीमसमत
मप्रत्यर्थिमेनाभटश्रेणीतिंदुकानने प्रविलसत्यस्यप्रतापान।
लः तस्माडुत्पतिताः स्फुरंतिजगदुत्तंगोस्फुलिंगाः स्फुटंभालो।
द्भृतभवातिभान्डूतभुकजंभारिदंभोलयः १९ ॥ भंगात्पराज
यादकीर्तिरेवमषीतयातिमलिनाचासौशत्रुसेनावीरपंक्तिस्सैव
तिंडुकवृक्षाणांवनानितेषुयस्यप्रतापाग्निः स्फुरति शत्रुसेनैवतिंडुक
वनेहिवह्निर्भृशंदीप्यते स्फुटमन्योन्योयोभालाल्ललाटादुद्भूतेव
तांछ्वविवे ततशिवतृतीयनेत्राग्निस्तुभानत्स्वयंस्वरूपतभुक
लौकिकोग्निस्तुजंभारेरिंद्रस्यलभ्योतिवज्रं चैतेतस्मादीदृशा।
त्प्रतापात्तत्प्रतापान्नत्तुः स्फुलिंगाब्रह्मांडकणाजगतांमध्येस्फुरंति।

नै.
ध.द्वा.
टी.
१५५

अत्रापि स्त्रैणागारप्रतिकूलस्य प्रतापस्योक्तिरेव निषेधव्याजाय १९ ॥
एतद्देतिचयैर्विलोकयन्निखिलामालिंगितां भीम्भुवेमेत्रामोगगनसीमि
जंगमगिरिस्तोमभ्रमादायिभिः पृथ्वीन्द्रः पृथ्वरेन्द्रग्रस्समरप्रेक्षो
पनसामरश्रेणीमध्यगतः पुनः क्षितिधराक्षेपायथत्रेधियम् २०
रणेस्यवप्रागगनस्यसीमायांजंगमानां चलतां मेलहृन्दानां भ्रांति
कारिभिरेतस्यपाणस्य राजहृदेरालिंगितां व्याप्तां सर्वां भूमिं विलो
कयपृथ्वीपांनाम भूपतिरविताजः एतस्यानिरोद्धरणदर्शनार्थम
पनमायः प्रामायादेवानां मेकमध्यगतस्सन् पुनः शैलानांवेपा
पोत्पारणायधियंधत्तेइच्छति एवंहि शैलानांत्सार्यभूमीसमीच
कारकृतनस्मेव्यामेति भ्रान्त्यादेवत्वेप्राप्तोपितत्सारवित्तमिच्छती
त्यर्थः अथवात्रेनदेवेन्द्रोक्तिरेवनिषेधकेनवाय २० ॥ शशंसदासी
द्विजवद्दिदर्भजामितोनतस्मामानिपदपकोतके यदेषसौधायनटे
पटांचलेचलेपिकाकस्यपदार्पणाग्रहः २१ ॥ ईडिजवित्तपाणेर्न
तनागाभिप्राय तदासीभैमीमाह भोस्वामिनि स्वच्छन्देदृनोपित
स्तुपेनकौतुकंपश्यपदृनस्मोधाग्रविषयेनटेन्द्रस्मानेपदपांते
वेचलेपि काकस्यचरणार्पणायग्रहोदृलोस्तिकाकस्यवचले
पताकायेमरस्वत्याग्रपि पाणग्रन्तेपदार्पणाग्रहोव्यर्थएवेत्य
र्थः २१ ॥ ततस्तदापन्तनभाषितेनाथितेस्मद्वन्दद्धेतिदृसस्तदस्म
दम् स्फुटाजनिहासितस्य भूपतेः सितेहिजायेत्रषिनेस्फलं
दपता २२ ॥ ततोनंतरंतस्यादासापाप्रमत्तनवचनोक्तेस्सभासदांदृ
सितेस्मास्वयंवरसभाप्रेक्षति भ्रूक्षेपीकृता अतोहतोरस्य भूपतेः स्फ
टाप्रकटाज्ञानिर्मलितताजाता हि यस्मात्सितेपवलेपितेमेचक
स्यस्ववलत्वाजायते २२ ॥ ततोन्तदेव्याजगदेमहेन्द्रभूपुरंदरंसा
जगादेकवयया तदाजेवावर्जिततर्जनीकयाजनीकयाचित्रविरि
त्कारूपया २३ ॥ ततोन्तरनेतरेकयाचिदत्भुतरूपयातत्पवजगदे
कवेयमयापरवित्वरूपया परमार्थमानरूपयावादेणांदातत्का
लेप्राजेवेनतत्परतयाप्रावर्जिततर्जनीययेदृपपा अंगुलस्पदर्शयेत्या
साभैमीमहेन्द्रभवपरंदरंतत्पंववीतिसेत्यर्थः अवतजेनारपीनेमे

शानारदस्तवकम् २३ ॥ स्वयंवरोत्साहमहे वृणीष्व हे महेंद्रशैलस्य
महेंद्रमाधानम् कलिंगजानां स्वकुचद्वयश्रिया कलिंगजानां स्तृण
तोत्र कुम्भयोः २४ ॥ हे भैमि स्वयंवरविवाहोत्सवे समानं महेंद्रशै
लस्य महेंद्रमधिपतिं वृणीष्व तत्र शैले कलिंगदेशजातानां गजाना
कवाटयोः स्वकुचश्रिया सह कलिकलहस्पर्धां स्पृश २४ ॥ य
ये किलाध्यात इतीरितौ रवात् भयाद्दयादस्य रिपुर्महावनम् श्रुता
लिङ्गत्वमगिरस्तदुत्तराः पदङ्घ्रिरत्रासि शुकैर्वनेपि सः २५ ॥ कि
ल निश्चये यं महेंद्रशैलाधिपतिराग तद्दूतीरयेत्यावदंत्य स्तुताः
पौराणिकावाचः ताभ्यो भयाद्दस्य शत्रुर्महावनमेव वनमगात्
तानि श्रुत्वे समागत इत्येतानि श्रुत्वाणि यासां तास्ते वा रिपुणाम्
त्वमगिरः श्रुताः पदङ्घ्रिः शुकैस्सरिपुर्वनेपि त्रासितः त्वमो
निश्चमपेतस्य विषयानभवस्तयः तत्त्वमसत्प्रलापो योविषयान्
भवाद्भिः २५ ॥ इतस्तव सद्भिर्हृतभूरुहस्त्वज्जितानां प्रियायदृष्टावन
स्थानवीजनैः प्रांशुसहस्राद्भुतमात्मदेशजं शशांशुविपशीतलशी
लतां किल २६ ॥ इतोस्मात्कारणांत स्तुतेतत्प्रवविद्रुतस्य पलायि
तस्यातेभूस्तः प्रत्यर्थिभूपतयः तेत्वज्जितात्यक्तसती प्रियास्तव
त्सभाराजपत्नीक्ष्यनेषां पलायनानेतं रंजनैर्देवागतैर्लोकैर्वन
मानं प्राप्तिं भ्रमहृष्टामतीतं नैरेव जनैरात्मदेशजमद्भुतं दृष्टा स्व
देशजमाश्चर्यं किमपि वदंतिस्पष्टां स्वदेशे चंद्रमरीचीनां शीतल
तास्वभावं यांशंस विरहवशात्कामोद्दीपनेन वह्नेणसनतापिता यः
प्रलापोयम् २६ ॥ इतोपि किं वीरयसेन कुर्वतो न्यपान्यदत्राणगु
णोर्वशीवदान् गुणान खड्गेन विधायनिर्भरं नमेन मन्दीवलयोर्वशी
वशाम् २७ ॥ त्वमुर्वीवलयस्य भूमंडलस्योर्वशीनामाप्सराः कृडे
नकेवलेन सौंदर्यगुणेन तमेनं न्यपतिनिर्भरमतिशयेन वशमायंत
विधाय [illegible] न्यपार्थिभूपतीधनधावणगुणेन मौर्वी चैतेस्सन्
दितेर्वयं [illegible] न्स्वाधीनात् कुर्वत इतोस्मान्नृपान् किं न वीरयसे प्रापित
वीरेवक्त्रांसि स्वरवीरविक्रांतो तद्भवादिः एषवपाययेपि भिन्ने पान्व
पायति केवलेन गुणेनेत्तात्स्वाद्वीहातिशयः अथवा किंप्रयने

नै॰
ष॰ख॰
टी॰
५॰॰

नवीरयसेवीभंनेच्छमिथ्यान्मनेच्छायोमिनितिनिषेधसूचना २६॥
एतन्नाशीर्षसि नाथीनगबिलविगलद्धासरानिस्सरंतीस्वक्रीडाहंसमो
हग्रहिलशौर्यास्मेधाप्रार्थितोविंदुवेंदा आक्रन्दाद्भुरियन्नत्रयनज
लमिलच्चंद्रहंसान्द्वित्रप्रत्यासत्तिप्रहृष्यन्ननयविहसितैराशुसी
नमसीच्च २७॥ एतस्माद्वीनाग्रतएवनगबिलेषुशैलगृहासुवि
गलद्धासरानिवाहिनवासराडनाराब्जोबहिर्निर्यांतीवैरिपत्नीस्वस्व
क्रीडाहंसस्यमोहेनायमत्क्रीडाहंसइतिभ्रांत्याग्रहिलस्तत्रग्रहवा
न्यासौशिशुस्तेनवारंप्रार्थिततत्रिंदुः चंद्रोयस्यास्ताद्दृशीभूवि
बद्धुनरंधदाक्रंदन् रोदितिस्मतद्भुतेनोयनजलेषुवाष्पेषुमिले॥
न्यासौसंभ्रमस्यचंद्रस्यप्रतिबिंबः तस्यप्रत्यासत्त्यासन्निकर्षेण
प्रहृष्यतस्तनयस्यहसितैराशुसीन्नःसाविनाभूत् न्यस्यसीस्तनया
निरश्ववासान्समोचव २८॥ अस्मिन्दिग्विजयोद्यतेपतिरयंमत्ता
दितिध्यायिनीकम्पंसात्त्विकभावमंचतिरिपुद्रोणींद्रदाराधरा
भूस्यैवाभिमुखेनिमत्तसमरेयास्याद्दिर्धनिजःपत्याभास्वतिद्रू॥
रूपतेविलमथःप्रत्यर्थिभिःपार्थिवैः २९॥ भूकम्पेसूर्येकील
दर्शनेचशास्त्रोक्तेशत्रूणांमहोत्पातमत्वेदते अस्मिन्कालिगना
थेदिग्विजयायसमुद्यतेसतिरिपुभूपतीनांदारैःपत्नीभूतावराभूमि
रयंकलिंगेशोममपतिर्भूयादितिध्यायंतीकिंममसात्त्विकभावं॥
भृंगारकृतंकम्पमंचतिशमोति अस्यैवसमरेसंमुखमभिपत्यस
त्वा ऊर्ध्वंसूर्यमंडलंभित्त्वामुक्तिपदेयास्यद्भिर्वैरिनृपैरभिख्याति स
द्भिर्विलनूयोनिजोमार्गःकिमुद्रूपयते इतिप्रतीयमानोत्प्रेक्षेयमि
वाचेनन्नपादानान् ब्राह्मणःकृतसंन्यासःसूर्यस्याभिमुखेहतः
द्वावेतौकथितौलोकेसूर्यमंडलभेदिनौ ३०॥ विज्ञाणेवांचात
ादविगणेत्रस्तेतमस्तेपुनःकोपान्कोपिनिवर्ततेयदिभटःकीर्त्या
जगत्युद्भटः आगच्छन्नपिसंमुखेविमुखेतामेवा[illegible]च्छन्यसौ
द्वागेनत्रूविकारयेणफटितिच्छिन्नापमर्पस्त्रिवा[illegible]॥ सम
स्तेरोणाभराणांगणेत्रस्तेभीतेरणांगनाद्विद्राणेपलायमानेसतिस
ति यदिकदाचिज्जगतिकीर्त्योद्भटःकीर्तिकामःकोपिभटःकश्चन

त्मना गृहाणीत्यमी मधुजन्यजने मुदीर्वतुष्टुयं नथ्यान्दनरन्न
राशिरिव ये ददोर्कि ऊर्वन् शेषमायेक्रमेणानि कं चारुनरुम
न्तन वन्नजानं गृहीता नि स्वेवोजन्यजनाय ह सन्नूलतां गृहे त्वोः
क्रियायाणानि हत्वरथैर्भाद् प्रत्ययात् शेषाणि हूनवे जनाय
हास्य हेतोरित्यर्थः ११० ॥ भुवेनिधाय कमुके नलाय गेरु थो
क्रि पर्णालि रवे द्रां स्वास्तिकं दमार्पितां न र्भववासानिर्मितंम
या विलैः स्वधमहासितान्वितैः १११ ॥ अथानलानुगैर्जन्य
लोके मुविक्रमुकपूगाखंडंनिधायापि स्थानं नवमपर्णालि
नां गवली दलानां पंक्ति रोक्ष्य त्यक्ता अत्र हेतुमाह कीदृषै
र्नलानुगैः दमेना र्पितानां तःस्माहितात्म्यादित्वात् अंतमथेत्र
र्पितस्यापि तस्यासौ भुवेवासः कस्पूर्यादितेनेनि र्मितं कः
विसंभ्रुस्वस्तिकं हस्पोत्रासासऊलेरत पवस्वधर्मेणानि जामिथ्या
ज्ञानं न हासितान्वाविलाजनाये ते ः १११ ॥ इति दिक्कोत्वा स्मिः
वि मिष्टभोजिनां दिनानि तेषां कानि चिन्नु दायकः द्विवर्षसंव
त्सरवांत दरी परीक्षिभिन्नलिसि पेफ पानि षि ११२ ॥ इतीयं
द्विलोकत्वो द्विवारौ प्रातसाय च व रूपाविमयवित्रस्वस्थं च मिष्टत्वा
इ चभुक्त्वनातत्याद्विवर्षवत्सराः षोडशपावासीन्क्रमुनाः प
रिवारस्य दर्याः पार्चावि क्रयः स्वपलासां परीक्षिभि र्बवादि प
रिवेषाणो पासनाभिः द्विष्टि प्रामवलाजन्यलोकानां कति च
नदिनानि मुदा व्यतीयुः ११४ ॥ उवास वैदर्भगृहे सपर्यया
निषाधः क्रषोगीपरिणीय नैषधः ततः प्रतस्थे निषधानमहान
यारथेन वास्ये यष्टहीन वाघमना ११३ ॥ नलस्तां क्रषांगी भै
मी परिणीय पंच षाः रात्रीभी मगृहे सुवसानि स्म ततोनंतरम
नयाभैम्या सह ह गृहीत वज्रना रथे न निषधान्प्रतस्थे पंचवा
षट्वेति संख्ययावृयायां त्र्हवाधिकसंख्याः संख्येये इति
बहुव्रीहिः बहुव्रीहौ संख्येये इति कच् ११३ ॥ पवस्पनः प
सुमिमामधिक्रियामि यशोमुः पौमूरमावानि भुवन् रथे
तृभैमी स्वयम धारक हस्तलोः किलास्मि त्तादमां जनविनः ११५ ॥

इमांभैमीमङ्गंपरस्पर्शंसोपिकारोनास्तिप्रियाभैमीशाम्भुः
पोलास्वयमारोढुमशक्तेत्यर्थः अस्रौरथउत्तरतोस्तीनिव
दन् तद्गुन्नलोभैमींरथेस्वयमारोपयामासतज्जनेपश्यतिस
तिनोमांभैमीकिलव्याजेनग्राश्लिष्टवालालिंग ११४ ॥ स्व
लिप्यातिस्निग्धतनुप्रियादियंप्रदीयसीपीडनभीरुहदोर्युगा
त् इतिस्मरःशीघ्रमतिस्तकारतंवपुःस्वरोमांचभरेणकर्क
शं ११५ ॥ इयंभैमीस्निग्धादिकुणानतुर्यस्यास्मात्तथाति
शयेनमृदुःकोमलापीडनाद्दृढालिंगनाद्भीरुतत्रस्वंभुजयु
गयस्येहधाप्रियायाबलात्पतिष्यतीतिहेतोःशीघ्रमतिस्तत्
कालोत्पन्नप्रतिभाकामस्तंनलंवपुःभैमीचरोमांचभरेणक
र्कशंचकार ११५ ॥ तयाकिमाजन्मनिजांकवर्तिनांप्रहि
त्यपुत्रीपितरौविषेदतुः विसृज्यतंतौदुहितुःपतिंयथावि
नीततालव्धगुणीभवद्गुणं ११६ ॥ पितरौमाताचपिताचआज
न्मप्रभृतिनिजोत्संगवर्तिनींपुत्रींविसृज्यतयाकिंविषेदतुः
नःकिमाहवेपेनविषेदतुरित्यर्थः यथाविनीततयाप्रश्रये
णलब्धगुणीभवन्तः अस्मिन्वविभवन्तःगुणायस्येदृशंतंजामा
तरंनलंविसृज्यविषेदतुः दुःखितौबभूवतुःपुत्रीवि
रहाजामातृविरहस्तवातिदुःखितौबभूवतुरित्यर्थः ११६ ॥ वि
जाधनुव्रज्यसमंडलावधेर्नलोनिवृत्तोचटुलाश्वनोगतः
तटाककल्लोलइवानिलंतदाडुत्तानतिथ्यावहतेवहत्तव
रादरा ११७ ॥ सवरदेशस्यराजाभीमःनलमनुव्रज्य
स्वदेशसीमांतांनिवृत्तौव्याहृत्यसमयेचाटुसामवादंलप
तिवदंतीतिचटुलावःकर्मणितनस्यभावेगतःसामवादान्व
दन्प्रस्तानतिप्रश्रयाद्विवहत्वमनस्याख्यानतस्तावनिवृ
त्तेप्रत्याह्वतः कइवतटाककल्लोलइवतटाककल्लोलोपिव
रात्पंप्रवीजकोयोराजतेदृतोदृशःनिजांमंडलस्यमंड
लीभवनस्यावधेःपर्यवसानात्प्रतिवृत्तिसमयेचटुलास्तत्तो
भ्रतात्प्राप्तोयस्येदृशस्यभावयतःप्रस्तानतिरोत्रस्यापगमात्

प्रवाहेणैकोभूनुत्तदातिवर्तते ११७ ॥ पितात्मनः पुण्यम
नामयात्माधनमनल्पाक्षिरयाखिलंनलः इतः परंप्रतिन
कोपिनेहामित्सुदकुरेषखहजन्त्रिजोरसोम ११८ ॥ ध्वः पुर
त्रिप्रात्मनः पुण्यंसुकृतमेवतेपिता तमाहृत्वेङ्गःखसापि
तेवानामयः सम्पन्नयः मनसः संतोषप्रवर्धं नलएवमवं
प्राप्यवस्तवर्ततेइतिसर्वत्रयोज्यं अतः परंनवाहंनकोपि
नक्कापिप्रयोजकइतिवदन् उक्तनवाक्यप्रबंधेमीभैमीवि
ससर्ज ११८ ॥ प्रियाप्रियेकाचरणाद्धिरेणानांपितुः स्मरंती
साचाकित्सदापिषुनयालतन्मान्हवियोगवाडवः सतप्रिय
प्रेममहाबुधावपि ११९ ॥ प्रियोनलोभैमीचिरेणाचिरकाः
लेपितुः स्मरंतीप्रियस्यपथ्येपिनसैकाचरणात्केवलंकार
णादापिमुचिनपीडांविविकित्सन् आधिप्रतीकारमकरोत्
तद्वुनः सतस्याभैम्याः मातृवियोगप्रवातिसंतापकत्वाद्वड
वाग्निःप्रियस्यनलस्यप्रेमापिएवंमहांबुधौसत्यपिनत्येवासी
त्रशाशासेत्यर्थः ११९ ॥ असौमहीमहसूजपात्रमंडितस्त
यानिजोपत्यकयेवकामपि भुवाङ्गगेसणदंतिचारयो
र्बभारयोभांकृतपादसेवया १२० ॥ असौमहीध्रनलः तप
नः बहुधाबहुः प्रकारैर्मंडितः विहितापादयोः सेवायये
हपान्तयाउरुगणाभीहरणस्यदंतिनागजानांचारस्यगते
स्सुभुवास्थानभूतयातयाभैम्याकामपिशोभांबभार तया
क्येवनिजोपत्यकवेवययामहीध्रस्यवंतःबहुभिधातुभि
गैरिकाद्यैर्मंडितः हारिणानांहृहैर्दशानक्ष्यदंतिनांसंचारस्य
भुवस्थानेनतयाकृतः पादस्यप्रत्यंतपर्वतस्यसेवाश्रयणे
वयेहरूपाउपत्यकयाभूधागमसन्नप्रदेशेनकामपिशोभां
बिभर्ति १२० ॥ नदेकतानत्पस्पबुदितेविरोधयाभाव
मिवात्मनिस्त्रिया विहायसापत्यमरंजिभीमजासमयन
हीन्द्वितसर्वहि[illegible]भः १२१ ॥ यस्याःस्विरोधाप्रथमविवाहि
ताप्रगल्भा[illegible]नवोढकोतायशास्यनायकस्यसंबंध

नै. प.धो टी. २ग

तेभावेस्वात्मनिविषयेस्थितेस्वात्मनिभर्तृवैमनस्यात्तत्पत्न
येस्वापत्यंसमानयतिवजातेरोषसंभ्रमग्राणिवनानितस्यान
वोप्लयावच्छितानिवस्थूनितेषांपूर्तिहृन्निभिः सर्वतावापारं
बालानवीप्संप्रजवतितयैववकेवलनभैम्यामेवप्रणवस्यत्व।
न्तराजेनस्येत्यर्थः नलस्यात्मनिभावंवंचितामेवसापत्यंत्य।
क्तास्नेहेनसममलनहाच्छितस्यनिहृन्निभिःहास्यविरोध्या
विरसंचितयाराज्यलक्ष्म्याभैमीवर्जितेत्यर्थः ८८॥ समावहा
रावलितोसांपुरीनिजाहियोगादिवलम्बितालकां ददर्श
पद्मपामिवसर्वतः पयामयाग्निनोत्फुल्लविकस्वतेरुहैः ८९
महसावहारावलिमध्यनेइन्द्रनीलमणिमालामयेनतोरणेन
वर्तनेयातामीहर्षीपुरींस्वकीयाद्विरहादिवप्रोषितपति
काबालविकीर्णकुंतलानयेत्यनेनंर्दहलावा ध्यास्मितोत्फुल्लविकं
चयाभवतितयापयामागीणपद्मपाद्दर्शमिवानन्तरंनलेद
दर्श प्रोषितपतिकाभिहलंबालकाकप्रियमार्गाकुत्फुल्लवि।
कचावीक्षिते पाठ्यायाधेइस्मरशः शाहनिशमत्यपयस्यहृत्वा
त्पत्यापश्यामितिकर्त्तव्यंमार्णाहृत्तीतिवामिणिबद्धी ८९
पुरीनिरीक्ष्यान्यमनामनागितिप्रियायभैम्यानिवर्तनंविसर्जितः
पयोकटाक्षःसहमानिवर्तिनानदीक्षणेनार्धपथसमागमे ९०
प्रियः पुर्याःनिरीक्षयान्यमनाः चित्तव्यासंगवाननित्यमयिव
रहहृष्ट्वीर्लित स्वछंदमेनंपश्यामीतिप्रियायप्रियहृदयभैम्या
निर्वर्तितस्वैरविसर्जितः कटाक्षः सहमानत्क्षणमेवप्रतिनिवर्त
मानेनतस्यतत्क्षणानार्धपथेएवसमागमंययौ यावद्भैमीनल
मन्यहृष्टिस्वैकयापश्यतिनावन्नलहृष्टिर्निमेषमपिभैमीवि
रहासाहस्यनिवृत्तेतिनलस्यभैम्यामनुरागाख्यापनं भैम्या।
स्तुतयासानुरागायप्रापितातिमम ९० ॥ अथनगरहूतेरे
मान्यरैः पथिमभियायसंजायथाभिराभमः मृपस्विजस्त
मस्वियासनाथः कमलिनितेरलिभिःहरहंलोकैः ९१॥
अथानन्तरंनगरजनैस्वरूजींहानिच्छाया[illegible]अनिपाताद्वतेन

गरे येषु तैर्नगराधिकारिभिरमात्यश्रेष्ठैः ऊहहलेनाहवेस्वभमी
त्व यं वृतस्य अवाग्घ्ययामसुतमकैः क्रमेणामिलितैरमात्यश्रेष्ठैस्सह
मन्त्रलो मिलति स्म कीदृशो नाय यो भेभ्यामिताम : क्रीडमानो नृम्येवा
कृइवमधावसंतनइवयया ववमंतः ऊरुमसंपदाप्तः ऊहहलोत्कं
ठितैः क्रमेणामिलितैः भ्रमरैः सह मिलति स्म ९४ ॥ कियदपि कथयन्त्व
दृत्मातेष्ववाग् ऊहहलवेदलेषु तेषु कियदपि निजदेशाह्नं गृह्यः
श्रवाणपथं मनयन्पुरीं विवेश ९५ ॥ समनलः स्ववाग्स्य ऊहहलेइ
ष्वातिशये स्वस्पदेषु तेषु सुमावि वश्रस्वेषु कियदपि मारवतेयाकिंचि
त्यात्रेस्वयं वदृन्तसहृहवाणाधन तेयेभ्यः सचिवेभ्यः सकाशात्कि
चिन्मात्रे निजदेशाहृतांतमपि श्रावयन्पुरीं विवेश ९५ ॥ अथ पथि
पथिलाजैर्वान्मनोवाञ्छवल्लीमकुलकुलस्तकल्पैः स्वजयत्याजयति
क्षितिपतिमुपनेमुक्तं दधाना जनानाममरतजलमनालीसौकुमार्य
कुमार्यः ९६ ॥ अथानेन रमार्गे जयेतिजयशाहसवेनिजैवाञ्छवल्लता
त्वत्याः ऊहमलसहृहरिवलाजस्तक्षपतिप्रजयत्यः अमरतमेवजलतं
यासुहृणालीस्यान्तस्याः सौकुमार्यमादेवदधानाः जनानोपुस्वामितांस
वेधियः कन्याउपाजन्मुः ९६ ॥ अभिनवदमयंतीकांतिजालाव
लोकप्रवणपुरदंभीवकृत्वेशान्वयेन निखिलनगरसौधाहृवलीवे
इचालाः दाणमिवनिजसंज्ञोसान्वयामन्वश्रवन् ९७ ॥ अभिनवस्या
इहस्वस्यभमीकांतिसमहस्यावलोके प्रवणानां उत्सवानामपी वस्वी
णांस्राववेडेवन्वयेन संबंधेन निखिलस्य नगरस्य सौधानामुत्तली षु
याः वइचालाः श्रेणयो गृहाणिता : तासामिवनिजसंज्ञां च शान्विता वासौ
पालेतिसार्थका मन्ववृद्धाः ९७ ॥ निषधनृपमुखेन्दु श्रीमिधौसौ
धवातायनविवरगतस्मितश्रेणिनालोपनीतो पपुरतुलपिपासापां
स्वलंतोत्सवाणानिखिलपुरवधूनां नेत्रनीलोत्पलानि ९८ ॥ अत
लीवाचोपिपासा वशीनलोलसवतरमातथायत्ता स्वलात्वंवजोगणाव
त्वलताणयादं वलत्वमेवजवशपाहनीलाणित्वमिवनदेवोहनः प
णाः मकरंदायथा ... निमुवल्लपुरस्त्रीणां नेत्राणि पद्मनीत्रीत्पलानि
सौधवातायनवा ... समध ... नाल ... णालदंडस्तयोपनीतां

नै॰
ध॰ टी॰
२४

गृहीतां नलस्य वचं इस्य कोतिमेवास्वतं पिबतिस्म अन्योपिस्वपितः
स्वावशोषाणां यस्कलकंटः संदर्वमाह नयस्क पादिजलं नालिकया पि
वति १२८ ॥ अवनिपतिरथाह सेणपाणिप्रवालस्खलितनस्वभिलाज
व्याजभाजः प्रतीक्ष्यन उपविउस्तमट्टहीरोधवैमानिकानामभिनव
हलभमीसापश्रमिं विवेश १२५ ॥ अथ चन्द्रपो नलः अहे अग्रहलके
ति अमेदेषुसेधाये सुस्थितस्य स्त्रीणामस्मृहस्य पाणिभ्य एव प्रवालेभ्यः
नवाङ्कतेभ्यः पत्रेभ्यः स्खलितानामेवलाजविकीर्णानां स्वदीनाला
जानां व्याजभाजः नेत्रलाटाकिंत देवमतानि सुष्पाणीति मतिं जन
यंतीः वैमानिकानां विमानेस्संचरनां देवानामुपरि ऊर्ध्वहष्टीर्वष
णानि स्त्रीजवेन अभिनवहानस्वामी भमीनिवामायसे धस्तस्य श्र
मिं विवेश १२८ ॥ इति परिणायमित्यंयानमेकान्ययाणि दर्वक्रितक
टाक्षप्रहितवान यास्ते दिविदिविषदच्छाकौतुकेनावलोक्यप्राणि
दफर्षिणतु नाकमानंदमाद्राः १३० ॥ इति एवोनेत्स्वयं वरस्मानदा
ते विवाहं तयेस्य मनेन प्रकारेणा कास्मितो वरव्यथानं चललनं नेदी
प्रयत्नकटाक्षावलोकनं च तयोः कौतुकेन हष्ट्वानंदेन सांद्रास्वर्णाः
दिवयालानाकं गन्तुं अगाद्दुषराभिलषुः १३१ ॥ श्रीहर्षं कविराजि
राजमुकुटालंकारहीरस्सुतं श्रीहीरस्सुषुवे जितेन्द्रियचयं मामल्लदे
वी च यं काश्मीरैर्महिते चतुर्दशतयीं विद्यां विदद्भिर्महाकाव्ये तद्भु
वि नैषधीयचरिते सर्गो निसर्गोज्ज्वलः १३२ ॥ चतुर्दशानयीं विद्यां
विदद्भिः काश्मीरैः कश्मीरदेशवासिभिर्जनैः अधवा चतुर्दशात
विद्याविदद्भिर्जनैः काश्मीरैः ॐ अमः हात्वासर्जितं तद्भुवि श्रीहर्षाः
ज्ञाते षोडश्यष्टे १३२ ॥ आनंदस्य हृतानि रक्तविमुनास्सत्मपदाया
न्वयादस्यानेषधकाव्यतस्य विहूता पीयूषसारस्वतो उदाहरणमवि
वाहकमविमलतवमंत्रमान्याडशमसर्गोस्मिन्विहूतास्थिराहूतरतिः स
भोगसूत्रस्थितिः १३२ ॥ इति श्रीहर्षविरचिते नैषधाख्ये महाका
व्ये तस्य विहृतौ षोडशः सर्गः समाप्तः १६ ॥ ॐ नमः सरस्वत्यै ॥
स्वातेः स्वतीनां पयोमिधद्धी[illegible]तार्थमा[illegible]निषदं स्वम
प्रध्यात्मविद्यामिव वादयन्तीं वीणां [illegible]भवन्म [illegible]यवाणी ॥ ॥

पार्श्वस्थितदानंदवशैकमावंकरेस्तु याकेभनिभाइहेती विश्वेश्वरंमि
वतिस्म प्रपंचं सरस्वतीसोचत्तमेदृढव्रम ॥ तदेवं संभोगशृंगार
स्य स्थलभूतं विवाहं सविस्तरमपवर्ण्याथास्मिन्सर्गद्वयो सर्गं पुरा
णप्रसिद्धिशंकितायाः भैमीनलसंभोगप्रतिबंधिकायाः कलेः
प्रतिकूलतायाः अपाकरणमुखेन स्फुरतिस्फुरति तदावां वैकजी
वितं याम्बृष्मिजनं प्रकाशयति ॥ गेहं यथारभ्य पृथ्याप्रयं पाती ।
पावनभ्रमं स्वःस्वस्वस्वःउल्लोललीलाजरमुपथ्यागतं १॥ अथ
भैमीनलवरदानानंतरं हृथ्याप्रायं सत्यपिविवरत्व प्राघोवा ऋत्य
नहृथ्यवपरिश्याथानव स्वधाम समारभ्य हैमीपद्मसेवकांतिवन
पदानिवाता सरस्वतः उल्लोलानामहूतानरंगानामिवलीलाग
तिविलासायेषांते स्वराशाक्रांतदयः ध्येयागतेगतेस्व खेवरत्वमनति
क्रम्यजग्मुः स्विचसात्याजग्मुरित्यर्थः वृथ्याप्रायमित्यव्ययीभावः
समुद्रकल्लोला अपिप्रैम्णा हृथ्याचाविवाचाभिवर्तंते अथ वहृथ्याप्राय
भैम्या शुद्धलाभान्पर्थमेवपरिश्रीभावनस्वमसमारभ्यदेवायथागतं प
थ्यैवकाकिनप्रागता: तथैव भैमीविनाप्रतिजग्मुरिति १॥ भैमी
प्रत्यभुवस्तस्यचिरंचित्रेधृतामपि विद्यामिवविनीताय नैविषेदु
प्रदायते २॥ यथाचिरंचित्तेधृतामभ्यस्तामपिविद्यां विनयसंपन्ना
यशिष्यायदत्वा गुरवोन विषीदंति तथाचिरंचित्तेधृतामानमभिल
षितामपि तां भैमीं विनीताय भुवः पत्ये नलाय दत्वा स्वरानविषेदुः २॥
कांतिमंति विमानानि भेजिरे भास्वरास्वराः स्फटिकोरस्तटानौ
वप्रतिबिंबाविवस्वतः ३॥ यथा भास्वरः परप्रकाशकाः रवेः प्र
तिबिंबाः कैलासतटी भजंते तथा भास्वरा दीप्तिमंतः स्वर्गिनः तत्पीठको
दयः कांतिमंति विमानानि भेजिरे ३॥ जवाज्जातेन तेनवलेन बला
हकैः स्वसेनात्वरसेसी शत्रुरथैरक्षामिवाकथि ४॥
वेगादुत्पन्नेन वर्तनेन रूक्षवलेन रंहसा आक्रष्टानि लघितानि बलाहका
मेघा येस्ते ष्टांदेवानां रथैः स्वसेनाद्धाथारमितकाशत्वस्यात्मनः
शीघ्रत्वमात्मनां पांत्वमिवाकथि स्वसेनोपिवलाकस्मबलाहा
कइत्युपमासाधनं ४॥ क्रमेण स्वर्गीसोत्तंसानांतदानीसमहत्यपत्त

नै. ष.
टी.
१२३

स्यहमहमहमिकयाश्चयात्पूर्थवस्वन्निवाणिमा ५॥ क्रमेणानिवायमो
हीभूतानां नेषां देवानां तद्यानां वाणिमा स्वस्वत्वेजनेरहस्पन
कीदृशाद्वाणिमा अष्टगुणमहदिवि पंचतदेःस्वयमणिमा महिमा
दिकं तस्मात् अष्टानामैश्वर्याणां मध्यात्स्वमैश्वर्यवस्यन्चाडुर्भवति
व अत्र पंचमीविभक्तिइतिनिधारणेपंचमी ५॥ ततान विघनांनेषा
रथ्यकेतुपताकानां लक्ष्मकेतुशिवांल्लोवालेवजलमवकोविन ६॥
लक्ष्मः केतुशिवयाधजायणोल्लोवः श्राकर्षणाययेहशीअतपवलक्ष्मः
केनोधजेविषयेशिवाल्लोवःऽयंधजेसम्भवितिनाशिवावहलमिव
नतमेघलेवितियथासामेघलेवाउपरंरथ्येषुविघनानाकत्वाहरि
द्रपताकेनाधर्के अत्रमेघलेवायाधजशिवानविघन्त स्वपीनप।
ताकात्वेऽपित लक्ष्मकेतुशिवांल्लेवित्यत्रद्धिर्विभक्त्येकशेषसमासः १
पुनःपुनर्मिलतीषुपयिपायोदपंक्तिषु नाकनायरथ्यालेविवस्वा
भवायधनुः ७॥ नाकनायरथ्यायद्यउनन्तदेवमार्गमनुमुक्तविल
तीषुमेघपंक्तिषाभवंतापनवं हुव आदित्यकिरणावान्तांदोलिता
जलदांतस्मात् प्रकाशमानानभसिशक्रचापेनमज्ञिताः इत्यवल
जाणशक्रचापावयभूषणाबभूव अत्रमुख्यशक्रधनुवंन्दावेलनाद।
णिकेशक्रचापेअरोपित ७॥ जलेजलदजालानां वज्रिवज्रान
विवेनैः जानेनत्कालजैस्तेषांजानाशनिमतनायता ८॥ वज्रिणः
शक्रस्यवज्रमायकपविघुषाणांमणिविशेषावा अत्रापिमुख्यस्यवज्र
स्यामुख्येनमेघानामन्यान्यसंयद्दजन्माविद्युत्पलाद्दीणाकमपशनि
वेशनीयते ८॥ स्फटमावर्णिवेघपानां जलध्वजंमहीभुजा
वकेदर्शनतस्तुभ्वदेऽस्वेऽम्लविकाचित ९॥ क्वचिद्दर्शनतायमस्य
देऽःऊर्ध्वगतिक्रमेणासूर्येमस्यान् मार्वाणिमनोवेषाजातानोम्
भुजाऊलध्वजंवेस्फटंप्रकटमेववके स्र्यः प्रशान्तिवाग्भिःसाव
णिंवेघपानांऊलध्वजतयाव्याताथिश्रात्यापितेवाशानहत्मार्थः
वेशायहस्यंदिगादित्याद्यत ९॥ ननभीमभुवो श्रीसाणाविस्मिताया
दयोदिवः पाशिपाशः शिवः कंपस्रलभयध्वजसिंधेय १०॥ पाशि
नोवरुणपाशःनतभेभ्योःआनोविस्मितायाःसार्पयीयादिवः वि

स्मयजेन शिरःकंपेन स्वस्ताःश्लाघायस्येदृशोस्यवाणस्यस्त्रियंशोभामे
पस्पेद्धार नायवराणस्यपाशाःकिंतुनलभेम्योःप्रेमिणास्त्वर्यीय
दिवःशिरःकंपेनस्वस्तश्लाघाणस्त्रवणामिदंमितिवाकार्यः यत्तुनर
हरिःसंभ्रमगलितताटंकतुल्याबभूवेतितदुपेत्यमेव प्रसिद्धेहिपा
शस्यकर्णेनसाम्येनतंताटंकेनेति तयाचश्रवसोःश्लाघास्वमनेहेतु।
विस्मयेनशिरःकंपःसाताडंकोपव १०॥ पवनस्कंदमारुरुक्षन्नृ
रकरःशिखी अनेनमामभैमीतिभ्रमंचक्रेनभःसदाम् ११॥ वायुवं
योमातामाधरस्तन्नरोऽस्तुकर्कशतःकराज्ज्वालाविहस्तायस्येदृशःशि
खीवह्निः अनेनापिनाभैमीप्राप्तेतिनभसिवर्तमानदेवानांभ्रांतिंचक्रे
प्राप्तमनोरथोहिहृष्टोऽभिनेतानृत्यति ११॥ उत्कर्णाभारतीदेवी
विवाहाद्वीमजोगिताम् अध्वानिध्वनिभिर्वीणारणत्कल्पध्वनोद्दयत्
भैमीवाचाविवाहार्हतोसंतमोनेषांदिगीशानांकर्णाभारतीसरस्व
तीअध्वनिमार्गेनिजवीणास्वरबाणीभिः शब्देरणत्कल्पभैमीवाक्ययति
विपिभिःश्रावयस्यात्मयमाकल्पानुकल्पसत्तंतापमाशतिलाभ
वैतुंडलेरिवध्वनोदयत् १२॥ अथायातनमवेक्षंततज्जनोयमसिल्व
यं नेषांप्रत्युद्गमप्रीत्यामिलल्लोमेवमूर्तिमन् १३॥ अथतेदिगी
शाःअसितविष्वयामवेनतेतोनचावध्याततुल्यमागच्छंतंजनसत्व
द्दामपश्यत् यथामनेषांनासस्तत्वान् किमिवतेषांदिगीशानांम
त्युद्गानप्रीत्यामिलत्स्वशरीरंयामेव सस्मितविषमितिपाटःस्तसि
कंबलदूवः १३॥ आहावदपाजिहानेतस्यरमयेमरस्वरः अध्वा
विनयपिशिताथैकालिनवपुरस्कृतम् १४॥ तेस्वर्गाधाजिनानेमा
गच्छंतं ओहाउगतो तस्यजनोस्यपुरस्तवं कामममपश्यन् कीदृ
शांकलिनाक्रूपेनफेवानवातानविनयपिशितार्थमिवपुरस्मृतमय
कृतंसज्जितंव कामरूपदातारवेंद्रियाणामविनयस्तापल्य फल
हा[illegible]ताणासनजपाकानामविनयःनविशोषाणानयस्नालन
मितिप्रसिद्धिः तद्दृष्टाव्यावृज्योस्मिवतेयथाशिष्योगृहस्तविधाप
देशार्थंपुरस्कृतंभवति यथाकिमेतावविनयपिशितार्थकालिनाकाम
पुरस्कृतःकामोपगच्छात्कोपःकलियुगंचदृष्टःदोरत्यर्थः १४॥

हजकल्लेवरम्भे धूमेमिलि भूजन
मेवतुथं यत्नेसरु मजकदी मुराम्भु
धूकर्कां भूत्यजरिभूवीरः सपूरीव
समितु रलवीदल्लतुउ उजैनिभग्र्म:
भगत्र रल्ले सुधेरः पविद्दहू मनद्रु
रुकवा उकहुमिहारुकतोसिन्नं
यसुझल्लेकनभल्लगदिमिकन्त्रा
उरिदकुधरु सुधिरभदकुरल्लं
भूविभ्रुंगमिवभेवयरुः मिकमवे
रलयमस्तुल्लेकारभंभभल्लेकुवि
भकभक्तः भकुहदरिंल्लेकउकेथा
मंभकभ्रुरलल्लंभनभवरभाकुः १०
गवमैवउभल्दमभुःमीगमभमनु
श्रुकयत्वमेषः यःभल्दभभूरुधउ
ञ्जयपाविमष्टुउरल्लमभकधुरजुगा
गमविलिनियायमयं भूजचत्रा:प
० भ्रूकमपीदकञ् विभजभञ्ज
मयः भूयागिमझ्भल्ले ढोभग्ट

यैतेरभासमानमेवारोवकातिशयप्रतिपादनाय ९ ॥ यत्रत्विपं
तेमत्तकपमन्यास्फकमयारुण विक्रुधांतडफः क्रोधमाक्रोशाक्रोश
योधेती १४ ॥ अथकामदर्शनानंतरंदेवाःयत्रत यत्किंचनपुरःस्थितं
लोष्टलगुडादिकंक्षिपंतप्रेरयंत उत्कंपकंपमानमुत्पादयकंडूल
मशीलमरुणोषोणितामाक्रोशाक्रोशेतिवीप्सायांद्विः प्रतिशयत
निंदावोधाणात्मुखेनोदायस्पहशोक्रोधंरहसु: १५ ॥ यमुंधोस्तन
दष्टोष्ठत्तनास्तक्रिकुंच्चवत्तव: भृकुटीफणिनीनादनिभनिःश्वास
फूत्कृता: १६ ॥ दष्टौदंतोगोष्टौतयो:चतेमुष्यदस्तक तस्याश्लिष्ट।
स्तहशीवृत्तबोधषामीहशाः दष्टोष्ठवक्रकाश्रतिलोहितदृशस्त्व
तथाभृकुटिरेवफणिनीतस्यानादनिभानिनिःश्वासफूत्कृतानि
येषामीदृशाजनायेक्रोधमुपास तथाचक्रोधाभिनयेभवत: हस्त
निक्षेपणादंतवहनेनेत्ररक्तता दष्टोष्ठतानिभृकुटीभुजास्फाल
नताडना: निःश्वासोभुमहृष्टिलमाज्योतेपणादयइति १६ ॥
दुर्गकामाश्रुयेनापिदुर्लंघमवलेश्यव: दुर्वसोहृदयेलोकान्संदा
नपिदिधक्षति १७ ॥ यःक्रोधाख्यवसोधापिलेखितमशाकंदुर्वास
सोमुनेर्हृदयमेवदुर्गमाश्रित्यसेंडानपिलोकादग्धुमिच्छति १७ ॥
वैराग्ययःकोप्यन्तुम्हेरंजनंजनयत्रपि स्तनेसवेंद्रियाह्लादिप्रज्वलन्न
पियत्तमः १८ ॥ यःक्रोधोन्तुम्हे:अतिशयेनरंजनंनेत्रादिषुरक्तता।
रंजनयन्नपिवैराग्यपरामस्यप्रीतेरभावंकरोतितथाय:प्रज्वलन्नपिसा
तदाह्लोपिसर्वेन्द्रियाह्लादकंतम: अज्ञानस्तनेकुद्रोहिनकिंचित्प।
श्यतिनस्पृशतिच सतिरंजनेरागाभावःसतिचज्वलनेतमस:
स्थितिरितिविरोधाभास: १८ ॥ पंचेषुविजयास्तक्रोधमवस्यकुप्यते।
जयात येनान्यविशहीतास्त्विययकालनयः स्थितः १९ ॥ कामस्य
जयाद्यथासक्रोधोत्तितात्पेकुप्यतोजयात् हरंजित्वेत्यर्थः येनक्रो
धेनान्येनरिपुणागृहीतोयोरिक्तस्यकालनीतिराश्रिता यदाभोवि
समनेतोपरमप्यर्थदुसक्रोधस्तः तदाजिगीमुर्भव्यप्रविश्य स्वेविग्र
हव्यादितिनीतिं इभ्भेनीतिमाश्रित्यकाममविजयसक्रोधभवमजेषीत
क्रोधवशोवक्त्रमनर्थ: २० ॥ हस्तोविस्फोरयत्नित्यंविभ्रद्वधपयस्य।

नै॰ प्र॰ टी॰ २५

वाकं स्तवयन्काकुमाकूतैर्लीभक्तत्रविलोकपतेः २४ ॥ नैदं वैक्तत्र
शोभोब्धलोकिकिं कुर्वनदम्भेधनाढ्येदृस्तौविस्तारयन् याञ्चायेइति
शेषः तयाविभृतयाञ्चाभंगशंकया शुतएवार्थपयस्याकिंचिदुक्तो
किंचिदनुनागाङ्गदावाप्यस्यमः तयाआकूतैः स्वदेस्याव्या एव चेष्टा
भिः काकुं विहितं शाहुस्तवयन् २४ ॥ दैन्यस्तैन्यमयानित्यमत्या
हारार्थायाचिनः भुंजानं येनमाहूतं पुरुषाय स्यात्जीविनः २५ ॥
नित्यं सदैव दैन्यं निस्त्वत्वदुर्गतोदीनो इति दारिद्र्यं स्तैन्यं चौर्यं च
द्वे येषां ते दैन्यस्तैन्यमयाः तथा तथाआत्माहारार्थं कृशानं नाम
याचिनः याचिताः एवं भुंजाने शुमाहूतं पुरुषः किमपि न ददाति इति
साभिप्रायं मस्पृहं पश्यन्ति जनाः यस्मात् लोभस्यात्जीविनः किं क
रामाहूतं पश्यतीत्यत्र पात्राभावात् इत्यादिना शब्दप्रत्ययः २५ ॥ धनिदा
नेष्ववृष्टर्य पात्रपाणावुचयहाः सदासाक्षिवहानिस्वाल्ल्विक्रीणाति
ते यथावत्वयः २६ ॥ यो लोभः धनिनो दाने अनुवर्षणस्य पात्रस्य दानपा
त्रस्य पाणौ अवग्रहः वर्षणप्रतिबंधो भवति धनाद्या आपि लोभेन ।
पात्रपाणौ दानं न वर्षंतीत्यर्थः ह्रावेदे यो लोभः निःस्वान्दरिद्रान्
अदामानिवार्यवत्स्यधनिष्ठविक्रीणाति लोभवशाद्दरिद्राधनिका
न्सेवंते २९ ॥ एकद्विकगणोहेतुर्महापातकपंचके नराणाममन्यते
कामक्रोधादयः पंचकारयन् २७ ॥ यो लोभः महापातकपंचके ।
ब्रह्महत्यासुरापानं स्तेयं गुर्वंगनागमः तत्संसर्गश्च पंचमम् इति पं
चानां महापातकानां मध्ये एकस्मिन्पातके द्वयोः पातकयोः कर
णे एकद्विकगणो हेतुः कारणभूतो कामक्रोधौ द्वौ न मन्यते तथा
वदद्वधीरयतीत्यर्थः कामो ह्येकस्मिन्गुर्वंगनागमपातके मा
(पातके) नं संसर्गाद्वा द्वे एव कारयति तथा कोपोपि ब्रह्महत्यायां एकस्मि
न्पातके साक्षात्संसर्गाद्वा द्वे एव कारयति लोभः कीदृशः सर्वाणि
महापातकानि कारयन् लोभाद्धि जनः सर्वाणि ब्रह्महत्यादिपा
तकानि करोतीत्यर्थः एवादिकगणत्वं नव हीतं [illegible] देवं वह्नौ
हिचाक्षित्यच दृष्टानां शंकितं सत्त्वमीनं तु [illegible] केषां न्यायलोके
यस्मै विदियमध्यो पिजिकाबकवलं चने तस्याशास्त्रकेयाज्ञापदवे

वटवेर्जितम् १८॥ योऽलोभः सर्वेष्विन्द्रियेषु वसत्स्वपि जिह्वा भव
नैन्द्रियं वागिन्द्रियं च वक्तृत्वात्स्वल्पेनावलंबते प्रत्येन्द्रियस्तेन किं कार्यं
तस्याजिह्वायाः सकाशाद्दावार्यके उपदेशं वा वादं तां च भोगलाल
सां चाजितस्मिवेति प्रतीयमानोऽस्मि लोकस्य वटत्वे वटुनिमित्तेनात्
थ्यं वटवर्थी कीदृशाय वटवे याञ्चायोपटवे प्रगल्भाय तस्याद्वत्यम
ध्यातोपयोगे इत्युपादानत्वं वटवे हि वावादाभोगलोलुपायाञ्चाय
ष्वधकता भवति १९॥ तस्यां पथ्यामशक्तं तमंधं बंधप्रबोधनाम्नृ
त्यमाश्लिष्यनोऽज्झितं मोहमेतं तमहं नते २०॥ ते देवाः मोहमविद्या
पर्यायं मिथ्याप्रत्ययमेतं तं कीदृशं मंधंतमो गुणप्रचुरं दृशा ज्ञानेन
शून्यं तथा बंधप्रबोधनात पश्चाद्ध्यायेस्य प्राणिधानानि क्रियायो
गः क्लेशतनूः करणार्थः समाधिलाभार्थश्चेति परमात्मोपदेश
न शक्तं तं बंधप्रबोधनात् कीदृशीं स्मादिष्वतेषु नित्यत्वात्म्यात्म्या
देहादिषु अचित्त्वात्मत्वाबाह्योपकरणेषु देहेन्द्रियमनस्त्वनात्म
त्वख्याता विषयेषु दुःखत्वख्यातिस्वात्च सत्याया · तस्यैव पथ्यास्तन्मार्ग
प्रवर्तनहिता सोऽहं पुनः कीदृशोऽसत्पहीनं जनमाश्लिष्यव्याप्य
नोज्झितं स्नातोऽस्मि योऽहि मिथ्याप्रत्ययः इति भावः ग्रन्थोप्ययं पो
दृष्टिहीनः पथ्यामार्गे चलनाय हितो मत्त्याववेक्ष्नो प्रबोधनानं
गृहातिस्म न्यायिक्लमेवं भांडादिकेस्यात्व शीक्या गृहीत्वा नोज्झ
ति २१॥ स्वः स्वः प्राणप्रयाणेपि विश्लिष्यायेड पासिनः तमाः उ
दंबं जीवालेन स्मर्वेति स्मवद्विषम् २२॥ स्यात् २॥ पुमांसस्त्वधि
कोपज्ञानदीपमयात्मनो प्रतज्ञापयति त्वयाऽन्ये यः कज्जलवद्ध्व
ले २३॥ योऽमोहः प्रबलध्यानिर्वाणामोलेद्ये स्लेचते ज्ञानमेवदीप
लत्वपुरुषात्माये योऽतेव तेषाममलध्यानिर्वाणाज्ञानदीपमयाः
त्मनां पुंसो ज्ञाने ज्ञानेपि मोहपर्यन्तमप्राप्तानाममूर्तानां मुञ्ज्वल
नाविर्भवन्तस्तत्प्रकाशं अत एव वर्णितं प्रकृतिः पुरुषयोः प्रथ
त्वाभावेन पुरुषं प्रतः कारणानि चिन्तयापयति मलिनयन्ति कथं क
ज्जलयेत् कज्जलमपि प्रबलध्यानिर्वाणानां ज्ञानकारणानां दीपम
यानां प्रदीपकारणान्मज्जनं दीपेषु क्तप्रकटं वा न मृथ्यमलिन

नै॰
सं॰ टी॰
१२३

अप्रमत्ता रक्षयन्तं त्वमेतं वाहु शं देवे प्रवीणा इवाप्तः जनायतुः
प्रत्यो भवति सा प्ररायेमा वेश्यत्राकृतेन तत्त्वमेनं इति अत्याच पु
साध्याभिचारेण तस्मो दक्षिणायां न प्रतिपादितम् ॥ स्वियोपि सैवं वि
हारपरिहारे सत्त्वे जीवनि वाप त्योयानान्य प्रपगच्छति सेहको
निमवाप्नोति मादृते चोपयासहेतोनि शिवसंदेशनां प्राप्निर्महत्फल
प्रकामिति ॥ कृतेन च स्वैरविहारेणानर्थपरंपरा स्पष्टैव कृति
स्मृति तत्रेणानिहासोस्ति स्वल्पमिहनाद्धिमत्र्वेण ७२ ॥ नदेवेत्यादि
मज्जना ना त्मस्पष्टष्टायं स्य कृति वाक्य स्य विसंवादात्मवेष्ठु दृ
ष्टेष्वदृष्टेषु चार्थेषु कृतीनाम सत्यतया प्रामाण्याभावात्स्वैरवि
भिमते स्वैरविहारेपि वाचाकः प्रथमेकृ तेर्थार्थस्ता विह
स्य विस्तरेण स्वैरविहाराख्य कामगमार्गं साधयितुं कृतिकर्त
स्य वस्य कृतादिनकर्मफलभोक्तृ जीवस्य चप्रामाण्यसिद्धेनित्य
त्वनिवारयन्नाह ७५ ॥ केनापि बोधिसत्त्वेन ज्ञानसत्त्वेन हेतु
ना येहे दृप्रभेदाय जगदे जगदास्थिरं ७६ ॥ आत्मा नित्य प
रलोकी कृतकर्मफलभोक्तेति वेदानां मममपि यत्नश्चि हेतादि
तिकृत्य त्वाजीवस्थानं तस्य भेदायत्नाप्राय मत्त्वेत्यादि
यथाह ठः इतीस्यं प्रमाणोक्त प्रकारो मत्त्वेनाय क्रियाकारि
त्व पहायेण हेतुभूतेनेदं जगदास्थिरं क्षणिकं यथैस्यात् जगादे
प्रोवाच अतः क्षणिकत्वादिनादिकेना प्यपायपनिर्वचनेन
महात्मना बोधिसत्त्वेन ज्ञाने बोधी सत्वे नायांसज्ज्ञ मस्तित्वं यस्मा
हृष्टे न संभूत तथा च बोधिसत्त्वो महासत्त्व सत्त्वमस्तित्वं यस्याहृदये
न संभूतं सर्वमरणोपायस्य विरजिनेन्द्रः बोधोसा वज्रे सत्त्वमस्यानि
विहृतवान् ७७ ॥ अग्निहोत्रं त्रयीतंत्रं त्रिदण्डं भस्मपुण्ड्रकं बुद्धिपौ
रुषहीनानां जीवो जल्पति जीविका ७८ ॥ जीवो बृहस्पतिर्देव
विमोहनाय चार्वाकशास्त्रकर्ता ७९ ॥ यद्बुद्धौ ब्राह्मणत्वादिवि
शुद्ध जातिमतः श्रौत कर्माधिकारायनाहेशे दाहेने तस्यावि
हसति ॥ शुद्धिर्वंशद्वयीशुद्धौ पित्रोपित्रोर्यदे ककः तदनंतगो
लादोषात् दोषा जातिरा कर्णिका ८० ॥ पित्रो मातो पित्रोर्माता पितु

वैमातामहपितामहौ तयोरेकशः प्रत्येकं चेष्टाद्वयस्य शुद्धौ म
त्सांशुद्धिर्भवतीतियत् तत्रस्मात् अनेनभवंतीदोषाद्वेसाः का
जातिरदोषात्तत्कुलानंत्यात्तथैवजातिर्दृष्टेति पित्रोः पित्रोरिति
वीप्सावापितारशुद्धेमातृदोषशंका मातरिशुद्धायांपितृदोष
शंकेति तथाचोक्तः अनादाविहसंसारेदुर्वारेमकरध्वजे कुलेच
कामिनीमूलेकाजातिपरिकल्पनेति ४७ ॥ इस्थानि स्थाकृत्वा
स्थानकानांद्वैविध्यंतत्रैस्थाकृतेनप्राणांतिकंप्रायश्चित्तं अनेस्था
कृतेप्राणांतिकंप्रायश्चित्तं पातकित्वचसावात्कात्वेननत्क
त्संसर्गेणावेतिपद्मौकृत्योपहसति ॥ कामिनीवर्गसंसर्गेनेकः
संक्रांतपातकः नास्थानिस्थानिहासोहात्कामदामहतंजगत्
४८ ॥ कामिनीनांकामवशादगम्यगामिनीनांव्यभिचारिणीनां
नामतएवपातकिनीनांसंसर्गेकोनसंक्रांतपातकः तत्संसर्गा
त्सर्वएवजनाःपातकी नास्थानिकास्थाकिंतुएवसतिस्थानिकिं
त्रिघवर्णाकृतो नाकिंचित्कृतेइत्यर्थः हाविसेपदामेजग
त् सर्वोलोकाकामेनदामहतोत्रतेषांस्पृश्यं अवकीर्णभूत
मित्यर्थः ४९ ॥ ईर्ष्यायावदतोनारीर्धिकुलास्थितिदांभिकान्
स्मरान्यत्वाविशेषापितथानरस्वदंत ५० ॥ यत्रप्रथममत्रावदं
तेस्मादिस्थानिस्थानिस्थुभिःकुलास्थितेषांविशेषदहाणीयादृ
शुकृतत्रोष्यैवकेवलंहेतुः कुलस्थितयइतितदंभएव यदि
नैवंस्यात्तर्ह्याद्वयोःस्त्रीपुंसयोःसाधारणस्यविशेषाभावापिव्यभि
चारात्स्त्रियोरत्स्याइत्येवकथंसंकोचियापिपुमान्नतदइतिकार्ये
नोक्तमित्यर्थः ५१ ॥ केवलंनार्येवनरभ्याविंतपदाशतिहतिउ
त्तयापुंसोनिजवल्लाभ्यांकेतिश्चोरेत्रयपद्मसाशाक्यतत्रापिदांभि
कत्वरोपणेवजातिकल्पनायाश्चभावदृष्टानदर्शनेनास्थिरयति
पुरुदावनिहन्निर्यःसोयंस्वयमनाहृतः अहल्याकेलिलोलेनदं
भोदंभोलिपाणिना ५२ ॥ स्मृतिपदावनिहन्निर्दंभोदंभो
ल्यादिनस्यात्तर्हिहेतमपत्नीअक्षवतापाकेणकथंनाहृतातस्मा
त्वस्मात्वेनस्यपरिग्रहजायत्तदानफलस्यस्वर्गस्यचापिपतेःपर

नै॰ ध॰ सं॰ टी॰ १२८

स्त्रीकेलिष्ववारणादन्येऽपि महाजनपरिगृहीतमन्यायेन स्वैरविहारि
भिः परस्त्रीभोगेऽपि वर्तितमिति भावः ४२ ॥ तदेवं सामान्यतः परस्त्रीगमने दो
षाभावमापाद्य श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धविशेषतो विरुद्धस्य गुरुतल्पगमन
स्यापि प्रतिपादयति ॥ गुरुतल्पगतौ पापकल्पनां त्यजत द्विजाः
येषां वः पत्युरत्यस्मै गुरुदारग्रहे ग्रहः ४३ ॥ येषां वो द्विजानां पत्युः
चन्द्रस्य गुरोर्बृहस्पतेर्दारा तारा तस्या ग्रहः स्वीकृतत्वं ते जगत्ते
यूयं पापकल्पनां गुरुतल्पगमने त्यजत ४४ ॥ पापात्तापाद्युदः
डाप्यन्यस्मै स्यादिति श्रुतिः वैपरीत्यं दृष्टं साक्षाज्जडाख्यानव
लाबले ४५ ॥ परासोः क्रान्तेन परलोकं गतस्य पापेन संतापः
पुण्येन च परमानन्दोऽस्येति श्रुतिराह साक्षात्प्रत्यक्षेण च दृष्ट
सर्वरमस्मिन्नेव जन्मनि तत्कालं वैपरीत्यं पापात्परस्त्रीगमनात्
सुखः पुण्याद्दानोपवासादेः संतापः तद्दृष्टबलाबलेऽप्याख्यानव
त भविष्यदृष्टोक्तिप्रमाणश्रुतिर्वा बलवती तत्कालदृष्टफले प्र
त्यक्षं वा बलवदिति ४५ ॥ एवं मृतस्य लोकान्तरे कृतकर्मफल
भोगा इत्येतच्छ्रुतिः प्रत्यक्षयोर्बलाबलविचारणा सदृष्टपरलोकाः
स्ति वा नास्तीति विप्रतिपत्तिदर्शनेनोपपत्त्यैस्य श्रोत्रियाणां मनसि
तर्कमापादयन्स्वाभिमतं परलोकाभावमेवाख्यापयति ॥ ॥
संदेहे परदेहाप्तेर्विवर्जितवृजिनं यदि त्यजत श्रोत्रियास्तं हिंसा
दूषणासंशयात् ४६ ॥ विशेषादर्शनसहकृतेभ्यः समानधर्माने
कधर्मविप्रतिपत्त्युपलब्ध्यनुपलब्धिभ्यो हेतुभ्यो जायमानस्त्वनव
धारणात्मा संशय इति पक्षपातसंशयस्तावत्स्वसिद्धः तदेकं यस्मि
न्नस्तीति धीर्देहान्तराद्देवः किमेतस्मात् भस्मीभूतस्य पुनस्तस्य पुनरागा
मनं च भवतीति परलोकाभावं प्रतिपादयतो लौकायतिकस्य नवे च
वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि तथा शरी
श्रवणात् स्वकृतकर्मफलभोक्तुरात्मनो भोगार्थमवश्यं भोग्या
यतनेन देहेन भवितव्यमिति परलोकसद्भावं प्रमाणयतो नैयायि
कस्य परस्परमुद्भावितानां द्वयोर्विप्रतिपत्तिं स्मृत्वाविनोदयांचक्रे हे श्रो
त्रियाः छन्दोध्ययनमात्रपराः न तु तद्विशेषज्ञाः श्रुतेर्विशेषा

ज्ञानसहस्रेणतथालौकायतिकनैयायिकविप्रतिपत्त्यानदस्यानोऽस्म
ष्माकंदेहान्तरमस्तिवानवेतिदेहान्तेः संदेहेजातेजातेपिवृजिनभ
येपरस्त्रीगमनादिकंसंदिग्धदेहान्तरभोगत्वेनशोकयायद्दित्याज्यमे
व तर्हिहिंसर्वोहिंसंजेनाहंचिन्तामाकृः नैयायिकास्तयज्ञेविहिताम
हिंचिन्तामितिद्वयोर्विप्रतिपत्तिंस्थापयतो कष्माकंविशेषानवबोधा
द्विमायोद्वयोराभेशयेजातेमन्विदग्धहिंमेकस्तापनेसत्रेयज्ञोपित्या
ज्यएवेभयत्रसमानन्यायत्वात् ४६॥ एवंयत्नपाखंडविहारप्रति
पाद्येतिहादिवावोकान्निभिरप्याभावस्यविस्तरयति ॥ यस्त्रिवेदी
विदांवधः सपापामोपिजल्पयः वामावाक्तातकामायाः प्रपोक्ता
हस्तपारणा ४७॥ स्पष्टंवैतदाख्यानभारते ४७॥ स्वहितेवः कथं
श्रद्धास्वतेवः कथंनसा तत्कर्मपुरुषः कुर्याद्येनोतेहावमेधते ४८
येनकर्मणातेस्वावर्धतेतदेवपुरुषः कर्मकुर्यात् इत्येषाश्रद्धाकृ
तेनस्मत्स्मृदितेपुण्यविषयपरिहारादौकथं स्वहितेविषयभोगेसा
श्रद्धाकथंन यतेपथ्यमानेस्वावर्धनस्वहेतोः स्वरतकर्मणापवसं
भवात् ४८॥ वलात्कृतपापानिसंतप्तानिकृतानिवः सर्वाज्ञातव
लानर्थानकृतामनुरब्रवीत् ४९॥ बलाद्धृतेंबलात्कृतेंबलाद्यस्यापि
लेखितं सर्वान्वलकृतानर्थानकृतान्मनुरब्रवीदितिस्मृतेवचनविवा
तात्मनाछलेनस्वहृपवचावीकोमहामः ४९॥ स्वच्छन्दमानंदलु
हाणोवलितस्मृतिमर्थविकल्पोपपादनास्वचनविद्यातस्पेणाछलेनो
पहसति ॥ स्वागमार्थोपिमास्यास्मिंस्तीर्थिकाविंविविकित्सवः तेनमा
ववतानंदस्वच्छंदंयथयमिच्छय ५०॥ निपानागमयोस्तीर्थं भोक्ता
र्थिकाः स्रोत्रियः स्वागमार्थस्वच्छमानंदलक्षणब्रह्मेतिनिजस्मृतेस्ता
त्पर्यपिविचिकित्सवः संदिहानाभवथ तृथनिजस्मृतिताप्यर्यं
निश्चयेनयथमानंदविषयोपभोगसुखमिच्छय तेनस्वाच्छंदेनस्वेच्छ
याकुरुध्वं ५०॥ ग्रस्याः स्मृतेरिदंनाभिप्रायंकेवलंत्वदेवेतिपरमुनमास
कत्वाभिप्रायंस्थिरयन्नाह ॥ स्मृतिमन्यार्थवोधेषुकैकमन्यमहापि
यो व्याख्याद्वाविद्वलापिव्यासानोपेत्यफलोन्मुखी ५१॥ महाधियो
प्रतिभावतो स्मृतीनां स्मृतीनां चार्थबोधेषुकैकमन्यम्ज्ञानंकापिदृत्पर्यः प्र

नै. ब्र. सं. टी. २७४

तिमते भिन्नान्वयार्थदर्शनात् न पुनः तत्त्वहीनार्थव्याख्याग्रहादिबलं
मपेक्षते यस्य यावती बुद्धिस्तत्तथा व्याचष्टे अतो मत्कृतासौ कृति
व्याख्यानशीलोन्यायबीजमार्गप्रतिपादिका नापेक्ष्या भवद्भिः ५१॥ शरी
रस्यैव चैतन्यं शाकस्मात्तु पजायते इति स्वसिद्धान्तमवष्टभ्य शरी
रव्यतिरिक्तमात्मानमसमन्यमानः प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणमपि गच्छन्नु
पहसन्निस्कृतिमिदमात्मानं ॥ यस्मिन्नस्मीति धीर्देहे तद्दाहे वः
किमनेनसा क्वापि तत्किं फलं न स्यादात्मेति परमास्तिके ५२॥ य
स्मिन्देहे ह्यस्मीति धीः कर्ताहमस्मि भोक्ताहमस्मि गौरोहं श्यामोहं
कृशोहं स्थूलोहमित्यादिज्ञानेन प्रत्यक्षसिद्धं तस्य देहस्य दाहे भ
स्मीभावे यस्माक्कमनसा पापेन किं न किंचिदित्यर्थः यथा दग्धपक्क
मेतत्फलनशाकानास्ति तथा दग्धदेहपापफलनशाकानास्ति नि
राश्रयस्य पापस्यानवस्थानादित्यर्थः क्वापि देहादन्यस्मिन्कस्मिंश्चि
दात्माख्ये परस्मिन्नात्मनि वर्तमानस्य पापस्य फलमिति परस्य मत
मनूद्य प्रश्नस्यैव वाक्यस्य द्वितीयार्धेनास्तिकाभिप्रायं व्याचष्टे आत्मा परः
साक्षी च स्कृतिप्रसिद्धः देहकृतेन पापेनात्मनि देहाद्व्यतिरिक्ते पर
स्मिन्नात्मनि लीनस्य फलं यदि तर्हि परस्मिन्नात्मनि कस्मिंश्चि
त्कथं तत्फलं किं न स्यात् देवदत्तकृतेन पापेन यज्ञदत्तस्य तत्फलं स्या
दिति भावः ५२॥ मृतः स्मरति जन्मानि मृते कर्मफलोदयः अन्यभु
क्तो मृते तृप्तिरित्यलं धूर्तवार्तया ५३॥ कर्ता भोक्तात्मको देहः प्रत्य
क्षं च प्रमाणकं नास्तिकस्य मतेनान्यो लोक आत्मा कृतो परः ॥ इति
नास्तिकाभिप्रायोत्र शोभस्य पूर्व ५३॥ कृते कर्ता सर्वभूतत्वप्रत्यक्ष
प्रमाणेन दर्शयति ॥ जनेन जनता तिकायनायं त्वमित्यसौ त्या
ज्यते गृह्यते चान्यदेहो ह्यात्मा नित्यस्तया ५४॥ अहं स्फुरत्या शुक्लीति
कर्ताहं भोक्ताहमित्यादिकार्यप्रत्यालंबनकार्यमेव जानन्ता अन्यद्दृ
मनुभवता जनेन नायमात्मा बालिति स्वपित्वान्तस्ववाणी त्याज्यते इति नद
न्यत्प्रयत्नादिकं स्ववाणी तथा ग्राह्यते त्यज्यते ह्यन्यत्र वाति वृद्धिप्रत्य
वसानार्थत्यादिस्तत्त्वेगन्यत्र्यानामेवाणि जन्तानां नार्थदर्शनिधिकमत्वमन्य
थाकार्तत्वमेवत्यर्थाविवोधाज्ञनपोहस्यकोगिरित्तीयेव ५४॥ दृष्टा

ष्टार्थभेदेन श्रुतिर्द्विधा पुत्रकामो यजेत पशुकामो यजेतेत्या-
दयस्त्वदृष्टार्थः तत्र दृष्टार्थानां शान्तिकपौष्टिकादीनां श्रौ-
तानां कर्मणां प्रायुर्धेण फलोपलंभात्तदभिधायिवाक्यानां प्रा-
माण्यसिद्धेस्तन्न्यायात्तु वेनीद्रियार्थदर्शित्वेन परमाप्तत्वमेव
धायेन प्रणीतत्वात्सर्वेषामेव दृष्टार्थानामदृष्टार्थानां च श्रु-
तिवाक्यानां प्रामाण्यनिश्चयः यत्तु निवर्तितायामपीष्टौ क्व-
चित्फलानुपलंभः तत्र कर्तृकर्मसाधनवैगुण्यमेव निमित्तमु-
पकल्प्यतां न पुनः श्रुतिवाक्यस्याप्रामाण्यं कर्मवैगुण्यमय-
थाक्रमेण कर्तृवैगुण्यमविद्वत्त्वं प्रायश्चित्तित्वं यजमानस्यर्त्वि-
जो वा साधनवैगुण्यं हविरसंस्कृतमुपहतं वा मन्त्रा न्यूना-
धिका वा स्वरवर्णहीना वा दक्षिणा दुरागता वा हीना वा निंदि-
ता येति तदेतेषामन्यतमवैगुण्येपि फलं न निष्पद्यते प्र-
विगुणेभ्यस्तु कर्मकर्तृसाधनेभ्यः फलनिष्पत्तेर्दर्शनात् प्रा-
माण्ये लोकेपि अग्निकामो दारुणी मथ्नीयादिति वाक्ये तत्र
कर्मवैगुण्यं मिथ्याभिमथनं कर्तृवैगुण्यं प्रज्ञाप्रयत्नगतः प्र-
मादः साधनवैगुण्यं आर्द्रदारुसुषिरत्वं तत्रैकस्य वैगुण्ये-
पि फलं न निष्पद्यते इत्येतावतास्य नाप्रामाण्यं गुणयोगे फल-
निष्पत्तिदर्शनात् तदेवं लौकिकवाक्यवद्वैदिकानामपि
वाक्यानां दृष्टार्थानां कर्तृकर्मसाधनवैगुण्याभावे सति फल-
निष्पत्तिदर्शनात्प्रामाण्यमनुमीयते इत्येवं शास्त्रसिद्धांतोप-
योगेनैव श्रोत्रियाणां प्रत्ययमापादयंति ॥ एकं संदिग्धयोर्ल-
ब्धावित्यत्रैकजन्मनि हेत्वमाहुस्त्वमन्त्रादीनयोगानन्यथा-
विदः ५५॥ संदिग्धयोरिष्टानिष्टभावाभावयोर्मध्ये तावन्नि-
श्चयेन यत्कर्मेह जन्मादिकं भावि भवत्येव तत्रैवं सति इह जन्म-
न्यभिलषितार्थप्रतिदिष्टाः वंचकाः श्रोत्रियाः स्वमन्त्रादीन्हेतुमा-
हुः अस्मत्कृतयोगैकफलमिदमिति अन्यथादृष्टान्तत्पत्तौ च
मन्त्रादीनसंयोगान्हेतुमाहुः मन्त्रादीनामसंयोगत्वाद्वैगुण्यात्फ-
लेन सिद्धिरिति वदंति ५५॥ श्रुतिस्त्वावृद्धिविपाकमप्रतिपा-

दिकाश्तानप्रतिपादिकाश्च नत्वकर्मप्रतिपादिकाः एतेत्वापाद
नेनदूषिता आत्मप्रतिपादिकामपिदूषयितुमुपहसति ॥ ए
कस्मिन्पापेनतापेनतेनिमज्जितः कः आत्मनस्यात्मनोभीमेभा
रस्याद्भुरितेनते ५९ ॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मसच्चिदानंदरूपं
नेहनानास्तिकिंचनेत्यादि श्रुतिसर्वस्यलोकस्यात्मैकत्वंसि
द्धे आत्मनस्त्वदभावकृतकर्मभोक्तृत्वात् चेत्वहानेनकर्मणा
मेवस्यापिफलोदयइतिप्राप्ते एकस्यैतस्यात्मनस्यश्रुत्यर्थेप्रति
पादयतोत्वदात्मस्वविषयकृतेनस्वव्यतिरिक्तसर्वलोककृतेन
वपापेनानंतेनिवर्णवतोतापमग्नतः आत्मनोदूरितेनस्वयंकृ
तेनपापेनकोभावःस्यात् सर्वात्मनात्मैक्यादन्यकृतेनपापे।
नाचरपंयदिनापमग्नासि नहिनावत्वयंश्रुतिविधिनिषेधान्।
हानेकिमर्थेक्लिष्टपरिक्लिष्टविहारमस्त्यवमेवकुर्वित्यर्थः ५९
किंतेश्वेनहतास्मद्ध्यानुन्माचेहिफलत्यदः न्यस्यतन्न्यपेन।
न्यस्यन्यमेवाश्रमनोयदि ५७ ॥ येनकेनापिकर्माणादनेन।
शिवस्पृर्शनि सद्यःफलंतिसकलाःसिद्धयोह्यणिमादयः इ
त्यादिश्रुतिर्लंतव्रप्रलोभितस्यतवहृतास्त्यमत्ववेपनाद्दुर्नाश्चि
न्तात्प्रध्यातृकिंस्यान्नकिंचिदित्यर्थः हियस्मात् अदःएतत्प्र
ध्यातृमात्रेहितस्यैतमेवफलंतिनतद्धृतादप्रहृतमन्यात्र तत्र
स्माद्धेतोः अश्रमनोहरिहरादिसर्तिरूपस्यप्रशस्तरस्यात्मस्पर्शनिश्च
ध्यमवस्तपमेवन्यस्तनीयवेत तरफभयत्रफलानिश्च्यत्रिसा।
मात् अनन्यस्यानिश्चेननयाशिलासहशस्यानन्यस्यस्वस्यैव
स्पृशनित्वंतत्ववेन्यस्यानियेहिअनन्यस्यनिद्रिराहन्याव्या
ख्या ५७ ॥ तृणान्येवचूर्णवादान्विपृनयवपूरन् तवापिता
हृशस्यैवाकाचिरंजनवंचना ५८ ॥ वपुरन् नारीःप्रतित्तृणा
वादान् मांसंश्लेष्मागारमित्यादिरूपगुणावयोसितृणानीवत्य
जतवापितादृशस्यैवश्लेष्मागारस्यंधनकृतस्यैवाविंरकाजनवं
चना नश्रेयमपोनिंदति तथाचोक्तं यथाभयोमस्मोदयःपरि
हारोपिवासमः नैकत्तत्वान्तरांधाक्रव्यस्त्वात्दृष्टयविचारणा ५८॥

एवं ख्यातेतान्यहंद्दूषयित्वाईश्वरनोदनावेदइतिन्यायस्तत्रैवेदेवा।
त्ताशिष्टपरिगृहीतावेदइतिलक्षितंस्फातिस्वरूपमेवोपहसति॥
ऊ॰कं॰धकामदेवाज्ञाब्रह्माद्यैश्चपालनीयाना वेदोहिदेवकीवाज्ञान
चाशाकादिकाइना ५५॥ कामनाम्नोदेवस्याज्ञास्त्रीपुंसेरनुरा
गिभिरन्योन्यक्रीडनम्ब्रमितिब्रह्माद्यैर्वेदोपिदेशुभिरपालनीया।
नापरिगृहीतोऊ॰कं॰धं हियस्मात् वेदःदेवकीयाकस्यचिद्देवस्य
संबोधिनीआज्ञेतिव्यक्तमेव तत्रैवमनिकाआज्ञेवकस्यान्यस्या।
न्याआज्ञाआधिकमर्हणोशिष्टपरिगृहीतवंयस्याज्ञास्त्रशीयाशेन्य
र्थः ब्रह्माद्यैरपालनीयत्वात्कामदेवस्यवाज्ञावेदत्वेनमतव्येत्यर्थः
एवमाप्तोक्तत्वाच्छिष्टपरिगृहीतत्वाच्चवेदाःप्रमाणमितिनैया ५५
यकाभिमतंस्फातिलक्षणंपौरुषेयत्वेनरागद्वेषाद्यन्वयात्संदुष्ट
वेदोनित्यःस्वतःप्रमाणमितिमीमांसकलक्षणंदूषयति ॥ प्र
लापमपिवेदस्यभागमन्यत्स्तमेवचेत् केनाभाग्येनदुःखात्रविधि
र्मापितयेच्छय ९०॥ वेदोनित्यःस्वतःप्रमाणंशास्त्रत्वादितिप्रमा
णार्थेयन्नयत्नशास्त्रत्वंतत्रतत्रनित्यस्वतःप्रमाणमिति व्याप्तेःर
प्रमाणायामेरन्यग्रेकाशितमाश्लेइत्यादिप्रलापवाक्यानांख
र्गकामोयजेतेत्यादि विधिवाक्यानांचसमानेशास्त्रत्वेप्रलापो
पिवेदस्यैकदेशएवेतियदिमन्यसेएव तर्हिकेनभागेनदुःखे
नदुःखैकानुष्ठेयान्विधीन् यावज्जीवमग्निहोत्रंजुहुयात् इ
त्यादिविधिवाक्यान्यपितथाप्रलापस्यभागत्वेननेच्छय प्रला
पवद्वचांस्येवख्यातिविधिवाक्यानिकिमर्थंदुःखेनानुष्ठेयानीति
तिभावः ९०॥ पुरुषगुणदोषकृतंप्रामाण्यमप्रामाण्यमनाम
नाशयवेदाःस्वतःप्रमाणंचेत्सोपपिवेदधर्मत्वेदोपिप्रला
पधर्मत्वमितिदोषोद्भावनयाव्याप्तिनमीमांसकेनयत्नि
ष्ठेतिनविधिधानिकवाक्यानिप्रमाणान्यप्रमाणानिसंदिग्धानि
येति तत्रयेषामेववेदवाक्यानांप्रत्यक्षेणानुमानेनवासंवादः
संभवति तेषामेवप्रामाण्यंयथाकारीर्यादिवाक्यानांयेषांविसं
संवादास्तेषामप्रामाण्यं यथायाग्रहमन्त्रपुत्रकोद्यादिवाक्येषु

नै॰
प्र॰ टी॰
८८

रुपस्य व्यापकत्वयाविसंवादादप्रामाण्यं तेषां च श्रुतौ सर्वपदत्व
यानिर्देशः येषां तु न संवादो नापि विसंवादस्तानि प्रामाण्यनि
श्चयाभावात्संदिग्धानि यथास्मद्वीपात्पर्याणीति संदिग्धान्यु
पहसति ॥ श्रुतिं श्रद्धत्त विक्षिप्ताः प्रक्षिप्तां ब्रूथ च श्रुतौ मीमां
सामांसलप्रज्ञास्तां ह्रीपङ्क्तिप्रदायिनीम् ३७ ॥ भोः मीमांसया श्रु
तिविचारेण शास्त्रेण मांसला प्रवृद्धा बुद्धिर्येषां ते इति सोपहास
संबोधनं लब्धहृदयः स्वछाः विक्षिप्ताः श्रुत्वैव क्रमो पौर्वापर्यानुसं
धानादपरिनिष्ठितबुद्धयः श्रुतिं श्रद्धत्त श्रुतिप्रोक्तं सर्वं प्र
माणीकुरुथ च पुनः स्वयं स्ववाचैव तामेव श्रुतिं ह्रीपङ्क्तिप्रदा
यिनीं मम ह्रीपत्त्यर्थं प्रतिपादिकां प्रक्षिप्तां प्रामाण्यनिश्चयाभावा
दनवस्थितां संदिग्धां ब्रूथ ३७ ॥ वेदप्रामाण्यं हि सर्वत्र बाधाद्वा
निश्चयबाधीज्ञायते तस्य संदेहार्थविकल्पोपपादनबलेन श्रु
तेः संदेहप्रतिपादकत्ववाक्यानन्दसाक्षाद्दर्शयन्परलोकस
द्भावेपि संदेहप्रतिपादयन्ति ॥ को हि वेदास्त्यमुष्मिन्वा लोक
इत्याह या श्रुतिः तत्प्रामाण्यादमुं लोकं लोकः प्रत्येतु वा
कथं ३८ ॥ को हि वेदास्त्यमुष्मिन्वा लोक इतीत्यं संदेहेन या
श्रुतिराह तस्याः संदिग्धाया श्रुतेः प्रामाण्यालोको वि
चारको जनः अमुं लोकं परलोकं कथं प्रत्येति वेदोपि यत्र सं
दिहानः तत्र कथमन्यस्य निश्चय इत्यर्थः ३८ ॥ पक्षे देवविद्वानं
देः कामसाधनः परिपन्थिनी श्रुतिं संदूषयन्स्मृतिमपि दूषयितुं स्मृ
तिकर्तृपुरुषानवमन्य केतवाचपात्तानाविदूषयन्ति ॥ धर्मा
धर्मौ मनुर्जल्पन्नेव शास्त्रकर्त्तान्नवर्जनो व्याजान्मंडलदंडयोर्यश्च
धाधिकृतश्रद्धेयः ३९ ॥ श्रद्धार्थपाजनो ग्रेविषयपरित्यागेलब्ध
चर्यादिः तं धर्मं वदन् तस्य धर्मेति संज्ञां कुर्वन् प्रशाकप्रतिब
र्जनो ग्रैविषयाभिलाषः स्त्रीभोगादिस्तमधर्मं जल्पन् अध
र्मेति संज्ञां कुर्वन् मनुर्व्याजात धर्मस्याकरणादधर्मस्य करणा
ल्लोके राजा दंडयितीति केतवाक्रेः मंडला हाणार्थी लोकों मिथ्या
व्ययमवश्रद्धापि यस्य मयाधर्मसंज्ञाहं नानकर्तनेशाकुर्व

तियस्य चाधर्मे संज्ञानत्परिहर्त्तुं न शक्नुवंति अतो ह्यावपि मया
दंड्याविति दंडग्रहणं लोकप्रयोजनो व्याजोक्तिपरो विद्वद्भिर्मंतव्या
सा धर्मशास्त्रकृत्त्वमस्त्वद्युक्तमित्यर्थः ६३ ॥ श्रुतिस्मृतिविरोधेतु श्रु
तिरेव गरीयसी । स्मृतिद्वयविरोधेतु प्रमाणं मानवी स्मृतिरिति
व्यासस्य वेदविस्तारयितुर्वचसः प्रामाण्येन कथं न स्याद्युक्ति
मनुवचनप्रामाण्यप्रतिपादकं व्यासमेवापहसति ॥ व्यासस्य
वरितातस्मिन्स्याद्वैत्यज्ञास्यतांत्रिकाः मत्स्यस्याप्युपदेशश्चेन्न वः
कोमत्स्यान्नपि भाषतां ६४ ॥ भोस्तांत्रिकाः स्मृतिसिद्धांतवा
दिनः व्यासस्यैव वचनेन तस्मिन्मनौ तेन प्रोक्ते धर्मे वा स्याद्वैत्य
ज्ञास्यनिश्चिताः स्यात् ज्ञानिद्युये व्यासस्य माता सत्यवती नाम म
त्स्योदरजाता च्यासत्सीत्तस्या जातो मत्स्याः तस्य मत्स्यापुत्रस्योप
देशश्चेत्तुभ्यमपि मत्स्यानेवसत्तः कोभाषतां कस्मात्कार्ये कोप्रवी
न प्रसिद्धोहि मात्स्योन्यायः बलिनो दुर्बलं ग्रसतिमिति प्रयु
वा मत्स्या ह्यनेन लघुकस्योपदेशपालनं यमपि नाहि प्राप्नोपदे
ष्टाहीं इत्यर्थः ६४ ॥ पतितः पाण्डवानां सव्यासः चाडुप
टुः कविः निनिंदत्तेष्वनिंदत्ततत्त्वतत्तनवान्नकिम् ६५
यथार्थवादिनः प्रक्षीणरागद्वेषमोहस्य व्यासस्य वचनान्न
मनुः कथं न स्याद्वै यद्वा निव्यासस्यामत्त्वमेवा यथार्थवादि
तां दर्शनेन द्रष्टयति पांडवानां चाटुनिपटुः स व्यासः पति
तो बुद्धिमान्कविः स्वाचार्यमिथ्यैव स्वकपोलकल्पितगु
णादोषवादीत्यर्थः ते स्वं दर्शयति तेषु पांडवेषु निजान्दु
श्चरित्रलक्षणानि निनिंदत्तेषां स्तुतः स्तवत्सचाकं नतद्गु
व पांडवप्रशंसनार्थमेव व्यासोद्ययोधनादीन्स्वयंवनिनि
दंकृतवांस्तेनत्तनवास्त्वित्यर्थः ६५ ॥ नप्तातः किलदेव्यांस
व्यासः कामात्समासजत् दासीरतः तदासीयन्मात्रान्नजाम
देशार्किं ६६ ॥ सापमाश्रौ व्यासोविचित्रवीर्यनाम्नोभ्रातुः दे
व्यां पत्न्यां किलनिहत्तयेनकामात्रसमासजत् अम्बिकाम्बा
लिकापतिद्वाहयामासेः सत्यवत्यादयानत्याकृतवानि

नै. सं. टी. २८२

नितर्हितत्दाश्राद्धपत्नीगमनसमयेदासीरतोयदासीत् न
श्रापिदासीरतोपिमात्राकिमदोषो नाज्ञेसमेवेत्यर्थः किंतुरा
गादेववाज्ञादास्यांचरतेइत्यर्थः ६२ ॥ एवंस्मृतिस्मृतीसत्प्र
थमसदाचारस्यप्रामाण्यमुपहसन्नाह ॥ देवैः द्विजैः कृ
तायन्याःपन्थायेषांनदाहृतो यानतेः किंनतैर्व्यर्थंनताप्या
न्मायरीहितः ६७ ॥ देवैर्महर्षिभिश्चकृतायन्याःमार्गः स
दाचारप्रमाणमितियावत् तेषांपुराणेतिहासानामादरेया
स्यत्वेमति यांगोजातिंनतैः प्रज्ञापूतैः सद्भाक्षप्रामाण्यात्कृ
जातिंनमस्कुर्वद्भिस्तैःपौराणिकैस्तनोगोजातेर्वध्यात्माकिं
नापरीहितः स्मृतीहतनएव त्हंपीचेतनतीःश्मश्रुपस्पृष्ट्वनमस्कु
र्वतोस्पृष्टावापूर्वेत्यर्थः योहियेनमातिसतस्मादपरोन्यस्मद्
तीतिप्रसिद्धं ६७ ॥ एवंसामान्यतःपुराणमुपहस्यवैशेषि
हार्थसिद्धयेतत्कार्मिकंपूर्ववंडुपहसति ॥ शाथकामुकतापुरुषा
र्थान्तस्त्वात्तेऽसौवोऽत्रैवैः अंगालोचनासारादिवंप्रेत्यापिलि
प्स्याभिः ६८ ॥ पांनावित्रैहाजिकैर्यथस्माभिःकामुकतासा
फलुस्याकाद्भानपुर्वकेवच्छेदेहगर्भविशेषणमाह अंगा
लोचनावरंहीएवसारंयस्यामीहशौरिदंवस्त्रवर्गेष्टत्वापिवं
चनि ६८ ॥ कःशमःक्रियतांप्राज्ञाःप्रियाप्रीतौपरिश्रम
भस्मीभूतस्यभूतस्यपुनरागमनंकुतः ६५ ॥ प्रामोष्विषय
वैदग्ध्यकोनकोपीत्यर्थः भोप्राज्ञाःप्रियायाःकामिन्याःप्री
तौप्रसादनेयत्यःक्रियतां भस्मीभूतंभूतस्यास्यत्रस्यदेहा
ख्यस्यजीवस्यपुनरागमनेभ्रमोभ्रांतिरेव ६९ ॥ उभयोम
स्मृतिःकामेसजोदितिमुनेर्मतं श्रपवर्गेतृतीयेतिवदतः
मानिनेरपि ७० ॥ श्रपवर्गेतृतीयेतिपाणिनेयस्य[illegible]व
फलप्राप्तिलस्यांघोत्पायाकुलाधुना वत्पनेसयोगीतृतीया
स्यात् यथाश्रज्ञानुवाकोधीतःकंठस्थीकृतइत्यर्थः फल
प्राप्तौतमाससमनुवाकोधीतोनायातइत्यर्थः इत्यत्रद्विती
येवनप्रकृतायसुपदप्याप्याप्तेनेरविकरण्योपपादनेस्थलेना

पहसंति तृतीयाप्रकृतिः संतोपदर्शमज्ञोदितिवचनःपविशि
नेष्टुनेरपि उभयीप्रकृतिः स्त्रीपुंसौकामेममज्ञोदितिमतम् ७०
एवंशास्त्रहृन्नस्थलेनोपहस्यलोकहृन्नदृष्टांतेनाप्युपहसंति ॥
विभ्रन्तुपरियानायजनाजनितमज्ञनाः विग्रहायाप्रनःपश्चा
द्गतयोरध्वविभ्रमम् ७१ ॥ उपरियानायस्वर्गप्राप्तयेऊर्ध्वगमना
यवाजनितमज्ञनाः कृतस्यानाकृताधोगमनावाजनाभवंतः
प्रपतोधःकृतायपश्चाज्ञामिनोमेघस्यविलासविभ्रान्तिविपरीतका
रित्वमित्यर्थः ७२ ॥ अनकूलवेदनीयस्तत्त्वंप्रतिकूलवेदनीयं
दुःखमित्यर्थावलंबनेनपुराणोक्तोस्त्रावदुःखभोगायजन्मांतर
प्राप्तिविभीषिकांदृष्टयति ॥ पतसाने नातिर्यक्स्यादित्यादिःका
विभीषिका राजिलोपिहिराजवत्स्वैःस्त्रावीस्तावहेतुभिः ७३ ॥
अनेनपापेनतिर्यक्त्वजन्मस्यादित्यादिकाविभीषिका नकिंचि
दिदंभयदर्शनमित्यर्थः यतोराजिलस्तुच्छतपोपिस्वैस्स्त्रावुका
रोराजवत्स्रावीभवति ७४ ॥ हताश्चोर्ध्वविदुर्यातिदैत्यादैत्यारि
णारणे नचापितेनकथंताहतावपितथैवते ७५ ॥ येयेहता
श्चक्रधरेणराजंस्त्रैलोक्यपतिदिपुरवणोपिशब्दाच्चाणाद्दैत्यारिनावि
ष्णुनाहताः दैत्यादिविदीव्यंतिविजिगीषंतिचेत्हतावपिहन्ते
नैपितेदैत्यास्तथैवप्रागवदेवनतथापिदिव्यापितेनविष्णुनासह
योधयंति ७६ ॥ एवंस्थानान्तुपहृष्टकाननोपुराणानाहृन्नस्यपहस्यपत्व
स्वर्णामिभिःस्थानलोकेप्रायश्चाशास्त्राणानुहन्नउपहसंति ॥ ॥
स्वस्वप्रस्वसंसारसुखेक्रांतब्रह्मकेवले इतिस्वाच्छिन्नेस्वरूपंजीन
वेदगपीवेदवेदिता ७७ ॥ अविद्याशवलत्वेनसंसाराकलनया
स्वजीवात्मा ब्रह्मपरमात्मावेतिद्वावपिछायात्वेनभासेते तत्पुनः
मुक्तावस्थायांविद्यानिवृत्तौकेवलब्रह्मैवभासते इतीत्यवेदनवेदिता
वेदांतशास्त्रस्यत्वेनतत्त्वापिताभ्वस्यत्वात्मनोजीवस्योच्छिन्नविना
शापवर्गमुक्तिस्वरूपेवेदगपीप्रवीणानास्तिविक्षीयदेवइवेण
नकोनवेदितात्मवेदवर्जलकेरान्तुपहासप्राप्यकोविदगपाःस्व
त्मानस्याविद्यापरप्रामयन्नेतेत्यर्थः ७८ ॥ प्रान्तनःस्तावदुःखा

नै.
ष.सं.
टी.
४७३

न्नभवे मनःसहायीभूतेनेन्द्रियज्ञानेनतु निखिलसुखाद्यनुभवी जय
नयोर्धर्माधर्मयोर्नाशो जानेपरीतेमनोनान्मानुकूल्येवर्तनेप्रति
निवृत्तेर्यन्निमित्तं च मनस्यचेतनकल्पस्यततआत्मनोऽनुक्षुत्
पिपासादावपिविशेषः सोऽपिनस्यादायतनेन दुःखायतनेस्यैवप्रति
पत्तिरविनेनत्वधाम्नुपलताणीकृत्यन्यायसस्यादिवकारेणोपहस
ति ॥ मुक्तये यः शिलात्वाय शास्त्रमारूढचेतसां गोतमं तमवे
तैनं यथावेत्थ तथैव सः ७५ ॥ योगोतममोक्षेनिःसचेतसां चेतना
वत्तां शिलात्वाय मुक्तये चैतन्याभावरूपाय मोक्षाय शास्त्रं षोडश
पदार्थाभिधायकमुक्तवान् तमेनं शास्त्रकर्तारं गोतमं प्रतिपा
यितेभ्यो गोतमपशुश्रेष्ठमवेतजानीत कोहिसचेतनः चैतन्याभाव
यप्रवर्ततेतिभावः यथा गोतः मुक्तइति वेत्थ तमपशुश्रेष्ठं तथै
वशिलारूपमेव ७५ ॥ एवं न्यायमतेनमोक्षस्वरूपतः शास्त्रकर्ता
रं चोपहस्यविस्तरेणमोक्षसाधनानि परमेश्वरं चोपहसति तथा
हि यमनियमासनप्राणायामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधयोऽष्टा
वंगानियोगस्येति तत्रदेशकालावस्थाभिरनियताः प्रत्यकस्य सू
श्रुतिबोधमात्रहिंसाब्रह्मचर्यास्तेयादयः देशकालावस्थापेक्षि
णः क्रियाविशेषानियमादेवताप्रदक्षिणासंध्योपासनजपादयः
योगकर्मविरोधिनोरागद्वेषमोहाद्यानोऽक्षयानोजयात्करणाव
द्ध्वासनं पद्मकस्वस्तिकादि कोष्ठस्यवायोर्गतिविच्छेदः प्राणा
यामोरेचकपूरककुंभकप्रकारः समाधिप्रत्यनीकार्येभ्यः चेतसो
व्यावर्तनं प्रत्याहारः चित्तस्यदेशबंधो धारणा परमेश्वरादौ प्रत्ययै
कताध्यानं तदेवार्थमात्रनिर्भासं स्वरूपशून्यमिव समाधिः य
दाध्यानोत्कर्षाद्विवातचलप्रदीपावस्थानमिवैकत्रपरमेश्वरादौ
चेतसोवस्थानं समाधिरभिधीयते एवमेतानियोगांगानि [illegible]
णामसकृदिद्रासनादिस्थानेष्वनेकप्रकारदुःखभावनया [illegible] रभ्यस्त
जितेंद्रियैः वैराग्यं परमेश्वरे च परांभक्तिमाश्रित्य [illegible] तथाभियोगेन सेवि
तत्त्वानि ततोचिरेणावकालेन भगवते मनोऽपि स्वस्वभावं [illegible]
दंतः पश्यति तं दृष्ट्वा निवर्तति सायं [illegible] योमोक्षाख्यं प्राप्नोति तथाच ।

श्रुतिः तमेव विदित्वातिमृत्युमेतीत्यादि तस्माच्छिवदर्शनादेव
मोक्षः तथा च तस्य मोक्षस्य लक्षणमात्मनः समस्तविशेषगुणो
च्छेदे संहारावस्थायामाकाशवदवस्थानं मोक्ष इत्येके तथा च ज्ञा
नसंवृहितात् कर्मणो मे कल्पितफलाद्विमुक्ते कले जातस्य दुःख
विगमोपायजिज्ञासोराचार्यमुपगम्योत्पन्नतत्त्वज्ञानस्याज्ञानि
वृत्तौ विरक्तस्य रागद्वेषाभावात्तज्जनितयोः धर्माधर्मयोरनुत्प
त्तौ संचितयोश्चोपभोगान्निरोधे शरीरवदसंतोषस्वविवेकान्याधरागा
दिनिवृत्तेर्जातायां केवलो व्यवस्थितो निवृत्तिलक्षणो धर्मः प्रस्माच्च।
दर्शनजं सुखं कृत्वा निवर्तते तदा निर्बीजस्यात्मनः शरीरादिनि
वृत्तौ पुनः शरीराद्यनुत्पत्तौ दग्धेन्धनानलवदुपशमो मोक्ष इति वै
शेषिकाः तथा चैतत्संग्रहः ॥ अतो विवेकिनः क्लेशो विषयादो।
षदर्शनात् विरक्तस्य निषिद्धादित्यागेनित्यस्य सेवनात् निवर्त
कस्य धर्मस्योदयेन हि समुच्छिन्नात् नानाशरीरदुःखादिनवात्म
गुणसंचये दग्धेन्धनादिवत्तु सौवस्थानं मोक्ष उत्तमः अत्यन्तोच्छे।
दिनी दुःखसंततिस्संततिस्ततः दीपसंततिवन्मानमितिमोक्षम
भीरितं अशरीरं वावसंतं प्रियेत्याद्यागमस्तथा तस्मादकस्मात्प्र
वमेषधेकपादांगुजदृढसमाधिभाजो वैराग्यविज्ञानसमृद्धधर्म
स्वघोभवेद्धर्मनिवृत्तिरग्र्या ॥ इतीत्थमात्मविशेषगुणानां बुद्धि।
सुखदुःखेच्छाद्वेषप्रभावरूपस्य परमेश्वरसाक्षात्कारे जाते वैरा।
ग्यादिक्रमेण कारणाय यदुक्तं तस्य व्यभिचारं दर्शयन्नुपहसति ॥
दाराहारविहारादीनां तल्लभमनसाभृशं किंन मुक्ताः उतः सान्तिका
रामारमनोभवः २९ ॥ परमेश्वरे चित्तैकाग्र्यरूपाणां तन्मयत्वात्का
स्यानेकमेणा वैराग्यादि समुत्पन्नात्मविशेषगुणोच्छेदे मुक्ति
शेषे तुहि सेवकलोकाः परमेश्वरैकाग्र्यचित्ता बाह्यवृत्तेनावदा।
लात् तथा परमेश्वराणां हरिहरादीनां मतेन रंगभूतं चैवावार्यप्रवृ
त्तयः श्रेयामन्यते तेषु हरिहरादिफलमचिन्ताः किंनमुक्ताः चेत्
गप्यधानं निर्मुक्ताः शरीरदुःखाद्यात्मविशेषगुणासमुच्चयप्रवृ
त्तेकरणे प्रामाः कृतौ वामनो भवः कामस्य एव ऊर्ध्वरेतस्य तस्येत्या

वेप्रकारकतयाबंधनत्वात्कारागारेऽस्यादिगुणवतिभोक्षायत
नत्नपेदेहेविद्यते २९॥ एवंमोहलाण्डमहस्यपरमेश्वरत्वरू
पमपहसति॥ देवश्चेदस्तिसर्वज्ञःकरुणाभागवाक् तत्किं
वाग्व्ययमात्राद्दुःस्थितान्नाथयतिनार्थिनः ३२॥ सर्वज्ञःकृपालुव
निष्फलवचनःकश्चिदीश्वरश्चेदस्ति इंद्रियादिकान्युपायान्वच
नमात्रेणप्रयासमात्रेणकिंनकृतार्थयति संसारिणमनोरथवाक्यं
करोति ३३॥ ईश्वरत्वरूपमपहस्यतत्वभावमपहसति॥ भविनां
भावयन्दुःखंस्वकर्मजमपीश्वरः स्यादकारणवैरीनःकारणात्
परोपरे ३४॥ निजकर्मणाजातमपिभविनांसंसारिणांदुःखंभा
वयन्साक्षात्कारयन्विनावैरिहेतुं स्यात् अन्यद्वारेणाद्यपहरणादि
कारणात्परस्त्वन्यः ३५॥ एवंपरमेश्वरत्वरूपस्वभावावुपह
स्य अशरीरीनित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवानीश्वरः सर्वस्यजगतोवे
दस्यकर्तेतिशास्त्रलक्षणार्थंहृदयस्थसिद्धांतमुपहसति॥ ॥
नकोपिनित्यासामान्यादन्योन्यस्यव्याप्तिमात्रो नाप्रमाणमतानां
स्यात्केषामप्युपपत्तिवत् ३६॥ यदीश्वरःकर्तास्यादशरीरस्या
त् कर्तृत्वशरीरित्वयोःप्रत्यक्षेकुंभकारादौव्याप्तिदर्शनात्
सतितुशरीरेज्ञानस्यशरीरजन्यत्वाद्धेतोत्पन्नेःप्रागसत्वादनित्य
ज्ञानवांश्चभवेत् एवंचसतिःसर्वःकर्ताकारकचक्रज्ञानपूर्व
मिच्छयाकार्यकरणेप्रवर्तते इतिज्ञानापेक्षत्वात्प्रयत्नस्यानित्य
प्रयत्नश्चस्यात् यःप्रयत्नवान्सबुद्धिमान्योबुद्धिमान्सप्रयत्नवा
निति बुद्धिप्रयत्नयोरन्योन्यापेक्षावधारणाद्बुद्धिरपीश्वरस्यास
र्वविषयास्यात् यदीश्वरस्यप्रयत्नोनित्यःस्यात्ज्ञानानपेक्षःस्या
न्नचतथेत्यादीनांतर्काणांमध्येतिष्ठेत्यात्कश्चिदेकत्रानवस्थाने
नसाम्यात्तुल्यबलत्वादन्योन्यनाशयतो अशरीरीनित्य[ज्ञा]ने
च्छाप्रयत्नवाननित्यादिमतानांकेषामपितुसर्वेषामेवेश्वरं नि
त्यत्ववादिनामप्रामाण्यं यथामत्यनित्यपक्षेतदाभासोनेकांति
कत्वात्ः नप्रमाणं नित्यःशब्दःप्रमेयत्वादनित्यःशब्दःप्रमेयत्वादि
तिद्वयोर्नित्यानित्ययोःसाधनत्वादेकोपिनप्रतिष्ठा तस्मात्सर्वे

चकार्येस्यावदेत्ववदादोशभीरवानेवं जंभकारादिकर्ता दृष्टः न
याजंगमेषु सूमनुष्यादावपिशाभीरवानेवपिवादिः कर्ता दृष्टः
किमन्यशाभीरिणोष्ठवतीति ७५॥ एवमौक्ष्यलक्षणोद्दीपिते ॥ ए
दस्यदंसरूपमाह ॥ क्रोधादिकाराणिभूतान्यमनियमान्नपहासिनन्न
प्रान्तरास्यं हृत्मासत्यमहिंसादयास्पृहा ध्यानं प्रमादोकारी
णप्रमार्जवं यमाद्दशेति सर्वेषामेव यमाणां रक्षणाय बाह्यं
वाध्यात्मकं चैव उः खितत्वादिनं क्वचित् नजुष्येतिनवांछेति
सावनमाणविकीर्तितेनेतिलक्षणा सर्वेयमबीजभूताक्षमामेषा
त्येतासंभावनयाहृष्टयति ॥ अक्रोधं शिक्षयेत्तत्त्वेः क्रोधना
येत्तुपस्विनः निर्धनास्तेधनावेवयान्तुलाखाष्पदेशिरः ८०॥
स्पष्टं ॥ एवं यमेषु रक्षितेनक्रुशोवामिज्याप्तपोदानेष्वाध्यायोप
स्यनिग्रहे ब्रतोपवासो मौनंच स्नानं च नियमादश्येति सर्वेषा
मेव नियमानां सारभूते ये नात्मिह्वनेषार्थयोग्यात्मा मंत्रि हि दैवच
र्ययुस्याढ़्येन चैव मिज्यातिपरिकीर्तिता पात्रेषु स्वधनत्यागस्त
प्रकारान्नपेक्षया यथादेशं यथाकालं दानमित्युच्यते बुधैः इत्ये
वंलक्षणो ऽज्यादानेपकविषयानर्थोत्पादनेन दृष्टांतेन दृषय
ति ॥ किंविनैदंत्रतरूप्यमदा उरहारिपियाकूर्चासर्वेधनं त्रु
ण्योवधनपाप्रमवान्बलिः ८१ ॥ एतदेव हेतुरूपैर्निदर्शयति ॥
दोषधाक्रोधाच सर्वेयधनिनः चेतसा जनानुद्विग्नत्वलोभमो
हौभावेकदायकदाप्तते ८२॥ अयमर्थो लोकः धनवतोज
मान्मनसापित्तमिवास्पधनंदृष्ट्वायति लोभेनस्पृहयति यथुनः
रोगादूयति चेत्यर्थः लोभमोहादेक्रोधं च विसृज्य तत्यका
पदृष्ट्वापकोद्वैवाधकदास्तने यदि वनवक्रमौ सर्वं एवलो
भक्रोधाक्रोनादत्यर्थः ८४ ॥ एवं यमनियमौ स्थपकत्यगुप
हेस्यापिपिमिनिनैवौपद्रसात्विजामिमनस्त्वविहायंयथा पथ
साधितेनिनिगमयन्नाह ॥ देन्यस्याकथामस्तेन्यमभक्ष्यं जलितं
घना स्त्वत्स्वहस्तनानंदके दलीकंदमेककं ८५॥ अस्तेन्यं
एवधनग्रहणानभिलाषस्तत्रशास्त्रप्रयोगो यदः देन्यस्याथ

नै. च. सं. टी. ८५

षंदैन्यमेववर्षयतिनतुत्राणमित्यर्थः एवमभक्ष्यमेकाद
शयादिषुभक्ष्याभावः उपवासरूपोनियमः ऊह्नेवंचनामात्र
मेवनत्वन्यद्वाकिमपिफलमित्यर्थः अंतएककेवेवलं
स्वाक्षंषंनिबध्यस्वस्वैरविहारमानंदाऽरंमूलमरछ्वत
भजधर्ममित्यर्थः ८७ समासोयंएवंपक्षसंग्रहः ॥ अथा
नेत्रंपक्षसंग्रहः ॥ ॥ नदिन्यंकलिचारणस्यनास्तिकस्या
भिमतोपदेशापदेशेनस्वात्मप्रामाण्यपादिसर्वपक्षांडृह्युा
षिघटयन्नाविरयंसर्वविद्यापारदृश्वापिकिमपिशास्त्रान्तरा
णंविशिष्टरहस्यंतदेवशास्त्रस्मावेनान्तरयहलोकेषुप्रकाशय
ति ॥ इत्यमाकाण्यडुर्वर्णाशाक्रः कौपनतादपे अवोचडुरिः
कम्योयंपमस्मलानिहृनति ८४ ॥ इत्यसर्वोक्तेनप्रकारे
णादुर्वर्णाचार्णानांत्रय्यादीनांहृदभावएवडुर्वर्णोदवचन
मतद्रूपाणामेकशेषः स्वात्मावाग्राक्रः शातृशासनशीलः कौपन
तादपे धनिपायेन डुकोप उदचैरवादीत्स्वकस्कोयंत्रयीनि
दितःकः कः पर्मस्यममीणिहंननिरूक्वनन्ति कस्कादित्वात्सु
दृ डुर्वर्णामिति अव्ययविभक्तिसमीपसमृद्धिदृद्याभावे
त्यादिनासमासः ८५ ॥ लोकत्रयीत्रयीनेत्रावज्रवीर्यस्फुर
त्करे कइत्यंभाषतेपाकशासनेमयिपश्यति ॥ वज्रस्यवीर्य
यपराक्रमणस्यस्फुरत्करोयस्याहृशोतस्या पाकादीनिरासन
शास्त्रीभ्यवभूतेस्वातिपक्षेषुवीर्यातिशायेनान्निहंतरिमयिलोकं
त्रयीत्रिजगती त्रयीवेदत्रयमेवनेत्रंतन्त्राहिद्देषयत्तिहृत्तमाहा
कारसाधनेकर्णायस्याऽऽहृशीशासतिशिक्षयतिपालय
तिच इत्यंप्रकारेणभावनेईश्वरएवनास्ति ऊनस्तरूप्य
त्वेनस्कृतेःप्रामाण्यंस्मृतेरप्रामाण्यंप्रत्यक्षतन्तस्याविधेयत्वे
दृश्यतंत्रतोयातत्त्वन्यफलाभिप्रलोभनमित्येववदति ॥ अथ
नावदर्शीवर्ईश्वरःअत्रशकाशवोलोकपालेलोकरक्षायमी
श्वेशानिकतःज्ञानवैराग्यैश्वर्यसंपन्नः सन्भारिणानामधर्मी
तान्यथायथावत्यश्यन् वेदापात्यवाद्यानैविनाप्रवृत्तः एवस्यात्रि

तत्कर्मफलमाप्नोति समर्थः प्रत्ययंपवोस्मिनमम्युत्तामेस्वर्थेच ॥
दृष्टांतीकृत्य कार्यनेसवेतख्यातनेवेदेतदेस्वर्यंडहाउडपेनिय
हान्यमहसामर्थ्यंस्वउइत्येन्यर्थः ग्रवत्रयीनेत्र मतियथावत
स्कृतिप्रदृत्राभिन्याज्ञाख्यापनेवज्रवीर्यसजन्तकरेपाकाशास
नइतिइष्टनिग्रहेणोस्यर्यप्रकाशनम् ८५ ॥ एवंसर्वासांचा
वीकविमतिपत्तीनामनन्तरंविभीषिकासर्वकोविचलोकाग ।
प्रतिष्ठापापिनिर्देशक्रमेनसर्वासामेकार्यवकारिकयाशान्त
तत्वतान्यहप्रकाशार्थन्यासमाधित्स्वराह ॥ वर्णासंकीर्णता
योवाजातिलोपेनयथापिवा ब्रह्महादेःपरीक्षासंभंगमगप्रा
माणाय ८६ ॥ मातापितृद्विजगुरुराजस्त्रीबालघातिनो महापा
तककर्तृणांनास्तिकानांविशेषतः ॥ लिंगिनांप्रमदानांच
मंत्रयोगक्रियावतां वर्णसंकरजानांपापाभ्यासप्रवर्तिनाम्
एतेष्वेवाभियोगेषुनित्यशश्चप्रयत्नतः दिव्यंप्रकल्पयेद्देशा
जाधर्मपरायणाः घटोग्निरुदकंचैवविषंकोशश्चपंचमः से
दिरेष्वभियुक्तानांपरीक्षार्थंमहात्मनः प्रकाशितानिमाद्वेनेह
सत्यानृतविशुद्धये । इतिधर्मानुसारेणाभियुक्तानांयत ।
वादिषुहस्तात्पापात्मशुद्धाशुद्धपरीक्षार्थंदीयमानेघटादिके
दिव्ये ॥ अथवा अभक्ष्याभक्षणं हत्वाविकर्मकारिणो तथा प्र
व्रतानांद्विजातीनां अस्तवर्णास्त्वयोनिषु प्राणान्तर्यपरीक्ष्यच
भोजयित्वाचनिर्दिष्टे प्रकार्यकारणाहत्वाऽपीयित्वाचकल्प
को विनायकोपहतस्यमहाव्याधिहतस्यच पाप्मनावग्रही
तस्य . . . . इदंयंचेडुर्वाद्दशीमहापातकनाशा
नं स्त्रीहत्वाग्निर्दुःस्वेहमहादेवप्रोक्तोदितमिति ॥ स्वेच्छया ।
द्यापानिधायार्थपापप्रायश्चित्तार्थंवाक्यमानेन्दलाडकण
ल्येहृत्केहृच्छ्रागोवाचेच स्वड्राणपापानिशयानानिखायप
रीत्यार्थमभिमंत्रितान्तेललाया एकाशिवञ्चमावोपितेपल ।
परिस्याणूमान्हिती यथाकाचस्वर्णपलहृत्वाश्वप्रति
माया यदाचगुरुमात्मानममहाज्ञलयाधने परवलाच

नै. ष. सं. टी. ८८

वेमन्येतन्नः कर्मसमापयेतिदिव्यवर्णनात्तु दर्शितत्वारोपितम
प्रमादिकमभिमंत्रणात्मक तुलनयासमपरिमाणमपि
दालकभवति स्यात्प्रतिमाचगुरुत्वदासंभवत्वायश्चिन्नत
याकर्णीयंकांड्डु यदात्वसमागुरुःस्यात्प्रतिमातुल्यलक्षत्वंदा
कर्मसमाप्तिरितिसिद्धांतेपरीक्षाविधिषुभिक्कानानां गवय
गजयोहस्तीतीत्याह ॥ वर्णसंकीर्णतयामित्यादि ॥ अयंव
र्णोब्राह्मणादिः संकरहीनः अन्ययापिवासंकरसहितोवेति
जातिलोप अस्यब्राह्मणादिजातेः लोपोजातः अन्ययापिवा
नवाजातइतिब्राह्मणादेः पताकिनः परीक्षासुघटादिदिव्यैः
शुद्धिशुक्रियमाणास्ययोभंगः समपरिमाणस्यापिपरीक्ष्य
प्रतिमानभूतस्यशिलादेःतुलायांजलेवाऊर्ध्वगमनात्
लाघवगौरवानुमापकः पराजयः अंगभोःनेपराजयप्रामा
णायप्रत्यक्षीकरु ब्राह्मणादीनांजलादिदिव्येनपरीक्षायांक्रिय
माणायांचान्दृदितयागजातितानामृहजन्यस्यफलविशेषस्य
ग्रावोन्मज्जनादेःप्रत्यक्षतोदर्शनात् ग्रावोन्मज्जनेयज्ञ
फलेवन्यतेःसत्यतानिश्चयात् ग्रावोन्मज्जनवदितिन
ष्टकंहृष्णोश्पष्णासंपन्नमित्यर्थः अपिचवर्णसंकीर्णता
दिपरीक्षायांयोभंगःपराजयःतमेवप्रमाणंकृत्वानैवशा
स्त्रोक्तप्रमाणेनग्रावोन्मज्जनवदित्यादिकोसवर्णान्तेव
विप्रतिपत्तिमपाकुर्वतोजानीहीत्यर्थः भंगमितिजयस्या
प्युपलक्षणं तथाहिघटादिदिव्यपरीक्षायांपरीक्षणीयस्य
पुरुषस्यशुद्धिज्ञानेहेतुः केनाचिदपीड्येनयोगीनेवेत्या
स्वंनियमेनपरीक्षाफलभूतायाः शुद्धेरुत्पत्तिकालपर्य
न्तमेवावस्थानातुत्तरकालविनाशित्वेनोत्पन्नावमविज्ञान
विरोधीपरीक्षात्मानःकर्णसंयोगजः दंभादिविरहितात्वं
कल्यान्तु लाभिमंत्रिणात्वेनपरीक्षकश्वसमवेतः धर्मा
ख्योगुणोजन्यतेतेननन्दजयः तथाचक्लृप्तं धर्मःपुरुष
गुणःकर्तुःप्रियहितमोक्षहेतुरतीन्द्रियोन्त्यसुखसंविज्ञा

जः वर्णाश्रमिणां प्रतिनियतसाधननिमित्तो इति तथा धर्म-
स्यात्मगुणत्वं धर्माधर्मौ वात्मगुणौ वात्मांतरगुणानामकार-
णत्ववचनादिति विरुद्धत्वस्य तात्कालिकत्वेन यागादिकर्मणः
कालांतरभाविनि फलहेतुत्वानुपपत्तेः फलसाधनौ हि तौ वि-
हिताविहिताचरणेन धर्माधर्मौ जायेते उक्तविषये तौ जाये-
ते इत्यपेतः यास्त्र अकारः धर्माधर्मौ वात्मगुणौ वात्मांतरगु-
णानामात्मांतरगुणाप्रकारणत्ववचनादिति ग्रंथस्यार्थः दे-
वदत्तसमवेताभ्यां धर्माधर्माभ्यां यज्ञदत्तस्य सुखदुःखानुप-
त्ते रात्मनः एवगुणौ धर्माधर्मौ यदि कदाचिदन्यसमये तौ धर्मा-
धर्मौ परस्मिन्सुखदुःखे उत्पादयेतां तर्हि कृतनाशाकृताभ्या-
गमप्रसंगः चैत्रनिष्ठकृतस्य धर्मस्य फलं मैत्रेण स्यात् अकृ-
तस्य च मैत्रसंबंधधर्मस्य फलं दुःखमभ्यागच्छेदिति प्रतिपादि-
तमात्मगुणत्वं धर्माधर्मयोः एतदेव हि तत्त्वदर्शितमुदय-
नाचार्यपादैः विफला विश्ववृत्तिर्नो न दुःखैकफलापि वा दृ-
ष्टलाभफला नापि विप्रलंभेपि नेदृशः ॥ इत्यनन्यथासिद्ध-
याप्रवृत्त्या वतो यागादौ प्रवृत्तैव परलोकं साधयित्वा ॥ विरु-
द्धत्वफलाय कालेन कर्माणि निष्पाद्य विना संभोगानि विशेषाणां
न भोगैः संभृतौ वापि ॥ यथाचिरप्रणष्टस्य दारुकारणं चक्रं
यंत्रादि कार्यसाधनाय नष्टांकं तथाविरते मंत्रोच्चारणे यम्
हविः व्रीहिहुतादिव्यपलायिते ऋत्विग्भिर्दक्षिणाकल्पितियज-
नेविवधत्वयागादिकर्मफलाय स्वर्गादिपरामयोगालेन प्रा-
प्नोति ततो यागेन कस्य नाहं साध्ये निष्पाद्यः पुरुषसमवेतो
जन्यते तेन च स्वर्गादिकामाति प्रतिपादितं तथा ॥ जयोत्तर-
निमित्तस्य वृत्तिलाभाय केवलं परीक्ष्य समवेतस्य परीक्षाविध-
यो सत्ता: ॥ जयपराजयनिमित्तस्य तथा परीक्ष्य पुरुषसमवे-
तस्यादृष्टस्य वृत्तिलाभाय स्वकार्यस्य सुखदुःखादिज्ञानस्य जन-
ने प्रतिसामर्थ्याय परीक्षतः विषयः घटादिः दिव्यविषयोमता
गतमर्थं प्रतिपदं तं पर्णिकपर्णमिश्रं तनुदारुत्य प्रतिमादिष

नै॰
सं॰ टी॰
१८७

ध्येषएवप्रकारोक्तः किंपुनस्तुलादिदिव्यपरीक्षाणा इति न्या
यकुसुमांजलिः तदेव शरीरस्य व्यतिरिक्तो नित्यज्ञानेच्छाप्र
यत्नवानित्यादिस्याद्वैविध्यस्य कर्तारि स्वर्गादिदृष्टादृष्टार्थसा
धनीभूतस्य यागादेरूपदेशकतया यागादिना साध्यस्य स्व
र्गादिफलकारणस्यादृष्टार्थस्याधिष्ठातरि परमेश्वरे जीवे
च चेतने नित्यविभोज्ञानेच्छाप्रयत्नैकाश्रये धर्माधर्मयोरन्व
तरितत्फलभोक्तरि च सर्वपक्षचार्वाकपूर्वपक्षप्रतिक्षिप्तोऽ
रैयोविचक्षणाः तथाहि परीक्षाविधौ उक्तानिमित्तद्रूपयाग
जनितसंस्कारेणावस्थाज्ञातदृष्टज्ञानकारणप्रत्यक्षे येथावान्मज्ज
नोजातेइष्टयावोन्मज्जनवदित्यादेः पक्षप्रतिक्षेपएव एवमन्येष्वप
रीक्षाविधिना जयपराजयनिमित्तं यदृष्टं उत्पादितं तस्य को
नित्यस्तेनाभोक्ता एकएवेति सिद्धे केनापि वादिभिसत्त्वेनेति
प्रकाशितः दोषिकवाचोपि वाधितएव ॥ परीक्षाविधावेव
दृष्टफलसंवादान्तत्प्रणेतरतीन्द्रियार्थदर्शित्वेन परमात्म
तया तत्प्रणीतानां सर्वेषामेव दृष्टादृष्टार्थानां वाक्यानां
प्रामाण्यनिश्चयहेतुत्वात् ग्रहोत्तरयानंतरमिदृपहासोऽपि परा
स्तएव ॥ यच्चश्रुतिर्द्वेधशब्दयोर्भेदज्ञाविति विद्वज्जातिमदि
त्यस्वरूपणां कामिनीवर्गमसगोऽतिसोमपान्निकः ॥ ईदृशेना
यदात्मनावीविति पदद्वारानिहाविहतिच हेत्वाभासदर्शनेन
विप्रतिपत्तिमद्भावम्यगृहतत्वगताविति स्वप्रतिज्ञा दृष्टोक्त
त्यापन्यस्तं तदपि वास्तवप्रमाणादिप्रसिद्ध्याया इति जलानलपरी
क्षादाविति च श्लोकद्वयार्थेन परीक्षाविधावेव योपपन्नं के
नपरास्यते ॥ यच्चपापापात्रापरस्यात्मत्वेपः सोपि श्रुतिप्रत्यक्षयोः
परस्परविरोधे श्रुतिरेव बलवती न प्रत्यक्षं ॥ अन्यथा चंद्रप्रा
देशातामप्रत्यक्षेणानदधिकपरिमाणावेदकस्यागमस्य वाधाप
त्तेरिति प्राग्न्याशिरियतन्तदावध्यातवलवलेदृशादेवाक्य
स्तुचनिवासैवावलेव्यतथापि परीक्षाविधौ नृवदृष्टफलास्क
तिः दृष्टार्थेषु चावधारितप्रामाण्यानि वाचे यतश्चापशस्तु

स्पृतेविरुद्धेन ८६ ॥ परीक्षाविधिमेवविस्तरेणोपदर्शयति ॥
कोशस्यादिप्रतिज्ञायाद्वीनादधशब्देनुजेयन् तदिहशुद्धिमशोधस्य
वर्णविशस्यशोधमति ॥ ब्राह्मणीप्रादिर्यस्यामावाद्भिःप्रतिज्ञायनस्याः
क्रियाःअंतानांभित्र्यंभ्रुजनोदिव्यपरीक्षायोजयन्जयेनहृष्यते
यत् तत्रचपृशहितस्यप्रशोधस्यवर्णविशस्यशुद्धिंकथयति यदिस
वीपिवर्णावशोषुद्धःस्यात् तर्हिपरस्त्रीगतेवादिव्यादौप्रवाज
येत नचतयापरजीयमानोहृष्यतेतस्मात्शुद्धिंकथयति ८७
जलानलपरीक्षादौसंवादौवेदवेदिते गलहस्तेननास्तिकत्वाधि
पिपयंकुरुतेननते ८८ ॥ अन्तिज्ञापितेजलवह्निप्रभृतिदिव्यपरी
क्षायोवःसंवादः तत्सङ्गनतिमज्जनादिःसएवत्यक्तेननास्तिकत्वे
नवायपनक्रमेणविधिक्रमेत्सनानिद्योः ८८ ॥ सत्यवपतितयोगा
दौगभौदरभुवोदयात् आस्तिसंनास्तिकाःकर्मनकिंमर्वथान
त्रिवः ८९ ॥ ब्राह्मणादिप्रमिहपरस्त्रीगमनेपरीक्षाविधिनाप
राजयश्चेत् तर्हिकथमिदानीमपिदीप्यमानेवोन्नमस्त्रीजार
त्वयिनज्ञातइतिव्यभिचारमाशंक्याह सत्यवहृष्टापतितयोगा
दौकारणावर्षे यत्रभीवश्यनसंपत्तिनवशाकुम्मेणेनाहृष्ट
नप्रतिबंधकेनभाव्यमितीत्यमानेप्रमाणबलादानीतेक
मेण्यध्यनसापनयोरेकात्मनाभेदोपचारसकर्मानिनभूहृष्ट
भोनास्तिकाशकाकेमर्मानिकर्पनभिमेत आकुर्मानि
तस्यधर्मस्यबलवत्वात्मत्याधिपृष्ठभिमनादौपराजयकार
णेपराजयभावइत्यर्थः प्रयवाहतत्माहुःस्वमचौदीनतस्य
त्रमिदं भवतिइहैवपवकाणप्रतितार्यमानेहृष्टपतितस
योगादेः कारणस्यसद्भावाङ्गमीवस्यसभवेत यस्त्ववेदा
चिकत्वनेदहृष्टान्यसकारणस्यविवक्ष्यादिति ८९ ॥ परी
क्षाविधिनाजन्मानवनिस्तुयेजातेपिपुनरदोषत्वाद्यपवादा
दर्शयति ॥ यावत्तासरायाश्चाईज्ञनस्यविसपकवनं नान
दरजनोपरःप्रबोधीनकथाकथम् ९० ॥ सत्यस्यापयाचा
दितोग्रामस्यनाशकेकःकर्मपिजनेनाविषमत्वान्मनोगयाश्चाद

नै॰ ष॰ टी॰ ५८८

यावत्तः गयाश्राद्धेन कृतेन मुक्तोहमस्मकः एवमाविष्टजनेन त्व
त्वामीति वदतः नानादेशजनेषु विख्यातः कथं न निश्चितोपि
मृतो हि स्वदेहभोग्येनाकृतेनोर्ध्वदेहिकादिकर्मानुष्ठानेन कथा
तनानेन रपिशाचादिजन्मतो प्राप्तः परशरीरमाविश्य स्वश्रुक
योगयाश्राद्धेयावतेषु एः प्रत्याय्य प्राग्जन्मचरितं वक्ति न तु
निजं निहितं द्रव्यं दर्शयति देशकालान्तरितं वृत्तं कथानमिति
प्रत्यक्षदृष्टमेव जन्मान्तरं कथं न श्रद्धत्से ॥ देहान्तरप्राप्तिदर्शन
निश्चयेन संदेहयत्र देहामरित्येन निराकृतेन तथा स्मृतः स्मर
तिजन्मानीत्यपि प्रदर्शितं ८० ॥ नीत्वा नायमकृतेन नामधा
नेकृपागतो श्रद्धास्ममिसंवदतीन परलोककथाकथम् ८१ ॥
अन्यस्मिन्नेतदेवनाम्न आन्यायमकृतेन परलोके नीतानं प्राक्
शुषनया पुनः कृपागतोऽस्मिन्नेव देहे जीवतो भूपाणां संवद
तो प्रत्यक्षमेव मानां स्मरन्त्या मिलितो परलोककथां कथं न
विश्वसिति ८२ ॥ तदेव शाक्यवचसासिद्धे नित्यत्वेन स्थैर्ये परमे
श्वरे श्रुतीनां तत्प्रणीतत्वात् प्रामाण्ये यद्यपि सर्वचार्वाकाक्षेपाः
प्रतिक्षिप्ता एव तथापि शिष्याणां सुखबोधाय प्रतिप्रश्नश्लोक
मन्त्रार्थं विस्तार्य लिख्यते रामायाज्ञानकामायाइत्यत्रानेत्रयुक्ति
तामस्यात्यरमतमप्रतिविरुमिति स्वायागतमेवोत्तरं प्रत्यक्षो
कारश्चाहिंसावर्णास्यह्यएवभासेयथा प्रयद्रुत्यलमत्राविस्त
रेण ॥ सुहृत्तेत्वाकथंश्रद्धेत्यत्रात्मेपिविचार्यमाणे शास्त्रीयः शा
स्त्राविकोनिहन्ति तथाहि स्मरन्नुदितविषयपरिहारादोत्तरहते
शाश्वतो द्रस्माधनीयत्वाद्दुःखेपिपर्यवसानेस्वर्गभोगादेरनुस्व
स्मरणात्स्वदा सुकृतेनापातस्यापिपरत्रामेप्रत्यक्षतः शा
रीरमात्रेकोपादर्शनात् ॥ अनिष्टदेशापत्याच श्राद्धानेनितत्व
मेडरूपः ऊर्ध्वादित्यादिभवद्गतेसमाधानेनापीयएवंत्वयः १
बलात्कारतनपापानीत्यजा सर्वस्मिन्वाक्यार्थान्वयेअनेनतदन्त
कोऽन्यस्यभङ्गुरत्वया मन्त्रोकोमिदमद्वितीयं प्रत्याहुकेवलादि
प्रसिद्धोपरपदार्थइति ॥ स्वामामार्थेपीत्युक्तत्रनवदन्नविद्यानकं

नेयदाहिमेतत्रयाश्चार्यावलंबनेन समाधानं स्फुटमेव यथा ॥ स्व
च्छंदमानंदलेतां ब्रह्मेति ज्ञात्वो हि यावदिंद्रियविषयादिपरवं
तो जीवः कर्मकृत्ते तावदस्य बद्धत्वान् स्वाच्छंद्येनाप्यानंदरूपाया
मुक्तेः प्राप्तिः विषयवैराग्यादिनात्तु तीव्रमुक्तकर्मस्य बंधनहानेः।
स्वच्छंदीभूतस्य सोत्साहानंद प्राप्तिरिति स्वकृतत्वमिधेयतात्पर्यं कु
सचिन्नसंदेह इत्यर्थः ५८॥ कातिस्वेत्यर्थबोधमित्यत्र प्रश्न एवो
त्तरं यथा कृतेः स्मृत्यस्याभिधेयप्रयोजनावगमे पुमहाप्रियामेक
मत्येकेति प्रश्नकांक्षः एकमत्यमेव सर्वदेत्यर्थः अत्र हेतुमाहे।
व्याख्येत्यादि ५९॥ यस्मिन्नस्मीत्यादि प्रश्न एवोत्तरं यथा देवल
णीवेदितव्योपरमपरं च तत्रैश्वर्यविशिष्टः संसारधर्मैरपि दृष्टस्य
ष्टः सर्वज्ञः सर्वस्य जगतो वेदस्य च कर्ता परमेश्वरः संसारफल
भोक्तानंतः परमात्मिको पर इति प्रसिद्धितज्ञातमात्मेत्याह यस्मिंदे
हे वा कप्याकं ह्याव्यहमस्मीत्येवं रूपोहं प्रत्ययः तस्य देहस्य दाहे
पन सा किं भवतीति प्रश्नकांक्षः अपि न भवत्येवमापामित्यर्थः तथा
हि यो महत्पः स्यातींद्रियमात्मस्य कृतस्य वा कर्मणः साक्षाड्ढ फ
लप्रापकस्य यस्य हरोपरमात्मिके प्रात्मेति प्रसिद्धे तस्येन नः फल
दुःखवकाप्यास्मिन्नेव जन्मनि बालाद्यवस्थानामेकत्वे जन्मांतरे वा
किं न स्यात स्यादेवेत्यर्थः तथा च प्रमाणं अहमिति प्रत्ययेन शरीरें
द्रियविषयः अहं तदापदकार्ये न दुःखस्मरामीति प्रयोगदर्शनात्
अनुभवस्मरणा च न शरीरेंद्रियमेवं बालवृद्धदेहयोः परिणामभे
देनान्यत्वे सिद्धे बाल्यावस्थानुभूतस्य वृद्धावस्थायामस्मरणप्रसंगा।
त् न ह्यन्यानुभूतमन्यः स्मरति एवं यमहमद्रक्षतेनस्पृशा [illegible] मीतिरति
हयो निंद्रो यो व्यभिचारो दृष्टव्यः तस्मादस्ति कश्चिद हं प्रत्ययवि
षयः तावादीनामेकोन्नभावितः स्मृतिवात्मापात्वः तत्र यथा बाल
देहेन कृतस्य कर्मणो वृद्धदेहे फलभोक्ता तथैव नश्वरीरकृतयोः शुभा
शुभकर्मणोस्तत्त्वविनि सदृशीगफलानि भोक्तव्यानि सिद्धम् संघंतः स्मरति
जन्मांतरेपत्र हे एतस्वर्णवोविकनदेवे सिद्धे फलभोक्तृत्वनेन तु आत्मनि दे
हः स्मर्तान्वादि त्यागपालसमयाभूतमिन्नत्यर्थः ॥ जनेनजानता

नै. ष. सं. टी. २७५

स्मीत्यत्र अहोआश्चर्यं चहंश्चार्वाकानीतिकोनयानि श्वतयाप्रत्ती
नवबोधयाअज्ञात्याअस्मीनिकायमेवाहंप्रत्ययालंबनेनतयाजान
ताजनेनेनत्वमयंकायोनेत्यसौकायोहंशब्दालंबनत्वेनत्वाज्यते
अन्यदात्माव्यतत्वमहंशब्दाभिधेयत्वेनआश्रुतेच नयावेदकेने
तिनेतिकात्पर्यात्तद्रूपमभिव्यक्तेः नभूमिर्नतोयनतेजोनवायु
र्नाकाशंनेंद्रियंवाननेषांसमूहः अनेकांतिकत्वात्सुषुप्त्येकसिद्धस्त
देकोवशिष्टःशिवःकेवलोहमिति ॥ एकेसंदिग्धयोरत्यत्रापिअ
न्यैवोत्तरंहेविदांमत्तच्चार्वाकाःषिष्टाएवमाकृतिनियोज्यं अमा
णार्थस्त्वत्रसर्वोपिप्रश्नएवदर्शितः॥ एकस्यविरुद्धपाप्नेत्यत्रा
पिएकस्याप्रश्नएवोत्तरंयथाएकस्यएकएववाजेतिवत् देहादि
षुनभूमिर्नतोयंनाग्निर्नेंद्रियंवेति श्रुतिवाक्यार्थैरात्मनानुभव
निषेधात् देहादिभ्योव्यतिरिक्तस्यकेवलस्यात्मनःविरुद्धधर्मका
यादीनांसंबंधिनापापेनानेनेनापिनिर्मुक्तः हेभीरोतवकृति
सिद्धस्यात्मनःजीवरूपस्यदुरितेऽकर्मणिकातेकोनभावःस्यात्
अपितुसर्वेत्यर्थः किंतेवृत्तंवृत्तान्तेश्वादिन्याचदपरीक्षाविधिमप्य
मेवोत्तरं तयाचप्रतिमादयस्तेननेनविधिनासन्निधापितामिमा
निकदेवताभेदास्तत्रतत्राक्षपनीयतामामाशंसदंयंतिविष्णुमूर्तिलिंग
जशरीरमिवविधापनयनविधिनापादितेचेतनत्वं सन्निधानंयत्नेना
तत्राहंकारममकारोपचिन्नादाविवस्वमाहृष्यपदर्शिनोरात्रेत्यर्थेवंप्र
माणवाक्यार्थाभिधायिन्यानिमित्तभेदसंसर्गोऽद्भवाद्भवं यदेतद्य
दिन्यायतःस्मोजालिकारिकयापरीक्षाविधिमुन्मलसत्तयाप्रकाशिते
त्रागानीव तृणावादानित्यत्रप्रश्नएवार्थानराभिधानकत्वेनोत्तरं
तृणावादांनेन तृणावादोपलक्षितास्त्रागानीवेतिवरुकरू नवा
पिनाहंशास्येवतृणावादोपलक्षितःस्पंदकाविंजनवचना अहं
फवास्मभस्मोयनीतिलोकयंतारणा ॥ एवंहस्ताहस्तार्थप्रश्नाः उ
तेहस्तार्थेषुप्रत्युत्तनः फलोपलब्धिर्दर्शनादंहस्तार्थपर्यायापिप्र
माणप्रतिपादितेतास्त्रकांतरपोरुषेयापौरुषेयावतिशास्त्रायाशक
गमोयत्वात्प्रमाणमितिनयायिकेनसाधितपौरुषेयत्वे ॥ नन्वेव

पौरुषेयत्वात्प्रामाण्यंप्रतिपादने गाढहेब्वाविका चेपुरुषेषूपल
भ्यते अतोप्रामाण्यशंकापिनिष्कलंकेप्रसज्यते वेदप्रमाणातान्स्मा
त्रित्वेनानुमीयते ॥ इतिमीमांसकेनप्राडभीक्षिता वेदानांपौरुषे
यत्वेविप्रतिपत्तिमुद्रांचार्वाकेनोपडपहसितं ऊरुधकामदवास्ता
मितितत्परीहाविधिसमाधानेनैवमनोर्थम् नयाहि वेदवाक्यर
चनाबुद्धिपूर्विकावाक्यरचनात्वात् लौकिकवाक्यरचनावदित्य
नुमानेनसाधितमेवनैयायिकैःपौरुषेयत्वम् ॥ प्रजापतिर्वाइ
दमेकआसीन्नाहरासीन्नरात्रिरासीत् सतपोतप्यत तस्मात्तेपानात्
स्त्रयोवेदाअजायन्तेति अस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितमेतत् य
दृग्वेदोयजुर्वेदःसामवेदोथर्वांगिरसइति योब्रह्माणंविदधाति
पूर्वंयोवावेदांश्चप्रहिणोतितस्मैइति तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋच
सामानिजज्ञिरेइत्यादिभिःश्रुतिभिश्चतदेवपौरुषेयत्वंप्रति
पादितं ॥ नचपुरुषः ॥ एकोहरुद्रोनद्वितीयायतस्थेयइमांल्लोका
नीशतईशनीभिरित्यादिश्रुतिषु ईशनीभिरिच्छादिशक्तिभिरि
तेषांलोकानांकर्ताकश्चनकरुणावान्रागद्वेषाभिरहितःसर्व
ज्ञोवेदस्यकर्तानिरूपितएव नचानीदृशःकश्चनविप्रलंभकः
कृतेकर्तेतितात्पर्यावधारणादेवकामोजयावेदननुभावेनविप्र
लंभवाक्यत्वमित्यर्थः प्रमाणार्थेच्छापदधातोःसर्वेन्यायमुक्ता
वली ॥ एवंचव्यवस्थितेवेदप्रणेतापरमेश्वरः श्रीपवाकोपयोग
इंसज्ञानोद्रियदर्शनः इतिश्लोकाम्नयाकर्तेष्क्रिवेषाभिधीय
तेयोगसिद्धयेनाम्नासादीशःकर्ताश्रुतेरिति देवेश्वजगन्ताना
येषांवेदप्रणेतारि नित्यमोसिद्धसर्वज्ञोसमाख्यामात्ममृजसः
प्रभावातिशयोप्यस्यप्राक्यातानसदातनः विविधकार्यनिर्मा
णानिपुनर्लवप्रवेदनात् हर्षोयत्पानप्रवादविशतीवतसनतप्रा
प्राणसमुत्थत्वात्पाचमार्गलोकेप्रवर्तयन् तस्यप्रामाणिकत्व
चविलक्षणामभिधास्यते: प्रकृष्णाधीनवचनाद्वेदास्सर्वपितद्भवपूने
तस्मात्तामहत्वेनमहाजनपरिग्रहः उपपादितंवेदप्रामा
तोकल्पनेत्याव ॥ ननोश्वरःपौराणादिवहितोअवैयर्थ्ये वेद

नै.
प. से.
टी.
३५.

रापिं मन्ये हि कारणाकार्यसिद्धयः नेयमनुपपत्तिः यस्मात् ॥
स्वेच्छानिर्मितदेहभेदसविधो वेदप्रणीतौ शिवो न स्यात्तादृशभेद ।
योगिनन्मुनयो नैयायिकाः तद्योगायतनं तु भौमविग्रहा ।
नैहत्त्रागादविधौ वैयर्थ्यान्न च कार्यमात्र कर्तृदेहान्वयः स्वीकृ
तः । केचन परयात्रेयामतं निवदंति महर्षयः केचिन्निवदंत्याग्रा
भौ वास्मरंति च पारिंग्राः त्रिपुरदहने नीलग्रीवरूपाकरस्य
णं विविधमस्मत्कहेहवेदावदंति च पाशिताः । रुपारोवल्लवेगाह
पुराणपुरुषस्त्वतो नाकारणात्कारणाद्वाकारणाकारणा
व शरीरग्रहणंव्यापित्वमेवायाणायतनपर तस्मात्कालरुद्रादेवं
रजसाकनकाण्डं सत्वेन सर्वगं विष्णुं निर्गुणं परमेश्वरमिति
तनश्चेतन्निहं क्वचित्कपोशायासनः क्वचित्कुवर्णाकेतनः क्व
चित्त्रिलोचनः परः प्रशान्तिर्नेनुवागमः परस्परविरुद्धधीनिमि
त्तभावभाजिनः ॥ भवेति वा विभेदतो यतो वस्तु न विद्यते क्वचि
चकास्ति उतमोनिद्रध्याते मुनीश्वरैः उपासनं प्रतीवना प्रकर्षमा
चसिद्धये । एतदेवाभिप्रेत्यन्याय ...... भहजयंतेः ॥ एकस्य
कस्यचिद्यशेषजगत्प्रसूतिहेतोरनादिनिधनस्य महाविभूतेः
सर्गस्थितिप्रलयकारणशक्तियोगात्स्तोति निखिलस्तुति कर्ता इति
प्रसिद्धिः । यदपि केचिद्ध इतो पौरुषेयत्वादनित्याः सर्वाहुः स
केत महायपवार्थं प्रतिपादयति चेत् नहि सर्गादौ एव शाहून
संकेतः प्रतिपाद्यते ॥ तस्याप्यन्यन संकीर्त व्याहृतानावनवस्थि
तिः प्रसंकेतितशब्दस्यबोधकत्वं च न युज्यते तस्मात्संकेतवा
दस्यहृथाप्यनुपपन्नत्वेनेति तत्रेदं समाहितं ॥ नानाशरीरनि ।
र्माणनिपुणः परमेश्वरः व्युत्पादयन्नसंकेतेन व्यवहारविशे
षतइति । अस्यार्थः । सहिभगवान्सर्वविधानि शरीराणिनिर्मा
यकश्चिदन्नम हृद्भावेन वनान्यिक्रमाने ये न्यादिवचनानि प्र
युंजानःपिकानयनादिच स्वशरीरान्तरैः उक्तीर्णाःप्राश्वस्या
नोव्यवहारानुपदशान्नास्वयनिर्मितसंकीर्तनयुन्यादयती
त्यर्थः ॥ तस्माद्दापौरुषेयस्य संवेधस्याप्यसिद्धतः वेदनित्य

त्ववादानामर्थोऽस्वयं गृहीत इति सिद्धांतितं ॥ एवं पौरुषेयत्वे स्फु
ताऽपहसितायामर्थतः प्राप्तमपौरुषेयत्वं नास्तिकोयऽपजहास
प्रलापमपि वेदस्येति स्फुटितं शुद्धस्तावितस्मादिति तत्र कोऽक्रमा
मर्थ्यात्परमतमप्रतिषिद्धमनुमतमेवेति न्यायागतमेवोक्तवक्त
तयोर्वतत्रयकाक्षिः यथाचानयाक्तत्पाचार्वाकस्य वेदोपहसनीयः
तथाचानपेक्षत्वं नैयायिकेनापि नित्यत्वतप्रामाण्यवादी मी
मांसक उपहसनीय इति तत्र यथाक्तिसामर्थ्यं तथा चैतन्यस्योक्तं त्वा
यस्वधर्णाधारपरिच्छेदं सम्यक्कर्तोत्वान्नभवसाधनमागमः सिद्धि
विधोपहासोपहासार्थभेदान्नपहासार्थानां वाक्यानां प्राशेषप्रवृत्तिसा
मर्थ्यात्प्रामाण्यंगम्यते अपहासार्थानां पुनरामिश्रत्वेनेति कर्ये
त्वकामोयजेतेत्यादिवाक्यानां प्रवृत्तिसामर्थ्यात्प्रामाण्यप्रसक्तमा
यतत्प्रोत्यर्थेतींद्रियार्थदर्शित्वेपरमात्मत्वमवधार्यतत्प्रामा
नान्तकग्रहवाक्यानां अप्रामाण्यकाशाभावात्प्रामाण्यमनुमीय
ते इति वाक्यार्थनिर्णयं अपरस्त्वाह यद्यनेन प्रकारेणापहासानां
प्रामाण्यमुच्यते नहि येन ब्रह्मादिव पस्त्वर्गस्य मोक्षस्य वा साध
नं वदन्ति तत्र शास्त्रस्यापि प्रामाण्यप्रसंगः तत्राप्येकसंवादो
पपत्तेः तथा जिनाद्यागमानां च प्रामाण्यप्रसंगः तदेव तदे
शसंवादसंभवात् तस्मादेषामेव वेदवाक्यानां प्रत्यक्षेणानुमा
नेन वा संवादः सद्भवतितेषामेव प्रामाण्यं येषां तु विसंवादस्ते
षामप्रामाण्यं तानि च एवं पद्वाक्यानि दृष्टव्यानि येषां तु स
न्दीपहिपा संदिग्धानां वाक्यानां न संवादो नापि विसंवादस्तेषां
प्रामाण्यनिश्चयः संदेह एव तत्रेत्येवं त्रिधा वेदवाक्यानि प्रामाण्या
नान्यप्रमाणानि संदिग्धप्रमाणानि चेति द्रष्टव्यानि ग्रन्थयोर्गुरु
मात्रः पुरुष इति एकमेवेदं न द्वितीयेऽस्त्यादिनां वाक्यानामपि
प्रामाण्यप्रसंगः ततः स्वादित्यवर्णाः पुरुषः इत्यादिवाहितस्योति
व्यापकोऽहमात्रस्य अद्वितीयो नैकस्येत्यादि व्याघातस्यात् न
स्यान्न प्रत्यक्षानुमानसंवादादेव प्रामाण्यव्यवस्थापनं यथाक
मिति चार्वाकादिसर्वपक्षः ॥ एतदनन्तरं वक्तव्यं यथा वेदशास्त्रा

नै॰ घ॰ सं॰ टी॰ ५४१

देवस्यैकदेशसंवादोपपत्तेः प्रामाण्यं प्रसज्यत इति चेन्न तत्राभिप्रा
यापरिज्ञानात् ब्रूमः एकदेशप्रामाण्येपि हि न सर्वस्य प्रामाण्यं किं
नर्हि यत्रैकदेशसंवादस्तत्प्रणेतृत्वेनातीन्द्रियार्थदर्शित्वसंभावनेन।
व्यवस्थापयति तस्याप्रामाण्यकारणमज्ञानाभावात्प्रामाण्यं तथाच
प्रामाण्यकारणाज्जिनादिभिर्दृष्टार्थेन वंचितैर्वनाद्यविद्याभ्यासज।
नितेन मिथ्याभिमानेन स्वप्रज्ञारागेणाच वेदवेदांगेभ्यो यथाविज्ञाय।
स्वदर्शने प्रत्ययोत्पादनार्थं गरुडादिविद्यास्थानेरेणोपदिष्टमिति
रागद्वेषादयः सन्त्यत्राप्रामाण्यकारणं तथाच जिनादिप्रतिपा
दितस्यापि शान्तिपुष्ट्यभिचारादिफलस्य यत्तत्प्रकाशस्य ज्योति
षोनीतस्य वेदस्थज्ञानादुपदिष्टस्य संवादोपलंभः जिनाद्यागमे
प्रायाणि तु वेदसिद्धज्ञानाद्यनुपदिष्टार्थाभिधायीनि वाक्यानि तेषां
विसंवाद एवेति अतस्तत्प्रणेतृत्वे सर्वज्ञत्वं निश्चीयते वेदस्य
यथ सर्वज्ञप्रणीतः स्यात्तदा जिनादिप्रणीतागमवत्परिमितत्व
प्रवाणाद्यागमेषु न प्रशस्यते लोकेपि देशान्तरमिथ्यनार्थवानी
यास्तद्वत्तद्गुणदोषसंदेहेपि प्रश्नतवातां संवादात्प्रामाण्यमिष्ट
म् तस्मात्वेदवत् जिनाद्यागमानामपि पौरुषेयत्वेन प्रामाण्य
प्रसक्ते ॥ यच्चोक्तं त्रिधा वेदवाक्यानि प्रमाणान्यप्रमाणानि
संदिग्धप्रमाणानि चेति तदप्यनुपपन्नम् असर्वज्ञप्रणीता।
नां हि वाक्यानां कदाचिदप्रामाण्यमपि संभाव्यते सर्वज्ञप्र।
णीतानां त्वप्रामाण्यकारणाभावात्तदनुपपत्तिः तथा चोक्तं
रागाज्ञानादिभिर्दोषैर्ग्रस्तत्वादनृतं वदेत् ते चेश्वरे न विद्यन्ते स
ब्रूयात्कथमन्यथा सर्वपदार्थत्वादित्यप्ययुक्तं न हि वृद्धानासि
द्धान्तेवालभिधानेस्यागमस्य सर्वपदार्थाभिधानानुपपत्तेः किं
त्वयुक्तिः शास्त्रे एवं पदार्थाभ्यासः क्रियते वेदस्याज्ञातितत्त्वे
नोपदिष्टः पित्रादिवाक्यवत् न यत्र कस्याचित्पदार्थः प्रति
पादितः तस्मात्क्वचित्केनचिदभ्यासेन तथा प्रमस्याय सर्वज्ञः
सर्वपदार्थाभिज्ञानि वेदवाक्यानीति यत्तु नेतेनत्समन्वी
पादप्रतिपदकानामागमानां सा पक्षबाधकप्रमाणाभावो

द्रागमांतराणामुभययाद्दर्शनात्संदिग्धार्थमिति चेत्तदयुक्तं
इंद्रियादिज्ञानस्याप्युभययादर्शनेन साधकबाधकप्रमाणाभा
वेनच संदिग्धार्थत्वप्रसंगादिति विशेषदर्शनात्तत्र संदेहनिवृ
त्तिरितिचेत्तत्र विशेषदर्शनस्याप्युभययाद्दृष्टत्वात्संदिग्धार्थत्व
मनवस्था वा स्यात् प्रयत्नायादृष्टेन चक्षुरादिना लिंगेन वोत्पादि
तेन निश्चयज्ञानेन भ्रांतिनिमित्तानुपलंभमात्रादेव प्रमाणफलत्वे
न व्यवस्थाप्यते अन्यस्योभययादर्शनेपि न तस्य संदिग्धार्थत्वमना
प्यनवस्थाप्रसंगइति तदेवमन्येषामागमानामुभययादर्शनेपि
एवंविधविशेषेण व्याख्याने वेदवाक्येकृतत्वादितस्यानिश्चयज्ञानं
स्यप्रमाणत्वमेवाबाधाभावेपि संदिग्धार्थत्वमयुक्तं मिथ्यात्वनिमि
त्तस्य लेशतोप्यनुपलंभात् यथा व्याख्यातवेदवाक्यजनित।
ज्ञानस्य दृष्टेस्वर्थेषु सम्यक्त्वेनावधारितस्य दृष्टांताभावादि
ति न्यायश्चापोसिद्धः को हि वेदार्थस्य प्रामाणिकत्वे परत्रापि प्रमाणत्व
काऽऽगाम्यप्रमाणत्वं तथा च धर्मज्ञानं वा लोके इति श्रुतिर्वदाह
त्तस्मैवोपि वेत्तीत्यर्थः तथाचास्मिन्वेदवाक्ये वाशब्दो वधारणा
र्थः न तु संदेहार्थः व्याख्याने चेत्यं वक्ष्योक्तिश्रुतिस्मृत्यर्थ
विद्भिः धर्मायमीमांसितस्यापि प्रमाणत्वकाऽऽगाम्यप्रमाणत्वं
मनुः किंत्वाजानं मंडलदंडार्थी तन्तुपैष्ठ्यादर्थायीति ब ना।
पावयदत्रस्मृतीनां दृष्टानां हस्तामान्वादीनां रागादिदृष्ट।
तयावेचनामात्रपरत्वेनोद्भाव्यतत्प्रामाण्यमनिमादकस्यावा
स्यादेवापि दृष्टतासमर्थनेया समर्थितं तत्सामान्यतः परमेश्व
रप्रणीतत्वेन श्रुतिप्रामाण्यमापितं श्रुतिमूलतया स्मृती
नामपि प्रामाण्यमर्थतोपिगतमेव तथाचोक्तमपि वेदा
र्थविद्भिः कर्मयत्स्मृतं मुनिभिः पुरा तद्यत्नेन समातिष्ठे
त्तविशिष्टं न वर्जयेत् नेहि वेदार्थतत्वज्ञा लोकानां हितका
म्यया प्रदिष्टवंतो यं धर्मं तस्य येन विचारयेत् वेदार्थोयः
स्वयंज्ञातस्तत्रोक्तानं भवेदपि मुनिभिर्निश्चितेनास्मिन्कार्य
कीस्यान्मनीषिणां एतेभ्योपि पद्यदस्मात्क्वचित्किंविदर्भोभिप्राय

नै॰
भ॰ सं॰
टी
५५४

कर्म न्नहरुतरनोविद्धि मोहं हस्तस्याश्रयोमनइति व्यासस्यैवगि
रेत्यत्रापिकाकुगम्यमेवोत्तरंस्पष्टं ॥ पीडितःपाण्डवानिति
त्यत्रापितथैव पीडितस्सर्वविद्यावान्पाण्डवासोव्यासः किंपा
ण्डवानांबाहुश्रपदुःकोविः योथात्ह्रष्कृतार्थवादीसचा
टपटुत्वभवेदित्यर्थः नथातःकिलदेव्यांमित्यत्रकाकुग
म्यप्रश्नेकाकुरभावेनोत्तरं देवीहिजेतित्यत्रापिप्रश्नपूर्वोत्त
रंयथायथाद्देवीहिजेकृतायेथाःपथाश्चासवाक्यप्रमाणामितिया
वत् तथानस्यासवाक्यस्याहतोसत्यामोवाणीवाऽस्यदेव
तानितेस्याप्रतिवक्रीभूतः ततोव्यासवाक्याद्देवादात्मापरी
क्षितःस्थिरीकृतइत्यर्थः ॥ साथकामकतेत्यत्रप्रश्नोत्तरंय
था. योतस्यानेभ्योवान्याद्वैःफलनिस्पृहैरप्यावश्यककर्म
कर्त्तव्यमेवयोगिभिः कामुकत्वाभिलाषत्वंसाधययास्यात्तथा
भक्तेव कोहंशास्त्रंचलाचनोक्ष्यवादिवक्रत्यातीन्यपिपूर्वत
मानेकिमपिमानांव्यवस्तुलिप्साभिः अत्रप्रविशापिंडीमिति
वन्मोत्तमित्यनुक्तेकर्म. ॥ कःशामइत्यत्रकाकुगम्यस्पष्टमे
वोत्तरं स्फातिमामाणिप्रसिद्धेततःपरलोकिन्यात्मानिनिश्चिते
पुनरपितथैव किंब्रवीषीत्यर्थः ॥ उभयोप्रकृतिरित्यत्रापि
काकुगम्यमेवोत्तरं पाणिनेःकिंव्याकरणाद्रूपोर्थीनविव
क्षितइत्यर्थः । विभक्तिपरियानायेत्यत्रपरमतमप्रतिषि
द्धमनुमतमेवं पनसानेनतिर्यगित्यत्रसर्वस्मिन्वाक्येऽपि
काकुरेवोत्तरम् हताश्रूहिवीत्यत्रकाकुगम्यमेवोत्तरं सौ
विस्मृताद्वैत्याहतास्वनीदिविस्वर्गेदिव्यातिदेवत्वंविस्मोःस
देशानांसाधकज्यवायाम्भवतीत्यर्थः नत्रापितन्मायज्यप्रा
मावपितेनसहश्रध्यंतोप्रश्नकाकुः हतावपिताहृशामर
णपितृदेत्याः नथैवप्रावत्रामसनयैवस्थवरेवोविषणवकि
मित्यर्थः ॥ स्वंचत्रलवसंसारेऽस्मिन्प्रश्नकाकुर्वर्जितेनत्सा
तातस्यमानेनवाक्यार्थेनस्पष्टमेवोत्तरं ॥ प्रत्नायेत्ररि
लान्वायेत्यत्रप्रश्नोत्तरंयथायःशिलात्वरूपायेमृत्युमसः।

विषमं एकान्तजन्मस्थानं सामर्थ्यं तत्पदं दृष्ट्वा स्वदुःखाभावाय मोक्षाय
सर्वेन सोऽपास्तदृश्चेतनमनगोत्रमनामानं जातीत प्रसिद्धोयमेत
हलक्षणास्तोत्रपदार्थप्रतिपादिकस्य न्यायशास्त्रस्यादिवक्तेत्यर्थः
यत्रावेदपि गौतमः पञ्चाङ्गकेत्पदशपदार्थः तत्राप्यतिशायितो गौर्वे
ष्वेगौतम प्रतिपदाभेदकं जानेनीति परिहारो वा स्वर्गेषु पशुवा
ग्वगविदितं वेदापिश्रजले लक्षहस्याश्विर्योश्च सीत्यमरः हारा
हिरिहवक्तृत्वप ज्ञानं वयथा किं न स्वकर्मकापवेत्यर्थः मनोभवः
कामाभावे एवं करिष्यतत्वा मामीन्यादिसंकल्परूपेमन
एवभूः स्थानं तत्संबंधिनिकारागारेषु ग्रामग्रासरूपादिवि
षयाभिलाषरूपबंधनेऽतः संति न सत्येवेत्यर्थः ॥ देवस्वादि
त्यत्रापि किं न कृतार्थयति अपितु कृतार्थयत्येवेत्युत्तरं प्रद
र्शितं वाचस्पतिः योब्रह्माणं विदधाति सर्वं यो वै वेदांश्च हि
णोति तमस्मद्यादि प्रसिद्धं च वृआणादुःदेवानां पर्मेश्वराणानि
जतत्वमात्र शरीर तत्वमिति भविनाभावयानित्यत्रापि प्रश्नएवो
त्तरं तथाहि निजात्कर्मणो विहिनस्य कारणरूपाज्ञानमपि दुःखेः
भविनां पुनः पुनर्जन्मवतां भावयन्त्राप यत्रापीश्वरः किं स्वकार
णावेशीस्यात् कारणाभावे सीव नभवेत् यदीश्वरः कारणं स्या
त् तथा वैशीवीरस्यभावो वैदीर्यं तस्यापनसामर्थ्यं न हीन्द्र तत्
दुःखप्रापन समर्थो न स्यात् नहि कथंचिदसाहाय्यानि उक्तमो
निमित्तं भावयेत् तस्माददितसर्वोन्यभिमतानिमित्तकारणं
तत्तत्कर्मजन्यादृष्टाधिष्ठानद्वारा तत्तत्फलप्रापणसमर्थ ई
श्वरः तथाच शास्त्रप्रक्रिया लौकिके हियागादिकर्मकालांतर
भाविचस्वर्गादिफलं विनष्टाच्च कारणात्कार्यस्यानुत्पत्तिः स्वर्गे
च यागादेः स्वर्गादि आमिकारणात्वं नेदनदन्यथानुपपन्ना फलो
न्मुखस्य गुणः कोपिकाल्यान्तरभाव्यतिशयोऽदृष्टाख्यः कल्प्यते
तः तस्य चाधिष्ठेयस्याधिष्ठाने स्वरइति तथाचाहुः चिरध्वस्तं
फलायालं नकर्मातिशयं विना संभोगोनिर्विशेषाणां नभूतैः
संस्कृतैरपि इति सिद्धमितिरतान् पुरुषादेतोप्पलदेवं कृतौ ॥

मेनाग्रन्थमसीति स्तुत्या व्याचष्टे तर्कात्प्रतिष्ठायेत्यत्र तर्कोप
विस्तृद्धिर्देवदूषणोपद्रवपन्थास्तैन दर्शितपदार्थानाविपि प्रतिपादिका
याः श्रुतेः प्रामाण्यं व्यथयन्ति ईश्वरः प्रामाणिकत्वेन श्रुतेरपि
सिद्धमेव तथा चाचार्यैरीश्वरमपि कृत्य तर्काणामाश्रयासिद्ध
सिद्धिभ्यामनवसरदूरस्थत्वं प्रतिपादयद्भिः तर्काभासत्वमन्येषां।
तर्कासिद्धिरङ्गत्वं प्रतिकूलस्य तर्कस्य कार्यलेपविशेषणामि
ति विचारितं तथा तर्काणामाश्रयासिद्धिरसिद्धेश्च यथा यदि
त्वन्मते परमेश्वरो नास्ति तर्हि तर्काणामाश्रयासिद्धिरेवनाव
सरः। धर्मिवेदनदापित्वदभिमतत्वात्तर्काणामनावसरः इति एत
देवाग्रे व्याकरणावाचाप्रपंचयिष्यति ॥ यः क्रोधं शादयन्त्यैहिकत्यत्रा
पि यस्तव तेनाद्यो विबोधनान्यत्राप्रवादेवेयं यथा यस्तवं क्रोध
नामकः तपोधनः प्रत्येः क्रोधविषयीभूतेः ध्यान्यति क्रोधः क्रि
यते तैस्तैः क्रोधं शाम्यमाणं प्रयुज्जते राज्यादिमदान्नमो भवते
भवद्भिर्वाकेषु वृथा कोपो न कार्यः वयं तपस्विनः शापादिना
त्वन्मदापनयनशक्ताः इति इष्टमदाव बोधयति तेनधनापनस्य
ह्यात्मापिलोकानां करुणया धातृया दोपदेशेन त्वप्र
गल्भादिभिर्दुष्पादपुत्रः कोपः कृतः सतेनफलवतीमदीय
महाधनयोपगमाय भवत्त्वपकार एव तच्चैतावता विदितं वे
दानो ज्ञानीनां क्रोधेन मनसः कोपपर्योगोनताय: कोपः कृ
तः यथा निःस्पृहाणामपि मुनीनां दीर्घदन्यहतोगात्रतयो
कोपेन धनार्थं यो ज्ञवेदोपदेशेन लोभमाहुर्भावानतीकुरु
ति किंचिन्नेदं तेत्यत्रका कृतं वान्तं व्याजिका धनमर्थिनो मा
दत्त कदर्येषु वसतु हाम्ताशीति किंहृदयं नकिंचिद्दत्तमित्यर्थः
त्वम्भोक्तलिः सर्वं धनं दत्त्वा किं धनमेव प्राप परमेश्वरस्मात्
त्कामाधिकं स्मातं तस्य पमोहं तन प्राप किं त्वपवासेन तप
रमार्थं हृदयेत्यर्थः॥ दोषपादोन्याचेत्पस्त्राप्रिपरम्गतमप्रति
षिद्धमनुमतमेवेति न्यायात् तस्यानर्थान्याद्कत्वानिन्दा
पनोपदाया यादृशन विषयत्वान्नर्तिः प्रामाण्यमित्यकारोः।

त्वाहुक्तथैव ॥ देवस्याक्षम्यमित्यस्य अनुपहासः चार्वाकस्यैवेर
प्रतिज्ञानियमनङ्गपः स्वमनियमप्रतिपादिकायाः श्रुतेः प्रामा
ण्यप्रतिपादनाभ्युपगतिमपव समानेयमिंद्रवाचानिक उत्तरप
त्तसंग्रहः ५९ ॥ एवंविडौजसा सर्वक्रतुभुजां सम्राजा सर्वेषु वा
दौकोदितेषु समाहितेष्वपि ज्ञानाग्रानापि निजापिकारानुसारेण
शाक्यवचने प्रमाणायेन्यथा प्रथमञ्जवयति ॥ जज्वालज्वलनः को
पादाद्याचार्यत्रमस्य किमाह किमाहमस्मदये निर्वचस
म ॥ व्याहार्यः ६८ ॥ महापातकिनः श्रोत कर्मकेवलजीविनः
हा हा महा हा भक्षो लोकास्तव विस्मयसे न किं ६३ ॥ श्रोतस्मार्त उ
पदिष्टस्य कर्मणा कल्पसपकं केवलमवहलयं मेः तेन जीविनः ।
प्राणान्धारयतः महापातकान् व्यतपुण्यकारिणोऽनीश्वरं न विचा
रयन् हे हा हा महा हा भक्षो लोचार्वाक किं न विस्मयसे सा श्वर्ये भ
वसि वंचेत्ता मेकं न भोद्ध्येसेत्यचो यास्ति धर्मादि न कर्तुः प्रमाणं
श्रुत्युक्तया चा यादि जन्य धर्मेच नो गीकारः धर्मस्य च स्वर्गादिके फलेसा
मानापि कृतापेन न स्वपनतया नित्यचेतनपुरुषसमवायो ना नुम
न्यते तर्हि कथं भवद्भिः प्रत्यक्षतया भिमतेन कारणेन हाहा विशे
षेण विना महापातकिनः कथं जीवंति तथा च महापातकिना
प्रसक्तेका वा महाहाविशेषे विना जीवनेविषयं का किः तपः स्वा
ध्याय स्वप्रणिधानानि क्रियायोगः क्लेशतनूकरणार्थः समाधि
भावनार्थः चेतियोगसूत्रे आध्यात्मिकादि दुःखसहिष्णुत्वं धर्माध
र्मयोः संवपलयकारणीमन पठ्यते तत्र धर्मस्य चयाद्योगप्रवृत्ति
हेतुः श्रद्धा धृतिर्योगो भवति प्रथमेत्ययाद्ध व्याधि स्त्यान प्रमा
दालस्यादीनामंतरायाणामुपशमो भवतीत्यश्रास्त्रार्थ महालो
चनयापर्यवसितानामद श्रोते नविधिना तपस्यादिना कर्तुः प्रिय
हेतुमोक्षहेतुः स्वात्मसमवेतः वाच्यो ना तेनादृष्ट गुणो धर्मो वो ज
न्यते ततो धर्मा ख्यस्य पुरुषस्याहारस्पणां विषयोपहतानां न
पि कव्यादीनां भूतानां कश्चिदविनोरसवीर्यविपाका निनायाः स
न्यप्रदेशस्त्वा वशादन्ये सः सुखः नवा कार्यः प्रियाहितार्थं जा

नै. ष. सं. टी. ५५४

यते यत्सत्येनापि ष्टयिव्यादीनामेकतरेणाहारविशेषेणापराक्रि
ष्टाणापि स्थूलसारस्थिरसंहतशरीरा महाबलपराक्रमा प्रतिविष्ट
लविमलतेजस्विरंजीविनो भवंति न पारम्बन इति न चैव विहित
करणादविहितकरणाच्चाधर्मं जाते जातेन तस्मादधर्मोत्कर्षेविहित
समवायवत्सूतानां तस्यैव प्रकर्षस्य महात्म्येन विपरीभूतानां भूम्या
दीनां रसवीर्यादिहानो जातायां भस्मकरोगादिना तत्कालमृत्युरि
ति ॥ सर्वत्र च प्रत्यक्षदृष्टो भाति कस्यचिद्वृक्षस्य सवीर्यविपाकाति
शयोपचयापचयौ मंत्रपाठजनितेन धर्मेणैव तिष्ठते ॥ तस्मा
त्स्थितं सुक्रतेः प्रामाण्ये तदुक्तयागजनितस्यादृष्टस्य च प्रकर्षस।
मवायात्तत्कार्ये फले न संदेहमात्रमानाधिकरण्यमिति ५३ ॥ प
तदेवाश्रित्य दर्शितं दृष्टफलमेवादयति ॥ पुत्रेष्टिश्येनकारीरीप्र।
भृतिदृष्टफलाध्वराः नवः किं धर्मसंदेहसंदेहं जयभानवः ॥
पुत्रेष्टिश्च कामेष्टिः श्येनः अभिचारेष्टिः कारीरी वृष्टीष्टिरित्याद
यः प्रत्यक्षदृष्टफला येध्वराः यज्ञाः कथं न संजाताः संशयाः एव न
देहः आतनकदयतस्त्यप्रसितुमिच्छवः शास्त्रविशेषाः उपसर्ग
नेजलांजलिः प्रक्षेपणेन येः तेषां जयभानवो भास्कराः किं न
भवंति संदेहकथनामन्नधर्नीत्यर्थः ५४ ॥ इत उक्तवचनानंत
रं धर्मराजोपि स्वाधिकारमवधार्य परलोकमेव साधयन्नाह ॥
दाक्षताण्डवनेः ऊर्ध्वस्फुलिंगालिभिर्नभः निर्ममे धर्मराडस्मो।
भिन्नसंदेहधर्मराट् ५५ ॥ अथ दाक्षत्रामणे वाकाशे स्फुलिंगाः
तैरूर्ध्वंविभिन्नममेव धर्मो वाचोपरस्परामसृजत ५५ ॥ निष्प्रभोस्मि
एकुटोष्ठे ऊंटयामिहदादयं प्रपद्यपदनः पादयामासेगोष्ठिरादि।
स्यते ॥ भोनिहतिष्ठन्नपिगोष्ठिसभायां प्रपद्यप्रतिहलपादुवा
केपदतेस्त्वं नस्पतवकटमूष्ठोच प्रयम हरूदाक्षोटयामिप्रति
घातयामि प्रसव्यप्रतिकूलस्यादपसव्यमपसृष्टचेत्यमरः ५६ ॥
वेदैस्तैर्हविभिश्चैव विश्वमनशानैः क्रतं परं केसलेधर्मं वावाली
कलकायनत्यजेत ॥ वेदैः श्रुतिभिस्थिरीकृतेन यदुक्तं लक्षुहवि।
भिवेदविधिभिमंतशानेः जैनादिभिः परलोके कृतकर्मफल।

भोगास्तीति ज्ञात्वा केषांल्लेच्छनादिकं पापमहन स्पर्शमहिंसादिकं
जिनादिनामईस्वरस्य प्रीतयेव रक्षिः ज्ञानमात्रेजन्मोनरा यानुभ
वहत्वं केस्मरणालिंगस्य हर्षशोकस्तन्याभिलाषादेकपलेभेना
तीतदेहसंबंधानुमानात् तथैवेनच्छरीरकृतानां कर्माणांभा
विनिकार्यफलानि भोक्तेत्यक्षायते: स्थिरकृतं परलोकस्त्वर्ग
नरकादिकभोः लोकायत लोके न परलोके नायतं प्रमियंत्रित
प्रतः परलोकाद्यत्रात्ये वायतापविव्रवाक्यं परंविचार्यमातात्
वाचाकृतयामबहिष्कृतेनतद्वचनमात्रेणाकः प्रतिन्यजनको
पीत्यर्थः ५७॥ महावेवपरलोकाभावकथनाविश्वसतिमहा
मेनाइत्याशंक्याह ॥ समस्तानात्यश्रयिधपोक्तेवमन्यमेत्ययम्
लोके प्रयासिपंथाने परलोकेनतत्तः ५८॥ समस्तानास्त्रते
प्रत्येकलस्य संख्याः स्त्रुतेश्रयिपाव्रजसंख्यास्त्रुते पायाः पथिकाः
लोके व्यवहारप्रवर्तकावाजे पांवे समन्यविश्रांतिपतिमन्यप्रायप्य
पंथानं लोके प्रयासि गच्छसि तमेव परलोके किं न प्रयासि बहुव
चनप्रामाण्यात्कथं न परलोकप्रतीतिः बहूनामनुग्रहोन्यायद
ति बहूनां मतं त्यक्त्वा कस्त्वं केकस्य बचाविश्वसेदितिभावः ५
प्रयास्यगालिदानं स्वर्गं परलोकं निदर्शयति ॥ स्वकन्यामन्यमा
कीर्तविश्वासन्नमतिरह नः लोके परत्रलोकस्यकस्यनस्याद्दु
केमनः ५९॥ प्रात्मनः कन्यामन्यमादन्यादीनांकार्यं कृत्वा
जेन्मानामेणीकार्यपश्यतः कस्यजनस्य परलोके मनोहृष्ट
मनोन स्यात् सर्वजनाः स्वकन्यामन्यस्मैलोकार्यं वदति चत्व
त्वजालेरतीति इहास्मिन्नेव लोके जीवन एव परलोकागोंका वः
केनस्यात्तवनकथ यदिनवस्मात्स्वकन्यापरस्मैकयं दत्सेत्व्य
मेवकथन प्रतिपत्स्यामीतिगालिदानम् ६०॥ कस्मिन्नपित
तेसत्येहताः सर्वमतत्यजः न ह्यु प्रबधनामात्रमनर्थकस्तु नप
मजेः ॥ प्रतिस्तावकः रवभोगायपरलोकः प्राकिंवनन्साधनस्या
गोदेजन्ममहत्वं प्रतिसर्वजगतोयंदस्यवुवानसेवाद्दत्वापि।
श्रीनाइत्यावीनावहतनामतः [illegible] सर्वकोस्मिन्नप्यकोसिन्नपिमतेम

नै॰
ष॰
टी॰
९५५

त्येनाते नास्तिस्तवेद्रःस्वभोगाय परलोकः ऊनस्तस्याधनमह
ष्ठऊनस्यूतत्तनकनयाय्यागादेरनुष्ठानेऊनस्यूतस्याहष्टस्याधि
ष्ठानाग्राशरीरहीनेईश्वरइनास्यविप्रतिपत्तिभिर्निर्विलमतत्याणि
नोभवाहष्योहताः ग्रंथवानिर्विलेवेदेस्ताद्वषिभिर्जैनादिभिश्च
मतस्यपरलोकस्यत्यागिनोभवाहधाहताः सत्रियोगाशिष्टा
नामेकनरापायेन्यतरापायाइति न्यायेनेकस्यकस्यचिन्मतस्य
परलोकस्वरस्यासिद्धेवसर्वास्तद्धिप्रतिपत्तयः नास्तिपरलोकइत्या
द्यः परास्ताजेयाइत्यर्थः ९९ ॥ नदेवकेसनेसर्वप्रतिपत्तिनो
शकेसत्यनयास्थिरमाह ॥ कापिसर्वैवैसन्यात्यतिन्यादन्यथा
क्वचित् स्यानवेश्यानएवस्याद्दमेषोविपतत्वते १०० ॥ एष्या
देयदादेवाकार्यवशेपकर्ताकश्चिदंगीकारःयोदनागीक्रियते
तद्धापेत्वाणाग्राभावाद्धदादःकार्यउत्पन्नोनविनश्येनविन।
ष्टोवान्योत्पद्येतेशृकस्माद्दान्यघृतेरत्येवंव्यभिचारद्दपान्याति
त्याव नयापत्रः सर्वःस्त्राद्विपजनेत्त्वाविसत्यानस्वतपत्याचि
प्रतिपत्त्यभावात् क्वचिद्दिशिष्याशक्यानिर्वचनेप्रलोकिकेपर
मेश्वराख्ये कारणेस्यातत्व शनपतत्कतेतेनेश्वराकृतेच्चव
स्यापितशोक्तेवाशावेश्यानीश्कनीराम्नायप्रतिपादिनाहिंसादि
चधर्मस्यातत्त्वम् अपिचार्यं जगतःकारणपरमेश्वरोसिद्धःत
द्दाम्नायप्रामाण्येनत्यावपरलोकसिद्धिरितिभावः १०० ॥ ॥
कणावकताःक्रोधादकृताःकरुणोज्जितत्र किंतुप्रचंडपाषाणा
पाषाणपाशाद्विभोधनः १०२ ॥ भोःप्रचंडपाषाणपाशानि याह्येपा
वापुयाप्याधमः १०१ ॥ वकृणापितकोप्रतिष्ठयेनियदाद्दिसंत
देवविशिष्यप्रत्यक्षसंवादनेनिराकरोति ॥ मानवाशाक्यानिर्मी
णाहत्स्याद्यकौविलाशिला नप्रत्ययतेमृगपास्तीर्थिकाधनि
वःकथम १०३ ॥ भोमंत्यायनभिज्ञाःचार्वाकाःमानवैःदेहिभि
रप्राकृतनिर्माणःक्रमादिरूपोकः विकंध्यस्परूपोविलयस्याभा
हर्यापिशिलासान्नप्राममस्त्रा नीर्थिकाधनप्रशंसीनि[illegible]त्वहृताब।
प्रयत्नवान्सर्वस्यजगतःकर्तेनि[illegible]रागाययास्मत्[illegible]कर्मफल।

तेनस्वदृष्टात्करोति सालिग्रामशिलायांवा निहतमीचनेकावि
त्रीकृतानि स्थापितानि तान्यवषपेकेन विदुद्धिमना हतानि कार्य
त्वतद्बुद्धिमत्कर्मसर्वकत्वात् नच कश्चिद्दत्रकर्ता शरीरीसिद्ध्य
ति शरीरीहि हस्तादिव्यापारयन्स्थावरादौ कार्यं जनाति व
द्दृष्टपद्यस्मात् यतः स्थावरेषु चानिहस्तेषु हस्तादेरनवका
शात्स्ववेशासंभवोपि स्यादेव तथाच शरीरेश्वरसिद्धौ प्र
माणाभावाप्युरयन्नेनदर्शितः शरीरानपेतोनत्रिकेतित्या।
दिकं बुद्धिमत्सर्वकंकारणत्वात् यात्वारणानन्तं बुद्धिमत्पू
र्वकमिति ॥ कर्तृव्यापकं शरीरादिकं नत्वान्नो व्यावर्तमान
कर्तारमपि व्यावर्तयति तृणादिविकारकारित्वेन हि मस्य
बुद्धिमत्वसाधनेन व्यापकमोरूपमिव व्यावर्तमानमपि म
निराविवकविप्रतिपत्तिकत्वात्कि नत्रव्यापकं किं वा ठेःश
रीरित्वादि यत्रयत्र कर्तृत्वं तत्र तत्र शरीरित्वमिति प्रहो।
स्त्यकार्यस्य शरीरादिमत्कर्तृसर्वकत्वमिति प्रथमेनतने स्य
रः कर्ता शरीरादिरहितत्वादिति प्रमाणार्थः तथा चास्या
सिद्धिः धर्मिग्राहकप्रमाणावादौ वा सावयवाः परमाणवो
मूर्तत्वादिति वान द्वितीयस्तु नियमाः प्रत्यक्षजायमाना
नराचावयवाशरीरिणां कर्तृत्वनुपलम्भेन प्रत्याख्यातः ॥ त
था च शरीरादिमत्कर्तृसर्वकत्वनियमस्य यापि नानाका
र्यः प्रत्ययाद्दित्यादौ शरीरादिमत्कर्तृसर्वकत्वस्य व्याप्ता
तौ कार्यत्वस्यापि निहतत्रिप्रमरगादिति ॥ तथा कदलीकारो
पिपदने स्वरमितौ नात्र शरीरसर्वकत्वं साधनीयं शरीरस
त्ति प्रत्यक्षमिन्द्रियप्रापि ततो धीरिद्धेपादानोपकरणा
दिकारकशक्तिपरिज्ञानं संभवेमति कर्तृत्वासंभवःतथे
वा शरीरसर्वकत्वं वा शाकसाधन सर्वोहिकर्ता कार्यस्य
रूपमवधारयति ततः स्वनीदमहमनेन संपादयामि वत्तया।
नोदृष्टः प्रयत्नेनेदं कायं व्यापारयति ततः करणा
नीदा[illegible]नः करोति [illegible]भावयन्निक्षप्रयन

मानः कायमव्यापारयन्करणान्यनधितिष्ठन्करोति इत्य
न्वयव्यतिरेकाभ्यां बुद्धिमच्छरीरमपि कार्यं तु नोपायः संत
लितिविलोपापत्तिर्हरणे व्याप्तिग्राहकप्रमाणाद्वायं धीवि
नशक्यते प्रहातुं वह्नेरिवेन्धनविकारसामर्थ्यप्रमानमान
तस्य कायस्य परित्यागे बुद्धिरपि त्यजनासंभवादिति शायाव
शरीरं बुद्धिमानेवायमीश्वरः करिष्यतीति पर्यनुयोगः।
तत्र प्रतिसमाधिः। किं शरीरित्वमेव कर्तृत्वमुत परिदृष्ट
सामर्थ्यकारकचक्रप्रयोक्तृत्वं न तावच्छरीरित्वमेव कर्तृत्वं
सुषुप्तस्योदासीनस्य कर्तृत्वादर्शनात् किंतु परिदृष्टसा
मर्थ्यकारकचक्रप्रयोक्तृत्वं तस्मिन्सति कार्योत्पत्ते तच्चा
शरीरस्यापि संभवति यथेनच्छरीरप्रेरणायात्मनः। अस्ति
चास्य स्वकर्मोपार्जितं न देवशरीरमिति वक्तव्यं परं तु प्रेर
णोपायं न भवति स्वात्मनि क्रियाविरोधात् प्रयत्नयोस्ति
नि चेत् ईश्वरस्यापि प्रयत्नः परमाणुष्वस्तीति १०४॥ नदेव
मशरीरिणो नित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवति परमेश्वरस्यादृष्टका
रणाकर्तारं संवादो न बाधं दर्शयति॥ पातञ्जलानुरुजाधा
त्वाविद्याविनाशितकाः कथं श्रुतिसूत्रेन संवादेनैव
स्फुटमङ्गीकुरुत १०३॥ यदि नित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नवा
शरीरः कर्ता नाङ्गीक्रियते तर्हि कथं राजस्यास्तु परब्रह्मण्यादेव
बीजाङ्कुरेति प्रसिद्धिः सति वेतहृषीकशरीरमत्रैवमिदमुप
युते तयाचशास्त्रकृतत्याशास्त्रोक्तप्रकाशात्वं वपामस्य च
मायया कस्यचिज्जीवस्य स्नानादिभोगभक्तार्थं परमेश्वरे
णेच्छाजाता नदन्तर्ज्ञानोधाश्रितो धर्मस्य कार्यजननं प्रति
व्यापारवत्पादितिल ब्धवान् लब्धवृत्तिस्तु धर्मः जीवस्वप
क्षेत्रगतं तेजः परमाणुनां च संयोगमुत्पादितवान् तत
स्तु वे च वायवीयमान संयोगेभ्यः शरीरागतं तेजः परमा
णुषु कर्मोत्पन्नं कर्मोत्पन्नेपरमाणुनाप्रमस्य... ...
तन्तं योगाभ्यास... ...कानिं... ...कानीति... ...जायय

हस्तपादवच्छरीरमन्यत्रमिति नचैतदप्रसवेनयाशंकनीयं
तथाचोक्तं द्विविधं शरीरं योनिजमयोनिजं च तत्र योनिजं शुक्र
शोणितसन्निपातजं अयोनिजं तु शुक्रशोणितसंयोगमनपे
क्ष्य देवानामृषीणां च शरीरं धर्मविशेषसहिताभ्योऽणुभ्यो जायते
इति तत्रायमभिप्रायः शरीरारंभपरमाणावेव विहिकारणं न
शुक्रशोणितसन्निपातः शुक्रशोणितसन्निपातजस्यापि देहस्य
क्रियाविभागादिन्यायेन तयोर्विनाशे समुत्पन्नैः पाकजैरेव परमा
णुभिरारंभात् प्रत्यक्षे दृष्टे च धान्यादिबीजानां रूपान्तरप्राप्त्या
नाशेन परमाणावारभ्यमेवाङ्कुरादिकं शरीराणां चन केवलं पं
चभौतिकत्वनियमः केवलतैजसादीनामपि शास्त्रे प्रतिपाद
नात् तस्मात्किंचिदेतत् जंगमेष्वपि मनुष्यादिष्वपि नाशु
शरीराद्विमानेव कर्तेति तथाचोक्तं भगवता पतेन अत्र शरीरेपि चे
ष्टिकारत्वनिषिद्धं नहि तद्विषयकज्ञानेच्छाप्रयत्नाभावेपि त
त्कर्तृत्वं यत्नेन सर्वस्य सर्वकर्तृत्वप्रसंगात् यो हि ज्ञात्वा स्वेच्छयो
पादानोपकरणानि प्रयुंक्ते स लोकशास्त्रयोः स्वतन्त्रः कर्तेति प्र
सिद्धः तद्वदीच्छाप्रयत्ननियमितानामेवोपादानादीनां स्व
यमचेतनानामपि प्रतिनियतसन्निवेशादिहेतुत्वं युज्यते ना
न्यथा मृत्पिण्डादीनामेव तस्माच्चोभयोः स्थावरजंगमेषु तद्विहि
वर्तिनां तत्तत्कारणमुपादानादीनां ज्ञानेच्छाप्रयत्नैर्नियमित
त्वं भगवानीश्वरः शरीरादिरहितोप्यनपायं शरीरादिहस्ता
दिना व्यापारस्यावश्यादिशुरुकुलालवन्नस्यादेतदेवं स्यात्
यतः स्वभिवेचानि तत्त्वे हस्तादेरनवकाशाद्भगादिसंचारेन
स्यात् ततस्तद्रूपपरिवर्तावयववदिङ्गुष्ठादिकमपि न स्या
दिति सिद्धं ॥ तथाचैकादशक्षणिका क्रियाविभागादिसविं
काशास्त्रीयास्त्विप्रक्रिया ॥ असमवायिनाशाद्द्रव्यनाशोड
नद्वयोः ज्ञानावेकादशक्षणा भवति ॥ पूर्वसंयोगानांशाद्रव्य
नाशनाम् १॥ आकाशपरमाणु विभागः २॥ उत्तरेणाकाशाप्रव
नाशेपि पूर्वसंयोगेन नाशः ३॥ परमाणोरुत्तरसंयोगः ४॥

नै॰ मु॰ सं॰ टी॰ ५५८

तस्मिं क्रियानिवृत्तो नोदने ५ ॥ तस्मिं क्रिया ६ ॥ ततो विभागः ७
पूर्वसंयोगनाशः ८ ॥ उत्तरपरमाणुसंयोगः ९ ॥ द्व्यणुकोत्प
त्तिः १० ॥ द्व्यणुकोत्पत्तिः ११ १२ गंतेन तोनकत्वावेशागयाषा
द्यादियाचितः भूतानन्तभवंतोपि कथस्य दृत्यन्तस्तुती १४
नामभ्रमाद्यमनोनानयस्यनन्तमागतान् सर्वाव्वादिनोजीवा
न्वीदभ्मात्मजतस्तुतीः १५ ॥ श्लोकद्वयमिदं शाकवचनेषु च
व्याख्यातसर्वं ॥ समाप्तोयंकलिवैदिगीनस्यस्यैवविहारविश
स्यपरिहारः ॥ ॥ सर्वभैजंभजत्रादेवभमानाद्धलात्मवल
न् सोभिवज्ञाजलिर्देवानयेवेकश्चिद्ब्रवीत् १६ ॥ संदेभे
षैः १७ ॥ नापवापीपराधीनोजनेयेनाकनायकाः कोन
स्याहं कलवेन्दीतस्याद्भवेदुलानन्तः १७ ॥ भोनाकनायकाः
शाक्रादयः १८ ॥ इतितस्मिन्वदत्येवदेवाः स्पदनमीदं कलि
माकलयांचक्रुर्द्वापरद्वापरंद्रुताः १८ ॥ स्पदनोविभीनकः न
याशयंयस्यानुस्त्रेवा १८ ॥ सद्धर्षीनमत्रीवःश्रीवशत्वकन्त
तान् ततत्यापपरीनत्वाज्ञाकीयाज्ञावकोवस्तः १९ ॥ गुरु
रीवल्लीढः प्रागभ्रमितमस्तकः सोत्रशंजरिवाक्रान
स्तजमेकविदेजसः २० ॥ यथा गोवीसिंहस्वरीढ्यावस्ता
नैनप्रालयमवेवाल्लीढप्राक्रांतःनिशक्तःशाक्रानेन सा
क्रान्तबलाधीश्रवःपतितोभ्रत नयैवसकालिःकेमीपाक्राद
यरतिप्रथमेगरुनरयावत्तयावलीढःसन् पुनःशाक्रानेन
साक्रान्तमात्रपवक्रियानन्तकंपवोभ्रत २० ॥ विस्तावोन्मुखु
मध्यनेजनेनमभिवड्जान् प्रबमत्रस्मद्दलोतानयेनसम
नभाषत ॥ प्रवसंभाषितेस्वदृष्ट्यीमानपादोवा ॥ ॥ त्वयिस्ति
वास्तोप्यतेउमर्याविनीस्तनविजता सावेकालस्तुवेनासि
पापीहस्वदत्तव २२ ॥ ग्रन्यदेवापि पिस्तस्मचिनाप्रणाम
त्यक्तास्वस्तिवचनउपालप्रवेकलेभेदोवहेलाच २२ ॥ व
यंवरमहेभेमीवरागायवामहे तदस्थानन्तमन्यधनधनेत
उपायितं २३ ॥ तत्र[illegible]धनेगच्छतेमार्गीय स्व

तेविज्ञायतमस्योश्चेयहंकारमकारणं उविवेतिविदेनैनंस्मित्वाह
स्मगत्वामिथ्यः ।४॥ अनिविरागेचिदेदतिसंभाषणानहंशंकया ।४
श्रनवेदमिमामेवकथंचद्दत्यमेनमः सहवान्परमेष्टीयंनैष्ठिक
ब्रह्मचारिणि ।५॥ भीः कल्पवस्नः मामावदिष्यसि मामाइति
निषेधातिशयेवीप्सायरमेष्टीयंत्वांनैष्ठिकब्रह्मचारिणमप्यर्थयं
विवाहानभिमुखंवजो मत्कथंनु उद्वहसे उद्वाहेविवाहंकरिष्यसे
उपहासोयं ।५॥ दोहितांहृहिनोवेत्तत्वाभाकारणंवकीर्णिन त्वज्ञैने
रेयवापृष्टः सेनलेख्यत्वयानाकिं ।६॥ ब्रह्मात्वाब्रह्मचारिणमव
कीर्णिनं रेतःसेकात्तत्तव्रतं श्वाकाद्दोहिताम्मपरापितंजानन्यपि
भीषिकाप्रसवकाजस्य ध्यथवान्ववैनस्वावीकाघेःत्वत्समयज्ञानेः
लोकेवीधान्ववेलणःसेतमर्यादाश्रोतथाचारःलेख्यतेत्वयापिकिं
नलेख्यते ।९॥ अनिहृब्रह्मसत्रवृतानिष्क्रिजपफवगावेन्नत् प्राणक
नामपादानेमत्त्वयैवरपवमः ।७॥ प्रतिहतेः प्रतिक्रोनःप्रमादान
मपायेप्रत्यागमनेवीपिस्तःस्वयंवरादेवावेकिलंहस्ताप्रत्यागताःसेत्य
र्थः ।७॥ नागेष्वस्मात्रागेष्प्रपरपत्यादिविषन्तच शमिपालनले
भेमीवरंमावरयद्ध्वं ।८॥ नागेषित्यादाकनादेसममी सान्दरागा
न्यपतोनागान्देवान्हत्यवरेश्रेष्ठवरंभर्तारं ।८॥ भुजगेशान
सद्देशान्वानराज्ञिनराज्ञान श्रमरान्यामराभैमीनलेवदत्र्योत्व
त्से ।८॥ सर्वेमयादांतवनागादीनामनादराभिधानार्थं ।९॥ इति
स्फत्वासरोषान्प्रपरमेव्वरमेधगं जगन्नाशानिषाकृष्ठइतान्
त्कावानदः ।१०॥ सः सर्वप्रक्रांतस्वरमेफगंकालिनीमनान्देवान्
प्रदपतउक्तवानचरमेफगंकोहरांरोषणान्यमविवेकापवपरसे
यस्येहृशो तथाजगतीनाशःस्वोनाचावधिःसपवसहाबनियातस्या
नहस्यवस्तुरायवहावोयमेहृशो ॥ यानाभंगेफगाःपुमितफगफ
रमेकृनादिषिति कराल्कीवंसःफगमित्यत्रसर्वांगासर्वेनाभानिद
न्याथिकरव्यान्यपि संवचयाश्रतेलिंगमनुचा पूविपेयपोविति
तस्यहस्यानवायकालिषाहापेत्तयाडलिंगाता प्रनपुवाफगषाहंदि
पोषणान्वनकीयवनम ।२०॥ जनापिदीव्यनप्रत्नादिव्यासीदीव्या

नै. प.सं. टी. ६९८ स्वयं कालिवरुत्तवाप्रलप्रेरुवातिप्रियाययवः २१॥ प्रलोकया
पिवक्तमप्यनर्हयास्तउद्या क्रीडद्धयमपिस्वयंशचीप्रभृतीक
न्नमानारीः क्रीडन्त· कथमाकमीतयेकालिः प्रलवृत्तवयेचार नृ
वाप्रेरुछियतावाप्रस्तकान्ताः २२॥ वयेवकंतमेयुवः परस्मैपमे
दोषानो स्वयंतत्कर्वनामसर्वस्त्रोतयद्विभिनःस्मनी २३॥ यदथ
मेचरितेस्त्रोत्तुकोणेत्रस्यतः तत्सर्वपरस्त्रीगमनादिकंऊर्वतोफ
ष्माकंपरस्मैलोकायत्तपतनकृतेव्यामिति धर्मोपदेशानामियंव
यैवकतमादंभप्रकारएवकः दोहिणोद्रुहिणादन्यस्योत्तरं २४॥
तत्रस्वयंवरेलीभर्त्रुवःस्त्रीर्निषधेनसः जगतोफीतदपश्यामिलो
भत्तुल्याभपथवः २५॥ तत्रस्वयंवरेउवालोकस्यशोभाः भ्रत
माभेमीनललोनालभिप्रामा नृउनर्थफ्माभिजगतःस्त्रीजेवदा
भरुणाक्षनाफीस्त्रियाप्रामा वोनलस्यफथ्माकंचैवभैमीत्रपयोल
भत्तुल्याभोद्वयोरस्त्रीत्वात्सदृशोऽर्पइत्युपहासः २६॥ हन्तनः प्र
त्यफमाकंफलेयंवक्रावक्राणा लब्धयेवासमर्थानांत्वमस्माकं
मीक्षितं २७॥ फीलाभमेवाह लब्धयेवह्कानामस्माकंवस्तुमषा
कानांफथ्माकंदृष्टादस्मान्तंस्पाइयंउत्रवस्यवक्राणांवक्रीका
रणेयकन्नोचितेव फीनाहिपरेंदृष्ट्वामावेपिदधते नृग्रपयाफ
नस्यवक्रावक्रीकरणामयमुत्वेना २८॥ स्थितंभवद्भिःपथ्यद्भिः
कथंभोस्तदमाप्रत निदेशाउविदग्धाकिंमाहृशानज्वलत्त्रपा २५
भोःप्रनादेरे हेशाकाघाःतदमांप्रतमन्नावितेभैम्यानलवरणे
पश्यद्भिः भवद्भिःकथंस्थितं कथंनिस्त्रेहीभूताःस्थ ज्वलतीकं
हृ शेषोयंस्यास्ताहृशाहृशामाभेमीडविदग्धामृछाभिमानिनी
वेकिंननिदिग्धा २९॥ महादेवस्यानन्नाहृत्यमहातमभिलाष
का स्वीचकारकथंकारमहोमातंवलंनलम् ३०॥ छ्स्माकंवि
दृग्धत्वमेवाह महातमन्त्रन्नंमवेतमेवाव्येती साभैमीमहा
देवस्यान्महाकुलीनानेवमहतोवावाप्रहृत्वान्फथ्मानन्नाहृत्यतव
नेचपलेनलेनत्रपमेवत्तणाकथंवत्रेग्रहोवेदाद्भुतयोः ३१॥
मवाहशोदिशामीशान्नगणमाणान्नेखंनाणा स्वीऊर्वाणाः कथंसे

छः कृतवीरुद्दस्रोनलः १७॥ कस्माद्धे भैमि विजयिभिर्दिक्पालैः प्रा
र्थ्यमाना त्वं दरीभमी स्त्रीकृतवती। तः प्रतएव हता तावतः नैषधएव
त्वयैनि स्वावः कथं मोहः १७॥ दारुणात्कूटमाश्रित्य शिरावीमा
दीभवत्त्रपि नावहं किंतउद्वाहे कूटमालिक्रियामयं १८॥ अ
यं वरिष्ठं दारुणात्कांहंस्य कूटतोशिमाश्रित्य मालीभवन्त्यत्वदीभ
वनृपतेस्या उद्वाहे कूटमालिक्रियां विना वहन्तं किमयं तन्त्व प्रा
इर्श्नत इत्यर्थः हृदस्मादीहि दारुणात् कूटः कूटं कपटमाश्रित्य मा
लिक्यथार्थदर्शितं नु वहति प्रमन्यमेव अवीतीत्यर्थः १८॥
अहो महासहायाणां नेश्वना भवतामपि त्वमेवास्मै कलंकाय देव
स्येवास्तनघ्नते १९॥ तेजस्विनामपि कश्चाकेत्वमास्महि स्तुते वो
मे कलंकाय एवादायुमेपना अहोआश्चर्यं यथा वेइस्वतेजस्वि
नोपि हेमाभूमिः कलंकाय भवति भूछायैव कलंक इति ज्यो
तिर्विदः लिनिशान्त्याः त्वमन्यमरः १९॥ तावत्त्रेयनलन्तरस्म
ह्यमीक्षान्त वःस्यकिं हतागे स्वइनालस्मात्सु मनाप्याहरामि
ताम् २०॥ सा भैमी यं नलं वव्रे तं त्यक्त्वा हृदयं मया किंउपयके
स्वयत श्रपरा पाश्रयात् स्मा नलीक यष्टदनापितां भैमीमप
हरामि २०॥ यतः धर्मस्य कर्तु मा पंचालीपाण्डवैरिव सापियं व
निरस्माभिस्सविभज्य वभुज्यतां २१॥ स्पष्टोर्थः॥ अथापरिहा
व्यामेषु कृतार्थितान् भावस्य तां वक्रोक्तिः वाच्यावाचानभावतीतावसी
भाया २२॥ अथानंतरं मालवस्य कटुभलापिनः तस्य कुलस्याव
तांडुवाचावत्तोमोढमभावाकावाग्देवीयारणपरमार्थं नतीश्चया म
मेस्पष्टावाचावदभेवभावाणवाहानवक्रोशशापि मावरणायो वि
शेषणानीत्यभिभवति २२॥ कीर्तिभैमीं विरंचास्ये दानमेवाणम
भैमी नलोक्षणीवैदर्भीपौधी रंगंभीवगाहनी २३॥ अमीदेवा
असेन लाय कीर्तिं भैम्यपाकादीस्त्यक्त्वा नलएव वृत इति
त्यातिंच भैमीं चवरेव सर्वांनदात अवमागताः धन्ने भैमीवर
णावित्यर्थः इत्यथ इपांपोवाणा विइमां वैदर्भी नि ङाणातो अग
भीवैताभीर्थ्यरी नेसर्वजनंगाहनं इमीहं भीष्टरंगंभीरयाहितासि

नै. बृ. सं. टी. ५५५

त्विजनसंबंधिनी धीर्बुद्धिः न खेदेन आश्रयति न जानात्यर्थः ३३
वारिमनीजडजिह्वस्ताप्रति वक्रमशालिमान् लीलावद्वेलि
तोकवादेवानेवावदत्कलिः ३४ ॥ स्पष्टं ॥ प्रोंछितवांछितम
स्माभिरर्पितेनां प्रति संप्रति तस्मिन्नलेन लेशोपि कारुण्यस्या
स्ति नः पुनः ३५ ॥ भवदभिप्रायादस्माभिरर्पितां भैमीं प्रति
वांछितमभिलाषः प्रोंछितस्त्यर्थः अस्मासु पुनस्तस्मिन्नलेद
यालेशोपि नास्ति नलमपकुर्मः एवेत्यर्थः ३६ ॥ हृत्वैकमीमा
उर्मिः किं न दानाभ्रमतंत्रयतः कालोचितामिदानीं नः स्मृतावता
लोचितं पुनः ३७ ॥ हृत्वैव्यतीतेन कालोचितेन वर्तमानकालयो
रेप ३८ ॥ प्रतिमोर्षे नलो विघ्नः कलिर्विशायतां मम तेन भैमीव
भ्रमिंत्वा जयामि जयामि तं ३९ ॥ स्पष्टं ॥ नैषधेनाविरोधे मे च
ण्डता मंडितोजसः जगतिह्नुतगायेन द्वेषकैरवयेरवत् ४०
स्पष्टं ॥ द्वापरः साधक्कारणात्तद्विकारमदीदिपत् प्रणीयघ्न
वोपापानि नवोवनमूवेरिपुः ४१ ॥ द्वापरस्तस्य काले विकारं
नलापकारं साफसाधिन्यमेकारणादीपयति स्म शकुः पापग्र
वणाभिन्या कारणीप्रियायां वोचत् ४२ ॥ विस्मयमति रस्मास्व
साफवेलत्वमीदासे यदहनेतिमनल्पायं तेह्नवे क्रियमानम
ने ४३ ॥ विस्मयार्थ्यामतिरस्य मत्त्वमस्मास्वेकृत्यसाफल्य
पृथग्नीता पवस्व इत्यर्थः नल्पायमहत पुरुषायजना
लयदहाति नवात्मनत्वमेव पादद दाति मेदक्षोल्पदानेशी
रेवेत्यर्थः नलायतत्स्वल्पमेवदत्तमिति भावः ४४ ॥ फलं
भैमीमावनद्वेगेपितृकतोवोपितृमक्वाति नलस्यास्मद्रूपमास्मा
भक्तिभक्तावकेपिनी ४५ ॥ यस्या भक्तिः शोनापोपिदृष्टमात्रे
पि भक्तिलेशः कलानाभीमावपिचद्वेगे एकसाध्यवच
पृयंददाति सा नलस्य संबंधिनी भक्तिरस्मदूपणवयमेवा
तिकोपयो यस्यास्तादृशी अस्मासु हननाथवकेपिनीयन्
दृष्टफलस्मन्यो जाता नलेनयाहशस्मासु भक्तिर्हतातादृशी
फलेनप्राप्तमित्यर्थः ४६ ॥ भैमीनव्यवसायकेनत्वेसाफम

तौकाले लोकपालविशालोमौनिधिधानांसुधाकरः ४२ स्यांछे
नपश्यामः कलेनस्मिंन्नवकाशत्वमाभूति निश्चितमखिलधर्म
पिहायस्योदयकृत् ४२ ॥ क्षमाशांतिर्धृपतौ सहनशीलत्वंत।
स्मिन्नेलेकेकलेः कालस्वभावस्यकेलहस्यचावकाशोस्यितिनप
श्यामः तयास्मिन्निमित्तेनसमस्तधर्मेनलेशापवस्यफलस्यस
देहस्यवोदयनपश्यामः यथाकालिद्वापरोनलमपकृत्तेनश
क्ताविन्यर्थः ४३ ॥ माविनततमोभमोव्याख्यानयथाहदहो
कथंभवादृशौबोध्याप्रमितिविभ्रमेरिव ४४ ॥ यथाव्ययप्र
नयेस्यसर्वस्यंभोवद्यादिपदार्थेभ्यः अन्यस्यानहप्रसस्तर्पदेः
प्रहीतानयेषुतेविभ्रमविशिष्टभूमिविपरीततस्मात्तैः विनीत
व्यापादतंनमोभिरव्यानानयथाहशोप्रमितिः यथार्थत्वानन
बाध्यतेतयाव्यर्थः निश्चारवाणमेवानयेषुपवापकरोगप्र
हप्रायहायेषुतेभवादृशस्ताभमोनितरांविनीतापाशित्विता
जितेंद्रियावकथंबाध्यते ४४ ॥ तंनामतस्यफलंतांवृत्वंतास्य
पितुमर्हति एकप्रकाशधर्मानानकलिद्वापरोफलं ४५ ॥
नसत्यमसत्यनुष्ठसत्यनासत्याहोनभोप्रहतेमर्थेनमयतनः
तिनासत्ययतोमृत्यफलकृत्यफलानामतेनलस्पर्शितेस
दृशीभवितुमर्हति कीदृशेनलएकः केवलः अर्थकाम।
स्पृहाहीनः प्रकाशः प्रकटोधर्मोयस्यतंधर्मैकपरमित्यर्थः
कृतफलगमप्यकप्रकाशः प्रथमसमस्तान्यतयाप्रसिद्धः
वतुष्पाद्धर्मोयस्मिन्कीदृशोभवति त्रेतायुगंतोभिमोचसदृ।
शीभवितुमर्हतिकीदृशी एकप्रकाशधर्मानामेकेनानल
नैवसदृक्प्रकाशोधर्मो यस्यातोप्रतिकृतामित्यर्थः शनिव
समासातेद्वाउभाभ्यामन्यतरस्यामितिद्वावभावेदृप्तोप्रम।
यैः प्रकाशधर्मानामितित्रेल्पद्रप त्रेतायुगमप्येकप्रका
शः प्रकाशोत्वानेनामधर्मोगुणायस्यदृशोभवति समनपः
त्रेताद्वापरांन्द्वापरयन्तः कलौदानमेमितिस्मृतेः अर्थयत्ना
मत्याद्वयोर्दलयोर्द्वदङ्गतेनलमेकप्रकाशधर्मानास्वीर्ये

नै॰ ष॰ सं॰ टी॰ २००

तमर्हति दन्तद्वयमपि अन्योन्यमदृष्यकंससारादेकस्यप्र
काशः एकेनयास्मियतेतदन्यस्यापिगोचरः धर्मः कायि
कवाचिकमानसिकोगुणोयस्यदृश्यमस्ति तथानाभेर्नामि
कप्रकाशधर्मागुणेनाविक्ष्वयस्यापितंमर्हति वह्निद्वयम
प्येकः प्रकाशप्रद्योतोनामधर्मोगुणोयस्येदृशःकणोकालिङ्गा
पवीननलत्नाभेर्नाम्योरेकप्रकाशधर्मत्वाभावान्स्यापितंउने
तद्वयंसितत्वनार्हतः तथाहिद्वापरोद्वयोद्युमः कलौवैकया
दिति अथवकलहसंशयोभूमीनलवस्यापितंनार्हतः यतः
कलेहाविरुद्धधर्माश्रयत्वादेकप्रकाशवत्तानभवति सप्ता
योप्युभयकोटिसमाश्रयान्नैवविषइति ४५॥ कारिष्यद्यु
घपीसत्का कारिष्यपिद्वयास्मि दृष्टादृष्टाङ्गिनायतः कार्यो
याहंतवस्तव ४६॥ अवशेषेनलस्याप्रकारंकरिष्येइत्युक्का
प्रतिज्ञायापि प्रकरिष्यन्कर्तुमशक्तः संदेह्यामि अमिद्ध
प्रतिज्ञोभूत्वालोकेनिर्ममोहियस्मात्कार्यीयः कार्यस्य
दादेस्तंबोधनोहेतवोदृष्टाम्रदादयः अदृष्टाधर्माधर्मादृ
यस्तेनवनायतस्त्वदधीनः नसवमीस्वेच्छायाअधीनस्ति
जकर्मानुगुणस्यनलस्यवेत्यर्थः अथवानलवरणस्याधीन
करिष्यइत्यर्थानरोषावस्पष्टम् ४७॥ इहमहेनयुतामि
माचरेनविरामः तन्यापसंभवतापमोमृत्ययाविरामः ४७

यतःशेषनवदेवनतस्मिन्नेषनतेअतं भविता नहिनायैवचैर्म
नैवैरसेवना ४८॥ कगुणाशोच्चेतिमुःस्फलितस्तस्यामंजगा ४८
तज्जयामृत्यस्तज्ज्ञानेराजसमसदहास्यता इतितत्रागतोमा
गाराजसमसदिहास्यता ४९॥ तत्रनलेयामीतिप्रमत्तइत्यजा
नेराजसस्जोगुणसेभवंसहर्तमानं इच्छाचैवदेवत्वयाअस्य
तोत्पजतो अस्मसिपनेइत्यनोहेतुस्तत्राज्ञांसमसदिमभाया

गत्वाहास्यतोहस्तनीयतायागः ४८॥ गत्वानरान्नलेभैमीनाक
स्मान्नप्रवेत्स्यसि प्रसांचक्रमस्येकेपद्मानांनकारयत्
ययानकागनमःप्रसांचक्रेपस्मामितिप्रकृतिप्रत्यय" स
मुदायंप्रसंयुक्तेपद्मानांप्रसप्राम् इतिप्रकृतिप्रत्यययो
संयोगेनविनापद्मानांप्रसृइतिकेवले प्रामितिकेवलंवाप
द्मानमेनरामध्यप्रविशतिनसंयुक्तमेवप्रविशति तथात्र
गत्वावकस्मात्कारणंविनानलभैमीवानरानलभैम्यामध्यनप्र
वीत्यसीत्यर्थः ५०॥ अपरीपादिप्रामीप्रावाचमेनाशचीपतिः
अत्वमत्यनविलेनानाटनपूणयोर्युगम् ५१॥ यजयोःकलि
द्वापरयोःयुगद्वंद्व ५१॥ कलिप्रतिकलिंदेवादेवान्कृत्यकाः
कलिः सोपहासमेसमेवीणीत्यध्वरचयानिथुः ५२॥ देवाः
कलियुगप्रति कलियुगेवकृतः एकमेवदेवान्प्रतिसो
पहासंसमेवीणाःतन्त्यदेवान्कोरेःज्ञसेः इत्यवर्द्धमानप्रका
रेणापरस्परंकलिंकलहंचक्रुः ५२॥ नत्रागमनमेवाहवैवैल
नातयाहते उद्देगेनविमानेनकिमनेनाध्याविता ५३॥ भोः
कलेतथाभैमीवैरसेनानलेहतेतत्रस्वयंवरेआगमनेनगमवाभा
वपवाहमुचितं उद्देगेन उक्तरवेनानपवपावदास्वयंवरा
त्कंतानेनविमानेनकिमपिनकिंचित्प्रयोजनमित्यर्थः स्वयं
वरस्यातीतत्वात् अथचदेवान्प्रतिभोदेवाःतत्रस्वयंवरेभै
म्यानलेहतेसति आगमनेप्रत्यागमनमेवयस्माकंफलं अने
नविमानेनानविमानेनहन्त्वा अपियाअयीआकारगामिः नद्दा
नाआकारगामिः साहियनउद्देगेनानिर्विकेनकिंनकिमपी
त्यर्थः ५३॥ एतायामिपरीहेयामअप्रवर्तयाहते प्रन्यासि
भवतोहास्यंहन्नमेत त्रयावहम् ५४॥ अत्र एतायामीतिके
लिंप्रतिवचनेयावत्पुरानिपातयोःलुडितिभविष्यदर्थः
देवान्प्रतिभोसुविलिंगामिइतिभूताधः हेकलेयांभैमीवी
तेयास्यसितंयाभैम्याप्रत्याप्रवादोदेवान्यासिनलेहनेसति
पनास्त्रप्रानतांकार्डचारित्रयापावहंभवतीतिकलिप्रति

नै॰ प्र॰ टी॰ १७

देवानोवचः भोदेवयोभैमीं वरीतुं इच्छया यासि त्वमवासीःत ।
याभैम्याश्चत्रापवावन्तु स्वयंवान्यस्मिन्वृते सति पतत्र प्राकरोद्धत्
सेपत्नीमिति देवान्प्रति कलेर्वचनं ५४ ॥ यत्यानयाद्वतेन्यस्मि ।
न्यद्दृष्टंगतवानसि भवतः कोपरोपस्य्यादहनमस्यदृष्यान्तपः ५ ५
यदर्थं यस्याभैम्यान्निमित्तं त्वं गतवान् प्रतिशापितं गतंगम
नेयस्येदृशोसि तयान्यस्मिन्पत्योवृते भवतस्तवाद्यमस्यतमा ।
हीनस्यासमर्थस्यैव एवंदृष्यान्तपः व्यर्थरोषस्यकोपस्यक्रोधू
स्युरोपः स्यादुद्धृत्य कोपेनकार्यइतिकलिं प्रतिदेववचः यदर्थं
गतवानसि गतोभूः तयान्यस्मिन्पत्योवृते तेनवाद्यमस्याधानो ।
स्यानएवव्यर्थकोपस्य कः प्रपः प्रपः प्रपल्लान्स्यान नकोपि
वद्विनीपः सर्वेभ्यस्त्वमेवपामहत्यर्थः ५५ ॥ नलप्रमुखपनी
तानितानीयोक्तेनैययोः फगयोर्थगलेशात्वादिवदुवाद
फलप्रियम ५६ ॥ स्पष्टं ५७ ॥ द्वापरेकपरीवारः कलिमेन्नवद्
क्लिन्नः नलानियांहितानीयाञ्जयाहश्रीहलः किल ५८ स्पष्टं ५८
नलेहाएतेसपत्रेईदृग्गानिसंप्रति निवेपानिविधागतेविद्य
स्सजयदेवेनः ५८ ॥ नलस्येष्टः एतयोस्संपत्रेस्समस्त्राः दृ ।
दृष्यांशुप्राज्ञेनवेष्टुंवाराकयान्निष्ठधोगंहन्तिदेषनिवारयेत्
यान्विद्यत्संजयदे वक्ष्यमाणप्रकारेणामिलतिस्म ५८ ॥ विधे
तापिवकालेनकालः कालकपेयवान भैमीभर्तरहमानीत
नृपानीमहीभुजः स्पष्टं ५९ ॥ वेदान्नस्त्रुतानत्रमस्त्रावादक
रणीयन्पदं नमसारयितुं कालः कलिः पदमपारयत् ६० ॥ प
दपदपाटमपारयतत्रयावाक्नत ६० ॥ क्रान्तिपाटकर्त्रोभ्यः
नव्वाकारयितः क्रम क्रमः संक्रान्तिनस्तत्रप्रेरुद्धरसमवर्तेन ६१
क्रमेपदयोजनाइयंक्रान्तिपाटक्रमः चरणांविन्यासः ६१ ॥ ना
वर्गतिः स्फलतादोपापदयोस्तेन संहिता नवेदपाठिवक्रेभ्याया
वदस्याविसंहिता ६२ ॥ संहितानैत्रितीयादिस्मृतिशालाये
यविशेषः संहितावृत्ताः ६२ ॥ तस्यहोमाजपार्धेनुनासाना
शामिवागमत नत्रातानहवीनायोक्तानप्रमकंदर्पिनैः ६४ ॥

तत्र घोरे सौ कलिः कालधर्मेन कदर्यितेदृशी नाततन विस्तार
यत दृष्टुन शाणाकतन्त्रविस्तारे प्रघतनीत १३ ॥ प्रतिग्री
नोपदंभो भिरिमे प्रत्यति पिच्छिले प्रगानेरहिणां तत्राविले
नानेनवमूक्ते १४ ॥ इमं प्रतिकालमेव प्रतिपन्न हेतोप्रत्यग्रा
तश्वाद्विहेनाविल्पर्यः १५ ॥ घटपाकमसौप्राप्त कालस्तुपम ।
होस्तभिः नन्वतंपगांम्भिवाकीनि सतेमिव्यजनानिलैः स्पृष्ठा
वह्निः १६ ॥ पितृणां तर्पणं वोर्ताः कीणाद्वेषमनिवेषमनि का ।
लोदिवतिलाकालात्तुशाद्वमदव्रमः १७ ॥ स्पष्टम् १८ ॥ य
तथूपघ्नोजन्तोस पूर्वीपाऊमं ऊला जैनेर्धर्मधनैःकीर्णांवा
लकाडीकृतावना १९ ॥ जन्तो जानातिसम्बालास्तपीमन्त्र ।
राजावावृतःप्रवेष्टुन शापाकेत्यर्थः २० ॥ स्नातृणां तिलकैर्मे
नेस्तु मेनदीर्णामेवस्तः कृपाणीन्यद्दृदयं प्रविष्टैरिवतस्यतैः
स्पष्टं २१ ॥ पुमांसं मुमदेतत्रविदर्मिथ्यावदावदम् स्त्रियप्रति
तथावीत्यमयज्ञानवान्य २२ ॥ तत्र घोरेषमतु भाषाणाणी
लेपुरुषं जानन् मन्दुदेस्वावेशाशघ्रान्ततोप्रयतेन रस्त्रियप्र
तिन घामिथ्यावादिनं वीक्ष्याइनोतत्र उपतपतिस्म स्त्रीनृमी
णिमिथ्यावचनं स्पष्टेषाभावात्स्वावेशासम्भवेनचिंतामापत्य
यः २३ ॥ सपापस्त्वमशाकजन्नवराकः पराकिणा मासोपवा
सिनोध्यायालैन्त्र्येवनमसवलत २४ ॥ वराकः तुच्छः हरणा ।
तैः जल्पकुटलटत्यादिनाशाकत्र पराकिणो द्वादशरात्रोपवा
सिनः २५ ॥ श्रावाहितोद्विजस्तत्र गायत्रीमर्कमण्डलात् सम
न्निदधतीपरस्परं दृष्टनष्टो भवद्भिया २६ ॥ स्वर्णे दृष्टःपश्चान्नष्टः
दृष्टमात्रएवनष्टःसंदेहाख्यानारंवलमान्नद्यमेदृष्टःमंत्रोजलि
प्रक्षेपान्नष्टइत्यर्थः २७ ॥ सगृहे गृहिणां पाणीवने वैवानाम ।
से हैते यत्नापापारेभ्रागारेक्कापि नस्थानमानशे २८ ॥ क्कापि
नाप स्थपदं त्वपणे कृते हिंसा मानस्मियामसौ स्वमित्र तत्र न मापद
पिप्राप्ते भावकाले २९ ॥ हिंसामविहितवधरूपा कालिका ।
लेह ३० ॥ हिंसाभावीशाकेवीतापिरं समवाचनिस्समसः मोक्षमाप्प

वृषासक्तावरंहू रंनिरास्तत् ७४ ॥ सकलिः हिंसामेवगवींस
(विप्रग्रतप्राणातस्वीव्हयरंतमिक्षयीवनिस्म तथुनः साहिंसा
गवीमोस्यमोमहेवतेवृषपसेपवृमोस्पस्तभगोवृषेहस्तभग्ने
क्रीतावरंहू रंकलिमेवगदभंहू रंनिरास्त चिक्षेप पश्चुहिंसाव
माधायस्त्रियंविरंसतिमावेहू मांक्रोताननेपञ्चपद्योमंहस्तोनिर
स्ततीतिस्वभावोक्तिः ७४ ॥ मौनेन ग्रंतेनिस्तानमोक्रोधोमन्य
तेस्मसः वंद्यवदाक्तभिजेमोखंशिरः सपदाहते ७५ ॥ मौनमो
क्रोधाः वंदानेस्वशिर सोन्यत्कारेणापादाघातमिविविपरीतं
मन्यतेस्मेत्यर्थः ७५ ॥ कुर्वीणाणांसहसीयाणाणापश्यपन्नावाम
तामप्यः मेनेद्यनेवंमोहंतेशानस्मामाहितघताः ७६ ॥ सकुर्वी
णापाणाकृमोमसनानिपश्यपन् सभोक्षवयंत्येनेमोहस्तक्षुवं।
मोहन्तमघताझतिमेने तथाचमन्तानपस्पशतापाणाक्षवृःपा
शपन् सभोक्षवयोमाज़लेः शास्त्रघताइतिमेने ७६ ॥ मौजी
मेत्ताक्षताघाघ्नानासशक्वेमवर्णिनः रुद्ध्वामोवेफमायान्ति।
हेतुदाडेनमोततः ७७ ॥ वर्णिनो ब्रह्मचारिणः ७७ ॥ हस्ताग्रैः
पुरोडाशामासीद्द्वोडुर्मनाः मन्वानः फणिनीस्त्रमनृसस्कृमो।
चातुर्वच्वचः ७८ ॥ पुरोडाशपतेवोयतेइतिपुरोडाशाः तमये
हस्तासकलितद्धतेनग्रासेनदुर्मनाव्याकुलोभृत् तथास्रुवैः
सर्पसोरितिजानन् अस्रुः भीतोस्तुवाक्षेस्रुमोचच ७८ ॥ आन
दन्मदिरादानंविदंत्रेषद्विजन्मनः हस्ताशतोजामामिस्मिहितंज
वंतमहूयत ७९ ॥ द्विजन्मनः ब्राह्मणस्यमदिरायाआदानंवी
कार्यजानन् एषकलिः प्रानेदत् नेदतिस्म यथानेनरंतंद्विजंसो
त्रामणीनामयज्ञंजवंतंहस्तामतप्यत ७९ ॥ अपयपृथावतो
वेदविदोब्रह्मांजलीनमो उद्दीर्यतावहस्लदस्थांजलयांस्हृदा १८
धसोकलिः क्षत्रिविदोब्रह्मांजल्लीन स्कान्तपीदक्षेनानंजली।
न्यवत्साख्याकानपश्यत् अस्यकलेःसावत्साख्याकाष्ठस्वस्य
रुधिरस्यांजलयोहृदयाद्दाहिरुद्धतान्त्यर्थः ८० ॥ ध्यातके
वानकेजनोजवेदानन्हतानवत वाचंयमस्यहस्तेवमस्यावे।

विभाग्यसः ८१॥ स्नानकं विषमात्तोनेब्रह्मचारिणं शरहात्रमा
मित्रवेद्यातं कोल्लस्य हनोवत्तातवान् दोनेन पारिवनेयथमि
वंमन्यतेस्म वाचंयमस्यमौनिनोम्रनेर्ह ध्रुवयमस्य हत्यो
वत्रस्यातिस्म ८१॥ सपापाराजनान्वीक्षी प्राप्तवहेदपङ्क्ति
ने जलार्थीवानलं प्राप्य प्रापत्तापरूपामदत्त ८२॥ सक
लिःपापोङ्जनान्नृपैवत पाविजं वर्धापारिणा दाभिकलो
छमान्विष्य ऋतिविदोजनान्याम्नवत्तं पापः कलिनापाद
नृपाया इतोत्तयापूत दूहरमवामत यथाजलार्थीवह्नि
प्राप्यतापादपमर्पतीत्यर्थः ८२॥ तत्र ब्रह्महननपरूपं नि
मेनोषमानुम निर्वृणो सर्वमेधस्य यज्ञावजुशनिस्सतः ८ त्र
तत्वब्रह्महनब्रह्मणाहतवानिति ब्रह्महानेन सर्वमेधयज्ञस्य
यावेतित्रयज्ञंजवनितस्मजवन्धस्याश्वदित्यर्थः ब्रह्मणाब्रह्मणा
मालभेनेतिस्मृतिविहितत्वान्न सर्वमेधयज्ञेब्राह्मणावहार
दोषः ८३॥ यतिन्हन्तास्यितेनस्मयवोभेवालेभितृजेना इजे
नेस्पाजानन्विप्र गृहिणावेदयाहोभः ८४॥ संन्यासिक
वास्यनेवणावेदूश्लस्य कलेस्तजेनाप्रकांतागृहिणांवेद
याहोभवेदाध्ययनेमाणवकशिक्षार्थंरहीत्वादेहयदावेद
विहितशिक्षादेहइजेनसाकलेःकोपोजनितः ८४॥ मेड
लत्यागमेवेक्षद्वीहस्थंडिलशायिनः पविश्रालोकनादे
अपवित्रासमजायत ८५॥ स्थंडिलेभूमोशायितुंशीलमेषाम
स्तीतिस्थंडिलशायिनःस्थंडिलास्थायिनारिभ्रनेरितिगाव
तोहस्थ्याद्यन्यागमेवेक्षन पविष्रस्य ऊ सास्य लोकनादेष
कलिःपवित्रासेवस्मात्रासमभाष ८५॥ अवपपजिनमन्विष्य
तं जिनग्रहसचारिणा दवणार्थीमदीदस्य संवदापणामेव
त ८६॥ सकलिर्जिनेगवेषयन ब्रह्मचारिणां ग्रहसाजिनम
पश्यत् ह्यपणादिमवर भर्थयतीति दापणार्थीसकलिःजी
ना सहितस्याद्दीक्षित स्यात्तेःपाणाध्म लोकन राजमयेय पद्य
मा॥ ... अतिरंजिस्क्तेः जिनमन्विष्यन्जिनेमेत्तदेत्त

दपाणौ यो ग्रहणे मैत्र्ये नेति विरोधाभासः ८३ ॥ जपतनाम
देमालासु बीजावघर्षणादर्शनात् सजीवाहिष्टकर्माणि विप
रीतरूपं गणयन् ८४ ॥ जपकर्त्तेव नामस्व मालासु बीजानाम
सुणामाकर्षणादर्शनात्स कलिः सर्वस्मात्कोत्यक्रमेण वि
परीतहृष्टिः स्वहाणिया हि विपरीतज्ञानः सन् जीवाहि हिंसका
निष्प्राणकर्षणात् इतवानन् बभूव बीजपाठस्य विपरीतदर्श
नेजीवेति रूपं भवति ८५ ॥ त्रिसंध्यं तत्र विप्राणां सपवपर्य
मर्षिणां परमेकत्र श्रीरेव निजयोरस्य मर्षिणाम् ८६ ॥ त्रिसंध्यां तं
ध्याने स्वमाहारानिलिसम्पत्तदभ्याप्य तत्र पुरेद्विजानामन्व
मर्षणोय वर्णात्रि जयोने त्रयोरेवा पकर्षणम् अभ्युत्पादनेन केवलमे
ष्यात् श्रुवमर्षणात् रूपं तः स्वदर्शनादेवोत्पादनमेव ध्येयामन्य
वेदन्वयः ८७ ॥ प्रशस्तीन्नवकोविनकलिः पर्यवितंकोवि
ते मेमीनलघुस्थलीकाश्च प्रष्टुकामः परिभ्रमन् ८८ ॥ मेमीन
लघोः पापले श्रोपि कुचित्तलीति प्रष्टुकामः जो स्वमानः
पर्यटन्कलिः तत्र कुत्र चिदपि कां चिदपि पारिस्थितं पा वा ड
पापादिं नापन्वपत् ८९ ॥ तपः स्वाध्याययज्ञानां मकाण्डद्विष
तां पुनः स्वविहिबो भ्विये तस्मिन्नाप्रपत्न पल्नत्तापसः ९० ॥
प्रकाण्डो अनवसरपवाकस्मात् द्विषः श्वेत्रकृतान्नायसाध
नतकलिः तस्मिन्स्थे तपः स्वाध्याययज्ञानामेव निज वातत
नास्सेपदमपपन्नवनध्यनेस्म ९१ ॥ कन्यां तत्रोपनत्रायाधि
सत्यावेदत्कोहिमान् समस्वातेति भाष्याय कामदेवाभ्य
पासकं ९२ ॥ तत्र कन्यकोपनस्त्रायाः स्वयमागतायाः कामि
न्याः विस्वस्यकमायितारं केवहात्स्वतकालि ---- प्रयते
कामदेवायाय यत्स्वकानीरं निश्चयप्रज्ञानो बभूव ९३ ॥ वैरि
णीं श्रुचितातस्मिन प्रवेशं ददे स्वविनवेदधुनिवालबमत्र
वैति तनारवा ९४ ॥ हृविणी श्रुचितापापयोर्हन्ता तस्मिन्कलु
वेश्ममोरवेशमवस्यानेन तुददो वेदध्वनिरस्माच्छ्रवणविलग्नं
नवचानीतावाशाहस्त्वार्थ ९५ ॥ दर्शास्वदर्शनात्कलिमागः

होमस्यवानयो जग्मुर्योमार्गमामेहीमोमंमोमन्यतानके ५
दर्शास्यदर्शनादग्निहोमस्यवदर्शनात्कष्टक्रोशप्राप पातोमा
मृदर्शनान्नजग्मुर्यथाप्रद्र्व्याहतोभ्रमति तथावभ्रमत्य
धः तथासकालिः सोमंयममन्यत दर्शाग्निहोमः सुपुमा
नःसोमस्थितयत्नः ५२॥ तेनाद्दर्शनवीर्य्यानष्टवीर्द्देनो
जनाः नापश्यम्सोभिनिर्मुक्तोजीवन्मुक्तानवेतन ५४॥तेन
कलिनान्द्रतिवीर्य्याःस्वरजनाद्दृष्टः नतवीर्य्यहतोनष्टाभ
धःसकालवर्मभिनिर्मुक्तानजैर्वभिनैसुर्योपायान्लूतेनापप
त किंतुजीवन्मुक्तानूपश्यत ५४॥ सततोवास्मनोविधा
नद्दृष्टाम्रदपरस्यवान होमशाधीभवत्सोमन्जलान्वीदयद्ः
ववान ५५॥सकालिःस्वद्रूपवसप्रयेलान भुंजानान्विधा
नद्दृष्टानतोथ अथतान्ब्रोमाधाधीभूतसोमपायिनोब्रूतेक्या
हंसितोभूत इन्द्रदंदैतिलेसोमेनोछिद्दमन्चव्रवीदिति
स्वतेः ५७॥ हृष्ट्वाजनेरजोजहंतवदिंप्रामेन्तादित्यसो तेप
प्रापन्यावंवस्पानावस्यर्द्दःस्थलतोभवत ५८॥ अथैवंकलिः
रजसाजपश्यलीप्सरद्दृष्टाफटितिमुग्धदे अथतेजनंपावन
स्यानेगोद्भिर्भूतरजःस्थानादोववनिष्ठनीतिपावनस्यान
क्रयंद्दृष्टुकोधितोभवत ५९॥ अथपावनकापिगोव्यहन्य
मानामयेसदा अतिथिभ्यस्ततोउद्यामेदोमेदव्यवर्तत ६०॥
अथकलिःकापिगांहन्यमानांवीक्ष्यसदाधावत अथतोमा
मतिथिभ्योहन्यमानांस्वत्वामेदोदुग्धिं सकालिर्न्यवर्तत ६१
दृष्ट्वान्यदिजंगृह्णानित्यनैमित्तिकत्यजे यजमानैनद्धेय्ये
नेहृदंदानसर्वोद्दवत ६२॥ सकालिर्नित्यनैमित्तिकवर्म
त्यागिनेद्विजंविलोक्यवतोथ अथेनयजमानेगृहीतदीतलि
खितान्यैतदीनमुखःपुलायित ६३॥ आनन्दपरीत्याय
पुरतश्चान्म्याति न सर्वैस्वरम्पयद्दानमेनद्दृष्ट्वासविव्यथे ६
अथकालिस्तत्रसरप्रामसुतिनेहृष्टानतोथ अथैनंसर्वैस्वा
पहृतस्ययज्वानेदृष्ट्वासकालिर्विव्यथे ६५॥ ततोमहावनेप

सपत्नब्रह्मचारीति तं जनेयु यज्ञक्रियामज्ञस्य भागाद्रोकादा
नाद्रवं १०० ॥ महाव्रतानुष्ठियजे ब्रह्मचारीत्वरीति ब्रह्म
चारी चासौ वित्वरी चेति तस्य नेपथ्यपत् यद्वा ब्रह्मचारी चेत्वरी
रीस्वैरिणापि चनयोर्भोरितिं तं परस्परालापं सपत्नस्नावः कौन्तय
तक्रियाभागादनामनसरं स्त्रेत्तं विवेद केनापि भागेनपरी
हासायेदृशीयज्ञक्रियास्येति १०० ॥ यज्ञभार्याश्वमेधस्य
लिंगालिंगिवरांगातो दृष्ट्वा वेष सकनती रंक्रते भेदसवीत
तेः १०१ ॥ अश्वमेधयज्ञस्य योस्य यज्ञस्य यलिंगं तदालिंगात
स्पृशातीति अश्वमेधा स्य लिंगालिंगिना दृष्टावरांगंकामम
दिवंयस्यास्त्यस्याभावस्त्रायज्ञनो यजमानस्य भार्यायास्ता
दृष्ट्वान्ताव: सकलि: स्फ्रतेः वा तीरं भागदेमेवाव्यत १०१ ॥
अथ भीमजयाज्ञस्येष्व लोकनकलिनेले दृष्टदृग्भिर्द्दैगोलो
कंप्रमयं वमहाप्रभुम १०२ ॥ अथयकलिर्भैमीसेविनंदृष्टा
नो लोचनेदृष्टुद्यनले प्रमयाजहे स्तयोमिवं वालोकत १०२
नयोः सौहार्दसाहस्त्वं पश्यं शाल्यमिवानगे मर्मच्छेदमिवान
केमतन्नमौनिमिमिमिथः १०३ ॥ सकलिः भैमीनलयोः प्रेम
विनिइत्वं पश्यन शाल्यमानरोदकष्टलमास्तवोदेवमिथः प
रस्परमेकोनेवानयोः भैमीनलयोः वाल्मीक्तिभिः परिहृा
सपरस्पराभिः मर्मच्छेदमानके वप्रापेव १०३ ॥ अमवारा
न्यनोदोषानयोस्तेजस्विताग्नि प्रदुर्दृष्ट्वा प्यनीशः सोत
स्मादप्यवलत्कलिः १०४ ॥ कोपादात्मनो दोषात्प्रादोषा
त्तयोर्भैमीनलयोः प्रतापरागास्त्वतोदृशापि स्वस्वमनीषाः
दृष्टुमपि समर्थः कलिः तस्मात्स्थानाद्प्यपासरत् कोपस्य
दोषनदीयतेजस्विताद्दृशोरागौहेतवः तेजःप्रतापी दी
मौचवलंस्फक्रेप्यवत्रिष्ठु १०४ ॥ अगात्क्वदामस्यदान्वेवीनले
हेषीमानिःस्वसन् अभिरामंपत्त्रावामनस्परामनुमीश्वयः
नलेदृष्टेपीलमस्यालिनलहेषीसकलिः स्यानांकोप्तीको
पाहुःस्वाहानिःस्वसन् रागवमन्त्यकोनेनलस्परस्मसदनोप

वनेयथै १९५॥ वृक्षिलेनुपहतत्वेनबाधनंनतपोधनैर्मेने
मानेमनांकाचस्वान्तकालेकलिःकिल १९६॥ रविणालदे
णाहृतत्वान्त्रयोशमलभमानैस्तपस्विभिः कृत्वानबाधनंबा
धतेइतिबाधनंकृतंकिन्तु२ नपंक्तिनामभावान्तस्यबाधनं
नभवतीत्यर्थः इहशोवनमहंकारीसकलिःतत्रष्टवेईशित्व
वक्तालेकिलमेनेयहानिर्भिः कृत्वानबाधनमबाधनंबाध
नाभावमेवतत्रवनेस्वान्तकालेमेने १९७॥ दलपुष्पफलैर्दे
वद्विजस्रजाभिसंधिना मनलेभार्जितान्यापतत्रनाक्रमितुं
तुमाने १९८॥ दलपुष्पफलैः कृत्वादेवब्राह्मणस्रजयापंममभि
मेपितान्यर्थुंयस्यतेननृलेनतत्रवनेप्रारोपितान्यनृतान्सक
लिराक्रमितुंनप्रापापोरुनाशकत १९९॥ अथसबोद्धिदा
मन्निस्वाणायसबोधितं विभीतकेंददर्शीकेकूटंधर्मेष्यक
मेटं २०॥ अथसकलिः सर्वैर्याहाङृतगुल्मादीनामासत्रैः
सन्निधानस्यसप्राणायारोपितंधर्मंधर्मेकार्यप्यकर्मदप्रयोज
केमेकंविभीतकतरुमपश्यत् श्लोकाद्देःऊटःसालःकर्म
णिचटतेकर्मटःकर्मणाघटोटवकर्मशीलस्तकर्मटःअद्रि
दलकगुल्माद्या २०८॥ सतनेषधूपसोधस्यनिकटंनिष्कुटध
जे वक्रमेनेनिजंतस्मिंकालेबालवनेवने २०५॥ सकलिः
नलप्रासादस्यसमीपभूतंनिष्कुटनामगृहारामाराणांकेनभूतं
विभीतकंतस्मिन्वनेनिजमालवनमाश्रयमत्यर्थंमेने गृहा
राममत्रनिष्कुटइत्यमरः २०५॥ निष्कुटस्यकलेस्तस्यस्थान
दानाद्विभीतकः कलिद्रुमःपरैनाश्रदासीत्कल्पद्रुमोपिच
२१०॥ स्थानरहितस्यकलेस्तत्रवनेवासदानाद्विभीतकः
केवलंकलिद्रुमानासीत् अपितुकल्पद्रुमोप्यभूत् २१०॥
ददौपदेनधर्मस्यस्थानमेतेनयत्कलिः एकःसोपितदान
स्यपदेसत्यमिलंघ्नतः ११॥ कालिरेकेनचरणेनधर्मस्यापि
स्थानंददौ धर्मोपियद्येकेनपदेनतिष्ठतितत्स्थानेस्मैस्था
नादरादिविनिवृत्तः स्थानदानस्तकानादेतोःसपकोपिविभी

नै. घ. से.
टी.
प. ५

नकः तदातस्यकलेःपदंस्थानंनाभूत्मलदफजंपनेतिमन्ये ११
उड्डीय्यविनिताबासतःकपोताद्विवायसः राजाश्रमांतेड्डिजा
नस्मात्सग्रामप्रापदीन्तिवान् १२॥ उड्डीयविभीतकमारुह्य
निस्पतिःकपोताडुल्लकाकाकइवकलिः राज्ञोनलस्यआ
श्रमग्रहोद्यानादयत्काननस्मात्समिद्याह्नितात्क्षीतमाद्ववप्राप
यथानिकस्यितःकाकस्तायजर्दग्रामिककानन् यद्वास्वनिवा
सेनग्रहाद्वावनस्थानातस्तवकादीचित्तात्र्कश्ययगतानुजाय
तिणाःकपोताडुलकाद्वयंप्राप्नोतितथेत्यर्थः १२॥ विभीत
कमपिप्राप्यतथास्तेनतेजसा तेनभीमभुवोभीकःसंराजी
न्यपश्यत् १३॥ विभीतकमाश्रित्यतिष्ठतातेनकलि
नामनलोदृष्टः कीदृशोभीमभुवोभैम्याप्रभीकःकामुकः
यथनयाविभीतकमाश्रोघातिष्ठताप्रेतेनभीमभुवोभय
करस्त्वमेवाप्रभीकोभयरहितोराजर्षिर्दृष्टः १३॥ तमा
लवनमासाद्यवैपभीनिप्रुषागोः कलषावोलवन्विष्यद्वा
मीहनस्तरान्बहून् १४॥ नविभीतकमाश्रयप्राप्यसकलिर्म
मीनलस्यापापंमस्यचिन्त्यत्तमरानवासीत् १४॥ यत्राप्सी
स्मानकनकविनिर्दकलिकालता नयानलछ्लामध्येविवि
इकलिकालता १५॥ तस्मिन्वनेविकस्मिन्कुत्नेलावहलीय
थासीत्त्रयानलस्यवनेप्रायाघ्रभिनिवेशेनविनिर्देश्य
तेःकलिःकालोयस्मिंस्तस्यभावस्ततासीत् १५॥ दोषनलस्य
जिज्ञासुर्वेश्वामहापरैःसितो दोषःकोपिनलोकस्यज्ञेवस्तीनि
नुवासया १६॥ कोपिदोषोनास्तिकाक्षानभवेत्किमितिद्रष्टा
शयालोकस्यमप्येनलस्यदोषंज्ञातुमिच्छुर्द्वापरेऽनुवेत्तीनोवश्री
म १६॥ घनमिवान्नामेमस्ततन्निपनद्वीहदनयात्रस्तैनेमतिर्दे
रनिशमस्तनाकप्रतिभटेप्रमेपुवद्वालेवःकलिरजानवा
देवविहगच्छदच्छायाधंगाविनेकवितयालीमञ्जनमयः १७
सततनिपनहीहृदंगभीपानोपयस्यतस्यभावतनलस्यानि
वैविकाविभिःपुष्पैःकान्ताचदसंदर्शनोसिन्धुमाद्वनेहत

वक्तीति वैमोकालिः कलहंसपत्नपक्षिकांतिलेपनोपयुक्तं ।
कांतिमत्तया मलिनतयेत्यर्थः लांछनमंभोजानि १०॥ स्फारेता
हरिश्चिव सन्निनगरप्रणीपः प्रजानाश्चनेविप्रलब्धवतश्चिराड
यतिमस्मिंकिलासीत्कालिः यतस्मिन्पुनरंतरेतत्समितानंद
स्वभेमीनलावभाड्ड स्यपितस्मरः स्फुतिशिवावदारुहृदयनः । ८
प्रहृष्टसर्वालोकगणावति नलपुरे प्रजानांप्रत्यवीयकोविप्रलब्ध
वतः कालेतस्मिन्नलपुरेविराड्यपतिः प्रतिनिवर्तनेनभूत
यतस्मिन्नवसरेपुनः कामोनवीदितिस्मीमपेक्ष्यसन्नैमी।
नलावपाङ्ग पुष्पशरत्वात्पुष्पैवे धनमेवपंपनं कर्तुमनः कोपि
स्पर्शावोयत द्वितिबोल्येयस्यास्सा हृदकोरंटयसोहृपायनस्य
के प्रन्योपिप्रयोः स्वनांमजयति मापि स्फुनिशावाभिर्वैदर्भेर्वदा
रुः हृदामणियास्मिन्कर्माणितयावापयतिहि ८०॥ श्रीहर्षकं
विराजराजिमकुटलंकारहीरः स्वतं श्रीहीरः सुषुवेजितेंद्रिय
चयंमामलदेवीचयं यातः समदशः स्वसः सुसहर्शिष्ठदश्र
तेमहाकाव्यतद्भविनैषधीयचरितेसर्गोनिसर्गोज्वलः २१९
श्रानंदस्यकृतोनिरस्तविमतोमतस्प्रदायान्वयादस्यानैषधका
व्यतत्वविवृतौशास्त्रामृतैकस्तुता वेदर्भीनिषधेश्वरायोरतिवि
धौविश्वेकतत्तवीरवयत्स्वर्गेस्सप्तदशोविमृष्यविवृतः शास्त्रोपदेश
क्रमः २१०॥ इतिश्रीनैषधाख्यमहाकाव्येतत्वविवृतौसप्त
दशः सर्गः समाप्तः १७॥ ॐनमः सरस्वत्यै ॥ ॐयामस्विहा
नंदरसैकसारवचाररूपाऽनुभूतिभाड्हती विश्वेश्वरमिवति
मुमपर्वमस्वरस्यतीसाचेतमेद्दद्रम ॥ एवमालवनविभावयो
यथावद्वर्णनस्य वर्णनसंभावितविवाहसर्वसंभोगवर्णायस्यासे
हीपनानि उद्दीपनविभावास्तेनसम्मुहीपयतियथालंबनस्य
वेष्ठाघादेशकालादयस्तथाततत्त्वानिवर्णयति ॥ सोयमित्य
मयभीमनंदनीदारसारमपिनाम्यनैषधः नोत्तनीयपुरुषायवा
स्थिः पारलंबनतरीमुरीरमत् १ सोयंनलस्सह्रप्रामादादिनादा
रेषुसारंसीरत्नैमेमैमंवत्सनीयः पुरुषार्थः कामोभिलाषोमद

नै. ष. श्री. ३.९

नोवाभ्रमपवहन्तस्त्वात्तु वस्मात्ह्यावाछुवारोपः तस्यपावलेव
नायपारमात्येनतरीनोकोप्यापिमस्यारीस्मृतश्रमत सर्वेपा
नवःउवादिश्रपद्यतेस्तिवमिरववस्यायनिर्जनः तथाचश्रहिः
रामोराज्यमचीकरत् श्रन्योपिमायाविकादिस्वारिपिपारसाम्
धेनोकामपिमपस्यति ॥ १० ॥ श्रात्मवंत्सहतर्यावित्वानिशाभो
गभोगोपिनपापमापसः श्राह्नाहिविषयेकतानंतात्तानये
तमनसंनेलिप्यति ॥ ११ ॥ श्रात्मविदात्मतत्ववित् ज्ञानीमनत्नेःद
वानिषयाश्रिदिनंनया सह भोगंभजन्नपिपापमनंतुदितनित्य
नैमित्तिककर्महानेःप्रायश्चित्तंनपाप हिय स्मादाहंतामम
गेनप्रात्माविषयेकतानंतामोगेकपरवशोत्वज्ञानेनेयोनचा
लितेमनः संकल्पविकल्पवत्वंयस्यहरगाउमसंनोलिपतिभ्रह
ममीतिकल्पविकल्पहीनं ज्ञानिनेकर्मानिनवंभंतीत्यर्थः त
थातेचालोके श्रहममेतिसंत्यागोनैष्कर्म्योपदिश्यते ग्रस्या
र्थः यःकश्चित्यात्मापाहितचित्तः सत्तर्वमापजर्वनाहंक
र्तिव्यमीतिश्रभिमानाद् हंतामंत्यजेन्नवैच संगाभावान्नस
मानेनक्षेतेनकश्चिदर्युरुति ममनायहमपिसनेनक्षुर्भ्य श्रात्मव
धेनास्यनदेवानिमित्तः सर्वाएव न प्रभवोदिति यद्वीतं नमा
कर्माणिलिंपंतिनमेकामः फलेष्वपि इतिमायोभिजानातिक
र्मभिर्नसवध्यतेइति त्यक्त्वाकर्मफलासंगंनित्यतृप्तोनिराश्रयः
कर्मण्यभिप्रवृत्तोपिनैवकिंचित्करोतिसइति योगयुक्तोविशु
द्धात्माविजितात्माजितेंद्रियः सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपिन
लिप्यते नैवकिंचित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्ववित् इति ब्रह्म
ण्याधायकर्माणिसंगंत्यक्त्वाकरोतियः लिप्यतेनसपापेनप
द्मपत्रमिवाम्भसेतिच तथाचाहुः नन्वेनंस्पृशन्तिचिनंतभजा
नोविषयानपि नतस्पृशन्तितहारः पद्मपत्रमिवाम्भसा विषया
पहारिमत्रादिमत्वद्भवेयत्रापि विधेनमुक्तंतेनतद्योगी
महात्मेतिरिति श्रयवाश्रात्मानंयतत्सननिभिइंकात्वात्तना
हायनमेववनादिकमपायंविसमेगैवरस्याणांवशीत्याकाविन

उपायवित् तयाभिन्न्यासहसंभोगं संभोगं दर्शनस्पर्शनादीनि नि
षेवे नैविलासिनो यत्रानुरक्तावन्योन्यं संभोगोयमुदाहृत इति ।
लक्षणात् वेवधा दर्शनस्पर्शने भजन्नपि पापादनुसंध्याया स्वनिषि
द्धस्त्रीत्वेनापनवेकार हियस्माज्ञानधीनमनसं विवेकिनमाह
तागंतेकानन्तसह प्रवृत्तस्यकीविषयेकमानतानुलिंपतिनवशी ।
करोति ओन्मायत्नोर्वितर्कद्रिः स्वभावोब्रह्मवस्त्र्येवेत्यमरः २ ॥
स्वस्य मेडिशु मेराज्य मादरादीश्वादं मदनं प्रियासखः ऐकवाणिम ।
णिकोटिऊर्मिमेहे मभ्रमिभ्रमति सोपश्रुपरे ३ ॥ एवं दिवा निशाभो
गेशानीशं यकान्तिं प्रत्यप्रपापात्सः प्रजायोगहेमेकोपवतयावणम ।
प्यलच्चविश्रांतेर्भोगावसरेस्फाजिर्मोह सम्लोमेद्विगुणान्यप्र
जायोगातेमाविकारात्सः कमन्यस्यनिरोपमितुनिपायप्रियास ।
त्वो मेमीहतीयः नेकवर्णानांनानाविधपुत्तीनां मणीनां कोटिभिः
वहिंमे ऊर्मिमे यस्मिन्नीहशे स्वर्णाभूमिपार्णितिश्नेपवपर्वतेमद
नमादरादास्वाप यथान्योपि प्रजापतिः पत्नीसहस्यः स्वीताभिर्ह
तेस्तवाणीश्रुपरमेरोदेवतामाराप यातिनयनायः ३ ॥ वीमसनस्तत
केटश्रुघाभूतादिव्यमणिपङ्क्तिशाखाभिः कामनोपनमदर्यता
णाघस्त्राणीहृनस्यपवपर्वतः ४ ॥ प्रतिशायप्रजापामेरुन्वम ।
वास्थास्थिरयति यः सोपुत्रुधेनलकेटश्रुघाणाभिन्नानांवेनामणि
पङ्क्तीनांशाखाभिः सामर्थ्यः कृत्वाकामनपायस्यरूयोपनमतः
समीपं प्राप्तवतोवयनानि यस्येहशास्यभवितत्तेनामेवगुणक्तस्मा
द्धेतोकरणीकृतोन्याहांनामस्यनेहशोभवत् मेरोरुनचिंतनाम ।
णायदानित्यकारः ४ ॥ प्रपितंयुद्दरावरंत्विरमेवकेरणकुत्ता
रहाभिः जालजालधृतवंद्रधरनसेदमेउवसमीरपीतल ५
युस्यसोधस्योदरावरंमध्यावर्काषाः प्रणामेरगुरुकाष्ठैद्भिरेष
पितमासीत तयोजलानोजालेषावातायास्मृहरूधृतः चंद्रस्य
कपूरस्यवंदनस्यचसोदरजोभिमदरः प्रष्टश्वासोसमीरस्त
त्पीतनलमासीत ५ ॥ क्वापिकामप्राणहृतवनेयोयमहासुर ।
भितैलदीपिकाः वर्धिकेवर्तिमिरेमहस्फरहोःप्रतापनिकवी

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
१॰२

ऊरसिश्रियः १॥ कामशरोपमानिर्वोवः तेन सन्नाः कृतावर्तैर्योद
शायास्तां ताः महत्याः सूर्नभिन्नेलसणाः दीपिका स्मरस्य स्फुरन्तो
भुजयो प्रतापनिकरस्य यांऊरामलक्ष्मीः शोभायास्तां ताः एमापथ
तिमिरं निग्नातो यकावक्रः दीपिकानां स्मरध्वजप्रतापाऊराणा
चरत्वरूपाणां सा स्पृणावतावा नयाहि स्मरभुजप्रतापाऊराश्रियोपि
कामस्य शास्त्रे वीर्गोहि ज्ञासपनहि निवर्त नेयास्ताः नयामन्त्रासुरभिय
नैलंविलोचनादिनं दवदीपिका उद्दीपनं यास्तां ताः स्यो भवति १॥
ऊउमेताम दपंकलेपिनाः हालिना शुहिमवालकाद्रीमः २
जरद्भनतैलजसमायस्य मृगमाणाऊहिमाभ्रवः २॥ यस्यै
धस्य सुगपा रम्या मातिमयाः ऊहिमार्थः स्नाभ्रमयः श्रधस्वमार्गं
भ्रनताः रिपूलानां माणिनो मृगहः शैलनस्मात्ताताः स्वजः पतया
यास्ताः माणश्रेणिनिवद्ध मार्गाः इत्यर्थः ऊऊमकस्तूरीपंकेन ले
पिनाः कर्दमजलैः क्षालिनाश्च रेजुः ३॥ नैषधभापरिमदमे इव
मोदमाद्देवमनो ज्ञवलीया यद्भुवः ऋवनमनेशाग्रयाभाजिभा
लतिलकप्रगल्भता ८॥ नलस्यांगनोपरिमलनेन मद्रोवह
लीकृतः आमोदः सौरभं मार्देवं कोमलता मनो ज्ञता वलिद्द पंचय
स्याकाहृस्या प्रश्चगाद्या यावस्य सोऽपस्य सः क्वापि स्य लीलला
टतिलकस्य प्रागल्भ्यमभाजि प्रश्चगाद्या यद्भवो वालतिलक
मिवरेजे तिलकमपि मदुरामोदमार्देवमनो ज्ञवर्तीभवति ८
क्वापियन्निकटनिकुटस्फटकोरकप्रकरसौरभोर्मिभिः सा
दृशा हृयनभीमनंदनानासिकापुटकुटीकुटुम्बिता ९॥ क्वापि
यस्य सौधस्य निकटे निकुटे गृहारामे सुस्फटतानाविकसताः
कोरकप्रकरणां सौरभतरंगैः माद्रेनिरन्तरं यया स्यान्नयाभे
म्या नासिका पुटरुपकुटीनस्याऊटुंबिता वा मत्येवमाद्दय
न शोभ्याभेयोभेमा ज्ञानाइत्यर्थः ९॥ क्वइस्वर्णऊन्नयतवा
टिकाकीरहृत महद्भुगवर्षाकरैः यंत्रधः सा ऊलश्रावामाध्रुवः
प्राणावा तस्य पथाभिरक्षति १०॥ क्वरद्राः मदास्तस्य सपृथकाता
क्षेत्रतयाव संतारयाय स्यातला हृस्यषट्ठ संतवाटिका याकीरै रूपके

कृतानि विहितानि सहकाराणि सहकारस्य उद्यानानि फला
नि वानेषां सीकरैर्मकरंदबिंदुभिरदीपयाभिरूपायोगा
श्रृंगेवीकेयंत्मेविनोजनस्यप्राणवान् कोलज्यहस्मेचतिह्
जयतिस्म सहकारशाखान्पुष्पफलयोरर्थयोः उन्मत्तस्या
णः पुष्पस्थले सुबकूलमितिफलेनगीत्यनेन चलुक १॥
उत्रचित्कनकनिर्मितानिविलः क्रापयोविमलरत्नजःकल
उत्रविंदावितविंश्र्यालिकः क्वापिवास्थिरविंधेंद्रजालिकः ॥॥
यः सोयः क्वचन्नलवर्णीविवितसकलप्रदेशः उत्रचित्किल
निश्चयेविमलेभ्यानिदोषभ्योमणिभ्योजातः क्वचिवृवास्थि
रविधानलानांतृणानां इंद्रवन्नपरस्परविलंवतामुध्वंग्रपाता
रहादिप्रकारैरिंद्रजालिकः मायिकोयथा तृणानांतृणानवंन
वमेवप्रकारेयथादर्शयतितथायमर्थः पेंद्रजालिकत्वमेव
लब्धत्यत्रे विपातियोप्रकारचन्यमरः २॥ चित्रेत्तंनदनु
कार्यविभ्रमापायिनेकावृपंत्रपत्रपके वीत्यपवरूपवाव
राजरावातनकीविधितकात्यशिल्पिरापाट ३॥ विश्राल
विभ्रमेनेप्रसिद्धाभ्रुनेनकार्यामाद्यःतेषांविभ्रमःप्रपु
मेषामः रामयंतायमिलितावियोहीभ्रमोधांतिसमादधती
ति नेनरत्नकार्यविभ्रमपायीनिनेकविधरूपाणिस्वर्णाग
दिवसप्रसूतानिनरूपकाणिनाटकादीनियस्मिन्स्त रूपको
णोहरूपणश्चभेदाभिमानात् चित्रेलेखेनेन्द्रप्रसादस्फु
टमेवात्र प्रयविलासमुत्तासतेलेनमोयविप्रलंभादिरस
वकाश्रुत प्रत्नकार्यरामामादीनोविभ्रमाविलसानंदा
पायीनिनेकविपत्रपातिषेत्नारमणादिरूपवंतिरूपकानि
प्रतिकृतयोयस्मिन्नीहशेयमर्थविस्मयेनशिरोधू
वन शिल्पिनाद् विधिनाज्जगरावानलोकसंभावानलोग
रोनगान लोकैकत्पितुलेखितः शिल्पिराउपिप्रज्ञापिय
सुनविल्पवीक्ष्य कीनायहतनइत्याश्चर्यामानशिरोधार्यवार
धूनानः जगतांवानलोकसंभवादितजर्वितर्कितमित्यर्थः १२

नै॰
ष॰ प्र॰
टी॰
२-८

भित्तिगर्भगृहगोपितैर्जनैर्यः हसिताद्भुतकथातिकौतुकः
स्त्रवयत्रजविशिष्टवेष्टयास्त्वयं सचिवकृतसालभंजिकः ।
भित्तिगर्भेषु तेषां तेच नेगृहास्तेषु गोपितैरंतर्हितैर्यथावस्थि
यमानैर्जनैः हसितमद्भुतकथा निकौतुककामिनागमनादि
व्यवहारसंलापो यस्मिन्नगृहे यानयास्तंलापानंतरमुद्राणा
यस्मागृगात्कंचनादिना विशिष्टयाचेष्टया गमनागमनादि
डियया स्वयं मदुतं यया सा नया सति न्याय पवस्य रमित्नेपा
वरवः सालभंजिका देतादिहता स्तन्लिकायस्मिन्नगृह
शोभासीत १२ ॥ नामसीस्वपितमीष्टभित्तिगेरंतरंबस्मि
भिरमर्दैवंद्रिकाः यत्तपोपिजलयंत्रपातकामा हरवहु
नतापनंडिकः १४ ॥ यः सौ पक्तमावक्तलामस्वीयपर्वचषु
भित्तिगते भीगाकिरणैः हुत्वाप्रमदानुविडा ज्योत्स्नाय
यस्मिन्नगृहे शोभृत तपे ग्रीष्मेपिजलयंत्रेभ्यः पानकस्था
मैधासाराजलपीराम्भपातः तेन हराहृताप श्रतातायतंद्रि
कासंतापहातानेंद्राव्यालस्य प्रकारो यने हृशोभृत १४ ॥
यत्रपुष्पशरशाहकारिकाशारिकाषुवितनागदंत
का भीमजालिषपमार्गभीमयोः प्रत्यवेदनरते ः कृताकृ
ते १५ ॥ यत्र सौ पुष्पशरस्य शास्त्र श्रासनमा बानस्याः का
रिकाका रोयत्रीतया स्थिताभिनागदंतिका वासय ।
हिंगृहे शीशरिकापत्नि विशेषः भैमीनलयोः रतेवनि ।
कालेकृताकृतेप्रत्यवेदनं प्रवस्यकर्नव्यमिदंकृतमिदं
तेन कृतंहतिविचारपूर्वकमथयज्ञपतं यथायज्ञो हो सिद्धा
तन्तस्य शास्त्रकारकः सर्वविद्यासारज्ञो विप्रः इदं कृतमि
दं न कृतमिति यजुर्यजकेभ्यः प्रत्यवेदनं इतिध्वनितं १६
यत्र मंत्रकलविंकपालिता शीलकेलिसुनकाः तथोः
कापि हृष्टिभिरवापि वापिकोकुलसमस्मिताः नस्मरोत्सवः १९
यस्मिन्सौधीनयोर्भैमीनलयोः दृष्टिभिः कलविंकैः पालि
तानामभ्यस्तानामश्लीलस्य ग्राम्यधर्मस्य स्मरमैथुनस्य केलि

नेऽक्रीडनोद्यानकानिवन यथा वाटिकानोद्यानः स्मरलक्षणोऽह।
हृतेयेववापीश्ययाणामृतानां हस्तद्वयानां कामोन्मवाहृषः १६
यथैवैणावचैणावस्वैन कुहूतेनकपूर्वनापिकालिनो केकाणा।
लिकलहस्वनत्वपतोऽज्ञितस्मरतिक्ष्याजितनयोः १७ ॥ यस्मि
न्नौपवैणाणामवीपिभिः रवैः वैणस्वैः वेणुवैः वीणा सर्वोपिभिञ्चर
नैः तयो घानेपिकानाम लीनांश मराणां च कुहूतैः पवनत्वपता
जनानां वेकाणपंक्तिः कलकलेस्वनत्यो मीणानं रतिक्रजितेऽवि
नवामनोज्ञाते तिरोहितमभूदित्यर्थः १८ ॥ हंसमयावरस्मह
गभंगुरावांचाद्दुकज्वलनस्मेकमाविनी नानित्रुकुटीनयन्त्रावपु
राकिन्नरीविकटयानिजाकृतिः १९ ॥ हावेणास्पृगवस्त्रगुणाकु
टिलामयेम पोर्यंयमतीव्याडः स्वव्यास्पृगाव रनेक उल्याकिन
रीणांवीणा भेदानां विकट खाचोनीनां क्रांकचायस्याप स्पष्टा
स्फटे शौलवाणायोतः पुरोविकृतिवानादिष्णयोमिकेभनकुट।
तिप्युरानकुटनिस्यपर्थः १९ ॥ सीत्कृतान्यस्फुरतो विशोकया
यंत्रप्रतिष्ठितरति स्मरार्चयोः जालकेरपवरान्त रोपिनोन्याजितः
कपतकुद्युतानि शिशु २१ ॥ तौभमीनकौ ग्रपवरांतरेपिष्कृत्ता
दपवरान्कोष्टादन्योपवरापवरांतरं तस्मिन्नन्यकोष्टेपिवर्तमा
नायस्मिन्नोपप्रतिष्ठितयोः प्रतिष्ठा मकजादिना प्रतिमायांदे
वतासन्निधानमिति प्रतिमाया सन्निहितयोः प्रत्याविकृतयोः रते
स्मरश्चवेयोः प्रतिमयोः विशोकयोः विजनस्थलाद्य पवरान्नज
नस्थवणा शोकयोः सीत्कृतानि रतिकूजितानि रवाचो कपोत कुपु
तान्याजितजलकेरवसरागतो जालकानिहि रतनकुद्यभामादिन
भित्तिरूपाणामासंतेरा चोदरन्त्रैस्यभावा जालकानां कुद्युकप
दन्यायाहतिप्रतिमायामाविकृतयोरतिस्मरयोरोत्रावपि कुघ
मादिजनन्त्रोहयानिर्विशोकाः सीत्कारोनासन्नित्यर्थः रति
स्मरयोरपिजालकेषु कुद्युभंसइतिग्रकनातिशायघोतके अप
वेषासीति रहव्यावकस्यकोष्टशाहृस्यपद्वीयानरकोशाश
प्रसिकोष्टपवरकामित्यजविहत जिने रूण ग्रपप्रियन्ते अप

नै॰ च॰ प्र॰ टी॰ पू॰ ९

गनो वरप्रावृण्णामस्मिन्निति वति प्रतिमास्तदेवता विभावः
प्रतिरूपवत्तैष्ठ ७९॥ भित्तिविचित्रलिखिताखिलक्रमायत्रत
स्थितिहाससंकथाः पद्मनंदनसुतारिरंसुतामंदसाहस
हसन्मनोभुवः ८०॥ पद्मनंदनस्य ब्रह्मणः स्वसुतायामिरंसुता
रंतुमौत्सुक्यं तस्या ममंदं घनतमा हसनेन हसन्नेतीभवन्का
मो यास्तताः इतिहाससंकथा यत्र सौधभित्तिचित्रालिखिता
खिलक्रमाप्रासन ८०॥ ब्रह्मकोऽज[illegible]डिमायिनेय[illegible]न
मकलत्रगामिनः पारदारिकविलाससाहसं स्वर्गभर्तृपदे
किमिभिषु ८१॥ ब्रह्मण्यागामिनः शक्रस्य परदारान्गच्छती
ति पारदारिकः तस्य विलासे परदारागमनलीलायां साहस
[illegible]: कामस्य [illegible]पदहायमाने सर्वपर्वकामेनजिनाऽस्तु
[illegible]प्राय यत्र सौधे भित्तिषु दृष्टं किलिखितमित्यर्थः ८१॥
उच्चलत्कलवालिकेतवाद्वेजयत्र विजयार्जिता जगत यस्य
कीर्तिरवदायतिस्मसा कातिकीनि[illegible]नि[illegible]त्वसा ८२

गौरभाव[illegible]गोहितीस्म[illegible]भावमिति[illegible]माश्रिताः रंजि
रे[illegible]जिरेभिनीतिभिर्नाटिकाभरतभारतीस्वपाः ८३॥ गौर
भानोः[illegible]: चन्द्रस्य ग्रहगोहिन्या[illegible]भाव
[illegible]तस्स्वभावस[illegible]ग[illegible]वतिहू।
त्रिभितिहासमाश्रिताः भरतभारतीनानटवचसाऽप्रस्तनृपा
नाटिकारूपभेदाः अभिनीतिभिः तेषां[illegible]नाम[illegible]क
[illegible]स्य[illegible]जिरे[illegible]रंजिरे लिखिताः[illegible]भिर ८३॥
[illegible]वनस्त[illegible]जिक्रियामाधवव्रजवधूविलासयोः [illegible]
ते[illegible]भाषितेयत्र[illegible]व[illegible]पंक्तिकोदिता ८४॥
[illegible]वा[illegible]भयीपहिका[illegible]देवदारुवने[illegible]निवृत्त[illegible]
यायाः माधवस्य[illegible]भिस्सह विलासस्य वसंबधिभिः[illegible]
[illegible]यितेः[illegible]भाषितेन[illegible]किताः[illegible]भाविता सौदित[illegible]:
[illegible]भानभित्तिद्वारदारिकायत्र[illegible]: परि[illegible]कालदे

शविषयामहास्मारूंस्तकेस्मकपित्रामहस्मकः २१॥ यस्मि।
न्सोयेवरनस्मकःकीरः स्मुकस्मनेःपितामहपराशरप्रभृतिद
नेभानभविघ्नसनायादाशदारिकोपरिशवरस्मश्रीप्रतिइत्यंश
ता।व्यानपरिशाः केमप्रवचनीयःवरतगच्छेतेकालसूक्ष्म
तेमश्वनसंभोगायेविरूद्धस्यदिनस्यदेशस्ययसनायास्तायेभू
मीविषयस्यक्रियामजातेरमहाद्विचारयितेमशक्यान्कामाइ।
तोकतस्तकअगो कामोहिकालदेशजातिनत्वमतेइत्यर्थः २२
नीतमेवकरलभ्यपात्रतामप्रतीयमनयस्तपोर्णिवं ग्रसराःऊ
वयदावलेक्षनास्यायिनःक्वचनयत्रविजगाः २३॥ करलभ्य
पात्रतानीतमेवफलसिद्धिसमीपीभूतमपिसपोर्णिवमतिइर
वयाहरस्वतपः अप्रतीयामसमाप्येवदेवाद्विजैःप्रतिहताःप्र
भवाक्षयदावलेवनान ल्पक्षीपीपंचमी कामपरवशाना।
स्ववेश्याऊचावलंम्बास्थितानन्त्यक्तिमानः दूरस्योस्मन।
योयत्रक्षोपेक्षापिदेशोविजगाःकामोहीयनायविंत्रेसुलि।
खिता नयाचयसमस्तइस्यसविहितंपारेषासाःनेदेवात्समह
मप्रतीयमजनभयाद्वद्भमास्त्रिस्यातिष्ठेनोनिधनिः २४॥
स्वामिनादवहतागतेमयासम्यरस्यरतवजेनाश्रिताः योय।
मोहागितिल्वत्यतेसमयाकेकिनामस्थानिःस्वनेवनेः २५॥
योयंस्मरईहकब्रह्मादीनामपिविमोहकोक्तिसस्मरःस्वा
मिनाऊमायामस्वरतस्यपरित्यागाश्रितःइतीत्ययस्मिन्वोयस्य
मस्येणामरजानांविनिद्रैःशाहन्स्त्यतेसम कोकिनामेयकेनेना
क्तियागितनेत्रजंजल मद्दसीतागिनीपीत्वायाभिणीस्मादि।
तिऋनिरितिमयूरस्यस्वनवर्जने २६॥ यत्रवीहयनलभी
मत्तभवमसुयतोरतिरनीशायेनाप स्पर्धयवजयंतोजयायते
कामकामरमणीभवनः २७॥ यत्रसोधीनलवभमीवहस्य
मस्यतोःपतावुवमत्यारतिकामीभवेनामावान्वसन्योभवबा
र्दीवियास्यानस्मारभुजतोरनीशस्यवजयतोएवंगगत्रभो।
।वशीऊवंतोःस्पर्धयवजयायइपसंपत्यान्यकैःगणायतेन

नै. प्र. टी. ३.

तैर्भैम्यावेव कामकामं रमणीविषयवान्: यथा लोके प्रवोज
यायकामकामं रमाणं जानीते तथा कामकामं रमाण्येनं पा
यन्नलभैम्यावेव कामकामं रमणीविषय इत्यन्वयार्थ: ८ ८
पौरुषं दधति यो विना नले स्वामिनि स्थितं तदीयभावया
प्रिनिशो धवमतीतयाकि यत्नापि भीमसुतया न लंघितं ३
तत्र सौ परस्परं तयो रविरासवयकाम कोबुधः ये महा
कविभिरप्यवीक्षिताः पौरुषलाभि रपि येन शिक्षिताः ॥ अ
वीक्षिताः अनन्यवीक्षिताः ॥ नृले स्वामिनि प्रभो स्वतेजेष्ट
मिन्नत्वणं वपोरुषं पुरुषस्य भावकर्मविक्रमं दधाने कोम
रहता नल्पषनं भैम्या योषिता भीरुस्वभावया स्थितं तदी
य भावव स्थितान् वनेन यदत्र पाशो शाव बाल्यमतीतया न
लंघितवत्या बालया वा किं यत्र साधसेषापि निनरा भीताभू
दित्यर्थ: योषाद्भुत रूपाद्विभेति स्वामिन: स्थितं तदीयभा
वो बिभेति तत्कालात्पिशुविभेतीति प्रसिद्धम् अत एव यम
वसंगुदितं भैम्या: वायनभीति: स्यादिति भाव: ३ ॥ अत:
परं से भोगालेख्यन स्पनाधिकायानवीक्षणात्वेन वर्ण
यति ॥ इत्यसंगतिगतं यस्तत्पन: पागन्तुक वदिर्यपि
यमिता: ते विचिंत्य विनयव्यसुभियान स्ववेदकुरवाणिक
हशाव ३१ ॥ इयं भैमी प्राकरावेदं तेन संगतागतेजानेनाप्त
वांप्रियेन नलेन वाचाय हस्ताव याभासतं निजवचः स्थावाणु
पं विनयमाव्ययं मैपवर्यमान्य नो विचिन्त्य न जानाति स्म किं
करवाणि व्याजुरचाष्टिदित्यर्थ: ३२ ॥ यत्नया सदसि नैव प:
स्वयमागत: सपदि वीनलजया न निजं मनसि कान्त बा
पलेन माशाशाका न विलोकितेन नलम ३३ ॥ न यो भैम्या स्वर
वरस्य भाया न कालं विगतत्रपया न ल: स्वयं यद्दृतो वरणमा
लया प्रजितस्याभिज वापलं मनसि कान्त विचार्य सा भैमीन
लेन पुनरपशा का अनन्यापाचनरसिमनसीति मनसि सव
स्मा त्वा धाल्ला नृनिमस्तं योभादन्य त्रदिरराद्राद्वयं ग तिसं

८

या ऊर्जानिधायद्य इति संमालेनमेकेऽन्यप २२ ॥ यामसनेम ।
तिम्मीति चिमांसले यांदिशंसयारि रम्यतस्थिवान् नामस्व
धनवतीव मानिनी नव्यलोकयदियं मनागपि २३ ॥ यद्या
नायको यांस्त्रियमाश्लिष्यति इतिनामसपत्नीमानिनीना
यिकांप्रस्तनवतो श्रुत्ययिनमस्यान्यगुणाईनामस ।
हिष्णुता तांदृष्यते यस्मात्स्त्ताहर्शीमनागपि नयपरपति
नयारत्नप्रभामेदुरे सिंहासनो यां दिशमालिंग्यन नतः स्थि
तः नां दिशं मनागपि न व्यलोकयत प्रस्तुत उपतापे कं
दुष्टिः यत्नतः तस्माद्धावेकः ननस्तदस्याः कीर्तिवेनः ख्यात्नु
नेवहरिणाक्षी ना मस्तयनवतीति उर्वत्स्त्रियं यास्त्वामि
तिकमतउपल्पमेव श्रुपद्रुहस्ताशस्ययायी नायं प्रतिको
पइति ताम्सिन्यस्यवन्द्धीस्यात् २२ ॥ कीमति विजनिं म
ज्ञनोचितमौलिहरनमनंदयानया हीविचिचकवतिस्त्रि
यानया भर्तृस्ति शातनम स्कृतीकृतनम २४ ॥ कीदृक्षमार
ततस्या निजानिमज्जने उचितेमौलेः शिवमोहरनमनम
यिके नीनदं धानयात्यथं नवकेयरयानया हीविचित्रक
वतिस्त्रियानिसंदयामानिन्यावतया भैम्या भर्तृराज्ञान
शातनस्कृतीकृतत्रुपशिनमित्यर्थः २४ ॥ वेशमयन्नुर
ध्र॰१० विशत्रनूलाभ्रूलाहेशिना पिषा यवेवभाजने भाजिना ।
पिमति पन्नवासिपलवापितापि नवश्रवसंस्त्रावी २५ ॥
साभयाद्भुतेहृहनोविवशामाविभः कश्चित्प्रवेशानापि
शय्यानाश्रयन शायनयापितापि समीपन मस्तापस
मीपस्वापितापि संभ्रांतोन बभूव यावदुत्पनवोढायाः
स्वभावोक्तिः २५ ॥ केवलं नवलं भीमनंदनांद्रमंत्रव
लनेवपंप्रति भीमजाहृदिजितः स्त्रियाक्रियामन्मथोपि ।
नियतं मलजितः २६ ॥ किंलनिस्युयद्राइभीनलयति
केवलं नजिकेतिस्म किं तुभैमीहृदिस्थितयाक्रियेवस्त्रि
याजिताः सः सकलजयात्मीयाम सङ्गावकामोनियतं लज्जि ।

नै॰ प्र॰ टी॰ ३११

तः भैमीतत्कालंक्रीतासक्तामानसेऽभिदिव्यायैः २४॥ आ
त्मनोपिहदवाखेदौ यत्किमप्यभिललाषवैष्टिं स्वा
मिनायदितत्वयंभोपितामुदितस्वादितयात्वरघमः २०
हवदाखवस्वेदौभिमीस्वयमपियत्किंचनोपेष्टितं स्वा
दितमनोज्ञमनादिकं बाल्येयदभिललाषेष्ठितिस्म स्वा
मिनायदितस्वेष्टप्रार्थितात्तज्ञनोहेतोरनयातस्वा
द्विष्टायाउवसोपिमृदितोनिवृत्तितः यथाहदयदारस्वामे
तद्दौपरात्मरूपस्यहरस्यपत्नीप्रकृतिः यत्किंचनस्वु
ष्वेयेव अर्चा॥ गुरुवदूपेनरिवेनहृष्टावेत्स्वकार्य
स्वकार्यायैवमेत्तद्वयानितृयानयापीतिधनितं नथा
वैत्के हृष्टामयेत्पेक्षितपक्वाहृष्टाहमिस्तुपरमनमा
मांतिसंयोगेपितयोः प्रयोजनंनास्तिमनगस्पति २७॥ क्री
भवाद्विस्वावियातयाभियंसंजितामनन्नुरागाशंकितं सं
स्विवतामिलल्लोपमस्मरेहतकालवलितंतदाशयाम
वपातिशयात्पराङ्मुखयानयाभन्यासंजितामत्यादितो
भियंमनन्नलः वेश्यात्पादन्नुरागभावशंकितिनिजमन
सि प्रबंहत्समाह किंउर्वनहत्त्वकालनिश्चितस्यान्न
त्भारस्यस्मरोनेदानींनवैत्कड़ात्यशंकितानत्नुरागाभी
तिवृत्तीक्रात्यस्थैः २८॥ पार्श्वमानामिनिजसहालिभि
तेनसर्वमयमातिथेवक्या क्वापितामपिनियुज्यनायि
नात्वात्ममात्रसचिवावशेषिता २९॥ सभैमीतेननले
नसर्वमादौक्रियुतकालमालिभिः वक्त्रभिः सखीभिः
सहितानिजपार्श्वेस्वसमीपमागमिष्यानायिता विल
स्वलेदीर्घोन्पतस्वामितिस्थिरोभावः प्रयानेनसमेक
यातथा ताभ्यां सहिता नायिता सापिनावचनाविदालेव
नलेनतामत्का मायसखीकांश्चित्किंचित्कार्यं नियुज्य का
र्येकरणायतस्यासान्वाप्यसाभैमी स्वात्ममात्रसचिवः सख्यो
यस्याः सा हृष्टाभिमविहितीयावशेषिता २९॥ सन्निधावपि

निजेनिवेशितामालिभिः उत्सवाभ्य शास्त्रवित् आनय
उवधिमानिवप्रियामेकपालिकयेन सन्निधिम् ४०॥स
खीभिः स्वसमीपे उपवेशितामपि हृष्यापितामपि कोका
शास्त्रज्ञेन लोकवधिमानिव व्यवहिता इव सान्तवालापिक्रं।
कपालिनेव वेलयः परिवेशः तेन स्वसमीपं प्रापयत् तया।
कोकाशास्त्रम्॥ ``` ४०॥ प्रागतुद्दलितेक्रियानतोन्न
क्रमात् हरनतो कपोलयोः तेन विश्वासितमानसो कटित्या न्।
नेसुपारिदुम्बासस्समये ४१॥ सनलः नाहवोक्रियानतासदो
मुखीलस्वात् उत्तवक्रमेण लज्जापगमादीक्षतो कपोलयोः
उडुव तेनेवं प्रकारेण विश्वासितमानसो बानलज्जा शोका
कटितिस्मव रक्तावपरिवृत्य सिस्मयेराङ्गहासजहर्षया ४१
लज्जया मध्यमेमेत्य जहान साध्वसेन बल्लिनायनजितः किं
चिदुल्लसितप्रवहृदिन्यस्वभुवपुनरर्भकः स्मरः ४२॥
अर्भकः प्रत्यग्रः स्मरोभिलाषः किंचिदुल्लसितप्रवक्रियाआगा
गत्यजहतोनिविडः प्रधानेन देवलक्षनाभयनतर्जितः स
त्रासितः पुनः न्यवभ्रूविलासोद्दिवतोभूत् तथाअर्भकः बाप
लेङवत् प्रतिभेराद्ाजनिवेदयनेतयाप्रफुल्लसन्नेव चेन्नाहिभ
यदर्शिनेन तर्जितेन त्रासेन न्यभवातियुयातयेन्यर्भकपदद्योत्ये ४२
वल्लभस्य भुजयोः स्मरोत्सवोदितत्वनाः प्रसभपकपालिका
एकैकस्मिन्नवरोधिबालयातल्पयत्रनुनिरंतया तया ४३॥
स्मरोत्सवो हवनोत्सवा कं बला दालिंगितु मिच्छतो तेन लस
भुजयोः निर्धारणोबली। एकैकः क्रमेणैकपको भुजस्तया
तेल्पस्पशायाधायतृणान हूक्रमाङ्गपुणानविरेनबालयाम
प्याचकाशास्त्रन्यया चिरकेवोपि पार्श्वपरिवर्तनैः राध्याद्या
हृदयं [illegible] दालिंगितुं भुजयोरवकाशो न दत्त इत्यर्थः ४३
हासापि नवलोकनेश्वाकोतकं किमपि नादयत्र य
कटस्थलपदमीयमस्पर्शात्या [illegible] नापकूचपाविनाधव: ४४
प्रयतनतः [illegible] मापत्नीः रम्यतायाविलोकनेकिमपिको

नै॰
प्र॰
टी॰
२२

तकेनस्वाप्निवैवनाटयत्रभिनयन् उपजगौचकंचयोस्तमी
पंपाविनाभामनलवरावतीकेनगाद सौयमस्याभैम्याः सर्वाप
कांत्मनलेपस्पर्शः ४४॥ यन्त्वयास्मिमदोमिवजोचितस्तन्म
यापिभवदङ्गाणाहीति इत्युदीर्यनिजहारमपीय स्पर्शात्म
तद्गमकोपकेकौ ४५॥ त्वयास्वयंवरसभायांमालयायद्व
वितोस्मि तन्नेतामयापिभवत्याग्रहणाकज्यते इत्युक्ताऽस्व
हारदत्तदसौनलः तस्याःउच्चजन्मनोपस्पर्शः ४५॥ नीवि
सीम्नि निहितंसेहनिरुद्धाम्बुवोनिशिनिषिद्धसंविदः कोपि
तेकरसमागसमविलजदोलनेजेनितबोधयातया ४६॥ स
नलोराजौनिरुद्धानिषिद्धासंवित् बहिरिन्द्रियविषया
स्पर्शादीनां यतानेयस्याःक्लाहदपातयाभैम्यानीविसीम्नि न्यस्त
मतएवसात्विकभावाद्यात्कोपिनिजकरमनपत्रपत्रोलनेः
कंपनेजनितबोधात्वमाचितनागमोपस्याःक्लाहृदपातयाभैम्या
पास्यमानयाकलनिरावस्यायांनीवानेलेनन्यस्तकरतस
केवस्यकपंप्राकावितयेनीन्यवारयदित्यर्थः ४७॥ तस्या
योरुकपूगवकेत्तुकोप्युकेन्यस्यहीपिपयामिस्मयेन्नृपः प्राववा
रनदयाद्गवलेस्ताविराश्लेिरिवत्रपान्विता ४८॥ नृपः
प्रियायाःपूरुकगस्यकेचुकेपोक्षादकेपुत्के वस्त्रेहिनिधा
यापातरमदजहास मयोरुकगाहस्यामितिनाटयतिस्म प्रि
यानंतरंनमेवचपाकतासाभैमी तदेवोरुकगंवसनप्राने
राच्छादयत् ४८॥ उरुरिमामर्पयितनोकमोद्धसौ किंचिदिय
मपनीतसाध्वसा किंचनन्मनसि चित्रजन्मनाकोरनोभि
धनुषासमनाक ४९॥ इमीं उरुरिमामकामसाश्वबी
...नेनेनसमनेनप्रकारेणतामैमीक्रमाद्दीबदपहृतभया
विश्वलांचकार किंचकामेनापितस्याचित्तंमनाकोपेनसा
कोरनामितंदीचकार ५०॥ स्मितस्मिंधहसौतितेननसा सा
प्रीणितापिपरिहासभाषितैः स्वीहिदर्शयितिनपुराणकामज्यां
देनजकृतविरमौनिकं ५१॥ तेनैनलेननसौकोभिनताभि

मापि सभैमीस्मियेस्मितमेववश्नहसतिस्म तथाचस्मिन
हसितयोलक्ष्याभेदाइदोयथास्मितत्नूलत्तदर्शनेनेत्रगौड
विका सङ्कात नदर्शकिंविस्मलत्तादनाग्रहसितेस्मितकरोा
हेतमत्येवेत कान्तीनेप्रसिद्धेप्रनष्टेमहासलेदन्तानामेवऊक
विदानामालिकेमालाद्वयमेवसंधनंपरागदर्शयतिहृषपुम
नेभयाकेनकोप्यन्यस्मैधनंदर्शयतीत्यर्थः ५५॥वीक्ष्यभीम
तनयास्तनद्वयमानहारमणिमुद्रयांकितं सोऽङ्कातनपरि
भगाक्ष्नासान्त्वमायिहृमत्वीसावीजनेः ५०॥सावीजनैः भै
म्यास्तनद्वयमप्रानामंतर्मुद्रितानोहारमणीनांमुद्रयाविद्ध
नेहृष्टासासन्नावीभैमीसोक्ष्णःकोनस्पर्शयोरंभागणाक्ष्ना
दास्तयवेहृषंतुमितो ५०॥याचवेतस्मपरिधापिकासावीसा
स्तनीविनिविडकिंचोयरा ग्रन्थिमिन्धननदाविहस्यनात्मम
त्रपतिपाणिचापल्लान ५१॥साभैमीः वुसनेपरिधापयंतीस्मि
त्वीनिजकरस्यनाग्रः हृक्षबंधनपदाययाचे नदात्ताःसख्योविह
स्याउनीवीहृतमपत्रपल्लः पाणिचापलमिन्धमिन्धनहृहा
बद्धः ५२॥ऊवतीनितुल्लितंकियाकियत्तमोह्रदाहितूनंसो
रभकियत ऊंटमलामिधनस्तनसविनीयाधिनीजयतिसाम
पदिनी ५३॥किंचिदूतंक्रियागोपयतीकिंचिद्दतमकरेितन
मारभेऊवतीमनाकहस्तचयतीसापद्मिनीभैमीपद्मिनीकमलि
नीऊटमलाविकासोन्मुखानि उथ्याणिचमवतीजयतिस्म ५८
नोविनाकृतनलमासितेस्मपरीक्षानेविदितनमदान्यगाहृशाः
तेहृशः पतितदिशाचलत्रयवीडितः समऊवन्नुकृशुकः ५४
स्मरोभैम्यानलदर्शनेविनाश्यात्जनदर्शोक्ष्णुनवीक्षितेनद
दौ पततदेवदर्शयति तस्याः भैम्याः हृशः पतिदिशाः नैलोपि
हितदर्शप्रायवंलन अयानंतरंजातक्रियोवोवृत्वारमपमामा
देहुमंऊवत्रतिनिमिहताः ५५॥नानयापतिरनायिनेत्र
योलत्वनामपिपरोहृतामपि वीक्षतेस्मावलल यहिलोक
नेनत्रतवनयनेदर्शनयो ५६॥अनयाभैम्याविलोकने।

नै॰ ष॰प्र॰ टी॰ २४२

घटनलेन विलोकितेन तदातं चततत्र न व्यतिरिक्ते देशे नयनेन दद
नयायद्दीवते स्म अथो घटनेन न विलोकितं तदा नयातु इवभा
वितयानलावीक्षितइत्यर्थः तत्तस्मा इतीरेत या पतिर्नलेन
नयोलेख्यतामपि नानाथि परोक्षनामपिनानाथि यथाकेनचि
नलोहितयावीक्षितइत्यर्थः ५४॥ वासरविरहनिसंसहानिशा
कानयोगसमयेसमहत साक्रियानिशापुनर्दिनोदयं वाञ्छ
तुस्मपतिकालिलज्जिता ५५॥ दिनेनलनियोगात्सहिस्नुभी
भीकांत संयोगस्य वेलाः भूतारात्रिमब्रुतक्रियापन्नाःवेलोमे
भीलज्जिता पुनर्दिनोदयं वाञ्छति स्म ५५॥ तत्कोपमिपर
मभुथैषिय नमोक्रियं ब्रजभियं परित्यज आलिवर्ग इव तेह
मित्यनूशः चदाम्बतनस्त्यचिवानलः ५६॥ कालीयदेवागी
वेदोषित तदेवपरं केवलकं वामन तत्वदनं नु मननमित्यर्थः
लज्जामापाच्छ बोसमुचनवाहसालीवर्गवत्यारेवारको विस्था
स्यद्योतिशेषः इत्यनेन प्रकारेणाम्भभमीनलःस्वचदमीहाना
मास्यसेनमवोचत ५९॥ येनतन्महदनवाङ्गनास्तितत्क्रीमहा
द्वीपनितरु दयवज्जिना सिद्धिमद्धिकृदतेजितेः पुनःसप्रियश्रि
यवचोभिमंत्रिताः ५७॥ येनतस्याःभेम्याःक्रीरेवमहाद्वीप
त्तयाप्रतिवद्दंसाभष्येन स्थितं तत्कार्यं केन नयोक्त ततंदेहाः
कामाभिःतैःसिद्धिपद्भिःनित्यसिद्धिफलैःप्रियस्यनलस्यप्रि
यवचसा चार्थीवचनानामभिमंत्रिताः रहःकथनेत्व मंत्रयोज
नेकृदितेजितेऽनेजिता अन्नभवाम्मणि महाद्वीपेसततियानेनस
निवडदाहशनिःवर्णाहिवाङ्ःपुनरुक्तेनकमेण सदीपन ५७
घट्टस्यदयितार्पितकरदारयेनापिदधेऊवोहरु पाश्विपि
यनपीसमाकृत्याततहृदिस्थितामिवालिलिंगतत्र ५८॥ प्रिये
नविन्यस्तं करनिधेयसा भैमीवाहुर्न हृदयेन हार्दवपुषास्तनया
ऊर्चायदाब्द्वादयते तत्सा भैमी साहाहपमानेवहुलभप्रिया
त्यस्याहृदिवर्तमानामिवालिलिंग ५८॥ अन्यदेवस्मभवती
नयाचितावात्मकमथपवामिते इत्याशिखदेडपास्तुका

उत्वाकोऽसौयमयं हृदहृत्रिरेवताम ५५॥ अहं त्वामन्यत्र प्राप्य
यितास्मि एकवारं तवाधरं पिबामि इतीत्थं मयापास्तुपानेरेको
नैवाकार्जवादीनवृत्तः सोऽयमनलः अयं हृदहृत्रिरेव किंचि
द्बलात्कारमेवकुर्वाणात्मयरमास्वादयामास ५८॥ पीत
तावकमुखासवोऽयमतोऽभूत्यपवन्निकार्यमर्हति नतु कोऽपि
भवहृदमिन्यत्रोतन्न सैन्यापिउपालिप्रलव ६०॥ पीतस्ता
वकमुखदेक्षिणो भावासवः इतरानिषेधयनेहशोनयवभूमाः
सेवकायपनिजहृत्यसेवामर्हति तन्नस्मादहं भवत्याउड्
करोमि कुर्वाणास्याक्रियासामान्यवाचित्वात्सेवाहयामीत्यर्थः
इतीत्यमसौनलः नशोकदशोकरपहवं सैन्यापितस्तमपेया
मास उक्षेनरसंग्रहक्रियासामान्यवाचित्वंगापनावलेपणासेव
नृसाहमिकमनिवेत्वेति व्याकृत तथासरवाउणासहिता
यसदव्ययेति वरीसमासनिषेधेद्विजस्यउर्वेउर्वीणोवा
किंकरइत्यर्थइतिचोक्तं ६१॥ चुम्बनादिसुखश्रवनामकि
तहृयामियस्मि हापि माक्रयाः इत्युक्तस मभिधायमेवत्त
चोरत्रेप्रथमसेवामेवकरोति ६२॥ स्पष्ट ६३॥ आस्तिवास्यभवम
स्तिं कौतकमस्ति तत्रमनलमौलेवमस्कः आस्तिभीतिरनम
स्तिं वो चित्तेनप्रापदास्ति हावमस्तिपीडनम ६४॥ अस्तिवि
धमानाविमस्यसवश्रोताया भोरतिशायो यस्तिन्नीहृशंनसम
रतं मशद्रि त्यन्वयः अस्तिशाहोविभक्तिप्रतिरूपकमव्यय
विद्यमानार्थं ६५॥ कौतवेयमनुविनेवयमवंसावकेमनः
सिमत्समागमः तन्निसतुपमजसरगमाक्रीडमावहति
मामकेमनः ६६॥ नवेयलज्जायकेवयत्वन्मनसि मम
समागमोनतनः हतः पूर्वं त्वन्मनोमयिनासीन्न इतोक्षीत
वक्रवैत्वेत्यर्थः मदीयं मनो नित्यं त्वत्संगमाभिलाषपरा
तानुरोपमपिनतस्माक्षणातत्वन्मनसः अधमत्संगतस्य
क्रीडरोनाह्रीडं वहति मम मनोलघुतरत्वादहं मनया वा
न्विवासमानं प्रमानसत्वमनोगौरवाद्देवनले नसंगतमिति

नै॰ प्र॰ टी॰ ३१४

मामकेन नातिनिस्त्रपत्वम् १३॥ इत्युपालम्भतरसे भुजक्रि
यारंभविघ्नघनविघ्नितर्जितो। तेन यास्तवनहोयमायया न
स्तुमेवतमनन्वपामयात् १४॥ तवनरोदहानलक्तो भैमी
सम्भोगक्रियारंभविघ्नभूतेनभूतेनिर्विडः लज्जितस्तूपामिजि
तो मम निभृतो इतिघाराक्तप्रकारेण तयोपालम्भितेन नलप्रति
लज्जितेनेवलज्जनेन स्म १४॥ वाम्बुकज्जवत्तलनात्सितहृष
गेधतरसगतानतीः इच्छुकन्तुकजनेदिने स्मिन्नेवीहितेति
समकेतितेन सा १५॥ उत्सकाजनोयस्पानाहृदिया इभमि
जन शहृत्वा तत्वान्मालाहितः दिनेनेवांशेषबंकचजमेने
वल्लभो वोचीवततन् प्रात्मेण वानस्मोहरे एकवनत्व
दास्परिकेवोविताकृष्टपीलयन् तेषां वक्रादीनां क्रमे
णावपादीनि स्वकस्मि इत्येवं प्रकारेणानेन नलेन सा भेमीस
मकेतिंदत्संकेतासकृता दिनयदा वाहृवीहितास्मितदान
योवींशावपमाससषामित्युरवुमितितत्वयातेयं नयाचवाक
वेपमाल्लेषवक्रगपस्तुबुवनजपनरतलेनसगतेचराणाव
तिवाक्यमयमितिलयीक्रमाणाचेयमिन्यथः १५॥ प्रातरा
यमपायनाहितीयविसनिकृष्य यदसाध्यमन्यदा तन्मवा
पितान्तविहावभूवजभमिन्तितिशाचीमचीकरत् १६॥ प्रा
न्यदान्यस्मिन्काले यदासाध्यमप्राप्यमासीत् भुवोजभमित
मीशेननलः प्रातः निजशयनान्निर्गच्छतो हितिशाचीभैमी
सन्निकृष्यतन्मुखवीयनेनाववुंवनमालप्रधानयस्य हृशान
लवचुंबनादिकं तत्समचीकरत्तस्कारयत् १६॥ नायकस्य
शायनाइहमैवेविनिर्गतान्मुदमुदीत्यसंस्तुवी आत्मनानिज
नेवस्मरोत्सवस्थातिरीणीयसखीयाणीयतत्स्वयं १७॥ पत्युः शय
नात्मानं निर्गता भैमी सखीनां मुदं भीत्वेत्सकालाभादि
जीनाकृतः प्रसन्नता हर्षोत्तत्स्वदासो भावंसत्रुभात्मनावफल
तेत्येवं लब्धां हर्षे वीद्यामना स्वयमेववस्तानिजस्यनवस्य
तत्कालीनस्मरोत्सवस्मातिरीणाहर्षेयेनवोत्सवदर्शना

द्विजातेः किमासीन्मनिचिंतयन्ती स्वयमप्यपोयतनलले
हे गान्निलस्यायोकंडादिः ९७॥ तां भैमीयाभिदयन्ती सा वीप्र
यस्यात्मनुच्छसनिस्पृशाविचेष्टितं पाश्चात्यस्य ववात्यिधा
दयहृष्यनाश्चात्कयहंसनाननः ९८॥ देवानां वनान्यिधा
मेनं धीनविद्यं भयवाङ्गीनानः ससमीपवर्तीनलः सा भैमी
भर्तुरान्मनस्छ्वाविहृतानात्मिधारहंसि तावी माभिदयन्ती दु
वेतीच्छ्रातकेयः केयाख्रवाणाननवरहंसनहृष्यपनागतः प्र
त्यतीश्रुतः मिथ्यान्योनवहंसपि ९८॥ चक्रेदारविरहे
वेगाहवेणाविभ्रतीपवहंसाय साभवत् क्वापिवस्तुनि।
विलक्षणाभवच्छिन्नमेवकाययन्यमागत ९९॥ चक्रवा
कपत्नीनां विवहदर्शनससमये विभ्रतीभयं चित्तस्यवेक्ला
व्यसंतव्योरत्नाद्यादिभिः पार्श्वस्यालवेराभां चंकेपस्सभम
मादितव इत्यवेलक्षणभयस्वस्यापि भाविविरहशंकयाभ
नेतीपवस्यनलप्पाहंसायाभवत् भैम्याः पाश्वस्यालेभा र
विहृतवस्याः हस्तानलाजहासन्वयः अथस्माद्युयालिसा
यस्यकारणमाह क्वापिकस्मिन्वस्तुनि हृष्टेविलक्षा
णाभवत्सन्त्यपिहाविङ्ः स्वभजनङ्ःखेवासविस्वेवदत्न
मानसप्रेमवशुसा अनभानभाविविभ्रयङ्ःखाद्विकाययति
तवयति ९९॥ चुंवितनुप्रवमावृतोयन्यन्स्यरेतनरमनव
वधात्व साननोदनभुजघटापितेननतस्यकिमभूवतापि
तं १००॥ अतः परमप्याविचित्रलेवेतामन्मथस्मरयोवनाद्विवि
त्यालंबनामप्यमाक्रीडितानयतिभैम्याः सत्पसमावन्न
णायति सा भैमी चुंबितं द्विविनं प्रकीर्णान्दुलं स्वमानाचकेषन
विचलयामास चुंबितमित्यादिक मीणाक्रे: नन्सुवाना।
केषांभर्तृहृदयस्तनेववघे अर्पितस्तनादोर्विहितेभुज
सायत्रनवोदनं निवारयामास तत्तंभुजानिवारणेननल
स्यकिंनतर्पितमभूत् अपितुसर्वेन्द्रियाणितर्पितानि १०
नीतंयोः स्तनपिधानं प्रतिपादनमाप भुजयोः परंकारम
वीतबाहूनितत्तो हृदंभोकौवलेप्यमतोकवदेय १०१
नयाभैम्यास्तनावस्तानामार्पितयोः भुजयोरुपरिभुजाव
पवारणायमस्वकेरदानतमनलः परंकेवलमाप ततः करे

नै॰
प॰ प्र॰
टी॰
३१४

विन्यासानेनरंबीलवाहुनिविच्युदितभुजबंधने हृदयो
स्तुकेवारेदातमपि श्रुष्यानेनरंवीवलपि व्यपनीत हृद
योस्तुकेपितस्याः स्तनद्वयीकारेदातमपि २१॥ बावैनो
न्वैदृदतीनावापीणांनाविधायकथयानन्यवत्तसे वहति।
न्यस्तित माल्हिनत्कारः नत्कारःस्त्वमभिन नन्दव २२॥ न
विलत्तानिदेहीतिशुश्रूनयानावानामपणानवदतीनावा
निनृनिवातवतीभैमीकथयान्यासनन्मनमेविस्मृतते
घाम्नौ हृत्वावदामितिनिपातमातःस्वीकृतः तस्याः कुलाय
नेहृषाः मनलस्तस्यानावेः स्वमात्मानमभिनत्त विभेद
स्वशरीरंन विलत्तयातेवृकार चषनः नेनन्दुजमधं २३
तमूमस्य हृदयापहारकेह्रमद्मनस्तुभुवाविहः की
मयनन्नतदीयमाहिरंतहिनामभवत्यषःप्रष्टः २४
सप्रष्टःनलः सुभुवोभैम्याः वाहिर्हृदयापंवारकेवायरे
दयस्याछादनेकेबुकेप्रसक्तःकलाकाराहतमन्मम
तृशक्राकान्तस्तनन्तदीयंतस्याभैम्याःसुवोपिखाभूनवा।
कीमयनहृदयाछादकविनेतमपहृत्स्वप्रभुःशाकोना
भवत २५॥ सास्मरेणाबलिनापहापितात्रपामेकशा
मशोभतावला भातिचापिवसनेविमानत श्रीडयैवप
विवर्जनेजनः २४॥ साअबलाभैमीबलवतापिकामे
नक्रीडितमेकियेवापैर्यहापितानत्याजितातपवरो
पामशोभत जनोवसनविनापिनग्नोपिभातिन्नतु
नःश्रीडस्यपैर्यस्यचपरिवृजनेभातिनश्रीडपैर्यरहितो
नशोभते २४॥ अन्यनीतिरतिनियाचिननवैन्मामेनो
नुमनवृत्यास्मिस्फुटम इत्यमुतनदमिलापनोत्तकेयू।
नितेनाशुरसानिवानता ७५॥ रतेयावमानेमानीति
र्दासीतिनास्यचेत न श्रीडाविचेत प्रतस्तस्मिन्वेरा।
नेदंदासीत्यंगीकृतवत्यसि परमनमप्रतीतिमिमंगीकृ
तामितिज्ञायायान् इतीत्यंतस्यसदेतस्याप्रलापेनगीका
राणोकस्तवकमसंनलेसाभैमीकंपितेनशिरसानिवार
मनिवाचके ॥ ७५ ॥ ॐनमः सरस्वतीदेव्यै ॥ ॥ ॥

यथाशिरोविधूनितरा हन्नेनितेसा मयानाकिंमियंसमाकलि त
न्निषेधस्य मसाव्यनाविधिवाक्कमेवतस्ववाक्ये वाच्चितेत्वम
वेधिनीयायाशिरोविधूतिः मधूज्ञानिमे यंबोधकाशिरःक
म्पनेनेत्नकथयानि मयामेयनेतिकथयंनोकिं नाकंका
लिकिनागणि श्रापितगणानेवकलसाव्याने प्रकोनिषेधः
शिरःकम्पनाहितायानेतिकथयनुतेति निषेधह्व यमाव्यान
मेवत्यर्थः तत्रस्मात्कारणाद्दानेमोप्रकृतार्थबोधयइति
त्यायननिषेधस्य समसाव्यानाद्धितमेक्कविपर्ययाकारः
वाक्यमेकदेमेवनवाञ्छितेमाभिप्रेतमन्याप्यंनेवाक्यमथा
यत्याश्येतेनत्रवाभिमतामिनिकथयानि ७६ ॥ नास्यना
स्यस्त्वएववानिषेनाकिंतेनवाचमितितोनिगमः सास्म
स्त्यगतनाहन्तेथयानुजगादमन्दभिस्तडाकिभिः ७७ ॥
नवदीतनवदतिश्वातेप्रकारः नेनाकथनेनमोनंनतेन
ववाचेविवदितेनाव्यर्णोकिंनस्तोपिप्रापितस्त्वणांस्वै
वइतीयतोभैमीस्वाश्वासनलः येनप्रकारेण साभैमीह
तेनगतनेनलःश्रुह्यमननस्यैवभूइभिलस्याभैम्याडयि
भिः स्वानाभैमीवाचामनुकरणेनजगादभिप्रायमवो
चेत ७७ ॥ यत्क्रियाप्रतिपदस्वजस्त याखवरम्यलज
नादयानया पस्वरनहमप्यत्वस्तदनात्किल्लाइय
ततस्यमानसं ७८ ॥ भैमीवाचामनुकरणेननलेनोक्तेस
तिस्वकीयस्यस्वरस्यलकृतादयानयाधाववेन्याथान्मा
भिज्ञानेतानयाभैम्यापदानेनलस्वसंवधिन्याः क्रियामानेः
श्रंगीकारपदानांपादानोस्वजः पंक्तेः यदनहमप्यन
लस्तुताकिल्लानिस्वयेतसनलस्यमानसंतत्रस्यारवधावे
षिममाश्रियत ७८ ॥ नीविकाश्चिनिविडरागारूयाणि
नाश्याथिलनतकरं सक्रमेणननतिवादिनीविश्च
माचरत्स्वग्ध्यकेवलं ७५ ॥ साभैमीहताम्प्यंथमनेनविमो
नेन्यस्ततस्यनलस्यकरौनिजकरेणहठयथास्यात्तथा

नै॰
प्र॰ टी

सरोष प्रश्यकालानंतरं गणतत्कृतं प्रियिलेनकरेण सरोष
पवेक्षमेणकवलेपाणिनोपविनेवननेनेनिवादिनी प्रश्न
ष्पाविन्नमाचरत ८४ ॥ नूपवेषावसनागवासनाभूषणा
दिष्णुपूर्याविदग्धता सान्यदिव्यफवतिरमनमनित्यमे
पनमवाञ्चवानवा ८५ ॥ नूपसोहजंमादयंवधांकेसापदि
रचनावचनेनकेतुकादिः प्रेणवासनागरागः भूषणंचादिरयं
प्रतेषुष्ट्गारपाड्शाकेष्टयक्रमस्तेकांविदग्धतांप्रवीणा
तानित्यमत्याश्रियंसाभेमीप्रम्भेणानलंप्याविक्षोनो
द्विव्यफवातिच्यमेकाचिदियमप्सराइतिभ्रांतिकंरणामाक्र
भेमीव्यातरिक्तंकाचिदियमप्सराइतिनलस्येवभ्रमजन
नेसमर्थयानलेनवनवाभत्वाप्रवासेवनेस्म प्रवादिति
वागतिरहासमेवनयातिनकोमृदेशापांतेपादेप्राविवस्य
वापातोनूपंमनुष्यासमापकमवेतापवापकंचस्कृटमे
व ॥ ८६ ॥ इंगितेननिजरागनोदयंसंविभाव्यचटुभिर्गुणा
स्तनी भक्ततांचपरिचर्ययानिभासाधिकाधिकवशाव्यधत्त
मी ८७ ॥ इंगितेनाङ्गरागचेष्टाभिःस्वानुरागास्तसुद्दत्ता
पयित्वाचटुभिःप्रियवचनैःगुणज्ञतांप्रवीणतांज्ञापयि
त्वासदैवसेवयाभक्ततांज्ञापयित्वासाभैमीतंनलंमयंवं
शंचक्रे ८७ ॥ स्वांगसंर्पयितुमत्यवामतांरोपितंप्रियम
थाङ्गनीयसा भ्रातदीयहटसंवुभस्तनानुनान्वमन्यतवन
विदर्भजा ८८ ॥ मानःकोपःसतद्धेपाप्रणयिन्यामसऋद्वः
द्धयोप्रणयपाणःस्यात्तुमादेहमहत्यपिप्रकृतिःकुटिल
गामित्वाकोपोयःकारणंविनेतिकाव्यतत्त्वोपदेशात् रोषि
नेलीलयाग्रहीतुंप्रणयमाणंप्रियंनलंमनुनीयसास्वाया
त्वापंनलमानानंतरंसाभैमीस्वांगसर्पयितुंचुवनादकु
दातेवामतांप्रणयमाणवृद्धमेत्यपकृस्यंनलस्येव नदीया
चासौहटदेनतवुभदत्तसाभैक्तोमिस्कोभावः नस्याःश्रा
नदीयहटसंबुभदतामिसंत्वयाभावेकस्तेनद्रुपमीयाव

न्वलोहृदेनेसंभोक्तुमिच्छुनजामः नावदन्तंनात्वमन्यत ८२ ॥
आघसंगमससादराएव यात्वल्लभायदपतीकथंचन अं
गकानिचनपश्यंत्वामनाव्रीडलोबिनडसंपतानानिसा ८३ ॥
साटहीनमानामेमीत्यवानिविडाचासौमानेनवक्रनासैव
व्रीडलेनलंबिनाश्रिनाडरापताडलंबत्वयोल्लाहृशान्यं
गकानिहक्कुमारान्यगानिकथचनकेचित्सामाघ्रापायेन
वल्लभायदत्तान्याघसंगमेसमत्तल्पआदोरयेष्ठतानीर
हृषीणान्यपाङ्गार्ययन्तिस्म यथाघसंगमेव्रीडिलोविनडरापता
निसादराणिभवंत्यहृणीयान्यगानिदप्रेतथैवमानेनापी
तिवाक्यार्थः ८३ ॥ पश्यागिरिशमातृकक्रमात्वस्यचा
गिरिजमालतंवपुः तस्यचार्धमाविलंपतिव्रताक्रीडति
स्मतपसाविधायसा ८४ ॥ सापतिव्रताभेमीतपसादेव
मामेतुवरेणपश्चनेलस्यगिरिशमातृभ्यतत्क्रमपर्यंतं
वपुर्विधायचपुनःस्वस्यात्मनोवपुःपार्वतीमाभ्यपत्तना
पर्यंतंकृत्वातथैवतस्यतस्यवपुर्योयोग्यमाविलंदशाका
लवेशादिसामग्रीविधायक्रीडतिस्म ८४ ॥ तस्थलीनः
जलधिर्नेकाननेनाद्रिहत्नाविषयेनविष्टपं क्रीडितान
सहयत्रतेनसासाविपेवनययायथानवा ८५ ॥ साभै
मीयत्रतेननलेनसहनक्रीडितास्थलीनाभवत् अपि
तुसर्वाण्येवस्थलान्यक्रीडितापववपूर्वमर्योपि अत्रस्थली
ग्राहेनसर्वद्वीपपर्वतयहः विषयःपंचालादिलनानिवास
स्थानेसूजनानिर्जनमात्रः सर्वोदेशाग्रेत्यमर्थविवरण ८५ ॥
नमियष्ठकविकर्षिणाप्ययेवक्रावानहतदीप्रदीपया
भर्तृमौलिमणिदीपिताक्रयाविस्मयेनकतुभात्रिलोकि
ताः ८६ ॥ प्रियेवक्रमाकर्षिनिशीलनिसतिनप्रयासं
ज्ञचितनगयानयेवक्रावेशानहतानिर्वापितादीपोज्ज्व
लमानोदीपोयस्यहभपानयाभैम्यापियमौलिमणिना
प्रकाशितादिशाविस्मयेनवीक्षिताः ८७ ॥ कांतसूर्भि

नै॰
प्र॰ टी॰

दयन्तीमपि पिन्सयातन्मणेः श्रवणाहृदयमुत्पलं । रंतुमर्चनमि
वाचरन्मुनः साध्ववलमनतनोऽन्ननोभुवः ॥ ८७ ॥ तस्या दीप
प्रकाशकस्य मौलिमणेर्लक्षितेऽथाननमिह कयाकांतस्य शुभ
कर्णाभरणमुत्पलवद्दतीनलाहृतिभ्यनं कामस्य पूजामि
वमुनः क्रीडितुमकरोत् ॥ ८८ ॥ तमपि धायमुदिनार्थपार्श्व
योर्वीत्यदीपमुभयत्र साध्वयोः चित्रमापकुजनकांडुनत्र
पातकसंकटनिवाशितस्मरन् ॥ ८८ ॥ तमौलिमणिकर्णो
त्पलेनाच्छाद्य दृष्टा नाभेमौउभयोः स्वकीययोः पार्श्वयोः
दीपे दृष्टा ऊनकादीनां संकटे संकीर्णस्थले स्थापितानाम
रायेन दृष्टांचित्रं प्रापचित्ते ऊनकादि संकटतयाकामस्या
वकाशो नाभूदित्यर्थः शमितेदीपे स्वादिनोचऊन्नतो
ये प्रकाशनोत्पत्ते एवं वक्षादि हतयाऊनकप्रकर्षाद्दीप
स्य कथमाद्भाव दृत्पद्भुतत्वेन मनतया त्रप्रापत न्यतीका
वाशा ऊतातकः ॥ ८८ ॥ पककस्य शमनेन पर्युनजायत नशासि
तमप्यवेक्ष्यतां जातवाञ्छि वरदंत संस्कृतिः साविभूयनिर
मिमीलकेवलं ॥ ८९ ॥ पककस्य वाध्यकेन एवास्य दीप
स्य शमनेऽक्लेनतानि परां द्वितीयं जायत तमवेक्ष्य पुनर्यो ह
त्रापि शमने क्रियमाणे तत्प्रथमं शमितमापि जायत न भवे
दयजानावांछि वरदंतस्य भावेनः वाञ्छिवरदानस्य संस्कृ
तिर्यस्या स्ता दृशी सा भैमी निर्वाणं विभूयत्यक्कानिर्मी
लकेवलं निमीलिताक्षी जाता ॥ ८९ ॥ पथ्यपभीऽनमयार
पिहृपपसेयन्निमीलितवतीदृगावसि इस्यनेन न परिहस्य
मानतमः संविधाय समभाजि लज्जितं न ॥ ९० ॥ भोभीरुमयप
दृशाऽपाकुन्मीलय यथ यतो हेतो त्वद्दर्शनं मीलितं वतीन
मयाभिनदृपपसे दृतीस्य परिहस्यानेन नलेल संवीतं
भैमीनमः संविधाय प्रकाशाभाव हान्वाभज्ञा ॥ ९० ॥ ज्ञेय्य
मेयमयमक्षसेनतोवेः स्निग्धमेयमयमप्य मेहृदि नोधु
नयकरवाणिते गिरं जंत्य जंत्य जनवासिकिंकरी ॥ ९१ ॥

बोनमर्थेनेयिरं ननकुरवाणाश्रयित्तकरोम्येन ऊंस्मातिभ्रुकु
टिभयानिवारणभत्त्रिनेष ४९॥ इत्यलीकवतकालवाप्रियावि
प्रलंभ्य स्ववनेष्ठितंवचसा चुंवनादिवितनतां रमायिनी किंवि
दग्धमनसा मकाचवैः ५०॥ इतिप्रवल्लोकोकिलमेणालि
कंमिथ्येवचनेकनापरमार्थतस्फत्स्वकाप्रियं स्ववतविप्रल
भ्यतयाज्ञासमयंवंचयित्वा चपुनः क्रियंभवं चयित्वाधृष्टा
भूत्वामायिनीकेनापिव्याजेन चुंवनादिकं ददौविदग्धमन
साकिमरीचैवैःदत्तैः सर्वमेववकंतिंशंक्यामित्यर्थः ५१॥
स्वप्नितोज्ञामिनमात्रलमयादीपिकाचपलयानमोचनेनि
विशंकरतजन्मतत्त्वबोधकृतदर्शनस्वयान्यभंगमः ५२॥
तमस्यैवस्यैवचनेमेवेस्वनेपितेयाक्रान्तदर्शनादोउक्तामिन
मश्चान्तकालभाविताचारोप्रस्त्रान्तुमातिरोहिताचेताघ्राणा
दीपिकयैवचपलयाविफता स्फुलत्वानिविघ्नकांइताजन्मा
योषांतानितन्यासुवोऊतानिहप्रजनितास्त्रष्णः तेषांदर्शने
नसनलःमुखान्यभंगः ५३॥ यद्भुवोकुटिलितेनयास्वतेमन्म
थेनतत्दनासिकाधुकं यत्र जंजीमितिसातदाव्यापात्तत्सरस्य
पारमुक्तिजवतिं ५४॥ तस्याभ्यावतिसमये भ्रुवोयद्वक्री
कृतंतत्किंकामेनधनुर्नीमितमितिवितर्कः मातदावतेयत्र
हेहामितिमाणितमकवोतत्सरस्यसंधीधारमुक्तिकालीना
जकारोभवति ५५॥ ईक्षितेपशाखीवनानि तेनत्ताणाद्रु
दमुदेमनोभवं कांतदंतपरपीडिताधरा पाणिकत्रनासियं
वितन्वती ५६॥ प्रियदर्शनत्तताधरासा भीमीकुवस्त्रनंनकु
वाणातासन्द्वाणोऊहमितकरणसमयेऊ न हर्षकामनीतितं
मुपादृपशा वाजापयतीवनलनेदितताहृष्टा ५७॥ सा सुप्ता
केमारेभद्रायिनीगाहितेहृदङः प्रियस्यनचवतेसंसचन
भंगरभ्रुवस्तगपीनकुचदूरतागतं ५८॥ आलिंगमद्रदाना
साभेभामियस्यविशालेवक्षोदहितंसंवरीतेनपाणाका
मनलोपकुटिलभ्रुवतस्याभ्यासत्रगाम्या मफत्तनाभ्यांमी

नै॰
प्र॰टी॰

नाभ्यां मांसलभ्यां ऊरुभ्यां कृत्वा हृतं तं मानं वसः संवरीतुं न
शशाक ५१ ॥ बाहुवल्लिपरिरंभमंडलीयामवेश्य बमपीड
यत्तयोः आत्तमेमनलिनीमृणालजः पाशपवैहृहृयेस्य
रसस्ततः ५२ ॥ तयोर्भैमीनलयोर्बाहानजेनतयोर्वालिंगना
यमंडलीपरिवेशाद्भीतिवन्पान्पीडयानिस्म सकामस्य हृ
मनलिनीमृणालीर्जातः पाशोनामशस्त्रमासीत् ५२ ॥
वल्लभेनपरिरंभपीडितोप्रेयसीहृदिऊरुवाव्यपृतः केल
तीसदनयोर्पाश्रयेनवहुिनिमीलितोप्रधानतो ५३ ॥
लेननालिंगनेपीड़ितोभैम्याहृदयेउचौकेलसपाववनेमदन
सचापीश्रयेस्पृहृष्टाभृतेनवहृदिहृतयोर्वठेलयोर्मि
तयोल्लोपादानयोर्गंडकयोर्भावमथत् ५३ ॥ भीमजोरु
युगलेनलार्पितैः पाणिजस्पमृडाभिः पदैर्विभौ तन्मथाति
रानिकामयेंजयस्तंभयुग्मामिवशातकांभज ५४ ॥ भै
म्यार्थेऊरुयुग्मामिवशातकोनलेनत्यक्तेनपीडाभिर्नवस्पृ
दैःक्षतैः विभौकुमिवऽल्लाविनाप्रशस्तिजयप्रशंसायास
ईरुगारतिकामयोः स्तवर्णामयं जयस्तंभद्वयमिव ५४ ॥
वर्धमानविधिनापितावकेनाभिमूरुयुगलमनंगकं
मध्यधारयिकं वर्णकेविंदकाचनेहृदानितांदुरावहमः ६० ॥
नाभिमूरुयुगलचातदुराग्रभैवानवात्यकौतुकितोयानाभि
ऊरुयुगस्यचमध्येस्थितेनतावकमनंगकजुघनेनश्रमेणापिव
र्धमानिस्त्रपृंतायनमयहृतोहृतोः सावपिदिवंजघनम
धिकाउत्कृष्टाश्चक्रतृणतादपापवानगाणिपेपुनेः मत्वरीय
पादकरोत् इतिताभैमीमतनलश्चद्राहृहृबवीत दुरापाहृ
येआहृवेवर्तमाना ६० ॥ पीडनायमहृडतोथगाञ्जयो कान
पाणिनेलिमीसहावतीनन्तु अचोवालप्रापीनारम्भवाद्यव
हासौविहितावितनतः ६१ ॥ नोपमसिद्धाततस्याभैम्याः सनो
केलशांवत्यौनोकटिनोचपीडनायमेदैनायसहावतीसर
सहतनयाकोमलेनलस्यपाणिकमलेविंगाहृतंसप्रहार

सहासेनोद्योतेनेव हासितेनेन विहते प्रतिहते चक्रान्तः भो
मोक्रान्तो गुणोत्कर्षो बलकर्तृयोः हरपहासामिव चक्रान्तरि
त्यर्थः ॥ ६१ ॥ योऽङ्गरागमदकुङ्कुमांकितो नीललोहितनर
चोर्वपुरङ्कचौ स्प्रियोरसितयोः स्वयंभुवोरावचचारनाव
किंशुकार्चनं ॥ ६२ ॥ योभस्माः ऽङ्गचोकस्तूरिःकयाङ्कङ्ग
मेनचागितो लिमोभ्रान्तपवसपामाकृतादौ मीभ्रान्तो मन
लक्तयोः मिथोवलातिस्वयमुद्भूतयानाविरेवाकिंशुकेरा
र्चचार यथाकस्तूरीकुङ्कुमतिलकितयोः स्वयंभुवोः नील
लोहितयोः शिवयोः किंशुकार्चनं करोतीति शान्त्रपात्रि
शूलोधनिः ॥ ६२ ॥ अंबुधेः कियदनूत्थितं विषं त्वेनवि
वमिलितं व्यडम्बयत् चुंबदम्बुजदलोदरावनद्रानेषपस
वदनेनुमण्डलं ॥ ६३ ॥ अम्बुजदलोदराभ्यां दरावपस्तनद
तलस्य दरावितमंडलमंबुधेः कियत्किंचिदनुपस्थानकृ
तेचंद्रानिजमानसिं वैनमिलितमतश्चकार ॥ ६३ ॥ मृगनाभि
गवद्धृताकषायितेवासितेन्दुयभास्करेणानो चक्रान्त
र्नियवनेपयाद्धतेत्र साफमफपानविभ्रमं ॥ ६४ ॥
मृगानां क्रमेकाविडानां भोगस्य बाजुलेन कषायितेः कषा
यवर्णेवसंचमापितेनत्यादयभास्करेणवासितेः सुरभी
कृतेनयाहृतेः कृतानाभेमीननलो साफसम्पङ्कयामफपा
नस्य विभ्रमं विशिष्टां भ्रान्तिं विलासं च चक्रान्तः मधपिवसे
नवर्णेनचकषायं सुरभिवभवति ॥ ६४ ॥ आहनायवत
नस्य चुंबनतः सास्पर्शीतकरनामनदरां सीत्कृतानि स्तवृत्यै
वितत्वतीसत्वदव्यञ्चवपथकलदा ॥ ६५ ॥ साभेमीस्तद
तीश्लेषनदंता सीत्कारान्नऽर्वतीतयाम स्वेनात्नु नजेननता
हपयवपथः कम्पोयस्याः सामात्विककस्यवर्तीसदावीत
समयचुम्बतोनलसावस्यपीनकवनाचेङ्कृतमेवपीनक
रोतिपीतनकवर्तत्वस्यभावमननदरमतरेविनावोचत्
पीकरोमाह्नादमादिकंकम्पसीत्कारंचजनयति ॥ ६५ ॥ चुंबर

नै॰
टी

नायकालितमिप्रयाऊचंवीरसेनसुतनवक्षमंडलं आप
भर्तिमस्सृतेः सुधाम्बुनामञ्जहाटकघटेनसिंचतां १०५
चुंबनायकालिताः स्तुष्टाःप्रियायाःऊचोपरिस्पर्शनलक्ष
णवाबिंबमस्सृतभर्तिपूरयितमापाञ्जोलनःसुवर्ण
गौर्यास्मिन्नीहर्षेनसुधाम्बुनाचंद्रैस्तथाभिःपूरयितप्रि
याऊचःकनककलशाइवलसौवेज ऊबसचुंबनस्थान
लयस्थानयनगलकपोलदंतवामांसवोतःस्तनयका
ललाटचुंबनस्थानमाऊः पचमपांचिऊरोस्थदक्षिण
करेणस्पृष्टस्तापरदत्वाहृचुकयोःसलेखोद्भुलकोद्भु
भवतऊचौभावतः १०६ ॥ वीलापीद्यपुनर्वदिसा सुनाप
हरोभिर्वीरस्यपवामस्कृतः चुंबितापुनरचुंबिवादरान्नसि
तापिनकथंचनापिच १०७ ॥ स्पष्टं ॥ स्त्रित्रमप्यनऊहार
मंडलसुगपयाहवतलासकोलिभिः नव्यानर्कि हरहग्या
चिवादपिस्वेदबिंदुकितवक्षसाहदि १०८ ॥ कृत्वः स्व
त्याःस्वेदबिंदवः स्वेदबिंदुकाःकस्थायेकचनेसंजाता
इतिस्वेदबिंदुकिंतवक्षोयस्यास्ताहृशातयासुगपयास्वे
दबिंदुमुक्ताफलविचाःशून्ययानयाहदपापाभस्याह
तस्सेवल्सस्यलीलाभिःस्कन्नमपिमहतोहारस्यमंडु
लवत्तामिचित्रादपिनव्यतार्कि १०९ ॥ यन्नदीयस्हदिहा
रमौक्तिकेवासितत्रगुणपवकारणं अन्यथाकथमगुत्र
वर्तितेनवपाकिंनतदाउणाच्युतेः ११० नस्याभस्याहृद
येहारस्यमौक्तिकेहृदस्यायोस्यिरोभूनतत्रस्थिरीभावेतु
णःस्त्रवतनत्वेवकारणं अन्यथापिहिउणाःकारणानस्या
त ऊणाकृतोःचयुतेःस्लेमौक्तिकेसुतत्रहृदयेनतयावस्थि
वतोप्रकारणवार्तितकथंनापाकि अथचभमौहृदयेस्थि
तिऊणेहृपापाइभिरेवनलेनलब्धातिगौणेत्वसेननागुर
निधनित १११ ॥ पकहृतिवापमौक्तिकावालिकिन्नहार
वितनोतदातयोः स्थायययान्यहृदयविभ्यातिस्थातया

विभवभावितेभवतः ११० ॥ तदा तयोर्भैमीनलयोर्मध्यदे
कास्मिन्नुपभोगे तेभैम्या नलेवाहृत्तिः स्थितिहस्यास्ताहृग
पि मौक्तिकोत्तमा पंक्तिः छिन्ना हाराणां विततिः पंक्तिर्य
स्मिन्नीहृशो हारः मौक्तिकस्तु न्यापि न तन्मध्ये द्वितीयस्या पीरः
स्थितः स्वहृदयेस्वेदवारिप्रवाहपूरितेन च्छायया प्रतिबि
म्बेन भूषणमभूत् एतेन कान्त्यपराभ्यां सामान्यवाचि
भ्यां विपरीतरतमाप्यध्वनितं ११० ॥ वामपादेन लालि
तमनंगस्य श्रीमदेन मुखवीथिकाणां निशां भुज्यमानन व
यौवनांकनापारसीमनि च चारसा सुंदरी १११ ॥ वासंत
देवहुतत्यादनलेतेन लिमोनाथिनः कामस्य शोभा हृका
रोयेनेहशीनानि स्कंदवेणासुनानलेनानिशामस्य मुखे
कवीतृणशीलेन संभुज्यमानेन नवयौवनेयस्यास्ताहृशी
नानि स्कंदवेणासुना नलेनानिशामस्य मुखेकवीतृणशी
लेन संभुज्यमानेन नवयौवनेयस्यास्ताहृशी सा भैमी हृदय
णामुत्कषेतावतस्याविश्रान्तिर्भूमौ चचार नि वाच्यहर्षभा
पेत्यर्थः अथ च वामे सव्ये पादेन लेलिहानमनंगस्य श्रीम
देन निजबीजमित्यर्थः गुणमेनिजबीजेन नतीतेवामपा
देयः अथवा लिमानिहृदये सपवनस्याः प्रवेशयितनं इः
तिका मनूशास्रवहहस्यमुह्याचिते ११ ॥ शांतरानापिन दंगामंग
मैतत्तापितानवयुवान मत्यत नेत्रयोरस्नानसारपारणां
तां हि लोकन मचिंतयनलः १२ ॥ स्पष्टं ॥ वक्त्रमन्यतेह
शानचेतसा भूषणानि सविदर्भसुभ्रुवः नेत्रवारि विकिरदं
गाद्दशोनेयाप्रिपानमयविह्वकापरिभिः १३ ॥ सन लाभैम्याः
भूषणानि हृष्णाधिकंमेनेन नत्वचेनसाधिकं मेने स्वहृदे
भोद यथतोहतोः कियतोः रम्य दर्शनेन भूषणानां स्वाद
नहुपविघ्नकारिभिश्चेतमी विभूषणानां स्वादिनोपिन किंनि
चिदपानियुग्महृस्यानतत्ताहेतावित्यर्थः १३ ॥ योजना
निपतितमंभाणतरवामहर्षजमापि स्वबोधनः नोनिमघम

नै॰
ध॰ टी

पिबीत्तृणाममियोवत्सरव्यवधिमन्वगच्छतामू १४ ॥ तौ
भैमीनलौ शालिग्रनेत्रमहर्षीज्ञातमतरेव्यवधानयोज
नानिचुचुम्बतुः एवमिथोन्योन्यवीतृणानिमेषस्वाभा
विकंहक्डुं मीलनमपिसंवत्सरव्यवधिकालमज्ञासिता
१४ ॥ वीक्ष्यभावमधिगत्य मृत्स्नकां पूर्वपक्षमाणिज्ञाहि
मेस्फुटं कोयमित्यदितसंभ्रमीकृतास्त्वान्नबिंबमयना
मदर्शयत् १५ ॥ स्फुटंयाबाह्यवर्तेनाशिग्रनचुंबना
त्स्मात्द्ववतितास्फुटमंकुतिमत्तएवपूर्वकानस्तत्वमेः
मागेवभावंधृतिविषेोद्भूतिहेतुमानसेविकारंप्रास्फु
त्सकांधवोस्तुविवोदस्फाटिकभूमौकायमस्तीतिसंजा
तःसंभ्रमहास्यस्याल्लाहप्रीकृता प्रतिबिंबदर्शनेन
त्रासितातोभैमीनलस्वप्रतिबिंबमदर्शयत् तथाच
कोकाशास्त्रे इतिहेतुमानसोविकारोभावः मायोगना
नाधुरपत्तेसभावावस्मानेपुरुषालभंते इदंचावित्ताय
तथोपचयायथाङ्गवेन्वयतएवनावः प्रथममदनय
डेयोषितःस्वल्पभावाःकथमपिचिरकालान्नामियोग
लभंते ध्वनगुरुतरभावाःहिप्रकालद्वितीयेभवन्तितावि
परीतःपुरुषप्रक्रमोयामित्यादि १६ ॥ तन्तृणावहितभा
वभाविताहाद्वरात्मसितधीभिस्थिताः स्वाप्रियानभि
मतत्तृणोदयाभावलाभलब्धतानूनोद्गमः १९ ॥ तन्तृ
णमवहितसावधानोहृतस्त्वामोभावारूढयतेनभावि
ताह्लाद्वाटप्रामासितधीधत्यरविचेङनाग्राविज्ञापिग
लयास्थितिमकोचः तत्तस्यपोः आणपानयोः केकत्र
निरोधः उभकाव्ययनहृषाःसन्तनलःप्रिययाभिम
मेसीणमनयजायमानाभावलाभंइतिभाज्ञेनलकार
स्फुटमकृतिमत्त्वबारयन् उभकेनभावबंधनमकरोदि
त्यर्थः तथाबीजस्तवनाधिकारेमकान्तिरायाःस्थूलहृत्
मंगल्याःनिपीड्यातिकालेचिन्हानवानाहनमनःशुभितं

पवनःचकंपितंजयति १६ ॥ स्वेनभावभजनेसततायियांवा
गुहलकुचनाभिचुंबनैः निर्ममेरतरहःसमापनायामे
सारसमसंविभागिनी १७ ॥ तदेवंपकंक्रिभिःभावबंधने
क्षातेतपुनःसनलःचंद्रकालानुसारेणकामशास्त्रोप
दिष्टैःभुजस्थलादीनांचुंबनैः ज्ञात्वास्वेनस्वेनएवभावभ
जनेनद्रवणार्थेरतस्यरहोरहस्यपरिमितस्यस्मरः सर
त्वानिशायःतास्मिन्समसंविभागिनीनिर्ममेसमकाल
मेवद्वयोर्भावभंजनंजातमित्यर्थः १७ ॥ विस्रब्धैरवयवै
र्निमीलंयालोमभिर्दृंतमितैर्विनिद्रतां स्वचितेस्वासितेन
सीत्कृतेसुरतेभावमग्रमेकमथागच्छतां १८ ॥ सुरता
वसानावस्थामेववर्णयति शिथिलैरंगैःनिमीलयानेत्र
मुकुलनादिनेंद्रजाड्येनमलवैर्विनिद्रता फुल्लभामिनीः श्र
मः रोमभिः रोमांचैः तथास्वसितैः सीत्कारैश्चहविततता
पितंभावंद्रुहिहेतुमनोविकारंतोदंपती अक्रमयुगपदे
वप्रापतः युगपद्भावप्राप्तिरेवतारागातिशायायेतिकाम
प्राहं १८
प्राप्तभावमधिगच्छतोस्तयोः संमदेपुरुकवजदत्तापंसां
फाणितेषुमरिचावचूर्णनामात्स्फुटंकटुरपिस्पृहावहा
१९ ॥ भावंभजतोस्तयोरन्योन्यंसंमदेपुनःकामोद्दी
पनस्वकालेषुसानावदतानामापणकटुरपिव्यथ
यंत्यपिस्पृहावहत्वात्सीत्र श्रापयपवेशानेस्फुटकृत्ये ता
यापणितंवंडाविकारपाणिकादेःमरिचानामवचूर्णना
मरिचचूर्णयोजनाकटुरपिरक्तविप्रदेशालेचूर्णसात्मादं
वएवोक्तं चूर्णयोजनमितिवाक्यप्रानिपरिकाडात्रेर्य
इतिशाजतमाफणितरूपमवचूर्णनेति १९ ॥ अर्धमीलित
विलोलतारकेसाहमोनिषु नक्तमालसायंतु
नेमवहन्नेनतन्वतासिरामदायितस्यपतः २० ॥ रति
श्रमेनालसाभभोअर्धमीलितेचपलेचतारकेकमीन

केययोस्तावहृ शौर्य्यो मुहूर्तं यदवहत् तदेतदवस्थानं
प्रपन्नः पुनर्ललस्तस्मिन् नासीत् तथाचालस्यामिन
यायमुत्कालाहीरालत्वणभवतेस्कुटहाल्पिएपत्मा
याकिंचन्मीलितनारकाविनञाध पुष्पाहासुकुत्काला
परिकीर्तिते २० ॥ नञ्जमस्तमदिरीनतदाणानालभून
चलनायनायकं नाहियाहिभवदेवनाम्प्रियावेपसापि
विदधाति चापलं २१ ॥ तस्याभस्याःस्तमस्तनलनायकं
संजनस्य चलनायकमनायत्तणमपि दीनतउपनाय
तिस्म चलनायोतिचलोणिजंतस्यकम्पनोचालिरितिव
टादित्वेरूपं नाहिधाभेमीप्रकारकाभावदेवनाभावेसो
सारदेवतावरदायिनी प्राराध्यावापत्नीनियावत् ब्रह्म
णोपिचापलमपिविदितस्पर्वेकमीणाप्रवर्तनकमितिहि
२२ ॥ स्वेदबिंदविलनासिकाशिखावउन्कावसावयतिस्म
नैषधं प्रोषितार्थधृयाल्पयावकं सामिलग्नतिलकंकं
पोलयोः २३ ॥ प्रोषितोव्यपगतोपरधायाल्परपरारा
तोयावकोलक्तकोयस्मिन्नीदृशौतथेवकपोलयोःसा
पिकिंचिल्लग्नं नष्टतिलकंपत्ररचनायस्मिन्नीदृशौपुवेस्वे
दबिंदुकितासंजातस्वेदकणानासिकाशिखायास्मिंस्त
स्याभैम्यामुखंनलमनोपयत् २४ ॥ ज्ञातमेवपृथुसम्म
याकियत् ज्ञातमेवबहुनिर्हृतमनाक् कोनचेतसिनृ
दोषमानतेतन्नदालभनलत्समादरात् २५ ॥ पृथुप्रति
पायनलात्तितमदसत किंयल्किंचित्सामितेस्मदहाम
बहुबाजल्पनज्ञातमेवमतार्निर्हृतमनाश्चितमदाहरना
वतानेदृष्यांभैम्यामुखकोनचेतस्यादहालंदामलभन
यायाप्रीलत्पशराणल्ववाहकनकार्योभवतितदाहू
दिस्यपः २६ ॥ स्वेदवारिपरिपूरितांप्रियायारीमस्पृशन्नव
हेययायया नैषधस्तहगमात्रयानत्याचित्रमाधरपत
लतोनमा २७ ॥ नलस्पर्शाशिः प्रियायायारोमकूपानांस

म्रहंसमजलसृतितंयथाययाश्चमात्यवनिस्तदृष्टो
स्यर्थः तृयांनयासैनाहृष्णीनल्लहृष्णिसिवमास्त्रुयैस्र
पतृस्मिनंस्पहानिवृत्तिनापस्हैवाभृत्त जलेयिवतो
पितृसायाञ्चनपगमादात्रहृमित्याभासः १४ ॥ वो
नमात्मकथहत्तसंयमव्यक्तहत्तयगायास्कवीकृतं
बाजहृलमनयानडज्वलेवीद्यसैमाल्यजलेधीममृङः
सः १५ ॥ गलितस्रजःकेशपाशास्यबंधनेपरिवर्तितेन
माणिक्यगलयानयाभेम्याप्रकाशीकृतंकतंहृष्टास्तन
लःसम्मदस्तुद्रेममेत्र १५ ॥ वीह्यपस्त्रवंधेहृगोत
शीर्विफजीवामिवंहृगसंगतं मंडुलेनयनकज्जलेर्निजेः
मवधीतमप्रकान्मितेनसा १६ ॥ माहृपीदवीभमेनि
जेःचुंबनसमयेलग्नेनेत्रांजनेमंजुलरम्यपत्रवंधेन
मेर्मीलिनेवंफजीवंपुष्पमिवहृष्टासिनमासत्वादुय
तनृपापाक १७ ॥ तांविलोक्यविस्मृताश्रितमिसिनाह
स्वतोहसितहत्वमाप्निहः ऋमतीव्यतंधत्तवपुःपा
णिपद्मधविदर्पणापृणं १७ ॥ विभुविविलनयोवंय
थाभवतितथाश्रितमसिनाहसंमीनांहृष्टाहासकारणं
पृष्टतोभर्तुःसावधूःसलज्जाकरपद्मेदर्पणामेवो
त्रवंदवोकृतलोकितंनत्वायंपश्चपेनाक्रियावक्त्रमपाक्ता
नहृष्टानार्थेदर्पणंददाविन्यर्थः १७ ॥ स्नानत्यामिचव
णस्येचुंबनाच्छादंभालमिवलोकयंतनक्तवं स्वाक्रिया
ननमतानननास्मरक्षोघवगगद्दिनपृतिनिशाः १८ ॥
सानित्याघादपतनस्मवत्रपादयोंचुंबनालभयाला
दयारंभलीलातंतस्यमनस्यमुखंवीक्ष्यक्रियान्यतन
नतुर्वीसाभेमीशेषःपवत्रवशिरोवागाकेणमाय
सेहृष्टदितनमुरयकालीनेवेद्गमसमवतु १९ ॥ स्वेवभा
जिहृदयेतुविविनंवीद्यमृतमिवंहृकृतंमियं निसमेघ
नवनस्वमानजेजीननतातिमंडनासिकानिलेः २० ॥

नै.
ग्रं.टी.

सस्वेदेत्वश्वतामप्रतिविविवितंप्रियंसशरीरंदृग्विशाविषं
वीद्यातिसहृडभिनोसानिललरुड्ढामेवप्राणिवायुभिवप
हृदहृरतावंदंचक्रे ४५ ॥ हृतमायकांदेशविभ्रमे
वप्रनीतचराविभ्रमोदयं दंतदशामपरेपिगाणुकासा
स्तशान्कडचमत्हृताकियत ४६ प्रष्पेशोनिदशोत्ता
हृपवदशपकवर्णायेरानिविलासेरयसतानचवःहृवेम
ज्ञानः वेदनायाउदानोयम्पशाष्वग्रयांत्रम्पवमानेप्र
तीनवेदूनोदयंदूनदशामपरेपिकाणुकाजाननीकि
यदस्यतेचमत्यूतास्डमर्दपस्यशो ४७ ॥ वीद्यवीद्य
करजस्यविभ्रमंप्रेयस्यार्पितमराजयोर्वियं कांतमेद
तहृसस्यशोकियत्कोपकिंचितावलीचमांचला ४८
भत्रास्तनयादन्नाबुस्यविभ्रमेदत्ताविलासमनिशाय
नहृष्ट्वाकिंचित्कोपकोटिलिताप्रोत्सतीहृतप्रियद
दृशा ४९ ॥ रोषतस्विनशुवीमिवप्रियांवीद्यभीनिद
कंपिताहृदं नाजगादसवतान्ववेष्मितंस्वांहृप्राणमित
वकोपवेपिणं ५० ॥ मननीःप्रियांराधप्रहृषीकृताने
दामिववीद्यभयेनदंरमौषात्कामनानिणकूलानियत्र
तथ्यातोपियावभाषेभोतान्वितनवकोपवेपिणंरोषमु
दकेनजानामित्वकयत्नप्रामिदंडयामि ५१ ॥ रोषक
ऊमविलेपनान्मनाकृत्ववाचिकशानन्ववाचिने हृदयं
ज्ञसमयेवरंजनाम्नानेनेविफाविधेयमानतन ५२ ॥ नत
प्रणहृत्कृपातऊभमितवानुनेत्रविश्ववाचिश्रविधमाना
वापयस्येहृप्राहृतेमानप्रवाचनान्यवाकु नोमित्रवाचि
श्ववनतेविफनाचेडणाविधेयामाननाहृजायस्येहृप्रोचं
ज्ञदीपकश्रयकज्ञसमवेवेदानीमउचितवभागविश्वका
विलातः रोषेभिवकऊमेनमनाकि रंजनाप्रोणामभावीमा
भूत ५३ ॥ दिप्रमस्थितकृजानवाहृदिजालावेकुकीवन
पीकवान्किवन यतदर्थामिदमर्थिनम्मयाकारद्विमाणा

दामकामदं ३४ ॥ पूर्तदर्पं त्वदुज्जाहरणार्थमेवमया
प्रार्थितमिदं केदारेश्वरिं नकोद्दितप्रदं मणिदामचिंतामणि
नामाल्यं स्वप्ने वा विस्मृत्य त्वर्पितं नवेकोद्विजनिना श्रादिशाद्भूतं
तत्वं भजपीडनाद्येर्जीनितास्त्राव कोन्यथाः सत्वं व मेस्य
तद्दीकरोतु प्रसन्दे प्रणे ३४ ॥ स्वामपराधमलमपमत्व
योधरे सत्कवस्त्रधत्वषडूरत्नव मेवयाव्यजनवाहनाध
वाभूयपवचरणोकरोतुवा ३५ ॥ तवपूयोधरेरत्नप
वमेवैस्त्रपत्वषडूवरंड चापाध्यमनरत्नकनैव प्रास्कृत्वा
पकनीमभंकरः तालवृन्तमभंकरः तालवृन्तचालनाज्ञा
नयात्सेवयानिज्ञापरापमभार्जयत् श्रयवंः स्वयः डनेवव
चरणौ काणोत्संवाहयत करोतेः क्रियसामान्यवाचित्वा
त्संवाहनार्थत्वान्निरूपितमाः ३५ ॥ प्रातनत्स मम चेद
नौचितानि दैर्यं दर्पान वंशाद्दायिनः योधितस्यापि वैरस
स्यतात्किं त्वया वदविदर्पनाथं ३६ ॥ निर्दयदैते दैर्शं
दत्तो मम ग्रावस्यानो द्विनोग्रप्रतापस्त्रीदतिभाः स्वदैत
स्वाहिग्रपर्वविन्नश्रपदैते गवंडायित्वात्त्वया म्यसमानतस्य
किं नतद्वेषं पोध्यतं ३६ ॥ दीपलोपमफलं स्यादत्वयात्व
त्वदाहात श्रमच्छिवामणिः नोतदागामि परसमर्पनास्मा
यमत्स्पदपातकत्तव ३७ ॥ योममशिवामणिस्त्वदत्त
नोवलग्रानेन दीपपोपनामकाहमफलंत्वमेपि दीपप्र
कोशास्मत्स्य यैवनिष्फलं चक्रे पर्वविचारं मणिनदागामि
नास्मिन्दीपलोपविफलीकरणापराधे मम धनासमाधान
नास्ति अतः स्वायकृतापराधः शिवामणिस्तव चरणयोः
मणितोस्तु ३७ ॥ इत्यमुक्तिं वृपस्तत्काममत्वा तत्स्वदेवि
चिंडस्य कारणः श्रान्तमा ... कांतिभागिनेतत्स्वदेव
एनमेकं स्वं शंगिनी ३८ ॥ इत्यमनेन प्रकारेण कामलाने
क्रियमाणस्यापानोहामतत्स्वविनः भेष्यापादनलाव
कोणः चिंडायस्येह पाः समनलः श्रान्तमोस्तिमणिनौको

नै.
ग्रं. टी

त्तिमेवं भंगि गीभंगात्ला रंगाकुर्मिर्वैत्निकल्लो लवंगिनी नंदीतस्याः
भे स्याः पादावेवाफणसराजेनाभ्या संगिनी मिलिना च कार
नयाहि समजे भीव्यस्वमालिनस्याश्च राणयोत्यैस्तयानि
त्यर्थः ३८ ॥ तस्य दाविलनखेत्तुद्रुवनेः स्वैसमत्यसम
तामियायसः कृच्छ्रभीतिविज्ञिगीष्य या रानिस्वामिनोषिद
ग्रहीतिनाभ्यता ३९ ॥ सनलः स्वकीयैः उपाः पादयोर
विलप्तदशामनुवि ष्ठ प्रतिबिंभितैः स्त्रिलिवाप्रकारशभ्या
कृच्छ्रभ्याभीते हरीकरणेस्य याभपदेशापकारशाच्छ्रूनया
यस्यतद्भावं विघ्नताकामेन समतांशाह्रु प्रपमियायं सं
व्याघ्रयासचेस्यादिनावक्रयीहो संक्ष्येवक्रवेहोऽचि
चोपदेपोनिसिद्ध ३९ ॥ ग्राव्यनेष्य उकको पलोपनप
यपनश्यपातिह्रु शामयोनि भा पनमेवत्गनि पानिवेववरा
शाशोघमनुराताखलिदाग ४० ॥ पघनलश्राव्यनवंक्तिम
कोपस्यलापननाघाउकवीवस्त्वल्यनतावमनस्यत्रिः
हीयनेवरंहीनोल्कर्षेनघ्ननः रोषस्य शोघमवाशिष्टरोषः
निषंनवेघ्नन्यस्यानिणयाद्दामनुरोनस्यसिमू तुवनेयिः
घ्यसि ग्रतुरोपोत्तुवर्नेनमित्यमरः ४० ॥ तानतोवानिरसा
यनाख्नः संतुभवमनसोवहूवत्तः चवमनत्तनयोमेवा
रयंदुर्जनीवजानि रल्पजीवना ४२ ॥ तोभमीनलोतनोनेत
रेरानिरसस्यसंभोगारससायनाह्यामेः घनः संभोगामिला
षिणोबहवत्तः श्रल्पजीवनाल्यावर्षाघार्दुर्जनिः दुर्यवनामि
तिदर्पानात उर्हीहीनाजानिकत्यजितिथस्याः सावाश्रिस्तया
मेनोवर्थनतच वतेमप्रभातमत्रहृदित्यर्थः श्रन्यापिरसायने
माभवजवृश्रदरभवति तस्मात्तस्याल्पजीवनोल्पशानदरि
द्रोदुर्जनोक्षुमामानसहदेवनायोंतरक्षतिः ४२ ॥ तवम्
मत्तम यनीययोल्लयोस्वैरक्षमवक्रः प्रियांगियः
उत्सवरूपरहाननपानेजः सोनतायप्रदमनरांतेता ४ ॥
निशानेरहीननल्पयोः सनोमयोः दमयन्त्याः प्रियाप्रिया

उक्त्वैवं परदानपानजैः सांत्वनायपदमंतर्वानता ४२ ॥ निद्रा
न्तेषहीनतल्पयोः सतोस्तयोः दंपत्योः प्रियाप्रियामयस्य
दानात् विडंबनत्यानाच्चजातेकृत्त्वैवमेध्येमध्येसांत्वनायानि
सविघ्नानि मंदानितथानयास्त्वत्प्राप्तेगात्यातावोचत् ४२ ॥
देवहत्यपुपगम्यनिर्दयं धर्मभीतिकृतनाटुणगामः श्रुत
मेयमपराधमार्जनाज्जीवितावधिनलस्यवेपता ४३ ॥
देवानोहतत्त्वप्राप्यनिर्दयं यथास्यात्तथाधर्मस्य यथा सं दि
ष्टार्थं वादित्वादेहंत ग्रणस्य भीत्यापवित्यागा नोचितस्यशोक
यासुतंतां हुकु स्वाभिस्त्रिरात्रशान्त्यादिदर्शनया स्त्रागोपंतथो
येनेह प्रपस्य नलस्य सैवं जीवितावधियावज्जीवं व प्रपता व
प्रपतेवापराधमार्जनात्क ४३ सत्वगणः सत्तुविषयच्चदीत
णानंच्चराज्यमकृयेनत्वत्ज्यसे तन्नलस्यहापियाभिषेचनेय
च्चदंगपरिभ्रमविभ्रमः ४४ ॥ कुलविषयत्त्वेवंतणसपवन
लस्यत्वणःउत्सवःनिर्वापारस्थितिःकालावाचप्राहपूवा
र्थे तदेवराज्यराज्ञो भावः कर्मवाउरुमहत् येनत्वं राज्यम
तु रक्षाभवनियुक्तत्वदंगानां परिरंभायविभ्रमाविलासोवि
वलानंततदसृतेपालिबैवत्वं भवेत् ४४ ॥ धार्मिकिंसुदिह रंप्रि
यार्पणां किंशिवापेचटनेशिवस्यवा कामयेत्तवमयेहतं
न्वितेनत्वर्थंसाहिडदत्वदत्वये ४५ ॥ हेदेवविस्त्रोः हृदिप्रि
यायाःध्रर्पणं किं धर्मे न कांचनत्वावं तथापि भेदावगमात्त
शिवस्याशिवायाः धीचटनं किंवा नेकिंचिदेवस्याव ध्रंचापित
थैवभेदस्फुरणात् नन्वभावत्व्यिध्रयमहामिहमयात्तव
संबोधिनेन प्रसिद्धसंवितःसमुद्रेणावसंबंधमेकंकामय
४५ ॥ धीयतंतमयहत्वामवेश्रिधीवत्त्रामत्सवकाशायव
कः यदुप्रयत्वणावहुनस्यापिक्वोनवत्यस्मिदेयप्रणानमो
४६ ॥ वयिविषये मम [illegible] मनाट्टच्छाधीयत्वां शायनाने
वमितितत्त्वसमवकासीवसमपवक यद्यस्मात्कारणात्
स्वर्णाधीस्मत्वंगाक्रांतरणवस्यस्फ्रान्तेमांहृत्पांद्वपेणपोनस्

येनक्रीतेवत्यासि गृहीतवत्यसि ४६ ॥ स्मृएवतानिभृतं
मौलिभिभवद्भागविलासमसक्षत्मयाकिल मोचयाचव
विकल्पजानकीश्राविलाभयचलासिवीत्सिता ४७ ॥
श्रालिभिः सावीभिः सहभवत्याः वागविलासंसंभाषमसक्ष
ह्ला वंवारंकलिनिह्नुयेनित्यतनिलीयस्मृएतामयामोचं
निष्कासणंराघवेणविकल्पजानकीस्मृएतेनिनिहृश्रीनिरं
पराधमेवरामेणसीतात्यक्तेति सावीडवाल्कयामाकर्ण
यंतीश्रुतपवनयेनकंपितांहस्थामि ४७ ॥ त्वमपत्याव
निमीलितान्स्थपात्कश्रुपस्यधूतचापलात्पलात् त्वमसौ
प्रसवदाश्चिरायनः स्वभियाभिदधतीस्तुवेभवं ४८ ॥
त्वमहीयविवहान्मयानिजाभीतिमीरितवतीवहः स्मृता
नोज्झितासिभवतीतादृत्यपयवाहरत्रभमसत्यकातरः
४९ ॥ पूर्वम ॥ तवसावीस्मृत्वमपत्यान् स्पष्टपत्यान्
अतपविवानिमीलितानसंकोचितानल्कयात् कस्वपणावातू
लानूलाणादलभाविषाणात् तथाकच्चपसंवोधनः धूतचा
पलसंकोचविकाशाभावोचलत्येनेद्भुपात्पलान्मांसा
तं श्रुपयनस्त्वत्तोनेवसंकोचनेपविकत्तंन्स्वकमांगान्
पूर्वोसारायकन्तुः शिरः कंपयन्तः वकलासात्स्तुसकास्मत्
स्वभयातिशायकारीयतवती स्तुवहः त्वमहीयविवहाद्वेव
भीतिमीरितवतीअहंस्त्रुपादिभ्यानाविभेमि किंतुनलविं
वहाद्विभेमीतिवहास्यकै यितवतीत्वमयाश्रुतासिनत्तं
हेतोरहं भवतीतादृतापनसंचासिइतिवयंनलः अमृतयस्त
सैवकातरावदव्याहरत्र हरंतानेपायनाउक्त्स्थनीविवह
कीर्तये व्याजेन कथापत्यर्थः अन्यत्वमन्दभयपातस्पधा
तेयोगात्ध्यानात्वमत्स्वर्तिवगर्हितोपायपादः स्वप
सापाइतिपाठयोगनकपोलिस्वपतिकुत्र उपासामिदस्व
सम्पर्णविभवाति ५० ॥ संगमय्याविवृद्धसिमीतिकायव
वामयरतायतत्वा ढंतदंचइतिदत्वयानियया

घकिंश्च नोपपद्यते ५० ॥ येवाहं हविरहेवायुकवासंगमय्य
संयोज्य जीवकाजीवयेत्यामि प्रघाधुनासंयोगसमयेव
तायात्मिकावितिशेषः रतोत्मकोपवातंस्याः समनिद्रा
याः तु तामवकाशाहं तावद्देदस्यः काक्षाकयेविनरघः
इतीत्याकिश्चविनकेवद्धयेविविनिद्रयानोपपद्यते समीपं
तागम्यते ५० ॥ इहधोनिगदतिप्रियेइहशंसमदात्किय
दियंत्यमीमिलत प्रातगलपातकोकिलेकलजागगादि
वानिघाक्रमुहनी ५१ ॥ प्रियेइहशंवदतिसतिइयंभेमी
सम्यदाद्धितिलीलासम्यस्यानद्राघालीलाहेतोमेदात्कि
यत्किंचिदिहशेत्यमीमिलन्निमीलयामासकेवप्रभातेको
किलेमधुरंकूजतिसतिगाढेजागरानउज्ञादिनोविद्धवशा
त्ः सेहाथैवानथाहिप्रभातेभमीऊन्नादिनोद्भिरहशान्यमी
लयदित्यर्थः ५२ ॥ मिश्चितोकामिलितावरसुयाह्वम
वोदितपरस्परवाक्यम तोततोज्ञपरिरभसंपृष्ठपीडनो
विदयतोनिदस्रतः ५२ ॥ मिथः संयोजितोकृययाभवति
ह्वमेहह्यात्यानुवाधारयथाभवतितंयाननोननतः पश्चा
त्परस्परसंलापानंतरंपरिरभसंहृहेशालिंगनाव्यपीडिका
योपीडनेऊर्वीणिनिद्राचक्रतः ५३ ॥ नघासायानवेहस्य
लकालितवतंस्वांतनिःश्वासपाराजस्वयामिश्चभावास्क
वकोयतामथः प्राणाभवसुदासवोलाववंतोजमधीऊरेक
रिमकरीशाद्धितोवीडववंतांस्विकाव्यानेकभावाभयञ्च दर
यमगाढंहमानंदनिद्रां ५४ ॥ नयोभेतीनलयोः द्वंद्वमा
नेदानिद्राप्राप्रकोइहशेयानायानयोगानागतयोविपर्य
यहोवेगाः तमस्थलेनकालितस्त्रोतान[illegible]नलयो
रतिश्रमजनितानांनिःश्वासा[illegible]णांमजस्वमनजेव्यामि
श्रभावः परस्परं[illegible]कर[illegible]नस्प[illegible]दवायिनः प्राण[illegible]
हासायस्मिंस्ततनएकपवप्राणोवायुरेकदेहविधानीति
प्राणोकवायातापकापोऊविपोश्चणवतीनिःश्वासपावय

सिंस्तदित्यर्थः बालायाः कुचयोः पत्ररचनां कृते पुकवि
मकरीरचनाविशेषः तया मुद्रितं चिह्नितं चलरुवीरस
नलस्यवक्षः तेनैव विज्ञातालिंगनप्राप्त्या तां नुमापितः
प्रकोभावोभिप्रायो यासां त्री हृषा उभयो हृयोरेव हृदयं य
स्मिन्नीदृशा ५३ ॥ श्रीहर्षं कविराजराजिमुकुटालंकार
हीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितेन्द्रियचयं मामल्लदेवी च
यम् यातोस्मिन् शिवशक्तिसिद्धिभगिनीसौभ्रात्रभव्ये म
हाकाव्ये तस्य कृतौ नलीयचरिते सर्गोयमष्टादशः ५५
शिवशक्तिसिद्धिर्नाम ग्रन्थविशेषः तेन सह एककार्यकेर
त्यर्थः १५४ ॥ आनंदस्य कृतो नितरां लाविमेतां सत्वप्रदाया
न्तया दस्यांते षष्ठकाव्यं तत्त्वावहेत्री शृंगारसारं कृतो
सर्गनायकयोरभोगविधिभिः शृंगारसादशं संभोग
करहस्यस्यसज्वा विहृता विद्वान्वोढारतिः ॥ १५५ ॥ ॥
इति श्रीनैषधे महाकाव्ये संभोगवर्णनो नामाष्टाद
शः सर्गः १८ ॥ ॐ गेहं सः सदानाहननादेच्छपाडकृत्वघो
यो वह्नितत्पदैः वाग्वादिनी सानिजपदप्रधूलीभवेः प्र
प्रयतामनोमे ॥ अथास्तु रेका न्नविशालगी अरुणः सुधिर
वाकेन्दुदयाश्रमयकोन्ननैः कालःकाव्यसुसंपन्नो सु
डाणिनियस्सूतोतिसंभोगशृंगारोद्दीपनाय सूर्योदयव
र्णयति ॥ ॐ निशिदशामितामालिंगन्यावबोधयांबभू
त्त्वभिः निषधस्वरूपामीनोकस्य प्रियांकपाठयकः स्फु
तिमफपटस्वरवैदर्भीविभाविनभाविकस्फुटदरमदृ
शाभ्यकाव्येनाल्लिकेजगिरांगणः १ ॥ निशिदशांदशा
मितांदशामितोभावहुतांविनाशोत्कृतेत्वमाशिनव
त्वाग्नतदपि यायात्प्रदिशस्यानिषधेस्वस्यप्रबोधिकां
मिथ्यांद्विशेतालिकैर्वोधकेरः श्रीतिमफकचमत्कारयाद्रि
सापदानाश्रवकांकितःतमस्यवैरग्यालपदीणतयाभावितु
उदीपनस्वाशोभाविकः सर्वावषयावतानाहिभवः भावा

भक्तिः सेव्योसीति भाविकः अचिन्त्यादि देशकालावाप्ति
निभक्तिरसेनपर्यटकल्पविषयरत्याश्रितस्थायीस्फु
टस्थायी रसः शृंगारादि रेव रसः चित्तागता तेन भक्षाम
भक्ताः क्लिष्टाः गोविजागिरेगीयन्ते सकैग शब्दे तथा
च स्वस्वरूपं दृमनी सनानाद्याद्याविशतिः स्थिता त्रिय
स्थाजनयंत्यतायां फनील्वायपीडिताः नादस्यभेदा
लैल्लयाः श्रवणाः कानयोहिताः कातिभ्यो जायमाना
यः स्वरो त्रवणात्मकः रंजको मनसः श्रोतुः स स्वरो गी
यते बुधैः शांतिसंगीतलक्षणानुगतानाभिः कातिभिमधि
मधुराचामोपदेशगीतिचयाख्येय १॥ जयजयम
हाराजप्रभातिकीसमं घमालिमा सफलयन्तमाद्यान
ह्लादलोदेवालसयपक्षणाणः प्रथमभागं नयाप्याख्याय
नवाल्लविदर्भजा प्रियजनकलाभोजानयायद्गत
मंगलम् १॥ भोमहाराजजयजयजनः जनः सर्वोत्कृ
ष्टाभूयाइत्याशीः दरमीघदलमानिनिमेषान्मेषापु
ष्कानि अर्धविकसितानि पद्माणि ययोल्लहद्धोषि
ह्लानादिमोअर्धभातिकोअभानेजांयमानोप्रवमोषाभो
सफलयतमापतिप्रायेन सफलं कुरु नवश्यायोस्या
येषायाथालोत्कालसाज्याग्रप्रयमशाकनेभेगेवाक्त
प्रबुद्धस्यभेमीसालकमनदर्शनमेवमंगलमत्त अ
त्रहेतुमाह भोअंगदृष्टामनयहतोहेतोः प्रियजन
सवाभोजात् पंचमीविभक्ति इतिसूत्रेण विभागोविभ
क्तोनिर्धारस्यभेदकलाप्तिन्यक्लोनिधारणे पंचमीयं
देवदत्तायसदत्तादाद्यइतिवत् प्रियजनेसवाभोजा
दन्याद्भंगमंगलतालोक्ये २॥ त्रकुणाशाहमाषा
मासादयन्तमरकंचा तिअयाललिचयापणी अथभवेद्वाम
एयमिवमुक वाहिनमहसपपपिनावप्रसादामिषाद
सौ विजसखेतिमितः सैवेधत्रीहवीसीतिपीहवित २॥

नै॰
टी॰

वरुणगृहिणीमाशांपश्चिमादिशमाश्लिष्यन्नमञ्जुलंकृतचो
नांभासांनिचयःसमूहएवांमचयोवसनंतस्यांशुपना
मेकदेशावयवानांश्लेषास्यापागमस्यक्रमेणनानिरस्तकेच्य
पगतंसर्वंकिरणमेवववस्त्रहीनंपश्यंतीवप्रसादस्यनेम
त्यस्यव्याजाद्धरीमहिंमिंहरिव्राचीदिक इनोनिजेशावे
स्मवंतहासंधत्ते यथापरस्त्रियानग्नीकृत्यपरित्यक्तापि
इंहस्त्रायस्त्रियोहसंतितथेतिध्वनितं ३ ॥ अमहांतिनरः
नाइक्काराःनलोचनगोचराःस्वरांणांकरणायांबुतिक्र
मादेपरस्पराः कथयंतिपारिश्रांतिनराश्रेतमःसहस्रधना
मयमपिपरिज्ञानमाणिक्यमीरमणामित्वषां ४ ॥ अम
हांतिनराःस्वस्वाकारानस्वेत्राणिनाइगिनाक्रियाविशे
षाणि यथावास्येदीप्यमानाआसन् तथालोचनगोचरा
नभवंतितत्पश्यंतेइत्यर्थः चंद्ररूपकल्पचेलाडेत्यादिषु
उंगानस्वस्त्यनेनचैकाल्पिकोक्रमः स्वयंस्याकिरणाःअप
स्पराः अविच्छिन्नाःक्रमापामाकाशामंचात्रिपूजयंति
शोभयंतीत्यर्थः अपरेपरेचेतिद्वंद्वः अपरस्यपराक्रिया
सातत्येइतितिनिपातनात्क्रियासातत्येन्तनमविच्छेदः
अयमापितमोदायितोवावित्रपातिस्तेन्नोदारुणाःतोमीर
भूतःप्राणोवलयस्यरूपाःराशयस्तमोभिसहस्रधनाः
रुध्यमानानांदृष्टीनांपरित्राणमंदायमानंत्वकथयति
सहस्रधनामित्यवराजनियपित्रजःसहस्रचेत्वनेनोत्पन्न
स्यवनहोत्वोपिचनोनहस्रशइतिवक्रोक्त्येनहश्रांतान्त ड़ी
घोरेफस्यचवनोरचेतिप्राप्तस्यापवादः रात्रिर्याहृस्मकं
दिवारात्रौमइतिजोषिरात्रीतिदीर्घतंरूपं ४ ॥ स्फु
रंतितिमिरस्तोमःपंकामपेववस्वेस्त्रकेः प्रकाशेनगग
नेचर्वचरपुष्टस्फुटदुर्विनः अपिमकफकारीकालिमन्या
विराजतिधूमलस्त्वावरिवदवलादालक्ष्मीकवेतिपा
तकेः ५ ॥ लालायाःलक्ष्मीमकरणांनवमंतिपातकेःजय

ङ्गिः सूर्यकरैः इत्यर्थः नलदलोत्पलनीयाज्ञाविकलिलितवा
णामसूहः पद्मानां वकुलानां सितरक्तनीलहंसानां च चाङ्गि
रेणतया दीप्यमानैः मकरंदबिन्दुभिः अत्युत्कैः महान् कंद
मस्याषाविशोभते लाता लक्ष्मीमतिपात्केरित्यत्र
कत्त्वैक मणेः कृतानिमामाद्याकमणिविध्युवाः नलोक
व्यपानिष्टाबलयत्ननामानि निषिधाद्विनीयाश्रापि च
कालिकाभ्रमात्मानं मन्यते इति कालिमन्याक्रसहया
हं कावृवतीभ्रमरी तथैव रवेः करैः समलस्याविः नीलाक
णकानि विवभानि कालिमन्यानि विस्खलितावर ५ ॥
रजनिमध्यमालेयाभः काकामसमृहेः कृष्णाकिमल
यस्याः खेदेरप्रेषाये कृष्णाविंडाभिः स्वापिवजा बालेनायः १
हत्तचौपिशाचो भ्रमकर्वाकिमपितामनानयथा मुक्ताफर
लान्यवमानरे ६ ॥ वसुधः करपीकरइतिमेवोपिष्ठा
हेमाद्राङ्गेरविकाराणवमयवः करपी करधृतास्वने
पालेषाभः करणाः नघावकणाः नेभ्यः क्रमेण इव वीभा
वात्सभूतेः संजाते कृपादलान मयेषुप्रस्थितानि मलजल
विंडाभिः स्वापिवजा बालेन रयानि जकत्प्रवेशेन केनापि
प्रियत्वं नः श्रयः हत्तचीनां रुधकरणा पकरणानां लोह
हत्तचीनां पिशाचो भ्रयाणवा कृतोः संकरसंयोगः किम
पि किंचित्कृमिनानि कुक्काफलानि कुकाविपाषाणजल
विटवः कुक्काविशेषाणा कुक्काफलानीव वेजुवित्यर्थः
कृष्णाकिमलयस्ये निजानावेकवचनं अप्रेषाणो वितिपो
नेवाधकरणोचु पायवासवासिष्टकुवलादितिसमस्ता
ग्रल्क उदाविड्डाभितिमयदूनमन्यूविंडवथ्रभारहा ४
रवो वधपाहकुचेसदकसानुस्यादादेषः ६ ॥ रविकवि
क्रचामीकारैषुस्फुदामलविंडनीगमयिन्समस्तकची
येनाविहायासि [illegible] काः स्वविरचवानामुद्धेकदान न
याहतः पिशाचमहसाविवादस्मादसमायसमायः ७ ॥

रवेरुचीनामङ्घ्रिः सर्वाके हि विदेवर्ड्यते इति ज्ञानेः प्रा
तः सूर्यस्य ऋग्वेदस्य यत्वा किरणीभूतानां चामवे
दमंत्राणां शुक्लरेणु बुद्धाणः प्रणवं ऋग्यी दादावर्ते चसं
वेदास्वकत्मनो कृत सर्व प्रत्वलाश्च विषायेयेन इति ज्ञानेः
मंत्राणा मारूतेयारवंशपभाविष्णु गणावेष्णुस्तु दीना
ममलानीविहनामयुद्धाराणीभावगमायेन्द्रवोधये
न मसूराकाशेनारकाउल्लीयनेजनैर्दृश्यते वा सांवि क
विश्च चामुद्वैरुदान्तयाम्लदतेयेवमुक्तं रुदात इति
हत्रवोधितयोदानुमंत्रयास्माद्वेडमंडलादाहृता प्रा
वीनाः श्रेयावः प्रवासे धायांनिसर्गेन त्वरसापादाज्ञादेवि
वचनाभवनीमत्वेत्याश्चरत्ता रकानावतेलत्वाद्विडस्मा
मंयचंद्राकिरणानां विछेदेवेनावा साम्यात्ववविरचना
त्वं ॥७॥ वृजतिकुमुदेहस्ता सोहहूणोरपिधायकेभव
निचनलेहंतेनानापतादहतेजासि लके रचापत्तज्ञायो
मायामयीमिवरावणस्तमिरचिकरयाहरातिहिन
त्तिगभातिमान् ८ ॥ कुमुदनाम्निवानरेहस्तारुद्राजि
तोदर्शनादेव मोहं सुग्रीवजानिसानचननः नलेवानरे
हूणोरपिधायकेभीनाहूणेनमीलति नानिवहूवंद्रा
देवतारापतोसुग्रीवहतोजासिवापगतनतेजासिकानवे
सानयवारावणस्यापत्यसावणामीयामयीसीतालके
सत्वरंतिमिवरवस्ामिछकेशेपुरहात्वाहिनत्तिस्म न
थैवगगातिमान सूर्यः कुमुदोसतोत्पलेहस्तेवमोह
संकोचंव्रजतिस्मात नलोरलयोरकात्र्रेहूणोरपिधी
यके मनंस्ति तस्मिन्विकरणासहत्वाहूणेमुकुलयति
सति तारापतो चंद्रेहूतवातोजासि निष्प्रभेसति मायाम
यीरात्रिरचर्मायाभिः प्रवृत्तातिमिरपंचाचिकरेरहीत्वा
हिनत्ति श्रचनलेनेषधेपेद्दविवस्वहर... लसैव संवो
धत्वादसंवदे हूणोरपिधायके इति कत कमीमोः कं

हन्तीतिकर्मणिं षष्ठीविजयस्याहमितिसमासश्चोत्ततृतीया
तत्समस्योर्वर्त्तितिग्रणहुल ८ ॥ त्रिदशानामथनक्रीडान्तल्पा
विहायसिगाहनेननिफवनफत्स्वर्भागस्त्रीभरयहस
ग्रहः मूडनत्वकाराकारैस्थूलैरलकैःरुदरभाविःपरिहव
तिनाविडेगंडेपधानुविफः ९ ॥ यत्ताणस्थूलतमाणां
संयतः देवामिथनानांक्रीडाप्रायाद्रूपेश्राकाशोस्वर्वन्
फनानांस्त्रिवाणांस्वर्भागानांमालाविडानांशोभानि
यकेवानिकोमलरविसदृपैःउल्लानांकाप्रमानांमुक्तैः
समूहरुदरभाविःप्रयान्तावितमध्यःश्रावेडःसुणिचन्द्रः
गंडोपधानस्यचन्द्रिकापहायस्यकपोलयोर्व्यासमोप
पानस्यविधोप्रकारंसाहस्यपंनम्डचानि ९ ॥ दशाशामेव
त्वैवंदीषाणांविविवर्तनस्तृतैयःसविधमफनालडवैनि
भुववाववपमयः वदनत्रहवेशाथाम्नगणामयनडदचानि
क्वतिपदमयंहलेषामेवप्रातिधृनिर्वधानि १० ॥ दशाप्र
तानिमहत्तसांख्यान्त्रनाःचनणांविदानांप्रणानाभागाः
तत्परिणामहूपाःस्वयंस्वपमयःप्रफनामविपसमी
पयथास्यानत्याभुवमोडानेपादिमलङवैनिध्वयंति
वावयंतितिवादयतिवा तन्नतःस्तुयोदयाडेनोवप्येभू
णांवदपादकानांवदनेषुवत्रहरषक्तानिपदमयंःव
दशावाहूपाणांवविवर्धमानान्यप्रतिधनिःत्रधनि
लवैःपाहोम्वावविनाउदचानिडक्तवतिम्युधनीन्यचन
वमःस्वल्पायंवाचिनमनुदवाकन्येतिवत् १० ॥ नयनि
भगवानेभोजस्यानिबंधनबोधवः किमपिभगवान्यासा
दूस्यप्रचानंस्रुपचन्नतो श्रुपमरवदाविधानप्रेस्वविवयान्याय
मेडलीलवणफलदस्यानस्वणांचलधमाविभ्रमः ११ ॥
श्रपमवनोवृभुवनःपात्रभूतस्यनमसःप्रन्यंवषस्यद्रू
पमेवपाश्चिमवघत्यपाःश्राकाशमार्गःतस्यमेडलपा
लयेनतस्वेणनामिलनेनफलस्यफलीभवनश्रम्

पं॰ श्री॰

तमधिरतं स्वर्णाचले मेरौ भ्रमणस्य विभ्रमो विलासो यस्य स्तु-
ष्टः भगवान् श्रीभोजस्य जातावेकवचनं प्रधानो जात्यादिस्त-
वं यत् विना वा पर्वतः सूर्यः मदृ वत्यासादस्य शाकसो धस्य प
चानवाह्निर्ह्रादेशामलिदं सुप्रच्छ्नतां समीपाश्रयतां नय
ति प्रविशादिजनः पद्मा प्रकर्षेण हन्यते इति प्रचानः श्रग
वैकदेशप्रवृत्तनः प्रचाणश्चोतनिपातितः उपचन्नशाश्रय इ
ति उपचन्नशाह्लनिपातितः ॥ २ ॥ नभसि महसां ध्वांतध्वांत
प्रमापणपण्डितैरिह विहरणे ध्वपेनं पाताश्चैरवधारयन्
प्रश्नाविप्रासनत्राणाप्राणामाह्मस्वरमांप्राशीत दूधिगम
नात्रावापावर्तनैः दृतीयत ॥ ३ ॥ नभसि महसां तेज सामावे
वध्वांतस्यैव ध्वांतस्य प्रमापणे मारणे पण्डितानां पण्डितानामथ
तः ध्वपेनानामिह प्रभाते विहरणेः परितः सचाञ्चली लामि
स्तयस्य ध्वपेनं पातां म्लग यामवधारू यांन्निच्छिन्न शापाणिप्रा
णाश्रय भूतः चन्द्रः शाखास्य साराणाभया स्तु रमामाषाणपस्ति
मांदिशामेवानिरापाल्वमयान्तगाम पर्वतस्याः ध्वपेनं पाता
ग्रावाधिगमाज्ञानान्नारापिवेव परावर्तनैः रूदभीयतव्यप
गतं ध्वपेनपाता ध्वप्रः ध्वपेनपातोस्यां क्रियायां स्पामिति चनः
तास्यां क्रियेतिजः ज्ञित्वात् वेपदह्वाड्ः न ध्वनति लप्या
तेजमुमागमाः अदन्तलाहाप तथाचामरः चर्म स्पा
त्क्रियास्याच हृडपात्यादिफाल्गुणी ध्वपेनपाताच म्लगा
यातेलपातासेधोनि च ॥ ४ ॥ भूषामभिभक्त्वाया हाराः
च्युता इव मौक्तिकाः स्तरस्त्र तत्क्रीडात्स्र नादियच्छियद
गने वक्रकवलनात्मानः समाजे मादपना पुनर्निरूपदि
निजाकारे लक्ष्मीविलक्षणामीत्वते ॥ ५ ॥ इत्यादीनि क्रि
याविशेषणत्वादव्ययं इत्यं तेकालं सर्वाङ्गितावकाः दं
वानां रति लीलयास्थित्वाड्डायत्यानि तानि कुञ्जफलानी
वविद्यङ्गगनमेवाङ्गनं भूषा भाविभक्तः छपयामाम्तः अर्थ
नामपतिपातः वक्राभिः करैः स्वर्णापमर्ष्मभिर्मेवपाताभिः

कैः सहस्फुरद्रश्मिभिरेव पाणिभिः अथवा बककैः वैवक
कैः खेलमः स्याद्द्वजवरइत्यमरः दूषणात्तसमार्जकैः कृ
तात्तसमार्जनात्रेषां तारामौक्तिकानांतिरोधानात् देवभूली
वत्तिराकरणात् अथवा समार्जनाद्वि यंगनस्यवोपले
पनाद्वेतोः निरूपधिः कृत्रिमाभिरूपाधिभिः स्फटिकप्र
वालरणतादिभिः सून्योनिजः सहजप्राकारोयस्येह
श्रेपवियन्निलदीः शोभाविलतराप्रागवस्यानोविधि
ष्टलतरा यथास्यात्तथाहृष्यतेतराक्लूनायाकृत्रिमाया
शोभायाव्यपगतायांव्योमसह्यशोभयात्यतंशोभ
तेइत्यर्थः १३ ॥ प्रथमस्तुपहत्याध्यनारेवाविडितनंदु
लैर्मिरपरिघहर्वेपवार्वलीशावलीकृनैः अथराव
रुचांयामानिघ्यनभःस्वविहारिभिः स्वजातिश्रियारदा
दूक्ष्वाणीमयैरुदसक्तुभिः १४ ॥ तिमिषद्भदहव्पहवा
ग्रथिपक्तिभिः शारीकृतैः तारकैरेवा हतनतंदुलैर घमादी
निवेयअथानन्तरंननअकाशः स्वविहारिभिः स्वस्मिन्व
र्तमानैः शिशिरद्योहानानिघावस्यकरणांपाकिरूपरुद
सक्तुभिः उदुमानिश्वितैःसक्तुभिः कृत्वारविकिरणानां
भोजनादिगर्थकरोतितारैरित्यमरदीकाया १४ ॥ अह
रहितनमध्यादित्यांज्ञाविपाद्विमपागतदितिरुतरुः प्रा
णियोक्तेनाकिंवचवन्नमः पलातिलछदनौकेदीविधामय
स्मृतंजीविनीयादिनवहंतेसंध्यामोन्स्वेतव्यययभीकता १५
अहरात्राणि रुरुः स्तुकः श्रादित्येभ्योदेवेभ्योज्ञानाविपदमा
मंदेवानांयहकृत्याअस्तुभिः प्राणैः रहितंहतमपिचकप्रा
णियोक्तंसंजीवयितुंकदीस्तरतोस्मृतसंजीविनीविद्या
मपठत् नथैवदानीमपिस्तुकोनरुदेवेभ्योवेभ्यः स्तर
व्यतिरिक्तेभ्योदासदेशादित्याहितमपितमस्तोमिरमोदि
त्याज्ञानाविपदम्पागतपाणियोक्तेस्वनरूपादाया
केधेस्तरंनेमाविस्मृतांस्मृतसंजीवनीविद्याकेनपठति

नै॰
प॰ टी॰

अर्पितपदे देवयदि संध्यायां मौनव्रतस्य ध्ययात्वाशाङ्की
कृतात्रासेन वहन्त इदानीं संध्यायां मौनव्रतभंगभयात्तू
ष्णीमास्ते अतोन्तस्तमोविनीमंत्रपाठाभावान्नमः प्रोषि
वियुक्तामित्यर्थः १५ ॥ उदयशिखरशिखस्तान्स्फोतो
त्रनिषाः स्तोदयनिविहरं त्यषाणस मस्तकानां पमजनवत्व
वान् उदूयदरुणप्रज्ञीभावादरादरुणाणां जो मिलित
किमतत्वेगाच्छतयानवेष्टकवेष्टनो १६ ॥ निशा रात्रे
रक्षादिनेन सहरुणे फटकूपत्रासिन्धुणे प्रभातवेला
या विहरन्विस्फुरजनं विजेता एषारविः येषु नानिउद
यगिरिशिखराणां कृष्णाणां उस्य नैवयनापुनः स्कृतानां
स्फुरीभूतानामपुंस्कृतानामपसृतानामपमजनेनावेरि
रूपाणां अरुणालाजनेनां स्फवात्रियासेन वार्यं तो रुधिरप्रवा
हान्यावयति॰

१६ ॥

रविरयुष्मद्ग्याल्वस्य स्पतिध्रुवं वडवावलप्रतिवलवला
वस्याग्निन्यस्तमी स्तमी प्रगान् निजपतिविरहेऽगाढ
प्रेमाद्व्यागविहङ्गमीस्मरपारपराधीनस्वान्ताज्वस्पति
सम्प्रति १७ ॥ बलाख्यस्य दैत्यस्य प्रतिबलः शत्रु रिन्द्र तं
स्य बले सेनायामेव स्थायिन्या वाडवाः स्तमी प्रगान्स्तवीदि
ग्रहयात्रिकरुयतिनोरविरयाज्वान् ध्रुवं संभावनायाग्न
स्वस्पतिमिथ्यानार्यामिच्छनिाकिं गाढप्रेमानिविडानुरा
गा चक्रवाकी संप्रतिकामशरैः विवशा हृदयाद्ग्ववल्लु
भं चक्रवाकं ज्वप्रस्पतिमैथुनेच्छयागस्पतिश्रमस्वहृदयो
मैथुनेच्छायाकाङ्क्षागामो १७ ॥ निशानिरप्रानाः सी

रस्यंतः द्वयधास्या किशोरकामफरमफरुं हे घनेनेविलो
दितवालधि लरंगमसमजः स्यानोस्याय ह्वाणास्मणिम
थभूधरभवशिलालेहायेहाचणेललवस्पति १८ ॥
रात्रौनिराहाराः अस्मानांकिशोरकाः वालाः द्वयधावु
भुक्षया हीरस्पंतः ह्वीरेलाललसावंतः विलोदितः वाल
धिः युस्मास्कियायांतथामफरमफरा हर्षेनहेबाध
हरुंवंतिलरंगाणांनासमजः स्यानोस्यायेअपाहृने
पचेमाणमुल मंडरायाः सलरउस्यायह्वाणांतांचार
मोमाणिमध्यभूधरभवाशिलानस्यालेहायईहस्याः
स्पृहयाप्रसिद्धाः ईहाचनहानिविन्नेवेकुस्वणपोलव
णास्पतिप्रीतंकेरोतिद्वीवललवणयोलीलसायोर्थ्यज
ह्वकोसमजहुसमुद्रोरजः पभुभिलाषः १८ ॥ उडुप
रिषदः किंवाहतानिषाः किमनोचितोपानिरिहनय
हृस्वत्वाभ्यागणीयरुचीयाणाः स्फुरदुडुपतेराषमे
वेदः स्फुरन्मालिनाधमनस्यविंयदनयाविस्त्रीपिडु
नेवनतडुते १५ ॥ उडुनांपरिषदः सहूहस्यआह
तोअहंतोनावः वलहूकादिभ्यः ध्यानपिह्नात्तडोम
अहंतोडुघहलस्लाइनस्पतियंकावलोपः आहंतोया
गपताकिनअपिलयोगपतेवनयानिशाः किंमनोचिता
अपितोविस्तमेवयद्राभ्यामुडुपरिषदानिशाचरा
णायोगणायितेशावरः अल्पावशिष्टारुचीनांगणा
यस्पेहशः पातिस्मुंदः इहयत्रहृदः प्रथममेवनृपाः
ध्यपगमात् स्फुटमस्येनायां उडुपतेस्वदस्पसेवाधि
स्फुरंतोअधमनोअधमनः संवंधिनीकावियस्पेहशोव
दोमध्यमेवहृदय आधमस्सधमनोविद्धान्तेभवेत् य
घतेनयोरुपरिषविशेषाविंयोगोपिडुनेवनतेवदनडु
नेहवीक्षतेनास्तिअधमेनत्यनेतस्पवामेनणाञ्चितित
हृवेणानः प्रकृतिभावः अधमेत्या अधमनाविकारादि

नै॰
प॰ श्री॰

लोपोवक्रत्वः १९ ॥ अरुणाकिरणेव वह्नौ लाजानुद्
निजुहोति यो परिणायति नासंध्यामेतामवेक्षमाणा द्दि
वः इयमिवमेव वाग्निभ्रांतिकरोति तदायनः करमापि
नकरस्तस्यैवात्कः सकौतुकमीक्षिते २० ॥ अरुणास्यानु
राः किरणपववह्नौ यामोरश्मीयासंध्यानदृश्येवलाजा
जुहोति अथवैसमिउन्नदृतादिवोमाणाः स्वयंवह्नौ लाजाजुह्वद्भ
नौ संध्या परिणायति परितोव्याप यस्यैव विवाहयति इ
यीमेवयथेयं संध्या अग्निभ्रांतिमापिवेवायामितिमिथ्या
ज्ञानमेव शाहूस्य लाजुह्वौ भ्रांति प्रदक्षिणपरिक्रमणेप
रीकरोति पारिलङ्चास्य इति भूतवर्त्तमानान तथा संध्याव
तस्येवसंध्यां परिणायन्नर्थः यतोग्निभ्रांतिवह्निरेवाय
मितिमिथ्याज्ञानमेववह्निप्रदक्षिणप्रकारोति करि
ष्यतियावस्थानि प्रानयोरितिभविष्यति वर्त्तमाना न
नक्तं सहस्रांशुस्यैवकरं किरणमेव पाणिं सकौतुकं सा
श्चर्यमेवमंगलसूत्रसहितमीक्षितेकौतुकं नक्त उत्कउ
त्कंठितोभवत् आपत्तु सर्वपव २० ॥ रतिरतिपतिद्वैत
श्रीकोपरविहमस्तरां प्रियवस्त्रियन्ननेत्र यावदास
नमानेतनः अपिविरचितोविघ्नः प्रणयपटु स्वबलमवेगाः
प्रकृष्टमकृष्टेनोक्तस्यावास्तदेवं तस्य देवं ननतु २१ ॥ भोरतेः र
तिपतेः कामस्य चद्वैतं द्वैतं तद्वत् श्रीशोभायया सा द्व
श्रीहैमीनलोवपन्यायाचार्या यात्रयेनानिर्लज्जाप्रियवच
सिहितायोपरमाधिकारं यद्विक्ष्यमस्तेनावेदामस्तमा
त्रातिपायेनप्रामकालं भ्रमः प्रयानिसर्गप्रामिकाले
प्रकृत्यासद्वैविलोद् तत्प्रकृष्टज्ञानकंकामिदमस्तद
चनेप्राणपटुस्वः तृष्णोति प्रतिबाधिकायावतकौतुयाः
विघ्नहतोपिवायकवयोः अरुणवेषाभावायोदेत्रवाक्षेमा
ऊरीतामितिभावः तपनः कम्पेनप्रदेवस्यकृतानुकूल
त्वात्सर्वपवमदः करोतीत्यर्थः अत्रवचः विघ्नः कृतोपि

न्यत्रलिंगसंख्याविभेदेपिउपमानोपमेयता ११ ॥ भ
वत्यैकतान्तःकान्तः सध्याप्नुयात्वनपेमयत्त्वयानिक
ष्यसंधयेत्वाननामानिषणतुज्जा घातिमतिवध्यावपूपं
कारीदिनोदयमासिताहरिपतिहरित्तूर्णीभूणायितः
कियतःक्षणान् १२ ॥ भास्तपोमयप्राचुर्यमयद्
हृक्षनेकपटलचक्षुर्ग्रेयता एथक्लानाकान्तायने
हृषाभवकान्तात्यजनेत्यर्थः कामिश्रुणामिस्त्रणायोः
अत्रकान्ताशब्दस्यप्रियादित्वात् स्त्रियःपुंवद्भाषितपुं
स्कान्नूङसमानाधिकरणेस्त्रियामपूरणीप्रियादिषु
तिपटदोसात्पुंवद्भावाभावः निषणतुज्जानिषणयाव
त्रेअनुप्रस्थाताङ्गयप्रभानिका संध्याकथनामनत्व
वयातिअध्यानेनतंघातिपतिःहृयंःदिनेनदयमवपूप
कारीनिस्त्रयेनकरणशीलःहृप्यजातेणानिलाक्षी
ल्येहरिरिंद्रःपतिर्यस्याःसाहरिपतिस्त्रासौहरित्
प्राचीदिक् तस्याःपूर्णीभूणायितःप्रामवजनूनागभर
वाचरितःकियतःक्षणान्स्यात्ताअपेवादेनात्यर्थः १२
ञ्चपितमनसस्तववभैमित्वयाघकलाग्रहेनिषिधव
हृधानाथम्यापिस्त्लघूस्लतावियो अजगणदयसंध्यां
वध्याविधायनदूषणंनमस्मिन्सनायत्रामास्यान्नसे
प्रतिदूषणं १३ ॥ भोभैमिकलाग्रहेरीतिलिंगसंख्या
विभेदप्यारोपात्कलानागृहश्चत्वयावियापदैतेसो
नलस्यापिवियोसंध्यावंदनादौनित्यकर्मणिश्लथस्
यतात्यंतेशैथिल्यमात्रिअयमस्थांवधाविपरलोक्षा
त्वाहूषणंनामाणायत यघतोहतेनोमाविसुखयेनस्तु
यंनमस्मिन्मनानस्यात् १४ ॥ नविद्रोषिवताकापि
त्वयत्नेनानियताक्रिया घननडविते हेतभैतंमिनीवि
निमासमूढः आनिशाभवदन्यागादनजनःखल्लुका
मुकीस्वभगामभिध्यास्पस्डामपरांकवदावदः १५ ॥

नै०
पृ० टी०

भोभैः सितंत्वतः काप्यन्याली यहन्यर्थी विडंबी पूर्णा स्तुता
नास्ति नतोहतोहं मनुष्ठित्वा निभं तं निःत्यक्रियायाः श्रूपा
नके हतुह्न्व माधूः परां कस्य पंरं षा मेकस्यान स्पृशा
मस्तु त्त्वृर्वहावदः विघा षेणवन्नाजुनः सामान्य लोकेः
रात्रि दिन भवत्याह्तनादन्यागादेनेकाण्डकी हृभगम
भिधास्यानि वल्लु यस्याः स्वरताथिमेवपक्ष विद्यानप
मोघपं सा कामु कोहृभगाशाहूं स्याप्रियादिसुपागादि
प्रियादिशाननि पर्यर्दासीन डं वद्भावः विडंबितरति
चतूपकल्पत्यादिना क्रिस्वः यत्न नवहीर्णणास्वते
व्यावत्या सौभाग्य वर्नी मानितत्वरूप षेणा विहृतेन डं पंद
मेवानेकस्य स्फुरदनरम प्रतीतेः प्रियामनोज्ञा कल्या
णी सुभगा दुर्भगा भाक्तिः सचिवा कौ ना समा च पलाः
सानन्दं दुःहिता वामना हं छ भक्ति विनि प्रियाद य: २४
वहस्सह चरी सना राजन्वा पिवितन गादे ता नवणा किव
पेक्ता कामं के: स्व मालभते नभः नदूपिनिदि यह्नाव
त्सर्पोदि कं वदि हृ स्तो तो दूधानि नलि न प्रस्थायिन्यः प्रि
यः ऊसुदासुदा २५ ॥ भो राज नरिता मम पत्नि मलिय
मप्पेना सह चरी भैमी लाणु चक्ता कामं कः सा कोति
कह्रायं सा क्षेलि नस्रूपः सा कादिभ्यः पंचम्याः श्रुलु
के किंचित्यहतः स्वयं कि वा नभः स्वसान्मान माल
भतु ऊऊ मादिनं वं पलि पति ऊ सु दास्य का शात्रि वयन्ति
गस्य स्त्रा सौभाग्यन्त्यं पं भा स्या ल्दीप्यमानः स्वगा
मयनद ऊभः उत्कृष्टाः ऊभू तस्यादि हृ दस्तनो पावय
निपस्या नैहस्या ऊभदश नम्रगलामिति प्रसिद्धः २५ ॥
प्रथम क ऊ भः पाक्रतं तेन स्फ ठो दि तहू बहा णपन्तु पदाम
हस्य स्यनित्वा महा सिमहा षनेः पदिमवहनाहूहा पा
हहमाणि विनन्वना मह हृ फ वया क्ता वहुलमी विवे
चनचातरी २६ ॥ प्रथम क ऊभः प्राचीदिशः स्फुटमो

दितः शाको ये तेह शानिस्तर्येस्यते जांसि अनुपदं शाकाद
शीनसमकालमेव हेलाद्दृश्यते ति पाटच्चः एवंतत्वस्यैव प्रा
ह्रत्वस्य वहनाद्दृहापाहृदमानि गुणदोषाणामाने पाप
वादयोः शाकजनानि हृदयमहासिद्धहृहासुर्ये यवयोः नव
शाकस्य चलत्स्याः शोभायाविवेचनचातुरीकुर्वता भैमी
नलमानिशायितशोभनस्याकथमल्पशोभनलघुगुणया
दिति विचारयंत ॥ १९ ॥ अनतिशिथिलपुंभावेन प्रगल्भ
बलाः खलु प्रसभमलयः पाथोजास्ये निविष्टपनिरित्व
ाः किमपिहृत्वेनः कृत्वानीतं वितीर्ये सरोजिनीमधुव
सगुघोयोगेजायानवान्नमवीवदन् १२ ॥ पुंभावेन पुरु
षत्वेनैव विक्रमेण प्रगल्भशाक्रयः खलु भ्रमराः अनति
शिथिले रात्रिसंकोचात्किंचित्कुंचितकमलमुखविमस्थत्वाप्र
सभंबलात्कारेणनिर्मुणशीलाः पद्मिनीनामधुवसम
कवंदाकिमपिकिंचिमांत्रवृत्तः कृत्वांतसिलः सर्वविभ
क्तिकत्वात् गृहे गृहीत्वानीतं उषसः प्रभातस्य योगेदत्ता
त्तायामधकरीनवान्नंनवान्नभक्षणोत्सवमकारयन् नवा
न्नापरमातिकानंति मलनेनवमन्नं यवादिकं भोजनाय
यत्रदीयतेसकालोनवान्नइतिकालेदानायस्य प्रत्यये लो
पत्याकृतेविग्रहाय ॥ १७ ॥ मिहिरांकिरणाभोगंभोक्तुं प्रह
मेतयापुरःकालितचुलकापोषानस्य यद्गायांभियाकेसु
इतिविकासितेनैकेन प्राग्दलेन सरोजिनीजनयानिमतिसा
दात्कृतेजेनस्पादनोदये १८ ॥ मिहिरांकिरणानामा
भोगोविस्तारः आसमंता द्धोगोवा स्नानादिर्वानभोक्तुं प्रहृष्ट
याभावेनेय सरोजिनीपुरोभोजनादौ आपोषान यद्वा यथा भूत
चुलकाकिंपुभवतीति द्योतयं विकासितेनैकेन प्रथमदलेनो
पलाशिता पद्मिनी सा तां किंतैः पयःपानो जनस्पंदनोदये
सतिसत्तानंजनयाति आपोषानं चुलकं प्रत्याह्निकनिशायाः
प्रभातः अन्नोसांस्कोपेः प्रसिद्धः नद्यास्त्रितेय सा... ॥

तटतरुखगश्रेणी साश्रुर्विनैविवस्वन्नन्तरसिविगल
न्निद्रामुद्राजनिष्ट सरोजिनी अथ ब्रह्मण्याः मध्यमध्ये व
भ्रमद्बलद्भयापेयान्ति मधुपः स्वाङ्कोरमधूनि सरोरुहा २५
नीवनरभ्रूखगपङ्क्तीनासाश्रुविणः सूर्यवाद्भुशावृन्दस्य सा
दभिविधाभावे चिनिवेश अभिविधिरभिव्याप्तिः परितोव्या
प्तेः सेरावरिविद्रानां सरसिविगलन्तीनिद्रामुद्राभिमीला
यस्याः ईदृशी कमलिनी जातान्नमरो मध्यमध्ये वध्रमद्वा
लुब्धयाधरसूर्धयास्वाङ्कारं प्रत्वाहननिकृत्त्या कमलानां
मधूनि पिबति २५ ॥ गतचरदिनस्याङ्कर्षे शोदृयोदय
सेऊचत्कमलमुकुलक्रीडानीडप्रवेशमुपयुषां इह
मधुलिहां भिन्नेषां भोरुहेषु समायतां सहसहचरैरा
लोक्य वेफनाम धपारणाः २६ ॥ गतचरे भूतपूर्वे च
द्रू पूर्वे व्यतीते स्यन्तने तद्दिने तस्याधर्षे विनाशादृयो
दृयेनेवका??पोसंध्येवसेऊचनाकमलमुकुलानां क्री
डामध्यमेव नीडं तत्र प्रवेशमुपगच्छतां भ्रमराणामिह प्र
भाते सहचरैः सह समायतां मिलितानां भिन्नेषु कोषेषु
पद्मेषु मधुभिः पारणा हृप्यन्ते २६ ॥ तिमिरविरहात्यां
दूयते दिशः कृष्णतारकाः कमलहासितैः रूपैनीविद्वीयन्ते
सरसीनका शरणमिलितध्वान्तध्वंसिप्रभापरधारणाद्र
गनशावंदीलत्यकानिजैरयशोभैः २७ ॥ तिमिरस्य
विरहाद्दिग्मालाशोप्रदीप्यमाना तारकाः कानतद्वाणार
यास्तादृशपाः दृशः पांडूयन्ते पांडुरीभवन्ति यथा विर
हिणः कृष्णतारकाकनीनिकायां सातादृशोभर्तृविर
हात्पांडूयन्ते तथेति शाद्वृशाक्षिध्वनिः कानसरसीकमला
नाविकासैः हत्वा रूपनीव रूपनाधवलेवेत्रोयते जनेरु
मीयते वाणीथनयातोपपात्रैः ... शारणादृष्टहेषुमि
लितसैवशारणगतस्थध्वान्तस्यध्वंसिनीचासौ प्रभा प्रका
शः तस्मात्प्रादेवाधारणादेकेकेन गगनाभावं वेनीये

रयमुग्धासंभ्रमैरिवनीलानिपुष्पाणिभवन्तीवर्णैश्चवादि २१ ॥
मुरसिजवनाफलस्त्यत्तायमाणाहंसदठनेनतनविकस्टेच
इतेनाम्पुपेवनकेरवं हिमगिरिहंस्यासूयादश्चप्रतीनम
दःस्मितेउम्रदौवापिनस्पायोपाथोरुहेनिजनिद्रया २२ ॥
तद्यत्यद्वौनिज्ञाश्रियंश्रयंमाहत्यांयुष्मानिपद्मवना
निनहसंतनाविकसंतहर्षवानगच्छतुकानागच्छेत्वेव
तूतनफूचिर्विगानदीभिःसहत्स्मिन्नभूतःचंद्रायसेहर्षाकैर
वतन्त्रासहउलनमेवशोकानुभावविनमीलनेनोपेतका
क्षाउपलेवकेरवामितिजानतावकंवचनेनश्रयानेनवक्रम
लैःस्वकीययावाक्यजानयानिद्रयास्वउलनेनेजउल्ल
नमेबाधिहिमगिरिहंसादःस्पादिकस्यचयाधानल्पाश्री
र्यस्यहर्षामदपनाश्चिनोविकासपदेविषिद्धसनंप्रतीतंप्रति
दानेक्रुतदाजःकमणिउप्रत्यर्षेश्चचउपमगानुइनिदा
नुपस्यानकावःनकावेदातिइत्यनेनेकोदीर्घप्रतीतामिति
ह्वितकारस्पादः २३ ॥ पयतुनालिनीमाध्वीकेवानवा
भिनवागताःउसृदमूकंदौघैःउपदिष्मविन्दुमवोनकारः
इहनलिहजोवाचीनषंयथागाविहंगमामपानिजवधूव
क्रोभोजेफनाथवनामकं २४ ॥ अभिनवागतःअपरि
चितपूर्वाःतथाउसृदमकांन्दोवःउपदिभिमिन्नमःविप्रि
सुहानसृन्योवाश्चमरसूहःकमलेमाध्वीकमकरंदपि
वन्तमावापिवर्ततेपुनःयथागाविहंगमाःचक्रवाकम
ह्रिणःरात्रौनर्षश्रस्यानिदेषोःक्रियातद्वेकालेतिस्त्रेण
क्रियामन्नयानिर्वचयन्तइत्यामित्रथेत्नषनःद्वीणाम्
लतृषेवराश्चिमानिद्रव्यानिजवधूनोवक्त्रपद्मकमलेषु
रात्रौमाध्वीकामिदानीलिहन्तेआस्वादयन्ति २५ ॥ जेग
तिमिपुनेचंकावेवस्मैगगनमपावगानवामिवसयःसं
तेजानेविपुफलूयाविपञ्च्या सततमहत्नादेवाहागांइदा
पदंगेचकेनदहतनुजंभनौघाविषंवभजेविभुः २६ ॥

नै.
प्र. टी.

जगति लोके निःक्षेप नेदं पत्योर्मध्ये चक्रवाकवधूवकामशास्त्र
प्रयोगमौर्यो वियोगरूपो विप्रलंभरूपस्ततः प्राविलं वक्षाप्यामथः
पवस्यैतेन वमपारोचितपूर्वामिव संभुज्जाने भोगेभुज्जनरू
त्याच कामशास्त्र नायेना विप्रलंभेन संभोगः पुष्टिं वर्धु
नै कषायिते हि वस्त्रादौ भूयान् रागो वृध्यज्यते इति भृग्यो
तस्य प्रश्नमाह सत्तनेसर्वं देवयस्तं तादेवाह्नात्म्यस्तु भ्रयंच
ताहनो रन्तंन भुंजाभता विभः तन्नस्थानादानयाः शांकः वि
घभुजभक्रवाक्यकामिनि प्रतीयमानोत्प्रेक्षा ५४ ॥ वि
रातियवानिन्या गोसर्वामिंचं मिहकारु चोदितमणिमणि
तापेवि वृत्तविजास्त्र ययासति विचलनवलाजक्राचक्रा
केयत्यतिविजलामिह सह चेरीनामयाहं रूयागाविहग
माः ५५ ॥ चक्रवाकानां रात्रौ प्रवालियाग तन्नः सं
तापस्विते चाहूत नत्ररात्रीसुचयकवतिन्यागमिहकारु
चेहिमांशु यंद्र विश्रांतिमक्रामति सति चंद्रनानि जास्त्रि
त्राता पेविर हज्वरपवसंतापेदिन मणिमणिसूर्यकां
तमणिर्यात्रमिश्वातिसतिनद्धयातेश्रंतपूर्वा धापितामप
स्पवतमानत्यातृविरहेणान वलंत्योगात्रीभूवंत्याजिका
येषामिहप्रागृह्यागाविहगमाश्रांतिविक्रूलाबजविरह
व्याथितामहचेरी चक्रवाकीनामहल्लावकृनितंवा
देवाबमाज्ञयांति ५६ ॥ स्वगञ्जलमयनेवैरूपभविमन
याज्ञनः किमुञ्जुदिनी उर्व्यौच रूपवैकवतिका लि
खितपादिता वात्सोदरः कवि प्रतिभासंख्याः सुगात्रनसुगा
तामहृद्यंप्रपानलाकिलभावितौ ५७ ॥ निजमुञ्जलेवे
वृतेनैवं भ्रभमिति विस्तृतयासंकुचीभावेनैवं वांधीभवनेन तु
यंमपश्यतीउञ्जुदिनीजनः उर्व्यौधो नाव्याचरूपकुमुदि
न्याजगत्पकाशक रूपस्तु यस्य दर्शानेतेथीभवन महच्छ्याण
मिन्तेनिरांतिलाकप्रथमिथ्याबदतिनन्वस्याह्नचाणमिति
समाधत्ते याउञ्जुदिनीकवीनांमतिभास्वालीखिता पदि

तावानि प्रसिद्धेत्यर्थः गतस्वच्छंदस्येव कजते मीनाः पत्री
भोः जनाः स्थूणानस्थूणात्तस्मात्तोदाताः कुमुदिनी ग्रह
र्येपद्मपाकिलनभाविनी राजहंसान्ता द्वाक्ष्य पद्मपत्र म
स्यांतिभावालिखितपदितोनिजनानेत्याकरणस्मरणा
यथावद्यषणा २६ ॥ चुलकितनभः सिंधोर्मेघैः करादि
वस्तुभ्यते नभासि विमिनो वृथा वयच्युतेन दविडभिः शा
तदलमथ स्वांतः कस्यच्चिदीपरिरंभणा ऋनुपदपदा ग
काशांकामिमेममतन्वते २७ ॥ चुलकितः चुलकीन
पीतः नभ एव समुद्रो येन ईदृशस्य स्तवैः कराद्युष्मेवप्रा
णोः रंभैभ्यः च्युतैः द्रविडभिः नमो हृषोद्विकाविकाभिरि
वर्धितः स्तुभ्यते शोभा प्राप्यते शांतदलानां उपोषायानां
मथ स्वांतसो मकरंदप्रवाहस्य कस्यचिद्व्याजलप्रायस्य
लघुयस्यसमास्त्रयणादसौ हंसानुपदं तत्कालमवप्र
दःपंकापाको ऋनुष्याः कस्यचिद्वयाः का तेमशांति ममकं
वीति २८ ॥ यत्सरणसमनः श्रेणीश्रीणामनादविभिः
सदः पाविमस्त्ववैभोसाभंतः ऊमावतेवैः कवैः ऋजांनिज
लजामोहानदोत्पात्तसमफत्रानां वालिशावलनानां जा
पुंजश्रियं त्हयालिभिः २९ ॥ सदः पारिसरवयं यथा
तैः सरो मथानिपातितैः श्रांतिशयेन पत्यपैरवैः किरणैः
जं जमक सम पाक्ति शोभनामनादरिभिक्तिवल्काविभि
वजनिजानं जंजमक संनिवाहि पंमलैः म्बेवेष्टितानि
स्त्यकाताकेसरव्यंजनानि भवंतिते चेयं सरसो वा इयं पत्रैः
विकासाणां च केसरैः रूपमापत्न देवसरस्याः कल्माषित्वं
स्कटयत्यपि मंज्ञाके तथा कमलसौरभानेदेन हृत्याउ
त्पन्न घ्रमालायाः भ्रमर पंक्तेः सपकेनघावली भवना कुंजा
पुंजशोभा या हृत्केवजानि गुंजाहि सर्वतोरक्ताये पा मा
गुंजोपमा जाता इत्यर्थः वर्णितव जंजमक संममभिन
वगमाचार्यपादेस्तवालोकाने उपघ्नो वोजयविकसितेः

नै.
पं. टी.

यथामुखस्कैः पल्लवपौर्वंत गीफ्राकणाकं विलसत्केसराली
विचित्रैः श्राकीर्णाभूः प्रतिपदमसौ यत्र कार्ष्णमी वस्त्रच्छ्रः
सम्पादेवी वितत्यय यज्जनोद्यानमाविष्करोति ७८ ॥ र
चयति रचिः शोणीमतो ऊमारतमारवे यैर्दलिपल्ली
नीलीकर्तेयवसानि पातुकां श्रजानि सरसीकल्पाषी
तभुवपवलस्फुटत्कमलकलिकाखंडैः पाडुस्फुटोदर
मंडला ७९ ॥ ऊमारत नाति शायेन ऊमारीते न्कालर
भक्तस्यानीच ढूमीतिकृत्स्वैः रवेरविंदीसितेता सरसीय
शोणीमकृणं रचयति शोणानस्मा वाभितिडी। मूपूली
नापदलीपातुकात पविपतनशीलायुदे तां सरसीनी
लीकर्तैयवसानि श्रारभन्तत्न्नः सरसी यवलानास्फु
टतीनां कमलकलिकानां खंडैः पाडुस्फुतेन पवलिनमु
दरमंडलं यस्या साम्हगपोभुवनि स्थायेन कल्पाषीनाना
वर्णीकडारीजामानया चकडारलतणं मितपीनहवि
द्रवत्कः कडारो माणिवास्ति वतपांडुः श्वेपीत भोगाभवी
लः स्पादनसीयतनिरिति ७९ ॥ कमलं ऊशालायानेभा
नोरहोपकृषग्रतंयडपऊहतेनेवाणिश्चीयहत्वविव
द्वभिः कविभिरुपमानादभोजंता गामिनान्यस्माव
पियदन्तथाभावान्यचम्बल्लूकविलोचने ८० ॥ सूर्य
स्य कमलानांऊश्यालकरणाद्रहोपकृषवतमाहोपकृ
षिकादपाधास्याति भावनात्मानि संभावनाऊपी माद्रि
रप्रतीघातमास्मिति सत्काय सिद्धिजनन शाऊस्याविष्क
रणाभते श्रहोपकषवतमित्यकं पदमाहोपकृषिका
पैयस्मात श्रसौस्तुर्यः श्रियः शोभालभ्याः पहत्वाया
नत्वविवद्वभिः वक्तामिन्नुभिः कविभिरुपमानास्तर
पीकरणात्कमलत्वं प्रापितं त्यपिनेत्राणामृगहृते (
श्रतेयाभावात् श्रीपहत्वाभावेन कमलोपमानत्वा
भावाडलूकानां लोचनेसमानिरोपकरोति ८१ ॥ से

तिमहतीभक्तिर्भणितेनमुदित्वंत्वात्त्रिभुवनपतिस्त्वा
धन्यस्त्वमफलपङ्क्तेः इहहिसमयेमदेहेषुवज्रमुदव
त्रतामभिरविमुपस्थानोन्तिमाजलाजलयः किल ५१
ग्रध्यपङ्क्तेः श्रेयोहृदिकर्मपङ्क्तेः प्रधानमलगुच्छ
नीत्यधन्याः स्वयमार्गेमचरन्परेषांमार्गदर्शकस्त्वय
स्माज्ज्ञानोस्त्वयीतिमहतीभक्तियस्यहशांसिभक्तिशाहू
स्वप्रियादित्यास्वज्ञावः तस्मादुदयशीलमनस्तुयं
सत्वंमुपतिस्त्वउपस्थानेनपूजयउपादेवपूजायाम
स्मनेपदं इहहिसमयेप्रातः संध्यायांरविमभिस्त्वयेसं
मुखमुपस्थानायोन्तिमाजलाजलयः किलप्रागमस
देहेषुरात्रिविषयेषतदवज्ञनास्तूदेकमंयस्यवज्रस्यभा
वंगच्छतितथाचकपपप्रस्मृतिः त्रिंशत्कोटिमहावी
र्यामदेहानामरातसाः कंस्मातिदारुणाचोरस्तूर्यमि
च्छंतिखादितुं ततोदेवगणाः सर्वे ऋषयस्तुतपोधनाः
उपासतेतदासंध्याप्रक्षिपस्त्युदकांजलिं दह्यतेतेनवैदैत्या
वज्रभूतेनवारिणा ५२ ॥ उदयशिखरविमुपस्थावस्थापि
तोरवितव्यापाभूतमहामाणिक्यजानामहत्माणि
मंडली रजनिहृषदध्वांतप्रपामाविधूययविधायेको
नावलकनमेनेयजानेजनेनविशुद्धिता ५३ ॥ अहमे
ताः स्वयस्यमंडलीविभमेवाशिष्टनरागपानिन्नूतनाएप
रुणानिमहांस्येवमाणिक्यानितेषांमतयाविनाशाहे
नावनिराकारः उदयगिरित्वानुस्थायिनीअहाकिमभ
वेदिमत्येतावल्लनिस्वयेजानेउत्थदेध्वांतेनप्रपासाम
वधानवज्ञामारजनिमेवशिलोपिपायिकापिधानवं
वर्णाविधूयहरीकृतनकतमेनजनेनयंखनित्रशुद्धिताश्र
पितसर्वेरवीन्द्रादितासर्वेरवाकिरणमाणिक्यानाम
पिनात्तं ५४ ॥ स्वरप्रतिहृकः कर्णान्यत्यहीतिकिल
कुंडलद्वयमथावलपोतान्याचैस्मुदांसहितन्यतिः वि

फलदयभागेकांतत्रविलोक्यविलोकयंतिनवतत्करस्व
णस्त्वाविह्वितीयमहर्मणिः ५३ ॥ स्वर्गाणामपिरिहच
इन्द्रः कर्णाङ्गधेयात् किलप्रसिद्धौऽऽडल्वयंपतिजंश्चा
हयाचित्वाप्रतियहंचकार अथानंतरंवल्लतमेनाय्या
शक्रः प्राचीदिशामुदापतिनाशेणऽऽडलल्वयदनवान्
हियस्मात्सशक्रः प्राचीदिशः पतिरजनित्रऽऽडलल्व
यमध्यपकेऽऽडलस्यदयास्थितस्त्वंह्यौव्यलोकिंद्वयं न
वतरानातिन्हूतनाकरात्रयमानेवस्वर्णस्ववनोतीह
श्रोहर्मणिः स्वर्यपवाह्वितीयऽऽडलमफनाविलोक्य
ते ५२ ॥ दहनमविशद्दीमियास्तेगतेगतवासरमत्र
मस्तमयंप्रासेपत्यौविवस्वतिरागिणी अथपरभुवनात्
सोहृत्येषाहृत्तरणेः हृतामरपतिरवप्रामिवर्तेसती
व्रतेस्मूर्तिना ५४ रागिणीत्रफोवस्मभमायाहीतिः ग
तदिनस्यावसानंकालेमवस्तस्वर्यपवभर्तरिप्रासे
सतिदहनमविशत् रात्रंसोरंतेजोऽसिंप्रविशतीति
प्रसिद्धमग्निवेशामेवपस्त्रवनुगमनायचित्तारोहणांच
केसेताहृशीदीप्तिरथपरभुवनात्यातालादेवनवकांउ
वाडहृत्यनतरणेः स्वर्यस्यहृत्ता अमरपतिपुरंरखीदिरं
पापवंस्वर्गप्रामियेयेहृशीस्हृतीव्रतयातीतातया
वतेनयासासतीव्रताशूर्तिंयस्याभावमेवसतीनाम
तिमध्यव्रतानांपतिव्रतानांव्रतस्यमूर्तिनांव्रतेनया
चस्कृतिः बालयाहीयथाबालेवलाइउवनेविला
व नद्वहृतीवमांदायस्वर्गयातिनपोवलात् ५५ ॥
बुधजन्कथानथ्येवेयंततोनत्वजन्मनः पिहशिलेह
विहणीयाहाव्रजः किलकालिमा शमनयमुनाबा
डेः कालेविनतमसः पिवादीपयदमंलच्छायाल्काया
दस्यतभास्वतः ५५ ॥ किलप्रसिद्धोततजन्मनः सु
व्रस्पततौकालिमापितः जनवासमबोधनः शमनमहो

तादिवर्णोदाहृतोराजानोभवंतियदाजनकः कलमा
हारंभेनैतदस्यपुत्रः कुले जायतइनीत्थंवुध्यानांता
र्किकाणांजनस्यकथंयनस्येवत्तथाहिनेयायिकैः
साध्यव्यापकत्वेसतिसाधनाव्यापकत्वमुपाधिरितिउप
धिलक्षणेोदाहृतंमैत्रीतनयत्वस्यसपत्त्वेनसंबंधे
शाकाद्याहारपरिणतिरुपाधिरित्यादि अत्रदृष्टांत
माह यतासूर्यस्यभास्करकोनेवापिदेहादस्मादयका
लमत्तकालतामनेनमृतुनायमुनयावोडनपंगना
ग्रनेन्द्रवेणचकालेः यथामेवजायतेसः ४४ ॥ अभ
जतांचिराभ्यासेदेवःप्रतिसूणदात्ययेदिनसमयंका
लंदेवःप्रसूयतेतथावरिनावल्लभाकिनाशीलकाल
प्रसूतिरसोपुत्रायमयमुनयाजन्मधानेप्यनेनयथा
क्रितं ४५ ॥ प्रतिप्रत्येकंदीक्षणदानोवात्रीणामवसा
नेयरविर्देवःदिनमयंकालसमयमेवशादृशंकलात्मक
मेत्तंप्रसूयतेजानित्वात्तथाचिराभ्यासमभजनयथा
नेनचिराभ्यासेनस्तूयंःकालस्यसमस्येवकेसहंपम
प्रसूतिर्यस्मात्सूर्यःयमयमुनयोर्जन्माधानेपिशी
लेकालप्रसूतिस्वभावेत्यर्कनपाकितःकेनचिदित्य
न्वयःशाकेःकमीत्तिनिष्ठायामिदं ४६ ॥ कचिदचर
ताःसूतोकृष्टीमनाथरथ्यापानिभास्वनमंपिमत्रातेलो
कानसूतसूतारविनि रथपदसमासिफलंविपर्ययाम
पिउजेनःयजमहाप्तिनोभास्वात्रास्माहः सिध्यनिकःख
लः ४७ ॥ भास्वानसूर्यःशाकवाक्योपकरणायाःस
म्बद्धः नथाहृष्टास्वर्वजगच्छुद्धभावंफप्रकाशकत्वात
सूर्यदीपमन इष्टेजनैः कचिरचरणःरम्याकिरणपव
रम्यपादः सूतेनस्याकालस्याकर्मेतनीस्थ्रीः शोभामपवि
सूयंमेहृष्टाःसप्रसिद्धः सूर्यःपानेस्थूरयमचसतो
लोकान्पालयितमवतीनांनस्यलेनयेइपहमितानि

परीनलक्षणयानिर्मितः कृत्रिमभित्तिलाघवंगालिदृट
नीनिकाचिराः लोहितान्या संतापकत्वात्कचित्प्रदाः
चरणाकिरणायस्य सत्त्वनस्या कृत्रिमयामक्षोभ
यासनाघ्यालत्तायाविहितावस्थायस्यङ्गशावृवः
शालियमोहतोलोकाश्चात्पाड्यत्तमसत्वतोनानिदा
पवहृयेनपहासितेमतिकः विलासमात्रापहृत्तिष्य
निश्चापित्तयहमस्येव ५० ॥ शिशिरजडंजांचमेघा
मीदयायतभृतामयावरृकरपणानास्यानांप्रयस्त
तियःपयः जलभयजुष्टतापेनापस्पर्शाहिममत्य
यंपविहितासिलत्कात्याधृतिःसभानुकदंबति ५१ ॥
शिशिरात्शिशिरात्त्राः शान्याड्रजानाकपोतायषां
तेषांप्राणिनास्प्रावादयायहेमयीसम्हेमास्यवाटद
ति श्रयूवलिबैतांतोः कवपणामयोद्युक्षमासयेषा
तेषांस्पदादयायपयोवर्षाकालानेजंदत्तनिवर्षाका
लेजलभयभृतातापधारकालीनचमेदत्तितापु
स्पर्शापावकालेतमानाहिमहेमंतजंप्रालेयत्दत्तान्नि
इतीत्यमयंप्रशुरोद्भपमानः सप्रासिद्धोभाउः स्वयंःपव
र्षाहितायमिलतांकृत्यानांनानाविधानोकार्याणामा
धृतिः पौत्यात्पनेतवेत्रमालीनांपरिहृत्तियेसहृष्टानंद
चतिउदयते श्रप्यानमितिसंयोगादेवानांधातोर्याशोत
इतितानिष्पानत्वं ड्डवहृतिस्पर्शयोः श्रपइतिड्डवस्यकारि
न्यस्पर्शयोरेवंसप्रसारणविधानादन्यत्र सप्रसारणा
भावः ५२ ॥ इहनकेतमाश्चिवेधवेतामिसत्ततोर्दिशा
मपिवतहृणामुक्तमराडस्थितायतानाला नत्याव
णतामत्यस्यायामयानिवसन्नमः श्रमयतेमहूहाव
स्वयंयदयेषारोचिषा ५३ चेतहृणामीपिदिशाञ्ज्वि
प्रवर्तमानापृथक्कारतोः तत्पादेवभयनामपिपिव
तामपित्तयंसंवातिविधानहृणामाश्रयमेत्यावर्तमाने

मानेच्छायानाभिकेतेमः श्रमयितमनेसुयमसाम
र्थ्यं यदभूत इहास्मिन्विषयेऽकतवोज्जनः स्विचमा
सुर्यं यत्रश्रपितसर्वं एव श्रथवास्सुयेनदनेनदम
द्भुतमित्यर्थः यतोवीरैः निजपराक्रमात्सर्वेनः प
राभूतोपिविद्युर्यादिस्ववत्तायेकस्यचित्रीचस्यापिपा
देमुशावाणीभयानि नृदाविजिगीषुर्भीतिपमोऽत्र रो
पादस्यार्किमपिकर्तेनशक्नोति ५४ ॥ जगतिति
मिरंमूर्च्छामज्जबजोपिचिकित्सतः पितरिवनिजाङ्ग
स्यावस्यादृशोत्यभिषज्यतः श्रपिचशमनस्यासोतनं
नरक्ततः किमनोचितो यदयमदयः कल्हाराणांत
पत्पप्रश्त्यवे ५५ जगतिसर्वस्मिंल्लोकेतिमिरमंध
कारमेववनेत्ररोगं चिकित्सतः श्रपाकुर्वतः निजाति
त्रयस्मात्त्रयमपीत्यस्येवेयोनिमिरंमूर्च्छांचभिषज्य
तः भिषज्य रूपापनयनेकाल्वादिः श्रपिचासौसूर्यः
शमनस्यसूर्यः तातोऽजनकोपितनत्सूत्याः पुत्रइ
तिवाक्यार्थः श्रयंसूर्योनिष्कृपः सन् कल्हाराणांकु
मुदानामपत्सृत्यवेयत्तपतितत्तः किमनोचितोऽत्रतः
परंकिमनोचितं यस्यत्रसंबंधीत्रुमः पितरिसंक्राम
तितदप्रतिसिद्धमनुचितमित्यर्थः स्वयेपयोक्तिमिर
मूर्च्छाचिकित्सादिपितृसंबंधीगुणाय्यत्संक्रांतइवि
तमेवयत्तूत्तयेरसत्यापुत्रस्यासंबंधीत्रपत्यस्तकगा
त्वेगुणाः संक्रांताःतदनुचितमितिभावः ५६ ॥ उड्
परिहृष्टः पत्याशुक्रोशुरायत्पीडयायदपीडययद
पिविषिनीभानोजायाजनाम्सऊर्ध्वमुद्गतो नहभयमतः
केकेसंकोचितैनिजपाकया प्रसवेनिनवांकेकेपु
ऊगणानांचापि ५७ ॥ चेद्भानोः सूर्यस्यवल्लभा
कमलिनीपत्याशुक्रोशत्रोहर्यविविह्निताःयस्माद्पी
डयत्समकोचयत्ऊर्ध्वदिनीचयस्मात्तमतिसमक्ष

नै०
पं० ही

नोहं शंकं कर्कंफवद्दीतस्याः पाकः कर्कंफः कणाः
नेडुदरुणाद्दीप्ताग्रया उपघसो वशेणाद्दीमोनुवंतत्को
लोदिते स्वयैप्रसवनिसतितेडभयं ऊरुड्डनी च स्व
निजप्रोक्तया स्ववेया नयवितनेनेव स्वकोवितेपर
कोर्यात्मदोषादेः शंकानर्थस्यावितनेनैवाप्यकृत्य
वैस्तयैस्वात्म उस्यास्यशोषस्तात्नस्य पाकस्थलपोला
दिकर्मादिभिः ऊणाज्जाहृचो ५१ ॥ स्क्रांतिमयननो
भीनोजोनेवनेयस्यायनाविहरणाक्रांतः शुभावास्ता
ताःशानानिदशात्विषा. निशीति सहस्राभ्यांदिभिः
स्तृणीति सहस्रवाः स्पृथगाहिपतिः पशुपत्यस्याः क्रमे
णानेभास्वराः ५२ ॥ वेदत्रयीतनोः सूर्यस्य मेवमत्त
नेन मार्गेणाविहरणालीलाचलनेऽउर्वनैः साम्नामत्त
मेताः स्तुत्रैः सामवेदसूतानि त्रिषादशाशानान्यवसोता
ख्याताः सामवेदस्य भागान सहस्रे शाखाः सामवेद
स्येति प्रसिद्धेः सहस्रत्वे रुद्रादिभिः साहिता भास्वरा
दीप्यमानास्तुग्रहपतिः पोषः वाडोवाऽप्रति निशा
सहस्राभ्यां तु भिः हतसहस्र वनस्पृष्यगेकेकयाद
शाख्यक्रमेणैकवाक्येमवनस्पृणानिकाक्रांस्पृणोत्येव
नेयानपशुपतिपशुपत्यैवेत्यर्थः शोषादिः चंद्रः स्व
वत्वानित्रसहस्रहृयनकवाक्यमवत्रयीतनोभानोर्भा
स्वंच शाखा सहस्रंस्पृणातीति मन्ये त्रयी हि जगद्द
विद्ययस्य वर्णोत्रियया भेदात् इष्टानन्दनेन वंस्तृणो
ति स्क्रांत्वावानंदनेन वेपशुपति मनसोऽएनयान्नानयो
गपघाभावान्तशोषस्यश्रवणादशोनोक्रिये वयाकगप
देवत्रानेडु योत्याहिरित्यर्थः ऋचोदेतियजुषातपसि
साम्नामेमेति सहस्रशाखाः सामवेदस्यनिस्क्रांतिराधो
रविः पातालप्रविशतीति काव्यप्रसिद्धेचोपजीवतोऽय
तायः ५३ ॥ वंकनवितनायेषु मयावल्पप्रतिभासो

कमलसहृदस्तेमीभानोः प्रवालरुचः करैः शुचितरुचि
तज्जालेष्वन्तर्विसृम्भिरायतैः किं वदवयवैर्येषामा
लिखिता शालिचारुता ५२ ॥ येषां भाण्डाकिरणानाम
यथभानवेलायामेव पर्यन्ताववर्त्तनीसन्तानावज्जनप्रति
भासते प्रवहद्भिवानावितानवायेषांतेषांभावस्तुत्राप्रति
भासतेनथा येषां भानोः स्तूर्यस्य कारणाद्वृपमीनामेव
तत्राप्रतिभासतेनतथायेषां भानोः पानीनां कियाङ्गः
कतिपयैरेव ये वज्रालिष्ठगवाक्षे हृत्तमध्येभविस्त्रिभिः
प्रवीणा नपाले: दीर्घस्वन्तः चितशुचितमतीवयोगस्य
थाम्यान्न यो शलीनां चारुता श्रेशालवद्वाचारुत्वमाश्रि
ताः तेमीभाज्ञः करा: कमलानां सहृदो विकासकाप्य
सहशाः प्रवालवाद्विद्रुमवदेवनवपल्लववद्धवबोभा
सोयेषामीदृशा सम्बोत ५३ ॥ नयननयनयोस्ताकेप्रय
त्ने प्राविष्टवनीवहूमेलनवलभीजालान्तरालं इत्वार्कक
रांगुली: श्रमदञ्जकणाक्रान्ता भ्रान्ति भ्रमं त्यक्त्वा श्रयाः
पुनरपि पूनः कृदोकिवानवर्धाकिनादिवः ५३ ॥ भुव
ने वल्लभीनां जालानावालान्ताविष्टवनीनीलान्तराणा
लदण्डानिवासः पूर्वस्मै कौलिविताभ्रार्ककरांगुली:
झाक्तत्वेन नयनयोः पर्यलनयपक्षपतत्यः श्रवनालो
पमया पेयत्वात् हि: याकरां शलयु: भ्रमन्तस्तेनसाकि
णाः त्रसेवाणभाभा त्ते: क्रान्ताश्चाश्रिता दिवसत्ववासवर्थ
किणा नद्या विसृष्टकमेणा किं वा विनर्के पुनरपि प्रा
वर्त्तयत्यत्याः सेज्ञाथाः प्रायेणावदितानीमपि कुन्त्वे त
दणायेत्रेयस्याः सत्यः श्रास्य भ्रान्तिभिर्भूमीभिः भ्रमन्तिइ
व भाति ५४ ॥ जलजभिडवीभाव प्रफुः करणानि पीड
यत्या शिशिराव करवत्ता वीशालप्रपंचविलासपङ्क्त वजानि
वमाणस्याचलतोमीथैर्वायुपथावत्नात्पतनमफलाद्वि
वेकवृच्छिदाकरपत्रेनो ५५ ॥ जलजानां पद्मनाम्नावेव

नै॰
प॰ टी

वर्षाणांवानांभिडरीभावंविक्रमसमेवहैधीकवाणमिवुःस्रा
भ्रिरिशरकैः सूयपव श्रीमामावावजडाव नलसैा कदा
प्राणीयस्पसः श्रीघ्रहतैः शल्यीनावाणामेवर्षाणावानाम्प्र
पंचस्याकृनिसन्निवेशास्यविलोपकाद्दिनाशाकनैवान्य
थाभावकर्नीथनाप्रभातेस्तशैलैंपस्यमंडलभागस्याति
रोधानवशात् कंहूनांवर्षाणानांगुंक्रिदायस्यान्कारपत्रिकंक
चरत्तस्यभावंनदाकारतांदधानंचंद्रस्यमंडलंकोणार
श्मिनैवपाणिनाद्दढंपीडयतिनिष्प्रभीकरोत्येवगाढंह
तानि ५५ ॥ तारापौषविलोपकस्यजलजंनीलात्वि
षांविंदतः सारंभंचलनांशुकंकुजंजेजंवालंप्रादुर्भव
न् छेदार्थोपक्रमंताकरोणीनाविड्रासंपीडनालविनोपा
विच्छित्कारपत्रतामिववहत्यस्तगतांवोविद्युः ५६ ॥ ता
राणामेवर्षाणांवानांविलोपकस्यनथाजलजंपद्ममेवर्षा
विंभिदतःसूर्यस्यसघोगचलनावारश्मिनैवपानिनानि
विडापीडनानिष्प्रभत्वमेवहठपावाणाप्रापितोत्तमि
तार्थमंडलस्वस्यहुःछेदार्थंशावच्छेदायोपक्रमंचतदंबु
चर्षावाज्जातेरजस्त्वनयोर्जवालेनपंकेनप्रादुर्भवस्तुतन्
शावच्छेदकंचतत्करपत्रंतत्स्वभावंतन्नथामिववहतीति
लजभिडरीभावप्रेप्सुरिवस्पाह्वाद्विधिकपावकामिदंप
चनथैवाग्निमंच ५६ ॥ क्रमःशावतनवनलयशःस्थ
मेस्तस्प्रशाद्यसोदर्यःसोदाविलोवितःस्पस्प्रमालिताद्धि
जेंद्रःश्रज्ञास्वज्ञकरामिहकरच्छेदमप्यस्यमपप्रक्रानि
स्यानंतदापितितराहुविणायःकलंकः ५७ ॥ श्रोनली
तवसंवंधियशःकांतिमेवश्रेयसेमंगलायसःस्प्रःप्राहुः
ख्यातिरेवधनिर्यवेहशोभाविक्रमःसाहसप्रावल्यंसामःप
स्ययशसप्रवशावस्पसोदर्यस्तस्यःसाद्विजेंद्रःचेंद्रःस
प्तश्चतत्वेतायादिविद्याविशिखिवनपवात्तेनिष्प्रभत्वात्
श्रद्धाग्रासार्थे इत्येशावचेक्रयोः सामुख्याकरेप्रत्यायि

कमस्य शांखिस्यैव चंद्रमसः करच्छेदं किरणपगममेव पाणि
नाच्छेदं पश्य तथा हारिणो हरिणाङ्कस्य ज्ञातो यः कलंकएव
हारिणो मृगत्वाहारवनोजनस्यैयः शांखिः कलंकोऽहरणमे
वनतद्भूषणमित्यर्थः तदप्यस्य शांखिस्यैव चंद्रस्यानितरां
म्लानेर्मलिनतायाएवक्रियाः स्यान्नेपश्यैत्यर्थः यः कलं
कः तन्मलानि स्यानामानि सर्वाणि सर्वनामानि तत्स्याधि
करणान्यपि इत्यनेनान्वयः अयच शांखो नाम मुनिः श्रे
यसे लोकहिताय स्वरूपशाहूः कृतनस्नाति अन्योक्तियस्य शां
खिमुनेः सोदर्ये भ्राता सप्रसिद्धो लिखितो नाम द्विजेंद्रो वा
ह्मणश्रेष्ठः दिविस्वर्गमप्यभाति तथा शांखमुनेः करस्य
पाणेश्छेदमपि धर्मशास्त्रप्रायश्चित्तस्यज्ञाकरपश्यविचा
रय तथास्य हारिणः मृगस्य पाणि चौर्यण हारितोयः कलंक
स्त्रौर्यकृतो दोषः तदपि म्लानिस्यानमस्य पश्यैत्यर्थो तव
धानिः स्पष्टमिदमाख्यानं भारते शांतिपर्वणि राजधर्मेषु
५७ ॥ दिनमिव दिवाकीर्तिस्तीतादुराम्नवितः करा
लिमिरकवरीलूनीकृत्यानि शांनिरवीवरत् स्फुरतिपुर
तः केशास्तोमस्ततः पततयः स्तभिः ध्रुवमपवलंनतच्छाया
च्छवलादवनीतलं ५८ ॥ दिवसोदिवाकीर्तिश्चापितत् दू
वस्तूयस्य रथमस्तीदानद्वयादवराचितितिमिरकवरीलूनी
लूनातितिमिरमेवकवरीयस्यालहूयीकृत्यानिरवीवरत्
निवारयतिस्म ध्रुवं संभावनायां ततोऽलूनायाः कवर्याः स
काशात्पततयः स्तभिः केशस्तोमैः क्षेत्रच्छायाच्छवलामे
लिनमवनीतलं पुरः स्फुरति श्चतितिमिरकवरीलूनीमि
तिवक्रव्रीहौ जातिकालसुखादिभ्यो निष्ठा परा वाच्येति
जातिवाचिनः कवरीशब्दाल्लूनशब्दस्य निष्ठांतस्य परनि
पातः ननु स्त्रजातिकालसुखादिभ्यो नाच्छादने इतिवक्र
व्रीहेरंतोदात्तत्वबक्रव्रीहेस्त्रोतोदात्तादिति ङीप यत्रन
वहिः स्वांगास्त्रोपसर्जनादित्यादि तदसंवधत्वादेयदपमे

नै॰
प॰ टी॰

वतया च मूलं द्रिवद्धीपदित्यपपात प्रवाश्या संबंधात् ५५ ॥
यत्पाथोजैर्विमुद्रणप्रकारणोनिर्निद्रयतत्पं गुभातं ह स्तोपु
रयानि स्मयजलरुहां मद्रुणासहं स्वहारिः साहित्यं सद्रसी
रुहाम पिहरणाम प्याजितनद्धास्तं वयन्नूलां द्रियनेन शोक
विलभिः पद्मोपमा चद्रषः ५६ ॥ यद्यस्मात्कारणात्त्वहः
पद्मानां विकासनस्य प्रकरणे प्रस्तावे ह स्तोजेनस्य नेत्रा
एपापिनिर्द्रयति निद्रां हीनानि विकासितानि करोति यद्यत
स्रुहारिः विस्वरनास्त्वनेत्र जलरुहाणि वत्तजो पद्मानां
नां पद्मानां सह स्वसमपूर्वयन् भक्तिपवेत्तायेपरमेश्वरात्
हितेनैकेन पद्मेन हीनं सतु सद्यः तत्यादितेन स्वनेत्रेण हू
णी च कारयतो सिकमलनयने नि पूर्यसिद्धिः तस्य पद्मानां हुपा
च सा जात्यं तत् हृष्ट्वा जातित्वं वास्तवं नित्यं मूर्ति अत्र मत्स्य शाह्
स्य सहृष्ण यस्य मसावीतिवत्स हस्य सः संज्ञा याभिनिसः
कोविभिर्यन्नलाय तसाजात्यं मूलमाश्रयो यस्या सेना हसी
च द्रषः पद्मैः सह उपमानां तमाद्रियते ५७ ॥ अथैवं मि कम
लाकरे निखिलयामिनीयामिक श्रियं श्रियति यस्त्र गावि
तत पत्रनेत्रोदरं तदेव ऊषदमन दिवस माप्यगर्भ श्रमां
रेफरवचोरणाच नष्टपति निद्रासुदे ५८ ॥ यत्तऊष्र्देवि
तत उष्णादितं पत्रस्यवनेत्रस्या दर्येन हंशोक मलाकरे सर
स्य वक मलायाल दम्पा श्राकरे तत्पत्रस्या नेनिखिलाया
त्रीयामिकस्य स्वस्व वारणायाम उजागरूकस्य रक्षकस्य
श्रियमुपमां श्रयातिजरहेत तदेव हंशाऊसुदं दिनम्रा
प्यगर्भमतां भ्रमराणां रवप्रवचोरणा निद्रायां नास्ति कः
षाहृः तया घनानिविड यथा भवति तथा निद्रया मुद्र मेत्र
निद्रे ये वसुदं संकोचमेति ५९ ॥ इहाकिमु घासित इत्यासा
सिकि षाहूपमानि नियमितवा चावायसेने षपपः भर
णफणिभवणाहेत्ता तडः स्यानि नैकवावितिविहितन्नहा
वागन्तरः कोकिलोह्नन ६० ॥ इत्येघासिप भाते पद्माथेवा

कंचनार्त्किंशाहस्य रूपं कोकोइति नासित्स्याति नियमितात्तं
बज्रावाग्नेनेह शेनकाकेन फणिषाबाद्रुव शणस्य व्याकरण
नास्मिन् तातनः आदेशास्य कोऽस्याति नाविनिहप्पुः किंकि
विनर्केषण्डुवकोकिलः विहितः तद्दीवाक् तद्दोति स्वा
भाविकाशाहूपवनातनः स्यानिनेत्तचहितैतद्दीवज्ञी
तितद्वांवागन्नं येनेह शोभूत् ३१ ॥ ददीपुत्रस्यनं वेभु
वमयमभवत्को प्रधानीकपोनः कं देशा होषासिद्दिव्तन
बज्रावटिनीशोषभूषाडुयातः सर्वविस्मातिदेवात्स्मृति
सुषस्मिगतांचोषयत्याकसंज्ञा प्रोक्तस्त्काविणासंप्रत्यापि
फवातिशिरः पट्टिकापादजेन ३२ ॥ श्रयपारावतःदाती
पुत्रस्य पाणिनि लते पाशहे व्याकरणे धीस्पेक्तस्यान्विषयस्य
वर्मणि पसंख्यानमितिकर्मणि सप्तमी विधानात् व्याक
रणमधीयानः कस्य नाभृतं कोहशः केटपाहूस्यास्ति द्येय
क्षाति प्रत्ययविभागेन सिद्धं यं दनास्त नहर्णी लिवने ए
शास्त्रनावहवास्त्रनाविदित्वः स्मतनाडीति प्रासङ्गापात
विशेषाक्लासाशेषो वशिष्टो पवक्ष्यानयाडुयातः स
कः यः सर्वेतत्पादिते व्याकरणं विस्मृत्य देवात्म भातेस्मृति
प्रामोच संज्ञां दापाद्रुदाधिनिहत्ते विहितां चोभयत्रुस्वा
रयन् पट्टिकायां पादाघातेन प्राज्ञेन सत्कारेणेद्रानीयेरी
रक्षमत्यतिपारावतोहिकेटेपवपवलः प्रातः शिरोधन्व
नूकवाडूति शाहूकेवनितेयुतन्येता ३२ ॥ योऽवत्सा
योग सहणः समनः श्रीजयावेजयाम्लोकेस्त्रिवहति
हारीति दीरके टैमसूलः भानुजनहुनदंतनुवमाशाक्रमो
धस्यकमः स्यानपानेतानिवजलपेभीभिर्वतंद्रवाभिः ३३ ॥
स्तयेः प्राच्यादिदिशाक्रमणु व्यशोभास्त्रयंत्याः पुनाकाया
स्तावेर्वर्णासंहूशोः हारीरकैटेवीले ऽतने रात्रिमभिक्षिनेह
गतिहीरकंटइनिबद्धशोसप्तमीविशेषणे सर्वे प्रयोज्य
मितिकंटशाहूस्यएवानिपानेआनेमञ्चादेः परासप्तमीति

नै॰
पं॰टी॰

लीरशाद्धस्याः आदिपातान्यवनिपातः किंचासौ स्तवैः श्रा
श्रांसोपस्य स्वेणमयः सणोऽभाभुवित् श्रतपवनद्भ्वाभिः
स्त्वयाद्वक्रभाङ्गानाभिभिभित्तिमिवस्येवजलधेः पाने
स्थानेभवतियोक्तंभवतिऽभमभवोहिडानिः सम्भस्मापि
वत् १३ ॥ द्विरेवतमलमालगहनयासेद्वेभाद्गुके
न्स्वेवस्यसहस्रपत्रसदासव्यस्राणिचुम्बोल्लवः चमोणा
रयचुंबितेविनतनेतात्पिष्टपिष्टीकृतत्मादिग्योमतमो
चमोचमफनामोचानिदाघघातिः १४ ॥ अस्यस्त्वयेस
द्विरैरेवाकिरणोत्तमत्तमालवणस्यग्रासेनापोद्दवाग्नी
भवद्भिः कमलानां सदासिचस्वोल्लसवदिनेप्राप्यऽन्तवोवि
कासादिर्वस्त्राणिदन्तः स्राएदानीदानीनिदाघघाति
स्त्त्र्यः त्मायाह्मेदिंपूर्णाव्योहस्यत्नमोहनीतित्मादिग्यो
मतमोचंतयारयेणचुंवितेसवेगच्चमोणांमोचप्रवाह
पिष्टानांपिष्टपेषणभावेकः पिष्टपिष्टामिवकृतंमोच
कार्यकारणस्यानवशेषात्रिषुयोजनमेववितनुतेवि
स्तारयतितमोनाशस्यकमलविकासस्यचद्विरैरेवोस्ति
संभवात् द्विरेव्यतिसंख्यायाव्ययासन्नाहूराधिकसंख्याःस
ख्येयइतिबहुव्रीहिः बहुव्रीहौसंख्येयेड्नित्यडच् १५ ॥
हराहस्फाल्तिमिवजलधेवाडवस्त्विभाऽभाऽत्तस्यहन
स्हवनीकोलवैहासिकोयं नक्षत्रामीयेकामातदधने
भाह्वस्वांतिमानंधामयापिधमणिकिरणस्तणायःश्रो
णयति १५ ॥ अयंहयैस्तिमिरस्येवसमुद्रस्यवाडवः
शोषकः तामस्यरात्रौसजालितायोएवस्हीनमानायाः
वनरुहाणांपद्मानांग्रन्याः सम्हस्यक्रीडायेवैहासिको
हासकारीविद्वषकः हराह्र्फः द्वव्माकाशमाहस्फोत्तिः
घमणेः स्तुयैस्यकिरणपंक्तयः स्तामीयंसहजभास्वदय
रपकाशकैस्वांतिमानंवर्णद्वादिभिः स्पचैतिचादिमनव
प्रकाल्वकस्मात्रधारयतिपनः किरणपंक्तयोधामयापि

श्रुतिणीकर्णवंसेव १५ ॥ प्रातर्वर्णनयानयोनिजवपुर्भूषा
प्रसाधनदाहृीवीवः परितोषतेनिर्निहितामेतः श्रुतिरश्याप्र
वः स्तुतामडनमंडलीपरिस्फमाणिक्यरोचिर्मयक्रो
धावेशासरागलोचनकचादारिद्र्यविद्याविणी १६ ॥
अनयाप्रभातवर्णनयापरितोषितादेवीभैमीकस्मभ्यंनिज
देहालंकारान्मणीनसादान्ददौइतीऊमेतःपरिष्कार
तःश्रुवचारिणिपदास्याङरोन्यत्नाभूषणानांमंडलीमाणि
क्यरोचिर्मयामाणिक्यमणीनांदीप्तिरूपाचासौक्रोधाव
शेनसरागानेत्रदीनिस्तयादारिद्र्यविदारयंतीवैतालि
काःपरिदपतिस्म १६ ॥ आगच्छन्भाणाताम्रुधःऊाम
यानियम्यहृधीरार्थाने स्वर्गगाभुनिवंदितांकृतदितार
भालनिर्धपतिः आनंदादतिडष्यकेरथमधिष्ठायप्रिया
यौतक प्रासैतैरवरागतेरविदितप्रासादतोनिर्गमः १७
अथयानेनतंदेवेगावगाधितपायावतिश्रायितनासियायायो
तकेनस्पदायेनप्रासंरथमानंदादपिकृत्यस्वर्गगाजले
हेनपातःस्नानःनैवैतालिकैःप्रस्तादागतैरत्नातःप्र
सादान्निर्गमोयस्येदृशःआगच्छन्स्नात्वाप्रतिनिवर्तमा
नःप्रभातवर्णयतावंदिनांदत्तणरूपोवारनियम्यमानशोह
गोचरोभूदित्यर्थः १७ ॥ श्रीहर्षंकविराजराजिमुकुटा
लंकारहीरःसुतं श्रीहीरःसुषुवेजितेंद्रियचयंमामल्ल
देवीचयं एकामत्यजतोनवार्थघटनामेकात्रविंशो
महाकाव्येनस्यकृतोनलीयचरितेसर्गोयमस्मिन्नगात्
एकात्रल्या ॥ आनंदस्यकृतोनिरन्तरविमनोमत्तेप्रदा
यात्वया प्रसोनैषधकाव्यतत्वविद्गोष्ठाहालुसत्सम
नौ सर्गेस्मिन्नपिविस्तृतिनेत्रसभैएकान्नतनिशोक्रमात्न हनो
वदितीर्याप्रकाशितनरतिःसूर्योदयोवर्णितः ॥ एकादि
शुकेस्यचाडगतिनमेघकपाहेनसंहतेतीसमासेनत्रं
ष्टमेतनिभावंचाडगामच्छ ॥ इतिश्रीनैषधकाव्यविवृतौ

नै.
वि. टी.

पकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥ ॐ ब्रह्मोदयस्थानमनादिसिद्धं
प्रबलमल्कं सवमोरभाग्निं यस्यानिवासोस्ति सवस्वनी
साखतः स्तुतेः स्तिवद्धविद्रुसेमा ॥ तदेवपूर्वसर्वैः सम
स्तिमोयमंकीर्णः संपूर्णासम्य इद्धिमान् अनंतरापदिष्ट
मुसंभोगेष्ठुपपद्यते नवोहसंगमेप्रायेणवानः साधसा
दिभ्य ॥ संतिसामान्यवरत्वर्थमुपचाराद्यर्थजाते मानस्या
नंतरंतेषांव्यलीकस्मारणादिभिः रोषप्रोषाद्युत्संपानान्म
कंकरः केनवार्यंते संपूर्णाः पूर्णकामानांकामिनांप्रोष्य
संगमे उत्कंठितानांभूयिष्ठउपभोगः प्रवर्तते इत्युक्तेः सं
दिमः संपूर्णास्य प्रोक्तएव दूतानीग्रहे हिवगतिः प्रेमाणः स्व
भावक्षविलतिमः ग्रहतेमतिनेमक्तेहितेवामानउच्यते
इतिनिरुक्तेमानः कोपः सतद्वेधाप्रणयेर्ष्यासमुद्भवः इ
योःप्रणयप्राणः स्यात्कोप्रोयः कारणविना प्रणयः प्रेमस
र्वकोवर्णोकारः तद्भपानामानः प्रणयमानइतीर्ष्यलवि
तेनमानेनसंभोगस्यसंकरवर्णनप्रस्ताव्य शृंगारेकौषीकी
वीरेमात्वत्यारभटेवृत्तिः वसेरोद्रचवीभत्सेहात्रिः सर्वत्रभार
ती यास्त्रमने पश्चाद्विधानाच्चिद्वामसी संकलातृप्सलन्दागी
ता ॥ कामोपभोगप्रवृत्तोपचारमाकौषीकीचारुविलास
युक्ता नमेननत्स्कोजेतत्स्फोटतत्क्रमेभ्युत्रयेगिकावेदग्ध्यक्री
डितनर्मप्रियापंचदनात्मिक हास्येनेवसशृंगारभयेनवि
हितत्रिधाश्रात्मानुरागसंभोगमानेशृंगारेपित्रिधाभृद्यु
गभयहेतुपात्रेपावार्क्वप्रवेशनेः सर्वसहासामित्यवनर्माष्ट
दशावोधनमिति १ ॥ प्रथमसंभोगेनवावस्थानसंभोगा
श्रयवाकचादिकर्मनर्मस्फुर्जः २ ॥ आविर्भूताभिलाषान्
भावयोरकांडसंभोगानर्मस्फोटः ३ ॥ कार्यहेतोस्वरूपाव
ज्ञानादिप्रस्थाटनेनर्मगर्भः ४ ॥ इतीदमास्मिन्सर्गेप्रपंचय
ति ॥ सोपाविक्षहिमानेकपातकादिपकानंद संप्रापमय
पायोभूद्वातजातजवोदिवः १ ॥ समर्वसर्गप्रस्तावोय

पवपायोभ्यमैत्रः वातानांजातं सहलवेजग्योग्रस्यवाते
नज्ञातजवोवा दिवः सकाशात्तापस्यवाद्रः अविमपवा
नेकेपानवोगारिकादयः यसैहशास्त्रात्तोत्रापित्यकाया
भूमेर्ऊर्ध्वभागस्यतत्रत्प्राप १॥ ततः प्रस्तुतगाङ्गेमीको
तमायोनमनिके प्रतीचीसिंफवेचीवदिनान्कावेद
वाकरं १॥ यथापश्चिमादिशः सिंफवेचीवदिनस्या
कावेदिवांयारंभेचंद्रमस्त्रून्स्याति अथानेनवंनयेवभे
मीसमीपेश्रागच्छन्तदिनाकावेनलप्रसङ्गागामप्रती
चीप्रत्यक्षुत्वेनिमानवोपनायभेमो विशेषणांच गें
प्रारंभोगीकागतन्नसह १॥ मद्दरमादवंतस्यावद
नेमदनेकहक हृष्टमंदाकिनीहेमारविंदश्रीरविंदन
हृष्टामंदाकिन्याहेमारविंदानांश्रीःसम्पत्तिःशोभाच
येनेहृशः नथामदनेनकामेनैवकेकेवलं प्रफुल्लीतिम
दनेकहक केवलंसाभिलाषप्रफुल्लनलेः तस्याभेम्या
शावहवहारादात शायितेवादरं प्रेमानि शायमविंदनेल
भेहमारविंदादपत्यंतरम्यंभेमीकुलवेजानातिसैत्यर्थः
३॥ तेनत्वदेशासंदेशमार्पितंसाकरोदवे वभ्रुजेविभ्र
तीपंचपद्मेवोत्रिंदपमहक ४॥ त्वदेशस्यसंदेशान
हेशाप्रासिद्धीपकेचित्रतेनतमलेनदत्त पाणिमध्येधा
येतीविकासितपद्माती सामेमीलक्ष्मीरिवरजेलक्ष्मी
वापाहिरववाणिपद्मपाणिः ४॥ प्रियेणात्वमपिदत्त
वज्रमनेनरामसा एकलदातयाद्रधायतनमकवराट
कं ५॥ असाभेम्याप्रेयणादत्तमल्पमपिप्रतिशायेनव
क्रमन्यतेस्मयतासाभमीएकोवराटकोबीजकोमेय
स्यत्तृशोपये एकः सर्वमन्यहमीनीयंस्तुत्वात्तपम्प
वलयोतृशीयस्यास्तस्याभावेनप्यायतिसनमगवि
नान्यान्किमपिनदर्शितस्यर्थः अथचेकंवराटिकंकंपर
दिकामपिपकमप्लदंयस्यपानसहस्तस्यभावेनदत्याद्यवि

नै॰
वि॰ टी॰

त्यपि ५ ॥ मेघस्त्वावाहिवात्तत्वीत्त्वहालिगनविद्यक्षेकांत
समाप्यतांविधिः शेषो वेषस्तुतस्तिचत्रेत ६ ॥ सातत्वी
भैमीप्रियेनेवप्रोक्ता नवचेतासे वेषयादिनस्यानोहित्व
दास्त्रघातरायकारी घोघावधिः स्त्रानोत्तरांनित्यकृते
यत्नादिमयासमाप्यतामितिप्रस्तुकाकः ६ ॥ क्षेमाव
न्नर्ममर्मविद्धि यतेविचरचने इतिनमनसा शेषादवा
चद्ववसानमा ७ ॥ नर्मणोरतिलीलायामर्मजीवस्या
नेविध्यानितताउयतीतीह शेषव्ययवानर्मणः सर्वस्त्रोकोर
कःपरिभासेनमर्मावित्त एतावानभूत्तसर्वः कांतिद्
तीत्यंशेषातेनलंमनस्वैवावोचनेत्वचसामगविदान
नाहिव्याधिसहित्तनीत्यादिनाक्षोदीचेः ७ ॥ क्षणविच्छे
दकादेवविदर्भजांचेविरज्यते विच्छेताहंविरंत्वेतिस्हदा
हस्रचिरकालिः ८ ॥ भोइगेधसुछेदणविच्छेदकाद्धिव
हकारिणोविदर्भनिन्यकर्मणोविरज्यसेविरागमुद्देगया
यासिअहंत्वाबहुकालेनलेनाविच्छेदकर्तासीतितदा
कालिमनसाकिमवोचदितिप्रतीयमानोवितर्कः ८ ॥
सावज्ञेवाथमाराज्ञः सांविपद्मसखीमगात् लक्ष्मीःकु
मुदकेदारादारादंभोजिनीमिव ९ ॥ यथाप्रातःलक्ष्मी
राज्ञः सावज्ञाचज्ञावहेलासहिताकुमुदकेदारात्तकाया
त् पद्मान्येवसर्वाविनियत्वालाहशोकमलिनीमात्मस
मीप्येनयातितथैवसाभैमीसावज्ञेवसानधनेवनत्वेन
मादेवेवात्तः सकाशात्पद्मोपमजावी समीपमगात् ९ ॥
मत्मामावपिमासभ्यकालिक्षापरवतपरा इइस्यवानुत्यम
च्चेतास्तत्रेतापयंतोषयत् १० ॥ वेतात्रेनावांजित्रयमट
सहस्यासाजेताकगंममनुगारिइमांसंधत् नमामास
योगइत्यडप्रतिषुपः मासभवदितिनकदेवमनलोनि
त्यसद्भेयजेतोत्रेताभाग्नियीमेवत्रेताध्यगपयंतोषत् १० ॥
क्रियांप्रास्तितनीकलानिषेपन्याणिनासांवी करान्पोह

पुष्पगन्धास्ताम्यामि मीलद सोऽहधो ॥१०॥ पूर्वंभे स्यामा
नेसस्तृच्यनमेगाभेप्रक्लान्तिप्राज्ञः कालिकंनिरूपकमेक्
त्वात्तस्याप्पगोसेनलः पाणिनासावीनिषेदन् मा
द्रूयाद्दतिपाणिसंन्तत्याप्रसावीनिषेधंकुर्वन् माद्रूयाद
तिपाणिसंतत्यासावीनिषेधंकुर्वन् तस्याभेस्याद्दशोक
राभ्यान्यामिमीलत्यिदंपर्यंचिदप्राप्तप्रगेव्ययेभ्यः प्रा
दूलोलहंचेचिद्धलोस्निन्यात्तिर्यग्डीपू ॥११॥ दूमय
त्वावयस्याभिःसहास्याभिमवीदिनः प्रहतिभ्यामिवा
यामेमापयन्मीयसीडधोः ॥१२॥ मनलप्रहतिभ्यांमे
यस्याःचलद्धोवायामेविस्तारंमापयन्निवहास्यकला
भिर्भेमीसावीभिर्दूष्पः स्त्रान्यंनदीचेभेमीदृशोक्षचाल्प
परिमाणप्रहितीनिहास्यकावर्णं ॥१२॥ नर्किंतालिन्त्वमि
स्पर्धवाणिकाप्राणिमाचनात् ज्ञानस्यपर्णनप्रमोनमु
नपोमानसेविनी ॥१३॥ भोःसावित्वमयाज्ञानस्यपरोक्षु
चेत्पादिसावपोषावाणीकृत्वायस्याःसाभेमीपाणपोन
लकलयोमेवुनाडेनमत्तिजेनःज्ञानस्यपाणिन्वंसीपप्रा
दत्यःकौतस्यपोयपेडुशोमनसेविनीप्रागेवमानिनी
भूत्वामोनमूकत्वमानेषाजयाद्द पत्रार्थवाणीकेतिग्लु
पंक्तमन्यपेवकृत्वइतिकृत्वः ॥१३॥ सावादित्वनवक्त
नकोमत्तेनायमोचिनी त्वापापयुत्स्मादेनप्रियेनत्रा
हियेनपः ॥१४॥ तेननलेनासाभेमीपोच्यतेस्म नेवा
यं १५
निष्ठितास्यंगतोपिन्योहस्त्वायन्नाभावीरदे नेमहन्ना
सिमतेचेन्नेनेनहृदयंपसो ॥१५॥ इत्येनेस्याःपदासन्ने
पत्पेवाघोषितोके ॥ नद्दामकोपसानेकेदकदोकेदपू
हयत् ॥१६॥ कदाहोत्तिर्यगवलोक्नेनहमहन् मो
हयताचकार मोहाविर्विन्नताभीतिडःखावेगार्थवि
तैः कृत्वाश्रिविधवाक्सनकोणोन्यमः ॥१७॥ प्रवोच

ततस्तन्वीनिषेधानामर्थीस्वरः तदपांगवलद्धाराऽण
त्कारवशीकृतः १७ ॥ तस्याश्चपांगाश्रमेस्याक्तायायाःक
नीविकायाःऽणत्कारेणास्फुरणानिप्रायेणवशीकृतः
सनलःततोनन्तरंतन्वीमिमामवोचत १७ ॥ कंगात्तक
पुटारवहद्वलगनरंहसा हृष्टाभीत्यानिहूतेनकौणेतू
र्पनिरीदृग्यंकिं १८ ॥ कंगात्तस्यापांगदर्शनस्यव्याजेना
रंद्धाहरगमनायरंह्सावेगोययेहसंपातवद्दृष्टपाकौणे
तूपमेवहृपेहृष्टाकिंनिहतेनभावेनः स्वंदृष्टिः मयिको
पेनापांगगामिनीनकिंतस्वदेद्यास्फुरितिस्यावहिकोत
नयः १९ ॥ स्मोषापिसरोजातितरसदोषिसदेमम न
मापिपानपत्रस्यसोरभायैवसोरभा ११ ॥ भोःसरोजा
तिसकोपाकांतंसमहर्षायोदपिजायसे सोवीस्तथैस
वीधनीचायौभादीसिःकर्मेथारयेतेवद्धावः सोभानमा
पिकमयस्यसोभावसोरभजनायेतमेवभवति क्रिया
यौप्रपदस्यकर्माणिस्यानिनइतिप्रयुज्यमानस्यतत्पु
रुःकर्माणिचतुर्थी ११ ॥ फेत्तमदोभवद्वनवौविद्यविध
मविभ्रम पाकेशाणांकमानके भिन्नाभिन्नाविधिर्विधिः २० ॥
भ्रहेशांकेनतावकेचेंदौत्वद्याल्पस्याविभ्रमःचंद्रपवचनः
त्वामितिभ्रांतिःतस्याविभ्रमविलासफेत्वमपाकतैभि
न्नभिन्नोतिपायेनविलक्षणोविधिःकरणहृदयादिव्या
पारोयस्येदृशाविधिब्रह्मापाशांकमानकेपाशानेव
सचिकेचक्रेदृस्थःअकिलक्षणोभूयादिः २० ॥ ना
श्रपर्णीनदोत्यक्त्वामौक्तिकैविक्रांतैजैः वद्धस्पर्धनतावः
दाम्रसत्राःस्वादवस्तव २१ ॥ प्रसन्नामर्धराज्ञानवेव
र्णावचनोत्तराणि

२१ ॥ त्वद्विरःदीरथार्थेषः

रूपयेव सहैवेत्यितः अभ्यायावद्देहे पावद्भुपल्लप्रलव
स्मितः ११ ॥ नवचावः तीरसंमुद्रादस्मरतेनुसहाङ्गता
स्युरिति वितर्कः अत्रहेतुमाह अस्याग्रास्थैर्यस्तेनाचा
त्वहायइदानीं तावत् पावन्मसरनस्तुथ्येव द्रुपलेपल
शापवस्मितयासामीहरपास्मति १२ ॥ दूर्वेपवनमा
लिपूर्वदिकस्थरमाद्रव अलचकोरपर्यंकमेकसंक्रि
मिताप्रियः १३ ॥ अंके उत्संगे संक्रमिता समारोपिता
प्रियायेन ह शांकमेकमिताप्रियइत्यचासरणीप्रिया
दिश्चित्यनेन ध्वज्ञावाभावः शोभस्यहे १३ ॥ प्रावृताररे
भागाभादः स्निग्धोद्यामिवतां प्रिया परिरभ्यविद्याय्यास
विश्लेषायाप्रमुक्तये १४ ॥ ययास्निग्धोजलधरनाविव
क्राणोवर्षारंभसंवः यामाश्लिन्यशोभनेनतथास्निग्धोनु
रक्तोनलः विश्लेषायासस्यविरहदुःखस्य मुक्तये हाव
येप्रियाभमीचिरकालमाश्लिष्यास्तदिंदीपव्रमगानिदी
स्यादानेषु १४ ॥ दुन्दुभावास्यमभानस्यारसमग्रःस्मित
स्मिते नभोमेघणिरिवाभोजमधन्नस्यानुबिंबितः १५ ॥
रसेमिलाघमग्नात्यतामिलाद्यवानु अम्भानलः स्मितस्मि
ते भानोपमासासौहानप्रसादहासभमीक्ष्व दुग्धुवकः
कासिवमदनोमकरंदस्यमध्ये प्रतिबिंबितः सर्यस्य
मिव १५ ॥ अथाह्रदयवल्लानामपाणिनामाप्रियासावी
पुरस्ताद्दीवताम्हदेवकान्तेनमीणास्मादिलागि १६ ॥ अथमा
नापगमानंतरं सनलः पुरस्तात् दाशवचीणानांत्र
प्रवेशितायाप्रियायाः सर्वीकलानामपाणिनाहृत्य
सस्येयासत्वनमीणावेदय क्रीडितेषानुरागमस्य
मभोगस्यचप्रकाशितेनेवासाह्रिणीकतेस्मचपुरस्ता
दग्रवेशितानांपवेशिता तां वानमंनलस्तामापन्नो १६ ॥
कस्मादस्माकं मज्जमानायस्मादयंतेनेनेआनकाभ
वनीघन्नेमंत्रेणनवध्धमन्यते १७ ॥ इत्यपमग्नावीनव

नै. टी. वि. २४४

सा वैभैमी अस्माकं कं न दयते. कथं नाम्नश्रयति
प्रथी गर्यदयी शाकं भैमी कस्टी प्रहजानीयद्का स्वास्ति।
कौनु वक्तान्यं जनैव कृतु जानाति २७ ॥ अन्वयाहि सया
प्रेयान्निशिखोपनयादिति नविप्रलंभनेनावदालीविष
मेलीकवाक् २८ ॥ मयाराजेत्वस्यास्तु न उपनयास्तभी
पथापना हाना हु प्रेयान्वयाहि प्रत्येकेपितः इतीयम
सत्यं वादिनी भैमी यक्तान्नवनी स्तावीला वं नवि प्रल
भने मा वं वपूने प्रस्त्रकाले: २९ ॥ आहस्मे खा नलदन्त
नेत्रुषेमन सतिपत यौवनान्नमिते नास्या कांत्र रघा भू
न्मनोभवा ३१ ॥ नलादन्य पुरुषं मनसा न भजामीत्य
घा भैमी यद्वाचतन नदस्या वचने यौवनादुन्नमितेन म
नोभुवा कामेनैव मनसि भववनानि ध्वनी पुरुषेणाक्र वा
धरतत्पुजानं यौवनान्नमितः कामपवास्या झ्रदिनेनतं
नाहमिति न मौक्तिः ३१ ॥ अस्य सौदर्थमेन स्यापुरस्ता
मेघदिभाषसे नट्टिलज्ञानमन्नोले: परोक्षमप्यनापि
नः ३० ॥ वेयघस्यास्तुत्व सौदर्य वातीयासिनदास्पृशाम:
अहस्मवमपि नाक्काम: हियस्मालक्षयान मौशियस्मे
स्याक्तन्मुख सौदर्यमस्माकमप्यनापि परोक्षमहस्मे
वाक्ति ३१ ॥ सृणीयवसलोचिन्त्यामपालीरवलोकाने द्रा
रहगतागनामात्ममत्तमत्तविवहते ३२ ॥ मेघाभैमी
सौनिवहाहिदयेन यक्षान्स्त्रावीः पंपवति नपुनः मा
पापमिवमी श्रुकस्वरं हंगं तलभ्यानपूर्वपति ३३ ॥ नैनो
कनेयघदानी मामियनेन कल्पयि योऽहरुनोनयाहम्:
मोपियस्मारिधीहधा ३४ ॥ इयं भैमी मामिलनीपया
नपश्यतितयाकल्पयिविनके घामि अनयोभैम्यायाह
हृस्यसेमयेहस्मात्महं दृहरपाविस्मरागलीलाम्याम्या
विस्मारिधिविस्मयमाणा: प्राथीजशुरितन्याद्वान्मन
पदोन्नमपृषमघदेवेने ३५ ॥ रागादपोयनेसेनावयस्मा

स्तन्दनामरतेः ममनूमितिवक्तेमांयोनिनीमालिनीपुनः २२
सेषामेमीहन्तनाम्नतेमिथः संयच्छववनाम्रतेः हावास
खेः रामंप्रीतिंदर्शयनेपृश्यतीप्रकृते प्राप्तेनानोयः का
नोसतांकमरूयमानिनीकोपवतीमायिरागहीनानापुनर्मे
सेवेधीनमितिमोरुक्मीनिनीबद्वागस्ति २३॥ केना
मेत्रयतेनामनामयाहामियमावी कलेनलेननामाके
स्पृशत्या ज्ञानजिह्वया २४॥ इयंमेमीनामनिस्वयेका
नेमावीनाम्ग्रहसाज्ञायतेनामशहीवाकास्यति भोक
लेनपुनःस्पर्शनलेन्यमाकेमाज्ञानमभिधानेजिह्वया
स्पृशति २४॥ अस्याःपीनस्तनन्यामेहृदयेसाम्प्रतिंदेय
प्रवकाशालवोप्यस्तिनात्रकुचविभूषणः २५॥ पीवरकु
चेकराल्यामस्याःहृदयेस्मान्विभक्तपायसन्तनयातीथा
रणाभावादेवात्मात्तिष्ठयतिदेयेत्रहृदयेसान्कुचविभवं
पोषयन् कुम्भस्यारणपोषणयोः २५॥ अपितन्वेहृदयेत
स्याहृदयंमरुतनामचोः प्रीतिमपवेवेनाख्येकुचयोर्यो
नोहृतयोः २६॥ अस्याभेम्याःहृदयवतोमिधायचेताह
क्रांटनेननिदयेचापिगत्याश्रिन्यतोव्याचमरुतानृपोः
कोमलनामेवानुरोधत्यजावतोःकृतयोरन्यान्यमिलि
तयोःस्वत्रयोर्वतेलयास्वरपत्तेकाटनेनकाठिन्यनोचितं
हृत्तेवरितेदयोरिहशौर्वृषाव्येहृदयाहाहिभावित्वधनेमा
मन्यामहे २६॥ सतिस्यूदुनकेटस्मिन्सालूटमभिधाय
तो दमयंतीमावाधीतस्मितयास्मितयाजेगे २७॥ इति
मोहंटमेतमाणग्रस्यास्मिन्नलेखाद्विवेकटवेरवाविस्मति
भेमीत्वावाटपीनस्मिननीघडुमनर्पायेहासेवायपेहरयां
हसेत्यानमोकोवनरायावनयाकलयास्मिननलापयोच्युते
से २७॥ भालितेयनयामाधनवरागावलम्बाय विरत
नानुरागोहृवनेनेनःसखीप्रति २८॥ त्वयैयभेमीमोक्ष
सम्पृज्ञायामाविताविकारान्स्वयंतेमाप्रतस्ताघवि

नै.
टी. वि
३४४

क्रियेत्येतेन लक्षणो भावो व्यंग्यः शृंगारानुभावस्संजातो
स्या इती इत्थीजाता अतएव वक्ष्यति नव उदयोन्मुख नत
ही यमानो रागोऽभिलाषो यस्याः स्मरं हृत्वा त्वं लनिक्षु।
ये वो स्यान्न्यायो प्रतिविरतनस्य मीयं मा एतस्यानुराग।
स्या हृत्स्थचितं यथा भवति तथा वर्तते अथ चं च ये ये स्तार्ध
भाविता समस्य नार्किता अचिरकालीनानुरागासो त्वयि
अस्मास्वचिरं न तानुरागा कथं न वं तन्मन्यते इति वक्ष्या
हस्माकमित्यस्यात्रैवमिदं ३१ ॥ स्मरेण शास्त्रविदामेव।
नेवोत्कानुः सावीत्वया भैमी संभुज्यते बालाकथमस्मा
त्कथ्यतो ३४ ॥ स्मरशास्त्रविदा कन्याविस्रंभप्रकार
जनेनात्वयेयम स्माकं सा वीभैमीनवोढा मुग्धा नवव
धःकामारेनोवामामरङ्गः क्रुधीत्येवं लक्षणा संभुज्यते
वायम स्मात्सभाषनात त्वमेभागाहृतैकथ्यतात अथ चं के
नप्रकारेणयं भुक्तानवमस्मात्सभाषनात वहीत्यर्थः
तथ्यो स्तातन इः श्रुत्वया हीत्यस्यात्रैवम ३५ ॥ नासत्यव
दनेदेव त्वीगायति जगति यं प्रियात स्वास्त्वरूपा स्या
देत्यथालपनान्यते ५ ॥ भो देवराजन्नखिलकेऽपेहा
सके वाटि गुक्रीडा यां जगतिर्यं वामसत्यवदतीत्युसत्य
वचनैः केनाविकहनस्यते प्रिया अन्यथा लोके गायति व
दतीत्यलेकवचनाभवता अमसत्यपावि सहशीनस्यात्तत्वा
दृष्यवस्यात सत्यमेव त्वमभोगवतीत्यर्थः अथ च नाला
केःनासत्ययोरश्विनोर्यो रिवनवदनेवंकेयस्येहशं संदेवदति
नस्यतवप्रियाश्चन्यथा सोदयीहीर्वेलपनमुखेयस्यास्तादृ
शीनं भवति अस्मद्यथाहरपरीवाचनभवति अन्यथाल
पनेति तिस्वोभाश्वेषसवनादसेयोगापयादितिजीति
केल्यहार घलीकेवामित्यस्यात्रैवम ५ ॥ मनोभूरंकि
वेदस्याः किं तद्देवत्वमेव मः त्वदेवस्थितिभूर्यस्या मनः
सात्यादिवानिशं ५२ ॥ अस्याः भैम्याः मनोभूःकामएव।

मनसि वर्त्तमानश्चेत्कश्चिदस्ति नहि त्वमेव सन्मनोभूः मनो
भूशब्दवाच्योऽसि मनोभूशब्दवाच्यत्वे फलितमाह यस्मात्
त्वां मनो हन्ति शोकनिवासाय भूः स्थानं भवति त्वमेव भैमीम
नसि रात्रिंदिनं वर्त्तसे नत्वन्यः कश्चिदित्यर्थः अथ च कामं ब्रु
द्धसि स कामस्त्वमेव कार्यकारणयोरभेदोपचारात्तत्त्वा
दित्तएव सौंदर्याभेदाद्वा त्वमेव कामयसि ग्राहकस्यैव त्वस्या
न्नरम ४१॥ स तव स्वस्य सावीचिनि प्रतिच्छायायास मन्मथः त्व
यास्य समरूपत्वसतनोरन्यथा कथम् ४२॥ मनसि वर्त्तमा
नः कामस्त्वमेवेत्युपपादयति नमाह अथवा यस्यास्मिन्प्रतिच्छामन्म
थः स त्वां मनसि मनसि वृत्तत्वप्रतिबिंबोऽस्ति अन्यथानोऽश
रीरहीनस्य स्वकामस्यान्यथा त्वत्प्रतिबिंबिताभावे सति तव
यासमरूपत्वसहरूपत्वं कथं स्यात् बिंबप्रतिबिंबयो
विना ह्यन्यत्र सदृशाकृतिपत्वमसिद्धं अथ च वर्णश्यामेव
सदृशं संभवति ४२॥ कः स्मरः कस्त्वमनेति संदेहे योभ
योर्भयोः त्वय्येवास्मिन्नयास्तेयं यन्नूपविज्ञेयवाधकेवा ४३॥
अथ यं वा सैव भैमी भयास मानपूर्मेणाभयो स्तव स्मरस्य वे
भावानेलोचेतिसंदेहे जानेयत्वा कामवता यत्त्वयेवाद्भि
नयास्सहयात्नयोभावेविचित्रेधारयति यथास्तस्मा का
न्या कारवर्तनयोः संदेहजाने तत्र यहलाघवेन स्तावता का
वमपि रहनीत्यर्थः ४३॥ त्वयि चिन्त्यं स्तुपविज्ञेयं पंडाक
घत्त्वदर्शनात् शंकया पंकजालीनादृश शीनस्य शान्यसो
वयितिहि नस्य मनु सोऽद्भुताकर्षणाद्विसंयन्त्यावनेनाभी
वस्य दर्शनात्स्वप्नलीकाशानात् शंकयाचिन्नवहूगं पिंन
प्रत्यावर्तनैः इत्यन यश्चिंतनेनालोपंकजालीभैमीत्वोहाहि
योनेतस्मरशति एवियवहि लोचनीत्यसोऽनेव ४४॥ किले
कर्णप्रभृत्यस्यालग्नपवामि तद्दशो: स्त्रीनालीकेयशाका
त्रेन्यात्मयः पर्वाचिक: ४५॥ मदाभैमुतापेह णोकत्तदा
प्रभृतिरशोलग्नपवामि चेक्षकामदर्शी कित्वतनत्यय।

४४

नै. टी. वि. २५४

४५ अन्यवचसि के विश्वासः यो हि यस्य सद्भावं पश्यति स तु
स्वहृदयोः प्रतिफलतीत्यनेन भवत्संभाव्यते यत्स्मितैः नलो हि
नेयथा दानी मित्यस्योत्तरम् ४५ ॥ परीरंभेणायातस्य कुचकुं
कुमस्यांकेन तथा मे हृदयस्य च रागाद्युन्मुदितेन च वाक् ४६ ॥ आ
श्लेषणान्नता कुचयोः कुंकुमेन मे अप्रेमास्य मम हृदयस्य
वक्षस एव मनस्तस्यापि विषये रागो रक्तन्तेव न भासीति वाग्
दितेवानयेति शेषः प्रत्यक्षस्य वस्तुनि किं वाचा कथनादि
त्यर्थः [illegible] तेस्मिन्नित्यस्योत्तरम् ४६ ॥ मनसा वाऽभवन्ना
मकामस्य कजभवती प्रशस्तं मायी केंटकुवस्येकाव
ली [illegible] ४७ ॥ [illegible] केटभवन्नाम्न एव काम
स्य [illegible] महर्निशं वन्नाम जपन् एकाव
लि नाम्नो हारस्य व्याजा द्वन्माला विभर्ति केनामवयते
इत्यस्योत्तरम् ४७ ॥ अथ्यासित वयस्याय भवता मन्हृतां हृदि
स्तनावतरमा स्मानौ निष्क्रांता न्नमहे बहिः ४८ ॥ मद्गता
सृजनेव महत्परिमाणेन त्वयापि हवेत्या हृदयस्थितेन
नरेश्व स्मन्मानौ स्थितिमलभमानौ स्तनौ बहिर्निर्गतौ ।
मे इमः स्वस्याः पीनस्तनोत्यस्योत्तरम् ४८ ॥ कुचौ दौ वोक्ति
तावस्याः पीडितौ प्राणिनौ त्वया कथं दर्शयता स्मस्य हृद्
तावाहतौ क्रिया ४९ ॥ अस्या भस्याः कुचोपत्तनादिदोष
स्मृत्यात्वया सपीडितो समर्दितो प्राणितो न खेदः हतो व
क्रिया बालानां सहजया च पया हन्तापि नोहृन्नतो म
हान्तो कथं स्वद र्शयता हृदयस्थेति शेषः महाजनो
पापविनेकर्ता पीडित छिवा पाच्छादितः लज्जया यथा
कस्यापि मा वनदर्शयतीत्यर्थः अपि प्राणेश्वर हृगित्य
स्योत्तरं ४९ ॥ इत्यसौ कलयात्ते तैः स्मितैः वीहृदवि
भिः ईहृग्वैनिर्ण प्रकृष्य यास्ते नैमितान्ननाम ५० ॥ एव
कलया भैमीत्यावी वह कलया पीयूष विविधिः स्वकैर्षे
भाषितैः स्मितैः कामोनलः कलया यकेन्तदी हृषां सत्यम

वेत्ति प्रियो स्तु वा सितं क्रियानसु स्वन्ति प्रमानन्तं यस्यान्ता
दृशीय प्रकृ ५० ॥ तमोमतप्रीयमेव केपन्तु कृत्ततयन्कार:
विभ्रान्त्य सेदनेन मरविंदमिवेदुना ५१ ॥ सपत्तुनेलस्य
पाणाः प्रियाया स्वावस्थन्तिपत्त चेइणाक्षिालब्धसंयोग।
पद्मामिवरेजे चेदारविंदयोरन्योन्यवैरपि सेपिलाभोङ्कनुदु
निविरपदघोत्यम् ५२ ॥ क्रीणावस्मयमानावनेसयंती
पुनर्मुखम् दमयंतीमुदेपत्रस्तु सुभवत्तदा ५३ ॥ ल
ज्जितावाकिं विदंसंतीविभमीडनंतोवेनमयंतीनदानेल
स्वान्त्तुस्तेसतिशायितायमुदेप्रीतयेभूत् मुखेवनमयंतीप्र
स्तुस्तेरत्यन्नताभूदिति विरोधाभासाश्चर्याय ५४ ॥ भूयो
पिभूपतिस्तस्यास्तावीमाहस्मसस्मिते परिहासविला
साय स्पृहयाल्लस्महप्रियः ५५ ॥ सहप्रियः चोपमजेन।
तेत्यनेन प्रकृत्याशिशीत्यनेनवा सहृशाहस्पृतभावाभा
वः प्रियया समपरिहासस्पनमाणाविलासायविलासाय
स्पृहयालः स्पृहयीस्मितं इतिसंप्रदानेच तुर्थी नर्मविला
रेकतमिछु पुनरपिराजाभैमीं सस्मितमब्रवीत् ५६ ॥
वेत्तेमेनेदिनस्यास्यवयस्यंयेव्यवस्यता निशीवनिशीथा
वेयंयदाचवति नाग्रशः ५७ ॥ इयं ते सावीभमीयस्यादिनस्य
तमपरायेदेत्तसोकृवावस्यतानिश्चिनोनु ५ सादयतेसावी
प्रवृदिनरात्राविवनास्माकंनिशाप्तानाशिशिरवनेइत्यव
धानेस्यचुबनेकरोति ५८ ॥ दिनेनास्याग्नावस्पृङ्कस्तावाय
दिनिवस्तृत: नेत्रनाशानयज्ञाणानिन्त्रयाणामयाधिप्रियः ५५
फलुरनवरामापिदिनस्योपराधाभावमाह श्रमस्याभस्या: स्व।
विस्पसावामित्रवेदपकारयेदेदिनेनातिवस्तृत: श्रपितत्र
श्वघेनस्पनावस्यमित्राणावद्वनाबहुनाशानयज्ञाणाप्रिय
सत्रहितर्ताः श्रनेनेवदिनस्यापराधाभावइत्यर्थ: ५९ ॥
लज्जितानिजितान्यवमयिक्रीडितयानया प्रत्याहन्नीनितानि
विवस्कप्रतिनयति ५९ ॥ मयिलिवय श्रीडितयाक्रीडित

याक्रीडितेनमहृतत्वयाप्रादिकमितिाक्तः अनयाभैष्यालज्जिता
निभाविता: लज्जाः विजितानि पराभूतानित्यज्ञान्येवनदेता
ष्ठ इदानीतानिलज्जितानिकेप्रति प्रत्यावर्तितानि यथा
नहि विजितः प्रत्यावर्तते ५६ ॥ निशिदष्टाप्यायामि संग्राम
येन ऊष्मव ऊफलदशनैबिंबीलताकीयय ऊष्मति ५७ ॥
मैत्राभमीगच्छोदशनेः तना प्रायमयन ऊष्मतु ऊपंडे है
ष्ठामस्तयायीनांयप्रतिकोपइति संप्रदानेवतथी अचायी
न रंन्यस्यति बिंबीलतांफलंदशानेअन्नेतेशुकायऊष्मति
नुऊष्मतेवेन्यथ: ५७ ॥ स्वागीपदस्यचिन्नाश्रीगुप्तितांऊ
भिऊभयोः परपंतस्याः ऊचाभ्यातत्रूपस्तोपीडयामि नु ५८
त्वपरूपास्याः ऊचाभ्यां स्वागीनात्वपवीऊत्तः तस्यपद्मया
त्ततमेवशाभनेविडयस्याः स्तनैदीस्वागीपाप्तिन्याः सेहशी
कोविगाकयोलस्याः पीड: शाभवसपत्निः मयितत्रसमावपः
समहस्तोननोचारीनपीडयामि प्रस्त्रकाङ्क्षः रूपस्येवार
पीडनेपमयवेन्यथ: ५८ ॥ अप्रमत्तयाएनससाम्यमप
राध्यत स्वभीविमपराडयत्पादानाक्रोतिमविनं ५५ ॥ स
मस्ताव मयमत्तपानेनापराध्यवहुदातस्मकीयवस्तुभो
गेपराधोभवतेवसमर्पितावमाकिमपराइमपराधः के क्रांत:
योमप्पापादोद्गुविनेनाप्नोति ५५ ॥ अपराइभवहागिरा
विगाभूष्ठकिंमया वाराहप्तुरुष्यंयन्माकालकेदीचविष्णुर १०
त्वमस्त्रनवाणीश्रावतामयाकिमपराद्ध यद्यनोहतोःवी
णानवसखिप्राययामासपराधीनमिवपुरुषंरामवकुरु
वाक्यमाह अत्रत्वद्वाणीमुपल्पवीणापि कोकपरुषणो
नमे रोचतइतियानेनगुणाकथन ६० ॥ मेयमालिंजनेत्वम
त्वयिविस्वस्यभावना ममतानममतास्मात्पुनर्विस्मयेनऊ
नः ६१ ॥ तुपुनरनयाममतास्वीकारोस्ताः त्वांमोहनातऊनः
पुनर्विस्मयते इत्यनेनमेयंत्वस्पालीजनैविस्त्रसभाजनंत
यिविस्वस्यविनभवत्वा ६२ ॥ अयोयवदनेनस्याःत्व

कर्णोपगुप्य चलितं सखि पायम्रुतेन स्याविज्ञास्वंसा।
जगादतां ११ ॥ अथराजसमस्तानंतरं तस्याभैम्या उपवदने
स्वाथसमीपे स्थितो कौतुक कामोपनयव्याजात् रहस्य प्रस्ता
पयन्स्याः कौनिज स्वविस्यापयितावासौ कलानाभैमी सुवा
च १२ ॥ अहो मयि रहो हृत्त्रे यत्नं किमपि नाम्यथाः अस्त्व
सत्यमिमं यत्नैश्च यमेवामि धापये १३ ॥ भो यत्तवं वनशीले
भैमि अहो प्रणायकोपत्वं किमपि रहस्य हृत्रातं नाब्रवीः
अस्त्वति इमं ब्रूहि अहमिमं न त्वमेव तत्व सत्यं रहस्यं ह।
त्नौन ममिपापये प्रभिदयत्नं वदनप्रकंज १४ ॥ स्मरशास्त्र
मधीयानं भैशोचितानामिमयैवयं प्रगोपिसोपि हत्वा विदा
पन्यव्यन्वयस्त्वया १४ ॥ कामशास्त्रपटतीत्वं मयाय दोपन्य
व्यन्वयं हत्वा किंनि प्रकृपाथित रतमध्यापिनात्वयासो
पिदोपन्यव्यन्वयः हत्वा किंविज्ञतः १५ ॥ मौनि स्यासेन
सातस्यान ईर्षी विवस्मृतावती वावंवा वंमु उच्च क्रोडे ङ्मि
त्यंतवांतरा १६ ॥ सासखी कर्णोपनिहितकर्णा न तस्यैभै
म्या मौनि त्यामंवदंत्या मेवव्याजोत्त्व लवचनायतस्या भैम्या
निवइं वाकणीयंती वाचं वा वंप्राभीतापि केणमडली पुनःस्तु
नकन्वामध्ये मध्ये ह्रुकामिन्त्यव स्मरणाभीका रयाहूवक्रे
मकृङं कारेणा मुथे वां गीचक्रे उमेरवासीच मकृझ येवदे।
यावित्यर्थः १७ ॥ अथासौ वभिरत्यासावेत् प्रागल्भ्य शांकि
नी सख्या लीलोउजाद्यानमनुश्यायाब्रवीद्रूप १९ ॥ अथा
सौ सखी प्रस्थाभैम्या रतिप्रागल्भ्य शंकिनी मंदिरपाभितस्य
समीपंगत्वा सख्या हृन्नक्रीडापर्याध्यानमनूभ्याख्यानं।
लमब्रवीत् २२ ॥ हृष्ट हृष्ट महाराज त्वदर्शाभ्यायनक्रुधी
यैनाऽद्यति मामेवयद्वा तजेयति ध्रुवा २० ॥ भो महाराजे
ति मोल्लुठनं वयेत हृष्ट हृष्ट प्रकोपाभिनयादिविकाले
यह सौ भैमी वदयंते दभ्यर्थनं मानिस्मरेनमिप्रायेनलद
लवेनकोपेन मीभेवनीलापद्मयज्ञाइदानयच्च भैमोन

नै॰
टी॰ २ं॰
५५८

मत्स्यति १७॥ वदताचिह्निचिह्नेन त्वया केनेहनैषधः
शोके शाकः स्वयं हृत्वा मायया मायातवानय १८॥ इयं भैमी
मां वंतिचभाः केवलपवपूर्ववतं प्रमो त्वया केन चिह्नेन न
लोकं इतिप्रतिभिज्ञातः प्रभ्रशोके प्रयशाकः माया मां व
बलं रूपविधाय प्रागतः १८॥ स्वनेंद्रीस्वार्णीयपिस्नाः प
ग्राह्यानेनिदानेतो नयनीयत्वदिंद्रत्वदिवस्यागमनं वने १
इयं भैमीस्तरुत्त्ववतीतत्रबधिन्याहे भैमी तु जिन्याः सकाशात्
मलस्य प्रहत्यावडनः स्वगोदारा मनमपितवेंद्रत्वेनिदान
तो कारणातो नयतिप्रापयति इदं द्वयमिंद्रादन्यस्मिन्नचटा
नेप्रनोयामिंद्र एवेति शाकेन १९॥ भाषनेन षधस्य यमा
यामायिमया हृदेः प्राहवाहमलेन्यायामस्याकर्णीनदन
या ७०॥ भैमी भाषते इयं हरे विंद्रस्य नैषधस्यानलाकारे
णास्थिता माया वेवनामया मायिन्नाता मामानेकर्म चिन्ना
वस्तुनराहं भैमी ग्रहंत स्येंद्र स्या हल्याद्यामानस्त्री विषयेष्ठ
नतुनया स्मि ७१॥ संभावयति वेदभीयभीयामर्मतिस्तव
जंभारिवकरो भोजाहं भोलिपविसंभिणः ७२॥ प्रतिनतीन्द्रा
तुद्विरस्य भैमीदंभोलिभीरूपचिह्नमेव मा नाहं स्व नत्र्युव
णा स्तवकरपद्मा इतो नेवशक्रो वं संभावयति वितर्कयति
पुत्र व्रह्म मादप्यिमां मानितवह्निभाषी गुणास्त्रियामितिस्त्वे विभा
षीतियावविभागात्पगुणोपि हे नो पंचमीजिवेषाकराणः ७१॥
प्रनन्पमातिकास्मा सान्नदात्व्यायरहः क्रियाः शोकानबं
नदेतस्यायदित्वेनत्वं नेषधः ७२॥ यदित्वं तत्त्वे नन्नानादपि
नसत्त्वेनरूपेणाभलोसितहिनान्योपरः स्त्रीद्रष्यायात्
ताहपी: याववया: पूर्वविदिता नत्वन्यस्य रहः क्रियाः रे
सिंहनाररतलीलाउक्ताएतस्याः शोकाज्वरनद्दनाशाय ७२
इति तन्तप्रयत्नावनिञ्जनीहितकेनवान वायमाकर्णन
ङ्रोवेशासयोत्: शाशासस: ७३॥ नयाकलयास्वैमत्त्वयप्रय
नेनतभस्यानासिन्यं वनतत्त्वप्रयाजात्वेनि मुनीकृतत्रा।

येऽपंवदः तस्मादत्येतत्प्रकारेणकृतेगमीवेनवेवंचकाव
यस्मात्लोहसीकलीयाःवृणोति इतिसर्वोक्तप्रकारेणज्ञात्वा
तस्याभेस्याभावेभिप्रायेसदिहानःसनलःशशास ७३॥
सत्वंसिछ्यनिद्रालुमेयानाभेशयाद्दणा यदानेदोलुम
लोमापद्मनाभीभविष्यसि ७४॥ भोभैमितत्त्वमसिक्याजन
निद्रावतीतत्वमत्तत्वदेवयात्वमयानाभीकरस्यायेनादा
नेदेनहर्षेणोलुमंतिरोमाणियस्यास्तादृशीभूतापद्मना
भीयस्यास्तादृशीभूतासि करस्यकामलत्वेनपद्मनाभीत्वसे
भावने प्रथयचेछयनिद्रालोमायथाकल्याणेषुकाणिवेत्
मस्यविभोःपद्मनाभोपाख्यानप्रसिद्धिराभासः प्रत्याभिसा
वत्वेनलङितिस्मरतिवीपिन्नुपपदेभूतानद्यतनेप्रामायाभ
विष्यत्याद्यदीतियच्छेदयोगात्प्रामप्रतिषेधेविभाषासाको
देइतिप्तनविधिः प्रत्ययकारणोनलक्षणेनपद्मनाभीभवन
लंत्यतेलक्ष्यलक्षणयोर्हिसंबंधेपद्योलक्षणात्मकोहाभवतीति
मोकात्त्वं ७४॥ जानासिकिंभयव्यायप्रवेमन्मथोत्सवे
सामिभुजेवृषुकासिमहीविदर्भयान्मया ७५॥ जानासिन
त्वमसिनवप्रथमकामोत्सवेऽस्मनेक्रियाभयेनचव्याकु
लत्वंमहीयमितिविदर्भस्यपरिधाममस्यभवान्मयाउपभोक्तव्या
कासि प्रत्रस्मतिबोधिनिजानासीत्यप्रदेपियश्वाहृयाग
म्यत्तासीत्यत्र भविष्यतीविभक्तीनास्तिपवमर्थोपि ७५॥
समजित्वाजिमनन्याकारमन्मदध्याविनि घ्रगुलीयकगयो
गेनयदाशिल्पतांकनेजने ७६॥ त्वंतत्समवत्र्याजिंरणेजित्वाय
तद्यागतोहंत्वदीयप्राणोवदनायमस्यचराणापावतिगच्छति
सति पादांगुलिद्वयस्ययोगेनमदेभ्यानबाचनेजनेनिर्विद
सजनेमध्येयदाश्लिष्टे प्रालिंगितवानस्मिश्लिष्टप्रालिंग
नोपहितेनवाद्दन्यनरस्मनम ७७॥ वेस्यमानेप्रियमद्यागतु
नासिमोचयनिश्चयः मद्दहालिंगवेपश्यतीत्याधोगोवेया
तरा ७८॥ वेस्यसमदमितनमा[illegible]नेपिममत्याशेनवि

नै॰ टी॰ द्वि॰

रहेणाहृनामंतमात्वमोत्वमात्मानेवमिथ्योरहा सिष्मावि॥
त्थवि वेलिक्विवाविनोदाय पशुपती कुन मेयारहस्य सुनीव
वियाम्भ्रेष्ठवाधाः विश्वदत्तवकेव्यवधानमकार्षीः ७७
विस्मृतं तत्त्वयानावघन्मोहितः प्रहमोपुरूपानेनरमता॥
मपिवृतव ७८॥ त्वयानतंकिं विस्मृतं यदहमोहनेसवलेमो
हिताः मिथ्याधीतः उन्मत्तः प्रथरूपाणि समस्तोपिनृत्वं रतानो
पीनवानस्मि ७८॥ तत्क्षणादेनत्वीकस्यशुद्धमालिगनो॥
त्थितां स्मरस्वहृदयितस्मरः सात्वीः शिल्यत्नवाधुवम् ७९॥
तेतत्स्मरस्य हृदयस्मरः महातः स्वीयवदनास्ववदालिगनेनो
त्थितो त्वत्कृचनावत्तत्स्यशुद्धांतवंशाल्यभवत्यात्तनेमिति
तावीवकथयम् ७९॥ त्वयान्याक्रीडयन्मध्येमधुपारिकये
लितः वेत्सिनासौपुरोमृभावत्पादेयत्किल्लासवलं ८०॥
मधुनो मृध्यस्यगोष्ठीनां मध्येमध्ये मधुगोष्ठिपारेमध्यमध्ये
येतव्ययीभावः मधुपानगोष्ठीनांमध्येन्याः क्रीडयन्नहं
त्वयाविधाहृदः तासांपुरस्तात्रवचरणौ किलव्याजेना
मवलं मधुकूर्णापतनव्याजेन प्रणमायपतितोस्मि तद्वे
त्सि स्मरसिकिं प्रत्रकोक्तेः ८०॥ वेत्सि मध्यागते श्रोष्यय
त्रोपयर्षनिहांदिनि प्रवेवीरालिमालिप्तनास्मि केलिमुदा
किल ८१॥ श्रोष्यमध्यगतेनत्रवहांदिनिसाभिलाषम
यित्वापयरतिस्तिनत्या मात्वाकेलिमुदाकिलक्रीडासमी
घ्याजुनमावीयदशस्त्वीः त्वं वितनवल्पासि तद्देत्सि स्मरसि
जानातिन वमस्कारः समुद्रवोद्धवदानने निहिप्यायावि
दंयत्नान्ययात्रोत्पलप्रालिकाः ८२॥ समुद्रवादाह्वयाये
न्मावेनिहितप्यदितेन निहेपनयासत्स्तनान्तालफा
लिकान्याधाह्विवादेहान्वेवाहृदयंयाविधनत्रतस्मस्का
रः स्मरतिजननयाकिजानातिकिं प्रथ्यवस्तुवादेवतवदा
नेनेविहितप्यदहमयाचिवतत्रसंस्कारोपिवासनाजानाति
स्वभावमेवापिन्योमिनात्वकालिकाभवन्त्काववसोरभापि

वस्य चेम्न पुनः प्रतियाचनेऽन्यार्थः संस्कारो नैषमा।
ला घ्येयस्याऽऽदर्पितं वासनं ८२॥ चित्रं नु दन्तिकस्त्वेनं नु
त्विजं मयि यन्तुपा प्राग्भावाधिगमागस्यं त्वया तु वाहन्ते
हते ८३॥ कश्चित्त्वयि प्रमेभो भेमिनं वा चित्रं न दन्ति स्म
रसि किं मायि प्राक् तज्ञा वाधिगमात्पुण्यममेव भावाधिगाय।
वाणो पूर्वाय स्त्ररूप्यहतानापराप सति त्वया प्रधानात्विजन्दा
नेयतं तु वाहतं त्वनुलोम प्रतिलोमनयापोनः पुनः प्रणेन हत
कृमोऽद्वितीयत्वनीयं तु बीजाद्यहवाविनिकं प्रणेयेड।
च प्रबुकं वर्णाविलिखनं ८४॥ स्वदृदिग्विनिमयेनैव निमि
पार्श्वविवर्तिनो स्वमेव प्रकृत्वेन त्वमात्मानं स्वमेवस्य
योः ८५॥ स्वदृदिशो वामदक्षिणयोः स्वापदे प्रायोः विनि
मयेन परिवर्तनेन वामदिकस्य दक्षिणादिक्त्वात् द।
क्षिणादिकस्य वामदिक्त्वात्पार्श्वाभ्यां विवर्तिनो विव
लतो रावयो स्वमवमम वस्वमे सपापि विगतं वैद्यात्ययस्मिन्नी
दृशा स्वात्ममत्याः सो त्वमस्त्रस्य सत्त्वयोः पार्श्वपरिवर्तनेन वे
मुख्यं भवतीति परिवर्तनावस्थे स्थानविनिमयान्सोमुख्य
मेव पुनरेव जायते इत्यनुभवसिद्धं ८६॥ तथा प्रास्य सद
स्येव त्वयाविमनिते च त्वां दर्शिनापरमदृशा प्रमाधयन्मा
मत्तर्जयाः ८७॥ सदस्यैव जनसमाजमध्ये गतवत्या पुरु
षसेवे प्रिनीविमनिता निविगतमनोयस्थानाद्दृशीभूतानि
प्रत्यदर्शनासक्तानि इति तिर्मीनिय स्मिता दृशा तामवसं
प्राप्य प्रत्यत्र दत्तदृष्टिर्न्यस्तमस्तदर्शिनो यथे सा तोतो दृशो।
ययेदृशीत्वमो यतर्जयामास तनत्वया वंश्यार्थः विमनिनेति
दृशादिभ्यो मुख्य लोप मुहूलर इति यार दिमनस्ताहस्त।
कोपत्वानिरूपं ८८॥ तथा वलोल्पलीलाब्जनालभ्रमणा
विभ्रमानल कोतोऽयोजयतो प्रेऽदयन्मयामि प्रस्तापिता ८९
नया सदस्ये त्वयाविमनिने त्वां ताडितोऽपि वतर्जयतीनापहा।
लीलया कमलनालस्य भ्रमणाव्याजेन नायोजयिनोऽजोल

लभतान्मया यत्प्रसादितासि तत्त्वमप्यद्य हि स्मरं कुरु स्व ॥
८६ ॥ नीहृतलदानसत्यसक्तकरेजकरपंकजे नमेमस्मर
सि शायसत्ववैनेवस्मरासिनतत् ८७ ॥ ममकरपद्मेस्तन्य
स्तेहेनिहिताः करेजानाखायवैहृद्यां तंनावदत्तंनताहृल
दानेन स्मरसि प्रश्नकाकुः शृद्धमपि नवकरपद्मे सन
खेदत्तंनताहृलदानेनस्मरामिकिं ८७ ॥ स्मरसि प्रेयसि
मायोयद्वितीयरतास्तहा शुचिराचीनस्रुपालव्यात्वमया
पिकनादिनी ८८ ॥ भोप्रेयसिस्मरसितनत्त यन्मायोवा
ऽन्त्येन द्वितीयस्वरतस्यास्तहत्वेपिकयन्मफरावना
शुचिराचीपीश्यपविद्वनीस्तुपालव्यापीष्मापिरपिस।
त्वंप्रभानीभवनाद्वितीयस्वरनासहापिकरूतपकन्ना
चभवति ८८ ॥ नदस्यहिमन्घोषमाहित्वायस्त्रगनास।
खेः नचापिमेगतस्यातेलीलयैवाक्किन्तनस्तत्वा ८९ ॥
त्वंमोहित्वाभावितैकाकिनीलीलयाहेतातस्तीधाक्री
डायंयत्सावीणानासियश्रुतचापिसावीममीपपेलील
याक्रीडायंमयाप्रथममेवगानस्यप्रानस्यमप्रत्वेनत्याम
स्विनः शृज्ञनीमध्यमेकवचनवालाहिसाव्यत्यया
यत्तमौच्छिद्यतीत्यभिनयेनमाव्यत्यायीयमेवोचः।
तन्मघोषमसत्यवचनस्मरपुनरपिमयासहमाल्यहृत
मेवेत्यर्थः यद्वायत्रहरिणास्मघोषमसत्यभाषणात्पक्के
तिविवतततकिविनमघोषशहृस्पराजस्त्यत्वेमघोष
तव्यकृष्यहाउपकान्यथाङ्गतिसेवेकमीपेवनिपातनना
न तथैवासत्यभाषित्वस्यहेत्वनुक्तेस्तु ८९ ॥ भुंजानस्य
नवेनिस्वपरिवेविशतेमयो मयपत्नीश्चपिमेरागंमभाक्
स्मरथः स्मरेः ९० ॥ परिवेविशतीपुनःपुनरन्नपरिवेशनं
कुर्वाणायाः मयोव मंनेनवानिमच मङ्गतोममनिजमपत्नीम्
पिरागंवितकीयथाथमभारस्यस्फातिनेभुंजानेयवमान्य।
स्मसत्यपत्नीभुंजीनेनिरीक्षकनात्वकोपमय्यरामिकिं ९१

स्मरशरासनमाघवयाराडमिविनिम्नवत्र रविनिंदितोघर।
क्रोतयदभेघतवाधयात ४१॥ लयाराडपक्तमिदमितिहृ
तनाशार्क रे शार्करयामस्क्रतेनभस्त्रवनेतभत्वमाफयेणा।
तिभाव: पनाहृशाहंनिजविदारापाणोवारुणान्नवाधयात् म
मात्रेशार्वकोसामाफयेणास्तनेतिवोघादियमरुणानापरस्य
तिस्मावनयायद्रीनोस्मितनुस्मर ४२॥ स्तवादारभ्यनाभ्य
तेजुवंचुंवनेनत्समवान् नमापजुवितयनेपत्यात चुंबनेस्मृ।
ति: ४२॥ स्तवादारभ्यनाभीनावत्सवंसरापुन:पुन:स्तेपा
चुंवितास्मनमोहयदंगचुंवितेनयापचुंवनायनंदनेतद
शांतवपन्यास्मृति:चुंवन ४२॥ कमपिस्मरकेलिनेस्मर
यत्रभवन्निति मयाविहितमत्रुटि:ध्रीडितास्मिनवत्यासि २
त्वकमप्यानवीयकीलिपकघायितास्मरयत्रपकघायि
तकेलोभवन्निति उमजुज्ञामयाविहितामबाणावफीतास्मि
तवंत्वमिस्मिनमंकापी: ४३॥ नीलवविद्रुकंयत्रमदा।
केनस्वमोचना स्मरहारमणोहृद्दत्वदामयेनत्वलुणोवित २४
यत्रपुरुषायितेमृगमदमिश्रितेनचंदजलेनाचकंप
यंतेस्मामीभवेत् नस्यपुरुषायितस्य हानामम येयोग्यम
स्त्रणावशोभिनेहारमणोहृदत्वमुविस्मर ४४॥ स्तवतन
त्विमत्रौकमलेदादितिनेमृषा फीदेवतमलक्ष्यपतुतेवतप
रोत्ता ४५॥ त्वंतेतस्मराज्ञोरेनत्वकोदत्तेवानिनिक्षघाव्या
जोक्षेवाहंवतपरोत्ताणांस्तवनेनिषपकतयाफीरवदेवतम
घोस्यस्मिंनोहृशोवनेकोमारनामयदलपनेनस्मरतयाव
ब्रलवयानिदेशाडतनिषेपकेविस्मादिदेवतमेकादपा
द्वितमांपुमघोन्नेयवनेशंपतीतिस्मानिवसितिदेशायेथ: ४६
वनकेलीमेरास्वन्यदलेशपतितेप्रति दहिमघमुदसो
तिमक्रिताक्रीडितास्मियत् ४७॥ वनस्यापवनस्यक्रीडायां
मोपानेनमस्त्रपुपवेप्रतिग्रथ्यापञ्स्यमृहिशयंपतन्य
स्त्याप्यमध्यदेहेतिममेवमायझीडितास्मितनुस्मर

नै॰
टी॰ वि॰
३५५

प्रश्रावहस्यपञ्चोत्यापनत्याजेनवंतोगाढ्यांवा... लवोद्वीड
९६॥ इतितस्यावहस्यानिप्रियेयोमतिमातनुत पाणिभ्यांपिद
धेमांबाः स्ववसीक्रीवशाहृता ९७॥ इतीत्यतस्यावहस्या
निप्रियेकयचतिमतिमाभैमीलज्जापरवशामप्यपघसावि
कृणीकराभ्यामाच्छादयतिस्म ९७॥ कोपिपीडयतेसख्या
वीव्यनेत्रास्मिनोत्पले प्रयापीडयतोभैमीकरकोकनदेन
न ९८॥ सख्याः कलायाः सर्वेपिनीकर्णोकतेभूतापीड
यतोकिंनेवितर्केनीलोत्पलस्पर्धयारक्तोत्पलेनाकर्णपूर
इनेकिंमितिवितर्कः प्रव्रपीडयतेत्वत्र सख्यावानित्यमि
तिशोपिनित्यनुविधानेपितद्भावविस्मयः पादानुराग
वाशाथः ९८॥ तत्यविहस्तावीकर्णोपत्स्वालयितुमिया
प्रिदधाविववोदभीत्ववहस्याभिसंधिना ९९॥ भैमीतत्
नेभोक्तितसावीकर्णोप्रविहस्ववहस्याभिसंधिनाइदमहं
येवहस्यवहिमागादित्यभिप्रायेणावापिदधे ९९॥ तमाली
कयाप्रियाकालिनलेनोत्थाशाहासिनि प्रावास्त्वमगुरु
पिसख्यः स्मितस्मयिवम्भराः १००॥ तमालीकर्णापिधायकप्रि
यायाः केलिहस्त्रानलसोत्थासंहासिनिर्ख्याख्यात्वास
वेवनेहसतिसतिपराङ्मुखाः सख्यश्रावास्त्वमगुरुवी
पिहसतिस्म १००॥ दयत्योकत्यपिप्रीत्यानोपताप्सर्वतस्त
योः बहुसुःस्मितछायाणांस्मभैमीणाम्यवानिलैः १०२॥
सखीहासखत्युल्पने परायाःमावसरमोभूनास्ताहर
स्याः सख्यत्तयोदंपत्योर्भैमीनलयोरूपरिसुखानिलेकक्षा
मैरेवप्रधावेमलहिः स्मगंधीनि छायाणिवधीतिस्म १०१॥
तदास्यहसितालोकस्मितमासामभासत आलोकारिव
शीतांशोः कुमुदश्रेणिज्जृंभणा १०३॥ तस्यनलस्यस्या
मेवपिनाहसाज्ञातनलस्य[illegible]सहष्टोत्य[illegible]मासास्व
नास्मितंचइसंबोधनः सकाशादिवजातः कुमुदपंक्ती
कामस्तरजे १०४॥ प्रत्याभिज्ञायविज्ञायस्ववहस्यविक

दम् सख्यो त्वामस्त्र पत्न्यायाः कलाजानवलाजान १०३॥ अथा
नेन तं विज्ञाविशेषज्ञा कला ता महमतीपूर्वमथान्त्वपत्न्यायानि
जपत्नेभवायाः सख्याः सबोधिनस्य वशाद्विविकस्त्वरं प्रकाशमा
नंप्रत्यभिज्ञायपरिचीयजनवलानमैलीनायसपत्रशक्तिः श्रा
मसहायेवासीत १०३॥ सा हृयोश्चैरथ्यावतामाह स्वर्गणवाचि
ने पितृवाणीः स्वधावृणान्नपचद्दसमदरि १०४॥ अथानन्तर
साकलास्त्वपत्न्यासवीम्ह्चेस्ता स्वस्वरमा हृयाब्रवीत भोः स्वर्ग
णावचितेनत्वमेहिभोः स्वदविन्दपस्य सबोधिनीगिरामृतस्रवाहृ
द्रूपाः पिव १०४॥ सा श्रुणोत्स्वस्वाभागमनत्यासत्रिमत्यापि
कल्पया मान्यानिद्वौ षंबद्दीवकृशोदरी १०५॥ साकलायाः
पत्न्यासवीक्ष्यात्रिः सामीषेनद्दहितापिनस्यनलस्यवाचो
भागेशोषमश्रुणोत ॥
॥
प्रवेद्धितीयार्थविचार्यम् १०५॥ अथमहमपनिषेयायाः स्वान्वितया
नैषधाभिधाः नलमौलिमणोसख्याभावमाकलयत्कला १०
पवेवात्रमोस्त्वो चेष्टानमीह अथानन्तरं साकला कामविधानाव
सरेनिपश्चाद्दशापि विहायानलस्याभिधाः कथायस्त्पवित्या
सख्याभेस्याभावं तन्नलतवनश्रुवणानुरूपमुखेनमनादि
वैष्णानलमौलिमणोश्रावकल्पयत्प्रतिविंबेनव्यतर्कयत १०६
प्रतिविंबैहितेः सख्यानु वोहक्तेः कृतान्नमा नत्त्रीरघनउर्वी
णाश्रावनीवान्वमायिसा १०७॥ प्रतिविंबेहृदेभेस्यानुवावि
वोवेहितान्नुमाना साकलाभेस्या ब्रीड्द्विकमनूऊर्वतीसवि
भिः श्राववनीवान्वमायिदं सर्वेश्रणा गिरिज्ञातमिन्यर्थः १०७
कोवेकोत्स्याकारमत्र्चे साश्रावनसभ मिथ्यावत्यागिरंस्त्रैवन
श्राथोः स्त्रमेसदेवता: १०८॥ नयाभेसीप्रतिविंबानत्तूपमाकावे
नाद्यननुकार्णा पुनः पुनः कृत्वासाकलाब्रवीत् एहमश्रणा
नमा प्रतिश्रायनसामत्स्यनुप्रकटदद्धवेनमस्त्राव दूयमभवा
वामिथ्यायदिजानीय तर्हिदेनलामसत्याविनिष्फलाभवेयमि

नै.
टी. वे.
४४२

तिन् मीणाव र्धनाय शापयः तेथ्याच भेदेव नलममा[illegible]मित्या
वेत्यवेत्तर्हि तामम वाबोद्ध्यर्थोह्वोसत्या सत्यावर्थाय यो स्वाहस्वा:
स्तुः तद्ध्यर्थो इत्यत्र तदो दकारस्य व्यर्थपदे नसंधोअनचिवेति
द्विवेदकारः प्राद: ध्यर्थपदे तत्तमं धोभ्वतः सिद्धमेव १०८॥ म
त्करणिभूषणानोतराजत्रिविदपीडनात् व्यर्थवममाणपाणिन्त
निषधसुभ्रविनाप्रिया १०९॥ तपुत्रमं पूर्वस्कन्ते माते भोराजन्
तेप्रियो भैमीम मकरणिभरणमणीनापीडनात्पीडुमानात्क
रान्तवनिषधसुभ्रचिताम्वयानिवार्येत्यर्थः ममकरणिघो पीड
नात्स्याः करपीडेवभवति यत्नस्त्रात्वनन्मया सुक्तं तमेव
त्यर्थः १०९॥ इति सा मोचयाचूके करणिसाख्याः कोपरहा त प
त्युरास्त्रवनायान्याम्नुपायासनिषेधिनः ११०॥ विफलप्रया
सेनिषेधतो नलस्यास्त्रवनोत्रजेत्याः वचनेन्युत्तस्त्रास्त्रवः नला
त्तोऊवेत्याः भैम्याः करमहात्मा कलमूकरणिवनेन प्रकारेण
मोचयामास १११॥ स्फतिमरोधजस्तानमतनिवृद्धतात्वता म
जगाम फटिति त्यागस्तुनस्तन्करणियोक्तनः ११॥ ततोनंतरेतस्याः
कलायाः करणेः फटिति मत्वरत्यागेनजानः पुहिः करणिरोध
नजातायाः शाहसं नने छेदायविरामायनालनो विरामक्रिय
मानतो जगाम तालः कालक्रियामानमित्यमरः ११॥ सापहस्ते
त्यक्तियहृदं मन्दे सिस्मियेततः इदं चना सा वीमन्यपयया देका
ऊभिः किल ११२॥ ततः सा वाला किंचिद्धृदयमपक्रम्य जेहस्वजेहा
सवचनस्तोभ्वपत्या सावीमन्यकाऊभिः किलालीकेमिवप्रा
र्थयामास ११३॥ श्रमिधमस्य रहस्यत्न घटस्त्राविमयानयोः वर्णि
यो करणितं मध्यमेष्पालिविनिमीयतां ११३॥ अनयोर्भैमीनलन
योर्यद्रहस्यं मयास्तानेनद हस्व भ्युब्रवीमिवयायुवस्मनेनेत्वम
त्येशहि हेसखि प्रागल्भ्यात्वात्त्याविनिमीयतां [illegible] मयया
न्योन्यवचसयोः परिवर्तः क्रियतां ११३॥ अयस्याभ्यर्थनेनास
प्राक्तोटस्फतिनाटने विसिसोकृततः स्मनोदयनीकोपने [illegible]
रः ११४॥ अस्याः भैम्याः सावी [illegible] मनबो[illegible] प्रयमहार्टेनव्याजेन

श्रवणातिनेवविस्मितेनैवमुक्तः स्यात्यन्येकुमारोऽयंकृत
मितितास्तुयेषि शिवः क्रोधचचक्रतेः १४ ॥ तदालिमालपती
नामश्वपाखिषधाधिपः श्रावतदृष्टिचिन्तास्वस्तीमध्याशाप
यमाहमाल १५ ॥ तेनैवकारणमाविवदतीताकलानला
ब्रवीत श्रुतःशापयमाहमाल्वयाचेदवोवचितास्वःतदा
स्तिष्ठेतितर्जेन १६ ॥ प्रत्युत्तापीतकलापीमेकलवःशी
विलः क्रुद्धः प्रियापरिजनोत्रास्थनवेधवाधसूवाघता १७
कलाचामंनलंमत्तुवाव धयत्वयाप्रियापरिजनोत्रास
मेऽत्रास्थवचमेसूवाघता स्त्रणावचनत्वमेवदोषःक्रुद्धःशी
कितः १८ ॥ तत्पावलूनतदाश्रोवपरवक्षमत्तुसाव स्त्राणामी
त्येवचावाचेनतत्र्यवद्विरमित्यपि १९ ॥ श्रमणावतामितिपूर्द
वोचेतदसत्यमितिमाजानीयाः यतःसत्यमेवतदाकाणि ।
पिधानसमयेकृतवत्यस्मिपरेविचार्यमाणेऽत्तुमत्तुमेत्यव
त्रोधनिमश्रोषश्रुतपव कोर्मविशेषनिर्देशोविनास्त्राणामी ।
त्येवचात्तुवनेतत्वद्वाचमस्त्राणावमितिकर्मनिर्दिष्टयेनास
त्रस्यादिति २० ॥ श्रामंत्रितेनदेवत्वनेहृदयंसमर्पय शी ।
पथः कर्कशोदर्कः सत्यमत्यपिदेवताः २१ ॥ भोदेवराजन
तेनहेतुनात्वामामत्र्यत्तेत्तत्रावमहमप्रगल्भापि समर्पये
समर्थाभवामिवृत्तामितिशापःकर्कशोदर्कः कठिनोत्तरफ
लःतत्हृदयंत्वामादेवतानोंनिश्चलत्वहृपःशापथःसमदे ।
वताश्चापिमत्याःशापथफलदानेवनमात्रापव धायवदेवा
केमिथ्यावेत्यचेत्तनहिदेवताइत्यत्रसभगस्त्रेषणादेवेतिपद
मामत्र्यसंवोधनीकृत्वनत हृदयंनतितस्माद्धावर्यायस्पत ।
त्यभोदेवहृदयंसमर्पयेत्वाश्रावयामि तथाचकर्कशोदर्कः
शापथःसत्यमेवभोदेवताभिरेपिसत्याकाथ्यापव २२ ॥ श्रुत
भेगाकयाभिवंहृदयेकयन्नेमी हतमेयश्रुनाहसीयत्नेविम
लभयवा २३ ॥ श्रुतसंभोगसंभोगादिनाश्रुत्वासांकयानाहृया ।
लापप्राणायामारेभेयेतामाकरातदवयेगमिथ्यावानःप्र ।

नै॰
टी॰ वि॰
३५३

तावयतः अहं तु यतस्त्रीणां ना पयो ज्ञ्यौ कवा विपुलमेवं
चये हंतविदे सैयम्मनाहंनौ काक्वा किमिदं मुना चित्य घ
याकवाभ्यामहं विप्रलब्धा तयामया पिकवामित्यर्थः एवं च
येयइत्यत्र शेषि वक्र णेविसृपनेनुपलभन्ते विसंवादनेविपया
फलाभ्यानेष्वात्मनेपदं आहतीतिप्रहृतेन वर्तिआल
णादित्वात्कर्मणि व्यम्नि ताहृदिः भित्वा हृषहलसा।
दित्तुस्थति यलोपः ११॥ कर्णाकर्णिमतः सख्याजेन माचाय
तोमियः नटुर्विस्मयमाने वस्मयमाने वनेबहु १२॥ स
खिकलानन्तस्या सावी वशेषं स्पष्टं १२॥ अथालयाविव
कलासख्याजन्य भेदमयनिर्कि कर्णाहितीयतोष्वस्याः
सर्गोप्यवयदत्रुवन् १३॥ अथानन्तरं कलापेत्यथासख्या
प्राख्या यिपाक्त्रे भो भैमि वैमत्य माजन्य विद्वावाद्यैः यघनाहं
तोः अस्याः कलायाः द्वितीयात्कर्णादपि सर्गोपच्या वायर्थ
मेवभेदमयाम्नप्रस्यापकसिनेककर्णा प्रोक्तनद्वितीयेन स्य।
र्थः १३॥ प्रियः प्रियामयाच स्त्र स्त्रकपदपाटव वयस्ये
रितेन समामासावीवेवव्यं स्वसीः १४॥ अथानन्तरं कला भै
मी मृदुवाचा तयादृष्टा रेव सख्यो विदरुकुपटे पाटव प्रागल्भ्यं द
ष्टं किमिति प्रश्नकाकुः तस्मात्सा विवेव मा व्यसनीः इन्द्रु चि
त्तमाकुरु १५॥ अस्यापिकलया पुर्यं पतिनीलपतिः क्वा चित्
वयस्य सौरहस्यन सभ्याविश्वसभ्यमीदृशी १६॥ कलायाप्य
सौभैमी प्रोक्ता भोः सविश्वसा पतिनलः क्वचिद्रहस्य न व।
क्ति नतस्मादीदृशीरहस्यगोपिनि सभ्य सभायासापीविश्व
भ्याविश्वसनीयाविशेषणा लनणा १६॥ एवमुक्ते विहस्य माना।
यो तस्या निच्वेवनलः प्रिये भाभामि वहिः जवेङ्कविलीने गृहा
दस्य १७॥ एवं तस्याः कलायाश्चक्रिहसमानायांतदासर्धकर्म
णोत्ति आत्मनेपदं विरोधेन प्रतिवचनो घाणिन्वासत्यनुला।
भैमीमाह भो भैमि कथयसहमं तद्राविनीनेवालवेर सख्या र
दाहृदिः करोमि १८॥ प्रियंकेपान मत्याय रुदं यस्य सीमिनः अ

यः चुलकोनरुच्छन्नमणिमात्रैः सलिलमत्तिपत् २५॥ अ
थ मुद्रयोरभ्याः शिरःकंपहस्तागीकारेण प्रसन्नो हृतो नेन ल
लकं जलं स्वन्यमेव चुलकं स्थापय मुखाल्लेलमत्तिपत २५
तो चैव दत्तविश्राभ्या नृत्यैसिचयमेचन नाभ्यामलभिह।
रोपनलेखास्ति भिजलेः २६॥ नस्यनलस्य विश्रेमस्यगीका
रजानित श्रीणितेदत्तविश्राभ्यामयवा तस्मिन् लच्छचुलका
कृत जलजनिते चित्रश्रास्वर्थे दत्तविश्राभ्याताभ्यां संवाभ्या
नलेखाग्याभिभिः स्वरः प्रवाहो विधते यूथानेः प्रवहद्वि
जलेनचैवाकृत्येन वस्त्रसंचनस्यपि अलभियास उच्चैर्क
त्विन स्थापिवचनस्यस्तवनमितिवा २७॥ वेणावृक्षणस्या
यं स्वलभेरभ्रमहदेवेः पतयोः स्तिमितावकुहृदयविस्तयूर
पि २८॥ अथनलोवक्षणस्यवराणस्तलभेजलसरेरनुयाद्
दयवत्तः स्थलास्तिमितावप्र श्रोढीबकारस्तिमितोपि
श्राढीभावे नेयववक्षणावेरणस्वलभेयं अष्टावनेजलोत्या
दनत्रुपविस्मयं रपित्हृदयमतः कारणानिस्फुलीवकार २९
तेनापिनाप्रसर्पत्याट मयंतीमयत्नेनः हर्षणादर्शायत्नस्य
नलिमनान्त्रिमसुरः ३०॥ ३१॥ स्त्रियो हृत्स्या भत्साव।
स्वजेनप्रव्रजितेकृते साध्यो सतोमभावेपित्रिविष्टस्तेनद
शोने ३२॥ अथसावत्समाद्रीहास्यजेनप्रव्रजितोहृतेजिन।
सिद्धांतभिहवेकोसंपादितेनसीहतेनेसाख्यास्तदोमभाव
विपुरहृतनेपिलदर्शनाख्यभेषकालेनिविष्टेस्तो
श्राद्धेभ्नवासस्तिनश्रीभनयोस्तयोः स्तवदर्शनभोगोना।
त्याकृतेदव्ययः तयावेजिनसिद्धांते अथ ब्याललक्षणकेडि
कोपिछिकाहस्तापूर्णपात्राहिगवा ऊर्ध्वासिनोश्वेत
लोहितोयाः स्फटिकनुचयः भोगेनकेवलेनसीभोवमेनिद
गवा प्रासादामयभेदोमहाश्वेतावरेस्मह ३३॥ अत्र नः
शास्त्रवत्वेनमायवाविरशदिशं पत्यस्वहृतनमप्यगामनयाक।
प्राप्यतपदः ३४॥ अत्रनोजलस्यैवप्रावचत्वेनशौचप्रायवाद्य

त्वेव सांवरास्तत्वे नेयं माया भाङ्करभूत मायाहि शीववीति प्र
सिद्धेव प्रदोजलेव घनो मायूयापटाच्छादितमपि प्रतयो
रगं कथयति प्रकटयति प्रकटे दर्शयति २० ॥ वासंसो वा
बरत्वेन हृश्यपनेय भूषागना चारुहार मौक्तिकानां रवेत्त
ालत्ताणां २१ ॥ अथवा वस्त्रस्यास्त्ररत्वेनाम्बरवाच्यशह
त्वेनाकाशत्वेनागनेयं माया चारुहार मौक्तिकपंक्तिरेव
तारानक्षत्राणि तेषां वृद्धणादर्शन मवलक्ष्णाणि विद्धेयस्या
स्ताहृशीहृश्यपने २१ ॥ तन्निरीक्ष्य निजावस्थाक्षेपणानि धय
नं स्मृतः तयो वीत्यारसान्सात्यः सर्वानिच्छाक्रमेक्रमात् २२
स्मृद्य २२ ॥ ना वहिर्भूय वेदभीमृतुनीनाववीतितिनि उपे
त्यैतम्नुनः सा त्वामममृत्ते नायकनाप्पम् २३ ॥ नायागवहि
गीत्वाभमीमृतुः भोनीतोरहस्यन्तनकोपयोदिति नीति
शास्त्रे धीतिनि पदन्यप्रीत्ये भैमिश्रमृत सा त्वामम मेजेरहस्य
ते पुनस्त्ववाफनापिनो पद्यन बहिः कवाणीयेदत्यर्थः २३
उच्चैर्हैचेत दाराजा सावीयदिहमाहवः स्कृतेममेममेन्या
भ्योहहृतन्नमयानयोः २४ ॥ राजानल सदा सावी वच
नममय उच्चैरुवाचदूर्यं वः सा वी भमीमिदमाहपुनर्भो
सावी भ्योममम मेरहस्य स्कृतमेव मयाम्बनयो स्तन्नम्
गोपनीयं वृणीहृष्ट २४ ॥ महिरापितयो वावि वनस्पूरा
स्पधपनयोः प्रभावि चिदिमे माया मिथ्या सिद्धासनेविषि २५
मयाविरापितयोरेतयो स्रात्वोर्व चसिंयमाश्च दास्यं
विश्वास माजकतस्य विपिवलाइम सा त्वामायायाः संवे
पिपदमत्यमेव सिद्धासनं तचामर्षि वनुप्रत्यता मायावि
न्योमिथ्या भाषिणीयाचमेइत्यर्थः २५ ॥ पीनोनेपिकीर्तिपीषा
मिश्रविनेवाकर्णितिष्ठ्यः स्वघामभीलवेलैलसमालिर्यतिके
नशिल्पिनः २६ ॥ कीर्तिनेनापांसौभिः पंक्तिभिरवजलेता
नेः पीनानि मेलीकृतनेमपवर्वाकर्णिता भाषाभ्रविति विषयवु
षोमिथ्यापवादे स्वेमवेलेवेः सोमाल व्याचेडेलिनिबन्धे

नशिल्पिनः अपिनसर्वेयवात्रप्रवीणाइत्यर्थः २९ ॥ तेसु[illegible]
वीचपृद्धातनकिंचिद्दृमहबकृः वद्यामस्तत्यरेयसमेवी
निवासितावयुः ३०॥ इत्यभम्याकृसांख्यासांकेल्यतन्यद्वा
वीचतां आवांकिंचिद्दूंजनमहेयरेकेवलतद्वंदिष्यामः
यस्मेयदयमवाक्यसंख्याबाहकृताः यस्मसभोगायवधव
द्दिकृतःतत्सर्वेवविहृागमइत्यर्थः ३१॥ स्थापत्येनसवि
न्नसेवधीयस्तवचूलत्करैः कृतामपितयावाचिकरकेपेन
वारिताः ३२॥ प्रतिपायेनहङ्गावधीयासः तेषांभावेनाति
वृद्धत्वेनवसेनःकंपसार्नःकरायेषांस्थापत्येवतः प्राधि
हृतैःकेचकिमिःनयातारूपायास्वत्साकोकिप्रकाराया
वाचिवचनेवाकेपनकृतामपिवारणमेवबह्यइतिनिषेधे
नेस्तव्यानविदःस्वनविकेषुवनः वृद्धत्वेनेषाकारःकं
पतेइतिसालांतवचनानि[illegible]पशुसाधिष्टमि
तिभावः ३३॥ अपयानमितोभवो[illegible]रिनामस्त्रीलशील
तो इत्युक्ते[illegible]नव[illegible]स्मनेभया ३४॥ भो
गृहेम्रावियोया[illegible]यानेदृगिगृह्वने
वेकवयोरश्लीलयोल्ल[illegible]काच्चिवबवशीलतोपि
गत्स्वरतिकेचुकिमिकृतेनेतस्याकेलानताव्वाप केचु
किभिर्याव्यतिइतेस[illegible]वालेके[illegible]कतोभिया
निजापिकाम्लासनव्यतिरहान[illegible]तयोः[illegible]मऊवे
तव्यतिसर्वेसहाऊन्मायापत्ताविवस्म[illegible]मेव्यतिहारप्र
योगान्पलायनेऊत्सनेयेरयेयाद्वयीः हिवकृत्वयोवेबने
येस्तद्वयोःस्त्रेषः ३५॥ प्राहस्वनक्षि[illegible]साधियानतङ
वीनलः ईद्दृशमात्ससावीकापिलिस्वपातमनागपि ध
नयोः साख्यावीवाकृतामनपवनतस्मावीमेमीकेलोवाच
न ईदृशीभाला उपहासिकावासौसावीनिकूपानिलेडा
मनागपिकाचिन्नभवति वोकिंकोलासौ[illegible]र्थः ३६ ॥
अहोनापत्रपाकेजातद्रूपामदस्ताव[illegible]पिनापकेनेगिरा

नै. टी. वि. ३५५

द्वितोऽरुवर्णनिर्गमः ४१ ॥ अहो प्राग्वदेव जातरूपे सपत्रसौ
दर्यमिदं तत्र मुखस्य पगतात्रपापस्य दर्शनम भवति इतः स
खेदखोर्वर्णानां रुचं तरागानिर्गमः तापस्य जनेपि नृत्स्या
त् सा वेदरवनिर्गतानि रुचं द्रा एवं पिकाचित्रता पयतीत्य
र्थः अथवा जातरूपसवर्णपत्रपाकविनाजातरूपपत्रस्येह
शास्तुरुं न भवति सर्वाणि यत्र पत्राणि कृत्वा सुतापपत्रस्य
तितापाजनेपीतः सर्वाणि द्वर्णस्य रजस्य निर्गमा नृत्स्यादित्य
र्थः ४१ ॥ तामयेषस्त्रिबिन्दुसपट्टौ नलस्य नलतत्त्वे तिमिरछाय
तटीयाग मोऽक्रमायमतिस्वदत्त ४२ ॥ अथैषु तनलस्त्रीभेमी
वत्तसिध्रुतानत्तस्य शरीरे गाढ्यानलदयोः शेनसोस्य यः तिमि
छायातरणीनमीत्यर्थ भैम्याः आगानामोऽक्रमार्थ स्वदतिस्त ४२
त्यस्य तस्याः कचवद्धे मध्येनीविनिवेशवच्च सुपाणि स फला
चक्रे तन्कोचग्रहणाभ्रमस ४३ ॥ स नलः करतस्याः स्तन
द्वन्द्वस्य तयानीवीमध्ये मध्येनीविचक्रवनिवपण चपा
णः स्वकीयहस्तस्य सर्वो यन तस्याः करग्रहणेन
निरोधेन स्वमेव सफलं चक्रे नीवीं स्थापित प्रवकरोनेन
नीवीमोचयदित्यर्थः अथवेतात्वन्मा त्वदेवनस्याः क
रग्रहणस्य विवारस्य स्वमेव सफलं चक्रे इति ४३ ॥ स्थापिता
मपिरिक्षस्य तां तदा तनुदावहन तद्रहस्तनकास्वमाव
हस्तमात्मनः ४४ ॥ करोति जहर्षेणाभैमी स्वस्थापि
स्थापिता विध्रकरन नलस्तस्याः भैम्या उदहनस्याधंथावगात्य
वकोत्सवमात्मनः प्रकटमेवावोधत ४४ ॥ स्विद्यत्करपा
गुलीलसकंकतलीलियमुदया तत्कायपीडनेना चक्रेत
सावाभ्रुप्रियात्तना ४५ ॥ स नलो भैम्याः स्तनौ लिघनीभिः
करां गुलीभिः स्वमावाशीकस्तलीलपरसस्त्रं वृक्तनयोप
ललितेन ताविभ्रूफ त्कायपीडनेनोचक्रे करस्तलीलपरसुदा
हृष्टालनायर्थस्तनत्वः करयुग्माभ्याः स्तनौ विमाव
स्तनपीडिनाविनिकरणायाफलकारवक्रः ४५ ॥ ततो

येनत्वमात्मसमसीत्कृतवेत्तयेहितः प्रवादीत्रात्हृदिस्थंतेते।
किंमांमलिखवदेवनं ४९॥ तस्याःस्तनेनावस्तनेदत्वाभवयमेव
नद्ध्यायास्तचक्रसीत्काररंगर्वन्मनलस्तयाहस्मान्द्वे पवन
त्वस्तवहृदयेस्थितंमांकिंनालिखनप्रपित्वलिखदेव ४९॥
प्रहोषनैचिनीयतेहृदिस्तुइप्यस्तुइवत्त प्रेकेःखलेरिवा
कल्यनात्वस्तीत्ताग्रावेमम ४२॥ प्रहोविषादेहयमनोवि
तीइदमयोग्यमेवयत्रस्तुइंनिर्मलेनिष्कपटेवापिहृदये
प्रस्तुइवदंनिर्मलेकपटिनिवेवनीत्लामंविस्तीत्लाग्रेव
इःसहवचनैर्ममनविइंजैनेविवाकः।चिह्नमेवकल्केको के।
लिप ४७॥ यस्तुंबतिनितेवोकयदालिंगतिचस्तैनो भुंक्ते ग।
त्तामयंतनेवासःस्तुभदर्गोचितम्म ४८॥ वासोवस्रंनितंवो
कप्राणंपगानोसमाहारःनितंवम्मरुवध्रस्तुंबनिधच्छस्तना
वालिंगति दस्नेगुणामयंस्तुवतंस्प्रकृतिमेवगौःस्तुपि।
घैःप्रस्तुरेनस्तुभानोदषानोनेत्वनोमेवभाग्पावस्यानोध।
स्यफलंभुंक्ते ४८॥ लीनेवीनोस्तुकेस्वेदिदृगलोकयविलो
कयन् नात्रितंवतनिःस्वस्यंनिनिदटोनदीघेनो ४९॥ तन्न
लक्तसीभिस्थानितंवस्वेदिसात्त्विकस्वेदफलमनपंवलीन
नैवंतयैतालुसंवीनोस्तुकेयानिस्त्रोहगतयाद्रमीचंदालो
कंपहसंपविलोकयनिःस्वस्यस्तुवनेत्वयाचिःस्वातान्यनाहि
नस्यंस्तुरतनपरिपोषिनोदेहितोनिनिदद ५०॥ देवामेवदृद।
शास्त्रोप्रियादंतनखदानिके चवाराधरपानेस्तनेत्रवाली
वत्वापले ५१॥ प्रसोन्नलःप्रियापवस्थानिकेदेवतमी।
पस्पलगामविप्रकादिकमेवदृश्यमन्तदनखदेनिन्यथः
नवसमेवापलापानिसोकुमस्त्रवस्तुवस्थाया नत्यसोदप्रसीदे
नितनोप्रीतामंवोपयन् ५२॥ भोःकपलस्थपोनिकामप्राव

पीडो सोढुं न शक्तो मितत्रस्मात्प्रसीद प्रसीदेति वदन्नसन स:
ताम ऊपितामप्यकोपयत् दिने रेतु मनो वितनवान्नत्वा लाति
वाह्यत्वस्या: कोपमजनयदिति भाव: ५१ ॥ नेत्रे निम्नितधना
घस्पप्रियायावदनोद्भवे नत: स्तनतटेनाभ्योज्यन्नेतं नमी
यतु: ५२ ॥ बाहुवज्जवत्ततनादीनृपादयो मंगीदिने प्राल्ल
यादीस्वस्मातियत्नेकातिनन्तदेवेच्छतानल सहयोभमीम
कि भोजमीयते: द्रुमामीत्यवेइत्यर्थ: नन: सनतटईय।
नेगःल्लविवाच्छतत्त्वत्यर्थ: ५८ ॥ इति धीवतयानस्य हटहृत्रि
विशंकिनी फटित्सुम्यायमोत्कंटमसावन्वभवन्मावी: ५३
इत्यनेन प्रकारेणाप्रथमं मंके तितस्तनादिवीतेनानन्तयात
स्मापीरनयाकालामहिस्तनयोहट स्पहटरनंस्पर्हतिंव्याप
रेस्वात्मनि शंकमानानकालमृत्यायसोत्कंटमावीरुज
गाम नलेसोत्कटापि मदाचारेभयात्त्ववीरेवान्वभवदित्य
र्थ: ५३ ॥ न्यवारीवृ यथा शन्ति: स्पदमदे वितन्वती भेमी ऊ
वीनिते वन नलसंभोगलाभिना ॥ ऊचानितवेन प्राप्यात्वा
त्समाहार: ऊर्वा भ्यं नितं वेन वर्नलस्य संभोगलब्धेनातय
वमदेशाने: स्पदगमनं च ऊवेताकिं भेमी यथा न्यवारि।
निषिद्धेव ५४ ॥ अपि स्मा नाभेर्स्वेरंपशुतामसाकं स:
तदंगसंगजलक्ष्मीवजंबं सेक्तरारापि ५५ ॥ स नलो बाजवेप
नन्नभवदुरुबाहूरीन स्मा भेम्याभुगासंगेन गोत: स्तेभ: सा
त्विनाज्ञेहा प्रतीवानो बेस्वेदश: स्त्रोतिभरणस्वेरामेदुगा।
मिनीमपिनाभेमीपादविरुद्धनरोके ५५ ॥ ग्रालिपालिं प
तन्वेगिमानिन्यर्थगिरंत्सम स्मित्वा विहस्यपं रूपनी द्वारपा
रमयादंसा ५६ ॥ आलन्ना विमामालिपालिं नया इति
वके ब्रीप प्रोवेत्ता लिपालिमित्यर्थं वचनमवन्नपास्मि
ता परिहस्य वरपंनी भेमी हासपावमभ्युपगानहासानिर्घियो ५

प्रियस्याप्रियमारभ्यतदेतनहृदयेनया शोके शालीनयागृहे
सखीभ्योननिवर्तितं ५७॥ नित्यमप्यस्याप्रियेमनोरयःप्रतिवि
नाबहिरागमनेनसारभ्यहृद्गतानहृदयेहनयानयाभस्याशा
लीभ्योगतेनशोके गतस्यैकर्मणिचतुर्थीतस्येवशालीनया
लज्जमानयासखीभ्योनिवर्तितेनशोके अपादानेपंचमीवि
भक्त्यर्थेसप्तमीयं ५७॥ अकस्यदस्यवृदिस्यदीर्घाः सविपक्षप
त्यानलायनधमङ्गः जन्नपादिनयोवनोक्तनमाः लवनज
लानिपिपासतितिलितिर्लं ५८॥ अथानंतरंवैतालिकस्तोवा
रेसमीपमागत्यनलायमप्यादिमकयधनअस्थावयुन
भोऽरूपजयसर्वेकवेगावनेस्वादिनयोवनमेव यौवनेन।
स्योषमाणंतसाहितिसलवस्नानोदकानिपातमिच्छतित
वत्समंबुधिनीआयातिशसौवा ५८॥ उपहृतमपिगंगम
ङ्केडसवितवबाच्छतिकेलभंतिमगात् अनुभवितम
नेतरतरंगसमसरामनलक्षमिस्थभावशोभा ५९॥ अपि
गंगापंचमीविभक्त्यर्थेऽव्ययीभावः गंगायाउपह्वनमासीने
मङ्गअनपवकेडछविशोविवक्षुबुंगवकेसावभेगः
वनाविशेषणविकिविशेषस्ससगाडेनोः पैतरंनेर्य
तेराज्यवेगेसमथाविकुमयाक्रक्षथावाशामनखला
यसुनयामिस्थभावेनसयानवेनशोभामनुभवितुंवाञ्छ
तिगंगाजलनडेनेनस्नाहीनर्यः उदिलकेराभंगरेवयम
नेतिरूपामनयामाहृरुप ५९॥ नपानिजगत्रपवसभिभूत्वा
रविवरुणोआमिवाइनप्रलापः पूर्वमथ्यनवयामपंगपद
प्रियुधविनमेनमनेनत्वदीयः ६०॥ ययावमपनोसि
कालेनतप्रलापः जगतःसर्वस्यवलोकस्यमूर्छिभूत्वासर्वा
नेवजित्वाउपसिदोप्यसि नयाहन्मध्याङ्केपिदिनाव
स्येवमवस्थातिष्ठति नमावेनपश्चाजपाश्चैयारित्यनभव

नै. टी. विं. ३५२

स्थित्वा स्वभिभूत्वा तपति प्रकाशते अतः आनन्दी भूमी मध्या
ह्नेशावीसायेवलवीति संध्यात्रयस्यस्नानोप्रसिद्धः सुवम
यनेमध्याह्नसंध्यापिदेवतेशिवस्वरूपास्यापस्यायात्रुतेरे
तं ध्यावेदनेकृतेन्त्वदीयेसंध्यावस्तोकृतस्तवसंवेपिभि
शोपिरपतितप्रथमापमासाधारणायेनयोन्यनगुणाकृ
तमेवोर्ध्वभागाद्यथोवतीर्णामनेरविंपरय १९ ॥ आनंदह
टमाह रात्रिवृद्धरध्यानां चेनादिनां स्यास्तत्रावणिभूपतिः
प्रियतमाविह्वलेदेवेदालसः पत्न्याद्वारदिशाप्रतिप्रतिमकृ
पाहिगीतप्रयसीप्रत्याहृत्रिपियादिशान्मेशामसोनिर्गमन
मत्राप्स्यवान् २१ ॥ ह्रस्वस्यशिवस्यध्यानाचेनादीनोमध्या
ह्नविधानामात्रोनेदीयस्त्वापिप्रियतमाविह्वल जातेन
विदेनालसोनंत्साहवान् मैभपतिर्नल आनंदरूपंद
हदेहदरस्थस्तमानंयन्तुह रात्रिवप्रयसमनिर्गतायाभेम्याः
प्रत्याहृत्रिपियाइदानीमेवप्रत्यावर्तनमिति शोकस्यापत्न्या
हारदिशाप्रतिमाकृतमेकवोभ्वारेहशोदेशावानगमवायो
त्रितः २१ ॥ श्रीहर्षकविराजराजिमुकुटालंकारहीरःसुतं
श्रीहीरः सुषुवे जितेन्द्रियचयं मामल्लदेवी च यं । आत्योत्तम
रसप्रमेयभणितेनोविंशस्तदीयेमहाकाव्येयेव्यगलन्नल
स्यचरितेसर्गोनिसर्गोज्वलः २२ ॥ अन्त्येनकविनानलोसौ
रसः शृंगारेः अन्त्येनसामेनवेशाबव्यातिरिक्तेन…इति
रसः शृंगार प्रमेयोवर्नन्ना यस्यास्ताहृशीभणितेप्रसिद्धा…
योमहाकाव्येशृंगारेकप्रधानेइत्यर्थः २२ ॥ आनंदस्य…
निवस्तविमनोसन्तस्यदाआन्वयाद स्यालेषप्रकाश्य…
हृतोशाश्रीलसन्तमनाः कभाशाहृयमनेनमोशिभवःशो…
भूकामिनोविशोसिकदिन्यानिरंगत्त्वातिः…
नः २३ ॥ इति श्रीनैषधप्रकाशे तत्त्वविह्वलतोविंशः सर्गः २० ॥

मेघादयोयस्यविवारभूता ब्रह्मादिसंख्या निजकार्यसि
द्धै विभूषयीं सास्वरसप्रवाहः सवहसों सिंचनयस्य
रोजं गौसौ विदर्भरमणाय मणिसैन्धवादु ज्ञितिरानमन्त्र
दर्शिनसेवैः श्रीपणान्विजकरस्यनैरैदैवात्मनाकुर
दनाप्रनरुवे १ विदर्भप्रनानायारमणपः स्वन्दयोभ
स्पासंवेधिनोमणिमयादुस्यो दुज्ञितिरानगुरुसंनेनेन
लमनुलहरोणिस्यैभूतायाव्यानेभक्तो विलुमन्विति वद
उमावृ रस्यभूताव्यानेध्येनलेप्रदर्शिनमेघेनिजस्यक
रस्यपाणोरूपेणान्वेरेरीः स्वात्मनाकरेहस्लेवाजग्राह
वलिपदरानांस्यतुगमास्वनरुवेप्रनरुक्राकृनाप्र
उववलेकमहिरप्रभूणाप्रतिहनोहस्तावलस्वेदरते
नरोयमुक्तिः १ नस्यवीनसिवैघेरपिवद्भापदंति
पदयुगान्वर्दिनेति नोप्यरत्रापिरसोखलमालेया
जवाज्ञिरभिन्तः प्रणमेतो १ नस्यनलस्यचीनोप्रा
कैरयितापिपदनिर्गमनमार्गैः पदयुगान्वर्दिना
त्यज्ञापिपंचमोपदयुगमपोत्सव रोवात्सधांकृयेवा
खलन्नत्ताधो प्रणमंतीवाहाद्योपन्तिः शिरसामाल
स्लांपदइति प्रथन्तद्वारयामास प्रचनदैतिपादः स्तु
रः नरः परिहिनेत्यर्थः २ ह्रागपाहियत्नस्यन्नेप
तंहृदिवनवद्रमानकृतोथैः स्वरसारणपमयेवनं॥
मेदवंपत्ताक्यस्यनउणाधिकरांवित्र ३ श्रधानेनं॥
रेनलस्यसंबोधिनाहृदिरानेनेवनदमाने नकृत्वा
थैः स्वस्वदीशभावेहिगादिभ्योयत्र यत्नेनकृत्य
नेसविनेचनन्त्र उणाधिक महर्षिमड्डनेवत्सेश्व
स्वत्वानिवैश्यगत्वास्वादिकं ब्रागपाहिश्चपायने
हाने ३ श्रेगलोचललनलोचनभंगीभूतेयोविने
वेदितरावे वलसमन्नवत्कोकिकमन्यतनस्याद
मलभवेतेनपास्लोकः ४ क्लेन्यचपाहस्यवेदरुपाय

नीहारं नं तं दृष्ट्वा जा सात्त्विक मेघलोचलनलोचनसंता यां
शृंगोत्संगेन श्रीनेनचविनिवेदितं दानेयस्यं हृस्मान
स्वन्द्रपस्य प्रसादेपतिनोषकमलभेन व मेनसात्र
शालस्तनन्नसेके नयि नानयापि ने वविस्तृत्य प्रस्तुना
ह्वतिरेलपाविनिन्मेशोष्यकोपनमिनानमिलोजाः ५
प्रथासोनलः ऊशालप्रद्याप्रियवचनाम्हृद्यसेके नप्रिया
म्रवानिवपिनाविस्मृत्यमहातेजाः प्रसेग्रायारिकं य
नप्रतिमेनप्रतिहन्यते पासंविडारिकेयेनहस्यस्थ
नैवहन्यते इतिनहतत्त्वायारस्यशास्त्रयोग्बुरलोभृन
नरभ्यासपरीतात्मशिष्यस्यभावः शिष्यकं योपथा
हृदेपेनमात्रुज शिष्यकेनशिष्यत्वेनोपगमितान
मितयदृशमोतपरीतायोग्बुरलीनिप्रवर्तितेनेतिस
ः मित्र्यदृष्टवमहाविवारे सा त्रुशिष्यजनना मत्र
शिष्य सेवदविहविनेगोधिरयों संस्वस्तन्त्र भवदा
स्पवेनेष्ठः मत्स्येदृष्टुचरंप्रवादिनमस्रां मस्त्राणि
विवारेप्रयोगसंहारात्मिका सम्यकं या शिष्यजन
नसम्यहे शिक्षायित्वा स्वेदविडः विनः सेनातस्वेद
कणः गाधिलेलाटेयस्य स्नपश्च धीरस्त्रैः स्वसा
त्वानेनुस्रभवत ६ यहत्केदमस्य हृस्मायितानामेत्रा
कजेरेणमदसेलिनमा लिं गंधवाभिवद्गुवेयीन
शेगः रगनः सिश्च शस्वजवास्ते यवकनमेन
कमपात्कल्लस्तवीक कोलादिगंयहवापकेनन्न
दृयंशा स्या न्द्रशान्मायितान्तपलिमान्त्यंसोनियस्पा
दृशो प्राप्तभंपात्स्यम वकस्य विकयामेलिनः १
मिलस्त्रोणानिजनः संयोजितात्स्यादृपलिसोर
मोलियसहृस्मा न्तमलप्रजननकवाहियोर्तस्तनग
घोरकश्रमः सिपत्र [illegible] रनप्रह्वनपोयनमाम
स्वेदविंदुः स्वपयोतिः समयथा यो संदयज्ञोपमसमवर

रोच्चास्तोयैर्वा विलहरी रूपं विरच्यात् प्रत्यानेतमासः
प्रयाने प्ररूपः शुचिः पवित्रः जलधरेभ्यः कुंभेभ्यः
सलिलमोक्षः प्रवाहो यासां सा मोहयंती स्रोतोयैर्वा विलहं
री रूपं विरच्यात्मस्यैन्द्रियांतिपन् तेनांशुनानेत्रं वस्य
भिस्तपोभिश्चैतेनेहजितेन्द्रियेस्तपयति स्म अथ च र
श्वृतपनांतनिहत्यकृतपात्तसः शुचिर्ग्रीष्मः तेनेमेघ
मासः प्रतपवजलधरेभ्यो मेघेभ्यः पतन्त्यावाहः
जलहलरी रूपं विरच्यादाकाशात्वर्षन् धूर्तेर्गौले
स्वपयंतीन्यथां तरयानिः ८ प्रेयसीकुचविद्योग
रविभुंजंतमधुमवितनौ रविविश्रुत स्नायनः क
रपरोरुहद्वयं गमनस्य गर्भश्रुतदर्भसराजन्त स्नान
पोलिनस्नस्य करपद्मद्वयमंगुलीमध्यश्रुतदर्भमे
मोविशेषवन्मद्धृताध्वमशिवोविश्वदेवराज ९
कल्पमानमद्रुनाचमनाद्यैर्गांगमम्बुलकोद
रंबि निर्मलत्वमिश्रितप्रतिबिंबोद्यामयस्य रू
पनीयकरोत् प्रकृनानलीनाचमनाद्यैःकल्प्यमा
नेश्यमानमनपवकुलकमध्याश्रिते गांगजलेनि
र्मलत्वेनमिश्रिते प्रतिबिंबयस्यास्ता हयीयासा
कापमेव स्वर्गंस्पनीयकरोः यक्षमन्दरदेवौकें गं
गास्वरूपमात्रादेव सप्योगक्रिरेवरीतिप्रसिद्धः त
वेषामितिलिंशेषाहहलोविनकः १० मुकुमा
पदमीनामिभागिन्याधृसिरांसमस्पयिं श्रुतनवागा १
श्रेगमेसमेतकंपरिरंभेनमहजलमहहस्योगे
त्रदिर्शद्विस्वगात्राणिक्रमसंशोस्ववनेजपेन रति
विधिनाजलेनसंयक्तानपूवमहर्शनिकृत्यदृश्याले
मृवलेवस्वपार्थिवकृतिमहस्तिकयामाहितेनेनः
लेदमयन्याश्रकेसंयमनेनधूपालिन्वादालतोदलि
नेप्राप्य विश्रैगोमन्दस्पर्शौवेवेत्रकाप्रचलिता १

नै:
पवि.
टी.

इति द्रवर्णां विशेषणं तु ह्रासा श्रीसूदयोमेमवि विधि
नौ स्मनगरा हो णाभूमिर्भ्रान्तिकाश्च गमगोप्रत्यंगं लिंग
निस्स श्रवमसोमा सो ध्यौभूमौ नायिकाव्यवहारो राप:
नायकापि हि स्वपत्नी स्व्यभृतं प्रियं प्राप्य भूत्वा तत्रा
गाप्रत्यंगमालिंगति ॥ ११ ॥ स्थलमध्यशिखरात्रितवे
प: शौरिः शिम्भुकरकोद्धिभिरस्थैः तस्मस्थिचक
रेशुविदर्भवारिवोनमिव गांगतरंगैः तस्थनल
स्थलभिदर्भः शुचिनिर्मलेपवित्रे च जले चक्करेविरि
कोणे वापिकोदकस्थामिव ऊर्णास्थलेवमेघ्रा ऊर्णा
मध्ये जनार्दन ऊर्णाग्रेशांकरे विध्यादिति स्मृते. क्र
मात्कोणे स्थलमध्यशिखरात्रितानां स्थिते ब्रह्म
विष्णुमहेश्वर: तेषां क्रमेणाकरकेकमण्डलोच्चर
णवारिभसिवस्थितेन गंगासंबंधिभिस्तरंगै:वाम
शुद्धीणमिवतार्हिष्टानां मध्ये नां क्रमेणाशु निर्देशा
यथा संख्यनामालंकार: १२ प्राणामस्यन वनेना
जलमध्यमं जिमानमभजन्नावमस्य श्राप्राप
विहेनोदरस्थे रूर्वेकालमथित स्य कर्धोषोः न
लमध्येप्राणायामं कृतवनेसि स्पावं रूर्वेकालम
थितस्यमथनात्माकस्वमध्यप्रेवाहे स्थितस्या
स्वधोषां मंजिमानेर स्यनाडुपमां प्राप्य मथितात्म
थनात्सर्वे कालेष्वमोतिबद्धप्राहोज्ज्वातिकान्त
लोलिम्य: एतावकाद्धेतिमथितपाहस्पपश्चेवात:
रूर्वेकालमथितस्यनिर्ज्जलेव कं कृतो पाद: १३
मन्ये लोलमनेन: स्वेदपानत्वं निश्रवस्थ्रविषय: लोला
रु मुव रि सरिद्धे धौ विश्रुमो निस्पर्ध यवदनादि
मनोवा मन्ये लोलाव अदिन: कामः सनल: स्वादि
पोतवन्तेयस्थनेस्य दिग्वि स्यां मावस्य स्पर्धयव
मदपानं त्वं सोव लत्वंविश्रुत तथाप्रभो गिरिज्जाम

मेलनामयान्तविशेषः न ह्यद्विषदास्माभ्यतिरे
के यह्नशांनारेदीप्रमेवरेवसंपरिदधीयारयति प्र
क्रमस्त्वं लोकमदनेतिमदनशाद्वेसामान्यानाला
स्यशेषेन स्पर्धाशिवोपिसदशत्वेदशसंख्येत्वे
विभ्रतोः अग्रेभ्योऽग्निविशेष्यः अदितेर्योऽल्पया
तयंस्मारामारकारायास्तानाहृष्णः दिशापर्वाबरेव
संपरिदधाति ॥१४॥ भीमजामञ्चलन्तीतिवेले
सेयंयंहि हिरराजऋषीद्रः प्रावरावारस्यदयंसमे
मेनाद्वंद्वीयपरिवेषाभिषेण राजऋषीन्द्रोनलः
प्रतितत्वां भैमीं प्रचलन्त इदयंचित्रमेववत्तः स
प्रायं संदेहमिश्चः समेताद्वन्नीयपरिवेषाभिषेण
वलयत्प्राज्ञेनाववाराभ्यांदयामासेवरूपेय ॥ स्ना
नवारिविदराजद्वेशागोरम्यातिलकविंदुश्वेतेंदुः
वेशपरोषजलमौक्तिकदंभानेवभाजस्वभगास्तव
नश्रीः ॥ स्नानायवारिवसुरोविंदुयेस्याकेशप्रसूत
पोष्पाणिजलकणानूपाणिमौक्तिकान्यवदंतायस्या
साप्रासवनस्यस्नानस्यलक्ष्मीः स्वभगास्येवकामि
नीतेनलेभिषेवे ॥१८॥ स्नेन्यप्रान्यजलदेवनमत्रा
स्वात्रुनाप्रश्रदिदिनांचत्वरही वीक्ष्यमाचष्टनसोरभ
लेभेघ्राणमस्यसलिलत्वसिमिवाश्वूत्व चतुरंतीव
स्यांगि[illegible]मिंद्रियाणांभूमाहारंचवद्वस्त्ववश्रा
स्यनोचा[illegible]भान. स्वैरेपनद्रपणांपेनेवलस्य[illegible]
र्देवनमैत्रेणप्राह्नेनसातुनयाश्चावमनसमेयम
कियेणावस्तस्वरिचियेणेद्वियाथैनप्रकु[illegible]हिस
मावेनलेनयस्य[illegible]वाद्वार्थमेवप्रतू[illegible]
ह्वोद्विपश्चंसपगेधस्यले[illegible]आर्थेनद्रवाभिप्राणा[illegible]प्राण
द्रियंसलिलेजिघ्रतीसलिलत्वमप्रत[illegible]
स्मीकः वारिदमिति[illegible]कृत्वानामात्रेमविशिष्याय[illegible]

नै.
प्र. वि.
टी.

न्यस्य प्राणांतरमपेक्षुपरागच्छमर्षेणाभिनिस्तृतेऽक्षमेत
सं ॥ ९ ॥ रातिभाग्नमक्षुपास्थितनयं संध्यात्मनोऽप्रकिरति
स्ववरेण भ्रांतयः स्फुरितैतेजोभिवङ्कुस्फुटतनुव
लयदर्कविनर्के ॥ राजाननले स्मृयैपस्थानायस्वयं
स्वपाणिनानलेकिरति सतिस्फुरतिप्रथोरुपस्था॥
नेत्यिमजनलश्रतिविविनतेजसिजायमानाभ्रांतयो
श्रमणानिस्तृष्टविसकमेणाक्षैकौरुदेश्रमतः स्तृदं
विनर्कम्प्रहाचक्रः ॥ १८ ॥ सस्यगस्यजपसञ्जतिमा
सन्निधानमभजन्नकरान्ने शुद्धबीजविषदस्य देव
णेः स्फाटिकाक्षवलयच्छलभाजः ॥ सम्यक्कृत्याज
पंऊवैतोस्यनलस्य शुद्धानिकीलनादिदोषरहितानि
यानानिबीजानितन्नेहैवतास्वलमेधारमतेविषदः प्र
कटवर्णाप्रत्यर्णायेषांतेशुद्धानिवर्णाः स्फाटिकाक्षना
दमालच्छलभाजः अस्यपाणिसन्निधानमभजन्
स्फाटिकाक्षमालापिशुद्धैवर्णानिर्मलस्वबीजैर्गोल
कैः कृत्वा शुद्धोवर्णानुरूपस्याद्भूतमभवदिति ॥ ॥ पा
णिपर्वणियवः पुनराप्त्यहेवतर्पणायचापणामस्या
स्वप्यमानजलयाणिनिलीनैः सहितस्फटिकवरतालति
लोभूत ॥ अस्यानलस्यपाणिपर्वाणिदेवतीर्थकरा
ग्रेदेवतर्पणायचस्यापणिपुनराज्यन सुनकर्त
वद्भे ॥ तथाचस्मृतिः ॥ कनिष्ठादेशिन्यङ्गुष्ठमूला
न्यग्रं करस्यच प्रजापतिपित्रब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्र
मात् ॥ संनलेसदपिमानेपित्ततपणिक्रियमाणोन्
न [illegible] नितयोमिभिस्तिलानां समूहैरहिकः ॥ [illegible]
कं [illegible] दिः [illegible] रस्यनालपि [illegible] देवैश्यमध्यमांगु [illegible] मा
नेतिलास्यस्याप्रविनिर्ययौ रूपाभूत प्रां [illegible] दे [illegible] नाम
गोकर्ण [illegible] तजेन्यादिय [illegible] पण्ड [illegible] शतिसमर ॥ १० ॥
धौतस्यपाणिचर्मः [illegible] कृत [illegible] निरतपातरवे

५. ब्रह्मचारि परिव्राजि समावेशमनाजस्य ऋषिरेष विवे
श । एष राजर्षि प्रक्षालित पाणिपादः अतएव ऊर्द्ध्व
त्रिः पवित्रः अथ च प्रमद परिव्राजक संसर्गस्थापि
निमित्तैः स्वधर्ममेव अवस्थाने शौचमतन्त्रको नि
तमित्यनल्हतत्वेन पौचेनान्यतेयत्नः मेनरस्यपा
देहेन तनानाक्रान्तं पूर्वेण मार्गेण ब्रह्मचारिणः प्रथ
मः आश्रमिणः शकुनि पाटकाद्यपरिवारिणः परि
वर्योकारिणो यस्मिन्न देवपूजादि विवेश ।
॥ अक्षापियन्त्र भमिश्र पन पूर्मे मे च काग्रभवेपे
मगाणां पूर्वेन स्नानमनस्नमनस्त्वदामथामपट
लेपटलेन ॥ यस्य देवपूजादि हस्यनभस्यमथ्याव
कार्यो अक्षसाग्रकाष्टामे भूतेः पूपनेपूपनीये पूर्मे
स्नमनः स्नमनसा मालतो पुष्पाणां स्नग्धामाणिमा
लाग्रणापवं थामानितेषां पटलेष्वादिपि ऊर्ध्व भागे
श्रमणाणां पटले समूहे पटलेनाभाविने योथोकरणा
रोगे भूतं पूप पूर्मे कृत्वा श्रमणः पुष्पमालां नदेह
रिव्यर्थः स्नमनामालोनीजानि स्रियां स्नमनसः
पुष्पं वृत्तिनेत्रकृतो कोवसमूहे पटलेनेनन्यमरः
पूपजे पूर्वे रितिनिचवर्गेन्त्वतीयांतेलेलवकं कृतोपपा
पादपवायोसम्बयात ॥ ३२ ॥ सोऽकरोवहविपी
तमायैः पुष्पास्तिरजनोवमनीव नेपूतविन
[illegible] यभावयत्र हेमतिलकः इबदीपः [illegible]
[illegible] यदीपकविभिनेजो भिक्षुत्वापीनं नमां
[illegible] यस्यानाहूयों सोऽकरीवामीव [illegible] रात्रीं [illegible]
वहीपावन्न [illegible] नथेनरात्रियंदीप [illegible] त्या
पौर्जनमान्यते मोरीसाऽकरीवजनी [illegible] सीन
पुरास्तिपुराभावेगद्दतेयतेमाना [illegible]
रोनेवेहमारोपादेवे भोरारान्तेसं निलं [illegible] इवास

नै.
प्र.का:
टी.

न्‌ ।१३। यत्र मौक्तिकमणेर्विरहेण प्रोतकाममन्मनवं
न्हिपदेन उ॰ अस्मिन् परिष्वंगेण मंतः स्तनावयः अस्फ
भिरनुभवंत्याः ॥ यत्र स्तनाहृदे उ॰ अमैनैव प्रोतेन न ह
मध्येनकामेन सूत्रेवन्हेपदेविन्दुमहमणित्वमेव मंतः
पकत्वयस्य हृदयेन मौक्तिकं । तद्विरहेणाहृदितेन ह
दयमध्यमेव वितं प्रत्युभवंत्याधारयन्त्यपवर्वहि बी
थितं भवं उ॰ वेत्यावश्यः स्त्रस्तुकः मणिनीयकत्वे अंको
नीनायकत्वे उ॰ अस्य वविरहाग्नित्वे संभावित्वं ।
१४ । स्वकंठविचयनचन्द्रनपंके यत्र गारुडशिला
जममं प्रापकीलकवलोभवन्तिंदेः स्निग्धिकास
नगावस्ससहावीति ॥ स्वकंठे बिम्बध्यास्मिन्नेचनेवं
हनपंके यस्य स्तनयोर्मरकतमणिनानेपार्श्वे कीलितन ली
लयायामीभवन्निन्द्रयं संहृणास्यरागुमावस्यगुला
निप्रापराहुरवमिवज्ञानामित्यर्थः । १५ । गर्भमं
नमदवान्तमसोहं भाजनानिरजनस्यभंजेति यत्र
साम्प्रसगामनुमन्तासीरंवकटंउकलधीहृततअलेः
वस्तूरीपंवे नमांहमापितंगर्भमध्यं भजन्ति स्त्रियो नि
हृष्यपात्राणिस्त्रके कोलाञ्छनीभूतस्नामोरंउन्मानमे
नपूर्णमोहृतनमध्यस्यवेहृस्यसामस्यसगनाभ्न । १६
उ॰ तिहानस्पृहणता उ॰ अपांकाय यत्रर्थं सेगाहेवेवल
नेने भूरिशिवांकरवर्वभवलीनामालिभिः सगन [illegible]
[illegible]ना ॥ यमणिनिविगडेगाहनेसि[illegible]न्तं [illegible]
जा[illegible]नगानसेधातोमेनदेवस्हणांस्ता[illegible]नोथे
व लवे[illegible]लोननमादिभिर्जेनमव[illegible]स्यानां स्वयं: [illegible]
वं [illegible]ना [illegible]स्तेषांकवंस्मव[illegible]नादेयिमिश्रस[illegible]
नैवेय[illegible]ि[illegible]सिद्धजिव[illegible]नोउहव्यतो[illegible]क
[illegible]णा[illegible]त्वकं श्रेउ॰ तोनिर्विहिताहनेववनेसंभवेत्य
द नय[illegible]यमगाहनेनामतेननेत्थंतस्रगनमाय

सम्भवनापिस्मृतोदेव ॥ १७ ॥ त्वर्वमाल्यद्रमैरोचनि
वासे पर्वते ऊच्चनचंपकसम्पन्ने मल्लिकाकुसुम
नामिरकाषीयद्रवमुकुटकमाउमंतद्वं ॥ यत्रमुंर
जापृदेस्त्वचनस्त्कापिस्यानेवेपकड्याणांसम्यादि।
रमैरोचनिवासे पर्वते स्त्वचनस्त्कापिस्यानेवानका
ह्रिर्वंद्रस्वमाल्येन उननकांन्याचणपकरापिमें
रोरत्नवनश्रामीदिव्यधं: पुनरुन्मलिकाकुसुमा
नीरापिस्वैवैलांमेस्फटिकावल्लेद्रुसमकाषी
नु ॥ १८ ॥ स्वात्मनः प्रियमपिप्रतिगृह्य ऊर्वतोऊ
वलवपूर्वमूर्द्ध इष्टदेवतनिवेद्यनिवेशायदे
मिरववकाम्बुदरिद्रा ॥ इष्टानिहृदयस्य प्रियाणिव
नानिदेवतनैवेद्यानिवेषांनिवेशान्स्यानेस्यावेस्या
पन्नाददेवकाम्रोनस्त्रुत्वा सर्वंनैवेद्यरेवम विनायत्र
भूमिभाग्यनारमपिप्रतिष्ठंगानिनिरोदयानोऊव
लवप्रमंत्रकरानिस्त्र ॥ १९ ॥ यत्रवांनपरिपीडि
तनीलश्रावर्मिविजराम्रविरेजु: गानन्दर्णेवि
पतेरत्नविम्बान्तःहिमसानिभऊर्द्धमितानि ॥ य
त्रस्त्राजाह्वकांने: हिमापिप्रनियेष्टवोनरपदयोवी
लोपानक्रमश इतिदेवदेवेदनवन स्तुयकोनेचन्द्र
कांनेर्वास्फटिके: परिपीडितः संस्थितः मरकत
मणिनोगार्णवि ऊर्ध्वादीमिश्र्यायोस्रनादृष्पोपऊ
हिविमिश्रमपिनिबद्धभूमिडगानन्दणगायना
नोस्तूपविधूतस्य प्रतिविवान् ऊर्द्धमितानिवे
निवनिन्वऊर्द्धमितानिकेपालनयथायोगोऊग्र
ऊर्द्धविसम्भ्रमात् प्रेरः ऊर्द्धमितेनेतिविवः [illegible]वि
भूनमितिनिन्नयां स्वीर्णा स्पृगावन्यामा[illegible]वेजः
मथ्याचकांनेः नीलके: परिपीडितः स्त्री[illegible]मरक
तमणिस्य: विन्[illegible]कण्ठायासानां[illegible]

नै॰
प्र॰ के॰
टी॰

ः कस्य नालं उत्तमितां निराजितेन रस्यन्वयः ॥ ३० ॥ नैष
वर्णिमणिमृषेण पृष्णं सति तेनसुरनवधानिवेद्य अथ
निहृदमलं मणिपीठेनसर्वविवृविचक्षस्वयचारौ नाना
वर्णवत्नभूषणलाः पृथ्वीसुनवयानि पवित्राणि नैवेद्या
नि यस्मिन् हृष्टोच विभवस्य समहं हृस्यतमदेवपूजा
गृहे सा लितेनत्त्वं लोनि मिन्नेमणिपीठमथितस्या ३१
मस्य गर्वेतिनलेर्कमुत्कणि भक्तिं गोथिरस नाकस्य
णः अहूयानहृदयप्रतिचातः सांप्रसम्यरमणि
निरैवेषीत् ॥ प्रात्तां पाने प्राने साव धाने न्वे
समक्ष आत्मस्य नाधक प्रकारे सम्हे यथा नि
ति प्रसुनाहयेणाकणो याये भक्तिं गयालेषाय
स्मिन्स भक्तिं गायि रत्नभक्तिं तोना कलां व्याया मि
निरहे गणेले प्राप्ते स्वगंधप्राहुस्पद्द्वीहविका
रोः हेरणः गंधांगंधकप्राप्तौ देवे तस्य संबंधयगर्वेया
विति विषुः अन्वय मणिहृदयः सांप्रं अहृदयाने भ
क्ति फलावनं भावेन निश्चयेयस्मिन्स्य सांप्रलोभ
अहृदयानहृदयं प्रतिनामायेइति व्ययीभावः ।
किं विभु अहृदयानहृदयं विज्ञेन समतलमपेक्षहृदयेण
वणिंसमेवोन नभक्तिं कोतानाव्यत्य ॥ ३२ ॥
नवदयम वहस्यजेपञ्चस्वाक्षरः करमप्रकाशभाजे
रथेनामि वविधिनिनपञ्चवक्रचंदनजबीजप्र
माजः ॥ नैषांते सोऽस्य मंत्राणां जपेष्वलमा[illegible]म
[illegible] क्रचंदनमानानां गोलवानां समहृ[illegible]
[illegible]नेवक्र नामि वर्णिति तिलसम्पनलस्य करे[illegible]
[illegible] [illegible]समनामकनरु प्रसवेन यम्बिकस्य रूपक[illegible]
न[illegible] [illegible]प्राप्य फयि[illegible]जिस्यवतेमोवाजिनः [illegible]
का[illegible] [illegible] हेमनामकनराछड्रस्य प्रसवेवमे
[illegible] [illegible]नननलेनापकस्मिता सृजायेसोहप्राः

सितोऽपरेकाशेनित्वाद्दहीनयाउष्णमय्याकाह
लेर्थवभूषितमासीत् दत्तवृष्णंहिकाहलाघ्ये
वाघाकारंभवति ॥ २४ ॥ अर्थयन्नेवकेवस्मिन
भाजानागकेसरतरोप्रसवेन सोयमापिपदीनेथ
गवाग्निवपालपोररकपालविभूषणं ॥ २५ ॥ सो
येनलः स्मितभाजानागकेसरतरोउष्णेणशिवस्य
पाणिमर्चयन् तमेवशिवस्यपाणिं प्रतिर्थगवा
क तिर्थगवाग्नितराठ्यांवासोरिक तोपालय
तीति प्रतिर्थवादिग्पालोवग्धानस्यपांडुरंकपेल
मेवविभूषणमापिपतत् आभवंतेप्रायकमाप
यामासनागकेसरउष्णादितः शिवस्यपाणिः स
व्रस्यकपालद्वैवरेजे ।२५। नीलनीरहदमालयम
र्थीसंन्यस्तसगलनालविभूषणं स्फाटिकीमपि
तंतेनिरमासीन्नीलकंठपदसान्वयनायै ॥ २६ ॥
सनलमस्यशिवस्यनीलोत्पलमालामयींकंठ
मालांविभूषणंनिहितस्फटिकप्रतिमायामति
नीलकंठपदस्यसान्वयनायैसार्थकत्वायकिं
मेशिवस्यप्रतिमामपिनीलकंठाचकारेत्यर्थः ।
२८ प्रीतिमेष्यतिहतेनमेहृकंकमंण्णउररिउमे
दनादिः तस्तरः परमसोयमथालोहूपरूपमयका
मपवेच ।२८। उररिउमेदनादिः उरदाही कामरा
तीव शिवः हृशानहृपदीपाहिनकमेणाप्रथेहृ
प्रोमनूडमदनादिपाद्यार्थवाचात्तरूपेणकेतन
वार्थेणममप्रोतिमागमिष्यतोनितोरहतेनाह्लमि
वस्यउरतोयेनलः उरेगुपलमेवपणास्तरेद्रदार
धूपउपूपद्वपेकामप्रारंचवपांगवप्रेयोपमद
नमप्रोक्षेवटदाह उ नन्दनमेमपि[illegible]
विप्रयोगममहिरण्याविकाय प्रालिमोनिविष[illegible]भूत

नै॰
प॰ क॰
टी॰

तया ध्यानमूर्छने न निमीलितनेत्रः ॥ अयं नलो ध्या-
नस्य मूर्छानायोल्लसनाय निमीलिते नेत्रे येन सतथाः
मूर्छा मोहसम्भ्रवाय योः ध्यानार्थेन नेत्रे निमीलयन्
तस्मिन्मूढते लोपि भ्रमो विरहमसहमानस्तथा ध्या-
नेन चिंतया मूर्छनेन मूर्छया च व्याभिचारिभावे-
न निमिलितनेत्रो भूत् ॥ ३८ ॥ व्याहृतस्य प्रतिहृदि
यजे सोपालिमस्य नवपल्लवलीले भृंगभंगिविरु-
द्रपरादि रोत्रिं पत्रपतरुद्रपरस्य ॥ रुद्रप्राद्यात्यर-
धामध्येव वर्तमानानां रतानां रुद्राक्षानां पंक्तिः भृंगा-
णां भ्रमराणां भंगिविच्छित्तिविलासस्य नलं स्पृशति रु-
द्रियते सोरुद्रमेव जपव्याहृतस्य रुद्रजापिवेपदस्य-
नानस्य नवपल्लवसदृशे पाणिभे जेवरेण्य नवपल्लवेरु-
द्राक्षमाला भ्रमरपंक्तिः विविरे जरुन्यर्थः ३९ । दृशद
द्रविलसद्रसनानामयमयं केशारणभागिवकामः श्री
नमस्य सविशावासनवाणान्यस्यन्तस्पदद्यरोत्र
क्रमानि ॥ ऊरुमान्यवात्मनाः शाखालदूविशि
वाससनेचापंबाणां स्वतस्य शिवस्य पदद्यके मस्य
न्यवका शाशारणं प्रविष्टा कामद्वसनलः नस्यशि
वस्यपदद्यरोस्तजोयेऊरु मानिन्यस्यदत्वारैईवह
मौलस्यनामपिनाम ध॰ श्रवकस्य पदयोः ऊरुमा
नितस्यैमघलिजस्यस्वनिभानि देहवज्रविश्वदानि
वकामे तेषारस्य कण्ठ गमनननाम एवं णवकाला
र्थ ध॰ ऊरुस्वंसमरहति स्म महीभृत्स्वहस्तं मकरध्व
जि॰ वियाने॰ हेदपाणिवसर्वाणिवमस्तोशदं
शाम्बस्य दोर्धववरे ॥ समहीभैतलः ऊरुमहस्तं
नाममपि प्रकपहस्तस्यार्थोऽप्याहं सरूपाभिवि
स्वाति नेनैः महीतिमह ज्याया सासस्य हस्ताथ्यी
पुनर्नसैलोहारस्याश्तरं मक्त कुसूर्य हारपाणिके

शालग्रामः श्रीविष्णुमूर्तेर्वैवन्देष्टजयन्तिस्मपदेन श्र।
णि श्रीनतोषेनारायणार्चने द्विविधमर्थिसमाहिते।
नद्याचष्टरुषसूतेनार्चनेविधिः आद्ययावाहयेद्दे
वम्भवानपुरुषोत्तमे द्वितीयवाग्मनेदद्यात्पाद्यंचे
वतृतीयया अर्घ्यंचतुर्थ्यादानंत्वंपंचम्याचमनी
यकं षष्ठ्यास्नानंप्रदानंसप्तम्यावस्त्रमेवच य
ज्ञोपवीतमष्टम्यानवम्यात्वनुलेपनं दशम्यापु।
ष्पदानंत्वेकादश्यातुधूपकं द्वादश्यादीपकं
दद्यात्त्रयोदश्यानिवेदनं चतुर्दश्याचमेस्ताम्बु
लंपंचदश्याप्रदक्षिणं अर्चयित्वात्तदेवेशंषोडशा
चविसर्जयेत् षण्मासात्सिद्धिमाप्नोतिएवमेव
समर्चयन्नित्यपराकं। नद्यार्चनेप्रोक्तापिस्त्रीप्र
पंचमीवेश्रवोध्यनेद्वादश्यावर्णसंतोमंत्रस्वस्त
गमजपःसहोमः त्रिविधानेनोच्यप्रतिनापभक्ताः
देवादेवोभवेयः नारदसदृशमप्येभवेतेन
वाणीयाः स्वयंयानेनयादेवामंत्रोयंद्वादशाक्ष
रः ऋषिप्रजापतिश्छंदोगायत्रीविष्णुर्न्यसेत् दे
वताहृद्वेणांस्यात्तमसाप्तिरंतर्ध्याने चतुर्भिः
शिखावर्णपंचभिर्कवचेभवेत् प्रोक्तंमन्त्रस्त्रमंत्र
नपंचांगमेविधिर्हृदयः पीठेपद्मेवर्णयोगेः सर्वाधि
भिः सर्वाभिमन्त्रदर्धुजनन केषांचशरणागार
पिदेवंभगवन्तोविद्धान्न सर्वमेवेषांवथान्यक
मेनत्वंनारायणार्चमातृश्च अन्यमायवमेशेष
रमोर्चनोविदवाक्षणोप्रोक्तं पंचममपिविशेष
मर्यादादनंदश्चषष्टमापि त्रिविक्रमोविशस
द्दादशमसमनन्तत्रयोदशमेवदशमापि श्रीधरपालन
वमेदपापंचदशीकनालपर्जन्यमेवानितिमासेष
वकेशवादयाः नन्तरेयोवदविधा वाव

नै॰
प्र॰
टी॰

रंति नद्याश्रिगकं स्मनीसमाहृत्तित्व भविनान दानीमि
ति ॥ ५२ ॥ माहिकाकृस्मम ध्रेरमेधनमग्रमवना
नेनकृतेन च श्रमनेनिहनमै तिनृमासान्नेरलोन्म
तनकुंडलभाजाम् ॥ मनलोभ्रमोभिः वलयेतन
वक्रीकृतेन ७ष्ठमथनद्रोरभके नमर्पविशेषांक
रणरवितेश्वासनेस्थापितविस्मासान्तेरलोर
माशेषस्यतत्र वलयाश्रियनमेवत ॥ ५३ ॥ मेच
कोपलमयीवलिवङ्कस्तद्दलिमगहासिस्पाति
स्म कोस्तभाख्यमणिङ्हिमवास्तश्रीकदाद
कदालिनकोधिः वलिनामदैत्यं वभालिवलिव
द्धात्जेनः नस्यविलोवेतंस्यतसेवलयेदनाये
मलेववैस्तभाख्यमणिरेवङ्हिमेवास्तनिवासे
यस्याः सवासोश्रीलेलोस्तस्याः कदानाणविकट
यनाविस्ताविनाचामेकोटिः प्रांतः संख्यावास्कृर
तिसग्रारोपोयं श्रीकदाहृवनेलोन्यनमालाभ
ञ्मभृत्यर्थः ॥ ५४ ॥ हाणिकेनकपानानिमदृश्वः
भ्रूरीकचनरंजनस्य मालयारुणमणेः चावर्वीव
नभूत्रिभिनरुञमकार्षीत ॥ मनलस्तस्याविरु
न्नभिहस्त्रः हाणिकेनक७ष्याणोशानानिभनदना
न्यकार्षीत एवमेयथान्वनःहाणिरजनमणिभिःभू
षष्वाप्रजदितिभावः ॥ ५५ ॥ नालभतविलिवद्ध
निवेशस्तस्यहाविणामदेनमकृत्सः पौत्वकौज
लजानवदर्वः पूर्वचक्र जलपृजनय[illegible] ॥ स
निश्वनास्पोतिशायितोभक्तः मेवकोव[illegible]वाभि
मेवन्योयस्यहताः मत्रपिनमानवस्यान्नाभिधेय
रूपिनालेसयिकेभक्तमिदनमेवलिरुपहारोयः
सहयोभिन नयामत्कृमःपापकपूणिन रूपदिव
वाचको[illegible]ष्यनामाराम्नरिकेसायिप्रभन्नमायीरे

सद्गुणा भोक्तृत्वं संवेवचक्रे मलमानं यस्य संचायम थानि वि
धेनेयस्यास्ताह्रश्री ॐ वा प्रति मायुसेषु द्रा: सत्वापि पू।
र्वेन चक्रे ण हारिकादि मिलयो चले न च ज्ञाना त्र वे:
स्वा नां दिष्ट ज्ञायस्य ह्र शोभवन्त नलष्ट ज्ञायांस्व भावि
के रूप मालो वितमित्य पिव्यंस्य । ५६ । रात्रिह्यालल
कं पूपन ह्रत: ष्टजयत्य ह्रि विश्व ध्वजमस्मिन् निर्यय
भव पूतां ध्वजमाभी पूर्ये षां मलिनिताइव ज्वालै: स्व
स्मिना तिनले गाह्र ध्वजं ष्टजयति मतिष्ठे स्वस्य कालम
लष्टो रथोभ्य: बालाग्रे तोसं वंधिनो धूपनाय धूमाप
वभियाग ह्रडा तानेन भयेनैव ध्वजपताका मलिनित:
भवन्त: स्थिता श्रिता: सत्पाइव निर्यय: लकपाहि
तस्त ह्रत्वाद्ग्रहणा ह्रार्थवाचक: तेषां च विस: ॥ ५७ ॥
श्रेणीनि: स्वमानि माल्य विशिष्टै: सस्नाति मपदाम।
मह्रहै: तोपि पाय विधं दा वड्रस्व दीवमीरानि धिमत्र
मिवेष: ॥ श्रेणीन ह्रत्यन मिश्रितै: विकसित मालती
पुष्पमैर्य दाम्रां माल्यानां मह्रहै: रेषनलस्तं नाराप्र
मध्याय वड्रवत्सवासो तीरसम ह्रउ सत्सिन्द्र मसंता
मामिव चक्रे ॥ ५८ ॥ श्रत स्वयगनपुष्करवीजश्रेणि
रम्पकरमैकरभेन्य पैनविस्त्रकजपन: पुत्रगापन्य।
यस्य धाविरवा सविलास ॥ श्रतमालास्थिता नोप
स्तासाणां पंक्ति पुण्य विस्त्रकानां वेसव मंत्राणां जपाइेना:
श्रमसंयोगा प्राप्पपद्य पव संध निविरकालस्थितेवि
नासिष सपिप्रापत ॥ ५९ ॥ केटभारिपद्योनन
म्हभांजिनाविविकिलस्वगोन मेद्र देवजवनत्र
ध्वामास्मे स्थिताने पुनानस्य श्री ॥ श्रणावापि ग्र
सोनन नेलना त्रिअपारंद्या सीजिनाविचविनेमाला
श्रापम साणी दीर्व प्रमाणांगंगवा भास सहूभेगणा
वोहृत्वोस्त्रयनसनादी स्व प्रगयको पाः नहो अनया

नै॰
प्र॰
टी॰

तासामवयवनामवनप्रभृतयोविस्मितास्तेविनाप्रसादि
नापरदेवागमेव्रजेइतिवाक्यार्थः ॥ ५० ॥ सावागम
वचःकमलायाःस्वयंवरत्वाद्दिव्यसेनेनगौरवेणव्या
पितवागधिदेव्याः श्रीहर्षोधनितचक्रेरविवेषात् ॥
इत्येवेत्यवमनावद्भनाविप्रायास्ववत्वमदमवनयास्
स्वक्तिमौक्तिकमयैरव्यहारैःभक्तिमेखलहरेरूपद्
वैःश्वनचानिर्दोषःपक्षपातेविनाप्रहेज्ञाविलुः
लत्माहदिवहसिंहेयारणानस्वागमानेतापयव
पिश्रीहर्षात्स्वकंताद्वेनिजकंदेस्यापनाहामदे
व्याःसरस्वत्यागौरवंसहत्वसादरंचक्रेइतीत्यम
वेत्यविचार्यबद्धनावस्वनारत्नादिनादेजमायापि
स्वदंसेनोषमनामवत् पूजयानाभिनिर्येवषकारा
वेस्वक्तिमुक्ताफलरविनरूपहारैःस्वान्वाभक्तिमेखल
हरिंमोलाभेमत्वादित्यर्थः ५ ५१ ॥ इत्तनस्तानिरवा
विषयस्मिरूपमेपदभिधानतवनेदा नत्कमस्वयर
हेवलपासीत्सक्तिसूक्तंमयिमेनदवोचम् ॥ तेन
वर्णातिशेणकथनमवाग्विषयःवाचोविषयोना
स्तिवक्तमशक्यामित्यर्थः नवस्वपसम्यदभिधाय
ताहश्रीनगदीश्वरस्यरूपमपिदिनिकथनेनिरवय
दिपरमेश्वरोरूपवेयात्कस्यचिन्मनपत्स्मात् सति
वद्रूपवत्वेदेहस्यावयपाश्रयणीयत्वादिनैःशान्त्य
मव्यापकत्वंचाःतदादिवन्स्यादित्यादिसावीकल्प
तःअनन्यकाश्यपवानिंदेत्यर्थः नस्माद्रूपपा
कथनमयारवार्त्तमेवेति उक्तिप्रवेमयेनत्ःपत
हत्यमारपमवोचत् ॥ ५२ ॥ स्वप्रकाशानेमपूर्व
जनस्तिवर्णनेयदभिलषातिकान्तेःसंवृहत्यानेमर
प्रतिमस्याःनप्रकाशनरमसत्मसःविं ॥ भोस्वमर
यौम हप्रकाशातेस्वप्रकाशानाचेनविंदहिविंद

देशस्थल इव चन्द्रकाशनीयविन्दुरूपजरः चेतना
हीनपवजनः पुनः पुनः कर्मभोगाय जायमानः प
रवशात्तेव शीनेशनात्मरूपकयनेन तु तिवक्तं यदेव
ति नतु निश्चयेन त्वद्दर्शनाभिलाषः नमसः सूर्या
मध्यानितेजोसिद्धिरूपप्रकाशानवतः सूर्यतेजः
प्रकाशितत्वभिलाषः किंचित्वैं नस्यात् कात्स्यादे
दे यथा नभसः सूर्यतेजः प्रकाशनमत्यंतासंगतेन
ध्यामयात्वद्दर्शनाभिलाषः अयच यथाप्रतियोगिरू
पशात्यीनेनिरूपणात्वायेन नभसेव सूर्यतेजाः ख्या
पते प्रकृष्टेतमसि सूर्यतेजो विशेषास्फूर्तेः नयेव
मम इत्येन तव स्वप्रकाशात्वख्याप्यतेयत्किंचिदस
म्बद्धवनेतद्विज्ञाय्यात् यत्नाकिमपिचमत्कारि
ततवस्वप्रकाशित्वादितिभावः ४४। नैववाच्यन
सयोविषयोभूत्वा पुनरनेकथ्यस्यहिशिनातो उक्ते
वानकारणस्यचनस्यात्मयेवचनमनामवनोपि ॥
भोविश्वत्वेवाचो मनसस्तु विषयोमेवभूः यदिपिवार
चनस्यागोचरः साक्षात्प्राप्योनभवसितयापिवा
चनेमेपुनः यदिपिवाचनसयोगोचरः साक्षात्प्राप्या
नभवसिनयापितेवाक्यनसेपुनः साक्षात्प्राप्यमपि
त्वंकथंनेतिशान्ते त्वामहिंप्रपञ्चवैनेतनामेव तथा
यत्वदनस्यचानकामिस्थानस्पृहववर्तित्वाहनेमेचम
लभमानस्यापिचेनोमेयपदंन्त्र्ययस्यात् ॥ ४५॥क
स्तुमत्कोपपसवपक्षाम्फालनात्म्लतमिनादत्तमतेः
चेतनेत्यगगनाङ्गनसंचारादिरक्तिविजृम्भालयुग
ता ॥ मयामीनमन्दैस्तुशुबस्याम्फालनात्यागो
लनात्प्रजलमग्निमनीलसपिमतप्रदेसेवं नालमर्या
लंकोत्यायनेः सेवत्पश्चाद्रूपनोत्प्राप्यविभाथालयग
ताहवनीनात्मरूपगगनानानमगरादिविलयानांना

नै॰
प्र॰
टी॰

गतसंगं प्राप्य धूमो प्रादुर्भवति प्रसिद्धं हि मलिनमपि
जलं शैलायास्फालनेनोद्रेके पानेधवलो भवतीति नत्वेव
ष्टत्येवा ॥५६॥ भूरिसंख्य भूतनुभूविलयानोसंख्येय
णाकिणोविवद्धैः तुम्बितावत्जगात्सितिरत्नाव
मेटस्यकमटस्तवमूर्तिः भूरिसंख्यानायत्नावद्गोभुव
हिषुवारंवारंभूतानांभूवलयानांकिणैः तुल्गेषा
णविन्दृविवद्धैः हृमंत्वलदेणांङ्सिभिः संख्येय
लेश्वाश्चिन्हादितिरत्नायांकमटस्यनिस्पोत्वम्यनवत्
तिरत्नाराः कमटोजगदवत्त ॥५७॥ दिक्याश्च
वत्वस्वयषुद्वाम्भ्यपेमिवतरोपिमषुद्वात् तस्येपा
मिवषुषत्वदंष्ट्रात्वस्येत्तमवाक्तजगन्याः
दित्वववत्तषुदिशामयस्पतवाश्चवत्तस्यस्य
द्वांयस्याःमृचिन्हमेववत्तरोपिमषुद्वानःभ्रेपेमिमा
नो यत्रयत्नवभुवंवत्तस्य मवगाढं तत्रतत्रमिदं
स्थितंजलमेवचत्वारः समुद्राइतिजनेस्येनत्वामसमव
त्वस्येभूयात् ॥५८॥ उद्भूतिसवलदिलापतिरंभा
हेमभि वेदितिनोवडहृष्टैः श्राद्यमंडमभवद्दलि
नोपंचकलिकोत्लनवतनमाताः ॥ भोः कौलिको
लीलिलावराहतववराहहतैः तवव्रद्योरेनमाताः
प्रतिमहत्वाद्भिर्नोभावनैः उद्भूतातुद्वरणसमयो
सवलेनोपनंत्येवोद्भृतसात्विककमण्डरोमोद्गलाभू
रीवकामिनीचक्षः परिरंभाद्गावणादवालिंगना
त् वड्हृष्टैरवत्येनविकसितरत्पवर्वारिदिवद्गृहो
डावदिक्षितेलोमभिरुपलक्षितेनश्रेयसांदवलेदृश
नेयश्रीपंकदवभ्यांतदूपमभूदित्यर्थः ॥५९॥
दानवाणागरनेप्रभवनेमिदमाश्चवर्णोवेनलोरैः
वेदिविशिवितिमरहतासुप्राणमभवभवमेत्रजा
तः ॥ भोः सिंहनरसिंहमूर्तेयदायदाहितिधर्मस्यग्ला

निःशेषवतिभावरव अभ्रस्यानमथमेस्यनदासानहृत्राम्य
रमिति आनोदानवानां मध्ये गाहने पापाथिवामेव प्रभ
वः प्रादुर्भावनिमित्तकारणं यस्य हृदयस्य चैतेनिरंतरं
वोरस्थ्यं प्राहुः सहितो सामवरवकोहृदयास्त्वैवतेरणाहि
रण्यकशिपुआवर्धनोति हिरण्यकशिपुर्वतो विदार
कारिणं वनानि दिविषदां देवानां स्वकृतानि यमेहपाणि
वनानि प्रस्थाणि नेयांग्रामः समूहस्तस्य सम्भवाय
भवन्मतप्रसाथे यस्य हृदयः अथवा सिंहो हि वन्यः
पशुः स तु पशुग्राम्यः इतिस्मृतिप्रसिद्धं ॥ ८ ॥
दैत्यभर्तुर्हृदयेतिनिवेष्टोप्राक्रमं संपदमिवोडुवनेस्त
पात्रपाणिहारपंचकमस्याच्छिन्नरत्नानि भलयन्त
दैत्ये ॥ दैत्यभर्तुर्हिरण्यकशिपोरूरोवक्षोयाहृदयेति
विष्टां मध्यांशाकृश्यंमस्पृष्टस्पृष्टा नरहृदयनखपाणयः स्तारा
यानेविसृजोपंचकमेवस्तारो नीलकंठपादिमयवस्तर
रणाकारस्तानां लोहात्मकानां पंचकंच्छिन्नरत्नानीतिभा
निसहृदयानिलनानि तस्यदैत्यस्य भर्तुरंगाणि यस्मिन्नी
हृदयंमस्याद्भुतं तल्लोहात्मकपंचकं कायमोरेणनमा
चेतिप्रसिद्धं ॥ ९ ॥ स्विन्नहृदयेनरहृदये सकलामायाभोम
लेनममकिंभवतीति त्वं हृदयकपटवाचिवलीयान्तरहि
वामनमःप्रमदेनः ॥ यौस्वस्था येनममबलेनतेनस्ता
सकलामापिवैवयंदिकास्येनस्वयमेवहृदयेनभवता
नाकिं विदर्पितयाप्रयोजननमिन्यर्थः अथवा भवलेरे
त्यभवतात्वया ममयेसर्वास्वकलेववप्रणावांकास्वनयेन
नहृत्वा किं नहृदयेनद्रुतिवेनवार्थः इतिसोकपरव
चेनवलीयानतिनिष्ठुण्यत्वेभोवामनवहृदयेचारि
हृदोमकंमनसःप्रमदेनहृदयेनेहि ॥ १० ॥ दोजवारि
राक्षिकायविभूतेवासिनेनसत्तनुस्यतिप इन्द्रदत्व
पुलकंबलिनोक्तस्त्वं माभिहृतनवामनस्याये ॥ दान

ने॰ वाविक्रमणेतनोर्ऽस्केरसिकायवोच्चावेतविभूतेः सम्पदैः
प॰क॰ छलनंवाङ्गलेत्यनप्रतिपद्यते इत्युदयछलकेवलिनोक्तं
प्रतिपादेन अस्यहंवक्ष्याम्यिवष्णाकोनावदारिः
अस्मोत्पहमेधंनिपातः इत्येवंप्रकारेणादत्तेनछला
केयथाभवति तथाबलिनोक्तंत्वाकृतवामनावनारेना
मि अथचकायस्यदेहस्यविभूतेर्थोमेदेहंतोसंवदानवृता
मतिः पात्रुरस्मिनवप्रतिपद्यते प्रतिभिन्नोमनेनाकृतनराः
त्रिनतरणीयांसेवोयामहेवक्षि प्रथोत्स्माभोनिदूतिवा
लिनाप्रोक्तंत्वाकृतवामनमायंपांकयोगंतदेमांचेनमा
मि ॥१३॥ भोगिभिः तिनिनलेदिविवासंवेधमेधामि
विरंश्रियमाणः पातालमधभुवनेविरतेनिवध्यवाभि
रववामनविष्णु ॥ विरंश्रियमाणः चिरकालंजीवन
स्वर्गेभूमौवाभोगिभिः सर्विभिः जनैः सहसंवेधयेसंयो
गंप्राप्स्यामि यथमेपातालः सजातोनिवोधः भुवनेसाने
स्वर्गेदोहोतिकपटवचनेनरूपलक्षिते भोवामन विष्णुपाल
य अथच दिविस्वर्गेवामेराज्यास्यनिश्रियमाणोपारये
त्स्मधनानिनितलेपातालेभोगिभिः सर्पैर्देवैर्धनंधनेम
पामिप्राप्स्यामिपदेस्यहंनेनव्याप्तः पातालेममस्या
निभुवनेलोकेदेहित्यजेनिजातनवचना भद्दयी॥ प्रा
प्रायस्यविहतिः क्रियतेकिंदिन्नवरासमिहिभवस्त्रवरणेभ्यः
विष्णुमित्यभिहितोबलिनास्मान्वामन प्रापनपापान
पायः ॥ प्रावाकस्मरणेप्रायस्यपापेविहतिः प्रसार
णंकिं क्रियतेहियस्माद्भवश्चरणेभ्यः हृत्पूत्वान पादस्मा
ह्यप्रयोवेवइवेवनेवभवनपादेभ्यपवदिन्तेरसमीनिर
अथचापायमपापान्तास्मपैर्देवैर्ध्यनेनप्समीनि प्राभिमाप
स्यविहतिः प्रसारणंकिंक्रियते हियस्माद्भवश्चरणेभ्यो
नवेतायांमनेभ्यास्त्रीभ्यः पदेभ्योविसर्जनगङ्गातत्सिकु
रस्मीनि वर्तिनादानेवेनोकः भोः प्राणनपावनास्मा

त्रेद १५ात विज्ञानित्यधियास्यजन्मभ्यांयानेऽव भुवनेषु
जनः प्राक् नामदग्रेव ७७ स्वनस्याम्नोलयार्थमुपे
नोविजयेनो ॥ स्पर्शपाप्लाबद्धपातेनिर्यानेयावद
सार्वविरुप्रानववेण नोभवनेष्कृतवेनाहिजन्म
क्रोधकृतकारिनवतानवजीयान पाप्लाधूलिम
नीयः वस्त्रमिवद्रवः पनघोराज्ञानोयस्यामीहृष्टा
नियतमिल्लनेराथोबड्भिर्मिलित्वाभोक्तुंनपाकाते
ति रोषेणोवधाय मिर्जेन्वद्वीक्षाक्षानववेडनववधु
भावनाहिंवषिनवकस्मनाकृतानासर्वानववेडभेज
वेद्विजेक्रोधेषेवभ्रकाकृतवतः नवभागेवच्युतेः प्र
तिपायेनोहितकारित्वंजीयाद्दपंत वद्धभिपत्निभि
रैकेवभोकथंभुञ्जीत इतिप्राकाथाधूमेनवभागः कृ
तान्वयातनञ्चद्वेडमाहिनेवब्राह्मणेभ्योभोगादयवे
ति नवब्राह्मणेप्यनिपायकारित्वमित्यर्थः अथचा
पंम्बलापापिष्ठाबद्धपतिबद्धभूतल्काऊलजानन्दपादि
कादिभिः क्रोधेनववेड्डावेडंहृत्वाहन्यतेनामे
नाहृषीनववेद्कृनिलतोऊलजोद्विजेद्रड्ढादिपत्नीभि
भुक्तोपकरोति नव्रस्यप्राक्ताङ्कवकृष्णाद्रनिभुक्तात्मि
तिउक्तिः ॥ ९७ ॥ कानेवीर्यमिद्वेशणदर्पास्येरणवेव
भवनात्सावनाष्ट्र कार्यभेदविवहादसमाधिनामेव
म७न्कृद्विमह्नेत भिवेणकेययेवणकृतनयन्यवण
नयण: कानेवीर्यस्यमेटकेनत्वक्षाक्लाघवेनवमाणे
धसांतउक्नकृकेवरावणजयेसिद्धकार्यत्स्याभावा
त् भार्गवरामेसन्वरामेवेशावतारेकर्णेपुनकृष्ण
कानांमिनिप्रश्रेसमाधानेनाक्रोधेणरहितोकोमदकृ
क्रिनेमि अथचान्माहपुनकृद्भिहृष्याणपिसमवा
मेतिपुनकृद्भिहृष्यानमस्यवेनिकल्पे नयचोकं प्रागे
रामेनिमन्वावांमेनिवारेविधोयतो येमदोपपदेहागव

वे.
प्र.
टी.

पुनरावृत्तिपरस्परः ८८। इत्यत्र लोकेषु महर्जनतपलोकेषु
स्यात्तेन क्रमेण मोक्षरुदस्ति तमतामसयरोहेकानेन
लोकेषु प्रथमे मेघविधाता ॥ भो राम यद्युपायश्चे
धरीकृतः प्रसस्थानादथः स्याधितामेलोकेषु।
प्रवृत्तस्मालोकेषु देवतायेन दृश्याः मुक्तिके स्यांथाक
नु प्रसौ विधाता ब्रह्मजन्मस्थाने भवति देवरूपके
षु मातायस्य हृदं राम भार्गव प्रथममासदेवव भ
वदर्थेन त्रिमिन्नेद् मेलोलेषु लोकेषु प्रथमोक्तः
तेन्यक्षुणपराजितानि ये लोकेषु कारणेन दृश्याः न
तस्यानुरागः पारयस्य दृष्टोकस्याप्रिलोकेष्वस्यार्थ
हस्मै लोकेषु हरन्ति ॥ ८९ ॥ उद्भवजन्मनोर्देवा
मविश्वपृष्ठनन हि षण्णमत्र दृष्टिप्रधानाय समर्थे
येन देवतत्वे भवभेव ॥ हरि विश्वदृष्टिप्रधानाय स
मर्थे प्रजनज्जन्मरहित कामं निश्चयेन प्रज्ञासिद्धवता
वे प्रजन उजादरुणायारु भवउत्पत्तित्व दृष्टिप्रजोजन्म
रहितनश्चदजन उजात्वर्थेजात नहितिदोषेन सनकादे
एनभूदेवतत्त्वे भक्तव्यापकतास्वभावेषु दृष्टमस्यदे
षस्य दृष्टिष्वस्य रहस्य च प्रधानतायसमर्थेनया
व्यापकतया चरकाशयात्काशावत् भेपादिकेन
मेति प्राह नयाचरत्वः प्रजस्य दृष्टिन्मानिरीहस्याह
नहिषः ९० ॥ लोदृष्टामिष्टचित्तत्वायिवे मेयश्चमोह
मपिने चरकवत्स येनतच्छण अन्यथैवि मृत्युज्ञानस्य
जगदपुरपरसोधं भोरक्ष्यवन्मसा परचैत्यमनत्वता
नेवतिकृदासितं मोहमनपथ्यानानमेवदहि येनान्य
थात्वीनतमपृच्छामोहितानामनोदापणस्यसेवनामूलं
जगत्वनमंधरक्षणं ॥ ९१ ॥ अज्ञानतयाचितवास्मभय
दुःखी चहीयन मनो प्रभवादिः लोकेनशुभवतानि
तदिवाविरामविन्दरकौकगलेकः ॥ पिनयानायोग

सुरविभ्यो भेदेन न च भूमि प्रभवा श्रीस्त्यादौ वेगेश्च
लोयन व्याक्रापकवा यपिन्तरानायामहो प्रभवा श्रीः
तन्यलक्ष्मीस्व स्त्रापवनलोकापवादभेयन महोप्रभ
वान्यौमानाश्रीः लक्ष्मीश्च वृत्तारक्ष्मौनास्य स्त्रा।
पवमेवं वांविरागेस्तु भवनाद्विः किंतु नलोचिनः
एवं वोदस्वन्मत्र लस्यांवं सांख्येन हतः लेकानाम्
७ शेयास्मिनीहपोवारेराश्मिः सप्तहोलोचिनः नथं
वापसोलोर श्रवं श्रवियमानेवं प्रोरोयास्मिनोहपो
वतेन श्रवं गलं श्रेकजातेः गलकं टस्तु श्रेके गलके
वेधः उद्धृतानि श्रवेकगतानिक वेथय श्रेन्यारोण
प्रास्प्रांगरागेः सम्रूहस्तु लोचितः ॥१३॥ कामदेवं वि
त्मिवः त्वलनेशेमायेवन्नेनकजातीमिनिवत्वः देवना
दस्यवतोवरत्नाकांनच्यायन्मप्रनाइवदेवः सोनार
मायापेयन्नूहंसोनाविरहेणकामात्म्यदेवस्यपारेमो
नोशंविनाप्रांश्राम्यामीति स्वश्रेपांकवेवरलोगव
णः देवान्नामिपक्षेहलिश्रायणावरवांवंसन्यकवे
न्विव न्वरीयास्त्रिस्वमान्नामेप्रनातिसमत्रच्छन्नूपस्य
नवाहेस्मनेहन्यथेः ॥१४॥ नयप्रोहस्तन्यकेन्वकेर
स्वेपान्वककनाविमन्तुयितुत्वि नामपोषिनसमेः
न्यदपोम्पादहलमापयदसोनवहस्यान ॥ घान्तुक
नाम्नाः स्तूरास्लयविन्नन्लहप्रः कोनिः श्रेतुयित्व
तेवः सप्तहनेकन्मूनोपोवानांवदेन्वेकिंनहस्ते
पष्ठहपाश्रमाकिदंलिः सप्तहमथ्यगपोवायेमहहा
मोन्कप्रोमन्त्रेवन्वथेः नाकिंपहहेदेनोरसोकिह्य
कः नामपोग [illegible] ः [illegible] पोव [illegible] वश्यहपोः हन्नाः प्र
दोतन्यन्नलिलः समे [illegible] तणोयेनेहमोः
वेलन्नलोहलनां [illegible] षांप ॥ [illegible] न्नाप्रोतिकवप
[illegible] हन्नेहआर [illegible] प्रप्रप्र [illegible] लेः हसेसवान

नै.
प्र.
६

मिनवकंथेनविहायत्वम्दूरंगतेनानेनास्वसामिद्दोरावणास्त
स्यापिप्रासदानात्तुत्यत्वं नत्याकिंचयशोन्नयत्वात्स्वद्वाराणां
नीचानांविलानांभीत्यानिजपत्नीत्वद्वाकथंनभीतोर
सि अथचमत्तोसकाशादीनिकारणमथजंगमस्त्रवी
पूर्णानांस्वकर्मिणांजनिनांविहस्यस्त्रेहस्यापिभयंर
त्वात्स्वदेभ्यः पूर्णापूर्णाविचारेन्हयेभ्यः दुष्टेभ्योदु
ष्टकर्मेष्ठतोजनेभ्यःसकाशाद्भयंकृतमित्याभासेना
हुने ॥२५॥ इहदारविरहोवेपथोपिस्त्वशवणपत्नाव
णांममैवेयि लक्ष्मणरामविनागतरुणानापतः स्वजीवि
तत्ष्णाइतिफल्वा ॥ भोप्राणापश्चातेसाधोदुर्गतोरा
माणांसीतायाविरहपवचदवाग्निः तस्यपयोभिःस्था
नेप्रतसहन्तसुमसत्वंममपाराणामेयिभवयसत्वंलक्ष्मणा
स्वमाणविपोगेपवसामात्यवन्दोस्वजीवितसेवधं
नाडुनेयत्वाहोनासि पत्नीवियोगंचिरमसहिष्टः॥
भ्रातृविप्रयोगेनत्वसरसपोत्वामुर्धमित्यथः ॥ २६॥
क्रौञ्चद्वः खमपिवीत्यस्वयाम्याः श्लोकमेकमसृजन्व
विसाद्यः सन्नयन्त्यकरुणः खलोकोपश्लोकासेध
पवितेप्रबन्धयः ॥ यप्रात्यः कविः वाल्मीकः क्रौञ्चद्वः
खमपिवीत्यशोकेनक्रान्तः पवंश्लोकंमानिषादप्र
निष्ठात्वमिनीत्यसृजत्न मकाविकत्वंत्यमवदालभ
नाकरुणः शोकस्यापिभावानेमाथस्यदुःखः नयि
पौकाक्रौञ्चेतुल्याजानाकरुणादयायस्पदप्रीवाक
लोकेप्यश्लोकानांथमनेवश्लोकानदृश्योकाव्यैर
मायणंपुनिनेश्लोकंपायस्याथपोवनिपणंकु
तेपंयतानिधरमावुः [illegible] ने [illegible]: खापिसया
त्वरः खमसम [illegible] नेवकस्मादप्रदृश्योका
वांचवाकप्य: [illegible] ॥ वि [illegible] तंनिरुकथसहं
नहंतस्वर्वेक [illegible] विसृ [illegible] वकधिवनसृ

॥ पुनरायांतस्मरणेन वपुषा प्रवसीदा ॥ विगते
प्रवसीयस्यांतिकांत्यक्त्वा विश्रमाना ममनिदेवकर्णे
हीनः पिकायस्यान्यथानया सप्तवत्वं मवकर्ण त्वमा
समग्रकामि निजानान् त्वलक्ष्मणेनैव वपुषा हितो
गच्छेहेन सूपिनावायाः कलोकिं वानचवकत्रियवाने
वासेस्पर्शः ॥ २८ ॥ नेहरतिनिवृत्तिनिश्चलानि मेघैः
सकल्पाग्रपीतवदाभिः स्वप्नयाद्वतनोरुदया
दिसधमानस्वदानमदेन ॥ स्वप्नयाद्वतनोरुत
हस्लावतास्यनवपैजदीनमदेनसादंनाहंकारे
णस्यथांगवाणांतुवसप्रसिद्धः कल्पवृत्तउदपादिः
उद्भूलनः नैश्जामनुनिवृतिमलस्मीमेवप्रतति
लनाहेरतनतनतत्याटयेत ॥ २९ ॥ बालकेलिध
नदायदलावांः वंस्परेभिरभिहन्यनरेपान् भावि
भानभुजमेदनेलीलास्त्रपानेदृवपानतनदस्मान् ॥
नदाहृस्लावनारोभिभुक्कीडासवपीडीभिः कपा
लपावलैः सभिः हस्तत्वजलननवंशान्यदक्षेसोः तत्र
नवंगच्छितनेभाविनाभविपांनोदासोबाणास्वभुजा
नोखेदनस्पलीलानस्वस्त्रपातदुवास्मान्नवतन ।८
काणंपाकिमथलोवलधनेमानिनाजेनरयायनम
से केतननेकापिनावासिपक्षिलसाणंकृतवतोहन
गुले ॥ नवस्पवतमिपाविः मेघनादपाशिचातम
हैतेललाणदत [illegible] कवेनकपिनाहतनवेवर्कन
धसेवव तेपाले [illegible] मथकर्थपाकमेवानिधले
वनं सतोहने [illegible] यथनेदमा [illegible] वमोनतोस
तापा [illegible] गाविनतमयिभवे सा
द भवव [illegible] मनिवेभिनवेनि
नेत्वैसोक [illegible] कामा [illegible] नानंवा [illegible] पदे

नै॰
ट॰ वि॰
६०॰

यं स्वविनाच स्वभियापांकेयागांगेयभीष्मे विलवांभक
मायमदेहं स्वेगन्नानेषोः ॥ १२ ॥ चामितांके सत्तकल
कृपालेलि विवेकुलपार्थकृतार्थः अर्थ इति [illegible]
नवंस्त्वं सास्वभाव विरुद्धि इ नेनः आलिमित्रैर्नान
स्यमानासाफक्र अर्के सुनाकांगीयन हृष्टास्वा सा [illegible]
वहूपालकरणरमवान् तथा नैत्रेतामयनश्रीलः
कृतः इंद्रः कुलगुन्या विस्थानमस्यातिरुहदकुलः सोमवं
शोद्भवः पार्थोऽनेनेयेन हस्ताभ्यां सौम्यतपरिकृतार्थो
हृष्टश्च तथा च महाकुलकुलीनार्थतिरायघकुसी
विवरोमस्तदेवपरोत्कृपालपाद्मन्महाकुलः महाकु
लीनामहाकुलीन इति श्रीगिरि कृपाणि महत्कुल
स्यापि स्थानमस्य महाकुलकुस्यादिरूपोति तथा
ज्ञाघ्रकृपकोरिलासात्रः सथापाभाग्यः त्वयस्तवि
हस्तान्विरश्वेदस्तु ने वैयस्पृहणः सन्तः त्वमृपयोगडः
कृष्णेगस्वेयथाभवति तथैवतमस्यनयः वास्तत्
वानस्माधयांगिप्रमान्मोनदः समकालमेवैकेनने
त्रेनहस्तेन द्वितीयेनवक्याणमानाः अर्थ रावणः
लोनालेनदयातितथात्वमितिस्वार्थः तथा चोदाहृते
कविभिः एकेनाक्ष्णा प्रविततरुषा वीक्षते व्योमसंस्थं
भानोर्बिंबं सजलवलितेनापरेणात्मकांतं अह्नश्छे
देदयितविरहाशंकिनी चक्रवाकी द्वौ संकीर्णौ रच
यति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥ [illegible] ॥ [illegible] वन्तः [illegible]
तायनस्य [illegible] [illegible] श्रीमिश्रम
[illegible] श्री [illegible] हं ॥ प्रणाम
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

त्वेन सौख्यं तिनामांयत्कामेव भातीत्यर्थः श्रियः
प्रियस्यापत्यस्य कामस्य वत्सेति श्रीवत्सनामकं विहे
त्वं हृदयमेव वक्षचराधायस्याः प्रियानभवति न
स्य कं येन तथा उत्पन्नं सौख्यमित्याशयः वत्सश्रीः
प्रिया भवति नस्याः प्रियावत्स उरं हृदि कं त्येयोध्य
नेवेति स्याहृद्याक्षिमूलोधनिः ॥८४॥ नावकी
पर्वतेनोपानिकेत्वान्तर्लीकिलमपवचपोषः
साथनोधवनरत्नवदन्ने उज्जिरश्रिकरवालवि
लासे ॥ त्वं हृत्सनृपोद्यादवाचनारः नावकोत्व
दयावासैोपरासवीवनारबीजक्षतावासोनन्नव
विनाप्यण्णतिनस्यास्मस्यकोपथन्वानकोप
भायइतिदेवद्भावःभावः सत्वदग्रजोहलीवल
वहूपवपोषः किलवातीसंभाव्ययोः किलपोवे
यमिति वानीमात्रमेवनन्दयः किलभ्यामित्यर्थः
ग्रसौवलभद्रस्यवावनारीमृत्यनंरनस्याहिना
रायणस्ययोजरन जरसः श्रुक्काकेशवः लःन
स्यविलासंसाथः याविषेविश्वकृष्णावपूपेयत्र
ननवानोमात्रेणत्यर्थः नपावकेनहृत्सवालोपा
ख्यानेप्रसिद्धमेवहरिवंशे ॥८५॥ हृदयंतेयवेद
भोगवतीनाः शेषरूपमासविधरपोषः भोगभृ
निमहिमाविरश्चोफहलमनन्तमुदनंयफणितत्वं ॥
इयमेयश्चामनोहरमोवपथाविशांच सैन्धा
गहनीरश्रीवस्याहेयामनीभोगसहस्रपतिनि
सेपाविरामा [illegible] ब्रउनस्यफधि [illegible]
चतुर्वं [illegible] तेवलभहस्वी
यः हं [illegible] नासा [illegible] याह
नाराममहा [illegible] श्वहा
सप [illegible] र्हरा

नै.
प्र.
ते.

स्मरयोगं गंधवहोवायुर्यं स्पृहयामासो भोगावलः सर्पो
णोनगयोईप्सास्वभोगानां इह नानां इति सहस्त्रसंख्योने
नवाहुल्यं विधृते स्वभोगश्रृति मंस्पृहासोऽनवेनान
श्रमेस्य विंयावर्णनं दृभिलाषदर्शातीति इरोप्स्पोचेसह
मः श्रभिलाषस्पृहायोच मध्यमोवहवि: स्वियं भि
त्यमरः श्रयचहस्यानाह्रदयस्यवेथकानां श्रतिम
र्माणां गंथंभावनापर्यायेसंस्कारंवहति फलपर्यं
तेयावयतीति भोहृद्यगंथवहपरमात्मनं प्राण
पंनप्राणीरेन्द्रियमनसांचेतन्यमामित्रिशास्त्रानेवेनन
रेभ्यः वेतन्याश्रयत्वेत्याहेवेयस्वेतन्यः श्रय: प्रो
वांसह: सत्वमित्थंवेशोषरूपं विप्रदर्पित्रयोपचा
पकत्वात् विसात्मकोमिकाइपाभोगवतिसर्प
इ:विभोक्तविषयः प्रेरयित्वाहृदेतिहृदयपाहृस्म
वंथनेवत्वाविति रूपेणश्रयोमत्ववाच्येवंथना
र्थेयत्नस्त्वयेनसिदुः श्रुतिमेवचानवत्वं स्यात् ॥ ९८
रेवतीपासहशमाकिलनीलसर्पावरसक्रविरत्नश्र
भासा कामपालभवनं कृपसाविभावभाविनंदृवे
दविनेव ॥ भोरेवतीपाकामपालहरधवेम्पसो
मुदोइ दृष्यासाविभावेभाविताम्सेचाविताहृविचिका
येनेहृशास्पनवननभाश्तासेनपाहेहवकाम्पानील
सावहस्पसहश्माएरमाश्रोमि विनेव नीले: दि
वेनसंपर्कोदतिशाच्छंनभासेव मयवत्सकामपा
लमर्त्योहृदयनेरेवतीवत्ते: कृपदावेभीतेकेव
वेविकाशभयवत्ताहृविपय[illegible] दृशहोगानवपन
न्मासा:इत्याच[illegible] वयनाम[illegible]कवित
सहपो[illegible]वेवाग[illegible] ॥ ९८ ॥
विश्व[illegible] नाथवरवस्व
[illegible] वाम[illegible]

बहुभिता: ॥ भोगश्चद्वयवादिन इहादन्यद्वितीय
श्वात्मानास्तीति समर्थक विज्ञानाद्वय समर्थक
वाभोवृत्त पक्षेवदेहस्यहत्पलहृदयत्वेपिदोषान्न
स्यः पर्यन्तमनुश्रमानोदीपाश्मीपाप्रकाशाइव
वि[illegible]स्यतानस्यतामि: प्रकाशस्यहृष्णा: तथा
न्ययोविश्वविनवेद्यविहितमार्गेवृयोबायकोनवि
वृतेकोटि चन्द्रशृंगदसन्तदसन्त्वद्वयविलसता
वेति [illegible]ताचन्द्रद्वयेयेनेहूषा: पंचबाणस्यकाम
स्यविनयोदिव्येवत्स्य[illegible]प्रभावितत्वानंतर
वचासिद्धिश्चकायस्यहादोषाद्वैतानवकयानिर
पेक्षान्न घनस्ताभिता:बहुभिता:त्वंमोपाहि तथा
चकोटिचन्द्रद्वयविभक्तत्वंबाधसिद्धानेभुनसन्धा
सन्नसदसन्नवाप्यनुभयात्मके चन्द्रकोटिवि
निर्मुक्तं तत्वंसाध्यामिकाचिरहितेनिश्चयार्थ: सा
ध्यामिकाबोद्धा: सत्वेनेनमन्यंतेबाधदर्शनात प्र
सतत्वेनमन्यंते प्रतिभासदर्शनात् विरुद्धधर्मयो
रेकत्रासमवायात्सदसत्वेनमन्यंते अनुभयात्म
कमपिनमन्यंते सत्वेदित्यस्यापिप्रसन्नतिविरु
त्वेननिरोधस्यत्वाद्याद्यत्वत: चन्द्रस्यभ:कोटि
भ्य:प्रयच्चकमप्रकाशेशून्यमात्मनत्वमितिप्रश्न
विलसतान्वेतोकेभ्य: प्रज्ञावभो: प्रहृद्यवादिन
[illegible]माहि[illegible]भावेनोपतिष्ठकायस्थेवदुःखसंयोग
ने [illegible]वर[illegible] प्रत[illegible]काप्रपवक[illegible]
विलस[illegible]गो[illegible]वि[illegible]तनिह[illegible]:
[illegible]तिया[illegible] [illegible]दयी[illegible]विव[illegible]
[illegible]उपदे[illegible] [illegible]यस्यत्वात वि
[illegible]हिव [illegible] [illegible]:
[illegible] [illegible]र्नि
[illegible]माश्चयप: [illegible]

बै.
प्र.
ती.

688

यिसातान्स्वेनिता ... कामान्नि षेधे। भ्रष्टत्वादि
रपनस्य हृत्वाद्भ्रष्टशास्त्रपावसेनेनिति व ॥ मसि
त्ववत्वे यस्मनदोषावं देहत्यागनिविद्धं सांकल्पा
नामपहृनिवदोषाकनासत्वात्मनिषेधं वसातान्नु वे
नि नहृष्योयतनां निन्दा यि सातज विनिकामनिनेवाने
सनिदेवहस्तात्तभ्रष्टत्वहि यतन्नु केशावभ्रष्टश
त्यस्यकामस्य धारणांसनेनिः समन्हृदंव यत्वंदि
पवान्निनस्यहृत्वाद्स्यपतने भ्रष्टवयः कन्पेदेह
स्यदोषाकनामात्मनोमनसोनिषेधं सातान्वि
निमेदेवभ्रष्टतो भवतीत्यपिधनिने ॥ ८९ ॥ नाव
केहृदि निपत्यहृतेयेमनस्थेनहृद्येथेतन ओं
दनादतिनमोऽं ऽमानोद्धमित्र स्वाविनेव ता
तो ॥ हृद्ये येयमेवकवेयस्मिन्नोहृप्रानव हृ
दिपिदह्यतिधावे ... ऽं दनात्मनि च्चानाद्धर हृताने
भ्रष्टानां स्वस्याभिन्नेम हृप्राक्षसाचावं सवियेषां
नेषांभाव स्तन्नाकामेन हृतनापापाणां यभिचाने
नऽं दिनानां प्रणापांनाचाकावस्य भवति भ्रष्टा
नि वा विकसितानि ब्राह्मण स्वेभवतिने ये यभ
न्त्रिता ॥ ९० ॥ यन्नवस्तवे ... विधिवासपांत्रे
चवानिस्वतवास्या नद्धभेषविधिप्रियायानुभावः
सर्वेविद्वनयः प्रतिनिवंदः ॥ ... स्तवक ... नि वि
ये ... भिवेवात ... न्तयेयत्वं वाति ... नपवते
... यस्मानि ... न्ना ... न ... न्तवनारि
... निय ... पं ... नीह
... यि ... नि ... कहृदि ... न ... मव
... पवनो ... ... पवरीत ... क
... ... नाम ...
... ... नानिनिमे

नः संतोयस्येहग भस्त्रनकालस्फुटभवणादित्व
थुः ॥ ९१ ॥ समवन्नलयनाकाथकाले स्तु
कल्पांशांविनाकरवाले कल्लिनादृष्टांतेषु मा
मपादं विष्वदस्यदशमावनेषु ॥ आविसोन्त
स्त्वब्दाशांकल्पात्उवान्ते दृष्टेणानेपवं कालेष्टसे
सहार्वके चक्रवाले करांवसमयोवलेनियास्मि
न्नेहसो स्मवदूमभिन्नचक्रलयनाधार्यनाकाल्कि
नाम्रादस्येनाचनारणादशोविपंपापंस्तदस्या
हृतोउ स्संख्यास्तवयवेनये न्यावदपावियपा
पेस्तुना पवहृयो उभिध्याने मनसा उच्छविंतने
विनयो भिन्नेवेष्टमानसो विविधं स्नेते पाहस्य
सकृतेवैवपेस्त्रन्यं चापि सर्वशः अस्यवदयला
पस्तुवाविकं स्याशुक्लविध श्वरंतानाउपादाने
दिंसावेवाविधाननां पवहारोपसेचाचकायकं
त्रिविधंस्तनामिति ॥ ९२ ॥ देहिनेचयपासाश्रमसे
व्योपांदेशारणा [illegible] भिनवेः विस्तुनाननयिन्त
भेवतानने नामविस्तयपासस्कसदर्थं ॥ दण्डरण
भिः पाण्डेवेण स्मेनेस्तु संहारार्थं श्रमनाकाल्कि
तृपेणा विस्तुनान्वयेवन्द्र [illegible] नयशसेचासिने नस्मे
श्रमन्वाहः [illegible] न्वजनक [illegible] विस्तयपासिनामसद
येतिस्त्वेषशृद्वच [illegible] तिव्युत्रान्यासउपयाविसा
[illegible] यस्ततन्त्वयेगस्तोन्यशः ॥ ९३ ॥ [illegible] नेमद
दामसेयथनेः [illegible] यमनं [illegible] यशेजननरा [illegible]
[illegible] स्रियोगतनेनाव [illegible] वलको भवमोहतम
[illegible] व [illegible] विसेवदहनविद्या [illegible]
वं ॥ [illegible] यमसेय [illegible]
[illegible]
[illegible] यपा [illegible]
[illegible] तिवि [illegible]

ने॰
पु॰
ली॰

लाभिमात्रणः इत्याख्यो बृहद्यो हि दत्तात्रेय यवदा देवा
न्तेनेनयात्रः इति मार्कण्डेय तथायोगेन ननिर्तान
हेतेमन्तायस्याने तथा दत्तात्रेय देवानां दत्तानेयथा
सर्केश्च हा स्थिता नैव वाहं निनैद्रियः कथंमित्थयम
त्रापि देवः प्राप्य पराभवं देवाश्च तेन [illegible] योगात्यन
लेपल्लवचिह्ने विद्यालालनंश्च द्वानि विहितं ता
नदीयिते इत्याज्ञानमयोमयीमस्ताममम्यहानेपवा
नयवालर्कं नाम्ना राजा मम्बाथिनो मोहात्मिच्छा
तानस्येव तेमसोर्कं नाम्रकं तथा चालर्कं स्यमा
नरूपंदृष्ट्वा संगः सर्वात्मना न्याय्यः संचेत्यक्तं तप्र
वातं सस्तिः सहकंत्येज्ञमतं संगस्यभेषजं मितं
वाविलयव दत्तात्रेयेणसंगत्यमोहं त्यक्त्वा समनम
प्रमितरूपाख्यानं प्रसिद्धं मार्कण्डेयपुराणेपव ८४
भावसत्व मनुष्यजयत्वं ताममतिहतत्वं वरदत्वं:
इंद्रवंदनसपदमपित्वं नौमिदत्तं सनिरतार्कंत
त्रुतं ॥ भानोस्तयंमपहतं तत्रागच्छमत्तं [illegible]
स्यदापि रथ्यमत्यावतारणारतः पादुकाद्याबाली
येनहृतास्त्रेजयंभोक्तासवासुदेवः वनावसापिप
दार्थं सभावनाच्चवमम [illegible] मकुत्रयेधिनि श्रुति
रत्नवसमगेह्यातनकः श्रवणसर्गः काम [illegible] तारद
नेदनस्यपार्थस्य समपदं सुपरंमकं वाडनमयैव
लिरतार्कं तत्रज्ञ [illegible] येनहृष्यान्नमोऽस्तु मे ॥ ८५ ॥
वस [illegible] नसा [illegible] नीयान [illegible] मतत्र [illegible] त
दिकुः दीनदिसनकथा [illegible] लिना हत
[illegible] सनमति य श्रति [illegible] समनात्वफरत्वप
[illegible] मतिप्रा [illegible] नाविना [illegible]
य [illegible] या: ब
हणा [illegible] त्वजा

वेतुं कालि नामवतो ब्रह्मतुना विसितः समस्ता लोकाये मे
हृष्टां विश्लेन मम्बि पृष्ठे व नाराज्ञ वा व नावे निप रीत कारि
धाह्नुते न ब्रह्मः ५९॥ मां विविक्रम तुनो हि पे वे किल
गम्बन्न नि गूढ रूपा वन रिंप्र दहिता न हृ त्रुमपापां
मोब्रवानदित ने वलिबद्धे ॥ मे हि विविक्रम मां ववत्व
श्रवणो लगन्तु धामा भियापदेलग्नाः गूढ रूपानन्ता
द्याताना नः पादस्या साधिव मेमर्थं प्रपामे पादला
ग्रे भवति बलिं च भनेन ब्रह्म प्रदत्ति तान न्ववेति तां
नाम्रद विता पाक्षाद्यव प्रदत्ति ता क्रियाकारीनाम्ब
वान् पाताल स्याविद्यो चोवान रेङ्गः भूमि मे वपा
मे बलि बुधना यापय कं पापो किं दत्तवान् पते न वि
विक्रमस्याधी धो हिन्त्या पितामापिता ५२॥ प्रथवं
द्वषपाने न बाहू न्मो लन नाम्ब सूना ध्रसहस्व तेन किं
सकल वक्र वित्न नेवाणा बाहु द्वि चौपं चानि विर्ते ॥
कोर्थ वद्गाकावेता परस्तु नाकातेवी घस्य प्रवासह
स्त्र मब्बिन्न विशं त्यादासेदेवकान्त्वे सम्माः सेहिवस
ष्वियोः तेन न्त्वयाणाणा स्य स्य भजसमन्तु हे सकलेन
पूर्णं वद्गाह नि नाघ क्रेणा ल्लूने लोवः किमाश्चर्यस
वति ॥६०॥ पाचनम्य पिनस्यकेरणा पावनन्यम
स्नातिवत्स वेननाः स्वाक्कि लपपप स्वकिं वाचे नने
यिन्ति विक्रैर्थाः ॥ प्रपान्नलानां जनन्ये हृत्स्या
नेकतेरि वाषष्टो प्राङ्गि स्वन न्यां पा चजन्यनाम पांविक
रेणा वधिम [illegible] पाव [illegible] निन्त्वान्य म्यर पार्की
धौवस्व च [illegible] ऋषेस्त नादे नन्व वेनः स्यो [illegible]
पद्मपद्म पञ्चोरथ व [illegible] ता [illegible] चेन्मोपिते [illegible] तपम
विभक्तितोय [illegible] र्चौ [illegible] प्रश्वलयेपदा
[illegible] वेदेन [illegible] वसानन [illegible]
चोये सहद [illegible] विवर [illegible] हनमाला [illegible]
[illegible]

नै.
प.टी.

फलश्रियाविकंपेवदर्श्यायंतेनकदलेयातदंतसमर्पकंटकः
किनयोऽत्रवेषाच न्वसोयंतेनस्पर्शोनतनिकरांसविनया
नयेत्यर्थःऽत्रयाकमलायाश्रियालसनी वनमाला
पत्रपुष्पमयीमालायस्मिन्नीदृश्यान्वदीर्घवक्षसि श्री
फलस्यनवः हेफलेयस्मान्नादृश्याश्रियाविकंपयादृत्व
श्याद्विपेवदर्श्यायते श्रीफलं हि फलश्रियाविकयापि
लसहतनसंकोचश्मश्यायते ।।१०।। उपसूपनेनेतलज
नकवेलांगुलिभिःतेसमभिगमभावमिवाद्रैः प्रनतेचक
यनायिनविलोमवेनेऽम्बुदहासकरोत्रः जलेनन
पद्येनतवकंठवालेभागपंक्तिभिरिवतलभिवतनवकातंनस्यम
ने अम्बुदहासकतां चवेलेनेनपद्येद्रः तस्मादिवसेभाग
मिवश्रितिभिस्त्वेनत्वनयनीकृतमंडलः सन्मुखितवमेवने
।।१।। यदिहिवापकांतिं वितरत्तु रावणं चऋरवीर
वपव हेनहेतमभ्रवेनवयोगानेनरसपवदहेरद्युनय
ति उन्नमेहोतिविधिहिवापकांतिपुण्हतनेहेतमेघंध
भवन् तनरसहेतुः सिद्धस्यवपापागपवतनरसिद्धप्र
कारालवजयंति तथारावणं हतवहवांनरसपमऽ
ध्यस्यदानावंयस्तुनवयोगाउपायः सम्यङ्वेधन्नादेया
नयंति तथाऽरुवीराणांभवाहीनायंयं सत्प्रहेते
नरसनरावनारस्यान्नेनस्यहेरवानांगुणानवनरसहे
लस्यवनत्र्योगामसगनयः संबंधनेजयंति [illegible]
त्रहतेप्रायध्यानसंगलितकोडिः ।।१०।। केयमयम
वतांपभूताहेमायनां[illegible]भगः [illegible] लक्ष्य [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

वाङ्नस्पष्टकेनिपातः इत्थि चन्द्रस्तिन्वे विंमथे तु नमिन्यावे
पः श्रोत्रे पदेत्वमाह यतः त्वमेव सकलः यथा किं चिन्म
मत्रभव नित्ति सयस्मादितिब्रु पन्याश्रिवुपवानि श्रय
वत्स्वहस्तलादथभवताधं संसारत्वविं मितिपृच्छा यतः
सकलः सएव भवः उत्पत्तिमासं हारल्लमेवास्ति सक
लत्वे हेतु माह हियस्मादिदनयतः अन्यथे विज्ञानः प्र
यतोऽप्रियत्वमपि त्रयोपदवाचरजगान्स्वरूपं वेत्ति तथा
वेतं अमा ह्रमानवाश्यताविप्रत्त्व अथवाप्रेयतोऽप
रमेश्वरमात्रगम्यतोविभक्तमपोषं सर्वं जगद्व्यापकं
जानाति ॥८२॥ प्रारंभेव रुद्रमेवत्स्मात्स्वनियतं
विहत्वाहत नापरः स्फुरति वस्य च नापित्वत्समाधि
मवधूतसमाधिः ॥८२॥ प्रारंभे वरसात्पूर्वं जन्मसं
गितस्फुरद्रूपं बीजस्य चैवः कृत्वा उत्तरदत्तवेदो
वंभावानां जन्मनां स्फारग्रथनात् श्रुतिशिखरा विहतो
विद्यातेमस्यां वत्समाधिमवधूयसमाधिः समाधाने
वस्य च नापिनस्फुरतीति तथा च नावाधः सकलकर्म
तेयतः स्वात्यंता भाव्या पुत्रकिंचिति गुणिकृतो प्रावतेः
कर्मभिर्विदं प्रवीरान्याविः इदं श्रावीरवकर्मणा पहृतानां
भोगार्थहितारा यथा वासना नहृतानां मपि वकर्मणा
भोगार्थातानि इति प्रकारे तथा वकर्मणावी वसम्वंधेन
मेनात्मज्ञं तो यत्वेदकर्मत्वं सेगिके वनसंभवतीति च
ज्ञानेयेन सर्वं कर्माणि नश्यन्तस्य हावे रुतिस्त्वपा
तं [illegible] समा [illegible] तु [illegible] नान्त्य [illegible] निवाते निस्त्व प्रसंगा
स्यान मिव [illegible] कर्म बोने [illegible] वस्यान [illegible] समा [illegible]
न्यर्थः तथा हि [illegible] समाधिना सकलकर्म [illegible] नेदेह
[illegible] यपवमोहरूपये: [illegible]
[illegible] प्रमाता [illegible]
[illegible] मः [illegible]
[illegible] लत्वेयोनिपत्तेको [illegible]

620

ने.
७.टी.

धर्ममेवाभिमंप्राहुः समाधिं[illegible]गत्वतमः तेषुतेष्वेवच
तोधर्मो न्यनधारासरस्वमः श्रुत्वनावान्नतानामालनि
वोढं[illegible]वलापते समालमंलितेउणायायाया त्यो
मेसंचयेस्मादि ११:४। ऊर्ध्वदिक्कृदसनाविकिमकार्षी
त्वेनतेहरिहरीभवनाय स्वींचतिर्यगभिनोन्नहृदिवि
कः स्वनत्रमनुनन्वत्रेयागः॥ हरिस्तुदरश्रुत्येवनये
नहरवनाय नमर्थस्तुभावयात्विनास्तुनर्ण्योहरिहरिवोम
विन्तेत्वतनत्रं ऊर्ध्वादिरयलिन्नंमागिनहृद्ध[illegible]वं यथा।
भवति तथादलनं द्विधाकरणंयस्यास्तादृशं[illegible]किंमर्थं
मकार्षीः हरिहरात्वनावेशामदेहार्द्धस्यविस्वरूपनद्या
दक्षिणदेहार्धस्यशिवस्वरूपनयाप्रसिद्धेः पादादावभ्य
विरः पंनस्वनतयेवदेहस्यैकोभागोकिंमर्थेस्त्रंनवा
नसिवत्रनः नरसिंहत्वेतिर्यग्वक्रंयथास्यात्तथानत्रंकिं
मभिनवा अर्धादि[illegible]मानवक्त्रेपाहृथंदेहार्धस्यसिंहरू
पादेहोवक्रतया किंविधाहृतः अज्ञानकिंमपिकारण
मित्यर्थः अथवास्ववतंत्रेत्वांप्रतिकः अज्ञः सतेमोहिरव
च्छयाप्रवर्तते अत्रहिरकार्षीतिस्त्रावकलेखेव[illegible]तोप
पाटएवप्राचेनत्रलेकेश्रुहिः शाह्रस्यवारहेयास्मन
हरिहीकायमिसबंधान [illegible]दोकाशाविषयमेवोताः
सर्वेस्मात्तः स्यात् तथाचश्रीभागवतेष्टमहानाभाव
नावः चवस्थंउत्तमस्थानानामभ्यनीकावनामसः [illegible]
व्यात्तितः केनतिस्माद्[illegible]रशनतस्वतः मान्यकाहाये
देवोदेवा[illegible]वेश[illegible]: नर्या[illegible]नाव[illegible]ह
[illegible]: हरिस्याहुन[illegible]नरानिहेमोविने[illegible]न ९५
श्रात[illegible]जगत्वेवंकिंभिनकिंयदिनि[illegible]नम
व[illegible]समवनोयमहः [illegible]
विनष्ट [illegible]कामम[illegible]
[illegible]

सि वा कृत्येक प्रवृत्तेन प्राणिनां भोगार्थं प्रवृत्ते चेत्तर्हि त्वमेव
प्रेयस्त्वे ...णां किं भिन्नानां कर्तृत्वे प्राणिनां किं मे येन हि मे
यदि तन्मया कृतानामेव यथेमेव यत्नगर्वप्रपंन सर्वं त्वया
स्वात्मनो ...त्वे ...सर्वात्मना मयि निस्वार्था दाय मात्रेव
नो विनाशो ...प्रावस्यक प्रवेति स्वात्मनो नाट्टष्टं हि नि
द्वाथकेनानिपायस्यानवेद्यस्य सर्वथैव सम्पन्नेन नन्नकर्म
विपाके तेन ...भोगत्वे प्रतानभोगाय पापकर्मानगादि
मेवमपि विनाप्रानोध मेव यदि तर्हि कथं नेष्ठवतीये
गम्यते तेन कर्मानुगते त्वाकिलेष्टं रागसीनिग्रहः न
च्यवप्रेरणावन्मूलत्वे हि द्वारि गमयो निष्ठ परिहारार्था
वा नचेष्ट निष्ठप्राप्तिपरिहारो परमेश्वरं सम्पन्नकाम
मे संभवतः तेनास्यजगन्निर्माणे प्रवृत्तिश्चेत्पत्तेन
सोऽयं प्राणिनां भोगप्रवृत्ते यदि तेन परार्थो निस्वार्थ
हानं ने स्वार्थं निवर्थनेत्यभिप्रायः नन्वेवं नहि स्व
मेव स्वार्थं कृपया च दुःखपरत्वं कृतानां प्रवृत्तत्वादि
ति प्रवेषपरिहारः प्राणिनां कर्मविपाकं विदित्वेति
परार्थं प्रवृत्तोऽपि न स्वार्थमयोमेव कर्तेति विविचनं
मोपायस्वार्थपरस्य कर्तृत्वाभिन्नत्वं नचैवं सतिकर
णाविरोधः दुःखोत्पादनस्यापि वैराग्यजननेन
वेदाविभक्षार्थं हेतुत्वान यदि धर्माधर्मो वेदस्य
कैवल्यार्थानेकर्तृत्वमिति नोस्वतन्त्रोदेहस्य
स्य संसारनिरसनार्थिः प्राधान्यानुरूप धर्मतानवेराग्य
स्वैः तेयोजयतीति सहि प्राणिनां कर्मानुरूपफले
प्रयत्नः यमनोपदः स्वादिनिरोधः नाहि ...लाभे
नूपेता भूतानां फलविशेषप्रदः प्रवर्तकमेवेति इ
निपुणस्य विचारः प्र... चित्तनिरोधार्थं प्रणिधानस्य ...
...तेनो... मत्त प्रापकानां न संस्कार्यो मेतेला
ह ...नेयस्य स्वार्थपिपूहः

नै॰
प॰
टी॰

मत्वादमंत्र्यत्रप्रसंगो: महादिवदप्रहत्यार्थिनार्थान्
प्रवृत्ताचेपराह्नदेवत्वादिनेवस्मादपहत्यार्थक्रियात:
स्थानात् नदाह नगत्वान्तनत्वस्याविंसमेहेनसि
ध्यति प्रयोजनमन्तरेणपनमंदोपिप्रवर्तते एवमे
वमहत्त्रिस्त्वे तत्त्वनाम्याविं भवेत् कीदृशार्थं प्रवृत्तो
नविदन्यतत्कृतार्थता बहुव्यापारतार्थत्वेक्षेतो
बहुतरोभवेदिति नथापि विनार्थमेतत्त्विं मयेभग
वान्प्रवर्ततेइति परार्थप्रवृत्तावप्येवं नच स्वार्थप्र
वेदियायत्रचेन्यपरार्थप्रवृत्त: परन्तेशान्वये द्वितीयस्वार्था
दिकमपिकेवलनिस्वात्मन् स्वतन्त्रविंविन्नयोजनतेम
हानुभावान्यादिपात्र: परार्थमेव प्रवर्तते नत्वेवे
स्वार्थमेवतत्तनयत्नतादि महानुभाव: परेषामाहतु:
त्वाघ दाने प्रवर्तते वेयवदितिचेत् नार्थप्रवृत्तेरवा
तत्तिद: स्यान्मतं यथागंगस्नानादिव्यादिनिवृत्त्य
र्थे दाहस्वेदतोप्रैरमस्यविनार: त्वात्यादतेमहानुभा
वोपिवैद्य: कोनिनवेस्त्वोप्यव्याधिनिवृत्त्यर्थे द्व:
त्वं स्वादयतीति नवैनवंकस्मादप्रवृत्तेरेवनात्के
द्रे: प्रतिष्ठस्याधसाधकार्थमपिष्टात्वेनचपरा
भगवान्प्रवर्तते नदानार्थमोक्षाधि: त्वादन्याद
वात्वात् किंचप्रथमेवस्मान्तदाद्यथा त्वतिव्याधि
निवृत्त्यर्थप्रवृत्तेमहानुभावसंभव: कारुणिकवेदि
कैवय:स्यात् नचस्वेगानधिष्ठतस्याविदिवस
वृत्तिरपिभान्यादिस्त्वसंभवतीति नादिमिनार्थे हप
णार्थमर्थमपिप्रवर्ततेपोनिचेन् यदन्यथाननमपे
पणेनसंभवति नदान्यमपामेवस्या य: तपणे
हय डिमतस्यपाणत्वतत्त्व मिचतिनिपणेप्रवृत्त
निवेमा थ: पस्ता
चपचापिविनेकता ता स्या

प्रवर्त्तते भगवतस्तु सर्वेषामात्मादविविधिंसिकंब्रह्म
त्रिनेयुक्तेति प्रयोत्स्यतेयमस्यपदमिप्रेतेनस्यनेसंपा
दनार्थंच: प्रवर्त्तते संपरार्थंप्रवृत्तेरुच्यते स्वेव
सर्वेसंसारिणामनादिवसनानाभिप्रेतेनसंपादना
र्थंचप्रवर्त्तमानोभगवानयधर्ममपिद्वेषगत: कारयति
नहिन्यथाविषयोपभोगनिमित्तंदु:खंभवति धर्म
प्रतिबंधकाधर्मोपरागमेवनेनस्मादधर्मोदु:खंभवति
तन्निमित्तंदु:खसंपादनार्थंतत्प्रतिबंधकमधर्ममेव
नावयतिस्वयंफलदातारणान्यवर्त्तन्यथानन्निर्हितंनिम
भवात् यस्यतद्वचसापाश्चिन्नादिहारेणनिवर्त्तन्यथा
संभवति तस्यनयानिहन्यधैयस्यपन्नान्तनैववा
न्निवृत्तंकारयति नतेकर्मपरार्थंप्रवृत्तेरुपगतानरका
दि:दु:खमधिमनयन्तीतिपर्वसंसारचक्रेप्रवृत्तप्रार्थ
नात: प्रवर्त्तमानानां यदाकस्यचित्कंदाचित्कथं
चित्सुकृतिसंमार्गप्रवृत्तिबीजपादने सहकारिणोहेतंप्रा
प्नोति तदानन्हीनंजनयित्वाउरूपंभक्तिमार्गेप्रवर्त्त
यति ततः प्रतिजन्माभ्यासेनप्रवर्त्ततयत्संसारहेतू
न्संस्कारांस्तत्कारयति मत्परायेहंत्संस्कारानुप्रा
तान्नयति तावत्सावन्मोक्षंप्रापयतीति तच्चपरार्थं
प्रवृत्तमपराममपिकिंचिद्विहितेय: अथवास्वार्थमेवप्र
वर्त्तते किंतद्भगवत: अपेक्षितमितिचेन्न जगदुत्पत्त्या
दिरेवकार्यमितिचेन्न स्वावप्राप्तिंदु:खाभावावपि
कथंप्रयोजनंतत्किं मत्ययोरूपंप्रसिद्धमितिचेन्न
स्येष्टमितियात्निं विदनन्न तस्मापरार्थमपि
तु स्वप्रवर्त्ततेनन्न प्रयोजनमितितिज्ञेयंस्वार्थं
प्रवर्त्तमानानास्यान्नाहं मन्वादेतीच्छत्वंप्रमज्यतेय
स्वाहियथाभिप्रेतेनमितिउदितिसें नामकामम्कृत्यद्वन्ते
भगवतस्तु यत्किंचनाभिप्रेतेनन्नयं तन्नीनिकाय

648
628

ने.
प.क.
टी.

मनासक्तामत्वात् प्रथवारित्यवत्स्वभावेन प्रवर्तितेय
श्यादित्यास्वभावेन न गत्यकाशयति प्रकाशनेचा
जगति स्वकर्मानुविधानेन स्वावृः त्यादिवैविध्ये
प्राणिनां संभवंति तथा भगवानापि स्वभावेनैवज
गतां यथाहद्भुत्पत्तिस्थितिविनाशान्करोति प्राणिनां
स्वकर्मानुरूपैः स्वावृः वेत्तानादिभिः संयोजयतीति
नचस्वभावतः कूष्मांवनत्यस्याविशेषैः वेतनामपि
स्वभावनियमोपलब्धेः विशेषापिकस्यचिद्दर्नर्थश्चैकेषु
न्ताग्रंवरनादिषुप्रवृत्तिनियमोपलंभेनस्वभावनिय
मस्यावश्यापनात् व्यसनेनेदिनिवेचनं भगवंतोपिव्य
सनमेवेनत् यच्चिरनिषाधतानेचर्थेपिमतेषांभाव
नांयद्यत्त्वविहितवः संततिनदाननेइनलेषामृतामुत्पं
दयतीति नस्वव्यसनेनभगवतः ततस्त्रिन्नोन्यत्रैस्वभा
वइत्युच्यते नचाग्नेष्ठोपादानींदेहत्वनुरूपंकार्यकर्त्वेन
स्यानस्याविशेषः स्नातेयाणामपि उपादानस्यत्वनुरूपर्व
थेकत्वेनोपालंभात् परिहृत्यसामर्थ्येकारकचक्रस्यो
त्कृत्वहिस्वातंत्र्यमुच्यते नत्वात्मिमहेस्यस्येतिसिद्धः
१९। नान्हवीजलजकोस्तभचेद्रान्यादपाणिहृदयेक
णन्यृशीन उन्मितिद्विसलिलान्त्वधिलोलाकिंस्थितपि
विचितान्यविचिंत्य॥ प्रविसलिलादुत्थितालक्ष्मीलो
लास्वभावचपलापि गंगेजलतेषांविवर्येचकौस्तभेन
गिविंद्रेचपरिविचिंतान्यहन् क्रमेणानवपादेकवयो १
हृदयेनेवचवत्तमानाशक्राकिंस्थि ता लोलापिहिवं
ध्रुसमोपविशेषनिष्ठति १०११ वस्त वास्त्रहृदनेनेभिपा
नोयोयनकविषयवाधाविरोधैः नत्वदोहितविरूपभि
नत्वेदेहमेनतिनितनवानिरूढिः ॥ विस्तपकोपदेन
द्वितीयायतत्त्वयद्रम्यांहोकानीधानेद्रयाणीभिः प्रन्येन
नास्तिवकोवाततालेस्तत्यविस्ताःस्वनानेगोनेन्यारि

श्रुतिप्रतिपादनमेकमेवेश्वरः सर्वस्यान्तःकर्त्रेति
रहस्याभिधानेन वक्तकाद्यकारणं संप्रदायस्यावस्तुपात्र
यणीयानां प्रयोज्यप्रयोजकभेदानां स्थाने भूते येषां
भाषकविसिद्धेभ्यो नैकविधेभ्यो बोधेभ्यो नानाविधे
ये विप्रतिपत्तिभिन्ने च रतेनि सुदृढनामोति तथा हि म
गोदावेकप्रवेश्वरवैचित्र्यतो न हि प्रयोज्यप्रयोजकम
ध्यस्थानामभावाद्व्यवहाराभावेन च घटादिनिर्माण
संप्रदायविच्छेदस्य तपत्तिः ज्ञानविश्वनिष्पत्तिः भेद
न हस्तश्चरते नेत्वदो हि तेन तादृश्या विरुद्धपतः प्रातु
भूतानैक्ष्यान्येषां प्रयोज्यप्रयोजकमध्यस्थानां प्रदृष्ट
णाभेदायस्मिन्ध्रौहृष्टामस्तीति तत्त्वस्यप्राप्तौ यस्य वा
कार्थस्यानिर्हत्रिरस्तीत्यन्वयः तथा चोक्तं श्रुत्काव
लोकार्थैः नानाशरीरनिर्माणानि प्राणपरमेश्वरः स्व
स्यादयनसंकेतस्य व्यवहारावि प्रोपपन्नः सोऽहि भगवान्दे
वयाम गौरोवि विविधाणि शरीराणि निर्मायवैर्शिक्षुरु
क्षम हृद्भावेन वक्ता हि कमाने घटनादिवचनानि प्रक
रयनः पिकानयनादि च स्वप्रारीरेण नैरेः ज्ञवाणाः प्रा
शस्यानां व्यवहारतत्पवपाह्लान्मेवं तेषु तस्यादेवादि
नि नाडपपत्तिरिप्रपामहति इत्थमेव श्रीमद्दयेना
वार्यैः श्रीविपक्षौरिवद्वकेन्याहिद्धनिर्णयः सद्धमि
वत उद्दिहृषितकं व्यवहारमाधाय वस्तु मया दर्शितिका
विकाद्यं यथा हि मयावीरा रूपत्रयंकल्प्याऊहतेन
इ येनादिपितेन न व्यवहाराद्दि वे वलीत्पुनस्यनेन ता
घहापि इलोलाहेनांकियाकल्प्यानि गेस्य न पावति
१८७ वस्तु विश्वशुद्वेन वहहा वापर्वतिनं न विकर्त
नेन्हुनः सविविमिश्रमभयं न विविदिव निर्धयैयात्कनम
स्वम् वोहि ॥ तथा दैवादिसंदकृत बंन्दे बद्राण
हार्दिवाययन्त यथा वार्हि हृष्टं यं व हृद्दविल

नै.
प.का.
टी.

स्वियेनभवंवासात्मविहंस्वात्मानंविभिश्चश्रद्दास्व
नमात्कोडेनामिश्रीभूतं श्रुतपवोमासोमभोवीस्यो
भ्यंतरावयवोयस्येद्धगानविचन वोवाद्यवीस्यान्त
गतंवास्याहद्वंदेप्राक स्थितद्युतिनविद्योधेगान्ना
नस्वविशुध्योमात्कोडेयः वातमः वाद्याग्रामभ्यंतरे
वानिर्ययात्तत्त्वमेवजानीषे १०१ कुद्मलेत्वेनवधा
रे लतायोभूर्भावि समर्थपस्वरहीनो वल्लतीवं
त्मयतोमवेद्यासमर्थयामिजगतामवलेषः ॥ स्पष्टं
॥ १० ॥ यमवीजमालिलामतिंद्वावंशूलमवसमिस्व
यतिश्रीः कामदेवतमपिप्रसवत्तत्र्ह्मशाक्तिदैमामि
स्वयमेव ॥ स्पष्टतरं ॥ ११ ॥ लीलयापितवनामजन्मा
यदृच्छतनरकनाशवमस्यतेभपवनरकेकविनामी
त्तोत्वविभ्यत्वकथंनरकेभ्यः ॥ नाकोभीमासुरः ॥
शंख्यादिकंनरकस्य ॥ ११२ ॥ शुच्चदेव्तशनवस्त्रने
पातामीतिमदेतिजनस्वयिभक्तः यत्रदोत्वत्तिवेल
ववंहान्निक्षयत्नश्रपनामतवस्वाक त्वयिभाक्तजनः
मृत्युकालेग्रस्तथेवस्वनिपातानापिभीतिंनाहत्य
यतोभक्तदावस्वानिपातसमयेवेस्वावालांकंदायनोया
समवानवतामपामनवज्ञाकस्तस्मेवंतवनामोच्च
त्ति ॥ ११३ ॥ सर्वोथापिश्रुचिनीत्रयमातानाथ्वत्रे
रहवाचकागये संभवतिभाविचेन्नास्तेतेकंथानो
भवदत्तस्मृतिपरवा भोनाथेमवेप्रकाशताश्लोविन्न
निर्मलोकियमाताभान्दिरे श्रवकारोग्रपाकोयाप्रस्या
दयत्नेयववाग श्रोवियादयः कोपाः श्चांविनिर्दो
यमातानभाविनाजान्मिन्नचेत्तविसंप्यवोतितत्प्र
स्यादीनांमिवर्त्तोपालोधनेसस्वाजेनापायय
तोभवनेतेस्तनिपतंपोवाकिं समाजेनोथापानीया
त्नापोवकत्रस्यादिसेदत्वाससः ॥ ११४ ॥ अस्मादाद्य

विषयेपि विशेषो रामनाम्नस्तथा सगुणानां श्रेय
स्त्वं भवत्येवान्यकस्मादन्यथा न तु जनगुणानां यतोपि ।
श्रेयस्मस्माद्दत्तौ वा तातो विशेषस्तु ख्याप्य एवान्यत्वा ।
दिव्यानां विशेषस्मरणादेनं वर्धमे चैवरूपाणामणोच
रोपि सति तद्वस्तामेति नामसगुणानां यामसर्वेनाम
स्मोत्तवन्तो द्रामेति विशेषमन्यामहद्गन्यर्थः तत्त्व
नेरन्यथागुणस्यानन्याभावेस्तथैव जन्मश्रेयोपि ।
रामवास्मादन्यत्वेपि वनः पुनः इदेनस्त्रीकृतमि
त्यर्थः ॥ ११५ ॥ भक्तिभाजमनुरूह हृद्यामोमाभुत्त्व
रेणाकंकृतेन नमस्ते श्रीपतेन मस्सन्तापनतापन्ने
वनेन विधातावि धनामि सौनाथभास्कररूपेण
नेत्रेणामारमत्रगूह्याविगतमोहोयकारेण रूपया
विधनाचरूद्ररूपेणान्यचनेनार्पितेन देहेन ममता
पसालयात्सकार्यवेदिकायिमातेवृन्दमेतदुपाविन
विधनासि प्रसन्नः कार्यन हृदयकरोपात्यर्थः ॥ ११६
विश्वरूपकृतविस्तारं येन भवाङ्गुतमरणाहृदित्र,
वैवांवनान्हमथिगत्यादरिणोहेमनेहलोके यत्रि
मवैरि भोवि सुद्धरूपकृतानिचावि वधा मवि पातन
न्यायेयकान्हणां ज्ञानदेनो प्रयोज्या नाप्रयोजनका
नामस्वस्यानांत्ररूपाणां कृत्नावि संमवे जगन्नाथ ।
हिनेहशानसीटाबेवनापिहनावित्याटकम
पस्याभावाबास्यानानाकार्यथिहानान्हनमर्व
लज्जमाणा त्वेन देवस्य व्यापवात्वस्याज्ञ नमेण
परिमाणादृष्टयादियत्कवेवि चाव्याप्ति हृदोहि पद
व्यापकेवा शुद्धं सगोदेकायिसंगतेति मोण
कामस्पियसायमप्रवृत्तप्रन्यानायमोत्यर्थः श्रया
न्तंनन्यस्यातिदोषोत्र नायमेक व्याप्यविद्यत्त्वर्गो

नै.
प्क.
टी.

निनवस्त्राच्चलनिवभाति ॥५०॥ लोकवयं वहरहम
वदात्ताममसहाविधिनिषेधयसमेधीयः ३लभेमेन
पसापिगेवेवल्वमसाहमहामिरलज्ञः योऽहहाले
हेविधिनिषेधीधमंयोभवदात्तामिदंकार्यमितिप्र
तिबोदनामहवहदिनेनलवयवानिमयरवहमेव
दात्तादिनेदिनेऽदंकार्यमिदंनकार्यमितिकोऽसोहति
लज्जमानः नपत्ताविद्वधापवंवसेवतति वचनमा
वेणप्रसक्तदमिकुरति ॥५१॥ इत्थंदोयमहविपूतिम
प्रतानवासितमनः समपादि भावनवलविलोकि
नविलः प्रीतिसेतसहसानिवविस्तः ॥ दशोथैव
दोऽयस्तत्वामनलः हविप्रतिसंप्रतानवासितनमः
विनर्क.विवातानेदासिनासूपानवामालस्सप्रतानः वि
तामप्रत्ययाद्यासहवेः संस्कारेषोषोन्वइतियोगशा
स्त्रेसंप्रतता सेप्रतानभेदेनसमाधेर्द्वैधानप्रासनोन
श्रोविस्तविधेयविनर्कस्यरशाबन्नावदिस्यलज्ञान
स्वविवारस्यविस्वरूपादिस्तुल्यतानस्यप्रानेदस्यहे
मिकारस्येपिसेविवादास्तन्तस्यअस्मितायाप्रकाशि
कायासंविदेकवत्तानस्यचाधिगमात् चतविधंसंप्र
प्रतानत्वामप्रासालेहवेनेनसमाधिभेदनातिप्रायेनचासं
नः कर्मशुक्लाकृष्णेयोगिनइतरेषात्रिविधमितिशा
स्त्रनात् कृष्णशुक्लकृष्णशुक्लाकृष्णाशुक्लमितिचत्वा
विधयोवकर्मनातोमयत्यात् शुक्लकारणपः स्वाध्याय
ध्यानवताहिकेवलेमनस्यायत्तत्वाद्बहिःसाध
नाधीनापरात्वपिद्वइविन्याभवतीतिसमाधिगमात्
ततः समाधिरूपाशुक्लः कर्मणोहेतुः नतस्माहुष्ट
कारणत्वामवाभिव्यक्तिवासनातांक्लिष्टत्वेन शुक्ल
कर्मविपाकानुगुणानांवासनानांचाव्यापासेदेयानाभि
देत्याकालक्षववदितानांमनोनेत्येस्तलिसंस्कारया

वेकरूपत्वादिति निरूपणात् यथानुभवास्तथा संस्कारास्तेच
कर्मवासनानुरूपाः यथाचवासनास्तथावस्मृतिरितिजाति
देशकालव्यवहितेभ्यः संस्कारेभ्यः स्मृतिरितिजा
ति संस्काराः तस्मात्स्मातात्वरस्यापिधोयाधिकरणे
शसंस्काराणाममीदृशत्वात् व्यवहितानामपि भावनायाः सं
स्कारस्य स्वव्यञ्जकाभिव्यक्तेः प्रत्यक्षीकृतो विषयेन रूपः
सन्नाशीनेशतिसंनेनोकूले मनसः प्रवणात्वेनस्मृतेयो
गविषयेसेव प्रीतिनिमित्तत्वेनव्यवहितल्लवत्वाद्यः प्रीतः।
भवेत्कुत्रापितास्यानानस्यावस्मृतप्रानिवेशितानांनरतंविल
क्षितेगोनेक्रोधानेनतत्रमोदश इंकारोन्नभवेत्सातस्मृत
लोकानेवेदिता सालास्वैवोह्यसाधुद्भूताद्दिकारस्यो
द्दिपात ग्रसंत्रयोरितोमीतिरसभक्तेः रसयोरनुभा
वोविषिलः बाह्यैः प्राङ्भावयत्नसमपादिसंज्ञानः।
११९ विप्रपारिषुभ्योवस्तुवचोपात्रसासान्हतापि
त्कृतन्त्रकाद्यः श्रेयसाहिदिरसंर्यास्तियत्प्रवृत्तपषम
वणोप्रविवेश्य पषुनलः विप्राणांपात्रावृत्तवहतवे
धनेवधेन पाषाणोपिधालयः फलसमान्वितः बांधा
स्वणानामधीतोकृतेपित्रव्यत्वस्यनित्यशाङ्कस्यसेवं
धिकर्ताविप्रत्वेदयमनाहिदंवेनेदृशः श्रेयसाहेतो
रतोपाश्रयणेनेनवस्तोनान्यादोफलमपीहहेतुभि
तिवैयाकरणासंमते। श्रेयसः शुभस्यकर्मणः फल
तोर्थः हरिहेतुः हरस्वहरिश्चियवेवकैदेहतेहरिहरा
पपामेस्वरमर्धविद्यावाधाद्भिः स्वतन्त्रणामः शास्त्रीणां
विवेषाधावणेवभूताश्रावणेदृष्टोनेमायमविषद्
स्वर्थः ।१२। साक्ष्याद्रिनादृष्टोपिथेवस्यादिवस्या
नास्तारितामूनमयोरनमोरस्थानः शाखेसचि
वमोवहितितवेनयेनेवयवावलंतिजरूचीभिले
चकारः ॥ साक्षात्मनाहियेवसाक्ष्यादिनेनित्य
कर्मकलः सेव याविवस्थानलेसंताश्रमादितो

नै॰ टी॰

मग्नतेमयमग्नैलेवस्त्रतुरमोदनैयेनेहृष्णाः अन्तंपवमो
दमानः ईर्तोहहेष्ठ्रयाव्द्यत्रयमाथिषिनेविश्रमालेव्यो
त्विनंविश्राणिनिघ्येतेयस्यप्रचोदिभ्योत्र श्रविहृवनतैन
न्येननिकटीकृतेः वैनयेनः याक्रसौथ्येनेहृषोश्रवले
स्थिवेवपम श्रस्वतेरवालेपर्वततरूपेव्वनिजंकचीमि
न्वाद्धिभिभूषयतिस्मश्रथवा विवस्वान्मूर्यः साधे
दिनाविये: प्रकारारम्यस्यप्रहरेयाश्रंशवेदे विध्यत
मतपूर्वोनिकटीकृतःशावः सोथमवलच्छेरयादिने
नसौमिभियेयः विवस्वानथाभूषयतिस्मसूर्यस्यादि
मध्यान्द्रानतेरमलावलदीपतमेवप्रसिद्ध वर्तरया
द्विभूषणानीतिप्रसुयामित्यर्थः ।१३। भोमान्यराप
हृतेरेवतमभक्तिहृत्रापत्योवभुक्तवतिभुक्तवतीनतेन
नमस्योकमेव विनतन्यविधिमस्यमध्यास्त भूषणभ
रातितपसोगी भस्वकृतारेवनेषभत्रारहनाययेह
भावघ्नः पत्योनलेभुक्तवतिभुक्तवतीनलभोजना
नेनरेकृतेभोजनानतेनानभोजनान्नेनरे भोषणानाम
रेणातिरामलासान्येगानियस्यासाक्षणाविनाश्रात्मे
तातन्यविधिस्यानेनलेपरिवभिक्षुयस्थदपामवलप्र
यत्रतथातस्यनलाश्रितदवेस्येदेश्रमेनोकेमंथ्यमरे
यानिलाश्रितेये श्रनिलपालस्येनयवि. सेन्यरूव्याये
नतासारभावः ।१४। तामनेगादशितनविवृविपा
कवेकोस्यहश्लाक्रपविमान्नाविनस्त्रदस्य कौरम्य
कापिकरथाविरूढववनी सोल्येश्रंसमितर्पणरमे
वपालो ।१। स्यहस्नन्मसाया श्रमितानाश्रतनो
विवहलानांविपाकः पसाणमाकृतान्वमेवचतुः

पतिनैर्मकैविन ।१।

यस्येह शास्त्रे तथा बालाद्रुमाणां पक्वानां फलानां परिणतिः
ह्रेपातरूनीलिमेवाचकेनोत्प्रेक्षापह्नायस्येह शास्त्रस्य मुकुस-
मेवोपपत्तवमेकपाणिपद्मे वहन्तीं काचन सावीनांभमो
मनुयतो ४३ ॥ कृत्वा पङ्कजावङ्जलपट्टाशान्तिकृसीमाम
स्वङ्गुरूपदेहतायामिथो न्यायेन तिर्यग्धृतस्फटिकदंड-
केवर्तिनेकानामन्ववर्तनतपिकेन महाधिकेन ४४ ॥ ङ्
जयाहूतितेनयजायकेनवङ्जलोवङ्गनरखासोपद्मानां
स्थितिमाकल्पितस्य सीमावापि धृतेनान्येन कोमलेन स्वस्मे
व प्रकटमेव ङ्गुरूपदेङ्गतेङ्गितधनेनाक्रान्ताय प्रवीणैः निगी
त्यान्यमन्वयः कोकिलानांवंशः संवर्वकोकिलजातिर्यस्य
हृषानवल्वकृतानेनतरसवानवकोकिल[illegible]कूजयतानि यें
गधेस्फटिकमयदण्डकेवर्तमानेन महापिकेनान्येनहृष्टे
नपिकेन साहितेकासावीनामन्ववर्ततानुजगामनयां
स्वस्वस्वेदनाय ङ्गुरूपदेनकेनोर्ध्वंयामिभिषेयस्यामिथः
परस्परमन्वयः संबन्धो वाच्यवाचकभावाख्योयेनहृषान
नष्टङ्कलायामावस्थायोजकेनकालेनवङ्जलपद्मस्यह
मिस्वपदस्थितानि कृसीमानि कृमेण तिर्यग्धृतांत्यन्तहि
ताः स्फटिकदंडका मध्यो स्वर्द्रवमयः यत्र हृषास्थासो वर्ती
वर्तमानः नतभूतेभावेवानेनेहृषानकालेनान्यन्वयः २५
प्रियःकालमेवोपसुभीमभवोवयस्यावीणाम्यङ्कास
नकमीणायाः प्रवीणाः श्रासीनमेन[illegible]पवीणायितयंयक
लागपर्वकृतनन्दामनदाहिनाय ४५ ॥ याः सा[illegible]
गीतादिककलास्वभिज्ञयाभिमान्यवाध्यापितः न[illegible]भे
मीतिन्यावावीणाकामलवादने[illegible]यायांच[illegible]स
नापवसवः सा[illegible]पवी[illegible]राजकन्यका[illegible]पनन्दपं
[illegible]पद्मवीणायोपकान्तयय[illegible] ४६ ॥ नाहंसभासत
नहृष[illegible]विप[illegible]ताः कालितानि[illegible]ली का
भेनीत[illegible]पनटपा[illegible]ममप्रतिमा

नै॰
प्र॰ वि॰ टी॰

वतीव २५ ॥ पुरः प्रथममेवाक्रिं चित्वल्पकलितावाल
शाहृस्तव्यानयोः कालितं धनितं प्रक्रान्तानि कलाप्रचु
मादिस्वरकलाहृन्याकाकलीहृतलोमधुरः स्फुटश्च स्वो
यस्यां मीहृषीनां सां मृगदृशां भमीसावीनावीणा भम्यार
स्तस्यामधुराणि मधुरांचासौ कलतानस्याः समीपे प्राप्ता
यितं प्राहृ उच्चारयितं प्रथममप्रातिभावतां स्फातिदृष्टेवं
भारवतस्वोत्कण्ठानां स्यग्रेवाणी कुहूस्वनसकं रति २६ ॥
सायं तु ताखिलकलागुणाभूमभूमीभेमी तं तां धिगतये
स्वरसंगतानासीत् नेप्रागसावविनयं परिवादमेत्यलोक
फनापि विदिता परिवादिनीति २७ ॥ सा वीणा श्रुताधावि
तामसतीश्चाखिलानां कलानां गीगादीनां गुणानां वचनमाधु
र्यादीनां भूमोवाजल्पस्य भूमीस्थानभूता चासौ भैमी तस्या
खिलाधिगतये तन्द्रूलप स्वरग्रामयस्वरैः पंचमाद्यैः संगता
स्वरसंसेख्यागतानो[illegible]वाराणभूत नेम्स्वरसंगताल्पमेवावि
नयं सेत्व य दृपं परिवादं परितां वादनमेवनिंदामत्यापि
नापि वीणा परिवादिनीति समनंतरां देवानिंदावती तिविदि
ताप्रसिद्धा २८ ॥ नादं निषादमधुरं तेन तउत्रगारसाभ्या
ग्राभागवनिभृतकुल[illegible]रस्य लं भेद मीवत्क्षानसस्फीति
पूर्यकम्पावीणाविचित्रवर्णचापलभागभवेती २९ ॥ सा
वीणा राजकुलस्य[illegible]नालस्य समीपवर्जितानं क्षीतः स
स्फीति [illegible] मनी स्तनान [illegible] विंशानि स्थिताः नि
[illegible] नयं त्यातायां धनीलाय [illegible] नादस्य भद्रा
[illegible] श्रवणः [illegible] नयाहिता [illegible] ति संवीने [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

हृष्यतितथाविचित्रेनानाप्रकारेयोदूनायकस्यचंचलतां
भजंतीनिषादस्वरेणमधुरेणतेनतंत्रीतननादात्तेननादमुज
गारकेवलमेवभ्रमीवकलविर्गीवविथ्याकारणतिरेखसम
मीपेवर्तिनीहानःसख्रूतेःसकुणस्यहृभेःकस्येयेहृ
प्रीतथाविचित्रस्यकरस्यचापलभजंतीनिषादस्वरेण
मधुरेनादमुद्गिरिति तथा चगांधर्वे अंजरागोरवा
वीचरागांवीक्षौवोहृयत्तथा कोकिलस्तुनिषादादी
नायेतिहिस्वराक्रमादिति २८ ॥ आहुप्ससारमवि
लंविलूवल्लकीनांतस्यास्तडंवरमसाजिनकंटनाल
तेभांतरमनरलभावमवायवीणाक्काणानकोणस्पृगुच
त्विलवालयेषु २९ ॥ विस्तृप्रेदायांवल्लकीनांसर्व
सारतत्वमेवमज्ञानमाहृप्यनस्याभेस्यास्तडस्वरकंटना
लेनासाजिकाक्काहृष्टमेवस्पृष्टःतेनसावाल्कषेणेनहत
नोतःअभ्यंतरेतरलभावंदुतंताविलासिनर्दुतेमध्यंतत्र
मोघोवनंक्रमादिस्यवंतयावीवविद्याचतुर्वाघस्यगीत
नेतुरमेमताति निरंतरःपाणिवातःसजोवृश्तिकोनिति
इसंवेलत्तांडुताद्विवादनविशेषमवाननस्तावतांप्राप्य
लयेषुगीतवाद्यादिष्टनोनांसाम्यावस्थास्तोकमवालाज
तैव कोणावी स्याल्वहनोसकलाणमेवालयेषु शृष्टक्को
णेतत्यांतुहृतसाराहृनतरलतांप्राप्यकोतोयुहाघव
वाजेनस्यजातिपरस्यश्रावनदर्शायतास्यर्थः ३१ ॥ ततह
मातिक्रांतिमभूत्यच्चातुगाय्याःवीणातयाजगहतिस्म
दवगावेयमर्त्स्यर्युयावसमस्मरीवतित्र्यकलोःकोर
किवरदमदरस्तमुदीवयानिलीनेवस्य ३२ ॥ अथानंतरंवा
णास्यादेपत्योर्भमीनलयोःकांप्रयामभूनिकोणाहृतत
पाञ्चाडुवादित्रीमीया[illegible]दोवर्णानांवेधोयथानत्याह
नप्रकौशलायानिमल्यथायेनप्रकारेणतत्रमेत्याह
ओनिव[illegible]यकाःपंचमादिवेपनवपो[illegible]

नै॰
प॰वि॰टी॰

पितः स्तवकस्तुदंहर्षितिः इति नैव स्पष्टमा ॥ श्वकारेण नावि
स्माः सर्वा त्वदवगाथा उच्चारयति । दृश्यकोविपसंस्वैविवा
श्चापन्नस्तुत्तचत्पनेनात्मविरणपृथ्वीवपन् २०॥ अस्माकं गु
णाभिवेष्यपद्पवतृद्धगाथगावामतिमतीक्तमहे तथा
पि ज्ञानंहिवागवसतावचनाच्च वझाभूतावदप्यनवपा
मित्तरेवतुस्मात् २१ ॥ यद्वाभमीचतुनेलब्धग्नाभिर्व
त्स्वमानाभिरस्माकंवृद्धगाथपरिमाणं तस्यर्यपवद्ध्रगाभी
रास्माकंवृद्धिर्भवंतत्तोनपाक्रेत्यर्थः तथापि स्वंसत्या
पिवयंयथावामतिमतीमतिमिनिक्षानोवृद्धेर्विषयीर्द
तावपिक्षमहेहि यस्मात्तवागवसंस्वक्ष्याकालेध्व
चनात्कथनाभावाध्याभ्यामेतावस्वल्पमात्रमपिश्र
मदीयंज्ञानमवपावितमेवनस्यात् नपाप्रपश्चकाने
२१ ॥ श्रुष्टंद्वाकभुविराजपिवामनेस्यात्त्वचास्यभोग
सुभगस्यस्तमः क्रमोय यत्राकपालकालस्नाकलिनस्य
भर्त्रेवत्रापिजन्मानिसतोभवतीलभेदः २२ ॥ साश्रुष्टंद्व
वाहिमादेजोतायोगीभोगैः सर्पधारीवैः सुभगस्यतथा
राजाचेन्द्रपवर्षिणाश्मणीयेस्यनस्याविवस्याकभुविमारी
रायेक्तित्वचभृष्टतोलूपाज्ञाता श्रस्यनलस्यभोगविश्च्य
सावैः सुभगस्यवर्षाकर्त्तः स्त्रनान्प्राणेपालिमारक्त
स्त्रस्यस्याकभुविउत्तंगेवर्तसे श्रयथायोक्तवपतिस्यप
वयत्नुनाकपालानसाकादीनावलनाभिवप्राकतपादि
तस्यभर्त्रेनलस्यत्रापिजन्मानिसतीपानिवतात्वचनेसेगो
रीतेनस्वकपालकालितस्याविरोक्रियमालाः ह्रीनस्यकेला
पैरेवकालितस्यभर्तः त्रिवस्यात्रापिजन्मानिहिमालयसु
ताश्वकन्तीसंतानभवति सर्पवाद्यतनवत्तीयांच्चभेदः २३॥
एवंवनिस्कृतेतचेतसिकस्यः साः स्वहतेरपिकृतिवयात्व
पिवातनोति येकृतवोह्यागविलोक्ताः निजेवत्वसिद्धाय
वर्तमक्यजमप्रायकः २३ ॥ ... ॥ ...नित

त्वमेवेत्वमेवकामयमानीजनंयतिसेनाहप्रभोमेमीकस्य
वैशीत्वंतिसूरान यम्बाकानिः वतिंजनयतिसावतेवति
प्रियतवसुपः श्रीयरहामेव[illegible]भोनललन्वयिप्रसन्नेदी
यमानंवयंलोकंजुसेवेधिनावीतृणानविलोकनउ
मृगांनानितेवत्वंनंदनंजान्याविज्ञस्यायधामातानर
त्वयिस्पृहालोकामलस्येश्रायकःकोनितनकाधिर
त्वयिकामोयामितिसदंहवोरानिकामोहिपाउनेवामि
भक्तीमूनःत्वंनप्रसन्नेहिपूपमातृइम्यर्थः २६ ॥ एवं
प्रणामनमाञ्जविहारिविहाराउल्लासिनःत्वमिदमानन
वेदकांधा विश्वाञ्चभासिप्रयस्यमिवकायावेनेवेदिञ्च
येजनमनःप्रियमध्यदेश २४ ॥ भीनंतत्वमस्यउव
चेद्रस्यकांण्याउल्लासितोहर्षितःसवितानदीनोव्वेकां
तेहारिणोहंता ॥ नदीप्रवाहसद्दणोहारोयस्याकांता
सोनकदवेदः श्रृंगलिमुद्रालितास्त्रीकोतयंसालो
हृत्वाद्री वादश्रृंगलिमुद्रायोगुप्ते[illegible]तनलेहान
विश्वः एवंजनमनसांप्रियोमध्यदेशोवलयेयस्याकामी
हृष्टीमेनाभेमीविभन्यसावाधिः सउइवभासितउ
व्यापिश्रृंगायननमिदमानन तन्नुस्यस्वासोचेद्रःतस्य
कोपाञ्जलि[illegible]सविताल्वयपएवहारिणोतस्याहारायस्या
ता एवंजनमनः प्रियोमध्यदेशायस्ता हिमवादिन्य
[illegible]यस्यापिवनप्रानाहि[illegible]वप्रयामास्तुमध्यदे
[illegible]कीनिताः एताहि[illegible]त्रिविद्धि[illegible]ते २४ ॥
[illegible]जानयत्रिविध्यन[illegible]लसाह[illegible]नेनुवदना[illegible]
[illegible]त्वो मध्य[illegible]फलोकि[illegible]
[illegible]नुवभक्तिहि[illegible] ॥ २ ॥ इयनत्वोभमेसहा
[illegible]वतन[illegible]वदनेयस्या[illegible]
[illegible]जानिता[illegible]वयस्तामे
[illegible]यज[illegible]दनप्रहीपा[illegible]ः भाति नमस्ते

पवि॰टी॰

योदयश्चित्तकामस्सतत्रो वे यो [illegible] यज्ञुविति स्तम्भ [illegible] र
रोस्य वेदु लोभतन त्वदी गणत्व [illegible] तनस्य [illegible] ता [illegible]
साक्षीभूता साद्वित्वन स्यापिता रूढ वदनः [illegible]
न्यूवाजुना यस्मान्नीहृशीतन्नी स्वस्यापि भूप्रभृतिभि
[illegible] यो भूताज्जनित प्रवृनिवेशा नेन श्रेयं [illegible]
कर्षन प्रत्यग्रा सा दिवा ऊर्याति [illegible] यस्य यथा नस्य
याचावभूते स्वय पतत्सर्वं यथा [illegible] यय [illegible]
ग्रोदिती स्यं यज्ञ पञ्चा [illegible] दानेन वादिने [illegible] यस्य नाय
नेभत्तीयित्वा प [illegible] तिवादिने व स हृज्यनेन त्रिस्म [illegible]
स्य स प्रति [illegible] क ह [illegible] प्रापकस्य इ वल त्व मत्तमत्य
नवक्षनिः नृप ॥ चेतभवस्य भवती ऊच पञ्च राजियानी
यके [illegible] मवसमनऊ राजधानी यस्यां महोदय महस्य
मीनके लोः वे तारा नन्त क णि भुवत्ते भुवोने २९ ॥ भोक्त
हरिभि [illegible] ऊच चोः पञ्च राजिपञ्च चे ना या धा वायति र
सितवास्या पेना यस्य [illegible] मायुयो म्यो धानीयः केतावि [illegible]
भूतो म कराय स्यास्य भवती चेतो भवस्य कामस्य राजधा
नी निवासस्थान कामराजधानी च पञ्च [illegible]
जो पंको धानी [illegible] स्यापन्ना ईः केतः थजह पो [illegible] यस्या
स्ताह शो भवति धानी यस्य त्रतदर्था विहु [illegible] ह ना वित
स्तेचासा ॥ ग्र स्मात्व यव कामराजपात्या [illegible] त्वया यस्
तेमहत्मुक्तावस्य [illegible] तिश्रानि शायितो दयमुक्त [illegible]
त्यमेव महोदयस्य कान्ते ऊलस्य देपास्य महाकौ [illegible] र
स्य शांता तवे वदेश्रा वस्य [illegible] नके [illegible] कामस्य [illegible]
स्वेदन मालिका केज [illegible] नकस्ययाति सर्वत्त व [illegible]
मवेदनमा [illegible] नेकाने ने व कराणि [illegible] त्यर्थः ३१ ॥ [illegible]
[illegible] नमनि शोभ [illegible] ज्ञा पना का [illegible] यानि [illegible]
न मनस्य [illegible] त्व वामय [illegible] ता गत ना चा ति मा [illegible]
[illegible] म ३२ ॥ [illegible] भि [illegible] कापा [illegible]

तमखिल तथ्यवृत्तसमाप्रातत्मभेमीगस्छन् कामोना
भनिस्त्व याविदकयन याति श्रयवागताग ति वनःप
त्विकस्पदिहवताविछायामतश्च महाराणिः भवति
त्वायस्तथप्रभाकांतिः पतिर्विवमनातपत्यमरः ३७
त्वस लवप्रमापितीनवराभराजेरत्येयदाचरतिजाया
वितंवत्मानि प्रभासितेन नवनाथमेष्यस्यसार्द्धमयु
समेमुष्यारकेसवदंतवोयाः ३८ ॥ स्वदेशमालवमलवण
तमिन्व्यापायिनीहृायोः साक्षिकल्पादन्योन्यसाहचर्य
शीलायेमोचपंक्तिसेवरत्नेवनाथेजाजावितवतानिह
घाणाद्भमनातियत्कयातिभातस्नायतेनसवदूरामोच
योहृद्भमनेनत्वमटनोमकदस्याङ्कः सद्भमप्रवम
भूयमपानविषसेपङ्कोस्यकेकृदपारत्नयोजनी
येतनसोझास्वतेमनास्वतेकामपावाः पुष्पाणिनघा
केसदवेतरे श्रयोद्भवितमगयमहकरजने श्रवम
भूयत्वत्वदस्यरामाचानाप्रष्यपवकेस त्वमारापितेन
घायःक श्चित्तानशीलोजागवितवतानिकुरुतेसवति
मत्वेयामेनोतिशत्रुपाज्ञयाधनितं ३८ ॥ प्रमानवापि
त्वप्रजीवितदेवनेयकमेव पाकरकेवभणमधुजाती
नेनयदावा ते कृकमानिवाणाः स्वेदत्तपेवकिउ
नस्यप्रावत्तनाहे ३५ ॥ भीन्यमतवसाणी धरीमप्रा
नोरखभिम्पापित्वेदापाम कवंमोदयिमज्ञेवद्दत्यपेत
यत्वियतलेस्वेदादवेसव कण हलय ामा वजनाद
ि य ाानप्रकरवाण कमान्य ागाम्यतसम
ाम्योगाण नथ्यवस्वेताविनस्यकामप ावदनः
ानमस्वकोगवेभवेत ४ ॥ रा ानोयथवमोकमि
मेप्रनीचोभा कैयम यत ामनत नहोद्व
ोगामिहलवलमाना ाला ाजे वितिशातन
ीयमत्व ४० ॥ यवयोत

पं. सि. टी.

श्रायेतज्ञापकं गुणाकरणत्वं प्रतीत्यमिति श्लिष्टपदद्रष्टाव्य
स्त्रमादेकभानस्तनिद्वयत्वाववक्र संपूर्णफल मेवस
मिलाप्येकमत्ततनभात प्रतीचीभानुंचरेकं मद
त्तामिमत्तमयं क्रीडानुयोकमलोः वायक्तं दुवादिष्यया
[illegible] प्रावल्ययोगपडादिषधात [illegible] त्वमपुर्यन
[illegible] स्यमानां किंभवानप्रश्नकां [illegible] रुधांसमयंमजव
वां [illegible] मलानां ग्रवायशाववतीसांभवतीत्यर्थः ५० ॥
श्रयोन्यरागवशायोर्यवयोर्विलासमत्सखदनांस्त्रिदप
यान्तनदालिवर्गः श्रन्याजयन्ति चयमाज्ञिमकावयन्त्यं
दैन्ये वैविसुमदनामदनः कथंस्यात् ५१ ॥ विलासानां
कामाविर्भावितानां चेष्टानां स्वच्छंदनस्य स्वच्छयाकर
णस्य स्वितन प्रतिबंधकः सावीसमूहाद्यमपगत स्वच्छंदचे
ष्टाप्रवाहं दीमिवयमत्राजयन्त सावीनां क्रियाववाता
गमकारयन्त तथा चैवांदनैंनीविष्ठपक्ष्मायन कारयन्त
मंदनः कामः मदनः मदयतिदीवयतीह यः सकथंस्या
त् यावत्सखीनापयाति तावत्कथंस्वाच्छदेनमाः क्री
डासुवित्यर्थः ५२ ॥ इति पदांतिकेस्वप्रायफलाव
गन्थवकृत्यमवेदंसोपिवेले उपिततनिजसवीद्रष्टार्थ
हस्यान्वमलतपवनदीनिकोचवस्य ५३ ॥ इतीत्युद
वपतति सतिसीपिवेलायां सत्यपिवेलसंध्याकालेन्नस
मांजिदुत्वाधिकारे उपराजकार्यकमेसवया आजेनव
गंप्रवेन्दाघवपुपकवाणायतामवास्पयफनि [illegible] को
ह्पः नदामा [illegible] लवकमलह [illegible] यवसुम [illegible] लि [illegible]
विधयानिजमालाभमाहृ [illegible] यथहृष्याः ५४ [illegible]
नयनसुतमा [illegible] तिच्यानवचनहृवन्द्रापिचहु
वः पदितवन्त्यम [illegible] हेप्रभातिकालमा [illegible] प्रतिज्ञातनि
श्राय ५५ [illegible] शमिवा [illegible] न्दपानव प्रतिज्ञातन [illegible]
[illegible] इस [illegible] हृषः स्वामिनपमिलं [illegible] वमा

भ्रः स्फुरतां नानां स्त्रजः संतोः प्रतिवचनेप्रात्यानमुखेः सन
पदितान्दपुस्पतानियेनेहमधुकेयनीवल्लीहतहीन
स्वाभाविकशाहूमेवराज्ञः स्तनेकुरत्नानिकृतइत्यादि
देशेवांवेवांवचनमिवाकरोति ५३ ॥ उच्चैः प्रासादवा
तीदयदशशमायतीकेलिकुल्यामद्रादीदकेवि
बप्रतिकृतिमाणानामीमत्राराजमानां वक्रंवक्रेप्रज
तीफाणायवनिरितिचहुभिर्यचमुक्तान्योन्यांविद्रुयनी
देवथवथमिथनेहवितामालिकृत्या ५४ ॥ अथानंत
रमुच्चैः प्रासादेयामानास्यनेहेनाभीमजांशुशोणानामा
गच्छेनीक्रीडाल्पसाचितमपयपत उच्चैः स्थितोपहजनोम
हानमपिहत्नत्वेनपश्यतिकेलिकुल्याकोहशोहृदय
मेडलसप्रतिविवेनेवमाणानाराजमानातथाइयंवक्र
वक्रे पुनः पुनः कोदेलगच्छंतीसपंखाभेवेतिच त्वाभि
रिवांतपवयत्नप्रकेरमुक्तोविहवहितमन्यान्यपञ्चतेया
विद्रुपपलायतीवास्यतेचक्रवाकमिथुनेवाद्रिशाहन
हृचितांतापितांभस्याः प्रोक्तयत्नयाल्यक्रोशणापिकेलि
कुल्याचक्रवाकानिभाहनहानेन्वर्थः ५५ ॥ अथवय
चरणेविलोकयरक्तावनिविरहासहतांहताविवाहेः
अपितमहातय चरसिकालेस्वमनविकीर्णसरोजसौ
रभसा ५६ ॥ अथानंतरं साभेमी चक्रवाकोरक्ताम्वा
भावतोकणादेवानिपातियत्नस्यविरहस्यासादितस्तया
[illegible] वा स्वेकपि वरक्तावालोकयतेम ध्याकालप्रमाण
[illegible] को च स्वस्मयमपिस्तनेस्वकन्तवयानुभावेन
[illegible] मनेविकार्णपद्मानांमौग ध्ययासत्राकोपाचकार
मेवीचक्रवाकविरहासहनोर [illegible] स्मि यथा
नस्त्रामेनहप्राः [illegible] विवास्मि [illegible] भवत्रिपयः ५७
[illegible] पतिपतिप्रातस्म [illegible] सद [illegible] यनाकमो
[illegible] दरभमीचामिदती [illegible] तोत्र

नै॰
प॰वि॰टी॰

वेदितीमा ४६ ॥ भैमीन लेभ्रान्त्वोचत भोः सन्ध्यका
हाणिकचक्रवाकयो अवस्थापन्नमम हृदयमेना चक्र
वाको चाभिदंनौ विदावरौ विप्रलम्भयन्तौ चेमां करुणा
वस्थां कोनाम मनसेन लक्ष्यायते ४६ ॥ ऊरुद्वन्द्वद्वंद्व
ध्यतोमसौ छायाविवर्जितविलोकितकामनामनतानीत प्राप्त
नू रुधिरुचालिकिं धाऊतोः स्वहृदि निवेशितनकोककोऊ
ऊतोः ४७ ॥ ऊरुदानात्वप्रतिबुद्धिनां वैवयानारुदं वि
कासमेवहर्षं छुदीध्यंतीमरूपस्थतौ वाविप्रलम्भसमूहमान
रुवस्तद्यं अविलोकितकामना सत्वं गता कामनामिवा
नानीत धाऊतः अन्यपादिणः निजहृदय निवेशिताः
कोकानां संबोधिनः काकवो विरहेण दीन स्वरा एव ऊतोः
प्राप्य विशेषाय स्ताहृश्चाइ वह्दंतेहृदे प्रतिशब्दायनेकि
४७ ॥ अपिविरहमानि एषाचक्रनावधिगमसर्वकसर्व
सर्वचेष्टा इदामहाहानिदर्शनाविहंगाविधिवशाचेतन
चेष्टतानुमाने ४८ ॥ अधिगमोज्ञानं तत्सर्वकाः तान्
वाक्रियमाणानत्वकस्माद्रुपनताः सर्वाः अयमोपयाता
एवं सर्वाचेष्टायां यो स्लोतथ्यानि एषमापि विरहपवस्य रभि
न्नदे दशावस्थानेऊ वंतौ धाऊतौ चक्रवाको इहास्मिल्लोके
विधिवशावेतन चेष्टितानुमानेन सर्वचेतना नाचेष्टितानवि
धिपरतंत्रनतस्थावराणामित्यपि स्मित्रनुमानानदर्शने हृष्टो
नष्टनौक्तः ४८ ॥ प्रांशुस्थाह्मणमेषकांविमर्गाः प्रा
तोस्फुप्राप्ताः स्फुटं कालेयं विविपिनारथ्या गामिय [illegible] विक्ष
न्नमात्रिक्षता [illegible] मियाहग्रकन्मधभूंभ्रंसमानव [illegible] नाम
भ्रमोदंडभ्र [illegible] निमात्रुषपा [illegible] वल्लयेसेहज्यांकि [illegible]
विधिलायेव [illegible] सिः [illegible] समयः स्फुटं प्र [illegible] दोयांका [illegible]
इलः विद्रु [illegible] कबीक हंबंविले [illegible] बी योत्को मेव विदा
रण्यौर्नल [illegible] भूलबल प्रांशुस्थः सहवारा [illegible]
[illegible] द्रम [illegible] फोलिमावजन्वयेव [illegible]

विसवाते: खैर्णै: श्रोणो न विमयाहकं स्मावायिदेवाकत्वाम्
वत्त्री याहकं स्वासोग कुन्दैदयत्तो तूकं नेन समेवत्राश्वि
हमानि वंत नवाश्वामिश्वे मणयस्त स्पादेदेतु दंडगुरवेनपा
विवाम्बुंके न भाजतीइतीहश्वापवंदंडश्वाधारदंडेश्वाजेत
तूर्नोहं श्वोभाना वेदणाणाच वके मेयांज्यकि नतज्यनेनीत्वा
क्रियतेनकिं ५५ ॥ इतिनावफश्वा वोडवेन मग्यालं
पितत्यावसमर्पितेनिपीय स्मिनपावलवल त्मावोवं
दन्नांस्मंदमिदमीहश्वामीहशं यदार्थ ५० ॥ इतीत्यंस
नलोभैम्याडालेनार्पितेमग्यमनोहरंवचनमेवामृतरू
संपीत्वाईषत्वासेनशावलं वल्लाश्च मुवयस्तननलत्ता
भैमीमवोचत भोभैमिधियत्ववीधिनंदिदंस्मदमीह
शामीहशमेवादताेनिपायाद्वकतं ५० ॥ सोपुंसो प्रवि
भज्यजेतमाविलावलोचितेनाविल्पयोनेश्रोविप्रिवति प्र
स्तिनपावयोस्वापहृयीनइवी त्वत्रामासाववलानिकुनां
ह्विनलकोनालीकचुत्तोविणोत्त्वान्नःस्यामलनेमथ
स्वमनजेवाय्यक्षमत्तनयो: ५१ ॥ अहंतवभुवाववं
स्योरिवयंवत्तेतव्याडमान्हसेनिविचारितयोग्यनेयो
र्नतिकामयोरावलोकहोडसोपावविभज्यपृथक्करायकृ
त्वाजेहेनत्रा[illegible]हकत्यारोपिनाचापहृयीविदिनालीको
त्थानापारा[illegible]केकिमिचनो:तयोजिवनासयो:नामा
पुदयोस्कूलेननिजनामेनाहिंनाहिनलकीनालीकपार
स्या[illegible]यवाप्तिनप्यतामनःस्यामप्रवंशाद्यमेवतयोरि
ति[illegible]र्येन्मशो:[illegible]मत्तस्पा[illegible]नाजा[illegible]व्यमनरिवा
सि ५२ ॥ पीनावोग[illegible]निवासतमा[illegible]यपिमेय
यथाग्रेवि[illegible]नवा[illegible]नि[illegible]केवाने
कावर्णानेह[illegible]न[illegible]लन[illegible]पाय[illegible]वा
[illegible]याद[illegible]निवअतडव[illegible]लार[illegible]ग्रानि
[illegible]वकोप्या[illegible]दिवातांग्या[illegible]मेव

पत्रादिवंचनानागणाः पर्णीपीतः स्नानः अपित्तस्यस्य ये
त्रयं पीतमासौराव र्षस्याप्तां गणस्य परत्वेगपेत्यादिप्राप्तिवि
पभेदत्वाद्गुणासत्तयोत्रिवृत्तः कोयदेहे चोक्तियपीत व
र्णाग्राणादपत्त वानके स्वर्णश्रोभनवर्णायस्य स्यादिस्यके
नैश्वयने अपित्तस्ववैवैव आस्मिन्पीतवर्णामानिव र्णा देवा
र्णाश्यामादीनां कथयेद कामदु पश्चवर्णश्रमभूय यथवालि
माषौनूकं यरोजेव स्वेष्पाप्रवंया यानिंचर्यनवजनकृष्यन
स्य यवलिप्रायोगाङ्कुष्ठवर्णायस्य तस्य भाविडवर्णनात्र
पुरुष्य यो प्रयश्राप्वानप्राप्नोति ५८ ॥ त्विडसोदस्वादिस्य
लेमफपहाः कोर्दविनीनपर्णी त्वक्षेग्रहनिसिंहदेहप
यस्मापिंडेन चेत्स्गडूकसत्रालूइवसवेनर्यादिफलंपत्रेत
दात्वङ्किराग्रहेशायेनतोष्णुदति मफपापारोक्तम अत्यथः
५९ ॥ त्विडस्वशाकेगयादोदः हूणापवस्त्रनिकायस्य ह
ग्रोस्यलेकृस्रेहलेनोल्लिखितेमध्वपयोजलंयस्याक्ता
हूणीचासौ कोद्रविनीमव मालातयानपणाडूनाः तथा
पिंडीभूतेनन्दीर्गवदाहृदेनपुडूकस्रेदोहानिजायते
नदासपुडूकाः प्रोक्ताः गणाः ज्ञात्वा समस्ते कर्येदिफलेपत्रेत
दात्वङ्किरोतनोष्णेताहशार्दीपुडकाद्दे द्रायातिप्र
युवचनायमफापाधावः मफव पाहू भ्रा... प्रहाविविधि
यायस्य हश्रात्तमप्रत्ययडेतिपादि... ककसा... ग्रा
वस्त्रस्याग्निहिपुडूकान्मफवेनमात्वा... वेदानिप्रयोगः
स्याल त्वङ्किराप्रत्तियोगिभाववेनानि...पणीयमे... स्य
यः ५८ ॥ ...क्षङ्पलकतंदुलसंख्या... वाथ... य
न्दलोनः ... सवलत्रेघस्वेनामत्तोपाः ...
व्याड न्यत... कयाशुनो...भवादिक्षाकः
...तिमाद्यत ... यः ...स्वं ॥ श्रेयन
...वांवान्न ... मः ... लोकिका सा... डवाद
...तूत ... नादानकोडप्रोत...

नस्येवमयो मथनेदं स्मत्वयं भ्रमणानि कुर्वन्त मथ्या
मीनिक माणिक्यम् मन्त्र मथने दत्तं स्तन्यसमुद्रात्
नूननास्य पीयुषं दिध्याय पये नंसितनाहृशीह पात्वजि
कीयाः हेतिनिवह्निकाक्रियमाणाञ्जनहृणेमम कणयोः
पाणिमाङ्क येनस्य निवह्निकामकणियोर्यापावाणा
क्रियते श्रापावाणा पुनः हृपाहृ पायापिनभवेदित्य
र्थः गजिक्काया क्षानि त्रिपवमेस्त्व स्य क्षानि विस्पामि
तिवर्त कर्तृकवणयोः हतीनिकर्तृविषष्टौ ५४ ॥
श्रीस्येयानप्रभावतीवसनितलीलावविंदोलसद्दामे
नन्कोलवेणानि हृणामिलद्वाक्षोविलासाक्तनेनन्को
लिभ्रमणाहृगौतिकस्तनुपनिमीणाहृस्यर्थेतेनन्म क्षा
माणिहावएवकिमियं दंनस्त्वजेराज्ञनः ५५ ॥ नव
ठवीयाभावनीवाबदेवनावसन्तितस्याधाम्देवनाया
लीलावविंदाड हलसन्वासः सावभेयास्मिन्नीहृशीतया
नस्याः कलीमधवस्त्वसौवेणावीणामनवपाणाहृएव
मिलद्वचनाविलासास्तेनयास्मिन्नीहृशीएवतस्याः
क्रीडाचलनयोपगौविकोणाहृपयामक्ताललेनेवा
स्तेनेननिर्माणायस्येहृशाहृमेवापयास्मिन्नीहृशो
त्रपंगोस्यकाणेहृपयाम्तेनवसेननिर्मितइस्रष्टोत्य
हायो पुनाहृपानवसस्यामस्याभावास्त्रपयंकक्रामः
णिहावएवकिंदृशानमालेराजनः श्रीवाक्यइतिपदस्य
व... धेसमुद्भवा... नस्यापिविपेयोस्मनन्वयः ५६ ॥
व...नमस्त्रीपि...चलनम...स्तान...कापिते
लेडः लिडयनीः दसीय... लनस्याल... लिका
प...ज्ञीवन्मदे...कानिवधि...ना...पविवक्राः
किपीयूषप... स्वस...किनाम...पपंतौ ५७ ॥
...लव...स्मृ...नावम...वनान... दयजनव...
...नम...बमजीलानेमने...

नै॰
पूर्व॰ टी॰

मकमयस्तनीयेंद्रदेवताधिष्ठितं किं भवति इत्यमीयस्मा
:स्वोत्तरवत्या: सकाशात: सैकतस्य वालुका: सैकतास्त
डा: खंड इत्यभिधीयते पुनस्यानद्या: स्त्रीवस्त्रामिकयैव
कृता: तथापि हानि मला: सिताया: शर्करा: सुश्लिष्टा:
चक्राकारपक्वान्नविशेषा: किं भवंति प्रश्नस्तेन इव
यास्ति प्रश्नस्याजलानीकं भवंति नवेवाधरोप्रसादादी
किं भवत: ५४ ॥ परभृतयुवतीनां सम्यगायाति गा
तं नत्तवतकाणिवाणीयेस्तथा सिंफवेणी कतिनवाति
ककेरेकत्तेसभ्यस्यतेसो भवड पविपिनाग्रेताभिराद्व
डितेन ५५ ॥ भोक्तकाणिश्चमत्ततनदीयवाहद्वपियते
वाणीपिकेनागाते सम्यगानायाति प्रभ्यलानभवादि
त्यर्थ: ताभि: पिकीभि: तपोबवनसहकारोस्थिताभिव
सोत्वहाणीप्राग्रोडितेनाद्वितकतेन रसिकोकदेवात
केदपोदमकरितोकर्तेकतिवारनाभ्यस्यते ५६ ॥
ऊर्ध्वलेदनछदनवपत्रवेधकमालामयसोवीनत्र
नवाधरोधवत्तरापः सीमलेवाललता प्रवावामपिता
वकीनत्रयत्रवेधः प्रियेमान्मथः सोयंकोणायतक्ष
ताभिकाचेनवीणाभिरारभ्यते ५७ ॥ तवोत्रतोसपव
वेधकमाला प्रकृतिकस्तरस्यपत्रवि तत्रोत्रतोसपव
पत्रविवत्संबंधिताधरोष्ठनटस्यापक्तेसोस्त्रियस्य
रोवोलतेव मोवीविंभवतिभा: प्रियनगतिसूयेपणा
लवीयात्वाणपपुमन्मथसंबंधिभल्लवेदोभव सो
यत्रा मथोभवेद:कर्णापत्रमन्तीभि: चाप
तावीसान कापकवाणनय कामवीणाभिर्गाय
यणस्ता परस्पते नभ्यस्यते पत्र वैवाहि सचाय
वेवा कतावि ५८ ॥ तथावृ: हरिवरण
वादक पाकिसमानत पुष्पर
न्किवा: यावि सधिनिता

वक्रायं हमेनि नत्वहु [illegible] कोहस्वमस्तु भनिस्वति नते
रु [illegible] वांनमम ५७ ॥ शृष्या [illegible] श्रवंनमभवति सप
वति [illegible] मोदेन मणाम सभश्याम प्रागीयतां पक्ताव
मृ [illegible] प्रभास्तूर्यनं [illegible] दीविकांमसधारास्त्वं तस्मृ
मंयनिदायामस्तु [illegible] वांनियः मयकोहूपामिति ह
स्त्वतिजनतवायेभवादिवं नदत्व सृयाकीहपानिस्व
मितनुप्रिवचाववं नदत्व ५८ ॥ मयवंयानिमायत्तं
मादि [illegible] रिमश्चाणिवदाजकस्याआर्यस्तु नोवायावा
स्मितमन्त्वांव या मांप्रतीयात्वमय [illegible] कामय
मयादिशांवृदिवियपालश्च कामावमायास्तु नेवश्यावं
पीप्रात्तदहिन श्रुदितात्वस्यायिल्लायनभ्य ६ ॥ मय
नदवबधाणिमाधुन तीणानवाणिमात्व्युलिडियकत्तांत
स्यायविमाणाकत्वेन महि शाविलतावेभावमहिमेस्वयं
सहित प्राणिःक्र्वचस्व यंयस्याःसाजायश्चेतसावाविलं
वशायतिवशोकुतानातत स्वभावपवंवयानित्वे स्वयंय
स्याक्लाहृषीस्वकोस्वव चनयोकाम्यनेव वाजल्पनेव
प्राकाम्यस्वयेयास्यान्तथादिशांविदिशालआः कामं
सममनोवयस्यावसायानिस्त्वयेनामिहिवकामावसा
यस्त्वयंयये [illegible] तथास्मिन्भुतलाद्विसहस्त्वं सेव
लघिमस्वयंयद्यातेनाहवीत्वमाभातिदृशित्वप्रभुत्व
मेवाप्रितस्वयं मोपिशागस्सस्य वथा [illegible] तकेस्वयं वत्ता
यच्छ [illegible] तनस्मा [illegible] णात [illegible] दितः [illegible] य मस्वयः निज
वितां [illegible] तादेव [illegible] शोवि [illegible] तीन्दे [illegible] वः
[illegible] येयनप [illegible] प्रोह [illegible] वतम [illegible] का
[illegible] मवाः [illegible] नेजात [illegible] कमान [illegible] न
हतादी [illegible] वहि [illegible] वस [illegible]
[illegible] न [illegible]
प्र [illegible]

नैः
८०वि

हृतमस्तनमेवत्वमः अहंमत्वंनिस्यार्थेनस्यवीयुमस्य
हेतोःगतडसयोकेस्वसमप्रसिद्धोवणःस्यानेयकेय
यासान्नयाज्ञानःज्ञाकोपानकस्मानमर्कोनहूतामा
यःयोहंकावंनापूर्यत्पानयात्वानेभलावस्यहंतूवड
पेत्वायचेहृथानयान्वलावाधाम्मन्योहूपनिज्ञानीम
दानावचनानामेवचस्याणानोपत्वालनेनाडग्रहःम
मादःहृतःलहावःपदानिश्रस्हूनेदालितानीत्यर्थः
अन्योन्यविजिगीषुर्हिनिजचरणेयेनप्रत्वालयति
स्वत्वस्मिन्नेनुयहंमन्यते ९१ ॥ प्रागेवसंसृकोनेयोस्त्वां
स्वदतिनदतिनद्ग्राहंसताकवस्तोगत्वेडलग्नामनसा
वजातेमतुनयेभाउमेतडलस्य वेडेयधेजलवम
तुनयाविश्वावःस्यान्मेयकयहांयदत्त्वेवाभ्यांनदभोज
लिसिहूभवतीप्रपमामेघमाणं ९२ ॥ भोःस्वदतिन
काणिचक्रवाकयोःप्रोकावित्रवेत्रोमेयदित्वावृयः
यतितत्कथयतवात्ताकरोहंडल्पागत्वेवतस्याःडल्या
याजलेस्यितंप्रतिविंवितमेववर्तमानंहृदयं अनल्पम
त्वाभावंगत्वमनुनयेग्रस्तमावजातेनम[illegible]दयामिश्रज
लोवडेपिययमेकोभावःग्रहंपकग्रहःग्रहापिय
प्रवृपकःकेवलंहंहदायहायमेहप्रा[illegible]वमस्मनुन
यविभावोनुनयमपहीतामीयान[illegible]नाहंत्राम्यांच
कवाकाभ्यांस्नात्राप्रायाभ्यांजलांजलिदत्वाद्द्रास्मिन्ने
वस्मानेनमन[illegible]प्रमानमापश्या[illegible] गतोदवाहकस्या
नुरूदेसेस[illegible]ग्रामितिद्योतनाडिहूंप ९३ ॥ नदतिसाय
मेघोते[illegible]स्यायभवमानिजालीनालीनोसि[illegible]
[illegible]लदास्यातीहुत्वालिस[illegible]
[illegible]त्वावोदवोनस्यवहि
[illegible]
[illegible]

निह्नुति हरिणाक्षि पातु [illegible] च मीश्राभ्यक्रियमानुश्रानंदः
रुरं नाम्निमा मोघघूपोदंप्य नहि नो [illegible] सावीनास्यति
स्थानमिहास्मिन्स्थले दाराण मन्दं [illegible] य इतीस्य कृमेना
सेहे च वैभैमी मोवेभ्रानचित्राक्षलंस्वय सायसेध्यासे
वोध्याविपकं तद्वाहिरश्वत्रियंयौ ॥ १६३ ॥ श्रीहर्षं कवि
राजराजिमुकुटालंकारहीरः सुतं श्रीहीरः सुषुवे जितें
द्रियचयं मामल्लदेवी च यं तस्यागादयमेकविंशगणनः
काव्ये ऽभिनव्ये कृतौ भैमीभर्तृचरित्रवर्णनमये सर्गो नि ।
सर्गोज्ज्वलः ॥ आनंदस्य कृतो निरंतविमतो सत्त्वप्रधा
यान्त्या [illegible] विश्वकाव्यतत्त्वविदुः पोह च सा [illegible] तो
सर्गं वर्णितं एकविंशतितमे सर्वाङ्गिको [illegible] विधिः सिद्धो
भातिस्मैव [illegible] दयाकृद्विद्य भैमीरतिः १६५ ॥ इति नै
षधे तत्त्वविकृता एकविंशः सर्गः २१ ॥ गते जीवनाथे
जगन्तीश्वधान्युक्तलां विवादैकिलत्या बिभर्ति हन्तांपका
राकरुणाकटाक्षैः प्रपत्तुलल्या [illegible] संबस्त्वतीसा अथा १
स्मिन्द्वाविंशोसर्गे [illegible] राचिदिवार्कन्तदयास्तमयको १
तेनैः कालाकाव्य [illegible] नियस्थाति इत्त
क्रिय [illegible] भैमीनलयोः संभोगशृंगारवर्णनं [illegible] थाकौ
[illegible] मयराचि [illegible] दयात [illegible] विभावान् [illegible] यति ॥
उपास्य संध्यां विधिमंत्ररासा [illegible] गणका नाथ [illegible] विचेनाः
[illegible] मवान्स [illegible] भूमिभागे भैमीध [illegible] नेद्राः १
[illegible] भैमीनेत्रानलो [illegible]
[illegible] माधा [illegible] नीचैर्दिको
[illegible] यानकोनाथ [illegible]
[illegible] भैमी [illegible]
[illegible]
[illegible]
याभि

नै॰
द्वी॰ टी॰

पिवासस्ते यं संध्यास्त्रपसंक्लोक[illegible]समस्ता यं १॥ प्रस्तक्र
मनेऊर्वस्यामियुग्रात्यंक्र मध्ये वानसज्ञासेवं[illegible]ण प्रयक
मध्या स्पास्त्रित्यतां[illegible]मी म पि प र्यंक मीप व सेतीप्रक्रा
ज्य सोयनलः सा[illegible]संध्यास्त्रपसंको कयतिसंक्ष्यावेग
णान्वणियाद्रिः पर्यंकप्रसेति[illegible]सन्नाकोयशस्त्रियाय
च २॥ विलोके[illegible]नाऽस्टहा[illegible]तावाहिराज[illegible]नामापि
प्रस्यदा वा श्वेवालिलालापयसेवमेय मप्रविंद्गकोदिव
गेऊमस्य ३॥ भोभिमिवृक्षणस्यपत्नी पश्चिमादिप्र
हस्योतुरहाणपश्चपसेयाद्दिक याववकरमेविवालाल
केऊमपटेस्विवाहवि ३॥ उस्त्रुसत्वादंव[illegible]मोलःष्ठु
तारावि मैविकयागडूपालः नसेवपातेनाविहस्योनस्य संध्या
वजोवाजिविहाद्रिहीते ४॥ श्रस्तडनादाकाशादवप
वेताया स्कर्यस्य वगेविक मयोगडूपालःच्युनेत्तिनस्येवब
विवांहपालस्य पतिनेनक्षत्काविहाणनस्यहासित्मसमेय
संध्येवप्रालयावोक्तह्यति ५॥ श्रत्ताद्रिहडालयपर्को
णालीद्वक स्पार्कि ऊहाद्दपेटकस्य याप्रमातह्याजोलसि
नेःषावेवाचैविद्ग्वाकणाद्राङ्गगुकणोक्तेनेयं ५॥ श्रत्ताद्रेः
पश्चिमादिकोणलस्याशावर मस्थ्याचपर्वकोणालीयवेद
हपंक्तिःनस्याक्केवस्यपेजरादोसेवादिनस्यऊहाद्दानेप
टकस्यमहहस्यामानहृतयांप्रहरावसानेवापकेशा
हेक्रियमाणेऊहसिनक्रज्झभमाणेहडीमेहहांयपश्चि
मेविक्[illegible]लस्य[illegible]शावरसंस्थाचपर्वकणालीशावरटहस
[illegible]वमक[illegible]ताकि[illegible]काह[illegible]देपीत्यमवः ५॥
पश्चपत्त[illegible]हर्यतिथ[illegible]गलीदे[illegible]लवश्याप नि
[illegible]पत्र[illegible]याप्रिप्राविभर्मे[illegible]पर्वपिका[illegible]
[illegible]तनस्वामा[illegible]यस्मात्रियी
[illegible]गयक[illegible]लिहस्य
[illegible]टःय

स्यात्कलयाहं [illegible]त्रयोस्त्रवाम[illegible]धीयेहंनिदिनेनिवार्यमाणेम
निरावितेवोधनोहारपालस्यस्यानेपि[illegible]त्रापिप्रागतःवा
ग्नोह्वारपालापिराज्ञोनभिमतेनिवार्यति १॥ महानटा
किंनु[illegible]भानुसंगे संध्यायाःसंध्याऊनटोरूपापूर्णा तनोतितवा
वियमापिताव्वत्रीणिस्व[illegible]सांप्रतमेवाहाव २॥ समसितेऊ
महानटो[illegible]भानुरागसारस्वयोस्[illegible]यांजातायांऊ
चित्रटनिपरिस्पंदतीतिऊनटोकिंचिन्मात्ररूपामपिर
त्रोसंवंतोच्यासौ संध्यामेवत्राप्तिवासंधायसंयोज्यविय
नापिव्योत्रैववत्न्यादेहेनतासाणात्रीणामसूहरूपवत्वंक
ग्रयंत्क पालमालायसेरूपोनसाम्प्रतमेगहावंल्लतांकिं
विधन्नेत्रद्रोपिस्वभावेनपवक्षयसंध्यायोवामार्धस्थितगो
रीकेणकपालधृपितनवप्रभानलहंकरोनीतिप्रतिद्वंलथ
वास्याश्चप्रतिन्त्यादाकाशप्रतीत्यवंविधःसार्कंदत्पतीस्वत्व
दात्रपिच स्वयंमहानटपेंद्रजालिकः श्रपिविरोधेऊनं
दीपापऊत्तोपटथेन्त्रः इंद्रदिंद्रजालसत्तांसंध्यांसंयोवतैमा
नासभायाःसदसोङ्गरागेत्रंजनायेषांसमयोस्यापायिला
वियतात्वापगत्युतानितेपीयमानेनापिवनुषा श्रंगेण्मं
त्रतोतारकपांक्तिमालयाहावतानोतीनिपानिभासिकोर्थः
श्रमुमेवार्थमुल्लेखांतरेणायेवदति ७॥ श्रधास्थितादाम
ह्वांटितसनाद्यास्प्रपांडुकोपीकपटवहोड्ः दिङ्मंडलेम
डयतीहविंडःसोयंनटनारकांकिरीव ८॥ नारकाश्चे
नःकिरीटस्थघ्राणायसोहपाःसोयंकाल[illegible]दोषसमयःनार
कांकिरीटस्त्र[illegible]ताल[illegible]षाव[illegible]टः[illegible]त [illegible] तारकांदी
नाम्[illegible]वकाडि[illegible]स्त्राभंडवा[illegible]हवेस्तेवेन[illegible] [illegible]घामतोदत्त
सा[illegible]पितं श्रवत्प्रद[illegible]वकालस्यका[illegible] [illegible]यास्यमङ्गावे
वाचःआप्र[illegible]नायमानत[illegible] [illegible] [illegible]विय
[illegible]सव[illegible]लमाव[illegible]नी [illegible]
पारात[illegible]पत्यलमानि [illegible]

नै॰
द्वो॰ टी

दोषसमयवकालः क्रमसः [illegible] तो व्याधः स[illegible]तानि विकसि
तानि पद्मानि य[illegible]स्य पस्यादिनस्यैव स्फुरसानि प्रकटानि प
द्मकानि मदजाति बिडजालानि यस्मै हरशास्य गजस्य वध
नाशाच्च क्रोतस्यैव दिनगजस्य संध्या दीप्तिस्वा[illegible] पारा
स्यान्त तारकास्त्र[illegible]स्थूलमौक्तिकानि स्युः ॥ ९ ॥ अथा
स्तरागः वज्रभा[illegible]भाः श्रीवाविवाहविभजन्यायमेव दि
ग्वाससा पूर्वमवाम ऊध्यसिंहरिका दर्शनाय दिधायि ८
दिग्वाससमादिकयविधानस्वभावेनविज्ञनायि वेन पूर्वं प्रा
क् शिवायाः विवाहे विवाहसमये ऊध्यसिपूर्वकाव्यपर्व
णि तस्यैव श्रयमवक्रभादिशाविभागः [illegible]यायासरागो क
णः पर्यधायि परिधानीकृतः इत्यैवमितर्कयामि विवाह
दिनाद्धितीयदिने हि यवक्राशुकं परिधीयते नाद्य नं हि
ऊध्यसिंहरिकोत्स्वं वक्ष्यावावर्तप्रसिद्धं १० ॥ सत्यं [illegible]
मुहूर्ततां च ऊध्यसिंहरिकार्थं वसने हुने वे दिशो दिसं
धीमभिरागशोभे दिग्वाससो भाकिमस्तभिघातां ११ ॥ शो
भाः स्वनेत्रभमिद्धि संधी मे ध्याद्वयमेव सतो दत्त ऊध्वीरुमा प्री
लपुत्रीं च पत्नीद्वयं परिणायतना हवेणादि वसनस्यैलेन
श्रभिगतारागस्यशोणिम्नः शोभायाभाता द्वयपौरभे दिशो
प्राचीप्रतीचीं च वसनेवाससी किमवलभिघातां परिधा
पितेस्त्र वसे ध्याद्वय मस्य पत्नीद्वयत्वेनोत्तंदाणादि [illegible] यस्मा
त्ताणवस्त्रद्वयत्वेन ऊध्यसिंहरिकायां हि द्वयोरेवं वस्त्र [illegible] बयो
रुक्ताणवस्त्रपरिधा[illegible]प्रसिद्धं तत्स्यादि[illegible]लोकेनवस्त्र[illegible]ना
त[illegible]द्वय[illegible]नंवाणि ता च [illegible]विकाका[illegible]विभिः
यया ताग[illegible]नो केचु[illegible]दि[illegible]मिथ[illegible]मिथ[illegible]
ज[illegible]न्या[illegible] [illegible]यावयन्ययस्य जामात[illegible]
जो[illegible]सि [illegible]ना[illegible]दो ११ ॥ [illegible]दाय[illegible]मक
[illegible] वभिम[illegible] [illegible]
[illegible] यमन्तय [illegible] मानुरव

भिद्रकपादयोद्द दंडं स्वपाणिना स्वकमेव तेनावगृहीत्वा सर्वांस्
दिव्यधर्मान् पाययन् विक्लाप्रसह्य भूत्रीमदाप्रशालाकानिम्नयो
गतिशास्त्राः संसर्गेणविविक्तायां भवति सत्तभोदयः इतित
स्मृत्वाविदं वो विपरीतं नप्रवक्तव्यं धर्म्यानां पः संसर्गवाने वभि
द्वेकः मायं सन्नुदं मन्त्रणा गम्य त्रेऽम्त्वा नऊ वांमपाश्चमे
वेकाषायं कषायेन वस्त्रं वस्त्रमेव धारयतिस्म ११ ॥ श्रुत्वा
चेतोस्मिन् विकथोपलाभे संथाकथा लोकपरीहितनायः विक्री
यते ही लिहितापपिंडं ताराजवादानि युष्मादि संधाः १२ ॥
हेलिस्तुयसे [illegible] चणीयालकं १३ ॥ प्रचलितमेदाडिममर्कं
द्विधाकृत्वा यं संधान्त्वागिवोक्तितास्य ताराम यं बीजभुजादसी
यं कालेनानिष्टृतामिवास्यस्य १४ ॥ श्रेकंबिंबमेवप्रचलि
मंपरिपक्वं दाडिमफलंभक्षयावोन्नत्य कालेनास्य फलस्य बी
जभुजा बीजानि भक्षयता संधान्त्वागिवस्त्रकाः तथा कालेना
दसीयमगुण्यलदाडिमहाफलस्य संबंधि अस्याक्तेम्यानागत्यं
लक्षूतनावामयं तावकात्यं निहूतं फलमात्य पक्काम इव १५ ॥
तावत्तति बीजमिवादमादमेयं निवर्ष्णाविपदास्य यूयं न
निष्कलाह्तानावविंकिमेषामसंधाकृतापाकिमदाडिमेवा
१५ ॥ कालेनबीजमादमादमेवभक्षकाभक्षकोवप्रदेशिम्नदू
वर्षा शून्यसंभावनायां तावानिवेवास्थियूपयं सः नमावाणां
अतोत्सन्नूहय चेतोहतोनिवर्त्ताविद्युताहत्य निवृत्त तदन्ते
तोः वदिपक्वदाडिममेवनिष्कलाहत्याणाग्रहद्वार्थं निष्क
लाविक्षोषणाडाव [illegible] नं वरयानो बहिर्निष्कम
नपदाडिमफलस्य संः [illegible] तना [illegible] निवल [illegible] त्वान्बीजहाप
त्वा निधि [illegible] पषामेथनार्थी [illegible] १६ ॥ संथा
वशी प्रभतन [illegible] च बी [illegible] नत्पर [illegible] लाम
लस्थानिता [illegible] वेडवमेदि [illegible] म
श्वादक [illegible] प्य [illegible]
लामादि [illegible] विलावा [illegible]

नै० टी०

स्तावणामुपक्रमः ४६ ॥ इत्थंस्थियावर्णनज्ञं[illegible]वस्थाम
पक्रान्तवतीमृतनीत्य [illegible]तः मोदन्त्रमंतविद्दिनिरीक्ष्यमाणा
सपुनर्भभाण ४७ ॥ इत्थं स्मरकाहीनां[illegible]तेजांतु देवा[illegible]क्रिया
मस्वर्वेतोसंध्याज्ञात्वातात्तासित्तमसा वदत्तेवे[illegible]मान्यप
न्तसनलः पुनरब्रवीत् ४७ ॥ तमेस्व मर्नेष्वानातिवेगाद्दनी
कदःप्रागयमुत्पपात ग्रहोचाकिर्मीरितमीनकेतुनभोनभोः
कामशरात्मनधुः ४८ ॥ प्राकृपूर्वैरुवच शरास्तेनमम भेदन
पीडायावेगात् ग्रहोहैनेकसमूहः किर्मीरितानां सिद्धोभा
वेनचिबितानामस्याः शोभायत्रतत्पथाभवति तत्पथ्यं समुद्र
उत्पपात भोः कामशरात्मनधुरुंदनभानमवतीत्यपृज्ञावः
कथंभूतं नभः ग्रहाणांभौमादीनामयंयाहः भौमादिसंबंधी
चासौओघः समूहस्तेनाकिर्मीरितः मीनाउपलक्षणमेतत्
मीनादिराशयस्तत्केतवः तरंगस्त्वयोनिमग्नात्वुराभशाव
ठमसमथनस्योत्तमंगनत्ल्यमित्यादिज्योतिषप्रसिद्धाः
शावकाराख्यातायस्मिन्क्ताहृषी ग्रहोपमानोपमेययोरयं
विशेषणमास्य ४८ ॥ मोहायदेवाप्सरसांविसृष्टाःशराः
शराः पंचशरेणमन्ये पंचास्यवत्यंचशरस्य[illegible]विप्रपंचवा
वाचिल्लपंचशाहः ४९ देवानामप्सरसांमोहायकामेनतावा
न्पंचशराविसृष्टाः [illegible]तिजानेहं नागाहिवह्नवामदनशरावात्
पंचेत्याशंक्यासमाधत्ते यथापंचास्यशब्दोहिसिंहवाचकोपि
शब्दः पांचविस्तारवचनेन पंच्यतेविस्तार्यते[illegible]मितिकर्म
णिघञ् [illegible]पंचविस्तारो[illegible]म[illegible]शरावामितिव्युत्पत्त्या
प्रपंचवाचिवा[illegible]वाचकोलित[illegible]वपंच शरवनाप्यपंच
वाहः प्रपंचवा[illegible]पन्नेनासंख्यावाचकः ४९ ॥ नमे[illegible]
कलित[illegible]यथ[illegible]स्मनः [illegible]विहाऊले[illegible] इत्यायाम
नि[illegible]पी[illegible]णनिपातः ५० ॥ [illegible]
ज[illegible]
[illegible]पका[illegible]
[illegible]पतितपतनयं [illegible] इत्याद

पांचाख्याणमिक्षांतितिष्टदवेमंति नाम्नांत्राणामेवंवाष्यविरं
नोसेक्रमणाणिमिषनवश्उपनन्नुः[illegible]संयोजनानेवपाताः
वीर्योदूपाःप्रवाहास्पनानिवहंति ४ ॥ अनुनिमन्येस्मरानिरं
[illegible]प्रायांसांतिगोपामकुरंकुलीवं. नन्सेवेवलत्सभीतिर
वमेयानंगः स्पष्टमितिःप्रतीमः ९ ॥ गोपानिहाकागोपिका
समेरतामस्कोझेवाविरगें स्फुकलामाकृतिमीनाविशेषरं
तिविवरणात् गोपालीनामेताशिलतावाविशेषरूपःमकरो
राशिस्थकुलीवाक्रवेदराशिस्थाकाप्रागंगायांअहानियादो
मिजलजंतवोभवेयुः निरंतरणांहिगोपालीदिभियोदोभिभीव्यम
व मस्याःखवनेषाःएवप्रवाहेक्रोडझ्रादेवेभ्योवीस्याइवमन्यंते
नलेमथाप्ताष्यतानियादांसिवयमथोवर्तमानाइनोभूमेःसका
शान्स्पष्टंप्रकटानीवजानीमहे १० ॥ स्मरस्यकेतुःकिमयंच
कास्तिदिविविलोकैजयवादनीयः कस्यापरस्योडुमयेःप्रस
नैर्वादित्रवत्राणिचंदतेभवस्य ११ ॥ अयंकेतुःप्रायलेईपपावा
कावंनत्वेत्रिलोकयाजयेवादनीयःस्मरस्यैवसेवपीकेतुःप्रा
खःकिंचकास्तिकस्यापरस्यकामदन्यस्यतारामयैःपुष्पैर्वादि
त्राणामातोद्यानांस्पष्टंचंदने अतोयंकामस्यैवशोभावहत्यर्थः
१२ ॥ किंयोगिनी यवजनीवनीलापयाजीजिवत्यप्रसहूताम्पी
योगर्द्धिमस्यामहतीमलघ्नमिदंवदन्स्वच्छबुधविवेक १३ ॥
याकामंजीवथमस्याचयस्मोहयंतिस्म सेयोगिनीयायो
गिनोकिंभवेत् योगिनीहिमरणमारणस्मयाभवति इद
मकामार्गश्वतप्रांच[illegible]नेर्व्याप्तांनिरोगावचलतत् ब्रह्मादज
नोवानि[illegible]त्यारत्नासि[illegible]वादि[illegible]भ[illegible]ीविलोलादिनकृ
स्व १४ ॥ प्रदोषकालहासिमा[illegible]नानि[illegible]गत[illegible]छायामि
दमयन्ती [illegible]हस्य[illegible]नियामि[illegible]घा[illegible]गा[illegible]हस्यमः
पिस्फुटा[illegible] १५ ॥ प्रवा[illegible]मकाल[illegible]स्वभूतेदि
मेपश्य[illegible]निम्नुर
रूपमान[illegible]पवेव[illegible]

नै.
टी.

इयं निश्चैव योगिनी ऐंद्रजालिकी [illegible] दाभं स्वेन त्यौनि र[illegible]दिभि
न्नवर्णां उच्चुनीचद्वह्न[illegible]क्षिन्नाकारादिनेह एमीयन्न घा॰
च्छन्नामायैयेव स्तन्या धुनंतमाभिक[illegible]न्नेदानयत्र माकि
चिदिदं नास्तीति संज्ञातेत्व द्वृत्तिसद[illegible]नि राभाव[illegible]
ऐंद्रजालिके ग्रसदेवा द्रुतद[illegible]र्ण यति स[illegible]ति तपनि [illegible]यवाञ्च
त्याधानिश्राकाशो पवानि खलं बेमार्गस्थिते यनि[illegible]याये गि॰
नी प्रबोधकाले हानि स्कं दाभं प्रासिद्धतन्नेदं स्तन्नाके ह एजग
त्कषाहृत्यत्र सुदेव्याह्नि वदंति श्रेतद्धतीत्यर्थः १४ ॥ पुणः॰
स्वेवणाकमयः सपत्राद्धुतो भवद्भू[illegible]तल[illegible]नाय॰ स्त्रावेतवे
दौवसंतमहाव पुष्पाणि बाणा ऽग्ने[illegible]गहोय १५ ॥ भवत्पाद्भू
रूगामेव पनु यं सहृश्यनकामेन नावसावपवेल्ता सतंसहाव
चिकोहृपास्त्वग॰ सपत्राद्भूतः सपत्रशारमस्य[illegible]विशमितिवक्र
त्यन्नानिव्यथिता राहुपाषि॰ पुष्पालिभिवृष्पावे तु ऽगतोय स
तः पलायितः व्याघ्रिभासतद्दतिशेषः नायक[illegible]पाऽगतो
यदाः तः पलायितः व्याघ्रिभासतेइति शेषः नायकद्भुपाऽ
गतोयगतः पलायितः व्याघ्रिभासतंदति[illegible]ः स्मृषापीषिता॰
राः सेहोस्ति किंतु भवन्नुव चेइकामेन पाविवि[illegible]नपव पलायि
तोकस्तवापलायमस्तीति निह्नवः सपत्ननिष्प्रज्ञादानिव्ययनेद्वा
जितिद्वाच १५ ॥ लो[illegible]यामंडपमादि[illegible] ब्रह्मांडमभा
त्यद्धनाह्यमस्य त्वकां निवार त्व[illegible]वानि भा[illegible]णाव्य[illegible]नि
भातिभान १६ ॥ लोक[illegible]ः आदि[illegible]॰ चिरंतनानि[illegible]यः
ब्रह्मांडन्नमंडपमा[illegible]स्याचि वंन[illegible]ब्रह्मांड स्वमंडप स्या
तुंकाह्य[illegible]तादि[illegible]पतिना[illegible]स्वा[illegible]पद्धवण[illegible]क वाः त
[illegible]वानिकत्तमनंक[illegible]तिव्य[illegible]तां[illegible]जः म[illegible]कपा[illegible]नि
[illegible]वाः[illegible]णालोम[illegible]नाभवा[illegible]षाव्य[illegible]ह[illegible]नानि[illegible]नि॰
[illegible]न [illegible] नजी[illegible]ह्वाणथव[illegible]र्णमि
[illegible] [illegible] [illegible]यपये
[illegible]नवामसमा[illegible]डह्यव

लः पूर्वद्वयोधकारः ४२ ॥ आभैमिप्राचीस्ममासः पतिर्यस्या
स्तस्याः प्राचीसपत्न्या मैघ्द्यादिशप [illegible] वतमदजलप्र
वाहस्यादिनहूपस्तेन्नाभ्रात्रि [illegible] चद्वयोधकारः पो
स्त्रयनेभृ [illegible] स्यगक्षतिनितरां [illegible] स्पर्थः ४३ ॥ ये
मौलिषेमावलि दिग्विमाहिधानाय [illegible] वाहनमंतकस्य
यद्वीहूत्कारादिर्विविभूतान्तानसानरहीत्यापहृतोविव
स्वान् ४४ ॥ यामस्यदूरमाणवर्षेश्रालिः सेत्रवेत्रमावली
यस्या ईदृशी यस्या वासौदिक् दक्षिणादिक् तद्दिग्गाहिय
मस्य वाहनं महिषं पवधानायनेधानमिवाचरंति यङ्गंता
यमानेयमवाहनं दृष्ट्वा त्रस्तत इवस्वानं सान्वाहनोस्थान्
दहीन्वास्तयोहरादपमृतः ४५ ॥ पक्वं महाकालफल
किमासीत्ययागेदेः सान्निभाण्डविंबे भिन्नस्यतस्यवह
धनि मानाद्वीजानिजानानामितमातमासि ४६ ॥ पक्वंम
हाकालफलं पश्चिमाद्रेः शिरोवेहृद्यस्यमंडलं महाका
लस्यादिनस्यैतकस्यफलं सार्धनमेव महाकालनाम्नल
तेः पक्वं फलं किमासीत् तस्यैवमहाकालफलस्यैवह
घदिशिरोवृ शिलायांनिपतनेनभिन्नस्यभनस्यबीजवृ
पाणितमांसिजानामितमादतिपायेनमन्येइत्यर्थः ४६ ॥
प [illegible] ताममयशः तमेकपदक्षिणा [illegible] वदताहनस्य
दिशा [illegible] नामपत्रेस्पष्टाय [illegible] गनाभियाति
४७ ॥ चैत्ररथंनामकुवेरोद्यानमेवान्यनामयस्याः साच
[illegible] पत्रवचनाय [illegible] तस्यादि [illegible] ग्यात्वगनामि
योपि [illegible] मेरुप्रद [illegible] दिनवतो
नरम [illegible] भवति [illegible] विरवैः ४८ ॥
[illegible] नामय [illegible] विवाहह [illegible] वितासोत्त
पतन [illegible] दिनभोतिन [illegible] स्पर
४९ ॥ [illegible]
[illegible] पार [illegible] मिवासोन [illegible]

नै.
हा. टी.

तत् नेदिष्टतामत्यंतनिकटतां प्राप्नोतीति तन्त्रिलंजतः श्याम
वेदं पदात्तिन न्नतिा[illegible]मित्यर्थः ३१ ॥ हृष्योहितनम्भुञ्जक
दाहकलंयच्छाग्निदीप्तेनदिनाधिपेन त्यथायिन्नमार्ग
लङ्घकत्वेभूभ्रोनमःकज्जलमस्वलाल्कि ३२ ॥ हृष्येत्याहि
तःश्रतपवृन्दज्ञोथाप्रावीक्षनश्वासोकदाहकत्तसेहश्री
व्याग्निहृत्येपिवदीपेनयन्नमपवकजलंत्यथायिन्यत्ते
नत्तमःकज्जलंभृत्वावाजल्यनविलङ्घकत्वंयस्येहशाश्वे
मावसवलात्कि गरुत्वंहिशाह्यपत्तनेकारणमितिमि
दं ३२ ॥ ध्वांतेननाभ्याशितिनाभवणादिशःप्रावेहनग
वस्यनादः मंदात्मंदानाशामामानिदोसघ्णोभवायोन्त्य
भिसारिकाभाः ३३ ॥ ध्वांतेननाभ्याकल्पयाशितिनाकृ
स्नेनावरणव्योम्नैववस्त्रेणापलादिनात्तरकेवपृष्ठ्य
वस्यशवेकृपलादिताः मंदानिग्रंथकारात्सम्यक्ज्ञायानप
श्यतिअस्त्राणिनेत्राणियास्ताः अतएवमंदाःस्वल्प
रूपापवमंदात्रेणक्रियामंदाह्वाक्ष्यादिदिशापवाभिसारि
काःअनिदोचन्द्ररहितत्यात्तामस्यायोरात्रोमामायाति
त्वमेष्याभवति ३३ ॥ भास्वमयीमीलयतोइशोङ्गामि
विमिलच्चंचलमादिपुसः श्रादत्तमहतात्वितमांसप
दपापाम्त्वलक्ष्मीविजितेडलक्ष्म ३४ ॥ भास्वमयींत्वे
याहपाहृषीमीलयतश्राहिपसोत्रिमाःश्रीत्रमिपोम्पा
न्योमिलति चंचलेपपामत्वस्यकालिमालत्वापासमपा
जितामिमलत्वं[illegible]लकियेन[illegible]पापत्स्नजोना[illegible]वचने
नेत्रे[illegible]माणवत[illegible]मो[illegible]स्व[illegible]गणक्षमज्ञानानोमा
वोप्रनेत्राप[illegible]नामप[illegible]त्तितदेना[illegible]ध्यावलम्बंथकाः र
हत्येणात्रनाः[illegible]नेवाण[illegible]वाप[illegible]याहानंतोह[illegible]वाग्नि
त्वमा[illegible]वाद[illegible]माम्ह[illegible]सवामिस्याःस्योः[illegible]
[illegible]ज्ञाणा[illegible]जलं[illegible]लक्ष्म[illegible]तोमाविति
[illegible]सीनेतः[illegible]चवर्व[illegible]वेत्यन[illegible]ष्टवनाःस

[illegible]मनेत्राणयः ३४ ॥ विवस्त्रनानायिवनेवामिन[illegible]

मेसेहेवा[illegible]यिषत दीपांतनी[illegible]वतेन स्वपशुभिः सहस्र
ष्टानयनेनदृष्टमात्रपदार्थानां[illegible]ननत्वप्रकारैः यथा
गोपालः स्वपशुभिः सह मिलितानन्यपशून्नापि नयति तद्व
दिति दृष्टान्तरूपोपमालंकारध्वनिः २५ ॥ शांतस्यवामोरु
विचारणायांवैशेषिकाचारुमतंमतंमे औलूक्यमाहुः खलु
दर्शनंतत्क्षमंतमर्थस्यविचारणाद्यैः २६ ॥ भोवामोरु मे
मितमस्तुः पदार्थेषुविवेचनेवैशेषिकंमतंभावस्तमहति
तत्रमस्याभावात्स्यपदार्थस्यकथनेममचारुत्समस्याभि
मतं तमसस्तुच्छविचारणोसमर्थंतदृष्टान्तेवैशेषिकंमतमौ
लूक्यसूत्रैस्तुनिनाप्रणीतमेवौलूक्यस्यसूत्रस्यसंबं
धिदर्शनंचदर्शनः उलूकश्चंद्रद्वेष्टाहितमसिसंतितच्चा
तांपदार्थानांनिरूपणोदृष्टान्तेसमर्थंतत्वन्येषांचदर्शनानिरव
लप्रसिद्धो २६ ॥ स्थानिस्पृशः स्पर्शनिषेधधर्मः सेयंविशे
षिसम्पदस्य नकिंचिदन्यत्स्थानिकौशिकेयेद्वपोविहाय
प्रियमातनोति २७ ॥ यथास्थानिकार्यसिद्धहेतकेभाव
मालिन्यस्पृशतः तथास्पर्शनिषेधोधर्मोयस्येदृशस्यभूमि
स्पर्शनिषेधात्तविलेपवतिसतः त्रिशंकोः संपत्कौशि
केयेविश्वामित्रमेवोपन्याहृपोविहाय अन्यत्किंचित्प्रतिरू
न्यस्यकस्यापिप्रियंनातनोति सर्वेषामप्रियोरूप्यपवादित्रि
शंकोः तथास्पृशानिक्रमसतोस्पृशतः तथातमः पदमात्रावो
त्पत्तिर्वेनतः स्पर्शवतस्तत्कार्यस्यकातिदस्यनुपलंभादोने
त्थेनस्पर्शनाद्रुणास्पर्शनिषेधधर्मः निषेधस्थानस्पर्शस्प
र्शमसः सम्यग्दर्शनं

इति श्री[illegible]त्यविर[illegible]ग्रंथिर[illegible]तमाया
सर्गा[illegible]वनपयम[illegible][illegible]

ॐ परापश्यन्ती मध्यमा वैखरीति चतस्रो वा
चो निराभासस्य वाजास्वरूपस्य परमात्मिव ब्रह्माहमित्या
द्यवस्थारूपाः तथाहि दधिदुग्धन्यायेन परा यथाऽह
मिति क्षीरनीरन्यायेन पश्यन्ती यथाऽहंकिंचिदस्मी
ति तिलतैलन्यायेन मध्यमा यथा मयादि क्रियतं
व मिति घटपटन्यायेन वैखरी यथाऽहमिदं सृजामी
ति ॥